13
6 I
40

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13- 10 · A · 33

COMMENTARIA IN QVATVOR INSTITVTIONVM IVSTINIANI IMPERATORIS LIBROS,

THADAEI PISONIS SOACII GVERRINI FILII. I. V. D.

IN QVIBVS PRAETER EXACTAM EORVM INTERPRETATIONEM multa etiam ac difficilima Pandectarum, & Codicis loca perſpicuo ordine, breuitate, & facilitate declarantur.

Cum Priuilegio, & Superiorum licentia.

V·ENETIIS, MDC.

Apud Paulum Meiettum,

Typographus ad Lectorem.

Libellos quos auctor ſuperioribus annis de Sponſalibus, & Matrimonio ex Tit. de Nuptijs libri primi Inſtitutionum, & de Principijs Iuris conſcripſit, ſimul cum ijs Commentarijs coniungere omnino debes, Benigne Lector, ne aliquid tibi deficiat quod ad perfectam eorum cognitionem pertinere poſsit. Vale, & boni omnia, quod candidi, & ſtudioſi animi eſt, conſule.

ILLVSTR.^MO AMPLISSIMOQ. SENATORI LEONARDO DONATO

DIVI MARCI PROCVRATORI, ET PATAVINÆ ACADEMIÆ MODERATORI VIGILANTISSIMO.

THADAEVS PISO SOACIVS. S. P. D.

QVOD ſummoperè optabam (Illuſtriſſime, & Ampliſſime Senator) ac toties mihi in animum induxeram, Commentaria, ſcilicet, in Inſtitutionum Iuſtiniani Imperatoris libros diuulgare, quæ vndecimo iam ab hinc anno à me primum cœpta, fuerunt cum inter iuris Canonici profeſſores in Piſano Gymnaſio à Sereniſſimo Ferdinando Mediceo Magno Hetruriç Duce in locum Petri fratris mei à Salernitanis tunc temporis in eorum Gymnaſium ad ius ciuile horis matutinis interpretandum, acciti, collocatus fui: quo tempore etiam Pater meus in eodem Piſano Gymnaſio ius ciuilę iiſdem horis in prima ſede profitebatur; ſed perſępè poſtea, vel aduerſę ualetudinis, vel iniquæ fortunæ cauſa intermiſſa, & nonnunquam pęnè etiam prorſus deſerta: tandem poſt tot caſus, & poſt tot diſcrimina rerum, Deo Optimo Maximo fauente, ſummis vigilijs, longo ſtudio, & labore confeci. eaque nunc qualiacunq; ſunt, tibi Illuſtriſſime Senator, tanquam ueri patris exemplo liberis ſuis de idoneo tutore proſpiciẽs, dicare cõſtitui, certus vel ex hoc ſolum non parum mihi, & huic operi meo ex tuarum uirtutum ſplendore, clara & illuſtri lampade, luminis, & roboris prouenturum. Tu enim illud es ſplendidiſſimum Venetæ Reip. lumen, cuius prudentia, & authoritate grauiora, & maiora eiuſdem negocia aguntur. Te in maximo, & repentino rerum ſuarum diſcrimine Senatus Venetus appellat, tuo conſilio ſubitis caſibus ſuccurrit ac prouidet, cũctaq; propemodum regit, & gubernat. Te quando de rebus arduis apud Summos Pontifices, Imperatores, & Reges

agen-

agendum eſt, Oratorem decernit, & mittit, tuæq; demum fidei, probitati, prudentiæ, & integritati omnia ſua Venetus Senatus commendat. Fœlix Patria, quæ talem filium ſibi genuit, Fœlix Reſpublica, quę talem Senatorem ſortita eſt, Fœliciſſimum omnium Patauinum Gymnaſium, cui talem moderatorem habere contigit. Ego quidem, fateor tantum in me ardorem excitari cùm me meaq; ſtudia tibi dicata cogito, ut laborem mihi nullum ſubterfugiendum eſſe exiſtimem, hęc mihi interdum langueſcenti calcaria addo, hac ſpe uires reuoco, hac ſolum cogitatione recreor, hac una in re fractus aliquando laboribus conquieſco. Accipe igitur Illuſtriſsime, & Benigniſsime Senator, eo animi candore, quo omniũ omnia etiam minima ſoles, hoc obſeruantiæ, deuotionis, & reuerentiæ meæ pignus, tuaq; authoritate, & maxima dignitate tuere, & ſi quid ocij aliquando à grauiſsimis Reip. curis, quibus maximè detineris, nactus fueris, exiguos hos ingenij, & ſtudiorum meorum fructus perlegere, meq́, ipſum in patrocinium tuum recipere ne dedigneris. Vale Mecęnas optime, ſimulq; me, meaque ſtudia tuo patrocinio protege.

Datum Patauij Antenoris

Nonis Iunij.

THADAEI PISONIS SOACII, GVERRINI FILII.

IN PRIMVM INSTITVTIONVM IVSTINIANI IMPERATORIS LIBRVM COMMENTARIA.

IN INSCRIPTIONEM INSTITVTIONVM,

SVMMARIVM.

1 *Quàm ampla apud ueteres fuerit Domini appellatio.*
2 *An Inſtitutiones, & Inſtituta idem ſint.*
3 *Quid ſint Inſtitutiones.*
4 *Vnde dictæ ſint Inſtitutiones.*
5 *Quæ ſit cauſa efficiens Inſtitutionum.*
6 *Quæ ſit cauſa impulſiua, & inſtrumentalis.*
7 *Materialis cauſa Inſtitutionum.*
8 *Formalis.*
9 *Finalis.*
10 *Obiectum.*

Liber noſter Inſtitutionum ita inſcribitur.

INSTITVTIONVM DOMINI Iuſtiniani Sacratiſſimi Principis,

LIBRI IIII.

QVAM ampla & magnifica fuerit, Domini, apud Veteres appellatio, ſatis ex eo con-
1 ſtat, quòd Romanorum Principes quandoque eo nomine appellari recuſarint, quòd in dicio eſſent, reliquos ſeruos eſſe; ideo Auguſtus cum eſſet aliquando Dominus a Populo nominatus, non ſolum uetoit, ne quis ipſum hoc nomine appellaret, ſed etiã ſummoperè cauit, ut Sueton. in Auguſto auctor eſt; unde Tertullianus in Apolog. Auguſtus, inquit, Imperij formator, ne Dominum quidem ſe dici uolebat; hoc enim Dei cognomen eſt. Tiberius quoque Cæſar, ut Tacit. lib. 2. ſcribit, acerbè increpuit eos, qui ipſum Dominum dixerant, oeruitq; ne eum amplius hoc nomine appellarent, ſubnectens dignam uero Principe ſententiam ſe, ſcilicet, ſeruorum tantùm Dominum, militũ Imperatorem, ceterorum uerò ciuium Principem eſſe: Quin Alexander Seuerus, Auctore Lampridio, ſe Dominum appellari uetuit. quòd nimis ampla, & magnifica Domini appellatio uideretur. Huc pertinent ſequentes Palladæ Græci Poetæ uerſus, quibus ſignificat, ſe nolle Dominum appellari, quod nihil dare aſſentatoribus poſſit.

Si quid amicus largitur, protinus eum Dominum
fratrem uocat,
Si nihil det, fratrem tantum dicit; Aſt ego
Qui nihil habeo quod dem, Dominus uocari nolo.

At quidam Romani Principes ſic auidè illam appellationem arripuerunt, ut Domitianus exempló Caligulę, qui primus hoc ſibi Domini nomen uindicaſſe dicitur, ſe Dominum, & Deum appellari iuſſerit, quemadmodum Sex. Aurelius, Suetonius, & alij multi tradiderunt.

An Inſtitutiones, & Inſtituta idem ſint.

Inſtitutiones, & Inſtituta ſecundum Vallam lib. 4 Elegant. cap. 1. & alios, de Politici ſermonis elegantia laborantes, in eo differunt; quod hęc, Inſtituta ſcilicet, ad bonos mores cõſilio, & ratione ſumptos, domeſticamq; diſciplinam pertineat quæ literis non mandatur, ſed communi bonorum uirorũ opinione obſeruatur. Vnde & apud Valerium Maximum Titulus eſt de Inſtitutis antiquis, quaſi de moribus antiquis: illæ uerò, ſcilicet, Inſtitutiones, referantur ad ipſa artis præcepta, quib. hoĩes erudiũtur in quolibet doctrinę, generę, ut ſunt libri Quintiliani inſcripti Inſtitutiones Oratoriæ, Aldi, Inſtitutiones Grãmaticæ, & ita aliorum multorum auctorum. Id quod ple-
2 rique doctiſſimi quique ſecuti, hæc iuris Ciuilis elementa, Inſtitutiones, & non Inſtituta appellari debere affirmant. Verum Iuſtinianus ipſe in Epiſtolis Græcis ff. præfixis, hunc librũ, ut tradit Borcholtẽ hic, Inſtitutorum librum appellat. Florentinus item, Vlpianus, Paulus, & alij, ut ex ff. indice conſtat, Inſtitutorum libros ſuos conſcripſerunt. Vegetius inſuper, & Probus antiquiſſimi Grammatici, Inſtituta, & Inſtitutiones pro eodem, ut idem Borcholten tradit, accipiunt. Nimirũ igitur etiam erit, ſi diſtinctio hæc apud noſtros Iuris auctores, locum non habeat, ſed promiſcuè in allegandis ijs libris, hæc nomina, Inſtitutiones, & Inſtituta uſurpentur, quamuis Inſtitutiones magis appellandas eſſe, multi maximæ auctoritatis ſentiant, quibus non poſſum non libẽter ſubſcribere, & eorũ auctoritati adhærere.

Quid ſint Inſtitutiones.

Inſtitutiones nihil aliud ſunt, quàm totius iuris
Ciuilis erudita quædã, & compendioſa methodus
in quibus breuiter, & iuſta ratione compræhen-
3 ſum eſt, quicquid in ſumma pertinere uidetur
ad cognitionem eorum, quæ in uniuerſo corpo-
re Iuris copioſiſſimè tradita ſunt; Ideo Impera-
tor prima legum Cunabula, & totius legitimæ
ſcientiæ prima Elementa in iis libris contineri di
xit infra in Prooem. noſtro. §. cumq; hoc. & ſeq.

Vnde dictæ ſint Inſtitutiones.

Inſtitutiones ab inſtituendo dictæ ſunt, quo-
niam in iis libris ſimpliciſſimè traduntur ea, quæ
4 pertinent ad generalem iuris cognitionem, qui-
bus tanquam elementis inſtituti adoleſcentes, fa-
cilius poſtea ad grauiora aſpirare, & tanto uaſto,
ac periculoſo Iuris Oceano committere poſſunt.
nihil enim utile, & rebus, quæ præſenti æuo in
uſu uertuntur, accommodatum inuentum fuit,
quod in iis quatuor Inſtitutionum libris repoſitũ
nõ ſit, adeo ut qui in iis libris aliquid inſumpſerit,
facilè poſtea poſſit, & tuto Iuris arcana penetra-
re, ac tantæ ſcientiæ molem ſuſtinere.

Quæ ſit cauſa efficiens Inſtitutionum.

Efficiens cauſa Inſtitutionum, eſt ipſe Iuſtinia-
5 nus Imperator, qui Iuſtini Imperatoris adopti-
uus filius, ex ſorore nepos, & conſors Imperij
fuit. Impulſiua cauſa eſt, Iuſtiniani amor, quo di-
ſcentium ſtudijs conſulere uoluit. §. omnes. inf.
6 Prooemio noſtro. Inſtrumentalis, ſunt Triboniа-
nus, Theophilus, Dorotheus, & alij, quibus Im-
perator hoc negocium dedit. §. cumq; hoc. Inf. eo
7 dem. Materialis, ueterum Iuriſconſultorum, &
præcipuè Caij Inſtitutiones, aliaq; multa tàm Iu
riſconſultorum, quàm rerum quotidianarum cõ-
8 mentaria. §. quas. eod. Prooem. Formalis ipſa li-
brorum, Titulorum, ac Paragraphorum ſeries,
& diſpoſitio, quę breuiter, & methodicè compræ
hendit quicquid in uniuerſo corpore Iuris habe-
tur. Finalis, ut ſint prima legum Cunabula, & to
9 tius legitimæ ſcientiæ prima elementa, quibus iu-
uenes inſtructi, poſſint poſtea ad penetralia Iuris
intrare, & formam legum pulcherrimam, (non
conniuentibus oculis) aſpicere. d. §. cumq; hoc. &
. §. igitur. Item, ut tàm in foro, quàm in ſcholis
uim legis habeant. d. §. Quas. eod.

Quotuplex ſit obiectum Inſtitutionum.

Obiectum Inſtitutionum triplex eſt. Perſona,
Res, & Actio. Omne enim ius, quo utimur, uel
ad Perſonas pertinet, quibus ius redditur: uel ad
10 Res, de quibus redditur: uel ad Actiones, per quas
redditur §. fin. inf. de iur. nat. gent. & ciuil. in ho-
rumq; trium obiectorum explicatione, omnes
Inſtitutionum libri abſoluuntur. Verum quia
Rerum cauſa duplex eſt, altera dominij, altera
obligationis: Ideo quatuor poſtea ſunt Inſtitutio
num libri, exemplo quatuor elementorum, ex
quibus res naturales conſtant. In primo libro tra
ctatur de Perſonis, in ſecundo de Rebus reſpectu
dominij, in tertio de Rebus reſpectu obligatio-
nis, in quarto, & ultimo, de Actionibus.

IN INSCRIPTIONE
Prooemij Inſtitutionum.

SVMMARIVM.

1 *Prooemij inſcriptio.*
2 *An inuocatio Diuini nominis ſit de ſubſtantia in-
ſtrumenti.*
3 *An dignitates propriæ à ſe ipſo, abſque ambitionis
nota ſcribi poſſint.*
4 *Imperator unde dicatur.*
5 *Vnde dictus ſit Cæſar.*
6 *An Flauius, uel Slauius dicendum ſit.*
7 *An Anticus, uel Atticus.*
8 *Auguſtus unde dicatur.*
9 *An donatio facta à Conſtantino ſummo Pontifici
Romano ualeat.*
10 *Iura uigilantibus ſcripta ſunt.*
11 *Iuuenilis ætas ad ſtudium Iuris magis apta, &
idonea creditur.*

PROOEMII INSCRIPTIO.

IN nomine Domini noſtri Ie-
ſu Chriſti. Imperator, Cæſar,
Flauius, Iuſtinianus, Alemani
cus, Gothicus, Francicus, Ger
1 manicus, Anticus, Alanicus,
Vandalicus, Africanus, Pius,
Felix, Inclitus, Victor, ac Tri-
umphator ſemper Auguſtus, Cupidæ legum iu-
uentuti ſalutem.

Tria continet hæc inſcriptio, primo inuoca-
tionem diuini nominis, ſecundò, nomina, & titu
los, quos à Nationibus, & Regnis deuictis, & à
rebus fæliciter geſtis, ſibi uſurpauit. Tertiò, no-
men eorum, quibus ſcribit, & Inſtitutionum li-
bros dedicat.

In primis, & ante omnia (ut optimũ, & Chri
ſtianum Principem decet) auſpicatur Iuſtinianus,
Imperator noſter, libros Inſtitutionum ab inuo-
catione Diuini Nominis: quia ubi Chriſtus nõ eſt
fundamentum, ibi nullum boni operis fieri po-
teſt ædificium. cap. cum Paulus. 1. q. 1. Hinc quæ-
runt Doct. An inuocatio diuini nominis ſit de
ſubſtantia inſtrumenti, ita ut (ea omiſſa) inſtru-
2 mentum uitietur. Et communiter concludunt,
quòd licèt honeſtum, & pium ſit, eam ſemper
adhibere, tamen ſi fuerit omiſſa, inſtrumentum
propterea non uitiatur, nec redditur nullum, ni-
ſi hoc, quod inuocari debeat, ſit de conſuetudi-
ne, ità Alex. Iaſon, Socin. Iun. Alciat. Bolognet.
& alij in Rubr. ff. de Noui oper. nunciat.

Secundo loco, præmiſſa inuocatione Diuini
nominis ſubijcit Imperator Nomina, & Titulos,
quos à Nationibus, & Regnis deuictis, & à rebus
fæliciter geſtis, ſibi uſurpauit. Ex quo obſeruant
D D. quòd dignitates propriæ, à ſe ipſo, abſque
3 ambitionis nota ſcribi poſſunt. Vnde Comes, ſe
Comitem, & Doctor, ſe Doctorem profiteri, &
ſcribere

ſcribere poteſt. Illis titulis conſtat Iuſtinianum maximum fuiſſe Imperatorem; ut meritò ob deuictas tot gentes, pluribus nominibus inſigniri meruerit: Illudq; Ouidianum carmen de ipſo dici pôt, quod de Germanico ille ſcripſit 1. Faſt.

Si petat à victis, tot ſumet nomina Cæſar.
Quot numero gentes maximus orbis habet.

Imperator.] Imperator hic non Ducem belli, vt olim apud Romanos quandoque vſurpatum ſcio, ſed ſacroſanctam Romani Principis dignitatem ſignificat. Diciturque Imperator à ſuprema poteſtate imperandi, quam ſupra omnes in temporalibus habet, in quibus neminem ſuperiorem recognoſcit. Felin. in cap. nouit de iudic. Pater meus in ſuo tract. de Roman. & Venet. Magiſtr. inter ſe comparat. nu. 16. ante coronationem non dicitur Imperator, ſed Rex Romanus, ca. venerabilem, & ibi not. Doct. extra de elect. in coronatione poſtea triplex corona ei imponi ſolet; Prima eſt ferrea, quæ fortitudinẽ denotat, qua rebelles uincere debet, & hanc recipit ab Archiepiſcopo Colonienſi. Secunda, eſt argentea, qua deſignatur mundicies, & claritas, quæ in ipſo eſſe debet, & hanc Italiam ingreſſus, recipit ab Archiepiſcopo Mediolanenſi. Tertia, eſt aurea, qua demonſtratur, quòd ſicut aurum eſt excellentius omnibus metallis, ita ipſe Imperator debet eſſe excellentior omnibus alijs Regibus, & Principibus in poteſtate, & iuſtitia, & hãc recipit a ſummo Pontifice Romæ. glo. in clem. 1. ſuper verbo, veſtigijs, de iureiur. & Doct. in d. ca. venerabilem, de elect.

Cæſar.] Dictus eſt Cæſar Imperator noſter, non ab Auguſto, nec quòd ex matris vtero fuerit cæſus, ſicuti gloſſator interpres ſomniat; ſed à Iulio Cæſare, à quo Imperium cępit auctore Dione. Cæſarem etiam dicimus eum, qui deſignatus eſt Imperator Auguſtæ Maieſtatis hæres, Imperijque ſucceſſor, quo ſenſu etiam in libris noſtris aliquando accipitur, ut in l. 6. §. vlt. ff. de iur. fiſc. & in l. ſi excepta. C. de malefic. hodie à nobis Rex Romanorum dicitur.

Flauius.] Alciat. lib. Parerg. 5. cap. 3. non Flauius, ſed Slauius legendum putat, à Slauis nempè Barbaris populis deuictis; quos (vt ait ille) veriſimile eſt fuiſſe Baſternas. Nihilominus ego Flauium legendum, ſicque primam lectionem, &
6 vulgatam admitti poſſe (venia tãti viri) arbitror, eo nempè argumento, quòd in antiquis codicib. ita ſcriptum reperitur, quodque idem cognomen multi veteres habuerint, inter quos Conſtantinus Magnus, in cuius memoriam Imperatores Orientis Flauij appellari, poſtea conſueuerunt.

Iuſtinianus.] Hoc nomẽ illi fuit proprium primitus inditum, niſi me fallit opinio. à Iuſtini patris adoptiui nomine deductum, vt Octauianus à nomine patris Octauij. non autem à Iuſtitia quã coluit, & alijs mandauit colendam, vt innuere videtur gloſſa, ineptè quidem. nam cum ſit nomen proprium, appellatusque ſit Iuſtinianus antequã loqueretur, & dum ſub nutrice eſſet, nullo pacto hęc deriuatio ei conuenire poteſt.

Alemanicus.] Hoc nomen, & aliqua ſequentia Iuſtinianus à deuictis gentibus obtinuit, ad veterum Romanorum imaginem, quibus deuicti hoſtes, non ſemel cognomenta dedere. pro Alemanis intelligere debemus ſecundum Myſinger. hic, populos, qui Rhætis proximi ſunt, & ſupra Acronium, Rhenumque, tum, & in Occaſum ad Tigurinum lacum, & Limagum habitant; vbi hodie longe lateque Heluetij dominantur.

Gothicus.] Gothi propriè dicti ſunt populi, qui Germanici maris inſulam Scandiã incoluerunt; Hi victricia Romanorum arma, tempore Decij Imperatoris circiter annum Chriſti. 259. inſigni victoria ſuperarunt; Inde circa annum 407. Italiam inuadere tentarunt, & ante quinquennium, Romam gentium, & populorum omniũ victricem, totiusque orbis terrarum dominam, immani Barbarie deuaſtarunt; ſed hos poſtea, circa annum 560. (occiſo eorum rege Totila) Iuſtinianus noſter Romanarum miſeriarum vindex, (Narſete Duce) profligauit.

Francicus.] Ne glorientur (inquit Io. Fab.) Imperiales ex hoc arguere, quòd regnum Franciæ eſſet ſubiectum Imperio, quia hic loquitur de quadam Francia, quæ eſt in Alemania ſupra Coloniam, quæ nunc Haſſia dicitur, de qua in cap. 1. extra de ſponſa. Hi (duce eorum rege) vno die magna virtute fuderunt duos inſtructiſſimos exercitus, Iuſtiniani nempe, & Gothorum, qui in procinctu erant, ut inter ſe dimicarent de Mediolani poſſeſſione, anno Chriſti 536. ſed (annis 22. elapſis) cùm per Italiam infeſto vagarentur exercitu, prope Tarentum à Narſete Iuſtinianei exercitus Imperatore, ſuperati fuerunt.

Germanicus.] Poſt Druſum Claudij Cęſaris patrem, qui ob ſes in Germania præclarè geſtas Germanici cognomen primus meruit: Romani Principes, ſi quicquam ex Germania attinuerũt, Germanici dicti ſunt. Strabo, Germanos populos, hoc nomine à Romanis appellatos, ſcribit, quod corpore, moribus, vitæ conuerſatione Gallis ſimillimi eſſent. Sunt & qui ſic dictos arbitrentur. quòd ſe in bellis mutuo fratres uocarẽt. Alciat. Parerg. iur. lib. 10. cap. 20. eorum opinionem probat, qui patrio ſermone Germanos ita vocatos autumant, quaſi omnino viriles à Germanica uoce, Garman, quæ fortem denotat.

Anticus.] Ita legendum eſſe exiſtimo, & non Atticus, vt falsò quidam putaui, & vulgati codices habent. Atticus enim nullo modo Imperator noſter appellari poteſt, cum nullum cum Athe-
7 nienſibus bellum geſſerit, quinimò fidos, & imperio parentes, ſemper habuerit. Erant Antę, vt Alciat. tradit Parerg. iur. lib. 5. cap. 3. Hiſtri fluminis accolæ, congeneres Sclauinis, quos in Romanas Prouincias incurrentes, Iuſtinianus per Childibium Ducem repulit, & poſt aliquot annos duce Germano, ſororis ſuæ filio, uſque ad internecionem ferè deleuit, ut Procopius libro Gothici belli. 3. ſcribit. Hi Antæ, vt eorum inſtitutis, & moribus apparet, non videntur multum diuerſi ab ijs, quos nunc vulgò Cingalos vocamus. Antæ enim à veteribus Spori, ut inquit Procopius, appellabantur, quaſi ſparſim, & vulgò errantes, qualem vitam, & Mauritij degunt.

Alanicus.] Alani cum Vandalis iuncti erant, nec minus efferæ naturæ: Ideò Lucanus libro 8. vocat duros æterni martis Alanos.

Vandalicus.] Vandali ſunt populi Europæ Septentrionalis, omnium ferociſſimi, qui cum Afri

cam annis iam centum, & quinque occupaſſent; per Imperatorem noſtrum, Duce Beliſario, ſuperati ſuerunt; horum rex erat Gulimerius, qui cũ Beliſarij ducis ſuaſu Imperatorem eſſet Iuſtinianum adorare iuſſus, toto ore riſiſſe dicitur: cauſamque rogatus dixiſſe ferunt, Fortunæ ſe humanæ ridere viciſſitudinem; vt qui modo rex fuerit; iam ſeruiret.

Africanus.] Africanum ſe appellat Imperator noſter, quia ex Africa (Duce Beliſario) Vandalos pepulit, vt iam dictum eſt. Hic poſtquam mentionē de Beliſario feci, omittere non poſſum, quòd hac in re Petr. Crinitus de honeſta diſciplina lib. 9. cap. 8. ſcribit. Is Iuſtinianum noſtrum pudenda nota accuſat, quòd ſummum ducem, Beliſarium rerum geſtarum fama clarum, virtuteque nulli veterum cedentem, præ liuore obcæcarit, eoque redegerit, vt mendicus numulos ad victũ quæreret, viatoresq; ijs verbis compelleret: obolum viator Beliſario concede, quem liuor, non error afflixit. Defendit Alciat. Parerg. iur. lib. 4. cap. 24. Iuſtinianum, pijſſimique, & maximi principis noſtri partes, longe probabiliore, fauorabilioreque cauſa, quàm Crinitus ipſe accuſarit, ſuſtinet. Crinitumque ipſum in primis interpellat, vnde hanc fabulam commentus ſit, multiſque, tum rationibus, cum auctoritatibus, nec verum, nec credibile eſſe oſtendit: Pontanumque & Volaterranũ damnat, qui tãtam fidem Crinito adhibuerint, vt & ipſi in eundem errorem inciderint, nec multum curæ poſuerint, An Crinitus ex certis auctoribus, an verò commentitijs acceperit.

Pius.] Pius, inter alia, eſt, qui erga ſuos, non ſecus, quam parens erga liberos, paternum, adeoque officioſum gerit animũ, & hoc cognomentum Antoninus Imperator à ſenatu primus accepit, quòd princeps natura clementiſſimus & pacis amantiſſimus eſſet, eouſque vt Scipionis ſententiam, (authore Capitolino) ſemper in ore haberet, qua, ille dicebat, Malle ſe unum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere.

Felix.] Duplicem deriuationem, ponit gloſſa, vel ab animi, ſcilicet, virtute, vel à proſpera fortuna. Pro prima expoſitione facit illud Vergilij.

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Sed ſecunda verior eſt. Felix enim dicitur Imperator noſter, eo quòd multa feliciter, & non ſine magno fortunæ ſucceſſu domi bellique geſſerit. Poeta

Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta
iam ſua.

Enimuero, perſuaſum habebant & fortunã imperium non nihil iuuare, cui Iulius Cæſar quantum tribuerit, argumento eſt, quòd nautæ, per quem modica cymba traducebatur, ſæuientibus vndis perterrito, dixerat, Noli timere, hac ego manu fortunam fero, Cæſarem tecum habes. quo factum eſt, vt poſt eum Cæſares ſimul atque diademate decorati eſſent, fortunæ ſignum acciperent, ſic fore rati, ut fel. eius imperarent.

Inclytus.] Inclytus dicitur a rebus magnificè geſtis. Eſt enim [illegible] ytus, glorioſus, excellens, atque inſig[illegible]s, [illegible] a quodam ſplendore gloriæ, & fa[illegible] [illegible] cat, & ſplendet.

Vi[illegible] Q[illegible] gãnit, & vicit hoſtes. Verg. Æneid. 1.

Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi.

Triumphator.] Triumphatorem Iuſtinianum noſtrum dicimus, quia de Perſis, quos per Meſopotamiam, Cæleſyriam, & Syriam prædantes, prælio fudit: necnon Vandalis populis ferociſſimis ex Africa, quam annis iam centum, & quinque occupauerant, pulſis ſolemnem de vtriſque triumphum duxit. Erat triumphus omnium honorum, qui a pop. Rom. dari ſolebant, maximus: ſic dictus (auctore Tranquillo) quia triumphãs triplici iudicio honorabatur. ſcilicet, exercitus, ſenatus, & populi. Primò. n. exercitus de triumpho decernendo iudicabat. Secundo, ſenatus. Tertio, populus. Cęterũ triumphandi modus talis olim apud Romanos fuit. Confecto bello, & hoſtibus deuictis, duces exercitus, quib. triumphus decretus erat, inaurato curru, quem quatuor equi albi trahebant, inſidentes, Romam ingrediebantur, capite primum laurea, poſt deinde aurea corona redimito. Præcedebat ſenatus; ſequebatur populus, & poſt eum milites. Ante currum verò, Duces victi catenam ferream collo geſtantes, ſtabãt. Hoc ordine procedentes, in primis ad Iouis templum, quod in Capitolio erat, aſcendebant, ibiq; triumphãs, immolato tauro albo, & votis, ſi qua ſuſcepta fuiſſent, peractis, domum poſtea reducebatur. Ne tamen ub qualemcunque victoriæ ſucceſſum, quiuis ſtatim triumphare in animum ſumeret, lege ſtatutum erat, nulli niſi quinque hoſtium millia una acie occidiſſent, triumphum decernendum, non enim numero, ſed gloria triumphorum, excelſum vrbis futurum decus, Romani arbitrabãtur; quare oportebat Imperatores prius quàm triumphus decerneretur, & hoſtium in acie occiſorum, & amiſſorum ciuium numerum literis ad ſenatum referre. Plebiſcitoque cautum erat, ſimul atq; urbem ingreſſi eſſent, ſtatim apud Quæſtores Vrbanos iurare debere, ſe vera de vtroque numero ad ſenatum ſcripſiſſe. Reliqua apud Blondum in 10. triumphantis Romæ libro videre licet.

Semper Auguſtus.] Auguſtus dicitur Imperator noſter, quaſi ſacroſanctus maieſtatis plenus, ueneratione dignus, & bonis augurijs conſecratus; vnde & templa, mœniaq; auguſta dicuntur. Ouid. 1. Faſt.

Sacra vocant Auguſta patres: Auguſta vocantur.
Templa, ſacerdotum ritè dicata manu.

5 Et Verg. lib. 7. Aeneidos.

Centum Oratores Auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet.

Hoc nomine primus Octauianus ex ſorore Iulij Cæſaris nepos a ſenatu appellatus fuit, (auctore Tranquillo) eo quia magno ſucceſſu, & felicitate in rebus gerendis utebatur, à quo poſtea omnes alij Auguſti appellati fuerũt, vt omnium rerum poteſtatem, quã hoc nomine exprimi crediderunt, ſibi quaſi vendicarent, ita vt ſint ſoliti velle in auſpicando Imperio ſibi Auguſti felicitatem acclamari. Aliter Accurſ. hic Auguſtum ab augendo imperio dictum eſſe exponit, ꝙ ſaltem eius propoſiti, & intentionis, quilibet Imperator eſſe debeat, ut imperium ſuum augeat, non aũt minuat, ſicut & reges in coronatione iurare ſo-

lent

lent cap.intellecto de iureiur. Hinc orta eſt inter
interpretes contentio de donatione Imperatoris
Conſtantini facta D.Syluestro Pontifici Roma-
9 no de qua in cap.Conſtantinus.96.diſtin. An ille
potuerit donare,& an huiuſmodi donatio ſecun
dum leges ualeat,& communiter Canoniſtæ in
cap.venerabilem de elect.Bald.& Salyc. in proę-
mio Codicis, gloſ. & DD. hic concludunt hanc
donationem valere, tum quia ſemel Deo dicatū
humano iudicio reuocari non poteſt cap. ſemel
Deo de reg.iur.in 6.cap. de rebus 12. quæſt. 2. &
cap.ligna de conſecrat.diſt.1. Tum etiam,quia po
tius reddidit quod erat ſubtractum,cum Domini
ſit terra,& plenitudo eius,quàm dederit qđ erat
Imperij; Hac de re etiam Iuriſconſultorum elo-
quentiſſimus Alciatus lib.Parerg.7.cap.19. elegā
ter,& ſubtiliter aduerſus Laurentium Vallam di
ſputat,cum nunquam hanc donationem factam
declamaſſet,ſed commentitiam aſſereret.

Tertio loco dedicat Imperator libros hos In-
ſtitutionum cupidæ legū iuuentuti. Ex quo Doct.
noſtri obſeruant.primò,quòd iuris ſtudioſus aui-
dus,& cupidus eſſe debet huius ſtudij, quoniam
10 vigilantibus iura ſcripta ſunt.l.pupillus.ff. quæ in
fraud.credit. Scdo, ꝙ debet eſſe iuuenis;nam licet
ſenectus venerabilis ſit, & melior ſit umbra ſe-
nis, q̄ gladius, & eloquentia iuuenis, ſecundum
Bal.poſt tex.in c. 1. de renunciat. tamen iuuenilis
ætas ad ſtudium iuris magis apta,& idonea credi
11 tur;quo.n.quiſque eſt iunior, eo perſpicacior, &
docilior eſſe a iure præſumitur.l.præcipiunt. ff.de
ædil.edict.propter rationes ab Ariſtotele in Pro-
blemat.ſect.30.q.4. redditas. Nec propterea, qui
prouectioris,& grandioris ætatis ſunt, & ad ſtu-
dium iuris animum applicant, diſperare debent;
quia habemus,quòd Accurſ.quadragenarius iuri
operam dare cœpit, & Seruius Sulpitius proue-
ctior ætate ad ſtudium iuris acceſſit. in quo tamē
ita profecit (ſi Marco Ciceroni credimus) vt oēs
qui ex omni ætate in Vrbe Romana iuris intelli
gentiam habuerunt, ſi unum in locum conferan
tur,non fuerint cum Seruio Sulpitio comparan
di. Nulla.n.ætas ad diſcendum eſt ſera, vt D. Aug.
in quadam epiſtola ad D.Hieron.ſcribit,nihilque
difficile eſt,quod volenti,& cupienti facile nō red
datur. Marcus Antoninus Imperator(quem Pa-
pinianus in l. vnum ex familia.§. vlt.ff. de legat.2.
prouidentiſſimum Principem, & virum religio-
ſiſſimum uocat,& Iuſtinianus in l. cum Syllania
num.C.de his quibus,vt indig. prudentiſſimum,
ſacratiſſimum,& philoſophiæ plenum) dum ſe-
nex eſſet,& Imperator ſcholam Sexti Cheronen
ſis frequētabat:& cum illi occurreret.L ſapiens,
& interrogaret.Quò nam iret? Imperator reſpō-
dit,ad Sextum Cheronenſem perceptutus, quæ
nondum didici.

SVMMARIVM.

1 *Procemij diuiſio.*
2 *Arma,& leges Imperatori, & Regi maximè ne-
ceſſaria ſunt.*
3 *Armis, & legibus res pub.detinetur, & guber-
natur.*
4 *Principis nomen,quomodo accipiatur.*
5 *Calumniatores,qui dicantur.*
6 *Iuriſconſulti ſacerdotes dicuntur.*

Procemium.

SAlus, & tranquillitas reipub. conſiſtit, & in
prudenti gubernatione,& in iuris certa con
ſtitutione; vtrumq; tum temporū tum per-
ſonæ conſideratione æſtimatur. Temporum,ve-
luti belli,& pacis. Belli, vt armorum ſit peritus;
Pacis, vt iuſtitiam tueatur, & iniquitates calum-
niantium expellat, in vtroq; tempore diuino au-
xilio,& ſumma animi ſollicitudine, & vigilantia
opus eſt. perſonæ, ſeu principis conſideratione
æſtimatur,veluti vt & ipſe bene ſit inſtructus, &
Conſiliarios bonos habeat. Bene inſtructus ſic
eſto,vt virtutis ſtudio,& iuſtitiæ laude, maieſtatē
Imperij tueri poſſit. Conſiliarios bonos habeat,
qui ſint periti legum,ſolertes,& fideles. Hæc om
nia ſe præſtitiſſe demonſtrat Imperator hic in
proęmio noſtro, quod anteqam iuris ciuilis ele-
menta explicaret, præponere operæpretium du-
xit,ſic fore ratus, vt cupida legum iuuentus, &
principalem operam boni conſulat,& ad Inſtitu
tionum ciuilium prælectionem libentius inuite-
tur. Diuiditur hoc proęmium in tres partes prin
1 cipales; In prima ponitur officium Imperatoris,
quod tam circa arma,quam circa leges uerſatur;
dum arma audis,uſum armorum etiam percipis,
ideſt,victoriam,& triumphum, dum leges audis,
vſum legum intelligis,ſ.calumniæ pulſionem, &
iuris religionem. In ſecunda,quæ incipit in §. quo
rum vtramq; viam. Oſtendit Iuſtinianus quali-
ter hoc adimpleuerit, & ſic quomodo prius ar-
ma tractauerit,deinde leges compoſuerit, & in
vnum redegerit. In tertia poſtea, quæ eſt in §.fi.
non modo iuuentutem ad ſtudium iuris horta-
tur,verum vbi ſe eruditam oſtenderit,pręmia o-
ptimus princeps pro liberalitate ſua pollicetur,
Reipub.ſ.gubernationem,quæ nos Imperij par-
ticipes facit, & principis ſocios quodammodo
reddit.

Incipit, Imperatoriam maieſtatem non ſolum
armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe
armatam:vt vtrunq; tempus,& bellorum & pa-
cis,rectè poſſit gubernari,& Princeps Romanus
non ſolum in hoſtilibus prælijs victor exiſtat, ſed
etiam per legitimos tramites calumniantium ini
quitates expellat:& fiat tam iuris religioſiſſimus,
quàm victis hoſtib. triumphator magnificus.

Imperatoriam maieſtatem.] Per Imperatoriā
maieſtatem intelligimus Principem Romanū,in
quo vniuerſa Romani populi maieſtas reſidebat.

Non ſolum armis decoratam, ſed etiam legib.
oportet eſſe armatam.] Obſeruant Doct.ex hoc,
ꝙ arma,& leges Imperatori,& Regi maximè ne
ceſſaria ſunt pro ſuſtentatione, & gubernatione
2 Reipub. ſuæ. Secundò, ꝙ Imperator illud,quod
eſt legum,tribuit armis,& ꝙ eſt armorum tribuit
legibus: vt oſtendat unum alterius auxilio egere.
confert tex.in l.1.C.de Iuſtin. Cod.confirmā.ibi,
iſtorum.n.alterum alterius auxilio eguit, & tā mi
litaris res legib. in tuto collocata eſt, q̄ ipſę leges
armorum præſidio ſeruatæ ſunt. Et quatenus Io.
Fab. Plat. Ang.& alij hic diſputant, an Doctor ſit
militi p̄ferendus. Dic, vt in addit. ad ipſum Ang.ſ.
ꝙ in actib. bellicis miles, in ciuilib. Doctor præ-
fertur. In promiſcuis uerò Doctor ēt militi pręfer
tur. Executores.n.præceptorum ſapientum mili
tes eſſe debeant; Ideo Dioclet. & Maxim. Imper.

in l.ab hoſtibns, la 2. C. de capt.& poſtlim. reuerſ. dicunt. milites noſtros defenſores eſſe oportet, non dominos; æquiparationem etiam intellige de militibus, qui in caſtris degunt, nõ de ijs, q per vicos, & plateas tota die diſcurrunt, quorum nulla eſt æquiparatio, nec digni, vt in hoc numero habeantur.

Vt vtrumque tempus bellorum, & pacis rectè gubernari poſſit.] Si armis, & legibus reſpub. floreat, rectè vtroque tempore belli, & pacis gubernari poteſt, nam ſicut tempore belli vſus armorum, ex quo victoria ſequitur, & triumphus, ita tempore pacis, legum vſus, ex quo calumniç pulſio, & iuris religio, maximè conuenit. Quidã exiſtimant ſuperflua eſſe uerba illa; Bellorum, & pacis, cum hoc ſatis conſtet ex uerbis, utrumq; tempus, ſed dic, ſuperfluum non eſſe, nec fruſtra fieri illud, quod ad maiorem declarationem uenit gl. in c.1.de ſum. Trin.& fid.cathol. Hoſt. Io. Andr. Butr.& alij in c.nimis, el 1. de exceſſ. prælat. nec expreſſio eius, quod tacitè ineſt, dicitur ſuperflua. Dec.conſ.77.col.fin. Cum igitur, ꝙ hic erat dictũ implicitè, replicetur, & addatur explicitè, ſuperfluum dici non poteſt; ſicut ſuperfluum non dicitur, ſi quod in genere erat expreſſum, exprimatur in ſpecie, Dec.conſ.517.col.2.

Et princeps Romanus.] Princeps per quandã excellentiam dicitur Imperator, ideo quotieſcunque non circumſcribitur, ſed abſolutè ponitur ꝓ nomine dignitatis, principis appellatione uenit Imperator. intellige uerum, dummodo nominatio fiat à ſubiecto, aliàs ſi a non ſubiecto, puto venire principẽ eius loci, et propriæ pſonæ illius. quemadmodum in ſimili dicimus; ſi cauſa de iure decidenda committatur, quod intelligitur de iure illius loci. Iaſ. in l.omnes populi col.3.ff.de iuſt.& iur. Abb.in c.1. ut lite pendente. Principis nomen, quo utitur Imperator noſter hic, multo lenius eſt, ac uilius, quàm aut regis, aut dictatoris,
aut Imperatoris; Nam ſi uim uocabuli ſpectes,
4 nulla eo ſignificatur poteſtas in alios. Princeps.n.
nihil aliud eſt, quàm primus Lucretius

Quod patrio princeps donarat nomine regem.

& princeps ſenatus non plus poteſtatis habebat, quàm cęteri ſenatores; ſed tantum primus ſententiam dicebat.

Non ſolum in hoſtilibus prę lijs uictor exiſtat.] Victoriam ex hoſtibus reportare quod ualde reipubli. utile, & principi glorioſum eſt, hoc armorum uſus tribuit.

Sed etiam per legitimos tramites.] Hoc eſt, ut exponit Aldobrandinus & rectè, per modos à legibus inuentos, & traditos, & ſic non uia regia. ſic uolo, ſic iubeo, ſufficit pro ratione uoluntas.

Calumniantium iniquitates expellat.] Calumniantium nomen generaliter hic Imperator accipit pro delinquentibus, aliàs propriè calumnia-
5 tores ſunt, qui ſcienter falſa crimina intendunt. l.
1.§.1.ff.ad S.C.Turpill.

Et fiat tam iuris religioſiſſimus.] Religioſus iuris eſt, qui fidelis, & diligens obſeruator eſt earum rerum, quę ad ipſas leges pertinent. Is enim religioſus dicitur (ut inquit Cicero lib.2.de nat.deor.) qui omnia, quę ad deorum cultum pertinent, diligenter, & fideliter tractat; hinc etiam Iuriſconſul-
6 ti ſacerdotes dicuntur, quia quaſi ipſius iuſtitię oracula, cęteris hominib. reſponſa prębent. l.1.ff. de iuſt.& iu. quem locum ita declarandũ, primus omnium Budeus tradidit.

Quàm uictis hoſtib. triumphator magnificus.] Æquiparat Imp. noſter triumphum armorum, omnium honorum, qui a pop. Rom. dari ſolebãt, maximum, cum legum religione, & obſeruãtia, adeo quod tantum glorię, & ſplendoris eſt, obſeruatorem legum eſſe, quantũ uictorem, & triũphatorẽ hoſtium, & ſic habemus, ꝙ ſicut in bello ſe habent arma, uſus armorum, uictoria, & triumphus: Ita in pace leges, legum tramites ſiue uſus, calumnię pulſio, & iuris religio.

SVMMARIVM.

1 *Bene facta non principaliter ingenio, aut viribus noſtris, ſed ſoli Deo accepta referenda ſunt.*
2 *Laus in ore proprio. quando licita ſit.*
3 *Iuris cognitio continuum, & indefeſſum ſtudium requirit.*
4 *Olim Barbari quales, & hodie qui ſint.*
5 *An ſtatuta pœnalia peregrinos in delictis obligẽt.*
6 *Quid in contractibus.*
7 *Differentia inter promulgare, & cõponere legem.*

§. Quorum vtramque viam.

IN hac ſecunda parte Imperator ſe viam bellicam, & legalem perfeciſſe oſtendit, modeſteque commendat officium ſuum à reb. geſtis, tribuens gloriam Deo; Bene.n.facta non princi-
1 paliter ingenio, aut uirib. noſtris, ſed ſoli Deo accepta referenda ſunt. l.1.C.de offic. pręfect. pręto. & primum quidem labores ſuos circa res bellicas oſtendit; Deinde quanto ſtudio in reſtituendo iure ciuili vſus ſit, recenſet.

Verba ſunt hęc.] Quorum vtramq; viam cum ſummis vigilijs, ſummaq; prouidentia (annuente Deo) perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros, Barbaricę gentes, ſub iuga noſtra redactæ, cognoſcunt; & tam Africa, quam alię innumerę Prouincię, poſt tanta temporum ſpatia, noſtris victorijs, a cęleſti nomine pręſtitis, iterum ditioni Romanę, noſtroq; additę Imperio proteſtantur. Omnes verò populi legibus, tam a nobis promulgatis, quam compoſitis, reguntur. Et cum ſacratiſſimas conſtitutiones antiqua confuſas in luculentam ereximus conſonantiam, tunc noſtram extendimus curam ad immenſa veteris prudentię volumina, & opus deſperatum, quaſi per mediũ ꝓfundũ euntes, cęleſti fauore, iã adimpleuimus.

Ex ijs obſeruant Doct. ꝙ propria laus licita eſt. Angel. diſtinguit inter neceſſariã, vtilem, & volũtariã laudem, cui diſtinctioni nihil addẽdum eſſe, putat Aldobran. hic, Tu dic, licitã eſſe, & pſertim apud tria hominum genera non eſſe reprehendẽdam, ſ. apud ignotos. Vnde illud Vergilij.

Sum Pius Aeneas

Apud ingratos Achilles ad Grecos. Iliad.1.

Cepi bis ſenas comitatus nauibus vrbes.
Non etenim galeæ fulgorem cernere noſtræ
Comminus audebant. &c.

Et apud eos, quibus ſpes auxilij afferenda eſt. Vlyſſes ſocijs ad fluctus, & ſtrepitum circa Charybdin animos deſpondentibus.

Non tamẽ hocce malũ, nũc grãdius ingruit illo,

Cum

Cum nos ui tenuit uaſto Polyphemus in antro.
Et tamen hinc virtute mea, nos conſilioque
Fugimus.
Sic & Cyrus in periculis,& prelijs, magnificè de
ſe loquebatur. & Antigonus ſecundus cętera fa
ſtu vacuus,& moderatus,in nauali ad Côn prę-
lio amicorum quodam dicente. Non vides quã-
to plures ſint hoſtium naues? Me verò ipſum,
inquit,quot nauibus opponis? Apud alios autem,
& ſemper licita eſt, ſi gloriam Deo acceptam fe-
ramus,ut hic Imperator noſter facit. Et Plutar-
chus tradit in libello de ſui laude, nu. 30.
Illis verbis. ſummis cum vigilijs.] Innuit Imp.
iuris cognitionem,ſtudium continuum, indefeſ-
ſumq; te requirere,nec laboribus quantumuis du
riſſimis, in tam preſtanti diſciplina, parcendum
5 eſſe.
Barbaricę gentes.] Barbari apud priſcos Ro-
manos dicebantur omnes,pręter Gręcos,& Ita-
los; At ſub recentioribus Imperatoribus Barba-
4 ri ſolum dicti ſunt,qui ſub Imperio Romano nõ
erant,ut ex Ammiano Marcellino docet Alciat.
in tit.C.de Palat.ſacrar.largit.lib.12.Cod.Hodie
apud graues viros,Barbari exiſtimãtur,qui Chri-
ſtianę legis non ſunt, vel ſanguinarij, & impij,
quales milites gregarij plerunque ſunt.
Sub iuga.] Iugum ponitur pro Imperio, &
poteſtate. Lucan.lib.1.
Sub iugaiã Seres,iam Barbarus iſſet Araxes.
Inde ſubiugare pro debellare, dictum eſt. Liui.li-
bro 3.ab vrbe condita.
Innumeræ Prouinciæ.] Appellat innumero-
ſum Imperator id, quod multiplex eſt, quamuis
numerari poſſit; dicuntur enim innumeræ, id
eſt,plurimę,qua ratione vſus eſt etiam hoc verbo
Plin.lib.10.c.65.
Omnes verò populi.] Subaudi,qui de facto o-
bediunt, nam quamuis Imperator ſit dominus
in temporalibus totius mundi,vt in l.deprecatio.
ff.ad l.rhod.de iact.tamen leges ipſius non ſe ex-
tendunt, niſi ad illos, qui de facto ei obediunt.
Hoſt.in c.1.de conſtitut.Hinc argumentum eli-
citur: Quòd ſtatuta, & conſuetudines non li-
gant non ſubditos; ſed an non ſubditos contra-
hentes,vel delinquentes in territorio, dubium eſt
apud Doct. De delictis, dic, quòd, Aut peregri-
nus ignorans pœnam ſtatutariam,delictum com
5 mittit, quod eſt etiam de iure communi prohibi-
tum,& tunc puniri debet, ſecundum ſtatuta, &
conſuetudines illius ciuitatis,in qua delictum cõ-
miſit,& hoc quamuis etiam maior pęna impona
tur per ſtatutum, videtur enim iuſta cauſa, vt ta-
lis pęna imponi debeat, ex quo delinquens atten
tat factum damnatum,ita Bart. in l. cunctos po-
pulos. C.de ſumm.Trini.& fid.cathol. Boſs.in tit.
de pęn.nu.18.Marſil. in l.ſi. nu.81.ff. de iuriſdict.
omn.iudic.communem dicit Gandin. in titul. de
pęn. reor.nu.16.& Marian.Socin. in cap.poſtula
ſti,num.16.de foro compet. Aut verò delictum à
peregrino cõmiſſum non eſt de iure communi
prohibitum,& tunc diſtingui debet;nam aut pe-
regrinus ibi tantam moram traxit, quod veriſſi-
militer debet ſcire ſtatutum,& hoc caſu tenetur.
l.1.& 2.C.vbi de crimin.agi oport. Aut non con
traxit tantam moram,& rurſus ſubdiſtingui de-
bet,quia aut factum illud eſt per omnes ciuitates
prohibitum,puta, ut nõ extrahatur frumentum
extra territorium, quod eſt prohibitum per totã
Italiam,vt dicit Bart.in loco ſuperius allegato,&
iſto caſu,ignorantiam allegare non licet.l. fina.§.
licet quis.ff.de public.iudic. Conſuetudines enim
generales ignorare non licet. Baldus in rubri. de
conſuetud.rect.ſeud.& in hoc Doct.omnes con-
ueniunt,vt dicit Corneus conſil.64.in fine, libro
tertio. Aut non eſt generaliter prohibitum,& nõ
tenetur,niſi fuerit ſciens,vel ignorantia craſſa,&
ſupina,ita Doctor. omnes, de quibus ſupra men
tio facta eſt, tenent. De contractibus verò,dic,
quòd Peregrinus,qui contrahit cum aliquo, liga-
tur ſtatuto loci contractus,nec propter ignoran-
6 tiam ſe tueri poteſt.Bart.& omnes ubi etiam Pa-
riſius in addit.in l.1.C.de ſumm.Trinit.& fid.ca-
thol.Innocen.Imol.& Barbat.in rub.de conſuet.
Auth.ibidem colum.2.Bald.conſ.461.vol.1. An-
char.& Imol.in cap. primo, de empt. & vendit.
Rochus de Curte in cap. cum tanto de conſuet.
ſection.9.num.2.& 3.
Legibus tam à nobis promulgatis quam com-
poſitis.] Leges promulgatas uocat, quas ipſe edi-
dit, atque inuulgauit. promulgari enim aliquid
appellamus, cum primum in publicum edictum
promulgatur.Cice.ad Q.Fratr.lib.2.Cato legem
promulgauit de imperio Lentuli abrogando.
Compoſitas verò,quas retro quidem Principes,
& Iuriſconſulti ediderunt,ipſe tamẽ in ordinem
redegit,& compoſuit.
Et cum ſacratiſſimas cõſtitutiones.] Loquitur
de prima editione Codicis.
Tunc noſtram extendimus curam ad immen
ſa veteris prudentiæ volumina.] De conceptione
Digeſtorum loquitur, quod ex infinitis veterum
Iuriſconſultorum reſponſis fuit compoſitum, q̃
duo penè millia librorum, & plus, quàm tricies
centena millia verſuum continebant, vt eodem
loco declarauimus.
Opus deſperatum.] Dicit propter Iulium Cæ-
ſarem,qui (auctore Tranquillo) cogitauit de iure
ciuili in vnum redigendo,& Cicero de ſe ipſo in
perſona Craſſi.

SVMMARIVM.

1 *Tribonianus quis fuerit.*
2 *Exquæſtor, & Quæſtor an ſint vnum, & idem.*
3 *Tribonianus Theophilus, & Dorotheus tres Inſtitutionum compilatores.*
4 *Doctores legentes illuſtres.*
5 *Anteceſſores, qui ſint.*
6 *Legum Cunabula Inſtitutiones.*
7 *Antiquæ fabulæ quæ.*
8 *Ratio iuris ſtudij rectè inſtituendi.*

§. Cumque hoc.

DEmonſtrat in hoc §. Imperator authorita-
te, et ſuaſionibus ſuis, has Inſtitutiones à
Triboniano, Theophilo, et Dorotheo
compoſitas fuiſſe, quorum ſolertiam, legum ſciẽ
tiam, et fidem, ſe ex multis rerum argumentia
accepiſſe refert, eoſque Anteceſſores, et viros il-
luſtres appellat.

Verba

Verba ſunt hæc. Cumque hoc Deo propitio peractum eſt: Triboniano uiro magnifico, magiſtro, & exquæſtore ſacri Palatij noſtri, & exconſule, nec non Theophilo, & Dorotheo, viris illuſtribus, & anteceſſoribus (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiã, & circa noſtras iuſſiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus ſpecialiter, ut ipſi noſtra autboritate, noſtriſq; ſuaſionibus, Inſtitutiones componerent, vt liceat vobis prima legum cunabula, non ab antiquis ſabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere; & tam aures, quam animi veſtri nihil inutile, nihilq; perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant. Et quod priore tempore vix poſt quadriennium prioribus contingebat, vt tunc conſtitutiones Imperatorias legerent; hoc uos a primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaq; reperti felicitate, ut & initiũ nobis, & finis legũ eruditionis à voce principali procedat.

Triboniano.] Fuit hic Tribonianus genere Pamphilius, Macedoniani cuiuſdam filius, vir, q naturæ dotibus, ingenioque pollebat, vt ſuæ ætatis nemini ſecundus eſſet, blando, & miti ſermone. Eum tamen omnis religionis contemptoré, auaritiæq; euſque deditum fuiſſe, ſcribit Suidas Græcus auctor, ut omne ius, & fas venale haberet. leges enim, inquit ipſe, ſingulis diebus ferebat, & latas reuocabat, uti indigentium vſus à qbus pecuniam acceperat, poſtulare uidebatur. nõ abſimilem illi Vergiliano, qui leges fixit pretio, atque refixit. ſunt tamen qui aliter de Triboniano ſentiant, nec temerè Grammaticis de Iuriſconſulto credendum eſſe, exiſtiment. quandoquidem in ſuis ſtudijs ſibi ipſis nimium complacentes, alios omnes contemnere, & præſertim Iuriſconſultos noſtros genuino quodam odio inſectari ſoleant, inter quos eſt Alciatus vir magni nominis diſpunct. lib. 4. cap. 7. & Myſinge. hic nu. 1. cui iure optimo perſuaderi non poteſt, Iuſtinianum noſtrum, vel ipſius Suidæ teſtimonio, Optimum & religioſiſſimum principem, tam iniquũ monſtrum paſſurum fuiſſe, nedum in tanto honore, & æſtimatione habiturum, ſi talis, qualis ab ipſo Suida deſcribitur, fuiſſet.

Magiſtro.] Magiſter officiorum erat Tribonianus, vt habemus hic, & in tit. de confirm. digeſt. in princ. de quo officio extat tit. in Cod. de offic. magiſt. offic.

Exquæſtore, & Exconſule.] Quærunt Doctor. An Exquæſtor, & Quæſtor, Exconſul, & Conſul ſint vnum, & idem. Alciatus lib. 4. diſpunct. ca. 3. & Myſing. hic, idem eſſe putant, temporiſq; vitio, hanc Latini ſermonis corruptelam inductã fuiſſe credunt, eo magis, cum videant Tribonianum ipſum nunc Exquæſtorem, nunc Quæſtorem indifferenter appellari, vt in l. tanta in principio. C. de veter. iur. enucleand. Accurſius, & Borcholten hic volunt: Exquæſtorem, & Exconſulem eſſe, qui iã Quæſtura, & Cõſulis officio functus eſt, quaſi extra Quæſture, & Cõſulis officiũ, ſicuti Exarchiatri, & Excubicularij dicuntur, qui Archiatri, & Cubicularij munere functi ſunt. l. medicos. C. de profeſſ. & medic. l. maximarũ. C. de excuſat. lib. 10. ſicque omnia alia officia, quæ ſimilem adiectionem habeat, eandem interpretationem recipere. Ant. Auguſt. lib. 3. emendat. c. 3. refert. huic accedit tertia, & media quædam opinio, ſcilicet, q Exconſul, & Exquæſtor, idem ſit, quòd olim Proconſul, & Proquæſtor, hoc eſt, qui a magiſtratu quidem abijſſet, cius tamen vice, ac nomine, aliquam Reip. partem, puta prouinciam adminiſtraret.

Theophilo, & Dorotheo.] Tribonianus ergo, Theophilus, & Dorotheus, tres illi fuerunt, quorum opera, & induſtria Iuſtinianus Imperator noſter in his Inſtitutionum libris componendis, principaliter uſus fuit; Quorum omnium ſolertiam, legum ſcientiam, & fidem, ex multis rerum argumentis, hoc eſt, ut ego interpretor, experimentis accepit, & cognouit; argumentum enim hoc in loco pro effectu ipſius, & ſic pro rei probatatione accipitur, ut etiam in §. 1. inſ. de empt. & vendit. in verb. argumentum.

Illuſtribus.] Vocat eos illuſtres non ſolum propter eminentiam doctrinæ, vt aliqui volunt, ſed etiam propter gradum dignitatis, unde & Doctores legentes illuſtres dicuntur, quod tamen reſtringitur ad eos tantum, qui per 20. annos legerunt, vt not. Bar. in procem. Digeſtorum, & Dec. in l. 1. ff. de offic. eius, cuius opinio communiter eſt recepta, licet contrarium ibi teneat Alexã. & Iaſ. ſic in l. 4. C. de contrahend. ſtipulat. nominat Vlpi. ſuum amicum, & in l. ex diui. C. locati appellat eum ſuum patrem, vnde Cynus ibi dicit: Vides ſtudioſe, quantum poſſit ſcientia, quæ facit legum peritum, patrem, & amicum Principum.

Anteceſſoribus.] Hoc eſt, vt ego interpretor, iuris profeſſoribus: ex Doctorib. enim, qui forũ ſequuntur Togati, qui ſcholas, Anteceſſores dicuntur, quaſi ſcilicet reliquis doctoribus antecedant. Sic Turneb. aduerſ. lib. 8. cap. 19. ſcribit. in quolibet doctrinæ genere ab honore Anteceſſores dici eos, qui alijs antecedunt, & ſic non vt Ferrarius Montanus doctiſſimus vir putat, quia Principem functionis cauſa in publicum antecedebant, nec vt gloſ. refert, quod ante Imperatorem pro tribunali ſedentem ex latere ſederent. licet enim hoc non inficiar, maximè cum Iuriſconſulti circa latus principis ſemper eſſe debeant, ut inquit Bald. poſt text. in l. iuriſperitos. ff. de excuſat. tutor. tamen ex hoc anteceſſores dici non admitto; Alij ut Borcholten hic, anticenſoribus, non anteceſſoribus legendum eſſe putat, ex eo quod loco Cenſorum fuerint, & coercionem morum habuerint, & ita Theophilũ, & reliquos Græcos interpretes, necnon Iuſtinianum ipſum in epiſtolis Græcis. ff. præfixis legere idem auctor refert, a quo non multum diſſentire videtur Alciat. lib. 3. diſpunct. cap. 12. licet ſi litera mutanda ſit, de quo tamen valde dubitat, ei magis placeat, Aſſeſſoribus legendum eſſe ex Procopio Parthici belli lib. 1. qui ita Tribonianum Aſſeſſorem vocat.

Mandauimus ſpecialiter.] Hoc dicit, quia licet condere leges a Principe delegati poſſit, id tamẽ ſpecialiter fieri debet, text. eſt in l. 2. §. poſtea ne diutius. ff. de origin. iur.

Noſtra authoritate, noſtriſque ſuaſionibus.] Aliàs quod ab ipſis compoſitum fuiſſet, legis vim non habuiſſet, ſed probabilis deciſio tantũ, prout omnium aliorum doctorum fuiſſet. glo. in l. 1. C.

de

de legib. nemo enim legem uniuerſalem condere poteſt, niſi poteſtatem ab Imperatore habeat, cuius nomine leges ſunt promulgandæ. l. 2. §. primus D. Auguſtus. ff. de origin. iur.

Inſtitutiones componerent.] Sic dictas ſecundum gloſ. quia in ſtatum Romani iuris, noſtram erigunt intelligentiam.

Vt liceat uobis prima legum cunabula.] Appellat Inſtitutiones cunabula, id eſt, Initia. Virgil. Aeneid. 3.

Mons Idæus, vbi & gentis Cunabula noſtræ.

6 A ſimili, quia ſicut in cunis infantes primo morati, ita iuris ſtudioſi Inſtitutiones a principio audire debent, & ſicut infans lacte malè nutritus progredi, & ad legitimam ætatem peruenire nó poteſt, ita iuuenes Inſtitutionum ſcientia malè imbuti, nihil in legalib. ſtudijs acquirere poſſunt; quàm ergo ætatis noſtræ miſerendum ſit, in qua iuuenes vix quatuor, quinque, aut ſex Inſtitutionum Titulis cognitis in ipſo ſtatim ſtudiorum limine ordinarias lectiones omni difficultatum cógerie oneratas, audiunt, nemo eſt qui videat.

Non ab antiquis fabulis.] Antiquas fabulas appellat Montanus, cui conſentit Aldobrandinus etiam, prima illa exercitamenta iuuenum, quibus præceptores in hac legali ſcientia vti ſolebant. Caſus enim, & exempla legum a fabulis deſumpta tradebant, vt hac dulcedine illecti, iuuenes facilè difficiliura legum cunabula addiſcerent; ſicut & in Rhetorica, huic legali ſcientiæ cognata, auctores eius facere ſolent. Sed cum hoc inſtitutum prius quàm cæptum eſſet, cedere appareret, & iuuentus non vt primum iuſſa erat, fabulis prælideret tantum, ſed ad eas tanquã ad ſcopulos ſi[...]ũ conſeneſceret, non alienum ab eo, qd Doctores no[...] hodierna die in rubricis facere ſolent, malum certè uiuis lachrymis deplorandum, operæpretium viſum fuit, modum huic rei præſcribere, & fabulis iuuentuti in poſterum nõ tta moram facere, ſed præſtare in initio ſtatim vera iuris elementa, nequaquam nebulis illis antiquis obumbrata, ſed a principali opera profecta Eguinatius autem Baro antiquas fabulas vocat, veteres inſtitutiones bona ex parte deſitas & antiquatas, & tanquam fabulas, fictasque res, ſuo ſeculo habendas.

Et tam aures, quàm animi veſtri nihil inutile.] Nihil quod ad deciſionem cauſarum non ſeruiat, & quod hodie non obſeruetur.

Et quod priori tempore, vix poſt quadriennium.] Si conqueritur Iuſtinian. de quadriénio; quis hodie nõ cõqueratur de ſexennio, quod ad huiuſmodi libellum perdiſcendum vix eſt ſatis. In cuius rei cauſa, eſt, uana Doctorum noſtrorum oſtentatio, qui in quacunque re adductis rationibus, & legibus ex horrendo illo, & tenebroſo Cõmentariorum chao depromptis, omnia quæcunq; occurrunt, ſæpe neque iuris ciuilis propria, neq; ad id, quòd in manibus habent, vllo modo pertinentia, prolixè, & uerboſè diſputant. quo facto arcem doctrinæ ſe tenere exiſtimant, ſubtilis nomen ſibi ſomniant, ſupercilia ſuſtollunt, intumét vultu, & ventilant humeros, ac ſi cum Atlante cœlum ferrent. id tantum non aliter audientib. poſtea contingit, quàm egenis, & in opibus hominibus interdum ſolet, qui cum totam nocté ſomniarunt, ſe diuites repentè factos eſſe, vbi diu gémas, aurum, purpuram, dormientes contrectarunt, experrecti, omnia domi ſuæ obtenta telis araneatum vident.

Vt & initium uobis, & finis.] Colligit Angelus ex hoc, quòd hæc ſcientia iuris habet initium, & finem; ſed ineptè quidem, ut animaduertit Aldobrandinus hic, nam cum infinito modo, ut inquit ipſe, varietur, pro morum, & negotiorum varietate, ita infinita eſt, & hoc eſt, quod dicitur in l. non poſſunt. ff. de legibus, non omnia legibus compræhendi poſſunt. Dicamus igitur nos, ꝙ per illa uerba, ut & initium, & finis, Iuſtinianus demonſtrare vult nobis veram rationem iuris ſtudij, rectè inſtituendi: vt, ſcilicet, initium fiat ab Inſtitutionibus, Medium detur Pandectis, vltimum lectioni Codicis, & Nouellarum, de qua re etiam plura in Procem. Digeſtorum tradit, vbi inter alia quinquennium abſoluendo iuris ciuilis ſtudio præfixit. Primo enim anno ſtudioſos diſcere voluit Inſtitutiones, & quatuor priores Pandectarum libros, quod vtinam obſeruaretur, & inſtitutiones ſaltem audirentur ſecundo ann. lib. ſepté de Iudicijs cum quatuor ſingularibus. Tertio anno, octo de rebus, & tres ſingulares, quarto libros ſingulares decé, quinto poſtea, & vltimo anno reliquos quatuordecim Digeſtorum libros cum duodecim Codicis, & Authenticis legibus, eoſque non in parte, ſed totos, non per tranſennam, ſed per ſuam conſequentiam, nullo penitus ex eis derelicto, & omnibus perlectis. §. Nos autem cum pluribus ſequentibus Procem. Digeſt. ſed in hoc, ſicut & in alijs luſit operam Princeps optimus; Videmus enim hodie paucos hoc conſilio verſari in ſtudijs, vt in primis, & maximè Inſtitutiones eligant, ſibique diſcendas eas fideliter proponant, ſed plerique, per omnes iuris ciuilis partes, volitant; Inſtitutiones breuiter deguſtant, nec in ijs aliquid immorantur. Atque ita fit, ut pauci ad veræ eruditionis faſtigium perueniant.

SVMMARIVM.

1 *Quatuor ſunt Inſtitutionum libri.*
2 *Caius, cur noſter, ab Imperatore nominetur.*
3 *Quis ſit Caius, cuius duo Inſtitutionum libri hodie circunferuntur.*
4 *Confirmatio ſtatutorum, & legum, quando neceſſaria ſit, & quando non.*

§. Igitur, & §. Quas.

PRoſequitur Imperator demonſtrare, qualiter ij quatuor Inſtitutionum libri, per Tribonianum, Theophylum, & Dorotheum, viros illuſtres, & facundiſſimos, compoſiti fuerint, quibus compoſitis, & ab ipſo lectis, & recognitis, pleniſſimum robur ſe accommodaſſe dicit. Verba ſunt hæc. Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum eſt, quod per eundé uirum excelſum Tribonianum, necnon cęteros viros illuſtres, & facundiſſimos, cõfecimus: in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri iuſſimus, ut ſint totius legitimę ſcientiæ prima elementa, in

quibus

quibus breuiter expoſitum eſt, & quod ante obti-
nebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum,
Imperiali remedio illuminatum eſt. Quas ex om
nibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipuè
ex commentarijs Caij noſtri tàm inſtitutionum,
quàm rerum quotidianarum alijſque multis cõ-
mentarijs compoſitos, cum tres viri prudentes
prædicti nobis obtulerunt; & legimus, & reco-
gnouimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitu-
tionum robur, eis accommodauimus.

In hos quatuor libros.] Diuiſio Inſtitutionum
eſt in quatuor libros, numerus elementis dica-
tus, & ideo iuris etiam elementa dicuntur. vnde
ſicut elementa rebus naturalibus, & humanis,
ita Inſtitutiones toti, iuris ciuilis corpori uigo-
rem præſtant.

Caij noſtri.] Hunc Caium plerique Iuſtiniani
familiarem fuiſse putant, propterea q; cum no-
ſtrum appellet, & hic, & in §. item lex Cornelia,
infra de public. iudic. ſed inane eſt hoc argumen-
tum, cum & à Pomponio, qui ſub Imperatore
Hadriano, multo ante Iuſtiniani tempora vixit,
Caius noſter in l. cum ſeruus. ff. de ſtipulat. ſeruo-
rum. nõietur. Alij igitur noſtrũ, Caij cognomen
fuiſſe credunt; Alij etiam. S. Sulpitij, diſcipulum
fuiſſe contendunt. Connan. com. iur. ciuil. lib. 2.
cap. 4. nu. 2. Ant. Auguſt. lib. 1. cap. 5. ſed vtcumq;
ſit, apparet ſatis, virum eruditione, & doctrina
præſtantem fuiſſe, & idcirco cum à Iuſtiniano,
2 tum à Pomponio noſtrum beneuolentiæ cauſa
nuncupari, ſic etiam plerunque prædeceſſores,
qui noſtræ fuerunt profeſſionis, hoc nomine, no-
ſtros appellare ſolemus.

Tam Inſtitutionum, quam rerum quotidiana
rum.] Tres libros Inſtitutionum, & rerum quoti
dianarum ſeptem ſcripſit Caius iſte, de quo hic
3 mentio habetur. Duo autem libri Inſtitutionum
Caij, qui circunferuntur, alterius, & cuiuſdã Caij
Chriſtiani eſſe videntur, quem ob id iuniorem
Caium appellat Baro hic.

Et legimus, & recognouimus, & pleniſſimum
noſtrarum conſtitutionum robur eis accommo
dauimus.] Memorat confirmationem harum
Inſtitutionum, quæ extat etiam in l. 2. §. leges. C.
de veter. iur. enucleand. ex quo inferunt DD. q;
ſi Princeps, vel populus committit aliquibus, vt
ſtatuta condant ſuper certa re, neceſſe eſt, vt ipſis
conditis, poſtea approbentur. Sed tu dic, quòd
aut committitur ipſa legum, vel ſtatutorum edi-
tio, & compilatio, prout eſt facti, & tunc neceſſe
4 eſt, vt iterum ad populum, vel Principem reduca
tur, & per eum approbetur, & ita procedit text.
noſter, & tex. in l. 1 §. omnia. C. de veter. iur. enu
cleand. aut committitur ipſa authoritas ſtatuen-
di, & tunc neceſſe non eſt, vt iterum approbẽtur.
l. 2. §. poſtea ne diutius. ff. de origin. iur. & ita Do-
ctores omnes reſident, poſt Bart. in l. omnes po-
puli. ff. de iuſt. & iur.

SVMMARIVM.

1 *Summus labor, alacritas, & delectatio in ſtuden-do requiritur.*
2 *Præmia, & pœnæ duæ rerum publicarũ anchoræ.*
3 *Gubernatio Reip. verus eſt iuriſprudentiæ ſco-pus.*
4 *Quid ſibi velint dictæ literæ P P. A.*
5 *Principes olim Conſulatum, & alia publica mune-ra gerere non erubeſcebant.*

§. Summa itaque ope.

IN hac tertia, & vltima parte Imperator intel
ligens honore ali artes: Iuuenes ad ſtudium
iuris hortatur, & excitat, eis magna laborum
præmia, pulcherrimum finem, & rerum publica
rum regendarum dignitatem pollicendo. Ait
enim.

Summa itaque ope, & alacri ſtudio has noſtras
leges accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſten-
dite, ut ſpes vos pulcherrima foueat, toto opere
perlecto, poſſe etiam noſtram Rempub. in parti-
bus eius vobis credendis gubernari. D CP. xi ka
lend. Decemb. D. Iuſtiniano PP. III. Coſ.

Summa itaque ope, & alacri ſtudio.] Colligũt
Doct. ex hoc primò, q; non mediocris, ſed ſum-
mus labor requiritur, hinc illud Horatij extat.

Qui ſtudet optatam curſu contingere metam
Multa tulit, fecitq; puer, ſudauit, & alſit.

Secundò, quòd in ſtudendo, alacritas, & dele-
ctio ineſſe debet.

Has noſtras leges accipite.] Appellat leges ſuas,
non quod eas confecerit, ſed quia eis authorita-
rem ſuam accõmodauit: omnia enim noſtra me-
rita facimus, quibus authoritatem noſtrã impar-
timur. l. 1. §. omnia. C. de veter. iu. enuclean. Hinc
reg. illa, qui per alium facit per ſeipſum facere vi-
detur cap. qui per alium, de reg. iur. in 6. qui man-
dat ſolui ipſe ſoluere videtur. l. qui mandat, & l.
cum iuſſu. ff. de ſolut. ſic & in delictis, qui per aliũ
album prętoris corruperit, vel vi armata poſſeſſo
rem deiecerit, vel manus violentas in Sacerdotẽ
coniecerit, perinde conuenitur, ac ſi ipſe ſua ma-
nu hoc fecerit. l. ſi quis. ff. de iuriſd. omn. iud. l. 1. ff.
de vi, & vi armat. cap. mulieres, de ſentent. excom
municat.

Sic eruditos oſtendite.] Eruditis optimus prin-
ceps præmia pollicetur, non alijs, hinc Abb. in c.
clerici de iudic. ſcribit quòd imperiti Doctores nõ
gaudent priuilegijs Doctorum.

Vt ſpes vos pulcherrima foueat.] Obſeruant
Doct. ex hoc, quòd ſpes, ambitio, ac deſiderium
honorum, & magiſtratuum, ſi virtute eſt innixa,
non damnatur; Facit tex. in l. 1. ff. de iuſt. & iur.
ibi. Bonos non ſolum metu pęnarum, verum etiã
pręmiorum quoq; exhortatione efficere cupien-
tes. Sic Solon dicere ſolebat (vt Cic. in quadã epi.
ad Bru. ep. 15. refert) p̃mia, & pęnas eſſe duas. Re
rum publicarum anchoras, Et Demoſthenes cõ
tra Leptinen, nõ facile Rempub. cõſiſtere ꝓbat,
vbi non eſt pręmium virtuti propoſitum, & pęna
ſceleri. Vnde Horatius.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Valer. Max. lib. ſecundo, honorem, & laudem
vnicum virtutis alimentum eſſe dicit, id quod Ari
ſtot. ethic. 4. pręmium virtutis appellat. Cic. c ſſic.
1. inquit. Natura comparatum eſt, vt vix inuenia
tur, qui laboribus ſuſceptis, non quaſi debita mer
cede laudis, & gloriæ cupiditate, ducatur. Theo-
doſ. & Valent. in l. & virtutum. C. de ſtatuis, &
imaginib. dixerunt. Conueniens eſſe, virtutum

pręmia

præmia tribui merentibus. Cardin. in clem. 1. §. excellentiſſimum de reliq. & vener. ſanct. inquit, quòd Doctor perdit memoriam in conſulendo, & legendo, ſi ei debitum ſalarium non ſoluatur: Vnde verſus.

Muneris infundas oleum, fuge nomen auari
Sic ægræ menti poterit medicina parari.

Verum principalis finis, non ſpes lucri eſſe debet, ſed vt gloria Dei in adminiſtratione reipub.
3 illuſtretur, & humanæ uitæ ſocietas cõſeruetur; Gubernatio.n. Reipub. verus iuriſprudentiæ ſcopus, & finis eſſe debet.

Toto opere perfecto.] Totum, & ex omni parte perfectum, Inſtitutionum opus, percurrere, audire, & legere, debent iuuenes, ſi eruditi euadere uolunt, ut gubernatio reipub. eis poſtea credi, & committi ualeat, & ſic non ut multi facere ſolẽt, qui aliquot Inſtitutionum titulis percurſis, in ipſo ſtatim ſtudiorum limine ordinarias lectiones omni difficultatum congerie oneratas audiunt.

D. C P. xi. kalen. Decemb.] Lege datum Conſtantinopoli, vrbe Thraciæ ad Propontidem, ubi olim fuit ſedes Imperatorum Orientis xi. kalen. Decembris.

D. Iuſtiniano.] Sicut olim in libera repub. per Conſules adnotari tempora ſolebant, ita poſtea per Imperatores, adnotari cœperunt, tot. titulo, vt præponat. nomen Imper. in Authent.

P. P. A.] Quidam per dictas literas. P. P. A. patrem Patriæ intelligunt, quod cognomen Cicero primus meruit, coniuratione Catilinæ detecta, & vrbe incendio liberata, ſecundum Appian. lib. 2. de bello ciuili, libro 7. cap. 30. poſtea hoc cognomen Ciuitas vniuerſa Auguſto detulit, & cũ præ modeſtia id non reciperet, rurſus per Valerium Meſſalam cunctis id mandantibus ei delatum fuit, vt Suetonius in Octauiano Auguſto,
4 cap. 58. ſcribit. Sed hic legendum eſt. P. P. A. hoc eſt. Perpetuo Auguſto, vt Borcholten legit. non Patre patriæ, vt alij.

III. Conſule.] Tertium Conſule, qui annus fuit Iuſtiniani ſeptimus, non erubeſcebant enim olim principes ambire, & gerere Conſulatus, ſicuti & alia publica munera.

SVMMARIVM.

1 *Omne ius, vel ad Perſonas, vel ad Res, vel ad actiones pertinet.*
2 *Iuriſprudentiæ finis, eſt ipſa Iuſtitia.*
3 *Vera Iuſtitiæ declaratio traditur.*
4 *In Iuſtitia ſpectatur voluntas, non factum.*
5 *Quotuplex ſit Iuſtitia, & vnde dicta.*
6 *Quid Iuriſprudentia.*
7 *Quid ſignificent verba illa. Diuinarum, & humanarum rerum notitia, vltra alios exponitur, & declaratur.*

DE IVSTITIA, ET IVRE Tit. I. Libri primi Inſtitutionum.

OMNE ius quo vtimur, inquit Iuſtinianus Imperator noſter, in §. fi. infra de iur. nat. gent. & ciu. vel ad Perſonas pertinet, quibus ius redditur, & quarum gratia conſtitutum eſt, l. 2. ff. de ſtat. homin. vel ad Res, de quibus red-
1 ditur, vel ad Actiones per quas redditur. De Perſonis, agitur in hoc primo libro. De rebus reſpectu dominij, in ſecundo. De Rebus, reſpectu obligationis in tertio. De Actionibus poſtea in quarto, & vltimo. Verum, quia finis, & ſcopus Iuriſprudentiæ ſecundum Cice. lib. 1. de Orator.
2 eſt ipſa iuſtitia, ad quam omnia legum iuſſa diriguntur, & omnes ſtudiorum noſtrorum rationes referri debent, Medium autem quo id obtineri poteſt, eſt ius cognoſcere, & quid in qualibet re iuſtum, & iniuſtum, æquale, & inæquale ſit, rõne, & ſtudio exquirere: idemq; exquiſitũ atque cognitũ ſcienter reddere. Ideo merito in primis, antequam ad explicationem Perſonarũ deſcendat Imperator, ponit de iuſtitia, & primis ac vniuerſalibus principijs iuris, tam in hoc Titu. de Iuſt. & Iur. cum quo concordat. Tit. ff. de Iuſti. & Iur. quàm in Tit. ſequenti de iur. nat. gent. ac ciui. vbi de multiplici iure differitur. & hoc optima quidem ratione; nam ſicut viatores, qui certam metam propoſitam, & ſemitam, quæ eo recta ferat, probè cognitam habent, aberrare minus poſſunt; ſic in diſciplinis tradendis, cum initio finis proponitur, deinde media ad ipſum conducentia inueſtigantur, fit ut minus hallucinari diſcentes poſſint. Pro explicatione igitur, & uera huius tit. cognitione, ſeptem capita ſunt à nobis conſtituẽda. In primo capite uidebimus, Quid ſit Iuſtitia. In ſecundo, Quotuplex ſit. In tertio, Vnde dicta ſit. In quarto, Quid ſit Iuriſprudentia. In quinto, Quo ordine tradenda. In ſexto, Quot ſint præcepta iuris. In ſeptimo, & vltimo, Quotuplex ſit ipſum ius.

Quid ſit Iuſtitia.

Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum unicuique tribuendi. tex. eſt hic in principio tit. noſtri & in l. iuſtitia. ff. eod. Dicit voluntas, quia nulla virtus eſt, præter Iuſtitiam, quæ mera volũtate feratur, cum ceteræ aliunde principaliter moueantur concurrenti etiam uoluntate, Ariſt. eth. 5. cap. 3. & D. Thom. 2. 2. quæſt. 58. artic. fin. Voluntas ergo in iuſtitia ſufficit, vt quis iuſtus eſſe di-
3 catur, & ſic iuſtus eſt, qui vult, non qui ſimpliciter iuſta facit; nam iniuſti etiam iuſta quandoq; faciunt, & tamen quia non iuſta volunt, iuſti nõ dicuntur, ſicut è conuerſo, Iuſti non iuſta quandoque faciunt, & iuſti nihilominus ſunt, quia iuſta uolunt. Voluntas igitur in Iuſtitia inſpicitur,
4 non factum. propterea licet non omne id, quod à bona, & iuſta uoluntate procedit, propter imbecillitatem humanam; quæ ſæpè errare homines facit; non ſemper iuſtè factum dici poſſit; tamen ſpectatur voluntas, quæ ſi nihil niſi bonum, et iuſtum cupiat, quod ex ea producitur non iniuſtũ, ſed iuſtum et bonum dicitur, quemadmodum è contra, ea, quæ a tirãnis proueniunt, ſiue nocẽat, ſiue non, in ſpecto eorum animo, iniuſta dicũtur, vt Plato lib. 9. de legibus tradit. Voluntatem ergo, non aliud in nobis optimus Princeps requiſit, et tamen hanc voluntatem hodierna die vix inuenimus, licèt multi ſe iuſtos eſſe fingant, et ſpecimen iuſtæ uoluntatis foris, oſtendant. Eodem modo Ariſt. Ethic. 5. in principio. Eum animi habitum, quo res iuſtas facimus, et uolumus facere

iuſti-

iuſtitiam appellat, nota verba illa, et volumus facere. Dicit. Conſtans, & perpetua, quia iuſtus nō eſt, qui modò aut uni vult, modo & alteri non vult, ius ſuum cuique tribuere. Sed is demum iuſtus eſt, qui ſic ab animo comparatus eſt, ut perpetuò ſemper, & omnibus ius cuique ſuum uelit tribuere. ſic Cicero philipp. 1. Mea perpetua, inquit, & conſtans voluntas in Rempub. Abeant modo qui ſuis cauillationibus optimi Principis noſtri definitionem impugnare contendunt. Sileat Accurſ. & alij, qui eum ſequuntur, quorum omnium obiectiones ſola hac declaratione diluuntur.

Quotuplex ſit Iuſtitia.

Humanam Iuſtitiam, de qua nos hic agimus,
veteres Sapientes in vniuerſalem, & particula-
rem, diſtribuerunt. Vniuerſalis eſt, quæ in ſe om-
nes virtutes complectitur, de qua philoſophorū
munus eſt tractare. Particularis eſt, ciuilis, & Po-
litica quædam, quæ Iuriſcōſultorum propria eſt,
& hęc a Doct. noſtris diuiditur in diſtributiuā, &
commutatiuam. Diſtributiua vtimur in honori-
bus, in pœnis, muneribus, & alijs id genus, in quo
rum diſtributione perſonarum, & rerum quali-
5 tas attenditur. Commutatiuam adhibemus, in
contrahendis, vltro citroque negotijs, in damnis
ſarciendis, in iudicijs, & cęteris einſmodi, in quib.
nulla gradus, aut perſonarum ratio habetur; ſed
res rei ſimpliciter confertur, quod cum ignora-
ret Cyrus adoleſcens, præpoſtero iudicio uſus
eſt. Cum enim puer grandior breui tunica indu-
tus, longiorem alteri minori eripuiſſet, data bre-
uiore, tanquam grandiori, oblonga veſtis magis
conueniret. Cyrus ad cuius iudicium puerile cer
tamen delatum erat, bene actum pronunciauit.
Perperam ille quidem, ac proinde à magiſtro re-
prehenſum fuiſſe, quòd contra legem iudicaſſet,
quæ præcipit, ut ſuum quiſque teneat, Xeno-
phon in Cyri Pędia author eſt.

Vnde dicta ſit Iuſtitia.

Dicta eſt Iuſtitia, quaſi vim ſiſtat, vel, vt alij, quaſi ius ſiſtat. aut vt Iſidorus in c. ſorus, de verbo. ſignifi. quaſi iuris. ſtatus, eo quòd in ea ius ſiet. Ideo definitur etiam Ius, Ars boni, & æqui, hoc eſt, exercitium boni, & æqui viri in colenda Iuſtitia. In iure enim veluti in quodam ſacro Iuſtitiæ templo verſamur: propterea Iuſtinianus Digeſtorum librum in vnum colligens ſe ſanctiſſimum Iuſtitiæ templum conſecrare dicit in l. 1. ff. cumque. C. de veteri iur. enucleand. & deinde ſe Iuſtitiæ gloriatur in proœmio Digeſtorum.

Quid ſit Iuriſprudentia.

Iuriſprudentia eſt ſcientia illa, quæ docet qua-
liter ius ſuum cuique tribuatur, ſecundū Accurſ.
hic in verbo. Item, quæ eſt differentia, qui ait, ꝙ
6 iuſtitia vult vnicuique ſuum tribuere, ius coadiu-
uat, & Iuriſprudentia docet, qualiter illud fiat. De
finiturq́; diuinarum, & humanarum rerum no-
titia, iuſti, & iniuſti ſcientia. §. 1. hoc Tit. & l. iuſti-
tia. §. Iuriſprudentia. ff. eod. Dicit, diuinarum, &
humanarum rerum notitia, hoc eſt, iuris publi-
ci, & priuati: Ius enim publicum in diuinis, & ſa-
7 cris. Priuatum in humanis rebus conſiſtit, vt in-
fra videbimus. ſic Velleius Paterculus, Domitiū
Sceuolam, diuini, & humani iuris authorem ce-
lebertimum appellat. Dicit, Iuſti, & iniuſti ſcien-
tia, quia iuſta ab iniuſtis, & licita ab illicitis diſcer-
nere docet. l. 1. ff. eod. Quandoque etiam Iuriſpru
dentia alio nomine dicitur ſcientia iuris, ut in l. ſi
ſeruum. §. ſequitur. ff. de verb. obligat. & quando-
que appellatur ars boni, & æqui, vt in l. 1. ff. eod.
quæ verba boni, & æqui pertinent ad explicatio-
nem illius, quod eſt proprium huius artis, quo tā-
quam propria ſua nota à reliquis omnibus diſci-
plinis, & facultatibus ſeiungitur; vt alibi etiam di-
ximus.

SVMMARIVM.

1 *Iuriſprudentia à principio leui, & ſimplici via tradi debet.*
2 *Difficilis eſt via iuuenis in adoleſcentia ſua.*
3 *Quatuor ſunt hoſtes ſcholaſticum iuuenem impugnantes.*

§. His igitur.

Iuriſprudentia tradenda eſt à principio leui, &
ſimplici via, & poſtea diligentiſſima, at exa-
ctiſſima interpretatione, & hoc ne iuris ſtu-
dioſus varietate rerum oneratus, ſtudia deſerat. §.
his igitur hoc Tit. Multos enim diffidentia ab hu
iuſmodi ſtudio plerunque auertere ſolet. Nam vt
refert Accurſ. hic in verbo auertit. Salomon dice
re ſolebat. Tria ſibi incognita eſſe, & quartum
1 penitus ignorare. Via colubri, ſuper lapidem; via
auis, volantis in aere; Via nauis, in medio maris,
2 & quartum difficilius, Via iuuenis in adoleſcen-
tia ſua. Refert Faber quatuor eſſe hoſtes, qui ſcho
laſticum iuuenem impugnant. Timor difficulta-
tis, terror prolixitatis, pauor aduerſitatis, & tre-
3 mor inſtabilitatis. Primum hoſtem impugnat
ſtudioſus magnificentia, & magnanimitate, ſecū-
dum conterit fiducia, & ſecuritate; Tertium ſu-
ſtinet patientia, & longanimitate; Quartum re-
pellit perſeuerantia, & firmitate. Ex hoc appa-
ret, quàm inepte faciant doctores illi, qui uarias,
& infinitas quæſtiones ad id quod in manib. ha-
bent nullo modo pertinentes, inculcant. Vtinam
iſti hunc textum perpetuo præ oculis haberent,
nequaquam enim omiſſa tex. interpretatione ad
inuia luſtra, & inextricabiles quæſtionum angu-
ſtias euagantes, ſe ipſos ac ſtudioſam iuuentutē
perderent. Verum relinquamus eos pertinaci-
ter in errore ſuo perſiſtere, & nos noſtra quali-
tercunque ſint placitura, feliciter ſequamur, cùm
de ordine, & modo docendi, aliás, & alio loco di-
cturus ſim. Interim uide ea, quæ ſcripſit Pater
meus in ſuis præludijs feudorum quæſt. 2. pag. 59.
vbi pulcherrimè, niſi me paternus amor decipit,
ordinem, & modum docendi explicat.

SVMMARIVM.

1 *Quot ſint Præcepta iuris.*
2 *Quid contineat primum Præceptum.*

3 *Ma-*

3 *Magiſtratus cogere poteſt maritum ad dimittendam concubinam, & retinendam vxorem.*
4 *Meretrices inſtantibus vicinis expelli poſſunt.*
5 *Inhoneſtæ mulieres cogi poſſunt portare aliquod ſignum uel habitum, per quem diſcernantur a matronis.*
6 *Qui inhoneſtum promittit, obſeruare non tenetur.*
7 *Inhoneſta conſuetudo, & inhoneſta lex, nullius valoris ſunt.*
8 *Quid contineat ſecundum præceptum.*
9 *Antiquitas pro dijs habebat, qui ad vitæ commoditatem aliquid afferebant.*
10 *Non ſolum alterius, ſed etiam ſui ipſius offenſio prohibita eſt.*
11 *Quid contineat tertium præceptum.*
12 *In delictis puniendis perſonarum qualitas conſideratur.*
13 *In contractibus non conſideratur qualitas perſonæ.*

§. Iuris præcepta.

Quot ſint præcepta Iuris.

TRia ſunt Iuris præcepta, quæ ennmerantur per Imperatorem noſtrum hic in §.
Iuris præcepta, & referuntur ab Vl-
1 piano. I C. in l. Iuſtitia. § 1 ff. eod. ſcilicet, honeſte
viuere, alterum non lædere, & ſuum unicuique
tribuere, ſub quibus compræhenditur etiam dictum illud, quòd tibi fieri non vis, alteri ne feceris, ab Alexandro Seuero Imperatore, adeo dilectum, & veneratum, ut in Palatio, & publicis operibus illud præſcribi iuſſerit, quemadmodum Lampridius in illius vita narrat. Ex his tribus præceptis tanquam ex tribus fontibus omnes leges emanant. Nulla enim lex eſt, quę non eò ſpectet, ut uel honeſtè viuant homines, vel alterum non lædant, uel ſuũ vnicuique tribuant, vnde & tres illi exitiales affectus à natura corrupta mortalibus tributi, nempè, libido, ira, & cupiditas, quibus veluti tribus furijs, diu, ac noctu, agitantur hominum mentes, ut Lactantius lib. 6. de vero cultu tradit, mire coercentur, & frenantur. Compeſcitur libido, ſi honeſte viuatur, ira coercetur, ſi nemo læ datur, cupiditas frenatur, ſi ſuum cuique tribuatur.

Quid contineat primum præceptum.

PRimum præceptum, honeſte viuendi, licèt
alia multa comprehendere poſſit, propriè
tamen ad mores refertur, vt omnes noſtræ
2 actiones ita inſtituantur quemadmodum ratio
ſuadet, & ne quid contra honeſtatem faciamus, ſed ſemper non ſolum quod licet, ſed etiam quod honeſtum eſt, ſpectemus. l. nõ omne & l. ſemper. ff. de reg. iur. Dico, non ſolum quod licet, ſed etiã quod honeſtum eſt, quia non ſemper id quod licet honeſtum eſt, vt re ipſa compertum habemus. Licuit quidem Romanis audax facinus exercere in Sabinarum virginibus rapiendis, vt vxores haberent: Cæterum illud honeſtum non fuit, hinc Plinius epiſt. libro quinto, oportet quidem (inquit) quæ ſunt inhoneſta non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda vitare. Cicero pro Rabirio, res iudices, ait, veſtri conſilij eſt, veſtræ ſapientiæ, quid deceat vos, non quantum liceat uobis, ſpectare debetis, ſi enim, quod liceat quæritis, poteſtis tollere è ciuitate quem vultis. Claudianus quoque Honorium admonet, vt non quod liceat, ſed id quod decet in uitæ atque imperij ratione ſpectet.

--ſed comprime motus
Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit.
Decurrat, mentemque domet reſpectus honeſti.

Nero apud Senecam in Octauio Actione ſecunda, ſcena vltima, inquit.

Prohibeor vnus facere, quod cunctis licet.

Seneca vero reſpondet.

Maiora populus ſemper à ſummo exigit.

Ex hoc præcepto, vt honeſtè viuamus, infertur,
magiſtratum cogere poſſe maritum ad dimitten
dam concubinam, & retinendam vxorem, cum
3 honeſtum non ſit, concubinam cum vxore reti
nere. l. 1. C. de concubin. ſic meretrices, & aliæ
inhoneſtæ perſonæ, de vicinia inſtantibus uicinis
4 expelli poſſunt. l. ſi qua. C. de ſpectacul. lib. 11. vbi
non licet in loco honeſto inhoneſtas adnotare
perſonas. Confert tex. in l. minime. C. de epiſ.
audient. quo loci habemus, mulieres, quæ quęſtus
corporis ſui faciunt, non debere uti habitu earũ
uirginum, quæ Deo dicatæ ſunt, per quem text.
ibi decidit Baldus quòd mulieres inhoneſtæ cogi
5 poſſunt portare aliquod ſignum, uel habitum,
per quem diſcernantur a matronis.

Secundo infero, inhoneſtè aliquid promittentem ad illius obſeruationem non teneri. l. genera
liter cum ſeq. ff. de uerb. oblig. & hoc quamuis iu
6 ramento promiſſio firmata ſit, nam iuramẽtum
contra bonos mores præſtitum nullam obligationem parit. cap. non eſt, de reg. iur. in 6. Ideo ſeruus, famulus, & mulieres ad inhoneſtas operas non tenentur. l. eius artifici. ff. de oper. libert. Illud quę nos facere non poſſe credimus, quod inhoneſtè poſſumus. l. filius. ff. de condit. & inſtitu. l. nepos, & ibi Rebuf. ff. de uerb. ſignif. Ageſilaus, cuidam iniuſta poſtulanti, quod ipſe promiſiſſet: reſpondit, Si iuſtum eſt quòd dicis promiſi, ſin minus dixi, ſed non promiſi. Hinc Seneca.

Præſtare fateor poſſe me tacitam fidem
Si ſcelere careat, interim ſcelus eſt fides.

Tertio infero, nec inhoneſtam conſuetudinẽ
tenere, ut quæ prohiberet prælatos ne ſubditos
7 ſuos corrigerent, cap. irrefragabili, & ibi Abb. de
offic. ordin. uel quæ permitteret ludos in Eccleſia. c. cum ad decorem de uita, & honeſt. cler. uel quæ obligaret homines ad potus æquales c. à crapula eod. tit. de uita, & honeſt. cler. qui tex. eſt Innocentij III. quod tamen plus trecentis annis ante ipſum ſtatuerat Carolus Magnus c 138. & Ludouicus Pius eius filius. c. 172. ut poſuit glo Pariſiẽſis par. 4. tit. 50. quas laude non caruit conuiuium Aſſueri, ut Heſter. c. 1. Dicta à nobis de conſuetudine extendite etiam ad legem, quæ niſi honeſta, & poſſibilis ſit, non ualet. c. erit autem lex 4. diſt. late tradit pater meus in ſuis Prælud. Feud. quæſt. 1. pag. 20.

Quid contineat ſecundum præceptum.

SEcundum præceptum pertinet ad conſerua-
tionem humanæ ſocietatis, ne alter alterum
offendat, quæ verba licet ad corpus tantum-
modo videantur referri, tamen intelliguntur de
quacunque offenſione, ſiue in corpore, ſiue in
fama, ſiue in bonis facta ſit; nam fama & vita æ-
8 quiparantur ſecundum text in leg. iuſta. ff. de ma-
numiſs. vindict. & bona altera hominis vita cen-
ſentur, in gloſſ. & Doctor. in leg. aduocati in
verbo vitam. Codice de aduocatis diuerſor Iu-
dic.

Ideò quantum ad corpus, qui dolo, & ex pro-
poſito alterum occidunt ſupplicio capitis vltore
gladio proſtrati feriuntur, & hoc, ſiue armis fe-
cerint. lege prima. §. diuus. ff. ad legem Cornel. de
ſicar. ſiue ueneno. lege prima, & tertia, eodem ti-
tulo, ſiue per ſortilegia, ac maleficia. lege ſi quis a-
liquid. § qui abortionis. ff. de pœn. ſiue miniſterio
linguæ, ut cum quis præmijs corruptus iniuſte a-
liquem ad mortem damnat lege lex Iulia. §. final.
ff ad l. Iul. repetund. uel falſo teſtimonio ad mor
tis condemnationem adigit. l. prima.. §. 1. ff. ad le-
gem Corneliam de ſicar. Dixi, ſi dolo, & ex pro
poſito, quia ſi culpa tantum, uel caſu, non te-
nentur vltimi ſupplicij pęna, ſed alia extraordi-
naria ad arbitrium Iudicis, ſecundum perſona-
rum, & facti qualitatem puniuntur.

Quantum ad Famam, qui libellum ſiue car-
men ad infamiam alicuius componunt,, capitis
pęna puniuntur, & non ipſi tantum, ſed etiam
quicunque eum libellum inueniens manifeſta-
uerit, lege vnica. C. de famoſis libellis.

Quantum ad bono pariter, qui furto alte-
rius res auferunt ex conſuetudine totius orbis re
cepta, ultimo ſupplicio damnantur, Doctor. in
titul. ff & Codic. de furt. & qui igne, igne & ipſi
puniuntur. lege qui ædes. ff. de incend. ruin. &
naufrag. Sic & igne puniuntur illi, qui rum-
punt, & frangunt, aut litiora maris, aut ag-
geres, vel ripas fluminum, ad inundandos vi-
cinos agros. lege vnica. C. de Nili aggeribus non
rumpend. eademque pęna cooperatores, & con
ſultores ſimul puniuntur. vt Cynus ibi, & Bal-
dus notant. Et certe nefarium, ac iniquiſſimum
eſt, quoquomodo hominem homini inſidiari,
quinimo omnino contra naturam cum homo
naturæ obediens, teſte Cicerone ſecund. offic.
homini nocere non debeat, homines enim, vt
idem primo offic. tradit, hominum cauſa gene-
rati ſunt, vt ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſ-
ſint, ideo qui alteri prodeſt, ei Deum extitiſſe
dixit primo de natura Deorum, nihilque aliud
Deum eſſe putauit antiquitas quã prodeſſe mor-
talibus, propterea eos, qui ad vitæ commodita-
tem aliquid attuliſſent pro dijs habuit, & vene-
9 rata fuit adeo quidem, ut belluas quaſdam etiam
pro dijs coluerit, quẽadmodũ Aegyptij Ciconiã,
& Romani Anſerem. Hi quod Capitolinam
arcem à Gallis obſeſſam, Anſerum clangore, &
curſu, Romani cuſtodes experrecti ab hoſtium ir
ruptione ſeruauerint. Liuius libro quinto. Illi
quod ſerpentes ex Arabicis paludibus ſubuolan-
tes, Ciconia obuiam profecta arcere, necareque
putaretur. Alij Solem, Lunam, Terram, &
Aquam pro dijs coluerunt, quia ad hominum
vitam maxime prodeſſe videbantur. Licet igi-
tur Dei appellationem, nulli creaturarum, nec
per iocum quidem pius Chriſtianus tribuere de-
beat, nihil tamen æque diuinum mortales ha-
bent, quàm alijs benefacere, vt Gregorius Na-
zianzenus in Oratione de cura pauper. inquit,
tuncque Deum mortales imitari dicuntur, cum
bene faciunt, Strabo libro 10. ſuæ Geographiæ.
Ampliatur huiuſmodi præceptum, ut non ſo-
lum alterius, ſed nec etiam ſui ipſius offenſio
licita ſit, quia præceptum illud diuinæ legis, Non
occides, ſe ipſum occidentem compræhendit. ca-
10 pitulo ſi non licet. vigeſimatertia quæſt. quinta.
Ex quo infero, quòd ille, qui manum ſibi intulit,
ſi non perfecit, eadem pęna puniri debet, qua pu-
niretur, ſi alterum vulneraſſet, ita Alberic. Ful-
goſ. Caſtren. Iaſon, & alij in lege ſecunda. C. qui
teſtamen. facere poſſ. Ratio eſt, quia nemo eſt
dominus membrorum ſuorum, & non maius ius
in proprium, quam in alterius corpus habet. lege
liber homo. ff. ad legem Aquiliam, propter quam
rationem concludit Angelus hic neminem ſe o-
bligare poſſe ad pęnam corporalem, ſed ſolum
pecuniariam lege ſi quis, & ibi gloſſ. ff. de cuſtod.
& exhibit. reorum. Alia redditur ratio, quia qui
ſibi ipſi nequam, alteri nequior futurus. præſu-
mitur. lege tertia. § ſic autem. ff. de bonis eor. qui
ante ſenten. ſibi mort. conſciu. Et hoc, quando
nulla præcedente cauſa quis ſe ipſum offendit, ſe-
cus ſi metu perpetrati criminis ſe vulneret, nam
tunc non punitur eadem pęna, qua puniretur ſi
alterum vulneraſſet, ſed tanquam delictum con-
feſſus pęna capitis, lege omne delictum. §. qui ſe
vulnerauerit. ff. de re milit. & ſi ſe occiderit non
ſolum conſuetis ritibus non eſt lugendus, ſecun-
dum textum in lege liberorum. §. Pomponius.
ff. de his qui notant. infam. ſed etiam ipſius bo-
na, fiſco applicantur, dicta lege tertia, & prin-
cipio. ff. de bonis eorum, qui ante ſentent. ſibi
mortem conſciuer. ſicque mortuus ex loco ſui
homicidij equo pertrahitur, vſque ad locum
ſupplicij, vbi non in patibulo ſed ignominio-
ſus in furca ſuſpenditur, vt hoc nouo eoque
dedecoroſo ſuſpendij genere populo ſpectacu-
lum præbeat Iodochus Dambouderius in ſua
practic. criminal. capitulo octuageſimooctauo.
Hoc tamen, quòd qui ſe vulnerauerit metu
perpetrati criminis tanquam confeſſus punia-
tur pęna capitis, & bona ei confiſcentur,
non ſic generaliter procedit, ſed requiritur,
& primo ad hoc, vt puniatur pęna mor-
tis, quod crimen, cuius metu id fecit, ſit
capitale. dicta lege tertia. §. ergo: nam ſi non
eſſet capitale non puniretur pęna mortis,
ſed alia, æquali delicto, cuius metu id fe-
cit, tanquam de delicto illo, abſque alijs
probationibus conuictus,

Secundo ad hoc, vt bona ei confiſcentur, re-
quiritur, vt dictum crimen ſit tale, propter
quod bona ueniant ei auferenda ſecundum tex-
tum in dicta lege tertia §. vt autem Diuus pius, ut
hodie in crimine læſæ maieſtatis, hæreſis, &
ſimilibus; nam ex alijs bona amplius non au-
feruntur, ſecundum conſtitutionem Iuſtinia-

ni Iun-

ni Imperatoris in Authentic. Bona damnatorum C. de bonis damnator. Tertio ad hoc, ut etiam ijs concurrentibus puniri poſſit, requiritur ut poſt accuſationem, uel in ſcelere deprehenſus, ſibi manum intulerit. dict. leg. tertia §. ergo, nam ſi ante accuſationem in hoc caſu benignius in dubio ſequimur mitiorem partem, ut ſcilicet, potius intelligatur, dolore, uel tædio vitæ, aut furore, uel inſania ſibi nim intuliſſe, quo caſu ſi ſe vulnerauit nulla pœna puniri debet. dicta lege tertia. §. ſic autem, & ſi ſe interfecerit, nec ſucceſſore caret, nec alia ignominia cadauer afficitur l. t. C de bonis eor. qui ante ſent. ſibi mort. conſciu. & leg. final. §. ſi quis autem. ff. eodem titulo. Varia enim, & plurima extant exempla eorum, qui tædio vitæ, amoris furore, aut impatientia doloris, ſibi mortem conſciuerunt. Legitur de Aegeo Theſei patre, qui (Theſeo ad Minotaurum eunte) mandauit gubernatori uelorum, ut ſi incolumis rediret Theſeus, velis albis uteretur, quod cum oblitus fuiſſet gubernator, Aegeus ex nimio dolore ex arce ſe præcipitem dedit. De Pyramo, & Thysbe habemus, quòd propter amoris vehementiam ſibi manus intulerunt. Idem de Didone cõmemorat lib. 4. Aen. Verg. ibi.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore
Non dum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.

Annibal fortiſſimus Carthaginenſium Dux, ut teſtatur Liuius, ne in hoſtium poteſtatem ueniret, veneno vitam cum morte commutauit. Phaſelus Herodis Regis frater, captus ab Antigono, & manibus vinctus, cum amariſſimum iudicaret ſub inimico homine perire, caput ſuum ſaxo illiſit, ex eoque uulnere obijt.

Quid contineat tertium præceptum.

Tertium præceptum, ut ius ſuum unicuique tribuatur, pertinet tam ad Diſtributiuam, quam Commutatiuam Iuſtitiam, & ſic tam perſo-
11 nas, quam res reſpicit, nam Diſtributiua uerſatur circa diſtributionem pœnarum, & præmiorum, proportione Geometrica, hoc eſt, pro ratione meritorum, & pro qualitate perſonarum. Commutatiua pertinet ad æqualitatem ſeruandam in contractibus, & commutatione rerum proportione Arithmetica, hoc eſt, nulla habita diſtinctione, nec inſpecta perſonarum qualitate. Et optima quidem ratione hoc ſtatutum eſt, nam cum inter perſonas magna differentia, & inæqualitas conſiſtat, ſiue animi bona, ſiue corporis, ſiue interna, ſiue externa ſpectemus. leg. inter. ff. de ſolution. mirum non eſt etiam, ſi ſingulis officia, præmia, & pœnæ, æqualiter diſtribui non debeant; Propterea quantum ad præmia, & officia videmus, quò leges non omnibus deferunt magiſtratus, ſed idoneis tantum, & his, qui ob ſingularem induſtriam promoueri merentur. lege prima. verſic. credidit. ff. de offic. præfect. prætor. curam Eccleſiarum doctis, & probatæ uitæ hominibus, capitulo nullos, vigeſima quarta diſtinct, militiam non ſeruis. leg. pen. C. qui milit. poſſ. libro duodecimo, non negociatoribus toto titulo. C. negociatores ne militent, nec agricolis. lege tertia. C. qui milit. poſſ. eodem libro duodecimo, ſed viris fortibus, & expertis commendat, leg. milites. C. locat. & conduc. ſalaria non indoctis, & illiberalibus, ſed peritis, ac expertis medicis conſtituunt. leg. archiatri. C. de profeſſoribus, & medicis, libro 10. magiſtros ſtudiorum, moribus, & facundia præditos, iuuentuti erudiendæ præficiunt. leg. magiſtros eodem titulo de profeſſ. & medic. Quantum ad pœnas ſimiliter Vlpianus in leg. ſacrilegij. ff. ad leg. Iul. peculat. expendit non ſolum quid facto debeatur, ſed etiam quid congruat perſonæ illius, qui deliquit, & Claudius Saturninus in leg. aut fa-
12 cta. ff. de pęnis, vult, quòd in puniendis delictis conſideretur tam perſona illius, qui deliquit, quã illius in quem delictum commiſſum eſt, propterea diuerſæ pœnæ ex eiſdem facinoribus infliguntur nobilibus, & diuerſæ plebeis. lege penultima. ff. ad leg. Cornel. de ſicar. grauius punitur ſeruus, quàm liber, & famoſus, quàm integræ famæ vir. leg. capitolium. § final. ff. de pęnis, magis adultus, quàm minor leg. auxilium. §. in delictis. ff. de minoribus, magis milites in delictis militaribus, quàm pagani. leg. quædam. ff. de pęnis, & interdum presbyteri, quàm laici. leg. presbyteri. C. de epiſcop. & cleric. grauius qui ſæpè, quam qui ſemel tantum delictum commiſit. leg. capitalium. §. ſolent, & §. graſſatores. ff. de pęnis, magis viri, quàm mulieres. leg. ſacrilegij in principio. ff. ad leg. Iul. peculat. capitulo indignantur, trigeſimaſecunda quæſtione ſexta. Huc pertinet, quòd Saxo hiſtoriæ Danicæ auctor libro ſexto, ſcribit de Erritio, qui muliebribus erratis ſæpius ignoſcendum eſſe uolebat, cui conſonum eſt illud præclarum de Aureliano Imperatore, qui cum Zenobiam Reginam Orientis potentiſſimam tandem viciſſet, militesque omnes ad mortem eam poſcerent, uita donauit, dicens, indignum eſſe interimere mulierem. Flau. Vopiſcus in Aureliano; Aeneas quoque apud Vergilium Aeneidos ſecundo, ſic de hac re pronunciauit.

--nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem.

Plinius 8. libro naturalis hiſtoriæ rem mirandam de Leone ſcribit, qui cum ſæuit, ſemper plus in viros, quàm in fęminas fremere conſueuit, tanquam certe natura docuerit Leones, & Principes Leonum exemplo, mulieribus magis, quàm viris parcendum, hosque durius, illas mitius tractandas eſſe.

E conuerſo optima ratione ſtatutum fuit in commutatione rerum, in quibus ea diſparitas æſtimationis non adeſt, quæ in perſonis, æqualita-
13 tem ſeruandã eſſe, nulla habita ratione perſonarum, propterea in emptione, & venditione. ſi emptor ſit nobilis, & venditor plebeius, per hoc ob inęqualitatem perſonarum, non admittitur inæqualitas rerum, ſed ſi aliquid fuerit inæqualiter ultra dimidiam conſtitutum, ad æqualem

rerum valorem per remedium.l.2.C.de reſcind. vendit.reducitur. Hinc fit, quòd ſi uni litigatorũ fuerit conceſſa dilatio, etiam alteri prodeſt.l.petendæ.C.de tempor.in integ.reſtitut. Ille igitur, qui verè Iuriſconſultus ac iuſtitię cultor teneri,& appellari cupit,ſemper ante oculos habere debet ne quid, uel interpretatione,uel reſponſione definiat,per quod bene meritis præmia denegetur, & male meritis iuſta pœna pro cuiuſque merito irrogetur. D. Paulus ad Romanos cap.13.exclamat. Reddite omnibus debita,cui tributum, tributum,cui uectigal,uectigal;cui honorem,honorem.capitulo ſi in morte, in fine. 23. quæſtione octaua.

SVMMARIVM.

1 *Quotuplex ſit Ius.*
2 *Quid ſit Ius publicum.*
3 *Per ſacra,quæ intelligantur.*
4 *Quid ſit Ius priuatum.*
5 *Quæ differentia ſit inter publica, & publicè vtilia.*
6 *Ius priuatum quotuplex ſit.*

§. Huius ſtudij.

Quotuplex ſit Ius.

1 IVS duplex eſt,Publicum,& Priuatum.§.huius ſtudij hoc Tit. & leg.prima.§.huius ſtudij.ff.eod.

Quid ſit Ius publicum.

2 PVblicum Ius dicitur illud,quod principaliter ſpectat ad ſtatum Reipub.ut quod in ſacris, ſacerdotibus,& magiſtratibus conſiſtit, etiã ſi iſthinc plurimum emolumenti ad priuatos deriuetur,nam omnium etiam intereſt habere eccleſias,§.quia uero Auth.Vt liceat matri,& auię, habere ſacerdotes,qui ſacra miniſtrent.l.inter claras.C.de ſumm.Trinit.& fid. cathol. habere magiſtratus,qui iura reddant.l.2.§. poſt originem.ff. de origi.iur.& amplam,ac bene conſtitutã rempub.l.1.in fine.C.de caduc tollend. Per ſacra, ne
3 intelligas religionem,quia religio Iuris gentium eſt, ſed cęremonias ad religionis cultum pertinentes Conanus comment.iur. ciuil.part.1. capit.4. num.2.

Quid ſit ius priuatum.

4 PRiuatum Ius dicitur illud, quod principali cauſa inſpecta, ad ſingulorum utilitatem refertur, licet eius quoque rei commodũ in conſequens Reſpublica ſentiat, & ei utile ſit, d.l.1.§.huius ſtudij.ff.de iuſt.& iur. Publice enim intereſt etiam,ne quis ſua re male utatur.§.fin.& ibi glo.inſ.de his,qui ſunt ſui,vel alien.iur.ne vrbs deformetur ruinis.l.prætor.§.hoc interdictum.ff. de noui oper.nunciat. ne delicta remaneant impunita.l.ita vulneratus.ff.ad l.Aquil. ne partus ſubijciantur, ut familiarum dignitas ſeruetur.l.1. §.ſed & ſi ſeruus.ff.de inſpic.uentr.ne tempore incendij,ruinæ, & naufragij aliquid capiatur.l.1.§. 1.ff.de incend.ruin.& naufrag.ne creationes officiorum inimicitia fiant.l.unica.C. ſi propter inimicit.creat.facta ſit.lib.10.Cod.mulieres dotãdas eſſe,& dotes eis conſeruari.l.1.ff. ſol. mat. & l.2. ff.de iur. dot.munera per ditiores,& potentiores regi,& non per pauperes,& abiectos.l.honores. ff.de Decurion. teſtamenta executioni mandari debere.l.nel negare.ff.quemadmod.teſtam.aper. riuos,& cloacas purgari.l. de pupillis.§. ſi quis riuos.ff.de nou. oper. nunciat. quæ tamen priuati iuris dicũtur. Ex quo obſeruare poſſumus, quòd quædam ſunt publica,& quædam publice utilia. Publica Principis ſtatum principaliter reſpiciunt,
5 & publici iuris ſunt. Publice utilia, priuatorum utilitatem intuentur, & priuati iuris dicuntur.

Hoc ius priuatũ,quod in uſu quotidiano uerſatur, & de quo ſe dicturum proponit Imperator collectum eſt ex præceptis, aut naturalibus, aut gentium,aut ciuilibus,nam Ius omne, uel à natura,uel ab hominum moribus, uel ex legum præceptis fluxit. Ideo in §.fin.hoc Tit. ſubdiuiditur in Naturale,Gentium,& Ciuile, quæ triplex
6 partitio à triplici hominis conſideratione emanaſſe uidetur. Primo naſque homo conſiderari poteſt tanquam animal,inquantum ex communi naturæ affectione,& inſtinctu, mouetur, & tunc correſpondet ei Ius naturæ, quod in homine nihil aliud eſt,cum animal rationale ſit, quàm ratio naturalis a natura omnibus hominibus data. Secundo poteſt conſiderari tanquam homo, humanæ.ſ.conditioni,& neceſſitati ſubiectus,& tunc correſpondet ei,Ius gentium,quod uſu exigente,& humanis neceſſitatibus introductũ fuit. Tertio, conſiderari poteſt tanquam quatenus mouetur,iuxta pręcepta,& inſtituta iuris ciuilis, & tunc correſpondet ei Ius Ciuile,quod nihil aliud eſt,quàm ius proprium ciuitatis.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Tituli per capita diuiſio.*
3 *Quid ſit Ius naturale.*
4 *Ius quomodo in brutis inſit.*
5 *Effectus iuris naturalis.*
6 *Quæ bruta incitatione naturali faciunt, homines ratione facere debent,ad hoc ut iure naturali facere dicantur.*
7 *Naturale eſt,procreare ſibi ſimile.*
8 *Ad liberorum educationem quodlibet animal naturalis ſtimulus hortatur.*
9 *Cur natura collocauerit mammas in ſuperiori parte fœminei corporis.*
10 *Pater per iudicem cogi poteſt alere liberos, etiam naturales,& inceſtuoſos.*
11 *Alimentorum nomine,quæ ueniant.*
12 *Quando pater non teneatur alere liberos.*
13 *Mater quando, quos filios, & quantum alere debeat.*
14 *Filij parentes alere debent.*
15 *Pietatis exemplum erga matrem cuiuſdam puellæ Romanæ.*
16 *An filij teneantur alere parentes bannitos.*

17 An

17 *An aſcendentes deſcendentes.*
18 *An frater diues fratrem pauperem.*

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, & Ciuili. Tit. II.

CONTINVATVR Titulus noſter ad
1 præcedentem ſecundum gloſſ. & Doct. in
hunc qui ſequitur modum. Dictum fuit
ſupra in §. final. Tituli præcedentis Ius prima-
tum collectum eſſe ex præceptis, aut naturali-
bus, aut Gentium, aut Ciuilibus. Ideo de his in
præſenti Titulo tractatur, & in primis a Iure na-
turali exordium ſumitur.
In hoc Titulo ſex capita ſunt a nobis explican
da. In primo declarabimus quid ſit Ius natura-
2 le. In ſecundo, quid Ius Gentium. In tertio,
quid Ius Ciuile. In quarto, Quotuplex ſit Ius Ci
uile In quinto. Vnde Ius Ciuile nomen habeat.
In ſexto, & vltimo. Quæ differentia ſit inter Ius
naturale, & Ciuile.

Quid ſit Ius Naturale.

Ius Naturale varijs modis accipitur, ut uidere
eſt apud gloſſ. hic in uerbo Ius Naturale. Pro-
3 priè accipitur pro eo, quod conſiſtit in rebus,
quæ ortũ habent ex inſtinctu, & affectionib. no
bis a natura inſitis, & definitur ab Imperatore
In principio Tituli noſtri poſt Vlpianum Iuriſ-
conſultum, in leg. prima §. Ius naturale. ff. de iu-
ſtitia, & iure, hoc pacto. Ius naturale eſt, quod na
tura omnia animalia docuit, & hominibus cum
brutis commune eſt; Dicit ius, vt demonſtret
non quicquid ipſa natura docuit omnes etiam
beſtias, nec in hominibus quamcunque naturæ
inclinationem ius naturale eſſe (alias hinnitus in
equis, volatus in auibus, bibendi, ac edendi appe-
titus, & ſimilia, iuris dicerentur naturalis, quo nil
abſurdius) ſed ius, quod videntur cętera quoque
animalia eſſe edocta, naturaq; ue bonum, & re-
ctum præſefert, naturale appellari: Dicit, natura
docuit, vt demonſtret huiuſmodi ius non conſti-
tutione aliqua, ſed tantum natura haberi, cum il-
lud idem ab alijs animalibus obſeruatum eſſe vi-
deamus, quæ non niſi natura ducuntur, propte-
rea in fine inquit. Videmus enim cętera quoq;
animalia iſtius iuris peritia cenſeri, hoc eſt, quo-
dammodo iſtius iuris perita (vt legit doctiſſimus
Cuiacius) iudicari. cum eadem, (natura impel-
lente) facere videamus, quæ homines, recta ratio
ne duce, faciunt; Ex quibus non obſcure intelligi
poteſt, quomodo Ius in brutis inſit, ſcilicet, per
participationem, & quandam ſimilitudinem; nã
4 proinde ipſa ratione homo mouetur ad debitum fi-
nem, ita ipſa animalia mouentur inclinatione
propria ad finem natura deſtinatum, ad quem vi
quadam, & inſtinctu naturæ feruntur, perinde ac
homines ingenitæ, & innatæ rationis diſcurſu.
D. Thom. 1.2.q.91. artic.2. & q. 95. artic.4. Hinc
Cuiacius, quæcunque (inquit) bruta incitatione
naturali faciunt, ea ſi homines ratione faciant, iu
re naturali facere dicuntur. Et quia ab effectibus
facilius ius naturale intelligi poteſt, ideo ſtatim
poſt definitionem ponit Imperator effectus, qui
ſunt, Maris & fęminæ coniunctio, liberorum pro-
creatio, & liberorum educatio. §. 1. hoc tit. & l. 1.
ff. de iuſt. & iur. ſic Cicero officiorum primo (in-
quit) commune omnium animantium eſt cōiũ
ctionis appetitus procreandi cauſa, & cura quæ-
dam eorum, quæ procreata ſunt.

Qui ſint Iuris naturalis Effectus.

Primus iuris naturalis effectus eſt, Maris, &
5 fęminæ coniunctio, quatenus inſtinctu naturę fe
runtur. Verum quia non omnis maris, & fęminę
coniunctio licita eſt, quo ad homines, ea propter
adduntur illa uerba, quam nos matrimonium ap
pellamus, ad demonſtrãdum, quòd debet eſſe dif-
ferentia inter coniunctionem belluarum, & ho-
minum, quia licet mutuus ardor maris, & fęmi-
næ, ex naturali affectione incitetur, niſi tamen
recta honeſtatis ratione homo diſcernet, & tem-
peret ipſam, iuxta regulam l. ſemper in coniun-
ctionibus. ff. de reg. iur. non ſolum nullum ius na
turæ eſſet, ſed potius uiolatio, & fęda libidinum
confuſio, nam vt ex Cuiacio ſuperius obſeruaui-
6 mus, ea, quæ bruta incitatione naturali faciunt,
homines ratione facere debent, ad hoc, ut iure
naturali facere dicantur; Quo fit vt probare nō
poſſim opinionem eorum, qui dixerunt illicitas
coniunctiones eſſe iuris naturalis, & nos natura
moueri ad peccandum, ſignatum eſt enim ſuper
nos (vt inquit diuinus vates Dauid) lumen vul-
tus Domini, hoc eſt, expoſitore D. Thoma pri-
ma ſecundæ, quæſt. 91. artic. ſecundo, lumen ra-
tionis naturalis. Quinimo in coniunctione ma-
ris, & fęminæ caſte verſandum eſſe, omnium pe-
nè volucrum exemplo monemur, quæ ferè om-
nes (vt Lactantius libro tertio de falſa ſapientia,
& libro de opificio Dei tradit) faciunt matrimo-
nia, & paria iungunt, ac nidos ſuos tanquam ge-
nitales thoros concordi mente defendunt; Cui
noti non ſunt columbarum amores, & matrimo
nia? quæ tanta fide ſeruant, vt magis eis naturæ
incitatio prodeſſe videatur, quàm hominibus
tota lex Iulia de adulter. Cui cornicum pudicitia
latet? quæ marito mortuo defunctum lugent, &
totam vitam, quæ nouem ætatibus durare dici-
tur, viduam tranſigunt. ſi hæc in brutis appa-
rent, quanto magis id homini naturam præcipe-
re credimus?
Secundus effectus eſt, procreatio liberorum.
7 Nihil enim (vt Ariſtoteles libro œconomico &
ſecundo de Anima ait) magis nos natura docuit,
quàm generare, & procreare aliud nobis ſimi-
le, vt immortalitatem, quam in indiuiduo non
poſſumus, in ſpecie ſaltem conſeruemus. Ca-
liſtratus Iuriſconſultus in leg. liberorum ducen-
teſima vigeſima. §. vltimo. ff. de verborum ſigni-
ficatiou. idcirco nos concipere, & edere filios di-
cit, vt per eorum prolem diuturnitatis memo-
riam, in omne æuum relinquamus.
Tertius effectus eſt, liberorum educatio, ad
quam quodlibet animal naturalis ſtimulus hor-
8 tatur. leg. vnica. §. taceat Cod. de rei vxor. a-
ction. Volucres (vt ſcribit Lactantius ſupra
memorato loco) famem, & frigus patiun-
tur, & pro ſuo partu ita propugnant, vt nulla

 vulue-

vulnera, nullos ictus reformident, quantumque
aues pullorum gratia inuigilent, Poetæ oſtendũt,
qui parentum mœrorem ob diſceſſum liberorũ,
conſerunt philomelæ, & alijs auibus ob ſublatos
à paſtoribus pullos in vmbra lugentibus. Hinc re
fert Plutarchus naturam collocaſſe mammas in
ſuperiori parte fœminei corporis, & quaſi in me
dijs amplexibus, ut doceret infantem tenerè, &
9 molliter tractandum eſſe. Cæterum proſpicien-
tes veteres Iuriſconſulti fortaſſe à quibuſdam pa-
rentibus brutis ipſis inhumanioribus, huiuſmo-
di naturæ propenſionem quandoque negligi poſ
ſe: ideò ſuis legibus ſuper hoc promulgatis ſtatue-
runt, talem parentem Ciclopea immanitate da-
mnatum in id ius naturæ per iudicem cogi poſſe.
l. ſi quis. ff. de liber. agnoſcend. & l. vnuſquiſq; ſo-
bolem ſuam. §. denique. C. de infantib. expoſit. &
ſic non ſolum ex inſtinctu naturæ tenetur pater
alere liberos, ſed etiam ex officio iudicis, pro mo-
do facultatum, & hoc, ſiue filij ſint in patria pote
ſtate, ſiue emancipati, ſiue nati ex iuſtis nuptijs,
ſiue naturales tantum, d. l. ſi quis iuncta Auth. li-
cet. C. de natural. liber. quinimo de æquitate Ca-
10 nonica etiam inceſtuoſis, & natis ex damnato
coitu, alimenta pater præſtare tenetur. cap. cum
haberet extra de eo, qui duxit. quam prius polluit
per adulter. quorum alimentorum nomine non
ſolum victus, ſed cętera onera, & omnes uitæ ne
ceſſitates, vt veſtimenta, & habitationes comprę
henduntur. d. l. ſi quis. §. ſi parens, & l. legatis. ff. de
aliment. & cibar. legat.
11 Fallit primo, quando filius eſſet diues, uel talis,
qui ſibi alimenta ſperare poſſet. d. l. ſi quis uerſ. de
nique, & ibi glo. in verbo vt. operis.
Secundo fallit, quando filius eſſet ingratus er-
ga patrem. gloſ. in l. ſi. C. de alen. liber. ingratitu-
do enim tollit debitũ naturæ. §. optime verſ. hoc
autem. Auth. de nupt. Athenienſes in ingratos a-
ctionem ingrati conſtituerunt Quintil. lib. 7. cap.
5. & Perſæ ingratitudinis vitium grauiſſimè om-
12 nium vlciſcebantur, eo quod ab ingratis animad
uerterent diuina, ac humana omnia uiolari. Quæ
ſint iſtæ ingratitudinis cauſæ propter quas iuris
auctores liberis alimenta denegent habemus in
§. aliud quoque capitulum Auth. Vt cum de ap-
pellat. cognoſc. ex quibus omnibus, ſicut filius
exhæredari poteſt, ita et alimenta denegari poſ-
ſunt ſecundum tex. in d. l. ſi quis verſ. idem iudex,
& ibi gloſ. in verbo detulerat.
Tertio fallit, quando pater non haberet, niſi
quantum per ſe ſufficeret, nã tunc prius ſe ipſum
alere debet, l. præſes. C. de ſeruitut. & aqua.
Eadem neceſſitate alendi liberos aſtringitur ẽt
mater ipſa, præſertim vulgo quæſitos, qui patrẽ
demonſtrare non poſſunt. d. l. ſi quis. §. ergo. ff. de
liber. agnoſcend. alios qui certum patrem habẽt,
13 intra triennium tantum. l. nec filium, & ibi glo.
in verbo trino. C. de patr. poteſtat. infans enim eo
tempore magis materno ſolatio indiget, quàm
terno, ut dicit textus in cap. fin. extra de conuer-
ſion. infidel. poſtea regulariter non tenetur, ſed
ſolum ſi pater eos alere non poſſit, & ipſi inopes
ſint. Auth. ſi pater. C. diuortio facto, apud quem,
liberi educari debeãt. & ſic obſeruare poſſumus.
Educationem liberorum quoad inſtinctum, &
inclinationem, eſſe de iure naturali; quo vero ad
neceſſitatẽ, qua ex officio iudicis parentes aſtrin-
guntur, eſſe de iure ciuili.
Econuerſo cum naturali ratione admonea-
mur, collatum nobis officium alio officio cõpen-
14 ſare, & benefacientibus benefacere, cuiuſmodi
eſt obligatio ad antidora. l. ſed & ſi lege. §. conſu-
luit. ff. de petit. hæredit. quæ a iure gentium profe-
cta eſt (vt tradit Cicer. lib. 2. de inuentione.) Ideo
filij quoque parentes alere naturæ vi quadam im
pelluntur. d. l. ſi quis. §. parens. ff. de liber. agnoſc.
cuius rei memorabile exemplum refert Val. Ma
xim. lib. 5. cap. 4. de quadam puella Romana, quæ
matri carcere incluſæ, ubi capitali crimine dam-
nata, necanda erat, admirabili, & noua pietate
15 remiſſionem pœnæ impetrauit, ipſius enim in-
terruptis ſuſpirijs, lachrymis, ac precibus motus
ille, qui cuſtodiæ præerat non protinus matrem
ſtrangulauit, ſed aditum miſericordia ductus, ad
eam filiæ dedit, diligenter excuſſæ, ne quid cibi in
ferret, exiſtimans futurum, ut inedia conſumere-
tur. At quid non excogitauit filiæ pietas? Matrem
fame exhauſtam ſummeq; languidam reperiens,
vt iam exitus de corpore inſtaret, proprijs uberi-
bus per multos dies morientem in uita detinuit.
Cuſtos ſecum ipſe quærens, quid nam eſſet, quod
tandiu ſuſtentaretur: curioſius obſeruata filia, ani
maduertit illam exerto vbere famem matris lactis
ſui ſubſidio lenire. admirabilis ſpectaculi nouitas
ab ipſo ad triumvirum, a triumuiro ad Prætorẽ
à Prætore ad Coſſ. perlata remiſſionem pœnæ
mulieri impetrauit. Aliud ſempiternæ memoriæ
teſtimonium reliquit nobis Simon ille Athenien
ſis, qui cum Milciades pater eius in carcerem dã
natus ob crimen grauiſſimum, diem obijſſet, ne-
que liceret illum per leges ſepeliri, niſi pręſtita cer
tæ pecuniæ quantitate, cumque non eſſet ſoluen
do, tranſlatis in ſe vinculis paternis ad ſepulturã
redemit illum, hanc vltimam erga patrem exer-
cere volens pietatem Vale. Max. d. loco. Ciconia
auis (vt narrat Plin. lib. 10. cap. 2.) parentes ſenio
confectas alere humeriſq; in volatu geſtare cre-
ditur, propterea ab auctoribus pietatis cultrix ap-
pellatur, eiuſque imago antiquitus ſuper ſceptris
Regum ad eorum pietatem, & iuſtitiam indican
dam exculpi ſolebat. Leo (teſte eodem Plinio) ac
ceptam gratiam magnificè referre ſolet, de quo,
admiratione digniſſimum exemplum (refert ex
Gelli. lib. 5. cap. 14. Baptiſta Fulgoſius) lib. 5. de di-
ctis factiſque memorabilibus cap. 2. Nam cum
quidam ſeruus nomine Andrnodus Dacus in A-
fricæ deſertibus, Leoni querula uoce ſe pede debi
litatum oſtendenti, cõfixam ſpinam à pede euul-
ſiſſet, indeque non multo poſt ad beſtias damna-
tus præ timorem theatro penè exanimis iaceret:
Idem Leo, qui ibi poſitus fuerat, appropinquans
benefactoremque ſuum recognoſcens, magna
totius populi admiratione, manus, & crura lam-
bere, & cauda quantum poterat blandiri cępit:
admirationemque plurimum auxit, quòd An-
druodus poſtea commemorauit, eundem Leonẽ
ex quo tempore pedis dolore ipſius ope fuerat li
beratus, eius beneficij memorem ſemper poſtea,
dum ipſe metu Domini in illa ſpecu delituit, ex fe
rinis quas lacerabat carnibus copinsè ſibi victum
ſuppeditaſſe. cuius rei nouitate capti omnes à Cę
ſare liberationem ſerui impetrarunt, & ſimul, vt
cum

eum libertate Leo quoque ei munus daretur. Verum, ſi pariter filij adeo iniqui eſſent, vt huiuſmodi naturæ rationem omnino negligerent, quibus breuem ætatem Homerus in Iliade contingere ſcribit, conueniens cum diuina illa ſententia. Honora patrem, & matrem, ſi vis longæuus eſſe ſuper terram: ſi negligerent, inquam, Ius ciuile eodem modo per officium Iudicis cogit ipſos, ut parentes alere debeant. l. ſi quis. §. ſi impubes, & §. ſi parens. ff. de liber. agnoſcend. & l. 1. C. de alend. liber. id quod facere tenentur etiam ſi pater infidelis, uel bannitus eſſet, ſecundum glo. in cap. ſi qui
16 filij. 30. diſt. nam quamuis impius, & contēptor legum ſit, per hoc tamen non deſinit eſſe pater, vt ſanctiſſimè dixit Iuſtinianus Imperator noſter in §. ſi vero. Auth. de inceſt. nupt. quo fit, vt probare non poſſim eorum opinionem, quamuis communem ſecundum Marſil. in l. 1. § præterea. ff. de quæſt. num. 53. qui uolunt, ſtante ſtatuto, quod bannitus impunè offendi poſſit, licitum eſſe filio patrē occidere, ea ratione, quia virtute dicti ſtatuti, pater ipſe hoſtis patriæ cenſetur effectus, iniqua. n. & inhumana talis opinio ſemper mihi uiſa fuit, nec aliquid facit ratio illa, quòd cenſeatur hoſtis patriæ, nam procedit per fictionem, quæ in re tā enormi veritatem patriæ poteſtatis adumbrare non debet. Iul. Clar. in §. homicidium, nume. 59. Athenienſes (vt Vitruuius in procœmio libri ſexti ſuæ architecturæ ſcribit) non omnes parentes à liberis ali uoluerunt, ſed eos ſolum, qui filios artib. erudiſſent, id quod etiam antiquitus ex l. 12. tab. ſtatutum erat. inquit lex. 12. tab.

Filius arte carens patris iniuria eidem natura vitæ ſubſidia ne præſtato.

Hæc omnia, quòd parentes liberos, & liberi parentes alere debeant, obſeruari debere in om-
17 nibus, tàm aſcendentibus, quàm deſcēdentibus, vtriuſque ſexus iubet Imperator in d. Auth. ſi pater. C. diuortio facto apud quem liberi educari debeant, & ſi quis habens patrem ſumma paupertate laborantem, & filium indigentem, & unitantum ſubuenire poſſit, filio in primis auxilio ſuo adeſſe debere tradit Cynus in l. a. C. de patribus, qui filios diſtraxerunt. De fratre diuite, quod fratrem pauperem alere teneatur, omnes conue-
18 niunt. vt in l. qui filium, ubi gl. notat. ff. vbi pupillus educari debeat.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit Ius Gentium.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quid Ius Gentium primæuum.*
4 *Effectus iuris Gentium primæui tres ſunt.*
5 *Religio erga Deum.*
6 *Pietas, & obedientia erga parentes, & patriam.*
7 *Vis, & iniuriæ propulſatio.*
8 *Quo iure introducta ſit defenſio.*
9 *Moderamen inculpatæ tutelæ in quo conſiſtat.*
10 *An quis fugere teneatur.*
11 *Qua pœna puniantur illi, qui excedunt moderamen inculpatæ tutelæ.*

§. Quod vero.

Quid ſit Ius Gentium.

IVS Gentium eſt, quo omnes gentes vtuntur, & apud omnes populos peræquè cuſtoditur, quod a naturali recedere, facilè licet intelli
1 gere, quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus competit. §. quod vero, hoc Tit. & l. 1. §. fi. ff. de Iuſt. & Iur.

Quotuplex ſit Ius Gentium.

2 Ius Gentium duplex eſt, Primæuum, & ſecundarium.

Quid ſit Ius Gentium primæuum.

Primæuum Ius Gentium, Doct. noſtri ap-
3 pellant illud, quod naturali ratione, abſque aliqua cōſtitutione gentium, introductum fuit, quod etiā naturale ſecundarium nuncupatur, & de hoc loquitur Imperator in §. quod vero hoc Tit. Et dicitur Gentium, quia eo omnes gentes utuntur. l. omnes in fine. ff. de iuſt. & iure, & d. §. quod vero hoc Tit. dicitur Gentium Primæuum, quia prima illa generis humani ætate, quam auream dicunt, vigere cœpit; ſic Helenor Mæonij Regis, & Liciniæ ſeruæ filius à Vergilio 9. Aeneidos primæuus appellatus eſt, quòd adhuc primo æuo, ſeu ætate prima floreret.

Semineces ad terram immani mole ſecuta
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt: vix vnus Helenor,
Et Lycus elapſi, quorum primæuus Helenor,
Mæonio Regi, quem ſerua Licinia furtim
Suſtulerat, vetitisq; ad Troiam miſerat armis.

Dicitur naturale, quia à natura hominibus datū eſt; Dicitur ſecundarium naturale, quia ſola naturæ ratione excitatur in homine; & ſic ad differentiam illius, quod natura omnia animalia docuit, ſecundarium appellatur.

Qui ſint effectus Iuris Gentium primæui.

Tres effectus iuris Gentium primæui enumerat Vlpianus. I. C. in l. 2. & 3. ff. de iuſt. & iur. qui
4 ſunt, erga Deum religio, vt parentibus, & patriæ pareamus, ut uim, atque iniuriam propulſemus.
Primus effectus eſt, Religio erga Deum, quæ ab ipſa natura animis noſtris infixa eſt, & quam
5 Deus Opt. Max. in ſolos hominum animos ſparſit; Cice. Offic. primo ſcribit. primum gradum in Repub. deberi dijs immortalibus, & Tuſculan. quæſt. 1. inquit, nullam gentem tam feram eſſe, & neminem hominum tàm immanem, cuius mentem non imbuerit deorum opinio; qua de re extat pulcherrimus textus in Codice Theodoſiano in leg. inter cæteras. C. de Iudæis, & Samaritanis, qui in hæc verba ſe habet. Quis tam mente captus, tantæ feritatis immanitate damnatus eſt, vt cum videat cęlum diuinæ artis imperio, incredibili celeritate intra ſui ſpatij metas temporum terminare, cum ſyderum motu vitæ commoda moderantem, dotatam meſſibus terram, mare liquidum, & im-

& immenſi huius operis vaſtitatem finibus natu ræ concluſam, tam ſecretu, tanta que ſabricæ nõ quærat auctorem. Cicero in oratione de Reſpõſ. Aruſpic. inquit; Quis eſt tam vecors, qui cùm ſuſpexerit in cœlum; Deos eſſe non ſentiat? & ea, quæ tanta mente fiunt, ut vix quicquam arte ulla ordinem rerum, ac uiciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet? ſapienter itaq; Athenienſes Protagoram Philoſophum uti impium, & expertem rationis, humanoque indignum commercio quòd ſibi non liquere dixiſſet, Vtrum ne eſſet aliquis Deus, finibus ſuis expulerũt. natura ergo monemur credere Deum eſſe, ipſumq; colere, & venerari.

6 Secundus effectus eſt, Pietas, & Obedientia erga parentes, & patriam, & cum parentum nomine mater veniat ſecundum tex. in l. appellatione ff. de verb. ſignifi. dubium non eſt eandem quoq; pietatem matri deberi, nam licèt inęqualis eorũ poteſtas ſit, æqualis tamen pietas debetur. l. furioſæ, ff. de Curat. furioſi, & alijs extra minor. dand. ſic Deuteronomio cap. 5. dicitur. Honora patrẽ, & matrem tuã Et Thobiæ 4. Pater dixit ad Thobiam. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepelies, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Memor eſto quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo &c. Ad paria ergo hæc duo Parentes, & Patria iudicãtur, propterea ſicut perſona Patris filio ſemper ſãcta, & honeſta uideri debet, l. liberto, ff. de obſequijs parent. & patron. præſtand. ſimiliter & patria ei eſſe debet, cum non parentibus tãtum, ſed etiam Patriæ naſci dicamur l. j. §. generaliter. ff. de Ventr. in poſſeſſ. mittend. hinc & patria dulciſſima dicitur in l. qui habebat, 101. ff. de legat. 3. unde Vergilius.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.

Et Ouidius

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemorem non ſinit eſſe ſui

Caſſiodorus lib. 1. Epiſtola 20. inquit: Feris datum eſt, agros, & ſyluas quærere; Hominibus ſores patrias, ſuper cũcta diligere: Aues ipſę per aera vagantes, proprios nidos amant; Errabiles feræ ad cubilia dumoſa feſtinãt; Voluptuoſi piſces cauernas ſuas perquirunt, cunctaque animalia ibi ſe norunt refugere, ubi longiſſima cupiunt ætate conſtare. Sunt tamen nonnulli caſus, in quibus quandoque potius tenemur obedire patriæ, quam parentibus, & è contra quandoque potius parentibus, quàm patriæ. Veluti patriæ potius tenemur, quotieſcunque Pater veniret contra Patriam, tunc enim filius tenetur defendere patriã contra patrem, immo quod vix credibile videtur, tenetur etiam ipſum occidere, l. minime, 35. ff. de Religioſ. & ſumpt. funer. hoc tamen ego ſemper intellexi procedere, quando patria aliter ſe defendere non poſſet, quàm per mortem patris, quæ opinio paternæ pietati magis conuenire videtur, trahitq́ue me in hanc ſententiam, auctoritas Ciceronis in 3. de Officijs, vbi quærens, an filius ſilere debeat, ſi pater conetur tradere patriam, reſpondet, quod primò obſecrari debet patrem, ne id faciat, & ſi non proficiat, debet eum accuſare, ſalutem patriæ præponendo ſaluti patris. Parentibus uero potius tenemur obedire, quam patriæ quando eſſet lis, & controuerſia inter patrem, & patriam de aliquo fundo, uel caſtro, tunc tenetur defendere filius patrem contra patriam l. penult. & fin. ff. de poſtuland. & generaliter, ut uno uerbo dicam, in omnibus publicis cauſis, quæ concernunt patriæ conſeruationem, ſemper patria præfertur: l. qui cum uno, §. qui filium, ff. de re milit. & è conuerſo in priuatis ſemper parentes præferuntur, d. l. pen. ff. de poſtu. notat Speculat. in tit. de Aduocat. in §. 1. in uerbo. Quid ſi pater. Plura etiam de hac re ſcripſit pater meus, in Tit. de legibus, dum eum Pandectarum ordine explicauit. Primus enim fuit, qui in Italia Pandectarum more Italis adhuc nouo, & incognito legere docuit.

Ab huiuſmodi pietate erga parentes, & patriã, non longe abeſt obſeruantia quædam naturæ uiuentis hominibus inſerta in eos, qui vel ætate maiores exiſtũt, & veneranda canicie præfulgent, vel ſapientia, aut dignitate aliqua præcellunt.

Et quidem apud Romanos ſenectus ſemper adeo venerabilis fuit, ut eundem penè honorem ſenibus deferrent quem magiſtratibus. l. ſemper ff. de iure immunitat. hac de cauſa Romulus, ſummum Concilium Ciuitatis Senatum, ipſos autẽ Senatores, Patres nominauit, ſtatuitq; ſenioribus decedi de uia, caput nudari, & adſurgi aduenientibus ab iunioribus debere, Iuuenalis Satyra. 3.

Credebant hoc grande nephas, & morte piãdũ.
Si iuuenis uetulo non aſſurrexerat.

Sic Lycurgus apud Lacedæmonios Iuniores ſenioribus aſſurgere, & vel de ſedibus, uel de via decedere, ac tranſeuntibus quieſcere conſtituit, Plutarchus in Laconic. Inſtit. & Apophteg. Lacõ. Celebre eſt illud, quod meminit Gel. lib. 2. ca. 15. Ludis. n. Athenis cum Lacedæmoniorum legati perhonorifico loco aſſediſſent, plenoq; iam theatro ingreſſus ſenex, innixus baculo, homo ſanè haud magni precij, circumiret, quærens locum neque eum feſſum reciperet quiſquam, ut uenit ad lacedęmoniorum legatos, illi confeſtim ob ætatis reuerentiam honorificè aſſurgentes, ſuperiore illi ſubſellio conceſſere, propter quod maximo applauſu ab uniuerſo theatro gratulatio facta fuit. Elephanti ipſi ſi Aeliano lib. 6. de animalibus capit. 61. credimus, elephantos ſenes tanta reuerentia colunt, vt de legitimo cibo cedant & à periculis ſeruent, in foſſamque delapſos, iniectis fruticum faſcibus, attrahant, quibus tanquam ſcalis, aſcendant ętate confecti, & liberentur, quod certæ magnum nobis prębet teſtimonium naturalis in ſenes reuerentię. qui pręterea aliqua uirtute claruerunt tanta obſeruantia ſemper habiti ſunt, ut non ſolum ſtatuę honorificentiſſimę fuerint eis collocatę, ſed ex ipſis magnas contentiones inter diuerſas ciuitates & nationes aliquando ortas eſſe legamus. vt de Homero ſcriptum eſt, quem Colophonij ciuem ſuum dicunt, Chij ſuum, Salaminij ſuum, Smirnei ſuũ, Rhodij quoque, & alij ſuum eſſe contendunt.

7 Tertius effectus eſt, Vt vim, atque iniuriã propulſemus, dico uim, & iniuriam, quia vim tantũmodo repellere etiam alijs animalibus competit, ſed vim, & iniuriam ſolis hominibus conuenit, cum bruta, quę ſenſu carent, iniuriã pati dici non poſſint, l. 1. & ibi Docto. notant, ff. ſi Quadrup.

pauper,

paupet.feciſſe dicatur. Conſtat igitur defenſio-
nem eſſe de iure naturę, & de iure gentium, ꝙ
naturale ſecundarium dicitur, adde, & de iure
ciuili per tex. in l. 1. C. vnde vi, ac etiam de iure ca
nonico, quia ſecundum ipſum ius canonicum, oc
cidens irregularitatem non incurrit, clem. 1. de
homicid. De iure naturę dicitur, inquantum ho-
mo mouetur inſtinctu naturali, quo cuncta ani-
mantia feruntur ad ſe tuendum, & uim illatam
propulſandam, l. 1. §. cum vi ff. de vi & vi armata.
Lucretius

Sentit enim vim quidque ſuam, qua poſſit abuti,
Cornua nata prius uitulo, quam frontibus extãt,
Illis iratus petit, atq; infenſus inurget.

Propertius lib. 2. Elegiarum ad Cynthiam.

Non ſolum taurus ferit, vncis cornibus hoſtem.
Verum etiam inſtanti læſa repugnat Ouis.

De iure gentium dicitur, quatenus homo non tã
tum ad uiolentiæ depulſionem impellitur, ſed e-
tiam ad propulſandam iniuriam, ratione aliqua
naturali mouetur, quæ ex iure gentium ortum ha
bet. l. vt vim, ff. de iuſt. & iur. De iure ciuili, & ca-
nonico dicitur, inquantum homo vim, & iniu-
riam repellit, cum moderamine inculpatę tutelę,
nam cum antea non eſſet conſtitutus certus mo-
dus in vi, & iniuria repellenda, ius ciuile, & Ca-
nonicum honeſtiſſimè temperarunt hanc uis &
iniuriæ depulſionem, conſtituentes cum mode-
ramine inculpatæ tutelæ fieri debere, ne vlciſci,
vis, & iniuria magis, quam depelli, & propulſari
videatur, cap. ſignificaſti in fine, el 2. extra de ho-
micid. Rectè ergo ſumm. Pont. in cap. Si vero de
ſenten. excommun. & Paulus, I. C. noſter in l.
ſcientiam, §. qui cum aliter, ff. ad l. Aquil. dixerũt,
vim, vi repellere omnes leges, omniaque iura per
mittere. hinc & Ouidius 3. de Arte amandi.

Iudice me, fraus eſt, conceſſa repellere fraudem,
Armaq; in armatos ſumere iura ſinunt.

Et quoniam in hoc moderamine inculpatæ tute
9 læ tota, & principalis defenſionis materia reſidet,
ideo ſciendum eſt, quòd huiuſmodi moderamen
circa quatuor conſiſtit, ſcilicet, circa ordinem a-
ctus, circa modum, circa Tempus, & circa cãm.

Primò circa ordinem actus, requiritur, ut præ
cedat offenſa, uel ſaltem iuſtus timor offenſæ, l. ſi
ex plagis, §. tabernarius, ff. ad l. Aquil. Dixi, vel ſal
tem iuſtus timor offenſę, quia quamuis aggreſſus
nec percuſſionem, neque realem offenſionem
recipiat, ſi tamen aggreſſor ſtricto enſe, uel euagi
nato gladio ad ſe veniat, poteſt tunc aggreſſus iu
ſtè, & licitè aggreſſorem ipſum non expectata p-
cuſſione aliqua offendere, cuius rei extat D. Gor
diani conſtitutio in l. 3. C. ad l. Cornel. de Sicar.
his verbis. Si quis percuſſorem ad ſe venientem
gladio repulerit non teneatur homicidij. Vlpia-
nus etiam in l. 5. ff. ad l. Aquil. inquit; Qui ferro ſe
petentem occiderit, non videtur iniuria occidiſ-
ſe. Obſerua ibi, Venientem, hic, Petentem, non
expectata percuſſione occiſum, & in ipſo repel-
lendi actu iure occiſum. Facit Ratio, quia eo ipſo
quo terror infertur cum armis, quis in diſcrimi-
ne vitę conſtitutus eſſe cenſetur, ſecundum Glo.
communiter approbatam in l. 1. in uerbo mode
ramine, C. vnde vi, quo caſu licita eſt offenſio l. is
qui aggreſſorem verſ. in dubio uitę. C. ad l. Corn.
de Sicar.

Secundò, Circa modum requiritur ęqualitas
armorum, & quòd defenſio ad offenſionem pro
portionata ſit, nam qui inermem armis, aut telo
petentem arcu perforato repellit, defenſionis
modum excedit Gloſ. & DD. in l. 1. C. vnde ui.
Declaro dummodo poſſim euitare periculum
offenſionis, cum ęquali actu, ſecus ſi quis me in-
culcaret cum bacculo, vel pugnis, & ego aliter
euadere non poſſem, ut quia fortior, & potẽtior
ſit, nam tunc armis reſiſtere poſſum Bald. in l. 1.
colum. 4. nu. 11. C. vnde vi Bart. colum. 2. num. 7.
Angelus in tract. Maleſ. in parte & dictus Titius
ſe defendendo, colum. 2. verſ. dixi. Nullo enim iu
re cogimur noſmetipſos diſcriminibus obiecta-
re, ubi ſalutaris via non deeſt, ſtultumq; foret an-
cipiti marte confligere cum eo, qui proprię ſaluti
inſidiatur. Et quid mali facio? ſi aduerſus impetũ
faciẽtem haſtam verto, ne me inuadat oppono;
& ſi contra niteris, reſiſtendo ferio; nec ad rem
facit, ſi ſis inermis, aut minori telo pgas: quis enim
te perpulit me armatum petere, & cęca nocendi
rabie in mea tela irruere? propter quod neſcio de-
finiri magis poſſit, num temerario tuo obiectu
corporis, an tutelari meo feriaris ictu?

Tertiò, Circa tempus requiritur, ut cõfeſtim,
& incontinenti durante rixa, & ęſtuante ira, uis
repellatur: quia ex interuallo ad ultionem potius
facta cenſeretur, quod iura non permittunt, cap.
ſi vero de ſent. excommun. & l. 3. §. cum igitur, ff.
de vi & vi armat.

Quartò Circa cauſam requiritur, ut defenſio-
nis, & non vindictę cauſa, repulſio fiat, hoc eſt,
vt tanta ſit repulſio, quanta eſt neceſſitas defen-
ſionis; propterea percuſſus licet incontinenti pa
ri telorum genere, & ęquo marte repercutiat, ta
men hoc facere non debet ad uindictam, ſed ſo-
lum ad euitandas alias percuſſiones, ideo ſi aduer
ſarium retrocedentem, uel fugientem percutere
pergit, non propulſare, ſed vindictam facere cen-
ſetur, quod iura non permittunt Bart. & DD. in
l. 1. nu. 10. C. vnde vi. idem dicendum eſt, ſi proſtra
to inimico ad terram, poteſt euitare percuſſionẽ
ſui cum plena vitę ſecuritate, ſecundum Bald. in
dicta l. 1.

An autem fuga quis ſibi conſulere teneatur?
10 communiter Doct. tenent quod non. Declaro ta
men ego procedere quando fuga honoris, vel vi
tę periculum adduceret. honoris, ut quia ſit perſo
na honorabilis, quę ſine famę iactura aufugere
non poſſit: vitę, ut quia prope inimicum habens
fugiendo de facili à tergo percuti poſſit, ſecus ſi ſi-
ne aliquo periculo ſalutis, & honoris, fugere poſ-
ſet: ut puta quia à longe proſpiciẽs inimicum, uel
prope, & diſſimulando potuerit domum, uel lo-
cum tutum intrare, & rixam ſine dedecore eui-
tare: uel forte ſi erat uilis perſona, in qua non eſ-
ſet conſiderabile periculum honoris, Gome. var.
Reſol. Tom. 3. cap. 3. nu. 23. Et adeo hoc eſt uerũ,
ut aggredientem, cum moderamine inculpatę
tutelę non ſolum vi repellere liceat, ſed etiam oc-
cidere, quando aggreſſus aliter euadere non po-
teſt, l. is qui, C. ad l. Cornel. de Sica. & hoc in quo-
cunque loco etiam priuilegiato, puta in Aſylo, &
templo, imò coram venerabili ſacramento, uſq;
adeo, ut per talem ſanguinis effuſionem locus il-
le neque prophanetur, neque opus habeat recõ-
ciliatio-

ciliatione. Syluestr. in ſua ſumma in uerbo conſecratio. 2. nu. 5. Quinimò licet etiam ſacerdoti rem diuinam celebranti, intermiſſo officio, aggreſſorem occidere, & denuo non obſtante tali homicidio, ad altare redire, & celebrationem inchoatam perficere ſecundum Abb. in cap. clerico el 1. nu. 2. de vit. & honeſt. cleric. Hippol. de Marſyl. in d. l. is qui & Dec. in d. l. vt vim. quorum opinio in hoc, quod ſacerdoti liceat ſe defendere, ét in celebratione miſſæ placet, ſed quod ad celebrationẽ pficiendam poſſit redire, nó laudo. Moueor, quia licet iudex in dubio non debeat iudicare aliquem irregularem argumẽto tex. in cap. is qui, de ſent. excommun. in 6. tamen in dubio quilibet debet ſe reputare irregularem. cap. ad audientiam de Homicid. ubi Hoſt. not. ergo quamuis non poſſit puniri in foro contentioſo tanquam irregularis tamen ipſemet in foro conſcientiæ debet ſe reputare irregularem, & per conſequens ſine epiſcopi diſpenſatione celebrare non debet.

Id non prætermittam dicere, quod ſi defenſio non fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, ſed modus excedatur, vt quia aggreſſus realiter non erat in diſcrimine vitæ conſtitutus, uel potuit ſine dedecore, & ſaluo honore ſuo ſugere, & non fecit, uel poſt receptam offenſam inſecurus eſt inimicum ſuum, qui iam receſſerat, uel alter, aut alio modo, defenſionis limites exceſſit, non tenetur pœna ordinaria, ſed mitius puniri debet pœna arbitraria magis, & minus, ſm qualitatẽ exceſſus, Gloſ. in cap. ſignificaſti extra de homic. DD. in d. l. vt uim. Cla. in d. §. homicidium nu. 34. Gail. Pract. obſer. lib. 2. obſeruat. 110. nu. 15. & hoc quidem optima ratione. Quia ad pœnam ordinariã requiritur dolus, ſed inuaſus excedens moderamen non dolo facit, ſed cæco impetu iræ, quæ eſt inimica conſilio, & rationi contraria, vt Cicer. pro Marcello ait, imò initium inſaniæ ſecundum Ennium: Iratuſq; ſolo tempore à furioſo differt, teſte Plutarcho in Apophteg. hinc Ariſt. Ethi. ca. 8. ait, quod ea quæ ob iram, & alias animi perturbationes fiunt, iniitiam quidem faciunt, ſed faciẽtes non propterea iniuſtos, aut prauos eſſe.

Secundo quia prouocatus tanquam intenſo dolore commotus (qui ſecundum Senecam in Thieſte Actu. 3. Scena. 1. vix frænos habere poteſt) non videtur eſſe in tanta culpa, ſi in ipſo iræ furore, iuſtum iracundiæ calorem comprimere non potuit, argumento tex. in l. ſi adulterium cú inceſtu, ff. ad l. Iul. de adult. in §. Imperatores, quẽ ibi Bart. & cæteri ſcribentes valde commendant.

Tertiò, quia quando tractatur de excuſandis delictis, principium, & non finis attendi debet, l. quod ait lex, & ibi Bart. §. quod ait, ff. ad l. Iul. de adulter. Marſil. in ſua Pract. Crimin. §. quoniam nu. 91. Adde quod qui aggreditur præmeditato ſolet conſilio ad omnes caſus parato inuadere, & is in quem impetus fit, impoſſibile eſt primo præſertim congreſſu, quin paueat, trepidet, aut ira non excandeſcat, & in ipſo pauore, aut iræ furore non inops ſit conſilij, & ubi conſilij capiundi tempus ſupereſſe non ſolet, quæcunque expediẽdæ ſalutis ratio ſe ſe obtulerit, defenſionem culpare non debet, in ijs enim diſcriminibus ſilere leges inter arma ad iudices pro Milone dixit Cic.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit ius Gentium ſecundarium.*
2 *Cur ius Gentium diſtinguatur in Primæuum, & ſecundarium.*
3 *Effectus iuris Gentium ſecundarij multi ſunt.*
4 *Quæ bella ex iure gentium deſcendere dicantur.*
5 *Bellum quando iuſtum dicatur.*
6 *Modus indicendi bellum.*
7 *Damna, quæ ex bello pullulare ſolent, non efficiũt bellum iniuſtum.*
8 *Bellum vnde dicatur.*
9 *Res in bello efficiuntur capientium.*
10 *Seruitus, quo iure introducta ſit.*
11 *An hodie inter christianos ſeruitus locum habeat.*
12 *Manumiſſio à iure Gentium procedit.*
13 *Regna quo iure condita ſint.*
14 *Reges vnde dicantur.*
15 *Diſtinctio dominiorum ex iure Gentiũ procedit.*
16 *Terminorum poſitio ex iure Gentium eſt.*
17 *Numa quomodo primus Terminorum inuentor fuerit.*
18 *Contractus ferè omnes iuris Gentium ſunt.*
19 *Pacta ſeruari debent.*
20 *Legati de iure Gentium ſancti, & inuiolabiles ſunt.*

§. Ius autem Gentium.

Quid ſit ius Gentium ſecundarium.

1 IVs Gentium ſecundarium eſt, quod ex naturalibus illis principijs, humanis neceſſitatibus exigentibus, conſtitutum fuit, cuius æqualis inter omnes gentes eſt uſus §. ius autem Gentiũ hoc tit. Hæc diuiſio iuris Gentium in Primæuum, & ſecundarium non eſt tam diuiſio, ut in ſuis cõmentarijs animaduertit doctiſſimus Conanus, & ego ſuperius indicaui; quàm progreſſus ætatũ, cum vtrumque nil aliud ſit, quàm quod ſua cui-
2 que ratio præſcribit faciendum, aut non faciendum, ſed ea, quæ à principio indita erant hominibus, dum adhuc congruenter naturæ viuerent, nullis erroribus deprauati, iuris Gentium Primæui appellantur, quod Saturni temporibus fuiſſe fabulantur Poetæ, & aureum ſeculum appellant. Seneca in Octauian.

Iuuenis tenente regna Saturno Poli.
Tunc illa virgo numinis magni Dea
Iuſtitia Cælo miſſa cum ſancta fide
Terras regebat, mitis humanum genus
Non arma gentes cingere aſſuerant, ſuas
Muris nec urbes: peruium cunctis iter.

Ouid. etiam Metam. 1.

Aurea prima ſata eſt, ætas, quæ vindice nullo
Sponte ſua, ſine lege, fidem rectumque colebant.

Sed non multo poſt ſucceſſit peior ætas, quã Poetæ argenteam nominant, & ea quæ homines in huiuſmodi ætate vſurparunt iuri Gentium ſecundario tribuuntur. Indeque bella, captiuitates,
3 & ſeruitutes, quibus ſequuta eſt manumiſſio: Inde Regna condita ſunt, diſtinctiones dominiorũ, terminorum poſitiones, ædificiorũ collationes, obligationes, & contractus ferè omnes prouenerunt, §. ius autem Gentium hoc Tit. l. manumiſ-

ſiones

ſiones & l.ex hoc iure,ff.de iuſt.& iur. Seneca in Octauian.

Deterior ætas eruit ferrum graue.
Aurumque,ſæuas mox,& armauit manus.
Partita fines,Regna conſtituit, nouas extruxit vrbes.

Qui ſint effectus iuris Gentium ſecundarij.

PRimus effectus eſt,bellorum, intellige, ſi iu-
4 ſta ſint,& rationi naturali conſentanea,aliàs
ſi iniuſta eſſent, ad ius Gentium referri non
poſſent.cap.ſicut,el 3.de iur.iur.Nec quidem credendum eſt, ius Gentium aliud bellum induxiſſe præter iuſtum,alias inde iniuriæ oriretur occaſio, paſſimque & ſine humanitatis nomine res ageretur, multorumque incommodo & periculo,cumque Aenea Virgiliano tunc merito clamare poſſemus.

Arma amens capio,nec ſat rationis in armis.

Et certè neceſſaria fuerunt bella ad profligandos improborum hominum impetus, qui vel cupiditate,& auaritia, uel ambitione concitati hominum ſocietatem diſrumpere conabantur. ideo rectè dicit Iuſt. bella orta eſſe, vſu exigente,& humanis neceſſitatibus. nam quamuis bellum fugiendum ſit: non tamen ita fugiendum eſt,ut omnia,ne in id incidamus ſuſtinere velimus Polyb.lib.4.Pax enim ſi iuſta,& honeſta ſit res eſt certè rerum omnium pulcherrima, atque optima: nihil tamen eſt,aut faciẽdum iniuſtè, aut patiendum turpiter,ut pace frui valeamus. Nam & pleraque bella Deorum etiam nutu geſta legimus,vt Ioſue cap.8.& multis alijs in locis.

Sed cum multa de iuſtitia,& iniuſtitia belli, le-
gibus ſancita ſint,hoc vnum velut totius bellicæ
5 iuſtitiæ fundamentum poſitum eſt, ut bellum nõ
ſuſcipiatur niſi propulſandæ iniuriæ, & repetendæ rei cauſa,cap.iuſtum & cap. dominus. 23. q.2.Ex quo infertur,iuſtum eſſe omne bellum, quod à chriſtianis fidei hoſtibus infertur, nam præterquam tale bellum ad defenſionem fidei, & gloriam Dei ſuſcipitur,iuſte etiam imperia,& dominia ab infidelibus poſſeſſa iure belli recuperari poſſunt,ſecundum Oldrad.conſ.72. confert tex. in cap.ſi de rebus 23.q.7 Vbi D. Auguſtinus ait, ad omnes impios, & iniquos illa vox Domini valet,auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti, facienti iuſtitiam,quod quoquomodo intelligatur,videndus eſt Conradus Brunus in ſuo tracta.de hæret.lib.5.capit.5. & quando cenſeantur bella iuſta,& an ex utraque parte licita eſſe poſſint,tractat Alciatus Paradox.lib.2.cap.21. Ang. à Sancto Ioanne Antiparados.li.cap.1.& Couar. in Regula peccatum,§.10.nu.6.ad quos uos reijcio. Illud præterea requiritur, quòd bellum autoritate Principis publicè in hoſtes decernatur.l.hoſtes,ff.de verb.ſignif.quo caſu propter auctoritatem Principis ſemper iuſtum præſumitur,cap.Iulianus 11.q.3.Abb.in cap.ſicut de iureiur. Caſt.& Iaſ.in l.ex hoc iure,ff. de iuſt. & iur. Hic poſtquã mentionem feci de bello iuſto, hoc amplius non inutile addendum opinor, quòd olim apud Romanos augurum munus erat,& cognitio,ut ipſi cenſerent,num bella, quæ populus Romanus mouere parabat,eſſent iuſta; Fœcialium deinde munus fuit indicẽdi ipſum,ſine quibus bella alioqui iuſta non putabantur.formulam uerborum refert Liuius lib.1.Decad.1.

Indicebatur etiam apud Romanos bellum per
conſulem,qui ad Iani templum frequenti ſenatu
primoribus patrum,cc militibus comitatus acce
6 debat:ibique incinctus ritu gabino,ſolenni more
fores templi recludebat: is amictus erat toga ſuper tergum,ſic reiecta,ut lacinia reuocata hominem cingeret,inde è columna, quæ pro Bellonæ templo ſita erat,haſtam iaciebat:ſic acerrima, & maxima bella pro aris, & focis proque Imperio indicebat,quem morem Vergil.Aeneid.7. elegãtes his verſibus attingit.

Sunt geminæ belli portæ(ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ,& ſæui formidine Martis:
Centum Ærei claudunt vectes,æternaq; ferri
Robora,nec cuſtos abſiſtit limine Ianus:
Has ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ
Ipſe quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.
Ipſe vocat pugnas:ſequitur tum cætera pubes
Æreaque aſſenſu,conſpirant cornua rauco.

Et Ouidius lib.Faſtorum VI.

Proſpicit à tergo ſummum breuis area circum
Eſt ubi non paruæ parua columna notæ.
Hinc ſolet haſta manu belli prænuntia mitti
In Regem,& gentes:cum placet arma capi.

Nec quicquam huic Imperatoris ſententię bel
la in gentium iure numerantis,obſunt damna,&
7 inſortunia,quæ ex bellis pullulare ſolent; quoniã
non euentus,ſed rerum rationes per ſe penduntur,nec unquam euẽtus creſcit,aut decreſcit honeſtum,ut inſigniter apud Lucanum affirmat Cato lib.9.Facit deciſio l.ſi quid fur.& Lucrum,ff.de furt.cuius hæc ſunt uerba. Verum eſt, ſi meretricem alienam ancillam rapuerit quis, uel celauit furtum non eſſe,nec enim factum quæritur, ſed cauſa faciendi; cauſa autem faciendi libido fuit, non furtum; Denique initium omnium rerum ſapiens,non exitum ſpectat;initia in poteſtate noſtra ſunt,de euentu fortuna iudicat, ut Seneca lib.2.epiſt.14.ad finem diſſerit,& ut eleganter Plinius Iunior in Epiſt.vltima lib.6. tradit eſt omnino iniquum,ſed vſu receptum,quod honeſta conſilia,uel turpia,prout male aut proſpere cedunt, ita uel probantur,uel repræhenduntur. In plerũque eadem facta,modo diligentiæ,modo vanitatis,modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt,ſed careat ſucceſſibus opto. (ut apud Ouidium Phillis iuſtiſſimè imprecatur) quiſquis ab euentu facta notanda putat. Porrò unde bellum dicatur,magna inter eruditos contentio eſt, nam Sextus Pompeius illud à Belluis appellatum au-
8 tumat,quod ſit belluarum pernicioſa contentio,
uerum falſa eſt illius ſententia ſi iuſta bella,de quibus noſtra in præſenti diſputatio concipitur, inſpiciamus. Alij per antiphraſim bellum dictum opinantur quaſi minime bellum, quorum etiam opinio,iuſtorum bellorum conſideratione apertiſſimè refutatur.Caius I.C. in l.quos nos. 234. ff.de verb.ſignif.magis illorum ſententiæ fauere videtur,qui bellum quaſi duellum dici exiſtimãt, quod ita antiqui illud vocitarent,quia duabus partibus de uictoria contendentibus gereretur, id quod Quintilianus grauiſſimus antiquitatis Au-

ctor

ctor lib. 1. cap. 4. apertè comprobat. Illud ego nõ omittam, antiquitus, & primis illis temporibus armata certamina non fuiſſe, ſed pugnis dimicari ſolitum, vnde & pugna nomen accepit; poſtea Bellus ferreum gladium primus perduxit, à quo & bellum placuit nominari, cui ſententiæ Horatij carmina non parum aſſipulantur.

Cum prorepſerunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glande, atque cubilia propter,
Vnguibus, & pugnis, dein fuſtibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ poſt fabricauerat vſus.

Nec non & illa Lucretij lib. 5. de Rerum natura.

Arma antiqua manus, vngues, dentesque fuerunt
Et lapides, & item ſiluarum fragmina rami,
Et flammæ, atque ignes, poſtquam ſunt cognita primum:
Poſterius ferro vis eſt, ærisque reperta.

Ex hoc bello omnes Tituli illi deſcenderunt ff. de Capt. & poſt lim. reuerſ. de Re Milit. de Caſtr. pecul. de Acquir. Rer. Domin. de Acquir. poſſ. Tot armorum genera, Tot duelli conditiones, pluraque ſimilia emanarunt. Sed derelicto bello, ad ea, quæ in ipſo capiuntur, deueniamus.

Secundus effectus eſt captiuitatis, ideſt, ut res in bello captæ, fiant capientium, quod tamen recipit diſtinctionem, quia ſi ſunt res mobiles, fiunt
9 capientium, ſi immobiles fiunt Principis, l. ſi quid in bello & l. ſi captiuus, ff. de Capt. & Poſtlim. reuerſ. idque de generali conſuetudine ſeruari teſtatur Guglielmus Benedictus in cap. Rainutius de teſtam. in verbo Et vxorem num. 823.

Tertius effectus eſt ſeruitutis, poſt bella enim neceſſario ſecuta eſt captiuitas, & ſeruitus, quę
10 à gentibus beneficij loco primum concedi cępit, vt eos, qui ex clade belli ſuperſtites in victorũ poteſtatem veniſſent, humanitatis cauſa ſeruarent, naturali ratione ducente parcere ijs, qui ui deuicti fuerunt, quam rem Romani Duces ſemper humanè obſeruarunt: quin etiam D. Ambroſius ad Bonifacium ſcribens, inquit, ſicut bellanti, & reſiſtenti, violentia redditur, ita victorijs capto miſericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. & quoniam non impunè ſunt dimittendi, ideo capti ſeruitute puniuntur DD. in l. ex hoc iure ff. de iuſt. & iur. hunc effectum declaro primo, vt procedat ſi capiantur homines ſingulares, ſecus ſi capiatur Ciuitas, quia non efficitur ſerua, ſed ſubdita, reſpectu iuriſdictionis, vnde ciues retinent ſua bona, & habent teſtamenti factionem. Barto. in l. Diuus, ff. de iure Fiſc. Bald. in Rubr. extra de Tregua, & Pace. ſecũdo vt non habeat locum inter Chriſtianos, ſed
11 inter infideles tantũ, Bart. in l. hoſtes, ff. de Capt. & poſt lim. reuerſ. Verum benè eſt in hoc caſu, quod inter chriſtianos captus, iure belli tenetur perſoluere pretium ſuæ redemptionis, quod talea appellatur, Bald. in l. nam & ſeruius, ff. de Negoc. geſt. quæ talea ſucceſſit in locum ſeruitutis. Salic. in l. ab hoſtibus. C. de Capt. & poſt. lim. reuerſ.

Quartus effectus eſt manumiſſionis, de quo in
12 l. manumiſſiones ff. de inſti. & iur. poſtquã enim iure gentium ſeruitus inuaſit, eodem iure ſecutum eſt etiam beneficium manumiſſionis.

Quintus effectus eſt, Regnorum conſtitutio,
13 quæ poſt bella condita fuerunt, & ſic Regum in genere origo à iure Gentium eſt. d. l. ex hoc iure, ff. de iuſt. & iur. Duabus de cauſis Reges à populis creati fuerunt. Primo ne ab hoſtibus externis opprimerẽtur. Secũdo, ne inter ipſos inopes premerentur ab ijs, qui maiores opes habebant, Cicero offic. lib. 2. Hinc dicuntur Reges à tecto, ut
14 non nullis haud immerito placet, quòd illos tectum deceat, ac primi tectorum motum cauſa ſint electi.

Sextus eſt, Dominiorum diſtinctio, hoc eſt, proprietatis rerum in hunc, atque illum, ſeparata di-
15 ſtributio, natura enim, & naturali iure nullum erat dominium, nullusque omnino rei alicuius dominus; erat tamen vſus, atque in eiuſdem uſus gratiam poſſeſſio; cum etenim res omnes animantium cauſa natura feciſſet, illarum etiam æqualẽ uſum æqualiter omnibus ſine alterius iniuria indulſit; itaque quod vnuſquiſque cœlo, mari, terraque ceperat, ſuum eatenus faciebat, quatenus illo vtebatur, utinè poterat, non ut eius dominium compararet, ſed ſolam ſibi quæreret poſſeſſionẽ: pari quoque ratione quod loci quiſq; ad habitandum prior ceperat, eo alius interim dum poſſidebat, deturbare, atque exigere non poterat, cum ſcilicet alterius ob uſum neceſſarium, neceſſariã poſſeſſionem eius loci, quem poſſeſſor vacantem vſui ſuo antea addixiſſet, non poſſet ſine iniuria inuadere, quamobrem fuit in primis naturæ cunabulis, peculiaris quædam neceſſariarum rerũ poſſeſſio, at neutiquam dominium. Horatius.

Nam propria telluris herum natura, nec illum,
Nec me, nec quenquam ſtatuit.

Cęterum communis poſtea gentium omniũ conſenſus, non ſolum ſuam conſeruationem, ſed ut rerum omnium vulgari ſuę inſeruientium rationem intuitus, ſuamque diuturnam ſalutem, & felicem incolumitatem, ab illatum diuturna, ac diligenti cuſtodia pendentem meditatus, & dominia induxit, & dominiorum diſtinctionem architectatus eſt; ſed habito dominio, ad agros noſtros accedamus, & terminos noſtros agnoſcamus, eoſque conſeptibus muniamus, ne laſciuus pręteriens vllo modo effodere valeat.

Septimus effectus eſt, Terminorum poſitio, quorum iure naturali, & in illo aureo ſeculo, nullus erat uſus, ut ex illis vergilianis carminibus Georg. 1. patet

Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni:
Ne ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat.

Quod & Tibullus lib. 1. Eleg. 3. de Saturni ætate loquens confirmat.

Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris
Qui regeret certis finibus arua lapis.

Sed de iure Gentium ſecundario, poſtquam do-
16 minia diſtingui cęperunt, Termini agris poſiti ſunt, ut quilibet re ſua contentus facilius lites remoueantur Verg. 12. Aeneid.

Nec plura effatus, ſaxum circunſpicit ingens,
Saxum antiquum ingens, campo qui forte iacebat,
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.

Ouidius Faſt. 2. ad Deum terminum loquens.

Tu

Tu populos, urbes, & Regna ingentia finis,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.

Hinc Iulius Frontinus in lib. de Menſuris admonet, ut vnuſquiſque fines ſuos diligenter cuſtodiat, non alienos laceſſat; & Deuteronomio c. 19. dicitur, Non aſſumes, & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in poſſeſſione tua, & Salomon Prouerb. 22. Ne trãſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. Ex his appatet errare eos, qui Numę Pompilio terminorum inuentionem attribuũt. Verum bene eſt, & illud admitto, quòd Numa primus fuit, qui Ioui ſacros terminos eſſe voluit, & in eos, qui mouerint veluti in ſacrilegos, vt animaduerteretur, ſtatuit. Primus etiam Deo Termino feſta quotánis celebranda inſtituit, quæ terminalia appellabãtur & fiebãt 10. Calen. Martij, hoc eſt, 20. die Februarij, ut Auctor eſt Dionyſius Halycarnaſeus libro antiquit. Romanarum 2. Nec multo poſt tempore, Romani huic Deo templum condiderunt, apud quos tanta extimatione ſemper habitus fuit, ut ingens foramen ſuper tectum templi fieri curauerint, eò quod terminum intra tectum conſiſtere nefas arbitrarentur, De hoc Deo mentionem facit Liuius lib. 1. Decad. 1. & multa copioſè, & grauiter diſſerit Plato de legibus Dialogo 8.

Octauo oẽs penè contractus, & obligationes à iure Gentium emanarunt, dixi omnes penè cõ-
18 tractus, quia quatuor repetiuntur, qui à iure ciuili ortum ducunt, vt ſtipulatio, literarum obligatio, ſponſalitia, largitas, ſiue Donatio propter nuptias, & contractus emphiteuticus, de quibus poſt Aldobrandinum, & DD. videte Gloſ. in d. §. Ius autem Gentium, in verbo penè & in d. l. ex hoc iure, ff. de iuſt. & iur.

Nono Ius Gentium pacta ſeruare iubet, nihil enim tam congruum fidei humanæ eſt, quam ea,
19 quæ placuerunt inter nos ſeruare, text. eſt in l. 1. ff. de Pact. quo loci refert Bald. Ariſtotilem admonuiſſe Alexandrum, ut promiſſa ſeruaret, aliàs malum finem ſecuturum eſſe. Ampliatur, ut procedat, & locum habeat etiam in hoſtibus, quibus fides data ſeruari debet, l. conuentionum, & ibi DD. not. ff. de Pact. & hoc, ſiue à publica, ſiue à priuata perſona data ſit, nam tantum obligatur Princeps ex ſua promiſſione, quantum priuatus, cap. noli. 23. q. 1. pro quo præclarum illud, & inſigne eſt M. Attilij facinus, cuius meminere Liuius lib. 2. de bello punico Aul. Gell. lib. 7. ca. 18. ac Diuus Augu. lib 1. de Ciuit. Dei, c. 15. Is M. Attilius maluit mortem oppetere, quam fidem Carthaginenſibus præſtitam frangere, ad eoſq; potius prò ſubeunda morte redire voluit, quàm Romæ incolumis manere, fide fracta, quod mire laudat Cicero offic. 1. probans, & hoſti fidem ſeruandam eſſe.

Decimo, & vltimo, Legatorum non violandorum religio iuris Gentium eſt. c. ius Gentium. 1.
20 diſt. ideo qui legatos hoſtium violat, ſecundũ canones excommunicatur. c. ſi quis 94. diſt. & ſecundum iura ciuilia hoſtibus ipſis traditur l. fi. ff. de legat. ſicut euenit in Hoſtilio Mancino, quem Manlius pater eam ob cauſam hoſtibus dedit, ut Cicero lib. 1. de Oratore tradit. Romani Corinthijs ſolius vindictæ cauſa, quod legatos ſuos contra ius Gentium pulſaſſent, bellũ intulerunt, & eorum vrbem deleuerunt; vice verſa contra ius Gentiũ facit legatus, qui in legatione arma capit aduerſus eos, ad quos miſſus eſt, ut tres Fabij fecere ad Gallos miſſi, qua de re, ut Plinius, & Liuius ſcribunt, Ius Gentium violauere.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit ius Ciuile.*
2 *Qualiter differat à naturali, & Gentium.*
3 *Cum legem naturæ habeamus, cur neceſſaria fuerit lex Ciuilis.*

§. Ius autem Ciuile.

CVm ius omne manet à tribus partibus, quarum vna ſit naturæ, altera Gentium communiter omnium, tertia ciuilis præceptionis, & de duabus primis dictum ſit, & ſic de iure naturali, & Gentium: Reſtat tertia pars, quæ ciuitatum propria eſt, in qua de iure ciuili tractatur.

Quid ſit ius Ciuile.

IVs Ciuile eſt determinatio alicuius circunſtã-
1 tiæ in iure naturali, vel Gẽtiũ probabili de cauſa facta, certo competens populo, §. ius autem ciuile hoc Tit. Dicitur ciuile à ciuibus, eo quia certi ciues, ſiue certus populus eo vtitur, & ſic differt à iure naturali, & Gentium, quia ius naturale omnium naturæ utilitatem intuetur, Gentium omnium commoda, ciuile certorum ciuium beneficium reſpicit, Rurſus naturale animalibus omnibus vtile, & neceſſarium eſt, Gẽtium mortalibus
2 omnibus commodum, & expediens, ciuile tã naturalis, quàm Gentium, iuris præcepta ea in parte, qua ſui populi commodis inſeruit, ſequitur, retinet, atque amplificat, & ſi qua minus conducere videtur, contrahit, luxuriantis vitis inſtar amputat, & veluti lesbia norma ad ſuorum ciuium utilitatem refert, & accommodat, d. §. ius autem ciuile hoc Tit. & l. omnes populi, ff. de iuſt. & iur. Licet igitur ipſum ius naturæ, & Gentium, ſatis eſſe deberet, ad honeſtè viuendum. (naturam enim ducem qui ſequitur, dicebat M. Cicero, aberrare nunquam poteſt) attamen cum ſolo gentiũ iure neque mores hominum in hac triſti naturę deprauatione commodè regi, neque ciuium controuerſiæ exactè dirimi, nec Reipub. ſtatus bene teneri poſſet, inuentum & conditum eſt à quocũque populo pro vtilitate Reipub. ſuæ ius ciuile, quod nec in totum à iure naturali recedit, cum ab eo rectitudinem mutuetur, nec per omnia ei ſeruit, ſed interdum aliquid addit, & interdum detrahit ad præſentium rerum neceſſitatem naturæ theſes accommodando, ita loquitur Vlpianus iuris conſultus, in l. ius ciuile, ff. de iuſt. & iur. Recte quidem Vlpianus, nam ſi penitus à naturali ratione ius Ciuile recederet, non lex, ſed ſæua, & portentoſa traditio eſſet l. fin. C. de inceſt. nup. ſi etiam per omnia naturæ indicio ſeruiret, non ius ciuile, ſed Gentium diceretur, quod ut clarius intelligatur, ſciendum eſt ius Ciuile pro conſeruatione ciuilis ſocietatis multis de cauſis neceſſarium fuiſſe.

Cur neceſſaria fuerit lex ciuilis.

PRima cauſa fuit, ut eſſet menſura, & regula iuris naturæ, & gentiũ. Exemplum hẽmus in defenſione, q̃ eſt de iure naturæ, inquãtũ homo mouetur inſtinctu naturali; eſt de iure gẽtium, inquantum mouetur ratione, ſuperuenit ius ciuile, quod adhibuit moderamen inculpatæ tutelæ, tanquam menſuram, & regulam utriuſq; l. 1. C. unde ui.

Secunda cauſa fuit, ut Ius ciuile in unam conſonantiam redigeret ius naturæ. Exemplum eſt in legitima, nam lex naturę tribuit filijs ſucceſſionem. l. ſcripto. ff. unde liberi, alia lex naturæ tribuit hominibus liberam teſtandi facultatem. l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſijs ciuile inter has duas leges concordiam comprecatur, ſtatuendo quòd, relicta legitima filijs, de reliquo pater diſponere poſſit, Auth. nouiſſima. C. de inoffi. teſtam. Aliud exemplum habemus in l. bona fides. ff. depoſit. latro ſpolia, quæ à me abſtulit, apud te depoſuit, quęritur an teneatis mihi reſtituere, uel latroni; pro Domino urget id, quod natura iubet, unicuiq; tribui debere, quod ſuum eſt, pro latrone urget etiã
6 id, quod natura iubet, depoſitum reſtitui debere deponenti. Iuriſconſultus ibi conciliat iſtas duas leges naturæ, quæ inuicem contrariari uidebantur, decidendo quòd in concurſu præferatur dominus, ſed ſi dñs non petat reſtituatur latroni.

Tertia cauſa eſt, ut ius ciuile determinet legem naturæ; nam lex poſitiua nihil aliud eſt, quàm determinatio quædam legis naturalis, ac diuinæ, id quod ex D. Thoma oſtendit Franciſc. Sarmient. de redditibus eccleſiaſt. parte 4. c. 2. & 5. & ſelect. interpret. lib. 2. c. 14. Tria tantum referam exempla, primum eſt, quia lex diuina generaliter ſtatuit, quòd in ore duorum, uel trium, ſtet omne uerbum; Lex ciuilis determinat eam habere locum in iudicijs, & contractibus, non autem in teſtamentis propter ſuſpicionem falſitatis. l. hac cõſultiſſima. C. qui teſtam. facer. poſſ. maxime, quia ex tali teſtium numero, non inducitur peccatum aliquod. ſecundum exemplum eſt, lex diuina, & naturæ ſtatuit matrimonia. cap. nemo. 32. quæſt. 4. tradit gloſ. in §. 1. in uerbo matrimonium hoc tit. Ius ciuile, ſeu potius canonicum determinat gradus perſonarum, & modum contrahendi, ut ex Concilio Tridentino ſeſſ. 24. facile uidere licet & ex cap. non debet de conſanguin. & affinitat. Tertium eſt, quia lex naturalis, & diuina ſtatuit decimas ſoluendas eſſe in maiori, uel minori quãtitate, ergo ius ciuile determinat ius naturæ, & gentium.

SVMMARIVM.

1 *Ius ciuile unde nomen habeat.*
2 *Cum ſit mentio iuris ciuilis, de quo iure intelligatur.*

§. Sed Ius quidem.

Unde Ius ciuile nomen habeat.

IVS ciuile non ſicut ius gentium uniformi nomine appellatur, ſed ab unaquaque ciuitate ipſum condente nomen ſortitur, propterea
1 Solonis, uel Draconis leges ius ciuile Athenienſium, & Lycurgi ſanctiſſimas conſtitutiones ius ciuile Lacedæmoniorum rectè appellamus. §. ſed ius quidem hoc tit. Athenienſibus primus Draco leges dedit, quas propter earum aſperitatem (magis enim ſanguine, ut Demades dicebat, quã atramento ſcriptæ uidebantur) Solon unus ex ſeptem Græciæ ſapientibus correxit, ſummaque cum prudentia, & æqualitate nouas conſtituit, Plutarchus in Solone; Apud Athenienſes igitur obſeruatur ius Athenienſium, apud Lacedæmones Lacedæmoniorum, apud Romanos Romanorum, & apud Venetos Venetorum. Illud eſt obſeruandum, quòd quando ſimpliciter ſit mentio iuris ciuilis, nec additur nomen, intelligitur
2 ſemper per excellentiam de iure ciuili Romanorum, quemadmodum cum poetam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos Homerus, & apud Latinos Vergilius. d. §. ſed ius quidem in fine.

SVMMARIVM.

1 *Quotuplex ſit Ius ciuile.*
2 *Ius commune ſcriptum, quid, & ex quibus partibus conſtet.*
3 *Quid ſit Lex.*
4 *Quid Plebiſcitum.*
5 *Quid Senatuſconſultum.*
6 *Quæ Principum placita.*
7 *Quæ ſint Magiſtratuum edicta.*
8 *Quæ Reſponſa prudentum.*
9 *Quid ſit Ius commune non ſcriptum.*
10 *Quid Ius particulare ſcriptum.*

§. Conſtat, cum multis ſequentibus.

Quotuplex ſit Ius ciuile.

1 IVS ciuile duplex eſt. Commune, & Particulare.

Quotuplex ſit Ius commune.

IVS Commune rurſus duplex eſt. Scriptum, & non ſcriptum. §. conſtat hoc tit. l. ius autem ciuile. ff. de iuſt. & iur.

Quid ſit Ius commune ſcriptum.

IVS commune ſcriptum, dicitur illud, quod communiter per omnia Reipub. loca diffunditur. quale noſtrum eſt, quod in Pandectis, & Iuſtinianeis lucubrationibus ſcriptum habemus, quoque utimur. Conſtatque ex legibus,
3 Plebiſcitis, Senatuſconſultis, Principum placitis, Magiſtratuum edictis, & Reſponſis prudentum, & dicitur ſcriptum, quia in ipſa promulgatione ſcriptum fuit.

Quid ſit Lex.

LEX eſt, quam populus Romanus Senatorio magiſtratu, ueluti Conſule interrogante,
3 conſtituebat. §. lex hoc tit. Conſul ab eo

dicitur

dicitur quod plurimum Reipublic.conſulat.l.2.§. exactis.ff.de orig. iur. tradit pater meus in ſuo libello de Roman.& Venet. magiſt. inter ſe comparat.ad interpretationem.l.pen.ff.de offic. eius. Sic pop. Roman.l.Aeliam ſentiam.l. Fuſiam Caniniam,& complures alias tulit.

Quid ſit Plebiſcitum.

4 PLebiſcitum eſt, quod plebs plebeio magiſtratu, veluti Tribuno interrogante conſtituebat.§.Plebiſcitum hoc tit. Tribunus ex eo dicitur, quòd ex tribus partibus in quas populus Romanus diuiſus erat,creabatur, uel etiam quia Tribunum ſuffragio.l.2.§. iiſdem temporibus.ff. de origin.iur.ſicut igitur Conſul populum rogabat,ita Tribunus rogabat plebem.l.1.ff.ad legem Aquil.hinc Falcidius Tribunus plebis legem rogauit à populo, ut quemadmodum quiſque rem ſuam legaſſet,ita ius eſſet.l.1.ff.ad l. Falci.& Aquilius Tribunus plebis legem à populo rogauit,vt ſi quis quadrupedem vulneraſſet,quanti eo anno plurimi fieret,teneretur.l.1.2.& tot.tit.ff. ad l.Aquil. Cicero leges quas plebs conſtituit Tribunitias,quas populus Romanus tulit,conſulares vocat. his plebiſcitis Senatores,& patritij non tenebantur;nam & plebis appellatione patritij,& Senatores non ſignificantur d.§.plebiſcitum hoc titul.& l.plebs.ff.de verb.ſignific. ſed Q. Hortenſius facta ſeceſſione plebis, ſedandi motus gratia legem tulit,ut eo iure,quod plebs ſtatuiſſet, omnes Romani tenerentur.l.2.§. deinde.ff. de orig. iur.& hoc eſt quod Imperator hic dicit. Plebiſcita lege Hortenſia lata non minus ualere, quàm leges cœpiſſe.

Quid ſit Senatuſconſultum.

5 SEnatuſconſultum eſt,quod Senatus iubet,atque conſtituit.§. ſenatuſconſultum hoc titul. olim ſenatus nullam condendæ legis facultatem habebat, ſed omnis poteſtas penes populũ erat; poſtea procedente tempore difficultas conuocandi populi,qui non ita facile propter numeroſitatem in unum congregari poterat, curam Reipub. ad ſenatum deduxit, cui regendi poteſtatem, populus tradidit, ut ei vice totius populi iura condere liceret, iusque ab eo conſtitutum ſenatuſconſultum dictum fuit.d.§. ſenatuſconſultum hoc tit.& l.1.§.deinde quia difficile.ff.de origin. iur. Huius ſenatuſconſulti multæ diſpoſitiones in iure noſtro reperiuntur,ueluti cum hęres rogatus hæreditatem reſtituere ex ſenatuſconſulto Trebelliano quartam retinet. §. ſed quia infra de fideicommiſſ.hæredit.§.1.infra de Senatuſconſul.Tertull. & filius matri ex ſenatuſconſul. Orficiano.§.primo, infra de ſenatuſconſul. Orficiano.

Quæ ſint Principum placita.

6 PRincipum placita ſunt ea, quæ à principe conſtituuntur. Populus enim Romanus omnes Reipub. formas expertus,Monarchiam à principio Vrbis, Democratiam expulſis Regibus, & Ariſtocratiam ſub ſenatu, tandem neceſſe eſſe uidit, ut Reipublic. rurſus per unum conſuleretur,atque ideo omne ſuum Imperium, & poteſtatem vltro in Principem contulit, vt quicquid ei placeret, legis vigorem haberet.§. ſed quod Principi hoc tit.l.1.ff. de conſtitut. Princip. placere principi intellige,quod ratione, conſilio, & fide ſtatuit.l.creditor.§.vlt.ff. mandat. cap. paſtoralis de re iudic.cap.non licet 10.diſtinct. nefas enim eſſet,ut Opilius Macrinus Imperator dicebat teſte Capitolino in ipſius uita,imputas, & exitiales Caracallæ,Neronis,& ſimilium tirannorum voluntates pro legibus haberi; propterea Antigonus Macedonum Rex, cuidam dicenti omnia regibus iuſta,& honeſta eſſe, reſpondit eſſe quidem Barbarorum regibus duntaxat, at ſibi ea honeſta,quæ honeſta. & eo tantum iuſta,quæ iuſta erant. Plutarchus lib. 4. Apophteg. Quodcunque igitur princeps per epiſtolam, aut ſubſcriptionem conſtituit,vel cognoſcens decreuit, aut de plano interloquutus eſt, uel edicto præcepit, legis vigorem habet.d.§.ſed quod principi.hoc titul.& hæc ſunt,quæ propriè conſtitutiones dicuntur.l.1.ff. de conſtitut. princip. quarum aliæ ſunt generales, quæ ad omnes pertinent, aliæ particulares, quæ certas perſonas reſpiciunt,nec ipſas egrediuntur.d.§.ſed quod principi,& hæc proprie priuilegia dicuntur,quaſi priuatorum leges. De ijs principum placitis habemus per totum integrum Codicem.

Quæ ſint Magiſtratuum edicta.

7 MAgiſtratuum edicta dicuntur ea, quæ per prætores,& ædiles conſtituebantur. Solebant enim prætores in initio magiſtratus, edicta ſecundum quæ toto eo anno ius reddituri erant,in albo deſcripta proponere,ad hoc, vt ſcientes ciues,quod ius,& de qua re prætor dicturus eſſet,interim ſe præmunire poſſent, quæ edicta legis uim,& auctoritatem habebant.§. prętorum quoque hoc titu.l.2.§. eodem tempore.ff. dę orig.iur.& olim non quidē perpetuæ, ſed annalis legis,quoniam cum magiſtratu ipſo,qui annuus erat,finiebantur tot. tit. infra de perpet. & temporal. action. Hinc Cicer. 3.act.in Verrem, qui plurimum, inquit, tribuunt edicto prætoris, legem annuam eſſe dicunt. Verum Cornelius Tribunus plebis cum animaduerteret multitudinem,& uarietatem edictorum Reipub. pernicioſam eſſe,multis inuitis legem tulit, ut prætorum edicta perpetua eſſent,quæ res gratiam ambitioſis prætoribus ſuſtulit, qui vt de ſuo aliquid in Rempub. contuliſſe viderentur, ſingulis annis noua edicta proponebant,cuius rei nomine,Cicero in Verrem acriter inuehitur. Primus poſtea Aulus Offilius prætorum edicta confuſa colligens,in unum redegit.l.2.§.ex his.ff.de orig. iur. & poſt eum Iulianus idem multo felicius præſtitit.l.2.§.ſed quia.C.de veter.iur. enucleand. Ideò eum merito Iuſtinianus Imperator noſter in leg. pen.C.de condit.indeb. ſummæ auctoritatis hominem,& prætorij edicti perpetuum ordinatorem appellat. hoc ius prætorium honorarium etiam dicitur eo,quia qui honores gerunt, ideſt, magiſtratus huic iuri authoritatem dederunt.d.§. prætorum hoc tit. neque nouum eſt, honorem

pro magiſtratu accipi, nam & Cicero, ſummum gradum honoris Conſulatum vocat in ſua orat. ad equites, antequam in exilium iret. & ſic Prætorum edictis in tantæ dignitatis, & magiſtratus honorem, legis authoritas data fuit. ſummum.n. quendam Prætoribus honorem fuiſſe, uel ex eo conſtat, quòd regijs inſignibus, & apparatu, ferme Cōſulari, ſupra cęteros magiſtratus fungerētur, ut tradit Feneſtel. de magiſtrat. Roman. cap. 19. Horum edictorum multis in locis in iure noſtro mentio habetur; Veluti cum Prætor ait; Pacta conuenta ſeruabo l. iurisgentium. §. prætor. ait. ff. de pact. geſtum vi, metuvè ratum non habebo. l. 1. ff. de eo quod met. cauſa, ſi quis dolo malo fecerit, quominus quis permiſſu meo in poſſeſſionem bonorum ſit, in eum in factum iudicium dabo. l. 1. ff. ne vis fiat ei, qui in poſſeſs. miſſus eſt. Vnde vi, tu illum deiecisti, reſtitue, alioqui iudicium dabo. l. 1. ff de vi, & vi armat. Hinc illæ inſcriptiones. Vlpianus ad edictum, Paulus ad edictum paſſim in Pandectarum libris ſcriptæ reperiuntur. Nec Prætores tantùm, ſed etiam ædiles curules iuris conſtituendi facultatem habebant, quod & ipſum honorarium appellari cępit, eo quod in honorem magiſtratuum, & auctorum eius ualebat. d. §. Prætorum quoque, in fine hoc tit. de his ædilitijs edictis extat tex. in l. vltima. ff. de via public. in l. item quæritur. §. ſi quis menſuras. ff. locat. & totus ac integer titulus. ff. de ædilit. edict.

Quæ ſint reſponſa Prudentum.

8 RESponſa Prudentum ſunt ſententię, & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de iure reſpondere, quæ tantam auctoritatem obtinebant, vt iudicibus ab eorum reſponſis recedere nullo pacto liceret. §. reſponſa, hoc titul. Dicit Imperator, quibus permiſſum erat, quoniam poſt D. Auguſtum, nemo ſola ſtudiorum ſuorum fiducia fretus, vt ante ipſum fieri ſolebat, ſed tantum permiſſu, & auctoritate Principis, de iure reſpondere poterat. l. 2. §. & ut obiter. ff. de origin. iur. Cuiacius libro 7. obſeruat. cap. 25. ex eoque tempore reſponſa ipſa propria manu ſubſcribi, & proprio anulo ſignari cæperunt; Ideo hodie, qui gradum doctoratus aſſumunt, anulo aureo donari ſolent, ut eo munere ſe reſponſorum ſignandorum ius adeptos eſſe, ſciant. Hęc reſponſa prudentum in Pandectarum libris multa, & infinita reperies. Ex his igitur omnib. ſpeciebus, ſcilicet, legibus, Plebiſcitis, Senatuſconſultis, Principum placitis, Magiſtratuum edictis, & reſponſis prudentum, conſtitutum, & compoſitum eſt totum ius noſtrum, quo hodie utimur; Et ſic lex generaliter ſumpta, comprehendit legem latam à populo, Plebiſcitum, Principum placita, Magiſtratuum edicta, & reſponſa prudentum.

Quid ſit Ius commune non ſcriptum.

9 IVS commune non ſcriptum, eſt generalis cōſuetudo, qua omnes homines in Imperio Romano utuntur; quarum hodie multę reperiuntur inſertę in corpore iuris. Veluti, vt prodigo rerum ſuarum adminiſtratio interdicatur. l. 1. ff. de curat. furioſ. & alijs extra minor. dand. vt liberis impuberibus ſubſtitui poſſit. l. 2. ff. de vulga. & pupill. ſubſtitur. Ne pupillus ſine tutore obligetur. l. morem. ff. de acquir. hęredit. Ne inter virum, & vxorem donatio conſiſtat. l. 1. ff. de dona. inter vir. & vxor. & ijs ſimilia, quę ab initio ſine lege uetuſtas, & uſus comprobauit. Dicitur enim non ſcriptum, quia ſine ſcriptura compoſitum fuit, licèt poſtea memorię gratia ſcripto comprehenſum.

Quotuplex ſit Ius particulare.

10 DIctum fuit ſuperius, quòd Ius ciuile eſt duplex. Commune, & Particulare: & Commune rurſus ſcriptum, & non ſcriptum. De communi tàm ſcripto, quàm non ſcripto iam ſatis a nobis dictum eſt. Reſtat nunc, vt de particulari uideamus, quod ſimiliter ſicut Commune diuiditur in ſcriptum, & non ſcriptum.

Quid ſit Ius particulare ſcriptum.

11 IVS particulare ſcriptum eſt illud, quod expreſſo conſenſu populi, unaquęque ciuitas ſibi conſtituit, quaſi Ius proprium ciuitatis. §. Ius autem ciuile hoc titul. l. omnes populi, & ibi Bart. not. ff. de iuſt. & iur. & hoc propriè Statutū dicitur. auth. Caſſa. C. de ſacroſanct. eccleſ. Dixi expreſſo conſenſu populi, ad differentiam conſuetudinis, quę tacito populi conſenſu introducitur, ut infra uidebimus.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit ius non ſcriptum.*
2 *Vnde ius ſcriptum, & non ſcriptum originem duxerit.*

§. ſine ſcripto.

Quid ſit ius particulare non ſcriptum.

1 NON ſcriptum Ius particulare, eſt conſuetudo alicuius ciuitatis particularis, diuturnitate, & tacitis populi moribus comprobata, quę uim legis obtinet. §. ſine ſcripto hoc tit. l. ſed & ea. ff. de legib. cap. conſuetudo. 1. diſt.

Vnde ius ſcriptum, & non ſcriptum originem duxerit.

2 ORigo iſtius iuris ſcripti, & non ſcripti ex Athenienſium, & Lacedęmoniorum moribus profluxit. Athenienſes enim iure ſcripto, Lacedęmones non ſcripto utebantur. §. ſine ſcripto hoc tit. id quod Lycurgus, lege lata, conſtituerat, ut Plutarchus in Romulo refert, adeo ut trecentos amplius annos unis moribus, & nunquam ſcriptis, nec mutatis legibus Lacedęmonij uixerint. Cicero pro Flacco. Et rectè quidem ſtatuit Lycurgus nullis alijs tabulis, quā ciuium ſuorum mentibus leges, inſculptas eſſe, ut eas potius ſcirent, & colerent, quàm legerent & negligerent, quia ea, quę mandamus literis;

ut Cęſar

vt Cæſar dicebat, ſcire memoritet negligimus, cum ea utpotè ſcripta, ubi opus fuerit, reperire confidamus. Hinc Horatius,

Quid leges ſine moribus uana proficiunt.

Elegantiſſimè etiam facetiarum Princeps Plautus in Trinumo ludens in leges 12. tab. quæ in æs inciſæ pendebant in Foro, cum interim praui mores, & corrupti dominatentur in ciuitate, inquit.

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam.
Neque magis ſunt ijs obnoxij, quam parentes liberis.
Hæ miſeræ etiam ad parietem ſunt fixæ clauis ferreis,
Vbi malos mores adfigi nimio fuerat æquius.

Romani ergo ſimul iure ſcripto, & non ſcripto vſi ſunt Athenas, & Lacedæmona, duo Greciæ lumina imitari, ex quarum altera leges ſcriptas, ex altera mores per Sp. Poſthumum Album, Aulum Manlium, & Pub. Sulpitium Camerinum mutuati ſunt Liu. lib. 19. hac de cauſa Pericles magnopere Athenienſes ſuos laudat, quod alijs populis leges præſcripſerint, quas ipſi aliunde nō receperunt Thucidides lib. 2. Recte igitur dixit Modeſtinus I. C. in l. penul. ff. de legibus quod omne ius, aut conſenſus fecit, aut neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo, nam ſponte & communi quodam conſenſu ius Gentium obſeruari cœpit, deinde neceſſitate ius ciuile eſt conſtitutum; & denique tacita quadam voluntatis inclinatione, & more, conſuetudo introducta fuit. Cętera de conſuetudine uide apud Abb. & cæteros canoniſtas in c. fi. extra de conſuet. Bart. in l. de quibus, ff. de legibus Angel. Aldobrand. & alios hic & in meo Tractatu de Principijs iuris ca. 21. 22. & 23.

SVMMARIVM.

1 *Ius naturale eſt immutabile.*
2 *Ciuile ſæpe mutatur.*
3 *Ius naturale, quomodo, & quando mutari poſſit.*

§ Sed naturalia.

Quomodo ius naturale, & ciuile inter ſe differant.

DIfferũt inter ſe ius naturale, & ciuile, quia ius naturale ſecundarium ſcilicet; quod apud omnes obſeruatur ſemper firmum, &
1 immutabili permanet, teſtatur hoc Iuſtinianus Imperator noſter in §. ſed naturalia hoc Tit. do-
1 cet exemplo Pompon. I. C. in l. iura ſanguinis, ff. de reg. iur. comprobat dilertè, & copiosè Cicero lib. 2. de legib. ac denique aſſerit philoſophorũ Princeps, & verus philoſophiæ fons, Ariſt. lib. Ethic. 5. cap. 7. ſed ciuile ſæpè, uel tacito populi conſenſu, hoc eſt, conſuetudine, uel alia poſtea lege lata, mutari ſolet, d. §. ſed naturalia, hinc illud ex-
2 tat quod Mater Dionyſij Tiranni Siculæ dixiſſe fertur, cum filius conatus eſſet illi ſtuprum inferre. Tirannitem quidem leges ciuiles mutare poſſe, non naturales. Nec obſtat quod de ſeruitute, & vſucapione opponit Gloſ. hic, nam omiſſis aliorum Doctorum ſolutionibus, quas ſubtilitèr, & doctiſſimè confutat Aldobrand. hic

ſub num. 2. Dico quod iura naturalia, alia ſunt naturali ratione introducta in mentibus hominum, & animis noſtris inſita, non ob ſpeciale bonum hominum, ſed in vniuerſum à natura ipſa principaliter, & propter ſe, vt patet in exem-
3 plis poſitis in l. 2. & 3 ff. de iuſti. & iure, & hęc mutari non poſſunt, eiuſque contrarium introducere nefas eſſet. Alia non à Deo ipſo diuinaque eius prouidentia conſtituta ſunt, ſed ab hominibus naturali ratione ob bonum publicum, & cōſeruationem ſocietatis humanæ, & hæc, prout cauſa, propter quam introducta fuerunt, exigit, mutantur. hoc pacto procedunt contraria adducta per Gloſam.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Digniora ſunt ſemper prçferenda.*
3 *Quid ſit ius Perſonarum.*
4 *Omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.*
5 *Medici cur dicantur Parabolani.*
6 *Excellentiſſimi Talentonij acuta defenſio.*
7 *Verè Parabolani qui eſſe dicantur.*

DE IVRE PERSONARVM.
Titulus III.

COntinuatur Titulus noſter ad præcedentes hoc pacto. ſupra in §. finali Tit. præced. dictum fuit. quod omne ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad Res, vel ad Actiones: ideo præmiſſis primis principijs Iuſtitiæ, & iuris, rectè nunc à tractatu perſonarum exor-
1 dium ſumit Imperator, tanquam à digniori, l. 2. ff. eodem, & concordat cum hoc Tit. Titulus, ff. de ſtat. homin. Et ſic obſeruant DD. Digniora ſemper eſſe præferenda. text. eſt in cap. ſolitæ &
2 ibi Canoniſtæ omnes notant, extra de Maiorita. & obedient. in l. prima, & ſecunda, ff. de Albo ſcribend. Ideo ſi plures teſtes reperiantur in pari numero deponentes maior fides adhiberi debet dignioribus, quam alijs. l. ob carmen, §. primo, cum ibi notatis, ff. de teſtibus. Et ſi homicidium commiſſum ſit, & corpus occiſi reperiatur in uno territorio, & caput in alio, cognitio criminis ſpectabit ad iudicem illius territorij, in quo caput inuentum eſt, cum caput principalior, & dignior pars hominis ſit, l. cum in diuerſis, ff. de Religioſ. & ſumpt. funer.

Quid ſit ius Perſonarum.

IVs perſonarum nihil aliud eſt, quam ſtatus, qualitas, & Conditio hominis, reſpectu li-
3 bertatis, uel ciuitatis, uel familiæ, l. de ſtatu, ff. de Teſtamen. quæ qualitas, ſi mutetur, ſequitur capitis diminutio, maxima, reſpectu libertatis, media, reſpectu Ciuitatis, & minima, reſpectu familiæ. Tot. Titu. infra de Capit. Diminut.

Quæ ſit prima Perſonarum diuiſio.

SVmma, & principalis diuiſio Perſonarum, hæc eſt, quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſerui, hoc eſt, ut exponit Aldo

brandinus hinc in eo ſtatu, ut eorum quidam li
beri ſint, & quidam ſerui, §. primo, hoc tit. &
l. 3. ff. eod. Hanc diuiſionem ſummam appellat
Imperator, quia ſub ipſa comprehenduntur om
nium hominum qualitates; nullus enim ſtatus,
& nulla hominum conditio eſt, quæ ſub hac diui-
ſione comprehendi non poſſit. Nam inter libe-
ros receuſentur in primis ingenui, & libertini, vt
in §. fin. hoc tit. aſcriptitij, qui colendis agris deſti-
nati, & veluti glebæ adſcripti, nunquam inde di-
ſcedere poſſunt. §. ſi ſeruus, verſic. aſcriptitios de
ſanct. epiſcop. collat. 9. gloſ. communiter recepta
hic in verb. aut ſerui originarij, qui ex aſcriptitijs
in ipſo ſolo, vel fundo nati ſunt. l. colonos. C. de
agricol. & cenſit. lib. 11. C. in inſulam deportati. l.
quidam. ff. de pęn. ac etiam parabolani, qui ad cu-
randa debilium ægra corpora deputati ſunt. l. pla
cet, & l. parabolani. C. de epiſcop. & cleric. para-
bolanos Doct. noſtri putant medicos eſſe, ſed cur
ſic dictos, non ſatis conſtat apud omnes. Accurſ.
in d. l. parabolani. Medicos ideo parabolanos di
ci exiſtimat, quòd multas habeant parabolas, ſint
que aliquando loquaciores, vt magis docti vulgi
opinione videantur. Verùm dum Piſis ſacros
Canones profitebar, hoc quandoque per iocum
obijciens Excellentiſſimo Ioanni Talentonio Fi-
uizanenſi, mihi olim Piſis in Logica facultate prę
ceptori amantiſſimo, & loco parentis ſemper co
6 lendiſſimo, qui ob ſummam Logicæ facultatis pe
ritiam, magnam medicinę artis experientiam, ſin
gularem Philoſophiæ doctrinam, omniumque
ſcientiarum generis cognitionem per vniuerſum
terrarum orbem celeberrimus exiſtit, & nnnc
ſua luce Ticinenſem Academiam, in prima Phi
loſophiæ ſede plurimum illuſtrat. ſtatim ut acri,
& ſubtili præditus eſt ingenio, hanc ignominiam
diluere uolens, & in bonam partem transferre
dixit. Parabolę Salomonis oſtendunt, quòd quę
Sapientes in conſiderationibus naturalibus pro-
tulerunt, conuenienti metaphora mortalib. ada-
ptantur. Doctor gratioſus, & efficax, parabolis
utitur ad occulta per ſenſibilia declaranda, adeo
quod et ipſe parabolanus appellari debet, quita-
men ſapientiſſimus fuit. Vnde parabolanus nil
aliud eſt, quam ſapiens. Hæc ille. Tiraquellns in
ſuo tract. de nobilit. cap. 31. num. 421. Parabola-
nos medicos quidem eſſe non negat, ſed dictos
eos putat a quadam voce Gręca, qua Glans ſigni
ficatur, eo quod medici ſæpiſſime in ſua cura ſup-
poſitorijs vtuntur, quæ ob ſimilitudinem glandis
Βαλάνοι Græcis adpellantur. Andreas Alciatus
lib. 4 diſpunct. cap. 9. et Franc. Duaren. crednnt
parabolanos medicos non eſſe, ſed plebeios quoſ
dam, qui ſamnlitio uel ecclesiarum, vel hoſpita-
lium, Xenonumvè deputati erant, et quaſi adſcri
ptitij glebæ, ut ſicut illis omni vita ab agrorum
cultura recedere non licebat: ita his ab ægrorum
ſeruitio, qui in Noſocomijs, ideſt, valetudinarijs,
reſidebant; Cuiacius vir magni nominis, & ipſe
credit parabolanos eſſe eos, qui ad curanda debi-
lium ægra corpora deputantur. Sic enim dictos,
quaſi temerarios, eo quod in periculis ſæpè non
paruis verſentur frequenti ægrorum contactu, ea
dem nimirum ratione qua beſtiarij, qui cum be-
ſtijs ſeſe depugnaturi demittũt, parabolarij ſiunt:
nihilq; refert Parabolanos, an parabolarios dixe

ris, vt idemmet tradit: Inter ſeruos verò referen-
di ſunt, ſtatuliberi, qui deſtinatam in tempus ha-
bent libertatem. l. 1. & l. ſtatuliberum. ff. de ſtatuli
ber. Addicti, qui ob æs alienum iuſſu Prętoris in
temporariam ſeruitutem creditoribus addicebã-
tur Cic. pro Q. Roſcio Comœdo Plau. in Pęnulo.

--vbi auri, & hominis, fur leno ſiet;
Neque id vnde efficiat habet, vbi in ius venerit:
Addicet Prætor familiam totam tibi.

quod ius apud Hebræos quoque creditorib. olim
fuiſſe videtur. Reg. 4. ca. 4. & ex Solonis lege ma-
naſſe Plutarch. in Solone. Cæterum more publi
co, inquit Quintil. lib. 3. c. 7. deinde expreſſa Dio-
cletiani lege hodie reuocatũ. l. ob æs. C. de action.
& oblig. Recte igitur dicta fuit ſumma diuiſio, cũ
ſub ipſa cõprehendãtur oĩum hoĩum qualitates.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit Libertas.*
2 *Semper pro libertate præſumitur.*
3 *Facultas facilitatem agendarum rerũ ſignificat.*
4 *Vera libertas dicitur qua licet quodlibet legibus non vetitum.*

§. Et libertas.

Quid ſit Libertas.

1 LIbertas (ex qua homines liberi dicuntur) eſt
naturalis facultas eius, quod cuique facere
liber, niſi vi, aut iure prohibeatur. §. & Li-
bertas hoc tit. & l. 4. ff. eod. Dicit naturalis, quia li
bertas à natura eſt: docent hoc animalia, vt aues
caueis incluſæ quæ plerunque, vel moriuntur,
uel cantus ſuauitatem prę libertatis amiſſæ mœro
re, amittunt. Ideo ſemper pro libertate perſonæ
præſumptio eſt, nec vaſallus alterius quiſquã prę
2 ſumitur. Bald. in d. l. 4. ſic & pro libertate rerum. l.
altius, & l. ſi tibi. C. de ſeruitu. & aqua. Dicit facul
tas, hoc eſt, liberrima poteſtas, & vis quędam, qua
facilè poſſumus quodlibet facere. Facultas enim,
3 vt Feſt. ait, facilitatem agendarum rerum ſignifi-
cat. Cic. in Paradoxis, libertatis proprium eſt, in-
quit, viuere, vt uelis: & Perſ. Satyr. pen.

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, vt voluit?

Dicit, niſi vi prohibeatur, ut intelligamus non
propterea infringi libertatem, quòd quis poten-
tis uiolentia aſtrictus aliquid agere non poſſit. Ve
luti cum me aliquid molientem, quod lex nõ pro
hibet, fortior aliquis, & potentior uetat, & impe-
dit. Addit, niſi iure, quia licet quis facere non poſ-
ſit, quod a iure prohibitum eſt, ut hominem occi
dere, & ſimilia, per hoc non tollitur libertas. Imo
4 ea uera libertas dicitur, qua licet quodlibet legib.
non uetitum. Ciceró pro Cluentio ait, idcirco
omnes legum nos ſeruos eſſe, ut liberi eſſe poſſi-
mus: regnareq; eſt, quemadmodum Plinius
ad Traianum ſcriptum reliquit, iuſtę legi, & opti-
mo Principi ſeruire. Libertatis igitur nomine
abutitur, qui per fas, & nefas, quod effrenato ani
mo libet, agere cupit.

SVMMARIVM.

1 *Seruitus quid ſit.*
2 *Romani quotannis 14. Kalend. Ianuarij celebrabant Saturnalia, quibus erat ſeruis ipſis rerum omnium data licentia.*
3 *Ius naturale quomodo immutabile.*
4 *Velle non habet, qui alterius imperio paret.*

§. Seruitus.

Quid ſit ſeruus.

1 SEruitus, eſt coostitutio Iuriſgentium, qua quis
dominio alieno contra natoram ſobijcitur.
§. ſeruitus hoc tit. & l. 4. §. ſeruitus. ff. eod. di-
cit, Iuriſgentium conſtitutio, quia hac lege non ſo
lum Romani, ſed alij etiam populi utuntur, vt vi
cti victoribus ſeruiant, quemadmodum Cyrus
Perſarum Rex apud Xenophontem lib. 7. teſta-
tur. Dicit, contra naturam, quia natura ſeruos oe
ſciebat, ſed iure naturali, & ab initio generis hu-
maoi omnes homines liberi naſcebantur, eodẽ,
& æquabili iure uiuebant.

—cum frigida paruas
Præberet ſpelunca domos, ignemq́; laremque
Et pecus, & dominos communi clauderet vm-
bra.

Vt ait Iuuenalis. Nullus tunc illis ſeruus fuit, ſed
2 pecora, boues præſertim ſeruorum loco fuerunt,
cuius aurei ſeculi memoriam, vt renouarent Ro
maoi, quotannis 14. kalen. Ianuarij celebrabant
Saturnalia, quibus erat ſeruis ipſis rerum omniũ
data licentia, & par cum dominis poteſtas. Nec
obſtat quòd ius naturale ſit immutabile, ut ſupra
in §. fi. de iur. nat. ex quo videretur dicendum, nõ
poſſe indui ſeruitutem contra naturam. Nam re-
3 ſpõd. illud ius naturale immutabile eſſe, ꝙ natu-
ra præcipit, ſed libertas in hunc ſenſum iuris na-
turalis dici non poteſt, cum natura libertatẽ non
præceperit, ſed tantummodo omnes homines li-
beros creauerit. Vnde non tollitur, quin per hoc,
iure humano, & gentium, creſceote hominum
malitia, ſtatui ſeruitus non poſſit, vt in bello capti
ſerui efficiantur, cum hoc maximè Reipub. con-
ueniat ad punitionem eorum, qui finitimas gen-
tes bellis iniuſtis perſequuntur. ſic in ipſo oaturæ
ſtatu, omnia communia erant, nec diſtincta domi
nia habebantur. At poſtea conueniens fuit, fieri
dominiorum diſtinctionẽ lege humana; omnes
ergo homines natura liberos eſſe, intelligere de-
bemus, ex prima, ſcilicet, oaturæ iotentione, quæ
vult, omnes homines liberos creare. ſed per acci-
dens non prohibuit eos ſeruos fieri poſſe ex ali-
qua ratione conuenienti Reipub. ſicut ex prima
intentione naturæ eſt, ꝙ hominum uita cõſerue-
tur; & tamen legibus humanis ſtatuitur ex accidẽ
ti, ꝙ nocentes, & criminoſi occidantur. ſeruitus
igitur eſt cõtra naturam, hoc eſt, contra id, quod
in primo ſtatu naturæ erat, in quo omnes homi-
nes primo illo aureo ſeculo, liberi naſcebantur,
non contra id, quod natura diſponit, & pręcipit.
ſic D. Aug. de ciui. Dei c. 15. lib. 16. inquit, nomen
ſeruitutis culpa meruit, non natura. Dicit, ſubijci-
tur ad demonſtrandum ꝙ ſerui adeo dominorũ
poteſtati ſubiacere debent, ut præter eorum uo-
4 luntatem nihil facere poſſint, velle. n. non credi-
tur, qui alterius imperio paret. l. velle. ff. de reg. iu.

SVMMARIVM.

1 *Vnde dicti ſint ſerui.*
2 *Conſuetudo ſeruandi captiuos.*
3 *An liceat nobis hoſtem, poſtquam captus eſt, occidere.*

§. Serui autem el 1.

Vnde dicti ſint ſerui.

1 SErui ex eo appellati ſunt, ꝙ Imperatores ca-
ptiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occi
dere ſolent, qui etiam mãcipia dicti ſunt, eo
quod ab hoſtib. victrice manu capiuntur. § Serui
autem. el 1. hoc tit. l. 4. §. ſerui. ff. eod. & ſic à ſer-
uãdo, ſecundum gl. hic, ſerui dicti ſunt, quia ex bel-
li clade ſuperſtites, humaoitatis cauſa ſeruabãtur.
Verg. Aen. 9. inducit captiuum rogantem.

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animam ſerues, natoq; patrique.

2 Quæ conſuetudo ſeruaodi captiuos ab Imperato
rib. primum cępiſſe conſtat, nam cum olim lice-
ret iure belli captiuos occidere, in eoſq́; victores
crudeliſſimè hoſtili odio ſæuire ſolerent, proce-
dente tempore, Imperatores, hoc eſt, vt Theophi
lus exponit, Duces belli, qui ſecundum Cic. lib. 1.
de Orat. Imperatores dicebantur, clementiores
facti, captiuos ſeruari, vendique, non occidi ſine-
bant, cuius rei Horat. milites admonuit.

Vendere cum poſſis, captiuum occidere noli,
Seruiet vtiliter.

Verg. Aeneid. 6.

Hæ tibi erunt artes paciſq; imponere nomen,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Et quidem ut captiuis parcamus, natura ipſa bo-
ni, & æqui, nos admonet, quemadmodum Se-
neca libro primo de clement. dicit. Propterea
Ageſilaum Lacedæmoniorum Ducem militibus
ſuis frequenter dixiſſe legimus, ne ſæuitiam vl-
lam in captiuos exercerent, ſed ut homines ſer-
uarent. Plutarchus in comparatione Agidis, &
Cleomenis. Ab Agamẽnone etiam ſapienter
reſponſum ferunt, ſæuitiam in captiuos exer-
cere, eſſe contra pietatem, & honeſtatem natu-
ralem, ſubnectens dignam pio quouis homine
ſententiam. Pudorem vetare fieri, quod lex
non prohibet. Senec. in Troade. Hinc appa-
3 ret non licere nobis hoſtem noſtrum poſtquam
captus eſt, occidere, quod plerique exiſtimant
verum eſſe, cum intra præſidia noſtra iam de-
ductus eſt, aliàs iure occidi poſſe, credunt, cum
multa interim accidere poſſint. Quid enim ſi
aufugeret, uel cum hoſtibus rurſus congrega-
retur? Alij ut Alciatus in leg. pupillus. §. ſeruo-
rum. ff. de uerborum ſignificat. malunt in ipſa
acie ſolum id licere. nam deditiuum hominem
occidere, crudeliſſimum eſt, & ab ea humani-
tate, quam homo homini debet, abhorret; his
illud quoque conſentaneum eſt, ut bannitum à
familia iudicis apprehenſum, priuato occidere
non liceat, cum captus iam ſit, ſeruari, &

non

non occidi debeat: quæ opinio & humanior, & recepta magis eſt. Bald. in l. Imperatores in 2. lect. ff. de ſtat. hom. Alc. in d. l. pupillus. §. ſeruorum. ff. de verb. ſignific.

SVMMARIVM.

1 *Serui tribus modis fieri poßunt.*
2 *Nati ex ancillis noſtris, ſerui noſtri fiunt.*
3 *Capti in bello de Iure gentium ſerui efficiuntur.*
4 *De iure ciuili ſerui efficiuntur, quando ad prætium participandum ſe venundari patiuntur.*
5 *Quæ requirantur ad hoc, vt ſui ipſius venditio valeat.*
6 *Venditio ſui ipſius Romæ in Tuſco vico fieri ſolebat.*

§. Serui autem, el 2.

Serui quot modis efficiantur.

1 TRes ſunt modi, ſecundum Imperatorem hic, ex quibus quis ſeruus effici poteſt. Primus eſt ex natiuitate. Nati enim ex ancillis noſtris ſerui noſtri fiunt, & hoc quamuis pa-
2 ter eorum liber ſit gl. hic in verbo ex ancillis. Ratio eſt, quia quo ad ſtatum, partus ſequitur matrē, licet quò ad honores, & dignitates ſequatur patrem. l. partum. C. de rei vindicat. & hoc procedit ſecundum Angel. hic, fauore partus, cui matris conditio uno de tribus temporibus prodeſt, ſcilicet, conceptionis, natiuitatis, & medio tempore, patris verò conceptionis tantùm. verum, quia fauor iſte ceſſat quotieſcunque ex patre libero venter ſeruus concipit; Ideo ſecunda ratio eſſe pōt, quia qui extra matrimonium, & nuptias conceptus eſt, legis interpretatione patrem habere nō cenſetur; Ideo neceſſario ex lege naturæ matris conditionem ſequi debet. l. lex naturæ. ff. eod. Tertiò propter certitudinem, cum mater ſemper ſit certa, pater uerò incertus. l. quia ſemper certa. ff. de in ius uocando. Telemachus apud Homer. li. 1. Odyſſ. ſe neſcire, dixit, an Vlyſſis filius eſſet, ſed matrem illi dixiſſe,

Illo me genitum dixit pia mater, at ipſe
Neſcio, nam proprium certus ſcit nemo parentem.

Ioannes Oroſcius in l. liberum naſci. ff. eo. refert quaſdam inſulas eſſe, in quibus prima cauſa ſucceſſionis eſt fratrum, non liberorum, eo quia fratres ſint certi, filij incerti.

3 Secundus modus eſt de Iure gentium, quando quis capitur in bello, & hoc quidem olim obtinebat, hodie uero apud Chriſtianos capti in bello nequaquam ſerui fiunt propter charitatem, quæ in Chriſto omnib. eius religionem profeſſis communis eſt, niſi quatenus hoc iure, contra immaniſſimas Turcas utimur, qui viciſſim noſtros in duriſſimam ſeruitutem redigunt, & licet Alciat. in l. hoſtes. ff. de verborum ſignification. & alij ſimul cum eo teneant in ipſis Chriſtianis captis à Turcis opus eſſe fictionibus legis Corneliæ, & poſtliminij; Attamen arbitror ego talem fictionem neceſſariam non eſſe, nec leges de captiuis loquentes in ipſis locum habere, niſi quatenus eorum fauorem, & vtilitatem reſpiciunt. Couar. in regula peccatum. §. vndecimo, numero ſexto de regul. iur. in ſexto, & hoc ſumma quidem ratione ſancitum eſt; nam ſi quos ſeruire expedit, eos oportet, quos natura ſeruitio dignos procreat, non quos belli fortuna in eum caſum adduxit, ut uincerentur. Dubius eſt euentus mortis, & ab improbiſſimis hominibus ſuperantur plerunque optimi quique, & præſtantiſſimi viri, quos ſeruos exiſtimare nefas ſit. Hinc Helena apud Theodectem dicit.

Cuius parens vterque magnus prodijt
E ſtirpe diuum, num quis ancillam vocet?

Apud Theſſalos eorum, qui fortuna ſerui erant, media exiſtebat inter ſeruos, & liberos conditio, Senec. lib. 3. de beneficijs multis argumentis oſtēdit, non eam eſſe ueram ſeruitutem, quam belli clades impoſuit, propterea ſummopere laudatur illa Pyrrhi de captiuis reddendis ſententia

Quorum virtuti, belli fortuna pepercit
Eorundem me libertati parcere certum eſt.

regalis ſanè, & digna Aeacidarum genere ſententia, & ſi digna Pyrrho Rege, multo magis digna eſt communi omnium parente natura, quæ cunctos mortales liberos genuit, nec vltra quàm iuſtus impetus fert, ſæuire permittit.

4 Tertius modus eſt de iure ciuili per venditionem ſui ipſius, quando quis ad pretium participandum ſe venundari patitur; Ad quam venditionem ſecundum gloſſ. hic in uerbo Maior. plura requiruntur.

Et primo requiritur, quòd ille, qui ſe uenundari patitur, ſit maior 20. ann. d. §. ſerui hoc tit. & l. 7. ff. de liber. cauſ.

Secundo quòd eo animo ſe vendat, vt participet pretium, nam ſi non pretij participandi gratia venditioni conſenſerit, non valet. l. non ideo. C. de liber. cauſ.

Tertio quòd verè participauerit pretium, alias reſciſſa uenditione, ad libertatem proclamare poteſt. l. 1. ff. & C. quibus ad libert. proclam. nō licet, nec obſtat, quòd ſeruus nihil habere poſſit. §. 1. infra de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. quia diſpenſatur, & limitatur in hoc caſu à lege, ut poſſit retinere, & uti pretio ſui ipſius, licet ſit ſeruus, maximè quia acquirit huiuſmodi pretium, non poſtquam
5 eſt ſeruus factus, ſed tempore, quo eſt liber, & ad ſeruitutem progreditur. Porc. hic nu. 7.

Quarto requiritur, quòd emptor ignoret conditionem hominis uenditi, nam ſi ſciret liberum, venditio nulla eſſet propter malam fidem. l. liberis. §. ſi quis ſciens. ff. de liber. cauſ.

Quinto requiritur, ꝙ ille, qui ſe venundari patitur, ſciat conditionem ſuam, quia ignorans non poſſet aliquo modo ſe vendere, nec libertatē ſuā in alium transferre. l. licinius in fi. ff. quibus ad libert. procl. nō licet. Addit Aldob. hic ſub nu. 17. ī fi.

Sextum requiſitum, ſcilicet, quòd uendat ſe per interpoſitam perſonam, (quoniam ſi per ſe ipſum, ſemper eſſet emptor in mala fide, nam ſi crederet liberum, emere non poſſet, ut dictum eſt in quarto requiſito, ſi ſeruum, deberet ſcire ad alium pertinere, & per conſequens, quòd ſui poteſtatem habere non poteſt) veluti ego egi cum aliquo, ut me viginti aureis uenderet, & quinque pro lucro ſibi haberet, &

quinde-

quindecim mihi redderer. Sed videtur dicendũ,
quòd hæc venditio liberi hominis fieri non poſ-
ſit. Primo, quia nemo eſt Dominus membro-
rum ſuorum.l.liber homo ff.ad l.Aquil.nec quiſ-
quam priuatis pactis ſeruus fieri poteſt.l. liberos.
C.de liber.cauſ. Secundò libertas inæſtimabilis
res eſt.§.fin.infra quibus ex cauſ. manumit. non
licet, vnde Spartis, vt Plutarchus in Apophteg.
refert, Lacedæmonij dixerunt; tam ingens eſſe
bonum libertatis, ut nemo ſanę mentis libertatē
cum regno Perſarum commutaret; Hinc illud di
ſtichum effertur.

O felix nimium generoſo pectore digna
Libertas, cunctis anteferenda bonis.

Sed vēditio retractatur pp deceptionē vltra dimi
diam ex remedio.l.2. C. de reſcind. vendit. ergo
multo magis debet retractari venditio libertatis.
Reſpondeo ad primum, quòd venditio ſuſtine-
tur ex virtute legis, quæ eſt domina membrorum
humanorum. Bart.in l.Triu centum.§.Titio cen
tum.ff.de condit.& demonſtrat.ex quo dicit Dy-
nus, quòd licet quis non poſſit per pactum ſe obli
gare ad carcerem, quia non eſt dominus mem-
brorum ſuorum, pōt tamen obligari ex forma ſta
tuti, quia editum eſt à Republic. quæ eſt domina
membrorum humanorum. Ad ſecundum Re-
ſpon.quòd cum emptor emerit, vt ſeruum, non
vt liberum, ſequitur, vt non debeat conſiderari li
bertatis æſtimatio: idque ſpecialibus Senatuſcon
ſultis, vtilitatis cauſa, ad excludendas fraudes, quę
in venditionibus ſeruorum fierent, dum paſſim
pro ſeruis liberi venum irent, ac paulopoſt libe-
rali cauſa manu aſſererentur, contra ſubtilem iu
ris rationem inductum fuit, ut commercia ſuſti-
nerentur. Hæc venditio ſui ipſius olim Romę in
Tuſco vico fieri ſolebat, vt Plautus in Curcul.in-
dicat.

In Tuſco vico, ibi ſunt homines, qui ipſi ſeſe
venditant.

Erat Tuſcus vicus Romæ locus, in quo poſt am-
bitionem Porſenæ, Romani Tuſcis in vrbe ma-
nere cupientibus aſſignarunt ſedes, vbi piſcato-
6 res, pomarij, vnguentarij, lenones, paraſiti, cęte-
rique id genus vilium perſonarum conſiſtebant.
Horat.lib.2.ſerm.Satyr.3.

Hic ſimul accepit patrimoni mille talenta
Edicit piſcator vti pomarius auceps
Vnguentarius, ac Tuſci turba impia vici.

Ad hæc non eſt illepidum, quòd uſu ſeruare Ger
manos Cornelius Tacitus lib. de moribus Ger-
manorum memorat, vt cum in aleæ ludo infęlici
fortuna perdiderint omnia, nouiſſimo aleæ iactu
de libertate, & corpore ſic contendant, vt victi
voluntariam ſubeāt ſeruitutem; quomodo apud
Indos nouiter repertos, eius orbis Hiſtorici, mul-
tos eſſe dicunt, qui ſic de libertate experiantur.
Prædictis quartum addit ę modum; quando quis
propter crimen capitale per ſententiam condem
natus eſt: nam tunc ſeruus pœnę efficitur, & liber
tatem amittit.l.qui vltimo.ff.de pœnis. Quintum,
quando libertus ingratus erga patronum exiſtit.
l.2.C.de libert.& eor. liber. id quod ex veteri A-
thenienſium inſtituto fluxit, apud quos cōuictus
ingratitudinis libertus prærogatiua libertatis e-
xuebatur. Erantque eius exemptiones, ſolem-
nia verba, quia dicebat patronus.

Superſedeo habere te ciuem tanti muneris im-
pium æſtimatorem.
Abi igitur & eſto ſeruus, quoniam liber eſſe
neſciſti.

Hinc eſt, quòd vulgo iactatur exemplis regulam
non conſtringi.l.damni, & ibi Doctor. not.ff. de
damn.infect.

S V M M A R I V M.

1 *Inter ſeruos nulla eſt differentia.*
2 *Diuerſa erant olim ſeruorum officia.*
3 *An famulus poſſit ſe obligare in perpetuum ad*
ſeruiendum.
4 *An ſit differentia inter homines liberos.*

§. Fin.

An ſit aliqua differentia inter ſeruos.

1 INter ſeruos quo ad ius, ſiue ſtatum eorum, nul
la eſt differentia, quoniam alterius dominio
æque omnes ſubijciuntur, nec vnus magis a-
lio eſt ſeruus, licet diuerſa olim eſſent eorum offi
cia, & miniſteria. Alij enim erant ordinarij, qui-
bus dominus peculium concedebat ad negotian
dum alij vicarij, qui reſpectu peculij ordinarios
dominos habebant.l.ſi ſeruus.ff.de pecul. memi-
nit de ijs ipſorum ſortem declarans Horat. lib. 2.
Satyr.7.

Siue vicarius eſt, qui ſeruo paret, vti mos
Veſter ait, ſeu conſeruus, tibi quid ſum ego?
Nempe
Tu mihi qui imperitas, alijs ſeruis miſer.

meminit etiam Martialis in elegantiſſimo ad Ma
ximum epigrammate, in cuius fine ſic ait.

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe
Qui rex eſt, regem, Maxime, non habeat.

2 Habebant & ij vicarij vicarios alios ſua ſub ma
nu poſitos, qui idcirco vicarij vicariorum dicun-
tur in l.pen.ff.de pecul. legat. Alij erant Atrien-
ſes, qui procurabant negocia domini. Librarij,
Hiſtriones, Balneatores, Symphoniaci.l.ſed & ſi
quid.ff.de vſufruct. Veterani, Nouitij.l. vltima.ff.
de ædilit. edict. Saltuarij, Inſularij.leg. ſi ita.ff.de
vſu, & habitat. vrbani, ruſtici, villici, diſpenſato-
res.l.vrbana.ff.de verbor. ſignificat. Mediaſtini.l.
fin.ff.de oper.ſeru.ſocarij, fornicarij, leg. ſi ſeruus
§.ſi quis inſulam.ff.ad l.Aquil. Actores.l.ſticho.§.
item quæro.ff.de ſtat. liber. Alij denique erant a-
quarij, ſupellectarij, boſtiarij, ſcoparij, & multi id
genus, de quib. Doctores hic, & in l. & ſeruorū.
ff.eod. Hinc dubitari contingit, An famuli no-
ſtri, vel alius liber homo poſſit in perpetuum ſe
obligare ad ſeruiendum, vel locare operas ſuas,
3 cum promiſſio talis ſapiat naturam ſeruitutis? gl.
in l.poſt certi.C.de liberal.cauſ.concludit ꝙ non.
Contrarium tenet gloſ.in l.antiquitas.C. de uſu-
fruct.& in l.3.ff.de uſufruct. & hæc communiter
recipitur, quia cum ſit obligatus ad factum, ſol-
uendo intereſſe liberatur, ut not.Doct.in d.l.an-
tiquitas, & in d.l.3.Bar.in l.ſtipulationes non diui
duntur.ff.de uerb.obligat.

An ſit differentia inter liberos homines.

4 AD hanc quæſtionem reſpondet Imperator hic in fine tit. noſtri dicens inter liberos homines multas differētias eſſe. Subdens, quòd aut ſunt ingenui, aut libertini. Ex quibus verbis Doctor. noſtri obſeruant, quòd dictio multa, quandoque duo tantum ſignificat. Ideo Alex. conſ. 101. col. 2. num. 9. lib. 6. dicit, quòd teſtis deponens ſe audiuiſſe à multis, non probat famam, quia multi dicuntur etiam duo, vel tres, & ad probandam famam, requiritur quòd audiuerit à maiori parte populi: & ſic dictio multa quandoque pro ſubiecta materia coarctatur, ut duo tantum comprehendat, licet plerunq; maiorem numerum expoſtulet. l. 2. §. ignominiæ. ff. de infam. l. 1. §. hoc reſcriptum. ff. ad Syllan. l. licet Imperator. ff. de legat. 1.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quis ſit ingenuus.*
3 *Sufficit aliquo tempore, vel momento matrem liberam fuiſſe, ad hoc vt partus plenam libertatem conſequatur.*
4 *Ex duobus eodem tempore natis, ſi incertum ſit, qui primo editus ſit, quis præſumatur.*
5 *Quando moriens mori dicatur.*
6 *Ille, qui eſt in vtero habetur pro nato, quò ad ſui vtilitatem, non quò ad aliorum commodum.*
7 *An præmium conceſſum capienti Lupum, augeatur, ſi capiatur Lupa, quæ pregnans ſit.*
8 *Mulier prægnans vltimo ſupplicio damnari non poteſt, donec pariat.*
9 *Stante ſtatuto quòd bannitus impunè offendi poſſit, An liceat occidere mulierem prægnantem bannitam.*

DE INGENVIS.
Titulus IIII.

1 COntiuuatio huius Tituli deſumitur ex iſs, quæ per Imperatorem ſuperius in §. fin. dicta fuerunt. Nam cum inter liberos homines ea principalis differentia poſita ſit, quòd quidam ſunt ingenui, & quidam libertini; nunc ipſam diuiſionem declaraturus Imperator præmittit facilioris intelligentiæ gratia, tractatum de Ingenuis, ſeparatum a tractatu de Libertinis.

Quis dicatur Ingenuus.

2 INgenuus dicitur ille, qui ſtatim, ut natus eſt, liber eſt, ſiue ex duobus ingenuis, ſiue ex duobus libertinis, ſiue ex altero ingenuo, & altero libertino progenitus ſit. §. 1. hoc tit. Idem ſi ex matre libera, & patre ſeruo, uel incerto natus ſit. d. §. 1. uerſ. ſed & ſi quis. Eodem modo ſi mater ancilla concipiat, & poſtea libera facta pariat, aut libera, & ſerua pariat, uel & ſerua concipiat, & ſerua pariat, ſed medio tempore libera extiterit;
3 partus qui naſcitur plenam libertatem conſequitur. ſufficit enim aliquo tempore, uel conceptionis, aut natiuitatis, uel medio tempore, matrem liberam fuiſſe, ad hoc ut partus plenam libertatem conſequatur. §. ſufficit hoc titul. imo eodem momento, quo partus naſcitur, ſi mater libera efficiatur, partus ſimul cum libertate quemadmodum Iuſtinianus ait, ſolem reſpicit. l. cum inter. C. de fideicommiſ. libertat. Exemplum habemus in l. Arethuſa. ff. de ſtat. homin. ubi Ancilla quædam nomine Arethuſa libera eſſe iuſſa fuit, ſi tres filios peperiſſet. (Antiquitas enim multum fauebat propagationi, ut auctor eſt Columella de re ruſtica lib. 9.) modo primo partu unum, ſecundo tres peperit, uel primo duos, & poſtea alios duos geminos edit. Reſpondet. I. C. quartum partum ultimo loco editum liberum naſci, & hoc quando conſtat, qui ultimo loco editus fuit. Sed quid dicendum, ſi non appareat? Conſtat. n. quod naturaliter uno partu & impetu duo ſimul naſci non poſſunt, ſed ſucceſſiuè unus, poſt alium, ut ī d. l. Arethuſa, ibi, nec enim natura permittit ſimul uno impetu duos infantes de utero matris procedere: Quidam dixerunt, ſorte dirimi argum. tex. in l. 3. uerſ. ſancimus. C. commun. de lega. cuius hęc ſunt uerba: ſancimus itaq; ī omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibendam: ad idem eſt tex. in l. ſed cum ambo. ff. de iudic. ubi dicitur, quòd quando in iudicijs communibus fam. erciſc. commun. diuid. & fin. regund. quis prius prouocat, uel præuenit in cauſa, ille dicitur actor: Sed quando ambo ſimul prouocant, ſorte dirimi
4 tur, quis eorum cenſendus ſit actor, Probat etiā tex. in l. ſi quæ ſunt. ff. fam. erciſc. ubi habetur, ꝙ quando hæredes diſcordant apud quem debeant eſſe inſtrumenta hæreditaria, dirimitur iudicio ſortis. Idem probat tex. in l. 2. C. quando, & quibus quarta pars debetur. lib. 10. ibi. Electio ex ſortis fęlicitate contingat. Et hoc iudicium ſortis eſt tantæ potentiæ, quòd ab eo non poteſt appellari, nec iterum ſortiri ita Bald. in l. 3. C. commun. de legat. col. 1. in fin. ſequitur, & reputat ibi ſingulare Iaſ. col. 2. num. 10. & ſequuntur communiter alij Doct. Sed non placet hæc opinio, quia iudicium ſortis non habet locum niſi in caſibus expreſſis in iure ita Bald. d. l. 2. C. quando, & quib. arg. illius tex. & l. 3. C. commun. de legat. quod dictum ſequitur, & reputat ſingulare Iaſ. in d. leg. 3. col. 2. num. 9. & ratio eſt, quia iſtud non eſt iudicium iuris, ſed fortunæ. Alij diſtinxerunt quis in poſſeſſione libertatis inueniatur, ut ipſe ſit liber: ſed hoc nihil ad caſum noſtrum, cum quæramus cui danda ſit libertas à principio, & neminem in libertate fingamus. Accurſius uerò in d. l. idem erit, uoluit, quòd ſi maſculus, & fœmina naſcantur, maſculus præſumatur primo loco editus, qa tanquam robuſtior præſumitur celerius exijſſe de uentre matris, argu. l. ſi fuerit. §. cum inter. C. de fideicommiſ. libertat. ubi, data libertate uentri, intelligitur liber ille, qui naſcitur, ſiue unus, ſiue plures naſcantur, ſimilis eſt text. in l. qui filiabus. §. 1. ff. de legat. 1 ubi, ſi teſtator legat cētum, ſi qua filia ſibi nata ſit, & naſcantur plures, ſingulis debentur integra centum. Alij crediderunt, neutri libertatem competere, arg. tex. in l. duo ſunt Titij ff. de teſtam. tutel. Placet mihi opinio Bald. & Angel. in d. l. Arethuſa, ſcilicet, hoc caſu cogendum eſſe hæredem eligere, ut unus ſit liber, argu. l. ſi

quis

quis ſeruum.§.ſi inter.ff.de legat.ſecundo,qua ra-
tione ſi nati ſint duo filij, & incertum ſit, quis
prior editus fuerit,is erit primogenitus, quem pa
ter elegerit: quia quando actus explicandus in u-
no ex pluribus eſt indiuiduus, ſemper eſt locus
gratificationi tex. eſt not. in l. generaliter.§. quid
ergo el 2.ff de fideicom.libert.tex.in l.3.§. ſi cum
omnes.ff.ad Senatuſconſult.Syllan.tex in c.duo-
bus de reſcript.lib.6.& in expreſſo ita tenet Ioan:
And.in addit.ad ſpeculat. in tit. de feudis.4. colu.
Bald.in l.in quibus caſibus. C. de ſecundis nupt.
col.2.in fin,num.2.Alex.in addit.ad Barto. in l.ſi
fuerit.ff.de reb.dub.Corſetus in tract.de poteſta-
te regia.7. quæſt. principali. Sufficit igitur ad filij
ingenuitatem liberam fuiſſe matrem eodem in-
ſtanti,quo partus naſcitur,vel ex uentre extrahi-
tur,& ſic habemus,quòd ſufficit conditioně im-
pletam eſſe in puncto,& momento intellectua-
li,nam & Thales Mileſius dixit,intellectum no
ſtrum eſſe uelociſſimum rerum omnium, ideo
quamuis tempus in motu diſtinctum non repe-
riatur, in intellectu tamen diſtingui poſſe exiſti-
mauit,ut refert Bald.in d.l.Arethuſa. Sic Plato,
cum Sophiſtę quęrerent, quando moriens more-
retur, an cum iam in morte eſſet,an uero cum eſ
ſet in uita,& cum alij uiuentem adhuc mori pu-
5 tarent,alij nihil in eo tempore uitæ relinquerẽt,
ipſe neque uitę,neque morti id tempus dedit, ſed
medium quoddam tempus inter utrunque aſſi-
gnauit, quod repentinum appellauit. Aul. Gell.
noct. Atticar.lib.6.c.13. Et hoc, quòd ſufficiat ad
filij ingenuitatem, matrem aliquo tempore libe-
ram fuiſſe, optimo iure, & ſumma cum ratione
ſtatutum eſt,ſecundum Imperatorem hic, quia
calamitas matris non debet nocere ei qui in uen
tre eſt,ſicut nec crimen paternum, uel pœna pa
terna, maculam aliquam filio infligere poteſt,l.
crimen.ff.de pœnis. Imo ſemper,quando agitur
de commodo partus,ille,qui eſt in utero pro na-
to habetur.l.2.§.1.ff. ad Senatuſconſult. Tertull.
quanquam alij antequam naſcatur, non proſit.l.
qui in utero ff.de ſtat.homin.Ex quo, duę obſer-
uandę ſunt regulę; una quòd is, qui eſt in utero
habetur pro iam nato,quo ad ſui utilitatem; Alte
6 ra quòd non cenſetur natus quoad aliorum com
modum. Primæ regulæ exemplum habemus in
l.ſi quis operas.ff.de oper.libert.ubi poſthumo do
nario fieri poteſt.facit l.1.& tot.tit.ff. de uentr. in
poſſeſ.mittend.ubi bonorum poſſeſſio conceditur
tur filio in uentre exiſtenti. Secundæ regulę e-
xemplum habemus in l.remittit.ff.de excuſa.tut.
ubi filij in uentre exiſtentes,nec in excuſatione tu
telæ, neque in alijs ciuilibus muneribus proſunt
patri. Ex quo inferunt Doct.quod ſi datur præ-
mium capienti lupum, non dabitur maius præ-
7 mium illi,qui cepit lupam prægnantem, nec illi
lupi,qui ſunt in utero, quicquam proſunt capien
ti Bart.in l.qui in utero.ff.de ſtat.homin. Alberic.
de ſtatut.par.1.quæſt.133. Idem concludit Aret.
in §.cum autem infra de tutor. & Ang. in d.l.qui
in utero, etiam ſi nati eſſent, & lacte nutrirentur
tur,nam adhuc non obtinebit maius lucrum, cũ
unum corpus cum matre cenſeantur ,donec ad
ubera matris lactantur.l.ſed addes.§. ſi quis.ff.lo-
cati. Contrarium in hoc ultimo tenet Barbatia in
l.cum acutiſſimi.C.de fideicom. ea ratione, qua
nati ſunt,& capti, ideo prodeſſe debent.l.fi.C.de
liberal cauſ. & partus hominis cenſetur homo.l.
in lege falcidia.ff.ad leg.falcid. Placet mihi opinio
Petri Rebuffi in l.quod dicimus.ff.de uerb.ſignif.
nempe quòd licet pro quolibet non conſequatur
tantum,quantum pro matre; quia non tantum
laborauit pro eis,quantum pro matre; tamen ẽt
pro ijs paruulis aliquod competens lucrum dari
debeat. Piſis pro matre ſeptem libras , & pro
quolibet paruulo quatuor dare ſolent:facit ratio,
quia quamuis paruuli ſint,multa tamen accidere
poterant,propter quæ non caperentur.leg.in la-
queum.ff.de acquiren. rer. domin. & non capti
damnum deinde facere poterant,cuius damni e-
uitandi cauſa lex lata fuit. Confert illud, quod
uulgo iactatur, ex peſſimo genere,ne catulũ qui
dem eſſe habendum. Fallit hæc ſecunda regula,
quando partus non proficiendo alteri ſibi noce-
ret. Veluti cum matri partum prodeſſe,dicimus,
ut damnatæ ultimo ſupplicio,pęna differatur,do
8 nec pariat,l.Imperator.ff.de ſtat.homin.imo poſt
partum executio ſuſpenditur, quouſque infans
nutricem inueniat,quòd ſi ab alia, quàm a matre
lactem recipere nolit,ſaluari debet, donec alte-
rius ubera, aut ex ſe cibum petat, quia ſi fauetur
naſcituro,multo magis iam nato faueri debet, ſi-
militer nec torqueri mater,nec fuſtigari, neque
membro aliquo mutilari debet,donec prægnans
eſt.l.prægnantis,& ibi Doct. not.ff. de pœn, imo
infra quadraginta dies adhuc torqueri nõ debet,
ne propter debilitatem, moriatur ſecundum gl.
& Bart.in d.l. prægnantis. Sic apud Aegyptios
lex erat,quæ grauidam ultimo ſupplicio damna-
tam aſſeruari iubebat,donec pareret; Plutarchus
de his,qui ſerò a numine puniuntur, quæ lex ab
Aegyptijs ad Athenienſes, & ab Athenienſibus
ad Romanos, tranſlata fuit. Diodor. Sicul.li.11.
rer. Antiq. Ex hoc quærunt Doct. an liceat occi-
dere mulierem pręgnantem bannitam,ſtante ſta
tuto,quòd bannitus impunè offendi poſſit; Qui-
dam uolunt id licitum eſſe, Angel.in d.l.Impera-
9 tor,dubitat, an ſit uerum; ego credo non licere
quotieſcunque ipſe ſcit,uel ſcire poteſt mulierem
prægnantem eſſe,iniquum enim tunc eſt, inno-
centem paruulum, & nihil commeritum quo-
quomodo offendere.

SVMMARIVM.

1 *Cauſæ ingenuitatis multæ ſunt.*
2 *Ingenui aureo anulo vtebantur.*
3 *Manumiſſio natalibus,non officit.*
4 *Priuilegium conceſſum Scholaribus, Studentibus intelligitur conceſſum ijs,qui ſtudent, non ijs , qui in ſtudio degunt.*

§. Fin.

Quæ ſint cauſæ Ingenuitatis.

1 PRima cauſa ingenuitatis eſt natiuitas ex ma-
tre, quæ tẽpore aliquo libera fuerit, ut dixi
ſuperius. Secunda cauſa eſt ſententia, quæ
tranſiuit in rem iudicatam ; ut quando per ſen-
tentiam iudicis,quis ingenuus pronunciatus fuit,
quæ pro ueritate habetur.l.ingenuum.ff. de ſtat.
homin.

hominis.quod intellige tribus concurrentibus,pri-
mò quod ingenuus pronunciatus ſit cum iuſto
contradictore.l.3.ff.de Colluſ.detegen. Secundò
quòd cauſa fuerit plene diſcuſſa, & examinata.l.
pen.ff.de his,qui ſunt ſui,uel alien.iur. Tertio ꝙ,
poſt ſententiam non detegatur colluſio. tot. tit.
C.de Colluſ.deteg.

Tertia cauſa eſt,libera teſtandi poteſtas,de con
ſenſu domini,à principe conceſſa.l.3. in princip.
ff.de bon.lib.

Quarta cauſa eſt,natalium reſtitutio, quando
ſeruus,uel libertus,de conſenſu patroni, ſpeciali
principis beneficio reſtituitur in natalium ſplen-
dorem,& priſtinam ingenuitatem, qua erat ſuo
natali die,ſi liber natus fuit,uel ſi ſeruus,in qua ab
initio orbis conditi creatique generis humani,
omnes homines naſcebantur, priuſquam ſerui-
tus iure belli fuerit inducta.l.2. & fin.cum ibi no-
tat.ff.de natalib. reſtit.

Quinta cauſa eſt aureorum annulorum ius à
principe ſeruis conceſſum.l.pen.& fin.ff. de iure
aur.anul.Principio enim ueteres Romani anu-
lo ferreo utebantur. Plin. lib. 33. cap. ſoliq́ne ad
exteras gentes legati aureo utebantur;adeoquod
multo tempore,nec ipſe quidem ſenatus aureos
habuerit,neque triumphantib. in digito niſi fer-
reus eſſet. Verum ſuccedente poſtea tempore,&
augeſcente luxu, Ferrei ſeruis,argentei libertinis
relicti,aurei ingenuis attributi fuerunt, Iſidor.li.
19.etymol.cap.32.ſed ſi homo ingenuus,per er-
2 rorem fortè in ſeruitutem redactus, et loco ſerui
habitus,poſtea manumiſſus ſit, et cōſtet ingenuū
natum eſſe, dubitatur, an ex tali manumiſſione
libertinæ conditionis efficiatur, an vero natiuam
ingenuitatem retineat. Reſpondet Imperator
in §.fin.hoc tit.ingenuum eſſe,& pro tali haben-
dum,neque manumiſſionem officere natalibus,
3 ideſt,ſtatui ingenuitatis, ut exponit Aldobrand.
gl.quæ natales accipit pro ſcripturis, ex quo ob-
ſeruo,quod aliud eſt, eſſe ſeruum,& aliud in ſer-
uitute eſſe,ſicut aliud eſt conuentio de contrahē-
do,aliud contractus Doctor.in l.8.ff.de eo, quod
certo loco:aliud eſſe in ſtudio, & aliud ſtudere.
Propterea Doct. dicunt, quòd priuilegium con-
ceſſum ſcholaribus,vel ſtudentibus, intelligitur
4 conceſſum ijs, qui ſtudent, non ijs, qui in ſtudio
degunt Dec.in capitu. conſultationibus, de offic.
deleg.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Qui dicantur Libertini.*
3 *Differentia inter libertum,& libertinum.*
4 *Manumiſſio quid.*

DE LIBERTINIS.
Titulus V.

1 COntinuatio manifeſta eſt, cum declaretur
altera libertatis ſpecies, quam libertinita-
tem dicimus.

Qui dicantur Libertini.

Libertini ſunt illi,qui ex iuſta,hoc eſt,uera ſer-
2 uitute manumiſſi ſunt.§.1.hoc tit.& l.libertini.ff.
de ſtat.hom.iuſta inquit Imperator propterea ꝙ
qui ex non uera,& putatiua ſeruitute manumiſ-
ſus eſt,libertinus non efficitur, ſed ingenuus re-
manet,ut ſupra in §.fi.tit.præced.diximus,& quo-
niam in iure noſtro plerunque libertorum, & li-
bertinorum mentio habetur, ſciendum eſt, hos
ab illis non alia ratione diſtare,quàm quòd liber-
tus propriè dicitur cum ad patronum,vel ius pa-
tronatum refertur tot.tit.de oper.libert.& liber-
3 tinus cum ſtatum, & conditionem hominis ſi-
gnificare uolumus ad differentiam ingenui.

Quid ſit Manumiſſio.

4 MAnumiſſio,eſt datio libertatis, nam quan
diu aliquis in ſeruitute eſt, manui, & po-
teſtati domini ſubiectus eſt,& manumiſ
ſus à manu, & poteſtate domini liberatur.d.§.1.
Feſtus lib.2.Manumitti ſeruus dicebatur,cum do
minus eius,aut caput eiuſdem ſerui, aut aliud mē
brum tenens,dicebat,hunc hominem liberum eſ
ſe uolo,& emittebat eum de manu.

SVMMARIVM.

1 *Multis modis fit manumiſſio.*
2 *Vindicta quid ſit.*
3 *Vnde dicta ſit vindicta.*
4 *Cenſus quid.*
5 *Qualiter eſſet ſeruitus apud Iudæos.*

§. Multis autem.

Quot modis manumiſſio fieri poſſit.

1 MVltis modis manumiſſio fieri poteſt ſecū-
dum Imperatorem in §. multis autem.
hoc ti.& primo in Eccleſia,ſub antiſtite,
plebis adſpectu, ſcripturaque ob facti memoriā
qualicunque interueniente.l.1.C. de his, qui in
Eccleſia manumit.Secundò per vindictę impoſi
2 tionem. Eſt vindicta virgula, qua Prætor caput
ſerui percutiens,ſolemnibus uerbis effatis, in li-
bertatem vindicabat,quem poſtea Dominus ma
nu dextra apprehenſum, coram Prætore uerte-
bat, & circum actum dimittebat,indicans hoc pa
cto factam eſſe poteſtatem manumiſſo, qua qua
uerſum uoluerit abeundi,ad quem morem allu-
dens Perſius ait:

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi,
Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque volun-
tas?

Inde,& vindictæ nomen, virgulam illam Præto-
ris ſumpſiſſe plerique putant;aliter tamen Liuius
lib.2.& Plutarchus in Publicol.cenſent à Vindi-
cio Vitelliorum ſeruo ſic appellatam, qui cum
3 coniuratos volentes Tarquinium, & ſuos in vr-
bem recipere,& opprimere cōſules,detexiſſet, in
præmium ultra pecuniam, libertate, & ciuitate
ita donatus fuit;indeque cautum, ut qui libertatē
eo modo aſſequerentur,dicerentur vindicta ma-
numiſſi.l.2 § initium.ff.de orig.iur.& tot.tit.ff.de
manumiſſ. vindict. Hæc manumiſſio amplior,
quacunque alia erat,nam vindicta manumiſſi nō
poterant amplius neque propter ingratitudinē,
in ſer-

in ſeruitutem redigi, ut ex Coruel. Tacit. obſeruet Alciat. lib. tertio. Diſpunct. c. decimoquarto, qui fędere cuiuſdam diſtinctionis explicat conſtitutionem Couſtãtini Imperatoris in l. manumiſſus, C. de liber. & eor. libert. quę contrariari videbatur. Tertio fiebat manumiſſio in teſtamento, & alia quacunque vltima voluntate, & hoc dupliciter, aut directò, aut obliquè. Directò cum teſtator non ab alio ſeruũ manumitti rogat, ſed ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult; veluti Stichus liber eſto; ſticho libertatem do, lego, l. decima, ff. de teſtamen. manumiſſ. & iſte teſtatoris ſui libertus, & Orciuus appellatur, ſiue Charonnita, quaſi Orci, ſeu charonis ſit libertus, §. fina. infra de ſingul. reb. per fideicom. relict. Cuiac. libro tertio. obſeru. cap. vigeſimotertio. Obliquè cum fidei hæredis ſui committit, vt ſeruum manumittat. Veluti hæredem volo, iubeo, Rogo, det libertatem Sticho, & hic non directo libertatem accipit à defuncto, ſed ab eius hærede, & ideo hæredis libertus efficitur, dicto §. fina. infra de ſingu. Reb. per fideicom. relict. & toto titu. ff. de fideicommiſſ. libert.

Quarto inter amicos etiam manumiſſio fieri ſolebat, veluti cum Dominus præſentibus ſaltem quinque amicis, libertatem ſeruo concedebat, §. multis autem. hoc titu. & l. vnica, §. ſed & ſi, C. de Latin. liber. tollen.

Quinto per epiſtolam, ſeu ſcripturam quinque teſtibus ſubſcriptam, & ab ipſo patrono ſcriptam, vel ſubſcriptam, dicto §. multis autem, hoc titu. & dicta l. vnica, §. ſancimus, C. de Latin. libert. tollend. Alios manumittendi modos refert Theophilus hic. ſcilicet cenſu, & per menſam: Cenſu efficiebatur liber ille, qui, conſentiente domino, nomen ſuum in Cenſum deferebat. Erat
4 Cenſus Romæ Tabula, aut charta in qua Romani facultates conſcribebant, ut belli tempore pro modo patrimonij ſui vnuſquiſque conferret. Per menſam, cum libertatis dandæ gratia, domini ſeruos conuiuio adhibebant, nec enim ſolebant cũ dominis ſerui diſcumbere, quod cum fieret, ſignum erat datæ libertatis, tanquam eum liberum eſſe iuſſiſſent, quem ſuſtinuiſſent habere conſeſſorem, & conuiuam. Iure Hebræorum omnibus ſeruis Hebræis quinquageſimus annus apud eos
5 ſolenois, finem ſeruitutis afferebat, idque erat quinquageſimo quoque anno ſolitum fieri, qui Iubilæus appellabatur. Liberati poſtea tyrannide Pharaonis, eius rei, memoriæque retinendæ cauſa ſtatuerunt, ut nemo gentis Hebreæ diuturniorem, quam ſex annorum apud eos ſeruiret ſeruitutem; ideo in ſeptimo anno egrediebatur liber cum vxore, & filijs. vt Deuteronom. cap. 15. & Exodi 21. ſcribitur: Ancillæ vero, & puellę etiam ante ſeptimum annum ſtatim ac nubiles erant, manumitti debebant, niſi eas ſibi Dominus aut filio ſuo iungi voluiſſet ad ſubſidium generis humani, dicto cap. 21. Verum ſi ſeruus eligebat manere cum domino, vt quia diligebat ipſum, & domum ſuam; & bene ſibi apud eum eſſe ſentiebat; offerebat eum Dominus iudicibus & perforabat aurem ſubula, in ſignum perpetuæ ſeruitutis, dicto capitulo decimo quinto, Deuteronom. & vigeſimoprimo Exod. id quod hodie mulieres noſtri temporis, inter ſua ornamenta

retulerunt, l. argumento §. ornamenta ff. de auro & argen. legat. Hęc ornamenta iure merito damnant Diuus Hieronymus in epiſtola, quam dedit ad Demetriadem, & ad Lętam, & D. Cyprianus in libro de habitu virgin. dicentes, non licere vulnera auribus inferre, vt ex earum cicatricibus patrimonia pendeant.

SVMMARIVM.

1 *Manumiſſio ſemper, & in quocunque loco fieri poteſt.*
2 *Quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis in quocunque loco exerceri poßunt.*
3 *Voluntariæ, & contentioſæ iuriſdictionis, quæ dicantur.*

§. Serui vero.

Vbi & quando manumiſſio fieri poſſit.

MAnumiſſio ſemper & in quocunque loco, & omni tempore fieri poteſt, ita
1 quod non eſt neceſſe, ut pro tribunali ſedeat Iudex, nec quod ſeruet horas iuris, aut tempora feriarum, §. ſerui vero hoc titu. & ratio eſt, quia ea, quę ſunt voluntariæ iuriſdictionis, quocunque loco, & tempore exerceri poſſunt, ſecus ſi ſint contentioſæ: intellige tamen in loco, in quo Iudex poſſit iuriſdictionem ſuam exercere, quia diſpoſitio, l. fina. ff. de iuriſdict. omn. iudi. habet locum etiam in iuriſdictione voluntaria. clemen. Ne Romani §. porrò extra de elect. & elect. poteſt. notat Dec. conſilio 557. columna tertia. Voluntariæ iuriſdictionis dicuntur ea, quæ
5 partes faciunt de eorum voluntate, abſque eo quod ad illud poſſint neceſſitari. Contentioſæ quę in inuitum redduntur. gl. in l. 2. ff. de offic. Proconſul. & legat.

SVMMARIVM.

1 *Triplex erat olim libertinorum ſtatus.*
2 *Hodie vnicus eſt, & omnes efficiuntur Ciues Romani.*

§. Fina.

Quotuplex eßet olim libertinorum ſtatus.

TRiplex erat olim Libertinorum genus; Alij Ciues Romani, Alij Latini; & alij
1 Dedititij dicebantur, text. eſt in § finali hoc titulo. Ciues Romani maiorem, & iuſtam libertatem conſequebantur, & ij erant, qui in teſtamento in Eccleſia, Cenſu, aut vindicta manumiſſi fuerant; latini, qui aut per epiſtolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittebantur, minorem libertatem requirebant, nã poſt manumiſſionem liberi viuebant, ſed in vltimo vitæ ſpiritu animam, ſimul, & libertatem amittebãt, teſtari enim, & de bonis poſt obitum, præter patroni voluntatem, diſponere non poterant, §. Sed hæc inſ. de ſucceſſ. libert. Id vnum ta-

men eis relictum erat, quod priuilegia ciuiũ Ro-
manorum conſequi poterant, ſi iterum, aut te-
ſtamento, aut in eccleſia, Cenſu, uel vindicta ma-
numitterentur. Ideo Plinius Secundus in Epiſto-
la ad Fabatum epiſto. t 36. ſcribit. Spero imò con-
fido, facile me impetraturum, ut ex itinere defle-
ctat ad te, ſi voles vindicta liberare, quos proxime
inter amicos manumiſiſti. Deditij inferiorem,
& minimam libertatem habebant, peſſimaque
eorum conditio erat, multoque peior quam lati-
norum. Nam Latini viuebant, vt liberi, morie-
bantur vt ſerui; ſed Deditij, neque ut ſerui, ne-
que ut liberi viuebant, vmbra tantum quadam li
bertatis vtebantur; Dominis enim ad ſeruilia ope
ra ſe dedere ſolebant, ut totam uitam inſeruirẽt,
in morte tantum libertatem recepturi, in hoc ta-
men ſeruis feliciores, quod ſucceſſorem bono-
rum ſuorum habere permittebantur. Et ij erant
ſecundum Caium lib. 1. Inſtit. qui poſt admiſſa cri
mina ſupplicijs ſubditi & publice pro criminibus
cæſi eſſent, aut in quorum facie, vel corpore quæ
cunque notæ, aut igne, aut ferro, impreſſæ eſ-
ſent, ita ut deleri non poſſent. iſti enim ſi gratia
dominorum inita, poſtmodum manumittebantur,
tur, deditij appellabantur, ad imitationem for-
tè peregrinorum hoſtium, qui abiectis turpiter ar
mis, ſe Romanis dedere, non eſſent veriti: intel-
lige de hoſtibus, qui ab amicitia, & fœdere, quod
antea ipſis cum Populo Romano erat, defecerũt
ut cenſet Connan. Comment. iur. ciu. lib. 2. cap.
6. num. 4. Hodie verò omnes libertini efficiuntur
Ciues Romani, & iuſtam libertatem nullo diſcri
3 mine habito, acquirunt. §. fin. hoc titu. & l. vnica,
C. de Latin. libert. toll. & ſic hodie nulla eſt diffe-
rentia inter ingenuos, & libertinos, nam Liber-
tini eandem libertatem habent, quam habent
manumiſſores, quod verum eſt, reſpectu aliorum
hominum, ſed reſpectu manumittentis, retinetur
ius patronatus, quod in pluribus conſiſtit ut tra-
dit gloſſ. hic in verbo libertinus, & in l. fina. C. de
bo. libert. nec non in §. ſed noſtra. infra de ſucceſſ.
libert.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Debitor in fraudem creditorum manumittere non poteſt.*
3 *Quæ requirantur ad hoc, vt manumiſſio in fraudem creditorum facta cenſeatur.*
4 *Fallit ſi Dominus ſeruum in teſtamento cum libertate hæredem inſtituat.*
5 *Ignominioſum apud veteres erat, res defuncti publica præconis voce vendi.*
6 *Argumentum à veriſimili ad multa valet.*
7 *Minor viginti annis manumittere non poteſt.*
8 *Fallit ſi iuſtam cauſam habeat.*
9 *Secundo fallit ſi manumiſſio fiat in teſtamento, nam tunc in decimo ſeptimo anno manumittere poteſt.*
10 *Hodie minor de iure nouiſſimo eo tempore, quo teſtari poteſt, quod eſt in decimo quarto anno, etiam ſeruis libertatem dare poteſt.*

EX QVIBVS CAVSIS Manumittere non licet.

Tit. VI.

SVpra dictum fuit de varijs manumittẽdi mo
dis; verum quia non omnibus manumitte-
re licet, nec ex omnibus cauſis: ideo de hoc
1 nunc ſubmittit Imperator negatiue ponens de
ijs perſonis, quæ prohibentur, quia qui non repe-
ritur prohibitus manumittere intelligitur à iure
permiſſus argumento tex. in l. 1. ff. de teſtibus vbi
omnes teſtes eſſe poſſunt, qui non prohibentur,
& habet hæc Rubrica concordantes titulos in ff.
Qui, & a quibus manumiſſi liberi non fiunt, &
in C. qui manumittere non poſſunt

Qui manumittere non poſſint.

PRimo debitor, qui ſoluendo non eſt, in frau-
dem creditorum manumittere non poteſt,
§. 1. hoc tit. & l. in fraudem la prima, ff. qui, &
2 à quibus manumiſſ. liberr. non fiunt. Nec obſtat
quod in re ſua quilibet ſit moderator, & arbiter,
l. in re mandata, C. mandati. nam qui non eſt ſol-
uendo, & diſponit de bonis, non poteſt dici diſpo
nere de bonis proprijs, cum nihil dicatur eſſe in
bonis noſtris, niſi quod deducto ære alieno, ſuper
eſt, §. ſi. infra de l. Falcid. & licet libertati pluri-
mum debeamus, tamen per hoc ius creditorum
tolli non debet, l. ſecunda, §. ſi quis à principe, &
§. merito, ff. ne quid in loco publico uel itin. fiat,
& dicitur in fraudem creditorum manumittere,
quotieſcunque eo tempore, quo manumittit,
ſoluendo non eſt, vel datis libertatibus deſiturus
eſt ſoluendo: ad quod tamen duo copulatiuè, ut
3 fraus facta dicatur, requiruntur, animus ſcilicet
fraudandi, & euentus damni, §. in fraudem, hoc
tit. & l. prima, C. qui manumit. non poſſ. Nec
enim ſatis eſt, bona debitoris creditoribus,
non ſufficere, niſi fraudandi conſilium acceſſe-
rit, cum ſæpè de facultatibus ſuis, amplius,
quàm in ipſis eſt, ſperent homines, quod fre-
quenter accidit his, qui tranſmarinas negocia-
tiones, & alijs regionibus quam in quibus ipſi
morantur, per ſeruos, atque libertos exercent, di
cto §. in fraudem. hoc titulo, & l. in fraudem, ff.
qui, & à quibus manumiſſ. lib. non fiunt. Fallit
4 ſi Dominus ſeruum ſuum in teſtamento cum
libertate hæredem inſtituat, nam tunc libertas
conceſſa tenet, etiam ſi ſoluendo non ſit, & ſer-
uus velit, aut nolit, cogitur eſſe hæres, & neceſ-
ſarius hæres dicitur, §. licet autem, hoc titulo, &
hoc inductum eſt, partim in fauorem credito-
rum, partim, & præcipuè in fauorem debitoris.
In fauorem creditorum, ut habere poſſint quos
conuenire, & à quibus ſatisfieri poſſint, cum
hæres ſatisfacere creditoribus teneatur, l. fina. §.
cum igitur, C. de iure deliberan. in fauorem
debitoris, ne res hæreditariæ defuncti, ſed ſerui
nomine vendantur, & ſic ne iniuria defunctus af
ficiatur, d. §. licet autem, in fine. Ignominioſum
enim valde apud veteres erat, res defuncti publi-
ca præ-

ſa præconis voce vendi, vt Cicero in Orat. pro
Publ.Quint.de noſtra. Idem iuris eſt, ſi ſeruus
ſimpliciter hæres inſtituatur abſque expreſſa li-
bertatis mentione, nam nihilominus liber erit,
ex præſumpta teſtatoris voluntate, cum non ſit
veriſimile,eum quem heredem ſibi elegit, ſi præ
termiſerit libertatis dationem ſeruum remanere
voluiſſe,& neminem ſibi hæredem fore,quod ſi-
ne dubio procederet,cum ſeruus abſque liberta-
te hæres eſſe non poſſit, §. idemque iuris & ibi
gloſ.hoc tit.Hinc argumentum à veriſimili colli-
gitur,quod ad plurima valet,& multum vtile eſt:
& primo ad coniecturandam mentem teſtatoris
l.cum auus,ff.de condit.& demonſtr.l.cum acu-
tiſſimi,C.de fideicommiſſ.& l.ex facto.§.ſi quis
autem,ff.ad Trebel.ſecundo ad coniecturandã
voluntatem contrahentium.c.inſpicimus de reg.
iur.in 6.& ibi Doct.notãt.tertio ad conuincẽdũ
quem de malitia,& delicto,c.ſcribam & c.Quia
veriſimile,cum ibi notat per Abb.& Doct.de præ
ſump.
6 Quarto ad transferendum onus probandi
in aduerſarium,l.ex perſona,& ibi gloſ.l.ſiue poſ
ſideris,& ibi Bald.& Doctor.cap.de probatio.
Quinto ad Corroborandam probationẽ mi-
norem numero Iob carmen,§.ſi.ff.de teſtibus.
Sexto ad aggrauandã probationem:efficacior
enim probatio requiritur ab illo,qui vult proba-
re id,quod non eſt veriſimile.l.non eſt veriſimile
ff.quod metus cauſa;propterea licèt regulariter
habenti ſemiplenam probationem deferatur iu-
ramentum in ſupplementum probationis iuxta
nota.per Doct.in l.admonendi,ff.de iureiur.atta-
men in re non veriſimili habẽti ſemiplenam pro
bationem pro ſe non defertur iuramẽtum in ſup
plementum gloſ.& Bal.in d.l.non eſt veriſimile;
hinc ẽt emanat regula illa,qđ qui vult conſequẽs
videtur etiam velle antecedens l.legatum,& l.ad
rem nubilem cum ibi notatis per gl.ff.de Procu-
ratoribus.cap.quoniam de ſentent.excomm.lib.
6.Quod non eſt præſumptio, vt quis velit facere
actum inualidum,& fruſtratoriũ l.quoties,ff.de
reg.iur.Quod nunquam capienda eſt interpreta-
tio per quam impugnetur voluntas alicuius l.nõ
ad ea ff.de condi.& demonſt.& ſimilia
Secundò manumittere non poteſt minor vi-
7 ginti annis,§.eadem lege hoc tit.& l.1.ff. de ma-
numiſſ.fragile enim,& infirmum huiuſmodi æta
tis eſt conſilium multorum inſidijs expoſitum.
Fallit ſi iuſtam manumittendi cauſam habeat,
quæ tamen apud conſilium approbari,& vindi-
8 cta poſtea etiam manumiſſio fieri debet,d.§.eadẽ
lege,conſilium conſtabat Romæ ex quinque ſe-
natoribus & totidem equitibus (vt auctor eſt Vl-
pianus in Fragmẽtis tit.1.& Theop.hic) & ſi cau
ſa ſemel fuerit approbata,ſiue uera,ſiue falſa am
plius non retractatur,d.§.eadem l.in fin.liberum
enim eſt dum examinatur contradicere,ſed exa-
minata,& approbata non eſt amplius contradi-
cendum,præſertim cũ libertas ſemel collata non
retractetur,niſi ex magna cauſa l.ſi ex cauſa in fi.
cum l.ſeq.ff.de minorib.iuſtæ autem manumiſſio
nis cauſæ ſunt,veluti ſi quis patrem,aut matrem,
filium,filiamue,aut fratres,uel ſorores,aut peda-
gogum,nutricem,educatorem,alumnum,alum
nam,vel collactaneum,qui eiſdem mammis nu-
tritus ſit,aut ſeruum procuratoris habendi gra
tia,aut ancillam matrimonij habendi cauſa:dum
tamen intra ſex menſes in uxorem ducat,niſi iu-
ſta cauſa impediat:& ſeruus,qui manumittitur,
procuratoris habendi gratia,non minor decem,
& ſeptem annis manumittatur,d.§.eadem lege.
item iuſta manumiſſionis cauſa eſt,ſi ſeruus do-
minum à periculo uitæ,aut infamiæ liberauerit.l.
iuſta,ff.de manumiſſ.vindict.ſed quomodo poſſit
quis patrem,matrem,& cæteros manumittere,
declarat gloſ.hic in verbo patrem,ſcilicet,ſi ſer-
uus,qui patrem etiam ſeruum habeat à domino
liber factus,& hæres inſtitutus ſit.Secundò fallit
in teſtamento,& ultima uolũtate,tunc enim mi-
9 nor ſi decimum ſeptimum annum impleuit,&
decimum octauum attigit,libertatem etiam ſer-
uo in teſtamento dare poteſt,§.ſi.hoc tit.Imo ho
die de iure nouiſſimo,authent.vt admonet hic gl.
in uerbo adimpleuerit,minor eo tempore,quo te
ſtari poteſt,quod eſt in 14.anno,libertatem etiã
10 ſeruis dare poteſt,§.2.auth.ut ſponſalitia Largi-
tas nouel.119.& hoc quidem optima ratione.Nã
cui licet quod plus eſt,debet etiam licere quod eſt
minus,c.cui licet de reg.iur.in 6.ſed minori licet
in 14.anno de omnibus bonis teſtari,ergo ſeruis
etiam libertatem dare licere debebit,cum hoc mi
nus ſit,quàm de omnibus bonis diſponere.præte
rea,vna determinatio reſpiciens plura determi-
nabilia debet omnia pariformiter determinare,l.
iam hoc iure,ff.de vulg.& pupil.ſed minori in 14.
annò data eſt facultas diſponendi de omnibus bo
nis,inter quæ bona enumerantur etiam ſerui.er-
go eodem modo de eis,ſicut de alijs bonis diſpo-
nere poſſe debet.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio,& concordantes tituli.*
2 *Vnde dicta ſit lex Fuſia Caninia.*
3 *Quomodo procedat argumentum à contractibus ad ultimas uoluntates.*

DE LEGE FVSIA CANINIA tollenda. Titulus VII.

SVpra dictum fuit olim per l. Æliam Sẽtiam
minoribus 20. annis prohibitum fuiſſe ma-
numittere ſeruos,cuius diſpoſitio multis mo
dis limitata fuit per Imperatorem noſtrum, Ve-
rum quia alia erat lex quæ uſque ad certum nu-
merum tantum,manumiſſionem in teſtamento
1 permittebat,libertatemq; ualde,& multum re-
ſtringebat,hanc Imperator noſter tanquam inui
dam,& libertatem impedientem omnino ſuſtu-
lit,& abrogauit,& de eius abrogatione in hoc ti.
pertractat,cõcordatq; titulus in C.de lege Fuſia
Caninia Tollenda.lex Fuſia Caninia non à ca-
ne,vt falsò putat Accurſ.nomen habet,ſed ab au
ctoribus P.Fuſio & C.Caninio Gallo conſulib.
qui eam Auguſti temporibus rogarunt, cuius le-
gis ſententiam refert Caius lib.1.Inſtit.tit.2.Vl-
pian.in fragmentis tit.1.& Paul.lib.4.ſent.tit.vl-
timo,eaque talis erat,Habens duos ſeruos, am-
bos poterat in teſtamento manumittere, ſed ſi
plures habebat, tunc à duobus vſque ad decem
dimidiam partem tãtum,à decẽ ad triginta,tertiã

partem, à triginta vſque ad centum, quartam partem, à centum ad quingentos, quintam partem, nec plures vnquam ex quacunque grandi familia vltra centum in teſtamento manumitti poterant. hanc legem, vt libertatem impedientem de medio ſuſtulit, & abrogauit Imperat. hic & in l. vnica. C. de latin. libert. toll. & ratione, quia valde inhumanum videbatur, ut per eam morientibus adimeretur facultas, quæ viuentibus cõceſſa erat, & ſic plus tribui actibus inter uiuos, quàm in vltima uoluntate contra tex. in l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ. Ex quo gloſ. & Docto. hic notant, ꝙ valet argumentum à contractibus ad ultimas voluntates. Intellige affirmatiuè, non negatiuè; Veluti hoc, licet in cõtractibus, ergo & in vltimis uoluntatibus ualet, tanquam argumentum de minori ad maius affirmatiuè, ſed ſi dicamus, hoc nõ licet in contractibus, ergo nec in ultimis uoluntatibus, non ualet tanquam argumentum de minori ad maius negatiuè, quod in iure noſtro non eſt receptum; fauorabilior enim, & plenior eſt interpretatio ultimarum uoluntatum, quàm contractuum. l. in teſtamentis. ff. de reg. iur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quæ ſit ſecunda perſonarum diuiſio.*
3 *Argumentum à contrarijs quomodo procedat.*

DE HIS QVI SVNT SVI, uel alieni iur. Titulus VIII.

In principio Tituli.

1 HActenus ſummam hominum diuiſionem in liberos, & ſeruos accuratè explicauit Imperator; Nunc ad alteram diuiſionẽ deſcendit; circa quod eſt aduertendum quod ſuperior diuiſio iuriſgentium eſt, ſequens uero pro maiori parte iuris ciuilis, uel inuentione, uel reformatione, ut aduertit hic gloſ. 1. & concordat cum hac rub. Titul. in ff. de his, qui ſunt ſui, uel alien. iur.

Quæ ſit ſecunda perſonarum diuiſio.

2 SEcunda perſonarum diuiſio eſt, quòd quædam perſonæ ſunt ſui iuris, & quædam alieni iuris. §. 1. hoc Tit. & l. 1. ff. eod.

Quæ ſint perſonæ ſui iuris.

PErſonæ ſui iuris ſunt illæ, quæ nullius poteſtati, nec parentum, nec dominorum ſubiectæ ſunt; Veluti omnes illi, qui liberi ſunt, & parentes non habent, uel ſi habẽt, ab eis emancipati ſunt, & ex iјs, alij ſunt ſub tutela, ut impuberes, minores quatuordecim annorum. Alij ſub cura, ut puberes, maiores quatuordecim, & minores uigintiquinque. Alij nec ſub tutela, nec ſub cura, ut maiores 25. ann. De quibus omnibus habetur infra à tit. de tutel. uſque ad finem primi libri.

Quæ perſonæ alieni iuris dicantur.

ALieni iuris perſonæ dicuntur illæ, quæ uel dominis, uel parentibus ſubiectæ ſunt, ut ſerui, qui in poteſtate dominorũ ſunt, & filijſfamilias, qui parentum poteſtati ſubiacent. De iјs omnibus, ſ. & de perſonis, quæ ſui iuris, & de perſonis, quæ alieni iuris ſunt, dicturus Imperator, prius initium ſumit ab his, quæ alieni iuris ſunt, ea ratione, quia facilius cognitis iſtis, intelligi poterunt, quæ ſui iuris ſunt, cum contrariorũ eadem ſit ratio, & diſciplina. Hinc argumentum illud à contrarijs colligitur, quo paſſim Iuriſconſulti, & interpretes noſtri utuntur. Pro cuius perfecta cognitione ſciendum eſt, ꝙ contrariorũ eadem eſt ratio & diſciplina, quò ad cognitionem, quia cognitó uno ex contrarijs, & reliquum cognoſcitur; unde ſi cognouero quid ſit uirtus, facile uitiũ diſpiciam, & cognita priuatione, cognoſcam habitum. l. decem. ff. de uerb. oblig. Item, & 3
quo ad potentiam, quia quicquid poteſt fieri in uno contrariorum, illud idem receptum eſt in altero, ut ſicut conſenſu contrahimus, ita diſſenſu diſtrahimus. l. ab emptione. ff. de pact. Hinc relucet illud, ꝙ quotidie dicitur, ſicut operatur propoſitum in propoſito, ita oppoſitum in oppoſito. Ang. & Iaſ. in §. plus aũt. inſ. de action. Intellige niſi ſit diuerſa utrobiq; ratio, nam ubi diuerſa militat ratio, ibi ẽt diuerſa eſſe debet diſpoſitio. Exẽpla afferunt Bal. & Caſt. in l. lege 12. tab. C. de legit. hæred. Vbi dicunt, ꝙ ſi ſtatuto caueatur, ut ſoror non ſuccedat fratri, non tamen in caſu contrario uidetur ſtatutum diſponere, ut frater non ſuccedat ſorori, quia non eſt par ratio, ſed contraria conſeruandę, ſcilicet, agnationis.

SVMMARIVM.

1 *Qui ſint in poteſtate dominorum.*
2 *Effectus dominicæ poteſtatis.*
3 *Nimia dominorum aſperitas D. Pij conſtitutione coercetur.*
4 *Non ſunt audiendæ uanæ populi uoces.*
5 *Seruis de domino quærentibus non eſt credendũ.*
6 *Hodie dominus in ſeruos moderatam correctionem tantum habet.*
7 *Ex cauſa cogitur dominus vendere rem proprium.*
8 *Diuites tempore famis cogi poſſunt, ut iuſto pretio vendant frumentum.*
9 *Fugientes ad ſtatuam Principis, vel ædes ſacras, fiunt ſecuri.*

§. In poteſtate & §. Sed maior.

Qui dicantur eſſe in poteſtate dominorum.

1 SErui in ptãte dominorũ eſſe dicũtur, & hæc ptãs iuriſgentium eſt, nam ab omnibus per æquè gentib. conſtat hanc ptãtem receptã eſſe §. in poteſtate. hoc tit. & leg. prima. ff. eodem. Reperio tamen quòd Pli. li. 6. c. 22. teſtatur in Taprobane inſula nemini ſeruos fuiſſe, ſic apud Locros, & apud Phocenſes ſeruos habere lege uetitum erat, ut legitur apud Athenæum. lib. 6. cap. 7.

ex quo

ex quo obſeruandum erit; dictionē, Omnes aut aliam quamlibet, vel generalem, uel uniuerſalē, ex ſubiecta materia coarctari, ne omnia in uniuerſum comprehendat.

Qui ſint effectus dominicæ poteſtatis.

2 Effectus dominicæ poteſtatis uarij, & multi recenſentur per Doct. hinc. Primus eſt, quòd ſeruus quicquid acquirit, acquirit domino, etiam inuito, & ignoranti.d §. in poteſtate hoc tit.& §. item nobis.infra per quas perſ. nob. acquir.intellige,dummodo licitè acquirat, nam iniuſtè quæſita domino non acquiruntur.l.quod ſeruus.ff.de acquir.poſſeſſ.Scdò, ſeruus aduerſus dñm nec torqueri,nec interrogari poteſt.l.ſeruos C.de quæſt.excepto crimine adulterij.l.non ſolū. C.ad l.Iul.de adult.crimine fraudati Cenſus, & annonæ,vel ſalſæ monetæ.l.vix.ff.de iudic.& crimine læſæ maieſtatis.l fin.C.ad leg.Iul. maieſtat. & l.1,C.de quæſtion.Tertio,ſeruus dominum in ius uocare non poteſt, niſi quæſtio ſit de his, quæ ad ſtatum,& libertatem ſerui pertinent.d.l.vix.ff, de iudic. Quartò, olim dominus habebat ius uitæ,& necis in ſeruos, ad eo quod impunè etiam eos occidere poterat. At hodie nullis hominibus, qui ſub imperio Romano ſunt, licet ſupra modum,& ſine cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſæuire:exceptis caſibus notatis per gloſ.hic in verbo cognita: vltra quos, ſi quis proprium ſeruum occiderit,non minus punitur ſm D.Pij conſtitutionem,quàm ſi alienum ſeruū interfeciſſet. el §. in poteſtate hoc tit.& l.1.in ſi ff.eod. Dura enim nimis,uel ipſis dijs ſemper viſa fuit, nimia dominorum in ſeruos ſæuitia. Nam Iuppiter ipſe Annio cuidam per ſomnium imperaſſe fertur, vt ſenatui nunciaret, non ſibi placuiſſe Atronij Maximi factum,qui ſeruum ſuum verberatum patibuloq́, affixum ante ſpectaculi commiſſionem per circum egerat, quod cum reſciuiſſet ſenatus ſupplicium de crudeli domino ſumi iuſſit, & ad propitiandum Iouē ludis illis Circenſibus diem addidit Macrob. Saturnal.lib.1.c.2. Vlp. in l.2.ff. eod. refert Vmbriciam matronam ab Hadriano in quinquennium relegatam fuiſſe,ex quo leuiſſimis de cauſis ancillas ſuas atrociſſime tractauerat.& non ſolum domini,qui immaniter ſæuientes ſeruos occidunt; ſed etiam qui duriores, & aſperiores ſunt,quàm æquum eſt, ex eiuſdem D. Pij conſtitutione coercentur.§.ſed & maior. hoc
3 tit.Huius conſtitutionis occaſionem præbuit Iulius Sabinus; qui cum in ſeruos crudelis admodum eſſet,& ipſi tam grauem immanitatem diutius ferre non poſſent,relicto domino, ad Principum ſtatuas confugerunt, Aelianos: Martiano Proconſule eius Prouinciæ illac tranſeunte, eius auxilium inuocarunt. Is qui legem in hoc nullam habebat, more ſolito Principem rei ueritate ad eum fideliter perlata, conſuluit. Cui Imperator Antoninus in hæc verba reſcripſit. Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet,nec cuiquam hominum ius ſuum detrahi; Sed & dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, uel famem, uel intolerabilem iniuriam denegetur ijs, qui iuſte deprecantur:ideoq́; cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſacram ſtatuam confugerunt, & ſi vel durius habitos,quàm æquum eſt,uel infami iniuria adfectos eſſe cognoueris, venire iube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur; Quod ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciat me hoc admiſſum aduerſus ſe ſeuerius exequuturum; Dicit: dominorum poteſtatem in ſeruos illibatam eſſe oportere,nec cuiquam ius ſuum detrahi: qa neque iuſtum,neque legibus conſentaneum eſt, inuitis dominis ſeruos in libertatem eripi; ppea Hadrianus Imp.populo uolenti aurigam, qui in Circo placuerat liberum fieri, noluit conſentire ne dño fieret iniuria Dion.& Spartia.in Hadri.a quo non abhorrens. D.Marcus,ex acclamatione populi ſeruos manumitti vetuit.l.ſi priuatus.ff.q, & à quibus, & alibi uanas populi uoces non eſſe
4 audiendas legiſlator ſcriptum reliquit.l.decurionum.C.de pœnis.c.2.de elect.& ſi aliquando publica cauſa ſuadente,aut alia iuſta ratione,lex,vel Princeps,ius alterius imminuit, eodem tramite rerum pretium perſolui iubet.l.venditor.§.ſi conſtat.ff.commun.præd.Dicit:Sed & dominorū intereſt. Qualiter interſit dominorum,ne auxiliū ſeruis denegetur,declarat Theophilus,ſ.ne ſerui duriſſima ſeruitute oppreſſi, & atrocitate deſperata huiuſmodi iugi liberatione in ipſos dominos aliquid machinentur;aut manus ſibi inferāt, aut fuga arrepta pretium ſui domini auferant,& certe clades multas,ac perniciosas à ſeruis fabricatas fuiſſe legimus,dum iugum à ceruice excutere aggreſſi ſunt. Illæ potiſſimum inſignes ſunt, q̄ Herodonio Sabino duce,illatæ fuerunt, de quib. Liuius lib.4. nec non illæ dum capta fuerunt caſtra Manilij Lentuli Piſonis, ſeruorum tumultu, & acie,ut narrat Plutarch.in Craſſo, Oroſius lib.5. cap.8.& Diuus Auguſtinus libro tertio de ciuitate Dei capit.26.aliam ſeruorum rebellionem duce Athemone paſtore ſeruo, in dominos, qua exercitus Seruilij,& Luculli trucidatus fuit ſuperiores authores narrant. Extat etiam memoria alterius rebellionis ſeruorum, Duce Spartaco in liberos, qua Campania tota, & ferè omnis Italia direpta fuit, vt docet Oroſius libro quinto capitulo vigeſimoquinto, Eutropius libro ſexto capitulo ſecundo, & Appian. libro primo bellorum ciuilium. Dicit:cognoſce, quia ſeruis de do-
5 minis querentibus non eſt credendum,cum genuinum quoddam odium ſeruis in dominos inſitum eſſe videatur. Senec.epiſto.47. Subdit, venire iube bonis conditionibus. Ne dominus interim ſeruo infenſior graues venditioni conditiones apponat. Addit: Ita, vt in poteſtatem Domini non reuertatur, quia hæc conditio in venditione apponi debet, ne vnquam in poteſtatem Domini reuertantur. Hodie igitur reſtat Dominis moderata tantum correctio,&
6 poteſtas quædam in ſeruos.leg. vnica.Codice de emendat. ſeru. & hoc ne dominica poteſtas omnino inanis reddatur, ſi nec modicam correctionem haberent, cùm præſertim totidem hoſtes, vt eſt in prouerbio nobis eſſe ſoleant, quot ſerui Macrob. libro primo Saturnal. capitulo vndecimo.Hinc colligunt Doct. quòd ſuccurrendum eſt non iniqua poſtulantib.l.Attilicinius.ff.de ſeruit. ruſtic. prædior. & iuſta petentibus non eſt denegandus aſſenſus lege iuſtum.

C.de eden. Quòd licet nemo inuitus cogatur uẽ
dere rem ſuam iuxta.l.nec emere.C.de iure deli-
7 ber. tamen ſubſiſtente aliqua cauſa cogi poteſt,
vt hic in tex.noſtro, ſicut & tempore famis diui-
8 tes cogi poſſunt, ut iuſto pretio uendant frumen
tum ſecundum Bald. & alios in l.1.C. de epiſco.
audient. Item quòd qui ad ſtatuam Principis con
fugit, ſit ſecurus adeo quòd inde extrahi non po-
teſt, id quod & multo magis locum habet in fu-
9 gientibus ad ædes ſacras. §. ſed neque auth. de mã
dat. Princip. qui mos originem traxit à Moſe, qui
poſt reditum in tribus ciuitatibus ab ipſo condi-
tis, ædes conſtituit, ad quas, qui non ex propoſi-
to hominem occidiſſent confugientes, tuti erãt,
nec inde extrahi poterant, ut legitur apud Io-
ſeph. lib. 4. Nepotes Herculis poſtquam ipſe è ter
ris migrauit, eos forte timentes, quos auus vexa-
uerat, Athenis miſericordiæ templum colloca-
runt, ut eſſet eis aſylum, à quo nemo per uim ex-
trahi poterat. Vt Seruius in 2. & 8. Aen. tradidit
eum Statij locum citans 11. Thebaidos.

Fama eſt defeſſos acie poſt buſta paterni
Numinis, Herculeos ſedem fundaſſe nepotes.
Sic ſacraſſe loco commune animantibus ægris
Confugium.

Quod & Romulũ feciſſe Romæ authores ſunt.
Liu. lib. 1. ab urbe condita, & Dionyſ. Alicarn. lib.
2. antiquit. Romam, de quo meminit. Virg. lib. 8.
Aeneid.

Huic lucum ingentem, quem Romulus acer aſy-
lum
Rettulit, & gelida moſtrat ſub rupe Lupercal.

Et Ouid. 4. Faſtorum.

Romulus, vt ſaxo lucum circundedit alto
Quilibet huc inquit, confuge, tutus eris.

Apud Athenienſes, Theſei ſepulchrum ſeruis, &
ijs, qui potentiores metuebãt Aſyli loco fuit, quẽ-
admodum Plutarchus in Theſeo ſcribit. apud La
cedæmonios Palladis templum tantæ dignatio-
nis fuit, ut pecunia iudicati, & nocentes quicun-
que etiam capite damnati, qui ad illud confugiſ-
ſent pecunia, noxaque ſoluerentur. Pauſanias in
Atticis exiſtimat non ob aliam cauſam Syllam in
diram incidiſſe calamitatem, quàm quòd Ariſto-
nem, qui in Mineruæ templum confugerat, ui ex
tractum interfici iuſſiſſet. Idem Pauſanias in A-
chaicis Helices urbis excidium commemorans
multa exempla tradit, quibus apparet implaca-
bilem omnino fuiſſe numinum iram ob uiolata
Deorum templa, quo loci etiam refert Dodonæi
Iouis oraculum Athenienſibus redditum.

Ara tibi Eumenidum fumans, & curia martis
Sint cordi, hinc bello domiti: nam forte lacones
Suppliciter triſtes venient: tu proijce tela
Supplicibus parcens diuum quos iura tuentur,

Traditum eſt etiam, Oreſtem, matre occiſa, cum
a tribus furijs infeſtaretur, in templum Apollinis
confugiſſe, nec auſas ingredi Eumenidas, ſed ex-
pectaſſe, dum exiret. Hinc Vergil. libro quarto
Aeneidos.

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus
atris
Cum fugit, vltricesque ſedent in limine diræ.

Si igitur ueteres falſis, ac uanis ſuorum deorum
ſeducti ſuperſtitionibus, eorum ſimulacra adeò
ſacroſancta habuerunt, ut ad ea ſe recipientes, ab
omni iniuria tutos, atque immunes, tamdiu eſſe
uoluerint, quandiu eas ædes, ac templa haberent
receptacula: arctiori multo, & fortiori ratione
tenemur nos honorem debitum ſacris domibus,
& locis exhibere. Hac de cauſa ſtatuerunt Impe-
ratores, quòd ad aras, uel ædes ſacras confugien-
tes tuti ſint. §. ſed neque auth. de mandat. princ.
id quod uoluerunt ſumm. Pont. procedere quam
uis grauia maleficia pertractauerint, quicquid ſit
de iure ciuili, cap. inter alia, & ibi Abb. nu. 24. de
immunit. eccleſ. Verum cum Eccleſijs immuni-
tas data non ſit, ut ſint aſyli delinquentium, &
ſpeluncæ latronũ, ſed ut præſtent refugium miſe
ris, qui humana fragilitate, aut caſu in aliquod cri
men inciderunt, ideo quædam crimina excepta
ſunt, quæ qui patrauerint, tametſi ad templum
accedentes, impunitate nõ donantur, qualia ſunt
ſacrilegium, proditorium, homicidium, blaſphe-
mia, publicum latrocinium, nocturna depopula-
tio, delictum in Eccleſia commiſſum, fruſtra.n.
tunc, ut dicit ſumm. Pont. in c. fin. de immunitate
eccleſ. legis auxilium inuocat, qui in legem com-
mittit. Et alia id genus de quibus, & alijs ad hanc
materiam pertinentibus, dicam in meis Canoni-
cis quæſtionibus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Patria poteſtas quid.*
3 *Mater ius patriæ poteſtatis non habet.*
4 *Roma communis patria dicitur.*
5 *Nati extra matrimonium in poteſtate patris non ſunt.*
6 *Ex paterno, & non materno genere deducitur nomen, & nobilitas, & quare? et ob quam cauſam.*
7 *Pater olim habebat ius vitæ, & necis in filios, hodie non.*
8 *Propter neceſſitatem famis filius per patrem vendi, vel pignori tradi poteſt.*
9 *Nulla lis inter patrem, & filium conſiſtere poteſt.*
10 *Nec patrem, nec matrem, ſine venia, filius in ius vocare poteſt.*
11 *Quod peculium patri acquirat filius.*
12 *Nec mortis cauſa donare filius ſine conſenſu patris, nec ex mutuo obligari, nec in iudicio ſtare poteſt.*
13 *Quare Duces Venetiarum crucem in fronte geſtare ſoleant.*

DE PATRIA POTESTATE.
Titulus IX.

1 DIctum eſt ſupra de Poteſtate, quam habent
domini in ſeruos, nunc ſuccedit de Pote-
ſtate, quam habent parentes in filios, &
habet hic Tit. concordantem Rubricam in C. de
Patria poteſtate.

Quid ſit Patria poteſtas.

2 PAtria poteſtas, eſt ius à populo Romano in-
troductum, per quod filij, & filiæ, cæterique
deſcendentes, per lineam maſculinam, ex

legitimo

legitimo matrimonio nati, uel legitimati, aut ado
ptati, ſuis patentibus, & aſcendentibus paternis
ſubijciuntur, quoad certos effectus. §. 1. & toto
hoc titulo noſtro.

Dicitur in primis. Patria poteſtas, quia ſolum-
modo patres hoc ius in liberos hẽnt, nõ matres,
& licet æqualis reuerentia debeatur tàm patri,
quàm matri, ſecundum text. in l. parentes de in
3 ius uocando; tamen fœminæ hanc poteſtatem,
quam ius ciuile introduxit, non habent. §. feminæ
infra de adoptionibus. Dicitur ius à populo Ro
mano introductum, quia hoc ius proprium eſt
ciuium Romanorum, & non omnibus homini-
bus, ſed ſolum ciuibus Romanis, hoc eſt, illis, qui
ſub Imperio Romano ſunt, compeut. §. ius autẽ,
hoc tit. & ibi gloſ. in uerbo Romanorum. ſolebãt
olim Romani principio naſcentis Vrbis uicinos
populos in ciuitatem admittere, ex quibus Lati-
ni antiquiſſimi ſocij fuerunt, qui iure ciuitatis Ro
manæ donati ſunt; deindealij Prouinciales iure
ueteris Latij ciuitate donari cæperunt; unde iure
Italico donari dicebantur. l. 1. ff. de cenſibus, qua
ratione Italos omnes, Strabo ſcribit lib. Geogra.
5. Romanos appellatos fuiſſe. Demum Anto-
nius Imperator, qui ex pietate cognomẽtum Pij
meruit, hoc ipſum omnibus in commune ſubdi-
tis, lege lata, donauit, conſtituens, ut quicunque
Romano Imperio ſubiecti forent, Romani ciues
eſſent, & haberentur. l. in orbe. ff. de ſtatu homin.
quod eò pertinet, ut magiſtratus creari, & hono-
res in ciuitate adipiſci poſſent, nec non legitimas
hæreditates adire, teſtamenta facere, liberos in
poteſtate habere, & ſimilia; hac de cauſa Romã,
4 communem patriam eſſe, dicit Modeſtinus iuris.
C. in l. Roma. ff. ad municipal. Alci. lib. 2. diſpũct.
c. 21. Dicitur filij, & filiæ, nati ex legitimo matri-
monio, quia nati ex damnato coitu, & extra ma-
trimonium non ſunt in poteſtate noſtra. l. 3. ff. de
5 his, qui ſunt ſui, uel alien. iur. l. lex naturæ. ff. de
ſtatu homin. Dixi, vel legitimati, aut adoptati. Le-
gitimati, quia quamuis aliquis non ſit natus ex iu
ſtis nuptijs, ſi tamen legitimetur, deuenit in pote
ſtatem patris. §. fin. infra, de nupt. adoptati. nam
licet aliquis non ſit filius, ſi tamen ut filius adopte
tur efficitur in poteſtate illius, qui adoptat. §. 1. in
fra de adopt. vbi dicam, & leg. 5. ff. de his, qui ſunt
ſui, vel alien. iur. & ſic tres ſunt cauſæ patriæ po-
teſtatis, iuſtæ nuptiæ, legitimatio, & adoptio, gloſ.
in l. 3. ff. de his, qui ſunt ſui, uel alien. iur. Dixi, &
cæteri deſcendentes; quoniam non ſolum filij,
& filiæ; ſed etiam nepotes, & pronepotes in po-
teſtate, noſtra ſunt. §. fin. hoc tit. & l. 4. ff. de his qui
ſunt ſui, uel alien. iur. Dixi. Deſcendentes ex li-
nea maſculina, quia qui deſcendunt ex fœminina
non ſunt in poteſtate noſtra, ſed patris eorum,
d. §. fin. in fine. Ratio eſt quia filij, quò ad familiam
ſequuntur patrem, & non matrem. l. cum legiti-
mæ. ff. de ſtat. homin. ex paternoq; ue genere, &
6 non materno deducitur nomen, & nobilitas. leg.
exemplo. C. de decurion. lib. 10. & l. familiæ. §. fin.
ff. de verb. ſignificat. Huius rei cauſam refert Co-
raſ. lib. 1. Miſcell. cap. 15. Emanante in Athena-
rum arce aquarum ſcaturigine, eodemque fortè
loco enata oliua arbore, à Cecrope Rege miſſi
fuerunt homines Apollinis oraculum ſciſcitatu-
ri; ut ſi quid illo oſtento dij minitarentur, ratio-
nem ediſcerent: quibus reſponſum eſt, non ad
alicuius calamitatis ſignificationem factum oſtẽ
tum, ſed deorum duorum inter ſe certantium, v-
ter eorum Athenis nomen imponeret: & per vn
dam Neptunum, per Oleam Mineruam ſignifi-
cari, Quare liberum, & integrum eſſe Athenien
ſibus, vtrius Dei nomine nuncupandam vellent
ciuitatem, decernere. Quæ cum à Legatis Ce-
cropi renunciata eſſent, & mares, & fœminas
(nam tum & mulieres publicis conſultationibus
intererant) ad ferenda ſuper hoc ſuffragia conuo
cauit. Maribus igitur pro Neptuno, Fẹminis pro
Minerua in ſuffragia euntibus: fœminæ cum plu
res eſſent, quia fœminarum vna plus inuenta eſt,
vicerunt. & quod uſu uenire videmus uicit me-
liorem partem numeroſior, ſicque Mineruæ no
mine ciuitas Athenas nuncupata fuit, Minerua,
Græcis Athena dicitur: Qua de re indignatum
Neptunum, tantam aquarum vim effudiſſe fer-
tur, vt Athenienſium terram omnem occuparie
maris facies: quem ut placarent triplici ſupplicio
mulieres affectæ fuerunt. Primum, vt ne quis
Atheneas eas uocaret. Alterum, vt nulla fẹmi-
narum poſt hac ferret ſuffragia. Tertium, ut
nullus naſcentium materno nomine cenſeretur.
Caunij, vt Herodotus tradit lib. 1. qui Clio inſcri-
bitur, nec non & Licij, Cælio authore, à matri-
bus, & auijs nomina accipiebant, & genus ſuum
repetebant. Dixi: ſubijciuntur patri, vel aſcendẽ
tib. paternis, quia donec viuit auus, vel proauus,
nepos in eorum eſt poteſtate, & non patris. l. 5. ff.
de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. & §. 1 inſ. Quibus
mod. ius patr. poteſt. ſoluit. Dixi: quo ad certos
effectus. Ideo de his videamus.

Qui ſint effectus Patriæ poteſtatis.

7 PRimus effectus Patriæ poteſtatis eſt, ꝙ olim
pater ius habebat uitæ, & necis in filios, do
cet hoc Paulus. I. C. in l. in ſuis. ff. de liber.
& poſthum. Sic apud Aegyptios, nulla alia pẹ-
na patribus filios occidentibus conſtituta erat,
quàm quod tribus diebus totidemque noctibus
circa cadauer interempti aſſiſterent; minime. n.
iuſtum putabant ob interfectum filium vita pri-
uari eum, qui eius vitæ author fuiſſet, ſed dolore,
& pẹnitentia facti affligendũ eſſe, ut ſcribit Dio-
dorus Siculus, libro ſecundo Bibliothe. eamque
ſufficientem pẹnam putarunt, nam (vt ait Euri-
pides) in ſupplicibus Actu. 5. verſic. 128. nullum,
cruciabilius malum, inueneri põt, quàm filium
mortuum conſpicere. Sic legimus Cardianos,
vt ſupplicio acerrimo afficerent Miltonẽ Thra-
cem, amicum Athenienſium, proditum Caude-
mo cum filio, primum filium ante patris oculos
in naui iugulaſſe, & è naui in pelagus proiecisſe,
vt ſcribit Demoſthenes contra Ariſtocratem,
Fertur etiam, Strateſicleam Spartiatam mulie-
rem, cum filio captam, tortores rogaſſe, ut prior
filio necaretur, ſed ut crudelius vexaretur, non
obtinuiſſe, Plutarcho teſte: & apud Vergilium
Priamus increpat Neoptolemum, non de cæde
filij, ſed quod ante patris occidiſſet oculos, ut ani-
maduertit Sextus Victor libro primo var. lectio.
c. 8. Sed cum id nimis acerbũ uideretur, nimiſq;
ferina, & ultra ferarum humanitatem parentib.
licentia

licentia data eſſet. Romani varijs legibus immo-
dicam illam poteſtatem coercuerunt.l. vlt. C. de
Pat.pot.etenim Patria ptās in pietate debet, non
in atrocitate conſiſtere, ut dicitur in l.5.ff. ad l.
Pomp.de patricid. Propterea hodie non licet pa-
tri, filium, quamuis improbum occidere, ſed de-
center tantummodo caſtigare.l.vnica.C.de emē
dat.propinq.vel accuſare apud competentem ma
giſtratum.l.2.ff.ad leg.Cornel.de ſycar.eique pu-
niendum offerre, ita ut magiſtratus paterni deſi-
derij in pęna infligenda rationem habeat.l. 3. C.
de Patr.poteſt. Qua in re humanum erit ſequi D.
Pij exemplum, cuius meminit.l. C. in l.milites a-
grum §.fin.ff. de re milit. Is deſertorem qui à pa-
tre oblatus fuerat, in deteriorem militiam dari
iuſſit; ne videretur pater ad ſupplicium filiū ob-
tuliſſe. Sic Ionatas ſententia patris Saulis condē-
natus à populo, pęna immunis fuit reg.1.cap.14.
Rhaco cum haberet filium quendam infandum
delictis, nomine Cartonem, comprehenſum, ma
nibus in terga reuinctis, iudicibus puniendum
obtulit: At illi rei nouitate conſternati, utrunque
ad Regem Perſarum Attaxerxem adduxerunt,
qui cognita conſtantia patris perſeuerantis in fi-
lij peccati vindictam, filium liberauit, & Rhaco-
nem in ſuorum iudicum numerum cooptauit,
ut refert Aelianus lib.1.de var.hiſt. Quid igitur de
illis parentib. ſentiendum erit, qui plus ęquo du-
ri proprios filios negligunt, & immoderata auſte
ritate exoſos habent? Nihil certe grauius habuit
Aeſchines quod exprobaret Demoſtheni, quàm
quòd ſtatim poſt filij mortem, candida ueſte indu
tus, luctum neglexiſſet; Adijciens, eum, qui filios
odit, deſerit, aut contemnit, neque probum eſſe,
neque bonum populi gubernatorem futurum.
Aeſchines in Orat. contra Cteſiphontem, &
Demoſthenem. Inter feraſque potius, quam
inter homines, cenſeri debent, qui in propriam
ſobolem ſine cauſa ſæuiunt, quos dominus Iob
cap.39. Struthioni auis comparat, quæ derelin-
quit oua ſua in terra, & obliuiſcitur, quod pes
conculcet ea, & beſtia agri conterat. Duratur,
inquit, ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui, priuauit eā
Deus ſapientia, nec dedit illi intelligentiam. Re-
fert Seneca lib.de Clement.cap.14.equitem Ro-
manum in foro graphijs à populo confoſſum fuiſ
ſe, quia filium flagellis occiderat. Secundò, pa-
ter filium uendere, vel pignori tradere poteſt, nō
8 indiſtincte (vt olim permiſſum erat) ſed tantum
propter vrgentem neceſſitatem famis, ita ut po-
ſtea oblato pretio, uel æque bono mancipio e-
mens teneatur illum reſtituere priſtinæ libertati.
l.2.C.de patribus, qui filios diſtrax. & pater ad pin
guiorem fortunam deueniens compelli poteſt,
ut filium liberet, ſecundum Bald. in cap. ex reſcri
pto de iuteiur. Idque ſolum in patre locum ha-
bet, non in matre, nec auo, licet nepos in aui po-
teſtate ſit, ita Doct.in d.l.2. maximus certe eſt do-
lor famis, ut inquit Menander, & miſerrimum fa
me mori. Euſebius lib.9 hiſtor.eccleſiaſt.cap.8.re-
fert tempore Maximiani Imperatoris multos pa
rentes filios ſuos uendidiſſe. & Eriſichthon cum
præ fame patrias attenuaſſet opes, tandem, & fi-
liam uendidit, de qua Ouidius libro octauo Me-
tamorph.

--& tandem demiſſo in viſcera cenſu
Filia reſtabat, non illo digna parente.
Hanc quoque vendit inops.

Tertio inter patrem, & filium ciuilis obligatio in
tercedere non poteſt.§.inutilis infra de inutil. ſti-
pulat. & ratio eſt, quia cum pater, & filius una, &
eadem perſona fictione iuris cenſeantur, iuxta
tex.in l.fi.C.de impuberi, & alijs ſubſtit; ſi orire-
tur inter eos ciuilis obligatio, pater ſibi ipſi obli-
garetur, cum quicquid acquirit filius, acquirat pa-
tri.tot.tit.infra per quas perſonas nobis acquiri-
tur, quod ualde abſurdum eſſet, cum ſibi ipſi ne-
mo obligari poſſit.l.2.ff.de ſtipula.ſeruo: & actio,
& paſſio in eodem ſubiecto non concurrant, ſic
nec lis aliqua conſequenter inter patrem, & fi-
9 lium eſſe poteſt.l.lis nulla.ff.de iudic.prętérquam
in Caſtrenſi peculio, uel quaſi, & nonnullis alijs
caſibus, de quibus gloſ.in d.l.lis nulla. Veluti cum
filius alimenta petit.l.ſi quis a liberis.ff. de libe.&
poſthum. uel filia dotem.l. qui liberos.ff. de ritu
nupt.uel cum filius allegat patrem reſtituere gra-
uatum fidcicommiſſi bona diſſipare.l. Imperat.
ff.ad Senatuſconſult.Trebell. Quartò, filius pa-
trem in ius ſine uenia uocare non poteſt.l. fin.ff.
10 & C.de in ius uocando. Iſte non eſt proprius ef
fectus patriæ poteſtatis: quia nec emancipatus
hoc poteſt: nec mater uocari poteſt, quæ filios in
poteſtate non habet.l.fin.C. de in ius uocando.
Quintò, quicquid acquirit filius, excepto Caſtren
ſi peculio, uel quaſi, acquirit patri.l.cum oportet.
C.de bonis quæ liberis, & quidem totum ſecun-
dum ueteres leges undecunque ad filium res per
ueniſſent, ſed hodie ita demum ſi ex bonis patris,
aut eius occaſione obueniat, nam aduentitij pe-
culij proprietas apud filium remanet, ſolo rerum
uſufructu patri dclato d.l.cum oportet.§.1. Scien
dum eſt, quod peculium, aliud eſt caſtrenſe, aliud
quaſi caſtrenſe. aliud profectitium, & aliud ad-
uentitium, ita glo.in d.l.cum oportet, Caſtrenſia
ſunt quæ filius acquirit in caſtris, uel quæ ei in mi
litia degenti donata ſunt.l.1.C.de Caſtrenſi pecu
lio lib.12. quaſi caſtrenſia dicuntur, quæ filius ac-
quirit occaſione militiæ inermis ſiue literariæ.l.
ultima.C.de inoffic. teſtamen. Et iſta filius in to-
tum ſibi acquirit tàm quoad proprietatem, quàm
uſumfructum, ita quod de ipſis ad libitum diſpo-
nere poteſt.d.l.fin.C.de inoffic.teſtam. Aduenti-
tia dicuntur, quæ filius acquirit ex ſucceſſione
matris, uel extranei, uel quæ liberalitate Dei, aut
laboribus ſuis adeptus eſt, & hæc patri acquirun
tur quoad uſumfructum tantum, non quoad
11 proprietatem.d.l.cum oportet. Profectitia dicun
tur ea, quæ a patre, uel ex ſubſtantia, aut rebus pa
ternis proficiſcuntur, aut eius occaſione quæſita
ſunt, & hæc patri, & quoad uſumfructum, &
quoad proprietatem acquiruntur.§.1. infra per
quas perſon.nob. acquiritur. Sextò, filius mortis
cauſa donare non poteſt abſque conſenſu patris.
l.tam is.§.1.& ibi glo.ff.de donat. cauſa mort. te-
ſtamentum uerò, nec conſentiente quidem pa-
tre, facere poteſt, niſi de caſtrenſi, uel quaſi caſtrē
ſi peculio, in quibus pro patrefamil.habetur. leg.
penul.& fin.C.qui teſtam.face.poſſ. Septimò, fi-
liusfamilias ex mutuo obligari non poteſt.l.1.ff.
ad Senatuſconſul. Macedon. nec ex pollicitatio-
12 ne, & uoto Reipublicę facto.l.2.§.uoto.ff.de pol
licitat. Alciatus lib.4.Paradox. capitulo ſecundo.

Octauo

Octauo pater filium, qui ab alio inuitus detinetur, petere & vindicare poteſt interdicto de liber. exhiben. tot. tit. ff. de liberis exhibendis, & l. 1. ff. de rei vindicat.

Nono licet hæreditas non agnita, non tranſmittatur. l. vnica. §. in nouiſſimo. C. de caduc. tollend. tamen patria poteſtas efficit, vt hæreditatē infanti delatam, nec dum aditam, pater nanciſcatur. l. ſi infann. C. de iure deliber.

Decimo filius familias non poteſt eſſe in iudicio contra alium ſine licentia patris. l. fi. §. 1. C. de bonis quę liberis, quod uerum eſt in cauſa ciuili, ſecus in criminali, quia cum agatur de publico intereſſe, poteſt. l. inter liberas. §. filiusfamilias. ff. ad legem Iuliam de adulter. in ijs enim, quæ ſunt publici iuris, non curatur patria poteſtas, propterea patrem nolentem reſtituere hæreditatem filiofamilias, Iudex cogere poteſt. l. nam quod. ff. ad Senatuſconſul. Trebellianum. Extra vero publicas cauſas inter filium magiſtratum, & patrem priuatum publicos honores ceſſare dicit, Taurus Philoſophus apud Gellium lib. 2. noct. Atticar. c. 2. vbi refert, quid in huiuſmodi negotijs, & patris, & filij officio conueniat ex claud. annal. lib. 6. cius verba ſunt hæc. Facti ſunt Conſules Sempronius Gracchus iterum. & Q. Fabius Maximus, filius eius, qui præcedenti anno Conſul erat, & Conſuli, pater Proconſul obuiam factus in equo vehens uenit, neque deſcendere voluit, qui pater erat, neque lictores auſi ſunt deſcendere iubere, tum Conſul ait, deſcendere iube, quod poſtquam lictor intellexit Maximum Proconſulem deſcendere iuſſit, Fabius imperio paret, & filium collandat, eo quod imperium, quod populi eſſet retineret: ſed magis laudandus eſt Laurus Celſus nobilis Venetus, qui Dux creatus, patre ſuperſtite, cum patrem obuiam non haberet, eo quod inique ferret animo, ſe ita filio occurrere deberē, ut cum nudato capite ſalutare cogeretur, pileo ſuo in fronte crucem auream figendam curauit, ut
12 crucis vexillo, ſi non filij dignitati reuerentiam exhibere videretur, id quod pater pacato animo accepit, & reliqui Duces in hunc vſque diem retinent, teſte Aegnat. de exemplis illuſtrium virorū, Reipublicæ Venetæ. lib. 5. c. 7. de parentum amore, & indulgentia in liberos.

Deeſt hoc in loco Titulus de Nuptijs, qui impreſſus ſeparatim legitur, & in eo tota matrimonialis materia continetur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Adoptionis antiquiſſima eſt origo.*
3 *Adoptio quid.*
4 *Liberorum ſpecies plures ſunt.*

DE ADOPTIONIBVS.
Titulus XI.

1 CONtinuatur Titulus noſter ad præcedentes hoc pacto. ſupra in tit. de Patr. poteſtat. dictum fuit, quòd tres ſunt cauſæ patriæ poteſtatis. Iuſtæ, ſcilicet, Nuptiæ, Legitimatio, & Adoptio, quarum duæ priores cum in præcedenti Titulo explicatæ ſint, ſubijcit nunc Imperator tertiam, & ſic incipit titulus de Adopt. qui habet concordantes titulos in ff. & C. de Adopt. & extra de cognat. legal.

Quæ ſit adoptionis origo.

2 ADoptionis originem, & vſum, vel ex eo vetuſtiſſimum eſſe conſtat, quòd à filia Pharaonis Moſem adoptatum fuiſſe ſacræ teſtantur literæ, Exod. cap. 2. Theſeum item fortiſſimum illum Athenarum Regem, Herculeæ virtutis æmulum, ab Aegeo adoptatum legimus, talemque in alienam familiam tranſitum, magna ratione veteres induxerunt, ad leniendum nempè dolorem, & in ſolatium eorum, qui nullū, aut ſterile matrimonium experti liberos non habebant, aut quos habuerunt, infelicitate fortūnæ amiſerant, vel habebant, ſed degeneres, & improbos, aut debiles malaque valetudine affectos, & hoc ne familiarum dignitas naturalis ſobolis penuria periret: ſicque lex, benigna mater, defectū naturæ ſupplens, ſterilitati, & mortalitati deficiētium familiarum medetur. Hac ratione Aphricanus maior cum filium haberet minus benè valentem, & gignendis liberis parum idoneū, Pauli Aemilij filium adoptauit, qui poſtmodum ob deletam feliciter Carthaginem, Aphricanus minor dictus fuit. Sic Auguſtum à Iulio Cæſare, Tyberium ab Auguſto; Traianum à Nerua; Aelium Adrianum à Traiano; ab Adriano Antoninum, & à Iuſtino Iuſtinianum adoptatos legimus. tamque neceſſarius viſus fuit ſapientibus hic adſciſcēdi liberos modus, vt Plato conſtituerit lib. 9. de legibus, plures maſculos filios habētem teneri omnes præter unum, quem ſibi retineret, ciuibus, qui non haberent, & id poſtularent, tradere.

Quid ſit Adoptio.

3 ADoptio nihil aliud eſt, quàm gratuita quædam electio alicuius in filium; vel ſecundum Theoph. & Aldobrand. hic nu. 21. quibus conuenit gloſ. in verbo Adoptio. eſt actus ad eorum, qui liberos non habent, ſolatium inuentus, per quem autoritate iuris ciuilis, qui filius non eſt, ad ſimilitudinem naturæ filius efficitur, qua in re quod plerunque fit ſignificatur, nā & qui liberos habent, adoptare quoque poſſunt, licet vix eueniat, & difficulter concedatur. l. nec ei. §. præterea. ff. eod. hinc gloſa plures liberorum ſpecies refert. Alij enim ſunt Legitimi, & Naturales, qui, ſcilicet, ex legitimo, & vero matrimonio nati ſunt, uel etiam ex putatiuo, data ignorantia alterius coniugum. capit. ex tenore, extra qui filij ſint legit.

Secundo, alij ſunt naturales tantum, qui ſcilicet ex concubina ſoluto & ſoluta domique retenta, & loco uxoris tradita cap. liberi. 32. q. 4. gloſ. in cap. niſi de renunc. nati ſunt, dicunturque naturales, quia ſecundum naturam geniti ſunt, nec eis ius ciuile aliquo modo aduerſatur, vt not. in
4 rub. ff. & C. de concubin. & in auth. licet. C. de naturalib. liber. Item naturales etiam lata ſignificatione ſunt, qui ex concubina ſoluto & ſoluta etiam domi nō retenta naſcuntur, quos plerique

Nothos

Nothos appellant eo quod non adeo cuſtodita matre, nec quæ loco vxoris haberetur, nati ſint; Alciat. lib. 4. parerg. iur. cap. 5. & ſic ad differentiã eorum, qui patribus incerti ſunt, de quibus infra.

Tertio igitur alij ſunt ſpurij, ſeu vulgo quæſiti, qui & Manzeres dicuntur Exodi c. 23 & hi ſunt, qui ex publica meretrice, & incerto ſemine naſcuntur, patremque demonſtrare non poſſunt. l. vulgo quæſiti. ff. de ſtat. homin. hos Seneca in cōtrouerſijs publicos pueros appellat, uel à Græca uoce σπορὰδην, quod ſparſim concepti ſint, unde non illepidè Diogenes ad ſpurium in turbam populi lapides iactantem iocando dixit. Caue ne patrem ferias, Laert. in Diogene: uel quod ſint ſine patre: apud Romanos enim, qui ſine patre erant, literis S. P. deſignabantur; atque inde factũ fuit, ut ſpurij dicerentur, qui incerto patre nati eſſent, quaſi ſine patre filij, Plutarchus in problem. c. 103. Budæus in l. vulgò quæſiti. ff de ſtat. homi.

Quarto alij ſunt nati ex coitu etiam à iure ciuili expreſsè damnato, quorum alij ſunt inceſtuoſi, qui ex Collateralibus in gradu prohibito naſcuntur. Alij nefarij, qui ex aſcendentibus, & deſcendentibus. Alij adulterini, qui ex adulterio, & alij ſacrilegi, qui ex ſacrilegio procreantur.

Quintò alij ſunt filij ſpirituales, quos ex ſacro fonte Baptiſmatis, uel ex confirmatione leuauimus, de quibus in tot. tit. ext. de cognat. ſpirituali.

Sextò & ultimò, alij ſunt legitimi tantum, ſeu ut communiter dici ſolet, adoptiui, qui non ſecũdum naturam à parentibus adoptiuis procreati ſunt, ſed auctoritate iuris ciuilis filij efficiuntur; & de his titulus noſter loquitur.

SVMMARIVM.

1 *Adoptio duplex eſt.*
2 *Adoptio in ſpecie quid ſit.*
3 *Quæ requirantur in adoptione.*
4 *Adoptio, & ab extraneo, & ab aſcendente fieri poteſt.*
5 *Quid operetur adoptio facta ab extraneo.*
6 *Si ab aſcendente adoptio fiat, cuius ſit effectus.*
7 *Duo vincula fortius ligant, quàm unum.*

§. Adoptio, & §. Sed hodie.

Quotuplex ſit adoptio.

1 ADoptio duplex eſt, nam aut adoptamus eum, qui filiusfamilias eſt, aut eum, qui ſui iuris eſt. Prior dicitur adoptio, nec et aliud ſpecialius nomen inditum eſt; Poſterior dicitur arrogatio. §. adoptio hoc tit. l. 5. & 2. ff. eod. Et ſic adoptio eſt genus, quod habet ſub ſe duas ſpecies, adoptionem, ſcilicet, ſtrictè ſumptam, & arrogationem.

Quid ſit adoptio.

2 ADoptio ſtrictè ſumpta, eſt legitimus actus, per quem filiusfamilias, qui patrem naturalem adhuc ſuperſtitem habet, & in eius poteſtate eſt, imperio magiſtratus qui ordinariã habet iuriſdictionem, efficitur filius alterius, adoptantis, ſut hic, & in l. 2. ff. eod.

Quæ requirantur in adoptione.

3 IN adoptione, duo requiruntur, Primò Imperium, & auctoritas magiſtratus. §. adoptio hoc tit. l. 2. 3. & 4. ff. eod. Secundò conſenſus tàm illius qui adoptat, quàm illius qui in adoptionem datur. l. 5. ff. eod. Tertio conſenſus etiam, & auctoritas patris, aut aui eius, qui adoptatur. dicta l. quiota,

Qui ſint effectus adoptionis.

QVoniam adoptio dupliciter (ut ſupra diximus) fieri poteſt, ſcilicet, ab extraneo, & ab aſcendente; ideo nõ iidem etiam ſunt
4 effectus adoptionis factę ab extraneo, & ab aſcẽdente, ſed quod plures habet adoptio ſacta ab aſcendente. propterea diſtinctè, etiam uniuſcuiuſque adoptionis effectus enumerabimus,

Qui ſint effectus adoptionis factæ ab extraneo.

PRo extraneo hoc in loco, & quantum ad iura adoptionis attinet, habetur non ſolum, qui nullo ſanguinis uinculo adoptato iunctus eſt, ſed etiam omnes conſanguinei Collaterales ſecundum gloſ. in l. cum in adoptiuis. §. ſi uero in uerbo naturalia. C. eod. Quando igitur filiusfamiliàs adoptatur ab extraneo, licet in hoc caſu, in poteſtatem adoptantis non tranſeat, nec iura patris naturalis diſſoluantur, ut dicit Imper. hic; tamen hæc adoptio plures alios effectus habet.

Et primus effectus eſt, ꝙ filius adoptiuus ſuccedit patri adoptanti ab inteſtato, etiam ſimul cum filij legitimis, & naturalibus ipſius adoptantis §. ſed hodie hoc tit. Dico ab inteſtato, quia ſi teſta-
5 tus, & condito teſtamento, pater adoptiuus moritur, filius adoptiuus ei ſuccedere non poteſt, niſi in quantum diſpoſuerit teſtator, adeo quod ſi nihil ei reliquerit, nihil etiam habere poterit, hanc enim facultatem teſtando pater adoptiuus habet, ut ſi uult nihil filio adoptiuo relinquere teneatur, ſed id totum, quod relinquit ex ſua liberalitate relinquere uideatur, non legitimo aliquo iure aſtrictus, ita dicit text. io l. cum in adoptiuis. §. ſed nec articulum. C. eod. tit. de adopt.

Secundus effectus eſt, quòd ſicut filius naturalis patrem naturalem ſine uenia in ius uocare nõ poteſt, ut eſt tex. in l. parentes ff. de in ius uocando, ita nec filius adoptiuus patrem adoptantem ſine uenia, uocare poteſt. l. adoptiuum. eod. tit. de in ius uocand. tradit Aldobrandinus hic numero 3. & 4.

Tertius eſt, quòd ſicut pater naturalis hẽt ius corrigendi, & emendandi filium naturalẽ, ita & pater adoptiuus filium adoptatum emendare, & corrigere poteſt, iuxta text. in l. 1. C. de emendat. propinq.

Quartus eſt, quòd ſicut dignitas Senatoria patris naturalis tranſit ad filium naturalem, ita & dignitas Senatoria patris adoptantis, tranſit ad filium adoptatum. l. Senatoris filium, & ibi glo. ff. de Senator.

Quintus effectus eſt, quòd ratione adoptionis prohibetur

prohibetur matrimonium inter patrem adopti-
uum, & filiam adoptiuam, qua de re dixi ſupra in
tit. de nupt. in §. ergo non omnes. & hi ſunt effe-
ctus adoptionis factæ ab extraneo.

Qui ſint effectus adoptionis factæ ab aſcendente.

QVando filiusfamilias adoptatur ab aſcendē-
te, veluti ab auo, vel proauo materno, aut
etiam paterno, vt puta quia eius pater an-
tea fuerat emancipatus, vt declarat glo. hic in uer
bo emancipatus; In hoc caſu ultra effectus ſupra
ènumeratos, qui etiam huic competunt, Vnus
effectus ſpecialis eſt, quòd filius deſinit eſſe in po-
6 teſtate patris naturalis, & tranſit in familiam, &
poteſtatem adoptantis. §. ſed hodie, hoc titu. & a-
deo tranſit in familiam, & poteſtatem adoptan-
tis, ut quicquid acquirit non patri naturali, ſed a-
doptanti acquirat. l. cum in adoptiuis §. ſi uerò pa
ter. C. eod. id quod non euenit in eo, qui adopta-
tur ab extraneo, ut dixi ſupra, & ratio diuerſita-
tis eſt, quia cum duo vincula fortius ligent, quàm
7 vnum, ut probat tex. hic in d. §. ſed hodie iuncta
gloſa in uerbo iura, & filius adoptatus ab aſcen-
dente patri adoptanti duplici uinculo coniūctus
ſit, naturali ſanguinis, ſcilicet, & ciuili, adoptionis,
nimirum eſt etiam, ſi in eius familiam & poteſta-
tem tranſeat.

SVMMARIVM.

1 *Adrogatio quid ſit, & vnde dicta.*
2 *Adrogatio quare cum maiori ſolemnitate fieri debeat.*
3 *Quæ requirantur in adrogatione.*
4 *Effectus adrogationis.*
5 *Differentia inter adrogationem, & adoptionem.*

§. Cum autem impubes. & §. Item non aliter.

Quid ſit Adrogatio.

1 ADrogatio, eſt legitimus actus, per quem hō-
mo ſui iuris, & ſic paterfamilias authorita-
te principis in alterius familiam, & pote-
ſtatem, tranſit, & eius filius legitimus efficitur. §.
adoptio ſupra eod. & dicta eſt Adrogatio, quia a-
doptans rogari, ideſt, interrogari debet, an velit
adrogatum iuſtum ſibi eſſe filium, & is, qui adro-
gatur an id fieri patiatur. l. 2. ff. eod. Principis au-
thoritas in adrogatione dupliciter interuenire po
teſt, ut quod uel ipſe examinet, & cognoſcat cau-
ſas, uel per reſcriptum adrogandi facultatem cō-
cedat, & per eum talem cognitionem, & exami-
nationem alteri iudici ordinario, uel cuicunque
cōmittat, ut eſt glo. hic in uerbo reſcripto. Ratio
autem cur adrogatio fieri debeat coram Princi-
pe, & ſic cum maiori ſolemnitate, quā adoptio,
quæ fieri poteſt coram quouis magiſtratu, talis
aſſignatur; Primò, quia ubi maius eſt periculum,
2 ibi cautius eſt agendum cap. ubi periculum. de ele
ctio. lib. 6. ſed in adrogatione verſatur maius præ-
iudicium, cum adrogatus, qui eſt ſui iuris, trāſeat
in poteſtatem adrogantis cum omnibus ſuis bo-
nis, quod non eſt in adoptiuo, qui poteſtati patris
adhuc ſubiectus remanet, ut ſup. diximus. Secun-
da ratio eſt, quòd in adoptione ſubeſt conſiliū pa-
tris, quo prouidetur filio, quod non eſt in adroga
to, qui ſui iuris eſt, ita Iaſ. hic ī addit. ad Port. nu. 6.

Quæ requirantur in adrogatione.

PLura requiruntur, & neceſſaria ſunt, ad hoc,
vt adrogatio locum habeat; Et primò re-
quiritur, ut fiat auctoritate Principis. §. ado-
ptio ſupra eod. l. 2. ff. eod. Secundò requiritur, ut
adrogandus, ſit ſui iuris. d. §. adoptio, & l. 1. ff. eod.
Tertiò, ut is, qui adrogat interrogetur, an uelit Ti
3 tium iuſtum ſibi filium eſſe. Adrogandus uerò,
an patiatur ſe adrogari. d. l. 1. & 2. ff. eod. & hoc ſi
loqui poſſit, quod ſi non poſſet, non eſt neceſſa-
ria interrogatio, dum aliàs apud magiſtratum per
coniunctos ſuper eo prouideretur. glo. in d. leg. 2.
Quartò, quòd in impubere, cauſa cognita, adro-
gatio fiat. §. cum autem, hoc tit. In qua cauſæ co-
gnitione, hoc potiſſimum uerſatur; an potius pro
creationi liberorum paterfamilias incumbere de
beat, quam ſibi ex aliena familia adrogare: Item
ne turpitudo, ne damnū, ne dolus, ne captio ſub-
ſit, & cætera id genus, de quibus in l. ſi paterfami
lias. §. in adrogationibus, & in l. nec ei. ff. eod. De
hac cauſæ cognitione, agitur apud Cicer. in Ora-
to. pro domo ſua. vbi de Claudij adoptione diſſe-
rit. Quintò, adrogator cauere debet, & ſatiſdare
perſonæ publicæ, ueluti Notario, bona, quæ ab
adrogato conſequutus fuerit, ſe reſtituturum ijs,
ad quos ea res pertinet, ſi impubes adrogatus de
ceſſerit. §. cum autem impubes hoc tit. & l. nec ei.
§. vltimo cum l. ſeq. ff. eod. qua ſatiſdatione proſpi-
citur non modo ſubſtitutis, ſed etiam legitimis he
redibus. l. his verbis. ff. eod. Dixi, ſi impubes deceſ-
ſerit, quia in maiore, & adulto adrogando hæc ſa
tiſdatio non exigitur. l. hæc autem cum gl. ff. eod.

Qui ſint effectus adrogationis.

PRimus, & præcipuus adrogationis effectus
eſt, quòd adrogatus tranſit in familiam, &
poteſtatem adrogatoris unà cum omnibus
ſuis liberis, & bonis, ſi quos in poteſtate habet, ad
eo quod ab adrogatore alij in adoptionem dari
poteſt. §. in plurimis. & §. illud proprium inſ. eod.
l. ſi paterfamilias. & l. adrogatos. ff. eod. & ſic ad-
rogator eam patriam poteſtatem in perſona, &
bonis liberorum conſequitur, quam anteà pater
naturalis, & legitimus ſimul habebat, de qua ſup.
in tit. de Pat. poteſt. dictum fuit.

Secundus effectus eſt, quod adrogator ſucce-
dit filio adrogato ab inteſtato. tot. tit. inſ. de acqui-
ſit. per adrogat.

Tertius eſt, quòd adrogatus patri adrogatori
ab inteſtato cum cæteris filijs æqualiter ſuccedit,
& eius legitimus hæres exiſtit. l. pen. & fin. & ibi
4 Doct. C. de adopt. & ſi in teſtamento prætereā-
tur, uel ſine iuſta cauſa exhæredetur, non ſolum
reſtituenda ſunt ei omnia ſua bona, quæ ad adro-
gatorem tranſtulit, ſed etiam quarta pars bonorū
adrogatoris. §. item non aliter. hoc tit. Dubium ta
men eſt, ſit ne quarta omnium bonorum, an ve-
rò eius partis ſibi ab inteſtato debitæ, quæ vulgo
legitima dicitur, & omnium bonorum eſſe Aldo
brand. hic, & alij multi tradiderunt, neque Bart.

in l. ſi

in l. ſi adrogator. ff. eod. expreſsè diſſentit. contra, quartam eſſe eius patris, quam habiturus ab inteſtato eſſet, Accurſ. hic & alibi affirmat, cuius opinionem frequentiores omnes approbant, ut refert Iaſ. in d. l. ſi adrogator. nume. 35. & quamuis filio adrogato non competat querela inofficioſi teſtamenti contra teſtamentum ipſius adrogatoris, tamen ad conſequendam illam quartam, datur ei condictio ex l. D. Pij & Doct. hic, & in d. l. ſi adrogator tradunt.

Quartus effectus eſt, ꝙ adrogator ſine cauſa filium adrogatum inuitum emancipare non poteſt, quod ſi faciat nihilominus tenetur ei quartã bonorum relinquere. d. §. item non aliter, & ibi Doct. not. hoc tit. & ſic ex his conſtat adoptionẽ, & adrogationem inter ſe multis modis differre.

In quibus adrogatio ab adoptione differat.

PRimò adoptantur filijfamilias, adrogantur verò patresfamilias. d. §. adoptio ſup. eod.

Secundò adoptio fieri poteſt apud quemcunque Magiſtratum qui legis actionem habet. Adrogatio autem ſolum apud Principem, uel cũ cui à Principe delegata ſit cauſæ cognitio. d. §. adoptio.

Tertio, adoptatus ab extraneo in eius poteſta-
5 tem non tranſit. d. §. ſed hodie ſup. hoc eod. tit. ſed adrogatus cum omnibus ſuis bonis, & liberis, ſubijcitur poteſtati adrogantis. l. ſi paterfam. ff. eod.

Quartò, adoptans, in teſtamento filio adoptiuo aliquid relinquere non tenetur, ſed ſolum ab inteſtato filius ei ſuccedit, ut patet ex d. §. ſed hodie, & nos ibi diximus. At adrogatus ſi in teſtamento à patre adrogatore prẹtereatur, uel iniuſtè, & ſine cauſa exhæredetur, licet non querelã inofficioſi teſtamenti, tamen habet condictionẽ ex l. D. Pij ad conſequendam quartam in bonis ipſius patris adrogantis, ut ſup. quoque diximus.

S V M M A R I V M.

1 *Omnes adoptare poſſunt qui expreßè non prohibentur.*
2 *Minor natu maiorem adoptare non poteſt.*
3 *Quot annis adoptans adoptandũ præcedere dẽat.*
4 *Variæ hominum ætates.*
5 *Caſtrati adoptare non poßunt, ſpadones poſſunt.*
6 *Vera differentia inter caſtratos, & ſpadones aduerſus Accurſium traditur.*
7 *Cur ſpadones adoptare poſſint, & caſtrati non.*
8 *Fœminæ an adoptare poſſint.*
9 *Quid de Hermaphrodito.*
10 *An tutor, aut curator adoptare poſſint.*
11 *Qui filium adoptatum emancipauit, an eundem iterum adoptare poſſit.*
12 *An ſerui adoptare ualeant.*

§. Minorem, cum multis ſequentibus.

Qui adoptare poſſint.

1 ADoptionis verbum generaliter hic accipi debet, iam de adoptione in ſpecie, quã de adrogatione, in quo pro regula eſt ſtatuẽdum, ꝙ omnes adoptare poſſunt, qui expreſsè nõ prohibentur. Prohibentur autem; & primò minor natu maiorem adoptare non poteſt, qua ra-
2 tione Cic. in Orat. pro domo ſua, probat Clodiũ à Fonteio adoptari nequaquam potuiſſe: Ars. n. imitatur naturam, unde cum per naturam filius non poſſit eſſe maior patre, neq; per artem hoc fieri poteſt, ſed qui adoptat plena pubertate, ideſt,
3 decem & octo annis (hæc. n. plena pubertas dicitur) adoptatũ præcedere debet. §. minorem hoc tit. l. ſi paterfamilias in fi. & l. adrogato. §. non tantum. ff. eod. quæ ætas debet eſſe completa ſecundum Aldobrand. hic nu. 6. Verum ualde laborãt Docto. in perquirenda ratione diuerſitatis, cum ad iuſtas nuptias quatuordecim annorum ætas ſufficiat; cur diuerſum in adoptione decem & octo annorum ætas requiratur? Quidam exiſtimant ea ratione hoc ſtatutum eſſe, quòd cum electione res agatur, firmitate etiam iudicij opus eſt, quam aſſecutus cenſetur is, qui annum decimũ octauum compleuit, iuxta tex. in §. fi. ſup. Quibus ex cauſ. manumi. non licet, quæ ratio militaret quidem, ſi ageremus, quo tempore adoptans poſſet adoptare, ſed cum agamus quantum diſtare debeat adoptans ab adoptato, apparet etiam, ꝙ non refertur ad iudicium intellectus, qui exercendus ſit tempore adoptionis, ſed ad poſſibilitatem naturæ, ut ſcilicet, ille poſſit naturaliter eſſe filius adoptantis. Ideo alia, & melior ratio reddi poteſt, quæ fuit de mente Aldob. hic ſub nu. 1. & 5. quam etiam ſenſiſſe uidetur Iaſ. in l. ſi is, qui pro emptore. ff. de vſucap. ſ. quòd quamuis re uera in quartodecimo anno leges præſumpſerint adeſſe pubertatem ad poſſibilitatem generandi, tamen quoniam in adoptione de ciuili, & certa generatione agitur, leges ſe retulerunt ad ætatem, ĩ qua non ſolum ſit poſſibilis generatio, ſed in qua à communiter accidentibus omnes puberes ſunt. arg. l. nam ad ea. ff. de legibus. Secunda poteſt eſſe ratio, quia decimoſexto anno pueri depoſita prętexta, ſumebant togam virilem, incipiebant exercitationes, & à Pædagogo diſcedebant, vnde in decimoſeptimo anno accipere poterant vxorès, quæ ſi grauidæ factæ eſſent, decem menſibus poſtea pariebant, quo fit, vt non ante, vel ſaltem parum ante decimum octauum annum detur filiorum facultas. hinc ſumpta occaſione, plura à Doct. noſtris ætatum tempora obſeruantur, quæ in iure noſtro recepta ſunt.

Primum tp̃s eſt infantiæ, quæ durat uſque ad ſeptimum ann. incluſiuè. l. ſi infanti. C. de in. delib.

Secundum eſt, pupillaris ætatis, quæ durat vſq; ad decimumquartum annum in maſculo, & duo-
4 decimum in fœmina. l. qua ętate. ff. de teſtam.

Tertium eſt pubertatis, quę durat uſque ad decimumoctauum annum, vt hic in tex. noſtro.

Quartum tempus eſt plenę pubertatis, ſeu adoleſcentię, quę a decimooctauo anno durat vſque ad vigeſimumquintum. l. 1. §. apparet. ff. de mino.

Quintum eſt iuuentutis, ſeu virilis ętatis, et hęc durat aliquando vſque ad quinquaginta annos, aliquando vſq; ad ſexaginta, et aliqñ vſq; ad ſeptuaginta, ſ'm varias regiones, nam in quibuſdam partibus citius homines ſeneſcunt, quam in alijs, ſecundum gl. in l. non aliter. ff. de legat. 3.

Sextum tp̃s eſt, ſenectutis, quę durat vſq; ad annum 80. l. fi. cum ibi no. C. qui ætate, uel profeſſione, ſe

ne,ſe excuſant lib. 10. Cod. ſeptimum, & vltimũ
tempus eſt illud,quod appellatur ſenium, vel de-
crepitas,& durat vſque ad centeſimum annum,
quod longiſſimum vitæ hominis ſpatium dicitur,
l.fin. C. de ſacroſanct. Eccleſ. ſecundò adoptare
prohibetur caſtratus, ſpado verò licèt generare
5 non poſſit, adoptare tamen non prohibetur, §.
ſed & illud hoc tit. l. 2. §. illud ff. eod. Caſtratos ple
rique Accurſium ſequuti,intelligunt eos eſſe,qui
caſtè nati ſunt, & ſic qui à natura ad generan-
dum inhabiles ſunt;ſpadones verò, quibus virilia
amputata ſunt, indeque maximè probari poſſe
putant, quod adoptio naturam imitetur, ideo
quem prohibet natura, prohibeat etiam lex: è
conuerſo Aldobrandinus hic in d. §. ſed & illud
num. 1. exiſtimat,Caſtratos eos proprie eſſe, qui-
bus virilia, vel amputata, vel exciſa, vel euulſa
ſunt,errareque toto cœlo,& Accurſium, & qui
6 eum ſequuntur, credit,dum Caſtratos eos eſſe in
telligunt,qui ita à natura producti ſunt,vt genera
re non poſſint,quaſi caſtè natos, nec mirandum
de Accurſio eſſe dicit,qui rudi ille ſeculo floruit,
quòd tam inſigniter errauerit:cum etiam erudi-
tiſſimo tẽpore ſuo Zaz. in tit. ff. eo. in ſuis Para-
titl. Ioan. Ferrarius Montanus hic, & Alciat. in
l. ſpadonum, ff. de verb. ſignifi. in eandem opinio-
nem iuerint,licet idem Alciat. ab ea poſtea rece-
dere videatur, lib. 1. Prætermiſſorum tacet Iaſ. &
alios huius claſſis doctiſſimos viros, qui eandem
ſententiam amplexi ſunt. Probat hanc ſuam opi-
nionem Aldobrandinus primo per tex. in l. 3. ff.
ad l. Cornel. de Sycar. vbi Marcellus ait; Qui ho-
minem libidinis,vel commercij cauſa caſtrauerit
ex ſenatuſconſultus pœna legis Corneliæ puni-
tur,ſecundò per tex. in l. 4. ff. eod. tit. ad l. Cornel.
de ſicar. vbi Vlpianus, nemo, inquit, liberum ſer-
uumuè inuitum, ſinentemuè caſtrare debet. Ter-
tiò,per tex. in l. ſi ſeruus ſeruũ, §. & ſi, ff. ad l. Aqui.
vbi Iul. ſcribit, ceſſare aquiliam ſi quis puerum ca
ſtrauerit, & pretioſiorem fecerit. Iuuenalis.

Nullus ephebum
Deformem ſæua caſtrauit in arce. Tyrannus.

Spadones autem ſpecialiter, & propriè appellat
eos,qui ad generandum natura tantum inhabi-
les ſunt, licèt generaliter, ſumpto vocabulo, ſpa-
donum nomine comprehendantur omnes, qui
quauis ratione, ſiue natura, ſiue arte, aut alio quo
uis modo ad generandum inhabiles ſunt, l. ſpa-
donum 128. ff. de verb. ſignif. eiuſdem opinionis
videtur fuiſſe Theophilus hic in ſuis inſtitutioni-
bus, dum hunc locum explicat, in illis verbis, &
ſpadones quidem ſunt. Sequitur Coraſ. in l. 2. nu.
8. & 9. ff. eod. & Auguſt. lib. 3. Emendat. cap. 5. Ra
tio autem cur factũ ſit, quòd ſpadones adoptare poſ
ſint, & caſtrati non, ſecũdum eundem Aldobrandi-
7 num talis eſt, quia impoſſibile eſt ſecundum natu
ram, quod caſtrati, quibus virilia execta, attrita,
vel aliter euulſa ſunt, generare poſſit, Ideo cum
adoptio naturam imitetur, ſicque ut Papinianus
ait in l. filio, ff. de liber. & poſthum. imago naturę,
non habet locum niſi ubi natura locum habere
poteſt. At qui natura ſpadones ſunt, ideo adopta-
re poſſunt, quia natura ipſa poteſt remouere ali-
qua ratione illud impedimentum, nec eſt deſperã
dum naturæ auxilium, vbi materia, & res ſubie-
cta non repugnat, l. ſi quis poſthumos in princ.

ff. de liber. & poſthu. Tertiò fœminæ adoptare nõ
poſſunt, niſi ex indulgentia Principis hoc eis con
8 ceſſum ſit, vt in ſolatium liberorum amiſſo-
rum adoptare poſſint, non vt ius patriæ poteſta-
tis conſequantur, ſed ut filium, qui ipſi hæres ſit fu
turus, habeant, §. fœminæ & ibi gl. in uerbo amiſ-
ſorum hoc tit. & l. mulierem, C. eo. nec refert ſe-
cundum Aldobrandinum hic, quicquid dicat gl.
in d. verbo amiſſorum, an in acie, vel in ocio filij
mortui ſint. De Hermaphrodito quæritur, an poſ
ſit adoptare, & ita dicendum videtur, ſi ſexus vi-
9 rilis in eo præualeat, l. quæritur, ff. de ſtat. homin.
Hermaphroditus ab Auſonio in 102. Epigram.
his verſibus deſcribitur

Mercurio genitore ſatus, genitrice cythere
Nominis vt mixti, ſic corporis Hermaphroditus
Concretus ſexu, ſed non perfectus vtroque

& ab Ouid. lib. 4. Metamorph.

Mercurio puerum, & diua Cythereide natum,
Naiades idæis enutriuere ſub antris:
Cuius erat ſpecies in qua materq; Paterq;
Cognoſci poſſent, nomen quoque traxit ab illis.

Quartò, tutor, & curator eos, quibus pręſunt,
10 adoptare non poſſunt, niſi certum ſit ſanctiſſi-
ma eos duci affectione, l. nec ij, cum ſimilibus, ff.
eo. Quintò qui ſemel adoptatum emancipatunt,
eundem amplius adoptare non poſſunt, l. adopta
re, §. 1. ff. eo. & hoc ne leges ſint ludibrio, ut ibi gl.
dicit. Sextò & vltimo, ſerui adoptare nõ poſſunt.
Adoptio. n. eſt actus iuris ciuilis, & ſerui de iure ci
uili pro nullis habentur, l. quòd attinet, ff. de reg. iur.

SVMMARIVM.

1 *Omnes liberi homines, & fœminæ etiam adoptari poſſunt.*
2 *Seruus per adoptionem filius fieri non poteſt ad uerſus Doct. omnes.*
3 *Adoptare licet non ſolum in locum filij, ſed etiam Nepotis, & pronepotis.*
4 *Reſtituitur, §. licet autem.*
5 *Verus intellectus, §. ſed ſi quis.*
6 *Filius naturalis adoptari non poteſt, ut per adoptionem legitimetur.*

§. Licet autem cum §. ſeq. & fi.

Qui adoptari poſſint.

OMnes liberi homines regulariter adopta-
1 ri poſſunt, ita quòd & fœminæ, licet regulari
ter adoptare nequeant, tamẽ ipſæ adopta-
ri poſſunt, l. nam & fœminæ 21. ff. eod. Secundò
Doct. omnes uolunt, ẽt ſeruũ adoptari poſſe, ita
quòd adoptione filius, & liber ſimul efficiatur, dum-
modo à Domino proprio adoptetur, ſecus ſi ab
extraneo, ita gl. Porc. Ang. & alij ferè omnes in-
telligunt text. in §. fin. hoc titu. noſtro. excepto Al
dobrandino qui in dicto §. fina. num. 4. exiſtimat
adoptatum à domino proprio libertatem quidẽ
conſequi, ſed filium nequaquam fieri. Mouetur
ex illatione facta per Imperatorẽ ibi, dum dicit, quòd
ex reſpõſo Catonis erudiius cauit, quòd ſi Dñs actis
interuenientibus nominet ſeruum ſuũ filiũ, facit
quidem eum liberũ, ſed nõ filium, quia illatio æqualis
certe non eſſet, ſi priori caſu liber, & filius fieret,

ſecundo autem caſu liber tantum, & non filius.
Idem ſentire videtur Theophil. hic, verba eius
ſunt hæc: quidam ſeruum ſuum adoptauit, quæri-
tur an valeat adoptio, aut quid inde ſequatur? &
ſcribunt veteres reſponſum eſſe à Catone, ado-
ptionem quidem non valere; nam ea in liberis
perſonis locum habet, ſed tamen adoptione, quã-
nis ut adoptio nullam uim habeat, liberum fieri
ſeruum hunc. Qui enim ſeruum adoptare uoluit
dubium non eſt, quin tacitè eum manumittere
feſtinauerit; hic igitur id quod expreſſit, non con-
fecit: quod vero in animo non habuit id peregit.
Hęc ratio & ſanctiſſimum Imperatorem noſtrũ
mouit, vt conſtitueret, quum quis in iudicio, &
actis interuenientibus de ſeruo ſuo dixerit, Filius
meus eſt: ex huiuſcemodi verbis ſeruum quidem
ius filij non habere, ſed tamen ſeruum eſſe deſi-
nere. Eandem opinionem nouiſſimè ſequutus eſt
inſignis iuriſconſultus Ioannes Borchultem in
dicto §. fina. quæ litteræ etiam magis conuenire
videtur, & ego libentius eam ſequor, quod ſciam
eiuſdem opinionis fuiſſe præſtantiſſimum iuris
conſultum, & Dominum meum colendiſſi-
mum dominum Alexandrum Sanminatellum
qui iam in Almo Piſarum Gymnaſio inſtitutio-
nes in primo loco profitebatur, & poſt diſceſſum
meum à Piſana Ciuitate in ſacrorum Cano-
num lectura mihi ſucceſſor extitit, & vſque in
hodiernum diem extat.

Tertiò, licet adoptare non ſolum in locum fi-
lij ſed etiam nepotis, & pronepotis, etiam ſi quis
3 filium non habeat, §. licet autem hoc tit. quod po-
ſterius aduerſari videtur ijs quæ à nobis ſuperius
dicta fuerunt. Siquidem adoptio naturam imi-
tatur, at ſecundum naturam, qui filium non ha-
bet, nec etiam nepotem, aut pronepotem, habe-
re poteſt. Cæterum dicendum eſt, eum, qui in
locum nepotis adoptat fictione quadam, & com
menticio iure, videri filium habuiſſe, id quod iure
lex fingere poteſt, cum hoc poſſit eſſe ſecundum
naturam habitu quamuis actu non ſit. Item &
tam filium alienum, quis in locum nepotis, quã
nepotem proprium in locum filij adoptare po-
teſt dicto §. licet autem. Aldobrandinus hic putat
hoc vltimum carere dubitatione, & proinde lo-
cum corruptum eſſe, quia cum dictum ſit, licere
in locum nepotis adoptare, utique clarum eſt
adoptandum alienum filium eſſe debere, ideo re
ſtituit textum in hunc modum, & tam alium fi-
4 lium quis in locum nepotis adoptare poteſt, quã
nepotem in locum filij, ſaluando tamen prio-
rem lectionem, dicit, ita dictum eſſe ea ratione,
quia dubium eſſe poterat, an ſeruandus eſſet or
do naturæ, qui eſt in ipſa naturali progenie, vi-
delicet; An ille, qui vere eſt filius, poſſit effici ci-
uiliter nepos, & ille, qui eſt naturalis nepos, poſ
ſit fieri ciuilis filius; ideo dixit Imperator, & tam
filium alienum quis in locum nepotis adoptare
poteſt, quàm nepotem proprium in locum filij,
vt demonſtraret, ſe non ſeruare gradum, nec
ordinem, qui apud patrem naturalem eſt. hinc
Theophilus neceſſe mihi non eſt, inquit, ordi-
nem, gradumque, qui apud patrem naturalem
eſt, ſeruare. Illud à nobis omittendum non eſt,
quod ſi quis nepotis loco aliquem adoptet, quaſi
ex filio quem iam adoptatum habet, vel quaſi
ex illo, quem naturàlem in ſua poteſtate habet
expreſſim nominato, veluti, quaſi ex Titio filio
meo natum, hoc caſu filium conſentire oportet
ne abſurde dicamus ei inuito ſuum hęredem a-
gnoſci, & quoniam æquum eſt negotium ab
ijs, quos cauſa contingit quique lædi, & ideo
contradicere poſſunt, approbari, l. de vno quo-
que ff. de re iudic. l. nam ita, ff. eodem, & hic eſt
verus ſenſus, & intellectus, §. ſed ſi quis hoc titu.
noſtro, ex quo à contrario colligo, quòd ſi quis
5 ſimpliciter, & generaliter aliquem nepotis loco
adoptet, ſine vlla expreſſa filij commemoratio-
ne, filij conſenſum non requiri, cum nec adopta
tus ei ſuus hæres agnaſcatur, vt potè qui magis
ex alio copiam filio, quem adoptatis habere po-
tuit, quam ex hoc Titio adoptatus intelligatur, l.
ſi is, qui ff. eod. ſimiliter quando auus dat nepo-
tem in adoptionem filij, conſenſus non requiri-
tur, cum inde non uideatur incommodari pater,
cui ſemper liberum erit filium hæredem ſcribe-
re, nec eius iura per adoptionem diſſoluantur, di
cto §. ſed ſi quis, iuncto, §. ſed hodie ſupra eod.
Fratrem autem quis adoptare non poteſt, ut ſci-
licet per adoptionem fratrem ſibi conſtituat, l.
nec apud, C. de hæred. inſtitu. hoc enim legibus
naturæ conſentaneum non eſt, ut à fratre frater
procreetur, ideo nec per artem, quę naturam imi
tatur, fieri poteſt. Illud pro complemento eſt ad-
dendum, Baſtardum ſeu filium naturalem ado-
ptari non poſſe, ut per adoptionem legitimetur,
§. & nos non latuit Auth. quibus mod. natur. effi.
6 legit. lege legem, C. de natural. liber. idque ſingu-
lare eſſe tradit Roman. ſingulari 621.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Concordantes Tit. in ff. & C.*

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE poteſtatis ſoluitur.

Tit. XII.

QVemadmodum omnium rerum, quas na-
1 tura profert, certi ſunt modi, quibus naſ-
ſcuntur, & rurſus emoriuntur, ita ſimi-
lis eſt ratio earum rerum, quę arte fiunt. & obid
Imperator, poſtquam tradidit, quomodo patria
poteſtas conſtituatur, nunc docet, quomodo rur
2 ſus eadem conſtituta, diſſoluatur, & concordat
cum hoc titulo in ff. ſecunda Pars Rubricæ de
adoptio. & emancipat. & in Cod. Titulus de e-
mancip. liber.

SVMMARIVM.

1 *Mors ſoluit patriam poteſtatem.*
2 *Filius quando morte patris patria poteſtate li-
beretur.*

§. Hi verò.

Quot ſint modi per quos Patria poteſtas ſoluitur.

SEx principales modos enumerat Imperator
in hoc tit. noſtro per quos patria poteſtas ſol
uitur, & primo ſoluitur patria poteſtas mor-
1 te naturali eius, qui liberos in poteſtate habet, hęc
adhibita diſtinctione, nam aut filius habet tantū
patrem, & non auum paternum, & tunc mor-
te patris liberatur ab eius poteſtate; aut habet auū
tantum, & non patrem; & tunc mortuo auo, ne
pos quoque ſui iuris efficitur; aut habet auum, &
2 patrem ſimul, & tunc mortuo auo nepos non li-
beratur à poteſtate ſui patris, ſed incidit in ipſius
patris poteſtatem, in qua antea, viuente auo, non
erat, nam viuente auo, in aui poteſtate erat. §. hi
verò hoc tit. l. nepotes, ff. de his qui ſunt ſui vel a-
lieni iur.

SVMMARIVM.

1 *Morte ciuili ſoluitur patria poteſtas.*
2 *Deportati, & ſerui pœnę, ciuiliter mortui dicūtur.*
3 *Quid ſit deportatio, & in cuius locum ſucceſſerit.*
4 *Aquæ, & Ignis interdictio quid.*
5 *Quid recuperet deportatus, ſi reſtituatur.*
6 *An per relegationem diſſoluatur patria poteſtas.*
7 *Quid ſit relegatio.*
8 *Differentiæ inter relegatos, & deportatos.*
9 *An banniti noſtri temporis æquiparentur depor-
tatis, vel relegatis.*
10 *Quid decidant Doct. de bannitis noſtri temporis.*
11 *Qui ſerui pœnæ eſſe dicantur.*

§. Cum autem, §. relegati. & §. Pœnæ ſeruus.

SEcundò ſoluitur patria poteſtas morte ciuili,
quæ eſt quotieſcunque quis (ſalua una) Ciuita
1 tem, & libertatem ſimul, aut etiam Ciuitatē
tantum, amittit, ſicut enim homines morte inte-
reunt, ita maxima, aut media capitis diminutione
interire dicuntur, ut eleganter loquitur, I. C. in
l. verum, §. vlt. ff. Pro ſocio. Itaque illi, qui deporta
ti, aut pœnæ ſerui effecti ſunt, ciuili iure mortuo-
2 rum loco habentur, patriamq; poteſtatem amit
tunt, §. cum autem, & §. pœnæ ſeruus. hoc tit. l. j. §.
pen. ff. de bonor. poſſ. contra tabul.

Quid ſit deportare.

DEportare eſt hominem de Ciuitate in aliū
locum certum ablegare, & quaſi ſententia
3 ipſa portare, vt reliquo orbe diſcluſus, ibi
ſuorum delictorum pœnam luat: ſucceſſitque
hæc deportatio in locum interdictionis aquæ, &
ignis, l. 3. ff. ad l. Iul. Peculat. l. 2. §. 1. ff. de pœnis,
olim enim iure quiritum Ciui Romano vita adi
mi non poterat, quod Cæſar apud Saluſt. in con-
iuratione Catilinæ elegantiſſimè perſequitur: eo-
dem iure nemo inuitus Ciuitatem, aut liberta-
tem amittebat, vt Cicero tradit pro Balbo, pro
Cecinna, & pro domo ſua: ne tamen delicta im-
punita remanerent, rationem Romani excogi-
tarunt, qua noxios ciues ſaluis maiorum ſuorum
conſtitutionibus, Ciuitate pellerent. Itaque aqua,
& ignis, eis interdixerunt, vt ijs ſubſidijs quibus
humana vita continetur, deſtituti, in alias terras
4 migrare, ſeque in aliam ciuitatem conferre coge
rentur, in quam recepti, Romanam Ciuitatem
amittebant; Nec enim quiſquam duarum Ciuita
tum ciuis eſſe poterat, ut Cicer. in Orat. pro Bal-
bo, & Cornel. nepos in Pomponij Attici uita tra
dunt. in talique interdictione nominatim com-
præhendebatur, ne liceret eos, quibus aqua, & i-
gni interdictum erat, tecto excipere. Cicer. pro
domo ſua. Legeque Iulia de ui publica, & priua-
ta tenebantur qui eos recepiſſent, celaſſent, vel
tenuiſſent. Paulus libro 5. ſentent. tit. 28. Iuuena
lis Satyr. 3.

Nemo cibo, nemo hoſpitio, tectoque iuuabit.

Et ſic Romani noxios ſuos ciues non palam,
ſed vi ipſa è ciuitate expellebant, l. fina. ff. de
legatione manſitque Romæ hæc aquæ, &
ignis interdictio, uſque ad Auguſtum Imperato-
rem, qui primus deportationem loco interdictio
nis aquæ, & ignis in rem pub. ionexit. Deporta-
tione igitur tollitur patria poteſtas, & hoc ſiue ip
ſe pater, ſiue filius deportetur, d. §. cum autem; di-
citurque hęc deportatio mors ciuilis, nam quoad
ius ciuile, deportati, pro mortuis habentur, om-
neſque actus iuris ciuilis illis interdicti ſunt, d. §.
cum autem, & l. actione, §. publicatione, ff. pro ſo
cio. Fallit tamen hoc ſi deportatus reſtituatur per
principem, nam tunc recuperat patriam poteſta
tē, famā, honores, & bona, tex. eſt hic; reſtitutio e-
5 nim eſt integra repoſitio in priorem ſtatum, l.
quod ſi minor, §. reſtitutio, ff. de minor. l. r. C. de
ſentent. paſſ. & reſtit. Sed an ſimpliciter reſtitutus
per Principem, cenſeatur etiam reſtitutus ad bo-
na, diſtinguendum eſt; nam aut Princeps vtitur
verbo reſtituo, & in hoc caſu, ex natura verbi,
reſtitutus cenſetur repoſitus per omnia in priſti-
no ſtatu, vt dicitur in tex. noſtro hic, & eodem
modo, ſi dixerit etiam reſtituo in integrum, cenſe
tur reſtitutus ad omnia, l. 1. C. de ſent. paſſ. nulla
enim differentia eſt, ſi dicatur, reſtituo, vel reſti-
tuo in integrum, cuius contrarium, & male dice-
bat Ioan. Fab. ut animaduertit Aldobrandinus
hic ſub num. 43. ſequitur Cuiacius hoc eodem lo
co. Aut verò Princeps non vtitur verbo, reſtituo,
ſed indulgeo, & tunc de ſola pęna remittenda co
gitaſſe videtur, tex. eſt in l. fin. C. de general. aboli-
tion. ſed ſi verba eſſent dubia, & poſſent importa
re indulgentiam, & reſtitutionem, in dubio ſem-
per ea interpretari debemus, vt importent reſtitu
tionem, ita decidit Bar. per illum tex. in l. 1. §. ſi qs
vltro, ff. de quæſt. Pro quo autem delicto hæc pœ
na deportationis imponatur, habemus infra in
tit. de publ. iudi. & qui hanc poteſtatē habeant, tra
dit gl. hic in verbo deportatur, de relegatis dubiū
eſſe poterat, an amittant patriam poteſtatem, &
decidit Imperator in §. relegati hoc tit. ꝙ non a-
6 mittunt, unde nec relegati ciuiliter mortui dicun
tur, quod tamen vt facilius percipiatur, videbi-
mus quid ſit relegatio, & in quo à deportatione
differat.

Quid ſit relegatio.

REl egatio eſt quādo alicui certa Ciuitas, vel
Prouincia, ob aliquod delictū interdicitur

quod Cicero ſedibus expellere interpretatur, & aliquando etiam quando ab his, qui habent inſulas quis in certam inſulam mittitur, in exilium ad certum tempus uel etiam in perpetuum, l. relegatorum, ff. de interdict. & Relegat. differt igitur relegatio à deportatione, in gloſ. hic in uerbo retinent pluribus modis.

In quo relegatio à deportatione differat.

ET primò relegatio à deportatione differt, quia mitior eſt relegatio, quàm deportatio, nam relegatio fit ad tempus, & in perpetuũ deportatio vero ſemper in perpetuum, l. relegatorum, § hæc eſt differentia, ff. de interdict. & relegat. in contrarium tamen obſtat tex. in l. ſine pfinito, ff. de Pœn. ubi habemus, quòd ſi iudex imperitia ductus aliquem in metallum damnet ſine ſtatuto tempore, intelligitur damnatus ad decen
8 nium, & ſic conſtat quod etiam ad tempus in metallum damnari, & conſequenter deportari poteſt. gloſ. in d. l. ſine præfinito in §. hęc eſt differentia, ſoluit, dicens, quod regulariter deportatio eſt perpetua, licet aliquando ex uoluntate iudicis, quis ad tempus deportari poſſit. Secunda differẽtia eſt, quòd deportatus amittit ciuitatem, patriã poteſtatem. & omnia iuris ciuilis beneficia, l. ſunt quidam, ff. de Pœn. ideo & teſtamenti factionem actiuam: & paſſiuam Clar. in § teſtamentum q. 22. nu. 1. & 2. Imol. communem dicit in cap. quia ingredientibus de teſtam. & Alexã. in l. 1. nu. 2. C. de hæred. inſtit. At relegatus retinet ciuitatem, qa non deſinit eſſe ciuis Romanus, patriam poteſtatem, & omnia alia iura ſua retinet, & ſic teſtamẽti factionem tam actiuã, quam paſſiuã, l. relegati, ff. de interd. & releg. l. eius §. ſi ff de teſta. Clar. d. q. 22. nu. 3. Tertia, deportatio exiſtimationem cõſumit, relegatio minuit, l. cognitionum, ff. de var. & extraordi. cognit. Quarta, deportatus amittit bona. Relegatus non niſi per ſententiam ſpecialiter fuerint adempta. l. deportatorum, C. de pęn. l. 4. ff. de interdict. & relegat. Quinta, deportato circunſcribitur pœnę locus, l. 5. & 6. ff. de interdict. & relegat. relegato autem non circunſcribitur locus, ſed fines patriæ ſuæ exire cogitur. Sexta, deportatus ſi egrediatur prouinciam in quam deportatus fuit, capite punitur; At relegatus ad tempus, ſi reuertatur intra tempus, relegatur in perpetuum, ſi eſt relegatus, in perpetuum deportatur, l. relegati, ff. de pęn. quod deportatus fines excedens capite puniatur, exponit Aldobrand. hic ſub nu. 53. & rectè, nõ vltimo ſupplicio, ſed eo capite priuetur, quod habet, ſcilicet, libertate, cum ex deportatione prius ciuitatem amiſerit: & ſic vel ſeruus pęnæ efficiatur, uel in metallum damnetur, & hoc præſertim quia pęna capitis intelligitur de minori, non autem de vltimo ſupplicio, gl. in l. 1. C. Ne Iudęi chriſtiau. mancip. Imo. in l. 2. col. 2. ff. de Public. iudic. mouetur etiam ex eo, quia damnatus in opus metalli, quæ eſt maior pęna quam deportatio, cum adimat libertatem, vt hic in tex. noſtro, ſi aufugiat, non punitur vltimo ſupplicio, ſed in metallum damnatur: modo ſi deportatus fines excedens, morte puniretur, maximum ſequeretur abſurdum, nempe, quod qui nõ ſeruat minorem pœnam vltimo ſupplicio puniatur, qui verò non ſeruat maiorem, non puniatur morte, ſed in metallum damnetur, unde hic per eum. Ex prædictis mouetur quæſtio per gl. hic in eodem verbo, retinet. De bannitis noſtri temporis, an æquiparentur deportatis, uel relegatis; in quo articulo tanta eſt inter Doct. controuerſia, vt vix diſcerni poſſit, non modo quæ ſit communis opinio, ſed quid in tanta ſcribentium varietate ſit tenendum. Et in primis aliqui ſimpliciter dicunt, quod bannitus æquiparatur deportato, quæ opinio ab omnibus ferè reprobatur. Alij ſimpliciter dicunt, ꝙ æquiparantur relegatis, non autem deportatis, & fuit opinio Bart. quam dicit communiter approbari Socin. iun. conſ. 147. nu. 20. lib. 2. Aliqui vero diſtinguunt, & dicunt, ꝙ aut quis eſt bannitus propter crimen, pro quo non imponi-
9 tur pœna mortis, & in hoc caſu volunt æquiparari deportato; Aut eſt bannitus propter crimen, pro quo non imponitur pœna mortis, & tunc volunt æquiparari relegato. Sed & hæc opinio communiter reprobatur, vt dicit Ripa in l. ex facto, §. ex facto nu. 14. ff. ad S. C. Trebel. Ideo alij aliter diſtinguunt, ſcilicet, ꝙ aut pœna banni, eſt, cum confiſcatione bonorum, & tunc dicunt æquiparari deportato, aut eſt ſine confiſcatione, & in hoc caſu volunt æquiparari relegato; et hæc fuit opinio gloſſæ noſtræ. Quæ opinio non eſt tuta, nec communis, neq; tenenda. Ideo eam communiter reprobari atteſtatur Curt. ſenior conſ. 59. nu. 18. Nouam opini. tenet Clar. lib. 5. ſent. §. fi. q. 71. n. 12. ſcilicet, bannitos noſtri temporis quocunque modo ſint banniti, ſiue perpetuo, ſiue ad tempus ſiue cum confiſcatione bonorum, ſiue nõ, æquiparari ſimpliciter deportatis, neq; relegatis, ſed tertiam quandam ſpeciem de per ſe conſtituere, & propterea non eſſe licitum arguere de deportato ad bannitum, neq, etiam de relegato ad bannitum; ſed ſtandum eſſe vel deciſionibus Doctorum de bannitis in ſpecie loquentium, vel conſuetudini: ſequitur Cacheranus in ſuis deciſionib. Pedemontanis deciſ. 105. nume. 9. qui poſtea nu. 10. gaudet ſe cum Clar. quem antea non viderat, conueniſſe, & hæc opinio etiã mihi magis probatur, ideo videamus quid in hac materia bannitorum Docto. decidant. Reperio quòd magis communiter teneat bannitos noſtri temporis, etiam ſi ſint banniti, cum confiſcatione bonorum, & ꝓ maleficio, pro quo veniat imponenda pœna mortis, non amittere niſi iura municipalia illius ciui-
10 tatis, uel prouinciæ, à qua banniti ſunt, iura autẽ communia non amittere. Ideo ſuccedere poſſunt & capaces ſunt iam ex teſtamento, quam ab inteſtato oĩum iurium, & ſucceſſionum, quæ illis de iure cõi deferuntur; ſecus ſi deferantur ex forma ſtatutorum illius Ciuitatis vel Prouinciæ, à qua banniti ſunt, nam tunc ſuccedere non poſſunt. Exemplum. Extat ſtatutum, ꝙ patre mortuo, filius maſculus excludat filiam dotatam à ſucceſſione patris, modo filius eſt bannitus, & pater moritur, certe huiuſmodi filius non poterit vti, & gaudere beneficio huius ſtatuti, vt filiã excludat: poteſt tñ vti beneficio iuris cõis, ſ. vt pariter admittatur ad hæreditatem cum filia iuxta text. in l. inter filios C. famil. erciſcun. ita tenet Bart. in ſuis quæſ. quæſt. 1. nu. 29. communem dicit Alexand. in l. 1. num. 4. & ibi Iaſ. num. 5. C. de hæred. inſtit. Rip.

in

in l. ex facto. §. ex facto. nume. 14. ff. ad Senatuſc. Trebell. Nellus de bannitis part. 1. ſecundi temporis. q. 5. Ruin. conſi. 49. numero 3. lib. 4. Curt. ſen. conſil. 59. numero 19. Curt. iun. conſil. 182. num. 4. & hoc ſine dubio procedit quantum ad bona ſita extra territorium, quia bannum vnius ciuitatis, vel iuriſdictionis diſtinctæ non poteſt afficere, nec tollere iura communia in loco ſibi nõ ſubdito. l. extra territorium. ff. de iuriſdict. omn. iudic. ſed dubium eſt de bonis ſitis intra territorium ciuitatis, vel prouinciæ, à qua iſti reperiuntur banniti. Rayner. enim in l. 1. C. de hęred. inſtitut. tenet quòd iſti banniti nullo modo poſſint ſuccedere in bonis, ſitis intra territorium, à quo ſunt banniti, etiam ſi eis huiuſmodi bona ex diſpoſitione iuris communis deferantur, cõem appellat Iaſ. conſ. 166. col. 3. lib. 2. In contrarium tamen quicquid dicat Iaſ. eſt magis communis opinio, ſecundum Rip. in d. l. ex facto. §. ex facto. nu. 15. ff. ad Senatuſconſ. Trebell. Maran. in repet. l. is poteſt. nu. 119. ff. de acq. hæred. & Clar. in §. teſtamen. q. 20. num. 2. ſcilicet, tales bannitos poſſe ſuccedere ex diſpoſitione iuris communis, tàm in bonis, ſitis in territorio, quàm extra territorium, & ſic non amittere iura communia, nec ẽt in ciuitate, à quà banniti ſunt, niſi tamen adeſſet ſtatutum, quod ſpecialiter, & expreſsè eos excluderet a ſucceſſione, nam in hoc caſu poſſet quidem procedere, & locum habere Rayner. & Iaſ. opinio, vt dicit Clar. d. loco, ꝙ ſcilicet, nec ex diſpoſitione, & beneficio iuris communis poſſint ſuccedere in bonis, ſitis intra territorium, à quo ſunt banniti. nec aliquid facit quantum ad ſucceſſionem, ſi etiam eis fuerint confiſcata bona, quia in confiſcatione non veniunt bona futura, vt tradit idem Clar. lib. 5. ſent. §. fi. q. 78. nu. 24. poſt Iaſ. in l. ſi ſtipulatus fuerim. §. cum ſtipulamur. nu. 7. de verb. oblig. & Boſſ. in tit. de bonis publicat. 81. Ideo rectè ſuccedere poterunt etiam poſt cõfiſcationem bonorum. Ex ijs igitur infertur, quòd cum banniti non perdant, niſi iura ſuæ ciuitatis tantum, à qua exulant, non autem iura communia ciuitatis Romanæ, non amittunt patriam poteſtatem, quia illa eſt ciuium Romanorum, vt eſt tex. ſecundum intellectum Bal. Ang. & Alex. in l. ſi cum dotem. §. ſi patri. ff. ſolut. mat. Infertur ẽt, ꝙ filijs bannitorum non eſt dandus tutor, quia durant in poteſtate patris, infra de tutel. in principio. Item quòd filij bannitorum teſtari non poſſunt, tanquam exiſtentes adhuc in poteſtate patris, iuxta l. qui in poteſtate. ff. de teſtam. & ita in terminis conſuluit Corn. conſ. 55. lib. 2. Item ꝙ præteritione filij banniti teſtamentum efficitur nullum, ut conſuluit idem Corne. conſ. 28. lib. 2. Item ꝙ filij ſuſcepti poſt bannum faciunt deficere conditionem fideicommiſſi, ut dicit Barto. in l. ex facto. §. ex facto. ff. ad Senatuſcõ. Trebell. Item ꝙ banniti, & ipſi teſtari poſſunt, & hoc etiam ſi fuerint banniti cum confiſcatione bonorũ, Clar. in d. §. teſtamentum. q. 19. nu. 2. in fi. quod licet fortaſſe prima fronte alicui inutile, & abſq; fructu videatur, attamen eſt magni momenti, quia poterunt teſtari de bonis ſi quæ habent extra territorium ciuitatis, a qua ſunt banniti, cum ea in bonorum confiſcatione non ueniant, ut tradit idem Clar. in d. q. 19. & in §. fin. q. 78. num. 27. in fine, ubi refert etiam ſe plerunque uidiſſe ita in Ducatu Mediolanenſi obſeruari. Item & de illis, quæ acquirerent poſt confiſcationem, cum & ipſa in confiſcatione bonorum non ueniant, ut ſupra diximus. Imò dato etiam ꝙ nulla bona haberẽt, non eſt adhuc ſine utilitate, ut quis poſſit condere teſtamentum, quia in eo filio ſuo poterunt pupillariter ſubſtituere in bonis ipſiuſmet filij, quod quidem facere non poſſent, ſi non haberẽt teſtamenti factionem. l. 2. §. filius. ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtit. Item & tutorem filijs ſuis dare poterunt, quod pariter fieri non poteſt niſi in teſtamento aut codicillis teſtamento confirmatis. l. 3. ff. de teſtam. tutel. ita pulchrè conſiderat Imol. in cap. quia ingredientibus num. 7. extra de teſtam. & Clar. in d. §. teſtamentum. q. 22. in fin. Plura de hac re etiam uide apud Marcum Anton. Peregrinum, virum magni nominis & Iuriſconſ. pręclariſſimum in ſuo tract. de iure fiſci lib. 3. titul. 7. per totum. & Didac. Rodriguez ab Aluardo de conjectur. mente defuncti lib. 2. cap. 1. nume. 14. & 15. necnon Ludouic. Molin. de Hiſpan. primogen. lib. 4. cap. 11. nume. 18. Et quia in principio huius §. diximus quod & deportati, & ſerui pœnæ, ciuili iure mortuorum loco habentur, & conſequenter quòd & reportatione, & ſeruitute pœnæ tollitur patria poteſtas, & iam uidimus qd ſit deportare, omniaque alia, quæ ad deportationem pertinent, reſtat nunc recto ordine, ut uideamus, qui nam ſerui pœnæ dicantur.

Qui ſerui pœnæ dicantur.

11 SErui pęnæ dicuntur qui uel in metallum damnantur, uel beſtijs ſubijciuntur. §. pęnæ ſeruus, hoc tit. In metallum damnari dicuntur, qui grauioribus uinculis preſſi ad inquirendas eruendasque metallorum venas ob patratum crimen damnantur. l. aut damnum. §. eſt pęna cum §. ſeq. ff. de pęn. & hoc pænæ genus Tarquinius ſuperbus primus excogitaſſe fertur, ut tradit Eutropius. lib. 1. c. 10. Differunt hi à damnatis in opus metalli, (qui ſimiliter ſerui pænæ dicuntur) quia damnati in metallum ad fodiendum, & deportandum in fodinis metalli manebant, grauiore quodam pondere vinculorum, nam cũ ibi aſſiduè permanere deberent, neq; huc, neque illuc, ventitate, grauioribus uinculis etiam premebantur. At ij, qui in opus metalli damnabantur, quoniam inſeruiebant reducendo in maſſam metallo, neceſſeq; erat illos circa uaria exercitia uerſari; ideo lenioribus uinculis premebantur, & ea erat minor pæna, quia non aſſiduè ibi ad fodiendum morabantur, ſed ad exportandum, coquendum, & huiuſmodi. Minor adhuc erat pæna dãnatorum in miniſterium metallicorum, hi enim quamuis idem operarentur, quod damnati in opus metalli, tamen nullis vinculis premebantur. Aldob. hic nu. 69. hodie hæc pœna receſſit ab aula, ut dicit Folle. in ſua pract. crimin. cano. fol. 131. num. 8. & Mantua in l. tranſigere, nume. 6. C. de tranſact. & in eius locum ſucceſſit pęna triremiũ quæ hodie valde frequens eſt, non modo in laicis, ſed etiam in clericis, fieriq́ue ſolet, & perpetuo, et ad tempus, ut atteſtatur Carrer. in ſua pract. crimin. nu. 121. Diaz in pract. criminal. canon. cap. 135. & Clarus in d. §. final. quæſt. 67. numero 7.

 & quæſt.

& quæſt. 70. num. 3. Beſtijs autem ſubijci dicuntur, qui deuorandi in lacum beſtiarum alligati traduntur, vt de Daniele legimus capit. 6. qui in lacum Leonum demiſſus fuit, pulchreq; hoc ſupplicij genus Prudentius in Hamartigenda his verſibus deſcribit.

Sanguinis humani ſpectacula publicus edit
Conſenſus, legesq; iubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum diſcerpta cruentis
Morſibus, oblectent hilarem de funere plebem.

Alij erant, qui ſeruabantur, vt in publicis venationibus, cum beſtijs pugnandi cauſa in arenam intromitterentur, l. 4 ff. de accuſat. & inſcription. & hi propriè ad beſtias ſiue in venatorium ludũ damnati dicuntur, & horum melior erat conditio, quàm priorum, quia fieri poterat, vt corporis agilitate, ſe aliquando aduerſus beſtiarum ferociam tuerentur, & non nunquam ad ſpectantis populi clamorem, per Principem eximerentur, l. ad beſtias damnatos, ff. de Pœn. Ad gladium etiam, ſeu in gladiatorium ludum multi damnari ſolebant, vt pugnare inter ſe tanquam in duello deberent, quod pœnæ genus Conſtantinus ſuſtulit, in l. vnica, C. de gladiator. lib. 11.

SVMMARIVM.

1 *Patriciatus dignitate ſoluitur Patria poteſtas.*
2 *Conſulari dignitate hodie tollitur etiam Patria poteſtas.*
3 *Quæ aliæ dignitates ſint, quæ filium à Patria poteſtate liberant.*
4 *An pater habeat vſumfructum in bonis filij ſui clerici, quæ poſt clericatum acquiſita fuerunt.*

§. Filiusfamilias.

Tertio ſoluitur Patria poteſtas ſumma dignitate patriciatus filiofamilias collata, §. filiusfamilias hoc tit. l. fin. C. de conſul. lib. 12.
1 Patricij olim apud Romanos dicebantur, qui à primis illis parentibus, & ſenatoribus à Romulo conſcriptis, nati erant, quos in nullo magiſtratuum gradu collocarem, quia licèt à magiſtratibus deſcendant, non tamen erant neceſſario & ipſi magiſtratus, vt tradit Pater meus, in ſuo libello, de Venet. & Roman. Magiſtratuum inter ſe comparat. num. 36. Poſtea ſub Imperatoribus Patricij cæperunt dici conſiliarij Imperatorum, quod quaſi patres eorum eſſent, d. §. filiusfamilias, ſic Alexander Imperator in l. ex diui C. lo
2 cat. Vlpianum, I. C. patrem ſuum, appellat. vel Patricij, vt Suidas ſcribit, quaſi Patriæ & communis Reipub. Patres: dicebantur etiam ij Patricij Patres conſcripti, quòd in ſenatum conſcripti, id eſt, allecti eſſent, de quibus Halicarnaſſeus lib. 11. De prima patriciatus dignitate tex. noſter non loquitur, licèt in numerum eorum aliquando Imperatores aliquos aſciſcere conſueuerint, vt eſt apud Tacitum, ſed de hac vltima, quam Imperatores poſteriores ſummam dignitatem eſſe voluerunt, ad quam nemo aſcendebat, niſi eius fides, & induſtria fuerit in alijs dignitatibus approbata, vt poſt. Io. de Platea firmat Pater meus dicto loco, & hæc dignitas eo ipſo quòd Imperiales codicilli præſtiti ſunt, filium à Patria poteſtate liberat, vt dicitur hic in tex. noſtro. Imperiales codicilli ſunt diplomata lino traiecta, & complicata, quemadmodum in bullis videmus, & alijs priuilegijs, vel patentibus literis electionum ad magiſtratus, & officia. Ratio autem quare dignitate patriciatus filiofamilias collata, tollatur patria poteſtas, ea eſt ſm Imperatorẽ hic, quia abſurdũ eſſet, quòd quilibet pater poſſet filium eximere à ſua poteſtate, Imperator autem non poſſet eximere à poteſtate parentis, quem ſibi in patrem elegit, inconueniensq; videretur ſi hi, qui ab Imperatore, vt Patres honorantur, reperirentur alieno iuri ſubiecti: & quamuis conſularis dignitas olim non eximeret à patria poteſtate, vt hic, tamen de iure nouiſſimo Auth. corrigitur, §. iſtæ, ſicq; hodie conſularis dignitas filium à patria poteſtate liberat, tum ratione dignitatis, cùm conſules poſt maieſtatem Imperatoriam nomen ſuum tempori addant, quod nihil aliud ſignificat, niſi quod dinumeratio annorum non ſolum fit ab annis Imperij, ſed etiam à conſulibus, vt notiſſimum eſt, tum etiam ratione abſurditatis cuiuſdã, vt is, qui tot hominibus præituris eſt Imperio, totque hominibus daturus eſt mandata, ſub alterius poteſtate maneat: nec conſularis dignitas tãtùm hodie filium à Patria poteſtate liberat, ſed multæ aliæ etiam quæ recenſentur in l. fin. C. de Decurion. lib. 10. & in Authent. Conſtitutio, quæ de dignat. inter quas præ omnibus Epiſcopalis dignitas eminet, cùm iuſtum non ſit, vt qui omnium ſpirituales patres ſunt in aliorum poteſtate maneant, ita tamen intellige, vt nihil inde filio decedat de commodis, quę haberet, ſi in po-
3 teſtate manſiſſet, §. illud d. Authent. Conſtitutio, quæ de dignat. ne dignitas ſit ei damnoſa, l. ſi longius, §. 1. ff. de iudic. neuè in eius odium, & detrimentum conuertatur, quod lex in gratiam, & ſingulari prærogatiua induſſit, l. quod fauore, C. de legib. & ſic, vt procedat, & locum habeat quò ad commodum, non aũt incommodum filij ſm Bart. in l. item in poteſtate, & Iaſ. in l. patre furioſo, ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. Eodem modo filiusfamilias creatus ſanctæ Romanæ Eccle-
4 ſiæ Cardinalis immunis eſt à Patria poteſtate, gloſſ. in extrauagant. execrabilis de præbend. inter communes in verbo ſublimitatem Barbat. in tractat. de præſtant. Cardin. 1. part. quæſt. 1. num. 69. neque parentes vllum grauamen accipiunt cùm in hoc releuentur quòd fruuntur gloria, quã ex honore filij concipiunt, d. Authent. conſtitutio, quæ de dignat. in fine vbi gloſſ. notat quòd dignitas filij, gloria, & laus patris eſt.

Addunt Doctores quòd monachatio etiam filium à Patria poteſtate liberat, eodem modo in damnoſis, non in vtilibus, ita probat. text. in l. Deo nobis in fine, C. de Epiſcop. & Cleric. per quem text. ita tenet Baldus, in l. apud hoſtes, C. de ſuis, & legit. hæred. Bart. in dict. l. item in poteſtate, Iaſ. in dict. l. patre furioſo, Gomez. var. reſol. Tom. 1. cap. 3. num. 20. in fine & omnes Inſtitutiſtæ hic. Doctoratus autem dignitas filium à Patria poteſtate non liberat, ſicut nec armatæ militiæ dignitas, tex. eſt hic & ibi Porc. licet quãtum ad Peculium Caſtrenſe, vel quaſi, filiusfamilias miles, vel Doctor loco patrisfamilias habeatur,

tur,

tur, l. 3. C. de Caſtrenſ. pecul. lib. 11. idem eſt dicē-
dum de ſacerdotio & clericatu, quòd ſcilicèt, nō
liberanr à patria poteſtate, intellige tamen quan-
tum ad patrimonialia, & profectitia, ſecùs quo ad
ſpiritualia beneficialia, & aduentitia etiam, quæ
poſt clericatum fuerunt acquiſita, in ijs enim nul
lum vſumfructum pater habet, l. ſacroſanctæ, vbi
Bald. & alij, C. de Epiſcop. & cleric. not. Innoc.
& Abb. in cap. quia nos de teſtament. Dec. in ca.
in præſentia num. 64. de probat. & hoc ſiue occa
ſione militiæ clericalis, ſiue ex alio titulo quæſita
fuerint, Caſtr. in dict. l. ſacroſanctæ, Ioan. Lup. in
rubr. de donat. §. 42. nume. 7. Couar. in cap. quia
nos de teſtament. num. 2. poteſtque clericus in
ſpiritualibus, & beneficialibus, ſine conſenſu pa-
tris agere, capit. ſi annum de iudic. in ſexto. Item
& quò ad perſonam, vt percuti non poſſit cleri-
cus, per ſacrum ordinem à poteſtate patris eximi
tur. Hoſt. & Innoc. in cap. Iudæorum de ętat. &
qualitat.

SVMMARIVM.

1 *Captiuitate ſoluitur patria poteſtas.*
2 *Legis Corneliæ fictio.*
3 *Fictio poſt liminij*
4 *Quid ſit poſtliminium.*
5 *Vnde dictum ſit poſtliminium.*

§. Si ab hoſtibus.

1 QVartò ſoluitur patria poteſtas captiuita
te, quando ſcilicèt pater, vel filius in iu-
ſto, & legitimo bello capitur. ab hoſti-
bus, §. ſi ab hoſtibus hoc titul. l. in bello, §. ſi quis,
ff. de captiuis, & poſtlim. reuerſ. iuſtum, & legiti-
mum bellum dicitur illud, quod per Pop. Rom.
alijs, vel per alios Populo Romano indictum eſt,
gloſſ. hic in verbo ab hoſtibus, dixi ſuprà in §. ius
autem gentium nume. 5. de iur. nat. Gent. & ci-
uil. intellige ſi captus apud hoſtes decedat, quòd
tunc ſoluitur patria poteſtas, nam hoc caſu, lex
2 Cornelia fingit eum non præambula hora capti-
uitatis vt communi ſcriptorum errore in l. ſi is,
qui, ff. de vſucap. vſurpatum video, ſed ſtatim ea-
dem hora captiuitatis mortuum eſſe, filijsque ab
ipſa die captiuitatis ſui iuris fuiſſe cenſentur, l. in
omnibus, ff. de captiu. & poſtlim. reuerſ. At ſi re-
uertatur, non ſoluitur patria poteſtas, quia reuer-
3 ſus per ius poſtliminij recuperat omnia ſua priſti
na iura, ac ſi nulla captiuitas interueniſſet, fingi-
turque in ciuitate ſemper manſiſſe tex. eſt hic &
in l. retro, & l. poſtliminium, ff. de captiu. Roma-
ni enim quibus diſciplina caſtrorum, & militiæ
antiqua fuit, vt dicit, l. C. in l. poſtliminium, §. fi-
lius, ff. de capt. & poſtlim. reuerſ. in fauorem eo-
rum, qui fortiter pugnando pro patria ab hoſti-
bus potius capi, quàm fuga turpiter ſe eripere ma
luerunt, duas fictiones introduxerunt: vnam le-
gis Corneliæ, alteram iuris poſtliminij. Lex Cor-
nelia, vt diximus, fingit captum ab hoſtibus pri-
ma hora captiuitatis mortuum fuiſſe, ius poſtli-
minij fingit captum ab hoſtibus, domumque re-
uerſum nunquam captum fuiſſe, ſed in ciuitate
ſemper manſiſſe. Ideo captiuitas potius ſuſpen-
dit, quàm tollat patriam poteſtatem, interim e-
nim inſpecto futuro euentu, reditus, vel mortis
eius, qui captus eſt, in ſuſpenſo permanet, vnde
ſi moritur fingitur mortuus ex eo tempore quo
captus eſt, ſi reuertitur fingitur nunquam captū
fuiſſe. Prima fictio eſt legis Corneliæ, ſecunda
eſt poſtliminij.

Quid ſit Poſtliminium.

4 POſtliminium, eſt ius amiſſæ rei recuperan-
dę, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter
omnes liberos populos, regesque, moribus,
& legibus conſtitutum, l. Poſtliminium, ff. de ca-
ptiu. & poſtlim. reuerſ. vel ſecundùm Theophil.
eſt ius quoddam quod ijs, qui ab hoſtibus redeūt,
priſtinam omnem conditionem reſtituit.

Vnde dictum ſit Poſtliminium.

5 POſtliminium dictum eſt à limine, & poſt, eo
quia captus liberatus ab hoſtium poteſtate,
ad idem poſtea limen reuertitur, quod ami-
ſerat, §. dictum eſt, hoc tit. ſicut enim diuina in do
mo ingreſſum, & egreſſum conſtituunt, ac finē
quendam faciunt, ita Imperij finem, limen eſſe,
veteres voluerunt, ideo & limen dictum eſt qua-
ſi finis quidam, & terminus, vt inquit Imperator
hic, inde & limitanei milites dicti ſunt, qui conſti
tuuntur pro præſidio in liminibus Imperij, vt vi-
cinorum inimicorum impetum arceant, & agri
limitanei, qui deputantur vt ex eorum fructibus
limitanei milites alantur, l. fin. C. de fund. limi-
trophis, lib. 11. hinc etiam liminarchæ dicti ſunt
cuſtodes portuum vnde ad inimicos fit tranſitus,
quos Ariſtoteles in politicis limenophylacas ap-
pellat. An autem hodie in chriſtianis captis à tur-
cis opus ſit fictione legis Corneliæ, & Poſtlimi-
nij, dixi ſuprà in §. ſerui autem el 2. de ſtat. homin.
ibi vide.

SVMMARIVM.

1 *Emancipatione ſoluitur patria poteſtas.*
2 *Unde dicta ſit emancipatio.*
3 *Hodie unus tantum, eſt emancipandi modus.*
4 *Quæ requirantur ad emancipationem.*
5 *Ex quibus cauſis filius inuitus emancipari poſ-ſit.*
6 *Caſus in quibus pater filium emancipare cogi-tur.*
7 *Pater poteſt filium emancipare, & nepotem reti-nere, & è contra.*
8 *Emancipationis effectus multi ſunt.*

§. Præterea, §. Admonendi & §. Fin.

QVintò ſoluitur patria poteſtas emancipa-
tione, quæ eſt paternæ poteſtatis relaxa-
tio, vtriusque & patris, & filij interue-
1 niente conſenſu, §. præterea hoc titul. l. emanci-
pari, ff. de adopt. dictaque eſt emancipatio quaſi è
2 manu ſeu poteſtate patris dimiſſio, & ſicut in ſer
uis manumiſſionem, ita in liberis emancipatio-
nem propriè dicimus.

Quæ

Qualiter olim emancipatio fieret.

OLim emancipatio duobus modis fieri ſole-
bat, uel imaginaria quadam venditione,
& manumiſſione, de qua Theophil. hic &
caſus in ſuis inſtitutionibus libro primo, capitu-
lo ſexto, vel Imperiali reſcripto. Hodie tamen
exploſa hac venditionum fictione (, non ſunctio
3 ne vt dubitat Accurſius) vnus tantum eſt eman-
cipandi modus, videlicet, vt pater recta via ad cõ-
petentem iudicem intret vna cum filio, & decla-
ret ſe velle vt filius à ſua poteſtate liberetur, idque
apud acta iudiciaria poſtea ſcribendum eſt, tex.
eſt hic in §. prætetea & in l. pen. C. de emanci-
pat. liber. & ſic ad emancipationem requiri-
tur.

Quæ ad emancipationem requirantur.

PRimò requiritur, vt fiat coram Iudice com-
petenti, qui habeat aliquam iuriſdictionẽ, l.
fin. C. de emancipat. liber. adeo quidem vt
ſi fieret coram Notario non valeret, ſecundum
4 Dec. conſil. 13. & Aldobrand. hic numero deci-
moquinto. & ſi pater alicui iuriſdictioni præſit
coram ipſo etiam filij emancipatio fieri poteſt, l.
4. ff. de adopt. & ſi filius ſimiliter alicui iuriſdi-
ctioni præſit, apud ſemetipſum emancipari po-
teſt, l. 3. ff. de adopt. Ratio eſt, quia cum ſimus in
ijs quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis, quæ à iudi-
ce inter volentes duntaxat exercentur, & ſuper
eo in quod ab illis mutuo conſenſum eſt, l. 2. ff.
de offic. procon. & legat. non poteſt cadere re-
pugnantia quòd quis ius ſibi in cauſa propria di-
cat, l. qui iuriſdictioni, ff. de iuriſdict. omnium iu-
dic. ideo in contentioſa iuriſdictione, quæ in inui-
tum redditur, aliud omnino dicendum eſt, pro-
ptetea ſi eſſemus in emancipatione, quæ eſt con
tentioſæ iuriſdictionis, vt puta quia vel filius vel-
let cogere patrem, & eum emancipet, vel pater
vellet inuitum filium emancipate, ex cauſis, de
quibus videbimus infra, talis cauſa non poſſet co
gnoſci nec apud patrem, nec apud filium, etiam ſi
iuriſdictioni alter eorum præeſſet. Aldobrand.
hic numero trigeſimo tertio, poſt Iacob. de Ra-
ue. & Alberic. in dict. l. 3. ff. de adopt. Secundo re-
quiritur, quod emancipatio apud acta inſinue-
tur, hoc eſt, ſcriptura, ſuper ea conficiatur, l. pen.
& ibi gloſſ. C. de emancipat. liber. quæ ſi fuerit a-
miſſa, tenor eius teſtibus poſtea probari poterit,
Bart. & Baldus, in l. ne in arbitris, C. de arbitr.
Dec. in capit. quondam contra in fine, extra de
probat. Tertiò requiritur, conſenſus filij emanci-
pandi, nam inuitus emancipari non poteſt, ſe-
cundùm tex. in l. penult. C. de emancipat. liber.
ex cauſa tamen poterit filius etiam inuitus eman
cipari, veluti ſi filius eſſet rixoſus, & pater ex lege
5 municipali teneatur ſoluere condemnationem
pro eo. Iaſ. & Angelus, in l. verum, ff. de verbor.
obligat. & generaliter ex omnibus cauſis, ex qui
bus filius poteſt exhæredari, de quibus in §. Aliud
quoque capitulum Authent. vt cum de appellat.
cognoſcit. ex omnibus illis etiam poterit inuitus
emancipari, ita Doct. omnes in §. fin. hoc titu. no
ſtro. Quartò requiritur, conſenſus etiam patris
emancipantis, quia nec ipſe inuitus ad emanci-
pandum filium cogi poteſt, §. fin. hoc titu. noſtro.
Fallit tamen in quatuor caſibus relatis per gloſſ.
hic in dict. §. fin. Primus caſus eſt, quando pater
vltrò agnouit legatum relictum ſub modo vel cõ
ditione vt filium emancipet, l. ſi cui vbi Bartol.
& Docto. ff. de condit. & demonſtrat. ſecundus
caſus eſt, quando adrogatus impubes damno ſi-
6 bi eſſe probat in parentis adoptiui poteſtate ma-
nere, tunc enim iudex, cauſa cognita, patrem ad
emancipandum filium cogere poteſt, l. non nun-
quam, 32. ff. de adopt. dixi cauſa cognita, quia iu-
dex non temerè ad petitionem adoptiui filij com
pellere debet patrem, vt eum emancipet, ſed ita
demum ſi diligenti cauſę cognitione adhibita, &
cunctis perpenſis, intelligat, adoptionem filio nõ
expedire. quid enim ſi iuuenili leuitate ductus,
& effrenatæ libertatis auidus, ſe poſtulet filius e-
mancipari? tertius eſt caſus, ſi pater malè, & con
tra pietatem in filium ſæuiat, l. fina. ff. ſi quis à pa-
rent. ſuer. manumiſſ. Quartus eſt, ſi pater leno
ſui ſanguinis tempore factus peccandi neceſſitatẽ
filiabus ſuis imponat, l. ſi lenones & ibi Alberic.
& Salic. C. de epiſcup. audient. l. fina. C. de ſpecta-
cu. libro vndecimo. In hoc tamen caſu Aldobrã-
dinus, in dict. §. fina. exiſtimat non eſſe neceſſa-
riam emancipationem, ſed re, & cauſa epiſcopo
patefacta, ſtatim eius authoritate patres priuan-
dos eſſe patria poteſtate, filias ab eis ſeparandas,
& ſaluti earum prouidendum. Adde vna cum
Doctoribus, vt etiam pater ad emancipandum
filium cogi poſſit, propter omnes illas cauſas, pro
pter quas, & filius ipſe patrem exhæredare po-
teſt, cum correlatiuorum eadem ſit natura, l. fin.
vbi notant omnes, C. de indict. viduit. tollend.

An Pater filium, & nepotem ſimul emancipare poſſit.

7 PAter non modo filium emancipare poteſt,
ſed etiam nepotem, tex. eſt hic in §. præ-
terea, item & vnum tantum emancipa-
re, & alterum retinere, veluti filium emancipa-
re, & nepotem retinere, aut è contra nepotem
emancipare, & filium retinere, §. admonendi hoc
titu. & quia dubium eſſe poterat de filijs conce-
ptis, ante emancipationem patris, an eſſent in po
teſtate aui, vel patris, ideo decidit Imperator, in §.
fina. hoc titu. noſtro, quòd concepti ante eman-
cipationem, remanent in poteſtate aui, concepti
verò poſt emancipationem, remanent in poteſta
te patris emancipati.

Qui ſint effectus emancipationis.

PRimus effectus emancipationis eſt, ſolutio
patriæ poteſtatis, ita quod filius poſtea ſuo
nomine libere contrahere, teſtari, & om-
nia agere poteſt, ſicut paterfamilias. Secundus ef
fectus eſt, quod filius acquirit plenum dominiũ,
8 id eſt, proprietatem, & vſumfructum in bonis ad-
uentitijs, excepta dimidia parte vſusfructus, quæ
ipſi patri, velut in præmium emancipationis re-
ſeruatur, l. cum oportet, §. fin. C. de Bonis quæ li-
ber. Tertius effectus eſt, quod eadem iura poſt e-
mancipationem præſtantur parenti in bonis fi-

lij, quæ

ſij, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti, d.§. præterea in fine, & ibi gloſſ. verum quia ex hac æquiparatione facta per Imperatorem hic, inter patrem emancipantem, & patronum, uideri poterat, quòd non eſſet differentia inter eos, gloſſ. ne talis æquiparatio animos iuuenum deciperet, ſuppleuit quaſdam differentias, quæ ſunt inter patrem emancipantem, & patronum, de quibus vide apud eam, & Aldobrandinum, in dict.§. præterea, à numero trigeſimo nono, vſque ad numerum 52.

SVMMARIVM.

1 *Adoptione ſoluitur patria poteſtas facta ab aſcendente.*
2 *Quatuor alij caſus ſunt in quibus ſoluitur patria poteſtas.*
3 *An filiafamilias nupta liberetur à poteſtate patris.*
4 *In quibus vxor dicatur eſſe in poteſtate mariti.*

§. Sed & ſi pater.

SExtò ſoluitur patria poteſtas adoptione, facta ab aſcendente; Adoptatus enim ab auo paterno vel materno, vt ſupra quoque, in
1 §. ſed hodie, dictum eſt, in adoptantis poteſtatem tranſit ex iuſta patris ſui naturalis poteſtate text. eſt hic in §. ſed & ſi pater cum quo concordat l. in adoptiuis, & l. fina. C. de adopt. Prædictis adhuc quatuor, alios addite modos, quibus ſimiliter patria poteſtas ſoluitur.

Primus eſt propter crimen hæreſis patris capitu. 2. §. illorum de hæret. lib. 6.

2 Secundus eſt, quando pater inceſtas contrahit nuptias, Authent. inceſtas, C. de inceſt. nupt.

Tertius eſt, quando pater vel alius eius nomine languidum filium expoſuit, capit. vnico & ibi Abb. & Doctor. de infantibus expoſit. l. 2. & ibi Angel. C. de infant. expoſit. ſumma Syluestr. Angel. Armil. & aliorum in verbo expoſiti. Clar. tractat. crimin. §. fin. quæſt. 33.

Quartus eſt, quando iniuſtè denegat alimenta neceſſaria filio, necare enim videtur non tantum is, qui partum abijcit, ſed etiam qui alimenta denegat, l. necare, ff. de liber. agnoſc. tradit Abb. in cap. ex literis de conuerſ. infidel. & confert tex. in cap. Paſce 86. diſtinct. vbi D. Ambroſius inquit. Paſce fame morientem, quiſquis enim paſcendo hominem ſeruare poteris, ſi nō paueris fame occidiſti. Vnum reſtat videndum an filiafamilias & nupta liberetur à poteſtate patris, in qua quæſtione, communis Doctor. concluſio eſt, quod fi-
3 liafamilias nupta remaneat in poteſtate patris, quantum ad effectus patriæ poteſtatis, ſcilicèt, de quibus in titu. de patr. poteſt. diximus, ita probat tex. in l. ſi vxor, C. de condit. inſert. in l. patri iuncta, l. nec in ea, ff. ad l. Iul. de adult. & infra de S. C. Tertull. in principio, ideo ſecundum Porc. Angel. & alios ibi, viuente patre, nec teſtamentū condere, nec ſine conſenſu patris, mortis cauſa, donare poteſt. Item acquirit vſumfructum patri ex bonis aduentitijs, non autem ex bonis mariti, d. l. ſi vxor cum ibi notat. In multis tamen vxor dicitur eſſe in poteſtate mariti, & primo quantum ad obſequia matrimonij, ſecundo quantum ad operas, tenetur enim vxor pro conditione ſuæ
4 perſonæ marito operari, in his maximæ quæ ad ſuſtinendam rem domeſticam pertinent, text. eſt & ibi gloſſ. in l. ſicut, ff. de oper. libert. Tertio quoad reſidentiam, quam debet facere cum viro, & maritum ſequi capit. vnaquæque & ibi gloſſ. 13. quæſtio. 2. Quarto quo ad iuriſdictionem ſeu forum, l. exigere dotem, ff. de iudic. Quinto quo ad vindicationem, vigore enim, & ratione poteſtatis maritalis, maritus vxorem a patre, vel alio ſine iuſta cauſa detentam, vindicare poteſt, l. ſi inuita, & ibi Cyn. C. de nupt. Abb. poſt, gloſſ. in cap. literas de reſtitut. ſpoliat.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Perſonæ ſui iuris, aut ſunt ſub tutela, aut ſub cura, aut neutro iure tenentur.*
3 *Cognito vno ex contrarijs, cognoſcitur & alterum.*
4 *Concordantes tituli.*

DE TVTELIS. Titulus XIII.

HIc Iuſtinianus proponit alterum membrum diuiſionis ſupra poſitæ, quod vſque
1 ad finem huius primi libri perſequitur. Dixerat enim in titu. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. ibi ſecundam perſonarum diuiſionem ponens, quod quædam perſonæ ſunt alieni iuris, & quædam ſui iuris, & quia de his, quæ alieni iuris ſunt, hactenus, à dict. titu. vſq; in fine, pertractauit, ideo nunc incipit de his, quæ ſui iuris ſunt.

Quæ perſonæ ſui iuris eſſe dicantur.

PErſonæ ſui iuris, aut ſunt ſub tutela, vt impu-
2 beres, 14. ann. aut ſub cura, vt puberes maiores 14. ann. & minores 25. ann neque ſub tutela, neque ſub cura, vt quæ neutro iure tenentur. Verum quia cognitis ijs, quæ ſub tutela, & cura ſunt, facilè ex natura contrariorum cognoſci poſſunt quæ neutro iure tenentur, cum cognito
3 vno ex contrarijs, cognoſcatur & aliud, vt hic in principio titu. noſtri. Ideo, de prioribus tantum ſe dicturum proponit Imperator, & quia tutela præcedit curam, vt impubes puberem, naturæ & ætatis ordinem ſecutus Imperator primum de tutelis generali tractatu diſſerit, & concordat cum
4 hac rubr. titu. ff. de tutel. C. de teſtament. tutel. Authent. vt ſine prohibitione matres, & Auth. de hæred. ab inteſt. venient. §. ex his collat. 9. & in iure canonico 87. diſtinct. in capit. defenſionis, & 88. diſtinctio. in cap. epiſcopus, cum ſubſequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Tutela quid ſit.*
2 *Verbum, vis, & poteſtas, in definitione poſitum, qualiter accipiatur*

3 Ver-

3 *Verbum in capite libero poſitum in definitione,*
præter alios declaratur.
4 *Unde dictus ſit tutor.*
5. *Quæ requirantur ad tutelam.*
6 *Quæ requirantur antequam tutor res pupilli ad-*
miniſtrare valeat.
7 *In quo conſiſtat officium tutoris.*
8 *Vbi pupillus educari debeat.*
9 *Quotuplex ſit tutela & quo ordine tutores, vo-*
centur.

In Principium tit. & §. eſt autem.

Quid ſit Tutela.

TVtela, eſt vis, atque poteſtas in capite li-
1 bero ad tuendum eum, qui propter æta-
tem ſe defendere nequit, iure ciuili data,
ac permiſſa, §. eſt autem hoc titu. l. 1. ff. eod. multa
circa hanc definitionem Accurſ. multa Doctor.
nimium à re abhorrentia, & cum maximo di-
greſſu retulerunt. Nos breuitati, & vtilitati ſtu-
dentes, ſingulaque verba ipſius definitionis per-
currentes, Dicamus, & primo quod verba illa,
2 vis, atque poteſtas non pro violenta poteſtate
accipi debent, vt interpretes opinantur, neque
pro, virenti, ſeu viridi, & non infructifera poteſta
te, vt Barto. in dict. l. 1. ff. eod. neque pro iure vt
Alciat. Parer. iur. 1. cap. 28. ſed vis pro facultate,
& poſſibilitate vſurpatur, & ſic eiuſdem ferè ſi-
gnificationis eſt vis, cuius eſt poteſtas, in hoc ſal-
tem diſtantes quod per vim indicatur facultas,
quam ex ingenuitate quis habet, vt tutelæ mu-
nus ſubire concedatur, per poteſtatem verò facul
tas illa legibus data ad tuendum eum, qui pro-
pter ætatem ſe defendere nequit. Sequuntur illa
verba, in capite libero, ut oſtendatur quod iſta po
teſtas, & facultas non competit ſeruis, cum tuto-
3 tes non poſſint eſſe ſerui, vt infra titu. proximo in
principio, & in l. in ſeruili, C. qui dare tut. vel cu-
rat. poſſ. ponuntur poſtea illa verba, ad tuēdum,
vt excludatur patria poteſtas, & dominica etiam,
nam vtraque eſt vis, atque poteſtas in capite libe-
ro, ſed non ſimpliciter ad tuendum, & defenden-
dum, ſicut tutela, inde tutores quaſi tuitores ſeu
defenſores dicti ſunt, vt hic in text. noſtro, & in
dict. l. 1. ff. eod. ſicut editui, qui ædes tuentur. Filij
enim dum pater viuit in eius poteſtate manent;
At mortuo patre ſuccedit alter quaſi parens, cu-
ius fidei, & curæ lex, & magiſtratuum auctori-
tas, imbecillam ætatem gubernandam commit-
tunt, tutor à tuendo ſic dictus. Additur deinde
ad tuendum eum, vt excludat curationem, quæ
4 datur ad tuenda bona, non perſonam, l. in copu-
landis, C. de nupt. Tutor enim principaliter da-
tur perſonæ pupilli, & in conſequentiam rebus,
eius gerendis. Curator autem principaliter da-
tur rebus, & bonis, & non perſonæ minoris, vt
infra in titu. de curat. videbimus, ſubdit. Qui per
ætatem ſe defendere nequit, vt oſtendat, quid in-
terſit inter tutorem datum pupillo, & datum fu-
rioſo, nam curator furioſo quidem datur ad tuen
dam perſonam, & bona, in quo eſt vis, atque po-
teſtas in capite libero ad tuendum eum, ſed non
eum, qui per ætatem, ſed eum, qui propter furo-
rem ſe defendere nequit, l. ſi furioſo, ff. de curat.
furioſ. demum apponuntur illa verba, iure ciuili,
ad differentiam tutelæ proprij corporis, quæ iu-
riſgentium eſt: his additur data, ac permiſſa, data,
ſcilicèt, perſonę, permiſſa ſecundario rebus, vel
data, quia quidam tutores à lege ipſa dantur, vt
ſunt legitimi, & quidam dantur à teſtatore, vel iu-
dice, permittente lege, vt ſunt teſtamentarij, &
datiui de quibus infra ſuo loco videbimus.

Quæ requirantur ad tutelam.

QVatuor requiruntur, ad hoc vt tutela va-
leat. Duo ex parte pupilli, & duo alia ex
parte tutoris.

Quæ requirantur ex parte pupilli.

PRimo ex parte pupilli requiritur, quod ipſe
ſit ſui iuris, vt hic in principio text. noſtri.
Ideo ſeruo tutor dari non poteſt, cum ſit
5 poteſtati domini ſubiectus gloſ. in §. eſt autem, in
verbo, libero hoc titu. nec filiofamilias qui in po-
teſtate patris eſt ſecundùm gloſſ. hic in principio
tex. in verbo, non ſunt, ſecundo etiam ex parte
pupilli requiritur certa ætas, ſcilicèt, vt maſculus
ſit minor. 14. ann. fœmina, 12. infra in principio,
quib. mod. tutel. finit.

Quæ requirantur ex parte tutoris.

PRimo ex parte tutoris requiritur, quod ſit li-
ber, vt ſupra quoq; in diffinitione diximus.
Secundo requiritur, quòd ſit perfectæ ęta-
tis, hoc eſt, 25. ann. ita interpretatur gloſſ. in §. fin.
infra de Fiduc. tutel. & optimè probat text. in l.
fin. C. de legit. tutel. id quod & in curatore locum
habet, vt in dict. §. fina. infra de Fiduc. tutel. habe-
tur.

Quæ requirantur, antequam tutor res pupil-li adminiſtrare valeat.

QVinque neceſſaria ſunt, antequam tutor
res pupilli adminiſtrare valeat; de quibus
habemus in titu. ff. & C. de adminiſtrat.
tut. quæ in quacunque tutela tam teſtamentaria
quā legitima, & datiua, locum habent, ideo dili-
genter ſunt obſeruanda.
Primò requiritur decretum iudicis, vt ſcilicèt,
decernatur ei adminiſtratio à iudice, gloſſ. in l. le-
gitimos, ff. de legit. tutor. & hoc in teſtamentario
tutore intellige locum habere, dummodo teſta-
tor non conceſſerit licentiam tutori propria au-
ctoritate adminiſtrandi bona pupilli, nam hoc te-
ſtator facere poteſt, vt not. Barto. in dict. l. legiti-
mos.
Secundo debet tutor antequam adminiſtret,
inuentarium, ſeu repertorium omnium rerum
pupillarium conficere requiſito ad id publico Ta
6 bellione, l. tutor qui repertorium, ff. de admini-
ſtrat. tut. l. tutores, C. eod. titu. Forma huius inuē-
tarij traditur, in l. vlt. C. de iur. delib. ſcilicèt, vt in
eo deſcribi debeant omnia bona mobilia, & im-
mobilia, corporalia, & incorporalia, omneſque
aliæ pupilli res; & licèt ea lex loquatur in inuen-

tario

tario rerum hæreditariarum, idem tamen eſt etiam ſeruandum in inuentario rerum pupillariũ cum in vtroque eadem ſit ratio, l. 3. §. tutores, ff. de ſuſpect. Tut. & adeò hoc eſt neceſſarium in tutore, ut ſi inuentarium non fecerit, præſumatur in dolo, & tanquam ſuſpectus ab officio tutelæ remoueri debeat, l. ſi. in ſi. C. arbitr. tutel. teneturq; ad omne intereſſe pupilli per iuramentum præſtandum, d. l. tutor qui repertorium cod. tit. de adminiſtrat. tut. Niſi ſit tutor teſtamentarius, & ei teſtator ſpecialiter confectionem inuentarij remiſerit, d. l. ſi. C. arbit. tutel. & ſi maiora in hac materia inuentarij videre cupis, legas Sebaſtianum Monticulum Clariſſimum iuris conſultũ huius Patauini ſtudij Decus, & ornamentum, in ſuo eleganti Tract. de inuentar. ad quem me remitto, ibi n. copiosè videre poteris. Tertio requiritur ſatiſdatio per fideiuſſores, qua caueatur rem pupilli ſaluam fore, à qua tamen excipiuntur tutores teſtamentarij, & illi etiam, qui à maioribus iudicibus ex inquiſitione dati ſunt. hi enim propter approbatam eorum fidem à teſtatore, aut iudice ad ſatiſdationem non compelluntur, ut infra in tit. de ſatiſdat. tut. dicemus. Quartò debet tutor iuramentum etiam præſtare de faciendis utilibus, & omittendis inutilibus in adminiſtratione, §. fina. Auth. vt hi, qui obligat, ſe habere perhib. res min. collat. 6. Quintò vltra iuramentum, requiritur etiam promiſſio de defenſione pupilli tam in iudicio, quàm extra l. ſi. §. defenſionem cum ibi not. C. de adminiſt. tutor. & hæc ſunt, quæ facere debet tutor, anteqũ adminiſtrationem rerum pupilli ſuſcipiat. Animaduertendum tamen eſt, ꝙ licet regulariter non valeant geſta per tutorem antequam omnia prædicta fuerint adimpleta, tamẽ ſi aliqua perirent, & dilationem non reciperent, periculumque eſſet in mora, tunc etiam non interuenientibus prædictis per tutorem expediri poſſent d. l. tutor, qui repertorium in principio, ff. de adminiſtr. tut. Ratio eſt ſecundum Bart. in d. l. legitimos Angel. & alios infra de legit. tutel. quia ea quæ dilationem non recipiunt, & in quibus periculum eſt in mora, non ſubiacent ordinarijs legum diſpoſitionibus; hinc Abb. in c. ſi. col. 2. de Eccleſ. ædificand. inquit, quod ſi imminet neceſſitas alienandi bona Eccleſiæ cathedralis, & exigit tantam celeritatem, ut Romanus Pontifex conſuli non poſſit; poteſt Epiſcopus (inconſulto Pontifice, alienare) non obſtante iuramento de non alienando (eo incõſulto) ſequitur Hippol. de Marſil. in l. 1. §. præterea, colum. antepenul. ff. de quæſtionibus.

In quo conſiſtat officium Tutoris.

Vidimus præambula adminiſtrationis, & quæ eam præcedere debent, nunc de adminiſtratione ipſa, & in quo conſiſtat tutoris officium videamus.

Primò igitur, & principaliter ad adminiſtrationem, & officium tutoris pertinet cura morum pupilli, vt ipſum rectè inſtituat, eique de honeſta diſciplina proſpiciat, l. cum plures 12. §. cum tutor. ff. de adminiſtrat. tuto. vt ei alimenta preſtet quorum ſummam prætor ſecundum vires facultatum moderari debet, l. 1. C. de aliment. pupill. præſtand. & l. 3. in principio, ff. vbi pupil. educar. deb. hoc ſecundum intellige, dummodo pupillus ſufficientes facultates habeat; nam alias tutor pupillum de ſuo alere non cogitur, ut dicitur in d. l. 3. §. fina. imò ſi poſt decretam certam alimentorum ſummam, pupillus ad egeſtatem peruenerit, diminui debent quæ decreta ſunt, quemadmodum & augeri ſolent, ſi quid patrimonio acceſſerit, d. l. 3. in fine. Tertio tutoris officium conſiſtit in defenſione pupilli, tàm in iudicio, quam extra, l. tutoris 30. ff. de adminiſtrat. tut. Quarto ad officium tutoris ſpectat adminiſtratio rerum pupilli, item ut pro eo promittat, & ſoluat, l. generaliter, 10. ff. de adminiſtr. tut. licet enim tutor principaliter perſonæ detur, in conſequentiam tamen rebus ipſius etiam dari intelligitur, & cum in perſonam ipſam poteſtatem habeat, æquum etiam eſt, vt in res eiuſdem habere debeat. Quinto, poſt finitam tutelam, tutor pupillum admonere debet, ut curatorem ſibi dari petat, l. ita autem, 5. §. ſi tutor, ff. de adminiſtr. tut. & ibi Bart. not.

Vbi pupillus educari debeat.

Extat de hac re Titulus, in ff. & C. vbi Pupillus educari debeat. Dicamus igitur, quòd ſi quæſtio ſit, vbi pupillus morari, & educari debeat, inſpiciendum eſt in primis, an teſtator 8 in teſtamento hoc expreſſerit, & tunc voluntas eius ſeruanda eſt, à qua tamen quandoque etiam iudex ex iuſta cauſa de nouo emergente, recedere poterit, vt dicitur in l. 1. ff. vbi pupill. educari deb. ſed ſi pater nihil diſpoſuit, in hoc caſu pupillus apud matrem educari debet idoneæ innupta manet, l. 1. C. eod. quod ſi ſecundo nupſerit, vel mortua fuerit, iudex poſtea, cognita cauſa, ex qualitate perſonæ, ex conditione, & tempore, ſtatuere debebit, vbi pupillus educari debeat, d. l. 1. ff. & C. vbi pupil. educari deb. Exemplum huius rei habemus, in l. 2. C. eod. ibi enim quæſtio erat an nepos apud patrem matris, vel apud fratrem patris morari deberet, & reſponderunt Imperatores id ex ſingulorum affectione, & qui magis ad ſuſpicionem ex ſpe ſucceſſionis propior ſit, æſtimandum eſſe.

Quotuplex ſit Tutela.

Tutela, ſecundùm gloſſ. hic in verbo permiſſum, triplex eſt, ſcilicèt, Teſtamentaria, legitima, & Datiua.

Quid ſit Tutela teſtamentaria.

Teſtamentaria Tutela eſt, quando parentes filijs ſuis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento tutorem cõſtituunt, qui, ipſis defunctis, eorum defenſionem ſuſcipiat, & de hac habetur infra in §. permiſſum hoc titu. noſtro, & in tit. ſequenti.

Quæ ſit legitima Tutela.

Legitima Tutela eſt, cum Tutor à lege datur.

Quotuplex ſit legitima Tutela.

LEgitima Tutela quatruplex eſt. Legitima agnatorum, Patronorum, parentum, & fiduciaria, de quibus omnibus, ſinguli, & ſeparati tituli extant, vt infra ſuo loco videbimus. Diciturque legitima hæc Tutela, eo quia à lege datur proximis conſanguineis, non extantibus teſtamentarijs Tutoribus.

Quæ ſit Datiua Tutela.

DAtiua Tutela eſt, quæ à Iudice datur, nullis enim extantibus teſtamentarijs, neq; legitimis tutoribus, à Iudice Tutores impuberibus dantur, vt infra titu. de Atilian. tut. videbimus.

Quo ordine Tutores vocentur.

PRimò loco vocantur teſtamentarij, præferunturq; omnibus alijs tutoribus, nec dignitas eſt illa, quæ teſtamentarios præferri faciat, ſed electio paterna, de qua lex plurimũ confidit, cùm nemo vnquam præſumatur capere melius conſilium pro filio, quam pater, nulluſq; alius affectus paternum vincat, l. fina. C. de curat. furioſ. in principio.

Secundo loco, vocantur legitimi, de quibus poſt teſtamentarios lex magis confidit propter præſumptam affectionem, quam agnati inuicem habent.

Tertio loco, veniunt datiui, qui ſcilicèt, à Iudice dantur, de quo lex in defectum confidit, vt inquirat perſonam, cuius fidei, & curæ animus impuberis inſtituendus, & formandus tradi poſſit. De teſtamentaria Tutela tractatur in hoc titu. in §. permiſſum vſque in finem, & in titu. ſequ. De legitima habetur infra in titu. de legit. agnat. tutel. vſque ad titulum de Atilian. tut. De datiua in d. tit. de Atilian. tut. per totum.

SVMMARIVM.

1 *Qui poſſint in teſtamento tutores dare.*
2 *An fœminæ tutorem dare poſſint.*
3 *Quid de Matre.*
4 *An extraneus in teſtamento tutorem dare poſſit.*
5 *An aſcendentes deſcendentibus.*

DE TESTAMENTARIA TVTELA §. Permiſſum, & §. itaque.

Qui in teſtamento tutores dare poſſint.

1 PRimò, parentes liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate habent, tutores in teſtamento dare poſſunt, §. permiſſum hoc titu. l. 1. ff. de teſtament. tutel. Dixi, quos in poteſtate
2 habent, quia fœminæ quæ liberos in poteſtate nõ habent, vt ſupra diximus, in §. fœminæ. de adopt. tutorem in teſtamento dare non poſſunt, ideo mater filijs ſuis tutorem in teſtamento dare non poteſt, quod ſi dederit, eſt diſtinguendum. Nam aut filium etiam ſimul hæredem inſtituit, aut
3 non.

Primo caſu, ſi filium hæredem inſtituit, tunc licet datio tutoris ipſo iure non valeat, tamen à Iudice, modica inquiſitione adhibita, confirmari debet, quaſi rei illius, quam reliquit, tutor, ac conſeruator magis, quàm propriæ perſonæ ſit. l. mater & ibi gloſſ. C. de teſtament. tutel. not. Bartol. in l. naturali numero ſecundo, ff. de confirmand. tut.

Secundo caſu, ſi filium hæredem non inſtituit, tunc eſt in poteſtate Iudicis, an tutorem confirmare velit, & hoc, cum cauſæ cognitione, magna, ac diligenti inquiſitione facere debet, l. 2. vbi gloſſ. & Bart. not. ff. de confirmand. tut. ſed illuſoria, & ridicula videtur hæc obſeruatio, cum nullus caſus contingere poſſit, quo filio à matre tutor teſtamentarius dari non poſſit; cum ſemper debeat filius à matre inſtitui, æqualiſque patris, & matris circa filiorum inſtitutiones ſit obligatio, l. 1. & 4. ff. de inoffic. teſtament. quare dicendum eſt, neceſſario hoc procedere, quando mater filio ampliorem hæreditatis partem reliquit, quàm futura ſit legitima. pro qua re animaduerto, quòd nemo iure ciuili attento ex eo actu, ad quem neceſſario tenetur, reportaturus eſt meritum, cum neceſſitas meritum non habeat, ſed voluntas, l. ſi ſeruo fideicommiſſariam, ff. de hæred. inſtitut. l. vnum ex familia, §. 1. ff. de legat. ſecundo. dicitur autem caſus neceſſarius, qui, vt hic noſter, immediatè non prouenit ab actu voluntario, Baldus in l. magis, §. pupillo, ff. de reb. cor. & ita coactus dicitur non ſolum, qui manu alterius coactus eſt, ſed etiam qui ciuiliter per alium compelli poteſt, l. prima, §. neceſſario, ff. ſi mulier vent. nomine, exiſtimo ergo ſola legitima relicta filio, non potuiſſe matrem relinquere tutorem teſtamentarium, ſed ſolum ſi alia bona relinquat, & ita procedunt iura ſuperiora, cuius rei ratio, eſt quam modo diximus, & etiam quia quando filius ſolam legitimam habet, non iàm dicitur à matre aliquid recipere, quàm ab ipſa lege, nec ipſa de ſuo dare, ſed neceſſario relinquendum ſoluere, & filius rem debitam recipere, l. prima, C. de his, qui ante apert. tab. l. nihil, §. primo, ff. de bon. libe. quapropter appellarunt iura creditorem filium, l. prima, C. de imponen. lucrat. deſcript. libro decimo, Accurſ. in Authent. de hæred. & falcid. §. ſi quis non implens in verbo aufferre, & in Authent. de Triente & ſemiſſe, §. primo, in verbo, debitum. Idem eſt dicendum de quolibet extraneo,
4 qui impuberem inſtituit hæredem, vt ſcilicèt, poſſit ei tutorem in teſtamento dare, qui tamen cum inquiſitione confirmari debet, l. ſi patronus cum l. ſequenti, ff. de confirmand. tutor. ſecundo, omnes aſcendentes deſcendentibus vſque in infinitum tutores in teſtamento dare poſſunt, dummo
5 do, vt dicit Imperator in dict. §. permiſſum, in patris ſui poteſtatem recaſuri non ſint. Ideo nepotes ex teſtamento aui tutorem habere non poſſunt, quoties pater eorum viuit, quia mortuo auo in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt. §. itaque hoc titu.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Quibus in teſtamento tutores dari poſſint.*
2 *Appellatione liberorum nepotes etiam contineri.*
3 *An filio emancipato tutor à patre dari poſſit.*
4 *Quid de filio naturali.*
5 *An tutor confirmatus ſit datiuus, vel teſtamentarius.*
6 *Quæ requirantur ad hoc, ut tutoris datio in teſtamento facta valeat.*

§. Cum autem & ſi.

Quibus tutores teſtamento dari poſſint.

PRimò tutores dari poſſunt filijs impuberibus in poteſtate exiſtentibus, dicto §. permiſſum.

Secundò, nepotibus, & reliquis deſcendentibus impuberibus, ſi ſint in poteſtate dantis,
1 & in patris ſui poteſtatem recaſuri non ſint, ut ſupra in d. § permiſſum, declarauimus.

Tertiò, non ſolum filijs iam natis, ſed etiam naſcituris, & ſic poſthumis tutor a patre in teſtamento dari poteſt, §. cum autem, huc titu. & ad-
2 eo hoc verum eſt: ut quamuis ſimpliciter quis tutorem filijs ſuis daret, nihilominus & poſthumis datus intelligitur, cùm & ipſi filij ſint, filiorumque appellatione ueniant. tex. eſt in §. fina. infra titu. proxim. obſeruandum tamen eſt, quibus verbis tutoris datio fiat: nam ſi filijs datus ſit tutor, cenſetur datus tam natis, quàm poſthumus, tam maſculis, quam fœminis, nepotibus, autem non. Sed ſi liberis datus ſit, tunc etiam nepotibus natis, & poſthumis, maſculis, & fœminis datus intelligitur. liberorum enim appellatio latius patet, quam filiorum, l. liberorum, ducenteſimo vigeſimo, ff. de verborum ſignificat.

Sic etiam ſi datus ſit poſthumis, omnibus deſcendentibus poſthumis maſculis, & fœminis datus intelligitur, tex. eſt in dicto §. fina. infra titu, proxim. & in l. ſi quis filiabus, & in l. quid ſi nepotes, ff. de teſtamen. tutel.

At ſi filiabus datus ſit tutor, tunc cenſetur quidem datus etiam filiæ poſthumæ, quia filia eſt, ſed non filio poſthumo; maſculinum enim concipit fœmininum, non è contra, fœmininum concipit maſculinum, vt propriè in tutelę datiune loquitur tex. in l. ſi quis ita, ff. de teſtamen. tutel. in principio, & in l. ſi ita ſcriptum, ff. de legatis ſecundo, exemplo enim turpiſſimum eſt, fœminino vocabulo maſculos contineri, irriſioniſque ſpecies quædam apud veteres erat, quoties maſculus fęminino vocabulo uocabatur, quaſi tunc mollis, & effęminatus iudicaretur, id quod in nubibus Ariſtophanes vſurpauit, vt aduertit Alciatus libro ſecundo. Parerg. iur. cap. quadrageſimo octauo.

Quartò etiam filio emancipato in teſtamento a patre tutor dari poteſt, licet enim datio ipſa de
3 rigore iuris non valeat, cum emancipatus in poteſtate dantis non ſit, tamen à iudice omnino etiam ſine inquiſitione confirmari debet, §. ſin. hoc titu. noſtro & l. prima, §. qui a patre, ff. de confirmand. tutor. quamuis enim ſolutum ſit vinculum ciuile patriæ poteſtatis, remanet tamen naturale illud vinculum affectionis, & amoris paterni: exiſtimantes. n. leges, neminē vtilius conſilium excogitaturum eſſe, quam patrem, voluerunt ad conſeruandum iuris ciuilis rigorem, dationem per ſe quidem non ualere, arctari tamen iudices ad confirmandum tutorem à patre in teſtamento datum, de eiuſque moribus, & facultatibus non eſſe inquirendum, indignum putantes, paternum teſtimonium alia inquiſitione egeret ſicque pro ſatiſdatione, & inquiſitione paternum teſtimonium ſufficere voluerunt, l. de creationibus, C. de Epiſcop. audient.

Limita, quando ſpatium aliquod temporis intercesſit a die conditi teſtamenti, & dationis tutoris, ad mortem; quia tunc inquirere debet iudex, an ex aliquibus conjecturis appareat, patrem receſſiſſe ab illa voluntate, & electione. An tutor datus illo tempore intermedio lapſus ſit facultatibus: An mores mutauerit, uel ſaltem diſſimulata improbitas apparuerit, aut inimicus patris, effectus fuerit, quibus caſibus non confirmabitur, l. in confirmando, ff. de confirmand. tutor. Idem dicendum eſt, Si cum fiſco in eius damnum contraxerit, puta, nimis carius emendo vectigalia, uel alios damnatos, & periculoſos contractus fecerit l. uel cum fiſco, ff. de confirm. tuto. Æquitas enim naturalis dictat, ut prætor ſequatur teſtatoris voluntatem in ijs, quæ ſciuit, quod ſi ignorauerit, ſequitur pretor iudicium ſuum, l. vtilitatem pupillorum, ff. de confir. tutor. Sicut in ſimili dicimus, quod prætor recedit à voluntate patris in ſtatuēdo, vbi pupillus educetur, l. 1. §. 1. ff. vbi pupil. edu car. deb. & dicunt Docto. in l. ſina. C. arbitr. tutel. quod quamuis pater prohibuerit tutori cōfectionem inuentarij, quod facere poteſt, ſecundum tex. in d. l. ſi. C. arbitr. tutel. tamen ſi iudex cognoſcat expedire pupillo, quod fiat, coget tutorem ad conficiendum inuentarium contra voluntatem patris.

Quintò, licet etiam filio naturali in teſtamento tutor à patre naturali dari non poſſit, cum in eius poteſtate non ſit, vt ſupra in titulo de patria poteſt. dictum fuit.

4 Tamen valet datio ſi à iudice confirmetur, l. naturali, ff. de confirm. tutor. Sed an confirmari debeat cum inquiſitione, vel ſine inquiſitione; dic; quod aut pater eum inſtituit hæredem, aut non.

Primò caſu quando eum hæredem inſtituit. Diſtingue. Aut filius naturalis non habet alia bona, & confirmatur ſine inquiſitione. Aut habet alia bona, & confirmatur; ſed in bonis, quę habet à teſtatore, decernitur tutori adminiſtratio ſine inquiſitione, in alijs non decernitur, niſi cū inquiſitione, l. ſi. C. de confirmand. tut. tenet Bar. in l. naturali, §. ſi quæratur, nu. 2. ff. de confir. tuto.

Secundo caſu, quando eum non inſtituit hæredem, non confirmatur ſine inquiſitione, d. l. naturali in principio.

Sed an tutor ſic confirmatus, ſit datiuus, vel teſtamētarius, tradit gl. & tradunt Dnct. in §. ſi hoc

tit. noſtro. Quórum opinio communis eſt, quòd ſit Datiuus, ſapiat tamen naturam teſtamentarij, maximè in duobus.

Primò, quia non tenetur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore, ſicut alij datiui tutores. l. qui à patre, ff. de confirmat. tut.

Secundo, quia Datiuus excuſando ſe à tutela, non perdit legatum relictum in teſtamento, ſed confirmatus excuſans ſe à tutela amittit legatú, ſicut teſtamentarius. leg. Neſennius cum ſequen. ff. de excuſat. tut.

Dubium eſt, an talis tutor ſic confirmatus, cũ Datiuus ſit, ſecundum communem opinionem, de qua diximus, præferatur legitimo tutori. gloſ. hic in §. fina. tenet legitimum præferri, cuius opinio tamen ab omnibus communiter reprobatur, ut teſtatur Aldobrandinus in dicto §. finali, numero trigeſimoſecundo. Ea ratione, quia certum eſt, quòd quo ad prælationem ante omnia, lex ſequitur iudicium teſtatoris.

Secundò, præſumptam affectionem proximiorum agnatorum.

Tertiò, fidem iudicis, & hoc ordine voluit Imperator deueniri ad dationem tutoris, ut patet ex ordine titulorum. Sed tutela confirmata, habet totum fundamentum ſuum in iudicio patris, & teſtatoris. leg. de creationibus. C. de epiſcop. audient. & leg. Neſennius. ff. de excuſat. tutor. ergo debet præferri præſumptæ affectioni agnatorum. Nec dicatur, legitimus præfertur datiuo, ſed tutor confirmatus ſecundum communem opinionem, eſt datiuus, ergo. quia reſpondeo, hoc uerũ eſſe in merè datiuo, ſed ille, qui habet teſtimoniũ teſtatoris præfertur propter mixtionem naturæ, vt declarat Bald. in l. ſi vt proponis. ff. de adminiſtrat. tutor.

Quæ requirantur ad hoc, vt valeat datio tutoris in teſtamento facta.

PRimo, requiritur, quòd ille, qui dat tutorem, ſit pater, uel aſcendens, §. permiſſum, hoc titulo.

Secundò quod habeat eum, cui tutorem dat, in ſua poteſtate. d §. permiſſum, & fin.

Tertiò, quòd ille, cui datur tutor, ſit impubes. d. § permiſſum.

Quartò, quòd poſt mortem dantis non ſit recaſurus in alienam poteſtatem. d. §. permiſſum, & §. itaque, hoc titulo noſtro.

Quintò, quòd huiuſmodi datio tutoris fiat in ſolemni, & perfecto teſtamento, vel codicillis in teſtamento confirmatis. lege tertia, & ibi gloſ. ff. de teſtamen. tutel. Dixi in ſolemni, & perfecto teſtamento: quia ſecus eſt, ſi minus ſolemne, vel imperfectum ſit teſtamentum; Tunc enim ex mente Bartol. in lege naturali. §. ſi quæratur. ff. de confirm. tutor. diſtinguendum eſt hoc pacto. Aut teſtamentum eſt imperfectum, vel minus ſolemne, ratione præteritionis, vel exhæredationis, & ualet conſtitutio tutoris, ex cauſa enim exhæredationis, uel præteritionis, irritum eſt teſtamentum, quantum ad inſtitutiones hæredum. Cætera, vt conſtitutio tutoris, legata, & alia firma manent Authentic. ex cauſa. C. de liber. præter. Aut eſt imperfectum ratione defectus numeri teſtium, & rurſus diſtingui debet. Aut datus eſt filijs tutor extraneus, & non ualet iſta datio de iure, ſed tutor à iudice confirmari debet. Aut datus eſt tutor unus ex filijs, & ualet iſta conſtitutio tutoris etiam ſine inquiſitione? quò ad liberos enim huiuſmodi teſtamentum ualet. leg. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto, & ibi Doctor. C. de teſtam.

Multum autem intereſt. An valeat datio tutoris ipſo iure, an neceſſaria ſit confirmatio iudicis.

Nam tutor rectè datus in teſtamento, ſtatim quod ſcit ſe datum tutorem, debet incipere adminiſtrare: aliàs ſi differat, ſuo periculo id facit, & omne damnum pupilli ad ipſum tutorem ob negligentiam eius cauſatum pertinet. lege ſi tibi. C. de teſtamen. tutel. & lege prima, ff. de adminiſt. tut. Sed tutor datus in teſtamento minus ſolemni, non tenetur ante confirmationem adminiſtrare, nec tenetur petere ſe confirmari, & ideo ſi interim antequam ſit confirmatus, ceſſet adminiſtrare, nullum periculum incurrit, lege impuberi. ff. de adminiſtrat. tutor. & l. prima. C. de teſtamen. tutel.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Patresfamilias teſtamento tutores dari poſſunt.*
3 *Filiuſfamiliàs an tutores teſtamento dari poſſint.*
4 *Seruus proprius, quando rectè tutor detur.*
5 *Seruus alienus quomodo tutor dari poſſit.*
6 *Quomodo furioſus.*
7 *Minor tutor datus, quando tutela fungatur.*
8 *Quæ perſonæ tutelæ munere fungi nequeant.*
9 *Fœminæ regulariter tutrices eſſe non poſſunt.*
10 *Mater, & auia filiorum ſuorum nedum legitimorum, ſed etiam naturalium tutrices eſſe poſſunt, etiamſi creditrices, aut debitrices ſint.*
11 *Creditor, vel debitor pupilli tutor eſſe non poteſt.*
12 *Mater ſecundis nuptijs contractis, vel pudore proſtrato, ipſo iure, deſinit eſſe tutrix.*

QVI TESTAMENTO TVTORES dati poſſunt.

Titulus. XIIII.

In Principium tit. & aliquot §§. ſeqq.

COntinuatur titulus noſter ad præcedentes hoc pacto. Dictum fuit ſupra in tit. præce-
1 denti. Qui tutores in teſtamento dare, & quibus dari; Nunc ut perfecta totius teſtamentariæ tutelæ notitia habeatur, Qui dari poſſint, & concordat titulus. ff. & C. de teſtam. tutel.

Qui teſtamento tutores dari poſſint.

2 PRIMO, Paterfamiliàs tutor in teſtamento dari poteſt, ita Imper. hic in principio tit. noſtri.

3 Secundò etiam filiuſfamiliàs in teſtamento re-

ctè tutor

etè tutor ſcribi poteſt. Tutela enim publicum munus eſt, & in publicis cauſis. filiusfamilias pro patrefamilias habetur, l. filiusfamilias, ff. de his, qui ſunt ſui vel alien. iur. Nec obſtat oppoſitio, quam faciunt Docto. hic & in d. l. filiusfamilia. §. quod teſtamentum ſit publici iuris, & tamen filiusfamilias teſtari non poteſt. Nam Reſpond. quòd quamuis teſtamentum ſit publici iuris, tamen in eo filiusfamilias non agit ut perſona publica, ſed ut priuata, ſecus eſt in tutela, ut habetur in d. l. filiusfamilias: Hinc ſequitur, quòd quamuis filiusfamilias non poſſit in ius uocare patrem ſine uenia, iuxta tex. in leg. quique. §. 1. ff. de in ius vocando: Tamen filiusfamilias tutor in cauſa pupilli ſine venia patrem uocare poteſt, cũ hoc non ut filius, ſed ut tutor faciat, argumento eius, quod dicitur de liberto in leg. quæſitum. ff. de in ius vocando. Sic dicimus: quòd filius magiſtratus patrem hæreditatem adire, & reſtituere cogit, non ut filius, ſed ut magiſtratus. leg. ille a quo. §. fin. in fine. ff. ad Trebell. & ibi glo. not. Hinc etiam filius tutorio nomine ſine conſenſu patris, in iudicio uerſari poteſt, ſecundum gloſ. & Bartol. in leg. finali. in verbo. Imponenda verſicul, quid in tutore. C. de bonis quæ liberis.

Tertiò, ſeruus proprius cum libertate tutor dari poteſt. Imo etiam ſi ei expreſsè libertas relicta non ſit, tutor nihilominus erit, quoniam tacitè ei uidetur libertas conceſſa, cum ſeruus

4 tutor eſſe nequeat. §. ſed & ſeruus, hoc titulo. Fallit, ſi iuſto errore ductus ſeruum proprium tutorem dederit, credens eum liberum eſſe, nam tunc, nec liber, nec tutor erit. §. planè ſi per errorem, hoc titulo, & lege generaliter. §. ſi quis tutorem. ff. de fideicommiſſ. hæredi. Errantis enim nullus eſt conſenſus, lege non idcirco. Codice de iuris & facti ignorant. nec ulla uoluntas, lege ſed hoc ita. ff. de aqua pluuia, arcen. Imò nihil tam conſenſui contrarium eſt, quàm error. leg. nihil conſenſui. §. non uidentur. ff. de regulis iuris. Sed quomodo quis poſſit ſeruum proprium, iuſto errore ductus, ſeruum putare, non ſatis conſtare poteſt.

Obſtare enim uidetur textus in lege quiſquis. C. de reſcindend. vendition. Reſpondet gloſ. hic in verbo, datus.

Id facile euenire poſſe, ſi ſeruus ille ex cauſa hæreditaria ad eum pertineat iuxta textum in lege qui in alterius. ff. de regulis iur.

Adde, quòd hic ſumus in actibus morientium, in quibus error facilè præſumitur, ut tradit Bartol. quem alij ſequuntur in Authentic. ſed cum teſtator. Codice ad legem Falcid. Humana enim fragilitas mortis cogitatione turbata, difficilè plures res memoria conſequi poteſt. §. illud. Auth. de triente, & ſemiſſe.

5 Quartò, ſeruus alienus cum conditione; ſi liber factus erit, tutor dari poteſt. §. ſeruus, hoc titulo, & lege ſi hæreditas. §. ſeruus, & ibi Bartolus. ff. de teſtament. tutel. Propriùs autem hoc modo inutiliter datur, & nec liber, nec tutor erit. tum propter odium Domini, qui quod purè dare potuit in teſtamento diſtulit, ut dicit hic Ioannes Faber.

Tum quia hic oritur quædam perplexitas mentis, & uoluntatis teſtantis, nam cum non voluerit dare libertatem, quam dare potuit, uidetur etiam noluiſſe ipſum tutorem eſſe, cum ſeruus ſine libertate tutor eſſe nequeat.

Quintò, furioſus ſub conditione, cum compos mentis erit, tutor dari poteſt, §. furioſus.

6 hoc titulo, & lege ſi hæreditas. §. ſi furioſus. ff. de teſtament. tutel.

Et ſi purè datus ſit, tacitè nihilominus hæc conditio cenſetur, ineſſe, l. cum compos mentis erit, dicto §. furioſus.

Interimque alius à Iudice tutor datur, Datiuus non legitimus, quandiu enim teſtamentaria tutela ſperatur, legitima ceſſat, vt dicitur in lege. ſi quis ſub conditione. ff. de teſtamentar. tutel.

Sextò, minor viginti quinque annis in teſtamento rectè tutor datur, dicto §. furioſus.

7 Verum, quia tunc fragile, atque infirmum adoleſcentis eſt conſilium, multorum inſidijs expoſitum, ſecundum textum in lege prima. ff. de minoribus.

Ideò conſtitutum eſt, vt tunc demum tutelæ onus ſubire valeat, poſtquã vigeſimũquintũ annum impleuerit, negatque lex, quòd ea ætas, cui propter imbecillitatem, ac infirmitatem iudicij, curatorem conſtituit, admittatur ipſa ad alios tuendos, ne quod in perſona ſua facere non creditur, in aliena poſſe recipiatur, dicto §. furioſus.

Interim tamen, ne pupillus negligatur, a iudice dabitur tutor.

Ex ijs colligere poſſumus. Qui tutores eſſe nequeant.

Qui tutores eſſe non poſſint.

PRIMO, Seruus regulariter, dum eſt ſeruus.

Secundò, Furioſus, dum eſt in furore.

Tertiò, Minor viginti quinque annis, eo modo, quo ſupra declaraui.

Quartò, Omnes illi, qui id pupillo præſtare non poſſunt, cuius cauſa tutela eſt inducta, ſci-

8 licet, defenſionem, & tuitionem: Vt ſurdi, & muti, lege prima. §. final. ff. de tutel. Imò ſi poſt ſuſceptam tutelam, ſuperueniat talis morbus, extinguitur tutela iam ſuſcepta ſecundum gloſ. & Bartol. in dicta lege prima. §. final. ff. de tutel. Sed ſi minus audiant, aut balbutient, nihil obſtat, quin tutores dari poſſint. l. ſi. ff. de legit. tutor.

Quintò, Mulieres regulariter propter uarium

9 & parum conſtans conſilium, tutelæ munere, quod virile eſt, fungi non poſſunt, lege tutela, & fin. ff. de tutel. hanc legem prius fuiſſe Solonis tradit Laertius, qui dicit in ſuis legibus ſtatuiſſe Solonem tutelam virile tantum munus eſſe, & fœminas tam abeſſe à tutelæ negotio, vt etiam tutorem habitare apud pupillorum matrem prohibuerit: veriti enim fuerunt maiores, ne non euaderent ſuperiores cum pares eſſe cœpiſſent, vt Liuij. ex mente Catonis libro trigeſimoquarto ſcribit.

Fallit ex noua Iuſtiniani conſtitutione in ma-
tre, & auia, quę nedum legitimorum, ſed etiam
naturalium ſuorum liberorum tutrices eſſe poſ-
ſunt, etiam ſi credirices, aut debitrices ſint, quam
10 uis regulariter, creditor vel debitor pupilli tute-
11 lam aſſumere nequeat, iuxta tex. in Authen. mi-
noris, C. qui dare tuto. poſſ. ita probat tex. in Au-
then. matri, & auiæ, & in Authen. ad hæc, C.
quando mulier tutelæ officio fungi poteſt. Imò
licet in teſtamento matri non deferatur tutela fi-
lij, permittitur tamen ei tutelam liberorum ad-
miniſtrare, ſi velit, nam inuita non cogitur. &
præfertur, (exceptis teſtamentarijs) omnibus a-
lijs tutoribus legitimis, & datiuis, dicta Authent.
matri, & auiæ, iuncta gloſſ. in verbo permitti-
mus. Intellige quandiu in caſta viduitate perma-
nent: nam contractis ſecundis nuptijs, vel pudo
12 re proſtrato, deſinunt eſſe ipſo iure tutrices,
Authen. Sacramentum & ibi gloſſ. notat in ver-
bo contractis, C. quando mulier tutelę officio
fungi poteſt. huiuſmodi enim immoderatę, & in-
temperantes fœminæ nouis plerunque maritis
ita adhærent, ut non ſolum, res filiorum, ſed
etiam uitam addicant, ut inquit tex. in l. lex quæ
tutores, §. lex enim, C. de admin. tut.

SVMMARIVM.

1 *Tutor ad certum tempus dari poteſt.*
2 *Ad certam conditionem.*
3 *Ex certo tempore.*
4 *Sub conditione.*
5 *Ante hæredis inſtitutionem.*
6 *Certæ rei vel cauſæ tutor dari non poteſt.*
7 *Quando etiam certę rei tutor dari poſſit.*

§. Ad certum, & §. Certæ.

Quomodo dentur teſtamentarij tutores.

PRimò, dari poteſt tutor in teſtamento ad
1 certum tempus, veluti, vt ad annum, vel
biennium, aut triennium tantum ſit tutor,
§. ad certum hoc titu. & l. tutor datus in principio
ff. de teſtam. tutel.

Item ad certam conditionem, veluti, Titius
ſit liberorum meorum tutor vſquequo non du-
xerit vxorem, & elapſo tempore, vel aduenien-
2 te conditione finitur tutela teſtamentaria, & in
eius locum ſubrogatur alius tutor, legitimus, non
datiuus; quia cum tutela teſtamentaria ceſſat
abſque facto iudicis, & nulla eius ſpes ſubeſt, lo-
cus eſt legitimo tutori, non datiuo, l. ſi quis ſub
conditione, §. idem dicimus, & ibi Bartolus co-
lumna prima, aduerſus Dyn. not. ff. de teſta.
tutel.

3 Secundò ex certo tempore dari poteſt tutor in
teſtamento, veluti, ut à tali die incipiat eſſe tu-
tor, nec ante talem diem adminiſtrare poteſt.
Interimque antequam ueniat dies a iudice alius
tutor datur, cuius officium expirat adueniente
dicto die, dicta l. ſi quis ſub conditione, & §.
primo, inſta de Attilian. tutor.

Tertiò, ſub conditione tutor dari in teſtamen
to poteſt, veluti, ſi nauis ex Aſia venerit, ſi vxo-
4 rem duxerit, & ſimilia. Et interim pendente
conditione alius tutor pupillo a iudice datur, di-
cto §. ad certum hoc titu. & dicta l. tutor datus, ff.
de teſtamen. tutel. Datur autem à iudice & non
ſuccedit legitimus in ijs duobus caſibus: quia
quandiu ſpes eſt teſtamentariæ tutelę non deue-
nitur ad legitimam, ſed datiuam, dicta l. ſi quis
ſub conditione.

Hæc omnia intellige procedere in tutela teſta-
mentaria, non datiua. Nam iudex, neque ad
certum tempus, neque ad certam conditionem,
nec ex certo tempore, nec ſub conditione tuto-
rem dare poteſt ſecundum gloſſ. hic in verbo, poſ
ſe. Et in hoc Docto. omnes conueniunt, labo-
rant tamen in conſideranda ratione diuerſitatis
inter teſtatorem, & iudicem, vt videre eſt apud
Aldobrandinum hic à nume. 18. vſque ad vigeſi-
mumſeptimũ Vera ratio eſt, quod lex tantum de
paterna erga filios prouiſione confidit, ut quo
quomodo prouiderit, velit diſpoſitionem ratam
eſſe, quod non eſt in iudice dante tutorem.

Quartò, etiam ante hæredis inſtitutionem tu-
tor in teſtamento ſcribi poteſt, cum non ordo
5 ſcripturæ, ſed voluntas ipſa diſponentis atten-
denda ſit, dicto §. ad certum hoc tit. & §. ante hæ-
redis inſta de legat.

6 Illud omittendum non eſt, quòd certæ rei, vel
cauſæ tutor in teſtamento dari non poteſt, §. cer-
tæ hoc titu. & l. certarum, ff. de teſtamen. tutel.
Niſi datus ſit ad vniuerſitatem quandam rerum,
veluti, ſi teſtator plura bona in diuerſis locis
poſſideat, tunc enim poterit dare tutorem re-
bus Africanis, & alium tutorem rebus Italicis,
7 l. ſi tamen, ff. de teſtamen. tutel. ratio autem qua
re tutor certę rei dari non poſſit, aſſignatur hic in
tex. quia ſcilicet perſonæ, non rei, aut cauſæ datur.
datur enim principaliter tutor, ut pupillos tuea-
tur, vt bonis moribus imbuat, & ut tandem per-
ſona patris fungatur in educandis illis, qui pater-
no conſilio, & præſidio deſtituti per ętatem in
vitia facile laberentur, licet in conſequentiam cu-
rare etiam facultates pupillorum tutores tenean
tur.

Sed contra hoc quòd certę cauſæ tutor dari
non poſſit, vltra Gloſ. hic in verbo cauſæ. op-
pono de textu in l. impuberi, ff. de tutor. & cu-
rato. dat. ab his.

Vbi ad certam cauſam datur tutor attilianus,
ſcilicet, ad adeundam hæreditatem Docto. com
muniter dicunt, illud eo caſu ſpeciale eſſe, ratio-
nem tamen ſpecialitatis non adducunt.

Verum quia ſpecialitatem adducere abſque ra
tione ſpecialitatis, refugium miſerorum dici ſo-
let: Ideo dico, rationem ſpecialitatis eſſe, quia
quando filius impubes eſt inſtitutus hæres, & ei
teſtamento datus eſt tutor, clarum eſt, quòd ante
hæreditatis aditionẽ, tutela illa teſtamentaria non
confirmatur & nihil valet, l. ſi nemo hęreditatẽ,
ff. de teſtamen. tutel. vnde ante aditionem tutor
teſtamento datus adminiſtrare non poteſt,
cum

cum non ſit tutor: adiri autem ab impubere non poteſt hæreditas ſine authoritate tutoris, l. ſi infanti in fine, C. de iur. deliber. Ideo vt huiuſmodi perplexitas diſſoluatur, inuentum eſt, ut contra iuris Regulas dari poſſit tutor ad adeundam hæreditatem, & ſic ad certum actum. Reſtat §. finalis de quo ſupra in tit. præcedēti dictum fuit. Ideo hic non repeto.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit legitima tutela, & cur ſic dicta.*
3 *Quando locus ſit legitimę tutelæ.*
4 *Quotuplex ſit legitima tutela.*
5 *Quid ſit legitima agnatorum.*
6 *Agnati, & cognati qui dicantur.*
7 *Quibus debeatur legitima agnatorum tutela.*

DE LEGITIMA AGNATORVM Tutela.

Titulus. XV.

In Principium tit. & aliquot §§. seqq.

COntinuatur titulus noſter ad precedentes
hoc pacto. Dictum fuit ſupra in tit. de tutel.
tres eſſe ſpecies tutelæ. Teſtamentariam, ſci
licet, legitimam, & datiuam. Cum igitur in duo-
1 bus præcedentibus titulis de teſtamentaria dictū
ſit; ſequitur nunc ut de legitima dicatur & con-
cordat titulus, ff. de legit. tutor. & C. de legitima
2 tutela.

Quid ſit legitima tutela.

LEgitima tutela dicitur illa, quam lex proxi-
mis agnatis, patronis, parentibus, aut fratri
2 bus emancipatis defert, ut ij pupillis impube
ribus vtiliter præſint.

Legitima tutela cur ſic dicta ſit.

DIcitur legitima hæc tutela, non quia teſtamentaria, & datiua legitimæ non ſint, ſed quia hæc à ſola lege pendet, & quia certæ perſonæ à lege ad hanc tutelam vocantur abſque aliqua alia teſtatoris, vel iudicis auctoritate, & hoc eſt, quod dicitur in l. legitimos, ff. de legit. tut. legitimos tutores nemo dat, ſed lex 12. tabu. fecit tutores, i. nullus homo, nec teſtator, nec iudex, ſed ipſa lex eos conſtituit tutores; ſic legitima ætas dicitur, quæ à lege pro perfecta eſt approbata, l. prima, C. ſi aduerſus rem iudic. legitima conuētio, quę ſecundū leges & regulas iuris fit. l. legitima, ff de pact. legitima hæreditas, quæ à lege ſine hominis miniſterio defertur, l. legitimam, ff. de pe tit. hæred. legitimum tempus, quod à lege ſtatutum eſt, l. genero, ff. de his, qui not. infam. & legitimum diem comitijs habendis, dixit Cicero Act. quarta, in verrem, in quo ſecundum leges haberi poterant. & Liui. libro quinto, belli punici appellat legitimam ętatem ad petendum conſulatum eam, in qua ſecundum leges petere permittebatur.

Quando locus ſit legitimæ tutelæ.

LEgitima tutela tunc demum locum habet,
quando teſtamentaria ceſſat, & teſtamen-
taria ceſſare dicitur, vel quando pater, nul-
lo condito teſtamento, mortuus eſt, vel quando
3 fecit teſtamentum, ſed tutorem in eo liberis non
conſtituit, vel etiam quando fecit teſtamentum,
& tutorem conſtituit, ſed tutor (viuente adhuc
teſtatore) deceſſit. in ijs enim caſibus, ne pupilli
indefenſi maneāt recurritur ad legitimam tute-
lam, §. quod autem lex hoc titu. & l. inteſtato, ff.
de legit. tutor.

Quotuplex ſit legitima tutela.

LEgitima tutela ſecundum gloſſ. & Doctor.
in §. permiſſum ſupra de tutel. quadruplex
eſt, ſcilicet, agnatorum, patronorum, pa-
4 rentum, & fiduciaria, ſicut ex ordine rubricarū
conſtat, & nos diximus ſupra.

Quid ſit legitima Agnatorum tutela.

LEgitima agnatorum tutela, eſt poteſtas de-
fendendi pupillum, verbis, ac mente, l. duo-
decim tabu. proximis agnatis attributa, §.
primo, hoc titulo, & l. prima, ff. de legit. tuto. id-
5 que ſumma prouidentia ſtatutum eſt, vt qui ſpe-
rant ſucceſſionem, ijdem tueri debeant bona, ne
dilapidentur, vt dicitur in d. l. 1. verba l. 12. tabu.
ſunt hæc.

Tutores liberis in poteſtate teſtamento parentes danto.

Si non ſint dati, agnati qui ſucceſſionem ſperant, tutores ſunto.

Qui dicantur agnati.

AGnati dicuntur omnes illi, qui, per virilis ſexus perſonas, cognatione iuncti ſunt, & qui eandem familiam, & inſignia retinēt, veluti, frater ex eodem patre natus, fratris filius, patruus, & ſimiles.

Qui cognati dicantur.

COgnati dicuntur illi, qui per fęminei ſexus
perſonas cognatione iunguntur; ut ſunt
6 fratres vterini tantum qui ex eadem ma tre
nati ſunt, ſed diuerſis patribus, item & ſoror ma
tris, §. ſunt autem hoc titu. & l. ſunt autem, ff. de
legit. tut. dixi, ſoror matris, quia ſoror patris a-
gnata eſt, non cognata, quia coniuncta per vi-
rilem ſexum: fœminæ enim eſſe poſſunt agnatæ,
vt ſoror, Amita, & huiuſmodi, quæ per virilem
ſexum coniunctæ ſunt, licet filij ſororis, amitæ,
& aliorum cognati ſint, d. §. ſunt autem.

Quibus debeatur legitima agnatorum tutela.

OLim iure veteri ſucceſſio in hæreditate, & tutelæ adminiſtratione, quantum ad collaterales debebatur agnatis tantum; & ſi plures erant agnati in pari gradu, ma-

gis idoneus fiebat tutor Authent, ſicut hæredi-
tas. C. de legit. tutel. ſed hodie tam agnati,
quàm cognati æqualiter & ad ſucceſſionem he-
reditatis, & ad tutelas non exiſtentibus alijs aſcen
dentibus uocantur. §. ex his Auth. de hæred. ab in-
teſt. venient. collat. 9 & ſi ſint plures agnati, vel
cognati, proximiori tutela defertur, §. ſi. infra titu.
proxi. ſi eſt idoneus: & pluribus in eodem gradu
exiſtentibus, omnes ad tutelam uocantur, ſed ma
gis idoneo committitur adminiſtratio aliorũ pe-
riculo, & cum tacita ipſorum hypotheca. d. Auth.
ſi hæreditas. C. de legit. tutor. & d. §. ex his Auth.
de hæred. ab inteſtat. venient.

SVMMARIVM.

1 *Agnatio per quamcunque capitis diminutionem tollitur.*
2 *Nihil tam naturale eſt, quàm vnumquodque eo vinculo diſſolui, quo colligatum eſt.*
3 *An cognatio capitis diminutione perimatur.*
4 *Cognatio alia naturalis, & alia legitima eſt.*
5 *An legitima filiorum per ſtatutum tolli poſſit.*
6 *An capitis diminutio tollat tantum futuras tutelas, vel iam delatas.*

§. Fin.

Qualiter agnati amittant prærogatiuam, quam habent, quòd præferantur alijs in Tutelis.

1 DOcet Imperator in hoc §. noſtro. Qualiter
agnati amittant prærogatiuam, quam ha-
bent, quòd præferantur alijs in tutelis. Et
hoc contingere dicit per quamcunque capitis di
minutionem, tam maximam, quam mediam, &
minimam. Agnatio enim eſt iuris ciuilis, ſecun-
dum tex. in l. non facile, & l. Iuriſconſultus. §. 1. ff.
de gradibus. Ideo per contrarium ius ciuile, per
capitis, ſcilicet, diminutionẽ, q̃ lex ciuilis introdu
xit, tolli põt. Cũ nihil tã naturale ſit, q̃ unũquod-
2 que eo vinculo diſſolui, quo colligatum eſt. l. ni-
hil tam naturale. ff. de regul. iur. & omnis res per
quaſcunque cauſas naſcatur, per eaſdem diſſolua-
tur cap. 1. de reg. iur. in antiquis. Secus eſt in co-
gnatione, quam ius ciuile perimere non poteſt,
cum ſit naturalis, & ius ciuile ea, quæ ſunt iuris
3 naturalis, tollere non poſſit, ut hic & in l. iura ſan
guinis. ff. de regu. iur. Si igitur pater naturalis filiũ
emancipauit, aut alij in adoptionem dedit, filius,
& patri, & patris agnatis, Agnatus eſſe deſinit, ſed
nõ cognatus. Et ſic licet lex ciuilis hoc agat, ut qs
nomen, & ius familiæ perdat, & ut non ſit agna-
tus, nõ tamen poteſt facere, vt non ſit filius eius,
à quo naturaliter progenitus eſt, tex. eſt in §. mi-
nus infra de hæredit. quæ ab inteſtat. deferunt. cũ
naturalia immutabilia ſint, vt ſupra de iur. natur.
§. fin. Nec obſtat, quòd adoptio cognationem ad-
fert. l. qui in adoptionem. ff. de adopt. ex quo uide
retur dicendum, adoptionem cognationem quo
que tollere. Nam Reſpondeo. Duplicem eſſe
cognationem. Naturalem tot. tit. infra de ſucceſ.
cognat. & ciuilem ſiue legitimam. l. ſi qua. ff. de ri-
tu nupt. Adoptio cognationem legitimã adfert,
4 non naturalem ſiue ius ſanguinis. Doct. eliciunt
ex hoc, quòd legitima, quæ debetur filijs, ex bonis
5 paternis, per ſtatutum tolli non poteſt, cum de-
beatur à iure naturali. l. cum ratio. ff. de bonis dã-
nat. & ſtatuta ſint iuris ciuilis. l. omnes populi. ff.
de iuſtit. & iur. Quærit gloſ. an capitis diminutio
tollat tantum futuras tutelas, uel iam delatas, &
concludit quòd deferendas tantum rationibus in
6 ea allegatis. Sed gloſæ opinio à Doctoribus com
muniter reijcitur, vt dicit Aldobrand. hic nu. 31.
iuribus per ipſum adductis.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Caput quid.*
3 *Capitis diminutio quid.*
4 *Capitis diminutio quotuplex ſit.*
5 *Quæ ſit maxima capitis diminutio.*
6 *Quæ media.*
7 *Quæ minima.*

DE CAPITIS DIMINVTIONE.

Titulus XVI.

In princip. Tit. & aliquot. §§. ſequent.

1 COntinuatur titulus noſter ad præcedentẽ
hoc pacto. Viſum eſt ſupra de legitima a-
gnatorum tutela, & quia ius agnationis ca
pitis diminutione tollitur, ut in §. fin. tit. præcedẽ-
tis dictum fuit, Ideo merito ſequitur de capitis di-
minutione, & concordat cum hac rubri. tit. ff. de
capit. diminut.

Quid ſit capitis diminutio.

PRæmittendum eſt poſt gl. hic in uerbo. Com
mutatio. quòd caput hic nõ accipitur pro-
priè pro capite naturali hominis, ſed meta
2 phoricè pro ſtatu, & conditione. Ideò capitis di-
minutio ſecundum Imperatorem hic in princi-
pio tit. noſtri, & Caium Iuriſconſul. in l. 1. ff. eod.
nihil aliud eſt, quàm prioris ſtatus commutatio.
3 Qui ſtatus ſecundum glo. in tribus conſiſtit; in li-
bertate, ciuitate, & familia. Ideo quotieſcunque
quis libertatem, ciuitatem, aut familiam amittit,
capite minui dicitur. Malè ergo addit gloſ. facto
hominis interueniente, ut euitet oppoſitionem
de filiofamilias, qui per mortem patris, ſui iuris ef
ficitur, & mutat ſtatum, & tamen capite minui
non dicitur. Nam licet mutet ſtatum, non mu-
tat familiam, ideò nimirum ſi capite minui non
dicitur.

Quotuplex ſit capitis diminutio.

4 QVamuis multiplex, & uarius ſit hominũ
ſtatus; tamẽ quia ſtatus hic, (vt diximus)
tria tantum complectitur, libertatem,
ciuitatem, & familiam, Ideo horum ratione tri-
plex etiam capitis diminutio eſſe dicitur, Maxi-
ma, media, & minima. tex. eſt hic, & in l. fi. ff. eod

Quæ

Quæ ſit Maxima capitis diminutio.

MAxima capitis diminutio, quæ etiam ma-
gna dicitur in l.1.§.filius autem.ff.de ſuis,
5 & legit.hæred.eſt, cum ſuperiora tria a-
mittimus, hoc eſt, libertatem, ciuitatem, & fami-
liam.§ maxima, hoc tit.& l fin.ff.eod. Idq́ue acci-
dit ijs, qui beſtijs obijciuntur, in metallum, uel o-
pus metalli, vel etiam ad ferrum damnantur, nã
ij omnes ſerui pœnæ efficiuntur, ut hic. Item,
quando maior viginti annis paſſus eſt ſe uenun-
dari ad pretium participandum, & quando liber-
tus propter ingratitudinem in ſeruitutem reuo-
catur.d.§.maxima. Quod Claudius Cæſar conſti-
tuit, ut Suetonius tradit, aut Nero, ut Tacitus au-
thor eſt li. 13. exemplo Athenienſium, apud quos
libertus ingratitudinis conuictus, iure libertatis
exuebatur per hæc verba: Superſedeo te habere
ciuem, tanti muneris impium æſtimatorem, nec
adduci poſſum, ut credam, vrbi utilem, quem do-
mi ſceleſtum cerno. Abi igitur, & eſto ſeruus,
quoniam liber eſſe neſciſti. Iſti maximam capi-
tis diminutionem patiuntur, quia ex libertate in
ſeruitutem rediguntur, & amiſſa libertate, amit-
tunt quoque ciuitatem, & familiam, ſecundum
glo. hic in verbo ſtatus; qui enim perdit id quod
eſt maius, perdit etiam id, quod eſt minus ſecun-
dum Ang. hic.

Quæ ſit media capitis diminutio.

6 MEdia capitis diminutio, quæ etiam minor
dicitur, eſt quando quis libertatem reti-
net, ciuitatem verò, & familiam amittit.
§.minor hoc tit.l.fin.& l.amiſſione.ff. eod. Idq́ue
accidit deportatione, quæ ſucceſſit in locum inter
dictionis aquæ, & ignis ſecundum tex. hic iuncta
glo.in uerbo: Interdictum, cui pœnæ ſimilis eſt
maior excommunicatio, quantum ad hoc, quòd
excommunicati maiori excommunicatione ca-
rent commercio hominum.

Quæ ſint minima capitis diminutio.

7 MInima capitis diminutio eſt, cum liberta-
te, & ciuitate retenta, familia tantũ mu-
tatur. Et hoc fit uel adrogatione, vel e-
mancipatione: Nam adrogatus tranſit in fami-
liam adrogantis: & emancipatus non amplius
exiſtens in patria poteſtate, propriam familiã ha-
bere incipit.§.minima, hoc ti. Idq́ue iure antiquo
attento procedebat, quia emancipati deduceban
tur in ſeruilem cauſam ſecundum text. in l. libe-
ros.§.1.ff.de capit.diminut.& Alciat. parerg. li.3.
cap.ult. ſed cum hodie ceſſet imaginaria illa ven-
ditio, quæ in liberorum emancipatione fieri ſole
bat, ut habemus in §.præterea ſupra quib. mod.
ius pat. poteſt. ſoluit.ceſſat etiam in eis capitis di-
minutio, & ſic hodie emancipari capite minui di
ci non poſſunt, poſt hæc vidi Cuiacium ad No-
tas Vlpiani titul. 10. qui eandem opinionem ea-
dem ratione ductus, tenet.

SVMMARIVM.

1 *Capitis diminutio accidit liberis hominibus non ſeruis.*
2 *Priuatio præſupponit habitum.*
3 *Capitis diminutio non eſt omnis mutatio ſtatus.*
4 *Amittens dignitatem, non minuitur capite.*
5 *Remotus ob turpitudinem ab aliqua dignitate, efficitur infamis.*

§. Seruus iunctio. §. ſequenti.

Quibus accidat capitis diminutio.

1 CApitis diminutio accidit liberis hominibus,
non ſeruis: Ideo ſerui licet manumittan-
tur, non patiuntur capitis diminutionem,
quia nullum caput, id eſt ſtatum, habent. §. ſeruus,
hoc tit.& l.3.§.fin.ff. eod. Priuatio enim præſup-
ponit habitum, & ideo non poteſt dici capite mi
nui, qui caput non habuit, ſicut non poteſt dici
2 liberatus, qui non erat obligatus. leg. decem. ff. de
verbor. obligat. nec poteſt dici deſinere, quod eſ-
ſe non cœpit. cap. quod uerò non formatum. 32.
quæſt.2.cum ſimilibus. Sed uideretur dicendum
contrarium: quia ſi capitis diminutio eſt ſtatus
commutatio, & ſerui per manumiſſionem de
ſtatu ſeruili ad ſtatum liberi hominis transferun-
tur, non uidetur dubitandum, quin minuantur
capite, cum ſtatum mutent. Dic: Quòd capitis
diminutio non eſt omnis mutatio ſtatus, ut uide-
3 mus in filijsfamilias factis ſui iuris per mortẽ pa-
tris de quibus diximus ſupra; ſed illa mutatio ſta-
tus, per quam libertatem, ciuitatem, aut familiã,
amittimus, capitis diminutio dicitur. Cum ergo
ſeruus non habeat caput libertatis, non ciuitatis,
non familię, quia nec liber eſt, dum ſeruus, nec
ciuis, nec habet agnationem, quæ iuris ciuilis
eſt, merito cum non amittat aliquod ex prædi-
ctis, ſequitur, quod non poteſt dici capite minui,
quamuis ſtatum mutet. Sic etiam conſtitutus in
dignitate, ſi ea priuetur, & dignitatem amittat,
4 non minuitur capite, quia neque libertatem, ne-
que ciuitatem, neque familiam amittit. §.quibus,
hoc tit.& l.3.ff.de Senator. licet quando propter
aliquam turpitudinem remouetur, efficiatur infa
mis, l. 2. ff. de Senatoribus.

SVMMARIVM.

1 *Capite diminuti pro mortuis ciuiliter habentur.*
2 *Per maximam, & mediam capitis diminutionem tollitur agnationis, & cognationis ius, quò ad ſucceſſiones, & tutelas.*
3 *Per minimam capitis diminutionem tollitur ius agnationis tantum.*

§. Quod autem.

Qui ſint effectus maximæ, & mediæ capitis Diminutionis.

MAximæ, & medię capitis Diminutionis,
Primus effectus eſt, quòd hoc modo ca-
1 pite diminuti habentur pro mortuis ci-

uiliter

uiliter, ita quod amittunt ea, quæ ſunt iuris ciuilis. Per maximam enim capitis diminutionem amittunt libertatem, & efficiuntur ſerui, ideo à iure ciuili non cognoſcuntur, l. quod attinet, ff. de reg. iur. & per mediam deſinunt eſſe ciues, ideo amiſſo iure ciuitatis, non poſſunt frui priuilegijs, & beneficijs conceſſis à lege ciuili, vel ſtatuto ciuitatis, vt declarat Aldobrandinus hic numero ſeptimo.

Secundus effectus eſt, quòd per eas tollitur
2 ius agnationis, & cognationis, quo ſcilicèt ad ſucceſſiones, & tutelas, text. eſt in §. quod autem hoc titu. licet enim cognatio, ſeu ipſa conſanguinitas per ius ciuile non tollatur, vt ſupra, §. fin. titu. præcedent: tamen iura illa, quæ lex tribuit cognatis per contrarium ius ciuile tolli poſſunt, vnde licet nulla lege ciuili effici poſſit, vt qui frater eſt, deſinat eſſe frater, poteſt tamen ius ciuile facere, ne frater fratri ſuccedat, cum ſucceſſio à iure ciuili introducta ſit.

Qui ſint effectus minimæ capitis diminutionis.

1 MInimæ capitis diminutionis effectus eſt, quòd per eam tollitur ius agnationis tãtum, & ſic prærogatiua in ſucceſſionibus, & tutelis, non autem ius cognationis, dict. §. quod autem, & ſic ea, quæ iuris ciuilis ſunt, contrario iure ciuili tolluntur, l. nihil tam naturale, ff. de reg. iur. non ea, quæ iuris naturæ ſunt.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio.*
2 *Legitima patronorum Tutela quid.*
3 *Tutela filij impuberis vaſalli, non exiſtentibus agnatis ad Dominum ſeudi pertinet.*
4 *An patrona ad hanc tutelam admittatur.*

DE LEGITIMA PATRONORVM Tutela.

T I T V L V S XVII.

1 COntinuatur Titulus noſter ad Præcedentes hoc pacto. Quatuor ſunt ſpecies legitimæ tutelæ. Agnatorum, Patronorum, parentum, & fiduciaria. Supra viſum eſt de legitima agnatorum, ideo rectè ſequitur nunc de legitima Patronorum.

Quid ſit legitima Patronorum Tutela.

LEgitima Patronorum tutela eſt poteſtas,
2 quæ non expreſſis quidem verbis, ſed ex mente, l. 12. tab. patrono defertur, vt is ſuſcipiat libertorum impuberum defenſionem tex. eſt hic & in l. 3. ff. de legit. tutor. lege enim 12. tab. expreſsè non cauebatur, quod Patroni eſſent libertorum impuberum legitimi tutores, ſed quia decedentibus libertis ab inteſtato lex 12. tab. vocabat Patronos ad eorum ſucceſſionem, vt habetur infra de ſucceſſ. liber. ideo ex mente legis colligitur, quod eadem lex Patronos etiam voluerit eſſe legitimos tutores libertorum, ad ſimilitudinem legitimæ agnatorum tutelæ, vbi lex 12. tab. Agnatos ideo tutores eſſe voluit, quia eos ad hæreditatem vocabat. Et ratio huius rei ponitur hic in tex. quia, ſcilicèt, qui ſentit commodum, debet etiam ſentire onus cap. qui ſentit de reg. iur. in ſexto. Idque ſecundùm naturam eſt l. ſecundum naturã, ff. de reg. iur. infert Ioan. Fab. ex hoc, quod ſi vaſallus poſſidens feuda moriatur, relicto filio impubere, & nulli agnati exiſtant, qui poſt mortem pupilli in feudo ſuccedere valeant, Tutela pupilli
3 pertinebit ad Dominum feudi, ad quem feudum eſt reuerſurum. Fallit hoc quod diximus, quod vbicunque ſucceſſionis eſt ſpes, ibi & onus tutelæ
4 eſſe debeat, in fœmina, & patrona, quæ licèt manumittens impuberem & ab inteſtato ſuccedat, tamen à tutela repellitur, cùm ſit virile officium, tex. eſt hic & in l. fin. ff. de tutel.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quæ ſit legitima parentum tutela.*
3 *Fiduciarius pater quis, & vnde dictus.*
4 *Contracta fiducia, emancipare quid ſit.*

DE LEGITIMA PARENTVM Tutela.

Titulus XVIII.

COntinuatur Titulus noſter ad præceden-
1 tes hoc pacto. Dictum eſt de legitima Agnatorum Tutela, quæ ex verbis, & mente, l. 12. tab. defertur, & de legitima Patronorum quæ non ex verbis, ſed ex mente datur, ideo ſequitur nunc de altera ſpecie legitimæ tutelæ, Parentum ſcilicèt, quæ ad exemplum legitimæ Patronorum tutelæ ex iuriſconſultorum interpretatione recepta eſt.

Quid ſit legitima Parentum Tutela.

LEgitima Parentum Tutela eſt, quæ non ex verbis, nec ex mente, l. 12. tab. ſed tantũ ex iuriſconſultorum interpretatione ad ſi-
2 militudinem legitimæ Patronorum tutelæ parentibus defertur, vt hi filijs ſuis impuberibus, aut nepotibus emancipatis præſint, tex. eſt hic & in l. 3. §. fin. ff. de legit. tutor. ſicut enim Patronus eſt legitimus tutor liberti ſui impuberis, quem manumittendo ſui iuris effecit, eodem modo pater, quo filium contracta fiducia emancipando ſui iuris effecit, ſimiliter eius legitimus tutor vocatur.

Legitima parentum tutela ex quo iure deſcendat.

LEgitima parentum tutela neque ex verbis, l. 12. tab. neque ex mente venit. Non ex verbis, quia lex propalam de agnatis tantum agit: & pater filio emancipato non erat agnatus, cum non eſſent amplius eiuſdem familiæ ſecundum eandem, l. 12. tabu. Non ex ſententia, & mente, ut patronorum tutela: quia eadem lex 12. tabu. non deferebat ſucceſſionem filiorum
3 emancipatorum eorum parentibus, ſicut deferebat

bat patronis, ſucceſſionem libertorum; quippe quæ agnatos tantum vocabat, vt infra in tit. de legitim. agnat. ſucceſſ. & de ſenatuſconſulto Tertull. in principio, ſolum igitur ex iuriſcõſultorum interpretatione legitima hæc parentum tutela deſcendit, a quibus imaginariæ illæ venditiones, & manumiſſiones inuentæ fuerunt, ut hoc modo pater manumittens filium pro patrono eius haberetur l. 1. in principio. & in §. patrem, ff. ſi à parent. quis manumiſſ. ſit, Caius lib. 1. inſtitut. tit. 6. Vlpianus titu. 11. Atque ita exemplo patroni legitimus ei fieret hæres ex iuriſcõſultorũ interpretatione, cum antea tantum ut natura patet ex iure prętorio, ff. admitteretur, l. 10. ff. de ſuis & legit. hæred. & conſequenter in tutela etiam vicem legitimi tutoris haberet, l. 3. §. vlt. ff. de legit. tutor. dixi, vicẽ legitimi tutoris, quia re vera tutela hęc potius fiduciaria eſt, quam legitima. Vlpianus d. tit. 11. oritur enim potius ex fiducia emancipationis, quam ex l. 12. tabu. quia tamen interpretationes iuriſconſultorũ, qui legum 12. tab. interpretes extiterunt pro iure ciuili more maiorum fuerunt habitæ, l. 2. § bis legibus, ff. de origin. iur. & ex eis ſuccedebat pater filio emancipato tanquã quidam patronus: ideo hoc reſpectu legitima dici cœpit: & ut hæc omnia facilius intelligantur ſciendum eſt, quod olim in emancipatione cele-
3 branda, pater fictè filium vendere ſolebat alteri patri, qui pater fiduciarius appellabatur, eo quia, naturalis pater habebat illi fidem, vt cum poſtea manumitteret, & hic fiduciarius pater, erat fiduciarius tutor illius manumiſſi tanquam quidam quaſi patronus, & hinc puto cum Alciat. Parerg. iur. lib. 3. cap. vlt. & Aldobrand. hic Fiduciariam tutelam originem ſumpſiſſe, dictam à fide, quam habebat pater, qui cum filijs in poteſtate exiſtentibus rectè in teſtamento tutorem dare potuiſſet, merito etiam videbatur dicendum viuentem potuiſſe eligere aliquem, qui vices ſuas gereret in tuendo filio, quem à ſacris ſuis liberabat, & fiduciarius dicebatur ꝓpter fiduciam quam ei habebat pater, vt filium, & manumitteret, & tueretur. Verum quia quandoque pater naturalis volebat ipſe tutor fieri, & iura patroni in filium habere: ideo in hoc caſu vendere ſolebat filium, contracta fiducia, hoc eſt, ea lege, vt ille ipſi filium retrouenderet, quod cum factum eſſet, ipſe poſtea manumittebat, & ſic iura ferè patroni habebat in eum, quem vt ſeruum manumiſerat, & hoc eſt quod dicitur contracta fiducia emancipare. hu-
4 iuſmodi igitur parentes contracta fiducia emancipantes ad inſtar Patronorum, habebant quaſi legitimam ſucceſſionem filij inteſtati ex l. 12. tab. nam cum ipſi manumiſiſſent, fiebant quaſi patroni, & ideo vocabantur, & ad legitimam ſucceſſionem, & ad legitimam tutelam, exemplo Patronorum, vt dicit Imperator hic. Hodie tamen cũ iure nouiſſimo ſublata ſit differentia inter filium in poteſtate, & emancipatum, quoad ſucceſſiones, & tutelas, attinet, Authent. defuncto, C. ad S. C. Tertul. Authent. ceſſante, C. de legit. hæred. ideo etiam legitima hæc parentum tutela, ex emancipatione proueniens expirat, & in eius locum ſuccedit legitima Agnatorum, ſicque hodie pater licet emancipet filium, nihilominus verè legitimus eius tutor tanquam agnatus, exiſtit, & eo viuente, nullus alius ad tutelam admittitur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiduciaria Tutela.*
3 *Vnde dicta ſit.*

DE FIDVCIARIA TVTELA Titulus XIX.

In Principium titu.

1 Continuatur Titulus noſter ad præcedentes hoc pacto, in ſuperioribus titulis dictum fuit de tribus ſpeciebus legitimæ tutelæ, de legitima, Agnatorum, ſcilicet, de legitima Patronorum, & Parentum, ideo rectè ſequitur nunc de quarta, & vltima ſpecie videndum, quæ fiduciaria dicitur.

Quid ſit Fiduciaria Tutela.

Fiduciaria Tutela eſt illa, quæ mortuo patre, qui liberorum impuberum emancipatorũ legitimus tutor erat, ut ſuprà diximus, de-
2 fertur poſtea fratribus vt & ipſi in defectum patris ſui ſint tutores fratrum impuberum emancipatorum tex. eſt hic in principio tit. & in l. 4. ff. de legit. tutor.

Vnde dicta ſit fiduciaria hæc tutela.

Tutela hæc, fiduciaria dicta eſt propter fiduciam, quam lex de fratre habet, ad exemplum ſuperioris, quæ fiduciaria, & ipſa dicebatur ꝑꝑ fiduciam emancipationis, à qua hæc
3 etiam nomen ſuum deſumpſit, & retinuit. Illa enim fiduciariæ nomen dimiſit, & legitima dici cœpit, eo quia pater ſuccedebat vt patronus filio emancipato, ex I. C. interpretatione, quæ cum pro iure ciuili receptæ eſſent, receptum etiã fuit, vt eius tutela legitima diceretur, quod vicem legitimi tutoris, nempe patroni ſuſtineret, vt late ſuprà declarauimus. Verum quia hoc ius Patronatus, & ſucceſſionis non tranſibat ad liberos patris manumiſſoris, & fratres de iure veteri non ſuccedebant fratri emancipato, l. 1. §. liberos, ff. ſi à parent. quis manumiſſus. Conſequenter nec eius legitimi tutores eſſe poterant, aut appellari, cum lex 12. tab. ad tutelam tantum vocet eos, qui ab inteſtato ſuccedunt. Manſit igitur in eis fiduciariæ tutelæ appellatio, & ſic fratres, fiduciarij tutores dicti fuerunt, vel quia eſſent quaſi tutores fiduciæ, & reuenditionis, quæ ad ipſos tanquam hæredes, vt omnia alia fiduciæ, & reuenditionis pacta, tranſibat, l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. vel quia propter ſanguinis coniunctionem lex plurimum de fratribus confidebat, vt, mortuo patre, fratres fideliores, & diligentiores futuri eſſent in defendenda perſona, & adminiſtrandis bonis fratris impuberis emancipati, quàm extranei.

SVMMARIVM.

1 *Differentia inter liberos patroni, & parentis manumiſſoris.*
2 *Cur ius Patronatus, & ſucceſſionis tranſeat ad liberos patroni, non ſic ad liberos patris manumittentis.*

§. At qui.

RESpondet Imperator in hoc §. tacitæ cuidam obiectioni. Cur ſcilicèt, fratres, & ipſi legitimi tutores non dicantur, ſicut parentes eorum dicuntur, quia ſi ideo parentes legitimi dicuntur, quod emancipando filios contracta fiducia, & manumittendo, quaſi patroni eorum efficiuntur, & ſic propter hoc legitimi tutores exemplo Patronorum appellantur, eodem modo videbatur dicendum, vt cum filij Patronorum, & ipſi ſint legitimi tutores libertorum manumiſſorum, quòd & ita ipſi filij debeant eſſe legitimi tutores fratris emancipati, exemplo filiorũ Patronorum. Ad hoc tamen reſpondet Imperator, in §. atqui hoc titu. differentiam eſſe inter liberos patroni, & liberos parentis manumiſ-
1 ſoris, cùm ius manumiſſionis, ac per conſequens ſucceſſionis, & tutelę, tranſeat ad liberos patroni, & non eadem ratione ad liberos parentis, optima ratione, quia ſi libertus à Domino manumiſſus non fuiſſet, in eius quidem liberorum poteſtatem perueniſſet, omnia eis quæſiuiſſet, & pro eorum arbitratu libertatem accepiſſet, ideo nimirum eſt, ſi libertus hos pro patronis agnoſcere, & colere debebat, quos Dominos habiturus e-
2 rat, niſi pater eorum manumiſiſſet, ſicque non minus eis, quàm eorum parentibus beneficium manumiſſionis debebatur; cum Domini futuri fuiſſent, niſi manumiſſione libertas data eſſet; imo propter poteſtatem ſuitatem, ac idem ius familiæ, etiam viuente patre, Domini quodammodo cenſentur rerum paternarum, & conſequenter libertorum, l. in ſuis, ff. de liber. & poſthum. propterea & ad ſucceſſionem liberti vocantur, & poſt mortem paternam, eorum fiunt patroni, quare & tutores merito legitimi. Diuerſa tamen eſt liberorum patris emancipantis, & manumittentis conditio: nam neque filij ante emancipationem ſunt in bonis patris, vt ſerui ante manumiſſionem in bonis Domini, l. 1. §. primo, ff. de rei vendicat. l. 1. ff. de liber. exhibend. nec filius emancipatus, vt inquit Imperator hic, mortuo patre, recaſurus eſt in poteſtatem fratrum; etiam ſi à patre non emancipetur, poſt mortem enim patris nihil ei prodeſt emancipatio, cum etiam abſque ea, mortuo patre, nihilominus ſui iuris efficiatur, & ſic nihil debet fratribus ex eo quod eſt emancipatus: nimirum igitur eſt, ſi lex in iure huius, quaſi Patronatus, quod habet pater manumittens, fratres ipſos ſuccedere noluit, & conſequenter nec tutelæ legitimæ ius habere, inter fratres enim ſuos, & emancipatum, nulla, iure veteri, eſt legitima ſucceſſio, ſed tantum prætoria, l. 1. ff. vnde liber. & vbi non eſt legitima ſucceſſio, ibi nec tutela eſſe poteſt, vt enim Præt[illegible] hæredem non facit, §. 1. infra de bon. poſſ[illegible] o-

[illegible] res, cum tutela, vt hæreditas, iuris ſit ciuilis, non prætorij. Concludo igitur quod agnatus eſt tutor ex l. 12. tab. Patronus ex mente legis 12. tab. Parens ex contractu fiduciæ per I. C. interpretationem, non autem ex mente, quia nulla talis in lege interpretatio adhiberi poterat, nec enim vt patronis, ſic parentibus nominatim defertur hæreditas. Fratres ſimiliter ex eodem contractu fiduciæ vel ex fide, quàm lex de eis habere præſumitur, & ſic quatuor ſunt ſpecies legitimæ tutelæ. Legitima agnatorum, Patronorum, parentum, & fiduciaria. Hodie tamen cum ſublata ſit differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis, vt ſupra titu. proximo diximus, fratres, & ipſi non amplius fiduciarij, ſed legitimi tutores exiſtunt, l. frater, C. de legit. tut. l. fin. §. ſed nec fratrem, C. de legit. hæred. ex quo ſequitur, quòd hodie duæ tantum remanent ſpecies legitimæ tutelę, ſcilicet, Agnatorum, & Patronorum, cum ſub prima comprehendantur etiam parentes, & fratres filiorũ, & fratrum emancipatorum, ſublata differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis, vt iam declarauimus.

SVMMARIVM.

1 *Tutor, & curator 25. ann. eſſe debent.*
2 *Regulariter perfecta ætas quæ dicatur.*
3 *Si proximior agnatus ſit minor, quis tutor dari debeat, an ſequens agnatus maior, an Datiuus.*

§. Fin.

Quæ ætas requiratur in tutore, & curatore, ad hoc vt adminiſtrare valeat.

IMperator in hoc §. ponit regulam generalem circa ætatem tutorum, & curatorum, dicens, quòd tutor, & curator perfectæ ętatis eſſe debent, ad hoc vt tutores, vel curatores eſſe poſſint. Perfectam ætatem gloſſ. interpretatur,
1 25. ann. & bene, nam hoc etiam clarè in materia tutorum, & curatorum exprimit tex. in l. fin. C. de legit. tutel. regulariterque vera eſt hæc expoſitio, vt perfectæ ætatis appellatione veniat ætas 25. ann. prout communiter ad hoc gloſſ. hæc alle-
2 gari ſolet. Dico regulariter, quia non ſemper hoc eſt verum, ſed quandoque etiam minor, vel maior ętas venit, prout perſona vel ſubiecta materia ſuadet, veluti in nuptijs perfecta ætas intelligitur, 14. ann. in maſculo, & 12. in fœmina, vt ſupra in titu. de nupt. diximus. In ordinibus conferendis perfecta ætas intelligitur, olim ſecundùm diſtinctionem clem. Generalem de ętat. & qualit. hodie ſecundùm Conc. Trident. ſeſſ. 23. cap. 12. vt ſcilicet quis ad ſubdiaconatus ordinem in 22. ad Diaconatus in 23. & ad presbyteratus in 25. ætatis ſuę anno promoueri liberè poſſit.

Quare tutores, & curatores 25. ann. eſſe debeant.

RAtio cur tutores, & curatores 25. ann. eſſe debeant, ea potiſſimum eſt, quia valdè inconueniens, & abſurdum eſſet, vt qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcun-

noſcuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelã, & curam habere debeant, quæ ratio colligitur ex §. item maior infra de excuſat. tutor. & deſumpta eſt ex l. vlt. C. de legit. tutel.

Si proximior Agnatus ſit minor, quis tutor dari debeat. An ſequens agnatus maior, an Datiuus.

QVærunt DD. hic quando proximior agnatus eſt minor, an ſequens agnatus maior, tutor eſſe, an verò à Iudice Datiuus tutor dari debeat, qua de re Io. Fab. & Angelus hic di-
8 ſputant. Tu breuiter dic. quod quando legitimus agnatus proximior, eſt minor, tunc inſpiciendũ eſt, an ſit ſpes, quòd efficiatur maior, antequàm impubes de cuius tutela agitur, fiat pubes, vel non.

Primo caſu ſi adſit huiuſmodi ſpes, locus erit Datiuo tutori, qui interim adminiſtrabit, & tutor erit, donec proximior agnatus efficiatur maior, ita eſt text. quem ita declarat ibi gloſſ. in l. nõ ſolum, §. ſi libertus, ff. de excuſat. tut.

Secundo caſu ſi non adſit hæc ſpes, tunc admittitur ſequens agnatus maior.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Quid ſit datiua tutela.*
3 *Cur ſic dicta.*
4 *Vnde originem habeat.*

DE ATTILIANO TVTORE, & eo, qui ex l. Iulia, & Titia dabatur.

Titulus XX.

QVia vbi nullus locus eſt teſtamentariæ, aut legitimæ tutelę, datur à Iudice tutor, ne indefenſus pupillus maneat, ideo explicato tractatu teſtamentariæ, & legitimæ tutelæ, tranſit ad datiuam, & concordat titulus, in ff. de tutor. & curat. dat. ab his, qui ius dand. hab. & in C. qui tutor. vel curat. dat. poſſint.

Quid ſit datiua tutela.

DAtiua Tutela eſt legitimus actus, per quẽ datur tutor impuberi à magiſtratu, non extantibus teſtamentarijs, vel legitimis
2 tutoribus, text. eſt hic in principio tit. & dicitur datiua, quia non à teſtatore, neque à lege, ſed à Iudice dantur huiuſmodi tutores, vt poſt gloſſ. not. Doctor. idque originem habuit à P. Attilio, & Cla. Martio Tribun. Plebis, qui Plebiſcitũ rogarunt vt deficientibus tutoribus teſtamentarijs, & legitimis, pupilli Romæ tutores acciperent à Prætore Vrbano, & maiore parte Tribunorum, fuitque vocatus hic tutor Attilianus ab ipſo P. Attilio. At quia ſolum diſpoſitum fuerat in pupillis Romæ exiſtentibus, ex alio Plebiſcitu fuit cautum, vt in Prouincijs Præſides eorum darent tutores, quod Plebiſcitum fuit appellatum, lex Iulia, & Titia à Tribunis, qui eam rogarunt; & hac de cauſa titulus noſter inſcribitur, de Attilian. tut. & eo qui ex l. Iulia, & Titia dabatur.

S V M M A R I V M.

1 *Non extantibus teſtamentarijs, nec legitimis tutoribus, Tutor à Iudice datur.*
2 *Pendente ſpe teſtamentarij tutoris datur tutor à Iudice.*
3 *Si tutor teſtamentarius, vel legitimus ab hoſtibus captus ſit, interim datur tutor à Iudice.*
4 *Si ad teſtamentarium tutorem ſemel deuoluta fuerit hæreditas, deinde excuſatus ſit, vel remotus, alius tutor à Iudice datur.*

§. Sed & ſi, iuncto, §. ſed ab hoſtibus.

Quando locus ſit Datiuæ Tutelæ.

PRimo, quotieſcunque non extant teſtamentarij, aut legitimi tutores, ſemper locus eſt datiuis, tex. eſt hic in principio tit.
1 Secundo ſi teſtamentarius à teſtatore ſub conditione, aut ex die datus ſit: Interim donec non venit dies, aut conditio pendet, ne pupillus indefenſus maneat, alius tutor à Iudice datur, qui adueniente conditione, aut die, deſinit eſſe tutor,
2 & propterea à Doctor. noſtris temporarius tutor dicitur. § ſed & ſi, hoc titu.

Tertio etiam ſi purè datus ſit tutor hæreditate tamen nondum adita, interim quamdiu nemo hæres ex teſtamento exiſtit, alius tutor à Iudice datur, qui deſinit eſſe tutor, cum hæres extiterit, d. §. ſed & ſi in fine. Et ratio eſt, quia ſi nemo hæreditatem adeat, nihil valet ex ijs, quæ in teſtamento ſcripta ſunt, l. ſi nemo la 1. ff. de teſtam. tutel. ideo tutor datus in teſtamento non poteſt eſſe tutor, niſi poſtquam adita ſit hæreditas, l. tutores, ff. de teſtam. tutel. propterea neceſſe eſt, quòd interim detur tutor à Iudice, ad hoc vt nomine pupilli hęreditatem adeat, & vt etiã quouſque non aditur hæreditas, perſonam, & negotia pupilli curet, & adminiſtret, Doctor. & pręcipuè Aldobrandinus hic in d. §. ſed & ſi.

Quarto ſi tutor ab hoſtibus captus ſit, datur alius tutor à Iudice, donec ius poſtliminij pendet, quia reuerſus iure poſtliminij, tutelam reci-
3 pit, §. ab hoſtibus, hoc titu. & hoc ſiue ſit tutor teſtamentarius, qui ab hoſtibus captus eſt, ſiue ſit legitimus, omnino locus eſt datiuo, non autem legitimo in defectum teſtamentarij, vel legitimo inferioris gradus, in defectum legitimi, d. §. ab hoſtibus, hoc titu. & l. prima, §. ſi apud, ff. de legit. tutor.

Quinto ſi ſemel ad teſtamentarium deuoluta ſit tutela, deinde excuſatus ſit tutor teſtamenta-
4 rius, aut remotus, adhuc in locum excuſati, vel remoti, alius tutor à Iudice datur, l. ſi quis ſub conditione, ff. de teſtam. tut.

S V M M A R I V M.

1 *Olim Romæ à principio tutores dabat prætor Vrbanus, cum maiore parte tribunorum.*

2 Eo-

2 *Variè, & varijs modis tutores dari ſolebant.*
3 *Hodie quilibet magiſtratus quantumcunque magnæ ſint facultates pupilli, tutorem dare poteſt.*
4 *Qui poſſint à iudice dari tutores.*
5 *Quæ requirantur, ad hoc ut datio tutoris facta à iudice valeat.*

§. Sed ex his, §. ſed hoc iure & §. nos autem.

Qui iudices poſſint dare tutores.

OLim Romæ à principio dabatur tutor à Prætore Vrbano, qui ius ĩ Vrbe reddebat ſic dicto, ad differentiam peregrini, qui in-
1 ter peregrinos ius dicebat, & maiore parte Tribunorum plebis, hoc eſt, ſex tribunis (licet enim in initio Duo tantum tribuni plebis creati fuiſſent: creuit tamen illorum numerus in tantum, vt decem plebi concederentur, auctore Liuio lib. 2. & 3.) & hic dicebatur tutor Attilianus, quia ex l. Attilia à P. ſcilicet Attilio lata, conſtituebatur.

Secundo in Prouincijs Præſides eorum dabãt tutores ex l. Iulia & Titia tex. eſt hic in principio tituli.

Tertiò quia in l. Atil. Iulia, & Titia de cautione rem pupilli ſaluam fore, & de cogendis tutoribus, nihil proſpectũ erat. Ideo Imperator Claudius primus omnium ſtatuit, ut a conſulibus ex
2 inquiſitione darentur tutores; nec à conſulibus tantum, ſed à Prætoribus etiam ex varijs principum conſtitutionibus dari cœperunt. §. ſed ex his, hoc tit. & hæc omnia ante Iuſtiniani tempora obſeruabantur.

Quartò tempore Iuſtiniani in vſu fuit, ut Romę Præfectus Vrbis, aut Prætor, in prouincijs vero Præſides, ex inquiſitione tutores darent, vel etiam ſi non erant magnæ pupilli facultates, magiſtratus iuſſu præſidum, ius dandi tutores habebant, §. ſed hoc iure, hoc tit.

Quinto ex noua Iuſtiniani conſtitutione, quilibet magiſtratus etiam ſine Pręſidis iuſſu, cum eiuſdem ciuitatis Epiſcopo, tutores dare poteſt, ſi pupilli facultates quingentos aureos non excedant, legitima cautela præſtita, eorum periculo, ſcilicet; qui eam accipiunt, §. nos autem hoc tit.

Sextò, hodie de conſuetudine, quilibet magiſtratus municipalis, & quilibet iudex Ciuitatis
3 tutores dare poteſt, quantumcunquè magnę ſint facultates pupilli Bart. in l. 1. ff. de tutor. & curat. dat. ab his, qui ius dand. hab.

Qui poſſint tutores à iudice dari.

OMnes regulariter, qui in teſtamento tutores conſtitui, etiam à iudice dari poſſunt. Excepto, primò ſeruo, l. in ſeruili, C. qui tut. vel curat. dar. poſſ.

4 Secundo excepto creditore, & debitore pupilli. Licet enim hi in teſtamento dari poſſint; cum fides eorum à teſtatore cenſeatur approbata, & omnis ſuſpicio fraudis remota, ut infra de ſatiſda. in principio, tamen à iudice tutores dari non poſſunt Auth. minor, C. qui dar. tut. poſſ.

Quæ requirantur ad hoc, ut datio tutoris facta à iudice valeat?

PRimo requiritur, quod non extet alius tutor teſtamẽtarius, vel legitimus, ut ſupra in principio dictum fuit.

Secundò, quòd iudex habeat poteſtatem dandi tutores, ut ſupra quoque dictum fuit.

5 Tertiò, quod pupillus ſit iuriſdictioni dantis ſubiectus, l. unica, C. vbi pet. tut.

Quartò, quod & tutor datus ſit de iuriſdictione dantis, l. ius dandi, ff. de tut. & curat. dat. ab his & l. neque, C. qui dat. tut. poſſ.

SVMMARIVM.

1 *Tutela quare introducta fuit.*
2 *Ad quid teneatur tutor.*
3 *Qui tutores petere debeant.*
4 *Vbi petantur tutores.*

§. Impuberes, & Fin.

Quare dentur tutores.

DAntur tutores ad hoc, vt impuberes, qui perfectæ ætatis non ſunt, & propter imbecillitatem ætatis ſe ipſos tueri nequeunt, à
1 prudentioribus defendantur, & regantur. §. impuberes, hoc tit.

Ad quid teneatur tutor finita tutela.

POſt finitam tutelam, tutor rationem adminiſtrationis ſuæ reddere debet, & ad hoc actione tutelæ cogi poteſt, tex. eſt hic in fine tit. noſtri, & de hac actione extat tit. etiam, C. arbit. tut.
2 vbi arbitrium pro actione, & tutelæ iudicio accipitur; hinc Cicero inſectatur iuriſconſultos in Orat. pro Murena quod tot ſeculis definire non potuerint, vtrum rem, vel litem, arbitrium, vel iudicium dicere oporteret.

Qui tutores petere debeant.

EXtat de hac re in ff. & C. tit. qui pet. tutor. vel curat. Primo igitur, & principaliter, mater eſt illa, quæ filijs ſuis impuberibus etiam naturalibus tutorem petere debet, aliàs ab eorũ
3 hæreditate repellitur, l. 2. ff. eod. l. fi. C. eod. Fallit tantum ſi mater minor ſit 25. ann. tunc enim etiam ſi non petierit, hæreditate non priuatur, l. 2. C. ſi aduerſus relict. ſecundo fallit, ſi filius pubes factus deceſſerit, l. 3. C. ad ſenatuſconſultũ Tertull. Tertio fallit, ſi interſit filij tutores ei non peti, l. 2. §. tractant. eod. tit. ad ſenatuſconſultũ Tertull. Quarto, ſi mater præuenta fuerit ab alio, quĩ tutorem petierit, & datus ſit, d. l. 2. ff. eod. in Gallia Procuratorem Regium id facere ſolitum eſſe tradit Duaren. in d. tit. qui Pet. tut. Quintò & vltimo fallit etiam, quando caſu aliquo mater impedita fuerit, quominus tutorem petere potuerit, l. cum à matribus, 8. C. eod. Secundo loco, deficiente matre, conſanguinei tutorem petere debent, alias & ipſi ab hæreditate repelluntur, d. l. 2. ff. qui pet.

per.tut.& l.ſciant.C.de legit. hæred.
Tertiò deficientibus poſtea conſanguineis, tutorem petere poſſunt, licet ipſi non cogantur, familiares, & amici patris ipſorum pupillorum, nec non eorum educatores.d.l.2.in princ.

Vbi petantur tutores.

DE hac re extat Titulus ſpecialis in Cod. vbi tutor.petant. Dicamus igitur, quòd eo
4 loco, unde originem ducit pupillus, vel
vbi maior eſt facultatum pars, ibi peti, & dari debent tutores.l.vnica.C.vbi tutor.pet. In alio autem loco ubi morantur, ſi inde oriundi non ſint, nec ſuas facultates habeant, tutores non accipiēt d.l.vnica.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit tutoris auctoritas.*
3 *In quibus caſibus neceſſaria ſit tutoris auctoritas & in quibus non.*
4 *An pupillus hæreditatem lucroſam ſine tutoris auctoritate adire valeat.*

DE AVCTORITATE TVTORVM.

Titulus XXI.

In principium Tit. & aliquot §§. ſeqq.

QVia fruſtra conſtituerentur tutores, niſi ſe-
1 queretur auctoritatis interpoſitio; Ideò,
poſtquam tractauit Imperator de varijs ſpeciebus tutelæ, & qualiter conſtituantur tutores; rectè ponit nunc de auctoritate eorum, & concordat Tit.ff.de auctor.& conſenſ.tut.& curat.& C.de auctorit.præſtand.

Quid ſit tutoris auctoritas.

TVtoris auctoritas eſt, uis illa atque poteſtas, quam tutores, vel ex teſtamento, vel
2 ex lege, vel per iudicem receperunt ī perſona pupillorum defendenda, & rebus eorum adminiſtrandis, nihilque aliud eſt, auctoritatem præſtare, quàm approbare id, quod agitur, ut dicitur in lege tertia.ff.eodem.

Quando & in quibus caſibus tutoris auctoritas neceſſaria ſit.

PRimò, ſi agitur, ut pupillus alium ſibi obliget in commodum ſui, ut ſi quid dari, ſibi ſtipuletur, non eſt neceſſaria tutoris auctoritas.
3 ceſſat enim tunc cauſa finalis tutelæ, quæ ideo decernitur ne impuberes imbecillitate ætatis dānum aliquod incurrant; ſed ſi agitur, ut ipſe pupillus alij obligetur, tunc neceſſaria eſt tutoris auctoritas, quæ ſi non interueniat, pupillus non obligatur, & hoc fauore pupillaris ætatis introductum eſt, ut pupilli meliorem quidem conditionem etiam ſine tutoris auctoritate facere poſſint, deteriorem autem non aliter, quàm cum tutoris auctoritate, tex.eſt hic in princip. tit. & in l. pupillus.ff.de acquir.rer. domin. ubi Marcell. reſpondit. Pupillum quantum ad acquirendum non indigere tutoris auctoritate: alienare verò nullam rem poſſe, niſi præſente tutore auctore. propterea in contractibus, in quib. hinc inde naſcitur obligatio, ut in uenditionibus, emptionibus, locationibus, conductionibus, & ſimilibus, ſi tutoris auctoritas non interueniat, ipſi quidem, qui cum pupillis contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli ipſi non obligantur.§ vnde in his hoc tit. lex enim obligationem à pupillo ſine auctoritate tutoris factam, non approbat, cum conſenſum pupilli non habeat pro legitimo, nullumque ſit eius ætatis iudicium.l.pupillus.ff.de regul. iur. aduertendum tamen eſt, quòd ſi pupillus repetat rem emptam, repellitur exceptione doli mali, ſi pretium dare recuſet, ſecundum gloſ.hic in uerbo In uenditionibus. Natura enim hoc nō patitur, ut quis cum aliena iactura locupletetur. l.nam hoc natura.ff.de condit indeb.
Secūdò requiritur auctoritas tutoris in adeunda hæreditate ſemper, etiam ſi lucroſa ſit hæreditas; nam licèt pupillus conditionem ſuam ſine tutoris auctoritate meliorem facere poſſit, ut ſupra diximus, attamen hæreditatem etiam lucro-
4 ſam ſine auctoritate eius adire non poteſt.§. neque tamen, hoc tit.& hoc, ſiue hæreditas deferatur ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſecundum gl. hic, ſiue deferatur à iure ciuili, quo caſu dicitur hæreditas, ſiue à iure prætorio, quæ bonorum poſſeſſio dicitur, ſiue ſit directa, ſiue fideicommiſſaria hæreditas.d.§.neque tamen, & ratio eſt, quā ponit Imperator hic in tex.ſcilicet, ne pupillus aliquod damnum ex hæreditate patiatur, cui conuenit text. in l.obligari.§. pupillus. ff. eod. In hæreditate enim adſunt commoda, & incommoda ſecundum tex. in l. hæreditas.ff.de regul. iur. Ideò; quamuis lucroſa à principio appareat, poſſet tamen ſuccedente tempore, emergere aliquod æs alienum latens, quod magnum damnum pupillo adduceret, & ſic ſub incerto anceps, & periculoſum eſt adire hæreditatem.

SVMMARIVM.

1 *Tutor debet eſſe præſens in ipſo actu, qui per pupillum celebratur.*
2 *Expreſſe tutor conſentire debet.*
3 *Statim auctoritatem tutor interponere debet.*

§. Tutor.

Quæ requirantur ad hoc, vt tutoris auctoritas legitimè cenſeatur præſtita.

1 PRimò requiritur, quòd tutor ſit præſens, & per ſeipſum, non per nuncium, aut epiſtolam, auctoritatem ſuam præſtet.§. tutor hoc tit.& l.obligari.§.tutor.ff. eod.
2 Secundò, ꝙ expreſsè conſentiat, nam ſola præſentia, & taciturnitas non ſufficit, ſicut nec nutus, aut ſigna.l.etiam, cum ibi not.ff. eod.
3 Tertiò, ꝙ in ipſo actu ſtatim, & incontinenti auctoritas interponatur, nā ſi poſt geſtum actū, auctoritatem interponat, non ualet.d.§.tutor, & d.l.obligari.§.tutor.ff.eod.

SVMMARIVM.

1 *Si oriatur lis inter tutorem, & pupillum, datur pupillo curator ad litem.*
2 *Hodie regulariter debitor, aut creditor pupilli tutor eſſe non poteſt.*
3 *Minores habent ſemper beneficium reſtitutionis in integrum.*
4 *Competit minoribus beneficium reſtitutionis in integrum, etiam per quadriennium continuum poſt minorem ætatem.*
5 *Quod tempus dicatur continuum, & quod vtile.*
6 *Res mobiles minorum à tutore ſine decreto alienari poſſunt.*
7 *Res immobiles non aliter alienari poſſunt, quam cum decreto iudicis.*

§. Fin.

Si oriatur lis inter tutorem, & pupillum quid agendum.

QVia tutor in rem ſuam autor eſſe non po
teſt, ut dicit Imperator in §. fi. hoc titu. cui
conuenit tex. in l. 1. ff. eod. ideo iure vete-
ri, ſi oriebatur lis inter tutorem, & pupillum, ne
pupillus indefenſus maneret, dari ſolebat tutor
per prætorem. Deinde poſtea magis expediens
1 viſum fuit, ut non prætorius autor, ſed curator
ad litem daretur, cuius officium, finita tutela, ex-
piraret, d. §. fi. hoc tit. Cæterum ceſſat hodie hu-
ius, §. diſpoſitio, cum debitor, vel creditor pupilli
2 non poſſit eſſe tutor Authen. minoris, C. qui dat.
tut. poſſ. niſi ſit debitor in modica quantitate, &
facta diligenti inquiſitione, approbatus à iudice ſe
cundum gloſ. & Doct. hic, niſi ſit mater, uel auia.
Authen. ad hæc, C. quando mulier tutel. off. fung.
poteſt, vel niſi ſit tutor teſtamentarius ſecundum
Doct. in d. auth. minoris. In ijs enim caſibus etiã
hodie habet locum diſpoſitio, §. noſtri.

Si pupilli in aliquo actu cum tutoris auctoritate læſi fuerint an eis aliquo modo ſuccurratur.

DIcendum eſt quòd ſic: pupilli enim in quo-
cunque actu læſi fuerint, ſemper habent
beneficium reſtitutionis in integrum, &
3 id locum habet, non ſolum in pupillis, ſed etiam
in adultis minorib. 25. ann. de quo extat titu. ff. &
C. de reſtit. in integ. cum pluribus ſequentibus, &
hoc ſiue tutoris, aut curatoris auctoritas interue
nerit, ſiue non. tot. tit. C. ſi tut. vel curat. interuen.
Item ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, præſente
vel abſente tutore, vel curatore, circunueniatur
tot. tit. C. ſi aduerſus rem iudic. Aduertendum ta-
men eſt, quod huiuſmodi beneficium non com-
petit pro quacunque etiam minima læſione, ſed
ſolum ſi pupillus, vel minor enormiter læſus, vel
circunuentus fuerit, tex. eſt in l. 2. C. ſi tut. vel cu-
rat. interuen. & in l. ſcio, ff. de reſtitut. in integr.
vbi Bart. not. gaudetque minor hoc beneficio to-
to tempore minoris ætatis, & etiam maior fa-
ctus. olim intra annum vtilem, hodie vero intra
4 quadriennium continuum, quo tempore elapſo,
ſi reſtitutionem petere velit, amplius non audi-
tur, tot. tit. C. de tempor. in interg. reſtitut. Annus
5 vtilis dicitur ille, in quo non computantur die
feriati, continuus, qui continuo currit, diebus fe-
riatis, & non feriatis, gloſſ. & Doct. in l. fina. C. de
tempor. in integr. reſtitut. Item non auditur am-
plius pupillus, aut minor, ſi factus maior, habue-
rit ratum, quod in minori ætate geſſit; Tacitè, ut
quia paſſus ſit labi quadriennium; expreſſè, ut qa
verbis expreſſis approbauit geſta in minori æta-
te tot. tit. C. ſi maior fact. rat. habuet.

An res pupillorum, vel minorum ſine decreto iudicis per tutores alienari poſſint.

AD hanc quæſtionem reſpondeo: quòd om
nes fructus, qui ex bonis minorum perci
piuntur, vt vinum, oleum, frumentum, &
ſimilia, ſine decreto iudicis à tutore ſemper diſtra
hi poſſunt, iuſto precio currente in loco, in quo
alienantur. tex. eſt in l. fin. C. de adminiſtr. tut. per
quem tex. notat Salic. ibi, quod tutor non tene-
tur ſeruare fructus, donec plus valeant, nec ad a-
lium locum mittere, vbi plus valẽt. Secundo om-
6 nes res mobiles, quæ ſeruando ſeruari non poſ-
ſunt, vt veſtes attritę, & animalia ſuperuacna ſi-
militer alienari poſſunt, l. fin. C. quando decreto
opus non eſt. A contrario ergo res mobiles, quæ
ſeruando ſeruari poſſunt, ut gemmæ, aurum, ar-
gentum, cæteraque mobilia pretioſa, ſine decre-
to iudicis alienari non poſſunt, l. lex quæ tutores
in principio, C. de adminiſtrat. tutu. Sic & multo
magis res immobiles, ſine decreto alienari non
7 poſſunt, nec aliquo modo à dominio pupilli trãſ-
ferri, nec per venditionem, nec permutationem,
nec tranſactionem, nec per quemcunque alium
modum, vt conſtat ex tot. tit. C. de Præd. & reb.
minor. ſine decret. non alienand. & optimè pro-
bat tex. in l. lex quæ tutores. §. nec vero, C. de ad-
miniſtra. tut. ibi nec vero domum vendere liceat
in qua defecit pater, minor creuit, in qua maio-
rum imagines, aut non videre fixas, aut reuulſas
videre, ſatis lugubre eſt; & ſi aliter facta fuerit a-
lienatio, ipſo iure eſt nulla, d. l. lex quæ tutores in
fine: imo nec etiam ſub prætextu æris alieni, alie-
natio tutoribus permittitur, ſed ſolum ſi vrgens
ſit æs alienum, quo caſu etiam debet intercedere
cauſæ cognitio, & decretum iudicis, l. ob æs, C. de
præd. minor. qui iudex ante omnia inſpicere de-
bet, an aliunde inueniri poſſit pecunia ad ſoluen-
dum debitum, id quod conſtare ei poteſt per di-
ſcuſſionem bonorum, l. magis puto, §. nõ paſſim
& §. in primis, ff. de reb. eor. qui ſub tutor. & cur.
ſunt. & ſi alius expediens ſoluendi modus inue-
niri non poteſt, quam per alienationem rerum
immobilium, tunc vendi debet res minus damno
ſa, nec vendi debet res magna pro paruo debito,
d. l. magis puto, §. item prætor, ff. de reb. eor. qui
ſub tut. & cur. ſunt. Hic pulchra, & elegans cadit
quæſtio, ſi minor vendendo meliorem cauſam
ſuam efficiat, an valeat venditio, ſi ſine decreto
iudicis facta ſit, cum auctoritate tamen tutoris. vi
deretur dicendum quod ſic, primo per tex. in §. 1.
ſupra de auctor. tut. ubi diximus minorem melio
rem conditionem ſuam facere poſſe, etiam ſine
tutoris auctoritate, licet alias nihil per eum ſine
tutoris auctoritate factum, valeat. Secundo per
tex. in l. ſed ſi mihi, ff. commod. & in l. ſeruus, C.
de

de pact. vbi ſeruus non poteſt domini ſui deteriorem cauſam facere, meliorem autem ſic, ergo idem eſt dicendum de minore, qui rem aliquam immobilem vendit, vnde locupletior factus eſt. Tertio per tex. in l. cum hi, 8. §. cum tranſactionem, ff. de tranſactio. ubi legatarius, cui alimenta relicta ſunt, de eis ſine prætore tranſigere non poteſt, ſed ſi tranſigendo meliorem conditionem ſuam efficiat, ualet tranſactio, ergo idem in caſu noſtro uidetur dicendum. Et hanc opinionem tenet Accurſ. in d. l. cum hi. §. cum tranſactionem. ff. de tranſact. Contraria tamen opinio uerior eſt, per tex. in leg. ſi fundus ſterilis. §. quamquam. ff. de reb. eor. qui quidem tex. contra Accurſ. facit, licèt ipſe pro ſe adducat. Nec obſtat, quòd locupletior factus ſit, quoniam licet fundum aliquem pluris uendiderit quàm ualeret, intereſt tamen minoris, fundum habere potius, quàm pecuniam, vel quia maiorum ſuorum fuerit argum. l. ſi cum æmptione 35. ff. de minor. uel ob aliam cauſam, ut quia forte alium fundum cõfinem poſſidet, intereſt enim noſtra etiam ſupra iuſtam æſtimationem confines fundos comparare. l. 54. ff. de legat. 2. vbi legatum ita relictum C. fundũ tibi do, lego, qui centũ ualet, ſi centũ hæredi meo dederis, vberrimum eſſe legatum exiſtimat Iuriſconſult. eo quod intereſt legatarij fundum habere potiùs, quàm pretium. l. ſi fundum. ff. ad leg. Falcid. & hoc eſt, quod dicimus, affectionem circa nummos non cadere, ſed cadere circa res ipſas. l. nummis. ff. de in lit. iurand. itaque dicendum eſt in propoſito caſu, nullam eſſe alienationem, licet minor læſus non ſit, ſed locupletior forte effectus, non enim quærendum eſt in hoc negocio, an læſus ſit minor, nec ne; ſed hoc ſolum, an ſit minor. l. non eſt uobis neceſſaria. C. de præd. minor. ſecus eſt in alijs contractibus: in eis enim duo probanda ſunt, nempè minor ætas, & læſio. l. nam poſteàquam. §. ſi minor. ff. de iureiur. Claudicat igitur contractus venditionis à minore factus altero pede. Conſiſtit enim ex parte emptoris, ut emptor obligetur, non ex parte minoris, vt ipſe obligetur. l. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. ff. de act. empt. Non obſtat tex. in §. 1. Inſt. de auctorit. tut. nam ibi minor alium ſibi obligat, quo caſu nunquam ſua intereſſe poteſt alium ſibi obligatum non habere, ſed cum vendit ſe ſe alteri obligat, obligat inquam ad traditionem rei uenditæ. l. ratio. §. 2. ff. de act. empt. merito ergo nulla eſt alienatio ex parte ſua nè alteri obligetur. nõ obſtat etiam lex, ſed mihi. ff. commodat. nam quamuis locupletior minor eſſe uideatur ex eo quod pluris fundum diſtraxerit, videtur tamen ex alio pauperior eſſe, quia re ſua caret, quam intereſt habere potius, quàm pecuniam, maximè, quia pecunia fragilis eſt, & cito labitur, ac perit. l. ſi colonus. §. fin. ff. de legat. 3. demum non obſtat. l. cum hi. §. cum tranſactionem de tranſact. quia ſi alimentarius tranſigendo meliorem ſuam conditionem faciat, nullus caſus vnquam accidere poteſt, in quo ſua intereſſit, non tranſigiſſe, veluti ſi tranſigerit, ut quod annuatim præſtandum erat, menſuatim ſibi præſtetur, vel vt quod per ſingulos menſes, per ſingulos dies præſtetur, quæ quidem ratio ceſſat in alienatione rerum minoris, ut iam expoſitum eſt. Concludo igitur venditionem non ualere.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Tutela multis modis finitur.*
3 *Finita tutela ad quid teneatur tutor.*

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Titulus XXII.

1 CVM ſuperius tractatum ſit quibus modis tutela introducatur meritò ſubditur nunc tit. Qualiter finiatur, & concordat titul. in C. quando tut. vel curat. eſſe deſin.

Quot modis finiatur tutela.

PRimò, finitur tutela pubertate, quæ in maſculo incipit completo 14. anno, in fœmina 12. tex. eſt hic in principio tit.

Secundò, finitur adrogatione, quando pupillus cum conſenſu tutoris arrogatur. §. item finitur, hoc tit. & l. ſi adrogati. ff. de tutel.

Tertiò, deportatione pupilli qui ſit pubertati proximus, in quem omne delictum cum ſit doli capax cadere poteſt. d. §. item finitur, & l. pupillũ. ff. de regul. iur.

Quartò, ſeruitute, vt ſi pupillus libertus propter ingratitudinem in ſeruitutem reuocetur. d. §. item finitur, & d. l. ſi adrogati.

Quintò finitur captiuitate tàm pupilli, quàm tutoris. d. §. item finitur.

Sextò, adueniente conditione vſque ad quam datus tutor erat à teſtatore, expirat tutela. §. ſed & ſi, hoc tit.

Septimò, morte naturali, tam tutoris, quã pupilli tutela finitur. §. ſimili modo, hoc tit. l. niſi finita. ff. de tut. & rat. diſtrah. intellige per mortem tu-
2 toris tutelam finiri quo ad ipſum, non quo ad pupillum, quia pupillo alius tutor datur.

Octauò, capitis diminutione, tutela perit. §. ſed & capitis, hoc tit. & reſpectu pupilli, quæuis capitis diminutio ſufficit, ſed reſpectu tutoris maxima, aut media requiritur. Minima enim capitis diminutio tutoris, tollit quidem legitimam agnatorum tutelam, ſed datiuam, & teſtamentariam non perimit. d. §. ſed & capitis, hoc tit.

Nonò, finitur tutela, tempore, ad quod datus eſt tutor teſtamento. §. præterea, hoc tit. & l. ſi adrogati. ff. de tutel.

Decimò, finitur tutela, per remotionem, quando tutor tanquam ſuſpectus à iudice remouetur. §. fi. hoc tit. & d. l. ſi adrogati, & tunc etiam, quò ad tutorem, non quò ad pupillum finitur.

Vndecimò, finitur tutela excuſatione, quando ſcilicet, quis ex iuſta cauſa ſe excuſat, & onus adminiſtrandæ tutelæ deponit. d. §. fin.

Finita tutela, ad quid teneatur tutor.

FInita tutela, tutor in primis, & ante omnia, rationem adminiſtrationis ſuæ reddere debet, ut diximus in §. fin. ſupra de Atilian. tut. quo tempore, ſi non exhibeat inuentarium con-

3 tra eum, iurari poteſt in litem. l. tutor qui reperto-
rium. ff. de adminiſtrat. tutor. Item reſtituere, &
reddere debet, ſi quid penes eum reliquum eſt ex
adminiſtratione. l. tutorem quendam. C. arbit. tu-
tel. & ſi pupillus damnum aliquod paſſus ſit, vt
quia tutor non fecit, quod facere debuit, aut fecit
quod fieri non debuit, id totum pupillo reſarcire
tenetur. l. 1. ff. de tutel. & rat. diſtrahend. ad quod
tenetur de dolo, lata, & leui culpa, d. l. 1. & ſi ra-
tiones nō uideantur legitimæ, datur pupillo Act.
contra tutorem, quæ de rationibus diſtrahendis
appellata eſt, per quam licet pupillo rationem à
tutore redditam impugnare. l. 1. §. de rationibus.
ff. de tutel. & rat. diſtrah. & ſi conſtet tutorem res
pupilli animo furandi contrectaſſe, datur contra
eum actio furti. l. 2. ff. de tutel. & rat. diſtrah.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit cura.*
3 *Quot ſunt genera curatorum.*

DE CVRATORIBVS. Titulus XXIII.

IMperator in tit. de his, qui ſunt ſui, uel alieni
iuris, dixerat, quòd perſonæ, aliæ erant ſui iu-
ris, & alię alieni iuris; quę erant alieni iuris, aliæ
erant ſub poteſtate dominorum, aliæ ſub poteſta
te parentum. & de his declarauit uſque ad titu-
lum de tutel. Vbi poſtea aliud membrum diſtin-
ctionis aggreſſus fuit, ſcilicet, eorum, qui ſui iuris
erant; dixitque quòd eorum qui ſui iuris ſunt;
1 Alij ſunt ſub tutela, alij ſub cura, alij neque ſub
tutela, neque cura. De ijs, qui neque ſub tutela,
neque ſub cura ſunt, proteſtatus fuit, ſe non dictu
rum, eo quod cognitis ijs, qui ſub tutela, & cura
ſunt, ex natura contrariorum facilè cognoſci poſ
ſunt, qui neque ſub tutela, neque ſub cura ſunt;
Modo hactenus dixit de his, qui ſunt ſub tutela.
Ideo rectè nunc ponit de his, qui ſunt ſub cura,
& concordat tit. ff. de tut. & curat. & de curat. fu-
rioſi, & alijs extra minores dandis, & C. de cur.
furioſi. & prodigi.

Quid ſit cura.

2 EST poteſtas in capite libero ad gerendum
illius negotia, qui iam pubes factus, adhuc
pp ętatē ea gerere nō pōt, vt hic in prin. tit.

Quot ſint genera curatorum.

TRia ſunt genera curatorum. Quidam. n. cu
ratores dantur impuberibus, minoribus
14. annis de quibus in §. interdum inf. eo.
Quidam dantur maiorib. 25. annis, qui appellan
3 tur legitimi, de quibus in §. furioſi. inf. eod. Qui-
dam dantur impuberibus, qui cōpleuerunt 14. an
num, ſed ſunt adhuc minores 25. & hi appellan-
tur datiui, de quibus dicitur hic in princ. tit.

SVMMARIVM.

1 *Omnes magiſtratus curatores dare poſſunt.*
2 *Parentes in teſtamento curatorē dare nō poſſunt, datus tamen, à iudice confirmari debet.*

§. Dantur.

Qui poſſint dare curatores.

1 OMnes magiſtratus curatores dare poſſunt
qui ios dandi tutores habēt. §. dantur, hoc
tit. & ſic hodie omnis magiſtratus muni-
cipalis, ſicut tutores, ita et curatores dare pōt. Pa-
rentes verò in teſtamento curatores dare nō poſ
2 ſunt. d. §. dantur. & ratio eſt, quia curator princi-
paliter datur rebus, non perſonæ, l. in copulādis.
C. de nupt. ſed de rebus filij, pater in teſtamento
poſt pubertatem filij directè diſponere non pōt.
l. 2. ff. de vulgar. & pup. ſubſtitut. nimirū igitur, ſi
nec poſt pubertatem poſſit filio curatorem dare,
vt poſt alios tradit Aldobrand. hic. Verum bene
eſt, ꝙ quamuis datio curatoris in teſtamento fa-
cta non ualeat, tamen a iudice etiam ſine inquiſi
tione confirmari debet. d. §. dantur, & l. ſi filio. ff.
de confirmand. tutor. & hoc habet locum, quan-
do pater vult curatorem conſtituere filio, qui ſit
compos mentis, ſecus ſi eſſet furioſus, nam tunc
rectè a patre curator dari pōt, ut inf. videbimus.

SVMMARIVM.

1 *Curator non datur inuito, niſi ad litem.*
2 *Quibus modis finiatur cura.*

§. Item inuiti.

Quibus poſſint dari curatores.

PVberibus tam maſculis, quā fęminis vſque ad
1 25. annum curatores dari poſſunt, uolenti-
bus, non inuitis tex. eſt hic in princ. tit. & in
§. item inuiti, hoc eod. tit. Ideo nemo eis curatorē
petere cogitur, ut dicitur in tit. ff. & C. qui per. tut.
vel curat. Quandoque tamen etiam inuitis datur
curator, veluti ad litem. d. §. item inuiti, & hoc ne
iudicium reddatur eluſorium, cum minor non
habeat legitimam perſonam ſtandi in iudicio. l. 1.
C. qui legitimam perſon. ſtand. in iudic. Ideo cō-
pelli poteſt ad petendum curatorem ad litem. leg.
ait prætor. §. permittitur. ff. de minoribus. Finitur-
2 que hæc cura eiſdem modis, quib. finitur tutela,
ſecundum gl. in §. fi. tit. præcedentis, excepta tamē
pubertate, nam cura poſt pubertatem incipit, &
finitur completo 25. anno, ut hic in princ. titu. &
in l. 1. in fi. ff. de minor. nec differentia aliqua eſt
in finienda cura inter maſculum, & fœminā, ſed
eodem modo, quo finitur in maſculo, finitur &
in fœmina, & hoc ne fœminæ citius perdant be-
neficium reſtitutionis, quā maſculi, ita Doct. hic.

SVMMARIVM.

1 *Furioſis curator legitimus datur.*
2 *Antiqui quem furioſum ſignificare uolebant, ad agnatos deducendum eſſe dicebant.*
3 *Non ſolum furioſis, ſed etiam prodigis, mente captis, & omnibus ijs, qui perpetuo morbo laborāt, legitimi curatores dari ſolent.*

§. Furioſi. & §. ſed & mente captis.

Quod

Quod ſit ſecundum genus curatorum.

SEcundum genus curatorum, eſt eorum, qui à lege dantur maioribus 25. annis propter furorem, vel alium perpetuum morbum, §.
1 furioſi hoc tit. & dicuntur curatores legitimi, quia lex 12. tab. agnatis hãc curam defert. l. ſæpe, ff de
2 curat. furioſ. Vnde apud Priſcos prouerbium inualuit, ut eum, quem furioſum ſignificare volebant dicerent, ad agnatos deducendum; non extantibus verò agnatis aut extantibus, ſed non idoneis, iudex alijs perſonis poſtea hanc curam committit, de quibus in ff. & C. de curat. furioſ. Differunt igitur hi curatores à præcedentibus primo, quia illi dantur minoribus 25. ann. iſti maioribus ſecundo illi dantur volentibus, iſti etiam inuitis. Tertiò illi in teſtamento non dantur, ſed furioſis, in teſtamento à patre curator rectè datur, l. de creationibus, C. de Epiſcop. audient.

Quibus dentur legitimi curatores.

PRimò dantur furioſis, qui euidenti furore laborant, d. §. furioſi; ſecundo prodigis, qui
3 neque tempus, neque modum expenſarũ habent, ſed bona ſua dilacerando, & diſſipando, profundunt, d. §. furioſi, & l. 1 ff. de curat. furioſ. Tertio mente captis, quibus ſcilicet mens deficit, nullum tamen extrinſecus furorem oſtendunt, §. ſed & mente captis hoc tit.

Quarto mutis, & ſurdis, & ijs omnibus, qui adeo perpetuo morbo laborant, ut rebus ſuis præeſſe non poſſint, d. §. ſed & mente captis. Finiturq; hæc cura ſecundum Doct. hic, quando furioſus, mente captus, & alij perpetuo morbo laborantes ſanitatem, & prodigi ſanos mores recipiunt.

SVMMARIVM.

1 *Interdum etiam minores quatuordecim ann. curatores accipiunt.*
2 *In quibus caſibus minoribus quatuordecim ann. curatores dentur.*

§. Interdum, cum duobus ſeqq.

Quod ſit tertium genus curatorum.

TErtium genus curatorum eſt eorum, qui
1 dantur impuberibus, minoribus quatuordecim ann. Interdum enim etiam ipſi curatores accipiunt, regula enim iuris eſt, quod habenti tutorem, tutor dari non debeat, propterea ſi legitimus tutor, vel teſtamento, aut à magiſtratu datus non multum idoneus ſit ad adminiſtrationem, in hoc caſu alius tutor pupillo non datur, ſed tutori curator adiungitur, §. interdum, & §. item ſi teſtamento. hoc titu. qui poſtea pubertate pupilli aduenienté curator eſſe deſinit, l. 1. C. quã
2 do tut. vel curat. eſſe deſinant. Item ſi tutor impediatur adminiſtrare ex aliquo impedimento temporali, interim curator pupillo datur, §. item loco tutorum hoc tit. dixi ex impedimento temporali, quia ſi perpetuũ eſſet impedimentum, tunc nõ curator, ſed alius tutor daretur, l. cũ plura, ff. de tut.

SVMMARIVM.

1 *Tutor tutorem conſtituere non poteſt.*
2 *Tutor impeditus actorem periculo ſuo eligere poteſt.*

§. Fin.

An tutor impeditus alium tutorem conſtituere poſſit.

TVtor tutorem, vt certiſſimum & notiſſi-
1 mum eſt, conſtituere non poteſt, ſed ſi aduerſa valetudine, vel alia neceſſitate impeditus ſit, quominus negotia pupilli adminiſtrare valeat, & pupillus vel infans, vel abſens ſit, acto-
2 rem decreto, & authoritate iudicis, periculo ſuo conſtituere poteſt, §. fi. hoc tit. dixi ſi infans, uel abſens ſit, quia ſi præſens ſit pupillus, & rem intelligat, poteſt in hoc caſu veluti dominus procuratorem auctore tutore conſtituere, l. neque, C. de procurator.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Qui tutores vel curatores ſatiſdare teneantur.*

DE SATISDATIONE TVT. VEL curat. Tit. XXIIII.

In principium titu.

QVoniam lex in bonis pupillorum, & minorum ampliſſimam poteſtatem tutoribus, & curatoribus conceſſit: Ideo ne talis poteſtas in detrimentum minorum verteretur & ne res minorum minus diligenti admini-ſtratione decreſcerent, inter alia remedia, lex in-
1 troduxit, ut tutores, & curatores ſatiſdare debeant, rem pupilli ſaluam fore, ut hic in principio titu. noſtri, cum quo concordat tit. ff. qui ſatiſdar. cogan. & C. de tuto. qui non ſatiſdant.

Qui tutores, vel curatores ſatiſdare teneantur.

OMnes tutores, & curatores, ſatiſdare tenentur, exceptis teſtamentarijs, & ijs etiam, qui ex inquiſitione à maioribus iudicibus dantur. illi enim propter approbatam eorum fidem à teſtatore, & hi propter approbatam fidem
2 à iudice ad ſatiſdationem non compelluntur, §. ſed hoc tit. l. teſtamento, ff. de teſtam. tut. & l. non omnium, C. de tuto. & curat. reliqui igitur alij, ut ſunt legitimi, teſtamento dati ab extraneo, curatores dati furioſis, & prodigis, omnes ſatiſdare tenentur. item & datiui dati à minoribus iudicibus, vel etiam à maioribus, ſed ſine inquiſitione, ita Doct. omnes hic.

SVMMARIVM.

1 *Plures ſimul tutores, & curatores eſſe poſſunt.*
2 *Tutores, & curatores qualiter tutelam inter ſe diuidere poſſint.*

gis idoneus fiebat tutor Authent, ſicut hæreditas. C. de legit. tutel. ſed hodie tam agnati, quàm cognati æqualiter & ad ſucceſſionem hæreditatis, & ad tutelas non exiſtentibus alijs aſcendentibus uocantur. §. ex his Auth. de hæred. ab inteſt. venient. collat. 9 & ſi ſint plures agnati, vel cognati, proximiori tutela defertur, §. 6. infra titu. proxi. ſi eſt idoneus: & pluribus in eodem gradu exiſtentibus, omnes ad tutelam uocantur, ſed magis idoneo committitur adminiſtratio aliorū periculo, & cum tacita ipſorum hypotheca. d. Auth. ſi hæreditas. C. de legit. tutor. & d. §. ex his Auth. de hæred. ab inteſtat. venient.

SVMMARIVM.

1 *Agnatio per quamcunque capitis diminutionem tollitur.*
2 *Nihil tam naturale eſt, quàm vnumquodque eo vinculo diſſolui, quo colligatum eſt.*
3 *An cognatio capitis diminutione perimatur.*
4 *Cognatio alia naturalis, & alia legitima eſt.*
5 *An legitima filiorum per ſtatutum tolli poſſit.*
6 *An capitis diminutio tollat tantum futuras tutelas, vel iam delatas.*

§. Fin.

Qualiter agnati amittant prærogatiuam, quam habent, quòd præferantur alijs in Tutelis.

1 DOcet Imperator in hoc §. noſtro. Qualiter agnati amittant prærogatiuam, quàm habent, quòd præferantur alijs in tutelis. Et hoc contingere dicit per quamcunque capitis diminutionem, tam maximam, quam mediam, & minimam. Agnatio enim eſt iuris ciuilis, ſecundum tex. in l. non facile, & l. Iuriſconſultus. §. 1. ff. de gradibus. Ideo per contrarium ius ciuile, per capitis, ſcilicet, diminutioné, q̄ lex ciuilis introduxit, tolli pôt. Cū nihil tā naturale ſit, q̄ unūquod-
2 que eo vinculo diſſolui, quo colligatum eſt. l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur. & omnis res per quaſcunque cauſas naſcatur, per eaſdem diſſoluatur cap. 1. de reg. iur. in antiquis. Secus eſt in cognatione, quam ius ciuile perimere non poteſt, cum ſit naturalis, & ius ciuile ea, quæ ſunt iuris
3 naturalis, tollere non poſſit, ut hic & in l. iura ſanguinis. ff. de regu. iur. Si igitur pater naturalis filiū emancipauit, aut alij in adoptionem dedit, filius, & patri, & patris agnatis, Agnatus eſſe deſinit, ſed nō cognatus. Et ſic licet lex ciuilis hoc agat, ut quis nomen, & ius familiæ perdat, & ut non ſit agnatus, nō tamen poteſt facere, vt non ſit filius eius, à quo naturaliter progenitus eſt, tex. eſt in §. minus infra de hæredit. quæ ab inteſtat. deferunt. cū naturalia immutabilia ſint, vt ſupra de iur. natur. §. fin. Nec obſtat, quòd adoptio cognationem adfert. l. qui in adoptionem. ff. de adopt. ex quo uideretur dicendum, adoptionem cognationem quoque tollere. Nam Reſpondeo. Duplicem eſſe cognationem. Naturalem tot. tit. infra de ſucceſ. cognat. & ciuilem ſiue legitimam. l. ſi qua. ff. de ritu nupt. Adoptio cognationem legitimā adfert,
4 non naturalem ſiue ius ſanguinis. Doct. eliciunt ex hoc, quòd legitima, quæ debetur filijs, ex bonis
5 paternis. per ſtatutum tolli non poteſt, cum debeatur à iure naturali. l. cum ratio. ff. de bonis dānat. & ſtatuta ſint iuris ciuilis. l. omnes populi. ff. de iuſtit. & iur. Quærit gloſ. an capitis diminutio tollat tantum futuras tutelas, uel iam delatas, & concludit quòd deferendas tantum rationibus in
6 ea allegatis. Sed gloſæ opinio à Doctoribus communiter reijcitur, vt dicit Aldobrand. hic nu. 31. iuribus per ipſum adductis.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Caput quid.*
3 *Capitis diminutio quid.*
4 *Capitis diminutio quotuplex ſit.*
5 *Quæ ſit maxima capitis diminutio.*
6 *Quæ media.*
7 *Quæ minima.*

DE CAPITIS DIMINVTIONE.

Titulus XVI.

In princip. Tit. & aliquot. §§. ſequent.

1 COntinuatur titulus noſter ad præcedentē hoc pacto. Viſum eſt ſupra de legitima agnatorum tutela, & quia ius agnationis capitis diminutione tollitur, ut in §. fin. tit. præcedētis dictum fuit; Ideo merito ſequitur de capitis diminutione, & concordat cum hac rubri. tit. ff. de capit. diminut.

Quid ſit capitis diminutio.

PRemittendum eſt poſt gl. hic in uerbo. Commutatio. quòd caput hic nō accipitur propriè pro capite naturalis hominis, ſed meta
2 phoricè pro ſtatu, & conditione. Ideò capitis diminutio ſecundum Imperatorem hic in principio tit. noſtri, & Caium Iuriſconſul. in l. 1. ff. eod. nihil aliud eſt, quàm prioris ſtatus commutatio.
3 Qui ſtatus ſecundum glo. in tribus conſiſtit; in libertate, ciuitate, & familia. Ideo quotieſcunque quis libertatem, ciuitatem, aut familiam amittit, capite minui dicitur. Malè ergo addit gloſ. facto hominis interueniente, ut euitet oppoſitionem de filiofamilias, qui per mortem patris, ſui iuris efficitur, & mutat ſtatum, & tamen capite minui non dicitur. Nam licet mutet ſtatum, non mutat familiam, ideò nimirum ſi capite minui non dicitur.

Quotuplex ſit capitis diminutio.

4 QVamuis multiplex, & uarius ſit hominū ſtatus; tamē quia ſtatus hic, (vt diximus) tria tantum complectitur, libertatem, ciuitatem, & familiam. Ideo horum ratione triplex etiam capitis diminutio eſſe dicitur, Maxima, media, & minima. tex. eſt hic, & in l. fi. ff. eod

Quæ

Quæ ſit Maxima capitis diminutio.

MAxima capitis diminutio, quæ etiam ma-
gna dicitur in l.1.§.filius autem.ff.de ſuis,
5 & legit.hæred.eſt, cum ſuperiora tria a-
mittimus, hoc eſt, libertatem, ciuitatem, & fami-
liam.§ maxima, hoc tit.& l fin.ff.eod. Idque acci-
dit ijs, qui beſtijs obijciuntur, in metallum, uel o-
pus metalli, vel etiam ad ferrum damnantur, nã
ij omnes ſerui pœnæ efficiuntur, ut hic. Item,
quando maior viginti annis paſſus eſt ſe uenun-
dari ad pretium participandum, & quando liber-
tus propter ingratitudinem in ſeruitutem reuo-
catur.d.§.maxima. Quod Claudius Cæſar conſti-
tuit, ut Suetonius tradit, aut Nero, ut Tacitus au-
thor eſt li.13.exemplo Athenienſium, apud quos
libertus ingratitudinis conuictus, iure libertatis
exuebatur per hæc verba 1 Superſedeo te habere
ciuem, tanti muneris impium æſtimatorem, nec
adduci poſſum, ut credam, vrbi utilem, quem do-
mi ſceleſtum cerno. Abi igitur, & eſto ſeruus,
quoniam liber eſſe neſciſti. Isti maximam capi-
tis diminutionem patiuntur, quia ex libertate in
ſeruitutem rediguntur, & amiſſa libertate, amit-
tunt quoque ciuitatem, & familiam, ſecundum
glo. hic in verbo ſtatus; qui enim perdit id quod
eſt maius, perdit etiam id, quod eſt minus ſecun-
dum Ang. hic.

Quæ ſit media capitis diminutio.

6 MEdia capitis diminutio, quæ etiam minor dicitur, eſt quando quis libertatem retinet, ciuitatem verò, & familiam amittit. §.minor hoc tit.l.fin.& l.amiſſione.ff.eod. Idque accidit deportatione, quæ ſucceſſit in locum interdictionis aquæ, & ignis ſecundum tex. hic iuncta glo.in uerbo; Interdictum, cui pœnæ ſimilis eſt maior excommunicatio, quantum ad hoc, quòd excommunicati maiori excommunicatione carent commercio hominum.

Quæ ſint minima capitis diminutio.

7 MInima capitis diminutio eſt, cum libertate, & ciuitate retenta, familia tantũ mutatur. Et hoc fit uel adrogatione, vel emancipatione: Nam adrogatus tranſit in familiam adrogantis: & emancipatus non amplius exiſtens in patria poteſtate, propriam familiã habere incipit.§.minima, hoc ti. Idque iure antiquo attento procedebat, quia emancipati deducebantur in ſeruilem cauſam ſecundum text. in l. liberos.§.1.ff.de capit.diminut.& Alciat. parerg.li.3. cap.vlt. ſed cum hodie ceſſet imaginaria illa venditio, quæ in liberorum emancipatione fieri ſolebat, ut habemus in §.præterea ſupra quib. mod. ius pat. poteſt. ſoluit. ceſſat etiam in eis capitis diminutio, & ſic hodie emancipati capite minui dici non poſſunt, poſt hæc vidi Cuiacium ad Notas Vlpiani titul. 10. qui eandem opinionem eadem ratione ductus, tenet.

SVMMARIVM.

1 *Capitis diminutio accidit liberis hominibus non ſeruis.*
2 *Priuatio præſupponit habitum.*
3 *Capitis diminutio non eſt omnis mutatio ſtatus.*
4 *Amittens dignitatem, non minuitur capite.*
5 *Remotus ob turpitudinem ab aliqua dignitate, efficitur infamis.*

§. Seruus iunctio. §. ſequenti.

Quibus accidat capitis diminutio.

1 CApitis diminutio accidit liberis hominibus,
non ſeruis: Ideo ſerui licet manumittan-
tur, non patiuntur capitis diminutionem,
quia nullum caput, ideſt ſtatum, habent §.ſeruus,
hoc tit.& l.3.§.fin.ff. eod. Priuatio enim præſup-
ponit habitum, & ideo non poteſt dici capite mi
nui, qui caput non habuit, ſicut non poteſt dici
2 liberatus, qui non erat obligatus.leg.decem.ff. de
verbor.obligat. nec poteſt dici deſinere, quod eſ-
ſe non cœpit. cap. quod uerò non formatum. 32.
quæſt.2.cum ſimilibus. Sed uideretur dicendum
contrarium: quia ſi capitis diminutio eſt ſtatus
commutatio, & ſerui per manumiſſionem de
ſtatu ſeruili ad ſtatum liberi hominis transferun-
tur, non uidetur dubitandum, quin minuantur
capite, cum ſtatum mutent. Dic: Quòd capitis
diminutio non eſt omnis mutatio ſtatus, ut uide-
3 mus in filijsfamilias factis ſui iuris per mortẽ pa-
tris de quibus diximus ſupra; ſed illa mutatio ſta-
tus, per quam libertatem, ciuitatem, aut familiã,
amittimus, capitis diminutio dicitur. Cum ergo
ſeruus non habeat caput libertatis, non ciuitatis,
non familię, quia nec liber eſt, dum ſeruus, nec
ciuis, nec habet agnationem, quæ iuris ciuilis
eſt, merito cum non amittat aliquod ex prædi-
ctis, ſequitur, quod non poteſt dici capite minui,
quamuis ſtatum mutet. Sic etiam conſtitutos in
dignitate, ſi ea priuetur, & dignitatem amittat,
4 non minuitur capite, quia neque libertatem, ne-
que ciuitatem, neque familiam amittit.§.quibus,
hoc tit.& l.3.ff.de Senator. licet quando propter
aliquam turpitudinem remouetur, efficiatur infa
mis.l.2.ff.de Senatoribus.

SVMMARIVM.

1 *Capite diminuti pro mortuis ciuiliter habentur.*
2 *Per maximam, & mediam capitis diminutionem tollitur agnationis, & cognationis ius, quò ad ſucceſſiones, & tutelas.*
3 *Per minimam capitis diminutionem tollitur ius agnationis tantum.*

§. Quod autem.

Qui ſint effectus maximæ, & mediæ capitis Diminutionis.

MAximæ, & medię capitis Diminutionis,
Primus effectus eſt, quòd hoc modo ca-
1 pite diminuti habentur pro mortuis ci-
uiliter

uiliter, ita quod amittunt ea, quæ ſunt iuris ciuilis. Per maximam enim capitis diminutionem amittunt libertatem, & efficiuntur ſerui, ideo à iure ciuili non cognoſcuntur, l. quod attinet, ff. de reg. iur. & per mediam deſinunt eſſe ciues, ideo amiſſo iure ciuitatis, non poſſunt frui priuilegijs, & beneficijs conceſſis à lege ciuili, vel ſtatuto ciuitatis, vt declarat Aldobrandinus hic numero ſeptimo.

Secundus effectus eſt, quòd per eas tollitur
2 ius agnationis, & cognationis, quo ſcilicèt ad ſucceſſiones, & tutelas, text. eſt in §. quod autem hoc titu. licet enim cognatio, ſeu ipſa conſanguinitas per ius ciuile non tollatur, vt ſupra, §. fin. titu. præcedent: tamen iura illa, quæ lex tribuit cognatis per contrarium ius ciuile tolli poſſunt, vnde licet nulla lege ciuili effici poſſit, vt qui frater eſt, deſinat eſſe frater, poteſt tamen ius ciuile facere, ne frater fratri ſuccedat, cum ſucceſſio à iure ciuili introducta ſit.

Qui ſint effectus minimæ capitis diminutionis.

MInimæ capitis diminutionis effectus eſt,
1 quòd per eam tollitur ius agnationis tantum, & ſic prærogatiua in ſucceſſionibus, & tutelis, non autem ius cognationis, dict. §. quod autem, & ſic ea, quæ iuris ciuilis ſunt, contrario iure ciuili tolluntur, l. nihil tam naturale, ff. de reg. iur. non ea, quæ iuris naturæ ſunt.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Legitima patronorum Tutela quid.*
3 *Tutela filij impuberis vaſalli, non exiſtentibus agnatis ad Dominum ſeudi pertinet.*
4 *An patrona ad hanc tutelam admittatur.*

DE LEGITIMA PATRONORVM Tutela.

TITVLVS XVII.

COntinuatur Titulus noſter ad Præceden-
1 tes hoc pacto. Quatuor ſunt ſpecies legitimæ tutelæ. Agnatorum, Patronorum, parentum, & fiduciaria. Supra viſum eſt de legitima agnatorum, ideo rectè ſequitur nunc de legitima Patronorum.

Quid ſit legitima Patronorum Tutela.

LEgitima Patronorum tutela eſt poteſtas,
2 quæ non expreſſis quidem verbis, ſed ex mente, l. 12. tab. patrono defertur, vt is ſuſcipiat libertorum impuberum defenſionem tex. eſt hic & in l. 3. ff. de legit. tutor. lege enim 12. tab. expreſsè non cauebatur, quod Patroni eſſent libertorum impuberum legitimi tutores, ſed quia decedentibus libertis ab inteſtato lex 12. tab. vocabat Patronos ad eorum ſucceſſionem, vt habetur infra de ſucceſſ. liber. ideo ex mente legis colligitur, quod eadem lex Patronos etiam voluerit eſſe legitimos tutores libertorum, ad ſimilitudinem legitimæ agnatorum tutelæ, vbi lex 12. tab. Agnatos ideo tutores eſſe voluit, quia eos ad hæreditatem vocabat. Et ratio huius rei ponitur hic in tex. quia, ſcilicèt, qui ſentit commodum, debet etiam ſentire onus cap. qui ſentit de reg. iur. in ſexto. Idque ſecundùm naturam eſt l. ſecundum naturã, ff. de reg. iur. infert Ioan. Fab. ex hoc, quod ſi vaſallus poſſidens feuda moriatur, relicto filio impubere, & nulli agnati exiſtant, qui poſt mortem pupilli in feudo ſuccedere valeant, Tutela pupilli
3 pertinebit ad Dominum feudi, ad quem feudum eſt reuerſurum. Fallit hoc quod diximus, quod vbicunque ſucceſſionis eſt ſpes, ibi & onus tutelæ
4 eſſe debeat, in fœmina, & patrona, quæ licèt manumittens impuberem & ab inteſtato ſuccedat, tamen à tutela repellitur, cùm ſit virile officium, tex. eſt hic & in l. fin. ff. de tutel.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quæ ſit legitima parentum tutela.*
3 *Fiduciarius pater quis, & vnde dictus.*
4 *Contracta fiducia, emancipare quid ſit.*

DE LEGITIMA PARENTVM Tutela.

Titulus XVIII.

COntinuatur Titulus noſter ad præceden-
1 tes hoc pacto. Dictum eſt de legitima Agnatorum Tutela, quæ ex verbis, & mente, l. 12. tab. defertur, & de legitima Patronorum quæ non ex verbis, ſed ex mente datur, ideo ſequitur nunc de altera ſpecie legitimæ tutelæ, Parentum ſcilicèt, quæ ad exemplum legitimæ Patronorum tutelæ ex iuriſconſultorum interpretatione recepta eſt.

Quid ſit legitima Parentum Tutela.

LEgitima Parentum Tutela eſt, quæ non ex verbis, nec ex mente, l. 12. tab. ſed tantũ ex iuriſconſultorum interpretatione ad ſi-
2 militudinem legitimæ Patronorum tutelæ parentibus defertur, vt hi filijs ſuis impuberibus, aut nepotibus emancipatis præſint, tex. eſt hic & in l. 3. §. fin. ff. de legit. tutor. ſicut enim Patronus eſt legitimus tutor liberti ſui impuberis, quem manumittendo ſui iuris effecit, eodem modo pater, qui filium contracta fiducia emancipando ſui iuris effecit, ſimiliter eius legitimus tutor vocatur.

Legitima parentum tutela ex quo iure deſcendat.

LEgitima parentum tutela neque ex verbis, l. 12. tab. neque ex mente venit. Non ex verbis, quia lex propalam de agnatis tantum agit: & pater filio emancipato non erat agnatus, cum non eſſent amplius eiuſdem familiæ ſecundum eandem, l. 12. tabu. Non ex ſententia, & mente, ut patronorum tutela: quia eadem lex 12. tabu. non deferebat ſucceſſionem filiorum emancipatorum eorum parentibus, ſicut deferebat

bat patronis, ſucceſſionem libertorum; quippe quę agnatos tantum vocabat, vt infra in tit. de legitim. agnat. ſucceſſ. & de ſenatuſconſulto Tertull. in principio, ſolum igitur ex iuriſcõſultorum interpretatione legitima hæc parentum tutela deſcendit, a quibus imaginariæ illæ venditiones, & manumiſſiones inuentæ fuerunt, ut hoc modo pater manumittens filium pro patrono eius haberetur l. 1. in principio. & in §. patrem, ff. ſi à parent. quis manumiſſ. ſit, Caius lib. 1. inſtitut. tit. 6. Vlpianus titu. 11. Atque ita exemplo patroni legitimus ei fieret hæres ex iuriſcõſultorũ interpretatione, cum antea tantum ut natura pater ex iure pretorio, ff. admitteretur, l. 10. ff. de ſuis & legit. hæred. & conſequenter in tutela etiam vicem legitimi tutoris haberet, l. 3. §. vlt. ff. de legit. tutor. dixi, vicé legitimi tutoris, quia re vera tutela hęc potius fiduciaria eſt, quam legitima. Vlpianus d. tit. 11. oritur enim potius ex fiducia emancipationis, quam ex l. 12. tabu. quia tamen interpretationes iuriſconſultorũ, qui legum 12. tab. interpretes extiterunt pro iure ciuili more maiorum fuerunt habitæ, l. 2. § bis legibus, ff. de origin. iur. & ex eis ſuccedebat pater filio emancipato tanquã quidam patronus: ideo hoc reſpectu legitima dici cœpit: & ut hæc omnia facilius intelligantur ſciendum eſt, quod olim in emancipatione cele-
3 branda, pater fictè filium vendere ſolebat alteri patri, qui pater fiduciarius appellabatur, eo quia, naturalis pater habebat illi fidem, vt eum poſtea manumitteret, & hic fiduciarius pater, erat fiduciarius tutor illius manumiſſi tanquam quidam quaſi patronus, & hinc puto eum Alciat. Parerg. iur. lib. 3. cap. vlt. & Aldobrand. hic Fiduciariam tutelam originem ſumpſiſſe, dictam à fide, quam habebat pater, qui cum filijs in poteſtate exiſtentibus rectè in teſtamento tutorem dare potuiſſet, merito etiam videbatur dicendum viuentem potuiſſe eligere aliquem, qui vices ſuas gereret in tuendo filio, quem à ſacris ſuis liberabat, & fiduciarius dicebatur ꝓpter fiduciam quam ei habebat pater, vt filium, & manumitteret, & tueretur. Verum quia quandoque pater naturalis volebat ipſe tutor fieri, & iura patroni in filium habere: ideo in hoc caſu vendere ſolebat filium, contracta fiducia, hoc eſt, ea lege, vt ille ipſi filium retrouenderet, quod cum factum eſſet, ipſe poſtea manumittebat, & ſic iura ferè patroni habebat in eum, quem vt ſeruum manumiſerat, & hoc eſt quod dicitur contracta fiducia emancipare. hu-
4 iuſmodi igitur parentes contracta fiducia emancipantes ad inſtar Patronorum, habebant quaſi legitimam ſucceſſionem filij inteſtati ex l. 12. tab. nam cum ipſi manumiſiſſent, fiebant quaſi patroni, & ideo vocabantur, & ad legitimam ſucceſſionem, & ad legitimam tutelam, exemplo Patronorum, vt dicit Imperator hic. Hodie tamen cũ iure noſtro ſublata ſit differentia inter filium in poteſtate, & emancipatum, quoad ſucceſſiones, & tutelas, attinet, Authent. defuncto, C. ad S. C. Tertul. Authent. ceſſante, C. de legit. hæred. Ideo etiam legitima hæc parentum tutela, ex emancipatione proueniens expirat, & in eius locum ſuccedit legitima Agnatorum, ſicque hodie pater licet emancipet filium, nihilominus verè legitimus eius tutor tanquam agnatus, exiſtit, & eo viuente, nullus alius ad tutelam admittitur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiduciaria Tutela.*
3 *Vnde dicta ſit.*

DE FIDVCIARIA TVTELA Titulus XIX.

In Principium titu.

1 Continuatur Titulus noſter ad præcedentes hoc pacto, in ſuperioribus titulis dictum fuit de tribus ſpeciebus legitimæ tutelæ, de legitima, Agnatorum, ſcilicet, de legitima Patronorum, & Parentum, ideo rectè ſequitur nunc de quarta, & vltima ſpecie videndum, quæ fiduciaria dicitur.

Quid ſit Fiduciaria Tutela.

Fiduciaria Tutela eſt illa, quæ mortuo patre, qui liberorum impuberum emancipatorũ legitimus tutor erat, ut ſuprà diximus, de-
2 fertur poſtea fratribus. vt & ipſi in defectum patris ſui ſint tutores fratrum impuberum emancipatorum tex. eſt hic in principio tit. & in l. 4. ff. de legit. tutor.

Vnde dicta ſit fiduciaria hæc tutela.

Tutela hæc, fiduciaria dicta eſt propter fiduciam, quam lex de fratre habet, ad exemplum ſuperioris, quæ fiduciaria, & ipſa dicebatur pp fiduciam emancipationis, à qua hæc
3 etiam nomen ſuum deſumpſit, & retinuit. Illa enim fiduciariæ nomen dimiſit, & legitima dici cœpit, eo quia pater ſuccedebat vt patronus filio emancipato, ex I. C. interpretatione, quæ cum pro iure ciuili receptæ eſſent, receptum etiã fuit, vt eius tutela legitima diceretur, quod vicem legitimi tutoris, nempe patroni ſuſtineret, vt late ſuprà declarauimus. Verum quia hoc ius Patronatus, & ſucceſſionis non tranſibat ad liberos patris manumiſſoris, & fratres de iure veteri non ſuccedebant fratri emancipato, l. 1. §. liberos, ff. ſi à parent. quis manumiſſus. Conſequenter nec eius legitimi tutores eſſe poterant, aut appellari, cum lex 12. tab. ad tutelam tantum vocet eos, qui ab inteſtato ſuccedunt. Manſit igitur in eis fiduciariæ tutelæ appellatio, & ſic fratres, fiduciarij tutores dicti fuerunt, vel quia eſſent quaſi tutores fiduciæ, & reuenditionis, quæ ad ipſos tanquam hæredes, vt omnia alia fiduciæ, & reuenditionis pacta, tranſibat, l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. vel quia propter ſanguinis coniunctionem lex plurimum de fratribus confidebat, vt, mortuo patre, fratres fideliores, & diligentiores futuri eſſent in defendenda perſona, & adminiſtrandis bonis fratris impuberis emancipati, quàm extranei.

SVMMARIVM.

1 *Differentia inter liberos patroni, & parentis manumiſſoris.*
2 *Cur ius Patronatus, & ſucceſſionis tranſeat ad liberos patroni, non ſic ad liberos patris manumittentis.*

§. At quia.

RESpondet Imperator in hoc §. tacitæ cuidam obiectioni. Cur ſcilicèt, fratres, & ipſi legitimi tutores non dicantur, ſicut parentes eorum dicuntur, quia ſi ideo parentes legitimi dicuntur, quod emancipando filios contracta fiducia, & manumittendo, quaſi patroni eorum efficiuntur, & ſic propter hoc legitimi tutores exemplo Patronorum appellantur, eodem modo videbatur dicendum, vt cum filij Patronorum, & ipſi ſint legitimi tutores libertorum manumiſſorum, quòd & ita ipſi filij debeant eſſe legitimi tutores fratris emancipati, exemplo filiorũ Patronorum. Ad hoc tamen reſpondet Imperator, in §. atqui hoc mu. differentiam eſſe inter liberos patroni, & liberos parentis manumiſ-
1 ſoris, cùm ius manumiſſionis, ac per conſequens ſucceſſionis, & tutelę, tranſeat ad liberos patroni, & non eadem ratione ad liberos parentis, optima ratione, quia ſi libertus à Domino manumiſſus non fuiſſet, in eius quidem liberorum poteſtatem perueniſſet, omnia eis quæſiuiſſet, & pro eorum arbitratu libertatem accepiſſet, ideo nimirum eſt, ſi libertus hos pro patronis agnoſcerè, & colere debebat, quos Dominos habiturus e-
2 rat, niſi pater eorum manumiſiſſet, ſicque non minus eis, quàm eorum parentibus beneficium manumiſſionis debebatur: cum Domini futuri fuiſſent, niſi manumiſſione libertas data eſſet: imo propter poteſtatem ſuitatem, ac idem ius familiæ, etiam viuente patre, Domini quodammodo cenſentur rerum paternarum, & conſequenter libertorum, l. in ſuis, ff. de liber. & poſthum. propterea & ad ſucceſſionem liberti vocantur, & poſt mortem paternam, eorum fiunt patroni, quare & tutores merito legitimi. Diuerſa tamen eſt liberorum patris emancipantis, & manumittentis conditio: nam neque filij ante emancipationem ſunt in bonis patris, vt ſerui ante manumiſſionem in bonis Domini, l. 1. §. primo, ff. de rei vendicat. l. 1. ff. de liber. exhibend. nec filius emancipatus, vt inquit Imperator hic, mortuo patre, recaſurus eſt in poteſtatem fratrum, etiam ſi à patre non emanciparetur, poſt mortem enim patris nihil ei prodeſt emancipatio, cum etiam abſque ea, mortuo patre, nihilominus ſui iuris efficiatur, & ſic nihil debet fratribus ex eo quod eſt emancipatus: nimirum igitur eſt, ſi lex in iure huius, quaſi Patronatus, quod habet pater manumittens, fratres ipſos ſuccedere noluit, & conſequenter nec tutelæ legitimæ ius habere, inter fratres enim ſuos, & emancipatum, nulla, iure veteri, eſt legitima ſucceſſio, ſed tantum prætoria, l. 1. ff. vnde liber. & vbi non eſt legitima ſucceſſio, ibi nec tutela eſſe poteſt, vt enim Prætor hæredem non facit, §. 1. infra de bon. poſſeſſ. ita nec tutores, cum tutela, vt hæreditas, iuris ſit ciuilis, non prætorij. Concludo igitur quod agnatus eſt tutor ex l. 12. tab. Patronus ex mente legis 12. tab. Parens ex contractu fiduciæ per I. C. interpretationem, non autem ex mente, quia nulla talis in lege interpretatio adhiberi poterat, nec enim vt patronis, ſic parentibus nominatim defertur hæreditas. Fratres ſimiliter ex eodem contractu fiduciæ vel ex fide, quàm lex de eis habere præſumitur, & ſic quatuor ſunt ſpecies legitimæ tutelæ. Legitima agnatorum, Patronorum, parentum, & fiduciaria. Hodie tamen cum ſublata ſit differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis, vt ſuperiori tit. proximo diximus, fratres, & ipſi non amplius fiduciarij; ſed legitimi tutores exiſtunt, l. frater, C. de legit. tut. l. fin. §. ſed nec fratrem, C. de legit. hæred. ex quo ſequitur, quòd hodie duæ tantum remanent ſpecies legitimæ tutelę, ſcilicet, Agnatorum, & Patronorum, cum ſub prima comprehendantur etiam parentes, & fratres filiorũ, & fratrum emancipatorum, ſublata differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis, vt iam declarauimus.

SVMMARIVM.

1 *Tutor, & curator 25. ann. eſſe debent.*
2 *Regulariter perfecta ætas quæ dicatur.*
3 *Si proximior agnatus ſit minor, quis tutor dari debeat, an ſequens agnatus maior, an Datiuus.*

§. Fin.

Quæ ætas requiratur in tutore, & curatore, ad hoc vt adminiſtrare valeat.

IMperator in hoc §. ponit regulam generalem circa ætatem tutorum, & curatorum, dicens, quòd tutor, & curator perfectæ ętatis eſſe debent, ad hoc vt tutores, vel curatores eſſe poſſint. Perfectam ætatem gloſſ. interpretatur,
1 25. ann. & bene, nam hoc etiam claré in materia tutorum, & curatorum exprimit tex. in l. fin. C. de legit. tutel. regulariterque vera eſt hæc expoſitio, vt perfectæ ætatis appellatione veniat ætas 25. ann. prout communiter ad hoc gloſſ. hæc alle-
2 gari ſolet. Dico regulariter, quia non ſemper hoc eſt verum, ſed quandoque etiam minor, vel maior ętas venit, prout perſona vel ſubiecta materia ſuadet, veluti in nuptijs perfecta ætas intelligitur, 14. ann. in maſculo, & 12. in fœmina, vt ſuprà in titu. de nupt. diximus. In ordinibus conferendis perfecta ætas intelligitur, olim ſecundum diſtinctionem clem. Generalem de ętat. & qualit. hodie ſecundum Conc. Trident. ſeſſ. 23. cap. 12. vt ſcilicet quis ad ſubdiaconatus ordinem in 22. ad Diaconatum in 23. & ad presbyteratus in 25. ætatis ſuę anno promoueri liberè poſſit.

Quare tutores, & curatores 25. ann. eſſe debeant.

RAtio cur tutores, & curatores 25. ann. eſſe debeant, ea potiſſimum eſt, quia valdè inconueniens, & abſurdum eſſet, vt qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere

noſcun-

noſcuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelã, & curam habere debeant, quæ ratio colligitur ex §. item maior infra de excuſat. tutor. & deſumpta eſt ex l. vlt. C. de legit. tutel.

Si proximior Agnatus ſit minor, quis tutor dari debeat. An ſequens agnatus maior, an Datiuus.

QVærunt DD. hic quando proximior agnatus eſt minor, an ſequens agnatus maior, tutor eſſe, an verò à iudice Datiuus tutor dari debeat, qua de re Io. Fab. & Angelus hic di-
3 ſputant. Tu breuiter dic quod quando legitimus agnatus proximior, eſt minor, tunc inſpiciendũ eſt, an ſit ſpes, quòd efficiatur maior, antequàm impubes de cuius tutela agitur, fiat pubes, vel non.

Primo caſu ſi adſit huiuſmodi ſpes, locus erit Datiuo tutori, qui interim adminiſtrabit, & tutor erit, donec proximior agnatus efficiatur maior, ita eſt text. quem ita declarat ibi gloſſ. in l. nõ ſolum, §. ſi libertus, ff. de excuſat. tut.

Secundo caſu ſi non adſit hæc ſpes, tunc admittitur ſequens agnatus maior.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Quid ſit datiua tutela.*
3 *Cur ſic dicta.*
4 *Vnde originem habeat.*

DE ATTILIANO TVTORE, & eo, qui ex l. Iulia, & Titia dabatur.

Titulus XX.

QVia vbi nullus locus eſt teſtamentariæ, aut legitimæ tutelę, datur à Iudice tutor, ne indefenſus pupillus itaoeat, ideo explicato tractatu teſtamentariæ, & legitimæ tutelæ, tranſit ad datiuam, & concordat titulus, in ff. de tutor. & curat. dat. ab his, qui ius dand. hab. & in C. qui tutor. vel curat. dar. poſſint.

Quid ſit datiua tutela.

DAtiua Tutela eſt legitimus actus, per quẽ datur tutor impuberi à magiſtratu, non extantibus teſtamentarijs, vel legitimis
2 tutoribus, text. eſt hic in principio tit. & dicitur datiua, quia non à teſtatore, neque à lege, ſed à Iudice dantur huiuſmodi tutores, vt poſt gloſſ. not. Doctor. idque originem habuit à P. Attilio, & Cla. Martio Tribun. Plebis, qui Plebiſcitũ rogarunt vt deficientibus tutoribus teſtamentarijs, & legitimis, pupilli Romæ tutores acciperent à Prætore Vrbano, & maiore parte Tribunorum, fuitque vocatus hic tutor Attilianus ab ipſo P. Attilio. At quia ſolum diſpoſitum fuerat in pupillis Romæ exiſtentibus, ex alio Plebiſcito fuit cautum, vt in Prouincijs Præſides earum darent tutores, quod Plebiſcitum fuit appellatum, lex Iulia, & Titia à Tribunis, qui eam togarunt; & hac de cauſa titulus noſter inſeribitur, de Attilian. tut. & eo qui ex l. Iulia, & Titia dabatur.

SVMMARIVM.

1 *Non extantibus teſtamentarijs, nec legitimis tutoribus, Tutor à Iudice datur.*
2 *Pendente ſpe teſtamentarij tutoris datur tutor à Iudice.*
3 *Si tutor teſtamentarius, vel legitimus ab hoſtibus captus ſit, interim datur tutor à Iudice.*
4 *Si ad teſtamentarium tutorem ſemel deuoluta fuerit hæreditas, deinde excuſatus ſit, vel remotus, alius tutor à Iudice datur.*

§. Sed & ſi, iuncto, §. ſed ab hoſtibus.

Quando locus ſit Datiuæ Tutelæ.

PRimo, quotieſcunque non extant teſtamentarij, aut legitimi tutores, ſemper locus eſt datiuis, tex. eſt hic in principio tit.
1 Secundo ſi teſtamentarius à teſtatore ſub conditione, aut ex die datus ſit: Interim donec non venit dies, aut conditio pendet, ne pupillus indefenſus maneat, alius tutor à Iudice datur, qui adueniente conditione, aut die, deſinit eſſe tutor,
2 & propterea à Doctor. noſtris temporarius tutor dicitur. § ſed & ſi, hoc titu.

Tertio etiam ſi purè datus ſit tutor hæreditate tamen nondum adita, interim quamdiu nemo hæres ex teſtamento exiſtit, alius tutor à Iudice datur, qui deſinit eſſe tutor, cum hæres extiterit, d. §. ſed & ſi in fine. Et ratio eſt, quia ſi nemo hæreditatem adeat, nihil valet ex ijs, quæ in teſtamento ſcripta ſunt, l. ſi nemo la t. ff. de teſtam. tutel. ideo tutor datus in teſtamento non poteſt eſſe tutor, niſi poſtquam adita ſit hæreditas, l. tutores, ff. de teſtam. tutel. propterea neceſſe eſt, quòd interim detur tutor à Iudice, ad hoc vt nomine pupilli hęreditatem adeat, & vt etiã quoūſque non aditur hæreditas, perſonam, & negotia pupilli curet, & adminiſtret, Doctor. & pręcipuè Aldobrandinus hic in d. §. ſed & ſi.

Quarto ſi tutor ab hoſtibus captus ſit, datur alius tutor à Iudice, donec ius poſtliminij pendet, quia reuerſus iure poſtliminij, tutelam reci-
3 pit, §. ab hoſtibus, hoc titu. & hoc ſiue ſit tutor teſtamentarius, qui ab hoſtibus captus eſt, ſiue ſit legitimus, omnino locus eſt datiuo, non autem legitimo in defectum teſtamentarij, vel legitimo inferioris gradus, in defectum legitimi, d. §. ab hoſtibus, hoc titu. & l. prima, §. ſi apud, ff. de legit. tutor.

Quinto ſi ſemel ad teſtamentarium deuóluta ſit tutela, deinde excuſatus ſit tutor teſtamenta-
4 rius, aut remotus, adhuc in locum excuſati, vel remoti, alius tutor à Iudice datur, l. ſi quis ſub conditione, ff. de teſtam. tut.

SVMMARIVM.

1 *Olim Romæ à principio tutores dabat prætor Vrbanus, cum maiore parte tribunorum.*

2 Va-

2 *Varie, & varijs modis tutores dari ſolebant.*
3 *Hodie quilibet magiſtratus quantumcunque magnæ ſint facultates pupilli, tutorem dare poteſt.*
4 *Qui poſſint à iudice dari tutores.*
5 *Quæ requirantur, ad hoc ut datio tutoris facta à iudice valeat.*

§. Sed ex his, §. ſed hoc iure & §. nos autem.

Qui iudices poſſint dare tutores.

OLim Romæ à principio dabatur tutor à Prætore Vrbano, qui ius ĩ Vrbe reddebat ſic dicto, ad differentiam peregrini, qui in
1 ter peregrinos ius dicebat, & maiore parte Tribunorum plebis, hoc eſt, ſex tribunis (licet enim in initio Duo tantum tribuni plebis creati fuiſſent: creuit tamen illorum numerus in tantum, vt decem plebi concederentur, auctore Liuio lib. 2. & 3.) & hic dicebatur tutor Attilianus, quia ex l. Atilia à P. ſcilicet Atilio lata, conſtituebatur.

Secundo in Prouincijs Præſides earum dabãt tutores ex l. Iulia & Titia tex. eſt hic in principio tituli.

Tertiò quia in l. Attil. Iulia, & Titia de cautione rem pupilli ſaluam fore, & de cogendis tutoribus, nihil proſpectũ erat. Ideo Imperator Claudius primus omnium ſtatuit, ut a conſulibus ex
2 inquiſitione darentur tutores; nec à conſulibus tantum, ſed à Prætoribus etiam ex varijs principum conſtitutionibus dari cœperunt. §. ſed ex his, hoc tit. & hæc omnia ante Iuſtiniani tempora obſeruabantur.

Quartò tempore Iuſtiniani in vſu fuit, ut Romę Præfectus Vrbis, aut Prætor, in prouincijs vero Præſides, ex inquiſitione tutores darent, vel etiam ſi non erant magnæ pupilli facultates, magiſtratus iuſſu præſidum, ius dandi tutores habebant, §. ſed hoc iure, hoc tit.

Quinto ex noua Iuſtiniani conſtitutione, quilibet magiſtratus etiam ſine Pręſidis iuſſu, cum eiuſdem ciuitatis Epiſcopo, tutores dare poteſt, ſi pupilli facultates quingentos aureos non excedant, legitima cautela præſtita, eorum periculo, ſcilicet, qui eam accipiunt, §. nos autem hoc tit.

Sextò, hodie de conſuetudine, quilibet magiſtratus municipalis, & quilibet iudex Ciuitatis
3 tutores dare poteſt, quantumcunquè magnę ſint facultates pupilli Bart. in l. 1. ff. de tutor. & curat. dat. ab his, qui ius dand. hab.

Qui poſſint tutores à iudice dari.

OMnes regulariter, qui in teſtamento tutores conſtitui, etiam à iudice dari poſſunt. Excepto, primò ſeruo, l. in ſeruili, C. qui tut. vel curat. dar. poſſ.

4 Secundo excepto creditore, & debitore pupilli. Licet enim hi in teſtamento dari poſſint; cum fides eorum à teſtatore cenſeatur approbata, & omnis ſuſpicio fraudis remota, ut infra de ſatiſda. in principio, tamen à iudice tutores dari non poſſunt Auth. minor, C. qui dar. tut. poſſ.

Quæ requirantur ad hoc, ut datio tutoris facta à iudice valeat?

PRimo requiritur, quod non extet alius tutor teſtamẽtarius, vel legitimus, ut ſupra in principio dictum fuit.

Secundò, quòd iudex habeat poteſtatem dandi tutores, ut ſupra quoque dictum fuit.

5 Tertiò, quod pupillus ſit iuriſdictioni dantis ſubiectus, l. unica, C. vbi pet. tut.

Quartò, quod & tutor datus ſit de iuriſdictione dantis, l. ius dandi, ff. de tut. & curat. dat. ab his & l. neque, C. qui dat. tut. poſſ.

SVMMARIVM.

1 *Tutela quare introducta fuit.*
2 *Ad quid teneatur tutor.*
3 *Qui tutores petere debeant.*
4 *Vbi petantur tutores.*

§. Impuberes, & Fin.

Quare dentur tutores.

DAntur tutores ad hoc, vt impuberes, qui perfectæ ætatis non ſunt, & propter imbecillitatem ætatis ſe ipſos tueri nequeunt, à
1 prudentioribus defendantur, & regantur. §. impuberes, hoc tit.

Ad quid teneatur tutor finita tutela.

POſt finitam tutelam, tutor rationem adminiſtrationis ſuæ reddere debet, & ad hoc actione tutelæ cogi poteſt, tex. eſt hic in fine tit. noſtri, & de hac actione extat tit. etiam, C. arbit. tut.
2 vbi arbitrium pro actione, & tutelæ iudicio accipitur; hinc Cicero inſectatur iuriſconſultos in Orat. pro Murena quod tot ſeculis definire non potuerint, vtrum rem, vel litem, arbitrium, vel iudicium dicere oporteret.

Qui tutores petere debeant.

EXtat de hac re in ff. & C. tit. qui pet. tutor. vel curat. Primo igitur, & principaliter, mater eſt illa, quæ filijs ſuis impuberibus etiam naturalibus tutorem petere debet, aliàs ab totá
3 hæreditate repellitur, l. 2. ff. eod. l. fi. C. eod. Fallit tantum ſi mater minor ſit 25. ann. tunc enim etiam ſi non petierit, hæreditate non priuatur, l. 2. C. ſi aduerſus relict. ſecundo fallit, ſi filius pubes factus deceſſerit, l. 3. C. ad ſenatuſconſultũ Tertull. Tertiu fallit, ſi interſit filij tutores ei non peti, l. 2. §. tractant. eod. tit. ad ſenatuſconſultũ Tertull. Quarto, ſi mater præuenta fuerit ab alio, qui tutorem petierit, & datus ſit, d. l. 2. ff. eod. in Gallia Procuratorem Regium id facere ſolitum eſſe tradit Duaren. in d. tit. qui Pet. tut. Quintò & vltimo fallit etiam, quando caſu aliquo mater impedita fuerit, quominus tutorem petere potuerit, l. cum à matribus, S. C. eod. Secundo loco, deficiente matre, conſanguinei tutorem petere debent, alias & ipſi ab hæreditate repelluntur, d. l. 2. ff. qui

pet.

pet. tut. & l. ſciant. C. de legit. hæred.

Tertiò deficientibus poſtea conſanguineis, tutorem petere poſſunt, licet ipſi non cogantur, familiares, & amici patris ipſorum pupillorum, nec non eorum educatores. d. l. 2. in princ.

Vbi petantur tutores.

DE hac re extat Titulus ſpecialis in Cod. vbi tutor. petant. Dicamus igitur, quòd eo
4 loco, unde originem ducit pupillus, vel vbi maior eſt facultatum pars, ibi peti, & dari debent tutores. l. vnica. C. vbi tutor. pet. In alio autem loco ubi morantur, ſi inde oriundi non ſint, nec ſitas facultates habeant, tutores non accipient. d. l. vnica.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit tutoris auctoritas.*
3 *In quibus caſibus neceſſaria ſit tutoris auctoritas & in quibus non.*
4 *An pupillus hæreditatem lucroſam ſine tutoris auctoritate adire valeat.*

DE AVCTORITATE TVTORVM.

Titulus XXI.

In principium Tit. & aliquot §§. ſeqq.

1 QVia fruſtra conſtituerentur tutores, niſi ſequeretur auctoritatis interpoſitio; Ideò, poſtquam tractauit Imperator de varijs ſpeciebus tutelæ, & qualiter conſtituantur tutores; rectè ponit nunc de auctoritate eorum, & concordat Tit. ff. de auctor. & conſenſ. tut. & curat. & C. de auctorit. præſtand.

Quid ſit tutoris auctoritas.

TVtoris auctoritas eſt, uis illa atque poteſtas, quam tutores, vel ex teſtamento, vel
2 ex lege, vel per iudicem receperunt ī perſona pupillorum defendenda, & rebus eorum adminiſtrandis, nihilque aliud eſt, auctoritatem præſtare, quàm approbare id, quod agitur, ut dicitur in lege tertia. ff. eodem.

Quando & in quibus caſibus tutoris auctoritas neceſſaria ſit.

PRimò, ſi agitur, ut pupillus alium ſibi obliget in commodum ſui, ut ſi quid dari, ſibi ſtipuletur, non eſt neceſſaria tutoris auctoritas.
3 ceſſat enim tunc cauſa finalis tutelæ, quæ ideo decernitur ne impuberes imbecillitate ætatis dānum aliquod incurrant; ſed ſi agitur, ut ipſe pupillus alij obligetur, tunc neceſſaria eſt tutoris auctoritas, quæ ſi non interueniat, pupillus non obligatur, & hoc fauore pupillaris ætatis introductum eſt, ut pupilli meliorem quidem conditionem etiam ſine tutoris auctoritate facere poſſint, deteriorem autem non aliter, quàm cum tutoris auctoritate, tex. eſt hic in princip. tit. & in l. pupillus. ff. de acquir. rer. domin. ubi Marcell. ſic reſpondit. Pupillum quantum ad acquirendum non indigere tutoris auctoritate: alienare verò nullam rem poſſe, niſi præſente tutore auctore. propterea in contractibus, in quib. hinc inde naſcitur obligatio, ut in uenditionibus, emptionibus, locationibus, conductionibus, & ſimilibus, ſi tutoris auctoritas non interueniat, ipſi quidem, qui cum pupillis contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli ipſi non obligantur. §. vnde in his hoc tit. lex enim obligationem à pupillo ſine auctoritate tutoris factam, non approbat, cum conſenſum pupilli non habeat pro legitimo, nullumque ſit eius ætatis iudicium. l. pupillus. ff. de regul. iur. aduertendum tamen eſt, quòd ſi pupillus repetat rem emptam, repellitur exceptione doli mali, ſi pretium dare recuſet, ſecundum gloſ. hic in uerbo In uenditionibus. Natura enim hoc nō patitur, ut quis cum aliena iactura locupletetur. l. nam hoc natura. ff. de condit. indeb.

Secūdò requiritur auctoritas tutoris in adeunda hæreditate ſemper, etiam ſi lucroſa ſit hæreditas; nam licèt pupillus conditionem ſuam ſine tutoris auctoritate meliorem facere poſſit, ut ſupra diximus, attamen hæreditatem etiam lucro-
4 ſam ſine auctoritate eius adire non poteſt. §. neque tamen, hoc tit. & hoc, ſiue hæreditas deferatur ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſecundum gl. hic, ſiue deferatur à iure ciuili, quo caſu dicitur hæreditas, ſiue à iure prætorio, quæ bonorum poſſeſſio dicitur, ſiue ſit directa, ſiue fideicommiſſaria hæreditas. d. §. neque tamen, & ratio eſt, quā ponit Imperator hic in tex. ſcilicet, ne pupillus aliquod damnum ex hæreditate patiatur, cui conuenit text. in l. obligari. §. pupillus. ff. eod. In hæreditate enim adſunt commoda, & incommoda ſecundum tex. in l. hæreditas. ff. de regul. iur. Ideò, quamuis lucroſa à principio appareat, poſſet tamen ſuccedente tempore, emergere aliquod æs alienum latens, quod magnum damnum pupillo adduceret, & ſic ſub incerto anceps, & periculoſum eſt adire hæreditatem.

S V M M A R I V M.

1 *Tutor debet eſſe præſens in ipſo actu, qui per pupillum celebratur.*
2 *Expreſſe tutor conſentire debet.*
3 *Statim auctoritatem tutor interponere debet.*

§. Tutor.

Quæ requirantur ad hoc, vt tutoris auctoritas legitimè cenſeatur præſtita.

1 PRimò requiritur, quòd tutor ſit præſens, & per ſeipſum, non per nuncium, aut epiſtolam, auctoritatem ſuam præſtet. §. tutor hoc tit. & l. obligari. §. tutor. ff. eod.
2 Secundò, ꝙ expreſsè conſentiat, nam ſola præſentia, & taciturnitas non ſufficit, ſicut nec nutus, aut ſigna. l. etiam, cum ibi not. ff. eod.
3 Tertiò, ꝙ in ipſo actu ſtatim, & incontinenti auctoritas interponatur, nā ſi poſt geſtum actū, auctoritatem interponat, non ualet. d. §. tutor, & d. l. obligari. §. tutor. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Si oriatur lis inter tutorem, & pupillum, datur pu pillo curator ad litem.*
2 *Hodie regulariter debitor, aut creditor pupilli tutor eſſe non poteſt.*
3 *Minores habent ſemper beneficium reſtitutionis in integrum.*
4 *Competit minoribus beneficium reſtitutionis in integrum, etiam per quadriennium continuum poſt minorem ætatem.*
5 *Quod tempus dicatur continuum, & quod vtile.*
6 *Res mobiles minorum à tutore ſine decreto alienari poſſunt.*
7 *Res immobiles non aliter alienari poſſunt, quam cum decreto iudicis.*

§. Fio.

Si oriatur lis inter tutorem, & pupillum quid agendum.

QVia tutor in rem ſuam autor eſſe non po-
teſt, ut dicit Imperator in §. fi. hoc titu. cui
conuenit tex. in l. 1. ff. eod. ideo iure vete-
ri, ſi oriebatur lis inter tutorem, & pupillum, ne
pupillus indefenſus maneret, dari ſolebat tutor
per prætorem. Deinde poſtea magis expediens
1 viſum fuit, ut non prætorius autor, ſed curator
ad litem daretur, cuius officium, finita tutela, ex-
piraret, d. §. fi. hoc tit. Cæterum ceſſat hodie hu-
ius, §. diſpoſitio, cum debitor, vel creditor pupilli
2 non poſſit eſſe tutor Authen. minoris, C. qui dar.
tut. poſſ. niſi ſit debitor in modica quantitate, &
facta diligenti inquiſitione, approbatus à iudice ſe-
cundum gloſ. & Doct. hic, niſi ſit mater, uel auia.
Autheo. ad hæc, C. quando mulier tutel. off. fung.
poteſt, vel niſi ſit tutor teſtamentarius ſecundum
Doct. in d. auth. minoris. In ijs enim caſibus etiã
hodie habet locum diſpoſitio, §. noſtri.

Si pupilli in aliquo actu cum tutoris auctoritate læſi fuerint an eis aliquo modo ſuccurratur.

DIcendum eſt quòd ſic: pupilli enim in quo-
cunque actu læſi fuerint, ſemper habent
beneficium reſtitutionis in integrum, &
3 id locum habet, non ſolum in pupillis, ſed etiam
in adultis minorib. 25. ann. de quo extat titu. ff. &
C. de reſtit. in integ. cum pluribus ſequentibus, &
hoc ſiue tutoris, aut curatoris auctoritas interue-
nerit, ſiue non. tot. tit. C. ſi tut. vel curat. interuen.
Item ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, præſente
vel abſente tutore, vel curatore, circumueniatur
tot. tit. C. ſi aduerſus rem iudic. Aduertendum ta-
men eſt, quod huiuſmodi beneficium non com-
petit pro quacunque etiam minima læſione, ſed
ſolum ſi pupillus, vel minor enormiter læſus, vel
circumuentus fuerit, tex. eſt in l. 2. C. ſi tut. vel cu-
rat. interuen. & in l. ſcio, ff. de reſtitur. in integr.
vbi Bart. not. gaudetque minor hoc beneficio to-
to tempore minoris ætatis, & etiam maior fa-
ctus. olim intra annum vtilem, hodie vero intra
4 quadriennium continuum, quo tempore elapſo,
ſi reſtitutionem petere velit, amplius non audi-
tur, tot. tit. C. de tempor. in integ. reſtitur. Annus
5 vtilis dicitur ille, in quo non computantur dies
feriati, continuus, qui continuum currit, diebus fe-
riatis, & non feriatis, gloſſ. & Doct. in l. fina. C. de
tempor. in integr. reſtitut. Item non auditur am-
plius pupillus, aut minor, ſi factus maior, habue-
rit ratum, quod in minori ætate geſſit; Tacitè, ut
quia paſſus ſit labi quadriennium; expreſſè, ut qa
verbis expreſſis approbauit geſta in minori æta-
te tot. tit. C. ſi maior fact. rat. habuer.

An res pupillorum, vel minorum ſine decreto iudicis per tutores alienari poſſint.

AD hanc quæſtionem reſpondeo: quòd om-
nes fructus, qui ex bonis minorum perci-
piuntur, vt vinum, oleum, frumentum, &
ſimilia, ſine decreto iudicis à tutore ſemper diſtra-
hi poſſunt, iuſto precio currente in loco, in quo
alienantur. tex. eſt in l. fin. C. de adminiſtr. tut. per
quem tex. notat Salic. ibi, quod tutor non tene-
tur ſeruare fructus, donec plus valeant, nec ad a-
lium locum mittere, vbi plus valet. Secundo om-
6 nes res mobiles, quæ ſeruando ſeruari non poſ-
ſunt, vt veſtes attritæ, & animalia ſuperuacua ſi-
militer alienari poſſunt, l. fin. C. quando decreto
opus non eſt. A contrario ergo res mobiles, quæ
ſeruando ſeruari poſſunt, ut gemmæ, aurum, ar-
gentum, cæteraque mobilia pretioſa, ſine decre-
to iudicis alienari non poſſunt, l. lex quæ tutores
in principio, C. de adminiſtrat. tutu. Sic & multo
magis res immobiles, ſine decreto alienari non
7 poſſunt, nec aliquo modo à dominio pupilli trãſ-
ferri, nec per venditionem, nec permutationem,
nec transactionem, nec per quemcunque alium
modum, vt conſtat ex tot. tit. C. de Præd. & reb.
minor. ſine decret. non alienand. & optimè pro-
bat tex. in l. lex quæ tutores. §. nec vero, C. de ad-
miniſtra. tut. ibi nec vero domum vendere liceat
in qua defecit pater, minor creuit, in qua maio-
rum imagines, aut non videre fixas, aut reuulſas
videre, ſatis lugubre eſt; & ſi aliter facta fuerit a-
lienatio, ipſo iure eſt nulla, d. l. lex quæ tutores in
fine: imo nec etiam ſub prætextu æris alieni, alie-
natio tutoribus permittitur, ſed ſolum ſi vrgens
ſit æs alienum, quo caſu etiam debet intercedere
cauſæ cognitio, & decretum iudicis, l. ob æs, C. de
præd. minor. qui iudex ante omnia inſpicere de-
bet, an aliunde inueniri poſſit pecunia ad ſoluen-
dum debitum, id quod conſtare ei poteſt per di-
ſcuſſionem bonorum, l. magis puto, §. nõ paſſim
& §. in primis, ff. de reb. eor. qui ſub tutor. & cur.
ſunt. & ſi alius expediens ſoluendi modus inue-
niri non poteſt, quam per alienationem rerum
immobilium, tunc vendi debet res minus damno-
ſa, nec vendi debet res magna pro paruo debito,
d. l. magis puto, §. item prætor, ff. de reb. eor. qui
ſub tut. & cur. ſunt. Hic pulchra, & elegans cadit
quæſtio, ſi minor vendendo meliorem cauſam
ſuam efficiat, an valeat venditio, ſi ſine decreto
iudicis facta ſit, cum auctoritate tamen tutoris. vi-
deretur dicendum quod ſic, primo per tex. in §. 1.
ſupra de auctor. tut. ubi diximus minorem melio-
rem conditionem ſuam facere poſſe, etiam ſine
tutoris auctoritate, licet alias nihil per eum ſine
tutoris auctoritate factum, valeat. Secundo per
tex. in l. ſed ſi mihi, ff. commod. & in l. ſeruus, C.
de

de pact. vbi ſeruus non poteſt domini ſui deteriorem cauſam facere, meliorem autem ſic, ergo idem eſt dicendum de minore, qui rem aliquam immobilem vendit, vnde locupletior factus eſt. Tertio per tex. in l. cum hi, 8. §. cum tranſactionem, ff. de tranſactio. ubi legatarius, cui alimenta relicta ſunt, de eis ſine prætore tranſigere non poteſt, ſed ſi tranſigendo meliorem conditionem ſuam efficiat, ualet tranſactio, ergo idem in caſu noſtro uidetur dicendum. Et hanc opinionem tenet Accurſ. in d. l. cum hi. §. cum tranſactionem. ff. de tranſact. Contraria tamen opinio uerior eſt; per tex. in leg. ſi fundus ſterilis. §. quamquam. ff. de reb. eor. qui quidem tex. contra Accurſ. facit, licèt ipſe pro ſe adducat. Nec obſtat, quòd locupletior factus ſit, quoniam licet fundum aliquem pluris uendiderit quàm ualeret, intereſt tamen minoris, fundum habere potius, quàm pecuniam, vel quia maiorum ſuorum fuerit argum. l. ſi cum emptione 35. ff. de minor. uel ob aliam cauſam, ut quia forte alium fundum cõfinem poſſidet, intereſt enim noſtra etiam ſupra iuſtam æſtimationem confines fundos comparare. l. 54. ff. de legat. 2. vbi legatum ita relictum C. fundũ tibi do, lego, qui. centũ ualet, ſi centũ hæredi meo dederis, vberrimum eſſe legatum exiſtimat Iuriſconſult. eo quod intereſt legatarij fundum habere potiùs, quàm pretium. l. ſi fundum. ff. ad leg. Falcid. & hoc eſt, quod dicimus, affectionem circa nummos non cadere, ſed cadere circa res ipſas. l. nummis. ff. de in lit. iurand. itaque dicendum eſt in propoſito caſu, nullam eſſe alienationem, licet minor læſus non ſit, ſed locupletior forte effectus, non enim quærendum eſt in hoc negocio, an læſus ſit minor, nec ne; ſed hoc ſolum, an ſit minor. l. non eſt uobis neceſſaria. C. de præd. minor. ſecus eſt in alijs contractibus: in eis enim duo probanda ſunt, nempè minor ætas, & læſio. l. nam poſteaquam. §. ſi minor. ff. de iureiur. Claudicat igitur contractus venditionis à minore factus altero pede. Conſiſtit enim ex parte emptoris, ut. ſ. emptor obligetur, non ex parte minoris, vt ipſe obligetur. l. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. ff. de act. empt. Non obſtat tex. in §. 1. Inſt. de auctorit. tut. nam ibi minor alium ſibi obligat, quo caſu nunquam ſua intereſſe poteſt alium ſibi obligatum non habere, ſed cum vendit ſe ſe alteri obligat, obligat inquam ad traditionem rei uenditæ. l. ratio. §. 2. ff. de act. empt. merito ergo nulla eſt alienatio ex parte ſua nè alteri obligetur. nõ obſtat etiam lex, ſed mihi. ff. commodat. nam quamuis locupletior minor eſſe uideatur ex eo quod pluris fundum diſtraxerit, videtur tamen ex alio pauperior eſſe, quia re ſua caret, quam intereſt habere potius, quàm pecuniam, maximè, quia pecunia fragilis eſt, & cito labitur, ac perit. l. ſi colonus. §. iin. ff. de legat. 3. demum non obſtat. l. cum hi. §. cum tranſactionem de tranſact. quia ſi alimentarius tranſigendo meliorem ſuam conditionem faciat, nullus caſus vnquam accidere poteſt, in quo ſua interſit, non tranſigiſſe, veluti ſi tranſigeret, ut quod annuatim præſtandum erat, menſuatim ſibi præſtetur, vel vt quod per ſingulos menſes, per ſingulos dies præſtetur, quæ quidem ratio ceſſat in alienatione rerum minoris, ut iam expoſitum eſt. Concludo igitur venditionem non ualere.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Tutela multis modis finitur.*
3 *Finita tutela ad quid teneatur tutor.*

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Titulus XXII.

1 CVM ſuperius tractatum ſit quibus modis tutela introducatur meritò ſubditur nunc tit. Qualiter finiatur, & concordat titul. in C. quando tut. vel curat. eſſe deſin.

Quot modis finiatur tutela.

PRimò, finitur tutela pubertate, quæ in maſculo incipit completo 14. anno, in fœmina 12. tex. eſt hic in principio tit.

Secundò, finitur adrogatione, quando pupillus cum conſenſu tutoris arrogatur. §. item finitur, hoc tit. & l. ſi adrogati. ff. de tutel.

Tertiò, deportatione pupilli qui ſit pubertati proximus, in quem omne delictum cum ſit doli capax cadere poteſt. d. §. item finitur, & l. pupillũ. ff. de regul. iur.

Quartò, ſeruitute, vt ſi pupillus libertus propter ingratitudinem in ſeruitutem reuocetur. d. §. item finitur, & d. l. ſi adrogati.

Quintò finitur captiuitate tàm pupilli, quàm tutoris. d. §. item finitur.

Sextò, adueniente conditione vſque ad quam datus tutor erat à teſtatore, expirat tutela. §. ſed & ſi, hoc tit.

Septimò, morte naturali, tam tutoris, quã pupilli tutela finitur. §. ſimili modo, hoc tit. l. niſi finita. ff. de tut. & rat. diſtrah. intellige per mortem tu-
2 toris tutelam finiri quo ad ipſum, non quo ad pupillum, quia pupillo alius tutor datur.

Octauò, capitis diminutione, tutela perit. §. ſed & capitis, hoc tit. & reſpectu pupilli, quæuis capitis diminutio ſufficit, ſed reſpectu tutoris maxima, aut media requiritur. Minima enim capitis diminutio tutoris, tollit quidem legitimam agnatorum tutelam, ſed datiuam, & teſtamentariam non perimit. d. §. ſed & capitis, hoc tit.

Nonò, finitur tutela, tempore, ad quod datus eſt tutor teſtamento. §. præterea, hoc tit. & l. ſi adrogati. ff. de tutel.

Decimò, finitur tutela, per remotionem, quando tutor tanquam ſuſpectus à iudice remouetur. §. fi. hoc tit. & d. l. ſi adrogati, & tunc etiam, quò ad tutorem, non quò ad pupillum finitur.

Vndecimò, finitur tutela excuſatione, quando ſcilicet, quis ex iuſta cauſa ſe excuſat, & onus adminiſtrandæ tutelæ deponit. d. §. fin.

3 *Finita tutela, ad quid teneatur tutor.*

FInita tutela, tutor in primis, & ante omnia, rationem adminiſtrationis ſuæ reddere debet, ut diximus in §. fin. ſupra de Attilian. tut. quo tempore, ſi non exhibeat inuentarium con-

3 tra eum, iurari poteſt in litem. l. tutor qui reperto-
rium. ff. de adminiſtrat. tutor. Item reſtituere, &
reddere debet, ſi quid penes eum reliquum eſt ex
adminiſtratione. l. tutorem quendam. C. arbit. tu-
tel. & ſi pupillus damnum aliquod paſſus ſit, vt
quia tutor non fecit, quod facere debuit, aut fecit
quod fieri non debuit, id totum pupillo reſarcire
tenetur. l. 1. ff. de tutel. & rat. diſtrahend. ad quod
tenetur de dolo, lata, & leui culpa, d. l. 1. & ſi ra-
tiones nõ uideantur legitimæ, datur pupillo Act.
contra tutorem, quæ de rationibus diſtrahendis
appellata eſt, per quam licet pupillo rationem à
tutore redditam impugnare. l. 1. §. de rationibus.
ff. de tutel. & rat. diſtrah. & ſi conſtet tutorem res
pupilli animo furandi contrectaſſe, datur contra
eum actio furti. l. 2. ff. de tutel. & rat. diſtrah.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit cura.*
3 *Quot ſunt genera curatorum.*

DE CVRATORIBVS. Titulus XXIII.

IMperator in tit. de his, qui ſunt ſui, uel alieni
iuris, dixerat, quòd perſonæ, aliæ erant ſui iu-
ris, & aliæ alieni iuris; q̃ erant alieni iuris, aliæ
erant ſub poteſtate dominorum, aliæ ſub poteſta
te parentum. & de his declarauit uſque ad titu-
lum de tutel. Vbi poſtea aliud membrum diſtin-
ctionis aggreſſus fuit, ſcilicet, eorum, qui ſui iuris
erant; dixitque quòd eorum qui ſui iuris ſunt,
1 Alij ſunt ſub tutela, alij ſub cura, alij neque ſub
tutela, neque cura. De ijs, qui neque ſub tutela,
neque ſub cura ſunt, proteſtatus fuit, ſe non dictu
rum, eo quod cognitis ijs, qui ſub tutela, & cura
ſunt, ex natura contrariorum facilè cognoſci poſ
ſunt, qui neque ſub tutela, neque ſub cura ſunt;
Modo hactenus dixit de his, qui ſunt ſub tutela.
Ideo rectè nunc ponit de his, qui ſunt ſub cura,
& concordat tit. ff. de tut. & curat. & de curat. fu-
rioſi, & alijs extra minores dandis, & C. de cur.
furioſi. & prodigi.

Quid ſit cura.

2 EST poteſtas in capite libero ad gerendum
illius negotia, qui iam pubes factus, adhuc
pp ætaté ea gerere nõ põt, vt hic in prin. tit.

Quot ſint genera curatorum.

TRia ſunt genera curatorum. Quidam. n. cu
ratores dantur impuberibus, minoribus
14. annis de quibus in §. interdum inf. eo.
Quidam dantur maiorib. 25. annis, qui appellan
3 tur legitimi, de quibus in § furioſi. inf. eod. Qui-
dam dantur impuberibus, qui cõpleuerunt 14. an
num, ſed ſunt adhuc minores 25. & hi appellan-
tur datiui, de quibus dicitur hic in princ. tit.

S V M M A R I V M.

1 *Omnes magiſtratus curatores dare poſſunt.*
2 *Parentes in teſtamento curatorẽ dare nõ poſſunt, datus tamen, à iudice confirmari debet.*

§. Dantur.

Qui poſſint dare curatores.

1 OMnes magiſtratus curatores dare poſſunt
qui ius dandi tutores habẽt. §. dantur, hoc
tit. & ſic hodie omnis magiſtratus muni-
cipalis, ſicut tutores, ita et curatores dare põt. Pa-
rentes verò in teſtamento curatores dare nõ poſ
2 ſunt. d. §. dantur. & ratio eſt, quia curator princi-
paliter datur rebus, non perſonæ, l. in copulãdis.
C. de nupt. ſed de rebus filij, pater in teſtamento
poſt pubertatem filij directè diſponere non põt.
l. 2. ff. de vulgar. & pup. ſubſtitut. nimirũ igitur, ſi
nec poſt pubertatem poſſit filio curatorem dare,
vt poſt alios tradit Aldobrand. hic. Verum bene
eſt, q̃ quamuis datio curatoris in teſtamento fa-
cta non ualeat, tamen a iudice etiam ſine inquiſi
tione confirmari debet. d. §. dantur, & l. ſi filio. ff.
de confirmand. tutor. & hoc habet locum, quan-
do pater vult curatorem conſtituere filio, qui ſit
compos mentis, ſecus ſi eſſet furioſus, nam tunc
rectè a patre curator dari põt, ut inf. videbimus.

S V M M A R I V M.

1 *Curator non datur inuito, niſi ad litem.*
2 *Quibus modis finiatur cura.*

§. Item inuiti.

Quibus poſſint dari curatores.

PVberibus tam maſculis, quã fœminis vſque ad
1 25. annum curatores dari poſſunt, uolenti-
bus, non inuitis tex. eſt hic in princ. tit. & in
§. item inuiti, hoc eod. tit. Ideo nemo eis curatorẽ
petere cogitur, ut dicitur in tit. ff. & C. qui per. tut.
vel curat. Quandoque tamen etiam inuitis datur
curator, veluti ad litem. d. §. item inuiti, & hoc ne
iudicium reddatur eluſorium, cum minor non
habeat legitimam perſonam ſtandi in iudicio. l. 2.
C. qui legitimam perſon. ſtand. in iudic. Ideo cõ-
pelli poteſt ad petendum curatorem ad litem. l. eg.
ait prætor. §. permittitur. ff. de minoribus. Finitur-
2 que hæc cura eiſdem modis, quib. finitur tutela,
ſecundum gl. in §. fi. tit. præcedentis, excepta tamẽ
pubertate, nam cura poſt pubertatem incipit, &
finitur completo 25. anno, ut hic in princ. titu. &
in l. 1. in fi. ff. de minor. nec differentia aliqua eſt
in finienda cura inter maſculum, & fœminã, ſed
eodem modo, quo finitur in maſculõ, finitur &
in fœmina, & hoc ne fœminæ citius perdant be-
neficium reſtitutionis, quã maſculi, ita Doct. hic.

S V M M A R I V M.

1 *Furioſis curator legitimus datur.*
2 *Antiqui quem furioſum ſignificare uolebant, ad agnatos deducendum eſſe dicebant.*
3 *Non ſolum furioſis, ſed etiam prodigis, mente captis, & omnibus ijs, qui perpetuo morbo laborãt, legitimi curatores dari ſolent.*

§. Furioſi. & §. ſed & mente captis.

Quot

Quod ſit ſecundum genus curatorum.

SEcundum genus curatorum, eſt eorum, qui
à lege dantur maioribus 25. annis propter
furorem, vel alium perpetuum morbum, §.
1 furioſi hoc tit. & dicuntur curatores legitimi, qa
lex 12. tab. agnatis hãc curam defert. l. ſæpe, ff. de
2 curat. furioſ. Vnde apud Priſcos prouerbium in-
ualuit, ut eum, quem furioſum ſignificare vole-
bant dicerent, ad agnatos deducendum; non ex
tantibus verò agnatis aut extantibus, ſed non ido
neis, iudex alijs perſonis poſtea hanc curam com
mittit, de quibus in ff. & C. de curat. furioſ. Diffe-
runt igitur hi curatores à præcedentibus primo,
quia illi dantur minoribus 25. ann. iſti maioribus
ſecundo illi dantur volentibus, illis etiam inuitis.
Tertiò illi in teſtamento non dantur, ſed furioſis,
in teſtamento à patre curator rectè datur, l. de
creationibus, C. de Epiſcop. audient.

Quibus dentur legitimi curatores.

PRimò dantur furioſis, qui euidenti furore la
borant, d. §. furioſi; ſecundo prodigis, qui
3 neque tempus, neque modum expenſarũ
habent, ſed bona ſua dilacerando, & diſſipando,
profundunt, d. §. furioſi, & l. 1. ff. de curat. furioſ.
Tertio mente captis, quibus ſcilicet mens deficit,
nullum tamen extrinſecus furorem oſtendunt,
§. ſed & mente captis hoc tit.
Quarto mutis, & ſurdis, & ijs omnibus, qui ad
eo perpetuo morbo laborant, ut rebus ſuis præeſ
ſe non poſſint, d. §. ſed & mente captis. Finiturq́;
hæc cura ſecundum Doct. hic, quando furioſus,
mente captus, & alij perpetuo morbo laboran-
tes ſanitatem, & prodigi ſanos mores recipiunt.

SVMMARIVM.

1 *Interdum etiam minores quatuordecim ann. cura-
tores accipiunt.*
2 *In quibus caſibus minoribus quatuordecim ann.
curatores dentur.*

§. Interdum, cum duobus ſeqq.

Quod ſit tertium genus curatorum.

TErtium genus curatorum eſt eorum, qui
1 dantur impuberibus, minoribus quatuor-
decim ann. Interdum enim etiam ipſi cura
tores accipiunt, regula enim iuris eſt, quod haben
ti tutorem, tutor dari non debeat, propterea ſi le
gitimus tutor, vel teſtamento, aut à magiſtratu
datus non multum idoneus ſit ad adminiſtratio-
nem, in hoc caſu alius tutor pupillo non datur,
ſed tutori curator adiungitur, §. interdum, & §.
item ſi teſtamento. hoc titu. qui poſtea pubertate
pupilli adueniente curator eſſe deſinit, l. 1. C. quã
2 do tut. vel curat. eſſe deſinant. Item ſi tutor impe
diatur adminiſtrare ex aliquo impedimento tem
porali, interim curator pupillo datur, §. item loco
tutorum hoc tit. dixi ex impedimento temporali,
quia ſi perpetuũ eſſet impedimentum, tunc nõ cu
rator, ſed alius tutor daretur, l. cũ plura, ff. de tut.

SVMMARIVM.

1 *Tutor tutorem conſtituere non poteſt.*
2 *Tutor impeditus actorem periculo ſuo eligere po-
teſt.*

§. Fin.

*An tutor impeditus alium tutorem conſtituere
poſſit.*

TVtor tutorem, ut certiſſimum & notiſſi-
1 mum eſt, conſtituere non poteſt, ſed ſi ad
uerſa valetudine, vel alia neceſſitate impe
ditus ſit, quominus negotia pupilli adminiſtrare
valeat, & pupillus vel infans, vel abſens ſit, acto-
2 rem decreto, & authoritate iudicis, periculo ſuo
conſtituere poteſt, §. fi. hoc tit. dixi ſi infans, uel ab
ſens ſit, quia ſi præſens ſit pupillus, & rem intelli
gat, poteſt in hoc caſu veluti dominus procurato
rem auctore tutore conſtituere, l. neque, C. de
procurator.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Qui tutores vel curatores ſatiſdare teneantur.*

DE SATISDATIONE TVT. VEL
curat. Tit. XXIIII.

In principium titu.

QVoniam lex in bonis pupillorum, & mi-
norum ampliſſimam poteſtatem tutori-
bus, & curatoribus conceſſit: Ideo ne ta-
lis poteſtas in detrimentum minorum vertere-
tur & ne res minorum minus diligenti admini-
ſtratione decreſcerent, inter alia remedia, lex in-
2 troduxit, ut tutores, & curatores ſatiſdare de-
beant, rem pupilli ſaluam fore, ut hic in principio
titu. noſtri, cum quo concordat tit. ff. qui ſatiſdar.
cogan. & C. de tuto. qui non ſatiſdant.

Qui tutores, vel curatores ſatiſdare teneantur.

OMnes tutores, & curatores, ſatiſdare tenen
tur, exceptis teſtamentarijs, & ijs etiam,
qui ex inquiſitione à maioribus iudicibus
dantur. illi enim propter approbatam eorum fi-
dem à teſtatore, & hi propter approbatam fidem
2 à iudice ad ſatiſdationem non compelluntur, §.
ſed hoc tit. l. teſtamento, ff. de teſtam. tut. & l. non
omnium, C. de tuto. & curat. reliqui igitur alij, ut
ſunt legitimi, teſtamento dati ab extraneo, cura-
tores dati furioſis, & prodigis, omnes ſatiſdare te
nentur. item & datiui dati à minoribus iudicibus,
vel etiam à maioribus, ſed ſine inquiſitione, ita
Doct. omnes hic.

SVMMARIVM.

1 *Plures ſimul tutores, & curatores eſſe poſſunt.*
2 *Tutores, & curatores qualiter tutelam inter ſe di-
uidere poſſint.*

§. Si ex teſtamento, & §. quod ſi nemo.

Quando plures ſunt tutores, An omnes teneantur ſatiſdare, & adminiſtrare.

SCiendum eſt quod plures tutores tam teſta-
mentarij, quàm legitimi, & datiui, vnius pu-
pilli eſſe poſſunt, de teſtamẽtarijs habemus
in l. ſi plures, ff. de teſtam. tute. de legitimis in l. ſi
plures, ff. de legit. tutor. de datiuis in l. ſimul plu-
res, ff. de tut. & curat. dat. ab his. Item & plures
curatores dari poſſunt, habemus hoc in l. 3. ff. de
adminiſtrat. tut. Secundo ſciendum eſt quòd om
nes etiam ſimul, ſi velint, adminiſtrare, poſſunt,
vel tutelam inter ſe diuidere in partes, aut regio-
nes gerendam, d. l. 3. §. fin. cum l. ſeq. iuncta gloſſa
hic, & in d. l. 3. Verum quia magis utile eſt pupil-
lis, ut tutela per vnum adminiſtretur, ſecundum
gloſſ. hic cùm hoc modo facilius negotia expediã
tur, ideo, hac de cauſa conceſſum eſt etiam, ut v-
nus ex pluribus tutoribus cæteris electionem of-
1 ferre valeat, vt aut ipſi tutelam gerant, & ſatiſda-
tionem præſtent, aut ab eo ſatiſdationẽ accipiant,
& patiantur ipſum ſolum adminiſtrare; & tunc
ſi alij conſentiant, nam inuiti cogi non poſſunt,
decernitur ei adminiſtratio, §. ſed ſi teſtamento
iuncta gloſſ. hoc tit. & l. non omnium, C. de tuto.
& curat. qui non ſatiſdant. At ſi ipſi eligant gere-
re, & malint adminiſtrare, poſſunt, & præſtita ſa
tiſdatione, præferuntur primo offerenti. d. §. ſed
ſi teſtamento, Quid, ſi nullus ſatiſdationem offe-
rat? in hoc caſu inſpicere debemus, an teſtator a-
liquem in teſtõ elegerit, qui adminiſtrare debeat,
& ſi elegerit, ille ſolus adminiſtrabit. verum ſi à te
ſtatore expreſſum non ſit, quis gerere debeat, tũc
ille adminiſtrabit tutelam, quem maior pars ele-
2 gerit, §. quod ſi nemo hoc tit. & ſi fortè tutores in
eligendo diſcordes eſſent, prætor ſuas interponet
partes, cauſaque cognita, ſtatuet, quis gerere de-
beat, d. §. quod ſi nemo, nec hoc caſu recurritur
ad iudicium ſortis, quia quotieſcunque vertitur
præiudicium alterius, res nunquam ſorte dirimi-
tur ſecundum gl. hic in verbo, partes. ſin tutores
non cõſentirent prætori, ſed omnes gerere vel-
lent, vt puta, quia fidem non haberẽt electo, præ-
tor permittere debebit eos gerere.

SVMMARIVM.

1 *Si pupillus ex mala adminiſtratione damnum paſſus ſit, tutores in primis conuenire poteſt.*
2 *Item & hæredes tutorum, fideiuſſores, necnon & eorum hæredes.*
3 *In ſubſidium magiſtratum etiam pupillus conuenire poteſt.*

§. Sciendum.

Pupillus ſi damnum paſſus ſit quos conuenire debeat.

1 PVpillus ſi damnum aliquod ex mala admi-
niſtratione paſſus ſit, Primo tutores conue
nire debet, & ſi tutores plures ſint, nec diui
ſa fuerit tutela, poteſt ſiue omnes geſſerint, ſiue
nullus, quem voluerit cõuenire, quia omnes ſunt
in pari culpa, l. 2. C. de diuid. tutel. & hoc coram
vno & eodem iudice omnes etiam ſi diuerſa eo-
rum eſſent domicilia, l. omnes, C. arbit. tute. Huc
ſpectat titulus ex quibus cauſ. ad euud. iudic. ea-
tur in C. ſed ſi vnus tantum adminiſtrauit, & alij
non, tunc de adminiſtratis conuenitur is, qui geſ
ſit, de neglectis autem, & non geſtis tenẽtur om-
nes l. fin. C. ſi tut. vel curat. non geſſ. & hoc quan
do tutela diuiſa nõ fuit. ſed ſi tutela diuiſa fuit, tũc
aut diuiſa fuit à teſtatore, vel iudice, aut ab ipſiſ-
met tutoribus. Primo caſu quando diuiſa fuit à te
ſtatore, uel iudice, quilibet pro ſua adminiſtratio-
ne tenetur, l. 2. §. in diuiſione, C. de diuid. tutel.
Secundo caſu ſi ab ipſis tutoribus diuiſa fuit, tũc
eſt in poteſtate pupilli, quem primo conuenire ve
lit, ſiue vnus tantum geſſerit, ſiue omnes, vt quia
in partes & regiones tutelam ſibi diuiſerint. om
nes enim in hoc caſu in ſolidum, & vnus pro alio
tenetur, d. l. 2. in fine. Secundo poteſt conuenire
hæredes tutorum, l. fi. & tot. tit. C. de hæred. tuto.
vel curat. Tertiò fideiuſſores per quos ſatiſdedit
tutor, nec non & eorum hæredes, l. etiam & l. cũ
2 oſtendimus, ff. de fideiuſſ. & nominat. & hæred.
tutor. & curato. His omnibus poſtea excuſſis, ſi
minor ſuum conſecutus non fuerit, magiſtratum
qui vel ſatiſdationem non exegit, vel idoneã non
accepit, conuenire poterit, §. ſciendum hoc titu.
& l. quos, ff. qui ſatiſd. cogant. & hæc dicitur ſubſi
3 diaria actio, quia datur minori in ſubſidium, &
quando poſt omnia alia remedia, aliter ei conſul-
tum eſſe non poteſt, §. ſubſidiaria hoc titu. cum
quo concordat tot. tit. ff. & C. de magiſtrat. con-
ueniend. & datur hæc actio non ſolum contra ip
ſos magiſtratus, ſed etiam contra eorum hæredes
§. quæ quidem cum §. ſeq. hoc tit. Aduertẽdum ta
men eſt quòd magiſtratus maiores, qui ſcilicet, ius
dandi tutores habent & quibus impoſitum non
eſt, vt ſatiſdationem exigant, ipſi in ſubſidium nõ
tenentur, prout olim erat Præfectus Vrbi, præ-
tor, & Præſes. tex. eſt in §. fi. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Numerus liberorum excuſationem à tutela præſtat.*
3 *Adminiſtratio rerum Fiſci.*
4 *Abſentia propter rempub.*
5 *Officium publicum.*
6 *Lis magna pupilli cum tutore.*

DE EXCVSAT. TVTOR. ET curat. Titulus XXV.

In principium tit. & aliquot. §§. ſeq.

QVamuis tutelæ, & curæ onus publicum
munus ſit, & propterea tutores, & cura-
tores, etiam inuiti onus tutelæ, & curæ ſu
bire cogantur, iuxta tex. in l. 1. ff. de adminiſt. tut.
tamen multæ cauſæ ſunt, propter quas, quis ſe ab
1 onere tutelæ, vel curæ eximere, & excuſare po-
teſt, de quibus mentionem facit Imperator hic in
tit. noſtro, & concordat titulus, ff. & C. de excu-
ſat. tutor. cum aliquot tit. ſequentibus.

Qua

Quæ ſint cauſæ excuſationis, propter quas, quis ſe ab onere tutelæ, vel curæ eximere poſſit.

PRimò excuſatur quis ab onere tutelæ & cu-
ræ propter numerũ liberorum. Tres enim
filij Romæ, quatuor in Italia, & quinque in
1 prouincijs excuſationem præſtant, tex. eſt hic in
principio tit. cum quo concordat tit. qui numer.
liber. ſe excuſant in Cod. Idque verum eſt, non ſo
lum de maſculis ſed etiam fœminis. item non ſo-
lum de filijs, exiſtentibus in patria poteſtate, ſed
etiam emancipatis; imò & quaſi emancipatis, vt
ſunt epiſcopi, Monachi, & Patricij etiam de ne-
potibus ex filio mortuo, & de filijs alteri in ado-
ptionem datis, idem eſt dicendum, vt hic in text.
noſtro, cui conuenit, l. 2. §. non ſolum, ff. eod. Ita
tamen, vt nepotes ex filio defuncto ſi plures ſint
computentur tantum pro vno loco patris ſui, d.
§. non ſolum. filij autem ex filia nihil in excuſatio
ne proſunt, cum non nomen maternum, ſed pa-
trem ſequantur, vt alias ſupra, in §. fin. de patr. po-
teſta. diximus, & probat tex. noſter hic. ſic nec fi-
lij adoptiui, quos quis ſcilicet ſibi adoptauit ad ex
cuſationem tutelę proſunt, §. ſed adoptiui. hoc tit.
Item nec naturales tantum, & hoc ne parentes
ex delicto ſuo priuilegium habere videantur, l. 2.
§. remittit, ff. eod. eodem modo nec filij concepti,
poſtquam quis tutor datus fuit, proſunt, licet po-
ſtea naſcantur, l. 2. §. quia autem in ventre, & §.
numerum, ff. eod. imò nec exiſtentes in vtero pro
ſunt, cum nati cenſeantur quidem quò ad ſuum
commodũ non aũt aliorum, vt ſupra in tit. de in
gen. diximus, & probat, d. l. 2. §. q aũt: ſimiliter nec
filij defuncti, niſi tamen in acie ceciderint, tunc
enim quiaſi perpetuum per gloriam viuere cen
ſentur, patri etiam ad excuſationem tutelę pro-
ſunt. §. filij autem hoc tit. & l. bello amiſſi, ff. eod.
item nec filius captus ab hoſtibus prodeſt ſecun-
dum tex. in l. 2. C. de his, qui numero liberorum
lib. 10. Secundò, excuſationem à tutela & cura
præſtat, adminiſtratio rerum Fiſci, durante ipſa
adminiſtratione, §. item diuus hoc tit. & l. admini
ſtrantes, ff. eod. & hoc, ne dum rebus pupilli ope
3 ram præſtant, fiſcus ipſe lędatur. Aut dum fiſco in
cumbunt, pupilli, vel res eorum negligantur: quæ
ratio facit, vt idem dicendum ſit de iuriſperitis, q
in conſilium Principis aſſumuntur l. 30. ff. eod.
& de alijs, qui publica munera exercent, l. menſo
res, ff. eod. l. exactores, C. eod.

Tertiò, excuſat à tutela, & cura, abſentia pro-
pter rem pub. quando, ſcilicet, quis reipub. cau-
ſa abeſt, vel citò abſuturus eſt, cum quo cõcordat
4 tit. §. item qui reipub. hoc tit. C. ſi tut. vel curat. rei
pub. cauſa abſuer. ad eo quod etiam reuerſus ha-
bet vacationem à tutela, & cura, per annum, ita
vt ad tutelas, vel curas per anni ſpatium vocari
non poſſit, qui annus computari debet ab ea
die, qua quis reuerſus eſt rectam viam dirigens,
vel dirigere debens, non ſi circuitione vſus ſit, d.
§. item qui reipub. hoc tit. l. non ſolum in publico
& in §. annus, ff. eod. l. 2. C. ſi tut. vel cura. reipub.
cauſa abſuer. & hoc non ſolum in honorem ip-
ſis conceſſum videtur propter res feliciter ge-
ſtas, ſed etiam ad colligendas vires, & curam rerũ
ſuarum inſtruendam.

Item abſens reipub. cauſa, non ſolum excuſa-
tur à tutela ſuſcipienda, ſed etiam à ſuſcepta. in
hoc tamen differentia eſt, quòd à ſuſcepta excu-
ſatur, durante abſentia tantummodo, interimq;
prouidetur pupillo de curatore, cuius officium
(reuerſo tutore) expirat, nec in hoc habet anni
ſpatium, illud enim habet, vt ad nouas tutelas nõ
vocetur, ſed non ad priſtinas tutelas recipiendas,
d. §. item qui reipub. tit. l. non ſolum in principio &
l. 1. & 2. C. ſi tut. vel curat. reipub. cauſa abſuer.

Quarta cauſa excuſationis eſt poteſtas, §. & q
poteſtatem, hoc tit. id eſt Imperium, ſiue magiſtra
5 tus l. poteſtatis, ff. de verb. ſignif. l. cum qui, ff de iu
riſdict. omnium iudic. Tria autem ſunt magiſtra-
tuum genera. Alij ſunt Vrbani, qui propriè magi
ſtratus nominantur: inde dicti, quòd veluti quidã
populi magiſtri ſint, ut Paulus docet in l. cui præ-
cipua, ff. de verb. ſignif. hinc dictator, qui ſummã
poteſtatem habebat, à Cicer. lib. 3. de legib. magi-
ſter populi dicitur. Alij ſunt prouinciales, qui pro
priè, poteſtates dicuntur, l. fideiuſſor in princip.
ff. de pignor. Alij denique ſunt municipales,
& quidem omnes iure magiſtratus ſe excuſare
poſſe dubium non eſt, l. Athletæ, §. remittuntur,
ff. de excuſat. tut. intellige ſe excuſare poſſe à tute-
la ſuſcipienda, ſed ſuſceptam ante magiſtratum
deſerere non poſſe d. § Et qui poteſtatem hoc tit.
l. Athletæ in principio, & l. non tantum, 17. §. ſa-
nè, ff. eod. multa enim non ſuſcepta deprecari li-
cet. quæ ſemel ſuſcepta perfici debent. §. mandatũ
infra, mandat. item quandiu in magiſtratu ſunt,
ſe excuſare poſſe, aliàs non, d. §. & qui poteſtatem
hoc tit. & d. l. Athletę in principio. Ideo qui ſuſu-
ſus eſt magiſtratus ſe excuſare non poteſt, l. pro-
pter magiſtratum, ff. eod. ſicut nec is, qui deſijt eſ-
ſe, l. is, §. iure oportet, ff. eod.

Quintò lis magna pupilli, vel minoris, cum tu-
tore, vel curatore ſuo excuſationem præſtat, §. itẽ
propter litem hoc tit. & l. 16. C. eo. dixi, lis magna
6 quia niſi de omnibus bonis, vel maiori parte bo-
norum lis ſit, non excuſatur, d. §. item propter li-
tem, hoc tit. & l. pp litẽ 21. ff. eo. & hoc Pandecta
rum iure obtinet, cui tñ iure nouo derogatum eſ
ſe conſtat, cum ex nouis Iuſtiniani conſtitutio-
ne debitor vel creditor pupilli tutor eſſe non poſ
ſit Auth. vt hi, qui oblig. ſe haber. perhib. res mi-
nor. Ampliatur vt obtineat, etiam ſi quis vereа-
tur, ne litem cogatur inſtituere, nomine pupilli
cũ perſona ſibi cõiuncta, l. humanitatis, 23. C. eo.

SVMMARIVM.

1 *Tria onera tutelæ excuſant à tutela ſuſcipienda.*
2 *Quando paupertas iuſtam excuſationem præſtet.*
3 *Aduerſa valetudo quomodo excuſet.*
4 *Imperitia literarum an ſola pro excuſatione tutelæ ſufficiat.*
5 *Inimicitiæ inter patrem pupilli, & tutorem, iuſtã excuſationis cauſam præbent.*
6 *Is cui mota ſit quæſtio ſtatus a patre pupilli rectè excuſari poteſt.*
7 *Aetas maior ſeptuaginta annorum, excuſat.*
8 *Militia qualiter excuſet.*
9 *Qui ratione profeſſionis excuſationem habeant.*
10 *Res in aliena prouincia poſita quando excuſationem præſtent.*

§. item

§. Item tria, cum multis ſeq.

SExtò, tria onera tutelæ, vel curæ, non affe-
ctatæ quandiu adminiſtrantur, excuſationẽ
præſtant, §. item tria onera hoc tit. l. tria one
1 ra ff. eod. & concordat titulus C. qui numer. tu-
tel. ſe excuſant, idque locum habet, ſiue ſint tria
onera tutelæ ſimpliciter, ſiue curæ ſimpliciter, ſi-
ue partim tutelæ, & partim curæ, l. 2. §. amplius,
ff. eod. item ſufficit in vna domo tres eſſe tutelas,
ideo ſi pater tres tutelas habet, filio etiam excuſa-
tionem præſtat, & è conuerſo, tria onera tutelæ fi
lij ad excuſationem patri proſunt. eodem modo
pater, & filius excuſantur, ſi filius vnam, & pater
duas, aut pater vnam, & filius duas, habeant, l. di-
ximus, §. ſi pater cum l. ſeq. ff. eod. tria autem one-
ra tutelæ ſic ſunt accipienda: ut non numerus pu
pillorum plures tutelas faciat, ſed patrimoniorũ
ſeparatio. Ideo qui tribus fratribus indiuiſum pa-
trimonium ſimul habentibus tutor datus eſt, tu-
telam vnam ſuſcepiſſe creditur, d. §. item tria one
ra, hoc tit. & d. l. tria onera, ff. eod. Aliquando ta-
men etiam vnica tutela ſufficit, quando ſcilicet,
ita diffuſa eſt, ut pro pluribus cedat, l. ſi is, qui tres,
§ fi. ff. eod.

Septimò excuſat paupertas, ſi quis enim adeo
pauper ſit, vt ſuis manibus victum quærere ha-
2 beat, iuſtam excuſationem habet, §. ſed & propter
hoc tit. l. paupertas, & l. poſt ſuſceptam, ff. eod. ini
quum enim eſſet ſi poſthabitis ſuis negocijs, alie-
na tractare cogeretur, neque etiam pupillo vtile
eſſet pauperem tutorem habere, cũ propter ino-
piam, neque diligenter, neque fideliter, res ſuas
tractare poſſet.

Octauò aduerſa valetudo excuſat, ſi quis enim
aduerſa valetudine detentus ſit, ut nec etiam ne-
3 gocijs ſuis intereſſe poſſit, à tutela, & cura excuſa
tionem habet, §. item propter aduerſam hoc titu.
& huc pertinet titu. C. qui morb. ſe excuſant, nec
tantum excuſat aduerſa valetudo à noua tutela
ſuſcipienda, ſed etiam à ſuſcepta, vt eam depone-
re poſſit, l. poſt ſuſceptam, ff. eod. aduertendum ta
men eſt, quod ſi perpetuus ſit morbus, perpetuã
quidem excuſationem præſtat, ſed ſi temporalis
ſit, & adſit ſpes reconualeſcentiæ, præſtat tan-
tummodo excuſationem temporalem, interim-
que datur curator. l. non ſolum, §. ſi quis ita ægro-
tus, ff. eod.

Nona cauſa quæ excuſationem præſtat, eſt im-
peritia literarum, veluti ſi tutor, vel curator ſe li-
teras, neſcire dicant. §. ſimiliter hoc tit. neſcire li-
teras dicuntur, vt Duaren. lib. 1. Anniuerſ. Diſpu-
tat. cap. 1 tradit, qui neque legere, neque ſcribere
4 ſciunt, qui ita demum etiam excuſantur, ſi vltra li
terarum imperitiam negociorum expertes ſint,
id quod innuere videtur, l. C. in l. 6. §. fin. ff. eod.
dum ait: eius, qui ſe negat literas ſcire, excuſatio
non debet accipi, ſi modo non ſit expers nego-
ciorum.

Decimò, inimicitiæ, quę inter patrem pupilli,
& tutorem fuerunt, & nondum reconciliatæ sũt
5 excuſationem præſtant, §. item propter inimici-
tias. hoc tit. poſſet enim teſtator ſciens ſe magnũ
æs alienum & inexplicata negotia habere, vindi-
ctæ cauſa inimicum ſuum tutorem ſcribere, vt
eo onere, & negotijs vexetur, l. 6. §. dat remiſ-
ſionem, ff. eod. & hæc excuſatio locum habet, ſi-
ue ante, ſiue poſt inimicitiæ extiterint ſecundum
gloſ. hic in verbo inimicitias, & non ſolum à teſta
mentaria, ſed etiam legitima, & datiua inimicitię
excuſant, ſi capitales fuerunt, §. inimicitiæ, & ibi
gloſſ. hoc tit. ex hoc autem ſolum, quod quis patri
pupillorum ignotus ſit, excuſari non poteſt, d. §.
inimicitiæ.

Vndecimò, is cui mota eſt quæſtio ſtatus a pa-
tre pupilli, quem, ſcilicet, pater pupilli contendit
6 aliquando ſeruum ſuum eſſe, à tutela, & cura, ſe
excuſare poteſt. habet enim iuſtam offenſionis
cauſam tutor; & pupilli intereſt, ne talis admitta-
tur: iure namque timeri, poteſt, ut iniuriam a pa-
tre ſibi factam pupillo filio rependat, §. item is, qui
ſtatus hoc tit. e conuerſo idem eſt dicendum, ſi tu-
tor pupillo, vel eius patri queſtionem ſtatus mo-
uerit, dummodo id per calumniam, aut fictionẽ
factum non ſit, ut ſe à tutela liberet, d. l. Athletæ,
§. amplius, ff. eod.

Duodecimò, iuſta excuſationis cauſa eſt, ætas
ſeptuaginta annorum, ſi tutor eam ætatem ſupe-
rarit, & exceſſerit, non ſi ingreſſus fuerit, §. item
maior hoc titu. l. 2. in principio, ff. eod. huc q; ſpe-
7 ctat tit. C. qui ætat. ſe excuſ. & hoc, tum quia ſene-
ctus ipſa per ſe ſatis grauis, & moleſta eſt, qua pro
pter quietem magis, quam alias extraneas pertur
bationes deſiderat, tum etiam quia apud Roma
nos ſemper ſenectus ad eo venerabilis ſuit, ut eũ
dem pænè honorem ſenibus deferrent quem ma
giſtratibus, l. ſemper, ff. de iur. immunitat. dixi ſu-
pra in tit. de iur. nat. gent. & ciuil. num. 6.

Minores autem 25. annis, olim quidem excu-
ſabantur, at hodie ex noua Iuſtiniani conſtitutio
ne, de qua in l. ult. C. de legit. tutor. cuius mentio-
nem ipſemet Iuſtinianus facit in d. §. item maior,
omnino prohibentur ad tutelam, vel curam aſpi
rare, adeo vt nec excuſatione opus ſit, quandiu,
ſcilicet, minores ſunt, d. §. item maior. annuſque
vigeſimusquintus cœptus, in hoc caſu pro cõple-
to habetur, l. ad rempub. ff. de muner. & honor.

Decimotertiò, militia excuſationem à tutela
præſtat, adeo quod miles etiam volens ad tutelã
non admittitur, & hoc ne à militia diſtrahatur, §.
idem & in militæ hoc tit. l. ſed & milites, ff. eo. &
concordat tit. C. de excuſat. veter. Illud tantum
obſeruandum eſt, quod veterani milites, qui iam
8 compleuerunt militiæ tempus, aduerſus extra-
neos quidem excuſantur, ſed aduerſus commili-
tonum filios vacationem tantummodo per an-
num habent, & non ultra, niſi fortè alias iuſtas
excuſationis cauſas habeant, d. l. ſed & milites.
Ampliatur hoc, ut procedat non ſolum in militi-
bus ſecularibus, ſed etiam cœleſtibus, l. generali-
ter, C. de epiſcop. & cleric. cap. generaliter 16. q.
1. militans enim Deo negotiis ſæcularibus ſe im-
plicare non debet, cap. 1. in fi. extra ne clerici uel
monachi ſecul. negot. ſe immiſc. clerici igitur in-
9 uiti non coguntur recipere aliquam tutelam, poſ
ſunt tantum, ſi velint recipere legitimam tutelam
cap. peruenit 86. diſt. intellige niſi vocentur ad tu
telam miſerabilium perſonarum, ad hanc enim
ſuſcipiendam in ſubſidium tenentur, ut voluit gl.
in d. cap. peruenit.

Decimoquartò ratione profeſſionis quis ſe ex-
cuſare

cuſare poteſt, ut ſunt Grammatici, Rhetores, Sophiſtę, Medici, & Philoſophi ſi doceant, & artem in Patria propria, vel Romæ, quæ communis patria dicitur, exerceant, aut etiam alibi legant, nam vbicunque legunt, ſplendor, & decus patriæ ſunt ſintque intra numerũ, ex epiſtola D. Pij præſcriptum §. item Romę. & ibi Ang. not. hoc tit. l. 6. in principio, & ibi gloſſ. ff. eod.

Numerus autem præſcriptus talis eſt, ſcilicet, vt minores Ciuitates immunes habeant Medicos quinque, Rhetores, & totidem Grammaticos. Maiures, Medicos ſepté, Rhetores quatuor, & totidem Grammaticos. Maximę, Medicos decem, Rhetores quinque, & quinque Grammaticos, & vltra hunc numerum nulla Ciuitas immunitatem præſtat, d. l. 6. Aſtronomi vero, Arithmetici, Muſici, Geometræ, & Poetæ non excuſantur l. Geometræ, ff. eod. l. oratione & l. poetæ, C. de profeſſ. & Medic. libro 10. ſic, & iuris profeſſores non excuſantur, cum nihil eis magis conueniat, quam pupillos tueri. Fallit in duabus caſibus primus eſt, ſi ſint à conſilijs Principum, l. iuriſperitos. ff. eod. Secundus eſt, quando publicè legunt; In ijs enim caſibus, & ipſi excuſantur, vt tradunt Docto. hic.

Decimoquintò, qui alicuius pupilli tutelam inuitus geſſit, eiuſdem curator eſſe non cogitur, etiam ſi teſtamento datus eſſet, §. qui tutelam. hoc tit. l. curator, ff. eod.

Decimoſextò ratione matrimonij, & ſponſaliorum quis excuſatur; maritus enim à cura vxoris ſuſcipienda, & ſuſcepta excuſationem habet, imò nec volens curator vxoris eſſe poteſt. §. idem reſcripſerũt hoc tit. l. maritus, C. qui tut. dar. poſſ. l. 1. & 4. ff. eod. Pro intelligentia tamen eſt ſciendum, quòd vxor triplicia bona habere poteſt. Primo, dotem, & in hac maritus dominium habet, l. dote ancillam, C. de rei vendicat. Secundo, bona paraſernalia, quæ ſcilicet mulier vltra dotem habet, & marito in cuſtodiam tradidit, & in ijs maritus eſt legitimus adminiſtrator, ita vt ſine ſpeciali vxoris mandato & agere, & conueniri poſſit, l. ſi. cum ibi not. C. de pact. conuent. Tertiò habet bona quæ mulier cum marito dotem daret ſibi reſeruauit, & in ijs maritus non eſt legitimus adminiſtrator, ſed opus eſt, ut ab vxore procurator conſtituatur, l. maritus, C. de procurat. de ijs bonis loquitur tex. noſter.

Decimoſeptimò, cum tutor ſimpliciter datus, ad vniuerſum pupilli patrimonium cenſeatur datus ſiue bona in territorio, ſiue extra territorium ſita ſint ſecundum tex. in §. datus hoc tit. ideo in hoc caſu poterit ſe excuſare ab adminiſtratione earum rerum, quæ in aliena prouincia vltra centeſimum lapidem ſita ſunt, l. non ſolum, §. & qui teſtamento. & l. propter litem, ff. eodem, l. 2. & l. teſtamento, C. eod.

Decimooctauò, excuſatur is, qui domicilium non habet in eo loco, vbi tutela gerenda eſt, l. vlti. ff. eod.

Decimonono excuſatio etiam admittitur propter ſtatus pupilli & tutoris diſparitatem, vt puta, ſi alter ingenuus ſit, alter libertinus, l. 1. & l. cum ea oratione, ff. eod. l. 3. C. eod. vnde vſu apud Gallos receptum eſſe, ut nobiles à plebeiorum tutelis ſe excuſare poſſint, tradit Duaren. in tit. ff. eod.

in principio. Sed quæro, diximus ætatem 70. ann. excuſare, item numerum liberorum, numerum trium tutelarum, ponamus modo, quendam 60. annorum eſſe, eundem duos liberos, & duas tutelas habere, an excuſetur: videretur dicendum quod ſic, ſecundum illud vulgare dictum; quæ nõ proſunt ſingula multa iuuant; Contrarium tamen eſt verius per tex. in l. ſpadonem, §. qui iure, ff. eod. vbi habemus ob tales ſpecies imperfectas excuſationem non competere. Illud tamen omittendum, non eſt, quòd ſi quis promiſerit patri pupillorum, ſe eorum tutelam ſuſcepturum, id munus detrectare amplius non poteſt, etiam ſi alias iuſtas excuſationis cauſas habeat: videtur enim per promiſſionem excuſationibus renunciaſſe. §. item ſi propter inimicitias hoc tit. l. ſpadonem is. §. 1. ff. eod. idque in ſolatium morientium ſeruari æquum viſum eſt: ex quo facile colligi poteſt, qualiter ſint ſeruanda promiſſa morientibus facta de quo Iaſ. & Doct. in l. cum antiquitas, nu. 3. C. de teſtam. & in l. 3. §. 1. ff. de liber. & poſthu. & in l. nemo poteſt de legat. 1.

SVMMARIVM.

1 *Quomodo proponenda ſit excuſatio.*
2 *Intra quod tempus excuſatio proponi debeat.*
3 *Qui falſis excuſationibus vtitur, an liber ſit ab onere tutelæ.*

§ Qui autem, iuncto §. ſequenti.

Quomodo proponenda ſit excuſatio.

EXcuſatio in primis coram iudice, & apud acta proponi debet, quæ ſi à iudice (cauſa co-
1 gnita) fuerit admiſſa, liber erit tutor ab omni periculo tutelæ, & ſi non fuerit admiſſa, poterit prouocare ad ſuperiorem, l. ſcire oportet, ff. eo. l. ſi tutor & l. tutores, C. eod. nec obſtat tex. noſter in §. qui autem, dum ait, quòd qui ſe excuſare volunt, non appellant, nam non appellãt à nominatione, ſcilicet, & datione tutoris, quia ab ea ſe excuſare debent, & cauſas adducere, cur illa munera ſubire detrectent, vnde non ſequitur, quin poſtea ſi excuſatio non fuerit admiſſa, ſe appellare non poſſint à ſentẽtia reiectæ excuſationis, vt dicitur in d. l. ſcire & in dicta l. tutores. Ratio autem cur à tutela non appelletur, cum ſit munus publicum, & à cæteris muneribus publicis appelletur ſecundum tex. in l. prima, §. alia cauſa, ff. quando appell. ſit. Barto. in dicta l. prima, credidit id eſſe, quia munus reipub. non ſit. Dominus Mynſinger. vero in dicto §. qui autem hoc titu. ob id quod iuriſdictionis non ſit, ob quam corrigendam appellatio inuenta eſt: quæ ideo in cęteris muneribus locum habet, quia illa à Pręſidibus, vel decurionibus iuriſdictionem habentibus imponuntur, dicta l. prima, §. ſolent, ff. quando appel. ſit l. item, §. primo, ff. quod cuiuſque vniuerſit. nomine l. 1. ff. ſi quis ius dic. non obtemper.

Intra

Intra quod tempus proponi excuſatio debeat.

QVando qs ab onere tutelæ ſe excuſare vult, intra quinquaginta dies excuſationem ſuã coram iudice proponere debet, & ſi plures excuſationes habeat, omnes etiam intra dictum
1 tempus. 50. dierum proponendæ ſunt, aliàs ſi plures haberet, & vnam tantum proponeret intra prędictum tempus, ſi in ipſa deficiat, alijs amplius vti non poteſt tex. eſt in §. qui autem, hoc tit. in l. ſcire oportet. ff. eod. & in l. quinquaginta. C. eod. at ſi omnes proponat, intra dictum tempus 50. dierũ, tunc quamuis poſtea in una deficiat alijs uti non prohibetur dictis iuribus,

Hoc autem tempus quinquaginta dierum, ſtatim cedere, & currere incipit, ex quo quis ſe tutorem datum eſſe ſciuit, quocunque modo datus ſit, ſiue a teſtatore, ſiue a lege, ſiue a iudice. d. §. qui autem, & d. l. ſcire. §. quinquaginta. ff. eod. dummodo purè datus ſit; nam ſi ſub conditione, aut die, tempus ante condit, vel diem non currit. l. Titius. ff. eod. & hoc, quando tutor, uel præſens, vel ſaltem intra centeſimum lapidem ſit ab eo loco, vbi tutor datus eſt; quia ſi abſens ſit, & ultra centum milliaria diſtet, aliud obſeruatur, tunc enim pro ſingulis 20. milliaribus ſingulos dies habebit pro itinere faciundo, iuxta tex. in l. 3. ff. de verbor. ſignific. & inſuper vrbem ingreſſus. 30. alios dies: qui ita tamen connumerandi ſunt, ne numerus dierum minor ſit 50. Exempli gratia. ſi dinumeratio dierum, qui pro itinere computantur, adiectis 30. diebus, quos lex dat, non conficiant ſimul 50.
2 dierum numerum, in hoc caſu alij dies uſque ad perfectum numerum 50. dierum dari debent, & hoc ne deterioris cõditionis ſit is, qui lõgius abeſt quàm qui in viciniori loco eſt. d. §. qui autem, hoc tit. & d. l. ſcire oportet. ff. eod. Milliare Italicum, vel legale, quod idem eſt, mille paſſibus conſtat; paſſus quinque pedibus, pes verò quindecim digitis. glo. in d. l. 3. ff. de verb. ſignific. & ſingulis milliaribus Romani lapideas columnas ſpatiorum ſigna inſcripta habentes tenebant, ut Plutarch. in Gracchis, & Barnabas Briſſonius lib. 4. antiq. cap. 8. tradunt, & hoc eſt, quod Imp. hic dicit, intra centeſimum lapidem,

Excuſatio propoſita intra quod tempus probari debeat.

PRopoſita excuſatione una, uel pluribus, intra tempus præſcriptum 50. dierum, datur tempus poſtea quatuor menſium ad perſequendam, & probandam ipſam excuſationẽ tex. eſt in l. quinquaginta. ff. eod. & ſi plures propoſitæ fuerunt intra prædictum tempus quinquaginta dierum, tunc licet in una, uel aliquib. deficiat, per hoc tamen alijs uti non prohibetur intra dictum tempus quatuor menſium, cum debito tẽpore propoſitæ fuerint, ut ſupra declarauimus.

Qui falſis excuſationibus vtitur, an liber ſit ab onere tutelæ.

EXtat de hac re tit. in Cod. ſi tutor uel curator falſis allegationibus excuſatus ſit. & regula eſt, quòd ſi quis ad effugiendum onus tutelæ, vel curæ, falſis excuſationibus vſus ſit, per hoc liber non eſt ab onere tutelæ, ſed periculum adminiſtrationis nihilominus ad eum pertinet, tex. eſt in §. fin. hoc tit. & in l. 1. & per totum titulum. C. ſi tutor uel curat. falſis allegation. excuſatus ſit, & hoc optima ratione ſtatutum eſſe videtur. Mendax enim precator penitus carere debet impetratis, ut dicitur in c. ſuper literis, extra de reſcriptis.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Suſpecti accuſatio, ex l. 12. tab. emanat.*
3 *Accuſatio ſuſpecti, ciuiliter, & criminaliter intentari poteſt.*

DE SVSPECTIS TVTORIBVS.

Titulus. XXVI.

In Principium tit.

1 CVM hucuſque tractauerit Imperator de omnibus qualitatibus, quæ ad tutelam, & curam ſpectant, & cum quandoque tutores ſuſpecti poſtulari ſoleant: Ideo ultimo loco ponit titulum de ſuſpect. tutor. & concordat tit. in ff. & C. de ſuſpect. tutor.

Vnde deſcendat crimen ſuſpecti.

SVſpecti crimen, ſeu accuſatio ex l. 12. tab. manat, ut dicit Imperator hic; ſicut & alia om-
2 nia, quæ ad tutelas pertinent, erant verba legis 12. tab.

Suſpecti tutores remouentur.

HAec ſuſpecti accuſatio dupliciter intentari poteſt, ciuiliter, & criminaliter. Ciuilis
3 eſt, quando agitur contra tutorem, uel curatorem i iudicio, ut declaretur eſſe ſuſpectus. & reſtitutis oblatis, remoueatur ab officio tutelæ, uel ei curator adiungatur. l. ſi tutor. ff. eodem. Criminalis eſt cum agimus contra tutorem, uel curatorem, vt non ſolum remoueatur ab officio tutelæ, ſed etiam ut arbitrio iudicis puniatur, l. 1. §. fi. & ibi gl. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Olim Prætor Romæ, in Prouincijs Præſides, & Legatus Proconſulis, de ſuſpecto cognoſcere poterant.*
2 *Hodie omnes iudices, qui dare tutores poſſunt, de ſuſpecto etiam cognoſcunt.*

§. Datum.

Qui Iudices poſſint de ſuſpecto cognoſcere.

1 OLim Prætor Romæ; in Prouincijs Præſides, & Legatus Proconſulis de crimine ſuſpecti cognoſcere ſolebant. §. datum, hoc tit. & l. 1. §. damus. ff. eod. Hodie omnes iudi-

ces, qui

2 ces, qui habent facultatem dandi tutores, habent etiam poteſtatem, & cognoſcere poſſunt de crimine ſuſpecti tutoris, ut Aldobrandinus, & alij hic notant.

SVMMARIVM.

1 *Omnes tutores de ſuſpecto accuſari poßunt.*
2 *Si patronus accuſetur in accuſatione mentio doli fieri non debet.*

§. Oſtendimus, & § Quod ſi patronus.

Qui tutores ſuſpecti accuſari poſſint.

1 OMnes tutores, ſiue teſtamentarij, ſiue legitimi, ſiue datiui, ut ſuſpecti accuſari poſſunt. licèt enim à principio eorum fides approbata fuerit à teſtatore, à lege, vel iudice, tamen multa poſt ſuſceptam tutelam accidere poſſunt, propter quæ merito ſuſpecti haberi poſſint l. in confirmando. ff. de confirmand. tutor. Imo & patronus, qui eſt legitimus tutor ſui liberti, ut ſuſpectus poſtulari poteſt. Verum bene eſt, quòd lex iubet, ut modeſtius cum eo agatur, & famę ipſius parcatur, adeo quod in accuſatione mentio
2 doli fieri non debeat, nec peti, vt ob id condemnetur, ſed ſimpliciter, ut remoueatur, uel curator ei adiungatur. §. ꝙ ſi patronus, hoc tit. & l. ſi tutor. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Omnibus accuſatio ſuſpecti competit.*
2 *Fœminæ ſi pietate ducantur, accuſare de ſuſpecto poſſunt.*
3 *Adultus maior 14. ann. curatores ſuos ſuſpectos accuſare non poteſt, niſi cum conſilio ſuorum coniunctorum.*
4 *Impubes non admittitur ad accuſandum de ſuſpecto tutores ſuos.*

§. Conſequens.

Quibus accuſare liceat ſuſpectos tutores.

HAec ſuſpecti accuſatio cum quaſi publica ſit, & Reipub. intereſſit, pupillorum bona
1 conſeruari, ut inquit Imperat. hic. Ideo omnibus competit §. conſequens, hoc tit. & l. 1. §. conſequens. ff. eod. adeo quod contutor contutorem ſuum etiam ſi fuerit remotus, ut ſuſpectum accuſare poteſt, tex. eſt in l. 3. ff. eod. & ſeruus licet accuſare nequeat, tamen admittitur in iudicio ad inſtruendum accuſatorem. de fraudibus tutorum. l. fi. ff. eod. & fœminæ licet regulariter accuſare non poſſint ſecundum tex. in l. 1. ff. de accuſat. tamen mater, auia, ſoror, & nutrix pupilli, etiam impudica, admittitur ſecundum gloſſ. hic;
2 quinimo, & aliæ fœminæ ſi pietate ducantur, fauore pupillorum accuſare poſſunt. dict. §. conſequens, hoc tit. & l. pietatis in fine. C. eod. Adultus
3 verò maior 14. ann. non poteſt niſi cum conſilio ſuorum coniunctorum, curatores ſuos ſuſpectos accuſare. §. impuberes, hoc titu. & l. impuberibus. ff. eod. At impubes minor 14. ann. cum firmitatē
4 iudicij non habeat, nullo modo admittitur ad accuſandum de ſuſpecto tutores ſuos, ne leuitate ductus, forſitan, vt ſe à poteſtate tutoris liberet, facile inducatur ad accuſandum. d. §. impuberes, hoc tit. & d. l. impuberibus. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Qui male adminiſtrat, vt ſuſpectus remoueri pōt.*
2 *Multæ ſūt cauſæ propter quas tutor remoueri pōt.*
3 *Pendente ſuſpecti cognitione, interdicitur tutori adminiſtratio.*

§. Suſpectus, iuncto §. ſi quis tutor.

Quæ ſint cauſæ ſuſpicionis propter quas tutor remoueri debeat.

PRima cauſa eſt, ſi non ex fide tutelam, uel curam gerat, tunc enim ſuſpectus dicitur, & remoueri poteſt. §. ſuſpectus, hoc tit. & l. ſuſpectus. ff. eod. & hoc ſiue dolo, ſiue culpa, & negligentia malè adminiſtret, quoties enim, ut oportet, non adminiſtrat, remoueri poteſt. §. ſu-
1 ſpectus, hoc tit. & l. 3. §. fin. iuncta l. 4 § fin. ff. eod.

Secunda cauſa eſt, mali mores tutoris, vt ſi cōuerſetur cum iniquis, & malis hominibus, & excedat modum in expendendo. § fin. hoc tit.

Tertia, ſi in alia tutela male verſatus ſit, quo caſu, etiam antequam tutelam gerere incipiat, remoueri poteſt. d. §. ſuſpectus, hoc titu. qui enim malus in una tutela fuit, talis etiam in alijs futurus præſumitur, iuxta capit. qui ſemel, de regulis iuris in ſexto.

Quarta, quando per fraudem res minorum immobiles ſine decreto iudicis alienat. l. 3. §. ſeuerus. ff. eodem.

Quinta, quando tutor non fecit inuentarium. l. 3. § tutores. ff. eod.

Sexta cauſa eſt, ſubtractio alimentorum, veluti cum tutor latitat ne alimenta pupillo à iudice decernantur, nunc enim, vt ſuſpectus remouetur, &
2 mittitur pupillus in poſſeſſionem bonorum tutoris cuſtodiæ cauſa tantum, & vt ſibi de mala adminiſtratione rebus ſit cautum. §. ſi quis tutor, hoc tit. & l. impuberibus. §. præterea. ff. eod. Qualiter autem alimenta decerni debeant, traditur in l. ius alimentorum. ff. vbi pupill. educar. deb.

Septima, ſi tutor per mendacium negat alimenta pupillo decerni poſſe, non ſolum remouetur, ſed etiam punitur. §. ſed ſi quis præſens, hoc tit. & l. 3. §. tutor. ff. eod.

Octaua, ſi omittat tutor defenſionem pupilli, vt ſuſpectus remoueri poteſt. l. fin. & ibi glo. C. de adminiſt. tut. Nec refert, ſi tutor accuſatus obijciat ſe ſoluendo eſſe, ſeque finita tutela, de malè geſtis rationem redditurum. § ſuſpectus, hoc titu. & l. ſuſpectus. ff. eod. melius enim eſt intacta pupillorum iura ſeruare, quam poſt vulneratā cauſam, remedium quærere, ut dicitur in l. fin. C. in quib. cauſ. reſtitut. in integ. non eſt neceſſ. minus etiam refert, quoties fraudulenter tutorem in tutela ſe geſſiſſe probatur, ſi ſatiſdationem offerat. nam ſatiſdatio maleuolum propoſitum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari pupilli facultatem præſtat. §. nouiſſimè, hoc titu. & l. ſuſpectus. ff. eod. Illud ſciendum eſt, quòd donec pendet

det ſuſpecti cognitio, interdicitur tutori adminiſtratio, & interim curator datur. §. ſi quis autem, hoc tit. & l. eum quem. C. eod.

SVMMARIVM.

1 *Si tutor ob dolum remouetur, efficitur infamis, ſi ob culpam non.*
2 *Extincta tutela, extinguitur ſuſpecti cognitio.*

§. Suſpectus autem remotus.

Quæ ſit pœna tutoris ſuſpecti.

QVando tutor, vel curator ob dolum commiſſum remotus eſt: exiſtimationis ſuæ notam incurrit, & efficitur infamis: ſed ſi
1 remoueatur propter culpam, et negligentiam, tunc non efficitur infamis, ſed illibatam, et integram æſtimationem ſuam ſeruat. § ſuſpectus autem remotus, hoc tit. et l. fin. ff. eod. Hæc ſuſpecti cognitio quocunque modo extincta fuerit tute-
2 la, et cognitio ipſa extinguitur ſecundum glo. hic in verbo Extinguitur. Ideo non debet amplius pupillus hanc actionem intentare, fruſtratoria enim eſſet actio; nam cum agatur in ea, vt tutor, vel curator remoueatur ab officio tutelæ, finita tutela, iam eſt remotus, nec amplius eſt, quòd remoueatur, ſed actione tutelę ad ſuum conſequendum contra tutorem ipſum, vel eius hæredes agere debet. leg. fin. et toto titulo. C. de hæred. tutor. vel curat.

Finis libri primi Inſtitutionum ad laudem Dei, & eius glorioſiſſimæ Matris Virginis Mariæ.

COMMENTARIA IN SECVNDVM

INSTITVTIONVM IVSTINIANI IMPERATORIS LIBRVM.

THADAEI PISONIS SOACII GVERRINI FILII. I. V. D.

IN QVIBVS PRAETER EXACTAM EIVSDEM INTERPRETATIONEM multa etiam ac difficilima Pandectarum, & Codicis loca perſpicuo ordine, breuitate, & facilitate declarantur.

Cum Priuilegio, & Superiorum licentia.

VENETIIS, MDC.

Apud Paulum Meiettum.

ILLVSTRISSIMO VIRO MARCO QVIRINO PATRICIO VENETO SENATORIQVE AMPLISSIMO

THADAEVS PISO SOACIVS, S. P. D.

PERMVLTA ſunt (Illuſtriſſime, & Ampliſsime Senator) quæ me impulerunt, vt hoc qualecunq; opus Amplitudini tuæ dicarem; imprimis tamen, vt propenſam meam in te, atq. familiam tuam illuſtriſsimam, voluntatem, & ſingularem obſeruantiam declararem. Deinde, ut grati animi ſignum oſtenderem meq. tibi, ſi non virtutis, ſaltem paternæ deuotionis non indignum hæredem eſſe demonſtrarem. Tibi enim Pater meus plurimum debere ſemper profeſſus fuit, te ſummoperè colere, & obſeruare, tuasq. præclariſsimas uirtutes admirari, & venerari ſolebat, quas quidem optimè cognouit Senatus Venetus, qui tibi in omni tempore ſummos honores, & magiſtratus detulit, Ciuitatum gubernacula commiſit, Sapientem continenti orę elegit, ac in Concilium Decemuirum in quo grauiora Venetę Reipubl. negocia aguntur aſſumpſit. Et ſanè edidit nobiliſſima familia tua illuſtriſſimorum virorum Mater fœcundiſſima, omni tempore uiros inſignes, & de Republica optimè meritos, qui eam animi dotibus, & corporis uiribus in omne æuum illuſtrarunt, & ut vetuſtiora taceam, nonne quaſi ſydus enituit ſuperioribus annis Nicolaus pater tuus, qui poſt multos in Rep. honores acceptos, à Senatu Veneto in maximo rerum ſuarum diſcrimine, ex omni præſtantium uirorum numero, quibus Veneta Reſp. ſemper abundat, unus delectus fuit, cuius prudentię, & fidei Cypri regnum committeretur, tempore quo Chriſtiani nominis hoſtes, ea loca, & vicinos populos immaniter infeſtabant, ſed proh dolor moritur qui immortali uita dignus erat, eiuſq. morte Turcæ audaciores facti, quod antea ipſius virtute perterriti non auſi erant, ſtatim anno ſequenti perficere contendunt, Regnumque illud innumerabili exercitu aggreſsi in primis magna militum corona circundant, inde poſteà ui multa, & valido impetu munimen

ta

ta irrumpentes, occiſis multis, & captis pluribus, ac pleriſque etiam in imo maris fundo demerſis, totum inuadunt & occupant. Non minore gloria quoq; & fama eodem tempore claruit Ioannes Antonius frater tuus, qui in eodem Cypri Regno cum patre degens, ingenti corporis robore, magnaque nominis ſui celebritate, & fama, Nicoſiæ primos Turcarum impetus fortiſsime ſuſtinuit, ſed inde poſtea Salaminem reuerſus, & in Cretam publici negocij cauſa miſſus, cùm ibi eſſe ſine ullo periculo poſſet, tamen quia diſcedens Antonio Bragadeno glorioſę memorię uiro, ſe rediturum eſſe policitus fuerat, maluit ſe iterum obiectare capitis periculis, quam fidem tanto uiro datam frangere, ſicque Salaminem iterum ſponte reuerſus, cum ciuitas illa ſe hoſtibus dediſſet, & Bragadenus immani barbarie, horribilique mortis genere viuus excoriatus, magna animi generoſitate, & glorioſa nece uitã finiuiſſet, ipſe quoq; inter primos pro Chriſti fide, & Patriæ ſalute ante Muſtaphę tentorium, eiuſdem iuſſu, qui talem uirum Venetæ Reip. inuidebat, obtruncatus fuit. Sed quid nota prędicare contendo, eaq; breui ſermone perſtringere, quę vix integris voluminibus à me comprehendi poſſent, facilius immenſas æquoris aquas exiguo uaſe puer includeret, quam ego uel minimam tuarum laudum partem, oratione longiſsima, ne dum breui epiſtola aſſequi poſſem. Accipe igitur Illuſtriſsime, & Ampliſsime Senator, exiguum hoc munus, quod tibi gratiſsimo animo offero, non quod te dignum ullo pacto eſſe exiſtimem, uerum, vt oſtendam tibi animũ meum deditiſsimum eſſe, paternæque deuotionis memoriam renouem, quod quidem ſi gratum erit, illi faueas, atque benignè conſulas deprecor, ut ſi qui verè iudicare de illo, aut propter imperitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à conſilio detrahendi tua deterreat authoritas, qua ego deinde fretus maiora ſpero me propediem facturum. Vale.

Datum Patauij Antenoris

Nonis Iunij.

THADÆI PISONIS SOACII, GVERRINI FILII. I. V. D. COMMENTARIA.

In ſecundum Inſtit. Iuſtiniani Imperatoris Librum.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio libri ſecundi.*
2 *Concordantes tituli in Pandectis.*
3 *Tituli diuiſio.*

DE RERVM DIVISIONE, ET acquirendo ipſarum Dominio, Tit. I.

1 EXPOSITO, in primo libro Perſonarum iure, diuiſionibuſque earum explicatis, tranſit in hoc ſecundo Imperator ad alterum iuris obiectum: videlicet, ad res.
2 In Pandectis duo diſtincti ſunt tituli, vnus de rerum diuiſion. Alter de acqu. rer. domin. hos titulos Imperator hic coniungit, & primò rerum diuiſionē proponit, deinde modos acquirendi rerum dominia ſubiungit. Prima
3 pars incipit in principio tituli, & durat vſque ad §. ſingulorum. Secunda incipit à d. §. ſingulorum & durat vſque in finem Tituli.

SVMMARIVM.

1 *Res aliæ ſunt in patrimonio noſtro: aliæ extra patrimonium noſtrum.*
2 *Seruitutes quæ bonis noſtris debentur, nec in patrimonio noſtro, nec omnino etiam extra patrimonium noſtrum eſſe cenſentur.*

Prima Pars Tituli.

In Principium Tituli.

Quę ſit prima rerum diuiſio.

PRima & principalis rerum diuiſio eſt, quòd omnes res, aut ſunt in patrimonio noſtro, aut extra patrimonium noſtrum, §. 1. hoc ti
1 tu. l. 1. ff. eod. in patrimonio noſtro dicuntur res humanæ, quas aut poſſidemus aut ſaltem poſſidere poſſumus. Extra patrimonium res diuinæ, ſacræ, religioſæ, & ſanctæ, quas nec poſſidemus, nec aliquo pacto poſſidere poſſumus.
2 Addunt Doct. quod quædam res nec ſunt in patrimonio noſtro, nec extra patrimonium noſtrū, ut ſeruitutes, hæ enim in bonis noſtris naturaliter non ſunt, cum natura non poſſideantur, ſed tantum iuris interpretatione, l. 43. §. incorporales, ff. de acquir. rer. domin. extra tamen bona noſtra dici non poſſunt, cum ſint iura, quæ prædijs, & bonis noſtris debentur, l. rem in bonis eo. tit. de acquir. rer. domin.

SVMMARIVM.

1 *Secunda rerum diuiſio traditur.*

§. Quædam.

Quæ ſit ſecunda rerum diuiſio.

1 ALia & ſecunda rerum diuiſio eſt, quod quædam res ſunt communes, quædam publicæ, aliæ vniuerſitatis, alię nullius, & alię ſingulorum, §. quædam hoc tit. & l. 2. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Quæ res communes ſint.*
2 *Prohibēs vti rebus communibus actione iniuriarum conueniri poteſt.*

§. Et quidem. & §. littorum quoque.

Quæ res dicantur communes.

COmmunes res dicuntur illæ, quarum vſus omnibus animantibus naturaliter com-
1 munis eſt, ut aer, ſine cuius aſſidua repercuſſione, neque homines, neque bruta viuere poſſent. vnum enim eſt ex quatuor elementis neceſſariſſimum, cuius ſolo alimento, Chameleontē (qui ſolus animalium nec cibo, nec potu veſcitur) ali, Plinius author eſt libro 8. cap. 33. de lupo etiam Accurſius noſter ſcribit eum uento viuere in l. ſi. C. de aliment. pupill. pręſtand. eundem in fame, terra, veſci, ſcribit Plinius lib. 8. cap. 22. aqua profluens, tàm ex cœlo, quàm ex terra; mare, & per hoc littora maris, §. & quidem hoc titu. l. 1. ff. eod. Quilibet igitur in mari piſcari, & ad littus maris accedere poteſt, dummodo à villis, hoc eſt, ruſticis domicilijs, monumentis, ut ſepulchris, ſtatuis, tropheis, pyramidibus, à monendo, eo quòd alicuius præteritę rei nos moneant, ſic dictis, alijſque ædificijs abſtineat, d. §. Et quidem. Sic & ibi caſam, ſeu domunculam ſtramentis arundinibus ſimilive genere conſtructam, in quam ſe recipiat, ſine tamen publici vſus impedimento, ponere, retia ſiccare, ac ex mari deducere poteſt, §. littorum

quoque hoc tit. & l. 5. ff. eod. & ſi quis huiuſmodi
rebus vti prohibeatur, actione iniuriarum conueni
ri poteſt l. iniuriarũ, §. ſi quis, ff. de iniur. Larona
apud Ouidiũ 6. Metamorph. Ruſticis, qui aquas
deguſtare prohibebant, allegat.

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt,
Nec ſolem proprium natura, nec aera fecit,
Nec tenues vndas, ad publica munera veni.

Virgilius etiam de pœnorum iniuria queſtus
qui littora prohibebant, ſic ait.

Quod genus hoc hominũ? quæ ve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ
Bella cient, primaq; vetant conſiſtere terra.

SVMMARIVM.

1 *Quæ res publicæ dicantur.*
2 *Portus & ripa quid ſit.*
3 *Differentia inter ripam, & littus.*
4 *In quibus differant res communes à publicis.*
5 *Verus intellectus, §. littorum quoq;.*

§. Flumina. & §. riparum.

Quæ res dicantur publicæ.

PVblicæ res dicuntur illæ, quarum vſus de iure gentium omnibus populis æqualiter communis eſt, vt Flumina, Portus, & Ripæ, §.
flumina & §. riparum hoc tit. l. 4. & 5. ff. eod. intel
lige de fluminibus, quæ perpetuò fluunt, & ſunt
1 nauigabilia, nam ea, quæ nauigabilia non ſunt, pu
blica non dicuntur. l. 1. §. 1. & 2. ff. de flumin. Qui-
libet igitur per flumen nauigare, in ipſo piſcari,
ad ripam retia ſiccare, ac funes arboribus ibi na-
tis religare poteſt; dicto §. flumina, & d. §. riparum
hoc tit. d. l. 4. & 5. ff. eod. & ſi quis prohibeat, actio
ne iniuriarum conueniri poteſt, l. iniuriarum, §. ſi
quis me, & fin. ff. de iniur. portus eſt locus quidam
2 munitus pro ſtatione nauium, vbi à ventis tutæ
ſint, l. portus 109. ff. de verb. ſignific. ripa eſt id, quod
flumen continet, & naturalem rigorem curſus
ſui tenet, l. 1. §. ripa, ff. de flumin. ſic à veteribus di
cta, quòd aquarum, & fluctuum agitatione rum-
patur; Dixi naturalem rigorem, quia licet quan-
doque in hieme extendatur, tamen ripa vſque
eò non extenditur, & ſic differt à littore, quia
littus euſque intelligitur quatenus maximus &
hybernus fluctus excurrit, ac exæſtuat. id quod
3 M. Ciceronem, cum arbiter eſſet, primum con-
ſtituiſſe ferunt, dicto §. flumina hoc tit. & l. littus,
96. ff. de verbor. ſignificat. differt etiam quia littus
eſt maris, & ripa fluminis, hinc riparij dicuntur,
qui in ripis habitant, ripariæ aues quæ in riparum
cauis nidificant, Plinius libro 30. natur. hiſtor.
cap. 4. & riparenſes milites, qui tuendis Imperij
limitibus deſtinati, fluuiorum ripis inſident, l. con
tra, C. de re militar. libro duodecimo. Item differt
tanquam res communis à publica, qua de re
infra.

In quibus differant res communes, à publicis.

DIfferunt inter ſe res communes, & publicæ. Primò quia commune id eſt, quod iure naturali omnibus pereque exponitur,
publicum quod iure gentium ad publicum vſum
ſecundum dominia diſtincta pertinet, & ideo di-
citur publicum, quaſi populicum. Secundò in re-
bus communibus nullum dominium conſtitutũ
eſt nec quò ad proprietatem, nec quò ad vſum
nullum enim dominium a iure gentium conſti-
tutum eſt in aere, aqua, vel mari, vt dicitur in l.
deprecatio, ff. ad l. Rhod. de iactu. ſed in publicis,
licet quò ad vſum, & ipſa communia ſint, tamen
quò ad proprietatem certum dominium in eis
ſtatutum eſt. Ideo riparum proprietas eorum eſſe
4 dicitur qui propè prędia poſſident, qua de cauſa
arbores quoque ibi natę eorum eſſe intelligun-
tur, & conſequenter fructus ex ipſis prouenien-
tes cùm acceſſorium ſequatur ſuum principale,
§. Riparum in fine hoc tit. l. 5. ff. eod. cap. Acceſſo
rium de regul. iur. in 6. idque optima ratione ſta-
tutum eſſe videtur cùm plerumque etiam vi flu-
minis ripas vicinoſque agros inundatione con-
teri, & depopulari contingat, & Regula ſit, vt
qui ſentit incommodum, debeat etiam ſentire
commodum, & è contra cap. qui ſentit de regul.
iur. in 6. Tertiò communia conceduntur occu-
pantibus. Publica non ſic, ſed ius gentium domi-
nium in eis conceſſit, vt ſint populorum circa ia
centium, & vicinorum, ideo nec occupari poſ-
ſunt. tot. tit. ff. ne quid in loco publi. & ne quid in
flumin. public. Quandoque tamen confunduntur publicum, & cõmune, vt in §. littorum quo-
que hoc tit. Pro cuius cognitione ſciendum eſt, id
quod commune eſt, publicum quandoque dici
poſſe, veluti ſi ab aliquo populo occupatum ſit, l.
10. ff. eod. maris enim, & littorum dominium
pręſcribi poteſt, tanto ſcilicet tempore, cuius ini-
tij memoria non extat. ſecundum gloſſ. poſt tex.
in l. vſum aquę, C. de Aquę ductu, lib. 11. ſic Vene
ti in mari Adriatico iuriſdictionem huiuſmodi
pręſcriptione conſecuti ſunt, vt tradit Bart. in d.
l. iniuriarum, §. ſi quis, ff. de iniur. vel etiam: com-
mune publicum dici poteſt, ſi eius vſum in rebus
ex hominum induſtria prouenientibus ſpectes,
vt nauigare, piſcari, retia ſiccare, & ex mari dedu
cere, caſam in littore ponere, & ſimilia, de qui-
5 bus in d. §. littorum quoque. Itẽ ſciendum eſt, ni-
hil eſſe commune, quod non aliquid publicum
habeat, vt, mare eſt commune, portus maris pu-
blicus; ſic nihil publicum quod non commune
aliquid habeat, veluti flumen eſt publicum, ſed
vſus fluminis ęquè communis eſt, vt maris, l. 1. ff.
de flumin. vtar igitur libere aqua fluminis, ſed
non vt aliquid ędificare, inobtruve poſſim. propte-
rea rectè dicitur in §. & quidem hoc tit. & in l. 2.
ff. eod. aquam profluentem eſſe communem,
quaſi innuat aliter de alueo, & ripis iudican-
dum fore.

SVMMARIVM.

1 *Res vniuerſitatis quæ ſint.*
2 *Differunt res vniuerſitatis a rebus communibus, & publicis.*

Domi-

3 *Dominium rerum uniuerſitatis non dicitur ſin-
gulorum, ſed vniuerſorum.*
4 *Pro debito vniuerſitatis non poſſunt capi perſonæ
ſingulares.*

§. Vniuerſitatis.

Quæ res dicantur uniuerſitatis.

VNiuerſitatis res dicuntur illæ, quæ uel ad
certam Ciuitatem, vel ad totum aliquod
1 collegium pertinent, vt Theatra, ſtudia,
fora, paſcua, nemora, & ijs ſimilia, §. vniuerſitatis
huc tit. l. 6. §. vniuerſitatis, ff. eod. Theatrum ædi-
ficium eſt ad videnda ſpectacula paratum, in for-
mam ſemicirculi diſpoſitum, differt ab Amphy-
teatro, quia eius forma rotunda eſt ex duobus ve
luti theatris conſtans. Stadium locus eſt, in quo
curulia certamina exercebantur inter homines,
equoſve currentes, & Athletas certantes, l. ci-
uitatibus in principio, ff. de legat. 1. Cicer. lib.
ſecundo, tuſcul. curſores (inquit) in ſtadio ex-
clamant, quàm maximè poſſunt. his rebus qui-
libet de uniuerſitate vti poterit, & ſi prohibea-
tur aduerſus prohibentem Iniuriarum agere
poterit, l. iniuriarum, §. & ita, ff. de iniur. Alij au-
2 tem qui de uniuerſitate non ſunt, vti minimè poſ
ſunt, & ſic differunt à rebus communibus, & pu
blicis; quia illę ſaltem quò ad uſum omnibus gen
tibus competunt, hæ ijs tantùm, qui ſub vniuer-
ſitate ſunt. illud ſciendum eſt, quòd licet ſingulæ
perſonæ de uniuerſitate, rebus uniuerſitatis utā-
tur, dominium non dicitur per hoc ſingulorum,
ſed uniuerſorum, unde nec quod uniuerſitati de-
3 betur, ſingulis debetur, nec quod uniuerſitas de-
bet, ſinguli debent, l. ſicut, §. ſi quid, ff. quod cu-
iuſque uniuerſitat. nomin. ubi Caſtrenſis notat
4 quod pro debito uniuerſitatis non poſſunt capi
perſonæ ſingulares, quia ipſę non debent, ſed
uniuerſitas.

SVMMARIVM.

1 *Res nullius.*
2 *Multis modis res nullius eſſe dicuntur.*
3 *Res nullius in quibus ab alijs differant.*

§. Nullius.

Quæ res nullius eſſe dicantur.

NVllius res dicuntur eſſe, illæ, quæ in nul-
lius bonis ſunt: id quod multis modis cō-
1 tingere poteſt, ſcilicet, natura, facto, diu-
turnitate temporis, euentu, & hominum cenſu-
ra. Natura, ut feræ beſtiæ, piſces, & uolucres, §. fe-
ræ hoc tit. facto, ut res, quæ a Domino habentur
2 pro derelicto, §. pen. eod. tit. diuturnitate tempo-
ris, ut theſaurus, §. theſaurus eod. euentu, ut hęre
ditas iacens, l. 1. ff. eod. cenſura hominum, ut res
ſacræ, religioſę, & ſanctę, §. nullius hoc titu. quod
enim diuini iuris eſt, id in nullius bonis eſſe cen-
ſetur, l. 1. ff. eod. & de his loquitur tex. noſter in d.
§. nullius cum aliquot ſeq. Differuntque ab alijs,
de quibus diximus, quia illę in uſu, & ſeruitio ho
3 minum conſiſtunt, hęc, in vſu, & miniſterio Dei.
ſtem illę quodammo dominio noſtro ſubijci poſ
ſunt, hę nullo pacto.

SVMMARIVM.

1 *Sacræ res, quæ dicantur.*
2 *Nemo propria authoritate ſibi ſacrum conſtitue-
re poteſt.*
3 *Quid ſint ſacra priuata apud Paul. I. C. in l. 9 ff.
ad l. Iul. peculat.*
4 *Denicales feriæ quæ.*
5 *Semel æde ſacra facta etiam diruto ædificio locus
ſacer manet.*
6 *Euocatio Deorum, quam expugnatores urbium
facere ſolebant.*
7 *Roma in tutela ignoti Dei erat.*
8 *Res ſacræ nullo titulo, neque modo aliquo aliena-
ri poſſunt.*
9 *Pro redemptione captiuorum, & pro alendis paupe
ribus vaſa ſacra vendi poſſunt.*
10 *Etiam pro neceſſitate Eccleſiæ res ſacræ uendi
poſſunt.*

§. Sacrę.

Quæ res ſacræ dicantur.

SAcrę res dicuntur illę, quę ritè per Pontifi-
1 ces Deo ſacratæ ſunt, vt ędes, & donaria,
quę ad miniſterium Dei dedicata ſunt, § ſa-
crę hoc tit. l. 6. §. ſacrę, ff. eod. fiebat olim huiuſmo
di conſecratio a cōſule, iuſſu populi, deinde trāſ-
lato in Principem imperio per Cęſarem ipſum,
aut illius authoritate, hodie apud nos per ſolos
religionis noſtrę antiſtites, & pontifices fit terū,
& locorum ſacrorum conſecratio, certis, & ſo-
lemnibus pręfatis verbis, ac ritu quodam ſingu-
lari religioſè obſeruato: quem Pontificia lex prę-
ſcribit. tot. tit. de conſecrat. Eccleſ. vel Altar. & de
2 conſecrat. diſtinct. 1. 2. 3. 4. & 5. nemo igitur pro-
pria auctoritate ſacrum ſibi conſtituere poteſt,
& ſi cōnſtituat, non ſacrum, ſed profanum erit,
d. §. ſacrę hoc tit. & d. l. 6. §. ſacrę, ff. eod. id eſt, pro-
cul à fano, & religione, l. nemo, & ibi Accurſ. C.
de ſumm. trin. quamuis Trebat. lib. 10. de relig.
& Macrob. lib. 3. ſaturnal. cap. 3. id duntaxat pro-
fanum eſſe exiſtiment quod ex religioſo, vel ſa-
cro ad hominum uſum conuerſum eſt. Quę au-
tem Paulus, I. C. in l. 9. ff. ad l. iul. peculat. ſacra pri
uata vocat, ea non ſunt de quibus hic loquimur,
3 ſed quæ nimirum ſingulis hominibus familijs, &
gentibus attributa ſunt, vt quotannis celebren-
tur, veluti diebus natalibus, luſtricis, nuptialibus,
& denicalibus. (ſunt denicales dies, feriæ illæ fune
rales, nouem dierum, quorum ſeptem primis, ca-
dauer domi deplorabatur, octauo efferebatur,
nono tumulabatur, quibus fas non erat, propin-
4 quos, familiares, eorumque fideiuſſores, in ius uo
care, hoc nobis ſignificat Vlp. I. C. in l. 2. ff. de in
ius uocand. dum air, funus familiare ducentem,
iuſtave mortuo facientem in ius vocari non
poſſe.) ſemelque ęde ſacra facta etiam diruto ędi-
5 ficio locus ſacer manet, vt ex Papin. in l. 73. ff. de
contrah. empt. refert Imperator hic, uno tāu eo
caſu ędes ſacra, profana fit; quando ſcilicet, ab ho
ſtibus capitur, l. cum loca, ff. de religioſ. & ſumpt.

ſuner. & hoc quia cum hoſtes urbem expugna-
bant, deos omnes tutelares indè ſolemni carmi-
ne euocabant, vel quòd crederent urbem non
aliter capi poſſe, vel ſi poſſet, nephas eſſe iudica-
rent, deos captiuos habere, idque conceptis qui-
buſdam uerbis fiebat, quę ſe apud Serenum ſam-
monicum legiſſe Macrob. ſaturnal. lib. 3. c. 9. re
fert in hęc pęnè uerba. Si Deus, ſi Dea eſt, cui po
pulus ciuitaſque Chartaginenſis in tutela eſt: te-
6 que maximè ille, qui vrbis huius populiq́ue tute
lam recepiſti, precor, ueneror q́ue, ueniamq́ue
a uobis peto, ut uos, populum, ciuitatemq́; Char
taginenſium, deſeratis, loca, templa, ſacra, urbé-
q́ue eorum relinquatis, abſq́ue his abeatis, eiq́ue
populo, ciuitatiq́ue metum formidinem, obliuio
nem inijciatis, proditiq́ue Romam, ad me meoſ-
q́ue ueniatis, noſtraque uobis loca, templa, ſa-
cra, urbs, acceptior, probatiorq́ue ſit, mihi quo-
que, populoq́ue Romano, militibuſq́ue meis,
præpoſiti ſitis, ut ſciamus intelligamuſq́ue, ſi ita
feceritis, uoueo uobis templa, ludoſq́ue facturũ.
Ad hanc deorum euocationem diſceſſionemq́ue
reſpexiſſe uidetur, etiam Virgil. libro ſecundo,
Aeneid. dum ait.

Exceßere omnes aditis ariſque relictis,
Dij, quibus Imperium hoc ſteterat.

Hac de cauſa, ne ſimili deprecatione Vrbs
Roma ab hoſtibus excantari poſſet, Deum in eu
7 ius tutela Roma eſſet, occultatum, & ignotum
priſci Romanorum voluerunt, vt refert Plin. lib.
28. cap. 2. hodie de locis captis ab hoſtibus, iure pō
tificio ſecus eſſe videtur, per tex. in c. paſtoralis, 7.
q. 1. vt videre eſt in ciuitate Hieruſalem. ſic diruto
ædificio iure Pontificum templi locus ſacer non
manet, ſed rurſus conſecrari debet, cap. eccleſijs
de conſecrat. diſtin. 1. niſi tectum duntaxat cor-
ruiſſet, parietibus illęſis manentibus, cap. ligneis
de conſecra. Eccleſ. Huiuſmodi res ſacræ nullo ti
tulo neque modo aliquo alienari, obligari, aut pi-
8 gnorari poſſunt, d. §. ſacræ hoc tit. l. ſancimus. & l.
iubemus, C. de ſacroſanct. eccleſ. cap. ſemel Deo
de regul. iur. in 6.

Quandoque tamen etiam harum rerum alie-
natio permittitur, veluti ex cauſa pietatis, & ne-
ceſſitatis, ex cauſa pietatis, vt pro redemptione ca
ptiuorum, pro alendis pauperibus, pro templis
9 Dei ædificandis, & mortuorum ſepulchris con-
dendis, in ijs enim caſibus etiam vaſa precioſa, &
ſacra alienari poſſunt in eadem forma, ſi alteri ec-
cleſię dentur, ſed ſi laicis dentur, prius confringi,
& conflari, & poſtea vendi debent, d. §. ſacræ &
d. l. ſancimus cap. aurum, & cap. gloria 12. q. 2. ex
cauſa autem neceſſitatis, vt ſi æs alienum vrgeret
eccleſiæ, & aliter perſoluere non poſſet. Authen.
10 hoc ius porrectum, C. de ſacroſanct. eccleſ. capit.
hoc ius 10. quæſt. 2. & tunc etiam cum debitis ſo-
lemnitatibus, de quibus in capit. ſine exceptione
12. q. 2. in cap. tua de his quæ fiunt à prælat. & in
cap. 1. de rebus eccleſ. non alienand. lib. 6.

SVMMARIVM.

1 *Res religioſa quæ.*
2 *Vnde dictæ.*
3 *Per illationem mortui locus religioſus efficitur.*
4 *Oſtenditur nullam repugnantiam eſſe inter §. no-*
ſtrum, & l. 6. ff. eod.
5 *Hodie nullus locus per illationem mortui religio-*
ſus efficitur, niſi epiſcopi conſecratio interueniat.
6 *Extra ciuitatem olim corpora defunctorum ſepe-*
liebantur.
7 *Hodie in eccleſiis chriſtiani ſeueliri ſolent.*
8 *Quæ differentia ſit inter ſepulchrum, monumen-*
tum, & cenotaphium.

§. Religioſum.

Quæ res dicantur religioſæ.

Religioſæ res dicuntur illæ, in quibus mor-
1 tui ſepeliẽdi gratia inſerũtur. §. religioſum
hoc tit. ſic dictę ſecundum Macrob. lib. 3.
ſaturnal. cap. 3. & Gell. lib. 4. noct. Atticar. cap. 9.
à relinquendo cum propter ſanctitatem quandã
à communi hominum vſu relinquantur, vel ſecũ
dum Lactant. in libro de vera ſapient. cap. 28. ab
2 eo quod mentem religent ne male agant homi-
nes, hinc, I. C. in l. quidam, ff. de condit. Inſtit. di-
cit, ſepulturam eſſe memoriam humanæ condi-
tionis, iuxta illud: homo es, ergo morieris. ſic in c.
in eccleſiaſtico. 13. q. 2. dicitur. Terram teris, ter-
ram geris, & in terram conuerteris. Quiſque igi-
tur propria auctoritate locum religioſum ſibi fa-
3 cere poteſt inſerẽdo ibi mortuum. d. §. religioſum
& l. 6. §. religioſum, ff. eod. quod ſi membra diuer
ſis in locis recondita ſint, ille locus efficitur reli-
gioſus, in quo caput continetur, cum caput prin-
cipalior pars hominis ſit, l. cũ in diuerſis, ff. de re
ligioſ. & ſumpt. ſuner. Animaduertendum tamẽ
eſt, quod ſi inſeratur mortuus in locum alienum,
locus non efficitur religioſus niſi ille, qui intulit
loci pretium præſtet, quinimo nec in locum cō-
munem inuitis ſocijs mortuus inferri poteſt, licet
ſecus ſit in cōmune ſepulchrum, d. §. religioſum
& l. is, qui & l. oſſa, §. pen. ff. de religioſ. & ſumpt.
ſuner. ſic nec vſuſructuarius inuito proprietario,
nec proprietarius, inuito vſufructuario mortuũ
inſerre, & locum religioſum facere poteſt, d. §. re
ligioſum, ſi tamen inferatur mortuus in locum
alienum conſentiente domino a principio, locus
efficitur religioſus, quamuis poſtea dominus ra-
tum non habuerit, ſic negatiuè ratum non ha-
buerit legitur hic, ſed quod hic negatiuè in l. 6. §.
religioſum, ff. eod. affirmatiuè legitur, & affirma-
tiua lectio comprobatur auctoritate Theophili,
quem ferè omnes ſequuntur, Ant. Contius, Fran
ciſcus Balduinus, & alij: exiſtimantes hoc loco
negationem à Iuſtiniano eſſe tollendam. contra
Haloander putat, d. l. 6. ex hoc loco negationem
addendam eſſe, quod Ant. Auguſt. lib. j. Emẽdat.
cap. 2. in principio improbat; vtraque tamen le-
ctio ſuſtineri poteſt, vt rectè ſentit hic pręclariſſi-
mus iuriſconſultus Hermanus Vulteius. nam ſi
ab initio dominus conſentiat, vt in locum ſuum
mortuus inſeratur & illatus ſit, licet poſtea ratũ,
non habeat, locus religioſus, nihilominus effici-
tur, hæc eſt ſententia lectionis negatiuæ. ſed & ſi
ab initio inſcio, vel inuito domino intulerit: & id
4 dominus cum reſciſſet, ratum habuerit, fiet & ita
locus religioſus: hæc eſt ſententia lectionis affir-
matiuæ. Ratio primæ ſententię eſt, quia quod ſe-
mel placuit amplius diſplicere non poteſt, capit.
quod

quod ſemel de regu. iur. in 6. Ratio ſecundæ eſt,
quia ratihabitio mandato æquiparatur, vnde ſa-
tis eſt, conſenſum ex poſt facto interuenire, l. vlt.
C. ad Macedon. cap. iura de iur. patron. & cap. ſi.
16. q. 1. & hæc olim. hodie enim noſtra chriſtiano
rum religio non admittit, illatione cadaueris, lo-
cum antea profanum ſolius priuati arbitrio, &
voluntate religioſum fieri: ſed ita demum, ſi per
5 Pontificem, ſolemni ritu deſtinetur locus ſepe-
liendis mortuis cap. ad hæc de religioſ. domib. o-
lim, etiam lege 12. tab. alijsque legibus, ne in vrbe
locove publico cadauer inferretur, aut fieret ſe-
pulchrum, vetitum erat & hoc quia huiuſmodi
feralibus contaminari ſanctum municipiorum
ius, pollui que vrbis Genius videbatur, l. 3. §. diuus,
ff. de ſepulchr. violat. l. mortuorum, C. de religioſ.
& ſumpt. funer. quod ſi aliquos legimus in vrbe
ſepultos, illis honoris, & virtutis cauſa cóceſſum
intelligi debet, vt Syllę, Traiano & alijs Cicero li.
3. de legibus. ſic in veteri, & nouo teſtamento legi
tur, quòd Iudæi extra ciuitatem ſepeliebantur, vt
6 conſtat Geneſeos cap. 50. vbi Iacob fuit in terra
Chanaam ſepultus, & Chriſtus Dominus in hor
to, vbi Ioſeph ab Arimathia ſibi ſepulchrum fece
rat, hodie tamen & in ciuitate, & in Cœmeterijs,
ac eccleſijs Chriſtiani ſepeliri ſolent tot. tit. extra
de ſepultur. Cœmeterium eſt locus iuxta eccleſiã
ſepulturis deputatus, ſic dictus quaſi ciniſterium,
quia ibi, ſcilicet, cinis mortuorum teritur. vel à ci
nos quod eſt dulce, & tero quod eſt ſtatio, quaſi
dulcis ſtatio animarum. intellige niſi ſint excom
municati cap. ſacris de ſepult. vel vſurarij manife-
ſti cap. quanquam de vſur. Hi enim etiam ſi fue-
rint ſepulti exhumari, proculque ab eccleſiaſtica
ſepultura proijci debent, d. cap. ſacris, quod ſi oſſa
eorum, ab aliorum corporibus diſcerni nequeãt,
certa ſacra expiari, & reconciliari debet, ca. con-
ſuluit de conſecrat. eccleſ. ſic eccleſiaſtica ſepultu
ra denegatur his, qui ſe ipſos interficiunt, vel in
torneamentis, aut duello ab alijs occiduntur cap.
placuit & ibi gloſ. 23. q. 5. cap. extra de torneamẽ-
tis. Loca autem in quibus mortui ſepeliuntur, ſe-
pulchra, monumenta, & cenotaphia appellãtur,
quæ nomina licet quandoque confundantur, di-
uerſa tamen ſignificant, nam propriè ſepulchrũ
dicitur illud, in quo corpus ſepultum eſt. monu-
mentum & cenotaphium quod honoris tantum
& memoriæ cauſa factum eſt, nullo corpore in
eo exiſtente ideo à Græcis inane ſepulchrum &
à Virgil. inanis tumulus appellatur, l. monumẽ-
tum, ff. de religioſ. & ſumpt. funer. Virgilius libro
3. Æneid.

Libabat cineri Andromache, manesq; vocabat.
Hectoreum ad tumulum, viridi de ceſpite inanẽ.
Et geminas cauſam lacrymis ſacrauerat aras.

Ad quem locum reſpexiſſe videtur Martianus
iuriſconſultus in l. 6. §. religioſum, ff. eod. ut ibi Bu
dæus & Coraſ. volunt, dum auctoritate Virgilij
fretus dixit, Cenotaphium locum religioſum eſ-
ſe, fortè propter illa verba ſacrauerat, in quo ta-
men reprehenditur à Diuis fratribus vt Vlpia-
nus docet in l. 7. ff. eod. & rectè quidem, nam cum
illatione cadaueris locus religioſus fiat; & in tu-
mulum inanem nullum corpus nullique cine-
res illati ſint, merito religioſus dici non poteſt, l.
vel quę ff. de religioſ. & ſumpt. funer. ex quo, &
Virgilij auctoritas reprobata eſſe cenſetur, vt ibi
Accurs. in d. l. 6. exiſtimauit. ſed certè non loqui-
tur Virgilius de ſimplici cenotaphio, hoc eſt, ina
ni & imaginario tumulo, ſed de eo ad quem ge-
minæ aræ, & quidem ſacræ extructæ erant, & ad
quem ſolemnibus ſacrificijs factis, Hectorei ma-
nes vocabantur, quod & ab Alciat. lib. 10. Parer.
cap. 12. & Coraſ. in d. l. 6. ff. eod. animaduerſum
video. ideo nimirum eſt, ſi vſus ſit verbo ſacra-
uerat.

S V M M A R I V M.

1 *Sancta res, quæ, & vnde dictæ.*
2 *Sagmen herba.*
3 *Sacroſanctum, & ſanctum quid.*
4 *Leges ſanctæ.*
5 *Muri ciuitatum ſancti.*
6 *Pœna capitis impoſita eſt contra eos. qui muros ci uitatis ſcandunt.*
7 *Cur muri, ſancti fabula apud Theophilum.*
8 *Portæ ciuitatum, an & ipſæ ſanctæ ſunt.*
9 *Legati ſancti.*

§. Sanctæ.

Quæ Res ſanctæ dicantur.

SAnctæ Res dicuntur illæ, quæ nec ſacræ, nec
prophanæ ſunt, ſed ſanctione quadam ab
1 hominum iniuria confirmatæ: ſic dictæ à
ſagminib. herbis, quas Legati pop. Romani miſſi
ad hoſtes ſecum ferre ſolebant, ne violarentur.
§. ſanctæ, hoc tit. l. 8. & 9 §. propriè. ff. eodem. Sag-
2 men herba eſt vulgaris, & nota, vbique ſine ſe-
mine creſcens, vulgus verbenam nuncupat. Plin.
lib. 22. cap. 11. quæ ideo ſacra exiſtimata fuit, pro-
pterea quòd ex loco ſacro, hoc eſt, ex arce Capi-
tolij, à Conſule, vel Prætore cum ſua terra eueile
batur. quicquid igitur inuiolabile eſt, id & ſanctũ
dici poteſt. Sic Cicero pro Archia poeta, ait, ſit
ſanctum apud vos hoc poetæ nomen. hinc & ſa-
3 croſanctum veteres dixerunt, quod qui violaſſet
morte pœnas penderet, cuius generis Aediles, &
Tribunos plebis fuiſſe, vel ex eo licet intelligere,
ꝙ Liuius lib. 3. latam olim legem referat, ut qui
eis nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet. Hinc
Iuuenalis ſatyr. 3. oſtenſurus, nihil eſſe, ꝙ a Græ-
corum libidine, tutum foret, ait:

Præterea ſanctum nihil eſt, ab inguine tutum,
Non matrona laris, non filia virgo, neque ipſe
Sponſus leuis adhuc, non filius ante pudicus.

Huiuſmodi autem res ſanctæ ſunt, leges, muri,
& portæ ciuitatum. d. §. ſanctæ, & d l. 8. & 9. §. pro
priè. leges ſanctæ meritò dicuntur, tum quòd di-
4 uina ſanctione ſubnixæ: tum etiam, quòd pęnis,
& ſupplicijs coerceantur, qui iuſſis earum nó ob-
temperant. l. ſanctio. ff. de pęn. hinc & ſanctiones
propriè dicuntur eæ legum partes, quibus pœnæ
conſtituuntur aduerſus eos, qui contra legem fa
ciunt. d. §. ſanctæ, d. l. 9. §. propriè, & d. l. ſanctio. Ci
cero 6. Vert. niſi vehementius, inquit, minatus eſ
ſem: niſi legum ſanctionem, pęnamque recitaſ-

ſem, tabularium mihi poteſtas facta nõ eſſet. Mu-
5 ri & ipſi ſancti ſunt non ſolum ciuitatum, ſed etiã
municipiorum, d. §. ſanctæ, & d. l. 8. §. in munici-
pijs. ff. eod. quin & pomœrium (hoc eſt locus ille,
iuxta murum vrbem circundans) ſanctum intel-
ligitur. Cum id ſpatium neque habitari, neq; ara-
ri fas ſit, Liuius lib. 1. & quoniam ſancta loca, di-
xit antiquitas, quæ pœnis adiectis inuiolata ma-
nent, ut ſupra quoque diximus: Ideò capitalis
pœna etiam conſtituta eſt in eos, qui vrbis muros
6 violant. l. ſi. ff. eod. ſicut & qui ſcalis admotis tran
ſcendunt. d. l. ſi. aliter enim quàm per portas egre
di hoſtile, & abominandum Romanis ſemper
fuit, propter quod, & Romuli fratrem Remum
occiſum fuiſſe traditur, in d. l. ſi. cauſa ſanè, ut etiã
M. Cicer. libro tertio Offic. videtur, nec probabi-
lis, nec ſatis aduerſus fratrem idonea. Ideo Luc.
lib. 1. bell. ciuil.

Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longe fatorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Poſſunt, & alia ratione muri ſancti uocari, cum
enim ſancire firmare ſignificet, & muri firmè
nos tueantur, meritò ſancti appellantur. Neque
prætereunda eſt etiam appellationis cauſa, quam
7 ut fabuloſam cõmemorat Theophil. hic. Quippè
veteres fabulantur, verſatos inter homines ali-
quando deos eſſe, qui & eos à malis immunes vn
dique ſeruabant, ſed procedente tempore factũ
eſſe, ut hominum pertæſi, eos deſeruerint. Ab his
igitur cum ſe uiderent homines deſtitutos ad imi
tationem cuſtodię, quam ab illis habuerant, mœ-
nium ambitum, ſiue muros excogitarunt, qui
cum deorum loco fuerint, meritò etiam ſancti di
8 cti fuerunt. Portas & ipſas ſanctas uocat Imp.
hic & Caius Iuriſconſ. in l. 1. ff. eod. refert tamen
Coraſ. ibi, ſe librum vetuſtiſſimum aliquando le-
giſſe, in quo hæc verba, & portæ, deerant, ita, ut
Caius in d. l. 1. muros ſanctos ſcripſerit, non itẽ
portas, cui lectioni opitulari videtur Plutarch. in
ſuis problemat. anxiè quærens, cur antiqui mu-
ros omnes putauerint ſanctos, non item portas,
eique tandem rationi aſſentire uidetur, quod ca-
dauera, per eas efferentur, & ſanctum eſſe non
poſſe, quod funeſtum ſit. Verum cum & Hermo
genianus in l. 2. ff. ne quid in loco publico, & Iu-
ſtian. hic confirment portas ſanctas eſſe, nihil hac
in re aduerſus receptam literam decernendum
9 eſſe exiſtimo. Sic & legati tàm hoſtium, quàm a-
micorum ſancti dicuntur, nec eos uiolare licet. l.
ſi. ff. de legation. cap. ius gentium. 1. diſt.

SVMMARIVM.

1 *Concordantes tituli cum hac ſecunda parte.*
2 *Res ſingulorum.*
3 *Qualiter, & quot modis rerum dominia acquiran tur.*
4 *Ius ciuile, quando eſſe cœperit.*
5 *Quid ſit dominium, & vnde dictum.*
6 *Quotuplex ſit.*
7 *Quot ſint dominij partes.*

Secunda pars Tituli.

§. Singulorum.

Abſoluta rerum diuiſione, & qualitatibus
earum explicatis, tranſit Imperat. nunc
1 ad alteram tituli partem, in qua de mo-
dis acquirendi rerum dominia agitur, & concor-
dat tit. ff. de acquir. rer. domin.

Quæ res ſingulorum eſſe dicantur.

Singulorum res eſſe dicuntur, quæ in priuato-
rum, & ſingulorum hominum dominio eſ-
2 ſe poſſunt, non quæ communes, publicæ,
uniuerſitatis, aut in nullius bonis ſunt. §. ſingulo-
rum, hoc tit. & l. 1. ff. eod.

Qualiter rerum dominia acquirantur.

Varijs modis, tam de iure naturali, quàm ci-
uili, dominia rerum acquiri poſſunt. De
iure enim ciuili, & uniuerſaliter, & parti-
3 culariter. Vniuerſaliter, tam ex teſtamento, quã
ab inteſtato, arrogatione, & additione bonorum
libertatis conſeruandæ cauſa. Particulariter, vſu
capione, præſcriptione, donatione, & ſimilibus
alijs, de quibus infra in titu. ſeq. De iure gentium
etiam quod naturali ratione inter omnes homi-
nes ęquè ſeruatur, pluribus alijs modis rerum do-
minia acquiri poſſunt, quos omnes iuſto ordine
complectitur Imperat. hic ab hoc §. ſingulorum,
vſque in finem tituli, eoſque prius merito enume
rare uoluit, ut natura priores, quippe uetuſtius
ius gentium eſt, vtpotè vna cum humano genere
proditum, non ſic ciuile, quod tunc eſſe cępit, cũ
4 ciuitates condi, magiſtratus creari, & leges ſcribi
cœperunt. d. §. ſingulorum in fine. Antequam ta-
men ad eorum explicationem deueniam, non-
nulla de dominio, eius partibus, & diuiſionibus
pro iuuenum facilitate proponenda uidentur,
quæ alias obſcuritatem parere poſſent.

Quid ſit dominium.

5 Dominium ſecundum Bart. & Doct. in l. ſi
quis. §. differentia. ff. de acquir. poſſ. eſt ius
perfectè diſponendi de re corporali, cuius
quis copiam habet, vel vindicandi rem abſentẽ,
niſi lege, aut conuentione prohibeatur. Dicitur
ius, id eſt, legitima facultas, de re corporali, quia
in rebus incorporalibus dominium propriè non
cadit, ſicut nec poſſeſſio. l. rectè dicimus. ff. de ver
bor. ſignificat. l. ſeruus 43. §. 1. ff. de acquir. rerum
domin. perfectè diſponendi, quia in re ſua quili-
bet eſt moderator, & arbiter, unus præcipuus do
minij effectus. l. in re mandata. C. mandat. cuius
quis copiam habet, quia tunc demum hoc licet cũ
rei copia penes dominum extat, vel vindicandi
rem abſentem: nam ſi apud alium rei vindicatio
competit, nec ante diſponere poteſt. l. in rem. ff.
de rei uindicat. niſi lege, aut conuentione prohi-
beatur. lege, propter perſonas, quibus lex domi-
nij effectum impedit, vt de rebus ſuis ad libitum
diſponere non poſſint, de quibus uidebimus inf.

ta

in tit.quib.alien.licer,vel non:conuentione,propter debitores, qui licet domini ſint rei pignori datæ, tamen de ipſis propter conuentionem cū creditoribus initam diſponere non poſſunt, vt eod.tit.quib.alien.lic.in §. contra.

Vnde dictum ſit dominium.

DOminium à domo nomen habet, inde & Dominus per deriuationem dictus eſt qui domui præeſt & cunctæ familiæ dominatur.Iſidor.lib. 10.Etymol.Macrob.lib.1.Saturnal. capit. 15.fortè quia olim eatenus dominia porrigebantur,quatenus fines domus extendebantur.

Quotuplex ſit dominium.

DOminium duplex eſt, directum, & vtile.
Directum dicitur illud, quod habent domini ſuperiores in rebus ſeudalibus, emphiteuticis,& ſuperficiarijs,& eſt ſine fructu, cū
ſpe tamen conſolidationis. Vtile dicitur quod ha
bent vaſalli in bonis feudalibus, emphiteutæ in
6 bonis emphiteuticarijs,& ſuperficiarij in bonis ſu
perficiarijs,& eſt cum fructu. Bart. & Doct.in l.ſi
quis,§.differentia,ff.de acquir.poſſeſſ. ſuperficia-
rij ſunt hi,qui in alieno ſolo ſuperficiem ita habēt
ut certa penſione præſtita, in eo poſſint omnia
quæcunque facere,quæ Domini poſſunt, nihilq́;
eis ad iuſtum dominium deeſſe videtur præter ſo
lutionem penſionis.Connanus Comment. iur.
ciui.lib.7.cap.12.nu.4.in fi.Eſt & quaſi dominiū,
quod habere cenſentur hi, qui rem bona fide emunt ab eo qui dominus non eſt,quem dominū eſſe credebant.iſti enim domini dici nō poſſunt, cum ille,qui vendit dominium quod non habet, in eos transferre non poſſit, ſtante iuris regula, quod nemo plus iuris in alium transferre poſſit, quam ipſe habet l.nemo,ff.de regul.iur. ideo quaſi domini dicuntur competitq́ue eis Publiciana actio aduerſus quoſcunque præter veros dominos rei, de qua videbimus in §. ſed iſtæ infra de action.poſſunt & aliæ dominij ſpecies conſiderari,quas recenſet Alciatus lib.2.Parerg.c. 15.

Quot ſint partes dominij.

DOminij partes duæ ſunt. Proprietas, & vſusfructus. Proprietas duplex eſt, plena
& nuda; plena dicitur illa quæ cōiuncta
7 eſt cum vſufructu,& hæc plenum, & verum do-
minium appellatur.gloſ.in l.4.ff.de vſufruct. nu-
da dicitur quæ ab ipſo vſufructu ſeparata eſt, l. 2.
ff.quibus mod.vſusfruct. amittat.

SVMMARIVM.

1 *Per occupationem animalium dominium acquiritur.*
2 *Qui alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia inuito domino, iniuriarum actione tenetur.*
3 *An capta in alieno fundo inuito domino efficiantur capientium.*
4 *Triplicis generis animalia ſunt.*
5 *Animalia naturaliter fera cuilibet occupanti conceduntur.*
6 *Animalia naturaliter fera, ſed arte reddita manſueta,non aliter occupanti conceduntur, quàm ſi reuertendi animum habere deſierint.*
7 *Animalia naturaliter manſueta nullo modo alterius fieri poſſunt.*

§.Feræ cum quatuor §§.ſeqq.

Quot modis de iure gentium rerum dominia acquirantur.

MVlti,& varij ſunt modi,per quos rerum
dominia de Iure gentium acquirun-
tur.& primò quidem acquiritur per oc
1 cupationem eorum animalium,quæ vel venatio
ne,vel piſcatione, vel aucupio apprehenduntur,
non tantum in proprio ſolo,ſed etiam alieno, §.
feræ hoc tit.l.1.& 3.ff.eod.verum bene eſt quòd
qui alienum fundum ingreditur venandi, aut au-
cupandi gratia,poteſt à domino, ſi is præuiderit
iure prohiberi d.§.feræ & §.Apium hoc titu.d.l.3.
ff.eod.& l.diuus,ff.de ſeruit.ruſtic.præd.& ſi con-
tra prohibitionem ingrediatur,iniuriarum actio-
2 ne conueniri poteſt ſecundum gloſ.in d.l. 3. & in
d.l.diuus. Quid tamē de rebus captis in hoc caſu,
an efficiantur capientium?in diuerſas ſententias
abeunt interpretes. Accurſ.hic exiſtimat venato-
rem huiuſmodi, id quod cepit ſuum non facere,
id quod quodammodo probare videtur tex. in l.
in laqueum,55.ff.de acquir.rer.domin. quem ita
intelligit Cuiac.lib.4.obſeruat. cap. 2. Contrariā
3 tamen ſententiam tenet gloſ. in d l. diuus,quam
Bart.& communiter Doct.ibi ſequuntur,vt An-
gel.Porc.& alij hic tradunt ea potiſſimum ratio-
ne;quia feræ beſtiæ,in ſyluis,non ſunt eius,cuius
eſt ſylua,nec ab eo poſſidentur,l. 3. §. item feras,
ff de acqui.poſſeſ.& l.ſi Apes,ff.de furt. Cum au
tē triplicis generis ſint aīalia:alia naturaliter fera,
q̄ ſyluis delectantur,& oīno ab humana conuer
ſatione abhorrent,vt Vrſi,Vulpes,Apri,Damæ,
piſces,& volucres penè omnes. Alia natura qui-
dem fera,ſed arte reddita manſueta, vt Pauones,
columbæ,cerui,& ſi quæ alia ſimilia ſunt. Vergi-
lius 7. Æneid.

Ceruus erat forma præſtanti,& cornibus ingens
Tyrrheidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant.

4 & paulò poſt.

Ille manum patiens,menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſyluis,rurſusq; ad limina nota
Ipſe domum ſera quamuis ſe nocte ferebat.

Alia naturaliter manſueta,vt Gallinæ, Anſe-
res,canes,& cætera domeſtica animalia. Ideo de
eorum occupatione diuerſæ etiam regulæ tenen-
dæ ſunt.

Prima regula. Animalia naturaliter fera iure
naturali cuilibet occupanti conceduntur,§.feræ,
5 & §.apium hoc tit.l.1.3.& 5.ff. eod. donec enim
in naturali laxitate ſunt,nullius eſſe cenſentur, d.
§.feræ:qđ adeò verum eſt,ut etiam ſi fera beſtia ita
vulnerata ſit, vt capi poſſit,noſtra adhuc eſſe nō
itelligatur,donec capta ſit,cū multa interim acci
dere poſſint,vt non capiatur,reprobata Trebatij
ſnīa,qui putauit ſtatim noſtrā eſſe,& eouſque no

ſtram

ſtram videri, donec perſequimur, §. illud quæſitũ eſt hoc tit. & l. 5. § 1. ff. eod. Capta etiam huiuſmodi animalia, eatenus noſtra eſſe cenſentur, donec cuſtodia noſtra coercentur, quod ſi cuſtodiam noſtram euaſerint, & in naturalem libertatem ſe receperint, noſtra eſſe deſinunt, & rurſus alterius occupantis fiunt, d. §. feræ & d. l. 3. ff. eod. naturalemque libertatem recepiſſe cenſentur, cum vel oculos noſtros effugerint, vel ita in conſpectu noſtro ſint, vt difficilis ſit eorum perſecutio, d. § feræ in fine & §. apium hoc titu. verſic. examen, l. 5. in principio & in §. examen, ff. eod. Atque hęc cum ita ſint non immeritò quæſiuerit aliquis, cur hoc ius venandi potiſſimum feras beſtias pleriſque in locis, ſoli Principes, & Domini territoriorum ſibi vſurpent. Reſpondet Cuiac. lib. 4. obſeruat. ca. 2. id à Romanis, qui iuſgentium proprius ſubſecuti ſunt, ſtatutũ fuiſſe, ſed moribus hac in parte iuriſgentium multum detractum fuiſſe. quod quidem à Principibus ex iuſta cauſa fieri poſſe, Doc. magis communiter tenent, vt teſtatur Couar. in regula peccatum de regul. iur. in 6. §. 8. licet multi, quos idem Couar. refert, hoc negent.

Secunda regula. Animalia naturaliter fera, ſed arte reddita manſueta, non aliter occupanti conceduntur, quam ſi reuertẽdi animum habere de-
6 ſierint, quod tunc cognoſcitur, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint, §. pauonum hoc tit. l. 4. & 5. ff. eod.

Tertia regula. Animalia naturaliter manſueta, nullo modo alterius fieri, aut occupari præter
7 domini volũtatem poſſunt, adeo ut ſi quis ea animo lucrandi incluſerit, furtum committat, §. Gallinarum, hoc tit. & d. l. 5. in fine, ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Capta in bello efficiuntur capientium.*
2 *Res immobiles in bello captæ fiunt Principis.*

§. Item ea, quæ ex hoſtibus.

Secundò acquiritur dominium per captiuitatem. Capta enim in bello iuſto, & legitimo,
1 ſtatim iuregentium capientium fiunt, §. itẽ ea, quæ ex hoſtibus hoc tit. & l. 5. §. fi. ff. eo. id quod hodie in perſonis in bello captis locum non habet; ſublata enim eſt ſeruitus inter Chriſtianos, vt teſtatur Barto. in l. hoſtes, ff. de captiu. & poſt-
2 limin. reuerſ. nec etiam in rebus immobilibus q̃ fiunt Principis, qui bellum indixit l. ſi captiuus, ff. de captiu. & poſtlimin. reuerſ. ſed ſolum in rebus mobilibus, vide quę ſcripſi in tit. de iur. natu. in §. ius autem gentium & in titu. de iur. perſon. in §. ſerui autem.

SVMMARIVM.

1 *Per inuentionem rei natæ in littore maris dominium acquiritur.*
2 *Inuenta in loco priuato inuentoris non fiunt.*
3 *Qui inuentum domino non reddit, furtum committit.*
4 *Inuenta res dicitur, quæ apprehenſa eſt.*

§. Item lapilli.

Tertiò acquiritur dominium per inuentionem rei, quę nata ſit in littore maris, vt
1 ſunt lapilli, gemmæ, & aliæ res ſimiles. hę enim cum antea in nullius bonis fuerint, & à nemine poſſeſſæ, meritò inuentoris ſunt, §. item lapilli hoc tit. & l. item lapilli, ff. de rer. diuiſ. ſecus igitur eſt in rebus in priuato loco, aut publicis ini-
2 ribus, inuentis, vel etiam in littore maris, non tamen ibi natis, ſed caſu fortè, aut fortuna amiſſis. hęc enim inuentoris non fiunt, vt in §. fi. hoc titu. imò qui inuenit & non reſtituit, furtum committit, iuxta illud D. Auguſt. relatum in cap. ſi quid
3 14. q. 5. ſi quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti, idem habetur in l. falſus 44. §. qui alienum, ff. de furt. Debet igitur inuentor, ut crimen furti effugiat, propoſito publicè libello, populum admonere, inueniſſe ſe, & redditurum ei, qui ſuas eſſe docuerit, d. §. qui alienum, quòd ſi nullus appateat, poterit in hoc caſu, ſi paupertate prematur, eam velut delatum Dei munus, & fortunæ beneficiũ, retinere argumento l. 51. 5. 63. ff. de acquir. rer. domin. aliàs in pauperes vel pios vſus erogare debet: caueat tamen, vt admonet Naua. in ſuo Manuali, cap. 17. num. 171. ne nimia cupiditate decepius, omittat debitam inquiſitionem, aut pauperiorem, quam ſit, ſibi eſſe perſuadeat. Per inuentionem hoc in loco, non nudum aſpectum rei intelligo, ſed talem, quem ipſius rei appræhenſio ſequatur. ideo ſi Titius gemmam uidit, Sempro-
4 nius autem prius apprẽhendit, ipſe dominus eſt, non Titius l. 1. §. 1. ff. de acquir. poſſeſſ. tradit gloſ. & traduot doct. hic, ex quo infertur ad inſinuita ciuitatum, quòd qui inuentus fuerit cum armis, damnetur in centum, vt non habeat locum, niſi quis captus ſit Barto. & alij in d. l. 1. & in l. 13. C. de fideiuſſ. & mandat. Quę differentia ſit inter gẽmam, & lapillum, habemus a Pomponio, I. C. in l. & ſi eum ſint, §. pen. ff. de auro & argent. legat. ſcilicet, ut gemmę ſint pellucidę materię; veluti ſmaragdi, chryſolyti, & ameuſti: lapilli contrarię naturę; vt obſidiani, & veientani. id quod Laurentio vallę prębuit anſam iuriſconſultos calumniandi exiſtimantis, omnẽm lapidem pretioſum, ſiue tranſlucentem, ſiue nõ lucidum, ſi magnus eſt, gemmam uocari, ſi paruus gemulam, aut lapillum, ſed ab eius morſibus Pomponium in hoc grauiter, & eruditè uindicauit Alciatus ulr magni nominis lib. 4. de verb. ſignific. propè finem aduerſus Laurent. Vallam.

SVMMARIVM.

1 *Acquiritur dominium ex procreatione animalium.*
2 *Partus ex ancillis noſtris, noſtri fiunt.*

§. Item ea, quæ ex animalibus.

1 Quartò acquiritur dominium ex procreatione animalium, quę dominio noſtro ſubiecta ſunt, §. item ea, quæ ex animalibus hoc tit. l. 2. & 6. ff. eod. adeo quod & partus, qui ex ancillis

ellis noſtris naſcuntur, noſtri fiunt, §. ſerui ſuprà
2 de iur. perſon. l. fin. ff. de acquir. rer. domin. & ſic
cuius eſt venter, eius eſt & partus, l. 5. §. idem ſcri
bit, ff. de rei uindicat.

SVMMARIVM.

1 *Per alluuionem fluminis, dominium acquiritur.*
2 *Vi fluminis aſportata condici poßunt.*
3 *Quando vi fluminis adiecta noſtra efficiantur.*

§. Præterea quod per alluuionem.

QVintò acquiritur dominium per alluuio-
nem: ea enim, quę a flumine agris noſtris
1 paulatim, & latenter adiecta ſunt, vt de-
pręhendi non poſſit quid, quantum, & quo mo-
mento temporis adiectum ſit, iure gentium no-
ſtra fiunt, §. præterea hoc tit. l. 7. §. pręterea, ff. eo.
Lucanus.

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

Secus eſt, ſi repentino quodam impetu flumi-
nis aliquid adiectum ſit, nam tunc non acquiri-
2 tur, ſed prioris domini remanet, d. §. pręterea, &
d. l. 7. §. pręterea. ſicut trabes, & ligna vi fluminis
aliò aſportata condici poſſunt, l. ſi quis, §. fin. ff. ſi
cert. petat. niſi illud quod adiectum eſt, Domini
negligentia tanto tempore ibi ſteterit, vt terra
unita ſit, & arbores quas ſecum traxit radices ege
3 rint, nam in hoc caſu, etiam efficitur illius, cui
adiectum eſt, d. §. præterea in fine, & d. l. 7. §. prę-
terea, vide Bart. in tract. Tyberiadis, & Baptiſt.
Aymum Parmenſem I. C. præclariſſimum in
ſuo tract. de Alluuionum iure.

SVMMARIVM.

1 *Ex uicinitate inſulæ dominium acquiritur.*
2 *Inſula quid.*
3 *Inſula in mari nata occupanti conceditur.*
4 *Inſula in flumine publico nata efficitur eorum, qui propè ripam prædia poſsident.*
5 *Alueus fluminis eorum efficitur, qui propè ripã prædia habent.*
6 *Ager in formam inſulæ redactus eius remanet, cuius antea fuerat.*
7 *Inundatio ſpeciem fundi non mutat.*

§. Inſula, & §. Quod ſi naturali.

1 SExtò ex uicinitate Inſulę iure naturali domi-
nium acquiritur, §. inſula hoc tit. l. 7. §. inſu-
la, ff. eod. inſula eſt terra aquis circumflua,
2 ob ſpiritum eo loci erumpere non ualentem,
enata. Plin. lib. 2. cap. 85. naſciturque, vel in mari,
vel in flumine. in mari nata, ſi fuerit naturalis,
& iam olim uiſa, eius remanet qui iuris dicendi
auctoritatem ibi locorum habet, l. inſulę, ff. de iu-
dic. l. illicitas, §. qui uniuerſas, ff. de offic. pręſid. ſi
3 accidentalis, & iam nata, atque adeo noua in ma
ri apparens, cum nullius ſit, occupãti conceditur,
d. §. inſula hoc tit. & d. l. 7. §. inſula, ff. eo. in flumi-
ne uerò nata, ſi quidem publicum ſit, illius com-
modo cedit qui ex uicino, atque è regione fundũ
poſſidet, ut hic & in d. l. 7. & ſic ex huius inſulę
uicinitatè dominium nobis acquiri, intelligimus.
4 unde ſi mediam partem tenet, communis eorũ
efficitur, qui ab utraque parte fluminis uicina
prędia habent, pro modo cuiuſque prædij latitu-
dinis, ideſt, frontis cuiuſque agri. ſi uerò alteri par
ti proximior ſit, eorum tantum eſt, qui ab ea par
te prope ripam prędia poſſident, d. §. inſula hoc
tit. & d. l. 7. §. inſula, ff. eod. eodem modo ſi natu-
rali alueo derelicto ad aliam partem flumen flue
re cœperit, uel iterum nouo alueo relicto ad prio
rem, & naturalem alueum reuerterit, nouus al-
5 ueus ſemper eorum efficitur, qui prope ripam
aluei prędia poſſident, §. quod ſi naturali hoc tit.
& d. l. 7. §. quod ſi ff. eod. ſecus autem eſt, ſi flumẽ
agrum alicuius in formam inſulę redegerit, in
hoc enim caſu proprietas non mutatur, ſed ager
6 eius permanet, cuius & antea fuit d. §. inſula in
fine: ſicut nec ſi totus ager inundatus fuerit, nam
etiam in hoc caſu recedente aqua, ager eius ma-
net cuius, & antea fuerat, & hoc quia inundatio
7 ſpeciem fundi non mutat d. §. quod ſi in fine, &
d. l. 7. §. ſi cuius, & de hac materia uide Bartol. in
ſuo tract. de Alueo, & Aymonem dicto loco.

SVMMARIVM.

1 *Specificatione dominium acquiritur.*
2 *Specificans actione in factum, æſtimationem materiæ domino præſtare tenetur.*
3 *Quid ſi mala fide noua ſpecies facta ſit, cuius efficiatur.*
4 *Quid ſi ad priorem materiam res reduci nõ poſſit.*
5 *Sabinianorum, & Proculianorum contentio.*
6 *Emendatur l. 1. ff. de action. rer. amot.*

§. Cum ex aliena.

SEptimò acquiritur dominium per ſpecifica-
1 tionem, ſeu nouę formę compoſitionem,
quæ eſt, cum ex aliena materia noua ſpecies
conficitur; tunc enim ſi bona fide hoc factum ſit,
& ad priorem materiam res reduci non poſſit,
noua ſpecies facta, ſpecificantis efficitur, §. cum
ex aliena hoc tit. & l. 7. §. cum quis, ff. eod. idem
& multò magis eſt, ſi partim ex noſtra, & partim
ex aliena materia ſpecies noua facta ſit, & ſimili-
ter ad priſtinam materiam reduci non poſſit, ſci-
licet, dominum eum eſſe qui ſecit, cum non ſolũ
operam, ſed etiam partem materię pręſtiterit, d.
§. cum ex aliena uerſic. quod ſi partim. Vtroque
tamen caſu tenetur ſpecificans actione in fa-
2 ctum, materię æſtimationem domino præſtare
ſecundum gloſſ. hic in uerbo ſpicas; cum nemo
cum aliena iactura locupletari debeat, l. nã hoc
natura, ff. de regul. iur. dixi, ſi bona fide, quia ſi
3 mala, non efficitur dominus, qui fecit, nam quod
ex re mea ſciens quis facit, meum eſt, l. de eo, §. ſi
quis, ff. ad exhibend. l. ſi quis vxori, §. ſi quis maſ-
ſam, ff. de furt. dixi etiam, ſi ad priorem materiã
4 res reduci non poſſit, quia ſi poſſit, efficitur illius,
qui materię dominus eſt, id quod tandem poſt
multas Sabinianorum, & Proculianorum ambi
guitates placuit, d. §. cum ex aliena, & d. l. 7. §. cum
quis. magna enim fuit olim circa hunc acquiren-
di dominij modum, inter Sabinianos, & Procu-
lianos contentio. Sabiniani ſi quidem materię
rationem

rationem habendam eſſe voluerunt, eumque rei
5 factæ dominum eſſe, qui iam antè materiæ dominus
fuerat: atque ita etiam Minicius, qui Sabinianus
fuit de naue ex alienis tabulis confecta
cenſuit in l.61.ff. de rei uindicat. cuius ſententiã
Iulianus ibi, & ſi alias Sabinianus & ipſe fuerit,
notat ac repræhendit, vt animaduertit Herman.
Vulteius hic. Proculiani è contra formam ſpectandam
eſſe dicebant, eumque rei dominum
eſſe volebant, qui materię nouam formam dediſſet.
Placuit tamen media ſententia exiſtimantiũ,
ſi ſpecies poſſit ad priorem, & rudem materiam
reuerti, verius eſſe quod Sabinus, & Caſſius,
eorumque fautores omnes cenſuerunt, veluti ſi
ex argento alieno uas conflatum ſit, eſſe eius, qui
materiæ Dominus eſt: at ſi reduci non poſſit, ut
cum ex alienis medicamentis fit emplaſtrum, ex
alienis uuis uinum, ex uino & melle mulſum, ac
ſimilia: verius eſſe quod Proculo neruæ, & alijs
eiuſdem ſcholæ hominibus placuit, ſcilicet dominum
eſſe eũ qui fecit, d. §. cũ ex aliena, & d.l.7.§.
cum quis. ex quo facilè intelligi poteſt inuerſo ordine
permixtiſque familijs legi in l. 1. ff. de act. rer,
amot. Nerua & Caſſio, Sabino, & Proculo, quãdoquidem
diuerſæ factionis fuerunt Proculus,
& Sabinus; item Nerua, & Caſſius, quorum alter
Proculianus, alter Sabinianus fuit, vt ex hoc
6 loco, & d. l. 7. & pluribus alijs apparet. Ideo legendum
eſt. Nerue & Proculo; Sabino & Caſſio:
quod & à Cuiacio hic, viro iuris prudentię reſtituendę
nato, & ante eum a nemine alio animaduerſum
uideo.

SVMMARIVM.

1 *Acceſſione acquiritur dominium.*
2 *Cuius purpura ueſtimento intexitur, ueſtimento acceſſionis uice cedit.*
3 *Qui mala fide alienam purpuram ueſtimento ſuo intexuit, furti actione conueniri poteſt.*
4 *Quæcunque alijs iuncta ſunt, ſemper acceſſionis loco cedunt.*

§. Si tamen.

OCtauò, acquiritur dominium per acceſſio
1 nem, acceſſio enim & ſi preciſiur ſit, ſem
per principali cedit: ideo purpura, quæ ueſti
intexitur, ueſtimento acceſſionis uice cedit, §.
ſi tamen hoc tit. dominus igitur purpuræ, quamdiu
ueſtimento alterius cohæret, eam uindicare
2 non poteſt, cum dominus non ſit, ſed agere, uel
condictione ſine cauſa, l. 1. in fine, ff. de condict.
ſine cauſ. vel ad exhibendum, vt purpura a ueſtimento
ſeparetur, quo facto poſtea eam uindicabit,
l.6. & 7.§.1.ff. ad exhib. & hoc ſi bona fide factum
ſit, nam ſi mala fide alienam purpurã quis
ueſtimento ſuo intexuit, vel ab alio id fieri curauit,
dominus in eum & furti actionem, & condi-
3 ctionem furtiuam habet, d.§. ſi tamen, idem eſt di
dicendum, ſi quis alienam gemmam auro ſuo in
cluſerit, vel candelabro ſuo alienum ſigillum iun
xerit, vel rotam alienam uehiculo ſuo adaptauerit,
ſcilicet, gemmam auro, ſigillum candelabro,
rotam uehiculo, acceſſionis vice cedere; & conſequenter
uindicari non poſſe, ſed prius ad exhibendum
agi, ad hoc vt gemma ab auro excludatur,
ſigillum a candelabro remoueatur, & rota a
uehiculo ſeparetur, qua ſeparatione facta, poterit
poſtea prior dominus, gemmam, ſigillum, &
4 rotam vindicare, d.l.6. & 7. ff. ad exhibend. & generaliter
quæcunque alijs iuncta ſunt, ſemper acceſſionis
loco cedunt, eaque quandiu cohærent,
dominus uindicare non poteſt, ſed ad exhibendũ
agere, vt ſeparentur, & tunc uindicentur, l. in re,
§. item quæcunque, ff. de rei uindicat.

SVMMARIVM.

1 *Per confuſionem materiæ diuerſorum dominorũ unicuique dominium acquiritur.*
2 *Mulſum quid ſit reproba. a Accurſii opinione.*
3 *Electrum quid.*

§. Si duorum materiæ.

NOnò acquiritur dominium per confuſionem
materiæ diuerſorum dominorum,
1 ex uoluntate eorum, aut caſu factam,
quilibet enim in hoc caſu totius corporis dominus
efficitur, & communi diuidundo inter eos
actio competit, pro rata & parte quam quiſque
habet, §. ſi duorum hoc tit. l.7.§. uoluntas, ff. eo.
l. Marcellus, §. pomponius, ff. de rei uindic. & hoc
ſiue materiæ eiuſdem generis ſint, ut ſi qui uina
ſua confuderint, aut maſſas argenti, uel auri cõflauerint,
ſiue diuerſi generis, ut ſi ex uino, &
melle mulſum, vel ex auro, & argento electrum
factum ſit, d.§. ſi duorum, & d.l.7 §. uoluntas. mulſum
non eſt nectar, vt Accurſ. ſupra in §. cum ex
aliena exiſtimauit, ſed potio quædam ex uino, &
melle inter laudatiſſima remedia connumerata,
appetendi enim reuocat auiditatem cibi, aluum
mollit, frigido potu, pluribus calido ſiſtit, corpora
auget, multique longam ſenectam mulſi tantũ
2 nutritu, nulloque alio cibo tolerarunt, celebri
Pollionis exemplo, quem centeſimum annum
excedentem, cum Imperat. Auguſtus hoſpes interrogaret,
qua nam ratione, maxime uigorem
illum animi, corporiſque cuſtodiſſet? reſpondit
intus mulſo, foris oleo. Electrum etiam in quo
quinta argenti portio eſt, in magna poſt aurum
apud ueteres, æſtimatione fuiſſe, teſtis Homerus
eſt, qui regiam Menelai, auro, electro, argento,
3 & ebore coruſcare ad poſteritatem tradere non
dubitauit, cuius etiã Plinius meminit, hiſtoriarũ
mundi lib. 33. cap. 4. dixi ex voluntate dominorũ,
aut fortuito caſu factam, quia ſi confuſio unius
voluntate tantum facta ſit, eius erit, qui fecit, ut
ſupra, quoque de ſpecificatione diximus, omniaque
in eo locum haberent, quæ ibi enumerauimus.

SVMMARIVM.

1 *Per commiſtionem dominium acquiritur.*
2 *Cur per confuſionem caſu fortuito factam, res efficiatur communis, non ſic per commixtionem.*
3 *Differentia inter commixtionem, & confuſionem.*

§. Quod

§. Quod ſi frumentum.

DEcimò acquiritur dominium per com-
1 mixtionem materiarum ſimilium de con
ſenſu dominorum factam: quiſque enim
dominus efficitur, & communi diuidundo inter
eos actio competit, §. quod ſi frumentum hoc tit.
& l. idem pomponius, ff. de rei vindicat. dixi de
conſenſu dominorum factam, quia ſi caſu frumẽ
tum mixtum fuerit, aut unus ſine alterius uolun
tate id fecerit, commune non eſt, ſicuti nec grex
communis eſt, ſi pecora Titij tuis pecoribus mi-
xta fuerint, d. §. quod ſi frumentum. Diuerſitatis
ratio, cur per confuſionem caſu fortuito factam
res efficiatur communis, ut ſuprà diximus, non
ſic per commixtionem, ea eſſe uidetur, quam
etiam aſſignat Imperat. hic ſcilicet, quia cum fru-
mentum frumento miſcetur, aut auena auenæ
additur, ſingula grana in ſua ſubſtantia manent,
hoc eſt vnum granum cum alio grano non coit,
2 ita ut ex illa coitione unum fiat: propterea nemo
etiam intendere poteſt partem dimidiam, aut
quamcunque aliam in aceruo frumenti ſuam eſ-
ſe, nam ſi pars frumenti eſſet alterius, & pars
mea, ſingula grana etiam eſſent eius, & ſingula
mea pro parte indiuiſa, quod eſſe non poteſt, nec
ille igitur, nec ego, communi diuidundo actione,
partem frumenti petere poſſumus, ſed vterque
quantum in aceruo noſtrum eſſe apparebit, uin
dicabimus, d. l. idem Pomponius in principio, &
iudex æſtimabit, quantum quiſque frumenti ex
aceruo ferre debeat d. §. quod ſi frumentum, & ſi
fortè portio ab aliquo præſtari nequeat, eius æſti
matio præſtanda erit, non ſic eſt in confuſione in
qua ſubſtantia, & forma rei mutatur, propter
quod neceſſario etiam communis efficitur, ideo
& actio communi diuidundo pro rata, & portio
ne in ea locum habet, vt ſuprà diximus in §. ſi
duorum.

SVMMARIVM.

1 *Per ædificationem dominium acquiritur.*
2 *Omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit.*
3 *Qui mala fide in ſuo ſolo ex aliena materia ædifi-
cat, duplum præſtare tenetur.*
4 *Qui ſcienter in alieno ſolo ædificat, materiam ſe-
cundum ſtricti iuris rationem amittit, non ex
æquitate.*

§. Cum in ſuo & §. Ex diuerſo.

VNdecimò acquiritur dominium per ædifi-
1 cationem, quoties enim quis ædificat in
ſuo ſolo ex aliena materia, vel in alieno
ex ſua, ſemper dominus ſoli, dominus etiam ædi-
ficij efficitur, §. cùm in ſuo & §. ex diuerſo hoc tit.
2 & d. l. 7. §. cùm in ſuo & §. ex diuerſo, ff. eod. & ſic
omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Non om
nino tamen materiæ dominus primo caſu, domi
nium materiæ amittit, licèt ſtante ædificio, nec
uindicare, nec de ea ad exhibendum agere poſ-
ſit, id enim eſt, ne urbis aſpectus ruinis deforme-
tur, d. §. cùm in ſuo hoc tit. l. 2. C. de ædifi. priuat.
& l. prętor ait, §. hoc interdictum, ff. de noui oper.
nunciat. ſed ſolum æſtimationem ſi ille bona fide
3 ædificauit, vel ſi mala, duplum conſequi poteſt, d.
§. cùm in ſuo & l. in rem, §. tignum, ff. de rei vin-
dicat. diruto ædificio, & vindicare, ſi æſtimationẽ
conſecutus non fuerit, & ad exhibendum de ea
agere poteſt, d. §. cùm in ſuo in fine, & l. 1. ff. de
tign. iniunct. Secundo caſu, quando quis ex ſua
materia in alieno ſolo ædificat, ſi quidem bona
fide, æſtimationem materię, & fabrorum merce-
des doli mali exceptione oppoſitâ conſequi po-
teſt, ſi mala, materiam amittit, d. §. ex diuerſo hoc
tit. & d. l. 7. §. ex diuerſo, ff. eod. & l. contra quem,
4 C. de ædific. priuat. intellige hoc verum, iure ſtri-
cto; nam ſecundum æquitatem vindicabit, nec
enim debet quis ex aliena iactura lucrum facere,
vt Paulus loquitur deco in cuius fundum quis
ſciens, & mala fide impendit in l. planè 38. ff. de
petit. hæredit. ſecundum igitur ſummi, & ſtricti
iuris rationem, malę fidei poſſeſſor pretium ma-
teriæ, & impenſas fabrorum non ſeruat, ut hic
in textu noſtro. At ex ęquitate, pretium materię,
& impenſas ſeruare poteſt, d. l. planè, ſummi iuris
ratio eſt, quia malę fidei poſſeſſor ſciens in rem
alienam impendit, & ideò de ſe queri debet. ęqui
tatis ratio eſt, quòd petitor ex aliena iactura, lu-
crum facere non debet, d. l. planè Cuiac. lib. 10. ob
ſeru. cap. 1. Cęterum cum triplicis generis ſint
impenſę neceſſariæ, vtiles, & voluptariæ, l. 79. ff.
de verb. ſignificat. vtiles, & neceſſarias tantũ ma-
læ fidei poſſeſſor, non voluptarias conſequetur,
l. 39. ff. de petit. hęredit. l. domum, C. de rei vindic.
& ſi fortè dominus ſoli ita pauper ſit, vt impen-
ſas reddere non poſſit, non per hoc, re ſua, lari-
bus, & ſepulchris auitis carere debebit, l. in fundo
39. ff. de rei vindicat. ſed ſolùm quod pluris occa-
ſione ędificij percipit materię domino præſtare
tenebitur, interim donec pretium materiæ, & im
penſas ſoluere valeat. arg. tex. in l. 28. §. fin. 29. &
30. ff. de rei vindicat. & in l. ſeruos. 25. ff. de pigno
rat. action.

SVMMARIVM.

1 *Plantatione dominium acquiritur.*
2 *Quando planta radices egit in alterius ſolo, non
competit domino plantæ directi rei uindicatio, ſed
vtiliter tantùm.*

§. Si Titius alienam plantam.

DVodecimò acquiritur dominium per plan
1 tationem, quando, ſcilicet, quis alienam
plantam in ſuo ſolo, vel ſuam in alieno
ponit. In vtroque enim caſu, dominus ſoli effici-
tur etiam dominus plantæ, §. ſi Titius hoc tit. & l.
7. §. fin. ff. eod. dummodo planta in fundo radices
egerit d. §. ſi Titius, & d. l. 7. nam arbor radicitus
eruta, & in alio ſolo poſita, priuſquam coaluerit
prioris domini remanet, vbi coaluerit agro ce-
dit, & ſi rurſus eruta ſit, non ad priorem domi-
num reuertitur, quia credibile eſt, alio terrę ali-
mento, aliam factam l. 26. ff. eod. inde ſequitur, q
prior dominus plantam directò vindicare non
2 poteſt ſed vtiliter tantum, uel actione in factum
æſtimationem conſequi, l. 5. §. pen. & ibi glo. not.
in uerbo dabant, ff. de rei uindicat.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Frumenta cedunt ſolo.*
2 *Qui in alieno ſolo ſeuit, eodem iuris auxilio tuea-
tur, quo ille, qui in alieno ædificauit,*

§. Qua ratione.

DEcimotertiò acquiritur dominium per ſa-
1 tionem, ſicut enim plantæ ſolo cedunt,
eadem rõne, & frumẽta, quæ ſata ſunt, ſo
lo cedere intelliguntur, omnis enim fructus non
iure ſeminis, ſed iure ſoli percipitur. Ideo ſi quis
in meo fundo frumentum ſuum ſeuit, ſegetes, &
quod ex meſſibus inde collectum eſt, meum erit
§. qua ratione hoc tit. & l. 9. ff. eod. cæterum ille,
qui ſeuit, eodem iuris auxilio tutus erit, quo & il-
2 le, qui in alieno ſolo ædificauit, de quo diximus
ſuprà.

SVMMARIVM.

1 *Per ſcripturam dominium acquiritur, & ſcripta
etiam aurea chartis cedunt.*
2 *Hodie charta per præualentiam ſcripturæ cedit.*

§. Literę quoque.

1 DEcimoquartò acquiritur Dominium per
ſcripturam, ſcripta enim licet aurea ſint,
chartis cedunt, §. literę, hoc tit. & l. 9. §. li-
teræ, ff. eod. ideo quòd in charta mea ſcribitur,
meum erit: quia neceſſe eſt rei cedere, quod ſine
illa eſſe non poteſt, l. in rem, §. ſed id quòd ff. de rei
vindicat. & hoc quidem olim locum habebat, ho
die immutato naturæ curſu, per præualentiam
chartam ſcripturæ cedere, exiſtimaui, & rectè
Myſinger. hic in §. ſequenti propter rationem de
qua Paul. I C. in d. l. in rem §. in omnibus, ff. de rei
2 vindicat. qui voluit ſemper in huiuſmodi caſibus
inſpiciendum eſſe id, quod precioſius eſt, & id ve
rum eo magis in caſu noſtro eſſe exiſtimo pro-
pter intereſſe, quod in ſcribente conſiderari po-
teſt l. 3. §. ſciendum; ff. ad exhiben. ſcribens igitur
ſoluendo pretium chartę efficietur dominus.

SVMMARIVM.

1 *Per picturam dominium acquiritur.*
2 *Parrhaſius.*
3 *Apelles.*
4 *In concurſu tabulæ, aut picturæ, ſemper præfer-
tur pictor.*
5 *Quem tenet actio, multo magis agentem repellit
exceptio.*

§. Si quis in aliena tabula.

DEcimoquintò acquiritur dominiũ per pi-
ćturam: ille enim qui in aliena tabula pin
1 git, & tabulę, & picturæ dominus effici-
tur, pretiumq; tabulæ tantùm præſtare tenetur,
§. ſi quis in aliena tabula hoc tit. & d. l. 9. §. ſed
non. ff. eod. idq; propter præualentiam cuius ra-
tionem ſemper habendam eſſe ſuperiori, §. dixi-
mus, propter quod, & olim ſcriptura chartę ce-
debat, quia precioſior apud antiquos charta ha-
bebatur, quod cum hodie ſit immutatum, & ſcri
ptura chartę præualeat, meritò etiam chartam
hodierna die, ſcripturæ cedere diximus. Et certè
ridiculum eſſet monumenta picturarum, qualia
præ cæteris fuerunt Apellis, & Parrhaſij nobiliſ-
ſima, utcunq; in alienam tabulam effigiata, in
2 acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere. d. §. ſi quis.
Parrhaſius Epheſi natus, primus ſymmetriam
picturarum, argutias vultus, elegantiam capillo-
rum, & venuſtatem oris dedit: & quæ ſumma
in arte ſubtilitas eſt, quæque corporum extrema
ſuis lineis finire atq; includere præ cæteris ape-
ruit. Symmetria eſt in omni opere legitima mẽ-
brorum, & partium commodulatio, quam Vi-
truuius lib. 3. ſuæ Architecturæ optimè deſcribit.
Apelles Cous fuit, ob artis excellentiam Alexan
3 dro Macedonum Regi gratiſſimus, cuius edicto
vetitum fuit, nequis ipſum alius, quàm Apelles
pingeret, quàm Pyrgoteles ſculperet, & quã Hy
ſippus ex ære duceret, vt apud Plin. lib. 7. cap. 37.
Poteſt igitur pictor tanquam dominus tabulam
vindicare, ſi forte dñs tabulæ eam poſſideat, dũ-
modo pretium tabulæ ſoluat, alioquin per exce-
ptionem doli mali ſubmouebitur d. §. ſi quis: ſi ve
rò pictor tabulam poſſideat, dominus tabulæ nõ
quidem directam, quia illa tantùm domino da-
tur, ſed ex ęquitate vtilem rei vindicationem ad-
uerſus pictorem habet, ne pictor cum aliena ia-
ćtura locupletetur: ſi tamen non ſoluat impen-
ſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali
repelli d. §. ſi quis in aliena tabula, intellige hoc ve
rum, ſi pictor conſentiat, nam in concurſu ſem-
4 per præferi debet pictor, ſi precium tabulæ para-
tus ſit exoluere, vt rectè, & Accurſ. & Myſing.
5 hic exiſtimant, quin quem tenet actio, eundem
multò magis agentem repellit exceptio l. 199. ff.
de Regul. iur. & hoc ſi bona fide factum ſit, nam
6 ſi mala fide Pictor tabulas ſurripuit, actione fur-
ti tenetur d. §. ſi quis in aliena tabula in fine.

SVMMARIVM.

1 *Perceptione fructuum à bonæ fidei poſſeſſore do-
minium acquiritur.*
2 *Fructus alij naturales, alij induſtriales, & alij
ciuiles ſunt.*
3 *Bonæ fidei poſſeſſor quos fructus ſuos faciat.*
4 *Malæ fidei poſſeſſor omnes fructus reſtituere tene
tur etiam conſumptos.*
5 *Quis dicatur bonæ fidei, & quis malæ fidei poſſeſ-
ſor.*
6 *Qui rem alienam eſſe credit, malæ fidei poſſeſſor
rectè dicitur.*

§. Si quis à non domino.

DEcimoſextò iure naturali dominium ac-
quiritur perceptione fructuum rei alienę,
1 quam quis bona fide poſſidet, §. ſi quis à
non domino. hoc tit. & l. 48. ff. eodem. verum,
quia fructus alij ſunt ciuiles, ut penſiones ędium,
vecturæ nauium; alij naturales, quos natura ſua
2 ſponte profert, vt poma, pira, nuces; alij induſtria
les, qui magis ex hominum induſtria proueniũt,
vt

vt frumentum quod naſci non poteſt, niſi debita
cultura adbibita, vinum, oleum, & ſimilia Bart.
in l.fin.ff.ad l. Falcid.ideo magna inter Doctores
altercatio eſt, quos fructus bonæ fidei poſſeſſor
ſuos faciat: nam variè etiam de hac re Iuriſcon-
ſulti locuti eſſe videtur in l.48.ff.eod.in l.qui ſcit,
§. porrò.ff.de vſur. in l.4. ff. fin.regund.in l. fru-
ctus.ff.de vſur. & per Imperatorem hic dum ait,
quos percepit pro cultura, & cura, vt videre eſt
apud Docto. in dictis legibus apud Pinel. in l. 2.
in 1. part.capit.4. num.52. C.de reſcind. vendit.
Menochus de recuperand. poſſeſſ. remed. 15.
num.595.& per Balduinum hic in §. noſtro Go-
nean.lib.2. cap.15. Cuiac. lib.2.obſeruat.cap.11.
& 12.Couar.lib.1. variar.cap.3.num.6.& Dida-
cum ſpino à caceres in ſuo vniuerſæ iuriſpruden
tiæ theſauro Gloſ.13. princip.num.43.verior ta-
men, & magis recepta, vt idem ſpino à caceris te
ſtatur apud omnes gentes ſententia eſt, vt poſſeſ-
ſor bonæ fidei omnes fructus tàm naturales, quã
induſtriales, ſub quibus, & ciuiles comprehendũ
tur, vſq; ad litis conteſtationem ſuos faciat, & li-
3 cet verba illa tex. noſtri, cultura, & cura, magis
induſtrialibus conueniant, non tamen per hoc
excluduntur naturales, in quibus etiam cura ne-
ceſſaria eſt. E conuerſo verò, malæ fidei poſſeſſor,
omnes fructus tàm naturales, quàm induſtriales
etiam conſumptos non ſolùm perceptos, ſed, &
quos diligens pater familias percipere potuiſſet,
4 ſimul cum fundo reſtituere tenetur nullis dedu-
ctis expenſis præſertim eo actionis genere, quam
condictionem ſine cauſa appellamus ſi conſum-
pti ſint, vel rei vindicatione ſi extent. d. §. ſi quis
à non domino hoc tit. l. certum, C. de rei vindi-
cat.l. 34. & 62. ff.de rei vindicat.& l.mala fide.C.
de condict. in lege; quamuis ſi habeat aliquem ti-
tulum ſaltem coloratum, de percipiendis fructi-
bus eum excuſari, & expẽſas deducere poſſe ple-
rique malint, vt Gloſ. hic & in l. & ex diuerſo.ff.
de rei vindicat. quam multi ſequuntur, & ſpino à
caceres dicta lege num.54. Bonæ fidei poceſſor
dicitur ille, qui ignorat, rem, quam poſſidet alie-
5 nam eſſe. Malæ fidei, qui ſcit, vel credit alienam
eſſe cap. fin.de præſcript. l. bonæ fidei emptor.ff.
de verb.ſignificat.dixi, vel credit, quia ille, qui du
bitat rem ad ſe pertinere, non eſt bonę, ſed malæ
fidei poſſeſſor: nam in poſſeſſore requiritur bo-
na fides poſitiuè, quam non habet ille, qui dubi-
tat, ex quo exponit ſe periculo retinẽdi alienum,
6 vt teſtatur Couar.in regula peccatum part.2.§.6.
Sot.lib.4. de iuſt. & iur. quæſt.5.art.4. & Nauar.
in ſuo Manual.capit.7. nume. 10. reiecta Gloſæ
opinione in l.3.§.gener.ff.de acquir.poſſeſſ.à mul
tis recepta, quos refert Menoch. de recuper. poſ
ſeſſ.remed.15.num.593.

SVMMARIVM.

1 *Vſufructuarius omnes fructus perceptos ſuos fa-
cit.*
2 *Fructus quando percepti intelligantur.*
3 *Colonus fructus fundi ſuos facit, & ad hæredes
tranſmittit.*

§. Is vero ad quem.

MOdum acquirendi dominij perceptione
fructuum, extendit Imp. hic ad vſufru-
ctuarium, & colonum. Vſufructuarius
enim omnes fructus fundi in quo vſũfructum ha
1 bet, natos, & perceptos ſuos facit, ſiue naturales,
ſiue induſtriales, ſiue ciuiles ſint, §. is vero, & ibi
Gloſ.in verbo perceptos, hoc tit. & l.item ſi fun-
di.ff.de vſufructu. dixi perceptos, quia ſi decedat
vſufructuarius maturis fructibus nondum tamẽ
perceptis, ad hæredes non tranſmittit, ſed domi-
no proprietatis remanent d. §. is vero: perce-
2 ptosq; intelligo quoties à ſolo ſeparati ſunt, etiã
ſi nondum in horreum reconditi fuerint quic-
quid dicat Gloſ. hic l.ſi vſufructuarius, & ibi Bal.
ff. quemad vſusfruct. amittat. Sic & colonus fru-
ctus fundi, quem colendum ſuſcepit, ſuos facit,
3 vel pro parte, vel totos, ſoluta aliqua pecunia, vel
frumenti quantitate pro annali penſione d. §. is
vero in fine, & hos etiam ad hæredes tranſmit-
tit, propterea vtitur Imperator hic particula fere,
vt eum ab vſufructuario in hoc ſeparet, qui ad
hæredes non tranſmittit.

SVMMARIVM.

1 *Fructus largè ſumpti quid ſignificent.*
2 *Fructus ſtrictè ſumpti, omne id quod fertur modò
renaſciturum ſit, appellatur.*
3 *Pecudum foetus ad vſufructuarium pertinent.*
4 *Vſufructuarius rectè colere, & vt bonus pater fa
milias vti debet.*
5 *De partu ancille an in fructu ſit, vetus fuit quæ-
ſtio.*

§. In pecudũm.

FRuctus largè ſumpto vocabulo, quaſi à fruẽ
do deducti, pro quacunque rei fruitione, &
commoditate, & pro ipſo vſufructu acci-
piuntur, l.fructus.ff.de regul. iur.l.ſi quis ita lega-
uerit.ff.de vſufructu: ſic penſiones, l. prædiorum
ff.de vſur. mercedes, operę, vecturæ, l. mercedes,
1 ff.de petit. hæredit. vſuræ l. vſuræ, ff. de vſur. id
quod intereſt, l.4.§.1.ff.ſi ſeruit.vendic.& genera
liter omne quod ad vſum hominum inductum
eſt, l. pen. ff de vſufruct.legat.modò illud huiuſ-
modi ſit, vt iterari ſaltem in genere ſuo ſoleat,
fructuum loco habetur Bart. in l. quædam, §. ni-
hil.ff. de eden. & in l. fin.ff. ſolut. matrim. ſtrictè
verò ſumpto vocabulo fructus, quaſi à ferendo
teſte Varone deducti, omne id quod fertur, mo-
dò renaſciturum ſit, appellatur, l.diuortio, § ſi vir
2 ff. ſolut.matrim.vt fructus arboris eſt, quod ex ar
bore naſcitur, l. 1.C.de fruct.& lit.expen.fructus
fundi, quod ex fundo, l. item ſi fundi.ff de vſu-
fruct.fructus pecudum, quod ex pecude, vt agni
hædi, vituli, equuli, ſucculi, hoc eſt, paruuli ſues,
lac, pilus, lana, & ſimilia, quæ renaſci ſolent l.ple
runque, §.ſi ſerui de iure Dot. l.in pecudum.ff.de
vſur. de ijs pecudum fructibus Imperator hic in
§. in pecudum, mentionem facit, eosq; ad vſufru
3 ctuarium pertinere voluit, ita tamen vt in locum
demortuorum, vel inutilium capitum, alia ſum-

mittere atq; ex agnatis gregem ſupplere habeat,
d. § in pecudum, & l. vetus 74. ff. de vſufruct. Vir
gil.

Atq; aliam ex aliis generando ſuffice prolem.

Sic, & in vinearum demortuarum, ac arbo-
rum locum, alias ſubſtituere debet: rectè enim
colere, & vt bonus pater familias vti debet d.
4 §. in pecudum. Columella, boni patris familias
ſiue paſtoris, vel prima cura eſt, inquit, annis om-
nibus in demortuarum, vitioſarumq; ouium lo-
cum, totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere,
ita demum tamen vſufructuarius ſubmittere co
gitur, cum gregis, vel armenti, vel equitij, ideſt,
vniuerſitatis vſufructum habet, nam ſi ſingulo-
rum capitum, nihil ſupplebit, l. quid ergo. ff. de
vſufructu. De partu ancillę quæritur, an in fructu
5 ſit, & ad vſufructuarium pertineat, vetus fuit quę
ſtio olim inter grauiſſimos viros P. Scęuolam,
M. Manilium, & M. Brutum diſceptata (teſte Ci
cerone) lib. 1. de finibus. Bruti tamen ſententia
(auctore Vlpiano) in d. l. vetus 74. obtinuit,
ſcilicet, partum ancillę in fructu non eſſe, neq; ad
vſufructuarium pertinere: abſurdum enim vide-
batur, hominem in fructu eſſe: cum omnes fru-
ctus rerum natura hominum gratia comparaue
rit d. §. in pecudum, & d. l. vetus 74. quæ ratio ex
ſtoicorum ſchola deſumpta eſſe uidetur, ut apud
Lucret. de ſtoicis lib. 1. & Lactant. lib. 7.

SVMMARIVM.

1 *Per inuentionem theſauri dominium acquiri-
tur.*
2 *Theſaurus magicis artibus inuentus fiſco appli-
catur.*
3 *Theſaurus in alieno fundo inuentus, pro parte
inuentoris, & pro parte domini fundi effici-
tur.*
4 *Proprius fundus, & alienus fundus quis dica-
tur.*
5 *Quid ſit Theſaurus.*

§. Theſauros.

DEcimoſeptimò acquiritur dominium per
inuentionem theſauri, qui quidem ſi in-
1 ueniatur in fundo proprio, totus efficitur
inuentoris, & hoc, ſiue caſu, ſiue data opera in-
uentus ſit. §. theſauros, hoc tit. & l. 31. ff. eod. dum
modo ſine magicis artibus, nam ſi incantationi-
bus, fiſco applicatur, & qui inuenit tanquam ma-
2 leficus punitur. l. vnica. C. de theſauris. lib. 10. & l.
nemo. C. de malefic. ſi autem in alieno fundo in-
ueniatur, tunc, aut caſu fortuito, aut data opera
inuentus eſt, ſi caſu fortuito, dimidia pars effici-
3 tur Inuentoris, & altera domini fundi. d. §. theſau
ros. ſi data opera, totus acquiritur domino loci,
ſecundum glo. hic. natura enim non patitur, vt
aliquid concupiſcas ex alieno præmeditato conſi
lio; proinde theſaurus beneficium Dei & fortunę
donum dicitur. d. l. vnica. & l. 63. ff. eod. fundum
proprium intelligo in quo quis plenum, vel etiā
vtile tantum dominium habet, vt vaſallus, em-
4 phyteuta, & ſuperficiarius glo. hic, And. de Iſern.
& Aluarot. in cap. quæ ſint regalia in vſibus feu-
dorum: alienum uerò in quo inuentor, aut nihil
planè iuris habet, aut eſt creditor iure pignoris,
vel vſufructuarius. d. l. 63. §. quòd ſi ſeruus, & §. q
ſi creditor. ff. eod. idem de Cæſaris loco, itemque
publico dicendum eſt, ut ſi theſaurus in Cæſaris
loco, vel publico caſu fortuito inuentus ſit, pro di
midia parte inuentoris, & pro altera Cæſaris, vel
ciuitatis, & ſi data opera, totus Cæſaris, vel ciuita
tis efficiatur. d. §. theſauros, quod ipſum quoq; de
loco ſacro, et religioſo diui fratres conſtituerunt
in l. 3. §. pen. ff. de iur. fiſci, quorum conſtitutio ho
die etiam per Federicum Imperatorem in titul.
quæ ſint regaliæ in vſibus feudorum, in uſum re
uocata eſt, reprobata Hadriani conſtitutione, de
qua Iuſtinianus hic. Eſt autem theſaurus, ne hoc
omittamus, vetus quædam pecuniæ depoſitio, ab
5 eo tempore recondita, quod memoriam excedit,
et quæ nullum dominum habet, uel dicitur pecu-
nia ab ignotis dominis vetuſtiori tempore abſcō
dita. l. vnica. C. de theſaur. lib. 10. et l. 31. ff eod. di-
xi vetuſtiori tempore, quia ſi quis aliquid vel lucri
cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ ſub terra condide-
rit, nō eſt theſaurus, nec inuentoris efficitur, imò
retinens furtum committit. d. l. 31. Ideo ſi domū,
vel fundum vendideris, in quo vel parentes tui,
vel tu ipſe, pecuniam reconditam poſuiſti, illa pe-
cunia non cenſetur vendita, neque alienata, ſed
penes te remanſiſſe, et tibi reſtituenda erit. l. a tu-
tore, ff. de rei vindicat.

SVMMARIVM.

1 *Per traditionem dominium acquiritur.*
2 *Quæ requirantur ad hoc, vt per traditionem ac-
quiratur dominium.*
3 *In rebus incorporalibus patientia loco traditionis
habetur.*

§. Per traditionem.

1 DEcimooctauò acquiritur dominium per
traditionem. §. per traditionem, hoc tit. l.
9. §. hę quoque, & 20. ff. eod. multa tamen
neceſſaria ſunt ad hoc, ut per traditionem acqui-
ratur dominium, & primò neceſſe eſt, quòd tra-
dens ſit dominus rei traditæ. §. per tradit. hoc tit.
& ratio eſt, quia traditio nihil amplius transferre
poteſt ad eum qui accipit, quam ſit apud eum, qui
tradit. l. 20. ff. eod. & l. nemo plus iuris. ff. de regu.
iur. Secundò, quòd ſit perſona idonea ad traden
2 dum, puta, non pupillus, non furioſus, non prodi
gus, aut ſimilis. d. l. 9. §. hæ quoque, & ibi gl. & Do
ctor. notant. & 11 ff. eod. Tertiò, neceſſe eſt, ut
præcedat titulus habilis, ut hic in fine §. noſtri, ue-
luti uenditio, donatio, aut ſimiles, nam nuda tra-
ditione ſine cauſa, nunquam transfertur domi-
nium. l. 31. ff. eodem. Quartò, ut accedat uoluntas
transferentis, & quòd uel ipſe dominus tradat,
uel alius eius nomine. d. l. 9. §. hæ quoque. Quin-
tò, vt res ſit talis, quæ licitè in alium transferri poſ
ſit. §. ſacræ, hoc eodem tit. Sextò, & vltimo, vt res
ſit corporalis. d. §. per traditionem, nam in incor-
3 poralibus patientia loco traditionis habetur. leg.
43. ff. eod. l. quoties. ff. de ſeruitut. nec refert, dum-
modo res corporalis ſit, an ſit mobilis, uel immo-
bilis, quia in immobilibus inductio in poſſeſſione
ſufficit,

ſufficit, ut nniant Doct. in l. ſi me uacuam. ff. de acquit. poſſeſs.

SVMMARIVM.

1 *Per emptionem dominium acquiritur.*
2 *Non ſoluto precio in emptione, non transfertur dominium.*

§. Venditæ.

Decimonnnò, iure gentiũ dñium acquiritur per emptionẽ, facta ſolutione pretij, vel ſaltem de eo fide habita, & non aliter. §. venditæ, hoc tit. & l. quod vendidi. ff. de contrahend. empt. dixi & non aliter, quia res venditæ, & ſi traditæ ſint, tamen non aliter emptori acquiruntur, 2 quàm ſi venditori pretium fuerit ſolutum, uel alias ſatiſfactum, expromiſſore, aut pignore, aut ſaltem de eo fides habita. d. §. venditæ, quod ſi ſecus factum fuerit, poterit uenditor, rem uenditã, ſi tradita ſit, vindicare, uel ſi nondum tradita, loco pignoris retinere, Myſing. & Vulteius hic.

SVMMARIVM.

1 *Per fictam traditionem, & patientiam dominium acquiritur.*
2 *Breui manu fieri, quomodo dicatur.*

§. Interdum.

Vigeſimò, acquiritur iure gentium dominium non ſolum per ueram, ſed etiã per 1 fictam traditionem, ſine patientiam domini, rei tamen ex alio titulo prius conceſſæ. §. interdum, hoc tit. & l. 9. §. interdum. ff. eod. ſi quis igitur rem, quam tibi accommodauit, aut locauit aut apud te depoſuit, poſtea uendiderit, donauerit, aut dotis nomine dederit, quamuis ex ea cauſa, eam tibi non tradiderit, eo tamen ipſo, quod patitur tuam eſſe, ſtatim tibi acquiritur, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet. d. §. interdum, & d. l. 9. §. interdum, id quod breui manu fieri dicitur, ut ambages euitentur. l. 3. §. fin. ff. de donat. inter vir. & vxor. & l. 3 5. ff. ſi cert. petat.

SVMMARIVM.

1 *Per traditionem clauium dominium acquiritur.*
2 *Claues cuſtodiæ cauſa traditæ nil aliud operantur, quàm cuſtodiæ commiſſionem.*

§. Item ſi quis.

1 Vigeſimoprimò, acquiritur dominium, per traditionem clauium precedente iuſta dominij cauſa. §. item ſi quis, hoc tit. & l. 9. §. item ſi quis. ff. eod. dixi præcedente iuſta dominij cauſa, quia ſi ex cauſa cuſtodiæ claues tradantur, 2 talis traditio nil operatur niſi commiſſæ cuſtodiæ ſignificationem, ut in l. cum patet. §. patet pluribus, & ibi gl. ff. de legat. 2.

SVMMARIVM.

1 *Proiectione miſſilium dominium acquiritur.*
2 *Miſſilia, quæ, & vnde dicta.*

§. hoc amplius.

1 Vigeſimoſecundò, acquiritur dominiũ, ex proiectione miſſilium in vulgus ab accipiente. §. hoc amplius, hoc tit. & l. 9. §. hoc amplius. ff. eod. Miſſilia uariarum rerum donaria ſunt, à mittendo ſic dicta, quæ olim Imperato- 2 res, & Coſſ. liberalitatis gratia, atque in perpetuã rei memoriam, populo colligenda ſpargere ſolebant, ut ex Sueton. in Caligula, & Nerone conſtat. hæc hodie etiam Chriſtiani proceres ſpargere ſolent, non quidem, ut regni ſui uires oſtendẽt, aut inanem nominis famam, Romanorumque gloriam æmulentur, ſed ut pauperibus colligenda porrigant.

SVMMARIVM.

1 *Apprehenſione rei pro derelicto habitæ dominium acquiritur.*
2 *Quid pro derelicto habeatur.*
3 *Quæ leuandæ nauis gratia abijciuntur, pro derelictis non habentur.*

§. Qua ratione, et fin.

Vigeſimotertiò, & vltimò, iure gentium dominium acquiritur apprehenſione rei pro 1 derelicto habitæ. §. qua ratione, hoc titu. l. 1. & tot. tit. ff. pro derelict. & hoc ſiue res ſit mobilis, ſiue immobilis, nam etiam immobilia pro derelicto haberi poſſunt, ueluti, ſi quis domum ita derelinquat, aut agrum, ut in bonis ſuis amplius eſſe nolit. glo. hic in uerbo deſinit. Pro de- 2 relicto igitur id habetur, quod dominus ea mente abiecit, ut in numero rerum ſuarum eſſe nolit, d. §. qua ratione, ex quo ſequitur, quod non omnia, quæ abijciuntur pro derelicto habentur, nam quæ leuandæ nauis gratia mari committũ- 3 tur, ubicunque ſunt, manent ipſorum dominorum, & qui eas animo lucrandi abſtulerit, furtũ committit. §. fin. hoc tit. & d. l. 9. §. fin. ff. eod. non enim eo animo abijciuntur, ut in numero rerũ noſtrarum eſſe nolimus, ſed metu naufragii, & potius vt præſens periculum effugiamus. Cuiuſmodi etiam ſunt, quæ incendij, & ruinæ cauſa ſub diuo emittuntur, ea ſi quidem, ſi quis auſet lucri faciendi cauſa, furtum committit. l. 1. ff. de incend. ruin. & naufragio.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ res dicantur corporales, & quæ incorporales.*

DE REBVS CORPORALIBVS, ET incorporalibus. Titulus II.

1 Qvamuis tractatus de rebus corporalibus in ptimo Pandectarum libro ſub titu. de rerũ diuiſione, & qualitate contineatur, ut uide

ra eſt, in l. prima. Tamen Imperator hic, ut diſtinctius ſingula comprehendat, & faciliori cognitione, ciuilis prudentiæ primordia tractet, antequam ſeruitutis rationem exponat, de rebus corporalibus, & incorporalibus ſingulari titulo diſſerit.

Quæ ſit tertia rerum diuiſio.

Tertia diuiſio rerum eſt, quòd aliæ ſunt corporales, & aliæ incorporales. Corporales ſunt, quæ ſui natura tangi, & uideri poſſunt, quales ſunt omnes res mobiles, & immo-
3 biles. Incorporales, quæ in ſola animi, & intellectus cognitione conſiſtunt, ut obligationes, actiones, ſeruitutes, hæreditates, & ſimilia. §. 1. hoc tit. & l. 1. ff. quædam. ff. de rerum diuiſ. & licet in hæreditate res corporales contineantur, & id quod nobis ex obligatione debetur, plerunque corporale ſit, & ſimiliter fructus, qui ex fundo percipiũtur, corporales ſint; tamen ipſum ius ſucceſſionis, obligationis, utendi, & fruendi incorporale eſt. §. incorporale, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit ſeruitus.*
3 *Quot ſint ſpecies ſeruitutis.*
4 *Quid ſit ſeruitus perſonalis.*
5 *Quid ſit ſeruitus realis.*
6 *Quotuplex ſit realis ſeruitus.*

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM, & Vrbanorum, Prædiorum. Titulus III.

1 CVM inter res incorporales numerentur ſeruitutes, meritò ſeruitutum materia deinceps ordine eſt explicanda, & concordat tit. ff. de ſeruitut. & C. de ſeruitut. & aqua.

Quid ſit ſeruitus.

2 Seruitus, ut hoc in loco accipitur, eſt ius quod habemus in re alterius, ut patiatur aliquid in re ſua fieri, vel ipſe in re propria non faciat. leg. quoties, §. fin. ff. de ſeruitut.

Quot ſint ſpecies ſeruitutis.

3 Variæ ſeruitutum ſpecies a Doctoribus recenſentur; Duæ tamen ſunt, de quibus & in hoc tit. & duobus ſequentibus agere debemus, ſ. perſonalis, & realis.

Quid ſit ſeruitus perſonalis.

4 Perſonalis ſeruitus eſt, quando res immediate ſeruit perſonæ, ut in vſufructu, vſu, & habitatione. l. 1. ff. de ſeruitut. diciturq; perſonalis, quia perſona in ipſa dominatur, & cũ perſona extinguitur: ſolet etiam à Doctoribus mixta appellari ad differentiam merè perſonalis, de qua diximus ſuperiori libro in tit. de iure perſon. & de hac ſeruitute uidebimus in duobus titulis ſequentibus.

Quid ſit ſeruitus realis.

5 Realis ſeruitus eſt, quæ à re rei debetur, diciturque realis, quia res ſeruit rei, & quia ſine re conſiſtere non poteſt, & de hac ſeruitute agitur in hoc tit.

Quotuplex ſit realis ſeruitus.

6 Realis ſeruitus duplex eſt, Vrbana, & ruſtica, quid autem ſit vrbana, quid ruſtica, quomodo inter ſe differant, & alia, infra, & per totum hunc titulum uidebimus.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit ſeruitus ruſtica.*
2 *Quot ſint ſpecies ſeruitutis ruſticæ.*
3 *Quid ſit iter, & quanta eius latitudo eſſe debeat.*
4 *Actus quid, & in quo ab itinere differat.*
5 *Quid via.*
6 *Aquæductus.*
7 *Aquæ hauſtus.*
8 *Pecoris ad aquam appulſus.*
9 *Ius paſcendi.*
10 *Calcis coquendæ ſeruitus.*
11 *Arenæ fodiendæ.*

§. primo, & §. inter ruſticorum.

Quid ſit ſeruitus ruſtica.

1 Ruſtica ſeruitus eſt, quæ ruſticis prædijs debetur. §. 1. & in §. inter ruſticorum, hoc ti. dicunturque ruſtica prædia, non ſolum agri, ſed etiam ædificia ad uſum pecorum, aut fructuum colligendorum facta, nec refert, an in vrbe, uel extra in villa collocata ſint, quia nõ locus facit prædia vrbana, aut ruſtica, ſed materia. l. vrbana prædia, & ibi Alciat. notat. ff. de verborum ſignificat.

Quot ſint ſpecies ſeruitutis ruſticæ.

2 Ruſticorum prædiorum ſeruitutes plures ſunt, veluti, iter, actus, via, aquæductus, et aquæhauſtus, pecoris ad aquam appulſus, ius paſcendi, calcis coquendæ, et arenæ fodiendæ. d. §. 1. et §. inter ruſticorum, hoc tit. et concordat tit. ff. de ſeruitut. ruſticor. prædior.

Quid ſit iter.

3 Iter eſt ius eundi, ambulandi hominis per fundum vicini, non tamen iumentum agendi, nec vehiculum ducendi. §. 1. hoc titu. et l. 1. ff. de ſeruitut. ruſtic. prædior. ambulare intellige, nõ tantum ſolus, ſed etiam cum ſocio, non tantum pedes, ſed etiam eques, et lectica vehi. l. 7. et 12. ff. de ſeruit. ruſtic. prædior. Quantæ autem latitudinis eſſe debeat iter, ſi a partibus non fuerit ſtatutum, arbiter eligendus erit, qui determinare habeat. l. 13. ff. eod. Nec ante poterit ille, qui ſeruitutem habet, per partem fundo nociuam ire,

cum

cum per aliam id æquè commode facere poſſit. l.9.ff.de ſeruitut.

Quid ſit actus.

ACtus eſt ius per alienum fundum eundi, et ambulandi, ac etiam iumentum agendi, et vehiculum ducendi, non tamen lapides, vel trabem trahendi. d.§.1. et d.leg.1.ff.eod. qui igitur iter habet, actum non habet, qui verò actum habet, iter quoque habet, hoc eſt faculta-
4 tem eundi, ſine iumento. d.§.1. At dixerit quiſpiam. imò videtur eum, qui iter habet, agere poſſe iumentum, vel vehiculum, cum eques commeare, et ſella, lecticaque vehi poſſit. Dic aliud eſſe equitem incedere ſella, et aliud agere iumentum, ſi quidem ille propriè agere dicitur, qui pecora, et armenta trahit, præ ſe ducit, celeriterque impellit, vnde in Tytiro Virg.

—En ipſe capellas
Protenus æger ago, hanc etiam vix Tytire duco.

Sic aliud eſt vehi lectica, et aliud agere vehiculũ, nam lectica geſtatorium quoddam eſt, ad inſtar cubiculi factum, in quo lectus ſtratus, et feneſtræ ſunt, quibus adhibentur ſpecularia ad arcendos ventos, et lucem excipiendam, et hac lectica vehuntur delicati, et diuites homines, frequentius matronæ. Vehiculum verò eſt currus quatuor plerunque rotarum, in quo fœnum, frumentum, vinum, aut aliud aliquid vehitur. huius ſeruitutis latitudo, ſi inter partes ſimiliter ſtatuta non fuerit, determinabitur à iudice. d. l. 13. §. latitudo. ff. eod. ſcilicet, de ſeruitut. ruſtic. prædior.

Quid ſit via.

VIa eſt ius per alienum fundum eundi, ámbulandi, iumentum, et vehiculum ducen-
5 di, lapides, et trabes trahendi, ac etiam rectam haſtam ferendi, ideo qui talem ſeruitutem habet, exercitum etiam ducere poterit, dummodo fructus non lædantur, nec agri deuaſtentur. d. §.1. et d.l.1. et l. qui ſellam. §. qui viam cum ibi notatis. ff. eod. qui viam igitur habet, iter etiam, et actum habere cenſetur: nam iter et actum via in ſe continet. d.§.1. et d.l.1. diciturque via, quaſi vehia, quod vehendo teratur ſecundum Varro. lib. 4. de lingua Latina, ideo quum lapides, trabes, et ſimilia funibus ductarijs trahuntur, tunc propriè via dicitur, quia iter ipſum quaſi gerit, maiuſque damnum domino afferunt, quàm quæ plauſtris vehuntur, aut quadrigis, vt vehiculum. Viæ latitudo ſi inter partes ſtatuta non fuerit, lex 12. tab. in porrectum octo pedum latitudinem eſſe voluit, in anfractum, id eſt, vbi flexum eſt, propter vehiculorum vertendorum facilitatem ſexdecim. Verba legis. 12. tab. hæc erant.

Viæ latitudo in porrectum octo pedes: in anfractum ſexdecim habeto.

Hanc legem ad verbum propè citat Caius in l. viæ latitudo. 8. ff. eod.

Quid ſit aquæductus.

AQuæductus eſt ius ducendi aquam per fundum alienum. d.§.1. hoc tit. et d.l.1. et
6 9. ff. eo. qui talem ſeruitutẽ ducendi aquã hẽt, ab initio per quãlibet partẽ fundi aquã ducere poteſt, ſed ſi per vnam partem ducere cœperit, per aliam amplius ducere nõ poterit, l. fin. & ibi Bar. ff. de aqua quotid. & æſtiua. hæc facultas ducendi aquam pluribus concedi poteſt ſecundum Neratium, l. C. in l.2. ff. eod. dummodo aqua omnibus ſufficiat; aliàs ſi vni fuerit conceſſa, non poterit poſtea alteri in præiudicium illius concedi, vt admonet Caſtrenſ. in d.l.2. nam ſemper quando alicui aliquid conceditur, intelligitur ſine præiudicio alterius, l.2.§. ſi quis à principe, ff. Ne quid in loco publico. Aquæductus, tribus generibus fieri, aut riuis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis, aut tabulis fictilibus docet M. Vitruuius lib. de Architect. 8. cap. 7. extat etiam libellus Sext. Iul. Front. de Aquæductibus vrbis Romæ lectu iucũdiſſimus, & quia hæc omnia proſequi in præſentiarum non attinet, lectorem ad eos remittimus, vt ea tantum quæ ad iuriſconſultos pertinent, pertractemus admonendo eum, qui ius aquæ ducendæ habet in alium locum, quàm ad quem ſeruitus acquiſita eſt, aquam ducere non poſſe, nec eum aquæ vſum alteri cedere, l. 24. & 33. ff. eod. & hoc verum eſt ſecundum Accurſ. & alios in d. l. 24. antequam aqua ingreſſa ſit fundum dominantem. Nam poſtquam fuerit ingreſſa, poterit ad alias partes duci, intellige ſemper niſi domino loci ſeruientis noceat, l.1.§. illud, ff. de aqua quot. & æſtiua.

Quid ſit aquæ hauſtus.

AQuæ hauſtus eſt ius hauriendi aquam de puteo, vel fonte, vel de alia aqua vicini ad neceſſarios vſus agri, vel pro laborantibus in agro. §. inter ruſticorum, & ibi gloſſ. hoc tit. & d.l.1. & 5. ff. eod. aduertendum tamen eſt quod ad hoc, vt talis ſeruitus conſtituatur, & realis appelletur, neceſſe eſt, quod prædia vicina ſint,
7 d.l.5. quia tunc etiam ſi poſtea hauriatur aqua pro vtilitate perſonarum, non per hoc perſonalis erit, cum debeatur a te, reſpectu, & contemplatione rei, proinde, & ad ſucceſſores tranſibit, gloſ. in d.l.1. in verbo computanda. non ſic eſt, ſi vicina prædia non ſint, ſed alicui aquæ hauſtus pro vtilitate perſonæ tantum concedatur, erit enim hoc caſu perſonalis, & cum perſona extinguetur, vt tradunt Doct. in l. pecoris, ff. eod. conceſſa ſeruitute aquæ hauſtus, iter quoque conceſſũ videtur, id eſt, ius eundi ad eum locum, l. 3. §. qui habet hauſtum, ff. eod. ea enim regula in omni iuris parte frequentata eſt: cui aliquid conceſſum eſt, ea omnia etiam tributa uideri, ſine quibus conceſſum explicari nequit, l. fina. ff. de offic. eius, l.2. ff. de iuriſdictio. omnium iudic. l. huius, ff. qui poti. in pignor. habeant. l.3.§. fin. ff. de penu legat. cap. præterea, & cap. ſuſpicionis extra de offic. delegat. è conuerſo conceſſo itinere ad priuatum fontem aquæ hauſtus quoque conceſſus intelligitur, d.l.3. ff. eod. hauſtus aquæ, ſicuti aquæ

ductus, poteſt ex eodem loco concedi pluribus, dummodo poſterior conceſſio priorem non impediat, l. 2. §. fin. ff. eod. l. lucius, ff. de aqua quotid. & æſtiua: alioqui ſi poſterior conceſſio priori noceat, ſine conſenſu eius cui ſeruitus prius conceſſa eſt, non valet, l. aquam, C. de ſeruit. & aqua l. per quem locum 14. ff. eod. At dixerit quiſpiam, ſi poteſt ſeruitus ducendę, aut hauriendæ aquæ, ſecundo concedi, ergo ſeruitus ſeruitutis eſt; contra l. 1. ff. de vſu, & vſufruct. legat. Reſpondet Bartol. ibidem, eum, qui ſeruitutem habet, non poſſe vſumfructum, aut aliam ſeruitutem conſtituere, ſeruitutis enim ſeruitus eſſe non poteſt. Cęterum dominus fundi conceſſa vna ſeruitute, poteſt & alteram concedere, quæ tunc non dicetur ſeruitus ſeruitutis, ſed alia ſeruitus, non à prima ſeruitute habita, ſed à fundo, l. qui per certum ff. com. prædior.

Quid ſit pecoris ad aquam appulſus.

PEcoris ad aquam appulſus, eſt ius appellendi pecora agri mei per fundum vicini ad fontem, vel aliam aquam eius, d. §. inter ru
8 ſticorum hoc tit. & d. l. 1. ff. eod. dixi pecora agri mei, quia neceſſe eſt, quod prędij fructus maximè in pecore conſiſtant, & conſequenter pecoris ad aquam appulſus ob vtilitatem agri mei fiat, ad hoc, vt hæc ſeruitus prædialis appelletur, l. pecoris, 4. & ibi glo. not. ff. eod.

Quid ſit ius paſcendi.

EST ius paſcendi pecora in alieno fundo, agri mei cauſa d. §. inter ruſticorum, & d. l. 1. & 4. ff. eod. appellatione pecoris continentur
9 omnes quadrupedes, quæ gregatim paſcuntur, l. 2. ff. ad l. aquil. l. legatis, §. pecoribus, ff. de legat. 2. ſed uidetur dicendum etiam ſine ſeruitute id licitum eſſe, quandoquidem in cap. 1. §. fina. de pace tenend. in vſibus feud. permiſſum eſt, viatori equum ſuum pabulare in agro alieno, ſine tamen aliqua vaſtatione. Sed hoc permiſſum intelligas ad neceſſarium tranſeuntis equi vſum: æquitas enim tunc id ipſum ſuggerit, etiam ſi ſtricto iure deficiamur l. 2. §. item varus, ff. de aqua pluuia arcenda.

Quid ſit ſeruitus calcis coquendę.

SEruitus calcis coquendę eſt ius quo in fundo
10 vicini calcem coquere poſſum ad vtilitatē mei prædij ruſtici, d. §. inter ruſticorum, & d. l. 1. §. fin. 5. & 6. ff. eod.

Quid ſit ſeruitus arenę fodiendę.

EST ius, quo in fundo vicini licitum eſt arenā fodere, vt inde fiant vaſa, vel ędificia ruſtica propter neceſſitatem fundi, d. §. inter ruſticorum hoc tit. & in d. l. 5. & 6. cum ibi notatis, ff. eod. & hęc quo ad ſeruitutes ruſticas, nunc de vrbanis inſpiciamus.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit ſeruitus vrbana, & quæ vrbana prædia appellentur.*
2 *Quotuplex ſit urbana ſeruitus.*
3 *Quę ſint urbanæ ſeruitutes affirmatiuæ.*
4 *Quid ſit ſeruitus oneris ferendi.*
5 *Speciale eſt in ſeruitute oneris ferendi, ut qui eam debet, reficere etiam teneatur.*
6 *Quid ſit ſeruitus altius tollendi.*
7 *Seruitus auertendi ſtillicidij.*
8 *Immittendi tignum.*
9 *Proiiciendi.*
10 *Protegendi.*
11 *Seruitus proſpectus.*
12 *Luminum ſeruitus.*
13 *Quæ ſeruitutes urbanæ negatiuæ.*
14 *Seruitus altius non tollendi.*
15 *Stillicidij non auertendi.*
16 *Ne proſpectui officiatur.*
17 *Ne luminibus officiatur.*
18 *Seruitutes urbanæ, & ruſticæ, in quo inter ſe conueniant, & in quo differant.*

§. Prędiorum vrbanorum.

Quid ſit ſeruitus vrbana.

1 VRbana ſeruitus eſt, quæ vrbanis prædijs debetur, & quæ ędificijs cohæret. §. prædiorū hoc tit. & l. 1. ff. eod. ſcilicet, de ſeruitut. vrban. prędior. dicunturque urbana prędia omnia ea, quæ habitandi cauſa, & hominum vſui deſtinata ſunt, & hoc ſiue in urbe, ſiue in villa poſita ſint, nam non locus facit prædia vrbana, aut ruſtica, ſed materia, vt ſuprà quoque diximus, l. vrbana, ff. de verbor. ſignificatio. & d. §. prædiorum hoc tit.

Quotuplex ſit urbana ſeruitus.

2 SEruitus urbana duplex eſt, affirmatiua, & negatiua, gloſ. & Doctor. in d. l. prima, ff. eodem.

Quæ ſint urbanæ ſeruitutes affirmatiuæ.

VRbanę ſeruitutes affirmatiuæ ſunt, quę verbis affirmatiuis conceptæ ſunt; vt ius oneris ferendi, altius tollendi, ſtillicidium auer
3 tendi, tignum immittendi, ſeruitus proijciendi, protegendi, & proſpectus, & luminū, d. §. prędiorum, & d. l. 1.

Quid ſit ſeruitus oneris ferendi.

EST ius quo prędium urbanum vicini mei co
4 gitur perpetuò ſuſtinere onera domus meę aliquo pariete, vel columna, l. eum debere columnam 32. & ibi glo. ff. eod. l. ſicuti, §. diſtant, ff. ſi ſeruit. vindic. dixi perpetuò, quia licet aliarū ſeruitutum natura ea ſit, vt is, cui imponitur non cogatur aliquid facere, ſed tantùm pati, l. quotiens 1. §. ſerui, ff. eod. l. poteſt, ff. com. præd. l. 1. §. ſi. ff. de aqua pluuia arcenda, l. ſi forte, §. 1. ff. ſi ſeruit.

tit. vindic. tamen ſpeciale eſt in hac ſeruitute: vt
5 qui eam debet non ſolum pati, ſed etiam fa-
cere teneatur,veluti columnam, aut parietem,
qui onus ſuſtinet, l. furti, §. diſtant & l. ſi for-
te, §. etiam, ff. ſi ſeruit. vindic.& d.l. eum debere
32.ff.eod.

Quid ſit ſeruitus altius tollendi.

Est ius à prædio vrbano alteri debitum, quo
6 quis altius ædificare tenetur d. §. prędio-
rum hoc tit. & d.l. 1. ff. eod. & quidem no-
ſtra ſæpè intereſſe poteſt, vt vicinus domum ſuã
altius tollat, propter ſolis fortaſſe repercuſſioné,
l.ſi arborem, §.interdum, ff.eod. aut, ut commo-
dius tigna immittantur, d. l. eum debere 32. uel
propter ventos glo. Bar.& alij in d. l. 1.

Quid ſit ſeruitus auertendi ſtillicidij.

Est ius debitum prędio meo, quo poſſum ſtil-
licidium, ſeu aquam pluuialem auertere,
7 & deriuare ſuper tectum, aut aream uici-
ni mei, dicto §. prędiorum hoc tit.& d.l. prima,
ff.eodem.

Quid ſit ſeruitus immittendi tignum.

Est ius, quo tignum immittere licet ſuper pa-
8 rietem vicini, ut in vtroque ædificio quie-
ſcat, d.§.prędiorum, & d.l.1.19. & 24 ff.eo.
& licèt appellatione tigni ueniat omnis materia,
ex qua ędificia conſtruuntur, ut ſuprà in §.cum in
ſuo de rer.diuiſ. hic tamen accipitur tantum pro
trabibus immiſſis.

Quid ſit ſeruitus proijciendi.

9 Est ius quo quis ex prędio ſuo vrbano põt pro
ijcere aquam in ſolum vicini d. l. 1.ff.eod.

Quid ſit ſeruitus protegendi.

Est ius, quo quis ex prædio ſuo vrbano ſupra
vicini ſolum facere poteſt protectum d. l. 1.
eſt aũt protectum id quod ita prouehitur, vt
10 nuſquam requieſcat: qualia mænia ſunt à Mæ-
nio quodam proſpectandi gratia, miro populi
applauſu primum inuenta: is enim abroſo patri-
monio, & vendita domo, quam ad forum ſpectã-
tem habebat, ſolam columnam vnde gladiato-
res ſpectaret, ſibi retinuit, tigniſq; extra colum-
nam proiectis, tabuliſq; ſuperpoſitis, ampliataq;
columnæ ſummitate, pluribus in columna ſpe-
ctatoribus locum fecit, indeq; factum fuit, vt om-
nia id genus ędificia mœniana vocarentur. Sue-
ton. in Caligula vulgo nunc Podioli, & Lobiç ap-
pellantur.

Quid ſit ſeruitus proſpectus.

Est ius, quod quis habet à vicino prædio, libe-
rioris proſpectus gratia, non quidem, vt cœ
11 lum videat, ſed vt feneſtra, vel aliquo ſimili
claritas cœli ad eum perueniat, ſecundum Azon.
in ſua ſumma in §. ſi autem, C. de ſeruit.& aqua.

Quid ſit ſeruitus luminum.

Est ius, quo vicinus tenetur in ędificando ſuf-
ficientem lucé admittere ad alterius ędes,
12 l.luminum, ff.eod.& hæc de ſeruitutibus vr
banis affirmatiuis.

Quæ ſint vrbanę ſeruitutes negatiuę.

Vrbanæ ſeruitutes negatiuæ ſunt, quæ ver
bis negatiuis enunciantur, veluti, altius
13 non tollendi, ſtillicidij non auertendi, ne
proſpectui vel luminibus officiatur, l.1. 2. & 3.
ff. eod.

Quid ſit ſeruitus altius non tollendi.

Est ius, quo alicui ædificium ſuum altius tolle
re vicino inuito non licet, l.altius, C.de ſer-
14 uitut.& aqua.

Quid ſit ſeruitus ſtillicidij non auertendi.

Est ius, quo alteri ſtillicidium, quod in aream
ſuam cadit, aliunde auertere non poteſt, ne
15 cadat in eam, d.l.1.& ibi Gloſ. ff.eod.

Quid ſit ſeruitus ne proſpectui officiatur.

Est ius, quo alteri proſpectum meum, quem
ex domo mea habeo, minus gratioſiorem,
16 & liberum reddere non licet, l.14 ff.eod.

Quid ſit ſeruitus ne luminibus officiatur.

Est ius, quo alteri lumina mea, nec edifican-
do, nec plantando auferre licet, l.15. & 16.
17 ff.eo.& hæc particulariter de vna quaq; ru
ſtica, & vrbana ſeruitute dicta ſuficiant, nunc ge
neraliter aliqua utriuſque cõmunia ſubijciamus.

*Seruitutes ruſticæ, & vrbanę in quo inter ſe
conueniant, & in quo differant.*

Vidimus hactenus de ſeruitutibus vrbano-
rum, & ruſticorum prædiorum ſepara-
tim, nunc communia quædam præcepta
videbimus, ex quibus facile intelligemus, in quo
conueniant, & in quo differant. qua de re etiam
extat integer tit.ff.comm. præd. tàm vrb. q̃ ruſt.
18 cõueniũt igitur, quia vtraq; prędiorũ appellatur,
& neutra ſine prædijs conſtitui poteſt l. 1 .ff.com
mun. prædior. ideo ad quemcunque tranſit præ-
dium, tranſit etiam ſeruitus prædio debita, l.13.ff.
commun.pręd. differunt vero, quia ruſtica ruſti-
cis, vrbana vrbanis prædijs debetur ſecũdo, quia
omnes ſeruitutes ruſticæ conſiſtunt in patiendo
tantùm, vt nimirum vicinus patiatur vti; urbanæ
autem non ſolùm in patiendo, ſed etiam in non
faciendo interdum, puta ne uicinus ædes ſuas al
tius tollat, ne tignum immittat, & ſimilia quod
non eſt in ſeruitutibus ruſticis, non enim poteſt
eſſe ſeruitus non aquæ ducendæ, non eundi, &
huius generis. Si autem prædia quæ inter ſe ſerui-
tutem ſibi debent, alia ſint urbana, & alia ruſti-
ca

ea in hoc caſu, denominatio à prædio denominã te fieri debet, le. 1. & ibi Gloſ. ff. de ſeruit. urban. præd. ideo licet uia ſit ſeruitus ruſtica, ſi tamen debeatur per fundum tuum domui meę, appellabitur urbana

SVMMARIVM.

1 *Nemo poteſt acquirere vrbanam, aut ruſticam ſeruitutem, niſi qui prædium habet.*
2 *Realis ſeruitus perſonalis etiam quandoque fieri poteſt.*
3 *In dubio quomodo cognoſcatur, an ſeruitus ſit realis, vel perſonalis.*

§. Ideo.

Qui ſeruitutem acquirere, aut imponere poſſint.

REgula eſt, quòd nemo poteſt acquirere ſeruitutem urbani, vel ruſtici prædij, niſi qui
1 prędium habet, & è contra nemo debet ſeruitutẽ imponere, niſi qui prædiũ hẽt, ideo etiã reales huiuſmodi ſeruitutes dicuntur, quia ſcilicet, ſine re, ac prædio dominante, & ſeruiente eſſe non poſſunt, §. ideo hoc tit. & l. 1. ff. commun. præd. quicunque igitur prædium habet ei, vt alteri prædio ſeruiat, iure ſeruitutem imponere poteſt, cum in re ſua quilibet ſit moderator, & arbiter, l. in re mandata, C. mandat. dummodo non ſit factum in præiudicium alterius, aliam ſeruitutem habentis, l. per quem, cum ibi notatis, ff. de ſeruit. ruſticor. prædior. illud tamen omittendum non eſt, ſeruitutem ſuaptè natura realem, quandoq; perſonalem fieri poſſe, ſi ad perſonam referatur; veluti ſeruitus lapides cędendi, quæ ſui natura realis eſt, l. ergo. & l. veluti, ff. de ſeruit. ruſtic. propter relationem facti ad perſonam, dicitur
2 perſonę, & non prędij, l. apud Iulianum, §. ſi quis ff. de legat. primo, ſic in ſeruitute Hauſtus aquę videmus, quæ licet ſui natura prædialis ſit, l. 1. ff. de ſeruit. ruſtic. prædicta tamen ratione ſit quandoq; perſonalis, l. mella, §. fin. ff. de aliment. & cibar. legat. Quod ſi ſcire cupias an iuris alicuius conceſſio ſit prædialis, an perſonalis, ubi ſumus in dubio Bart. & cęteri hanc doctrinam tradunt, vt ſi conceſſio fiat per uerba facti veluti ſi mihi concedas facultatem eundi, aut vt poſſim ire, agere per fundum tuum, vel ex fundo tuo haurire aquam, aut cretam inde eximere, uel arenam fodere, & ſic de ſimilibus, ſit perſonalis, & non realis, licet occaſione rei, & prædij facta ſit, d. l. apud
3 Iulianum, & facit tex. in l. 2. §. item ſi in facto, ff. de uerbor. obligat. & in §. ſed cum factum infra de ſtipulat. ſeruor. idem eſt, ſi uerba illa facti referantur ad concedentem, veluti, quia promiſerit quiſpiam, non habere feneſtram in pariete, non tollere altius, & id gẽnus, ſcilicet eſſe ſeruitutem perſonalem, non realem. At ſi conceſſionis verba ſonent in ius, ut quia conceſſiſti mihi ius eundi, agendi, aut ius aquam ducendi, ſeruitus erit realis, quæ omnino in iure conſiſtit, niſi ex qualitate perſonę cui ſit conceſſio, & qualitate rei conceſſę coniiciamus concedentis affectionem perſonalem eſſe, ut quia legatum fuerit filiæ ius tranſeundi per domum hæreditariam, l. pater filiæ, ff. de ſeruit. legat. & hæc cum ob multa, tum ob id, uel maximè notanda ſunt, quòd ubi ſeruitus eſt realis tranſit ad quoſcunq; hæredes, ubi perſonalis non, l. fin. §. fin. ff. de contrah. empt. l. Caius. ff. de annuis legat.

SVMMARIVM.

1 *Seruitus conſtitui poteſt, contractibus, & vltimis voluntatibus.*
2 *Seruitus qualiter extinguatur.*

§. Fin.

Qualiter conſtituatur ſeruitus.

1 SEruitus conſtitui poteſt, tàm inter viuos, quã etiam in vltima uoluntate, veluti pactis, ſtipulationibus, emptione, teſtamento, codicillis, & alijs huiuſmodi, §. fin. hoc tit. & tot. tit. ff. de ſeruitut. legat.

Qualiter extinguatur, & amittatur ſeruitus.

EXtat de hac re tit. in ff. quemad. ſeruit. amittant. & primò quidem extinguitur ſeruitus, quando dominus fundi ſeruientis, aut dominantis, vtriuſq; dominus efficitur, l. 1. & ibi Gloſ. ff. quemadmodum ſeruit. amittant. ſecundo amittitur ex aliquo actu conceſſo, qui ſeruituti ita contrarius ſit, vt durare ſimul nequeant, vt ſi ſtillicidij immittendi ius habeam in aream tuam,
2 & permittam te in ea ædificare, vel viam, & permittam tibi aliquid ibi facere, per quod viæ vſus auferatur l. 8. ff. quemad. ſeruit. amittãt. tertio rei interitu ſeruitus quoq; extinguitur, l. 14. eod. tit. quemadmodum ſeruit. reſtituta tamen re, reſtituitur etiam ſeruitus d. l. 14. quarto remiſſione iuris ſui, facta ab eo, qui ſeruitutem habet l. quæritur, §. ſi venditor, ff. de ædilit. edict. quinto ſi hæres, fundo ſub conditione legato ſeruitutem imponat, ea adueniente euaneſcit l. ſi is, cui r. 1. §. fi. eod. tit. quemad. ſeruit. amittant. ſexto, & vltimo non vtentis negligentia amittitur, olim quidem biennio exemplo cæterarum præſcriptionum, hodiè 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes l. pen. C. de ſeruitut. idq; ſi continua ſit ſeruitus, ita ut ſingulis diebus uti liceat: nam ſi ita conſtituta ſit, ut uel ęſtate tantùm ducatur, uel alternis annis, aut menſibus, duplicato tempore, nẽpè 20. inter pręſentes, & 40. inter abſentes amittitur l. 7. & ibi Gloſ. not. ff. quemad. ſeruit. amittant. l. fin. C. de ſeruitut.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Species perſonalium ſeruitutum ſunt, vſusfructus, vſus, & habitatio.*

DE VSVFRVCTV.
Titulus IIII.

1 TRactatum eſt ſuprà de ſeruit. realibus, quę à re rei debentur, nunc de perſonalibus videndum eſt, quæ à re perſonę debẽtur, & concordat tit. ff. & C. de vſufructu,

Quot

Quot ſint ſpecies perſonalium ſeruitutum.

1 SEruitutum perſonalium, quas mixtas etiam Doct. vocant, tres ſunt ſpecies, vſusfructus, vſus, & habitatio. De vſufructu agitur in hoc tit. de vſu, & habitatione in ſequenti.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit uſufructus.*
2 *Vſusfructus alius eſt cauſalis, & alius formalis.*
3 *Quid ſit vſufructus cauſalis, & quid formalis.*
4 *Vſusfructus tàm inter uiuos, quàm etiam in ultima uoluntate conſtitui poteſt.*

§. Primo.

Quid ſit uſusfructus.

1 VSusfructus eſt ius utendi, & fruendi rebus alienis, ſalua rerum ſubſtantia, §. 1. hoc tit. & l. 1. ff. eod.

Quotuplex ſit vſusfructus.

2 VSusfructus duplex eſt, cauſalis, & formalis. Cauſalis eſt vſus rei propriè coniunctus cum ſua cauſa, hoc eſt, proprietate, & hoc modo pars dominij dicitur in l. 4. ff. eod. nec ſeruitus propriè appellari poteſt, cum res ſua nemini ſeruiat. l. vti frui, ff. ſi vſusfructus petat. for-
3 malis eſt, vſus rei alienæ à proprietate diſtinctus, & iſte eſt ſpecies ſeruitutis, & de hoc agitur in hoc tit. noſtro, definiturque vt ſuprà diximus.

Qualiter conſtituatur vſusfructus.

4 VSusfructus cõſtitui poteſt tàm inter uiuos, contractibus, pactis, & alijs huiuſmodi, quàm etiam in teſtamento, vt cùm teſtator legat uni vſumfructum, alteri proprietatem, d. §. 1. hoc tit. l. 3. & 6. ff. eod.

S V M M A R I V M.

1 *Vſusfructus conſiſtit tàm in rebus mobilibus quã immobilibus.*
2 *Vſusfructus in rebus mobilibus, quæ uſu conſumuntur impropriè conſtituitur.*

§. Conſtituitur.

In quibus rebus conſiſtat vſusfructus.

1 VSusfructus conſiſtit in rebus, tam mobilibus, quam immobilibus, dummodo ſint res, quæ vſu non conſumantur, §. conſtituitur hoc tit. l. 4. 28. & 41. ff. eod. quandoque ta-
2 men, licet impropriè, conſtituitur etiam in rebus, quę uſu conſumuntur, prę̨ſtita, ſcilicet, cautione ab uſufructuario, vt res eiuſdem qualitatis, vel bonitatis, aut illius pretium æquiualens reſtituatur, quo caſu propter cautionem, quaſi vſusfructus conſtitutus cenſetur, d. §. conſtituitur & l. ſi tibi vini, ff. de vſufructu earum rerum, quæ vſu conſumuntur.

S V M M A R I V M.

1 *Finitur vſusfructus morte uſufructuarij.*
2 *Finitur media, & maxima capitis diminutione.*
3 *Ceſſio vſusfructus extraneo facta, non extinguit vſumfructum.*

§. Fin.

Qualiter extinguatur ſeruitus.

1 EXtat de hac re tit. ff. quibus mod. uſusfruct. amittat. & primò quidem extinguitur morte naturali uſufructuarij, §. fin. hoc tit. & l. 3. §. fin. ff. eod. ſecundo morte ciuili, maxima, ſcili-
2 cet, & media capitis diminutione, non autem minima d. §. fin. & l. 1. ff. eod. ſcilicet, quibus mod. uſusfruct. amittat. tertio per nõ uſum longi temporis, d. §. fin. & l. 16. C. de uſufruct. quarto per ceſſionem iuris ſui domino proprietatis factam, nõ
3 autem extraneo, d. §. fin. & l. ſi uſusfructus, ff. de iur. dotiũ. quinto conſolidatione proprietatis, & uſusfructus ſimul d. §. fin. ſexto mutatione, & interitu totius rei, d. §. fin, in fine, & l. 5. §. rei, ff. eod.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Vſus quid ſit.*
3 *Quotuplex ſit vſus.*
4 *Qualiter conſtituatur.*
5 *Qualiter finiatur.*

DE VSV, ET HABITATIONE. Tit. V.

In Principium Tituli.

PRoſequitur reliquas duas ſpecies ſeruitutis perſonalis, quæ ſunt, uſus, & habitatio, & concordat. tit. ff. de uſu, & habitat. & C. de uſufruct. & habitat.

Quid ſit vſus.

ESt ius utendi rebus alienis ad quotidianum uſum ſalua rerum ſubſtantia, tex. eſt hic in principio tit. noſtri, & in l. 1. ubi etiam Glo. notat. ff. eod.

Quotuplex ſit vſus.

VSus ſecundum Gloſ. in d. l. 1. ff. eod. duplex eſt, ſcilicet, proprius qui conſtituitur in rebus quæ uſu non conſumuntur, & improprius, qui conſtituitur in rebus, quæ uſu conſumuntur.

Qualiter conſtituatur vſus.

IIſdem modis conſtituitur nudus uſus quibus, & uſusfructus conſtitui ſolent ſecundum Imperatorem hic in principio tit. noſtri, quos modo,

modo, quoniam ſupra enumerauimus, hic non repetam.

Qualiter finiatur vſus.

SImiliter iiſdem modis finitur uſus, quibus, & uſusfructus finiri ſolet, & ſic eaſdem cauſas uſus hẽt, quas, & uſusfructus habere ſolet, ut hic in principio tit.

SVMMARIVM.

1 *Minus iuris eſt in vſu, quam in vſufructu.*
2 *Qui nudum uſum habet ſeruorum, & iumentorũ, ad uſum ſuum tantum, & ſuorum vti poteſt nõ alijs locare.*
3 *Vſufructuarius, & frui, & uti poteſt.*

§. Primo, §. item is qui, & §. item is ad quem.

In quibus differant uſusfructus, & uſus.

DIfferunt uſusfructus, & uſus, in hoc, quia minus iuris eſt in uſu quàm in uſufructu,
1 nam qui nudum uſum habet fructibus
tantùm pro quotidiana neceſſitate uti poteſt, §. primo hoc tit. & l. 12. ff. eod. ſeruis, & iumentis ad uſum ſuum tantùm, coniugis, & liberorum, §. item is ad quem hoc tit. & d. l. 12. §. equitij, ff. eod. pecoribus, & ouibus ad ſtercorandum agrum ſo
2 lum, lana, agnis, & lacte modico tantùm pro ſua, & ſuorum neceſſitate, d. §. item is ad quem, & d. l. 12. §. hoc amplius; domo ſolum cum uxore, liberis, & ſeruis, & quandoque hoſpitem recipere, §. item is, qui hoc tit. & l. 2. ff. eod. at qui uſumfructũ habet, non ſolum fructibus uti, ſed etiam de eis ad libitum diſponere, ędes, item ſeruorum, iumen
3 torumque operas locare, ac ſimilia facere poteſt
d. §. 1, hoc tit. l. 7. & 13. ff. de uſufructu.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit habitatio.*
2 *Habitatio ius proprium, & ſeparatum ab vſufructu eſt.*
3 *Iisdem modis quibus conſtituitur vſusfructus, & uſus, conſtituitur etiam habitatio, non tamen iiſdem modis finitur.*

§. Fin.

Quid ſit habitatio.

HAbitatio eſt ius, ſeu facultas habitandi in aliena domo per ſe, vel per alium ſalua
1 domus ſubſtantia. §. fin. hoc tit. & l. 13.
C. de vſufruct. & habitat. & hoc modo, habitatio
2 eſt ius proprium diſtinctum, & ſeparatum ab vſu, & vſufructu. Cum vſufructu tamen in hoc cõuenit, quia habens habitationem, non ſolum in ea permanere, ſed etiam alijs locare poteſt, prout, & vſufructuarius valet, quod non eſt in vſu, vt ſupra quoq; diximus, & habemus in d. §. fin. & in l. 8. ff. eod.

Qualiter conſtituatur habitatio.

IIſdem modis, quibus conſtituitur vſufructus, & vſus conſtituitur etiam habitatio, non tamen iiſdem modis finiunt, nam habitatio, nec per capitis diminutionem, nec per non vſũ finitur, prout vſufructus, & vſus finiri ſolet, ſed ſola morte naturali ipſius habitoris, l. ſi habitatio ff. eod. l. legatum, & ibi Gloſ. ff. de capit. diminut. cuius rei nulla alia ratio eſſe poteſt, quàm quod hoc ius ad certas ædes non aſtringitur, ſed ſimpliciter, & abſolutè relinquitur, non ſic eſt, vſuſfructus, & vſus, qui ad certas res aſtringitur, proinde rectè etiam dicit Imperator noſter hic, habitationem, neque vſum, neque uſumfructum, ſed quaſi proprium aliquod ius eſſe.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Concordantes tituli.*
3 *Quo iure præſcriptio introducta ſit, & ob quam cauſam.*
4 *Vſucapio finis ſolicitudinis dicitur.*
5 *Homines naturaliter ad diſſentiendum faciles ſunt.*
6 *Vſucapio quid, & vnde dicta.*
7 *Quid præſcriptio, & in quo ab vſucapione differat.*

DE VSVCAPIONIBVS, ET LONGI temporis præſcriptionibus. Tit. VI.

In Principium Tituli.

DOminia rerum nobis, uel iure gentium, uel iure ciuili acquiri, ſupra in §. ſingulo-
1 rum de rer. diuiſion. dictum fuit, & hactenus qualiter de iure gentium acquirantur, explicauimus. Nunc qualiter de iure ciuili, & quia iure ciuili dupliciter acquiri poſsũt, uniuerſaliter, & particulariter, à modis particularibus, & inter eos, ab uſucapione initium ſumit, & concordan.
2 tit. ff. de uſucapion. cum pluribus ſequentibus, C. de præſcript. cum alijs titulis ibi annexis, extra de præſcript. in decretalibus, & ſexto, & cauſa 13. quæſt. 3. decreti.

Quo iure, & quam ob cauſam præſcriptio inducta ſit.

A Iure ciuili præſcriptionem inductam eſſe conſtat ex principio tituli noſtri, & hoc
3 propter bonum publicum, ut dicitur in
l. 1. ff. eod. ne dominia rerum diu, & ſemper in incerto maneant, & vt aliquis tandem litium ſit finis, l. fin. ff. pro ſuo: qua de cauſa, & Ciceronem pro Cecina, finem ſolicitudinis uſucapionem dixiſſe, puto maximè. n. noſtra intereſt, litib. non vexari, vt ſcribit Vlpianus in l. minoribus 25. annis ff. de minoribus, nam ut Martialis lib. 10. epigra. 47. ait hæc ſunt, quæ vitam beatiorem faciunt.

Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis
Lis nulla, &c.

Cùm

Cũ a igitur frequentiſſimè inter ſe contrahere ſoleant, nec ita ſcire poſſit quis, an ille cum quo cõtrahit dominus ſit, vel non, ideo ſi priori domino liceret ſemper petere à poſſeſſore, nec poſſeſſor effi ceretur aliquando certus de dominio rei, quam habet, lexq; non inueniſſet modũ, quo poſſidenti aduerſus petentes ſuccurreretur, ſemper alter alteri litem moueret, cum homines
5 naturaliter ad diſſentiendum faciles ſint, ut dicitur in l. item ſi vnus, §. fin. ff. de arbitris, ſicq; nullus unquam eſſet litium finis.

Quid ſit vſucapio.

6 ESt acquiſitio dominij per continuationem poſſeſſionis, temporis, lege definiti, l. 3. ff. eod. dictaque eſt uſucapio, quia per uſum capit, & in uſum ſuum conuertit.

Quid ſit præſcriptio.

PRæſcriptio ſecundum Abbatem, & alios in rubr. extra eod eſt ius quoddam, proueniẽs
7 ex tempore, auctoritate legum vim capiẽs, pœnam negligentibus inferens, & finem litibus imponens. dictaque eſt præſcriptio, quaſi temporis præfinitio, tempus enim arguit, & punit eos, qui rerum ſuarum curam negligunt: cõtra quos & Solonem olim pœnam ſtatuiſſe, meminit Plutarchus in Solone. Cautum etiam apud Romanos Gell. li. 4. Noctium atticarum cap. 12. refert, eum, qui indiligẽter agrum ſuum tractaſſet, araſſetve, uel ſordeſcere paſſus fuiſſet, aut uineã derelictã habuiſſet, nota cenſoria puniẽdum: idquod poſtea ſucceſſores prudentiſſimi mitigantes, re tantùm neglecta per conceſſionem vſucapionis, & præſcriptionis negligentes puniendos eſſe decreuerunt. Sunt qui putent, vſucapionem, & præſcriptionem inter ſe differre, quandoquidem vſucapio ad res mobiles, præſcriptio ad immobiles referatur. Gloſ. in d. l. 3. ff. eod. Bart. in l. ſeruitutes ff. de ſeruitut. cum tamen vſucapionis genuina ſignificatio ad acquiſitionem, tàm immobilium, quàm mobilium rectiſſimè referatur, quod non tantum deffinitio probat, d. l. 3. ſed etiam ſanctio Iuſtiniana hic, ibi, conſtitutionem ſuper hoc promolgauimus, qua cautum eſt, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles verò per longi temporis poſſeſſionem, ideſt, inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis vſucapiantur: quod autem garrit, & comminiſcitur Accurſius hic de propria, & impropria ſignificatione, vt ſcilicet, uerbum uſucapiantur, pro mobilibus propriè, pro immobilibus impropriè ſtet, vanum eſt, & rediculum. Vt plurimum igitur confundũtur, uſucapio, & præſcriptio, & utrumq; rectè tàm ad mobilia, quàm ad immobilia refertur.

S V M M A R I V M.

1 *Bona fides in vſucapione requiritur.*
2 *Omni tempore bona fides interuenire debet.*
3 *Bona fides prodeſt etiam ſucceſſori.*
4 *Mala fides, an ſucceſſori, & cui ſucceſſori noceat.*
5 *Titulus in præſcriptione requiritur.*
6 *Quis dicatur tit. oneroſus, & lucratiuus.*
7 *Putatiuus titulus, an ad præſcriptionem ſufficiat.*
8 *Quare requiratur titulus in præſcriptione.*
9 *Poſſeſſio ad præſcriptionem neceſſaria eſt.*
10 *Poſſeſſionis interruptio.*
11 *Tempus etiam ad præſcriptionem requiritur.*
12 *Præſcriptionum plures ſpecies ſunt.*

§. Diutina, §. quod autem, & §. error.

Quæ requirantur ad præſcriptionem.

PRimò requiritur bona fides text. eſt hic in
1 principio tituli in ca. fin. extra de præſcript. & in cap. poſſeſſor de regul. iur. in ſexto, nec non in l. qui fundum, §. qui bona fide ff. pro emptore, neque enim uſucapiones introductæ ſunt, ut hominum malitijs indulgeatur, ſed ut ex iuſta cauſa ſuccurratur ijs, qui ignoranter, & ex bona fide alienæ rei poſſeſſionem nacti ſunt, &
2 hæc bona fides de iure canonico, ſemper, & omni tempore, uſque ad implementum præſcriptionis neceſſaria eſt d. cap. fin. de præſcript. & d. cap. poſſeſſor de regul. iur. in ſexto ubi, & canoniſtæ omnes notant: prodeſtque huiuſmodi bona fides etiam ſucceſſori, tàm uniuerſali, quàm particulari, non ſolum quod à perſona ſua præſcriptionẽ
3 inchoare poſſit, ſed etiam cum temporis coniunctione: ideo ſi defunctus, aut uenditor, per quinq; annos fundum aliquem, bona fide detinuerunt, ſucceſſores ſi per alios quinque poſſideant, coniungũtur hmõi tpa auctoris, & ſucceſſoris, & præſcribitur fundus, §. diutina hoc tit. Vniuerſalis ſucceſſor dicitur, qui titulo uniuerſali ſuccedit, ut hæres ſingularis, qui titulo ſingulari ſuccedit in aliqua re, ueluti ex donatione, legato, emptione, & ſimili: mala autem fides, ſi quidem ſucceſſor ſit uniuerſalis nocet d. §. diutina, & l. 4. ff. eod. ea ratione, quia hæres, & defunctus una, & eadem perſona cenſentur, l. cum hæres, ff. de diuerſ. & temporal. præſcript. at ſi ſit ſingularis non nocet
4 quominus ſi ipſe bona fide acceperit à perſona ſua inchoando præſcribere poſſit § quod autem hoc tit. & l. an Titium, ff. de diuerſ. & temporal. præſcriptionibus.
5 Secundò requiritur tit. in præſcriptione, ut ſimiliter conſtat ex principio tituli noſtri, & probat l. nullo, C. de rei uindicat. idque locum habet ſiue tit. ſit oneroſus, ut cum res ad aliquem per-
6 uenit cum onere, cuiuſmodi eſt tit. pro emptore, ſiue lucratiuus, ut cum peruenit ex mera liberalitate, ueluti ex donatione, legato, & alijs huiuſmodi: item ſiue ſit uerus, ſiue putatiuus, dummodo
7 putatiuus ex iuſto, uel iuſtiſſimo errore proueniat ſecus ſi ex iniuſto errore cauſetur, §. error hoc tit. ratio autem quare requiratur tit. ea eſt, quia ille, qui ſine titulo, & cauſa rem alterius poſ-
8 ſidet, malæ fidei poſſeſſor præſumitur: ſcire enim tenetur, & debet, rem quæ ſua non eſt, ad alium pertinere, l. fin. C. unde ui. ſic Demoſthenes furi dicenti, neſciebam tuum eſſe, reſpondit, debebas etiam ſcire tuum non eſſe.
9 Tertiò requiritur poſſeſſio, quæ continuata eſſe debet, §. diutina hoc tit. l. 3. ff. eod. adeoque neceſſaria eſt huiuſmodi continuatio, ut ſi momento aliquo interrumpatur, erit de nouo inchoanda

da à tempore interruptionis, l. 5. 6. & 15. ff. eod.
10 interrumpiturque eo ipſo quòd quis in ius uoca-
tur, l. nec diutina, C. de longi tempor. preſcript.
Quartò, & ultimò requiritur tempus, quæ tē-
11 pora uaria ſunt, prout etiam uarię, & multipli-
ces ſunt preſcriptionum ſpecies. plures enim iã
horarum, quàm dierum, menſium, & annorum
refert Hoſtienſis in ſua ſumma extra de preſcrip.
12 magis tamen principales ſunt quinque, ſcilicet,
longi temporis, longiſſimi, quadriennij, centum
annorum, & tanti temporis, cuius initij memo-
ria non extet incontrarium.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit longi temporis præſcriptio.*
2 *Præſentes qui dicantur.*
3 *Quid ſit præſcriptio longiſſimi temporis, & quæ res ea præſcribantur.*
4 *Annuæ penſiones, ut in futurum exigi non poſſint, nunquam præſcribuntur.*

§. Primo.

Quid ſit præſcriptio longi temporis.

1 Eſt preſcriptio, qua præſcribuntur res mo-
biles per triennium, immobiles verò pee
decem annos inter præſentes, & viginti
inter abſentes, §. primo, hoc tit. præſenteſque hoc
caſu cenſentur non ſolum illi, qui corporali præ-
ſentia adſunt, ſed etiam quorum domicilia ſita
2 ſunt ſub eodem regimine, & eodem principe, l.
fin. & ibi Doct. notant, C. de longi tempor. præ-
ſcription.

Quid ſit præſcriptio longiſſimi temporis.

3 Eſt preſcriptio triginta, uel quadraginta, ann.
(hęc enim longiſſimi temporis dicitur) qua
preſcribuntur omnes actiones, tam reales,
quam perſonales, & mixtę, l. ſicut, C. de præſcrip.
triginta, uel quadraginta anno. Quędam tamen
ſunt, quæ etiam minori ſpatio tolluntur, vt accu-
ſatio falſi quæ per 20. annos, l. querela, C. ad l.
Cornel. de falſ. accuſatio adulterij, quæ per quin
que l. adulter. C. ad l. Iul. de adult. & actio iniuria-
rum, quę per annum, l. ſi non conuitij, C. de in-
iur. Annuę autem penſiones quicquid varient
Doct. vt uidere eſt apud Boer. deciſ. 336. nec 30.
annis, nec vnquam preſcribuntur, ita vt amplius
in futurum exigi non poſſint, ſed ſolum omnes
præteritæ poſt 30. annos ſunt preſcriptę: poſt elap
4 ſum igitur tempus 30. annorum uniuſcuiuſque
anni propriam eſſe preſcriptionem, & quot an-
nos, tot preſcriptiones currere in camera impe-
riali poſt multa determinatum fuiſſe refert My-
ſinger. obſeruat. cent. 3. cap. 13. hancque eſſe com
munem affirmat Guido Papę deciſ. 406. 407. &
408. vbi multa cognitu digna recenſet. ſic qui
quotannis ſex percipere debet, ſi per 30. vel plu-
res annos, quatuor aut quinque acceperit, tali
preſcriptione non obſtante, ſex petere non pro-
hibetur, cũ in annuis preſtationibus preſcriptio
locum non habeat l. cum notiſſimi, C. de preſcri-
prio. 30. anno. Crauet. de antiquitate tempor.
parte 4.

S V M M A R I V M.

1 *Præſcriptio quadriennij.*
2 *Centum annorum præſcriptio.*
3 *Quid ſit præſcriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat.*
4 *Seruitutes continuæ, & diſcontinuæ quomodo cenſeantur.*
5 *Quæ tempora ab uſucapionis curſu deducantur.*

§. Res fiſci, & fin.

Quid ſit præſcriptio quadriennij.

Eſt preſcriptio, qua preſcribuntur à priuatis
perſonis bona vacantia fiſci, contra ipſius
negligentiam, tam mobilia, quàm immobi
1 lia, facta tamen ei prius denunciatione, §. res fiſci
hoc tit. & l. 1. C. de quadriennij preſcript. vacan-
tia bona dicuntur cum aliquis ſine herede mori-
tur, l. uacantia, C. de bonis uacant. lib. 10. dixi, ua-
cantia, quia ſi fiſco eſſent incorporata, non poſ-
ſent preſcribi niſi quadraginta, annorum ſpatio
ſecundum glo. hic. Dixi etiam, facta ei denuncia-
tione, quia ſi nondum facta eſſet denunciatio ipſi
fiſco, quòd talis ſine herede mortuus ſit, quo caſu
ipſe efficitur heres, non aliter quam in longo tē-
pore preſcribi poſſent, l. quamuis, ff. eodem, ē con
uerſo eadem preſcriptione gaudet fiſcus contra
priuatam perſonam, qua preſcribit actionem,
quę illi competere poſſet in rebus ab ipſo aliena
tis, adeo quod ultra quadriennium conueniri nõ
poteſt, §. fin. hoc tit. & tot. tit. C. de quadriennij
Preſcriptione.

Quid ſit præſcriptio centum annorum.

Eſt preſcriptio, qua preſcribuntur res Roma
nę Eccleſię, cap. ad audientiam, & cap. cum
2 nobis de preſcriptionibus, & quia hęc pre-
ſcriptio directè probari non poteſt, cum homo
ultra centum annos uiuere non preſumatur
ſecundum text. in l. fin. C. de ſacroſanct. Eccleſ.
ideo ſufficit preſumptiua probatio per famam,
quę in factis antiquis probat ſecundum Fe-
lin. in capit. ueniens de teſtibus, vel etiam pro-
batio per inſtrumenta ſucceſſiue facta ſuper poſ
ſeſſionẽ, & redditibus, l. Pomponius, ff. quibus
modis vſusfruct. amittat.

Quid ſit præſcriptio cuius initij memoria non extat.

Eſt preſcriptio qua preſcribuntur iura, & ſer-
uitutes habentes cauſam diſcontinuam
3 glo. & Doct. in l. ſeruitutes, ff. de ſeruitut.
dixi, diſcontinuam, quia ſeruitutes, quę cauſam
continnam habent longo tempore preſcribun-
tur, l. fin. & ibi glo. C. de longi tempor. preſcript.
quomodo autem cognoſcatur, ſeruitutem, con-
tinuam, uel diſcontinuam cauſam, habere, tradit
Bart. in l. 2. C. de ſeruitut. dicens, quòd quando ad
vſum ſeruitutis requiritur factum hominis, dici-
tur

rut diſcontinua, quia homo non poteſt continuo operari, vt ire, paſcere pecora, & ſimilia: quando verò non requiritur factum hominis, dicitur continua, vt in ſtillicidio, quod quamuis non ſemper auertatur, tamen quia aptum eſt continuo exerceri abſq; facto hominis, ſeruitus continua dicitur. Item præſcribuntur vectigalia, iuriſdictio, ius collectandi, & alia regalia. c. 1. de præſcrip. in 6. in hac q; præſcriptione præſumitur ſemper titulus, & bona fides, quamuis non allegetur ſecundum tex. in d. c. 1.

Quæ tempora ab vſucapionis curſu deducantur.

TEmpora quædam ſunt, quæ ab vſucapionis curſu deducuntur, & in quibus nõ currit, quieſcitq; præſcriptio. & hæc ſunt. Primò in rebus minorum tempus minoris ætatis, eo. n. ceſſat præſcriptio cum experiri non poſſint, ideo cępta vſucapio contra aliquem cui ſucceſſit mi-
5 nor, ſuſpenditur donec impleuerit minorem ætatem. l. fin. C. In quibus cauſis ceſſat longi tempor. præſcriptio. l. fin. C. in quibus cauſ. reſtit. in integ. non eſt neceſſar. l. cum notiſſimi, & l. ſicut. C. de præſcript. 30. vel 40. ann. Secundò in bonis eccleſiæ quieſcit præſcriptio ſede vacante, cum eo tempore eccleſia nõ habeat legitimum defenſorem, cap. 1. & cap. auditis de præſcript. cap. 1. ne ſede vacante. ſimiliter, & ſchiſmatis tempus ſubducitur à tempore vſucapionis rei eccleſiæ. cap. cum à nobis, de præſcript. & in omnibus alijs tempus hoſtilitatis cap. ex tranſmiſſa, eod. tit. de præſcript. cætera vide apud Specular. in tit. de appellat. §. nunc breuiter, & apud Rip. de peſte.

SVMMARIVM.

1 *Decimæ à laicis nullo tempore præſcribi poſſunt.*
2 *Nec uia publica præſcribi poteſt.*
3 *Furtiuæ res præſcribi non poſſunt.*
4 *Publicarum functionum quatuor ſpecies ſunt. Canon, oblatio, indictio, & patrimonium Principis, quæ omnes præſcribi non poſſunt.*

§. Sed aliquando. §. Furtiuæ, & §. Nouiſſime.

Quæ res præſcribi non poſſint.

1 PRimò decimæ à laicis nullo tempore pręſcribi poſſunt cap. cauſam de præſcript. Secundò res ſacræ, religioſæ, & ſanctæ. §. ſed aliquando, hoc tit. Tertiò, liberi homines. d. §. ſed aliquando. Quartò, ſerui fugitiui. d. §. ſed aliquando, & l. 1. C. de ſeruis fugitiu. l. vlt. C. de longi tempor.
2 præſcript. Quintò, nec via publica. l. 9. ff. eod. Sextò, limites parochiarum, & diœceſum præſcribi non poſſunt cap. ſuper eo de parochijs, & alien.
3 parochian. Septimò, res furtiuæ. §. furtiuæ, & §. nouiſſimè, hoc tit. Octauò, & vltimo functiones quoque publicæ præſcribi non poſſunt. l. competit. C. de pręſcript. 30. vel 40. ann. Harum publicarum functionum quatuor ſunt ſpecies. Canon,
4 oblatio, ſuperindictio, & patrimonium principis. Canon dicitur regularis præſtatio, quæ ſingulis annis æqualiter datur à poſſeſſoribus rerum, de qua in l. placet. C. de ſacroſanct. eccle. in l. fundos. C. de fund. patrimon. lib. 10. & in l. 1. C. de immunitat. nemini concedend. eſtque duplex realis, & perſonalis. Realis propriè tributum dicitur, quod ſoluitur nomine cenſus poſſeſſionum, & hęc fuit prima impoſitio functionum iuxta cuiuſque cenſum, & quantitatem. Perſonalis erat illud, quod dicebatur capitatio, quando ſcilicet, ſingulis annis ſinguli per capita ſoluebant certum quid principi, quæ poſtea fuit ſublata inter ciues, vt habemus in l. 1. C. de capitatione ciuium cenſibus eximenda. lib. 11. remanſitque ſolum inter ruſticanos, qui præter eam ad nullum aliud onus, aut obſequium tenebantur. l. 1. C. ne ruſticani ad ullum obſequium deuocentur eod. lib. 11. Oblatio ſecũda ſpecies functionis publicæ erat, quę hodie extraordinaria auxilia appellantur, quando ſcilicet, ſponte ſubditi in auxilium Reipub. offerebant pecuniam principi. l. omnes. C. de Annonis, & tributis lib. 10. & hęc ab initio voluntaria erat, ſed princeps poſtea voluntatem in neceſſitatem conuertit, & factum fuit onus ordinarium. l. 1. C. de oblat. vot. lib. 12. Tertia ſpecies indictionum eſt genus tributorum nõ ex oblatione ſubditorum, ſed ex imperio principis proueniens, ſic dictum indictio, & quia indicebatur ſingulis prouincijs, vt ſe pręparent ad ſolutionem. l. 2. C. de indictio. lib. 10. & propter hanc admonitionem vnaquęque indictio quindecim annos habebat, & ſingulis quinque annis, quo tempore luſtrabatur ciuitas à Cenſoribus, indicta ſoluebantur. Primo luſtro ferrum ad arma militum. Secundo, argentũ ad ſtipendia militum. Tertiò, & ſic decimoquinto anno aurum quod deferebatur in theſaurum principis, & dicebatur aurum luſtrale. l. 1. C. de argenti pretio, quod theſauris infertur. Quarta, & vltima ſpecies eſt patrimonium Principis, quod eſt ſeparatum à patrimonio Reipub. l. bene a Zenone. C. de quadriennij pręſcript.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Donatio quid ſit, & vnde dicta.*
3 *Quot ſint genera donationum.*

DE DONATIONIBVS.

Titulus VII.

In Principium Tituli.

DIctum fuit dominia rerum de iure ciuili particulariter acquiri vſucapione, donatione, & alijs huiuſmodi. explicato igitur
1 primo vſucapionis modo, rectè ſequitur nunc de donatione, & concordat titulus ff. de donation. & ff. de donat. cauſ. mort. Item C. de donat. & C. de donat. cauſ. mort.

Quid ſit donatio.

DOnatio eſt rei licitę collatio, nullo iure cogente, ſed ex mera liberalitate facta. l. 1.
2 & l. donari. ff. eod. dictaque eſt donatio quaſi doni datio, lege ſenatus. ff. de donatio. cauſ. mort.

Quot ſint donationum genera,

1 DVo ſunt donationum genera ſecũdum Imperatorem hic in principio tituli noſtri, alia cauſa mortis, & alia inter uiuos.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit mortis cauſa donatio.*
2 *Qualiter fieri ſoleat donatio cauſa mortis.*
3 *Quæ requirantur ad hoc, vt valeat donatio cauſa mortis.*
4 *Qualiter extinguatur donatio cauſa mortis,*

§ Primo, & §. hæ mortis.

Quid ſit mortis cauſa donatio.

1 MOrtis cauſa donatio eſt illa, quæ fit propter ſuſpitionem mortis, vnde, & legatorum inſtar ſe habet, & eſt quando magis, quis ſe habere vult qnàm eum, cui donat, magiſque poſtea eum, cui donat, quàm hæredẽ ſuũ, §. 1. & § hę mortis, hoc tit. l. 1. ff. eod. ſic, & apud Homerum Odyſſ. 17. Telemachus donat Pirço.

Pirœe, incertus quoniam rerum exitus harũ eſt.
Si tacita incautum ſtolidi me forte necare
Morte, proci poterunt, & oves vexare paternas,
Hæc ego te malo quàm illorum quempiã habere;
Sin ego eos iuſta meritos affecero clade,
Tu mihi tunc læto reddes illa omnia lætus.

Qualiter fieri ſoleat donatio cauſa mortis.

DVpliciter mortis cauſa donatio fieri ſolet, nam aut fit à ſano homine, nullo imminẽte periculo mortis, ſed ſolum ob cogitatio-
2 nem mortalitatis, & hæc habet effectum ſuum cum mors ſubſequitur, aut fit à ſano homine propter metum imminentis periculi, & propinquę mortis, & tunc dupliciter fieri poteſt, uel ex intentione, ut ſtatim ſit accipientis, ſed ſi mors nõ ſequitur, vt reſtituatur, §. 1. hoc tit. & l. 1. §. dat aliquis, ff. eod. vel ut ſtatim non fiat, ſed ſolũ ſi mors ſecuta fuerit, l. 2. & 35. §. mortis cauſa, ff. eod.

Quę requirantur ad hoc ut ualeat donatio cauſa mortis,

3 AD hoc ut ualeat donatio cauſa mortis, plura requiruntur, & primò requiritur expreſſa mẽtio mortis, uel imminẽtis periculi, §. 1. hoc tit. l. 1. ff. eod. & vtrobiq; gloſa. Secũdo requiritur præſentia tã donantis, quàm etiã
4 donatarij, l. inter mortis, ff. eo. Tertio quinque teſtes l. fin. C. eod. Quartò, ꝙ facta ſit perſonæ, quæ à iure non prohibeatur hæres inſtitui, aut legata accipere. l. omnibus. ff. eod. & quæ ſint iſtæ perſonæ, tradit glo. in §. legati, infra de legat. Quintò, & vltimo requiritur, quod facta ſit à perſona, quę teſtamenti factionem habeat. l. 1. ff. de tutel. & ration. diſtrahend. ſolus filiusfamiliàs quamuis permittente patre teſtamentum facere non poſſit, eo tamen conſentiente mortis cauſa donare poteſt. l. tam is, & ibi gl. ff. eod.

Qualiter extinguatur donatio cauſa mortis.

PRimò extinguitur ceſſante cauſa, propter quã facta eſt, puta infirmitate, vel alio periculo, ſi facta ſit imminente periculo. dicto §. 1. hoc titulo. Secundò, per pęnitentiam donantis, quocunque modo donatio facta ſit, vel imminente periculo, vel non, nam ſemper & quandocunque hæc donatio reuocari poteſt. d. §. 1. & l. qui mortis. ff. eod. Tertiò, per mortem donatarij ante mortem donantis. d. §. 1.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit donatio inter viuos.*
2 *Quæ differentia ſit inter donationem inter viuos, & cauſa mortis.*
3 *Quæ requirantur in donatione inter uiuos, ad hoc vt valeat.*
4 *Quando donatio inter viuos reuocari poſſit.*

§. Aliæ, & §. Perficiuntur.

Quid ſit donatio inter viuos.

1 EST illa, quæ nulla interueniente ſuſpicione mortis facta eſt, ſed ex mera liberalitate alterius uolentis rem ſuã alteri donare, etiam ſe uiuente. §. Aliæ, hoc tit.

Quæ differentia ſit inter donationem inter viuos, & cauſa mortis.

DIfferunt, quia donatio cauſa mortis reuocatur ex pęnitentia, vt diximus. Donatio inter vivos non reuocatur niſi ex certis
2 cauſis, de quibus infra videbimus. Item differũt, quia in donatione cã mortis requiruntur quinq; teſtes, niſi ſit inter liberos, quo caſu duo tm̃ teſtes adhiberi poſſunt. l. fi. C. de don. cau. mor. at in donatione inter uiuos regulariter requiruntur duo teſtes, Doct. in d. l. fi. Mozzius in ſuo tract. in ver. donat. in prin. nu. 18. & Syluest. in ſua ſum. verbo donatio 4. nu. 2. in fin. Ad cognoſcendum aũt an donatio ſit cã mortis, vel inter uiuos, ad coniecturas recurrendum eſt, de quib. per Dec. conſ. 293. & Crau. conſ. 52. nu. 4. in dubio tamen ſp ſi eſt facta mentio mortis, præſumit donatio cã mortis, & ſi non eſt facta mentio mortis, donatio inter viuos, vt per Rimin. hic nu. 329.

Quæ requirantur in donatione inter vivos, ad hoc ut ualeat. 2

PRimò requiritur, ꝙ donator voluntatem ſuã manifeſtet, nec refert an in ſcriptis, vel ſine ſcriptis hoc faciat dũmodo donatio 500. aureos non excedat, quia ſi excedit, requiritur inſinuatio. § perficiuntur, hoc tit. & l. 35. C. eod. Inſinuatio eſt actus iudiciarius, in quo donationis in ſcripturam redactæ, apud iudicem fit publicatio, & inter acta publica, auctoritate iudicis, redigitur ad fraudes vitandas, & facilius ueritatem probandam. Bart. & Doct. in l. Modeſtinus. ff. eodem.

3 Tertiò requiritur, vt fiat inter viuos nulla mentione facta mortis. d. §. aliæ.

Quartò, quòd ſit libera, perfecta, & ſine omni repetitione. l. hoc iure. §. ſi quis. ff. eod.

4 Quintò, & vltimo, ut ille, qui donat aliquid

ſibi

ſibi reſeruet, de quo teſtari poſſit, nam donatio omnium bonorum, præſentium, & futurorum non ualet ſecundum Doctor. communiter in l. ſtipulatio hoc modo con-cepta ff. de uerb. obliga.

Quando donatio inter viuos reuocari poſsit.

EXtat de hac re tit. C. de reuoc. donat. dicamus igitur quòd licèt regulariter donatio inter uiuos reuocari non poſſit ſecundú tex. in l. donatio, §. 1. C. eod. & in l. ſi donat. C. de reuoc. donat. tñ quandoque ét reuocat, & primò pp ingratitudinem donatarij, §. ſciédum hoc tit. & l. fin. C. de reuocand. donat. quod quidem optima ratione ſancitum eſt, ne liceat alicui bona capere, & poſtea irridere donatorem, & ei malefacere, ſecundo per ſuperuenientiam filiorum, & quidem ipſo iure ex præſumpta donantis voluntate, l. ſi vnquam vbi Bart. & Doctor. C. de reuocand. donat.

SVMMARIVM.

1 *Donatio propter nuptias quid ſit.*
2 *Modus acquiſitionis per ius adcreſcendi inter ſeruos communes ſublatus fuit.*

§. Eſt, & aliud cum duobus, §§. ſequentibus.

ESt, & aliud genus donationis inter ſeruos, de quo Imper. in §. eſt & aliud mentionem facit, quod olim ante nuptias dicebatur, nunc verò poſt nuptias.

Quid ſit donatio propter nuptias.

1 ESt remuneratio quædam facta uxori à marito pp ipſius dotem, vt ſoluto matrimonio melius ſit ei proſpectum. Auth. permiſſa, & ibi Doctor. C. de dona. ante nupt. & hęc de donatione breuiter, quantum exordia legum deſiderent, & iuuenilis animus capere poteſt, dicta ſufficiant. Fuit olim, & alius modus acquirendi rerũ dominia ſingulariter de iure ciuili, per ius ad-
2 creſcendi inter ſeruos cões, qui modus ſublatus
fuit ex conſtitutione ipſius Iuſtiniani, quę extat in l. vnica, C. de communi ſeruo, vt ipſemet recenſet in §. erat olim, & in §. fin. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quidam ſunt, qui quãuis domini ſint alienare nõ poſſunt, & alij, qui licet domini non ſint alienare poſſunt.*

QVIBVS ALIENARE LICET, vel non. Tit. VIII.

In Principium Tituli.

1 HActenus qualiter dominia rerum, tã de iure gentium, quàm etiam ciuili ſingulari modo acquirantur: verum quia legali ratione inductum eſt, vt qui dominus rei eſt, eã ali-
2 quñ alienare non poſſit, & è contra, qui dominus rei nõ eſt, eius rei alienãdæ facultatẽ habeat,
ideo viſum eſt Iuſtiniano vtrũq; ut accidat, in præſentiarum explicare, cum eam ob rem quòd hactenus rerum dominia quomodo iure gentium, uel ciuili acquirantur, tractarit, iam nunc quomodo transferri debeant, ſubiungendum ſit, tũ quia donationis mentionem habuit, quæ reſpectu eius qui donat alienatio eſt, quam leges etiã his qui domini ſunt quandoque non permittit.

SVMMARIVM.

1 *Maritus dotalem fundum alienare minime põt.*
2 *Pupillus ſine tutoris auctoritate alienare nõ põt.*
3 *Nec adultus ſine curatore, nec ille, cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt.*
4 *Filius bona, in quibus pater vſufructum habet alienare non poteſt.*

§. Primo, §. nunc admonendi, §. at ex contrario, & §. fin.

Qui alienare non poſsint, quamuis domini ſint.

1 PRimò maritus licet rei dotalis dominus ſit, tamen fundum dotalem, nec alienare, nec obligare poteſt, §. 1. hoc tit. l. unica §. & cũ lex, C. de rei uxor. action. ſecundo pupillus ſine
2 tutoris auctoritate alienare non poteſt, §. nunc
admonendi hoc tit. imò ſi debitor ſoluat pupillo ſine tutoris auctoritate non liberatur, niſi res uel ſalua apud ipſum pupillum extet, uel in eius utilitatem conuerſa ſit, §. at ex contrario, & fin.
3 hoc tit. tertio adultus, qui eſt ſub curatore, l. ſi curatorem, C. de reſtitut. in integr. quarto Prodigus, cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt, l. is, cui ff. de uerb. obligat. quinto filius bona, in qui-
4 bus pater uſumfructum habet, l. fin. §. filijs autem
C. de bonis quæ liber.

SVMMARIVM.

1 *Qui alienare poſsint, quamuis domini non ſint.*
2 *Pignoris diſtractio qualiter fieri debeat.*

§. Contra autem.

Qui alienare poſsint, quamuis domini non ſint.

QVamuis regula ſit, neminem plus iuris in alium transferre poſſe, quàm ipſe habet ſecundum tex. in l. nemo ff. de regul. iur. attamen quandoque euenit, ut ille, qui dominus non eſt, res alienas alienare poſſit, ueluti cre-
1 ditor, qui pignus quamuis ſuum non ſit diſtrahe
re poteſt, §. contra autem hoc tit. & l. 46. ff. de acquir. rer. domin. hac tamen forma uenditio fieri debet, uidelicet, ut ſi actum ſit de uenditione illius, uenditio iuxta conuentionem fieri debeat, quòd ſi uenditionis nulla facta ſit mentio, tunc præcedente una denunciatione, & elapſo biennio pignus uendi poteſt: at ſi forte inter partes
2 expreſsè conuentum ſit, ne pignoris diſtractio
fiat, tunc facta trina denunciatione cum lapſu biennij, pignus non obſtãte pacto, uendi poteſt, l. fin. §. ſin autem, C. de iure dominij impetrand. & l. ſi conuenerit, ff. de pignorat. action.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Per noſmetipſos nobis acquiritur.*
3 *Per filios, & nepotes noſtros, quæ nobis acquirantur.*
4 *Peculiorum diſtinctio.*
5 *Per ſeruos non ſolum proprietas, ſed etiam poſſeſſio nobis acquiritur.*
6 *Per procuratores noſtros quoq; nobis acquiritur.*

PER QVAS PERSONAS CVIQVE acquiritur. Titulus IX.

CVM hucuſque de dominiorum acquiſitio-
1 ne tractatum ſit, & nobis non ſolum per
noſmetipſos, ſed per alias quoque perſo-
nas acquiratur. Ideo meritò proſequendo am-
pliationem materiæ de his perſonis, per quas no
bis acquiritur in hoc titulo agitur, & quia non ſo
lum dominium, ſed etiam poſſeſſio, & obligatio
nobis acquiri poteſt; De dominio principaliter
traditur; de poſſeſſione quædam incidenter in-
termiſcentur: de qua tamen plenius in Pandectis
& Cod. ſub tit. de acquir. poſſeſs. diſſeritur. De
obligatione verò nihil, ſed eius materia commo-
diori loco reſeruatur, ſcilicet, ad tit. per quas per-
ſonas obligat. nobis acquiritur.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

PRimò, per noſmetipſos legitimis titulis, &
2 modis ſupra enumeratis. §. 1. hoc tit.
Secundò, per filios noſtros, nepotes, &
pronepotes in poteſtate noſtra exiſtentes. d. §. 1.
& l. acquiritur. ff. de acquir. rer. domin. & quidem
in totum olim undecunque res perueniſſent, ho
die verò ſolum peculia profectitia in totum, ad-
3 uentitia quo ad vſumfructum. Caſtrenſia, vel
quaſi in nihilo §. igitur, & § quod nobis, hoc titu.
& l. cum oportet. C. de bonis quæ liber. Profecti-
tium peculium dicitur illud, quod à patre, uel ex
ſubſtantia aut rebus paternis proficiſcitur. Ad-
uentitium, quod filius acquirit ex ſucceſſione ma
tris, aut etiam extranei, vel quod liberalitate Dei,
aut ſuis laboribus adeptus eſt. Caſtrenſe quod fi-
lius acquirit in caſtris. Quaſi caſtrenſe, quod fi-
4 lius acquirit occaſione militiæ inermis, ſiue lite-
rariæ. glo. in d. l. cum oportet. Dixi per filios in po
teſtate, quia per emancipatos nobis non acquiri-
tur. Imo licet olim pater emancipando filium,
tertiam partem dominij bonorum ipſius filij in
recompenſationem ſibi retineret, hodie tamen
ſolum dimidiam partem, non dominij, ſed uſuſ-
fructus bonorum aduentitiorum ſibi retinere po
teſt. §. hoc quoque, hoc titu. & d. l. cum oportet. §.
cum autem. C. de bonis quæ liber.
Tertiò, acquiritur nobis etiam per ſeruos no-
ſtros. §. item uobis, hoc tit. & l. acquiritur. ff. de ac-
5 quir. rer. domin. nec ſolum proprietas per eos no
bis acquiritur, ſed etiam poſſeſſio. §. non ſolum el
primo, hoc tit.
Quartò, per ſeruos quoque in quibus uſumfru
ctum habemus in duobus caſibus nobis acquiri-
tur, veluti quod ex re noſtra, aut ex operis ſuis ac
quirunt, extra quos poſtea non nobis, ſed domi-
no proprietatis acquirunt. §. de ijs autem, & §.
itaque, hoc tit.
Quintò, in prædictis duobus caſibus nobis ac-
quiritur ēt per eum, quem bona fide poſſidemus.
§. ſed bonæ fidei, hoc tit. nec ſolum proprietas no
bis acquiritur, ſed etiam poſſeſſio. §. non ſolum el
ſecundo, hoc tit.
Sextò, & vltimo ēt per liberos hoīes, nec iuri
6 nr̄o ſubiectos, vt p Procuratores. §. ex his, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit teſtamentum.*
3 *Verbum iuſta in definitione teſtamenti poſitum, quomodo accipiatur.*
4 *Sententiæ teſtamētum, iure adſimilari oſtēditur.*
5 *Declarantur verba illa: de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri vult.*
6 *Ad hoc, vt teſtamentum ualeat, neceſſe eſt, vt de voluntate conſtet.*
7 *Quo iure introducta ſit teſtamenti factio.*
8 *Teſtamentum vnde dictum ſit.*

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. Titulus X.

In Principium Tituli.

HActenus, quib. modis iure gentium, Item
iure ciuili ſingulariter; nunc quib. modis
titulo vniuerſali, rerum dominia acqui-
rantur, inter quos cum primus modus ſit per hæ
1 reditatem eaque, vel ex teſtamento, vel ab inteſta
to deferatur, & primus ſuccedendi locus ſit ex te
ſtamento l. quandiu. ff. de acquir. hæred. Ideo pri-
mo etiam de ijs, quæ ex teſtamento nobis obue-
niunt, videndum eſt, qua in re neceſſarium quo-
que eſt initium de teſtamentis ordinandis expo-
nere, vt Imp. voluit in §. fi. ſup. tit. proximo. & cō-
cordat tit. ff. de teſta. & C. qui teſta. face. poſſunt.

Quid ſit teſtamentum.

TEſtamētum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſen
tentia, de eo quod quis poſt mortem ſuā
2 fieri vult. l. 1. ff. eo. & hæc eſt ueriſſima de
finitio, quamuis nonnulli Doct. aliqua illi addāt,
quæ nullius ſunt effectus, vt tradit Illuſt. Cardin.
Mantica de legali philoſophia opīn ē merito in
ſuo eleganti tract. de coniect. vltim. volun. ī prin.
Sententia ſignificat omnem cuiuſcunque rei de-
liberatæ voluntatem. verbum poſtea, iuſta, habet
emphaſim, videlicet quid debeat eſſe legitima, &
3 ſolemnis: vnde ſicut iniuſtum dicitur, quod non
iure factum eſt, ideſt, non adhibitis ſolemnitati-
bus, ita à contrario, iuſtum dicitur quod factū eſt,
adhibitis ſolemnitatibus, & ſic codicillis nō com-
petit, in quib. nulla eſt ſolemnitatis ordinatio, ut
tradit Myſing. hic, & habemus in §. fi. inf. de codi-
cillis. Item iuſta ſententia teſtamentum dicitur,
quia eſt vera, & omnibus modis abſoluta animi
deſtinatio: cum nihil poſſit eſſe in hac vita iucun-
dius, q̄ ut uoluntas regnet in bonis à teſtatore re-
lictis, ēt extincto corpore: ſi qdem moriens teſtō
ſniam ſuam ita fortiter exprimit, vt poſt mortem
perpetua ſit. nam licet ſint alij modi, quib. ultimę
voluntates enunciātur: hic tamen, qui teſtamen-
to fit, potiſſimus eſt, & ob id iuſtę ſententię nomē
meretur

meretur eodem modo apud Liuium accipitur iuſtum prælium, iuſtus dux, iuſta claſſis, iuſta pugna, iuſtæ ſtationes: & apud Ouid. iuſtum pondus 2. Metamorph. ibi.

Vtque labant curuæ, iuſto ſine pondere naues.

Iuſta igitur ſententia, in definitione teſtamenti intelligitur plena, legitima, ſolennis, & ex omni parte abſoluta, cuiq; maior diligentia addi nō poteſt, vt ſic, & hæredis inſtitutionem comprehendit, & codicillis non comperat Couar. in rubric. de teſtam. in principio Michael Graſſ. § teſtamentu m qu. 1. & merito quidem teſtm̄, iuſtæ adſimilatur, nam ſicut iuſta debet eſſe ſ. iuris diſpoſitionem, alias ſi contra ius expreſſum profeſtatur eſt ipſo iure nulla, l. 4. §. condemnatum de
4 re iu. ſic l. 1. C. quando prouocar. non eſt neceſſe, l. 1. C. ſi à non competenti iudice cap. 1. & capit. quo ad conſultationem, de ſentent. & re iudic. ita & teſtamentum debet ſecundum ea, quę à iure diſpoſita ſunt conſtitui, aliàs ſi contra à iure diſpoſita conſtituatur, effectum non habet, l. nemo poteſt, ff. de leg. 1. l. quidam in ſuo ff. de condit. Inſtitut. l. 1. & 2. ff. de iniuſto rupto: item ſicut iudex libere, & abſque aliqua coactione debet ſententiam proferre aliàs ſententia eſt ipſo iure nulla, vt voluit Gloſ. in cap. quatuor, & in cap. iniuſtum 2. q. 3. Bald. in l. neceſſitate, C. de bonis quæ liber. eadem ratione teſtamentum metu factum, vel aliqua coactione interueniente, cum non cōtineat liberam teſtandi facultatem, non valet, l. 1. & ibi Doct. notant ff. ſi quis aliquem teſtari prohibuerit l. 1. & ibi Doct. C. de ſacro ſanct. eccleſi. Menchaca de ſucceſſionum creatione, §. 17. num. 4. cum ſequentibus, additur in definitione, de eo quod quis poſt mortē ſuam fieri vult: ex quibus uerbis uidetur conſtitui, quòd diſpoſitio teſtatoris, & eius vltimæ voluntatis accipiat vires à die mortis ipſius, vt conſtat ex capit. cum morte de celebrat. miſſar. & ex l. 1. & 2. de legat. 3. & ſic videtur quòd conferatur effectus diſpoſitionis teſtatoris in tempus, quo iam non eſt futurus dominus, & ſic in tempus inhabile. vnde uidetur dicēdum talem diſpoſitionem mero iure minime valere argumento text. in l. ſtichus ſeruus meus de manumiſſ. teſtamento. uerſic. quia in id tempus l. eum, qui in fine, de iuriſdict. omni iudic. l. Titio cum morietur de vſufruct. & l. quod ſponſæ, C. de donat. ante nupt. dicamus quòd licet verum ſit, quòd per teſtamentum vltima voluntas, poſt mortem, quæ omnia adimit, conferatur, tamen per legem prouiſum eſt inducendo hęreditatem, quæ imaginaria eſt perſona, in qua continuatur
5 magis, quàm finitur ius defuncti, & ſic per repræſentationem hæredis eſt ſuccurſum, vt continuetur dominium in ipſum hæredem; ſic reſoluit. Sarmien. de redditibus eccleſiaſticis part. 4. cap. 4. num. 8. & ſic non eſt verum dicere, quòd diſpoſitio conferatur in tempus, quo non eſt futurus dominus, ex quo hæres obligatus eſt in vita ipſius teſtatoris adimplere diſpoſita per eum ſequuta morte defuncti, Bald. in rubr. C. res inter alios acta. Poſtquam enim quis hæres factus eſt omnia iura defuncti tranſeunt in eum, præter poſſeſſionem, dominiumque acquirit in vita, & continuatur in ipſum, licet eius executio differatur ad teſtatoris mortem, Didacus Spino à caceres in ſuo, vniuerſæ iuriſprudentiæ theſauro in principio rubricæ part. 2. nume. 17. & 18. licet aliàs hæreditate iacente non poſſit inchoari præſcriptio, cum verè hæres nondum poſſideat, l. vltima in fine ff. de vſucapion. tamen datur quædā ficta poſſeſſio in hærede, per quam continuatur præſcriptio cępta per defunctum, l. cæptam, l. iuſto, §. nondum ff. de vſucap. Coraſ. lib. 6. Miſcell. cap. 12. Couar. in regula, poſſeſſor par. 2. §. 1. num. 5. de regul. iur. in ſexto, ex illis poſtea uerbis in fine definitionis poſitis, fieri vult, conſtat, quòd ad hoc, vt teſtamētum effectum habeat, neceſſe eſt, vt de voluntate teſtatoris, per verba exteriora appareat, ideo quando diſpoſitio teſtatoris per verba clara, & aperta fit, & abſque aliqua ambigui-
6 tate, non eſt ab eius verbis recedendum, nec coniecturæ admittuntur, l. ille, aut ille, §. cum verbis de legat. 3. cum in verbis, inquit Paulus, nulla eſt ambiguitas, non debet admitti voluntatis quæſtio, l. volumus, C. de teſtament. voluntates, inquit Imperator, hominum audire volumus, nō iubere, hinc fit, quòd ſi non reperiatur aliquid aliud ex mente contraria, vel ſigno perceptibili ab eo, quod teſtator diſpoſuit, non eſt ab eius verbis recedendum: probat hoc text. in l. non aliter ff. de legat. 3. inquit text. non aliter à ſignificatione verborum recedi oportet, quàm cum manifeſtum eſt, aliud ſenſiſſe teſtatorem, quia ea præſumitur mens loquentis, quæ eius verba præ ſe ferunt argumento l. labeo, §. idem Tubero de ſupel lect. legat.

Quo iure introducta ſit teſtamenti factio.

QVamuis ſolemnitates in teſtamento requiſitæ, à iure ciuili, & prætorio inuētæ ſint, inuentione tamen teſtamentum iuris gētium eſſe Doctor. magis communiter tenent, quicquid dicat Gulielmus de benedict. in repetit. cap. raynutius de teſtam. in prima parte, ita tenet Bar. in l. interdum ff. de condit. indebiti Iaſ. in l. admonendi, ff. de iur. iur. Corneus in l. ſi teſtamētum, C. de teſtamen. Fortun. Garzia in l. Gallus in Glo. de liber. & poſthum. Pinel. in rubr. de reſcind. vendit. 1. par. cap. 1. num. 23. Couar. Var. reſolut. lib. 3. cap. 6. num. 7. Anto. Gomez. Burgos de Paz, & Tellus Fernand. in l. 3. Tauri in principio, Coſtanus libro ſingulor. quæſtion. cap. 6. Vaconius à Vacuna li. 4. declarat. cap. 126. Clar. in §. teſtamentum quæſt. 2. Menchaca de ſucceſſionum creatione, §. 1. num. 1. & Didacus Spino à caceres d. rub. par. 2. num. 22. & quidem natura impellimur, vt non ſolum nobis, quæ ad viuendum ſunt neceſſaria, paremus, ſed etiam liberis, ac de nobis bene merentibus, conſulamus, ex qua poſtea animorum affectione, extremæ profluunt teſtantium diſpoſitiones (vt Cicero libro 3. de finibus docet) hac ratione excitatus Solon primus apud Athenienſes legem de teſtamentis tulit, omnibuſque de rebus proprijs liberam diſponendi facultatem conceſſit, vt Plutarchus au-
7 ctor eſt. Sanè teſtamentorum, ſucceſſionumque exempla in ſacris biblijs abundè ſuppetunt: nam Geneſ. cap. 27. Iſaac filium ſuum hæredem inſtituit, & Leu. 25. Moſes dixit, Hos habebitis famulos, & hæreditario iure ad poſteros tranſmitte-

tis, eodemq; pertinere.27.Nu.& Deut.2.ſed, & Laertius Ariſtotelis teſtamentum memorat, in quo p ieſſe, ſi prius moreretur, quàm nuptui col locata eſſet, vel deinceps ſine liberis, Nicanorem ſubſtituit. ergo quam primum homines ex agreſti immanique vita, exculti ad humanitatem, & commercia habere, & teſtamentorum uſum ſimul obſeruare cœperunt. Nec diſſidet, quòd deportatis, qui ea, quę iuriſgentium ſunt, detinent, ſecundum rex.in l.quidam ff.de Pœnis, factio teſta menti denegetur l.eius ff. de teſtamen.ideo enim teſtamentum iuris ciuilis dicendum non eſt, nam quoties actibus iuriſgentium aliquid ius ciuile ad dit, eorum cauſam, & originem minime mutat; ſed tantum facit, vt ob formæ, vel ſolennium adiectionem, iure ciuili cenſeantur, l.ius ciuile ff. de iuſt. & iur.

Vnde dictum ſit teſtamentum.

TEſtamentum ex eo dictum eſt, quod teſtatio mentis ſit, ſecundum Imperatorem hic, in principio tituli, ex quo colligunt
8 Docto. argumentum ab ethimologia vocabuli in iure validum eſſe, intellige negatiuè, non affirmatiuè, non enim ualet eſt teſtatio mentis, ergo eſt teſtamentum, nam poteſt eſſe codicillus, ſic ſit de meo tuum, ergo eſt mutuum, ſimiliter nō valet, quia poteſt eſſe donatio; & ita de ſimilibus, ſed negatiuè, non eſt teſtatio mentis, ergo non eſt teſtamentum; nō ſit de meo tuum, ergo non eſt mutuum, valet, vide Euerardum in ſuis locis topicis in loco ab Ethimologia vocabuli.

S V M M A R I V M.

1 *Tria olim fuerunt teſtamentorum genera.*
2 *Teſtamentum calatis comitijs.*
3 *Teſtamentum procinctum quod nam eſſet.*
4 *Teſtamentum per æs, & libram.*
5 *Hodie duæ ſunt teſtamentorum ſpecies.*

§. Primo.

Quot olim eſſent teſtamentorum genera.

TRia olim teſtamentorum genera in vſu
1 fuiſſe, refert Imperator hic in §. primo. Vnum quo in pace, & ocio vtebantur, & calatis dicebatur, fiebatque; bis in anno Præcone rotam ciuitatem luſtrante, tuncque qui uolebant in concione populi, & eo audiente extre-
2 mam ſuam uoluntatem declarabant: quirites que obteſtabantur, vt eam ratam ſeruarent. Alterū
3 quo tempore belli vtebantur, & Procinctum dicebatur, eo quod ad bellū procincti, nulla legum ſolennitate, hæredem ſuum aliquot uiris præſentibus nuncupabant, antequam enim togam cingerent, aut clypeos arriperent id facere ſolebant, vt ſi quid in acie ſibi ſecus eueniret, rebus ſuis cō
4 ſulerent. Tertium, & ultimum dicebatur per æs, & libram, ſeu per imaginariam quandam venditionem, adhibitis quinque teſtibus, & eo qui aurum appendebat, nec non emptore familiæ futuruſque hæres æs tenens verba quædam ſolemnia enunciabat, & patrimonium teſtatoris emere fingebat, teſtatorque eum poſt mortem ſuam, in re hæreditatem adire poſſe declarabat: quo ge-
5 nere teſtamenti Romani multo tempore vſi fuerunt: ſed tandem, & hoc ſimul cum alijs in deſuetudinem abijt, aliæque ſormę faciendorum teſtamentorum introductæ fuerunt, de quibus infra videbimus.

Hodiè quot ſint teſtamentorum genera.

HOdiè duo ſunt teſtamentorum genera. Vnum Paganicum: alterum militare, de Paganico habemus in hoc tit. de militari habemus in tit. ſequenti.

S V M M A R I V M.

1 *Teſtamentum Paganicum duplex eſt.*
2 *Quid ſit ſolenne teſtamentum.*
3 *Non eſt neceſſe ſcire teſtes quid in teſtamento cō tineatur.*

§. Sed cum paulatim.

Quotuplex ſit teſtamentum Paganicum.

PAganicum teſtamentum, de quo in hoc tit. acturi ſumus, duplex eſt, ſolenne, quod in ſcriptis, & nuncupatiuum, quod ſine ſcriptis conſiſtit, §.ſed cum paulatim, & §.fin. hoc tit.

Quid ſit teſtamentum ſolenne.

TEſtamentum ſolenne dicitur quando te-
1 ſtator ſuam vltimam voluntatem in ſcri ptura exprimit adhibitis ſeptem teſtibus, qui ſcripturæ ſubſcribunt, & ſigilla apponunt, d. §. ſed cum paulatim, & l.iubemus, C.eod. nec eſt
2 neceſſe teſtes ſcire quid in ipſo teſtamento contineatur, ſed ſigilla apponere, & ſubſcribere poſſunt abſque eo, quod ſciant quid in ipſo contineatur, l.hac conſultiſſima, C.eod. & hoc ne detur,
3 ſi fortè timeatur, occaſio capprandæ mortis, cum improbi, & ſcelerati homines vitæ eorum facile inſidiari ſoleant, quorum facultates, eorum mor te, ſibi obuenturas ſperant, vt exēplo Oppianici, & cuiuſdam Mileſiæ luculenter Marcus Cicero oſtendit in orat. pro Cluentio, cuius rei quoque plura exempla recenſet Coſtanus quæſt.iuris lib. 1.cap.7.

S V M M A R I V M.

1 *In ſolenni teſtamento teſtator in ſcriptura voluntatem ſuam exprimere debet ab ipſo ſcripta, vel ſubſcripta.*
2 *Hæredis inſtitutio verbis expreſſis fieri debet.*
3 *Requiruntur ſeptem teſtes, & ſpecialiter rogati.*
4 *Teſtes ſubſcribere, & ſigilla apponere debent, nec refert an anulo proprio, vel alieno conſignent.*
5 *Omnia vno contextu in teſtamento fieri debeant.*
6 *Teſtamentum ſcrib. poteſt in quacunque charta apta ad ſcribendum.*

§. Sed

§. Sed his omnibus, & §. poſſunt, §. nihil autem, & §. ſed, & vnum.

Quæ requirantur ad ſolemne teſtamentum conſtituendum.

MVlta neceſſaria ſunt in ſolemni teſtamento ad hoc, vt valeat, & primo neceſſe eſt vt teſtator in ſcriptura exprimat voluntatem ſuam, quæ ab ipſo ſcripta, aut ſaltem ſub-
1 ſcripta ſit, & ſi fortè teſtator ſcribere neſciat, alius eius nomine ſubſcribere debet, qui non ſit ex ſeptem teſtibus regulariter requiſitis, ſed alius vltra eos, & ſic octauus erit teſtis, § ſed his omnibus hoc tit. l. cum antiquitas, & l. hac conſultiſſima, C. eod.
2 Secundo requiritur hæredis inſtitutio expreſſis verbis facta d. §. ſed his, & l. iubemus, C. eod.
3 Tertio ſeptem teſtes coram quibus teſtator manifeſtet illud eſſe teſtamentum ſuum: qui etiã ad hoc ſpecialiter rogari debent, & hoc quia rogatio inducit quandam attentationem ad actum gerendum; item in præſentia teſtatoris exiſtere, & ipſum videre debent, §. ſed cum paulatim hoc tit. l. hæredes palam, ff. eod. l. hac conſultiſſima, & l. ſi non ſpeciali, C. eod. Michael Craſſ. §. teſtamẽtum quæſt. 59 num. 1.
4 Quarto quòd teſtes ſe ſubſcribãt d. §. ſed cum paulatim, & quilibet propria manu l. ſingulos, ff. eod. niſi eſſemus in loco, in quo non reperirentur tot literati, nam tunc vnus pro alijs ſubſcribere poteſt, mentionem faciendo de eis, l. fin. C. eo. tradit Gloſ. hic in verbo ſubſcriptione.

Quinto requiritur quòd teſtes conſignent teſtamentum, vel anulo proprio, vel alieno, vel etiam teſtatoris, nil enim refert, §. poſſunt hoc tit. & l. ad teſtium, §. ſi quis ff. eod.

Sextò, & vltimo neceſſe eſt, vt hæc omnia fiãt vno contextu, eodem tempore, in eodem loco, & nullo actu interpoſito, alias non valet d. §. ſed cum paulatim, & d. l. hæredes palã, & ratio eſt,
5 quia teſtamentum quod habet dilationem, non videtur habere ita liberam diſponendi facultatem: imo vrgentiſſimam præſumptionem contra ſe habet, maximè quia eſt actus indiuiduus, & ſic ſi ſuit cæptũ, & non impletum, non valet, l. ſi is, qui teſtamento ff. eod. tunc que vno contextu teſtamentum fieri dicitur, quando vno, & eodẽ die nullo actu extraneo intermedio interpoſito, quod teſtatoris mentem alienet, & eius voluntatem peruertat factum eſt d. l. hac conſultiſſima,
6 C. eod. poteſtque ſcribi teſtamentum in tabulis, chartis, membranis, & quacunque alia materia apta ad ſcribendum, §. nihil autem hoc tit. item, & pluribus codicibus, quo caſu ſi voluntas eadẽ ſit, vnum probat, ſicut aliud, l. & vnum ff. eod. ſi diuerſa, poſterior voluntas attenditur, §. ſed & vnum hoc tit. vbi, & Doct. notant.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit Nuncupatiuum teſtamentum.*
2 *Quæ requirantur ad nuncupatiuum teſtamentum conſtituendum.*
3 *Quæ differentia ſit inter ſolenne, & nuncupatiuũ teſtamentum.*

§. Fin.

Quid ſit nuncupatiuum teſtamentum.

NVncupatiuũ teſtamentum dicitur, quãdo teſtator ſine ſcriptis coram ſeptem teſtibus ad hoc ſpecialiter rogatis, ſuam vlti-
1 mam voluntatem exponit, & hæredem omnibus ipſis audientibus nuncupat. §. fin. hoc tit. & l. hæredes palam, ff. eodem. quandoque tamen conſtituitur nuncupatiuum teſtamentum etiam cũ ſcriptura, cùm ſcilicet teſtator coram ſeptem teſtibus & notario expreſsè nominat ſuum hæredem, & voluntatem ſuam declarat, rogatque notarium, vt talem ſuam vltimam voluntatem redigat in publicam ſcripturam, & tunc huiuſmodi teſtamentum, etiam mortuis teſtibus per ſe plenam fidem facit, ſecundum glo. in l. 2. ff. quemad. teſtam. aperiant.

Quæ requirantur ad nuncupatiuum teſtamentum conſtituendum.

OMnia ea, quæ in ſolemni teſtamento requiruntur, & in hoc nuncupatiuo locũ habere debent, excepta teſtium ſubſcriptione, & ſigillorum appenſione, hæc enim ad nuncupatiuum teſtamentum conſtituendum neceſſaria
2 non ſunt, & ſic ſufficit, quod teſtator coram ſeptem teſtibus ad hoc ſpecialiter rogatis voluntatem ſuam declaret, & hæredem expreſſis verbis nuncupet, aut coram teſtibus, & notario, qui notarius, & ipſe ad hoc ſpecialiter ſit rogatus, & hæc omnia vno, & eodem contextu, eodem tempore, & loco, & nullo actu interpoſito, vt ſupra quoque de ſolemni teſtamento diximus fieri debent, quemadmodũ doct. prędictis locis traduut, & Clar. §. teſtamentum quæſt. 58.

Quæ differentia ſit inter ſolenne, & nuncupatiuum teſtamentum.

PRima differentia eſt, quia in teſtamento nũcupatiuo non requiruntur omnes hæ ſolemnitates, quæ in ſolemni teſtamento deſiderantur, ſolennitas enim ſubſcriptionis, teſtium, & ſigillorum, in ſolenni tantum teſtamento locum habent, non in nuncupatiuo, vt ſuprà quoque diximus.

Secunda differentia eſt, quod in teſtamento nuncupatiuo teſtator voluntatem ſuam reuelare, & manifeſtare cogitur. At in ſolemni eam celare, & ſcriptura tantum compræhendere poteſt.

Tertia eſt, quia teſtamentum nuncupatiuum de ſui eſſentia ſcripturam non requirit, ſed ſatis eſt, ſi coram teſtibus, vel teſtibus, & tabellione ſuam teſtator manifeſtet voluntatem, quæ licèt
3 poſtea per tabellionem quandoque ſcribatur, id non ex natura actus fit, ſed ex accidenti, & ſic ex voluntate teſtatoris volentis voluntatem ſuam in ſcriptis redigi, qua propter non ideo minus ſine ſcriptis dicitur, quia non ad ſubſtantiam, ſed

ad

ad maiorem actus comprobationem ac perpetuam rei memoriam, vt etiam mortuis teſtibus fidem faciat, ſcriptura pertinet argumento, l. contrahitur, ff. de pignor. quemadmodum, & reliqui actus, qui celebrantur inter viuos, ſemper in ſcriptis eos conſtitui videmus, potius ex uoluntate contrahentium, quàm ex natura ipſorum, vt inſtitut. de empt. & vendit. in principio.

SVMMARIVM.

1 *Mulier teſtis in teſtamento eſſe non poteſt.*
2 *Filius in teſtamento patris teſtis eſſe non poteſt nec pater in teſtamento filij.*
3 *Nec hæres inſtitutus teſtamentarius teſtis eſſe poteſt, nec parentes, nec filij, nec fratres eius.*
4 *Quæ ſint teſtamenta, in quibus ordinariæ teſtamentorum ſolennitates relaxantur.*

§. Teſtes cum quinque §§. ſequentibus.

Qui non poſſint in teſtamento teſtes eſſe.

1 SI hos cognouerimus facilè etiam intelligemus, qui teſtes eſſe poſſint, primò igitur in teſtamento, teſtis eſſe non poteſt, nec mulier, nec hermaphroditus in ſexu fœminino præualens, nec impubes minor 14. ann. nec ſeruus, neque furioſus, nec mutus, nec ſurdus, nec cęcus, quia teſtes, vt ſupra diximus, teſtatorem videre debent, nec prodigus, qui omnia dilapidādo profudit, §. teſtes & ibi glo. in verbo mulier, hoc tit. l. qui teſtamento, §. ſeruus, & §. nec furioſus, & l. is, cui ff. eod. l. ſi non ſpeciali, & l. ſi vnus, C. eod.

Secundò, nec illi in teſtamento teſtes eſſe poſſunt, quos lex iubet improbos, ac inteſtabiles eſſe, vt omnes hi, qui neque teſtimonium dicere, neque teſtamentum facere poſſunt, d. §. teſtes, & l. is, cui 18. & l. cum lege 36. ff. eod.

2 Tertio nec filius in teſtamento patris teſtis eſſe poteſt, nec pater in teſtamento filij, teſtantis de Caſtrenſi, vel quaſi Caſtrenſi peculio, §. in teſtibus hoc tit. & l. parentes, C. de teſtibus.

3 Quartò nec hæres inſtitutus, imò nec parentes, nec filij, nec fratres eius, §. ſed neque hoc titu. & ibi glo. patrem autem, & filium item duos fratres, & plures euſdem domus in alieno negotio teſtes eſſe nihil prohibet, § pater hoc tit. & l. pater & filius, ff. de teſtibus. item & legatarij, eorumq; filij, etiam in teſtamento, in quo eis legatum relictum eſt, teſtes eſſe poſſunt, §. legatarijs hoc tit. & l. dictantibus, C. eod.

In quibus caſibus teſtamentorum ſolemnitates remittantur.

MVlti caſus ſunt, in quibus ſolemnitates iuris remittuntur, & primò in teſtamēto ad pias cauſas; in eo enim ſufficiunt duo teſtes, ita dicit Bart. in l. 1. num. 75. C. de ſacroſanct. Eccleſ. quæ quidem opinio communis eſt, & ſeruatur tàm in foro Eccleſiaſtico, quàm ſeculari, vt refert Clar. in §. teſtamentum quæſt. 6. num. 2. nec eſt neceſſe, vt huiuſmodi teſtes ſint rogati, quinimò & mulier teſtis eſſe poteſt, ut Clar. eadem quæſtio. numero 3. & 4. tradit.

Secundò in teſtamento condito inter liberos duo etiam tantùm teſtes ſufficiunt, non rogati, & mulier quoque teſtis eſſe poteſt Clar. §. teſtamentum quæſt. 8. nume. 2. 3. & 4. id quod locum habet etiam ſi pater eſſet cæcus, cum omnis falſitatis ſuſpicio in filijs, qui omnino ſucceſſuri ſunt, ceſſet. Iaſ. & communiter Doctor. in l. hac conſultiſſima, C. qui teſtam. facer. poſſ.

Tertiò in teſtamento facto a parochianis, in eo enim ſimiliter duo teſtes, cum ipſius parochiani interuentu ſufficiunt, cap. cum eſſes extra de teſtam. id quod locum habet in terris Eccleſiæ in vtroque foro tam Eccleſiaſtico quam ſeculari, extra uerò terras Eccleſiæ ſolum in foro Eccleſiaſtico non ſeculari, ita volunt cōmuniter doct. vt dicit Clar. d. §. teſtamentum, num. 1.

Quartò in teſtamento ruſticorum ruri confecto quinque teſtes ſufficiunt etiam illiterati, ſi alij haberi non poſſunt, l. fin. C. eodem, dixi ruri confecto, quia hæc duo copulatiuè requiruntur, ſcilicet, & quod ſit ruſticus, qui teſtamentum cōdit, & quòd ruri teſtetur, nam ſi ruſticus teſtetur in ciuitate, vel ciuis ruri, non gaudent beneficio, ita declarat Bartol. in d. l. fin. num. 1. & eſt communis ſententia, vt dicit Boer. deciſio. 228. nu. 2.

Quintò in teſtamento condito tempore peſtis, magna apud doct. altercatio eſt: nam aliqui dicunt, quod tempore peſtis ſufficit, quòd teſtamentum fiat cum quinque teſtibus: & fuit dictū Baldi in l. fin. nume. 1. in fine, C. eodem, ſequitur Dec. conſi. 289. num. 5. Pariſ. conſil. 31. nume. 6. lib. 1. & Io. dilect. de Arte teſtand. tit. 2. caut. 2. nu. 2. & hoc quia propter ſuſpitionem contagionis, perſonæ non ita facile ad infirmos accedunt, neque inuicem inter ſe conuerſari ſolent: contrariā ſententiam, quòd immo etiam ſi teſtamentum ſit confectum tempore peſtis, nihilominus requiratur integer numerus ſeptem teſtium, tenet Alexand conſi. 177. nume. 8. lib. 2. Afflict. deciſ. 25. nu. 1. & Boer. deciſ. 228. magis tamen placet opinio Baldi, maximè ſi peſtis grauis ſit, quę opinio etiam & ęquior, & magis recepta eſt ſecundum Craſſ. in d. §. teſtamētum, quæſt. 54. num. 5. eamque ſequuta eſt camera Imperialis teſte Andrea Gail. lib. 1. ſuarum obſeruat. obſeruat. 118. nu. 19.

Sextò, in teſtamēto facto coram ſummo principe, dummodo de hoc appareat ſaltem per duos teſtes tex. eſt & ibi Barth. notat in l. omnium, C. eodem.

Septimò, & vltimo in teſtamento militis, uel etiam alterius, facto tamen tempore belli, & loco hoſtili de quo infra tit. proximò.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit militare teſtamentum.*
3 *Quis dicatur miles.*
4 *Quæ ſint priuilegia militum in condendis teſtamentis.*
5 *Teſtamentum a milite in caſtris factum, valet tanquàm militare, etiam poſtquam miles domū reuerſus eſt infra annum.*
6 *Teſtamentum ſine debitis ſolemnitatibus factum ante militiam, ſed in caſtris poſtea reſignatum valet vt militare.*

Priui-

7 *Priuilegia militum, an competant etiam iis, qui in caſtris degunt.*

DE MILITARI TESTAMENTO.

Titulus XI.

DIximus ſupra duo eſſe teſtamentorum genera, Paganicum, & Militare. de pagani-
1 co hactenus, Nunc de militari, & concor
dat cum hoc tit. titul. ff. de milit. teſtam. & C. de
teſtam. milit.

Quid ſit militare teſtamentum.

EST teſtamentum factum a milite armato
in militia, in quo rigide iuris obſeruationes
2 remittuntur. §. 1. hoc tit. & l. 1. ff. eod.

Quis dicatur miles.

MIles is dicitur, qui in militari matricula
auctoritate principis ſcriptus, & publi-
3 co ſigno vocatus, enſeque cinctus à ſi-
gnis non recedere iurauit, ita tenet glo. in l. pen.
ff. ex quibus cauſ. maior. quam Docto. communi-
ter ſequuntur, et ibi Angel. notat, & Emanuel à
Coſta in l. Gallus. §. & quid ſi tantum, parte pri-
ma num. 62.

Quæ ſint priuilegia militum in condendis teſtamentis.

DVo ſunt genera priuilegiorum, quæ militi-
bus conceſſa ſunt circa teſtamenta confi-
cienda. Primum concernit perſonam ip-
ſius teſtantis, quia ſcilicet multi, qui alias de iu-
re communi non habēt teſtamenti factionem, ſi
tamen ſint milites teſtari poſſunt, ut filiusfami-
lias, is enim ſi miles ſit, teſtari poteſt, in caſtris qui
dem iure militari, extra caſtra iure communi. §.
de illis, hoc tit. ſic Iuuenal. Satyr. 16.

Solis præterea teſtandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ ſunt parta labore
Militiæ placuit non eſſe in corpore cenſus.

Eodem modo mutus, & ſurdus, qui aliàs de iure
communi non poteſt, ſi miles ſit, teſtari rectè po-
teſt. §. planè in fine, hoc tit.

Secundum, concernit modum teſtandi circa
omiſſionem, ſcilicet ſolemnitatum, quæ in teſta-
mentis regulariter requiruntur, & tunc diſtin-
guendum eſt, nam aut teſtatur miles in ipſo con-
flictu hoſtium, aut nō in conflictu, ſed in caſtris,
aut extra caſtra: primo caſu, ſi teſtetur miles in
conflictu hoſtium, & in extremo periculo vitæ,
quocunque modo ſupremæ uoluntatis elogium
faciat, ſiue in charta, ſiue in vagina, ſiue in pulue
re, aut clypeo, etiam ſanguine ſcriptum, uel abſq;
ſcriptis, quocunque apparuerit modo firmum ro
bur obtinet, neque teſtium præſidium aliquod de
ſiderat. §. 1. hoc tit. & l. 1. ff. eod. Secundo caſu, ſi
non in conflictu, & acie teſtetur ſed in caſtris, in
hoc caſu, ſi duo teſtes adſint, qui illam ipſam mili
tis teſtantis uoluntatem eſſe dicant, valet teſta-
4 mentum abſque aliis ſolemnitatibus. d. §. planè,
hoc tit. l. 1. l. dinus, & l. Lucius. ff. eod. l. milites, &
ibi gloſſ. C. eod. & hoc ne ſi etiam miles uocando
hæredem aliquem nuncuparet pro teſtamento
obſeruaretur. d. §. planè. Tertio caſu, ſi miles ex-
tra caſtra, domi, vel aliis in locis teſtetur, non gau
det priuilegio militis, ſed teſtari debet cum omni-
bus ſolemnitatib. in teſtamento paganico requi-
ſitis. §. illis, & §. ſed hactenus, hoc tit. Habent ta-
men milites poſtea alia priuilegia, videlicet ut di-
recto ſubſtituere poſſint, & pro parte teſtati, &
pro parte inteſtati decedere valeāt, & alia de qui-
bus Michael Craſſ. §. teſtam. quæſt. 3. & 7. & 8. &
Clar. q. 16. per totam. Sed an teſtamentum factū
in caſtris à milite, qui reuerſus domum deceſſit,
5 valeat tanquam militare? Reſpondeo quòd de-
cedente milite infra annum, ualet, & hoc etiam ſi
conditio hæredi adſcripta poſt annum extaret. &
ratio eſt, quia conditio retrotrahitur ad tempus
conditi teſtamenti. d. §. ſed hactenus. Sed quid ſi
ante militiam teſtetur miles ſine debitis ſolem-
nitatibus, & poſtea in caſtra iuerit, an valeat? Re-
6 ſpondeo, quòd ſi in caſtris degens illud reſigna-
uit, aliquid adiecit, vel detraxit, valet huiuſmodi
teſtamentum tanquam militare, quaſi ex noua
militis voluntate confirmatum. §. ſed & ſi quis,
hoc tit. nec ſuperueniens capitis diminutio militis
teſtamentum irritum reddit. d. §. ſed & ſi quis, &
l. 23. ff. eod. Et quia ſuperius diximus milites eſſe,
qui in matricula ſcripti ſunt, ideo quæro an iis tā-
tum priuilegia militum competant, an verò etiā
iis, qui in caſtris degunt, licèt matriculis inſcripti
7 non ſint. Reſpondeo, quòd ſic, dummodo in lo-
co hoſtili ſint, ita dicit glo. in l. ſcriniarios. C. de te
ſtam. milit. quam Doct. communiter ſequuntur,
vt teſtatur Pariſ. conſ. 32. num. 25. lib. 2. Iul. Cla.
q. 15. num. 5. Michael Craſſ. q. 3. in fine, & Vaſ-
quius de ſucceſſionum creat. §. 23. num. 1.

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere teſtamentum.

Titulus XII.

HActenus qualiter teſtamenta fieri debeāt,
nunc qui teſtamenta facere non poſſint,
& concordat cum hoc tit. ſecunda pars
Rubricæ de teſtam. & qui teſtamenta facere poſ-
ſunt, in ff. & in C. tit. qui teſtam. facer. poſſ.

SVMMARIVM.

1 *Filiusfamilias excepto de caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi peculio, teſtari non poteſt.*
2 *Impubes minor 14. ann.*
3 *Furioſus.*
4 *Prodigus.*
5 *Mutus, & ſurdus à natura.*
6 *Cęcus qualiter teſtetur.*
7 *Captus ab hoſtibus teſtari non poteſt.*
8 *Obſides, ſerui, damnati ad mortem, & ſeipſos metu pœnæ interficientes.*
9 *Hæretici.*
10 *Vſurarii manifeſti.*
11 *Monachi.*

Qui teſtamenta facere non poſſint.

PRimò filiusfamilias patriæ poteſtati ſubie-
ctus cuiuſcunque ætatis ſit, teſtamentum
facere non poteſt, nec etiam de conſenſu
1 patris, excepto de Caſtrenſi, vel quaſi Caſtrenſi
peculio, §.fin. ſuprà titu. proximo, §.primo, & 2.
hoc titu. l. nemo, & fiu. C. eodem, l. qui in po-
teſtate, ff. de teſtamen. capitul. licet de ſepul-
tur. libro ſexto. & ratio quare filiusfamilias
teſtari non poſſit, etiam cum conſenſu patris,
ea eſſe uidetur, quia teſtamenti ſactio ex alie-
no arbitrio pendere non debet, l. prima, ff.
de legat. ſecundo, quod ergo non poteſt filius
per ſe efficere, minus poterit patre conſentiente,
ita volunt, communiter doct. teſte Aretino, in d.
l.qui in poteſtate, quinimo aliqui uolunt, vt nec
etiam ad pias cauſas de conſenſu patris teſtari
poſſit ita dicit Iaſ.in l.ſenium, C. eod. Io. Andr.in
cap.licet de ſepultur.lib.6. Imola in d.l.qui in po-
teſtate, ff.eod.& plures alij. Contraria tamen ſen
tentia immo quod ad pias cauſas de licentia pa-
tris poſſit filius teſtari, tenet Abb. in Rubric. de
teſtamen.nume.10.Bald.in l.1. C. de ſacroſanct.
Eccleſ. & eſt communis, & verior, ſecundum
Decium in d.l. ſenium num. 11. Couar. in rubr.
de teſtam. in fine Menchaca de ſucceſſion. crea-
tio. §. 22. uumero 8. & Clar. in §. teſtamentum,
quæſt. 5.num.4.

Secundò, teſtari nõ poteſt impubes minor 14.
2 annorum etiam ſi patrem non habeat, §. præte-
rea hoc tit.

Tertiò furioſus dum eſt in furore, & mente
3 captus, d. §. præterea hoc tit.l.in aduerſa, ff.eod.
& l.furioſum, C.eodem, cap.vltimo de ſucceſſio.
ab inteſtat. & hęc ſententia adeò nera eſt, vt
nec etiam ad pias cauſas talis furioſus, vel mente
captus teſtari poſſit, tenent plures relati per Dec.
in d.l.furioſum, qui dicit communem, & ea ratio
ne fundatur, nam legata pia licèt regulariter nõ
regulentur iure poſitiuo, regulantur tamen iure
naturæ & gentium cap.cum eſſes, & cap. relatũ
extra de teſtam.ſed teſtamentum factum à furio-
ſo peccat in iure naturali, quia in eo deficit uo-
luntas, teſtamentum enim eſt uoluntatis noſtræ
iuſta ſententia, ſi ergo deficit uoluntas, & ſic ſub-
ſtantiale, deficiet quoque cauſatum ab ea. quod
de furioſo, & mente capto diximus, habet locum
etiam in frenetico, qui in multis, & ferè in omni
bus æquiparantur, ut reſoluunt doct. in l. ex fa-
cto, ff.de nulgar.in l.humanitatis, C.de impuber.
& alijs ſubſtitut.in l.furioſi, C. de nupt. & in l.iã
dementis, C.de Epiſc.audient.

4 Quartò, nec prodigus poſt interdictam ſibi re
rum ſuarum adminiſtrationem teſtari poteſt,
§.item prodigus hoc titu.& l.is enim, ff. eod.

Quintò mutus quoque, & ſurdus a natura te-
ſtamentum facere prohibetur, §.item ſurdus hoc
5 tit.l.qui in poteſtate, §.fin.cum l. ſequenti, ff.eod.
& l.diſcretis, C.eod.

Sextò cęcus erat quidem olim iure digeſtorũ
omnino inteſtabilis, iure tamen Codicis teſtabi-
lis factus eſt, dummodo faciat teſtamentum ſe-
cundum ſolennitatem, & formam, l.hac conſul-
tiſſima, C. eodem, quam ſolennitatem approbat
Imperator hic in §. Cęcus, eaque ultra alias ſo-
lennitates in alijs teſtamentis requiſitas talis eſt;
primò, ut ipſe cęcus coram teſtibus, enunciet ſe
ſine ſcriptis teſtari uelle: nam in ſcriptis non po-
teſt: quia cum non poſſit uidere, & cognoſcere,
6 nec ſuas, nec alienas litteras, faciè decipi, & con
tra eum falſitas committi poſſet. Secundò, vt in
omnibus capitulis teſtamenti hęredis inſtitutio-
nem pręponat. Tertiò, ut ſpecialiter nomina hę-
redum, pręnomina, dignitates, & officia expri-
mat, ad hoc ut nulla relinquatur dubitatio. Quar-
tò, quòd teſtes, & notarius ſe ſubſcribant, & ta-
bulas anulis conſignent, & ſi notarius haberi nõ
poſsit, alius; & ſic octauus additur teſtis, qui &
ipſe ſe ſubſcribere debet, d.l.hac conſultiſsima, &
ibi Bart. Bald. Iaſ.ac cœteri ſcribentes notant.

Septimò, captus ab hoſtibus, dum in ſeruitute
7 permanet teſtari non poteſt, antea tamen factũ
teſtamentum ualet, uel iure poſtliminij ſi redit,
vel ex l. Cornelia, ſi apud hoſtes moritur, §.fina.
hoc tit.l.in omnibus, ff.de captiu.& poſtlimin.re
uerſ.& l.lex cornelia, ff.eod.

Octauo, obſides teſtari non poſſunt, niſi ſpe-
cialiter eis a Principe concedatur, l.obſides, & ibi
glo.ff.eod.

Nonò ſerui, nec ipſi teſtari poſſunt tex.eſt in l.
19 ff.eod.

Decimò, damnati ad mortem naturalem, vel
ciuilem, teſtari non poſſunt, l. 8. §. 1.ff.eod.nec
etiam ad pias cauſas ſecundum Barto. in repet.l.
1.nu.26.C.de ſacroſanct. Eccl.& Abb. in Rubr
extra de teſtam.

8 Vndecimò, metu pœnę ſe ipſos interficientes
inteſtabiles ſunt, nec antea teſtamentum ab eis
factum valet, l.2. C.eod.

Duodecimò, committens læſæ maieſtatis cri-
men, l.fi.C.ad l.iul.maieſtat.

Decimotertiò hęretici, & credentes ipſis, auth
9 credentes, C. de hæretic. hoc enim crimen eſt
omnibus ſceleratiſſimum, nam ſi ea ratione gra
uiſſimum reputatur in iure, & deteſtabile de li-
ctum, quod gloriam, & honorem principis, uel
reipub.offendit, ut ſuprà quoque diximus, quan-
to maiori ratione deteſtabiliſſimum erit iudican
dum crimen, quod ipſam diuinam maieſtatem
offendit, & Eccleſiæ catholicæ ſacramenta, ac ſa
crificia chriſtianęque religionis fundamenta per
uerſe ſubuertere, & deſtruere tentat, vnde talia
intendentes organa diaboli meritò appellantur,
ſi quidem diabolus per hæreticos tanquàm per
ſua membra, hæc tollere, & abolere ſatagit, vt ijs
adinmentis deſtituti, peccatis noſtris depreſſi, &
perpetuo ſomno ſepulti, noſtrum autorem uitę
obliuioni tradamus, & ineffabilem gloriam Dei,
quam ipſe peſsimus perdidit, amittamus. Hæreti
cus autem, ne hoc omittamus, eſt homo baptiza
tus, errans per intellectum in his, quæ ſunt fidei
chriſtianę, manifeſtamve fidei chriſtianæ non cre
dens, pertinaciterque & voluntariè errori adhæ
rens. hanc definitionem conſtituit ſanctus Tho-
mas 2.2.quæſt.11.Artic.2.Angelus, & Sylueſt.in
verbo hęreticus. Nauar.in cap. nouit de iudic. &
omnes ſequuntur. Ex quo ſequitur, quod ſi in-
aduertenter, aliquis ignorantia ductus, vel ludi-
brio linguæ, aut iocosè, aliquid contrarium ca-
tholicæ fidei proferat; Si in errore non ſe affir-
met,

met, ſed paratus ſit emendare quod dixit, non eſt iudicandus hæreticus, tenet Io. And. in cap. 2. de hæretic. lib 6. ſic qui aliquos errores inaduertenter protulit contra ſacræ ſcripturæ teſtimonia, ſi pertinaciter illos errores non teneat, non eſt hæreticus iudicandus, vt habemus de B. Cypriano, qui errore ductus tenuit, quod baptizati ab hæreticis eſſent rebaptizandi, quemadmodum in cap. ſi quis inquit. 70. prima quæſt. 1. nam ſtatim quod fuit reprehenſus à D. Auguſtino in lib. 5 de baptiſmo cap. 20. & tranſumptiuè habetur in cap. quomodo exaudit. 41. de conſecrat. diſtin. 4. depoſuit illum errorem, & ſic verè credidit, & tenuit baptizatum ab hæretico ſecundum formam traditam à Chriſto, & cum intentione faciendi, quod facit eccleſia Romana, eſſe vere baptizatum ca. Romanus Pontifex 23. ead. diſtin. 4. & nouiſſimè habetur in Concil. Trident. ſeſs. 7. de baptiſmo c. 4. hac de cauſa dixit Beatus Aug. lib. 1. de Trinit. errare potero, ſed hæreticus non ero, quod dictũ refert Florent. in 2. part. ſuæ ſummæ tit. 12. c. 1. & Simancas de inſtitutionibus catholicis capit. 31. num. 7.

Decimoquartò, vſurarius manifeſtus teſtari non poteſt, niſi facta ſatisfactione, aut eius nomine cautione præſtita, cap. quanquam de vſur. in
10 ſexto, id quod optima ratione ſtatutum eſſe videtur, cum pernicioſiſſimum malum Reipublicæ ſit, vſura, & talis acquirendi modus omnino contra naturam, vt pecunia, quæ ſterilis eſt, prolem ſibi ſimilem pariat, teſte Ariſtot. lib. 1. Polit. cap. 7. cui conuenit Plutarch. in libello de vitand. vſuris, qui loquendo de fœneratoribus, inquit, naturalia quoque derident, quæ aſſerunt ex nihilo, nihil gigni poſſe, quandoquidem apud illos ex eo, quod non eſt, & nunquam fuit, vſura generatur, nam licet pecunia quæri poſſit, & augeri negotiatione valeat, & res, quæ ipſa emuntur, maioris vendi poſſint, tamen id magis operæ, quam pecuniæ fructus eſt, & diligentia, & conſumptione pecuniæ id fit: nec eſt omnino certum, ſed contingẽs, cum poſſit dari caſus, & ſæpe euenire, vt non ſolum pecunia non augeatur, ſed minuatur, & amittatur. nec quicquam vſurarium excuſat, quod furta auertere, & neceſſitati pauperum ſuccurrere videtur. nam videtur quidem neceſſitati eorum ſuccurrere, re tamen vera in maiorem mittit neceſſitatem: de vno vinculo ſoluit, & multis vinculis alligat: ſimiliſque eſt (inquit Chryſoſtomus homil. 12. in 5. cap. Matth. in fine) aſpidis morſui, ſicut enim qui ab aſpide percutitur, quaſi delectatus vadit in ſomnum, & per ſuauitatem ſoporis moritur, ſic & qui accipit ſub uſuris, pro tempore delectatur, quaſi qui beneficium accipit per ſuauitatemque beneficij non ſentit, quomodo captiuus efficitur. At ſicut venenum aſpidis latenter per omnia membra diſcurrit, & corrumpit, ſic vſura per totas facultates eius diſcurrit, & conuertit in debitum. Et non ſolum quando iſte talis iam vſuras exercebat, ſi erat manifeſtus vſurarius non valet teſtamentum, verumetiã ſi poſt factum teſtamentum effectus eſt uſurarius, teſtamentum illud antea factum non ualet, ea ratione, quia non ſufficit tempore, quo facit teſtamentum, illud poſſe facere, ſi tempore mortis ſit incapax ad illud faciendum iuxta l. 1. §. ſi filius. ff. de legat. 3. Anania in cap. quia in omnibus de vſur. & eſt communis ſecundum Socinum conſ. 127. lib. 3. tradit Didacus Spinn à caceres in glo. rubricæ, qui theſauri, pat. 1. num. 24. & 26. idem eſt, ſi tempore conditi teſtamenti præſtitit cautionem de reſtituendis vſuris, & poſt præſtitam cautionem. vſuras iterum exercuit: ſcilicet teſtamentum ad huc ipſo iure nullum eſſe, tenet Bal. in l. executorem. C. de executione rei iudicatę, & tenent Doct. in d. cap. quanquam.

Decimoquintò, Monachi poſt profeſſionem teſtari non poſſunt cap. 2. extra de teſtam. cap. ſi. de ſucceſſionibus ab inteſtat. cap. quia ingredien
11 tibus. 19 q ult. & Auth. ingreſſi. C. de ſacroſanct. eccleſ. & ſi quis obijceret, quod ſi aliqua ratione, prohibetur monacho teſtamenti factio, ea potiſſima erit, quia non habet bona, ex quibus teſtari poſſit, cum quicquid acquirit, acquirat monaſterio cap vnico 18. q. 2. ſed qui bona non habet, poteſt facere teſtamentum. l. hæreditas. ff. de petit. hæred. ergo. Reſpondeo id verum eſſe in eo, qui licet non habeat bona in actu, habet tamen in habitu, & potentia, quod nõ eſt in monacho profeſſo, qui neque actu, neque potentia bona habere poteſt: ideo & dubium eſt de excommunicato an poſſit facere teſtamentum, & quidem videtur dicendum, quod non, maximè propter periculũ cõmunicationis, quæ ex factione teſtamenti cauſatur cum ipſo excommunicato, & teſtibus, quæ prohibita eſt, ita tenet glo. in cap. decernimus, de ſentent. excommunicat. in ſexto, & Alberic. in l. prima. C. de hæred. inſtitut. contraria tamen ſententia magis recepta eſt, ſecundum Abb. in rub. de teſtam. vbi Francus, & alij. gloſ. Bart. & Aret. qui communem dicit in l. ſi quæramus. ff. de teſtament. Nauar. in ſuo Manuali cap. 27. num. 36. & Clar. §. teſtamentum q. 24. Maius tantum dubiũ eſt an clerici de bonis intuitu eccleſiæ quæſitis teſtari poſſint, vt videre eſt apud Nauarrum, & Sarmientum, de reddit ibus eccleſiaſticis, qui ſummopere hac de re inter ſe contendunt. Ego, qui nullum iam mihi nomen adeptus ſum, inter tantos viros meam nunc proferre ſententiam non audeo, ſed dubius adhuc quid ſentiam, Deo opt. max. fauente, dicam in meis canonicis quæſtionibus.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Liberi omnes, aut expreſsè inſtitui, aut nominatim exhæredari debent.*
3 *Poſthumi omnino inſtitui debent.*
4 *Caſus in quibus præteritio pro tacita exhæredatione habetur.*
5 *Cauſæ propter quas filij exhæredari poſſunt.*
6 *Ad quem ſpectet probare cauſam exhæredationis iuſtam eſſe.*

DE EXHÆREDATIONE LIBERORVM.

Titulus XIII.

HVcuſque pertractatum eſt, qualiter teſtamenta ordinentur, & qui ea facere non poſſint; Verum quia ad validitatem teſtamenti

ſtamenti in his, qui filios in poteſtate habent non tantum requiritur ſupradicta diligens obſeruatio ut ſcilicet, ſolemnia à iure præſcripta in eo interuenire debeant, de quibus in tit. de teſtam. ordin.
1 & quòd poteſtatem teſtandi habeant, de qua ſuperiori tit. ſed etiam ut eos vel hæredes inſtituere, vel nominatim exhæredare debeant. Ideo ſpecialiter de hac re quę difficilem tractationem habet, hoc titulo Imper. agere uoluit, cum quo concordat tit. C. de liber. præterit. ff. de liber. & poſthum. hæred. inſtituend. & ff. de iniuſto rupto irritoque facto teſtamento.

Quæ neceſſario in teſtamentis obſeruanda ſint ab his, qui filios in poteſtate habent.

INter cætera, inquit Caius Iuriſconſult. quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur, principale ius eſt, de liberis, & poſthumis hæredibus inſtituendis. l. inter cætera. ff. de liber.
2 & poſthum. Ideo liberi homines, tam maſculi, q̃ fœminæ, tam in poteſtate, quam emancipati, exploſo antiquo iure, tam nati quam poſthumi, aut expreſsè inſtitui, aut nominatim exhæredari debent, alias ſi ſilentio prætereantur teſtamentum eſt nullum, & ſtatim quidem, ſi fuerint præteriti filij iam nati, ſi uerò poſthumi, tunc demum ſi naſcantur, quod ſi non naſcantur, vel mulier abortum fecerit ualet teſtamentum. §. 1. §. ſed non ita. §. poſthumi quoque. §. emancipatos, & §. ſed hæc quidem, hoc tit. l. 1. 2. & 3. C. de poſthum. hæred. inſtit. nec ſolum in filijs, hoc locum habet, ſed etiã in nepotibus ex filio cæteriſque ex virili ſexu deſcendẽtibus. §. poſthumorum, hoc tit. & l. poſthumorum. ff. de iniuſto rupto, & in poſthumis quidem hodie tantum locum habet, ut inſtituantur, non tamen alternatiuè, vt vel exhæredentur, quia cum in eis nullum ingratitudinis vitium cadere
3 poſſit, exhæredari etiam minime poſſunt, ſed inſtitui omnino debent. l. ſi quis. ff. de inoffic. teſtam. & hoc adeo uerum eſt, vt etiam ſi filius, qui fuit præteritus, vel poſthumus poſt natiuitatem viuo teſtatore deceſſerit, nemo adhuc hæreditatem ex eo teſtamento capere poterit per regulam, quod ab initio non valet, nec ex poſt facto ualere poteſt. §. 1. hoc tit. & l. quod ab initio. ff. de regul. iur. niſi fuerint inſtituti venientes ab inteſtato. l. poſthumus, & ibi Bar. & Doct. notant. ff. de iniuſto rupto. & C. quidam tamen caſus ſunt in quibus ſola filij prętetitio teſtamentum nullum minime reddit.

Primus caſus eſt in filijs adoptiuis, hi enim quãuis olim in poteſtate patris adoptiui exiſtentes inſtituendi, aut exhæredandi eſſent, ſecundum tex. in §. adoptiui, hoc tit. hodie tamen ſecus eſt per tex. in l. cum in adoptiuis. §. ſed nec articulum. C. de adopt. de quo Imper. hic in §. circa adoptiuos, mentionem facit.
4 Secundus caſus eſt in milite, cuius præteritio pro expreſſa exhæredatione nominatim facta habetur. §. circa adoptiuos, hoc tit.

Tertius eſt, in matre, & auo materno, quorum ſimiliter præteritio cenſetur tacita exhæredatio. §. fin. hoc tit. & hoc quidem iure antiquo, locum habebat ſiue præteritus fuiſſet cum cauſa, ſiue ſine cauſa. At iure nouiſſimo tunc demum ſi inſerta fuerit cauſa glo. in §. exhæredatos Auth. de hæredib. & Falcid. quæ communiter approbatur, vt dicit C taſ. §. teſtamentum nu. 1. & 2. Verum, quia ſola exhæredatio ſiue expreſſa, ſiue tacita ea ſit, non ſufficit, niſi iuſta ſubſit cauſa propter quã exhæredatio fieri debeat, & ea probetur, ideo de his cauſis, & qui eas probare teneatur, videamus.

Quæ cauſæ ſint, propter quas filij à parentibus exhæredari poſſint.

MVltæ cauſæ ſunt, propter quas filij à parẽtibus exhæredari poſſunt.

Et primò, propter violentam manuũ iniectionem in patrem.

Secundò, propter grauem, & inhoneſtam iniuriam illatam.

Tertiò, ſi accuſauerint parentes de crimine capitali, niſi ſit aduerſus Principem, aut Rempublicam.

Quartò, quando filius, vt maleficus cum maleficis verſatur.

Quintò, quando inſidiatus eſt vitæ parentum.

Sextò, ſi nouercæ, vel concubinæ patris ſe immiſcuit.

Septimò, ſi contra parentes delator, aut accuſa
5 tor fuit, eoſque ſua delatione grauia diſpendia pati coegit.

Octauò, recuſatio fideiuſſionis pro patre in carcerem coniecto.

Nonò, ſi patrem teſtari prohibuerit.

Decimò, aſſociatio cum mimis, & arenarijs præter parentum voluntatem.

Vndecimò, ſi filia noluerit nubere, ſed potius vitam luxurioſam elegerit.

Duodecimò, ſi patrem furioſum curare, vel nutrire neglexerit.

Tertiodecimò, ſi patrem captiuum redimere recuſauerit, quod ſi apud hoſtes moriatur, & antea filium hæredem inſtituerit, priuatur filius, vt indignus, & hæreditas eccleſiæ pro redemptione aliorum captiuorum applicatur.

Decimoquarto, & vltimo, ſi filius ſit hæreticus. hæc omnia habentur in §. aliud quoque capitulum Auth. Vt cum de appellat. cognoſcitur, vbi in §. iuſtum, habemus etiam cauſas pp quas è conuerſo parentes à filijs teſtantibus de caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi peculio exhęredari poſſunt, nec ob eas tantum, ſed etiam ob ſimiles, vel maiores exhæredari quoque rectè valent ſecundum Iaſ. & alios in d. §. aliud quoque capitulum.

Ad quem ſpectet probare cauſam exhæredationis iuſtam eſſe.

6 CAuſa exhæredationis ſemper à patre in teſtamento nominatim exprimi, & ea poſtea ſi iuſta ſit, per hæredem ſcriptum probari debet, interim filio in poſſeſſione bonorum paternorum manente, Auth. non licet. C. de liber. prętet. & §. ſi tales Auth. Vt cum de appellat. cognoſcitur, & ibi Doct. notant, quod ſi ſimus in caſibus, in quibus præteritio pro tacita exhæredatione habetur, de quibus ſupra mentionem fecimus,

mus, ſimiliter hæres ſcriptus ſi obtinere velit, probare debet iuſtam ſubeſſe cauſam, propter quam filius paterna ſucceſſione priuari debeat.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes Tituli.*
2 *Qui hæredes inſtitui poſſint.*
3 *Qui inſtitui non poſſint.*

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS. Titulus XIIII.

In principium Tituli, cum aliquot. §§. ſequentibus.

1 QVia teſtamentum ſine hæredis inſtitutione conſiſtere non poteſt, vt habemus in §. ante hæredes, infra de legat. Ideo poſt multa, quæ ad validitatem teſtamenti pertinent, ſpecialiter etiam de hæredum inſtitutione ponitur, & concordat titulus. ff. & C. de Hæredibus, Inſtituen.

Qui hæredes inſtitui poſſint.

PRimò omnes homines, tam liberi, quàm ſerui, etiam quos teſtator nunquam vidit, niſi ſpecialiter a lege prohibeantur. §. 1. & fin. hoc tit.

Secundò ſeruus proprius hæres quoque inſtitui poteſt, dummodo non inſtituatur a Domina, cum qua adulterium commiſiſſe dicatur, d. §. 1. & §. proprius hoc tit. l. 48. §. 2. ff eod. nec re-
2 fert, an cum libertate, vel ſine ea inſtitutus ſit, quia eo ipſo quod hæres inſtitutus eſt, liber etiã eſſe cenſetur, d. §. 1. & §. Alienus: ſuuſque, & neceſſarius hæres, efficitur, ſi in eodem ſtatu vſque ad teſtatoris mortem permaneat, d. §. alienus. dixi, ſi in eodem ſtatu permaneat, quia ſi a viuo teſtatore manumiſſus fuerit, non neceſſarius erit hæres, ſed arbitrio ſuo hæreditatem adire poterit, d. §. alienus. Si vero alienatus fuerit neque liber, neque hæres eſſe poterit, quandoquidem deſtitiſſe a libertatis datione videtur Dominus, qui eum alienauit, ideo hæreditatem hoc caſu iuſſu noui Domini adire debebit, qui per eum efficietur hæres, §. quod ſi alienatus, hoc tit.

Tertiò etiam ſeruus alienus hæres inſtitui poteſt, ſed ſine libertate, quo caſu Dominus eius quodammodo hæres inſtitutus eſſe videtur, cum quicquid acquirit ſeruus, acquirat Domino, d. §. 1. & dict. §. alienus hoc titu. & l. tertia, ff. eod. vnde & ſi plurium Dominorum ſit ſeruus, omnibus etiam proportionabiliter acquirit, §. ſeruus autem plurium, hoc titu. dixi, ſine libertate, quia ſi cum libertate alienus ſeruus inſtituatur, nulla erit inſtitutio, cum libertas ab alieno Domino dari nequeat, l. 49. ff. eod. Quis autem dicatur ſeruus proprius, aut alienus, ſatis clarè tradit Imperator hic in §. proprius, & in §. alienus.

Qui hæredes inſtitui non poſſint.

QVia diximus omnes hæredes inſtitui poſſe, niſi ſpecialiter a lege prohibeantur. ideo neceſſarium eſſe iudicaui, perſonas etiam, quæ prohibentur, particulariter enumerare, vt nihil a nobis eorum, quæ ad materiæ noſtræ cognitionem pertinent, ſtudioſus iuuenis deſiderare habeat.

Primò igitur hæredes inſtitui prohibentur deportati, l. 1. C. eod.

Secundò in metallum damnati, l. ſi in metallum, ff. de his, quæ pro non ſcripi. habent.

Tertiò filij eorum, qui rei ſunt criminis leſæ
3 maieſtatis, l. quiſquis. §. filij, C. ad l. Iul. maieſtat.

Quartò illicitũ collegium, l. collegium, C. eo.

Quintò nati ex inceſtuoſo, & damnato coitu Auth. ex complexu, C. de inceſt. nupt. intellige a patre, nam ab extraneo inſtitui poſſunt.

Sextò Hæretici, l. Manichæos, C. de hęret.

Septimò ſeruus de adulterio cum Domina accuſatus, ab ea inſtitui non poteſt, vt ſupra quoque diximus.

Octauo Mulier nubens infra annum luctus, efficitur incapax omnium, & quorumcunque relictorum in vltima voluntate, nec hæres inſtitui poteſt, l. 1. C. de ſecundis nupt. anni enim ſpatiũ mulieribus, vt maritum elugere valeant, datum eſt, tam ratione honeſtatis, quàm etiam ratione prolis, ne propter ſanguinis, incertitudinem, filiorum quoque incertitudo cauſetur, de hoc anno luctus loquitur Ouidius lib. 3. faſt.

Aſſuetos igitur numeros ſeruauit in anno
Hoc luget ſpatio, fæmina mæſta virum.

Apud Romanos his, quæ vnico contentæ matrimonio vixerant, corona pro pudicitiæ laude, decreta fuit; credentes multorum matrimoniorum experientiam quaſi legitimæ cuiuſdam intemperantiæ ſignum eſſe, vt refert Valerius libro 2. cap. 1. qui miris laudibus Antoniam extollit, quę in eodem lecto, in quo adoleſcentiæ vigorem ſenſit, in eodem vidua conſenuit. Et inter cęteras laudes, quibus Cornelius tacitus Germanos proſequitur, caſtitatis laus ſumma ferè eſt, & præcipua, vnica enim eos vxore contentos fuiſſe refert. Inſigne exemplum extat in Valeria Meſſalarum ſorore, quæ amiſſo Seruio viro, interrogata, cur alteri non nuberet, reſpondit, ſemper ſibi Seruium viuere. Plutarchus interrogatus quare publicis feſtis veteri more virgines non nubant, viduæ nubant, rationem reddit, quod virginibus decorum, viduis vero multis præſentibus fœdum ſit nubere: diebus enim feſtis multitudo adeo diſtrahitur, vt his rebus intereſſe per ocium minime poſſit, hinc Dido apud Vergilium, lib. 4. Aeneidos.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat.
Vel pater oĩpotẽs adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes vmbras Erebi, noctemque profundã,
Ante pudor quã te violẽ, aut tua iura reſoluã:
Ille meos primus, qui me ſibi iunxit, amores,
Abſtulit, ille habeat ſecũ, ſeruetq; ſepulchro.

Hodie tamen de iure Canonico hoc locum nõ habet, p tex. in c. pen. & fi. extra de ſecũdis nupt. & ſic pœnę impoſitæ a iure ciuili contra nubentes infra annum luctus a iure Canonico ſublatę ſunt, cum ſecundas nuptias non deteſtetur Eccleſia Cath. c. aperiant cũ duobus ſequẽtibus, 31. q. 1. imo eas, pmittit Deus ob fornicationis periculũ euitãdũ, §. hac rõne cũ ſeq. eo. 31. q. 1. melius. n. eſt nubere ꝗ̃ vri, ſeu ĩhoneſtè multos admittere,

Nonò, incerta perſona inſtitui non poteſt, nam hæres certus eſſe debet. l. quoties. ff. eod. Fallit ſi inſtituantur pauperes, vel captiui, tunc enim fauore pietatis valet inſtitutio, quamuis certi non fuerint nominati. l. 24 28. & 38. C. de epiſcop. & cleric. quibus poſtea pauperibus, & quibus captiuis debeatur, epiſcopus loci eligere debebit, dummodo teſtator alijs facultatem eligendi non conceſſerit. l. nulli. C. de epiſc. & cleric.

SVMMARIVM.

1 *Diuiditur hæreditas in 12. vncias.*
2 *Nemo poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, niſi ſit miles.*
3 *Quid ſit dupondium.*
4 *Quid tripondium.*

§. Hæreditas. §. Si plures. §. Videamus. & §. Et ſi plures.

Qualiter diuidatur hæreditas.

Diuiditur hæreditas, vt plurimum in 12. vncias, ſiue partes, quæ omnes ab vnica vſq;
1 ad aſſem certa nomina habent. As enim 12. vncias, & ſic totam hæreditatem ſignificat. Deunx vndecim. Dextans decem. Dodrans nouem. Bes octo. Septunx ſeptem. Semis ſex. Et ſic dimidiam hæreditatem. Quincunx quinque. Triens quatuor, quaſi tertia pars. Quadrans tres, quaſi quarta pars; Sextans duas, quaſi ſexta pars. §. hæreditas, hoc tit. & l. ſeruum. §. fin. ff. eod. Modo ſi teſtator unum tantùm hæredem inſtituat, is quamuis ex parte tantummodo inſtitutus ſit, totam nihilominus hæreditatem accipiet, cum ne-
2 mo poſſit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, niſi ſit miles. d. §. hæreditas, & l. ius noſtrum. ff. de regul. iur.

Secundò, ſi teſtator plures inſtituat, nec partes exprimat, omnes accipient partes æquales, nam æqualiter etiam inſtituti eſſe cenſentur. §. ſi plures, hoc tit. & l. 9. §. hæredes. ff. eod.

Tertiò, ſi aliqui ex certis partibus inſtituti ſint, alij ſimpliciter, & pars aliqua vacet, hoc caſu partem vacantem accipient hi, qui ſimpliciter inſtituti ſunt. d. §. ſi plures, & l. 17. ff. eod. Sed ſi nullus reperiatur ſine parte ſcriptus, & pars aliqua ſimiliter vacet, tunc pars vacans ſingulis pro parte hæreditatis accreſcit, ſicut è conuerſo ſi aliquid ex aſſe deſit, decreſcit. §. videamus, hoc titul. & l. 13. ff. eodem. Quod ſi præcisè as inter quoſdam diſtributus ſit, & alij ſine certa parte ſimiliter inſtituti ſint; hæreditas in hoc caſu intelligetur con-
3 ſtare 24. vncijs, & dupondij appellatione continebitur; & hi quidem, inter quos totus as diſtributus fuit, duodecimas vncias accipient, aliæ verò duodecimæ vnciæ inter alios poſtea, qui ſine parte inſtituti fuerunt, diuidentur. dicto §. ſi plures, & dicta lege decimaſeptima. §. ſed ſi aſſe. ſimiliter ſi teſtator in diſtributione exceſſerit duodecimas vncias, non tamen ad dupondium peruenerit, hi, qui ſine parte ſcripti ſunt, reſiduum habebunt vſque ad dupondium. §. & ſi plures, hoc titulo, & lege decimaoctaua. ff. eodem. Eodem modo ſi dupondium teſtator diſtribuerit,
4 vel exceſſerit. tranſitus fiet ad tripondium, quod 36. vncijs conſtat. d. §. & ſi plures, & d. l. 17. §. vlt. ff. eodem.

SVMMARIVM.

1 *Hæredis inſtitutio, & purè, & ſub conditione fieri poteſt.*
2 *In diem incertam inſtitutio valet.*
3 *Ex certo tempore, vel ad certum tempus inſtitutio facta, perinde eſt, ac ſi purè facta fuiſſet.*
4 *Qualiter vitietur inſtitutio ſub conditione impoſſibili facta.*

§. Hæres. §. pen. & §. impoſſibilis.

Hæredis inſtitutio fieri poteſt, purè, & ſub
1 conditione, honeſta tamen, & poſſibili. §. hæres, hoc titulo, & ſi plures conditiones coniunctim adſcriptæ ſint, omnes implere debent, ſi disiunctim, ſufficit vnam impleri. §. pen. hoc titulo, & lege quinta. ff. de condition. inſtitution.

Secundo etiam in diem incertam inſtitutio fieri poteſt, quia dies incertus in inſtitutione conditionem facit, lege dies incertus. ff. de conditioni-
2 bus, & demonſtrationibus. Exempli gratia, ſi aliquis, qui hæreditatis incapax ſit, inſtitutus ſit in tempus, quo hæreditatem capere poſſit, tale quidem tempus incertum eſt, & tamen talis inſtitutio ualet. l. in tempus. ff. eod.

Ex certo verò die, aut tempore inſtitutio fieri non poteſt, veluti poſt biennium, quàm moriar, aut ex kalendis illis, nec ad certum tempus, ve-
3 luti vſque ad Kalendas illas, ſed vitio temporis ſublato, manet inſtitutio perinde ac ſi purè facta fuiſſet, dicto §. hæres, & hoc fauore vltimarum voluntatum, lege hæreditas ex die. ff. eodem. Et ne quis pro parte temporis teſtatus, & pro parte inteſtatus decedat contra regulam legis, ius noſtrum. ff. de regulis iuris. An autem inſtitutio facta ſub conditione impoſſibili, valeat, vel non, eſt diſtinguendum, nam alia eſt conditio impoſ-
4 ſibilis natura, vt illa, ſi cœlum digito tetigeris, alia de iure, vt quæ eſt contra bonos mores, alia de facto, vt ſi montem aureum dederis, alia denique verborum perplexitate, veluti ſi dicatur, ſi Titius hæres erit, Caius hæres eſto. Duæ priores conditiones non vitiant inſtitutionem, ſed pro non ſcriptis habentur, perindeque eſt, ac ſi poſitæ non fuiſſent. §. impoſſibilis, hoc titulo, ſed poſteriores vitiant quidé inſtitutionem, eo quod non præſumitur animus dandi, ut tradit glo. hic in d. §. impoſſibilis.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit ſubſtitutio, & an ſit propriè inſtitutio.*
3 *Quotuplex ſit ſubſtitutio.*
4 *Quot ſint ſpecies directæ ſubſtitutionis.*

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Titulus XV.

CVm plures gradus hæredum in teſtamentis fieri valeant ſecundum Imperatoré hic in
1 principio tituli noſtri; Ideo meritò poſt tit. de hæredibus inſtituend. ſequitur de ſubſtitutione, quæ eſt ſecundi gradus inſtitutio, & concordat tit. ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtitut. & C. de impuber. & alijs ſubſtitut.

Quid ſit ſubſtitutio.

SVbſtitutio eſt ſecunda hæredis inſtitutio. l. ex facto 43. Lucius. ff. eod. vel in ſecundo gradu facta inſtitutio. l. 1. ff. eod. & ſic in locum inſtituti hæredis deficientis ſuppoſitio. An autam
2 ſubſtitutio ſit propriè inſtitutio, diſtinguendũ eſt; nam aut accipitur ſubſtitutio in genere, aut in ſpecie; ſi in ſpecie, tunc ſubſtitutio diuerſa eſt ab inſtitutione: ſunt enim ambæ diuerſæ ſpecies ab eodem genere deſcendentes. l. 1. ff. eod. ſi in genere, tunc ſubſtitutio eſt propriè inſtitutio, nec obſtat, ſi dicatur, Tale ſecundum quid non dici propriè tale. l. mercis, la 2. ff. de verb. ſignific. item conditionalem diſpoſitionem non eſſe propriè diſpoſitionem. l. 1. ff. da donat. ſed ſubſtitutio non dicitur ſimplex inſtitutio, ſed ſecundo, vel vlteriori gradu item conditionalis, ſcilicet, ſi primus hæres non erit, ergo. Nam reſpondeo, & primo tale ſecundum quod non dici propriè tale, quando illud ſecundum quid alterat diſpoſitionem, cui annectitur, ſecus verò ſi diſpoſitionem non alteret, quia tunc dicitur ſimpliciter, & propriè tale. l. ſerui pœnæ. ff. de manumiſſion. modo in ſubſtitutione illud ſecundum quid, ideſt, ſecunda inſtitutio, non alterat inſtitutionem, ſed cum ea ſe compatitur, ergo erit propriè inſtitutio. ſimiliter dico, conditionalis diſpoſitio, non eſt propriè diſpoſitio, quando conditio alterat diſpoſitionem, ſecus ſi non alteret, vt quia ſit de natura actus, & illa conditionalis diſpoſitio ſit ſpecies ſui generis, ſed conditio, quę eſt in ſubſtitutione, non alterat diſpoſitionem, cum ſit de natura ſubſtitutionis, & ſit ſpecies inſtitutionis, ergo ſubſtitutio erit propriè inſtitutio, contra communem, quam tenet Bald. Imol. & Socin. in l. 1. ff. eod. maximè cum genus propriè ſub ſe quamlibet eius ſpeciem contineat. l. ſi quid earum. §. interemptum. ff. de legatis tertio.

Quotuplex ſit ſubſtitutio.

SVbſtitutio duplex eſt: Directa, & Obliqua. Directa eſt per quam ſubſtitutus directè, & immediatè ſine alterius miniſterio capit hę-
3 reditatem teſtatoris, veluti cum teſtator dicit, Titius hæres eſto, & ſi Titius hæres non erit, Caius hæres eſto. Obliqua eſt, quæ indiget alterius miniſterio, & in qua hæreditas nobis per interpoſitam perſonam defertur; & de hac obliqua ſubſtitutione videbimus infra in tit. de fideicommiſſar. hæredit. & de ſingul. reb. per fideicommiſſ. relict. De directa verò nunc in hoc tit. & in tit. ſequenti videamus.

Quot ſint ſpecies directæ ſubſtitutionis.

QVinque ſunt ſpecies directæ ſubſtitutionis,
4 alia enim eſt vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, & alia compendioſa.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit vulgaris ſubſtitutio.*
2 *Verba illa, ſi hæres non erit, in vulgari ſubſtitutione poſita, quomodo intelligantur.*
3 *Si quis omiſſa cauſa teſtamenti uelit ſuccedere ab inteſtato, non poteſt, ſed ſubſtitutus admittitur.*
4 *Titulus ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, quomodo intelligatur.*
5 *Vulgaris ſubſtitutio quotuplex ſit.*

Quid ſit vulgaris ſubſtitutio.

VVlgaris ſubſtitutio, eſt ſecundi hæredis in
1 locum primi non adeuntis inſtitutio, quę ideo dicitur vulgaris, quia a quolibet, & cuilibet communibus, & vulgaribus verbis fieri poteſt, & nihil ſpecialitatis habet. §. 1. hoc tit. l. 1. & ibi Bart. ff. eod.

Quibus verbis vulgaris ſubſtitutio fieri ſoleat.

VVlgaris ſubſtitutio per hæc, aut ſimilia verba fieri ſolet; videlicet, (Titius hæres eſto, & ſi Titius hæres non erit, Caius hæres
2 eſto) quæ verba (ſi hæres non erit) intelliguntur, vt, vel quia non potuerit eſſe hæres, vel quia noluerit eſſe: idem dicendum eſt, ſi dictum ſit tantummodo; ſi hæres eſſe noluerit; vel tantum ſi hæres eſſe non potuerit, quia adhuc vtrunque comprehenditur ſecundum Doct. communiter in lege prima. ff. eodem, tum per legẽ Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de liber. & poſthum. tum quia nolle, & non poſſe paria ſunt argumento, legis primæ. §. vſus. ff. de procurator. & capitulo prudentiam. §. adijcimus, extra de offic. delegat. intellige tamen ſemper ex teſtamento: ſecus ab inteſtato; nam ſi ille, qui inſtitutus eſt, nolit eſ-
3 ſe hæres ex teſtamento, ſed velit omiſſa cauſa teſti ab inteſtato ſuccedere, non pót, ſed ſubſtitutus

admittitur tex. eſt in l.3.C.eodem. Idem eſt dicen
dum ſi non poſſit eſſe hęres ex teſtamento, ſed ſo
lum ab inteſtato, quia ſubſtitutus adhuc admitti-
tur. Exemplum, ſi filius Spurius à patre ſubſti-
tutus, mortuo patre, legitimetur, legitimatio non
conualidat inſtitutionem Alexand. in l. Gallus. §.
inſtituens. ff. de libe. & poſth. poteſt tñ ſuccede-
re ab inteſtato, in pręiudicium venientiũ ab inteſta
to, quia adhuc non adierunt hęreditatem, iuxta an
not. in d. l. Gallus. §. & quid ſi tantum, fingamus
modo filio ſpurio datum fuiſſe ſubſtitutum vul-
garem, & is ſpurius poſt legitimationem velit
ſuccedere ab inteſtato, non poterit, ſed ſubſtitu-
tus admittetur, quia ita demum hęres excludit
ſubſtitutum, ſi ſuccedat ex teſtamento, ſecus ſi ſuc
cedat ab inteſtato, ita ex mente omnium notat
Curt. iun. in dicta lege tertia. C. eodem. & ſic ſe-
cundum hãc declarationẽ debet intelligi titulus.
4 Si quis omiſſ. cauſ. teſtam. quòd ſcilicet, inſtitu-
tus hęres, qui aliàs ſucceſſurus eſſet ab inteſtato,
poſſit ſuccedere tam ex teſtamento, quam ab in-
teſtato, dũtamen non adſit ſubſtitutus, qui velit
ſuccedere.

Quotuplex ſit vulgaris ſubſtitutio.

SVbſtitutio vulgaris duplex eſt: Expreſſa, &
Tacita. Expreſſa dicitur, quę fit verbis ex-
5 preſſis; veluti Titius hęres eſto; & ſi Titius
hęres non erit, vel ſi Titius hęres eſſe noluerit, aut
non potuerit (idem enim eſt, vt ſupra diximus)
Caius hęres eſto. d. l. prima, hoc titulo, & d. l. 1. ff.
eodem. Tacita dicitur illa, quę continetur ſub
expreſſa pupillari, ſub exemplari ſub reciproca, &
compendioſa, de quibus infra titu. proximo vide-
bimus.

SVMMARIVM.

1 *Tot gradus ſubſtitutionum fieri poßunt, quot te-*
ſtator voluerit.
2 *Quantum datum eſt vni in inſtitutione, tantum &*
in ſubſtitutione ei datum eſſe cenſetur.
3 *Subſtitutus ſubſtituto, cenſetur quoque ſubſtitu-*
tus inſtituto.
4 *Effectus ſubſtitutionis varij, & multi ſunt.*
5 *An vulgaris facta imparibus ſeparatim compre-*
hendat tacitam pupillarem.
6 *Qualiter extinguatur vulgaris ſubſtitutio.*
7 *Si plures inſtituti ſint hæredes, & eis datus ſit*
ſubſtitutus, an uno adeunte expiret ſubſtitutio.

§. Et ſi ex diſparibus. & §. ſed ſi inſtituto.

Qualiter, & quomodo vulgaris ſub-
ſtitutio fieri ſoleat.

LIcitum eſt teſtantibus tot gradus ſubſtitutio
1 num facere, quot volunt: proinde plures in
locum vnius, vnum in locum plurium: itẽ
ſingulos ſingulis, & plures inuicem, vulgariter
ſubſtituere poſſunt. d. §. primo, hoc titul. & l. 36. ff.
eodem. Sed dubium eſt, cum teſtator plures hęre-
des inſtituit ex partibus inęqualibus, & deinde
eos inuicem ſubſtituit, ad quam partem ſinguli
admittãtur, & placuit eos admitti pro rata, ut tã
tum videatur ſingulis in ſubſtitutione datũ, quan
2 tum in inſtitutione §. etſi ex diſparibus, hoc titul.
Aliud dubium eſt, pone teſtator Titium, & Caiũ
hęredes inſtituit, poſtea Caium Titio ſubſtituit,
& deinde Sempronium Caio pariter ſubſtituit,
an vtroque, Titio, ſ. & Caio repudiante, Sempro
nius ad vtramque partem admittatur; & placuit
3 admitti, ea ratione, quia ſubſtitutus ſubſtituto, vi-
detur quoque ſubſtitutus inſtituto. §. ſed ſi inſtitu-
to, hoc tit. & l. 27. ac 41. ff. eod.

Qui ſint effectus uulgaris ſubſtitutionis.

VArij & multi ſunt effectus vulgaris ſubſti-
tutionis. Primus eſt, ꝙ ſubſtitutus nunquã
admittitur, donec inſtitutus adire poteſt. l.
quandiu, la 1. & 2. ff. de acquir. hęred. Bar. & om-
nes in leg. 1. ff. eod. quę quidem, adeundi poteſtas
tranſmittitur etiam ad hęredes inſtituti in caſu. l.
vnicę. C. de his, qui ante aperr. tab. quando, ſ. inſti
tuti ſunt deſcendentes, tunc enim hęredes inſtitu
ti, ſi et ipſi deſcendentes ſint, iure tranſmiſſio-
nis hęreditatem non aditam adire, et ſubſtitutum
excludere poſſunt. d. l. vnica. Ratio eſt, quia nemo
pręſumitur poſteritatem alienam pręferre ſucceſ
ſioni ſuę, et filiorum ſuorum, l. cum acutiſſimi. C.
de fideicommiſſ. Secundus eſt, quòd per vulga-
rem ſuccedutur teſtatori, et nõ ei cui facta eſt ſub-
ſtitutio Doct. omnes in d. l. 1. Tertius eſt, quod te-
ſtamentum poteſt aſſumere vires ab hac ſecun-
da inſtitutione, ut dicit Bart. in d. l. 1. cum quo om
nes pertranſeunt. Quartus eſt, quòd ſubſtitutio
vulgaris impedit ius accreſcendi, Angel. in d. l. 1.
§. fin. in fine, et omnes conſentiunt. Sextus, et vl-
timus eſt, quòd vulgaris per patrem filio impube-
re, et in eius poteſtate exiſtenti facta, porrigitur
etiam ad caſum pupillaris ſubſtitutionis, ſi cõtin-
gat filium, adita iam hęreditate decedere in pupil
lari ętate tex. eſt in l. 2. §. fi. et in l. iã hoc iure. ff. eod.
Et ſic ſubſtitutus admittitur ex tacita pupillari cõ-
tenta in expreſſa vulgari. Fallit ſi fiat ſubſtitutio
duabus perſonis imparibus, id eſt, diuerſę ętatis, et
4 conditionis, quia tunc non intelligitur facta in v-
trunque caſum, nec vulgaris in hoc caſu trahitur
ad pupillarem tacitam; et ratio eſt, vt ſeruetur ę-
qualitas inter perſonas, quibus facta eſt ſubſtitu-
tio, exemp. gratia. Teſtator inſtituit filium, et v-
xorem, et illis ſubſtituit vulgariter, ſi hęredes non
eſſent, filius adiuit hęreditatem, & impubes deceſ
ſit, quęritur an ſubſtitutus admittatur ex tacita pu
pillari, comprehenſa in expreſſa vulgari, et decidi
tur in l. 4. C. eod. quod non. Quid tamen ſi facta
ſit vulgaris imparibus, ſed ſeparatim, an compre-
hendat pupillarem, Cyn. in d. l. 4. poſt Pet. et Iac.
de Rauenna, tenet quòd non: contrarium, quod
5 imò contineat pupillarem in perſona pupilli, licet
non contineat in perſona maioris, tenet Bald. ſci
licet, Ang. Fulg. et Caſtren. ibidem, quorum opi-
nio verior eſt, et mihi magis probatur.

Quomodo extinguatur uulgaris ſubſtitutio.

CEſſat vulgaris ſubſtitutio, eo ipſo, quod pri-
mus hęres hęreditatẽ acquirit. l. 5. C. eod. et
hoc optima rõne, q̃a ſi nõ extingueretur poſt
aditam

aditam hæreditatem, ſequeretur, quòd duo poſ-
6 ſent eſſe hæredes directi in ſolidum, ſcilicet, inſtitutus, & ſubſtitutus, quod eſt falſum. l. ſi ut certo. §. ſi duobus. ff. commodat. Nec obſtat tex. in §. fin. hoc tit. noſtro, vbi æqualiter inſtitutus, & ſubſtitutus admittuntur, quia illud ſingulari iure ſtatutum eſt in ſeruo alieno, hærede inſtituto ab eo, qui ipſum liberum eſſe credebat, & hoc propter errorem teſtatoris, qui ſi eum ſeruum credidiſſet, forte hæredem non inſtituiſſet. Sed magna apud Doct. quæſtio eſt, ſi plures inſtituti ſint hæredes, & eis datus ſit ſubſtitutus; An uno adeunte expiret ſubſtitutio. Ego pro reſolutione conſidero duos caſus.

Primus caſus eſt, quando ſubſtitutio facta eſt omnibus copulatiuè, ſiue coniunctim, vt puta, dicendo, ſi Titius, & Seius hæredes non erunt, & in hoc caſu vno adeunte expirat ſubſtitutio; & ratio eſt, quia ad veritatem copulatiuę, neceſſe eſt, quamlibet partem eſſe veram. leg. ſi quis ita. ff. de verbor. obligat. tradit Bartol. Socin. Rip. & alij in l. 1. ff. eod. Idem eſt ſi dictũ ſit, ſi Titius, ſi Seius, & hoc quia oratio ſoluta habetur pro coniuncta Bart. & Doctor. in leg. re coniuncti. ff. de leg. tertio, vel ſi neque Titius, neque Seius, quia dictio neque & dictio nec, habent vim copulæ. Bar. in l. ſi is, qui ducenta. ff. de reb. dub. idem quoque dicendum eſt, ſi duobus inſtitutis datus ſit ſubſtitutus ſub hac conditione, ſi vterque hæres non erit, quia adhuc vno adeunte, expirat ſubſtitutio Soci. & Rip. in d. l. 1. & ratio eſt, quia dictio vterq; eſt dictio collectiua, & per eam requiritur concurſus utriuſque ſecundum verbi proprietatem, Bartol. in l. hoc articulo. ff. de hæred. institu. Idem eſt, ſi dictum ſit, ſi quilibet hæres non erit, vel ſi ambo, aut ſi omnes non erunt hæredes, quia adhuc uno adeunte expirat ſubſtitutio. Bart. Ripa, & alij communiter in l. hæredes mei. §. cum ita. ff.
7 ad Senatuſconſul. Trebell.

Secundus caſus eſt, quando ſubſtitutio facta eſt duobus, vel pluribus, ſeparatim, & tunc vno adeunte, non expirat, quo ad omnes, ſed verificatur in parte, ita vt vno repudiante, vel defuncto, ante aditionem, ſubſtitutus vocetur in eius partem, & in hoc caſu intelliguntur omnia iura, quę dicunt, ſubſtitutum præferri coniuncto. leg. 2. §. ſi duo. ff. de bonorum poſſeſſ. ſecundum tabul. & ius ſubſtitutionis vincere ius accreſcendi. l. vnica. §. pro ſecundo. C. de caduc. tollend. Exemplum de ſubſtitutione ſeparatim facta habemus, ſi dicatur, hoc modo. Si Titius hæres non erit ſubſtituo Caium, ſi Caius hęres non erit, ſubſtituo Seium. Idem dicendum eſt, quando ſubſtitutio facta eſt pluribus alternatiue, vel diſtributiue, alternatiue, veluti, ſi Titius, & Seius hæredes non erunt, ratio eſt, quia in alternis ſufficit alteram partem eſſe veram cap. in alternatiuis, de regul. iur. in ſexto. Diſtributiue, vt ſi dicatur. ſi quis ex prædictis hæres non erit, ratio eſt, quia diſtributiuum perinde operatur, ac ſi factæ eſſent plures diſpoſitiones ſeparatim. lege ſicut in annos. ff. quibus mod. vſusfruct. amittat. leg. qui filiabus. § ſi quis ita. ff. de legatis primo, & ita tenet Angelus Caſtren. Imo. & Rip. in lege hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Senatuſconſul. Trebell. Fallit tamen hic ſecundus caſus, quoties perſona, quæ adiuit hæreditatem, veriſimiliter eſſet magis dilecta, quàm ſubſtitutus, puta, quia eſſet de liberis teſtatoris, nam alternatiua in hoc caſu, ſiue diſtributiua, reſoluitur in coniunctam Bartolus, Angelus, Ripa, & omnes cõmuniter in d. §. cum ita, probatur per leg. ſi is, qui ducenta. §. item ſi paterfamilias. ff. de rebus dub. quo loci teſtator ita inſtituit, & ſubſtituit. ſi quis filius, aut filia mihi naſcetur, hæres eſto, ſi filius, aut filia hæres non erit, tunc Seius hęres eſto, talis diſpoſitio ſic interponenda eſt, vt ſiue filius, ſiue filia nati fuerint, extraneus non admittatur.

SVMMARIVM.

1 *Verba illa ſi hæres non erit, habent & alium ſenſum, videlicet, & ſi alium hæredem non fecerit.*
2 *Ingreſſus Monaſterium, Monaſterio acquirit.*

§. Fin.

DEclarat Imperator in hoc §. fin. quomodo intelligantur verba illa, ſi hęres non erit, & vltra ſupradictos duos intellectus, quos
1 ſupra poſuimus, ſcilicet, ſi noluerit, vel non potuerit eſſe hęres; addit tertium, videlicet, & ſi aliũ hęredem non fecerit, quem ſenſum, quando huiuſmodi verba habeant, ſic diſtinguendum eſt: nam aut homo ſui iuris inſtitutus eſt, & in eo intelliguntur, ideſt, ſi non mutata conditione ad ſui vtilitatem adiuerit, aut mutata, ſi alium hęre-
2 dem non fecerit, puta quia Monaſterium ingrediatur, cui acquirit Auth. Ingreſſi. C. de ſacroſan. eccleſ. vel quia det ſe in adrogationem alterius, vel ſeruus efficiatur, & domini, aut patris adrogatoris iuſſu non adeat. Aut inſtitutus eſt homo alieni iuris; & tunc aut teſtator ſciebat illum ſui iuris non eſſe, aut ignorabat.

Primo caſu intelliguntur, non mutata conditione, ſi alium hęredem non fecerit: mutata ſi ad ſui vtilitatem ipſe nõ adiuerit, vt in l. ſi paterfamilias. ff. de hęred. inſtit.

Secundò caſu, quando ignorabat, rurſus diſtinguendum eſt, quia aut conſtat quidnam teſtator voluerit circa hoc, puta an voluerit totum acquiri domino inſtituti, vel ſubſtituto, & illi acquiritur, aut non conſtat, & tunc ambobus pro ęquali portione, Alciatus libro primo, diſpunct. cap. 2. Oddus de ſubſtitut. pręlud. parte ſecunda, quęſtione quinta, in principio ſui, ita intelligitur tex. noſter hic, & in d. leg. ſi paterfamilias, verioremque & ęquiorem ſententiam eſſe affirmat. Vide omnino Herman. Vulteium hic, qui hunc locum ſumma eruditione exponit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit pupillaris ſubſtitutio, & quibus verbis fieri ſoleat.*
3 *Differentiæ inter vulgarem, & pupillarem ſubſtitutionem.*
4 *Pupillaris ſubſtitutio, quotuplex ſit.*

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Titulus XVI.

§. Primo, & §. igitur.

VIdimus de vulgari ſubſtitutione, nunc de
1 pupillari altera, & ſecunda directæ ſubſti
tutionis ſpecie. & concordat tit. ff. de vul-
gar. & pupillar. & C. de impuber. & alijs ſubſti-
tution.

Quid ſit pupillaris ſubſtitutio.

PVpillaris ſubſtitutio eſt ordinatio, qua pater
in ſuo teſtamento liberis ſuis impuberibus
in poteſtate exiſtentibus hæredibus inſtitu-
tis alium hæredem ſubſtituit, eamque ſubſtitutio-
2 nem intra pubertatis tempora coercet, §. 1. hoc
tit. l. 1. & ff. eod. l. 7. C. de impub. & alijs ſubſtitu-
tion.

*Quibus verbis pupillaris ſubſtitutio
fieri ſoleat.*

HIS, aut ſimilibus verbis, eundem effectũ
importantibus, pupillaris ſubſtitutio fie-
ri ſolet; videlicet, filium meum hęredem
inſtituo, & ſi in pupillari ætate deceſſerit Caium
ei ſubſtituo. d. §. 1. hoc tit. & d. l. 1. & 2. ff. eod. quan
doque tamen etiam coniunctim pupillaris cum
vulgari fieri ſolet, veluti: ſi filius meus hæres non
erit, vel ſi erit, & in pupillari ætate deceſſerit. §.
igitur, hoc tit. Item poteſt pater, ſi fortè dubitet
de morte filij, vulgarem palam facere, & pupilla
rem, poſtea ſeparatim ponere eamque particula
riter conſignare. d. §. igitur. verſic. ſin autem.

*Quæ differentia ſit inter vulgarem,
& pupillarem ſubſtitutionem.*

DIfferunt inter ſe vulgaris, & pupillaris ſub-
ſtitutio.
3 Primò, quia vulgaris à quouis teſtato-
re, Pupillaris à ſolis parentibus fieri poteſt.
Secundò, vulgaris aditione hæreditatis expi-
rat. Pupillaris aduentente pubertate.
Tertiò, vulgaris competit iure communi. Pu-
pillaris iure ſingulari, quandoquidem pater pro
filio, & ſic unus pro alio teſtatur, contra commu
nes iuris regulas, & ita pupillus decedit teſtatus,
qui per ætatem teſtari non poteſt. d. §. 1. in fine.
Sicque duo cenſentur teſtamenta. Vnum patris,
alterum filij, ac ſi filius ſibi hæredem inſtituiſſet.
Vel vnum teſtamentum duarum cauſarum, &
hæreditatum. d. §. igitur, hoc tit.

Quotuplex ſit pupillaris ſubſtitutio.

PVpillaris ſubſtitutio duplex eſt. Expreſſa, &
tacita, quemadmodum, & de vulgari diximus.
Expreſſa eſt illa, quæ verbis expreſſis
concipitur; veluti ſi dicatur, ſi filius meus in pu-
4 pillari ætate deceſſerit, Caius hæres eſto. Tacita
eſt illa, quæ continetur in expreſſa vulgari legis
interpretatione; veluti, cum pater dicit. Filius
meus hæres eſto, & ſi hæres non erit, Caius hæ-
res eſto: hæc enim eſt vulgaris expreſſa: modo ſi
filius adierit hæreditatem, & intra pupillarem æ-
tatem deceſſerit, ex tacita pupillari, quæ oritur ex
præſumpta mente teſtatoris, admittitur ſubſtitu-
tus. l. 2. §. fin. & 4. ff. eod. Item tacita pupillaris eſt
etiam illa, quæ comprehenditur in reciproca, &
compendioſa, de quibus infra ſuo loco videbi-
mus.

SVMMARIVM.

1 *Requiritur in pupillari ſubſtitutione, vt ille, cui ſubſtituitur ſit de numero liberorum.*
2 *Item requiritur, quòd ſit in poteſtate.*
3 *Mater pupillariter ſubſtituere non poteſt.*
4 *Pater pupillariter ſubſtituere non poteſt, niſi, & ſibi teſtamentum faciat.*

§. Liberis, & §. Subſtituitur.

*Quæ requirantur ad hoc, vt pupillaris
ſubſtitutio valeat.*

1 PRimò requiritur, vt ille, cui ſubſtituitur ſit
de numero liberorum, vel deſcendentium,
§. 1. hoc tit. & l. 2. ff. eo. Id quod olim in ado
ptiuis etiam procedebat, vt in d. l. 2. hodie tamen,
cum non omnes adoptiui tranſeant in poteſta-
tem adoptantis, ijs, qui non tranſeunt, pupillari-
ter ſubſtitui nõ poteſt, ut gl. Bar. & omnes in d. l. 2.
Secundò requiritur, quòd ſit impubes, hoc eſt,
maſculus minor 14. ann. & fęmina 12. §. ſubſtitui
tur, hoc tit. & d. l. 1. ff. eod.
Tertiò, quòd ſit in poteſtate ſubſtituentis. d. §.
1. & d. l. 2. & l. 7. C. de impuber. & alijs ſubſtitut.
2 Ex quo ſequitur, quòd mater cum filios in pote-
ſtate non habeat, eis pupillariter ſubſtituere non
3 poteſt, ſed ſolum poſt pubertatem vulgariter, aut
per fideicommiſſum. l. 33. ff. eod. Item nec pater
filijs naturalibus, cũ eos in poteſtate nõ habeat,
nec emancipatis, etiam attento iure nouiſſimo,
nam licet eo iure ſublato ſit differentia inter ſuos
& emancipatos, id tamen habet locum ab inte-
ſtato, non ex teſtamento Doct. in d. l. 2. ſed quæ-
ro, quid ſi facta ſit pupillaris, a matre filio ſuo,
vel à patre, filio tamen naturali, aut emancipato;
cum non valeat tanquam pupillaris, an valeat a-
lio modo. glo. in l. verbis ciuilibus. ff. eod. voluit,
eam valere in vim fideicommiſſariæ, quæ opinio
eſt communis teſte Iaſone in d. l. 2. nu. 6.
Quartò, requiritur, quòd ex morte ſubſtituen-
tis filius efficiatur ſui iuris, & in alterius poteſta-
tem non incidat, ideo ſi auus nepoti ſuo ſubſtitue
ret, qui poſt eius mortem in poteſtatem patris re
4 caſurus eſſet, nulla eſſet ſubſtitutio. d. l. 2.
Quintò, requiritur, vt pupillus ante mortem
naturalem patris in poteſtate eius eſſe non deſi-
nat, vt omnes in d. l. 1. Bart. num. 14. Alex. nume.
20. Iaſ. num. 21. Ripa num. 27. & est tex. in l. co-
hæredi §. cum filiæ. ff. eod.
Sextò, requiritur, quòd pater ſibi etiam teſta-
mentum faciat, nam ſoli filio teſtamentum face-
re non poteſt, niſi ſit miles. §. liberis, hoc tit. & d. l.
ſecunda. §. 1.
Septimò, & ultimo requiritur, quòd pupillus
omnino

omnino inſtitutus, vel exhæredatus ſit, non autem prætetitus. d. leg. 2. & ratio eſt, quia rum per præteritionem teſtamentum ſit nullum, pupillaris quoque ſubſtitutio eſſet nulla, quæ pars & ſequela teſtamenti eſt. d. §. liberis.

SVMMARIVM.

1 *Pupillariter ſubſtitui poteſt filijs impuberibus in poteſtate, tam natis, quam poſthumis, ac ceteris deſcendentibus primi gradus.*
2 *Extraneo, vel filio puberi ſubſtitui pupillariter non poteſt.*
3 *Effectus pupillaris ſubſtitutionis.*
4 *Pupillaris expreſſa matrem excludit.*
5 *Pupillaris contenta ſub compendioſa ſimiliter matrem excludit.*
6 *Pupillaris contenta in vulgari non excludit matrem.*
7 *Quando & in quibus caſibus pupillaris contenta in vulgari matrem excludat.*
8 *Pupillaris ſubſtitutio qualiter finiatur.*

§. Illud palam. §. quæcunque, & fin.

Quibus pupillariter ſubſtitui poſſit.

PVpillariter ſubſtitui poteſt. Primo, filijs im-
1 puberibus in poteſtate exiſtentibus. d. §. 1,
& hoc vel nominatim, vt filius hæres eſto;
& ſi intra pupillarem ætatem deceſſerit, Caius
hæres eſto: aut generaliter, vt quiſquis mihi hæres
erit, idem filio meo impuberi hæres eſto. d. §. ſub-
ſtituitur. differentiam inter unam & alteram ſub
ſtitutionem, vide apud Myſing. hic. item, vel ſin-
gulis liberis, vel ei, qui eorum nouiſſimus impu-
bes morietur, ſubſtitui poteſt. d. §. liberis, & ſingu-
lis quidem teſtator ſubſtituit, cum neminem co-
rum inteſtatum decedere; nouiſſimo verò, cum
integrum inter liberos legitimarum hæreditatū
ius cuſtodiri vult, & ſic cum vult, vt vnus ſucce-
dat alteri d. §. liberis. Secundo etiam nepotibus,
& ceteris vlterioris gradus, modo ſint in primo
gradu poteſtatis teſtatoris Doct. omnes in d. l. 2.
Tertio, tam natis, quam poſthumis. §. illud palam
2 & §. quæcunque, hoc tit. Quarto etiam filio exhæ
redato, quo caſu ſi quid ei obuenerit ad ſubſtitu-
tum pertinet. d. §. illud palam, verſic. non ſolum.
Extraneo vero, vel filio puberi directè ſubſtitui
non poteſt, ſed ſolum per fideicommiſſum. §. fin.
hoc tit.

Qui ſint effectus pupillaris ſubſtitutionis.

VArij ſunt effectus pupillaris ſubſtitutionis.
3 Et primus eſt, quod pupillaris expreſſa
continet vulgarem tacitam. l. iam hoc iu-
re. ff. eodem.

Secundus effectus eſt, quod per pupillarē ſuccedit pupillo, non teſtatori. l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. eod.

Tertius eſt, quod pupillaris excludit matrem à
teſtatore præteritam, quam ipſe pupillus præterire
4 non poſſet. l. precibus, & ibi Iaſ. Curt. iun. & alij
omnes. C. de impuber. & alijs ſubſtitut. cap. ſi pa-
ter, de teſtam. in 6. nec obſtat ſi dicatur, quod nō
debet plus poſſe is, qui facit actum nomine alte-
rius, quam is, cuius nomine fit. quia procedit,
quando ille gerit vicem alterius in omnibus, &
per omnia, ſed in caſu noſtro, quamuis pater fa-
ciat teſtamentum pro filio, non tamen intelligi-
tur facere nomine filij, ſed nomine proprio pro
filio, ita declarat Bart. in l. Papinianus. §. ſed neq;
impuberis. ff. de inoffic. teſtam. Ampliatur, vt pro
5 cedat etiam in pupillari contenta ſub compen-
dioſa, quia & hæc ſimiliter matrem excludit. d. l.
precibus, & ratio eſt, quia contenta in compen-
dioſa non eſt omnino pupillaris tacita, ſed expreſ
ſa, ſaltem in genere: expreſſum enim dicitur tri-
pliciter, in genere, in ſpecie, & in ſingulari, ita do
cet Bart. in l. 1. ff. eod. Fallit tamen in pupillari ta-
6 cita comprehenſa in vulgari, quia hęc non exclu
dit matrem ita glo. Bart. Alberic. Caſtrenſ. Iaſ. &
omnes communiter in d. l. precibus, quicquid di-
cat Fulgoſ. in l. fin. C. de inſtitut. & ſubſtitut. Dec.
& Curt. in d. l. precibus, necnon Paulus Leonius
in ſuo tract. de ſubſtitut. in titu. de vulgar. nu. 14.
nec ſolum hoc locum habet, in matre, vt ſcilicet,
non excludatur, ſed etiam in auia, tam paterna,
quam materna, Bart. Iaſ. & Rip. in l. 2. ff. eod. In-
tellige niſi ſubſtitutus eſſet frater pupilli, quia tūc,
etiam per tacitam pupillarem comprehenſam in
vulgari, excluditur mater, ſi ſit frater vtrinq; con
iunctus, vel etiam conſanguineus ſecundum Do
ctor. communiter tam in d. l. precibus, quā etiam
in d. l. 2. & ratio eſt, quia præſumitur, quod pater
plus diligat filios, quàm vxorem, ideſt, matrem fi-
lij, iuxta tex. in l. pen. C. de impub. & alijs ſubſtit.
7 Dixi ſi ſit ſubſtitutus frater vtrinque coniunctus,
vel conſanguineus, quia in vterino hoc non pro
cedit, cum in eo paternę dilectionis ratio ceſſet.
ſimiliter non procedit in fratre teſtatoris, patruo
ipſius pupilli; alia ratione, quia, ſcilicet, hęreditas
pupilli defuncti, eſt magis luctuoſa matri, quàm
patruo, ita dixit Bald. in d. l. precibus, & Doct. om
nes in d. l. 2. ff. eod.

Quando finiatur pupillaris ſubſtitutio.

FInitur pupillaris ſubſtitutio.
Primo, adueniente pubertate. §. ſubſtitui-
8 tur, hoc tit. & l. 14. ff. eod.

Secundo, ſi filius viuente teſtatore de eius poteſtate exeat. l. 41. §. cum filię. ff. eod.

Tertio, ſi inſtitutus tempore quo cedit dies ſubſtitutionis non ſit capax hęreditatis l. vndecima. ff. eodem.

Quarto, ſi pater deportetur, nam tunc cum teſtamentum patris infirmetur, pupillaris quoque ſubſtitutio euaneſcere debet, quę quodammodo teſtamentum filij, pars & ſequela paterni teſtamenti eſſe cenſetur. §. liberis, hoc titu. & l. ſi quis filio. §. irritum. ff. de iniuſto rupto irritoque facto teſtamento.

Quinto, deficiente conditione in ſubſtitutione appoſita. l. octaua, & ibi gloſ. & trigeſimaoctaua. ff. eodem.

SVMMARIVM.

1 *Exemplaris ſubſtitutio quid, & unde dicta.*
2 *Quotuplex ſit.*

3 Qua

3 *Quæ requirantur ad hoc, vt valeat.*
4 *A quo fieri poſſit.*
5 *Cui fieri poſſit.*
6 *Qui ſint effectus.*
7 *Qualiter finiatur.*
8 *An natiuitate filij naturalis euaneſcat ſubſtitu-tio.*
9 *Quid ſit reciproca ſubſtitutio.*
10 *Quid compend ioſa.*

§. Qua ratione.

DIximus de vulgari & pupillari; nunc inſto
ordine ſequitur de exemplari.ad cuius co-
gnitionem ſciendum eſt, olim ante Iuſti-
nianum, parentibus ſubſtituere filijs puberibus,
prętextu infirmitatis minime conceſſum fuiſſe,
niſi a Principe impetraretur licentia, vt habetur
lu l.ex facto.ff.eod. Verum quia magna cum diffi
cultate expediuntur ea,quę cum principibus ge-
renda ſunt.l.40.ff.de legat. primo. Ideo Iuſtinia-
nus parentibus permiſit,ut ſine impetratione ad
exemplum pupillorum poſſint ſubſtituere filijs
furioſis,vt hic & in l.humanitatis.C.eod.

Quid ſit exemplaris ſubſtitutio.

EXemplaris ſubſtitutio dicitur illa,quam pa-
rentes faciunt liberis ſuis,qui propter furo
rem teſtamentum facere non poſſunt, per
1 hęc,vel ſimilia verba; ſi filius in furore deceſſerit,
§.qua ratione,hoc tit.& l.ex facto.ff.eod. Dictaq́;
eſt exemplaris,quia ad exemplum pupillaris ſub-
ſtitutionis propter humanitatem quandam à Iu-
ſtiniano noſtro parentibus conceſſa fuit.l. huma
nitatis.C.eod.

Quotuplex ſit exemplaris ſubſtitutio.

DVplex,expreſſa,& tacita. Expreſſa eſt illa,
quę fit verbis expreſſis,veluti ſi dicatur ,
& ſi filius meus hęres erit,& in furore de
2 ceſſerit,ſubſtituo Caium. Tacita eſt, quę tacitè
continetur ſub alijs ſubſtitutionibus,de quib. Ri-
pa,& alij in l.ex facto.ff.eod.

Quæ requirantur ad hoc, vt exemplaris ſubſtitutio valeat.

PRimò requiritur, vt ille, qui ſubſtituitur ſit de
deſcendentibus,nam cum hęc ſubſtitutio hu
manitate introducta ſit, humanius quoque
illi tractandi ſunt , quibus infęlicitas furioſi affli-
ctionem parit,& quos propter ſanguinis coniun
ctionem,furioſus ipſe,ſi poſſet, inſtitueret.d.l.hu-
3 manitatis. Deficientibus poſtea deſcendentibus
fratres furioſi ſecundo loco ſubſtitui debent.d.l.
humanitatis.fratres in materia noſtra intelligun
tur,qui ſunt in ſecundo gradu,iuxta leges ciuiles,
& in primo ſecundum leges Pontificias,non au-
tem fratres patrueles,qui ex duobus fratribus ge-
nerantur Bart.in l.Lucius 91.§.quęſitum.ff.de le-
gat.3. ſed an debeant eſſe vtrinque coniuncti, vel
ſufficiat,quod ſint ex uno latere tantũ, vide Bart.
in d.l.ex facto,& ibi Rip.num.88. his demum de
ficientibus poteſt teſtator ſubſtituere quos vult.d.
l.humanitatis.Bald.tamen in d.leg. humanitatis,
numer.32.& Iaſ.in dict.l.ex facto,num.43. ter-
tio loco, pòſt fratręs , matrem debere ſubſtitui
aiunt,quorum opinio tanquam ęqua eſt tenen-
da ſecundum Gomez.var.reſolut.cap.6. num.7.
licet Doct.contrarium communiter teneant , ut
per Barr.num.30.Alex.num.43.& alios in d.l.ex
facto:maxime cum iſta ſubſtitutio fundetur in ę-
quitate & humanitate,vt in d.l.humanitatis:qua
ratione idem dicendum eſt,quando mater ſub-
ſtituit filio extante patre.

A quo exemplaris ſubſtitutio fieri poſſit.

EXemplaris ſubſtitutio fieri poteſt tam à pa-
tre,quam à matre.d.l.humanitatis.C.de im
pub.& alijs ſubſtitut. & ſic in hoc differt à
pupillari,quę à patre tantum fieri poteſt, vt dixi-
mus ſupra. Sed ſi exemplaris ſubſtitutio fiat ab
vtroque parente,quę pręualere debeat,diſtinguē
dum eſt.nam aut ſumus in bonis maternis,& tũc
ſubſtitutus à matre pręfertur, aut paternis,& tũc
ſubſtitutus à patre,Ripa in d.l.ex facto nume.94.
& 96. quid tamen ſi mater tranſeat ad ſecundas
nuptias?communis eſt,quòd non poſſit ſubſtitue
re Bat.in d.l.ex facto,& ibi Ripa num.66.qui di-
cit communem,& fundatur per tex.in Auth.ma
tri & auię.Cod.quando mulier tutelę offic.fungi
poſſ. vbi mulier per tranſitum ad ſecunda vota
amittit tutelam filij . An idem dicendum ſit de
patre tranſeunte ad ſecundas nuptias, Ang.in d.l.
ex facto tenet,eum non priuari, ea ratione , quia
4 non priuatur adminiſtratione bonorum filij , &
eſt communis ſecundum Vaſq.§.17.numero tri-
geſimoſecundo.

Cui exemplaris ſubſtitutio fieri poſſit.

OMnibus deſcendentibus vtriuſque ſexus.
§.qua ratione,hoc & d.l. humanitatis. C.
de impub.et alijs ſubſtit.filio tamen natu-
rali à patre exemplaris ſubſtitutio fieri non pōt ,
licet à matre ſic,ratio differentię eſt , quia exem-
plaris poteſt fieri illis tantum, quibus debetur le-
gitima,ſed filio naturali pater non tenetur relin-
5 quere legitimam.l.2.in fine.C. de alend.liber.gl.
in l.1.C.de bonor.poſſeſs.contra tab.At mater te
netur,niſi ſit illuſtris, Vaſq.de ſucceſs. progreſſ.§.
17.num.20.qui teſtatur de communi,et habet fi-
lium naturalem neceſſarium hęredem , quando
non habet filios legitimos.l. ſi ſuſpecta.§.1.ff. de
inoffi.teſtam.Ideo nil mirum eſt,ſi mater filio na
turali exemplariter ſubſtituere poteſt. An autem
fieri poſſit filio exhęredato, communis eſt , non
poſſe fieri Bart.in d.l.ex facto.vbi Ripa,num.71.
dicit communem,et in hoc differt à pupillari , in
qua ſufficit,quod filius ſit inſtitutus, vel exhęreda
tus,ſed hic neceſſe eſt,vt omnino ſit inſtitutus.

Qui ſint effectus exemplaris ſubſtitutionis.

PRimus effectus eſt,quòd exemplaris expreſ-
ſa continet vulgarem tacitam Doct. com-
muniter in d.l.ex facto per rationem.l. iam
hoc iure.ff.eod. et refert ibi Rip. numero ſeptua-
geſimonono.

Secun-

Secundus effectus eſt, quòd exemplaris ita tra hitur ad umnia bona furioſi, ſicut pupillaris.

Qualiter finiatur exemplaris ſubſtitutio.

EXemplaris ſubſtitutio finitur, primo ceſſan
te furore tex.eſt in d.l.humanitatis in verſ.
ita tamen. Quid ſi ceſſauerit & poſtea re-
7 uerſus ſit furor, an ſubſtitutio reconualeſcat, cō-
munis eſt, eam reconualeſcere Bart.in d.l. ex fa-
cto, vbi Iaſ.& Ripa. Secundo finitur, quoties na-
ſcuntur filij ipſi furioſo, id quod ſine dubio pro-
cedit, ſi filij ſint legitimi & naturales, ſed dubiū
8 eſt, an natiuitate filij naturalis euaneſcat ſubſtitu
tio & Bart. in d.l.ex facto exiſtimat eam euane-
ſcere, contrarium tenet Bald.cuius opinio eſt cō-
munis & verior, Vaſq.d.§.17.nume.82.& facit,
quia ſemper lex loquens de liberis, intelligi debet
de legitimis, non de naturalibus.l. generaliter.§.
vltimo.C.de inſtit. ſub condit. fact. cum ſimilib.
& hæc de exemplari dicta ſufficiant. Nunc ad a-
has ſpecies deueniamus, de quibus licet ab Impe
ratore hic nulla mentio fiat, nos tamen, vt totius
ſubſtitutionum materiç perfecta cognitio habea
tur, aliqua breuiter ſubijciemus, & in primis de
reciproca videbimus.

Quid ſit reciproca ſubſtitutio.

REciproca ſubſtitutio eſt, quādo plures vna
verborum conceptione inſtituuntur, &
poſtea inuicem ſubſtituuntur, vt vos in-
9 uicem ſubſtituo.l.4.ff.eod. Huius ſubſtitutionis,
vnus effectus, illeq́ue mirabilis eſt, videlicet, ꝙ
ſub ſe continet huiuſmodi ſubſtitutio, & vulga-
rem, cum quilibet intelligatur ſubſtitutus, ſi alter
non ſit hæres, l.iam hoc iure.ff. de vulgar. & pu-
pillarem, ſi ſit facta filijs impuberibus in poteſta
te.d.l.iam hoc iure, & l.quamuis.C.de impub.&
alijs ſubſtitut.& exemplarem, ſi ſit facta duobus
filijs furioſis, Bart. Alexand.& alij in l. Lucius.ff.
eod.proinde à Doctoribus etiam breuiloqua dici
tur, quia ſcilicet, breui oratione complectitur
plures ſubſtitutiones ſecundum qualitatem per-
ſonarum ad quas refertur.

Quid ſit compendioſa ſubſtitutio.

COmpendioſa ſubſtitutio eſt illa, quç ſub ver
borum compendio plures ſubſtitutiones
10 complectitur, & fit per hæc verba: Quan-
docunque hæres deceſſerit, ſubſtituo, his.n. ver-
bis exprimuntur, primo vulgaris, quia intelligitur,
ſi hæres non erit. Secundo pupillaris, ſi fiat fi-
lio pupillo in poteſtate. Tertio exemplaris, ſi fiat
filio maiori furioſo. Quarto etiam fideicommiſ-
ſaria ſi decedat poſt pubertatem.l. impuberum,
& ibi Doct. C.de impub.& alijs ſubſtit.l.Centu-
rio, vbi Bart.& alij.ff. eod. proinde etiam com-
pendioſa dicitur hæc ſubſtitutio, quia, ſcilicet, ſub
compendio verborum poteſt comprehendere
ſubſtitutiones omnes directas, & fideicommiſ-
ſariam.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quot modis teſtamenta infirmentur.*
3 *Qualiter infirmentur ipſo iure.*

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Titulus XVII.

1 HActenus qualiter teſtamenta non iure fiant, nunc qualiter iure facta infirmentur, & concordat tit. ff. de iniuſt.rupt.irritoq́ue facto teſtam.

Quot modis teſtamenta infirmentur.

2 DVpliciter teſtamenta infirmantur, vel ipſo iure, vel officio iudicis. de primo modo agitur in hoc titul. de altero in titul. ſequenti.

Qualiter teſtamenta ipſo iure infirmentur.

3 DVobus modis ipſo iure teſtamenta infirmātur; vno modo cum rumpitur, altero cum fit irritum.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit teſtamentum ruptum.*
2 *Quot modis rumpatur.*

§. 1. 2. Ex eo autem, & Fin.

Quid ſit teſtamentum ruptum.

1 QVod ab initio ualet, ſed ex poſt facto infirmatur, manente teſtatore in eodem ſtatu §.1.& 2.hoc tit.l.1.& 2.ff. de iniuſto rupto irritoq́ue facto teſtamento.

Quot modis rumpatur.

RVmpitur, Primo, agnatione ſui hæredis, veluti poſthumi natiuitate.l.3.ff. de iniuſto rupt.

Secundo, arrogatione, vel adoptione filij ab
2 aſcendente poſt teſtamentum facta.d.§.1.hoc tit.
& l.8.ff.eod.de iniuſt.rupt.

Tertiò, per teſtamentum poſterius legitimè factum.d.§.1.& 2.hoc tit.& l.2.ff.eod. Dixi legitimè factum, quia ſi non legitimè factum ſit, nullius valoris eſt, etiam ſi in eo princeps ſcriptus eſſet hæres.§.ex eo autem, & fin.hoc tit. imo nec legitimè factum ualet, ſi litis cauſa Princeps in eo ſcriptus ſit hæres.d.§.fin.& tot.tit.ff.de alienat. iudic. mutand.cauſa facta.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit irritum teſtamentum.*
2 *Quot modis fiat irritum.*

§. Alio autem modo, & §. non tamen.

Quid ſit irritum teſtamentum.

1 IRritum teſtamentum eſt, quod ab initio ualet,
ſed poſtea ex mutatione ſtatus teſtatoris infir
matur. §. Alio autem modo, hoc tit. & leg. 6. §.
irritum. ff. eod.

Quot modis fiat irritum.

PRimò, per quamlibet capitis diminutionem
ipſius teſtatoris. d. §. Alio autem modo, &
d. l. 6. §. irritum, niſi teſtator ſit miles. §. ſed
& ſi quis, ſupra de milit. teſtam. Idque verum eſt
de iure ciuili, ſed de iure prætorio, teſtatore priſti-
num ſtatum tempore mortis recuperante recon
ualeſcit. §. non tamen, hoc tit. & l. qui ex liberis. §.
teſtamento. ff. de bonor. poſſeſs. ſecundum tab.
2 Secundò fit irritum, ſi hæres ſcriptus non adie
rit hæreditatem. l. 1. in fi. ff. eod.
Tertiò, teſtatore, ſeipſum pœnæ metu interfi-
ciente. l. 6. §. eius, qui. ff. eod. l. 2. C. qui teſtam. face.
poſſunt.
Quarto, quando filius vel alius hæres ſcriptus
non liberat patrem, aut teſtatorem captum ab
hoſtibus, tunc enim efficitur irritum teſtamentũ
antea factum, & hæreditas eccleſiæ applicatur pro
aliorum captiuorum redemptione Auth. ſi capti-
ui. C. de epiſcop. & cler.
Quintò, ſi teſtator poſt conditum teſtamentũ
furioſus effectus ſit, & hæres inſtitutus eum cura
re neglexerit. §. ſi quis de prædictis, Auth. vt cum
de appellat. cognoſcit.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit teſtamentum inofficioſum.*

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Titulus XVIII.

In Principium Tituli.

PRoponitur nunc ſecundus modus, quo offi-
1 cio iudicis, & per ſententiam, mediante que-
rela inofficioſi, teſtamentum infirmatur, &
concordat tit. ff. & C. de inoffic. teſtam.

Quid ſit inofficioſum teſtamentum.

2 INofficioſum teſtamentum eſt, quod contra of
ficium & pietatem à parentibus fit, qui ſine iu
ſta cauſa, excludunt liberos ſuos à ſucceſſio-
ne hæreditatis, ad quam natura eos, & commu
ne parentum votum vocat, vt plurimum inducti
nouercalibus delinimentis, vt hic in principio tit.
& in l. 1. 2. 3. & 4. ff. eod.

S V M M A R I V M.

1 *Querela inofficioſi datur omnibus deſcendenti-
bus.*
2 *Naturalibus & ſpurijs non datur.*
3 *Aſcendentibus quoque datur querela inofficioſi.*
4 *Collateralibus, quando detur querela inofficioſi, et
quibus.*
5 *In poſthumis hodie non eſt neceſſaria querela in-
officioſi.*

§. Non autem, & §. Tam autem.

Quibus detur querela inofficioſi teſtamenti.

1 DAtur, Primo omnibus deſcendentibus le-
gitimis & naturalibus, aut etiam legitimis
tantùm, veluti adoptatis ab aſcendente,
vel arrogatis, filijs, & filiabus, nepotibus, & ne-
ptibus in infinitum, §. non autem, & §. tam auté,
2 hoc tit. naturalibus verò & ſpurijs non datur, ni-
ſi in teſtamento matris. l. ſi ſuſpecta. §. de inoffi-
cioſo. ff. eod.
3 Secundo, datur etiam omnibus aſcendentib.
vtriuſque ſexus in infinitum, obſeruata eadem di
ſtinctione legitimorum & naturalium. quia ſimi
liter pater naturalis non poteſt dicere teſtamen-
tum inofficioſum filij, ſed ſolum mater. d. l. ſi ſu-
ſpecta.
Tertiò, datur quoque collateralibus primi gra
dus, vt fratribus & ſororibus vtrinque coniun-
4 ctis, non autem vterinis, nec filijs fratrum, & hoc
ſolum cum turpis perſona à fratre inſtituta eſt. d.
§. non autem, hoc tit. & l. fratres. C. eod.
Quartò, olim etiam poſthumis. d. §. tam auté,
hodie tamen ceſſat, quia ſi fuerint præteriti, non
5 eſt neceſſe, teſtamentum mediante querela inof-
ficioſi infirmari, ſed ipſo iure eſt nullum, vt ſupra
diximus in §. poſthumi, de exhæredat. liberorum.

S V M M A R I V M.

1 *Quando ceſſet querela inofficioſi.*
2 *Quid ſit legitima.*
3 *Quanto tempore querela inofficioſi excludatur.*

§. Sed hæc ita. §. ſi tutor, & fin.

Quando ceſſet querela inofficioſi teſtamenti.

INofficioſi teſtamenti querela ceſſat,
Primò, quoties aliud remedium competit,
per quod filius legitimam conſequi poſſit. d. §.
tam autem, hoc tit.
Secundò, quando filius habuit integram legiti-
mam, & olim quidem ex quocunque titulo ſecũ-
1 dum tex. in §. fin. hoc tit. hodie tamen ſolũ, quan
do iure inſtitutionis habuit. §. aliud, & ibi gloſ.
Auth. vt cum de appellat. cognoſcit.
Tertio etiam, quando habuit minus legitima,
nam in hoc caſu ſolum ad ſupplementum agere
poteſt. §. ſed hæc ita, hoc tit. & l. omnimodo. C. eo.
2 Eſt autem legitima, non vt olim quarta, ſed tertia
pars, ſi. n. quatuor ſint liberi, aut pauciores, ſed ſi
plures ſint, tunc eſt ſemis, & ſic dimidia pars, Au-
then. nouiſſima, & ibi Doct. C. eod.
Quartò ceſſat, quoties filius renunciat quere-
læ. l. ſi quis filium in fine. C. eod.
Quintò, ſi per quinquennium filius poſt aditã
hæreditatem tacuit, amplius querelam inofficioſi
inſtituere nõ poteſt, d. l. ſi quis filiũ, & l. ſcimus. §.
fin. C.

fin. C. eod. non ſic tamen ius agendi ad ſupplementum legitimæ quinquennio excluditur, ſed vſque ad 30. annos durat Angel. hic in §. 1. numero ſexto.

Sextò, ceſſat querela tacita approbatione teſtamenti per ipſum filium facta, ut ſi agnouit legatum reſpectu ſuip..us, & non reſpectu alterius. §. ſi tutor, hoc tit. & l. nihil intereſt. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Quotuplices ſint hæredes.*
3 *Qui ſint neceſſarij hæredes,*

DE HAEREDVM QVALITATE, & differentia.

Titulus XIX.

In principium Tituli,

1 CVm ſæpè hæredum mentio facta ſit, inter eoſque multum diſcriminis adſit. Ideo particulariter in hoc tit. eorum differentiæ ab Imp. noſtro recenſentur,

Quotuplices ſint hæredes,

2 HAeredes In triplici differentia ſunt; Neceſſarij tantum, ſui & neceſſarij, & extranei. §. 1. hoc tit.

Qui ſint neceſſarij hæredes.

NEceſſarij hæredes ſunt ſerui, eo quia uelint, aut nolint hæredes eſſe coguntur, d. §. 1. & l. 1. C. de neceſſarijs ſeruis hæred. inſtit.
3 idque fauore dominorum introductum fuit, ne eorum, ſed ſerui nomine, bona publica præconis voce vendantur, quod maximè ignominioſum apud veteres fuit, vt tradit Cicer. pro P. Quintio. Verù hodie huiuſmodi genus hæredum apud Chriſtianos, ſublata ſeruitute, in vſu amplius non eſt,

SVMMARIVM.

1 *Qui dicantur ſui & neceſſarij hæredes.*
2 *Quare dicantur ſui & neceſſarij.*
3 *Quid ſit ſuitas.*
4 *Quæ ſint ſuitatis requiſita.*
5 *Caſus in quibus quis ſuus dicitur, etiam ſi non ſit in poteſtate.*
6 *Ad hoc, ut quis ſuus dicatur non ſolum requiritur, ut ſit in poteſtate, ſed etiam, vt ſit in primo gradu.*
7 *Qui ſint effectus ſuitatis.*

§. Sui autem,

Qui ſui, & neceſſarij hæredes dicantur.

SVi & neceſſarij hæredes ſunt liberi omnes in
1 poteſtate teſtatoris exiſtentes, & quos nemo alius in gradu præcedit, vt filius, filia. item deſcendentes ex filio, non ſic ex filia, quia hi patris familiam ſequuntur. §. ſui autem, hoc tit. & l. 1. §. ſuos. ff. de ſuis & legit. hæred.

Quare dicantur ſui & neceſſarij.

SVi dicuntur, quia domeſtici hæredes ſunt, & ſuus quaſi proprius domi, ex ſuo corpore natus, non aliunde accitus hæres. vel quaſi ſui
2 ipſius hæres, cum filius & pater vna & eadē perſona eſſe cenſeantur. l. fin. in fine. C. de impub. & alijs ſubſtitut. Neceſſarij, quia lege 12. tabul. inuiti hæredes eſſe cogebantur, quod hodie tamen ſecus eſt iure prætorio, a quo beneficium abſtinendi, ſicut & alij hæredes habent. d. §. ſui & l. neceſſarij. ff. de acquir. hæred.

Quid ſit ſuitas.

SVitas igitur nihil aliud eſt, quam qualitas hæ-
3 redum, qui primum locum in paterna poteſtate tenent, continuationem dominij, neceſſitatemque ſucceſſionis ipſo iure inducens. l. in ſuis. ff. de liber. & poſthu. Alcia. lib. 5. Parerg. cap. 19. Auſonius,

Iuſta quidem ſerie patri ſuccedere verum,
Eſſe ſimul dominos, gratior ordo pijs.

Quæ ſint ſuitatis requiſita.

DVo præcipuè requiruntur ad hoc, vt quis ſuus eſſe dicatur.
4 Primò requiritur, quod ſit in poteſtate illius, de cuius hæreditate agitur. d. §. ſui, & l. lege Cornelia. ff. de teſtam. ſunt tamen quidam caſus, in quibus ſuitas locum habet, etiam ſi quis nō ſit in poteſtate patris, ita quod dicuntur ſui, licet non ſint in poteſtate, & hoc ex legis diſpoſitione, non proprie, & verè, ſed fictè & interpretatiue.

Primus caſus eſt in poſthumo, qui antequam naſcatur non poteſt dici in poteſtate morientis fuiſſe, & tamen ſuus hæres eſt, & ſuitatis iura habet. §. ita demum infra de hæredit. quæ ab inteſta.
5 & ratio eſt, quia in ſibi fauorabilibus habetur pro iam nato, vt ſupra in tit. de ingenuis lib. primo diximus.

Secundus caſus eſt, in nepote non nato, ſed concepto viuo auo, licet enim filio decedente inter mortem aui, & natiuitatem nepotis, nepos non poſſit dici fuiſſe in poteſtate aui, tamen non natus fingitur natus, & in poteſtate, quoad commodum ſuum, ideoque & ſuus dicitur, impropie tamen Bald. in l. 3. C. vnde liberi.

Tertius caſus eſt, in epiſcopo, vel monacho ingreſſo monaſterium, nā iſti eximūtur à patria poteſt. & tamen non amittunt ſuitatem, ſed finguntur eſſe in ptāte quo ad ſui commodum, & retinēt iura ſuitatis. l. Deo nobis. C. de epiſcop. & cleric. vbi Cyn. quem Doct. communiter ſequuntur teſte Gomez. var. reſolut. tom. 1. cap. nono, numero vndecimo.

Secundò requiritur, ad hoc, vt quis ſuus eſſe dicatur, vt non ſolum ſit in poteſtate, ſed etiam, vt
6 ſit in primo gradu, per ſe, vel repreſentatiue, tempore mortis, ita vt nemo eum præcedat in gradu. d. §. ſui, hoc tit. Ideo ſi extet filius, & nepos ex eo, licet

eo licet nepos ſimul cum patre, ſit in poteſtate aui, tamen nepos non eſt ſuus, nec habet iura ſuitatis, ſed ſolus filius eſt ſuus, tanquam proximior in gradu, eo tamen deficiente & è medio ſublato, vel morte, vel emancipatione, tunc, quia nepos in poteſtate eſt proximior, ſubintrat locum patris ſui, & iura ſuitatis conſequitur. d. §. ſui, hoc titu.

Qui ſint Effectus ſuitatis.

VArij & multi ſunt ſuitatis effectus, vt videre eſt apud Michael. Craſſ. in §. ſuitas quæſt. 7. 8. & 9. Tres tantum præcipui ſunt.

Primus eſt, quòd ſuitas operatur continuationem Dominij in ipſum filium dict. §. ſui hoc tit. Ideo poſt mortem patris, ante aditionē, vel immixtionem, non datur hæreditas iacens, quæ repręſentet defunctum prout datur in extraneis, ſi filij ſui adſint ſuperſtites, ita dicit gloſſ. in l. cum hæreditas, C. depoſit. quam dicit ſingularem Corneus in l. 3. C. de iure delib. & valde notabilem Iaſ. in l. in ſuis, ff. de liber. & poſthum.
7 intellige hoc verum in ijs quæ filio fauorabilia ſunt, ſecus quò ad incommoda, nam tunc non præſumitur hęres ante immixtionem, attento iure prætorio, a quo abſtinendi beneficium habet, ita tenet Roman. in l. neceſſarijs, ff. de Acquir. hęredit. & communem teſtatur Iaſ. in l. ei qui, ff. de acquir. hęred. ideo ad hoc vt talis filius poſſit conueniri a creditoribus hęreditarijs, neceſſe eſt, vt creditores probent, eum non ſolum eſſe filiū, ſed etiam hæreditati patris ſe immiſcuiſſe, tanquàm fundamentum ſuę intentionis gloſ. Bart. Alexan. & alij communiter in dict. l. neceſſarijs, Imola in l. ſi cum dotem §. tranſgrediamur, ff. ſolut. matrim. ſed dubium eſt. An ſicut Dominium bonorum continuatur in ſuos, ita etiam continuetur poſſeſſio rerum paternarum. Accurſ. hic in ea ſententia fuiſſe videtur, quòd poſſeſſio quoque continuetur, idem exiſtimauit in l. cum miles, C. ex quibus cauſ. maiores, licet in ea non perſiſtat, dum poſtea ſubdit, illam legem intelligi debere appręhenſa poſſeſſione, ideo magis etiam communiter obtinuit, poſſeſſionem ipſo iure non tranſire, quam ſententiam amplectitur Bart. & cæteri omnes cum eo in d. l. cum miles, quandoquidem non plus operatur ſuitas in ſuo, quam aditio in extraneo, ideo, ſicut in extraneum adeuntem, non transfertur poſſeſſio ſine corporali appręhenſione, ita nec in ſuum transferri debet.

Secundus effectus eſt, quòd ſuus hæreditatem non aditam tranſmittit ad quoſcunque hæredes etiam extraneos, l. ventre præterito verſ. ſed ſi vacuo, ff. de acquir. hæred. l. 3. C. de iur. delib. l. apud hoſtes, C. de ſuis & legit. & ratio eſt, quia cum hæres ſuus, ipſo iure, ſine vlla aditione hæreditatem conſequatur, mirum nō eſt, ſi eam tanquam propriam iure ſuo tranſmittat, imo tranſmittit etiam querelam inofficioſi teſtamenti ad ſuos hæredes, l. ſi quis filium, C. de inoffic. teſtam. ad extraneos vero non tranſmittit, niſi fuerit præparata, l. ſcimus in fine, C. eod. tit.

Secundus eſt, quòd confirmat fideicommiſſum vniuerſale, etiam extraneo relictum licet non ſe immiſcuerit hæreditati, l. 27. §. ſi pater, ff. ad S. C. Trebel.

SVMMARIVM.

1 *Extranei hæredes dicuntur omnes extra lineam deſcendentium.*
2 *A Matre inſtituti extranei hæredes ſunt.*
3 *Serui hæredes inſtituti, & ante mortem Domini manumiſſi extraneorum loco ſunt.*

§. Cæteri.

Qui dicantur extranei hæredes.

1 EXtranei hęredes dicuntur primo loco, omnes qui ſunt extra lineam deſcendentium, §. cęteri hoc tit.

Secundò quandoque etiam deſcendentes ſi teſtatoris poteſtati tempore mortis ſubiecti non ſint, vt quia emancipati, d. §. cęteri.

2 Tertiò a Matre hęredes inſtituti extranei hęredes ſunt, quia fœminę liberos in poteſtate non habent, d. §. cęteri.

3 Quartò ſerui a Domino hęredes inſtituti, & poſtea ante eius mortem manumiſſi, extraneorum loco ſunt, d. §. cęteri in fine.

SVMMARIVM.

1 *In omnibus hæredibus illud neceſſarium, vt habeant teſtamenti factionem paſsiuam.*
2 *Hæres extraneus tribus temporibus capax eſſe debet.*
3 *In hærede neceſſario requiritur, vt duobus temporibus capax ſit.*
4 *In ſuo & neceſſario tempus mortis ſufficit.*

§. In extraneis & §. Teſtamenti autem factionem.

Quo tempore quis hæreditatis capax eſſe debeat.

1 ILlud omnibus hæredibus generale eſt, ſiue ſui, ſiue neceſſarij, ſiue extranei ſint, vt habere debeant teſtamenti factionem paſſiuam, hoc eſt, quòd hęredes inſtitui poſsint: actiuam enim vt habeant neceſſe non eſt, quandoquidem, muti, ſurdi, & ſimiles, quamuis teſtamentum facere non poſsint, vt ſuprà quibus nō eſt permiſſ. facer. teſtam. diximus, hęredes nihilominus inſtitui poſſunt, §. in extraneis & §. teſtamenti hoc tit. quo poſtea tempore hęreditatis capaces eſſe debeant, variatum eſt, nam extraneus hęres tribus temporibus, hęreditatis ca-
2 pax eſſe debet, ſcilicet, conditi teſtamenti, mortis teſtatoris, cum teſtamenta morte confirmentur, & aditę hęreditatis, id quod maxime attendendum eſt, cum hęreditas per aditionem acquiratur, d. §. in extraneis, & l. ſi alienum, §. in extraneis, ff. de Hęredib. inſtit. & hoc ſiue ipſe nominatim inſtitutus ſit, ſiue ſeruus eius, d. §. in extraneis, & l. non minus, ff. de hęred. inſtit. Neceſſarius duobus temporibus capax eſſe debet, ſcilicet, conditi teſtamenti, & mortis teſtatoris gloſ.

in d.

in dict.§. in extraneis in verbo Tria, & ratio eſt, quia in neceſſario hærede, non eſt dare tempus medium, inter tempus mortis & aditæ hæreditatis, cum lex incontinenti eum hæredem faciat: ſuus vero & neceſſarius ſimiliter, dictis duobus temporis capax eſſe debet ſecundum Aronem, vel vno tempore tantum, ſcilicet, tempore mor-
4 tis tum gloſſ. in d. verbo Tria, aditæ enim hæreditatis tempus nunquam inſpicitur: quia ſtatim ſunt hæredes patre mortuo, l. in ſuis, ff. de ſuis & legit.

SVMMARIVM.

1 *Neceſſarij hæredes ob id dicuntur, quia omnino hæreditatem adire debent.*
2 *Sui hodie ab hæreditate ſe abſtinere poſſunt.*
3 *Inuentarij confectio quid hæredibus proſit.*
4 *Hæreditas quando adita eſſe cenſeatur.*

§. Extraneis, & fin.

An hæredes à teſtatore instituti, hæreditatem omnino adire neceſſe habeant.

1 DE neceſſarijs hæredibus dubium non eſt: nam & propter hoc neceſſarij dicuntur, velintque, aut nolint, hæreditatem omnino adire debẽt, de ſuis & neceſſarijs olim quoque idem erat. Hodie tamen Prætoris beneficio
2 abſtinere poſſunt, ſicut & extranei, §. extraneis hoc tit. Verum ne inconſultè accipiãt, aut temere derelinquant, datum eſt anni ſpatium ad deliberandum de quo in tit. ff. & C. de iur. deliber. & hoc quia adita hæreditate, omnia commoda & incommoda eos ſequũtur, ampliusque abſtinere non poſſunt, niſi ſint minores 25. annis, quibus ſolis Prætor per beneficium reſtitutionis in integrum ſuccurrit, d. §. extraneis. Hodie etiam ex noua Iuſtiniani conſtitutione, huiuſmodi beneficium amplius neceſſarium non eſt, ſi inuentarium rerum hæreditariarum conficiant, eo e-
3 nim confecto libere quamcunque hæreditatem adire poſſunt, quia creditoribus vltra vires hæreditarias non tenentur, l. vlt. C. de iur. delib. & hoc eſt quod vulgo dicitur accipere hæreditatem cũ beneficio legis & inuentarij. Quæ autem ſeruanda ſint in inuẽtarij confectione, vide apud Doct.

Quando hæreditas adita eſſe cenſeatur.

4 HAereditas adita eſſe cenſetur. Primo quoties quis pro hęrede ſe gerit, rebusque hęreditarijs tanquam hæres utitur, §. fi. hoc tit. Secundo etiam eo ipſo, quòd quis ſe hęredem eſſe uelle declarat, licet adhuc pro hærede non ſe geſſerit, d. §. fin.

DE LEGATIS.
Titulus XX.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit legatum.*
3 *Quot legatorum genera, olim eſſent.*
4 *Hodie quot ſint legatorum genera.*

In Principium Tituli cum duobus, §§. ſequentibus

MIrum videri non debet, ſi hoc in loco in quo agitur de acquiſitione rerum per uniuerſitatem, proponatur titulus iſte de legat. quæ particularia ſunt, nam hoc ideo fit, quod legatum acceſſorium quoddam in teſtamento ſit. Ideo cum de teſtamentis & de Hæredibus qui in teſtamento inſtituuntur hactenus
1 tractatum ſit, non ſine cauſa de legatis proponitur, ut inquit Imperator hic in principio tituli, cum quo concordant tituli, in ff. de legat. 1. 2. & 3. & C. de legat.

Quid ſit legatum.

2 LEgatum eſt donatio quædam a defuncto relicta ab ipſo hærede præſtanda, §. legatum hoc tit. & l. legatum, ff. de legat. 2.

Olim quot eſſent legatorum genera.

OLim quatuor erant legatorum genera de quibus Iuſtinianus hic in §. legatum Caius lib. 2. tit. 5. Vlpia. tit. 24. de leg. & Paul. lib. 3. ſent. cap. 6. Alia enim erant damnationis, alia uindicationis, alia ſinendi modo, & alia præceptionis: quæ ſingula uarijs uerborum formulis inter ſe diſtinguebantur, certisq; & ſolemnibus uerbis concipiebantur. Primo igitur, per uindicationem fieri ſolebat, quando teſtator dicebat. Vindico tibi talem rem, uel habeas talem rem, & hoc modo legari tantum poterant res, quæ teſtatoris propriç eſſent, quia uindicari aut propria actoritate capi non poſſunt, niſi res propriæ l. in rem, ff. de rei vindicat. quare non niſi etiã in proprijs eam pręſtare facultatem teſtator poterat ex ratione, l. 35. ff. de regul. iur. l. 4. de offic. Proconſul. & Ltradit. de acqu. rer. Dominio.

Secundo per damnationem fieri ſolebat. Veluti. Hæres meus damnas eſto, dato, facito, hæredem meum dare iubeo. Hoc ius legandi optimũ eſſe dicit Vlpia. d. tit. 24. Latius enim patet cęteris, quia res etiam hęredis, uel aliena hoc modo legari poteſt, conſtituitur enim debitor hęres, & quaſi per ſententiam damnatur ut aliquid pręſ-
3 tet, cum ſententia teſtatoris, uim legis, nedum rei iudicatę habeat. Et ſi igitur res non ſit in bonis teſtatoris, dare nihilominus ut debitor hęres cogitur; qui alienã etiam rem debere poteſt, & quem difficultas pręſtationis non liberat, l. 2. ff. de uerb. obliga. Tertius ſinendi modus talis erat. Hęres meus damnas eſto, ſinere Lucium Titium ſumere illam rem, ſibiq; habere. Hoc modo tantum res teſtatoris & hęredis, ac plerunq; incorporales, quę vindicari tradiq; nequeunt, rectè relinquebantur, non etiam alienę, quod eam ſinendi poteſtatem in rebus alienis hęres nullam haberet, Paulus d. lib. 3. ſent. c. 6. Quartus modus erat, per Pręceptionem, vt Lucius Titius illã rem pręcipito, hoc eſt, pręcæteris tibi habeto, &
4 huiuſmodi legatum pręceptionis, non niſi vni ex hęredibus fieri poterat, vt ſibi pręcipuum aliquid haberet, Alciatus lib. 3. Parerg. cap. 1.

Hodie quot ſint Legatorum genera.

OMnia legatorũ genera de quibus ſuperius a nobis mẽtio facta eſt, per nouã Iuſtiniani

conſtitutionem, quæ extat in l.1.§.1.C. cõia, de legat. vna cum ipſis verborum ſolemnitate ſublata fuerunt, adeo quod hodie, vnica & eadem eſt omnium legatorum natura, in quibus etiam magis mens & uoluntas inſpicitur, quam uerba.d.§. legatum, & §. noſtra autem conſtitutio, hoc titu.

S V M M A R I V M.

1 *Olim differentia erat inter legata, & fideicommiſſa.*
2 *Legata & fideicommiſſa per omnia hodie exæquata ſunt.*
3 *Executio legatorum & fideicommiſſorum qualiter procedat.*

§. Sed non vſque.

Quæ differentia ſit inter legata, & fideicommiſſa.

1 OLim differentia erat inter legata & fideicõmiſſa, tam in modo & forma, quam etiã in effectu; At hodie durat quidem differentia in modo & forma, quia legatum relinquitur immediatè dirigendo uerba ad ipſum legatarium, ut lego Titio centum, fideicommiſſum verò relinquitur verbis obliquis dirigendo verba ad hæredem, & ipſum grauando dare, ſoluere, vel reſtituere Titio centum; In effectu tamen nulla
2 eſt differentia, ſed in omnibus, & per omnia legata fideicõmiſſis exæquata sũt. vireſq; fideicõmiſſorũ legatis, & è cõtra attributæ sũt.§. ſed non vſq; hoc tit. lege prima.ff. de legatis primo. lege prima, & ſecunda. C. communia, de legat. proceditque iſta exæquatio.

Primò, quo ad perſonas relinquentes legata, qui enim fideicommittere poteſt, is & legare poteſt, & è contra. l.2. & ibi Doct.ff. de legat. primò.

Secundò, quo ad perſonas, quibus relinquitur,
3 nam ijs omnibus quibus fideicommittitur, his & legari poteſt.

Tertiò, quo ad res, quę enim res legari poſſunt, hæ & fideicommitti.

Quartò, in modo relinquendi, vt per quæcunque verba idonea legari, per ea & fideicommitti poſſit. l.2, C. communia, de legat. imo nutu legari ſicut fideicommitti poteſt, item in teſtamento, & ab inteſtato, & à legatario legari poteſt, ſicut fideicommitti, Craſſ.§. legatum, q.1. nu. 2.

Quintò, quo ad actiones, omnes enim actiones quæ dantur pro legato, dantur & pro fideicõmiſſo, & è contra. Intellige legata fideicommiſſis exæquata eſſe, ſcilicet, particularia particularibus & vniuerſalia vniuerſalibus, glo. & Docto. in l.1, ff. de legat. 1.

S V M M A R I V M.

1 *Rem propriam quiſque legare poteſt.*
2 *Res hæredis a teſtatore quoque legari poteſt.*
3 *Res cum alio communis, etiam legari poteſt.*
4 *An res aliena ſcienter vel ignoranter legari poſſit.*
5 *Res obligata, pignorata, aut hypothecata qualiter legari poſſit.*
6 *Liberatio debiti a creditore legari poteſt.*
7 *Debitũ à debitore creditori qualiter legari poſſit.*
8 *Legatum à creditore debitori relictum, an animo compenſandi cum debito factum videatur, communis diſtinctio reprobatur.*
9 *Legatum de eo quod quis pro alio tanquam fideiuſſor debet, relictum, quid operetur.*
10 *Dos legari poteſt.*
11 *Optionis & electionis differentia.*
12 *Legari poſſunt tã res corporales, quã incorporales.*
13 *An in legato bonorum mobilium & immobilium veniant iura & actiones.*
14 *An pecunia contineatur ſub legato bonorum mobilium, quãdo ad emptionem rerum immobilium deſtinata eſt.*
15 *Quæ res legari non poſſint.*

§. Non ſolum, cum multis §§. ſequentibus.

Quæ res legari poſſint.

PRimò, rem propriam teſtatoris legari poſſe, dubium non eſt, cũ quilibet in re ſua ſit mo-
1 derator & arbiter.§. non ſolum, hoc tit. & l. in re mandata, C. mandat. Secundò, res hęredis in teſtõ inſtituti, à teſtatore alteri rectè legari põt. d.§. non ſolum, & l. vnũ ex familia.§. ſi rẽ ſuã.ff. de leg. 2. nec refert, an teſtator ſciuerit, vel ignorauerit,
2 nã ſiue crediderit, hęredis eſſe, ſiue alienã, & non hæredis eſſe crediderit, ualet legatum ſm gl. hic, & in d.l. vnum ex familia. item ſi teſtator in re legata hæredis aliquod ius uel partem hẽat, valet legatũ quo ad totã rem, Bart. in l. cum filius.§. dñs per illum tex.ff. de legat. 2. Rom. ſing. 237. & Couar, in c. filius. nu. 3. de teſta. Tertiò, res, in qua ius aliquod, vel partẽ aliquã habemus legari põt, quo caſu tñ partem illã, vel ius illud legaſſe cenſemur, l. ſerui electione.§. ſeruus.ff. de lega. 1. vbi gl.
3 Alb. Bal. Ang. Pau. de Caſt. Imo. Alex. Iaſ. Lancel. Dec. & alij, Gom. var. reſol. to. 1. c.12. nu. 15. qui ex hoc ad multa infert. Quartò ẽt res aliena legari põt, valetq; legatum ſi teſtator alienã eſſe ſciebat; ꝓpterea tenetur hæres eam redimere, & legatario præſtare. d.§. non ſolũ, & l. cum rẽ alienam. C.
4 cõia, de legat. & ſi ille, cuius res eſt, vendere nolit, aut cariori pretio q̃ valet, hæres eius æſtimationẽ pręſtare debebit ſm gl. hic, ꝙ ſi contentio ſit inter hæredem & legatariũ, de iuſto rei legatæ ualore; æſtimatio arbitrio iudicis cõmittitur. l. Labeo.§. ſin aũt certo.ff. de fideic. liber. Dixi, valere legatũ, ſi teſtator rem alienã eſſe ſciebat, quia ſi ignorauerit alienam eſſe, nullum eſt legatũ, d.§. non ſolũ, & d. l. cũ rem alienã, vbi gl. Alex. & alij præterq̃ ſi coniunctæ perſonæ legetur, nã tunc, etiamſi ignorauerit ualet legatũ, quia præſumptio eſt, hoc caſu, teſtatorẽ ſi ſciuiſſet eſſe alienã, nihilominus coniũctæ perſonæ legaturũ fuiſſe, ita tenẽt Doct. cõiter in d.l. cũ alienã, ut teſtatur Gome. d. to. 2. c.12. nu. 13. Idẽ eſt dicendũ, ſi ad pias cauſas legetur, quia ſi coniunctæ perſonæ relictũ valet, multomagis ſi animę teſtatoris relinquatur, ad ꝙ procliuior eſſe pręſumi dẽt Bal. in rep. l.1. C. de ſacroſ. eccl. Vaſq. de ſucceſſ. progreſſ. li. 3.§. 27. nu. 41. & Craſſ.§. legatũ. q.14. nu. 5. quicquid dicat gl. Hoſt. & alij ĩ c. filius, de teſta. Cui aũt incumbat onus probãdi teſtatorem ſciuiſſe, dicendum eſt legatariũ, hoc probare debere, quia in dubio præſumitur eum credidiſſe, eſſe ſuam propriam. d.§. nõ ſolum, & Craſſ. d.q.14. nu. 6. Quintò, legari poteſt etiam res alteri obligata, & pignorata, aut hypothecata, & eodem modo, prout de re aliena diximus, hæres

neceſſe

neceſſe habet eam luere, ſi defunctus, ſcilicet, ſcie
bat eam obligatam, pignoratam, aut hypotheca-
tam eſſe: ſed ſi ignorabat, vt quia ſorte facto, vel
contractu procuratoris eam fuit obligata, tunc va-
let quidem legatum, ſed legatarius, non hæres lue
re tenetur, præterquam ſi ex coniunctione, vel
qualitate perſonæ præſumatur, quòd etiam ſi ſci-
ret, legaſſet, tex. eſt in §. ſed & ſi rem obligatã, hoc
5 tit. in l. ſi res obligata. ff. de legat. primo, in l. licet.
ff. de dote prælegat. & in l. prædia. C. de fideicom-
miſſ. & in hoc conueniunt omnes: ſed dubiũ eſt,
ſi res pro tanto pretio quod valorem æquet ita, vt
non ſit ſpes relutionis obligata ſit, quis eam luere
debeat? glo. in d. §. ſed etſi rem obligatam, & in d.
l. prædia, tenet hæredem luere teneri indiſtinctè,
ſiue teſtator ſciuerit, ſiue ignorauerit, ſequitur Ia
ſon in d. l. ſi res obligata, num. 13. & Alexan. nu.
2. Gomez. var. reſolu. tom. 2. cap. 12. numero 39.
Contraria tamen opinio mihi magis placet, ſcili-
cet, quod hæres tantummodo luere teneatur, ſi
ſciuit, nõ ſi ignorauit, prout de re aliena diximus
tum propter æquiparationem indiſtinctè factam
ab Imperatore hic, inter rem obligatam, & alie-
nam. tum quia in vtraque eadem militat ratio:
nam in re aliena inductum eſt ne hæres compel-
latur pecuniam expendere, quaſi facilior ſit teſta-
tor in præcipiendo res ſuas tradi, quàm in iuben-
do alienas redimi, non legaturus forte ſi alienas
noſceret, id quod & in re pro æquiualente pretio
obligata dicendum eſt, nam ſi obligatam ſciuiſ-
ſet, forte non legaſſet, ne hæres pecuniam ſuam
erogare cogeretur. hanc opinionem tenet Ang.
in d. l. ſi res, Vaſq. de legat. lib. 3. §. 17. num. 14. &
æquiorem dicit Soarez in addit. ad Gomez. d. ca.
12. num. 39.

Sextò, liberatio debiti à creditore legari poteſt,
& pro tempore, veluti, vt non petatur vſque ad ta
le tempus, & in totum, vt nihil penitus petatur.
§. ſi quis debitori, hoc titulo, & toto titulo. ff. de
6 liberat. legat. prodeſtque huiuſmodi legatum, nõ
ſolum ipſi debitori & eius hæredibus, ſed etiam
fideiuſſori: non tamen è contra, legatum libera-
tionis fideiuſſori relictum, prodeſt principali de-
bitori. l. 2. ff. de liberat. legat.

Septimò, legari poteſt etiam a debitore credi-
tori res debita, valetque legatum, ſi utilitas aut cõ
modum aliquod ei offeratur. §. ex contrario, hoc
tit. veluti, ſi debitum erat in diem, aut ſub condi-
7 tione, ualebit legatum purum. l. ſi creditori. ff. de
legat. primo, & ibi communiter Doctor. notant.
Item ſi non erat debitum efficaciter vtroque iu-
re ciuili, & naturali: ſed altero tantum, valebit le-
gatum, facit l. Mæuius, & l. debitor. ff. de legat. ſe-
cundo, l. legatum. §. fin. & l. debitor. ff. de liberat. le-
gat. ſed quæro, an in dubio legatum ſimpliciter
factum à debitore ipſi creditori, de aliqua pecu-
nia vel quantitate, videatur factum animo com-
penſandi cum debito? Doct. communiter duos
caſus diſtinguere ſolent. Primus eſt in debitore
voluntario & conuentionali, qui debet ex con-
tractu vel alio facto, & tunc non admittitur com-
penſatio, ſi debitor creditori aliquam quantitatẽ,
vel etiam eandem ſummam, numero, & quanti-
tate, quæ eſt in debito, leget, ſed vtrunque poteſt
creditor conſequi tex. eſt in l. 1. §. ſciendum. C. de
rei vxor. action. vbi notat glo. Bart. Alberic. Bald.
Paul. Salyc. & omnes. idem quoque eſt, ſi rem
aliquam mobilem, vel immobilem creditori obli
gatam, aut hypothecatam, leget. nam illam &
inſuper debitum conſequi creditor poterit. l. cre-
ditorem. ff. de legat. ſecundo, vbi Bartol. Alberic.
Bald. Paul. Imol. Cuman. & alij communiter,
quos refert, & ſequitur Gomez. dicto capit. 12.
num. 27. & Craſſ. §. legatum. quæſt. 16. num. quar
to, & quinto.

Secundus caſus eſt, in debito legali, vel neceſ-
ſario, & tunc in dubio legatum factum ipſi cre-
ditori videtur factum animo compenſandi niſi
de contraria uoluntate conſtet, quandoquidem,
vt Modeſtinus ait, in neceſſitatibus nemo libe-
ralis exiſtit, lege rem legatam. ff. de adimend. lega.
Ideo ſi pater aliquid filiæ leget, videtur compen-
ſare cum dote, quam ex legis neceſſitate ei dare
tenetur. leg. ſi cum dotem. §. ſi pater. ff. ſolut. ma-
trimon. ſic ſi pater leget filio, aut filiæ, videtur re-
linquere pro legitima, & cum ea compenſare. l.
quoniam nouella. C. de inoffic. teſtam. idem eſt,
ſi maritus leget uxori, aut è contra vxor marito,
ſcilicet, compenſandum eſſe in parte, quæ ipſis
ex diſpoſitione legis uel ſtatuti defertur Authen.
Præterea. C. vnde vir & vxor, & ibi Dec. Curt.
Iaſ. Salyc. & alij communiter, Gomez. dicto cap.
12. num. 27. & Craſſ. d. queſt. 16. num. 7. qui plu-
res adducit. Hęc caſuum differentia & diuiſio,
apud me ſemper fuit dubia, à recepta tamen do-
ctorum ſententia, ſolus in hac mea iuuenili æta-
te, in qua nullum adhuc mihi nomen adeptus
ſum, recedere, ſummopere verebar, ſed Coraſiũ
æterni nominis virum, & Iuriſconſultum pręcla
riſſimum inueni, qui eiuſdem opinionis fuit, lib.
3. Miſcellan. cap. 1. Quamobrem tanti viri aucto
8 ritate fretus, dicere non dubito, in vtroque caſu,
vtrunque pręſtandum eſſe, & cum legato mini-
me compenſandum, ſiue legale, ſiue conuentio-
nale debitum ſit, niſi ex coniecturis aliud con-
ſtet. Moueor per tex. in l. in quartam. ff. ad leg.
Falcid. vbi legata non imputantur in quartam fal
cidiam, quam tamen certum eſt ex legis prouiſio
ne, contraque teſtantis voluntatem detrahi, vt in
lege Titia. ff. eodem, & in capitulo Raynaldus,
in fine, extra de teſtamen. Non obſtat tex. in lege
ſi cum dotem. §. ſi pater; quia reſpondeo quod de
bet intelligi, quando pater ea intentione legat,
vt computetur, & ſic nomine dotis, ſecus ſi non
dotis nomine, nam tunc vtrunque filia conſequi
poteſt, ſicut à patre pro filia dote promiſſa, & filię
relicto legato traditum eſt in lege ſi pater. ff. de
collat. dot. ita declarat Cuiacius libro tertio, ob-
ſeruat. capitulo decimoſexto, qui etiam emen-
dat text. in dicta lege ſi cum dotem, in illis ver-
bis. lucroque eius cedit ſi tantum ab eo conſe-
quuta ſit, quantum ei, & c. legendum quippe eſ-
ſe exiſtimat. lucroque eius cedit ſi amplius ab
eo conſequuta ſit, quàm ei. Nec enim quic-
quam filia lucratur, ſi tantundem conſequu-
ta ſit.

Ad tex. etiam in l. quoniam nouella. C. de inof-
fic. teſtam. Reſpondeo ꝙ imputatur ad excluden
dam querelam inofficioſi. lege Papinianus. §. ſi
quis mortis. ff. de inoffic. teſtam. quę etiam hodie

ceſſat propter nouum beneficium agendi ad
ſupplementum, l. omnimodo, C. de inoffic.
teſtamen. Demum ad Auth. Præterea reſpon-
det Coraſ. quòd illius Auth. deciſio in inopia
fundatur, quæ aſſequutione legati ceſſat, aut ſal-
tem levior ſit.

Octauò à fideiuſſore quoque legari poteſt id
quod pro aliquo debitore debet, valetque, & te-
net huiuſmodi legatum, tàm reſpecto ipſius de-
bitoris, quàm etiam creditoris. Reſpectu debito
ris, quia actione ex teſtamento agere poteſt ad-
uerſus teſtatoris hæredem, vt creditori legatum
ſoluat, & eum liberet, teneturque hæres ſolue-
re, & quod ſoluit ab ipſo principali debitore re-
petere non poteſt, tex. eſt in l. ſi fideiuſſor de le-
9 gat. 1. vbi Alber. Bald. Angel. Io. de Imol. Aret.
Alexand. Iaſ. & Lancelot. Dec. & alij communi
ter. & hoc ſiue expreſſerit teſtator quòd à debi-
tore repeti non poſſit, ſiue non, quicquid dicat
ibi gloſ. & Rayner. quorum opinio in hoc com-
muniter reprobatur, vt per Alexand. ibi, & Go-
mez. d. cap. 12. nu. 18. Reſpectu etiam creditoris
valet, quia cùm hodie fideiuſſor conueniri non
poſſit ſine excuſſione principalis debitoris, vt in
Auth. præſente, C. de fideiuſſor. ſtante huiuſmo-
di legato recta uia conueniri poterit argumen-
to, l. ſi creditori, ff. de leg. 1. notat Gomez. d. loco

Nonò dos à marito legari poteſt, & valet lega
tum, propter commodum exactionis; quia actio
ne de dote peti non poteſt niſi poſt tempus lega
le, de quo in l. unica, C. de rei vxor. action. ſed fa-
10 cto legato, ſubducitur huiuſmodi tempus, & ſta
tim petitur, & fit dotis ſolutio ſine aliqua dilatio
ne, & ſine aliquo priuilegio dotis, §. ſed ſi vxori
hoc tit. l. 1. §. & uerum eſt commodum, ff. de dot.
prælegat. & ibi Bart. & communiter Doct. & ſi
fortè maritus nullam dotem habuit, valebit lega
tum, tanquam merè gratuitum, dummodo cer-
ta quantitas, vel certum corpus relictum ſit: vel
ex relatione ad inſtrumentum dotale, in quo
maritus confeſſus ſit ſe recepiſſe dotem, quam
non recepit, appareat, d. §. ſed ſi uxori, & d. l. 1. ſe
cus ſi ſimpliciter legauerit, nec ex relatione in-
ſtrumenti aliquid conſtet, d. §. ſed ſi vxori, & ibi
Fab. Angel. & alij.

Decimò, res adhuc in rerum natura non exi-
ſtentes, ſi modo futuræ ſint, vt fructus qui ex fun
do naſcentur, partus animalium, & ſimilia re-
ctè legari poſſunt, §. ea quoque. 7. hoc tit. l. quod
in rerum 24. in princ. ff. de leg. 1.

Vndecimò, res in vniuerſitate exiſtentes le-
gari poſſunt, §. ſi hæres hoc tit.

Duodecimò, res generaliter, vt ſeruus, §. ſi ge-
neraliter hoc tit. & hoc caſu electio ad legata-
rium ſpectat, niſi aliud teſtator expreſſerit, d. §. ſi
generaliter.

Decimotertiò, optio quoque legari poteſt, §.
optiones hoc tit. & tot. tit. ff. de option. legat. op-
tio licet ſæpè cum electione confundatur, in rei
tamen veritate differunt, quandoquidem electio
magis in rebus vnius generis ſpectatur, optio ve
11 rò in rebus diuerſorum generum, vt Impera-
tor, hic. olim huiuſmodi legatum optionis tacitá
côditioné habebat, ſi legatarius uiuus optaſſet,
adeo quod ſi ipſe non optaſſet, ad hæredes non
transmitteret: hodie tamen ex Iuſtiniani conſti-
tutione trâſmittit, d. §. optionis, & ſi plures ſint
legatarij, quibus optio relicta ſit, & diſſentiant
in corpore eligendo, ſiue vnius legatarij plures
hæredis, & inter ſe circa optandum diſſentiant
fortunam, quam Plinius Deam inani voce ſalu
tat, huius optionis, iudicem eſſe, & cum Cæſare
aleam iacere, ſorteque hoc eſſe dirimendum, vt
ad quem ſors veniat, illius ſententia in optione
præcellat, ſtatuit Imperator hic, experimurque
huiuſmodi ſortis genus, aut feſtucis inæqualibus
oppoſitis, rebusve modo quodã notatis ex qui-
bus breuiſsimam, notatãve adeptus, ſortis aſpe-
ctum habet, aut ſchedulis alijsve rebus quas
vrnæ commendamus, ruſum ſub certa ſigna
tura extractatis. in quem modum Hector atque
Vlyſſes apud Homerum, vbi Paris cum Mene-
lao ſingulari certamine eſſent congreſſuri, ſorté
in galeam cui primus ictus contingeret, demit-
tunt, verba poetæ in 3. Iliados ſunt.

Decimoquartò legari poſſunt, tàm res cor-
porales, quàm incorporales, tàm mobiles, quam
immobiles, §. iam autem hoc tit. ideo quòd de-
12 functo debetur legati poteſt, & hoc caſu tene-
tur hæres actionem legatario cedere, d. §. tam au
tem & l. cætera, ff. de legat. 1. niſi teſtator viuus
pecuniam exegerit; quia tunc ademiſſe céſetur,
& ideo legatum extinguitur, d. §. tam autem. va
let etiam legatum, ſi hæres damnetur domum
alterius reficere, uel eum à debito liberare, §.
ſed ſi tale hoc tit. ſic vſus, vſusfructus & ſimilia
legari poſſunt tot. tit. ff. de vſufruct. legat. ſeruitus
tot. tit. ff. de ſeruit. legat. alimenta tot. tit. ff. de ali-
ment. legat. cum ſimilibus. Sed quæro an in lega
to bonorum mobilium & immobilium, ueniát
iura & actiones? variant Doct. quidam exiſti-
mant diſtinguendum eſſe, ſic; vt actiones com-
petétes ad res immobiles inter immobilia, actio-
nes verò côpetétes ad mobiles, inter mobilia cé-
13 ſeantur Freder. de ſen. conſil. 12. Alexand. 16.
libro primo, contraria ſententia, quòd immo in-
diſtinctè iura, & actiones, non comprębendan-
tur, frequentiori calculo recepta eſt, vt teſtatur
Iaſ. conſil. 5. libro 3. Bartol. in l. poteſt, ff. de Au-
thor. tuto. Pinel. in rubr. de bonis mater. nume.
24. & 26. & ita in ſenatu iudicatum fuiſſe refert
Aufrer. deciſ. Tholoſ. 315. non enim veniunt
appellatione mobilium, vel immobilium reſpe-
ctu ſui, ſed ſunt ſpecies ſeparatæ, vt eſt com-
munis opinio ſecundũ Tiraq. de vtroque retrac.
§. 1. glo. 7. num. 9. Guido Papæ, quæſtio. 291. Dec.
in l. prima, in ſecund. lect. numero 8. ff. ſi cert.
petat. Panormita. in capit. nulli, numero 9. de
reb. Eccleſ. & Crauet. conſilio 213. ad finem,
& hoc etiam ſi dictum ſit omnia bona mobi-
bilia, & immobilia Pinel. dict. Rubric. nume-
ro trigeſimoprimo, Emanuel a Coſta, in capit.
ſi pater, uerbo, bonis ſuis, numero ſeptimo, ex-
tra de teſtamen. neque enim dictio omnia ad-
iuncta bonis mobilibus, & immobilibus effi-
cere poteſt, vt veniant iura, & actiones, etiam
in teſtamentis, in quibus teſtantium volun-
tates plenius interpretantur, ita tenet Bartol.
in l. centurio, numero vigeſimoſeptimo. ff. de
vulgar. iterum quæro, pecunia ſimpliciter per

ſe eſt

ſe eſt res mobilis ſecundum Tiraquel. dicta gloſſ. ſeptima, numero 104. modo quis pecuniam deſtinauit ad emptionem prædiorum, vel bonorum immobilium, an ea pecunia cenſeatur venire ſub legato mobilium? Dubia eſt quæſtio in vtramque parté magna animi contentione a Doctoribus diſputata, quidam enim exiſtimant inter immobilia cõputari, quorum viginti quatuor allegat Boer. quæſt. 209. Alij negant, & inter mobilia ponunt. Iaſ. in l. cætera, §. ſed ſi ſeparauerit, ff. de legat. 1. vbi Cyn. Bald. Alexan. Florian. Angel. & alij, & hanc opinionem, magis receptam eſſe teſtatur Michael Craſſ. §. legatum q. 19. nu. 8. Zazius in d. l. cætera, §. ſed ſi ſeparauerit ſic diſtinguẽdum putat. Aut pecunia eſt redacta ex bonis immobilibus & deſtinata ad alia immobilia, & tunc procedat prima opinio. Aut nõ eſt redacta ex bonis immobilibus, ſed ſolum deſtinata pro emendis bonis immobilibus, & rurſus diſtingue. Aut iſta pecunia non ſolum eſt deſtinata, ſed etiam ſepoſita, & in arcam recluſa,
14 & tunc iterum priorem opinionem veriorem exiſtimat per tex. in l. a Diuo §. fin. ff. de Re iudic. vbi dicitur, quòd pecunia pupillari in arcam recluſa pro emptione immobilium, tanquam immobilis intelligitur. Idem dicitur in l. 5. §. quid ergo, ff. de contrar. iudic. tutel. & facit Ratio, quia cum paterfamilias pecuniam in ciſtam recludit vt ibi ſit tanquam ſpecies, iſta deſtinatio facit ex quantitate corpus, l. ſi certos, ff. de verb. obligat. & l. ſed ſi certos, ff. de legat. 1. Ideo nimirum ſi deſtinatio in hoc caſu pecuniæ qualitatem mutet. Aut verò fuit ſimpliciter pecunia deſtinata in emptionem bonorum immobilium, & tunc veram communem & ſecundam opinionem putat, cum ſit ſimplex deſtinatio remota a facto.

Quæ Res legari non poßint.

PRimò Res, quæ non ſunt in commercio, vt campus Martius, theatra, balnea, fora, & ſimilia, §. non ſolum hoc tit. l. 39. §. pen. & vlt.
15 ff. de legat. 1.

Secundò res quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt, vt hippocentaurus, §. ea quoque hoc tit. 3. Res legatarij, §. ſed ſi rem hoc tit. l. 13. C. de legat. & l. 41. §. tractari, ff. de legat. 1. niſi fortè ſub conditione ei legetur, & ante conditionem impletam ab eo alienata fuerit, l. 97. ff. de conditio. & demonſtrat.

S V M M A R I V M.

1 *Omne commodum & incommodum rei legatæ ad legatarium pertinet.*

2 *Pluribus rebus legatis, vna perempta, quæritur, an etiam in alijs legatum cenſeatur extinctum.*

3 *Quando peculium cenſeatur ſeruo legatum.*

§. ſi res legata cum tribus. §§. ſequentibus.

Rei legatæ periculum ad quem ſpectet.

OMne rei legatę periculum, commodum & incommodum ad legatarium, non ad hæredem pertinet, adeo vt per interi-
1 tum rei hæres liberetur, nec ad æſtimationem tenetur, §. ſi res legata hoc tit. & l. cum res, §. fin. ff. de legat. 1. niſi culpa hęredis, vel poſt moram res perierit, d. §. ſi res & d. l. cum res §. fin. ſi ſeruus igitur alienus legetur, & is ſine facto hæredis manumittatur, quia manumiſſus pro mortuo habetur, hæres ęſtimationem pręſtare non tenetur ſecundum gloſſ. hic, ſecus ſi ſeruus hęredis legatus ſit, tunc enim ſi manumiſſus ſit, licet manumiſſio teneat, hęres nihilominus ęſtimationem pręſtare debet, d. §. ſi res legata hoc tit. Dubium eſſe poterat quando plures res ſimul legantur, & vna ex eis perit, an etiam legatum alterius rei intelligatur extinctum, pro cuius rei cognitione diſtinguendum eſt: nam quędam res ſunt quarum vna non accedit alteri, nec ei acceſſoria eſt, & tunc quando tales res ſimul legantur, una
2 perempta, altera nihilominus debetur. Ideo ſi Ancilla fuerit legata cum nato, mortua ea nihilominus debetur natus, §. ſi quis ancillas hoc tit. partus enim non eſt in fructu neque acceſſoriũ propter dignitatem humanę creaturę cum homo ſit digniſſima creatura, l. iuſtiſſime, ff. de ędilit. edict. alię res ſunt quarum vna accedit alteri & ei acceſſoria eſt, & tunc extincta vna, legatũ etiam in altera extinctum eſſe cenſetur, dict. §. ſi quis ancillas. modo ſicut rei legatę periculum & incommodum ad legatarium ſpectat; ita etiam è contra commodum ad eundem ſpectare debet. Ideo grege legato etiam oues quę poſt teſtamentum factum gregi adijciuntur legato cedunt, §. ſi grex hoc tit. & l. 21. ff. de legat. primo, ſic legatis ędibus columnę & marmora quæ poſt teſtamentum adiecta ſunt, legato cędunt, dict. §. ſi Grex in fine: ſimiliter, ſi legatum fuerit peculium, quicquid peculio accedit & decedit viuo teſtatore ad legatarium pertinet, §. ſi peculium hoc titu. Sed quid ſi poſt mortem teſtatoris ante tamen aditam hęreditatem ſeruus aliquid acquiſierit? Iulianus ait in l. octaua, §. vtrum, ff. de pecul. legat. ſi ipſi ſeruo manumiſſo peculium legatum fuerit, id totum lucro eius cedere; ſed ſi extraneo non aliter, quàm ſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit, d. §. ſi peculium. Illud ſciendum eſt, quòd peculium ſeruo in teſtamento manumiſſo minime debetur, niſi ſpecialiter ei legatum fuerit, §. peculiũ hoc tit. quamuis manumiſſo, inter viuos, debeatur, niſi fuerit ſpecialiter ademptum, dict. §. peculium. Denique peculium videtur legatum, cum rationibus redditis, ſeruus liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo reliqua inferre. Nec enim poteſt ſeruus rationes reddere niſi peculiũ habeat, & ideo cũ teſtator iubet ſeruum eſſe liberum, ſi rationes reddiderit, peculium ei uidetur legare, cum, ut dictum eſt, ſine pe

culſio rationes reddere nequeat, & multo minus
reliqua inferre, ideſt, reddere, quæ ex peculio reli-
qua ſunt, rationibus redditis.

SVMMARIVM.

1 *Legari poteſt omnibus ijs, qui hæredes inſtitui poſ-*
ſunt.
2 *Legatum incertis perſonis relictum, quando ua-*
leat, vel non.
3 *Ad pias cauſa legatum ratione perſonæ incertum*
valet.
4 *Legatum eccleſiæ relictum, ſi plures ſint eccleſiæ*
in domicilio teſtatoris, cui debeatur.
5 *Verba §. Tutor, verſ. poſthumus autem, quomodo*
intelligantur.
6 *An ſeruo hæredis legari poſſit, & quomodo.*

§. Legari autem, cum aliqoot §§. ſequent.

Quibus legari poſſit, vel non.

Sicut illi omnes, qui teſtamenti factionem acti
uam habent, legare poſſunt ſecundum text.
in l. 2. ff. de legat. primo. Ita etiam omnibus
illis, qui hæredes inſtitui poſſunt; legari poteſt ſe-
cundum Imper. hic in §. legari autem. Qui auté
1 ſint iſti, qui teſtamenta facere, & qui hæredes in-
ſtitui poſſint, aut non; diximus ſupra in tit. quib.
non eſt permiſſ. facer. teſtamen. & de hæred. inſti-
tuend. ideo hic non repeto.

Olim quoque incertis perſonis, neque legata,
neque fideicommiſſa relinqui poterant, adeo q;
nec libertas incertæ perſonæ dari: item nec po-
ſthumo alieno qui incertus quodá modo videba-
tur, legari poterat. §. legari autem. §. libertas, & §.
poſthumo, hoc tit. verum bene eſt, quòd ſi hæres
legatum incertis perſonis relictum, perſoluiſſet,
amplius repetere non poterat. d. §. libertas. Hoc
hodie ex noua Iuſtiniani conſtitutione, de qua
mentionem habet Imperator hic, emendatum
eſt, quæ tamen deſideratur, & vitio temporis in-
terijt, eamque præceſſiſſe titulum. C. ad Senatuſ-
conſult. Trebell. à Cuiacio annotatum eſt, proin-
de cum nõ extet nihil etiam certi ſtatui poſſe cre-
dendum eſt: hoc tamen etiam hodie conſtat, iure
quo vtimur incertitudinem circa legatarium vi-
tiare legatum, Bart. in l. ſi ita. ff. de reb. dub. hæres
enim non cogitur ſoluere niſi appareat certa per
2 ſona, de qua ſenſerit teſtator, intellige niſi lega-
tum ſit perſonæ incertæ de certis, vel de incertis ſi
ex futuro euentu perſona veniet certificanda: nã
tunc ualet legatum; communem dicit Craſſ. §. le
gatum quæſt. 64. numer. 2. & 3. quò verò ad pias
cauſas etiam ante Iuſtinianum, legata incertis
perſonis relicta valebant, & hodie valent. leg. id
quod. l. nulli, & l. ſi quis ad declinandam. C. de epi
ſcop. & cleric. Ideo ſi legatum factum ſit paupe-
3 ribus, vel eccleſiæ ſine alia demonſtratione ualet,
ita tenet gloſ. in l. quidam. ff. de reb. dub. Vaſq. de
ſucceſſ. progreſſ. lib. 3. §. 27. num. 42. ſed dubiú eſt,
ſi ſint plures eccleſiæ cui debeatur? Fab. & Ang.
in §. ios quidem ſupra de iur. nat. volunt dari ma-
iori eccleſiæ. Contrarium tenet Bart. in l. quæ
conditio § ſi. ff. de condit. & demonſtrat. ſcillcet,
quòd parochiali eccleſiæ teſtatoris debeatur, cu-
ius opinio communis eſt ſecundum Iaſ. in l. qui
inſulam. ff. de verbor. obligat. Idem eſt, ſi eccleſiæ
Sanctæ Mariæ relictum ſit, & plures ſint eccleſiæ
eiuſdem nominis, nam dabitur eccleſiæ in paro-
chia teſtatoris exiſtenti Bart. in d. l. quæ conditio,
4 & ſi duæ ſint in parochia teſtatoris, inſpiciendũ
erit à qua obſequia acceperit, & ei præſtabitur. ſin
minus ei quam teſtator ingredi ſolitus fuit, & ſi
vtranque viſitarè conſueuit, pauperiori, vel vtriq;
ſi æquè paupertate premantur, ita communiter
teneri dicit Craſſ. d. q. 64. num. 4. & 5. De tutore
dicendum eſt, quòd nec etiam hodie incertus da-
ri poſſit; licet à futuro euentu veniat certificãdus.
d. §. tutor. & ratio eſt, quia tutela eſt maioris præ-
iudicij quàm legatum. ſi enim teſtator diceret, re-
linquo tutorem filijs meis, eum qui primus è curia
venerit, poſſet venire aliquis non idoneus, & ſic
in præiudicium pupillorum. Ideo nimirum ſi nõ
valet. Poſthumo verò alieno ex eadem Iuſtinia-
ni conſtitutione, quæ temporum vitio interijt, re
ctè etiam legatur, ut notant Doct. hic, nec obſtat
tex. in d. §. tutor verſi. Poſthumus autem alienus,
vbi dicitur; quòd poſthumus alienus, hæres inſti-
tui, & antea poterat, & nunc poteſt. nam id de
iure prætorio eſt accipiendum, vt ait Cuiacius ex
§. 1. infra de bonor. poſſeſſ. l. poſthumus. ff. de inoſ
5 fic. teſtam. & l. 1. §. ſi filius. ff. de ventr. in poſſeſſ.
mittend. ſed hæc expoſitio non ſatis conuenit: cũ
hæredem inſtituere non iuris prætorij, ſed ciuilis
ſit; nec ipſe locus congruit ſuperiori, vbi profeſ-
ſus eſt Imper. ſua conſtitutione huic rei ſe medi-
cinam attuliſſe. Verum in ijs veteris iuris ſubti-
litatibus, nos nimium curioſos eſſe in ijs ſtudiorũ
initijs, non oportet. Alciat. lib. 9. Parerg. cap. 1. li-
cet ipſe nihil de hac re decernere audeat: tamen
conſiderat, quòd poſſet legi. poſthumus autem
non alienus hęres inſtitui & antea poterat, &
nunc poteſt, niſi in vtero eius ſit, quę iure noſtro
vxor eſſe non poteſt: quę quidem lectio; ſi uera
eſſet, ceſſaret omnis difficultas. Quęritur ſi ſer-
uo hęredis legetur, an valeat legatum, & decidi-
tur in §. an ſeruo hęredis, hoc tit. quòd ſi purè le-
getur non valet, & ratio eſt, quia idem eſſet hęres
6 & legatarius, quod eſſe non poteſt, & ſibiipſi obli
garetur hęres l. legatum, la 2. ff. de legat. 1. quini-
mo non valet legatum etiam ſi viuo teſtatore ſer
uus manumittatur, ea ratione, quia legatum pu-
rum quod non valet poſt conditum teſtamẽtum,
non conualeſcit per hoc, quod teſtator diutius vi-
xerit. d. §. an ſeruo, ſub conditione verò rectè le-
gatur ſeruo, quia poterit eſſe quòd tempore lega-
ti in poteſtate hęredis non ſit. d. §. an ſeruo. Ex di-
uerſo, hęrede inſtituto ſeruo, quin domino rectè
etiam ſine conditione legetur, non dubitatur. §.
ex diuerſo, hoc tit. & ratio eſt, quia poteſt eſſe, q;
ſeruus antequam adeat hęreditatem, manumitta
tur, aut alienetur, quo caſu ſeruus ſibi, vel nouo
domino acquiret hęreditatem, & prior dominus
legatarius tantum erit. Verum bene eſt, quòd
ſeruo adeunte iuſſu domini hęreditatem, legatũ
infirmatur, quia res iam in eum ſtatum deduci-
tur, vt idem ſit hęres & legatarius, quod ius non
patitur. d. §. ex diuerſo, in fine.

SVMMARIVM

1 *Legata uarijs modis relinquuntur.*
2 *Alternatiuè quomodo legetur.*
3 *Coniunctim tripliciter legari poteſt.*
4 *Qui re coniuncti dicantur.*
5 *Verbis coniuncti quomodo dicantur.*
6 *Re & verbis coniuncti.*
7 *Ius accreſcendi inter coniunctos qualiter locum habeat.*
8 *Error in nomine proprio an vitiet legatum.*
9 *Quid in nomine appellatiuo, & adiectiuo.*
10 *Quomodo purè legatum fieri dicatur.*
11 *Quomodo in diem.*
12 *Sub conditione, quando relinqui dicatur.*
13 *Impoſſibilis conditio non vitiat legatum, ſed ea reiecta valet.*
14 *An teſtator poſſit legatario apponere conditionem non nubendi.*
15 *Sub modo legata, qualiter relinquantur.*
16 *An modus non impletus per defunctum ab hærede impleri poſſit.*
17 *Sub demonſtratione qualiter legata relinquantur.*
18 *Quando falſa demonſtratio vitiet legatum.*
19 *Falſa cauſa adiecta legato non vitiat.*

§. Si eadem res duobus, & §. Si quidem in nomine cum duobus ſequent.

Quibus modis legata relinquantur.

VArijs & multis modis legata relinqui poſ-
ſunt, aliquando enim coniunctim, aliquã
do diſiunctim, & aliquando alternatiuè
1 concipiuntur. Alternatiuè, veluti, Titio, aut Seio,
cui hęres volet, decem do, lego, & hoc caſu hęres
ſoluendo vni liberatur. l. ſi Titio, aut Seio. ff. de le
gatis ſecundo. quòd ſi hęredi electio data non ſit,
2 vnicuique ęqualiter debetur, quia reſoluitur hu-
iuſmodi alternatiua in copulam Craſſ. §. legatum
q. 66. num. 3. Coniunctim verò legatur, quando
pluribus una & eadem res ęquis portionibus re-
linquitur. §. ſi eadem res, hoc tit. Idque tripliciter
fieri poteſt; Re, verbis, & re & verbis ſimul, Do-
3 ctor. in l. re coniuncti. ff. de legat. 3. Re tantum
coniuncti dicuntur hi, quibus eadem res ſepara-
tim legatur, veluti lego Titio fundum tuſculanũ,
Item eundem fundum Sempronio do lego, & ſic
Titius & Sempronius, non ſunt quidem verbis
coniuncti, quia ſeparantur in oratione, & ſepara
4 tim poſiti ſunt, ſed re ſunt coniuncti, quia eadem
res vnicuique eorum legatur. Verbis coniuncti
5 dicuntur hi, quibus vno ſermone, ſeu una & ea-
dem clauſula teſtator eandem rem factis portio-
nib. relinquit, ut Titio, & Seio fundũ ęquis portio
6 nibus lego. Re autem & verbis coniuncti dicun
tur hi, quibus eadem oratione res aliqua in ſolidũ
& partib. non aſſignatis legatur, vt Titio & Seio
fundum tuſculanum, do, lego.

Diſiunctim verò dupliciter legari poteſt, vno modo cum legatarij omnino re, & verbis diſiuncti ſunt, vt puta ſi teſtator dixerit, lego Titio dimidiam partem fundi tuſculani, & Seio alteram partem do, lego. altero modo diſiuncti dicũtur, verbis, ſed non re, vt cum eadem res in ſolidum,
in diuerſis orationibus legatur. Modò ſi eadem
res pluribus legetur ſiue coniunctim, ſiue diſiun
7 ctim, hoc poſteriori modo, ſcinditur inter eos le-
gatum, & in concurſu partes faciunt. d. §. ſi eadem
res, & ſi aliquis eorum ante acceptum legatum deficiat, deficientis portio alijs accreſcit. d. §. ſi eadem res. & ſi concurrant coniuncti uerbis & re ſimul, cum coniunctis re tantum, vel verbis prę-feruntur coniuncti re & verbis, deinde admittuntur ſimul, qui re tantum & verbis tantum coniũcti ſunt ſecundum glo. in d. §. ſi eadem res.

Secundò nominatim quoque legata relinqui põt, & hoc fit qñ exprimitur nomen proprium, appellatiuum, aut adiectiuum, quod non poteſt niſi vni conuenire. Sed quęro, quid ſi legato nominatim relicto in nomine erratum fuerit, nunquid vitiabitur legatum? Reſpond. quòd ſi error eſt in nomine proprio rei legatę, non vitiat legatum, ſi alias de corpore conſtet, ut per confinia,
vel quia non habeat teſtator niſi unum fundum
8 Bart. & Ripa, qui communem dicit in leg. ſi quis
fundi. ff. de legatis primo. Idem dicendum eſt, ſi erretur in nomine proprio, cognomine, aut pro nomine legatarij, quòd, ſcilicet, non vitietur legatum, tex. eſt in §. ſi quidem, hoc tit. ſicut nec hęredis inſtitutio. l. ſi in nomine. C. de teſtam. propria enim nomina impoſita ſunt ad cognoſcendum ea quibus imponuntur, ideo ſi conſtet, de qua perſona teſtator diſpoſuit, nõ debet vitiari legatum. d. §. ſi quidem.

Secundò, ſi erretur in nomine appellatiuo, ut ſi legetur equus, cum ſit bos, vitiatur legatum. d. l. ſi quis fundi: ſimiliter ſi cum veſtem vellet legare, dixit ſe legare ſupellectilem, aut ſi cum vellet argentum legare, dixit ſe legare veſtem: vitiatur legatum. d. leg. ſi quis, intellige, niſi nomen appella-
tiuum habeat conformitatem, aut affinitatem cũ
9 eo in quo erratum eſt: quia tunc non vitiatur gl.
in d. l. ſi quis. Bart. in l. quęſitum. §. ſi mihi. ff. de leg. primo, & Rip. in d. l. ſi quis, num. 23.

Teruò, ſi in nomine adiectiuo erratum ſit, error non vitiat legatum. Ideo ſi teſtator legaret equum ſuum album, & non haberet niſi equum morellum, valeret legatum glo. Angel. Imol. Caſtrenſ. Rip. & alij in d. l. ſi quis.

Tertiò, legata relinquuntur quandoque pure,
quando ſcilicet teſtator ſimpliciter legat rem ſine
10 tempore, die, conditione, qualitate vel cauſa, per
quam eius ſuſpendatur petitio, & hoc caſu cedit legatum ſtatim à die mortis teſtatoris. l. 1. ff. de cõdit. & demonſtrat. & ibi Caſtrenſ. Imol. Fulgoſ. Cuman. & alij.

Quartò, aliquando relinquuntur in diem, quã
do ſcilicet teſtator legat quantitatem, vel rem in
11 diem certam; & huiuſmodi legatum etiam cedit
à die mortis teſtatoris, ſed obſtat exceptio, ut non niſi die ueniente peti poſſit, mortuo tamen legatario interim ante diem tranſmittitur ad heredes tanquam ſi eſſet purum. l. ſi dies. ff. quando dies legat. cedat. l. vnica. §. cum igitur. C. de caduc. tollend. verſic. fin. ibi: ſancimus omnes habere licentiam à morte teſtatorum adire hereditatem, ſimilique modo diem legatorum, vel fideicommiſſorum purè, uel in diem certam relictorum à morte teſtatorum cedere, & ibi not. glo. Barto. Alber. Bald. Angel. Caſtrenſ. Salyc. & alij, Gomez. var.
reſolut.

reſolut. tom. 1. c. 12. num. 57. Dixi in diem cer-
tam: quia ſi relictum ſit legatum in diem incer-
tam, habetur pro conditione, & omnia in tali le-
gato locum habent, quæ in legato ſub conditio-
ne de quo infra videbimus tex. eſt in l. 1. & in l.
dies incertus, ff. de condit. & demonſtrat.

Quintò, ſub conditione quandoque relinqui
ſolent, quando ſcilicet, teſtator legat, ſi tale quid
contigerit, vt in l. 1. & per tot. tit. ff. de condit. &
12 demonſtrat. in l. 1. & per tot. tit. ff. de condit. inſti
tut. in l. 1. & per totum, C. de inſtitut. & ſubſtitu.
ſub condit. fact. & in l. 1. C. de condit. inſert. & hu
iuſmodi legatum ſuſpenditur donec conditio e-
xiſtat, quæ, a futuro euentu pendet, adeo quod
non debetur nec ad hæredes tranſmittitur an-
tequã impleta & purificata ſit conditio, l. vnica,
§. ſi ſub conditione, & ibi Bart. & Doctor. C. de
cad. tollend. Illud tamen animaduertendum eſt,
quod ſi conditio impoſſibilis legato adiecta ſit,
ſiue natura ea impoſſibilis ſit vt ſi cœlum digito
attigeris, ſiue de iure, vt quæ eſt contra bonos
mores, reiecta conditione perinde legatum valet
ac ſi pure relictum eſſet, & pro non adiecta ha-
betur tex. eſt in l. 3. ff. de condit. & demonſtrat. &
13 in l. 1. ff. de condit. inſtit. quamuis ſecus ſit in cõ
tractibus, l. impoſſibilis, ff. de verb. obligat. & l. nõ
ſolum, ff. de action. & obligat. ſed iuxta prædicta
quæro, an teſtator poſſit legatario apponere con
ditionem non nubendi? Reſpondeo diſtinguen-
do. Aut in totum prohibetur matrimonium, &
tunc talis conditio tanquam de iure impoſſibilis
& contra bonos mores reijcitur. Aut vero tan-
tum prohibetur matrimonium, reſpectu certa-
rum perſonarum temporis, vel loci, vt quod non
nubat cum tali perſona, vel in tali loco, & talis
conditio valet tex. eſt & ibi glo. Bart. Paul. de Ca-
ſtro, & communiter Doctor. in l. ſed & ſi §. ſi. ff.
de condit. & demonſtr. Alex. & Iaſ. in l. Turpia,
§. 1. ff. de legat. 1. Dec. in l. nuptias, ff. de regul. iur.
14 intellige hoc verum in virgine, quæ nondum
nupſit Emanuel a Coſta in repat. l. cum tale, §. ſi
arbitratu vlt, ampliat. nu. 16. ff. de condit. & de-
monſtrat. vel etiam in ea quæ per verba de præ-
ſenti nupſit, nondum tamen carnaliter cognita
fuit Bald. Angel. Paul. Fulgoſ Corneus Iaſ. & alij
in Auth. cui relictum, C. de indict. vidui. tollend.
Soarez. in ſuo Theſaur. recept. ſent. verbo. Nup-
tiæ & verbo matrimonium. quinimo idem eſt
in muliere corrupta, nunquam tamen nupta:
quia etiam in ea tollitur & reijcitur huiuſmodi
conditio, ita tenet Angel. Paul. Fulgoſ. & Iaſ. in d.
Auth. cui relictum. & hanc dicit eſſe magis com-
munem opinionem Gomez. var. reſolut. tom. 1.
cap. 12. nu. 78 ſecus tamen eſt in muliere, quę ſe-
mel nupſit, & cognita fuit: in ea enim non reijci-
tur huiuſmodi conditio, ſed valet & adimpleri
debet tex. eſt in d. Auth. cui relictum & ibi com-
muniter Doctor. notant. Sed quid ſi puellæ lega-
tum relictum ſit ſub conditione, ſi cum conſen-
ſu, alterius matrimonium contraxerit, an talis
conditio teneat, & adimpleri debeat? Dic, quòd
adimpleri debeat in hoc vt illius conſilium re-
requirere teneatur, ita vt ſi eo irrequiſito nupſe-
rit, conditio defeciſſe videatur, & mulier ad reli-
ctum admitti non poſſit: ita tenet Cyn. Paul. de
Caſtro & Alex. in l. cum tale, §. ſi arbitratu, ff. de
condit. & demonſtrat. vbi etiam Emanuel a Co-
ſta limit. 2. num. 1. & Ratio eſt, quia non per hoc
impeditur libertas matrimonij: quandoquidem
non tenetur mulier conſilium ſequi ſed duntax-
xat requirere, nec eſt contrarium naturæ matri-
monij, ſed magis conſuetum, in contrahendis
matrimonijs requirere conſilium conſangui-
neorum & amicorum.

Sextò etiam ſub modo legata relinquuntur,
quando ſcilicet teſtator iniungit, vt legatarius ali
15 quid det vel faciat: & differt hoc legatum moda-
le a legato conditionali, quia conditio pendens
impedit ortum obligationis & actionis. Modus
verò donec pendet non impedit quod oriatur a-
ctio & obligatio: licet executionem & effectum
impediat. Ideo tale legatum cum effectu peti nõ
poteſt niſi impleto modo, vel præſtita cautione
de modo implendo, l. quibus, §. Termilius, ff. de
condit. & demonſtrat. & ibi gloſſ. & hoc locum
habet etiam ſi teſtator conditionem adijciat in
modo, vt ſi dixerit. lego Titio centum ſub condi-
tione vt hoc vel illud faciat: quia tunc ſimiliter e-
rit modus & non conditio, quoniam attenditur
potius mens & voluntas teſtatoris quàm verba
ita Bart. in d. §. Termilius nu. 5. cuius opinio com
munis eſt. Sed quæro ſi legatarius moriatur an
poſſit hæres implere, vel modus non impletus
per defunctum impediat legatum tranſmitti? di-
ſtinguendum eſt, nam aut modus talis eſt qui ab
hærede impleri poteſt, & tunc admittitur hæres
& implendo modum conſequitur legatum glo.
16 & Bart. in l. teſtatore, ff. de condit. & demonſtr.
aut vero modus iniunctus eſt perſonalis, & tunc
ſi decedat legatarius, modus omnino deficit, &
legatum non debetur Bart. in d. §. Termilius, nu.
13. Couar. cap. 3. nu. 2 de teſtam. & eſt commu-
nis ſecundũ Corn. conſi. 229. nu. 4. lib. 4. hinc ſe-
quitur, quod ſi alicui puellæ legatum relictum ſit
ſub modo nubendi, & ipſa moriatur antequam
nubat, legatum remanebit apud hæredes teſta-
toris, imo ſi oblata cautione mulier legatum ac-
ceperit, hæredes eius ad reſtitutionem compelli
poterunt. Corn. d. conſil. 229. Emanuel a Coſta
lib. 2. interpret. cap. 22. num. 7. & Couar. d. cap. 3,
de teſtam. licet contrarium teneat Bald. Nouel.
in ſuo tract. de dote part. 6. Priuileg. 76. nu. 2.

Septimò ſub demonſtratione legatum quoq;
concipitur, quando ſcilicet teſtator ponit rei le-
gatæ ſignum, locum, vel quantitatem per quam
17 cognoſcatur, & tunc ſiue vera, ſiue falſa ſit de-
monſtratio valet legatum, vt ſi teſtator dicat le-
go Titio talem fundum, vel rem, quam a Seio
emi, vel quæ mihi donata fuit: licet enim talis res
non ſit empta nec donata, ſed alio quouis modo
acquiſita, valet & tenet legatum. Similiter etiam
ſi dicat lego Titio talem fundum, vel rem, quia
geſſit negotia mea, vel tale quid fecit, nam licet
nec geſſit, nec fecit, debetur nihilominus legatũ
tex. eſt in §. huic proximo hoc tit. & in l. demon-
ſtratio falſa & ibi gloſ. ff. de condit. & demonſtr,
& hoc dubium non habet in re, vel ſpecie lega-
ta. Sed dubium eſt in pecunia, vel quantitate le-
gata, An falſa demonſtratio vitiet legatum? Pro
cuius rei cognitione duo caſus ſunt a nobis con-
ſiderandi.

Primus caſus eſt, quando quantitas legatur vt

cer-

certum corpus, vt lego centum, quæ in tali arca, vel loco habeo, & in hoc caſu non valet legatũ, niſi quatenus demonſtratio vera eſt: & ratio eſt, quia non aliter conſtat de corpore, & quod non eſt, deberi non poteſt: tex. eſt qui ſic debet intelligi in l. ſi ſeruus, §. qui quinque, ff. de legat. 1. & in l. 1. §. fin. verſ. ſed & ſi dotem, ff. de dote prælegat. & vtrobique communiter Doctor. Bartol. in d. l. demonſtratio falſa col. 2. oppoſit. prima, numero quarto.

Secundus caſus eſt, quando ſimpliciter legatur certa quantitas, & tunc diſtinguendum eſt, nam aut demonſtratio adſcripta eſt in perſona
18 ipſius teſtatoris, aut in perſona legatarij. Si in perſona teſtatoris, vt quia dicat teſtator, lego Titio quæ ei debeo, in hoc caſu licet falſa ſit demonſtratio: tamen valet legatum, quia de ſubſtantia legati conſtat, & licet nihil debeat Titius, tamen teſtator videtur mandaſſe hæredi vt ſoluat Bart. & Iaſ. in l. ſi ſic, §. ſi mihi, ff. de leg. primo, & hoc quando teſtator ſciebat ſe non debere: ſecus ſi vere credidit ſe debere, quia tunc habet hæres exceptionem doli mali, ſi hoc probauerit, cum ad eum probatio ſpectet Bart. Alexan. & Iaſ. in d. l. ſi ſic. Si vero falſa demonſtratio adijcitur in perſona legatarij, vt quia dixit teſtator, lego Titio decẽ quæ mihi debet, in hoc caſu legatum minime valet. Ratio eſt, quia perimitur legati ſubſtãtia, quæ non conſiſtit in decem ſed in liberatione, quam videtur Titio legaſſe: ex quo igitur non eſt debitum, non poteſt etiam eſſe liberatio, & conſequenter extinguitur legatum. Bart. & Iaſ. in d. l. ſi ſic. Illud circa prædicta addendum eſt, quod ſi teſtator leget alicui ædificium faciendum ad exemplum alterius ædificij nominati, & illud non reperiatur, non valet legatum, quia vbi deficit exẽplar, debet deficere exemplatum, debet tamen fieri officio iudicis, arbitrio boni viri, vt impleatur voluntas defuncti tex. eſt in l. in teſtamento la 1. ff. de condit. & demonſtrat. & ibi communiter Doctor. Gomez. Var. reſol. tom. 1. c. 12. nu. 75. in fine.

Octauò & vltimo legata quandoque etiã ſub aliqua cauſa fieri ſolent, & hoc eſt, quando teſtator dicit, lego Titio centum vel rem, quia hoc cõtingit, vel factum eſt, & in hoc caſu valet & tenet legatum, licet cauſa non ſit vera, quia expreſſio cauſæ non requiritur cum fiat ex vera liberalitate: ideo ſi exprimatur quamuis falſa ſit non vi
19 tiat legatum tex. eſt in § longe magis hoc titu. & in l. demonſtratio falſa, §. quod autem, ff. de condit. & demonſtrat. & ibi gloſſ. Bart. & communiter Doct. & hoc ſiue teſtator ſciat cauſam eſſe falſam, ſiue ignoret ſecundum Paulum Caſtr. & alios ibi, dummodo non probetur per hæredes, quòd teſtator aliter non eſſet relicturus, niſi cauſa ſit vera, quia tunc ope exceptionis vitiatur legatum l. cum tale, § falſam, ff. de condit. & demonſtrat.

SVMMARIVM.

1 *Olim legata ante hæredis inſtitutionem fieri non poterant, hodie in quacunque, parte teſtamenti relinqui poſſunt.*
2 *Poſt mortem hæredis vel legatarij olim etiam inutiliter legabatur, hodie non.*
3 *Pœnæ nomine legata ſimiliter relinqui non poterant, hodie ſic.*
4 *Quæ actio ex legatis competat.*
5 *Qualiter legata extinguantur.*

§. Ante hæredis vſque in finem Tituli.

OLim ante hæredis inſtitutionem legata fieri non poterant, cum teſtamenta ex inſtitutione hæredum vim accipiant, adeo quod nec libertas hoc modo legari poterat, hodie vero in quacunque parte teſtamenti, tam ante, quã poſt hæredis inſtitutionem, & etiam in-
1 ter medias inſtitutiones rectè legata relinquuntur, quia non Ordo ſcripturæ ſed teſtatoris voluntas attendi debet, §. Ante hæredis hoc tit. l. ambiguitates, 24. C. de teſtam. & l. in conditionibus primum locum, ff. de conditio. & demonſtrat.

Item olim poſt mortem hæredis aut legata-
2 rij, ſimiliter inutiliter legabatur, at hodie legata etiam poſt mortem hæredis, aut legatarij relinqui poſſunt. Et primo caſu quando relinquuntur poſt mortem hæredis, cenſetur grauatus hæredis hæres ad præſtandum, poſteriori vero caſu, hæredi legatarij legatum relictum eſſe videtur, §. poſt mortem hoc tit.

Olim etiam legata pœnæ nomine relinqui nõ poterant, hodie tamen hæredes grauari poſſunt, vt aliquid faciant vel non, pœnaque adiecta va-
3 let, dummodo adiecta non ſit diſpoſitioni de natura, de facto, vel de iure impoſſibili, §. fin. hoc tit. & l. filius, ff. de condit. inſtit.

Quæ actio ex legatis competat.

EX omni legato dari poſſunt tres actiones, ſcilicet, perſonalis ex teſtamento, Rei vindicatio, & actio hypothecaria, §. ſed olim
4 ſupra hoc tit. & l. 1. C. commun. de legat. ſi modo res legata id patiatur, neque enim vindicari poteſt res aliena legata, aut quantitas, puta decem legata: concurruntque huiuſmodi actiones origine, ſed non exercitio, quia una electa, alia tollitur Bart. in l. 1. ff. de legat. 1.

Qualiter legata extinguantur.

EXtinguuntur legata multis modis, & primo extinguitur legatum, ſi rei legatæ dominium ex alia cauſa lucratiua ad legatarium viuo teſtatore peruenerit, §. ſi res aliena ſupra eod. non per aliam perſonam acquiſitum.
5 Secundo ſi res legata ſine facto, dolo, aut culpa hęredis perierit, vel in commercio eſſe deſierit, §. ſi res legata ſupra eod. l. 26. §. 1. 36. §. vlt. 47. §. vlt. 112. §. 1. ff. de legat. 1. Tertio ſi legatarius ante diẽ legati cedentem, id eſt, regulariter viuo teſtatore deceſſerit l. vnica, §. in nouiſſimo, C. de caduc. tollend. Quarto ſi conditio legati defecerit, l. 2. & per totum titulum, ff. de condit. & demonſtrat. Quinto & vltimo ademptione, de qua in tit. ſequenti.

DE ADEMPTOINE ET Translatione legatorum.

Titulus XVIII.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes Tituli.*
2 *Qualiter expreßè legata adimantur.*
3 *Tacitè quomodo & quando adempta legata cenſeantur.*

CVm ambulatoria ſit hominis volútas vſque ad extremum vitæ ſpiritum: & ideo quandoque etiam legata, vel ademptione, vel translatione reuocari ſoleāt, meritò poſt titulum de legat. ſubijcitur titulus iſte de Adem-
1 ptione & translatione legatorum, cum quo concordat titulus, ff. de Adimendis legat.

Qualiter adimantur legata.

DVobus modis legata adimi ſolent, ſcilicet, expreſsè & tacitè: expreſsè aut in teſtamento, aut in codicillis vt in hic in §. 4. & hoc, vel verbis contrarijs, vt quod Titio legaui, non lego, vel quibuſcūnque alijs reuocationem legati ſignificantibus, vt pænitet me legati quod
2 Titio dedi, d. §. 1. vel facto aliquo: vt ſi teſtator conſulto eam teſtamenti partem deleat, in qua legatum reliquerat, l. 1. §. ſed conſulto, ff. de his quæ in teſtam. delent: vel etiam per translationem, vt ſi dicat teſtator, quod Titio legaui, Seio lego, d. §. t. hoc tit. & l. 5. ff. eod. Tacitè verò reuocantur, veluti, ſi teſtator rem legatam alij donauerit, l. 18. ff. eod. Si eam nulla neceſſitate coactus vendiderit, §. ſi rem ſuam ſupra de legat. l. 2. §. ſi rem ſuam, ff. de legat. 3. ſecus ſi pignorauerit, vel hypothecauerit, nam tunc non cenſetur ademptum legatum, ſed hæres eam luere, & legatario ſoluere debet, d. §. ſi rem ſuam ſupra de le-
3 gat. vbi vide. Sic ſi legauit rem, vel valorem eius, licet alienetur res, æſtimatio debetur, nec per hoc legatum reuocatum eſſe cenſetur, tex. eſt in l. Lucius la t. & 16. communiter Doctor. not. ff. de legat. 2. Item tacitè reuocatur legatum; ſi inimicitiæ capitales, ſecus ſi leues poſt conditum teſtamentum inter teſtatorem, & legatarium ortæ ſint, nec reconciliatio ſecuta ſit, l. 3. & 4. ff. eod. nec refert, an facto & culpa legatarij vel teſtatoris ſuperuenerint, quicquid dixerit Bart. in l. cum tabulis, §. 1. ff. de his quibus vt indignis. cuius opinio communiter reprobatur vt per Iaſ. in l. ſi filiam ou. 2. C. de inoffic. teſtam. Vaſqu. de ſucceſſ. progreſſ. §. 27. num. 9. & Soarez in addit. ad Gomez. cap. 11. nu. 56.

Quandoque etiam pro non ſcripto legata habentur, veluti ſi ita ſcriptum ſit, vt intelligi non poſſit, l. 2. ff. de his quæ pro non ſcript. habent. & interdum a legatario tanquam indigno auferuntur & confiſcantur, vt ſi improbe teſtamentum accuſauit, quaſi inofficioſum, vel falſum, l. 8. §. meminiſſe, ff. de inoffic. teſtament. & tot. tit. ff. & C. de his quibus vt indign.

DE LEGE FALCIDIA.

Titulus XXII.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes Tituli.*
2 *Olim lege 12. tab. immoderata erat legandi poteſtas.*
3 *Falcidius Tribunus Plebis modum legandi teſtatoribus præfixit.*
4 *Legis Falcidiæ ratio in ſingulis hæredibus locum habet.*

In Principium Tituli & §. 1.

1 CVm legata non ſolum adimi, ſed etiam diminui quandoque contingat: Ideo de ea poſt ademptionem legatorum iuſto ordine ſubijcitur, & concordat titulus, ff. & C. ad l. Falcid. Olim ex l. 12. tab. tam ampla teſtantibus facultas conceſſa erat, vt totum patrimonium
2 per legata diſtribuere poſſent, Erant verba, legis 12. tab. iſta

Vti quiſque legaßet, ſuæ rei, ita ius eſto.

Hac de cauſa multi inteſtati decedebant, quandoquidem hi, qui hæredes inſtituti erant, videntes, ſe nihil, aut parum ex teſtamento conſequi poſſe, repudiabant, & hæreditatem adire minime volebant. Lata igitur fuit, l. Tutia, & Vaconia, quæ in hoc aliquid prouidebant. Sed tandem Caius Falcid. Tribun. Plebis legem rogauit, in qua modum teſtatoribus præfixit, ne totam hæreditatem legatis exhaurirent, ſtatuens, vt hæredi inſtituto ſaltem quartam hæ-
3 reditatis partem relinquere deberent, quod ſi nō facerent, vel non tantum relinquerent, facultatem hæredibus conceſſit, vt eandem quartam partem, & ſic tres vocias a legatarijs pro iuſta ſingulorum portione, conſequi valeant §. 1. hoc titu. l. prima & ſecunda, ff. eod. & hoc, ſiue vnus, ſiue plures, hæredes inſtituti ſint, nam ſufficit, quòd quarta pars apud eos maneat, d. §. primo, hinc Angelus dicit, quòd ſi mille inſtituti hæredes eſſent ſufficit eos vnam quartam inter ſe diuidendam habere, intellige ſi omnes cōiunctim inſtituti eſſent, ſecus ſi non æquis portionibus, quia ſi vnus hæres ſolus grauatus eſſet de ſua portione legata præſtare, & alij non, & ſolutis legatis, nihil, aut parum, apud ipſum remaneret, tunc licet alij habeant integram quartam hæreditatis, poterit nihilominus iſte ſic vltra modum grauatus, detrahere quartam de legatis ſolutis de ſua portione, quia in ſingulis hæredibus legis Fal-
4 cidiæ ratio habenda eſt, vt quilibet quartam ſuæ portionis ſaluam habeat, d. §. 1. in fine, & l. in ſingulis, ff. eod.

SVM.

SVMMARIVM.

1 *Quantitas patrimonij teſtatoris, ſpectatur à tẽpore mortis.*
2 *Quicquid hæreditati creſcit, vel decreſcit, id totum hæredis lucro, vel damno erit.*

§. Quantitas & §. Ex diuerſo.

Quo tempore in ponenda ratione falcidiæ habenda ſit ratio bonorum defuncti.

QVantitas patrimonij, cuius quartam hæredibus ſaluam eſſe lex falcidia iubet, eo tempore ſpectatur, quo teſtator mortuus eſt,
1 nec ad rem facit, quòd poſtea patrimonium auctum, vel diminutum ſit, §. quantitas, & §. ex diuerſo, hoc titu. l. 30. & 73. ff. eodem, omne enim commodum, & incommodum hæreditatis ad hęredem pertinet, non ad legatarium, d. l. 30. ff. eodem. ſi igitur teſtator, qui patrimonium centũ aureorum in bonis habet, centum legauit, atq; ita totum patrimonium legatis inſumpſit; hæres in hoc caſu ex legatis falcidiã detrahere pôt, hoc eſt, 25. aureos, nec quicquam legatarijs proderit, ſi ante aditam hæreditatem, per ſeruos hæreditarios, aut ex partu ancillarum, uel fętu pecorũ, tantum hæreditati acceſſerit, vt hæres quartam partem habere poſſit, quamuis legatarijs integra legata ſoluerit. quia nihilominus hęres quartam partem, & ſic prædictos 25. aureos ex dictis legatis detrahere poterit, d. §. quantitas. E contrà ſi teſtator habens in bonis centum aureos, ſeptuagintaquinque legauit, quamuis poſtea poſt
2 mortem teſtatoris ante aditam hæreditatem, bona defuncti, incendio fortè, ruina, naufragio, aut morte ſeruorum, in tantùm decreuerint, vt in vniuerſis bonis non amplius quàm ſeptuagintaquinque aurei reliqui ſint, vel etiam minus, legatarijs ſolida legata nihilominus ſoluenda erunt, d. §. ex diuerſo. Nec hæredi hęc res damnoſa erit, cùm ei liberum ſit hæreditatem adire, vel non; quæ res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum hærede de aliqua legati portione paciſci, ita quod ſi non ex l. falcidia, ſaltem ex pacto hæres ex legatis aliquid conſequi poterit, d. §. ex diuerſo in fine & d. l. 73. ff. eodem.

SVMMARIVM.

1 *Prius deducitur æs alienum, quàm ratio legis falcidiæ habeatur.*
2 *Deducitur etiam, quod defunctus hæredi debuit.*
3 *Impenſa funeris.*
4 *Pretia ſeruorum in teſtamento manumiſſorum.*
5 *Detractio falcidiæ qualiter facienda ſit.*
6 *In quibus caſibus lex falcidia locum non habeat.*

§. Cum autem & fin.

Quæ ſint deducenda antequam ratio legis falcidiæ habeatur.

1 ANtequam legis falcidię ratio habeatur, deducendum eſt ante omnia æs alienum ſi aliquod in hæreditate adeſt, §. cum ante hoc titu. id enim ſolum in bonis noſtris eſſe dicitur, quod deducto ære alieno ſupereſt. l. ſubſignatum 39. §. 1. ff. de verb. ſignificat. atque id etiam deducitur, quod defunctus hæredi debuit, l. 6. C.
2 eodem, niſi teſtator hanc deductionem prohibuerit, l. 12. ff. eodem.
Secundò impenſa funeris, & monumenti, d.
3 §. cùm autem ſecundum qualitatem perſonæ, & patrimonij quantitatem facta, l. 12. §. pen. & 14. §. hęc actio, ff. de religioſ. & ſumpt. funer.
Tertiò, pretia ſeruorum in teſtamento manumiſſorum, d. §. cum autem. His omnibus poſtea
4 ex hęreditate defuncti deductis, in reliquo quod ſupereſt, ita legis falcidię ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud hæredem maneat, tres uerò reliquæ partes inter legatarios diſtribuantur, non quidẽ æqualiter, ſed pro rata portione eius, quod cuiuſque legatariorum legatum fuerit, d. §. cum autem. Fingamus, itaque quadringentos aureos eſſe legatos, & quantitatem patrimonij deducto ære alieno, funeris impenſa, & pretio ſeruorum manumiſſorum, ſimiliter quadringentos eſſe; hæres quartam partem, & ſic centum aureos detrahit, reliquos trecentos legatarij conſequuntur tex. eſt in §. fin. hoc tit. & in l. in quantitate, §. fin. ff. eodem. Rurſus ponamus eum, qui quadringentos aureos in bonis habet, legaſſe trecentos & quinquaginta. hæres in hoc caſu primùm detrahet octauam, hoc eſt, quinquaginta aureos,
5 qui ex quadringentis ſuperſunt, & octauam partem faciunt, d. §. fina. & d. l. in quantitate, §. fina. deinde à ſingulis legatarijs pro rata & portione eius quod cuiq; eorum legatum fuerit, alia quinquaginta detrahet, & ſic in totum, centum, quæ eſt quarta pars bonorum ipſius defuncti. Item ponamus, teſtatorem, cùm haberet ſolum quadringentos aureos, legaſſe quingentos. hic ante omnia quinta debet detrahi pars, hoc eſt centũ, quos teſtator in bonis non habet, licet legauerit, deinde quarta pars ex quadringentis, quę in hęreditate uerè ſuperſunt, & ſic centum, quæ eſt quarta pars quadringentorum, ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt deinde quod ex bonis apud hęredem remanere oportet, d. §. fin.

In quibus caſibus lex falcidia ceſſet.

CEſſat lex falcidia, primo ſi teſtator eius detractionem prohibuit Auth. ſed cum teſtator, C. eodẽ, & ratio eſt, quia licet olim hærede repudiante teſtamenta infirmarentur, hodie tamen ſi hæres repudiet propter falcidię prohibitionem, teſtamentum non vitiatur, ſed hęreditas defertur reliquis in teſtamẽto ſcriptis, ſiue legatarij ſint, ſiue fideicommiſſarij, & illorũ aditione teſtamentum confirmatur, ita tenet

Bart.

Bart. in l. nemo poteſt, ff. de legat. 1. & quòd iſta ratio ſit vera & communis, teſtatur Corn. in d. Auth. ſed cum teſtator & Ferdin. Vaſq. de ſucceſ. creat. §. 8. nu. 1. & 2.

6 Secundò, ceſſat ſi hæres integra legata non per errorem facti ſoluerit, l. error. 9. C. eo.

Tertiò, in teſtamento militis falcidia non detrahitur, l. 7. C. eod.

Quartò, ſi hæres teſtatori, vel legatario promiſerit ſe integra legata ſoluturum, amplius detrahere non poteſt, l. vlt. C. eo.

Quintò ſi æs alienum exhauriat facultates defuncti, l. ſucceſſores, 16. C. eo.

Sextò, ſi hęres inuentarium non fecerit, l. vlt. §. ſin autem, C. de iur. delib. Auth. ſi vero de hæred. & falcid. & eſt communis opinio ſecundum Alexand. in l. prima, §. quod vulgo, ff. ad l. falcid. & per Andr. Gail. lib. 2. pract. obſeruat. obſeruat. 138. numero primo, idque propter pręſumptam fraudem, & malitiam, quaſi omiſſo inuentario tantum ſubtraxerit, quantum valet falcidia.

Septimò in dote prælegata, l. cùm dotem 57. ff. eod.

Octauò, in legatis relictis ad pias cauſas Auth. ſimiliter, C. ad l. falcid. & ibi communiter Doct. idem dicendum eſt de legato dotis, vel pro virginibus maritandis, vt ſcilicet, non ſubiaceat falcidię Angel. in l. cum is, §. ſimiliter, ff. de cond. indeb. dummodo relictum ſit pauperi, ſecus, ſi diuiti, Boer. deciſ. 94. num. 2. & Craſſ. §. falcidia, quęſt. 7. ſed quæro, ſi Eccleſia hęres inſtituta ſit, núquid falcidiam de legatò alieri Eccleſiæ relicto detrahere poſſit? Abb. in capitu. in pręſentia extra de probat. exiſtimat detractioni locum eſſe, communem dicit Vincent. Herculan. in l. marcellus, ff. ad Senat. conſul. Trebellia. contrarium tenet Roman. in d. Auth. ſimiliter, C. ad l. falcid. communem dicit Barbat. conſil. 15. vol. 3. & ueriorè Alexand. & Iaſ. in dicta l. marcellus, & ratio eſt, quia lex generaliter loquens compræhendit omnes perſonas priuilegiatas, ſi non ſint ſpecialiter priuilegiatæ Craſſ. dicto §. falcidia quæſtio. tertia, in fine.

Nonò, & ultimo ceſſat, in ea re quæ ita relicta eſt ne alienetur, ſed maneat apud hęredes legata ſi, Auth. ſed & in ea re. C. eo.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit fideicommiſſum.*
3 *Vnde dictum ſit fideicommiſſum, & eius origo.*
4 *Quare fideicommiſſa introducta ſint.*
5 *Quotuplex ſit fideicommiſſum.*

DE FIDEICOMMISSARIIS Hæreditatibus & ad S. C. Trebell.

Titulus XXIII.

In Principium Tituli.

CVm hactenus dictum ſit de primo modo acquirendę hæreditatis ex teſtamento, directa via ſcilicet, nec non de legatis, quæ veteri iure acceſſiones teſtamentorúm erant, & nunc etiam in teſtamento relicta, teſtamenti pars appellantur, rectè, & iuſto ordine alterum membrum aequirendę hæreditatis obliqua via & per
1 fideicommiſſum ſubijcitur, & ſic tit. de fideicommiſſar. hæredit. cum quo concordat tit. C. de fideicommiſſ. & ff. ad S. C. Trebell.

Quid ſit fideicommiſſum.

2 FIdeicommiſſum eſt ſubſtitutio per quam imponitur onus hæredi, vt hæreditatem alieri reſtituat, §. in primis, & §. ſed quia hoc titul.

Vnde dictum ſit fideicommiſſum.

FIdeicommiſſum à fide hęredis dictum eſt, vt hic in principio tituli, quia in eo fides hęredis eligebatur, cum à teſtatore de reſtituenda hęreditate grauaretur, ſiue gratioſe, ſiue rigoroſe, ſiue etiam ſub pœna, vnde & hæres fidei-
3 commiſſo grauatus fiduciarius vocabatur, l. ſi poſtulante in fine, ff ad S. C. Trebell.

Origo fideicommiſſorum.

OLim fideicommiſſa erant infirma, quia nemo inuitus cogebatur pręſtare, aut reſtituere id, de quo rogatus erat, ſed ſolum ex fide & pudore, ac mera liberalitate hęredis, pręſtabantur. Deinde multi fidem fallere, & ultimam teſtatoris uoluntatem fraudare non uerebantur, nam facile contemnebant officium illud ad quod nullo modo ſe compelli poſſe intelligebant. Primus fuit Auguſtus Imper. qui fideicómiſſa, ad iuris neceſſitatem traduxit, iuſſit. n. conſulibus, auctoritatem ſuā interponere, quod quia iuſtum viſum fuit, & populare erat; paulatim in aſsiduam iuriſdictionem conuerſum fuit, tantuſque eorum fauor factus, vt etiam pręior proprius crearetur, qui de fideicommiſsis ius diceret, quem fideicommiſſarium appellarunt, ut hic in principio & in l. 2. §. diuus deinde Auguſtus, ff. de orig. iur.

Quare introducta ſint fideicommiſſa.

4 IVre ciuili fideicommiſſa introducta ſunt, vt defunctorum volútates facilius exitú habeãt, nam cú directò poſt tempus pubertatis, & aditæ hęreditatis, ab inſtituto hæreditatem auferre, & alieri dare non poſſent, inuentum fuit, ut id per uiam fideicommiſsi facere ualeant Curt. in Rubr. C. de impub. & alijs ſubſtitut.

Quotuplex ſit fideicommiſſum.

5 FIdeicómiſſum duplex eſt. Vniuerſale, & particulare, §. fin. hoc tit. vniuerſale dicitur, quū vniuerſum patrimoniú per interpoſitam perſonam alicui relinquitur; & de hoc habemus hic in titu. noſtro. Particulare, quū relinquitur ex hęreditate res aliqua particularis, vt ſeruus, fundus, & ſimilia, & de hoc uidebimus in tit. ſeq.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Fideicommiſſa aut ab inteſtato, aut ex teſtamento, relinquuntur.*
2 *Ab inteſtato qualiter relinquantur.*
3 *Ex teſtamento qualiter relinquantur.*
4 *Fideicommiſſa & purè & in diem, & ſub conditione relinquuntur.*
5 *Fideicommiſſum purum cedit à die mortis & ad hæredes tranſmittitur.*
6 *Fideicommiſſa in diem, quando cedere dicantur & quomodo ad hæredes tranſmittantur.*
7 *Fideicommiſſum conditionale, quando cedere dicatur.*
8 *An conditionale fideicommiſſum pendente conditione tranſmittatur.*
9 *In quibus caſibus ſubintelligatur tacita conditio ſi ſine liberis, & in quibus non, late examinatur, & nu. 10. 11. & 12.*

§. In primis, & §. præterea.

Fideicommiſſa qualiter relinquantur.

1 FIdeicommiſſa relinqui ſolent, aut ab inteſtato, aut ex teſtamento. Ab inteſtato valent fideicommiſſa relicta in codicillis teſtamento non confirmatis.§ præterea, hoc titulo, ſiue etiam relinquantur in epiſtola, lege vigeſimaſecunda, Codice de fideicommiſſ. quæ epiſtola parum differt à codicillis, cum codicillus nihil aliud ſit, quam breuis epiſtola, & ſi quæ differentia reperitur illa eſt in modo, ſeu forma ſcribendi, ſiue conficiendi. nam ſi aliquis relinquit ſimpliciter, codicillatur: ſi mittit voluntatem ſuam ad alium in formam epiſtolæ ſimiliter codicillatur, per epiſtolam tamen leg. epiſtolam.ff.ad Senatuſconſult. Trebellian. At in effectu nulla eſt differentia; nam & in epiſtola teſtes adhiberi debent, dicta lege vigeſimaſecunda, Codice de fideicommiſſ. appellaturque hæc epiſtola fideicommiſſaria, in lege cum hæredes, Codice qui teſtamenta facere poſſunt. Ideo etiam quinque teſtibus debet eſſe ſubſcripta, alias nullius eſt momenti, gloſſ. in lege prima, Codice de codicill. in verbo literas. Ceterum literæ, quibus animi affectus exprimitur, vel hæreditas promittitur non obtinent vim codicillorum, lege literæ.ff.de codicillis. Item ab inteſta-
2 to relinquuntur fideicommiſſa, quando moriēs nullo condito teſtamento rogat hæredem, qui ab inteſtato per legem ad ſucceſſionem vocatur ut hæreditatem alteri reſtituat, poteſtque talis hæres ab inteſtato cogi per fideicommiſſarium, vt adeat, & ei hæreditatem reſtituat, ſibi retenta quarta Trebellianica, de qua inferius videbimus, dicto §. præterea. Ex teſtō relinquuntur fideicommiſſa, ſi hæres inſtitutus in teſtamento, grauetur reſtituere hæreditatem, §. in primis, hoc tit. Idem eſt, ſi grauetur codicillis teſtamen-
3 to confirmatis, nam codicilli ad teſtamentum quocunque tempore factum ita pertinent, vt robur ab eo accipiant ſiue ſequantur teſtamentum, ſiue etiam præcedant, niſi fuerint reuocati § non tantum infra de codicill. intellige de teſtamento, quod de iure ſubſiſtit, non ex eo teſtamento, quod ſit nullum ratione ſolemnitatis omiſſæ, quia tunc fideicommiſſum peti non poteſt niſi ſuccedentes ab inteſtato rogati probentur, ut dicit text. in lege vigeſimanona, Codice de fideicommiſſ. nam tunc teſtamentum conuertitur in codicillos, prout vertitur etiam ſi adſit clauſula codicillaris, quo caſu cenſentur quoque rogati uenientes ab inteſtato hæreditatem per fideicommiſſum reſtituere ei, quo in ipſa vltima voluntate ad codicillos redacta, inſtitutus eſt, leg. Scæuola.ff.ad Senatuſconſult. Trebellia. Myſinger. conſilio nonageſimoſexto, numero quinto, & ſeptimo.

Secundò, fideicommiſſa etiam relinqui ſo-
4 lent, aut purè, aut in diem, aut ſub conditione. dicto §. in primis: hæc enim vt obligationum cauſæ ſunt, lege obligationum in principio.ff.de action.& obligat. ſic etiam ſunt cauſæ fideicommiſſorum, & quia ex hac diuiſione maximè ius tranſmiſſionis emergit, ideo uidendum eſt, quo modo fideicommiſſum cedat in his omnib. ſpeciebus. Cedere eſt incipere deberi. leg. cedere diem.ff.de verborum ſignificat. Modo in fideicommiſſis puris, quamuis regula ſit, quòd omnia, quæ in teſtamentis, ſine die, vel conditione aſcribuntur, ex die aditæ hæreditatis præſtentur lege omnia, trigeſimaſecunda in principio ff. de legatis ſecundo, attamen fideicommiſſum purum cedit à die mortis, licet olim cederet ab apertis tm̄ tabulis, lege vnica in principio, C. de
5 caduc. tollend. indeque eſt, quòd tranſmittitur ad heredes etiam ante reſtitutionem ſibi factam lege tertia, Codice de fideicommiſſ. ſitque iſta tranſmiſſio tacitè, id eſt, ipſo iure, lege ſi ita legatum, ſexageſimaoctaua. §. primo.ff. de legatis primo, & hoc intelligitur etiam ſi fideicommiſſarius moriatur antequam hæres grauatus adeat hæreditatem, lege quidam ita, vigeſima quinta in principio.ff. ad Senatuſconſult. Trebellian. qui text. licet loquatur de fideicommiſſo uniuerſali, dum facit mentionem de hæreditate, tamen procedit etiam in fideicommiſſo particulari, de quo nulla poteſt eſſe dubitatio, cum comparetur legato, quod a morte teſtatoris, etiam ante aditam hæreditatem, tranſit recta uia in legatarium, & ideo eo mortuo, tranſit etiam ad ſuos hæredes.l. vlt. C. quando dies legat. cedat. Bart. in l. cum filioſamiliàs.ff.de legat.primo. Nec obſtat, ſi dicatur, quòd hęreditas non adita non tranſmittitur.l.vnica.§.in nouiſſimo.C.de cadu.tollen.l. quoniam ſororem. C.de iur.delib. quia diuerſa eſt ratio, quandoquidem, hæres ante aditam hæreditatem, nullum ius in ea habet.l.pretia rerum.ff.ad l.Falcid. ideo nimirum eſt, ſi tranſmittere non poteſt, ſed fideicommiſſarius etiā ante reſtitutionem hēt ius quoddā perfectum in bonis, quia hēt actionē, ex teſtō cōtra hēdē differētē adire, nā eū cōpellere

poteſt ut adeat, & poſtquam adiuit, poteſt eundem conuenire, ut aditam ſibi reſtituat, §. reſtituta & §. ſed ſi recuſabat hoc titu. propterea rectè hanc actionem ſibi competentem tranſmittere poteſt ſecundum tex. in l. unica, C. ut actio ab hęred. & contra hęred. qui text. loquitur de tranſmiſsione actionis, & in l. non ſolum, ff. de reſtitut. in integr. qui loquitur de tranſmiſsione iuris competentis ex officio iudicis.

Secundò, in fideicommiſſis relictis in diem, quia non vnius generis ſunt, diſtinguendum eſt. Nam aut ſub die certa relinquuntur, aut ſub die incerta. Si dies certus ſit, cedit ſtatim a morte defuncti eadem ratione qua pura cedere ſolent dict. l. vnica, §. primo, C. de caduc. tollend. l. vigeſimaſexta, ff. de vſu & vſufruct. legat. obligatio enim præſens eſt, licet ſolutio dilata ſit, vt de ſtipulationibus in diem ait Iuriſconſult. in l. quadrageſimaſexta, ff. de verbor. obligatio. ideo quod dicitur in l. quadrageſimaprima, ff. de verbor. obligatio. per diei adiectionem præſenti die non deberi, intelligitur non deberi cum effectu, ideſt, quo ad exactionem & ſolutionem. Sed ſi dies reſti-
6 tuendi fideicommiſſum ſit incertus, non cedit, ante diem euenientem, vnde fit quod ſi fideicommiſſarius ante decedat, quam veniat dies, ad eius hæredem non tranſmittit, quia non venit dies eo viuo, l. prima, §. dies autem, ff. de conditio. & demonſtrat. ratio differentiæ inter fideicommiſſum diei certi, & incerti, hæc eſt, quia ex illo, certum eſt, diem euenturum, l. ſexageſimaoctaua, §. primo, ff. de legat. primo, ex hoc autem non item, poteſt enim non venire dies incertus ſicut & conditio, ideo dies incertus conditio appellatur, l. talis ſcriptura trigeſima, ff. de legat. primo, & conditionem facere dicitur, l. dies incertus 74. ff. de condit. & demonſtrat. & hæc de fideicommiſſis puris & in diem.

Nunc tertio loco de fideicommiſſis ſub conditione, quæ fiunt, quando in futurum euentum ſuſpenduntur, videndum eſt, & hoc frequenter ſub illa conditione poſt mortem, in qua dies eſt certus, nempe mortis, ſed incertus, quando, & ideo eſt fideicommiſſum conditionale gloſſ. in l. omnibus, ff. de regul. iur. Bartol. in l. hæres meus, ff. de conditio. & demonſtrat. vbi Caſtrenſ. communem dicit, & Gomez. var. reſolut. tom. ſecundo, capitulo vndecimo, numero trigeſimoprimo. ex quo ſequitur, quod non oritur obligatio vel actio antequam tempus moriendi veniat. Alia eſt conditio frequens quæ in fideicommiſſis fieri ſolet, nempe, ſi ſine filijs deceſſerit de qua loquitur, l. in perſonam vigeſimaprima, C. de fideicommiſſ. & huiuſmodi fideicommiſſum conditionale a die
7 conditionis cedit, l. vnica, §. ſin autem ſub conditione, C. de caduc. tollend. a quo tempore etiam defertur, l. ſi ita ſcriptum quadrageſimaſexta, §. primo, ff. de legat. ſecundo. Neque tamen ſimpliciter hoc intelligi debet, nam ſi conditio euenerit ante mortem teſtatoris, vertetur in purum fideicommiſſum, l. ſi iam facta vndecima ff. de conditio. & demonſtratio. eſſe autem quaſdam conditiones eius naturæ, vt viuo teſtatore impleri poſsint, perſpicuum eſt ex l. ſecunda, ff. de conditio. demonſtratio. Quinimo eius generis quædam ſunt, quæ non niſi viuo eo impleri poſſunt, l. conditionum nonageſima ff. eod. titu. de conditio. & demonſtratio. Igitur adueniente conditione, tranſmittitur etiam ad hæredem qui non ſit in rerum natura tunc temporis cum dies ceſſit, hoc deciditur in dict. l. in perſonam uigeſimaprima. Sed an interim, dum pendet conditio, fideicommiſſum tranſmitti poſsit, videndum eſt, exempli gratia, teſtator inſtituit hæredem Titium, eiusque fidei commiſsit, vt poſt mortem ſuam, ſeu ſi ſine liberis decederet, reſtituat hæreditatem Sempronio, moritur Sempronius fideicommiſſarius ante Titium hæredem inſtitutum. Quæritur hoc caſu, an fideicommiſſarius ipſe, ius fideicommiſsi & ſpem iſtam ſuccedendi tranſmittat ad hęredes ſuos. Duo caſus ſunt conſiderandi.

Primus caſus eſt, quando ſubſtitutus eſt extraneus filio teſtatoris, & tunc dubium non eſt tranſmiſsioni locum non eſſe, ſed fideicommiſſum extingui, l. vnica, §. ſin autem, C. de caduc. tollend. & ratio eſt, quia tale fideicommiſſum eſt conditionale, videlicet, quatenus fideicommiſſarius in viuis ſit poſt mortem hæredis grauati, l. ſecunda, ff. Quando dies legat. cedat & ita tenent omnes, vt teſtatur Gomez. var. reſolut. tom. primo, capitulo quinto, numero nono, & Andr. Gail. pract. obſeruat. libro ſecundo, cap. 132. in principio.

Secundus caſus eſt, quando fideicommiſſarius eſt de deſcendentibus, & in hoc eſt diſſenſio inter Doctor. ſed magis communis opinio eſt, quod etiam iſto caſu fideicommiſſum extinguatur, & non tranſmittatur ad liberos deſcendentes etiam ex potentia ſanguinis, ideo ſi pater duos filios inſtituat, & quandocunque ſine filijs deceſſerint inuicem ſubſtituat; & vnus ex illis deceſſerit cum filijs, alter poſtea ſine filijs, filij alterius fratris prædefuncti, non vocantur iure fideicommiſsi, ſed ab inteſtato ita tenet gloſſ. in l. vnica, C. de his qui ante apert. tabul. communem dicit Ripa in l. hæredes mei, §. cum ita, ff. ad Trebellia. numero quinquageſimonono, & ſexto Gomez. dict. capitulo quinto, numero nono, & hanc tanquam communem iudicando ſecutus eſt Boer. Deciſione 354. numero decimotertio: intellige niſi conſtaret de mente teſtatoris quid voluerit transferri, quę uoluntas etiam ex coniecturis colligi poteſt, ut tradit Pariſ. dicens communem in conſilio quinto, numero decimoquarto, & conſilio quinquageſimo, numero decimoſexto, uolum. tertio, dummodo coniecturæ non extrinſecus, ſed ex ipſis uerbis teſtamenti colligantur, Bald. in dict. l. unica & eſt communis opinio. Quæ autem ſint iſtę coniecturę, ex quibus colligi poſsit quod teſtator uoluerit conditionale fideicommiſſum tranſmitti, plures enumerantur per Mantic. nunc Sanctę Romanę Eccleſię Cardinalem meritiſsimum in ſuo tract. de coniect. vltim. uolunt. libro undecimo,

titulo

tiulo uigeſimo, & per Craſſ. in §. fideicommiſ-
ſum quæſtio. ultim. nonnullas ex quibus reaſ-
ſumit & nouiſsimè Alexander Trentacinquius
in ſuo tract. de ſubſt. par. quarta, capit. 14. num.
ſeptimo, quarum ea præcipua eſt, cum facta ſub-
ſtitutione inter deſcendentes, illis ſine filijs de-
cedentibus ſubſtitutus eſt extraneus, ea ratione,
quia teſtator magis præſumitur dilexiſſe nepo-
tes ſuos, quàm extraneos. An autem in tranſuer-
ſalibus & extraneis, vt in primo caſu ſit locus
tranſmiſſioni ex coniecturis, uidendus eſt Cæ-
phalus, conſilio 134. numero ſexto, libro
primo, qui dicit communem opinionem eſſe
quòd non; quamuis hoc neget Ioſeph. Ludouic.
Deciſ. Peruſin. 102. par. ſecunda, numero octa-
uo, dicens coniecturas magis operari in deſcen-
dentibus. Ad vnum animaduertendum eſt, quod
hæc conditio, ſi ſine liberis, etiamſi expreſſa non
ſit, quandoque nihilominus ſubintelligitur. Quã-
do ſcilicet, grauati ſunt deſcendentes à teſtatore
reſtituere hæreditatem poſt mortem ſuam, nam
intelliguntur grauati, ſi deceſſerint ſine filijs vel
deſcendentibus text. eſt in l. cum acutiſſimi tri-
9 geſima, C. de fideicommiſſ. quem Doctores ibi
valde commendant: & ratio ſumitur ex conie-
ctura pietatis, quæ reſolutionem fideicommiſſi
inducit ſub conditione ſi liberi ſuperſint, non e-
nim eſt veriſimile, quod pater alios ſubſtituiſſet,
ſi de nepotibus poſtea ſuſceptis cogitaſſet, & ſic
fauore liberorum & poſteritatis, quod verbis
non eſt expreſſum a lege præſumitur, prout &
in alijs caſibus vt in l. ſi vnquam, C. de reuocand.
donat. Sic ſi recipiam emphiteuſim pro me, &
me mortuo, pro fratre meo, ſi poſtea habeam fi-
lios, præſumptio naturalis affectionis efficit, vt
frater non habeat emphiteuſim, ſed mei filij, ita
pulchrè dixit Sicardus in dict. l. cum acutiſſimi,
C. de fideicommiſſ. nec ſolum hoc locum ha-
bet, quando aſcendẽs paternus fideicommiſſum
iniungit, ſed etiam quando a matre, vel alio a-
ſcendente materno iniungitur argumento l. fu-
rioſæ, ff. de curat. furioſ. Sed quæro quid ſi deſcen-
dens grauet aſcendentem, vt poſt mortem ſuam
alicui hæreditatem reſtituat, an ſubintelligatur
hæc tacita conditio? Videretur dicendum idem
ius eſſe, eo quia ferè æqualis eſt ſucceſſio libero-
rum & parentum, l. nam & ſi parentibus, ff.
de inoffic. teſtament. in contrarium tamen eſt
communis opinio, teſte Socino in l. cum auus,
10 ff. de conditio. & demonſtrat. numero decimo-
quinto & decimoſexto, & ratio eſt, quia ſucceſ-
ſio liberorum in bonis parentum eſt propria &
naturalis, cum deſcendat in eos ex voto paren-
tum. At ſucceſſio parentum in bonis liberorum
aſcendit contra commune votum dictis iuribus.
Ideo mirum non eſt ſi in hoc non ſubintelliga-
tur hæc tacita conditio. Idem & multo magis
dicendum eſt in fratribus aut alijs poſt mortem
ſuam grauatis reſtituere, quia ſi in aſcendente
grauato poſt mortem, non ſubauditur talis con-
ditio, a fortiori nec in fratre, cuius ſucceſſio re-
motior eſt, argumento text. in Authent. ceſſante,
C. de legit. hæred. ita tenet Socin. in dict. l. cum
auus. Decius in l. generaliter, §. cum autem & ibi
Iaſ. in ſeptima limitat. C. de inſtitutio. & ſubſti-
tutio. & eſt communis teſte Mantica de conie-
ctur. vltim. voluntat. libro decimo, titulo octa-
uo, numero vigeſimoquinto. Sed quid, ſi filius
& extraneus ſint inſtituti & grauati reſtituere,
an coniectura pietatis locum habeat. Dicen-
dum eſt, coniecturam admitti in perſona filij,
11 non in perſona extranei, nec obſtat Regula l.
iam hoc iure, ff. de vulgar. & pupillar. quod
vna, ſcilicet; diſpoſitio reſpiciens plura deter-
minabilia, debeat pariſormiter determinare,
quia hic non eſt vna ſola diſpoſitio, ſed diuerſæ
ſunt, l. ſeptuageſimaoctaua, §. Caio, ff. ad Sena-
tuſconſult. Trebellia. & l. fin. §. filium, ff. de le-
gat. ſecundo, vbi rogatus reſtituere duobus, eo
mortuo, competit fideicommiſſi petitio pro par-
te, mirum igitur non eſt, ſi determinatio vtriuſ-
que diſpoſitionis non ſit conformis, vide Decia-
num, conſilio ſexageſimo, volum. tertio, nu-
mero ſexto, cum ſequentibus qui conſuluit
quando ſunt inſtituti aſcendentes, & deſcen-
dentes. Sed quid ſi duo filij ſint grauati reſtitue-
re hæreditatem alicui tertio, an coniectura pie-
tatis debeat intelligi in perſona vtriuſque ſimul,
ita quod vno mortuo cum liberis fideicommiſ-
ſum euaneſcat & fideicommiſſarius excludatur
etiam a parte & portione alterius, dato quòd ip-
ſe mortuus ſit ſine liberis. Vera opinio eſt quòd
ſic, quia licet interuentu perſonæ extraneæ, plu-
res ſint diſpoſitiones, tamen in perſona filiorum,
vnica eſt diſpoſitio, & quamuis verba ambigua
ſint, & poſſint intelligi in duplici ſenſu, ſcilicet,
diſtributiue, & copulatiue, tamen filiorum ca-
ritas efficit vt pater intelligatur ſubſtituere in
12 defectum vtriuſque copulatiue, l. ſi is qui ducen-
ta, §. vltimo, ff. de rebus dub. l. quamuis, C. de im-
puber. & alijs ſubſtitut. quibus in locis, ex carita-
te eorum, quos teſtator hæredes ſimul inſtituit,
deducitur, quòd ſubſtitutio vulgaris concepta
hoc modo (ſi non fuerint hæredes) intelligitur
ſi neuter fuerit hæres, ſecus eſt, ſi inſtituantur ex-
tranei, nam tunc ſubſtitutus admittitur etiam ſi
vnus tantum deficiat dict. l. ſi is qui ducenta, §.
vltimo. Sed quæro, quid ſi pater inſtituat duos
filios, & alterum grauet ſimpliciter poſt mor-
tem reſtituere hæreditatem, alterum vero gra-
uet ſub expreſſa conditione (ſi ſine liberis deceſ-
ſerit) nunquid dicta conditio ſubintelligatur in
fideicommiſſo ſimpliciter iniuncto, conſuluit.
Cuman. quòd non, vt refert Socin. inter conſilia
Curtij ſenioris conſilio ſecundo, numero pri-
mo. contrariam opinionem defendit Barbat. in
dict. l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſ. vbi e-
tiam ad contraria reſpondet. Maior eſt dubita-
tio, ſi teſtator grauet filium poſt mortem ſuam
reſtituere alicui hæreditatem, qui filius tempore
teſtamenti habeat filios & deſcendentes quos te-
ſtator ſcit & agnoſcit habere, an etiam iſto ca-
ſu ſubintelligatur tacita conditio. Iaſ. in l. gene-
raliter, §. cum autem, C. de inſtitutio. & ſubſti-
tutio. tangit hanc quæſtionem, & tandem de ea
dubius cogitandum relinquit, dicens egere cæ-
ſarea deciſione. Partem negatiuam, quod,
ſcilicet, non ſubintelligatur, & ſubſtitutus
præferatur, tenet Barbat. & Caſtrenſ. in dict. l.
cum acutiſſimi, Socin. in dict. l. cum auus. Ro-

man. conſilio 370. Philip. Dec. in dict. l. generaliter, §. cum autem. Tiraquell. in repet. l. ſi vnquam, C. de reuocand. donat. numero ſexageſſimoictauo, & hanc veriorem, & ſe in iudicando & conſulendo ſecuturum dicit Gomez. var. reſolutionis primo, capitulo quinto, numero trigeſimoſexto, in fine, contrariam ſententiam tenet Cuman. in dict. l. cum auus Ioan. Baptiſt. de Sancto Seuerino Corneus & Lancelot. Dec. in dict. l. generaliter, §. cum autem, qui refert ita conſuluiſſe Marian. Socin. Thomam Docium & alios famoſos Doctores: & hanc magis communem benigniorem & humaniorem dicit Socin. Iun. conſilio 113. numero vigeſimonono, volu. primo, Ruin conſilio 177. & nouiſſimè Michael Craſſ. in §. Fideicommiſſum quæſtio. vigeſimaprima, in fine, niſi aliæ coniecturæ adſint contrariç; quibus hæc conditio tollatur, vt quia nepoti teſtator poſt mortem, reliquit, & alteri hæreditatem reſtituere iuſſit, quo caſu de voluntate teſtatoris ſatis apparet, & ita Florentiæ iudicatum & ſe obtinuiſſe refert Socin. ſen. in l. ſecunda, ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtitut. Quæro adhuc quid ſi grauatus rogatus ſit teſtituere Eccleſiæ vel piæ cauſæ? variatum eſt a Doctoribus, magis tamen placuit, etiam in hoc caſu tacitam huiuſmodi conditionem ſubintelligendam eſſe, quod probat Baldus in dict. l. cum acutiſſimi, vbi Iaſ. communem dicit, Dec. conſilio 391. Socin. iun. 125. numero vigeſimooctauo, libro primo. Ruin. 152. libro ſecundo, Pariſ. octogeſimoſexto, numero ſeptuageſimoquarto, volum. ſecundo. Pinel. in l. tertia, numero vigeſimoſexto, C. de bonis matern. Gomez. dict. capitulo quinto, numero vigeſimooctauo. Vaſq. de ſucceſſ. progreſſ. §. vigeſimoſexto, numero ſexto, Mantic. de coniect. vltim. volunt. libro decimo, titulo ſeptimo, numero tertio, & Craſſ. dict. §. fideicommiſſum, quæſtio. vigeſimaprima, numero quinto. Et hęc, de fideicommiſſis ſub conditione tam expreſſa quam tacita relictis, dicta ſufficiant.

SVMMARIVM.

1 *Semel hæres non poteſt amplius deſinere eſſe hæres.*
2 *Reſtituta hæreditate omnes actiones directo dantur in hæredem reſtituere grauatum.*
3 *Hodie omnes actiones quæ iure ciuili hæredi & in hæredem competunt, transferuntur ex S. C. Trebelliano in fideicommiſſarium.*
4 *Pro rata parte fit actionum communicatio inter hæredem & fideicommiſſarium.*

§. Reſtituta autem hęreditate.

QVia qui iure ciuili ſemel hęres extitit, non
poteſt amplius deſinere eſſe hęres ſecun-
1 dum tex. in l. ait prętor, §. ſed quod, ff. de
minor. & l. ei qui ſoluendo, ff. de hęredib. inſtitu.
Ideo hęres, qui hęreditatem reſtituere rogatus
eſt, hęres nihilominus manet, ita quod omnes
actiones iure ciuili ei & in eum competunt, §. re-
ſtituta hoc titu. Ille vero qui recipit hęreditatem
aliquando hęredis, aliquando legatarij, loco ha-
betur, hęredis, quando fit reſtitutio ex S.C. Tre-
belliano, legatarij, quando ex Pegaſiano, dict. §.
Reſtituta: hodie ſemper loco hęredis, cum vir-
tus Pegaſiani ſit attributa Trebelliano, vt infra
videbimus. Verum omnes actiones quę ipſo iure
in hęredem competunt, transferuntur ex S. C.
Trebelliano in fideicommiſſarium, tanquam eũ
qui eſt loco hęredis, danturque in eum non qui-
2 dem directo, ſed vtiliter, hoc eſt, per quandam
interpretationem, & ſic hęres, hęreditate reſtitu
ta, ipſo iure, creditoribus hęreditarijs tenetur,
quia hęres manet. Cęterum ex S. C. Trebellia-
no omnes actiones, quę iure ciuili hęredi, & in
hęredem competunt, ei & in eum dantur, cui
3 ex fideicommiſſo hęreditas reſtituta eſt, dict. §.
reſtituta hoc titu. & l. prima, ff. ad S. C. Trebell.
pro rata, ſcilicet, & portione quam ipſe fideicom
miſſarius accipit. Vnde ſi hęres omnem hęredi-
tatem reſtituit, omnes etiam actiones ex S. C.
Trebelliano transferuntur ab hęrede in fidei-
commiſſarium, ſi partem, pro rata parte quoque
4 fit actionum communicatio, ita vt in hęredem,
qui reſtituit hęreditatem, directa, in eum vero
cui reſtituta eſt, vtilis actio datur, §. ſed quia in-
fra eod.

SVMMARIVM.

1 *De S. C. Pegaſiano & quare fuerit introductum.*
2 *Pegaſiano S. C. quartam ex fideicommiſſis retinere licebat.*

§. Sed quia hęredes.

SVpra dictum eſt de S. C. Trebelliano, quo
reſtituta hęreditate omnes actiones acti-
uè & paſſiuè in fideicommiſſarium trans-
feruntur tanquam eum qui loco hęredis eſt. Ve-
rum quia hęredes in teſtamento ſcripti, aut to-
tam hęreditatem, aut pene totam, hoc eſt, ſu-
pra dodrantem plerumque rogabantur reſti-
1 tuere, & ob id adire hęreditatem, ob nullum vel
minimum lucrum recuſabant, atque ita fidei-
commiſſa extinguebantur nec Senatuſconſul-
tum Trebellianum aliquid in hoc diſponebat.
Ideo Veſpaſiani temporibus, Pegaſo & Puſio-
ne conſulibus, Senatuſconſult. Pegaſianum fa-
ctum fuit, quo ad exemplum legis Falcidię, hę-
res in teſtamento ſcriptus, & rogatus hęredita-
tem reſtituere perinde quartam partem retine-
2 re poterat, atque ex l. Falcidia ex legatis retinere
conceditur, §. ſed quia hoc titu. ad quod Senatuſ-
conſ. etiam reſpexiſſe Imperatorem noſtrum,
cum fideicommiſſarium, dicit, aliquando legata-
rij loco fuiſſe habitum, ſuperiori, §. adnotaui-
mus.

SVMMARIVM.

1 *Ex Senatuſconſult. Pegaſiano hæres quartam retinens, ſolus etiam hæreditaria onera ſuſtinet.*
2 *Legatarius partiarius quis dicatur.*
3 *Stipulationes de communicandis commodis & incommodis.*

§. Poſt quod Senatuſconſultum.

FActo Senatuſc. Pegaſiano, quo hæres quar-
1 tam partem hæreditatis retinere poterat,
ſolus etiam onera hæreditaria ſuſtinebat, &
fideicommiſſarius legatarij partiarij loco erat, §.
poſt quod Senatuſconſultum, hoc titu. legatarius
2 partiarius eſt, cui pars hæreditatis legata eſt. Ideo
ſicut is cui pars hęreditaria legata eſt, eam abſque
onere & incommodo ſuſcipit, l. ſi quis ſeruum. §.
ult. ff. de legat. 2. ita & fideicommiſſarius recipie-
bat ſuam partem fideicommiſſo ſibi relictã abſq;
aliquo onere. Vnde neceſſe erat, ut quæ ſtipula-
tiones inter hæredem & partiarium legatarium
interponi ſolebant, eædem interponerentur in-
ter eum, qui ex fideicommiſſo recipit hæredita-
tem, & hæredem: ideſt, vt lucrum & damnum hę
reditarium pro rata parte inter eos commune eſ
ſet. d. §. poſt quod Senatuſconſ. & ſic poſt Senatuſ
conſult. Pegaſianum ſolus hæres onera hæredita
ria ſuſtinebat, niſi ſtipulationes interueniſſent de
communicandis commodis & incommodis, q̃
3 ſtipulationes dicebantur partis & pro parte. Et ſi
quis diceret, ad quid? cum Senatuſconſ. Trebelliano
cautum ſit, vt omnes actiones, quæ hæredi-
ſcripto competunt, in fideicommiſſarium vtili-
ter transferantur? Reſpondeo ob quartæ partis
retentionem ex Senatuſc. Pegaſiano, hoc rurſus
immutatum fuiſſe, ideo eiuſdem Pegaſiani Sena
tuſconſ. auxilio opus fuit.

SVMMARIVM.

1 *Trebelliano Senatuſconſul. quando locus eſſet.*
2 *Quando locus eſſet Pegaſiano.*
3 *Stipulationes emptæ & venditæ.*
4 *Fideicommiſſarius adire coactus ab omni onere liber erat.*

§. Ergo ſi quidem.

RElato Senatuſconſult. Trebelliano, & Pe-
gaſiano, nunc quando Trebelliano, item
quando Pegaſiano locus ſit, recenſet. &
1 aliqua inſuper ad Pegaſianum pertinẽtia refert.
Si igitur non minus quam dodrantem hæredita-
tis ſcriptus hæres rogatus ſit reſtituere, ita ut nul
lius quartæ deductione opus ſit; tunc ex Sena-
tuſconſ. Trebelliano reſtituebatur hæreditas, &
actiones pro rata inter hæredem & fideicommiſ
ſarium diuidebantur. §. ergo ſi quidem, hoc tit. At
ſi plus quàm dodrantem, vel etiam totam hæredi
tatem reſtituere rogatus eſſet; tunc locus erat Pe
2 gaſiano, & hæres, qui ſemel adierat, uniuerſa onę
ra hæreditaria ſuſtinebat, ſiue quartam retinue-
rit, ſiue retinere noluerit. d. §. ergo, ſi quidem. Ve-
rum bene eſt, quòd quarta retenta, ei ſuccurreba
tur per ſtipulationes partis, & pro parte, de qui-
bus ſuperiori §. diximus, vel tota reſtituta, per ſti-
pulationes emptæ & venditæ hæreditatis, de qui-
3 bus hic, & ſi fortè recuſaſſet ſcriptus hæres adire
hæreditatem ob id quod diceret ſibi ſuſpectam,
eodem Senatuſconſul. Pegaſiano cautum erat,
vt deſiderante id fideicommiſſario, hæres iuſſu
Prætoris cogi poſſet adire, & reſtituere, quo facto
actiones omnes, abſque ſtipulationibus, ei & in
eum transferebãtur, cui hæreditas reſtituta erat,
perinde ac ſi ex Senatuſconſul. Trebelliano reſti-
tuta fuiſſet. d. §. ergo ſi quidem in fine, & ſic hęres
4 nullo commodo aut incommodo afficiebatur,
vtroque Senatuſc. Treb. & Pegaſiano cõcurrẽte,
ſi quidem Pegaſianum ſcriptum hæredem peri-
culo fideicommiſſarij adire cogit; Trebellianum
uerò actiones in fideicommiſſarium transfert.

Quinque ergo fuerunt capita Senatuſconſult. Pegaſiani.

Primum, quòd hæres quartam retinere poſſet, & de hoc diximus in §. ſed quia hæredes.

Secundum, quòd ſolus onera hæreditaria ſuſtinebat, & de hoc in §. poſt quod Senatuſconſ.

Tertium, quòd retenta quarta, ſtipulationes de oneribus & commodis hęreditarijs interponi poterant inter hæredem & fideicommiſſarium, de quo in §. ergo ſi quidem.

Quartum, quòd ſi rogatus nolebat retinere quartam, ſed totam & integram hæreditatem reſtituere, tunc emptæ & uenditæ ſtipulationes interponi debebant.

Quintum, & vltimum, quòd ſi hæres ſcriptus recuſaſſet adire, & fideicommiſſarius poſtularet, vt adiret, iuſſu Prætoris cogi poterat ad adeundũ, nullaque ſtipulatione interueniente ſecurus efficiebatur, omneſque actiones in fideicommiſſarium transferebantur.

SVMMARIVM.

1 *Transfuſio Pegaſiani Senatuſconſult. in Trebellianum.*
2 *Hæres fideicommiſſo grauatus ſemper quartam ſibi retinet.*
3 *Actiones inter hæredem & fideicommiſſariũ pro rata diuiduntur.*
4 *Differentia inter Falcidiam, & Trebellianicam.*

§. Sed quia ſtipulationes, & §. ſi verò.

QVia ſtipulationes, quæ ex Senatuſconſ. Pe-
gaſiano deſcendebant captioſæ erant, &
multis difficultatib. ſuppoſitæ; Ideo explo
ſo Senatuſconſulto Pegaſiano, ad Trebellianũ
omnis fideicommiſſorum auctoritas per Iuſtinia
1 num noſtrum, approbata ſimplicitate, redacta
fuit, quo fit, ut hodie fideicommiſſaria hæreditas
reſtituatur ex Senatuſconſul. Treb. quartamque
ſibi hæres retineat, quam non Pegaſianam, ſed
Trebellianam, tametſi ex Senatuſcon. Pegaſiano
primum fuerit inducta, appellemus. §. ſed quia ſti-
pulationes, hoc tit. & hoc ſiue habeat quartã hæ-
res ex uoluntate teſtatoris, aut plus, quo caſu re-
ſtituebatur hæreditas ex Senatuſc. Trebelliano,
ſiue minus quarta, vel etiam nihil penitus, quo ca
ſu reſtituebatur ex Pegaſiano. d. §. ſed quia. Et ſic
hodie poteſt hæres, vel quartam, vel quod deeſt

2 quartę, ex Iuſtiniani auctoritate retinere, hoc eſt,
ex Senatuſconſult. Trebelliano, cum Iuſtinianus
hanc auctoritatem dedit. d. §. ſed quia, hoc titu. Et
ſi fortè per errorem fact. hæres quartam, vel quod
deeſt quartæ non retinuerit, probato errore, ſo-
lutum repetere poteſt, quaſi ex Senatuſconſ. Tre
belliano, d. §. ſed quia, & l. ſi hæres in fine, ff. ad Se-
natuſconſ. Trebell. Ideo autem inquit Imperat.
quaſi ex Senatuſc. Treb. quia Senatuſc. Treb. de
retinenda quarta nihil erat cautum, ſed Iuſtinia-
nus effecit, quòd hæres ex Trebelliano quartam
retineret: omneſque actiones, omiſſis ſtipulatio-
nibus à Pegaſiano Senatuſc. introductis, pro ra-
ta & portione, tam in hæredem, quā in fideicom-
3 miſſarium competunt, d. §. ſed quia, & ſic Trebel
lianica quota hæreditatis non bonorum dicitur,
cum omnes actiones tam actiuè quam paſſiuè di
uidantur inter ipſum grauatum, & fideicommiſ-
ſarium pro ſuis partibus, ita communiter ſeruari
dicit Corneus in l. & ſine, C. ad Senatuſcon. Tre
bellian. & indubitatum iuris principium præcipit
Emanuel à Coſta in cap. ſi pater, extra de teſtam.
verbo, Trebellianicæ nu. 1. & in hoc differt Tre-
4 bellianica à Falcidia; nam falcidia retenta, nullas
hæres excipit actiones, cum in ponenda ratione
legis falcidiæ, ante deducatur æs alienum, vt in tit.
de l. falcid. ſupra expoſitum eſt, quòd ſi hæres ro-
gatus totam hæreditatem ſponte reſtituerit, omiſ
ſis ſtipulationibus emptæ & uenditæ hæreditatis,
ex Senatuſconſ. Trebelliano, omnes hæreditariæ
actiones, fideicommiſſario & aduerſus eum com-
petunt. §. ſi verò, hoc tit. & ſi fortè hæreditatem
adire nolit, eo quod ſibi ſuſpecta videatur, non
amplius ex Pegaſiano, ſed ex Trebelliano, poſtu-
lante fideicommiſſario adire cogitur. d. §. ſi verò,

SVMMARIVM.

1 *Quæ de transfuſione Senatuſc. Pegaſiani in Tre-
bellianum dicta ſunt, eadem locum habent, ſiue
tota hæreditas, ſiue pars reſtituatur.*
2 *Sicut vniuerſalis fideicommiſſarius poteſt cogere
hæredem, ut adeat, ita & is cui pars reſtitui de-
bet.*
3 *Particularis fideicommiſſarius cui pars reſtitui de
bet, coacto hærede ad adeundum totam hæredita-
tem ſuſcipere cogitur, & omnia onera ſubit,*

§. Nihil autem,

QVÆ de transfuſione Senatuſconſult. Pe-
gaſiani in Trebellianum, circa fideicō-
miſſorum reſtitutionem, dicta ſunt, ea-
1 dem locum habent ſiue totam hæreditatem quis
reſtituere cogitur, ſiue eius partem. Ideo, ſicut
fideicommiſſarius vniuerſalis poteſt cogere hære
dem, ſiue ſit hæres aſſis, ſiue partis, vt adeat, & re
ſtituat, ita & is cui pars aſſis, vel partis reſtitui de-
2 bet, poteſt cogere hæredem, vt adeat, & eam par-
tem ſibi reſtituat. §. nihil autem, hoc titul. Verum
bene eſt, quòd fideicommiſſarius particularis, cui
ſcilicet, pars reſtitui debet, totam hæreditatem re-
3 cipere cogitur, ex quo hæres eam habere nō vult,
nec enim aliter cogi poteſt hæres ſuſpectam hæ-
reditatem adire, niſi fideicommiſſarius totam ac
cipiat, omnibus omnino actionibus in eum tranſ
fuſis, & ſic eadem obſeruantur in reſtitutione
partis, quæ in tota hæreditate. d. §. nihil autem, &
lege cogi. §. ſi quis hæres. ff. ad Senatuſconſ. Tre-
bellian.

SVMMARIVM.

1 *Quando inter hæredem, & fideicommiſſarium nul
la fiat actionum communicatio.*
2 *Qui re aliqua retenta, iuſſus eſt hæreditatem re-
ſtituere, legatarij loco habetur.*
3 *Pluralitas rerum ſingularium non mutat titulum
ſingularem.*
4 *An hæres hæredis Trebellianicam deducere poſ-
ſit.*
5 *An filius duas quartas detrahat.*
6 *Quid in aſcendentibus.*

§. Si quis vna.

SVperioribus §§. adnotauimus, quarta ex Se-
natuſconſult. Trebelliano retenta, actiones
inter hæredem, & fideicommiſſarium pro
rata portione diuidi; nunc Imperator vnicum
recenſet caſum, in quo nulla fit actionum com-
municatio: quando, ſcilicet, teſtator hæredem in
ſtituit ex re certa, puta ex fundo Tuſculano, do-
mo ſciana; vel ex quacunque alia re, eumque ro-
gat, ut illa re deducta ſiue præcepta, reliquam hæ-
reditatem reſtituat, tunc enim licet ex Trebellia-
1 no fiat reſtitutio, non tamen fit actionum com-
municatio inter hęredem & fideicommiſſarium,
& ratio eſt in hoc caſu, quia hæres rem retinet,
quaſi loco legati, non quaſi loco hæreditatis. §. ſi
quis una, hoc titulo, & lege ſi legatus 30. §. mul-
tum intereſt. ff. ad Senatuſconſult. Trebellian. &
hoc locum habet ſiue res illa quartam cōtineat,
ſiue plus. d. §. ſi quis una, quod ſi minus quarta cō
tineat, poterit quidem hæres ſupplementum pete
re, ſed tamen tenebitur creditoribus pro eo quod
ſuppleuit, cū illud hére videatur ad reſtitutionem
quotæ glo. & Doctor. hic, & in lege prima §. fina.
ff. ad Senatuſconſult. Trebellian. & ſic legatarij
loco habetur, qui re aliqua retenta iuſſus eſt hæ-
2 reditatem reſtituere; ſicut & is, qui ex certa re in
ſtitutus eſt, dato cohærede vniuerſali legatarij vi-
cem ſuſtinere dicitur, lege quoties, Codice de hę-
redib. inſtituen. & ibi Salycet. not. Emanuel à
Coſta in capitulo ſi pater, in verbo Trebellianicæ,
numero decimo nono, extra de teſtament.
Idem quoque in fideicommiſſario, cui certum
corpus, vel quantitas per fideicommiſſum re-
linquitur, obtinere, ut pro legatario habeatur
reſponſum eſt in lege ſi hæres ab eo, ſexageſima
octaua. ff. ad Senatuſconſult. Trebellian. Quini-
mo, hoc, quod actiones apud ſolum fideicom-
miſſarium maneant, re certa ab hærede ex uo-
luntate teſtatoris pręcepta & deducta, locum
habet etiam ſi in illa re, quam quis deducere
debet, maxima hæreditatis pars contineatur,
nam tunc etiam in ſolidum transferuntur a-
ctiones in fideicommiſſarium, dicto §. ſi quis
vna

vna, nec iniquum videri debet, cum in pote-
ſtate fideicommiſſarij ſit, an velit ſibi hæredita-
tem reſtitui, vel non, vt docet Imperator hic. Vn-
de ſi reſtitutionem petat, & damno ex hoc affi-
ciatur, æquo etiam animo ferre debet cum illud
ſua culpa ſentiat cap. damnum de regul.iur.in 6.
Item non ſolum locum habet in vna ſpecie, ſeu
re, ſed etiam ſi duabus pluribusve rebus dedu-
ctis, reſtituere hæreditatem rogatus ſit: quia licet
plures res videantur conſtituere quid vniuerſale:
tamen hoc verum non eſt, quandoquidem plu-
3 ralitas rerum ſingularium, non mutat titulum
ſingularem, l. 1. §. vlt. ff. de rei vindicat. Ideo talis
qui plures res retinet loco legatarij eſt: ſicq; ſem
per ratio textus militat, vt Bellon. Myſing. &
alij hic notant. Sed & ſi certa ſumma, & quan
titate deducta præcepta ve, quæ quartam vel etiã
maximam hæreditatis partem continet, rogatus
ſit aliquis hæreditatem reſtituere, idem iuris eſt,
omnesque actiones eodem modo in fideicom-
miſſarium transferuntur, quo, re vna, pluribusve
deductis, & præceptis, transferri diximus, dict. §.
ſi quis vna in fine, hinc apparet ratio l. 1. §. ſi is
qui, ff. ad Trebell. cur videlicet hæres, cui certa pe
cunia legatur, ſit iuris ſingularis ſucceſſor. quod
idem probat, l. ſi legatus 30. §. vlt. ff. ad Trebell. &
§. 1. infra titulo primo. Omniaque hæc locum ha
bent, tam in eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt, quàm e-
tiam in eo, qui ex parte, d. §. ſi quis vna in fine. Il-
lud omittendum non eſt, quòd ſi hæres inſtitutus
4 & grauatus Trebellianicam non detraxerit, po-
terit hoc facere hæres eius tex. eſt in l. quanquã,
C. ad S. C. Trebell. communem dicit Dilect. de
Arte teſtandi tit. 5. cautel. 31. Sed ſi hæres graua-
tus reſtituere ſit de liberis teſtatoris, cui debetur
legitima, An duas quartas detrahere poſſit, ſcili-
cet legitimam debitam de iure naturæ, & Tre-
bellianicam: verior ac magis recepta opinio eſt,
5 quòd ſi purè filius grauatus ſit non poſſit detra-
here niſi vnam quartam. Si vero ſub conditione
vel in diem, duas detrahat gloſ. in l. Papinianus, §.
meminiſſe, ff. de inoffic. teſtament. communem
dicit Alex. in l. in ratione, §. quod vulgo, ff. ad l.
Falcid. Socin. in l. 1. C. de pact. & Iaſ. in Auth. no-
uiſſima, num. 39. C. de inoffi. teſtamen. Ratio au
tem, quare duas quartas deducere nequeat, caſu
quo purè inſtitutus eſt, ea eſt, quia in reſtitutione
purè facienda & de præſenti, concurrunt duæ de-
ductionis eodem tempore quas iuris regula fieri
non permittit, l. in ratione, §. quod vulgo, ff. ad l.
Falcid & l. iubemus, C. ad S. C. Trebell. ſed quan-
do reſtituere rogatus eſt ſub conditione, vel ad
certum diem, iſtæ deductiones non concurrunt,
vno eodemque tempore, ſed diuerſis fiunt tem-
poribus, quod iure non prohibetur; hanc ratio-
nem tradit Accurſ. in l. Papinianus, §. meminiſſe
in verbo Falcidiæ, ff. de inoffi. teſtament. & Abb.
in cap. Raynutius, num. 25. extra de teſtam. Præ-
terea quando purè rogatus eſt reſtituere, vnam
tantum quartam detrahit: quia Trebellianica im
putatur ei in legitimam, cum quicquid iure inſti-
tutionis capit ei ſic imputetur vt in l. in quartam,
ff. ad l. Falc. in l. quoniam nouella, ff. de inoffic. te
ſta. & in l. illud, C. de collat. & ſic ſufficit ad exclu
dendum querelam quod ſit inſtitutus, & aliquid
iure inſtitutionis habeat. Secus eſt, ſi ſub condi-
tione vel in diem grauatus ſit reſtituere, quia tūc
ſtatim a morte teſtatoris conſequitur legitimam
ſuam, in reſiduo pendet fideicommiſſum: ergo
adueniente conditione vel die, Trebellianicam,
vt quilibet alius extraneus fideicommiſſo graua-
tus, detrahet. Gail. Pract. obſeruat lib. 2. obſeruat.
120. nu. 3. Obſeruandum tamen eſt, quòd quar-
ta Trebellianica, quæ vltra legitimam detrahitur,
non eſt quarta hæreditatis, ſed illius partis, quæ
detracta legitima ſupereſt, & ſic quando filij ſunt
quatuor vel pauciores prius deducenda eſt legiti-
ma, quæ hodie eſt triens, deinde ex reliquis bonis
Trebellianica: ita vt ex duodecim vncijs ratione
legitimæ portionis deducantur quatuor: ratione
Trebellianicæ deducantur ex octo duæ, & ſic le
gitima cum Trebellianica ſex vncias conſtituet
gloſ. in cap. Raynaldus extra de teſtam. ab om-
nibus in hoc communiter recepta, vt ibi Couar.
§. 3. in principio tradit, & Gail. d. obſeru. 120. nu.
7. & ſi filij ſint plures quam quatuor, quo caſu le-
gitima eſt ſemis, tunc legitima cum Trebellia-
nica ſeptem vncias cum dimedio faciet Craſſ. §.
Trebellianica quæſt. 4. num. 2. in fine, ſed quid di-
cendum in aſcendentibus? variant Doctor. ma-
gis tamen recepta opinio eſt, quòd & ipſi duas
6 quartas detrahant, ſcilicet legitimam iure natu-
ræ debitam, & Trebellianicam, vt parentes libe-
rorum morte mœrentes per portionem bono-
rum releuentur, Angelus & Cuman. dubitante
Baldo in l. ſi a milite, §. vlt. ff. de teſtam. Milit. Co-
uar. in cap. tua, §. 1. nume. 6. extra de teſtament.
& Craſſ. d. q. 4. nu. 4.

SVMMARIVM.

1 *Plures ſunt intellectus huius §.*
2 *Verus intellectus alijs omiſſis ab auctore tradi-
tur.*
3 *Declaratur, l. ſi veritas, C. de fideicommiſſ.*

§. Fin.

ACcedo ad §. vltimum, deſumptum ex l. fi-
na. C. de fideicommiſſ. qui plures in-
1 tellectus habet, vt per Iaſ. in dict. l. fina.
ego alijs omiſſis, arbitror verum intellectum
eſſe, quod defunctus ſine ſcriptura, & ſine teſti-
bus, petijt ab hærede ſcripto, vt fideicommiſſum
aliquod reſtitueret, ideo fideicommiſſarius petit
ab hærede tale fideicommiſſum, & cum non ha-
beret, neque ſcripturam, neque teſtes, per quos
volũtatem defuncti probare poſſet, deferre vole
bat iuramentum hæredi, hæres autem dicebat ſe
non teneri ad iurandum, quia iuramentum futu
rum erat inutile, ex quo etiam ſi teſtator hoc cō-
miſiſſet, voluntas erat minus ſolemnis, cum nō
adfuerint quinque teſtes, & fideicommiſſum re-
lictum in minus ſolemni voluntate, non debea-
tur l. ſi veritas, 23. C. de fideicommiſſ. tamen hoc
non obſtante deciditur contrarium, hæredem,
2 ſcilicet, iurare debere, aut fideicommiſſum præ-
ſtare, ne voluntas teſtatoris fidei hæredis com-
miſſa pereat. nec obſtat quod quinque teſtes re-
quirantur, quia reſpondet Imper. in d. l. fi. in ver-
ſic. lex etenim, quòd lex deſiderat numerum te-
ſtium in fideicommiſſis ad probationem nō pro
fot-

forma, ideo poſſe etiam ſine teſtibus valere, quādo hæres eſt ſibi ipſi teſtis, quis enim locus teſtibus relinquetur, vel quomodo ad extraneam fidem decurreretur? inquit opt. Princeps, propria, & indubitata fide relicta? ergo lex in contrarium adducta procedit quando hæres non fuit præ-
3 ſens, tunc enim fideicummiſſa non debentur ex minus ſolemni voluntate, ſed quando hæres fuit præſens non eſt opus teſtimonijs: iſte eſt uerus intellectus, §. noſtri, & dictę l. fina. C. de fideicommiſſ.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Non ſolum uniuerſa hæreditas, ſed etiam ſingulæ res per fideicommiſſum relinqui poſſunt.*
3 *Quamuis olim a legatario legari non poſſet, hodie tamen poteſt.*
4 *An legatarius, vel fideicommiſſarius iuſſus alteri reſtituere, quadrantem reſtituere poſſit.*

DE SINGVLIS REBVS PER fideicommiſſum relictis,

Titulus XXIIII.

In principium Tituli.

CVm ſuperiori titulo actum ſit de vniuerſalibus fideicommiſſis, quæ vel totius hęreditatis, vel quotę alicuius reſtitutionem continent; nunc ſequitur de particulari, in quo
1 non quota hæreditatis, ſed res ſpecialis, aut quantitas alteri reſtituenda uenit.

Quæ res fideicommitti poſſint.

PEr fideicommiſſum non ſolum vniuerſa hęreditas relinqui poteſt, ſed etiam ſingulę res, vt fundus, argentum, homo, veſtis, pe-
2 cunia numerata, & ſimilia, vt hic in principio tituli. Poteſtque teſtator, vel hęredem rogare, vt hanc rem, vel illam reſtituat, vel etiam legatariū, vt rem ſibi legatam reſtituat nomine legati, quā-uis olim a legatario legari non poſſet, ſed cum
3 hodie per omnia legatis fideicommiſſa exęquata ſint, poteſt, vt hic in d. principio titu. & in l. 2. C. communia de legat. omnis enim qui à teſtatore commodum ſentit, ab eodem etiam grauari poteſt, notatur in l. 1. §. hęc diſpoſuimus, C. communia de legat. Illud notādum eſt, quòd legatarius, vel particularis fideicommiſſarius alteri reſtituere grauatus, quartam deducere non poteſt: quia vt deductioni locus ſit, oportet eum qui vult detrahere, grauatum eſſe tanquam hęredem, & directum tex. eſt in l. ſi patrem, §. fideicommiſſariā,
4 & in l. mulier, §. fin. vbi gloſſ. & Doct. notant, ff. ad ſenat. conſul. trebell. quinimo nec vniuerſalis fideicommiſſarius ius deducendę quartæ habet ſecundum d. l. ſi patrem, & hoc regulariter uerū eſt per ſupra dicta: ſed quid ſi hæres primo trebellianicam non detraxit, ſed fideicommiſſario liberaliter reſtituit? Reſpondeo, quòd tunc fideicommiſſarius detrahit non ex perſona ſua, ſed hęredis, quando, ſcilicet, conſtat hęredem fideicommiſſario donare voluiſſe, id quod in dubio prę-ſumitur ſi heres ſimpliciter reſtituit, ſecus ſi de contraria voluntate conſtet, nam tunc detrahere ex propria perſona ſua non poteſt Iaſ. in l. 1. §. denique numero ſecundo, ff. ad ſenat. conſul. trebel. Socin. Iun. & Rip. in l. cum filiofamil. ff. de legat. 1.

SVMMARIVM.

1 *Poteſt teſtator non ſolum res proprias per fideicommiſſum relinquere, ſed etiam ipſius hæredis, legatarij, & fideicommiſſarij.*
2 *Nemo plus onerari debet, quàm ſit honoratus.*

§. Poteſt autem.

POteſt quoque teſtator non ſolum res proprias per fideicomiſſum alteri relinquere, ſed etiam ipſius hęredis, legatarij, fideicom-
1 miſſarij, aut etiam cuiuslibet alterius, §. poteſt autem hoc titu. teneturque tunc is qui rogatus eſt, aut ipſam redimere, & pręſtare, aut eius ęſtimationem ſoluere, prout & de legatis diximus in §. non ſolum ſuprà de legat. Hoc ſolum obſeruandum eſt, ne plus quiſquam rogetur reſtituere, quàm ipſe ex teſtamento, vel alio quouis defun-
2 cti iudicio habet, nam quod amplius eſt inutiliter relinquitur, d. §. poteſt autem, & l. prima, §. ſi is qui, ff. ad S. C. trebel. & ſic vtile per inutile non vitiatur, cap. vtile de reg. iur. in 6.

SVMMARIVM.

1 *Libertas quoque per fideicommiſſum relinqui poteſt.*
2 *Etiam de ſeruo alieno manumittendo hæres grauari poteſt.*
3 *Quod differtur non aufertur, ſed interim non datur.*
4 *Directè manumiſſus defuncti libertus eſt, per fideicommiſſum hæredis.*

§. Libertas, & §. Qui autem.

LIbertas quoque per fideicommiſſum relinqui poteſt, poteſtque hæres, vel etiam legatarius, aut fideicommiſſarius rogari, ut ſer-
1 uum manumittat, §. libertas hoc tit. & tot. tit. ff. de fideicommiſſar. libertat. nec intereſt utrum de ſuo proprio ſeruo teſtator roget, an de eo qui ipſius hęredis, aut legatarij, vel etiam extranei ſit
2 d. §. libertas, & ſi de extraneo manumittendo hæres, legatarius, uel fideicommiſſarius rogatus ſit, debet ipſum redimere, & manumittere, d. §. libertas, & ſi fortè dominus eum vendere nolit (neqꝫ enim, vt vendat cogi pōt, niſi aliquid ex defuncti iudicio acceperit) non per hoc ſtatim extinguitur libertas, ſed in ſuſpenſo manet, differturque in illud vſque tempus, quo ſeruus redimi poſſit dicto §. libertas, idque fauore libertatis. poteſt enim fieri, vt dominus aliquando mutet uoluntatem, & vendere velit, l. deberi, C. de fideicommiſſar. libertat. neque interim præſtari poteſt æſtimatio, cùm talis pręſtatio ſeruo nihil prodeſſe poſſit. hinc colligit Accurſ. quod differtur non aufertur, 3

3 nec etiam interim dari, intellige niſi mora, aut
culpa obijci poſsit, vt in contrarijs in gloſa alle-
gatis. Seruus autem qui manumittitur ex cauſa
fideicommiſsi non efficitur teſtatoris libertus,
quamuis eius ſeruus fuerit, ſed hæredis manumit
tentis, §. qui autem hoc tit. que res non caret com
modo, vt Myſing. hic tradit. At qui directò ex te-
ſtamento libertatem accipit, efficitur quidem te
ſtatoris libertus, Orcinuſque appellatur, quaſi
Orci, ſeu Charontis ſit libertus. exploſa enim
eſt Alciati ſententia, qui lib. 1. prętermiſſ. hunc li-
bertum, non Orcinum, ſed Orthinum potius
appellandum putat, eo quod directò fiat liber,
quem refellit Cuiac. in not. ad Vlpian. titu. 2. &
lib. 3. obſeruat. c. 23. & nouiſsimè Vulteius hic in
§. qui autem.

SVMMARIVM.

1 *Verba fideicommiſſorum, quæ in vſu eſſe ſolent.*
2 *Per appoſitionem multorum uerborum, non inducitur pluralitas fideicommiſſorum.*

§. Fin.

Quæ uerba in fideicommiſſis, in uſu frequenter eſſe ſoleant.

1 VErba hæc in fideicommiſsis, in uſu maxi-
mè eſſe ſolent, ueluti, peto, uolo, mando,
fidei tuæ committo, ut reſtituas, §. fin. hoc
tit. & l. ſecunda, C. communia de lega. deprecor,
cupio, iniungo, deſidero, l. etiam hoc modo 118.
& l. & eo modo 121. ff. de legat. 1. iubeo, l. aure-
lius, §. vlt. ff. de liberta. legat. & ſimilia. ſicque non
refert, an ſint pręceptiua, uel rogatiua, ſufficitq;
2 ſiue unum horum verborum apponatur, ſiue
multa, nec per appoſitionem eorum inducitur
pluralitas fideicommiſſorum, d. §. fi.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Codicillus quid ſit, & unde dictus.*
3 *Codicillorum origo.*
4 *Quare introducti ſint codicilli.*
5 *Qui codicillos facere poſsint.*

DE CODICILLIS.

Titulus XXV.

In Principium tituli, & §. 1.

1 QVia fideicommiſſa non tantum teſtamen-
to relinquuntur, ſed etiam codicillis, ideo
poſt tit. de fideicommiſsis, de codicillis iu
ſto ordine ſequitur, & concordat tit. ff. de iur. co-
dicill. & C. de codicill.

Quid ſit codicillus, & vnde dictus.

COdicillus eſt vltima voluntas minus ſolem-
nis, & abſque inſtitutione hæredis, de eo
2 quod quis poſt mortem ſuam fieri vult, coram
quinque teſtibus declarata, §. codicillis infra eod.
& l. ſed ſi idem, C. de codicill. dictique ſunt codi-
cilli, quia tàm quo ad paruitatem ſolemnitatis,
quàm quo ad breue compendium diſpoſitionis
in paruo quodam codice fieri ſolebant, codex
enim pro teſtamentaria ſcriptura accipitur, ut in
§. ſed & unum, ſuprà de teſtamen. & apud Iuue-
nalem. 161.

Nam codice ſæuo Hæredes uetat eſſe ſuos.

Et ſic, quia cum minori ſolemnitate, & conſequenter in breuiori Codice, quam teſtamenta, codicilli appellati fuerunt.

Origo Codicillorum.

ANte Auguſti tempora nullus fuit codicil-
lorum vſus. Primus Lucius Lentulus
codicillos introduxit, is enim cum antea,
3 Romæ teſtamentum feciſſet, in eoque Auguſtū
hæredem inſtituiſſet, in Africa decedens, codicil-
los ſcripſit teſtamento confirmatos (dicuntur co
dicilli teſtamento confirmati, quando in teſta-
mento teſtator cauit, vt ſi quos poſtea fecerit co-
dicillos, ij rati & firmi ſint.) in ipſiſque codicillis
ab Auguſto Lucius lētulus per fideicommiſſum
petijt, vt aliquid faceret. Auguſtus prudentes con
uocauit, inter quos Trebatium quoque, cuius tūc
maxima erat auctoritas, & quæſiuit, an codicilli
poſſent recipi. Trebatius ſuaſit vt reciperētur, di-
xitque hoc vtiliſſimum & neceſſariſſimum eſſe
ciuibus propter magnas & longas peregrinatio-
nes; vt ſi quis teſtamentum facere non poſſet,
incommodis peregrinationis detentus, ſaltem,
codicillos poſſet. Poſt quod tempus cum & La-
beo, I. C. ea ętate pręcipuus codicillos feciſſet,
nemini amplius dubium fuit, quin codicilli iure
optimo admitterentur, §. 1. hoc tit. & hoc opti-
ma quidem ratione ſtatutum eſſe uidetur, nam
cum teſtator quando condit teſtamentum, non
poſsit omnia ita perſpicue animaduertere, quę
4 ad perfectam eius diſpoſitionem pertinent, ſæ-
peque temporum uarietas, & morum viciſsitu-
do efficiat, vt quæ eo tempore conueniebant,
poſtmodum expedire minime videantur, nec ta-
men in totum euertere, aut mutare volunta-
tem ſuam uelit, ſed eam apertius declarare, vel
aliquid ex legatis detrahere, vel augere, vel ſuam
exonerare conſcientiam: Ideo ſtatuit ius, vt bre-
ui quodam compendio in codicillis hoc efficere
poſsit.

Qui codicillos facere poſsint.

POſſunt codicillos facere omnes illi, qui &
teſtamentum facere poſſunt; & ſi quis de
iure teſtari prohibeatur, vt quia furioſus,
5 impubes, uel ex alia cauſa, nec codicillos facere
poteſt, l. ſecunda. §. furioſus & l. diui, §. codicillos,
ff. eodem.

SVMMARIVM.

1 *Codicilli, & in ſcriptis, & ſine ſcriptis fieri ſolent.*

Cum

2 *Cum teſtamento, & ſine teſtamento.*
3 *Cum teſtamento tripliciter fiunt.*
4 *Confirmantur codicilli, & tacitè, & expreſ-ſè.*
5 *Effectus clauſulæ codicillaris.*
6 *Codicili ab inteſtato qualiter fiant.*

§. Non tantum & §. Sed & diui.

Qualiter codicilli fieri ſoleant.

CODicilli ad exemplum teſtamentorum du
pliciter fieri ſolent, in ſcriptis adhibitis
1 quinque teſtibus, qui ſe ſubſcribunt, & ſi-
ne ſcriptis per nuncupationem declarata volun
tate defuncti coram quinque teſtibus: ſiue ea po-
ſtea in ſcripturam redigatur, ſiue non; gloſſ. &
Myſing. hic in principio tituli. Item fieri poſſunt,
2 & cum teſtamento, & ſine teſtamento, ab inte-
ſtato, ſcilicet, §. non tantum hoc tit.

Qualiter cum teſtamento fieri ſoleant.

CODicilli cum teſtamento fiunt, quando
quis facit teſtamentum, & etiam codicil-
los. Idq; trib. modis fieri pōt, aut ante te-
ſtamentum, aut poſt teſtamentum, aut in ipſo te
3 ſtamento. gloſſ. hic poſt tex. in l. conficiuntur, ff.
eodem. Ante teſtamentum fiunt codicilli, quan-
do teſtator prius fecit codicillos, & poſtea teſta-
mentum. Poſt teſtamentum, quando prius te-
ſtamentum, & poſtea codicillos, & licet olim an
te teſtamentum facti non valerent, niſi per teſta-
torem in teſtamento ſequenti expreſsè eſſent cō
firmati, vt hic in §. non tantum, & in l. quinta, ff.
eod. hodie tamen valent, etiam ſi expreſsè con-
firmati non ſint, & hoc ſiue facti ſint ante teſta-
mentum, ſiue poſt teſtamentum, taciteque con-
firmati cenſentur, niſi expreſsè reuocentur, §. ſed
& diui, hoc tit. & l. ſi quis, §. fin. ff. eodem. & ſic co
4 dicilli cum teſtamento facti dupliciter confirma-
ri dicuntur, tacitè, & expreſsè. Tacitè cum in præ
cedenti, aut ſequenti teſtamento non reperitur
mutata voluntas. Expreſsè, vt ſi teſtator dicat.
codicillos quos antea feci confirmari volo, ſi an-
te fecit, l. ſine initio, C. eodem. vel codicillos quos
faciam valere volo, ſi poſt fecit: notant Docto. in
d. l. conficiuntur, ff. eodem. In ipſo uerò teſtamē-
to codicilli fiunt, quando teſtator facit teſtamen
tum, & in ſubſidium codicillos, vt tunc demum
valeant, cum teſtamentum valere non poteſt, &
hoc quando in teſtamento adiecta eſt clauſula
codicillaris, vt ſi non valet iure teſtamenti, valeat
iure codicillorum. Quæ clauſula operatur plures
effectus. Vnus præcipuus eſt, quòd ſi teſtamentū
non valet, inſtitutio facta in teſtamento uertitur
in fideicommiſſum vniuerſale, & ſuccedunt ve-
nientes ab inteſtato, virtuteque illius clauſulæ te-
nentur reſtituere hæreditatem hæredi ſcripto, re-
5 tenta trebellianica, l. ex ea ſcriptura, §. ſi. & l. ex te
ſtamento cum ibi notatis, C. de fideicommiſſ. no
tat Bart. in l. prima, ff. eodem. Ponamus igitur,
quod quidam extraneus fuerit inſtitutus in teſta-
mento minus ſolemni, vbi fortè non ſunt adhi-
biti ſeptem teſtes, aut non ſunt rogati, & addita
ſit clauſula codicillaris; certe hæres ſcriptus ex ta
li teſtamento tanquam imperfecto hæreditatem
capere minime poteſt ſecundum tex. in l. ex im-
perfecto, C. de teſtam. virtute tamen clauſulæ
codicillaris conſeruatur vltima voluntas, non vt
teſtamentum, ſed vt codicillus, & quia in codicil
lis ſcriptus hæres directò hæreditatem capere nō
poteſt, ſed ſolùm per interpoſitam perſonam, &
interpoſita perſona, in hoc caſu eſſe nō poſſunt,
niſi venientes ab inteſtato, quibus lex hæredita-
tem ab inteſtato defert. Ideo per illam clauſulam
cenſentur rogati venientes ab inteſtato ad adeū-
dam hæreditatem, & eam hæredi in teſtamento
ſcripto reſtituendam, tanquam per fideicommiſ-
ſum, intellige dummodo quinque teſtes interue-
nerint, & alia quæ ad codicillos requiruntur de
quibus infra videbimus. Ita tenent omnes in
l. prima, ff. eodem, vt fatetur Corneus, conſilio
18 vol. 2.

Qualiter ab inteſtato fiant.

SIne teſtamento, ſeu ab inteſtato codicilli fiūt,
quoties quis nullo condito teſtamento, &
inteſtatus decedens voluntatem ſuam co-
6 ram quinque teſtibus declarat dicto §. non tan-
tum. Et ſic dicuntur ab inteſtato, quia decedente
teſtatore nullo condito teſtamento fiunt. Item
quia cum nullum factum ſit teſtamentum, &
hæres codicillis dari non poſſit, ſuccedantque
conſequenter illi, qui ab inteſtato ueniunt, meri-
tò ab inteſtato fieri dicuntur.

SVMMARIVM.

1 *Hæreditas in codicillis directò dari poteſt, nec adimi poteſt.*
2 *Nec conditio hæredi ſcripto adijci.*
3 *Si relicta ſit hæreditas in codicillis directò. an ſaltem valeat iure fideicommiſſi.*
4 *Quæ requirantur ad hoc, vt codicilli valeant.*
5 *Quæ differentia ſit inter teſtamenta, & codicillos.*

§. Codicillis, & §. Fin.

Quæ ſit natura codicillorum.

NAtura codicillorum ea eſt, quòd in eis hæ-
reditas directò dari per inſtitutionem,
aut directam ſubſtitutionem minime po
1 teſt, ſed ſolum per fideicommiſſum, §. codicillis,
hoc tit. & l. ſeptima, C. eodem. Item, nec adimi
per exhæredationem liberorum, aut expreſſam
ademptionem inſtitutionis extraneo factæ, d. §.
codicillis, & l. non codicillum, C. de teſtamen. &
ratio eſt ſecundum Imper. hic, ne ius teſtamen-
torum, & codicillorum confundatur: quod fieri
non debere, vel ipſa nominum diuerſitas com-
monere uidetur, l. ſi idem, C. eodem. Item, quia
ſi liceret codicillis hæreditatem dare, vel adime-
re, ſequeretur teſtamentum confirmari & reuo-
cari per codicillos poſſe, & ſic per acceſſorium
confirmari, aut infirmari principale, quod abſur
2 dum foret, l. 3. §. ult. & 16. ff. eodem. cum nec cō-
ditio hæredi inſtituto codicillis adijci poteſt, d. §.
codicillis,

codicillis, & ratio eſt, quia qui conditionem adijcit, effectu hæreditatem adimit, in caſum deficientis conditionis. l. pen. ff. de condit. inſtitut. Ideo, reiecta conditione hæres perinde hęreditatem conſequitur, ac ſi nulla conditio appoſita eſſet, lege diuus. ff. eodem. Eadem ratione, nec adimi codicillis conditio poteſt, ne videatur hęreditas, hoc modo purè dari, quod lege prohibitum eſt Aug. & Myſinge. hic. Sed pone, teſtator hęreditatem in codicillis reliquit, aut directè ſub-
3 ſtituit, certũ eſt, qđ non valet iure directò, ut diximus ſ̄pro, an ſaltem valeat iure fideicõmiſſi. Dic quòd ſic, dummodo euidenter conſtet teſtatorẽ noluiſſe teſtamentum facere, ſed codicillos: text. eſt in l. Scęuola, vbi Bart. not. ff. ad Senatuſc. Trebell. Alex. in l. fi. C. eod. cenſenturque in hoc caſu rogati uenientes ab inteſtato, vt reſtituant hęreditatem inſtituto in codicillis cum diminutione quartę partis, quam ex Senatuſconſ. Trebell. ſibi retinere poſſunt, Porc. hic, nu. 7. Secus tamen eſt, ſi conſtet quòd teſtator voluerit teſtari (prout in dubio pręſumitur quoties verbo inſtitutionis vtitur ſecundum tex. in l. non codicillum. C. de teſt.) & non adhibuit ſolemnitates neceſſarias, ſed coram quinque teſtibus dixit, ſe Titium hęredem inſtituere, tunc enim non ualet talis diſpoſitio propter defectum voluntatis, nec etiam iure codicillorum. l. 1. ff. eod. & ita tenent omnes Doct. vt dicit Vaſq. lib. 3. de ſucceſſionum progreſſu. §. 30. num. 38. niſi adiecta ſit clauſula codicillaris, nam tunc valet quidem iure codicillorum.

Quæ requirantur ad hoc, vt codicilli valeant.

REquiruntur, primò, quinque teſtes inter quos & fęmina eſſe poteſt licet in teſtamẽtis ſecus ſit. l. fi. & ibi glo. & Doct. C. eod.

4 Secundò, requiritur, quòd tales teſtes uno & eodem tempore ſint adhibiti, ſicut in quacunque alia vltima voluntate. d. l. fin. non tamen eſt neceſſe, vt ſint ad hoc ſpecialiter rogati. dicta l. fin. Tertiò, ſi in ſcriptis fiant codicilli pro forma ipſorum requiritur ſubſcriptio teſtium, non tamen ſigilla neceſſaria ſunt glo. Alex. & alij, in d. l. fin. Ex ijs igitur, & alijs, quę in tit. de teſtam. ſupra a nobis dicta fuerunt, facilè intelligi poteſt, quę differentia ſit inter teſtamenta & codicillos.

Quæ differentia ſit inter teſtamenta, & codicillos.

PRimò, in codicillis ſufficit, ſi teſtandę ueritatis gratia quinq; teſtes adhibeantur, etiam non rogati, inter quos, & mulier. In teſtamentis ſeptem, ſpecialiter rogati, nec mulier. Secundò, in codicillis factis in ſcriptis ſubſcriptio
5 quinque teſtium ſufficit. In teſtamentis, ſubſcriptio ſeptem teſtium, & etiã ſigillorum appenſio. Tertiò, in codicillis directò hęreditas dari, nec adimi poteſt: in teſtamẽtis, ſic. Quartò, poteſt quis cum multis codicillis decedere. §. fin. hoc tit. l. diui. ff. eod. l. cum apponas. C. eod. non ſic, cum multis teſtamentis, quia prius poſteriore tollitur. §. poſteriore, ſupra quib. mod. teſtam. infirmant. & l. cum proponatis. C. eod. Diuerſitatis ratio ea eſt, quia teſtamentum plenam diſpoſitionem bonorum, abſolutamque totius patrimonij ordinationem continere debet: quod non eſt in codicillis, in quibus de parte bonorum, rebusque ſingularib. tractatur non habita ratione directi hęredis. Ideo & plures etiam eſſe poſſunt, cum ſint velut diuerſa, & particularia, ſeparataque legata: intellige dummodo non conſtet teſtatorem prioribus derogare voluiſſe. l. 5. & 6. ff. eod. l. 1. & 3. C. eod. Laus Deo.

Finis libri ſecundi Inſtitutionum.

THADÆI PISONIS SOACII, GVERRINI FILII. I.V.D. COMMENTARIA

In Librum tertium Inſtitutionum Domini Iuſtiniani.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit ſucceſſio ab inteſtato.*
3 *Succeſſioni ab inteſtato quando locus ſit.*
4 *Inteſtatus quando quis decedere dicatur.*
5 *Quo iure deferatur hæreditas ab inteſtato.*
6 *Quomodo deferatur hæreditas ab inteſtato.*

DE HAEREDITATIBVS Quæ ab inteſtato deferuntur.

Titulus I.

In Principium Tituli.

SVcceſsioni ex teſtamento re-
ctè ſubijcitur ſucceſsio ab
1 inteſtato, cum huic ſucceſ-
ſioni locus eſſe non poſsit
niſi illa deficiente, l.39.ff.de
acquir.hæredit. & l.89. ff.de
regul. iur. & concordat tit.
ff.de ſuis & legit.hæred.& Auth.de hęred. abin-
teſtat.venient.

Quid ſit ſucceſſio ab inteſtato.

SVcceſsio ab inteſtato eſt uniuerſalis acquiſi-
tio bonorum hęreditariorum, quæ ex legis
diſpoſitione, nullo exiſtente teſtamento,
2 certo quodam ordine proximioribus conſangui
neis defertur, §.1. hoc tit.l.1.§.1.ff.de ſuis & legit.
hæred.& l.inteſtatus,ff.de verb.ſign.

Succeſſioni ab inteſtato quando locus ſit.

TVnc demum locus eſt ſucceſsioni ab inte-
ſtato, cum quis inteſtatus, & nullo con-
dito teſtamento decedit, nam quamdiu
3 hęreditas ex teſtamento adiri poteſt, ſucceſsio ab
inteſtato ceſſat d.l.39.de acquir. hæred. & 89. de
regul.iur.

Inteſtatus quando quis decedere dicatur.

INteſtatus multis modis quis decedere dicitur,
vt declarat Imperator hic in principio tituli,
& I.C. in l.prima,ff.de ſuis & legit.hæredib.
& primo inteſtatus ille propriè dicitur, qui cum
teſtamentum facere poſset, non fecit, uel quia
4 noluit, uel quia de facto impeditus, vtpotè mor-
te pręuentus, non potuit. Sed an qui iure teſtari
non poteſt, vt prodigus, furioſus, pupillus, filiusfa
milias, & ſimiles de quibus ſuprà, quibus non eſt
permiſs. facer. teſtam. dictum eſt, inteſtatus dici
poſsit, ac compræhendi in ſtatuto loquente de
inteſtato decedente, magna eſt apud Doctores
altercatio: ſunt enim qui exiſtimant, inteſtatos
hoc caſu nō dici, nec ſub ſtatuto de inteſtato de-
cedente compręhendi: huius opinionis fuit Cyn.
& Alexand.in l.generaliter, C.de inſtitut & ſub-
ſtit. Bald.conſi.475.par.3. Socin.iun.conſilio 23.
vol.2.Pariſ. conſil.73.nu.32. uol.1. & plures alij
quos refert Craſs.in § ſucceſsio ab inteſtato,q.1.
Contrarium uerò quòd ſtatutum locum habeat
etiam in his perſonis, tenet Bar.in d.l.1.ff.de ſuis
& legit.hęred. Dec.in d.l.generaliter, C.de inſtit.
& ſubſtit. & Craſſ. veriorem, nec ab ea in iudi-
cando recedendum eſſe affirmat in d.§. ſucceſ-
ſio. maximè ſi talis ſit communis vſus loquendi,
vt inteſtati pro inteſtabilibus accipiantur, & in-
teſtabiles ab inteſtato decedere dicantur Viuius
commun. opinio. libro ſecundo, verbo, ſtatu-
tum.

Secundò inteſtatus decedere dicitur, qui teſta-
mentum etiam fecit, ſed non iure fecit, ut quia
non adhibuit ſolemnitates à iure requiſitas, pa-
ria enim ſunt aliquid non fieri, uel fieri & non
rectè fieri, l.quoties, ff.qui ſatiſdar.cogan.

Tertiò etiam qui teſtamentum iure fecit, ſed
poſtea ruptum, aut irritum efficitur, ſimiliter in-
teſtatus decedere dicitur.

Quartò ille etiam inteſtatus dicitur, cui nullus
hęres exiſtit, & ſi teſtamentum ex omni parte
perſectum ſit d.l.prima, ff. de ſuis & legit. hęred.
& hic in princip.tit.

Quo iure deferatur hæreditas ab inteſtato.

HAereditas ab inteſtato triplici iure defer-
tur, 12.tab. prętorio, & Authenticorum,
verum quia ius Auth. tanquàm nouiſ-
5 ſimum obſeruatur iuxta regulam, l. & poſterio-
res, ff.de legibus. Ideo ſecundum huiuſmodi ius
etiam hanc materiam ſucceſsionis ab inteſtato
non hic, ſed infra in tit. de bonor. poſſeſſ. com-
modiore loco pertractabimus.

Quomo-

COMMENTARIA
IN DVOS POSTERIORES
INSTITVTIONVM IVSTINIANI IMPERATORIS LIBROS.

THADAEI PISONIS SOACII GVERRINI FILII. I. V. D.

IN QVIBVS PRAETER EXACTAM EORVM INTERPRETATIONEM multa etiam ac difficilima Pandectarum, & Codicis loca perſpicuo ordine, breuitate, & facilitate declarantur.

Cum Priuilegio, & Superiorum licentia.

VENETIIS, MDC.

Apud Paulum Meiettum.

ILLVSTRISS.^MO VIRO ANTONIO QVIRINO PATRICIO VENETO SENATORIQVE AMPLISSIMO.

THADAEVS PISO SOACIVS, S. P. D.

CONSVEVERVNT qui libros ęedituri ſunt (Illuſtriſſime & Ampliſſime Senator) eos vel Principibus, vel alicui maximæ authoritatis viro dicare, cum in primis vt huiuſmodi grati animi ſignificatione, & propenſæ deuotionis ſigno gratiam eorum ſibi comparent, ſub quorum patrocinio & tutela eſſe maximè cupiunt. tum etiam vt ſummis vigilijs elaborata opera tutius in lucem prodeant, calumniatoribusq; minus expoſita ſint. quorum ego conſuetudinem veluti efficaciſſimis introductam rationibus approbans, libellos hos nunc proxima fœtura ex me natos, Illuſtriſſimæ dominationi tuæ nominatim dicare conſtitui. Nec ſanè quiſquam mihi melior aptiorq; vigiliarum mearum patronus occurrere poterat. Tanta enim in te virtus, tam ſingularis ſapientia & prudentia enitet, vt nemo ſit qui in tuorum clientum numero adſcribi non maximè cupiat, qui te agnoſcens non vehementer amet, colat, obſeruet, & veneretur. quo factum eſt etiam, vt tantum gratiæ & fauoris apud vniuerſos Patricios & Senatores tibi comparaueris, vt mirum videri non poſſit, ſi iam ad ſummos & maximos Reip. Venetæ patriæq; tuæ gradus & honores perueneris, & in dies ad maiora, vt ſperare licet, peruenturus ſis. Omitto nunc Quirinæ Gentis nobilitatem, familiæ ſplendorem, rerum geſtarum gloriam, & maiorum clariſſima facta, ne dum ea explicare voluero, ingenij mei tenuitate imminuiſſe videar; cum præſertim tam nota vnicuiq; ſint, vt nec meo, nec alterius pręconio egeant. Sub tui igitur ſplendidiſſimi nominis authoritate (Senator Ampliſſime) ego nunc hos laborum meorum fœtus in lucem prodire, & in hominum conſpectum tuto venire poſſe non dubito. tibi enim dicatos tantum ponderis & authoritatis apud vniuerſos habituros eſſe confido, vt parum maleuolorum & inuidorum morſus pertimeſcere poſſint. Accipe igitur nunc modo à me quod poſſum, quando quod maximè cupio, ac tuo merito dignum eſſet, præſtare non valeo, hanc meam licèt exiguam erga te obſeruantiæ ſignificationem; & ſi quando a publicis negotijs vacare licuerit, lucubrationes haſce meas in manus ſumere non dedignaberis, tibiq; non diſplicuiſſe cognouero, tuo fauore adiutus, & meliora & maiora aggredi non dubitabo. Vale meque clientulorum tuorum numero adſcribere, vel iam adſcriptum conſeruare no dedigneris.

Dat. Patauij.

Pridie Idus Iunij.

THADÆI PISONIS SOACII, GVERRINI FILII I. V. D. COMMENTARIA

In Librum tertium Inſtitutionum Domini Iuſtiniani.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit ſucceßio ab inteſtato.*
3 *Succeßioni ab inteſtato quando locus ſit.*
4 *Inteſtatus quando quis decedere dicatur.*
5 *Quo iure deferatur hæreditas ab inteſtato.*
6 *Quomodo deferatur hæreditas ab inteſtato.*

DE HAEREDITATIBVS Quæ ab inteſtato deferuntur,

Titulus I.

In Principium Tituli.

1 SVcceſſioni ex teſtamento rectè ſubijcitur ſucceſſio ab inteſtato, cum huic ſucceſſioni locus eſſe non poſſit niſi illa deficiente, l. 39. ff. de acquir. hæredit. & l. 89. ff. de regul. iur. & concordat tit. ff. de ſuis & legit. hæred. & Auth. de hæred. ab inteſtat. venient.

Quid ſit ſucceßio ab inteſtato,

SVcceſſio ab inteſtato eſt vniuerſalis acquiſitio bonorum hæreditariorum, quæ ex legis diſpoſitione, nullo exiſtente teſtamento,
2 certo quodam ordine proximioribus conſanguineis defertur, §. 1. hoc tit. l. 1. §. 1. ff. de ſuis & legit. hæred. & l. inteſtatus, ff. de verb. ſign.

Succeßioni ab inteſtato quando locus ſit.

TVnc demum locus eſt ſucceſſioni ab inteſtato, cum quis inteſtatus, & nullo condito teſtamento decedit, nam quamdiu
3 hæreditas ex teſtamento adiri poteſt, ſucceſſio ab inteſtato ceſſat d. l. 39. de acquir. hæred. & 89. de regul. iur.

Inteſtatus quando quis decedere dicatur.

INteſtatus multis modis quis decedere dicitur, vt declarat Imperator hic in principio tituli, & I.C. in l. prima, ff. de ſuis & legit. hæredib. & primo inteſtatus ille propriè dicitur, qui cum teſtamentum facere poſſet, non fecit, vel quia
4 noluit, vel quia de facto impeditus, vtpotè morte præuentus, non potuit. Sed an qui iure teſtari non poteſt, vt prodigus, furioſus, pupillus, filiusfamilias, & ſimiles de quibus ſupra, quibus non eſt permiſſ. facer. teſtam. dictum eſt, inteſtatus dici poſſit, ac compræhendi in ſtatuto loquente de inteſtato decedente, magna eſt apud Doctores altercatio: ſunt enim qui exiſtimant, inteſtatos hoc caſu non dici, nec ſub ſtatuto de inteſtato decedente compræhendi: huius opinionis fuit Cyn. & Alexand. in l. generaliter, C. de inſtit. & ſubſtit. Bald. conſi. 475. par. 3. Socin. iun. conſilio 23. vol. 2. Pariſ. conſil. 73. num. 32. uol. 1. & plures alij quos refert Craſs in §. ſucceſſio ab inteſtato, q. 5. Contrarium verò quòd ſtatutum locum habeat etiam in his perſonis, tenet Bar. in d. l. 1. ff. de ſuis & legit. hęred. Dec. in d. l. generaliter, C. de inſtit. & ſubſtit. & Craſſ. veriorem, nec ab ea in iudicando recedendum eſſe affirmat in d. §. ſucceſſio. maximè ſi talis ſit communis vſus loquendi, vt inteſtati pro inteſtabilibus accipiantur, & inteſtabiles ab inteſtato decedere dicantur Viuius commun. opinio. libro ſecundo, verbo, ſtatutum.

Secundò inteſtatus decedere dicitur, qui teſtamentum etiam fecit, ſed non iure fecit, vt quia non adhibuit ſolemnitates à iure requiſitas, paria enim ſunt aliquid non fieri, uel fieri & non rectè fieri, l. quoties, ff. qui ſatiſdar. cogan.

Tertiò etiam qui teſtamentum iure fecit, ſed poſtea ruptum, aut irritum efficitur, ſimiliter inteſtatus decedere dicitur.

Quartò ille etiam inteſtatus dicitur, cui nullus hęres exiſtit, & ſi teſtamentum ex omni parte perfectum ſit d. l. prima, ff. de ſuis & legit. hæred. & hic in princip. tit.

Quo iure deferatur hæreditas ab inteſtato.

HÆreditas ab inteſtato triplici iure defertur, 12. tab. prętorio, & Authenticorum, verum quia ius Auth. tanquàm nouiſſi-
5 mum obſeruatur iuxta regulam, l. & poſteriores, ff. de legibus. Ideo ſecundum huiuſmodi ius etiam hanc materiam ſucceſſionis ab inteſtato non hic, ſed infra 10 tit. de bonor. poſſeſſ. commodiore loco pertractabimus.

Quo-

Quomodo deferatur hæreditas ab inteſtato,

LIcet rubrica noſtra generalis ſit, prout & principium tituli generale eſt, attamen in nigro hic ſpecialiter de primo tantum
6 hæredum ordine agitur, id eſt de ſuis hæredibus, de cæteris poſtea in titulis ſequentibus vſque ad titulum de bonorum poſſeſſione, vbi & de ſucceſsione, quæ ex iure pretorio defertur, habemus. Ideo commodius quam totam hanc materiam ſucceſſionis ab inteſtato ibi explicabimus hic tantum generalia quędam pro veteris iuris cognitione attingentes,

SVMMARIVM

1 *Inteſtatorum hæreditates ex l. 12. tab. ad ſuos hæredes pertinent.*
2 *Hæreditas, quæ ab inteſtato defertur legitima dicitur.*
3 *Qui dicantur ſui hæredes.*
4 *Dominium bonorum paternorum quaſi continuatur in filios.*
5 *Filij pars corporis patris dicuntur.*

§. Inteſtatorum cum pluribus ſequentibus.

Quibus deferatur hæreditas ab inteſtato.

INteſtatorum hæreditates ex lege duodec. tabul. primum ad ſuos hęredes pertinent, §. inteſtatorum hoc titulo, & l. prima, ff.
1 de ſuis, & legitim. hæredibus verba ſunt hæc.

Inteſtatorum hæreditates primò hæredum velint nolintve ſunto.

IDcirco hæreditas, quæ ab inteſtato defer-
2 tur, legitima hęreditas dicitur l. tertia, §. penultimo, ff. pro ſocio, l. ſexta, §. 1. ff. quæ in credito.

Qui dicantur ſui hæredes.

SVi hęredes dicuntur; Primo omnes filij tàm maſculi quàm fœminæ, dummodo in poteſtate ſint §. inteſtatorum hoc titu-
3 lo, nec refert, an naturales, vel adoptiui ſint filij, an legitimè nati, vel legitimati, §. quibus & §. nec non eos, hoc tit.

Secundò, poſthumi quoque ſui dicuntur ſi viuo teſtatore in poteſtate eius nati fuiſſent, §. ita demum, in fine hoc tit.

Tertiò, dicuntur ſui etiam nepotes, & pronepotes cæterique deſcendentes ſi nemo eos in gradu præcedat, dicto §. ita demum, & hi omnes etiam ignorantes, & furioſi hæredes exiſtunt, ſtatim enim à morte parentis quaſi
4 continuatur Dominium in eos, & ideo nec tutoris autoritate opus eſt pupillis, nec curato-
5 ris conſenſu furioſis, §. ſui autem hoc titulo: filij enim pars corporis patris dicuntur l. cum ſcimus, §. vltimo, Codice de agricolis, & cenſitis. libro vndecimo, hinc Dido apud Ouidium,

Forſitan & grauidam Dido ſcelerate relinquis,
Parſque tui latitat, corpore clauſa meo.

SVMMARIVM.

1 *Interdum efficitur ſuus etiam qui in poteſtate morientis non fuit.*
2 *Filius captus ab hoſtibus & poſt mortem patris reuerſus, ſuus hæres efficitur.*

§. Interdum.

QVia diximus ſuum hæredem eſſe illum qui tempore mortis defuncti in eius poteſtate manet, nunc docet Imperator,
1 interdum etiam fieri, vt quis ſuus hęres exiſtat, etiam ſi in poteſtate morientis non fuerit, veluti filius captus ab hoſtibus, is enim in poteſtate dici non poteſt ſi tempore mortis teſtatoris apud
2 hoſtes maneat, vt diximus in §. ab hoſtibus ſuprà quibus modis, ius patriæ poteſtatis ſoluit. reuerſus tamen etiam poſt mortem patris iure poſtliminij ſuus hæres efficitur, §. Interdum hoc titulo.

SVMMARIVM.

1 *Caſus in quo qui ab initio ſuus eſt, ex poſt facto ſuus eſſe deſinit.*
2 *Perduellionis crimen etiam in mortuos exercetur.*
3 *Perduellionis crimen, quod nam ſit.*

§. Per contrarium.

SIcut ſuperiori, §. caſum habemus in quo qui ab initio ſuus non eſt, ex poſt facto ſuus efficitur, ita per contrarium hic caſus eſt, in quo quis etiamſi ab initio ſuus ſit, ex poſt fa-
1 cto ſuus eſſe deſinit, veluti ſi poſt mortem pater iudicatus perduellionis reus, & eius memoria damnata fuerit, §. per contrarium hoc titulo. licet enim regulariter crimina morte extinguantur, vt in l. ſecunda, Codice ſi reus, vel accuſat. mortuus ſit, hoc tamen locum non habet in perduellione, ſed tale crimen, vt pote atrociſsimum etiam in mortuos exercetur,
2 l. vltima, Codice ad l. iul. maieſtat. licet igitur pater cum moreretur ſuum quidem hæredem habuerit, attamen ob memoriam damnatam propter perduellionis crimen qui ſuus erat, ſuus eſſe deſinit, & hoc quia illi fiſcus ſuccedit dicto §. per contrarium hoc titulo, & dicta l. vltima, Codice ad l. Iul. maieſtat. perdullionis crimen eſt hoſtilia aduerſus rempublicam moliri; quod nunc crimen læſæ maieſtatis dicimus,

SVMMARIVM.

1 *Quomodo ſui hæredes ſuccedant, & qualiter inter eos diuidatur hæreditas.*
2 *Ius primogenituræ.*

§. Cum filius filiaue.

Quomodo hæredes ſui ſuccedant, & qualiter inter eos diuidatur hæreditas.

IN ſuorum hęredum ſucceſsione illud pro
regula habemus, quòd proximior in gra-
du vlteriorem non excludit, ſed nepotes
1 ex filio admittuntur ad hęreditatem aui loco
ſui patris præmortui vnà cum filio viuente, pa-
truo ſuo, non tamen in capita ſed in ſtirpes, ita
vt quot quot ſint, tantam partem accipiant,
quantam pater eorum ſi viueret accepturus eſ-
ſet: ſuccedunt enim ex perſona patris quam in
ſuccedendo repræſentant, §. cum filius hoc
titulo. Pari ratione, & ſi nepos neptiſve ſit ex
filio, pronepos proneptiſve ſimul vocantur
dicto §. cum filius, Fit tamen interdum, ut nec
ſui admittantur omnes ad hęreditatem, nimi-
rum in iure primogenitury, quod eſt ius ſingu-
lare, & legi duodecim tab. & Iuſtinianeo inco-
gnitum. In eo enim filius primogenitus omni-
2 bus ſuis fratribus, & ſororibus in ſucceſsione
præfertur, aut ſaltem certam partem percipit,
quod ius etiam lege Moſaica receptum fuit, vt
habetur in Deuteronomio, capitulo uigeſimo-
primo,

SVMMARIVM.

1 *Quo tempore ſuitas attendatur.*
2 *Exemplo declaratur.*
3 *Nepos conceptus poſt mortem aui, auo ſuus eſſe non poteſt.*
4 *Inter liberos non recenſetur ille, quem filius emancipatus adoptauit.*

§. Cum autem.

Quod tempus inſpiciendum ſit ad hoc, ut ſuus quis eſſe dicatur.

LIcet ſuitas ſit quędam qualitas, quæ perpe-
tuò cohæret ei, qui in patria poteſtate eſt,
& proximum à patre locum obtinet, vt
notat Vulteius hic: tamen vt quis ſuus eſſe di-
1 catur, inſpicitur potiſsimum tempus mortis eius
de cuius hæreditate agitur, ſi ſine teſtamento
deceſsit, cum tunc temporis qualitas illa ſuita-
tis effectum habeat. Quod ſi teſtamentum fe-
cit, tunc inſpicitur etiam tempus deſtituti teſta-
menti exempli gratia. Pater habens filium &
ex eo nepotem, filium ex iuſta cauſa exhęreda-
uit, & alium extraneum hæredem inſtituit, po-
ſtea moritur pater, item moritur etiam filius ex-
hęredatus antequam extraneus hæres delibe-
ret, an velit adire hæreditatem, vel non. Deinde
extraneus, hæres non extat, aut quia non vult,
2 aut quia non poteſt: hoc caſu teſtamento illo de-
ſtituto, nepos ex filio exhęredato ſuus hæres eſſe
incipit; nam licèt tempore mortis aui ſuus non
fuerit (nec enim eſſe poterat, quia pater in gradu
eum præcedebat) tamen quia non ſolum tem-
pus mortis teſtatoris; ſed etiam deſtituti teſta-
menti inſpicitur, quo tempore res ad cauſam
inteſtati reducitur, ideo ſuus hęres efficitur, §.
cum autem, hoc titulo: nec refert, an ipſe nepos
uiuo auo natus ſit, an poſt mortem eius, dum-
3 modo uiuo auo fuerit conceptus, ut Iuſtinianus
hic docet. ſecus ſi poſt mortem eius, nam tunc
ſuus auo eſſe non poſſet, quia qui poſt mortem
noſtram concipitur, hic nulla cognatione, nos
attingit, dicto §. cum autem. Vnde licet, qui poſt
mortem, alicuius conceptus eſt, mortui illius di-
catur cognatus eſſe, id non fit propriè, ſed abuſi-
uè, nec eſt illa locutio Iuriſconſultorum, ſed uul-
gi, eodem modo, nec inter liberos aut receoſen-
dus eſt ille, quem filius emancipatus adoptauit
4 dicto §. cum autem, & ratio eſt, quia quem filius
meus adoptauit poſt emancipationem, hic mihi,
nec cognatus, nec agnatus eſt. Cognatus non
eſt, quia eſt ex aliena familia. Agnatus eſſe non
poteſt, quia filius ille meus emancipatus eo ip-
ſo, quod emancipatus eſt, amplius mihi agnatus
non eſt, cum agnatio, quæ iuris ciuilis eſt, per e-
mancipationem ſublata ſit. Hi igitur cum non
ſint quantum ad hęreditatem liberi, nec etiam
tanquam proximè cognati, bonorum poſſeſsio-
nem iure Pretorio petere poterunt, cum cogna-
ti non ſint d. §. cum autem in fine,

SVMMARIVM.

1 *Emancipati ſui non ſunt.*
2 *Quo iure emancipati ad ſucceſſionem uocentur.*
3 *Prætor emancipatis filijs dedit bonorum poſſeſſionem unde liberi.*
4 *Filius in poteſtate iure ciuili. Emancipatus iure prætorio æqualiter ad hæreditatem uocantur.*

§. Emancipati,

HActenus de ſuis hæredibus dixit Iuſtinia-
nus, & ijs qui inter ſuos connume-
rantur, verum quia inter ſuos non re-
cenſentur filij emancipati, ſed ſolum qui in po-
1 teſtate ſunt, vt hic, neque vllo alio iure eman-
cipati leg. duodecim tab. vocantur, hoc eſt, nec
tanquam agnati, cum emancipatus agnatus eſ-
ſe deſinat, vt diximus ſuprà in tit. de legit. agna-
to. ſucceſsion. §. finali: nunc quo iure tales e-
mancipati ad ſucceſsionem uocentur, ſubijcit.
Prætor enim naturali æquitate motus eman-
2 cipatos in partem admittit non hæreditatis,
(nec enim hæredem facere poterat, vt uidebi-
mus infra in titu. de bonorum poſſeſsionib. quia
ita ſuſtuliſſet ius ciuile, quod facere non pote-
rat, vt potè cuius ipſe miniſter eſſet) ſed bono-

rum,

3 rum, & ſic loco hæreditatis quam dare non po-
terat, dabat bonorum poſſeſ. ex edicto ſuo, quod
appellauit, unde liberi, § emancipati hoc tit. quæ
tamen bonorũ poſſeſ. ab hereditate effectu nihil
differt, vt ſuo loco uidebimus. Si ergo duo exi-
ſtant liberi, unus qui in poteſtate morientis
tempore mortis fuerit, & alter emancipatus:
Is qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili ſuus heres
exiſtit, emancipatus verò iure pretorio dimidię
patris bonorum poſſeſſor efficitur, adeo quod
4 ſuus pro parte tantum heres remanet. d. §. eman-
cipati in fine.

SVMMARIVM.

1 *Non omnes emancipati uocantur inter ſuos.*
2 *Defunctorum voluntates ex alieno arbitrio pen-
dere non debent.*
3 *Adoptati filij apud adoptiuum patrem poſt eman
cipationem, nec ciuili, nec prætorio iure inter li-
beros habentur.*

§. At hi.

DIximus emancipatos ad ſucceſſionem iu-
re pretorio vocari per bonorum poſſeſ-
ſionem vnde liberi: nunc declarat Im-
perator hoc verum eſſe, de emancipatis, qui in
adoptionem non ſe dederunt, ſecus ſi tales emã-
cipati ſe alicui in arrogationem dederint, & tem
pore mortis patris naturalis in eadem adopti-
ua familia fuerint, nam tunc non admittuntur
ad bona patris naturalis quaſi liberi, §. at hi, hoc
titul. fiunt enim hoc caſu arrogatori ſui here-
des, eique ab inteſtato, veluti ſuccedunt, ideo nec
digni uiſi ſunt miſeratione pretoris, vt dicitur
in l. finali, Codice vndè liberi. Dixi & tempo-
re mortis patris naturalis in adoptiua familia
fuerint, quia ſi viuo patre naturali, emancipati
ab adoptiuo patre fuerint, perinde admittun-
1 tur ad bona patris naturalis, ac ſi nunquam
in adoptiua familia fuiſſent dicto §. at hi. dixi
viuo patre naturali, quia ſi poſt eius mortem
fuerint emancipati ab adoptiuo patre, amplius
non admittuntur dicto §. At hi, & ratio eſt,
quia iam quęſitum fuit ius alijs ab inteſtato ſuc-
cedentibus, quod facto adoptiui patris tolli non
debet, cum voluntates defunctorum ex alie-
2 no arbitrio pendere nequeant, vt in l. illa in-
ſtitutio, ff. de heredib. inſtitu. & hic penderet
quidem ex alieno arbitrio patris adoptiui, qui
adoptatum filium emancipando hereditatem
agnatis adimere, & non emancipando ean-
dem ipſis relinquere poſſet, ideo non ſic pla-
cuit dicto §. At hi, & in hoc caſu quando e-
mancipantur poſt mortem patris naturalis,
non ſolum non admittuntur ad bona patris
3 naturalis, ſed nec etiam ad bona patris adop-
tiui apud quem poſt emancipationem omni-
no extraneorum loco ſunt, nec ciuili, nec
pretorio iure inter liberos habentur: non ci-
uili quidem, quia emancipatio iam ciuile illud
adoptionis vinculum tollit, non pretorio, quia
non ſubeſt cognationis neceſſitudo propter
quam inſtar naturalis filij, a pretore bonorum
poſſeſſio vnde liberi, illis danda ſit.

SVMMARIVM.

1 *Differentia inter naturales liberos, & adoptiuos
emancipatos.*
2 *Naturalia iura ciuilis ratio perimere non po-
teſt.*

§. Minus ergo iuris.

EX ijs quę ſuperiori, §. diximus conſtat,
quòd licet inter naturales liberos, & a-
doptiuos, quamdiu in poteſtate ſunt, ni-
1 hil interſit, vt ſupra, §. primo, tamen ſi e-
mancipati fuerint, magnum eſt diſcrimen in-
ter eos: quia naturalis filius, & ſi facultatem
ſuccedendi per emancipationem iure ciuili per-
dat, Pretoris tamen beneficio iuuatur. At a-
doptiuus emancipatus, & iure ciuili gradum
liberorum amittit, & à Pretore non adiuua-
tur, §. Minus ergo iuris, hoc titul. differen-
tię ratio eſt, quam Iuſtinianus hic ex Pompo-
nio Iuriſconſult. in l. iura ſanguinis, ff. de re-
gulis iuris adducit. naturalia enim iura ciuilis
2 ratio perimere non poteſt: nec quia natura-
les filij per emancipationem ſui heredes eſſe de-
ſinunt, deſinere poſſunt etiam filij, aut filię
eſſe dicto §. Minus. non ſic eſt in adoptiuis,
ſed ſicut adoptio ciuilis ratio eſt, & per ado-
ptionem ius, & nomen liberorum obtinent,
ita & per aliam ciuilem rationem, hoc eſt, e-
mancipationem illud amittere poſſunt, dicto §.
Minus.

SVMMARIVM.

1 *Emancipati ſicut admittuntur per bonorum poſ
ſeſſionem, vnde liberi, ita, & per bonorum
poſſeſſionem contra tabulas.*
2 *Emancipati à patre adoptiuo, nec ab inteſtato,
nec ex teſtamento admittuntur.*

§. Eadem.

QVod diximus de bonorum poſſeſſione,
vnde liberi, Prætorem, ſcilicet, eman-
cipatos filios in partem bonorum ad-
1 mittere, idem obſeruandum eſſe docet Impe-
rator hic in bonorum poſſeſsione contra ta-
bulas, quam Prætor olim liberis præteritis,
aut iniuſtè exheredatis tàm in poteſtate exi-
ſtentibus quàm emancipatis conceſsit, dum-
modo emancipati tempore quo pater natura-
lis moritur, in adoptiua familia non fuerint:
quia ſi illo tempore in adoptiua familia fuerint
non admittuntur per bonorum poſſeſſionem
contra tabulas, ſicut nec per bonorum poſſeſſ.
vnde liberi, vt ſuprà diximus in §. At hi. ſimi-
liter ſicut emancipati à patre adoptiuo ei ſuc-
cedere ab inteſtato non poſſunt eodem mo-
do preteriti in teſtamento ad eius bona non

admittuntur per bonorum poſſeſsionem contra tabulas, quia iam in numero liberorum eſſe deſierunt. §. eadem hoc tit. nam ſicut per adoptionem facti erant liberi: ita per emancipationem rurſus liberi eſſe deſierunt, d. §. eadem.

SVMMARIVM.

1 *Filius adoptiuus licet non poſſit patri naturali ſuccedere per unde liberi, ſuccedit tamen per unde cognati.*

§. Admonendi.

QVod ſuprà dictum fuit, eum qui in adoptiua familia eſt, naturali patri non ſuccedere ab inteſtato per bonorum poſſeſsionem, vnde liberi, ſi uel tempore mortis patris naturalis in adoptiua familia, uel poſt eius mortem ab eadem emancipatus fuerit, id tunc demum procedere docet Imperator hic, quando defuncto ſuperſtes ſit aliquis alius è liberis, vel ſuis, vel emancipatis, aut quiſpiam ex agnatis, nam his
1 deficientibus, uocatur talis adoptiuus ad ſucceſſionem inteſtatam patris naturalis tanquam cognatus per bonorum poſſeſsionem, vnde cognati, cum is, qui adoptatur, iura cognationis in naturalis patris familia non amittat, §. admonendi hoc tit. l. prima, §. hęc autem, ff. vnde cognati, licet enim agnatus eſſe deſinat, non per hoc tamen deſinit eſſe cognatus.

SVMMARIVM.

1 *Emendatio ueteris iuris a Iuſtiniano circa adoptiuos filios facta.*
2 *Filius adoptatus ab extraneo, in poteſtate patris ſui naturalis manet, & ei ſuccedit.*
3 *Patri adoptiuo ab inteſtato tantum, filius adoptatus ſuccedit.*
4 *Adoptatus ab aſcendente etiam ex teſtamento ei ſuccedit, ſicut & arrogatus.*

§. Sed ea omnia.

EXpoſuit hucuſque Iuſtinianus, quid iure veteri, hoc eſt, l. 12. tab. obtinuerit in ſucceſſione ſuorum hæredum, nunc quid ei additum, detractum, & præcipuè circa adoptiuos
1 noua ſua conſtitutione de qua in l. penultima, C. de adopt. emendatum ſit oſtendit. inuenerat enim optimus Princeps nonnullos caſus, in quibus filij & naturalium parentum ſucceſsionem propter adoptionem amittebant, & adoptione facilè per emancipationem poſt mortem naturalis patris ſoluta ad neutrius patris, nec naturalis, nec adoptiui ſucceſsionem ueniebant. Ideo hoc ſolito more emendare, & quod Prætor poſthabuit, ſupplere cupiens, conſtitutionem fecit, per quam ſtatuit, filium qui ad extraneum patrem adoptione ſit translatus, omnia patris ſui naturalis iura inuiolata tenere perinde ac ſi alienæ familiæ datus non eſſet, cum indignum ſit iura illa paterna, & naturalia diuino vinculo conglutinata, ciuili ratione, atque adoptionis ludificatione fraudari. Ideo qui in alienam familiam adoptatur, patrem naturalem adhuc reſpicit, cum in eius poteſtate manet, cui &
2 ſuccedit, & iure ſimul cum alijs par eſt, ac ſi nulla vnquam adoptio ſequuta eſſet. hoc vnum beneficium ab adoptiuo patre habens, quòd ei ab inteſtato ſuccedere poteſt d. §. ſed ea hoc tit. dixi ab inteſtato. quia teſtamento facto, neque iure ciuili, neque prætorio, ex hęreditate eius aliquid perſequi poteſt, cum nec neceſsitas patri adoptiuo impoſita ſit, vt eum hæredem inſtituat dicto §. ſed ea. & hoc etiam ſi ex Senatuſcon
3 ſult. Sabiniano ex tribus maribus fuerit adoptatus, dicto §. ſed ea. Huius Sabiniani Senatuſconſult. mentio eſt in l. penultima, §. quæ autem, Codice de adopt. & in l. finali. Codice de decurionibus, libro decimo, eius deciſio ea eſt, vt ſi quis adoptatus eſſet ex tribus maribus, hoc eſt, cum pater naturalis haberet filios tres, & ex ijs tribus filijs vnum dederit adoptandum, tūc huic filio pater adoptiuus omnino cogebatur quartā ex Senatuſconſult. Sabiniano relinquere, & ſi non fuiſſet relicta, actio ad eius perſecutionem filio competebat vt ex hoc §. noſtro, & ex gręco interprete Theophilo conſtat. Hodie igitur etiam ſi ex tribus maribus quis fuerit adoptatus, neque quarta ei ſeruatur in bonis adoptiui patris, nec vlla actio ad eius perſecutionem competit dicto §. ſed ea omnia. Excipe eum quem parens naturalis, puta auus, aut proauus ipſius filij maternus, vel etiam paternus, ſi pater naturalis antequam filius conciperetur ſui iuris effectus ſit, adoptandum ſuſceperit. huic enim
4 priſtina iura ſeruantur, quem & natura aggrauit, & lex ciuilis per adoptionem contulit dicto §. ſed ea omnia, quemadmodum, & ei qui paterfamilias ſe ſe arrogandum dederit quę omnia latius colligi poſſunt in l. cum in adoptiuis, C. de adoption.

SVMMARIVM.

1 *Quid olim iure veteri in deſcendentibus ex fœminis circa ſucceſſionem obſeruatum eſſet.*
2 *Deſcendentes ex filia quomodo cum ſuis ad ſucceſſionem uocentur, & qualiter cum agnatis iure DD. Principum.*
3 *Hodie noua Iuſtiniani conſtitutione quid ſtatutum ſit.*

§. Item vetuſtas.

SVperiori §. emendationem veteris iuris in adoptiuorum filiorum ſucceſſione recenſuit, nunc alterum emendationis caput proponit, quod liberos ex fœminis deſcendentes reſpicit. Vetuſtas enim ex maſculis progenitos plus diligens quàm ex fœminis in ſuorum numero collocauit tantummodo eos, qui ex virili ſexu deſcendunt, nam cùm

nati

nati ex filia mea, licet ipſa ſit, ipſi tamen in poteſta
te mea non ſunt, ſed patris eorum: conſequẽter,
nec etiam ſui eſſe poterant, nec ad ſuorum
1 ſucceſſionem veniebant. Non etiam, vt Agnati
vocabantur, cum familiam patris, & non matris
ſequantur, & ſic nepotes ex filia mortua matre,
tertio tantum loco, hoc eſt deficientibus, & ſuis,
& agnatis vocabantur, § item vetuſtas hoc titu.
Hoc diui Imper. Valent. Theodoſ. & Arcad. paſ-
ſi non ſunt ſine competenti emendatione relin-
quere. Sed cum nepotes dicantur tam illi qui ex
maſculina linea, quàm ij qui ex fœmineo ſexu de
ſcendunt, conſtitutione ſuper hoc edita quam ha
bemus in l. ſi defunctus de legit. hęredit. in cod.
Theodoſiano, ęqualiter omnes admiſerunt eun-
demque gradum & ordinem ſucceſſionis eis do-
narunt dicto §. item vetuſtas. Sed vt amplius ali-
quid ſit eis, qui non ſolùm naturæ, ſed etiam ue-
teris iuris ſuffragio muniuntur, portionem ne-
potum, vel neptum ex fœminis deſcendentium,
paulò minuendam eſſe exiſtimarunt, hoc videli-
cet, modo, vt ſi cum ſuis concurrant, minus ter-
tiam partem accipiant, quam mater eorum, vel
auia ſi viueret acceptura fuiſſet, vel pater eorum
ſi de hęreditate eius matris, aut auus paternus, ſi
diſputetur ſimiliter de hęreditate matris ipſius
qui paterni. veluti deceſſit quis relicto filio, & ex
2 filia nepote, vel nepte: filius ſi ſoror viueret ſex
vncias haberet, & alias ſex ſoror; modo mortua
ſorore, quia filij eius minus tertiam partem ha-
bere debent, quam mater eorum ſi viueret habi-
tura eſſet, ideo filius octo, & nepotes ex filia qua
tuor habebunt, & ſic ſicut deſcendentes ex filio
iure 12. tab. in locum ſui patris ad ſucceſsionem
aui veniunt; ita & Principum conſtitutio in lo-
cum matris ſuę, vel auię eos cum iam deſignata
partis tertię diminutione vocat dicto §. item vetu
ſtas. ſi verò nepotes ex filia non concurrant cum
ſuis, ſed cum adgnatis, tunc adgnatis quartam
partem ſibi vindicantibus, reliquum quod ſu-
pereſt, nepotes ipſi ex eiuſdem conſtitutionis au
toritate (ita enim legendum eſſe cenſeo) conſe-
quentur dicto §. item vetuſtas, cuius quidem con
ſtitutionis verba à ſuo Codice ſegregaſſe, neque
inſeri eam ex Theodoſiano Codice in ſuo voluiſ
ſe, Iuſtinianus ipſemet hic teſtatur. At cum tali.
D. D. Principum conſtitutione non ſatis conſul-
tum videretur: Ideo Imperator noſter & ipſe
emendauit, ſtatuitque, vt tam ex maſculis, quàm
ex fœminis deſcendentes, abſque aliqua trientis
diminutione ęqualiter ſuccedere debeant, nihil
5 adgnatis ex tranſuerſa linea ſibi vindicantibus
dicto §. item vetuſtas in fine, & hoc optima ratio
ne: cum ęquum non ſit, vt hi qui ex tranſuerſa li-
nea deſcendunt potiores ſint illis, qui recta linea
veniunt. Deſcendentes igitur, vtcumque ex ma-
ſculis, vel fœminis, vt potioris iuris ſucceſſores
hęreditate auita ſoli potiuntur qua de re etiam
latius infra in tit. de bonor. poſſeſſ. pertractabi-
mus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Deficientibus ſuis hæredibus ad agnatos defer-
tur hæreditas.*
3 *Qui dicantur adgnati.*
4 *Adgnati quomodo ſuccedant.*
5 *Ius repreſentationis in collateralibus ultra pa-
trum filios locum non habet.*

DE LEGITIMA ADGNATORVM ſucceſsione.

Titulus II.

In Principium Tituli. & §. 1.

SVperiori titulo dictum fuit iure veteri tres
fuiſſe ordines ſuccedendi ab inteſtato.
Primus erat ſuorum hęredum, & eorum
1 qui iura ſuorum obtinent.
Secundus adgnatorum.
Tertius, & vltimus cognatorum. Expedito igi
tur primo ſuccedendi ordine, quo liberi, & de-
ſcendentes compræhenduntur, tranſit nunc ad
ſecũdũ qui ad adgnatos pertinet. Quando enim
ſui hæredes non extant, non extant etiam eman
cipati filij, quos prætor inter ſuos vocat per bo-
2 norum poſſeſsionem vnde liberi, nec extant ne-
potes ex filiabus quos conſtitutiones Imperato-
rum ſimiliter inter ſuos nominant; tunc eodem
iure 12. tab. ad proximum adgnatum hęreditas
defertur, vt ipſemet Iuſtinianus hic in principio
tit. noſtri tradit, & Iulianus, I. C. in l. lex Corne-
lia, ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtitut. verba legis
12. tab. ſunt hæc.

*Si paterfamilias inteſtatus moritur, familia
pecuniaque eius agnatorum genti-
liumque eſto.*

*Vel vt alibi. Agnatus proximus familiam
habeto.*

Qui dicantur Agnati.

AGnati (vt Caius in l. ſunt autem, ff. de le-
git. tutel. & Paulus libro quarto. Reſpon
ſorum ſcribunt, quos & in hoc Iuſtinia-
3 nus æmulatus eſt) dicuntur hi qui per virilis ſe-
xus perſonas cognatione iuncti ſunt, quique
idem gentis nomen retinent, eademque fa-
milię inſignia habent: nec intereſt maſculi ſint,
vel fœminæ, quia & ipſę agnatæ ſunt, licet poſtea
cognationem faciant, & ex ipſis deſcendentes
cognati ſint, nec ſolum hi, qui viuo patre naſcun
tur, ſed etiam poſthumi iura conſanguinitatis nã
ſcuntur, §. 1. hoc tit. quinimo & per adoptionẽ
ius adgnationis acquiritur, d. §. 1.

Qualiter agnati ſuccedant.

ILlud animaduertẽdum eſt, quod non omnes
4 adgnati lege 12. tab. ad hæreditatem ſimul
uocantur, ſed ſolum ij qui tunc proximiores
gradu ſunt, cùm certum eſt, aliquem inteſtatum
deceſsiſſe dicto §. primo. Ideo ſi adſint defuncti
fratres, & nepotes ex alio fratre præmortuo; fra
tres, vtpotè gradu proximiores excludent nepo-
tes, dicto §. primo. quod tamen hodie iure noniſ-
ſimo Auth. immutatum eſt, cum filius iure re-

præſentationis intret in locum & gradum patris
ſui, licet vltra fratrum filios repræſentatio poſtea
locum non habeat, vt infra in titu. de Bonor. poſ
ſeſſ. videbimus, facit Auth. ceſſante, C. de legit. hæ
red. & §. ſi igitur defunctus Auth. de hæred. ab in-
teſtat. venientibus.

SVMMARIVM.

1 *Varia iura diuerſa recenſentur circa agnatarum*
fœminarum ſucceſſionem.
2 *Primum ius fuit legis 12. tab.*
3 *Secundum fuit, lex Vaconia.*
4 *Tertium, Prætorium.*
5 *Quartum ius nouum a Iuſtiniano introductum.*

§. Cæterum.

QVatuor diuerſa iura, quæ varijs tempori-
bus circa fœminarum agnatarum ſucceſ-
1 ſionem, poſt conſanguineas ſorores ob-
ſeruata fuerunt, referuntur ab Imperatore no-
ſtro hic in §. cæterum.

Primum ius fuit, lex 12. tab. quæ ſuis non ex-
tantibus, inuicem ad ſucceſſionem vocabat a-
gnatos ſine vllo ſexus diſcrimine, hoc eſt, tam
2 maſculos, quam fœminas, cuiuſcunq; gradus, ad
ſimilitudinem ſuorum, & de hoc iure loquitur
Imperator in dict. §. Cæterum, in verſiculo, Et
hæc quidem, & Paulus libro quarto, ſentent. tit.
octauo.

Secundum ius fuit; lex Vaconia a Q. Vaco-
nio lata, quæ fœminas agnatas per virilem ſexũ
vltra conſanguineorum gradum, hoc eſt, vltra ſo
rores defuncti nullo modo admittebat; & ſic ma
ſculi ex Vaconia lege, ad fœminarum hæredita-
3 tem, etiam ſi longiſſimo gradu eſſent, admitte-
bantur: fœminæ vero conſanguinitatis iure tan-
tum capiebant hæreditatem, ſi ſorores eſſent, vl-
terius non, qua de cauſa fratris tui aut patrui, cui
filiæ vel Amitæ hæreditas ad te pertinebat, non
è conuerſo tua ad illas pertinebat. Quod ideo ita
conſtitutum erat, quia commodius videbatur
ita iura conſtitui, vt plerunque hæreditates ad
maſculos confluerent, ne fœminæ ditteſcerent, &
elatæ ſe viris æquarent, vel ne bona è familia, cu-
ius finis eſt fœmina, exirent, de hoc iure, loquitur
Imperator hic in principio, d. §. Cæterum, & in
verſiculo Media autem iuriſprudentia. Paulus,
dict. titul. 8. & Vlpianus, in fragment. titu. 26. At
quia iniquum erat fœminas in vniuerſum quaſi
extraneas repelli, ideo Prætores omnes agnatas
fœminas per virilem ſexum vltra ſorores admi-
ſerunt ad legitimam ſucceſſionem per Bonorũ
Poſſeſſionem vnde cognati, cum maſculis æquali
gradu exiſtentibus: Si tñ, neq; ſuus, neq; agnatus
vllus, neq; cognatus gradu proximior, exiſtat &
4 hoc fuit Tertiũ ius Prætoriũ a Prætoribus, intro
ductum, de quo habemus in dict. §. Cæterum ver
ſiculo, ſed quia, & ſic fœminæ agnatæ per viri-
lem ſexum etiam ſi defuncti ſorores non ſint, iu-
re Prætorio proximitatis nomine, quod in edictũ
vnde cognati incidit, admittuntur ad legitimam
ſucceſſionem poſt ſuos, & Agnatos omnes, cum
cognatis æquali gradu exiſtentibus ſecũdum gra
dus prærogatiuam, d. §. Cæterum verſ. ſed quia.
Iuſtinianus vero legis 12. tabul. veſtigia ſequens,
Prætoresq; ſuę humanitatis laudans, non tamen
eos in plenum huic cauſæ mederi inueniens, fœ-
mineoque ſexui plurimum fauens, ſuadente pro
culdubio Theodora coniuge, quam adhibere in
conſilium ſolitus erat, vt tradit Borcholten hic.
quartum & nouum ius ſtatuit, quo rem reducit,
5 ad l. 12. tab. ſtatuens omnes legitimas perſonas,
id eſt, per virilem ſexum deſcendentes, ſiue ma-
ſculini generis, ſiue fœminini ſint, ſimili modo
ad iura ſucceſſiones legitimæ ab inteſtato voca-
ri, ſecundum ſui gradus prærogatiuam: nec ideo
excludendas, quia conſanguinitatis iura, ſicut
germanæ ſorores non habeant, maxime eodem
naturali gradu, & agnationis titulis, tam in ma-
ſculis, quàm in fœminis æqua lance concurrenti-
bus, d. §. Cæterum verſic. Quare etenim.

SVMMARIVM.

1 *Primus gradus cognationis transfertur in ius a-*
gnationis.
2 *Exemplum primi gradus cognationis, quod in a-*
gnationem transfertur.
3 *Hodie iure nouo Authenticorum quid obſerue-*
tur.

§. Hoc etiam.

QVòd ſupra diximus fœminas agnatas, e-
tiam vltra ſororem conſanguineam cum
maſculis agnatis ad inteſtatam ſucceſſio-
nem vocari: hoc Imperator & ad cognatas ex-
tendit, id eſt, eas perſonas, quæ nos per fœmininũ
ſexum contingunt, non tamen vltra vnum gra-
dum, tales ſunt ſororis conſanguineæ, vel etiam
vterinæ filius & filia, hos enim ex capite co-
gnatorum transfert in caput agnatorum. Ideo
non ſolum fratris filius & filia, ſecundum quod
ſupra dictum fuit, ad ſucceſſionem patrui ſui vo-
1 cantur: ſed etiam germanæ conſanguineæ, ex
eodem patre & matre, vel ſororis vterinæ ex ea-
dem matre tantum natæ filius & filia, qui primũ
gradum cognatorum faciunt, ſoli, & non dein-
ceps qui ſequuntur, æqualiter vna cum filijs & fi-
liabus fratris vocantur, & defuncto ſuccedunt
illi vt Patruo, hi vt auunculo, perinde ac ſi om-
nes ex maſculis, deſcenderent: tales enim ex capi
2 te cognatorum transferuntur ab Imperatore hic
in caput agnatorum, vt perinde habeantur, ac ſi
agnati eſſent, nosque per maſculos attingerent,
ſitque hæreditatis diuiſio non in ſtirpes ſed in ca
pita, §. hoc etiam hoc tit. & l. pen. C. de legit. hę
red. dummodo ſuperſtes non exiet, frater aut ſo-
ror, nam tunc his perſonis præcedentibus cæteri
gradus penitus ſemoti remanent, d. §. hoc etiam
in fine, & hoc quidem iure Codicis & Inſtitutio-
num. At hodie lege Nouellarum & iure nouo
Authenticorum, non vnus tantum gradus, ſed
3 tota cognatio in ſucceſsionem legitimam tranſ-
lata eſt, ſublata prorſus omni differentia agna-
tionis & cognationis, vt infra de bonor. poſſeſſ.
videbimus.

SVMMARIVM.

1 *Iure 12. tab. proximioribus agnatis defertur hæreditas.*
2 *Plures in eodem gradu proximitatis exiſtentes, omnes admittuntur.*

§. Si plures.

Qualiter Agnati ſuccedant.

LEx 12. tab. non dat omnibus agnatis ſimul
hæreditatem, ſed proximioribus tantum;
ideo ſi plures ſint gradus agnatorum, lex
1 proximiorem vocat, §. ſi plures hoc tit. & quam-
uis in ſingulari numero lex proximum vocet,
tamen dubium non eſt, quem ſi plures ſint
eiuſdem gradus, omnes admittantur dicto §. ſi
2 plures: quod hic, tamen de fratre, & alterius
fratris filio, potiorem, ſcilicet, fratrem eſſe dici-
tur, hodie iure nouo non obtinet, ſed ſimul ad-
mittuntur, & hoc propter ius repreſentationis,
quod inter fratrum filios locum habet, licet vlte-
rius poſtea non extendatur, vt infra in tit. de bo-
no. poſſeſſ. videbimus.

SVMMARIVM.

1 *In cognoſcenda proximitate, quod tempus ſit inſpiciendum.*
2 *Poteſt eſſe, vt qui tempore mortis teſtatoris proximus non eſt, proximus ſit tempore deſtituti teſtamenti.*

§. Proximus.

Quod tempus in proximitate cognoſcenda inſpiciendum ſit.

QVia diximus proximiorem agnatum ad
ſucceſſionem admitti, nunc quando quis
proximus ſit, oſtendit: non enim ſolum
1 tempus inſpicitur, quo quis teſtamento facto, de
cedit, ſed etiam deſtituti teſtamenti, quo res ad
inteſtati cauſam reducitur, §. proximus hoc tit.
Euenire enim temporis ſpatio poteſt, vt proxi-
miore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui mo-
riente teſtatore proximus non fuit, vt ſupra quo-
que de ſuo hærede dictum fuit in §. cum autem
2 quæritur de hæredit. quæ ab inteſtat. veluti, deceſ-
ſit aliquis extraneo hærede inſtituto, extante eo-
dem tempore, fratre & patruo; hæres deliberat,
an velit adire, interim moritur frater, extraneus
repudiat, ecce patruus tanquam magis proxi-
mus ad hæreditatem admittitur, quamuis tem-
pore mortis teſtatoris, proximus non fuerit, cùm
tunc frater defuncti eum in gradu præcederet.

SVMMARIVM.

1 *Succeſſorio edicto, L. 12. tab. nec in ſuis, nec in agnatis locus erat.*
2 *Exemplo res declaratur.*
3 *Remedium iuris prætorij.*
4 *Noua Iuſtiniani conſtitutio.*

§. Placebat.

SIcut lege 12. tab. in ſuis hæredibus ſucceſſo-
rio edicto locus non erat, vt conſtat ex l. 1.
§. ſciendum, ff. de ſuis, & legit. hæred. ita, &
1 in agnatis idem obſeruabatur, adeo quod proxi-
miore agnato hæreditatem repudiante, ſequens
in gradu non admittebatur tex. eſt in §. Placebat
hoc tit. ſed fiſcus ſtatim ſuccedebat, excluſis etiã
cognatis, qui ea lege, nec dum cogniti erant, l. 1.
ff. Vnde cognati. Iaſ. in l. qui ſe patris, C. vnde li-
beri, exempli gratia, moritur aliquis, relicto fra-
2 tre, & patruo, frater vocatur, nimirum vt proxi-
mus, modo, ſi contingebat, vt frater decederet,
antequam adiret hæreditatem, vel repudieret;
patruus, vt agnatus, & ſequens in gradu venire
nõ poterat dicto §. placebat. Verum quia hoc ius
valde rigoroſum erat, Prætores, & hoc non in to
tum ſine adminiculo relinquentes, ſtatuerunt
quod excluſo agnato proximo ſuccederent co-
3 gnati, ita quod non admittebatur ſequens agna-
tus, ſed fiebat tranſitus ad cognatos, & ſic de ca-
pite agnatorum ad caput cognatorum. Sed quia
hæc correctio inſufficiens viſa eſt Iuſtiniano, &
iniqua, quia cognatus forte in quarto, & quinto
gradu, præferebatur agnato in tertio gradu:
Ideo noua ſua conſtitutione, quæ temporum vi-
tio interijt, ſtatuit, quod hodie ſucceſſorium edi-
4 ctum locum habeat etiam in agnatis de gradu in
gradum, ſeu de perſona in perſonam dicto §. pla
cebat, cum etiam hoc ſeruetur in onere tutelæ,
nam deficiente agnato primi gradus, ſequens in
gradu admittitur, & vbi eſt onus, ibi quoque cõ-
modum ſucceſſionis eſſe debet, vt de legit. patr.
tutel. in principio.

SVMMARIVM.

1 *Pater ad ſucceſſionem filij emancipati non admittebatur, niſi filius contracta fiducia emancipatus fuiſſet.*
2 *Modus emancipandi iure antiquo obſeruatus.*
3 *Fiducia nil aliud eſt, quam pactio reuendendi uenditioni appoſita.*
4 *Hodie non eſt neceſſe emancipationem contracta fiducia fieri. quia ſemper ita factæ intelliguntur.*

§. Fin.

L. 12. tab. pater ad emancipati filij ſucceſſio-
nem inteſtatam non admittebatur, ſed
fiduciarius pater ſuccedebat, niſi contra-
1 cta fiducia emancipatus fuiſſet. hoc eſt, niſi pater
naturalis iterum a fiduciario filium, vt ſeruum
emiſſet, & ipſe manumiſiſſet, tunc enim ſuccede
bat, vt manumiſſor, non vt proximus agnatus, vt
Accurſ. & Myſing. hic. Nec enim veteres alium
manumiſsionis modum habebãt, quàm in ſer-
uis, & ideo ut emancipationi locus eſſe poſſet,
prius filium imaginariè ad ſeruilem ſtatum trina
præmiſſa uenditione redigebant, & deinde ceu
ſeruum manumittebant: retento ſibi uerbis
2 expreſsis legitimo ſuccedendi iure. hinc eſt,
quòd emancipatio capitis diminutio dicitur,
licet

licet minima, quia imaginarie alienatus e-
rat, vt ſupra de capitis diminutione diximus.
Inde etiam eſt, quod in iure plerunque ma-
numiſsioné pro emancipatione accipimus quod
Iacon adnotauit in l. Verum, ff. de verb. obligat.
5 & Alciatus Pareg. 3. cap. vlt. & ſic fiducia nihil
aliud eſt, quam pactio reuendendi venditioni ap-
poſita, quam apponere, omnino neceſſarium e-
rat, quia niſi filius a parente manumiſſus eſſet,
pater filio legitimus hæres non erat, vt Caius in
primo Inſti. tit. 6. auctor eſt, & Iuſtinianus hic do
cet, hodie tamen noua Iuſtiniani conſtitutione
quæ deſideratur ſecundum Cuiacium hic, & de
4 ſua mentionem facit Imperator hic, & in l. fin.
C. de emancipat. liber. omnes emancipationes
intelliguntur ſemper contracta fiducia fieri.

SVMMARIVM.

1 *Maxima iuris variatio in deferendis hæreditatibus.*
2 *Sex iura diuerſa circa ſucceßionem matris in bonis liberorum recenſentur.*
3 *Primum ius fuit lex 12. tab.*
4 *Secundum ius Prætorium.*
5 *Tertium Claudij Imperatoris conſtitutio.*
6 *Quartum fuit, S. C. Tertullianum.*
7 *Quomodo ex S. C. Tertulliano mater admittatur ad ſucceßionem filij.*
8 *Quintum ius fuit Conſtantini conſtitutio.*
9 *Sextum & vltimum fuit noua Iuſtiniani conſtitutio.*
10 *Mater extantibus fratribus & ſororibus quomodo ſuccederet.*
11 *Nunc iure Auth. in capita ad ſucceßionem filij etiam cum ſolis ſororibus admittitur.*
12 *Mater niſi tutorem filys ſuis petat, ab eorum ſucceßione repellitur.*

DE SENATVSCONSVLTO Tertulliano.

Titulus II.

QVanta olim fuerit variatio iuris in deferen
dis hæreditatibus ab inteſtato, partim ex
1 ijs quæ hactenus dicta ſunt, partim & mul
to magis ex præſenti titulo colligere poſſumus,
cum quo concordat titu. ff. & C. ad S. C. Tertul-
2 lia. Referuntur enim in hoc titu. ſex iura diuer-
ſa quo ad matris ſucceſsionem in bonis libero-
rum.

Primum ius fuit lex 12. tab. quę maſculorum
3 progeniem ita præponebat, & eos qui per fœmi-
nini ſexus neceſsitudinem ſibi iunguntur adeo
expellebat, vt ne quidem inter matrem & filium
vltro citroque hereditatis capiendæ ius daret, vt
hic in principio titu.

Secundum fuit, ius Prętorium quod ad exclu-
4 ſionem Fiſci, poſt agnatos, admiſit matrem ad
ſucceſsionem filij per bonorum poſſeſsionem
vnde cognati, vt ſimiliter hic in principio ti-
tuli.

Tertium ius fuit Claudij Imperatoris, conſti-
tutio, quæ etiam extantibus agnatis matrem ad
5 ſucceſsionem filiorum in acie amiſſorum voca-
uit, ne filijs amiſsis, omni ſolatio deſtitutæ eſſent,
§. ſed hæ iuris anguſtiæ & ibi gloſſ. in verbo amiſ-
ſorum hoc tit.

Quartum ius fuit, S. C. Tertullianum, quod
6 Diui Andriani temporibus Tertullo & Maxi-
mo conſulibus factum fuit, in quo de triſti libero-
rum ſucceſsione matri non etiam Auiæ deferen-
da cautum fuit, quod ſcilicet, ſi ingenua pepeniſ-
ſet tres filios, libertina quatuor, ad bona filiorũ,
excluſis agnatis admitteretur, dict. §. ſed hę iuris
anguſtiæ, & hoc dicebatur, ius trium libero-
rum.

Ita tamen mater ex S. C. Tertulliano ad libe-
rorum ſucceſsionem admittitur, ſi ſui hęredes
non extent, nec qui ſuorum loco ſunt vt emanci
pati liberi, quos inter ſuos hęredes Prętor vocat,
7 ac etiam adoptiui, qui ſuorum loco habentur, nec
etiam ex filia premortua liberi, hi enim omnes ſi
extent maſculi aut fœminę matri pręferuntur, vt
in §. pręferuntur hoc tit. Pater quoque vtriuſque
hoc eſt, tam filij, quam filiæ, ſi filius, vel filia deceſ-
ſerit matri pręfertur, d. §. pręferuntur, licet hodie
iure nouo Authenticorum ſecus ſit, vt infra in
tit. de bonor. poſſeſſ. videbimus. Item & frater cõ
ſanguineus matrem excludit, ſoror vero con-
ſanguinea ſi ſola extet ęqualiter cum matre ad-
mittitur, d. §. præferuntur, & l. 2. & 7. ff. ad S. C.
Tertullian. at ſi non ſola, ſed cum fratre ſoror
extet, tunc ſoror excludit matrem, non quidem
iure ſuo, ſed fratris cui adhęret, & a quo mater
ſubmouetur, vt iam dictum eſt, & cum quo com
munem hęreditatem habet dict. §. præferun-
tur.

8 Quintum ius fuit Conſtantini conſtitutio de
qua habemus in l. 1. & 2. de legit. hęred. in C.
Theodoſ. lib. 5. qui matri ius trium liberorum ha
benti, certam portionis partem ademit, quatuor
vncias ſcilicet, quas Patruo defuncti vel eius filio
ut agnato conceſsit, & quia in hoc mater quo-
dammodo grauata fuit in alio eam releuauit, ſta-
tuens ut quatuor hęreditatis vncias habere de-
beat, & ſi ius trium liberorum non habeat, reli-
quis octo, defuncti patruo vel eius filio, ſibi vin-
dicantibus, §. ſed cum antea hoc tit. & l. fin. §. pa-
truo, ubi glo. & alij, C. eod.

Sextum & ultimum ius fuit noua Iuſtiniani
noſtri conſtitutio de qua in l. 2. C. de iur. deliber.
qui matrem indiſtinctè, ſiue peperiſſet filios, ſiue
non, & abſque aliqua trientis diminutione, ex-
cluſo omnino patruo, & eius liberis ad filij ſucceſ
ſionem admiſit, §. ſed nos hoc tit. & d. l. 2. C. de
iur. delibe. quod Iuſtinianus in fauorem mulierũ
9 conſtituit, quas miſeratione dignas cenſuit, pro-
pter obſequia quę maritis pręſtant, propter par-
tus periculum, ut non immerito Medea apud
Varron. lib. 5. de lingua Latina dixerit, ſe ter mal
le ſub armis uitam cernere, quàm ſemel parere,
& pp ipſam liberorum procreationẽ de quibus in
l. fi. C. qui potior. in pignor. habeant Iniquum e-
nim eſſe iudicauit Imperator noſter, caſum for-
tuitum, habere ſcilicet, uel non habere tot filios,
in ipſius matris detrimentum admitti, dict. §. ſed
nos hoc titu. & hoc quando ſola concurrit ma-
ter. At ſi cum matre ſuperſint etiam fratres & ſo
10 rores defuncti, ſiue conſanguinei ſint, qui agnati
dicuntur, ſiue uterini qui cognationis tantum iu-

ra

ra habent, omnes ſimul cum matre admittun-
tur, ita tamen ut ſi ſolæ ſorores agnatæ, vel co-
gnatæ, ideſt, conſanguineæ vel vterinæ, cum ma-
tre ſuperſint, mater dimidiam, at ſorores aliam di
midiam hæreditatis habeant. ſi verò cum ſorori-
bus adſint fratres, vel etiam fratres tantum abſq;
ſororibus, tunc hæreditas inter matrem, & defun
cti fratres ſolos, vel matrem, & defuncti fratres,
& ſorores in capita diſtribuatur. d. §. ſed cum an-
tea, hoc tit. & l. fin. §. patruo. ff. eod. Verum hodie
mater iure authenticorum, admittitur etiam in
1 capita cum ſororibus etiam ſi fratres nõ extent,
& ſic non plus tribuitur matri cum ſororibus ſo-
lis ſuccedenti, ac ſi cum fratribus ſuccederet. §. ſi
igitur defunctus, Auth. de hæred. ab inteſtat. ve-
nient. & adeo, hoc eſt verum, ut etiam ſi vulgò
quæſitus ſit filius mater ei ſuccedit vt eſt text. hic
in §. fi. Sed quemadmodum Iuſtinianus matribus
proſpexit, ita eas rebus filiorum præſidium aliun
de non habentium cum minores ſunt, operas
ſuas collocare & ſoboli ſuæ conſulere uoluit, cũ
ſecundum naturam ſit, ut qui ſentit commodũ,
debeat etiam ſentire incommodum cap. qui ſen-
tit de regul. iur. in 6. Tutorem igitur niſi ſatis di-
ligentem intra anni ſpatium, preſertim vbi ſecun
12 dò nupſerit, liberis ſuis pupillis mater petierit,
aut in locum remoti excuſatiue ſubrogare negle
xerit, ab eorum impuberum morientium ſucceſ-
ſione omnino repellitur. d. §. fin. hoc titul. l. 2. §. ſi
mater. ff. eod. l. ſciant. C. de legit. hæred. & l. om-
nes. C. ad Senatuſconſul. Tertull.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Filij quomodo ex Senatuſconſul. Orphitiano matri ſuccedant.*
3 *Filij etiam vulgò quæſiti matri ſuccedunt.*

DE SENATVSCONS. ORPHITIANO,

Titulus IV.

In principium Tituli.

SVperiori titulo traditum eſt, qua ratione ma-
ter triſtem liberorum ſucceſſionem habeat,
tam ex Senatuſconſult. Tertullia. quam ex
Principum conſtitutione, ſed cum ex diuerſo ne-
1 que filij ad matrum hæreditates. l. 12. tabul. eſſent
vocati, operæpretium fuit & liberis in hoc mede-
ri, quod per Senatuſconſul. Orphitianum factum
fuit. Ideo rectè nunc quomodo liberi ex Senatuſ-
conſul. Orphitiano defunctæ matri hæredes fiãt,
ſubijcitur, & concordat Tit. C. ad Senatuſconſul.
Orphitian. & ff. ad Senatuſconſult. Tertullian.
& Orphitian.

Quomodo filij ex Senatuſconſulto Orphitiano matri ſuccedant.

OLim filij, ut iam diximus matri inteſtatæ nõ
ſuccedebant, nec enim ex capite ſuorũ hæ-
redum admitti poterant, cum non eſſent
in poteſtate matris, neque ex capite agnatorum,
cum filius non ſit agnatus matri, ſed cognatus,
l. 2. in fine, ff. vnde cognat. hinc Cicero ad Atti-
cum ſcribens, de Terentiæ teſtamento laborat,
quæ niſi liberos inſtituiſſet, non ipſos, ſed agna-
tos hæredes habitura eſſet. Primi Prætores duri-
tiem, l. 12. tab. corrigentes, vocarunt filios ad ſuc-
ceſſionem matris per bonorum poſſeſſionem
vnde cognati, vt in principio ſuperioris tituli ha-
bemus. Verum quia ex hoc non plene filijs pro-
uiſum erat, quia deficientibus tantummodo a-
gnatis ſuccedebant: Ideo S. C. Orphitianum D.
Marci oratione Orphito & Ruſo conſulibus fa-
ctum fuit, quod etiam excluſis omnibus agnatis,
filios & filias ad ſucceſſionem matris admiſit vt
2 hic in principio tituli, & per tot. tit. C. ad S. C. Or
phitian. & ff. ad S. C. Tertull. & Orphit. id quod
locum habet etiam ſi vulgo filij quæſiti ſint, §. no-
3 uiſſimè hoc titu. & l. 1. §. ſed & vulgo, ff. eod. lo-
quor de vulgo quæſitis ex non damnato coitu,
nam ex damnato & punibili coitu nati, quales
ſunt ex adulterio procreati, inceſtuoſi, & ſimiles,
ad matris ſucceſſionem non admittuntur, §. fin.
Auth. quib. mod. natural. efficiant. ſui. at quia,
S. C. Orphitianum ſolos filios & filias ad ſucceſ-
ſionem admittebat, nepotes vero & neptes ad
ſucceſſionem auiæ non vocabat: Ideo Imper. Va
lent. Theodoſ. & Archad. nepotes etiam, & nep-
tes ad auiæ ſucceſsionem admiſerunt, §. ſed cum
hoc titu.

SVMMARIVM.

1 *Succeßiones minima capitis diminutione non pereunt.*
2 *Nouæ hæreditates quæ dicantur.*

§. Sciendum.

SVcceſſiones, quæ ex S. C. Tertulliano ma-
trib. & è contra ex S. C. Orphitiano filijs &
filiab. deferuntur, minima capitis diminu-
1 tione non perire, docet Imperator hic in § ſcien-
dum hoc tit. Filius igitur vtcunque ſit emancipa
tus, matrem ex S. C. Tertulliano hęredem ha-
bet, & ipſe è contra matri ex Senatuſc. Orphitia
no ſuccedit, dict. §. ſciendum, idque propter illam
regulã qua nouę hæreditates legitimæ capitis di-
minutione non pereunt, ſed illę ſolæ quę ex l. 12.
tab. deſcendunt, d. §. ſciendum, differentiæ ratio
eſt, quia lex 12. tab. agnationem tantum conſide-
rat, quatenus iuris ciuilis, non quatenus naturæ
eſt, ideo & per contrarium ius ciuile, & ſic per e-
mancipationem tolli poteſt, non ſic eſt in hęredi-
tatibus quæ ex nouis legib. deferuntur, in quibus
ſola naturalis cognatio inſpicitur, quæ nullo con
trario iure ciuili tolli poteſt, l. iura ſanguinis, ff. de
2 regul. iur. Nouas hæreditates Iuſtinianus appel-
lat eas, quæ poſt 12. tabu. legem Prætorum edi-
ctis, Senatuſc. Plebiſcitis, aut Principum conſtitu
tionibus introductæ fuerunt.

SVMMARIVM.

1 *Portio deficiens accreſcit cæteris cohæredibus adeuntibus.*
2 *Ius accreſcendi ad hæredes tranſmittitur.*

§. Fin.

§. Fin.

GEneralis Regula in materia ſucceſſionum traditur, hic ab Imperatore noſtro, quæ non tantum huic titulo propria eſt, ſed omnibus titulis præcedentibus, in quibus de hęreditate agitur, communis: vt nimirum, ſi pluribus hęredibus deferatur hæreditas, & ex iis alius hęreditatem repudiet, vel morte pręueniatur, aut alia ex cauſa impeditus non adeat, deficiens &
1 non adeuntis hæreditatis portio iure accreſcendi, cęteris cohæredibus adeuntibus accreſcat, §. fin. hoc tit. & l. 9. ff. de ſuis & legit. hęred. & hoc ſiue ea iure ciuili, ſiue Prętorio deferatur ſecundum gloſſ. hic in verbo ex pluribus, ſiue ab inteſtato, vt hic in textu noſtro, ſiue ex teſtamento, nam tunc etiam deficiens portio cæteris ſcriptis hæredibus, & collegatariis, non autem hæredibus ab inteſtato venientibus accreſcit, l. unica, §. his ita, C. de caduc. tollend. l. vnica, C. Quando non petant part. quod ius etiam ad hæredes eius
2 tranſmittitur, qui pro portione ſua adiit hęreditatem, quia portio portioni adcreſcit, vt alluuio, l. § 3. in fine, ff. de vſufructu. tex. hic in §. fin. hoc tit. & in d. l. 9. ff. de ſuis & legit. hæred.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes Tituli.*
2 *Cognati a Prætore tertio ordine ad ſucceſſionem vocantur.*
3 *Prætor hæredem facere non poteſt.*
4 *Proximitatis nomine quid veniat.*
5 *Fratres emancipati qualiter ſuccedant.*

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Titulus V.

In principium Tituli cum aliquot, §§. ſequentibus.

LEge 12. tab. duo tantum erant ſuccedendi ordines, ſuorum hęredum, & agnatorum poſt quos fiſcus vocabatur. Verum quia Prætor alium ſuccedendi ordinem induxit, & cognatos qui iure antiquo penitus incogniti erant
1 admiſit: Ideo rectè ponitur nunc titulus iſte de ſucceſſione cognatorum, in quo docet Imperator quo pacto Prętor tertio ordine, hoc eſt, ſi nullus neque ſuus hæres, neque agnatus ſuperſit, cognatis bonorum poſſeſſionem proximitatis nomine polliceatur, & concordat tit. ff. & C. vnde cognati.

Cognati qualiter ad ſucceſſionem vocentur.

OLim l. 12. tab. cognati vt pote nulla legis coniunctione propinqui ad hæreditatem defuncti, quæ iuris ciuilis eſt, non admittebantur, ſiue extabant agnati, ſiue non: imo agnatis non extantibus cognati per fiſcum a ſuc-
2 ceſſione defuncti excludebantur, hoc Prętor iniquum ratus, quod legi deerat, edicto ſuo ſupplenit, & cognatione naturali inſpecta poſt ſuos & agnatos, nec non eos, quos inter ſuos & agnatos Prætor. conſtitutiones, Senatuſculta, & Iuſtiniani conſtitutio nominant, tertio loco, & ordine cognatos proximitatis nomine vocat, §. 1. hoc tit. non ad hęreditatem, quia hæredem Præ-
3 tor facere non poteſt, vt eſt tex. in §. quos autem infra de bonor. poſſeſſ. ſed ad bonorum poſſeſſionem, per quam tamen in effectu idem conſequimur, vt plenius eod. tit. videbimus. Per proximitatem, intelligo cognationem naturalem, quę hic ſpectatur, vt Iuſtinianus inquit, proximitatiſ-
4 que verbo cognatio naturalis ideo ſpectatur, quia in ea ſola proximitas ſpectetur cum in ſuorum & agnatorum ordine non quis ſit proximior, ſed quis ſuus, quis agnatus ſpectetur, ac ſæpè proximiorem ſuus uel agnatus excludat § repetentes, & §. fina. infra titu. proximo, notat Cuiacius hic, omnes igitur illi, qui natura cognati ſunt a Pręto re tertio loco, non extantibus agnatis admittuntur per bonorum poſſeſſionem vnde cognati, l. 1. ff. vnde cognati: ſunt autem cognati natura, non ſolum qui per fœminam deſcendunt, ſed etiam agnati capite diminuti, hoc eſt emancipati, & qui ex ipſis progeniti ſunt d. §. 1. exceptis fratribus & ſororibus emancipatis non etiam filiis eorum, hi enim ex l. Anaſtaſiana cuius hic fit mentio & in l. vlt. C. de legit. hæred. & ſi emancipati
5 ſint cum fratribus integri iuris ad ſucceſſionem alterius fratris admittuntur quidem, ſed cum aliqua diminutione; nam fratres & ſorores non emancipati duplo plus ferunt, quàm emancipati, & ſi vnus ſit frater non emancipatus, & alter emancipatus, non emancipatus beſſem accipit, hoc eſt octo vncias, emancipatus vero trientem, hoc eſt, quatuor, vt Theophilus hic docet, nam Anaſtaſii conſtitutio non extat, cęteris vero poſtea agnatis inferioris gradus, nec non & multo magis cognatis in vniuerſum, fratres ipſi emancipati pręferuntur, §. Aliis vero hoc tit. Hodie tamen etiam hoc iure nouo Auth. Immutatum eſt, & cognati non amplius tertio loco, & tantú deficientibus agnatis vocantur, ſed ſimul & ęqualiter cum ipſis agnatis admittuntur, vt infra de bonor. poſſeſſ. videbimus.

SVMMARIVM.

1 *Adoptiui liberi & ipſi a Prætore vocantur.*
2 *Hodie adoptiui ſimul cum ſuis ad patris naturalis ſucceſſionem veniunt.*

§. Eos etiam.

PRætor non tantum deſcendentes agnatos tertio gradu proximitatis nomine ad ſucceſſionem vocat, ſed etiam eos qui ex tranſuerſo cognatione iuncti ſunt, §. eos etiam hoc tit. quod & ad liberos in alterius familia exiſtentes
1 producitur d. §. etiam. hodie tamen adoptiui filii ad naturalium parentum ſucceſſionem, ſimul
2 cum ſuis veniunt, vt diximus ſupra in §. ſed ea omnia, de hęred. quæ ab inteſtat. deferunt.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Etiam vulgò quæſiti a Prætore vocantur.*

§. Vulgo quęſitos.

ET vulgo quęſitos quibus nulla agnatio eſt, propter incertum, patrem quique ius cognationis ſolum habeat, inter cognatos ad
1 numerati, nihil prohibet, ideo & ipſi a Prætore iuuantur & proximitatis nomine ad bonorum poſſeſſionem veniunt, §. vulgo quęſitos hoc tituli.

SVMMARIVM.

1 *Agnatis uſque ad 10. gradum, & cognati uſque ad 6. incluſiue ſuccedunt.*
2 *Hodie etiam cognati uſque ad 10. gradum ſuccedunt.*

§. Fin.

Vſque ad quem gradum ſucceßio extendatur.

AGnati ad hæreditatem admittuntur & ſi decimo gradu ſint, cognati vſque ad ſex-
1 tum incluſiuè, niſi quis ex ſobrino aut ſobrina natus ſit, is enim & ſi ſeptimo gradu ſit admittitur, §. fin. hoc titu. ea ratione, quia maiori fauore ſucceditur in linea trãſuerſa in gradus inferiores, quàm ſuperiores, vt gloſſ. & Doctor. hic tradunt. Ideo autem agnati uſque ad 10. gradum, & cognati uſque ad ſextum admittuntur, quia per agnatos familia conſeruatur, non per cognatos. Hodie autem cum ſublata ſit differentia agnationis & cognationis, & tam agnati quam cognati æqualiter ſuccedunt, vt in §. nullam Auth.
2 de hæred. ab inteſt. venient. communiter quandoque receptum eſt, etiam cognatos vſque ad decimum gradum ſuccedere, gloſſ. & Doctor. hic.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes Tituli.*
2 *Quot ſint cognatorum ordines.*
3 *Quomodo computentur gradus cognationis.*
4 *Quomodo computentur gradus inter aſcendentes & deſcendentes.*
5 *Quomodo computentur inter tranſuerſales.*

DE GRADIBVS cognationis.

Titulus VI.

CVm in ſuperioribus titulis frequens mentio habita ſit de gradibus cognationum, & præſertim titulo ſuperiori, vbi dictum eſt, agnatos vſq; ad 10. & cognatos vſq; ad 6. vel 7. gradum ſuccedere, ideo vt inde conſtare poſ-
1 ſit, qui & quibus in ſucceſſione præferantur, & quinam gradu proximiores ſint, ponitur titulus iſte de gradibus cognationũ, in quo horum graduum qualitas exponitur, & concordat titulus, ff. de gradibus affinitat. accipiturque cognatio in genere hic pro ſubiecta materia, quę tam agnatos, quam cognatos complectitur.

Quot ſint Cognatorum ordines.

TRes ſunt cognatorum ordines ſecundum Imper. hic in Principio tituli. Alij enim ſuperioris ordinis ſunt, alij inferioris, & alij ex tranſuerſo. Superioris ordinis ſunt Parentes, quos vulgo aſcendentes appellamus, inferioris, liberi, & deorſum verſus deſcendentes: ex tranſ-
2 uerſo, ſiue a latere, fratres & ſorores eorumque liberi, nec non patrui, amitæ, auunculi, materteræ & ſimiles, §. 1. hoc tit. & l. 1. ff. de gradibus, affinitatis trãſuerſa cognatio rurſus, alios habet aſcendentes, vt patruos, alios deſcendentes, vt fratrum filios, quemadmodum & exempla hic ab Imperatore propoſita manifeſte docent.

Quomodo computentur cognationis gradus.

IN computatione graduum illud obſeruandum eſt, quod ſuperior & inferior cognatio a primo gradu incipit, ea verò quæ ex tranſuerſo, ut a ſecundo initium ſumit, d. §. 1. hoc titu.
3 Primus enim gradus nullus eſt ex tranſuerſo, vt Theophil. hic docet & probat tex. in l. 1. ff. cod. & hoc quia cum pater & filius primum conſtituãt gradum, neceſſe eſt, reliquos quoquo verſum, eſſe in remotiore gradu, quandoquidem ſingulæ perſonæ ſingulos gradus faciunt: cum igitur in ſuperiori cognatione ſeu linea ſit pater, a quo tranſuerſa cognatio & is de quo quæritur deſcẽdit, merito frater ſecundo gradu dicitur, non ſic eſt iure pontificio ſed eo frater primo gradu eſt, vt ſupra in tit. de nupt. diximus.

Quomodo computetur gradus inter aſcendentes & deſcendentes.

IN computatione graduum iuris Cæſarei interpretes duas regulas conſtituunt, quarum Prima ad aſcendentes, altera ad collaterales tam æqualis, quàm inęqualis lineæ ſpectat. prius igitur de aſcendentibus & deſcendentibus
4 & poſtea de collateralibus vidẽdũ eſt. In linea recta aſcendentium & deſcendentium, regula eſt, tot eſſe gradus, quot ſunt perſonæ, una dempta, videlicet, dempto ſtipite, a quo ſupputatio initiũ habet, Exempli gratia.

Primo gradu eſt, ſupra pater & mater, infra, filius, & filia, §. primo gradu hoc tit.

Secundo gradu ſupra eſt, auus, & auia, infra, nepos & neptis, §. ſecundo gradu hoc tit.

Tertio gradu ſupra eſt, proauus & proauia, infra pronepos & proneptis, §. tertio gradu hoc titulo.

Quarto gradu, ſupra eſt, abauus & abauia, infra abnepos & abneptis, §. quarto, hoc titulo.

Quinto gradu ſupra eſt attauus attauia, infra, atnepos, atneptis, §. quinto, hoc tit.

Sextò

Sexto gradu ſupra eſt, tritauus tritauia, infra, trinepos trineptis, & ſic deinceps, §. ſexto gradu hoc titu.

Quomodo computentur gradus inter tranſuerſales,

IN computatione graduum lineæ tranſuerſalium regula eſt, tot eſſe gradus, quot ſunt generationes ſeu perſonæ ſtipite dempto, & hæc regula locum habet tàm in linea ęquali, quã inæquali. Exempli gratia: ſi quæratur quoto gradu ſit mihi frater, ita dicendum erit: me pater genuit, eſt una generatio, ergo vnus gradus. Idem pater genuit fratrẽ meum, eſt ſecunda generatio, & ſecundus gradus, atque ita frater meus mihi ſecũdo gradu cõiungit᷑, & ſic duo fratres, aut frater & ſoror ſcđo gradu ſunt. §. ſcđo gradu, hoc ti. ſi vis modo ſcire quoto gradu nepos ex fratre mihi cõiungatur, ſic dicendum eſt. Me genuit pater, hęc eſt una generatio, atque ideo unus gradus. Idem pater genuit fratrem meum, hæc eſt ſecunda generatio, & ſecundus gradus. Frater genuit filium nepotem meum de quo quæritur, hæc eſt tertia generatio, & tertius gradus, atque ita nepos ex fratre, tertio mihi gradu cõiungitur. §. tertio gradu, hoc tit. ſic patruus, amita, auunculus & matertera ſimiliter, mihi tertio gradu iunguntur, ſecundum eandem computationem: nam pater genuit me, hęc eſt una generatio, & unus gradus. Patrem meum genuit auus, eſt ſecunda generatio, & ſecundus gradus. Idem auus genuit pa-
3 truum meum, eſt tertia generatio, & tertius gradus d. §. tertio gradu; eadem eſt computatio in amita, auunculo, & matertera. Quarto gradu ſunt, fratris & ſororis nepos, neptisque. Vt ecce, Pater me genuit eſt unus gradus, idem genuit fratrem meum eſt ſecundus gradus; frater meus genuit filium, eſt tertius gradus, iſte alium genuit, eſt quartus gradus, & ſic fratris mei nepos quarto gradu mihi iungitur. §. quarto gradu, hoc titu. eodem modo, & ſecundum eandem computationem quarto gradu a me diſtant, Patruus magnus & amita magna, ideſt, aui frater & ſoror. Item auunculus magnus, & matertera magna, hoc eſt, auiæ frater & ſoror: nam pater qui me genuit facit unum gradum, auus genuit patrem meum eſt ſecũda generatio, & ſecundus gradus, abauus genuit auum, eſt tertia generatio & tertius gradus. Idem genuit patruum meum magnum eſt quarta generatio, & quartus gradus, & ſic deinceps. Eodem modo & filij ex duobus fratrib. aut ſororibus nati, qui cõſobrini dicuntur quarto gradu inter ſe diſtant. d. §. quarto gradu. Vt ecce. Pater me genuit, eſt vna generatio & unus gradus. Idem genuit fratrem meum eſt ſecunda generatio, & ſecundus gradus. Ego genui filium eſt tertia generatio & tertius gradus. Frater meus & ipſe filium genuit, eſt quarta generatio, & quartus gradus: & ſic duorum fratrum filij inter ſe quarto gradu diſtant. Quinto gradu ſunt, fratris & ſororis pronepos & proneptis. Item propatruus & proamita, ideſt, proaui frater & ſoror, & proauunculus, & promatertera, hoc eſt, proauiæ frater & ſoror. §. quinto gradu, hoc tit. Similiter & quinto gradu ſunt, Patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, & materteræ magnæ filius & filia, vt eodem modo quo ſupra computando facilè cognoſces, Sexto gradu ſunt, fratris & ſororis abnepos, & abneptis, & conueniẽter abatiuus. & abatiua ideſt, abaui frater, & ſoror, abauũcul⁹ & abmatertera, hoc eſt, abauię frater & ſoror §. 6. gradu hoc tit. ſic Sexto gradu sũt, ꝓpatrui, proamitæ, proauunculi, & promatertera, filius & filia d. §. ſexto gradu. Item qui quæve ex fratribus aut ſororibus conſobrinis generantur, ſexto inter ſe gradu diſtant, d. §. ſexto gradu. Ex ijs facile nunc intelligi poteſt quomodo vlteriores gradus numerari poſſint, ſemper enim generata perſona gradum facit, vt inquit Imperator hic in §. hactenus. eodemq́ue modo, computantur gradus cognationis quo & agnationis vt hic in fine tit. noſtri, quod etiam ut clarius nobis appareat, oculis nobis ſubijcit graduum numerationem Imperator hic, quæ tamen deſideratur, Tu vide apud Doctor. hic, & etiam quod ego ſupra in tit. de nupt. dixi,

SVMMARIVM.

1 *An iſte titulus ſic ſeparatus rectè collocetur. an verò melius cũ ſuperiori coniungendus ſit.*
2 *Quid ſit ſeruilis cognatio.*
3 *Serui nati & poſtea manumiſſi quomodo inter ſe ſuccedant.*

DE SERVILI cognatione,

Titulus VII.

In principium tituli, & aliquot, §§. ſequentes,

HVnc non eſſe nouum titulum, ſed partem ſuperioris Baldus Cuiacius, & plures alij ſentiunt, nec Gręcus interpres Theophi-
1 lus ſpecialem titulum agnoſcit, ſecutus antiqua Inſtitutionum ſcripta, quę nullum hic nouum titulum habent. Vtcunque ſit parui momenti res eſt an illo titulo ſeruilis cognatio expediatur, an ſpecialem hunc titulum habeat, licet multis maximæ in iure noſtro auctoritatis viris, hoc poſterius, vt magis diſtinctum placeat, veluti Myſingerio, Vulteio & alijs,

Quid ſit ſeruilis cognatio.

SEruilis cognatio eſt illa ſanguinis neceſſitudo, quę in ſeruitute contracta eſt, & ita accipitur hic in tit. noſtro. Hęc cognatio iure ciuili pro nulla habetur, nullaq́ue antiqua lege, aut
2 Prętorum edictis tuuatur, & ſerui tam iure ciuili, quàm Prętorio pro nullis habentur, l. quod attinet, ff. de regul. iur. nullumq́ue patrem ciuilem habent, nec matrem, nec fratrem, aut vllum aliũ cognatũ, l. hos accuſare §. pen. ff. de accuſat. & ideo rectè Plautus in captiuis, cum quidam ſeruus patrem ſuum nominaret, quomodo ridens, inquit, patrẽ nominas, qui ſeruus es? hac de cauſa, nec cognationis iure inter ſe ſuccedere poterãt, ſolus Iuſtinia. noua ſua conſtitutione quę tamẽ

non

non extat, principali humanitate ductus inter ſer-
uos cognationis ius conceſſit, quę tamen duran-
te ſeruitute non ſpectatur, ſed tunc demum at-
tenditur, vbi ſerui ad libertatem peruenerint, &
ſic ſtatuit, vt hi, qui ſerui nati ſunt, ſi poſtea ma-
3 numiſſi fuerint, non modo parentibus ſimiliter
libertate donatis, iure cognationis, ab inteſtato
ſuccedunt, ſed etiam ſibi inuicem, & cum reli-
quis fratribus, ſiue ex eodem patre, ſiue ex eadẽ
matre, ſiue ex alijs nuptijs procreati ſint, §. 1. &
2. hoc titu.

SVMMARIVM.

1 *In ſucceſſione cognatorum proximior remotiorem excludit.*
2 *Tollit extantibus deſcendentibus.*
3 *Agnatus etiam & ſi longiſsimo gradu ſit, cognatum proximiorem excludit.*

§. Repetitis & fin.

1 EX ijs quæ hactenus dicta ſunt, ſatis apparet
in ſucceſsione cognatorum, proximiorem
remotiorem excludere, vt non immeritò
proximitatis appellationem ad cognatos referri
ſupra diximus, hoc tamen locum non habet,
extantibus deſcendentibus, hi enim & ſi in re-
motiori gradu ſint, excludunt aſcendẽtes & col-
2 laterales omnes, etiam proximiores, § repetitis
hoc tit. ſic agnatus licet longiſsimo gradu ſit, pro
ximiorem cognatum excludit, §. fin. hoc tit. exce-
3 ptis fratribus & ſororibus emancipatis, qui licet
per emancipationem agnati eſſe deſierint, tamẽ
ex Anaſtaſij conſtitutione de qua diximus ſupra,
reliquis omnibus agnatis præferuntur. Quid ho-
die iure nouo Authent. ſtatutum ſit, dicam iuſta
in tit. de bonor. poſſeſſ.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quatuor iura circa ſucceſsionem patronorum in bonis liberti recenſentur.*
3 *Legis Papiæ diſpoſitio.*
4 *Iuſtiniani conſtitutio de Patronorum ſucceſsione, in bonis liberti.*

DE SVCCESSIONE libertorum.

Titulus VIII.

In principium tituli & aliquot, §§. ſequentes.

ABſoluta ſucceſſione ingenuorum, Impe-
rator occaſione ſeruilis cognationis, quę
vbi quis ex ſeruo libertus factus eſt, con-
1 tingit, vt ſuperiori titulo diximus, nunc de liber-
torum ſucceſsione agit, non qua liberti alijs ſuc-
cedant, ſed qua ipſis libertis per patronos ſucce-
datur.

Patroni quomodo libertis ſuccedant.

QVatuor iura diuerſa circa ſucceſsionem patronorum in bonis liberti recenſentur ab Imperatore hic.

Primum fuit, l. 12. tab. per quam licebat liberto patronum ſuum impunè teſtamento pręterire: ab inteſtato vero mortuo liberto, tunc demũ ad eius hæreditatem patronum admittebat ſi ſui hæredes non eſſent, nec intererat, ex naturalibus liberis ſuus hæres eſſet, an ex adoptiuis vt hic in in §. 1. hoc tit. & in l. inteſtato, ff. de ſuis & legit. hæred. & quidem naturales liberi non immerito patronum excludebant, quia indignum, non erat, patronum naturæ cedere, vt Theophilus hic inquit at adoptiuo filio relicto, qui ſuus etiam eſt hæres, iniquum erat patronum excludi, & nihil iuris in bonis liberti inteſtati conſequi, quem ex ſeruitute ad libertatem perduxit, l. 1. ff. de bonis liber. ſi quidẽ ineſtimabilis libertas eſt, l. libertas, ff. de regul. iur. & ſic non natura, ſed facto penè fraudolento ſucceſsionem ei auferri contra regulam, l. non debet, 75. ff. de regul. iur. Qua ratione nec etiam hodie Vaſallus adoptando libetos, ſpẽ ſucceſsionis Domino, aut agnatis interuertere poteſt capitulo primo, §. ſi adoptiuus. Si de feudo defuncti fuer. controuerſ. in vſibus feud.

Ideo ſecundo loco ſucceſsit ius Prætorium,
2 qui Prætores iniquitatem veteris iuris corrigen-
tes in remunerationem præſtitę libertatis, dede-
runt patrono certam hoc eſt, dimidiam partem
bonorum, ſiue teſtatus, ſiue inteſtatus libertus
deceſſerit, relicto, tantum filio adoptiuo, §. qua de
cauſa hoc tit. & l. prima, §. fina. ff. de bonis liberr.
naturali vero filio relicto, etiam ex edicto Prætoris patronus in partem non admittitur, ſed a filio naturali excluditur, ſiue in poteſtate mortis tempore fuerit, ſiue emancipatus, ſiue alij in adoptionem datus, dict. §. Qua de cauſa, quinimò filius naturalis etiam in ſeruitute ſuſceptus patronum excludit, vt ſuperiori titulo habemus.

Tertium ius fuit, lex Papia Popæa, Diui Au-
guſti temporibus Papio, & Popæo Coſſ. lata quæ
ius patroni habentis libertos locupletiores in ſuc
cedendo auxit, etiam aduerſus hæredes ſuos na-
turales. quemadmodum enim edicto Pretoris
ius patronatus auctum fuit aduerſus ſuos, non
naturales hæredes, ita lege Papia auctum eſt e-
tiam aduerſus naturales: ſtatuit enim quod ſi li-
bertus reliquerit pàtrimonium centum millium
ſeſtertiorum, (quæ ſumma reddit illius ætatis au-
reos mille, vt hic Doctor. notant) & pauciores
quàm tres liberos, tunc virilis portio patrono de-
beatur, §. poſtea hoc tit. hoc eſt, vt quantum quiſ
que filiorum, tantum & patronus obtineat, &
hoc ſiue teſtatus, ſiue inteſtatus libertus deceſſe-
rit, d. §. poſtea. At ſi tres, uel plures reliquerit libe-
3 ros, patroni modis omnibus ab eius ſucceſsione
repellebantur, dict. §. poſtea. nec mirandum eſt,
libertorum opes olim potuiſſe ad tantam ſum-
mam ex creſcere, cum Tacitus libro duodecimo,
ſcribat, Pallantem Claudij Cæſaris libertum ſe-
ſtertij ter millies poſſediſſe. Si igitur libertus centenarius, duos filios habeat, patronus ex l. Papia Popæa, tertiam partem accipit, ſi vnum

P dimi-

dimidiam,perinde ac ſi libertus ſine vllo filio inteſtatus deceſſiſſet vt loquitur Iuſtinianus hic, & vulgata litera babet. Pro inteſtatus tamen,teſtatus legendum eſſe exiſtimo una cum Cuiacio, libro 3. Vulteio Borcholten & alijs hic, quod & Theophilus oſtendit & iuris ratio exigit, quia ſi libertus inteſtatus ſine liberis decedat, patrono non dimidia, ſed tota debetur hæreditas, at ſi teſtatus,tunc dimidia debetur,vt ſupra ex Prætoris edicto,ideo teſtatus legendum eſſe dixi. Si vero plures habuerit liberos,tunc in totum Patronus a ſucceſſione ex eadem, l. repellitur, dict. §.Poſtea.

Quartum & vltimum ius fuit Iuſtiniani noſtri conſtitutio,quę & ipſa ſimul cum alijs multis deſideratur,qui legi Papiæ, derogauit non in eo ſolum vt trientis aut ſemiſſis,numeriq́ue filiorum, præſcriptam formam tolleret,ſed etiam vt facultatum liberti rationem minueret.ſtatuit enim vt quemadmodum in l. Papia, is qui habebat mille aureos,tenebatur patrono virilem portionem relinquere, ita & is qui haberet centum ex ſua conſtitutione teneretur relinquere patrono trientē, ideſt,tertiam bonorum partem,ſi teſtatus deceſſerit, & nullos liberos habuerit vel exhęredauerit,§.Cùm verò hoc tit.quod ſi non reliquerit,datur patrono bonorum poſſeſſio contra tabulas
4 liberti ad conſequendam, d.tertiam,d.§.cùm vero:at ſi liberos babuerit,& eos inſtituerit, patronus nihil conſequi poterit,d.§.cum verò. Sin autem ſine liberis inteſtatus deceſſerit, tunc ad omnem hęreditatem patroni vocantur,d.§.cùm vero, & hoc ſi libertus centenarius ſit, quod ſi libertus vel liberta minores centenarijs ſint,ideſt, minus centum aureis habeant, tunc nullum locum habet patronus in eorum ſucceſſione, ſi teſtamentum fecerint, ſed ſi inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto, patronus eis ſuccedit, extantibus vero liberis patronus excluditur, §. ſed noſtra hoc titu.& quamuis Iuſtinianus hic liberorum tantum mentionem faciat: tamē etiam parentes,& fratres patronis præponuntur, vt ex ſuperiori titulo conſtat, & notat Myſing. hic in d.§.ſed noſtra num.5.

S V M M A R I V M

1 *Non ſolum patronus,ſed etiam liberi eius liberto ſuccedunt.*
2 *Non extantibus liberis, liberto ſuccedunt agnati.*
3 *Hodie omnes libertini iuſtam libertatem acquirunt.*

§.Multis alijs & fin.

QVod ſupra diximus hæreditatem liberti deferri, primum ſuis, tum parentibus & fratribus,ſi quos habeant,ex conſtitutione Iuſtiniani,cuius mentio facta eſt, ſupra titulo proximo,& tertio loco patronis,hic ampliatur, ut nō
1 ſolum ipſe patronus, ſed etiam liberi eius ſuccedant liberto,ita tamen,vt proximiores remotiores excludant, §. multis hoc titul. neque enim in hoc caſu locus eſt repræſentationi.

2 Secundo ampliatur, ut non extantibus liberis,admittantur etiam eius agnati,& cognati,ſalua ſemper gradus prętogatiua uſq; ad quintum gradum,d.§.multis.

Tertio ampliatur,ut hoc idem in omnibus libertinis procedat,ſublata differētia inter Romanos,latinos,& dedititios,quia omnes hodie effi-
3 ciuntur ciues Romani, & iuſtam libertatem acquirunt, §. fina. hoc titu. & dixi ſupra in titul.de libertinis.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit aſsignare libertum.*
3 *Cui fieri poſsit aſsignatio liberti,& à quo.*
4 *Qualiter fiat.*
5 *Quomodo & quando expiret.*

D E A S S I G N A T I O N E libertorum,

Titulus IX.

SVpra dictum eſt de ſucceſſione patronorū in bonis liberti, ad quam & liberi eorū admittuntur, ut diximus. Verum quia poteſt
1 hoc ius pater uni ex filijs ſuis aſſignare, ut ſolus ipſe iura patronatus habeat,ideo & de huiuſmodi aſſignatione agitur hic, & concordat titulus, ff.de aſſignand.libert,

Quid ſit aſsignare libertum.

ASſignare libertum, ut Modeſtinus ſcribit in l.aſſignare 107. ff. de uerb. ſignific. nihil aliud eſt quā teſtari,cuius ex liberis li-
2 bertum,teſtator eſſe uelit, quamuis enim ad omnes patroni liberos, æqualiter bona libertorum pertineant, tamen licet parenti uni ex liberis aſſignare libertum, ut is ſolus, cui aſſignatus eſt, patroni iura babeat, & ſolus liberti bona conſequatur ex Senatuſconſulto quod D. Claudij temporibus factum fuit,§. 1.hoc tit. nec tantum libertus ſed etiam liberta aſſignari poteſt,d.§. 1.

Cui fieri poſsit aſsignatio liberti.

POteſt fieri liberti aſſignatio non tantum filio & nepoti, ſed etiam filiæ & nepti, d.§. 1. hoc titu.

A quo fieri poſsit.

POteſt fieri ab eo ſolum qui manumiſit ſecundum Myſinger.hic numero tertio,liberi enim patroni liberis ſuis aſsignare nō poſſunt l.liberti.ff.eod.

Qualiter fieri poſsit.

FIeri poteſt aſsignatio liberti, uel purè uel ſub conditione, uel etiam in diem, §. fina. hoe titu. l. aſsignare & l. ſub conditione, ff. eod. & ſub conditione, uel in diem liberto aſſignato, interim pendente die, uel conditione, omnia perinde obſeruantur, aç ſi aſsignatus

non

non eſſet, itaque mortuo eo, interim ad omnes liberos hereditas pertinet, d.l. ſub conditione. Item quibuſcunq; verbis fieri poteſt etiam nutu, in teſtamento, codicillis & per epiſtolam, d. §. fin. hoc tit. & l. 1. ff. eod.

Quando liberti aſsignatio expiret.

EXpirat liberti aſſignatio pluribus modis, & Primo per mortem eius cui facta eſt, ſi nullos reliquit liberos, d. §. 1. hoc titu. Secundo per emancipationem de filio factam, poſt liberti
5 aſſignationem, videtur enim tunc pater mutare voluntatem, & liberti aſſignationem reuocare, §. datur hoc tit. ſecus ſi poſt emancipationem libertum aſſignet, quod fieri poſſe, oſtendit text. in l. vtrum, l. 2. ff. eod. & probat Myſing. hic, nam tunc non reuocatur. Tertio extinguitur aſſignatio per ſequentem exhæredationem, l. 1. §. ſed & ſi poſt, ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit bonorum poſseſsio.*
3 *Quare introducta ſint bonorum poſseſsiones.*
4 *Emendatio veteris iuris, & l. 12. tab. a iure Prætorio facta.*
5 *Confirmatio veteris iuris, per Prætorem facta.*

DE BONORVM poſſeſſionibus.

Titulus X.

In principium Tituli.

EX quatuor modis acquirendi res per vniuerſitatem, propoſitis ſupra in §. vlt. Per quas perſon. nob. acquirit. Primus qui ad
1 hæreditates, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, delatas, pertinet, hactenus expoſitus eſt, nunc iuſto ordine ſequitur ſecundus ex iure Prætorio deſcendens, quo bonorum poſſeſſiones inſtar hereditatum deferuntur, & ideo ponitur titulus de bonorum poſſeſſionibus, cum quo concordat in ff. tit. de bonor. poſſeſſ. cum multis alijs ſequentibus, & in C. titu. Qui admitti ad bonor. poſſeſſ. poſ. cum pluribus alijs.

Quid ſit bonorum poſseſsio.

BOnorum poſſeſſio ſecundum Vlp. I.C. in l. 3. §. bonorum, ff. eod. nihil aliud eſt, quam ius perſequendi, retinendique patrimonij,
2 ſiue rei, quæ cuiuſque cum moritur, fuit.

Quare introductæ ſint bonorum poſseſsiones.

TRiplici ex cauſa bonorum poſſeſſiones a Prætore introductæ fuerunt, ſcilicet, confirmandi, emendandi, ac impugnandi iuris ciuilis gratia tex. eſt hic in principio tit. nam & ius Prętorium circa hæc tria verſatur, l. ius ciuile,
3 ff. de iuſt. & iur. quo loci obiter obſeruare debemus, quod verbum adiuuandi poſitum a Papiniano, mutatur ab Imperatore, in verbum confirmandi, verbum ſupplendi in verbum emendandi, qui enim ſupplet emendat, l. 2. §. 1. & fin. ff. ad l. Rhod. de iactu. verbum autem corrigendi, mutatur in verbum impugnādi, quæ omnia vt facilius etiam percipiantur, ſciendum eſt, quòd olim lex 12. tab. diſponens de ſucceſſione, non ita plenè prouidebat, tam in cauſa teſtari, quàm inteſtati. Ideo Prætor in quibuſdam caſibus illud ius l. 12. tab. confirmauit, in quibuſdam etiam aliquid addidit, & in quibuſdam correxit.

Primo enim ex l. 12. tab. ab inteſtato non admittebantur filij emancipati ad ſucceſſionem patris, ſed omnino ab eius ſucceſſione excludebantur, §. emancipati ſupra de heredit. quæ ab inteſt. & ex teſtamento, ſi erant præteriti omni iuris auxilio deſtituebantur, §. emancipatos ſupra de ex-
4 heredat. liber. Vnde maxima reſultabat iniquitas, quia licet per emancipationem tollatur patria poteſtas, non per hoc tamen tolli poteſt ius ſanguinis, & quòd filij non ſint, l. iura ſanguinis ff. de regu. iur. Ideo Prætor naturali æquitate motus vocauit filium emancipatum ad ſucceſſionē patris ab inteſtato per bonorum poſſeſſionem vnde liberi, de qua in ff. & C. vnde liberi, & in teſtamento præterito conceſſit ei bonorum poſſeſſionem contra tabulas de qua in ff. & C. de bonor. poſſeſſ. contra tab.

Secundo lex. 12. tab. excludebat etiam matrē a ſucceſſione filij, & filium a ſucceſſione matris, quia inter ſe cognati erant, vt ſupra de S.C. Tertull. & Orphic. in principio. Sed Prętor hoc iniquum ratus, eos vocauit ad ſucceſſionem per bonorum poſſeſſionem vnde cognati, de qua in ff. & C. vnde cognati, licet poſtea, per S.C. Tertull. & Orphic, etiam eis prouiſum fuerit vt ibi diximus.

Tertio, eadem l. 12. tabu. poſt ſuos, vocabat agnatos tantum excluſis in vniuerſum, omnibus cognatis, vt ſupra de legit. agnat. ſucceſſi. in principio, ſed nec omnes agnatos etiam, ſed illos tantum, qui erant in primo gradu, quibus excluſis repudiatione, vel tempore, alij agnati non admittebantur, & per conſequens in eis non habebat locum ſucceſſorium edictum, §. placebat ſupra de legit. agnat. ſucceſſ. ſed fiſcus ſuccedebat. Prętor igitur & hoc emendare cupiens tertio loco ſequentes agnatos, cum cognatis vocauit per bonorum poſſeſſionem vnde cognati de qua in ff. & C. vnde cognati. Et hæc quo ad ſucceſſionem ab inteſtato. Ex teſtamento autem, nulla erat differentia, quia omnes inſtituti admittebantur excepto poſthumo alieno, qui heres inſtitui non poterat, vt hic in principio tit. & in l. gallus, §. ille caſus, ff. de liber. & Poſth. & §. poſthumus ſupra de legat. & ibi glo. Ideo Prætor & hoc emendauit, poſthumiſq; alienis bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas detulit, ſi inſtituti eſſent de qua in ff. & C. de bonor. poſſeſſ. ſecundum tab. & hic in princ. tit. Confirmauit etiā ius ciuile Prętor in multis, nā vocauit ad ſucceſſionē p bono. poſſeſ. etiam eos, qui alias de iure ciuili admittuntur, ve-
5 luti ſuis hæredibus conceſſit bonorum poſſeſſionem ſecundum tab. agnatos proximiores vocauit per bonorum poſſeſſionem vnde legitimi, de

qua in ff. & C. vnde legitimi, hæredes inſtitutos ſi militer admiſit per bonorum poſſeſſionem ſecu ndum tabulas, vt hic quæ omnia etiam particu larius infra videbimus,

SVMMARIVM.

1 *Prætor hæredem facere non poteſt.*
2 *Bonorũ poſſeſſio & hæreditas in quo conueniant,*
3 *In quo differant bonorum poſſeſſio, & hæreditas,*

§. Quos autem,

QVoniam ius percipiendarum hæreditatũ, l. 12. tab. anguſtiſſimis finibus conſtitutũ erat: Prætor eum dilatauit pluresq; reme dia de eo conſtituit, & quia hęredem facere non poterat, & conſequenter nec hęreditatem deferre, per legem enim tantum, vel legi ſimilem conſtitutionem hęredes fiunt, §. quos autem hoc tit. Ideo fecit bonorum poſſeſſores, appellauitque huiuſmodi remedia, bonorum poſſeſſiones, d. §. quos autem, idem tamen conſequuntur bonorum poſſeſſores quod hęredes, nam & loco hæredum eos haberi voluit Imperator, in d. §. quos autem in fine cum quo concordat Vlpianus, in l. 2. ff. eod. Et ſic duo ſunt modi ſuccędendi. Vnus de iure ciuili, & alter de iure Prętorio, quando ſucceditur de iure ciuili appellatur hęreditas: quãdo de iure Prętorio, appellatur bonorum poſſeſſio. Idem tamen ſunt hęreditas & bonorum poſſeſſio quò ad effectum vnde non inconueniens erit, videre, in quo conueniant & in quo differãt,

In quo conueniant bonorum poſſeſſio & hæreditas.

LIcet bonorum poſſeſſio & hæreditas in nomine differant, idem tamen ſunt quo ad effectum: nam tam in hæreditate, quam in bonorum poſſeſſione defertur vniuerſum ius quod defunctus habuit, l. hæreditas, ff. de regul. 2 iur. & l. 3. §. bonorum, ff. eod. Similiter tam in hęreditate, quam in bonorum poſſeſſione adſunt commoda, & incommoda, l. 1. ff. eod. Item tam in hęreditate quam in bonorum poſſeſſione habet locum ius accreſcendi, l. 2. §. ſi duo ſint, ff. dę bonor. poſſeſſ. ſecundum tab,

In quo differant bonorum poſſeſſio & Hæreditas,

HÆreditas & bonorum poſſeſſio ſicut conueniunt, ita etiam & in multis differunt, Primo differunt, quia tempus adeundi hęreditatem de iure ciuili currit etiam ignoranti, l. licet & ibi gloſſ. C. de iur. delib. At in bonorum poſſeſſione tempus ignoranti non currit, l. 2. & l. 5. C. Qui admitti. Secundo filiusfamilias hæreditatem adire non poteſt ſine iuſſu patris, l. ſi quis mihi bona, §. iuſtum, ff. de acquir. hęredit. ſed ignorante patre, bonorum poſſeſſionem agnoſcere poteſt, l. 1. C. qui admitti, Tertio hæreditas ſolo animo aditur ſine præſentia iudicis, l. pro hærede. ff. de acquir. hæredit. At in bonorum poſſeſſione requiritur decretum iudicis, vel ſaltē quod quis teſtetur in iudicio ſe velle agnoſcere bonorum poſſeſſionem, §. fin. infra eod. l. fin. C. qui admitti & l. 3. §. ſi cauſa, ff. eo. Quarto hæreditas vſque ad 30. annos adiri poteſt, l. licet, C. de iur. delib. ſed in bonorum poſſeſſione, liberis datur annus, cæteris datur tempus 100. dierum, l. 1. §. largius, ff. de ſucceſſor. edict. Quinto hæreditas trãſfert iura directa, bonorum poſſeſſio vtilia, dict. § quos autem hoc titu. Sexto petitur hæreditas per actionem quæ dicitur petitio hæreditatis: bonorũ vero poſſeſſio, per poſſeſſorium hæreditatis petitionem tot. tit. ff. de poſſeſſor. hæredit. petit. alias differentias vide apud Doctor. hic & in tit. C. qui admitti,

SVMMARIVM.

1 *Quotuplex ſit bonorum poſſeſſio.*
2 *Quid ſit ordinaria bonorum poſſeſſio.*
3 *Quot ſint ſpecies ordinariæ bonorum poſſeſſionis,*
4 *Bonorum poſſeſſio ſecundum tab. quibus detur.*
5 *Quibus competat bonorum poſſeſſio contra tabulas.*
6 *Vnde liberi cui detur.*
7 *Cui vnde legitimi.*
8 *Vnde cognati,*
9 *Vnde vir & vxor.*
10 *Vxor inops ſuccedit marito, & è contra in quarta iuxta Auth. Præterea,*

§. ſunt autem cum multis, §§. ſequentibus,

Quotuplex ſit bonorum poſſeſſio.

1 BOnorum poſſeſſio duplex eſt. Ordinaria, & extraordinaria tex. eſt in §. ſunt autem, & in §. ſeptima hoc tit.

Quid ſit ordinaria bonorum poſſeſſio.

ORdinaria bonorum poſſeſſio dicitur illa, quę in certa edicti Prętoris parte fundata eſt; & cum plena cauſę cognitione con-
2 ceditur, & per quam non ſolum poſſeſſionem, ſed etiam Dominium acquirimus, l. 1. & 3. & vtrobique gloſſ. ff. eod.

Quot ſint ſpecies ordinariæ bonorum poſſeſſionis,

OLim decem erant ordinariæ bonorũ poſſeſſionis ſpecies, at hodie ſex, tantummodo ſunt ſecundum Imperator. hic in §. A-
3 liam, quarum duę dantur ex teſtamento, & quatuor ab inteſtato. Ex teſtamēto datur bonorum poſſeſſio ſecundum tab. & contra tab. §. ſunt autem hoc titu. ab inteſtato datur bonorum poſſeſſio vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, & vnde vir & vxor. d. §. ſunt autem, cum quatuor ſequentibus, hoc tit.

Quibus detur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas.

PRima bonorum poſſeſſio, quæ nobis occurrit, eſt illa, quæ appellatur ſecundum tabu. hãc Prætor introduxit, partim ſupplẽdi, & corrigendi, partim confirmãdi iuris ciuilis gratia

Pri-

Primo ſupplendi & corrigendi iuris ciuilis gratia bonorum poſſeſſio ſecundum tab. datur poſthumo alieno hæredi inſtituto, qui omni iuris au
4 xilio erat deſtitutus, imo hæres inſtitui non poterat, vnde Prætor æquitate motus, ei detulit bonorum poſſeſſionem ſecundum tab. vt dicitur ſupra in Prencipio tituli, vbi Iuſtinianus addit, hodie etiam de iure ciuili hæredem inſtitui ex noua ſua conſtitutione, quę tamen deſideratur vna cum alijs multis græce editis, de quibus ſæpè etiam a nobis, ſuperioribus titulis mentio habita eſt.

Secundo confirmandi iuris ciuilis gratia, Prætor detulit hanc bonorum poſſeſſionem ſecundum tab. omnibus hæredibus inſtitutis, & ſubſtitutis, qui poſſunt conſequi hæreditatem, remota quoque bonorum poſſeſſione, vt hoc eodem tit, §. aliquando tamen idest, etiam ſi ius Prætorium, non deſerret bonorum poſſeſſionem, & hoc ſi teſtamentum rectè factum ſit, §. nam illis ſupra eod. tit. ibi, qui rectè teſtamento facto, alias ſi teſtamentum vitio aliquo laboret, pendente controuerſia ſuper viribus teſtamenti, bonorum poſſeſſio agnoſci non poteſt, l. 1, & 2. C. de bonor. poſſeſſ. ſecundum tab.

Cui detur bonorum poſſeßio contra tabulas.

BOnorum poſſeſſio contra tabulas datur, Primo liberis emancipatis in teſtaméto patris præteritis, quorum gratia adinuéta eſt, & poſt ipſos etiam nepotibus, l. 3. in principio, ff. de bonor. poſſeſſ. contra tab. & in emancipatis ſu
5 pra de hæred. qualit. & different, & in boc emendat Prætor ius ciuile, quia emancipati a iure ciuili incogniti erant.

Secundo datur etiam liberis in poteſtate exiſtentibus, qui in teſtamento patris præteriti ſunt, §. ſunt autem hoc tit. & in hoc Prætor adiuuat ius commune, quia etiam de iure ciuili filij in poteſtate habent ius dicendi teſtamentum nullum.

Tertio datur etiam poſthumis, l. 2. C. de bono. poſſeſſ. contra tab. & in hoc pariter Prætor confirmat ius ciuile, quia etiam de iure ciuili poſthumi admittuntur. Et hæc quo ad bonorum poſſeſſiones quæ ex teſtamento dantur, nunc de his videndum eſt, quæ ab inteſtato deferuntur.

Bonorum poſſeßio vnde liberi quibus detur.

INter bonorum poſſeſſiones quæ ab inteſtato
6 deferuntur.

Prima eſt illa, quę vnde liberi appellatur, quę competit primo omnibus liberis emancipatis, vt ab inteſtato patri ſuccedere poſſint, qui alias non poterant, §. emancipati ſupra de hæredit. quæ ab inteſtat. & in hoc Prætor emendat ius ciuile.

Secundo datur etiam liberis exiſtentibus in poteſtate, d. §. ſunt autem hoc tit. l. 2. C. Vnde liberi & in hoc Prætor confirmat ius ciuile, quia etiam de iure ciuili exiſtentes in poteſtate, primum locum in ſucceſſione obtinent vt in §. 1. ſupra de hæred. quæ ab inteſtat. deferunt,

Vnde legitimi bonorum poſſeßio quibus detur.

BOnorum poſſeſſio vnde legitimi eſt illa, quę datur agnatis proximioribus, quando deſcendentes non extant, §. 1. ſupra de legit. a-
7 gnat. ſucceſſ. & tot. tit. ff. & C. vnde legitimi, & in hoc Prętor confirmat ius ciuile, quia etiam de iure ciuili non exiſtentibus ſuis hæredibus proximiores agnati vocantur,

Bonorum poſſeßio unde cognati quibus detur.

VNde cognati bonorum poſſeſſio datur & Primo cognatis, hoc eſt ijs qui per fœminini ſexus perſonas iuncti ſunt, quando nullus nec ex deſcendentibus, nec ex agnatis exiſtit, & in hoc Prætor emendat ius ciuile, quia cognati de iure ciuili non admittebantur, §. 1. ſupra
8 de ſucceſſ. cognat. & tot. tit. ff. & C. vnde cognati, Secundo datur ſimul cum cognatis etiam agnatis vlterioris gradus, §. placebat ſupra de legit. agnat. ſucceſſ. Iuſtinianus tamen cum ei iniquum videretur, quod agnati ſequentes admitterentur tantummodo ſimul cum cognatis, ideo ſtatuit eis ſucceſſionem denegandam non eſſe per ſucceſſorium edictum, vt diximus in d. §. Placebat. Tertio datur hæc bonorum poſſeſſio etiam matri ad ſucceſſionem filij, & filio ad ſucceſſionem matris. §. 1. ſupra de S.C. Tertull. & Orphic. Sed quia eis poſtea prouiſum fuit de iure ciuili, prout conſtat ex ſupradictis titulis, Tertulliano, & Orphiciano: Ideo Prętor dat eis etiam bonorum poſſeſſionem vnde legitimi, l. generaliter, ff. vnde legitimi.

Bonorum poſſeßio vnde uir & uxor cui detur.

BOnorum poſſeſſio vnde vir & vxor, datur viro ad ſucceſſionem vxoris, & vxori ad ſucceſſionem viri excluſo Fiſco tot. titu. ff.
9 & C. vnde vir & vxor. & hoc quando non extant nec conſanguinei, nec agnati, nec cognati ſed ſi extent liberi, vel conſanguinei a lege vocati, in hoc caſu locum habet Auth. præterea, C. vnde vir & vxor, qua ſtatutum eſt, ut extantibus liberis uel conſanguineis, uxor uiro, & uir uxori ſuccedat, pro quarta parte, ſi cóiux præmortuus ſit locuples, & ſuperſtes egeſtate laboret, ſi tamé liberi ſint tres, vel pauciores, at ſi plures extent liberi, ſuccedit eis in viriles portiones, ita tamen, vt vſumfructum tantum habeat, proprietatem uero ſeruet liberi eiuſdem matrimonij, quibus non extantibus, dominium quoque conſequitur eius portionis, in quam tamen imputatur quicquid ei relictum, uel legatum eſt a coniuge, & ratio eſt ſecúdum Doct. in d. Authent, pręterea, ne coniux ſuperſtes inops cogatur mendicare in opprobrium defuncti, quo viuente non mendicabat, & ſic in honorem & reuerentiam bene tráſacti matrimonij argumento, l. unum ex familia, §. ſi. ff. de legat. 2. & ne afflictio addatur afflicto, l. Diuus & ibi gloſſ. ff. de offic. præſid.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit extraordinaria bonorum poſſeßio.*
2 *Quot ſint eius ſpecies.*
3 *Bonorum poſſeßio vt ex legibus cui detur.*
4 *Quæ requirantur ad hoc vt bonorum poſſeßio vt ex legibus competat.*
5 *Carboniana bonorum poſſeßio cui detur,*
6 *Ventris nomine quibus competat.*
7 *Litis agnoſcendæ cauſa cui detur.*
8 *Hodie tres ſunt modi ſuccedendi.*
Hactenus dictum eſt de bonorum poſſeßionibus ordinarijs, nunc de extraordinarijs.

§. Septima.

Quid ſit extraordinaria bonorum poſſeßio.

EXtraordinaria bonorum poſſeſſio dicitur illa, quæ certam ſedem non habet, ſed vel ex teſtamento, vel ab inteſtato deferri poteſt,
1 §. ſeptima & ibi gloſ. hoc tit, & ideo dicitur extraordinaria, quia aut eſt vaga prout eſt bonorum poſſeſſio vt ex legibus, quæ tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato dati poteſt ſecundum tex. in d. §. ſeptima in fine, aut non tribuit ius, prout eſt Carboniana, ventris nomine, & litis agnoſcendæ cauſa ſecundum gloſſ. in d. §. ſeptima, & in l. 1. ff. eod.

Quot ſint ſpecies extraordinariæ bonorum poſſeßionis.

QVatuor ſunt bonorum poſſeſſionis extraordinariæ ſpecies, videlicet, vt ex legibus Carboniana, ventris nomine, & litis agnoſcen-
2 dæ cauſa, de quibus ſigillatim videbimus.

Bonorum poſſeßio vt ex legibus cui detur.

BOnorum poſſeſſio vt ex legibus, quæ primū locum inter extraordinarias bonorum poſſeſſiones tenet, de qua habemus hic in §. ſe-
3 ptima, & in tit. ff. vt ex legibus, a primis verbis edicti ſic appellata ſecundum Iaſ. in l. vlt. C. vnde legitimi, datur quoties ex nouibus legibus bonorum poſſeſſio non nominatim, ſed generaliter alicui defertur, qui non attingit defunctum ex aliquo capite, videlicet, quia nec eſt filius, nec agnatus, nec cognatus, neque vir aut vxor, nec alio modo a iure ciuili vocatus. Ideo ad hoc etiam vt hæc bonorum poſſeſſio, vt ex legibus competat, plura requiruntur, quæ enumerantur per Iaſ. in d. l. fi. C. vnde legitimi.

Quæ requirantur ad hoc vt bonorum poſſeßio vt ex legibus competat.

VT hæc bonorum poſſeſſio vt ex legibus competat, quatuor copulatiuè requiruntur.

Primo quod talis bonorum poſſeſſio deferatur ex nouis legibus, vel ſenatuſconſultis, vel conſtitutionibus Principum vt hic in dict. §. ſeptima.

Secundo quòd tales leges ciuiles ſint, non Prætoriæ, quia ſi a Prætore deferretur bonorum poſſeſſio, hæc extraordinaria locum non haberet.

4 Tertio quod per tales leges expreſsè & ſpecialiter deferatur bonorum poſſeſſio, non tamen nominatim & in ſpecie, quia ſi nominaretur in ſpecie, talis nominata competeret, & non hæc extraordinaria.

Quarto quòd is qui vult ſuccedere nō ſit alias vocatus per l. 12. tab. ad hæreditatem, quia ſi eſſet vocatus per aliam legem ciuilem, hæc non competeret. Fab. hic in d. §. ſeptima, Iaſ. in d. l. fin. C. vnde legitimi, vbi etiam ponit exemplum huius bonorum poſſeſſionis, aliud exemplum refert Bellon. Supput. lib. 1. cap. 15. Studioſi Piſani Gymnaſij exemplum habent in ſtatuto illius Magnificę vniuerſitatis, quo cauetur quod ſi ſcholaris decedat ab inteſtato, & in termino vnius anni non compareat hæres, ipſa vniuerſitas ſuceedat in bonis, & hæc bonorum poſſeſſio tribuit ius & in poſſeſſione & in dominio,

Carboniana bonorum poſſeßio cui detur,

CArboniana bonorum poſſeſſio datur filio impuberi cui quæſtio ſtatus mota eſt, vt interim mittatur in poſſeſſionem, donec
5 quæſtio ſtatus in tempus pubertatis differtur l. 1. 2. & tot. tit. ff. & C. de Carbon. edict.

Ventris nomine cui detur.

BOnorum poſſeſſio ventris nomine datur vxori grauidæ, vt in bonis mariti defuncti maneat, donec pariat & à partu liberata ſit
6 l. 1. § generaliter & tot. tit. ff. de ventre in poſſeſſ. mittend. Hæ duæ bonorum poſſeſſiones, Carboniana & ventris nomine, non tribuunt ius in dominio, ſed in poſſeſſione tantum,

Bonorum poſſeßio litis agnoſcendæ cauſa videtur,

BOnorum poſſeſſio litis agnoſcendæ cauſa, datur filio emancipato exhæredato, vel præterito, ad hoc vt habilitetur ad conſe-
7 quendam facultatem intentandi querelam de inofficioſo, quod alias ex l. 12. tab. facere non poterat, cum querela inofficioſi teſtamenti ſit iuris ciuilis, & ius ciuile emancipatos non agnoſcat, l. Papinianus, §. 1. & ibi gloſſ. ff. de inoffi. teſtamen. hæc non tribuit ius nec in dominio, nec in poſſeſſione. Ex ijs & alijs quę ſuperius a nobis dicta fuerunt, ſatis conſtat & apparet, quare Prætor introduxerit huiuſmodi bonorum poſſeſſiones, ſcilicet, confirmandi, emendandi, ac impugnandi iuris ciuilis gratia. Cōfirmare tunc propriè dicitur, quando in eodem caſu, etiam a lege ciuili prouiſum eſt: emendare, ſeu ſupplere, quod idem eſt, tunc dicitur, quando idem caſus a lege ciuili non eſt comprehenſus, nec etiam expreſsè excluſus, licet tacitè intelligatur excluſus, vt in emancipa-

tis,

tis, agnatis inferioris gradus, & cognatis omnibus, qui a lege 12. tab. non vocantur. Corrigere verò tunc propriè dicimus, quando idem caſus a leg. 12. tabul. expreſsè eſt excluſus, prout eſt in poſthumo alieno, qui hęres inſtitui non poterat, & ſi inſtituebatur, non valebat inſtitutio, & ſic duo ſunt modi ſuccedendi, vnus de iure ciuili, alter de iure prætorio; hodie tamen & alter modus introductus eſt per ius nouiſſimum auth. de quo etiam videndum eſt a nobis,

De tertio ſuccedendi modo ex iure nouiſsimo Auth.

OLim, vt vidimus, duo tantum erant ſuccedendi modi; vnus de iure 12. tab. Alter de iure prætorio. At hodie tres ſunt modi
3 ſuccedendi. Vnus ex l. 12. tab. alter de iure prætorio. Tertius, & vltimus ex iure Auth. cui vt poſteriori ſtandum eſt, argumento l. ſed & poſteriores, ff. de legibus. In primo modo ex l. 12. tab. tres erãt ſuccedendi ordines, videlicet, ſuorũ hæredũ agnatorum, & fiſci. In ſecundo de iure prætorio quatuor erant ſuccedendi ordines, ſuorum hæredum, agnatorum, cognatorum, & fiſci. In tertio, de iure Auth. quod hodie obſeruatur, & de quo a nobis, in præſenti agendum eſt, quinque ſunt ſuccedendi ordines. Primus eſt deſcendensium. Secundus aſcendentium. Tertius collateralium. Quartus viri & vxoris. Quintus & vltimus fiſci. De tribus primis; deſcendentium, aſcendentium, & collateralium habemus in Auth. de hæred. ab inteſtat. venient. De quarto ordine viri, & vxoris fit mentio in tit. ff. & C. vnde vir. & vxor. Quintus & vltimus, ſedem habet in l. vacantia, C. de bonis vacantibus libro decimo. Secũdum igitur hanc graduum diſtinctionem ſucceſſionis materiam explicabo, ea breuitate & facilitate qua fieri poterit, vt omnia, quæ ad materiam ſucceſſionis ab inteſtato pertinent, iàm iuris veteris, de quo hactenus, & ſatis clarè, a nobis, ni fallor actum eſt, quam nouiſſimi iuris de quo nunc acturi ſumus, ſtudioſus iuuenis, percipere valeat.

S V M M A R I V M.

1 *Ad ſucceſſionem ab inteſtato primo ordine vocantur deſcendentes.*
2 *Qualiter ſuccedant filij legitimi, & naturales.*
3 *Legitimati quomodo ſuccedant, & de triplici legitimatione.*
4 *De ſucceſsione filiorum naturalium tantum.*
5 *De ſucceſsione ſpuriorum.*
6 *An poſsint ſuccedere filij ex damnato coitu nati.*
7 *Adoptiui filij qualiter & quomodo ſuccedant.*
8 *Quid de filijs ſpiritualibus.*

D E S V C C E S S I O N E deſcendentium.

Primus Ordo.

Qui primi ad ſucceſsionem ab inteſtato vocentur.

1 AD ſucceſſionem ab inteſtato primo ordine, & loco vocantur deſcendentes, naturalis enim ratio liberis parentum hæreditatem addicit l. fin. ff. de bonis damnat. l. nam & ſi, ff. de inoffic. teſtam. verum quia multę ſunt liberorum ſpecies, vt diximus ſuprà in titul. de adopt. Alij enim ſunt filij legitimi & naturales, alij legitimati, alij naturales tantum, alij ſpurij, ſeu vulgo quæſiti, alij inceſtuoſi, & nati ex damnato coitu, alij adoptiui, & alij ſpirituales. Ideo particulariter etiam de vniuſcuiuſque ſucceſſione pertractabimus.

De ſucceſsione filiorum naturalium, & legitimorum ſimul.

DE hac ſucceſſione hæ regulæ tenẽdæ ſunt. Prima filij primi gradus legitimi & naturales tam maſculi, quàm fœminæ, tam
2 in poteſtate, quam emancipati, ſublata omni ſexus, patriæ poteſtatis, & emancipationis differentia, hodie æqualiter ſuccedunt, & patri, & matri, & cæteris aſcendentibus in capita, excluſis omnibus aſcendentibus, collateralibus, ac etiam deſcentibus vlterioris gradus ex ſuo corpore natis? viuis enim parentibus, nepotes ab inteſtato ſuccedere non poſſunt, cùm pater eos in gradu præcedat, §. inteſtatorum, & §. ita demum ſuprà de hæredit. quæ ab inteſtat. Auth, in ſucceſſione, C. de ſuis & legit. hæred. Secunda regula, ſi extent cum filijs primi gradus nepotes ex filio, aut filia præmortuis, nepotes ipſi propter ius repreſentationis, quo patrem repreſentant, ſuccedunt aſcendentibus ſimul cum alijs filijs in ſtirpes, hoc eſt, tantam hæreditatis partem accipiunt, quantam accepiſſet pater, vel mater eorum, ſi vixiſſet, §. interdum & §. æquum ſupra de hæredit. quæ ab inteſtat. Nec ſolum in nepotibus hoc locum habet, ſed etiam in pronepotibus, & ceteris deſcendentibus in infinitum, §. fin. ſuprà de hæredit. quæ ab inteſt. §. ſi quis igitur, & §. in hoc enim ordine Auth. de hæred. ab inteſt. venient. Tertia regula; ſi non extent filij, ſed ſolum nepotes, iſti nepotes ſimiliter ſuccedunt auo ſuo in ſtirpes, §. item ſi ex duobus ſuprà de hæredit. quæ ab inteſt. l. ſecunda, C. de ſuis & legit. hæred. & dicto §. ſi quis igitur Auth. de hæred. ab inteſtat. venient.

De ſucceſsione filiorum legitimatorum.

LEgitimatio tripliciter fieri poteſt, ſcilicet, per ſubſequens matrimonium, per reſcriptum Principis, & per oblationem curię.

Primo modo quando filij legitimantur per ſubſequens matrimonium, eodem modo ſuccedunt, quo & filij legitimi, & naturales ſimul, &

per

per omnia eis ęquiparantur cap. tanta, extra qui filij ſint legitimi.

Secundo modo, eſt diſtinguendum; nam aut extant alij filij legitimi, aut non.

Primo caſu, legitimatis per reſcriptum Principis ſuccedit patri excluſis omnibus agnatis Bart. & Iaſ. in l. Gallus. §. Et quid ſi tantum. ff. de liber. & poſthum.

Secundo caſu, rurſus diſtinguendum eſt, nam aut pater in libello ſupplici mentionem fecit liberorum legitimorum, aut non: ſi fecit, & adſit clauſula, non obſtante quod habeat legitimos, tunc legitimatus ęqualiter admittitur ſimul cum alijs legitimis & naturalibus. At ſi non adſit huiuſmodi clauſula, in hoc caſu legitimatio tanquam ſubreptitia non ualet, Alexand. in l. ex facto. ff. de vulgar. & pupillar.

De tertio autem modo per oblationem curię, cum non ſit in vſu, nihil etiam neceſſarium eſt dicere.

De ſucceſſione filiorum naturalium tantum.

NAturales filij dicuntur illi, qui extra matrimonium ex concubina in domo, vel etiã alibi retenta, nati ſunt, Alciat. regul. 2. pręſumpt. pręſumpt. 5. De horum ſucceſſione duo capita ſunt à nobis conſtituenda: nam aut patri ſuccedere uolunt, aut matri.

In primo capite cũ loquimur de ſucceſſione patris, hę regulæ obſeruandę ſunt.

Prima, ſi pater non habet alios filios legitimos & naturales, nec etiam coniugem legitimam, tunc naturales filij ſuccedunt ipſi patri ab inteſtato in duabus vncijs ſolum. §. ſi conſideremus Authen. de triente & ſemiſſe, niſi ſint plures ex pluribus concubinis orti, nam tunc nemo eorum in odium effuſę libidinis patri ſuccedere poſſunt. §. diſcretis verſ. ſi verò effuſa auth. quib. mod. natural. effician. ſui. At ſi pater habet alios filios legitimos, uel coniugem legitimam, tunc naturales in nihilo ſuccedunt, ſed ſolum ab ipſis filijs le-
4 gitimis, uel alijs hęredibus, ſi non ſuperſint filij, ſed tantum coniux legitima, alendi ſunt pro modo facultatum, Auth. licet. C. de natural. liber. & §. ſi quis igitur Auth. quib. mod. natur. efficiant. ſui & ratio eſt ſecundum Hoſtienſ. in ſua ſumma extra qui filij ſint legit. fauor & honor matrimonij propter quod noluit lex, quod uiuente coniuge legitima, naturales ſuccedant.

Secunda regula. Nepotes naturales quamuis ex filio legitimo, uel legitimi quidem ipſi, ſed ex filio naturali nati, auo ab inteſtato nullo modo ſuccedere poſſunt. l. fin. C. de naturalib. liber. & hęc quo ad primum caput de ſucceſſione patris. In ſecundo verò capite dum quærimus de ſucceſſione matris: dicendum eſt non ſolum filios naturales, ſed etiam nepotes, & pronepotes, ſimul cum alijs filijs legitimis & naturalibus, ſi quos habeat mater, ęqualiter ſuccedere, liberos quidem in capita, nepotes in ſtirpes, ut ſupra quoque de legitimis & naturalibus ſimul, diximus. §. nouiſſimè, & §. ſed cum ſupra de Senatuſconſul. Orphiciano, & hoc etiam ſi illuſtris ſit mater. l. ſi qua illuſtris. §. 1. C. ad Senatuſconſ. Orphician.

De ſucceſſione ſpuriorum.

SPurij dicuntur illi, qui vulgò quęſiti ſunt, & patrem demonſtrare nõ poſſunt, quaſi ſine patre filij, & hi propter patris incertitudinẽ omnino deſtituuntur paternę hęreditatis ſucceſſione, aliorumque omnium per lineam paternã
5 aſcendentium. l. ſi ſpurius. ff. vnde cognat. matri autem ſi non extent alij filij legitimi & naturales, ſpurij ſuccedunt etiam ſi ſit illuſtris. §. nouiſſimè, & ibi Doct. notant ſupra de Senatuſconſult. Orphician. & d. l. ſi qua illuſtris. C. ad Senatuſc. Orphic. Imò non ſolum matris, ſed etiam auiæ, & aliorum, aliarumque aſcendentium in linea fęminina ſpurijs, hoc caſu, hęreditas defertur. l. hac parte, & l. Modeſtinus. ff. vnde cognati. at ſi extẽt filij legitimi & naturales, tunc ſi mater nõ ſit illuſtris, ſpurij ſimiliter matri ſuccedunt, ſecundum Angel. & alios in d. §. nouiſſimè, ſed ſi ſit illuſtris, nec etiam ex teſtamento ſuccedere poſſunt. d. l. ſi qua illuſtris.

De ſucceſſione filiorum ex damnato coitu natorum.

FIlij nati ex illicito, & à lege reprobato coitu, vt ſunt nepharij, inceſtuoſi, & adulterini: hi
6 nec patri, nec matri ſuccedere põt, non ſolũ ab inteſtato, ſed nec ẽt ex teſtõ, quinimo nec alimenta de iure ciuili illis debentur, Auth. ex complexu. C. de inceſt. nupt. §. fin. Auth. quibus mod. natur. efficiant. ſui. quamuis ex ęquitate canonica poſtea debeantur capit. cum haberet, & ibi Abb. extra de eo qui duxit quam prius polluit per adulter. & hęc quo ad filios, qui ſecundum naturam producti ſunt.

De ſucceſſione filiorum adoptiuorum.

QVò ad filios, quos non natura, ſed ipſa lex facit per adoptionem, vel arrogationem: hę regulę tenendę ſunt.

Prima regula; liberi adoptati ab extraneo, quã diu in adoptione permanẽt, ęqualiter ſimul cum alijs liberis naturalibus & legitimis ſuccedunt, tã patri adoptiuo, quam etiam naturali, & ſoli etiã
7 ſi non extent alij filij, excluſis defuncti parentib. habent enim rationem ſuorum hęredum licet in adoptantis poteſtatem non tranſeant. §. inteſtatorum, & §. ſed & omnia, & ibi Doct. ſupra de hęredit. quę ab inteſt. l. Senatuſc. de ſuis & legit. hęred. Ad ſucceſſionem verò agnatorum, vel cognatorum ipſius patris adoptantis non admittũtur. l. 2. §. liberi. ff. ad Senatuſconſ. Tertull. leg. cum in adoptiuis. §. ſed nec articulum. C. de adoption.

Secunda regula; adoptati ab aſcendente, ſoli adoptanti, inſtar filiorum naturalium & legitimorum, durante adoptione ſuccedunt, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, perinde ac legitimi, & naturales faciunt. §. ſed hodie ſupra de adopt. leg. 10. §. ſi vero pater. C. de adopt. Ideo prętériti, vel ſine iuſta cauſa exhęredati, querelam inofficioſi teſtamenti mouere, aitumque teſtamentum impugnare ac euertere poſſunt. §. adoptiui ſupra de exhęredat. liber. §. 1. ſupra quib. mod. teſtamen. infirment. l. 1. & l. non putauit. §. ſi quis. ff. de bonor. poſſeſſ. contra tab.

Tertia

Tertia regula; ar rogatus non facta emancipatione, tàm in ijs bonis, quę ad arrogatorem trãſiſſet, quàm etiam in alijs ipſiuſmet arrogatoris, ex teſtamento, & ab inteſtato, tanquam filius legitimus & naturalis ſuccedit. l. cum in adoptiuis, §. fin. C. de adopt. l. ſi arrogator. ff. de adopt.

De ſpiritualium liberorum ſucceſſione,

Filij ſpirituales in nihilo ſuccedunt. ea enim cognatio in ſpiritu conſiſtit, & ad corpora lia bona non extenditur, vt inquit Panot-
8 mit. in cap. tanta extra qui filij ſint legit. ſcribit tamen Bald. in Auth. niſi rogati, Codice ad Senatuſconſul. Trebell. commiſerationis gratia, hiſce liberis egenis alimenta a patribus ſpiritualibus ſubminiſtranda eſſe. Et hæc de deſcentium ſucceſſione, nunc de ſucceſsione aſcendentium, qui ordine turbato deſcendentibus ſuccedunt, inſpiciamus.

SVMMARIVM.

1 *Extinctis deſcendentibus, primum locum parentes in ſucceſſione tenent.*
2 *Parentum appellatione veniunt omnes aſcendentes.*
3 *Tot ſunt parentum ſpecies, quot & liberorum.*
4 *De ſucceſſione parentum legitimorum & naturalium ſimul.*
5 *De ſucceſsione parentum in bonis filiorum legitimatorum.*
6 *De ſucceſsione parentum in bonis filiorum naturalium.*
7 *De ſucceſsione parentum in bonis filiorum ſpuriorum.*
8 *De ſucceſsione parentum in bonis filiorum ex illicito coitu natorum.*
9 *De ſucceſsione parentum adoptiuorum in bonis filiorum adoptatorum.*
10 *De ſucceſsione parentum in bonis filiorum ſpiritualium.*

DE SVCCESSIONE Aſcendentium.

Ordo II.

Liberis & omnibus deſcendentibus extinctis, primum locum in ſucceſſione parentes tenent, §. ſi igitur Auth. de hæred. ab in-
1 teſt. venient. & Auth. defuncto, Codice ad Senatuſconſult. Tertull. parentum autem nomine veniunt omnes aſcendentes vtriuſque ſexus
2 in infinitum, l. quique, §. parentem, ff. de in ius vocando; ſuntque tot parentum ſpecies, quot & liberorum, poſito enim vno correlatiuorum, &
3 alterum poni neceſſarium eſt. Eodem igitur ordine obſeruato, primis de parentibus legitimis, & naturalibus pertractabimus.

De ſucceſsione parentum legitimorum, & naturalium ſimul.

IN hac ſucceſsione, duo capita ſunt a nobis conſtituenda; nam aut filius reliquit ſolos aſcendentes, aut cum aſcendentibus reliquit etiam fratres, & ſorores. In primo capite hæ regulæ tenendæ ſunt.

Prima regula; pater & mater ſoli ſuperſtites tàm filio, quam filiæ æqualiter ſuccedunt, §. conſequens Authentic. de hæred. ab inteſt. venient. Authentic. defuncto, Codice ad Senatuſconſult. Tertullian.

Secunda regula, alij aſcendentes, ſi in gradu pares ſint, licet numero diſpares, non in capita; ſed in ſtirpes ſuccedunt, tantumque capiunt aſcẽdentes lineæ paternæ, quantum aſcendentes ma-
4 ternæ, & ſi vnus tantum & ſolus ex una linea eſſet, & duo ex alia, exempli gratia, auus & auia ex paterna linea ſuperſunt; auus tantum ex materna, iſte auus maternus ſolus tantum conſequetur, quantum auus & auia ex linea paterna, d. §. conſequens, & d. Auth. Defuncto.

Tertia regula, ſi aſcendentes in gradu diſpares ſint, proximior remotiorem excludet d. Authent. defuncto, & d. §. conſequens. Si igitur viuerent, proauus, & auia; auia ſola tanquam proximior ſuccederet.

In ſecundo capite, quando defunctus reliquit cum aſcendentibus, etiam fratres, aut ſorores, ſimiliter hę regulę tenendæ ſunt.

Prima fratres & ſorores ſublata omni differentia ſexus, emancipationis, & patriæ poteſtatis, ſi ſint ex vtroque latere coniuncti, ęqualiter in capita ſimul cum alijs aſcendentibus ſuccedunt. §. ſed cum antea in fine, & §. ſi vero ſupra de Senatuſconſult. Tertulliano, §. ſi igitur Auth. de hęred. ab inteſt. venient. Auth. defuncto & ibi gloſſ. Baldus, & doct. Codice ad Senatuſconſul. Tertull.

Secunda filij fratrum, & ſororum & ipſi concurrunt ſimul cum alijs fratribus, ac defuncti parentibus, aut alijs aſcendentibus in ſtirpes tamẽ, Eſtque hoc ſpeciale in fratrum & ſororum vtrinque coniunctorum liberis, nam ad eorum nepotes, & pronepotes non extenditur, ſed huiuſmo di nepotes per parentes & fratres defuncti excluduntur, d. Auth. defuncto, nec enim repreſentatio in collateralibus vltra fratrum filios, locum habet Auth. poſt fratres cum ibi notatis, C. de legit. hæred.

Tertia aſcendentes præferuntur omnibus, & ſororibus ex vno tantum latere coniunctis, d. Auth. defuncto, & d. §. conſequens notat Alex. conſi. 45. vol. 7.

De ſucceſsione parentum in bonis liberorum legitimatorum.

QVæ diximus de ſucceſsione filiorum legitimatorum, eadem & de ſucceſsione parentum in bonis eorum dicendum eſt,
5 correlatiuorum enim eadem eſt ratio & diſciplina, & quicquid ſtatuitur in uno, ſi par vtriuſque ratio ſit, idem & in alio ſtatutum eſſe videtur, leg. finali. Codice de indicta viduitate tollend.

De

De ſucceſſione parentum in bonis filiorum naturalium.

DE hac parentum ſucceſſione ; duo capita ſunt a nobis conſtituenda, primum erit, & verſabitur circa ſucceſſionem patris,
6 alterum circa ſucceſſionem matris.

In primo capite cum quęrimus de ſucceſsione patris, duo caſus ſunt conſiderandi, nam aut filius naturalis decedit teſtatus, aut inteſtatus. Primo caſu quando decedit teſtatus, poteſt patrē inſtituere hæredem in totū, vel pro parte, prout ei videbitur Auth. licet in fine, Codice de natural. libe. niſi habeat filios legitimos, & naturales, nam tunc vltra vnam vnciam patri nihil aliud relinquere poteſt, §. diſcretis Auth. quibus mod. natur. effic. ſui; vel niſi extet mater, quia tunc ſolum, quod ſupereſt vltra legitimam matris ei relinquere poteſt argumento, l. ſi ſuſpecta, Codice de inofficioſo, ff. de inoff. teſtam. & d. Auth. licet, Codice de natural. liber. Secundo caſu, quando inteſtatus decedit, Pater ſuccedit in duobus vncijs, niſi filius ipſe naturalis habeat filios legitimos, & naturales, vel legitimam vxorem, dict. Authentic. licet, §. ab inteſtato, Codice de natur. liber.

In ſecundo capite, cum quęrimus de ſucceſſione matris. Duo caſus ſimiliter ſunt conſiderandi, quia aut etiam hic decedit teſtatus, aut inteſtatus. Primo ſi decedit teſtatus, & ſine liberis ad minus in legitima matrem inſtituere debet, l. ſi ſuſpecto, §. de inofficioſo, ff. de inoffic. teſtam. Secundo ſi inteſtatus, decedit, tunc ſi ſit ſola mater, ſola etiam in omnibus bonis filijs ſuis naturalibus ſuccedit, §. finali, ſupra de Senatuſconſul. Tertul. l. hac parte & l. ſi ſpurius, ff. vnde cognat. At ſi cum matre ſuperſtes etiam ſit pater ; pater in duabus vncijs, mater in decem ſuccedit. ſi verò cum patre & matre, extent etiam fratres ex eodem concubinatu nati, pater ſimiliter in duobus vncijs ſuccedit; mater poſtea cum fratribus in reliquis decem in capita Salic. in Auth. defuncto in fine, Codice ad Senatuſconſult. Tertull. Idem & de cęteris aſcendentibus lineæ maternę dicendum eſt, qui in capita cum fratribus defuncti ſuccedunt eodem modo quo ſupra diximus de legitimis.

De ſucceſsione parentum in bonis filiorum ſpuriorum.

IN bonis filiorum ſpuriorum de ſucceſsione patris quęrendum non eſt, cùm pater incertus ſit, l. ſi ſpurius, ff. vnde cognati. De ma-
7 tre autem dicendum eſt, eam ſuccedere filio ſuo ſpurio etiam ſi illuſtris ſit, & alios legitimos habeat, cùm ex hoc potius legitimi commodum ſentiant, §. fin. & ibi Ang. ſupra de Senatuſconſ. Tertull.

De ſucceſſione parentum in bonis filiorum ex illicito & damnato coitu natorum.

DE horum parentum ſucceſsione hæc regula tenenda eſt; ſcilicet, quòd nec pater, nec
8 mater, nec vlli alij aſcendentes huiuſmodi filijs ex complexu nefario, inceſtuoſo, & damnato natis, ſuccedere poſſunt Authent. ex complexu, Codice de inceſt. nupt. in caſu tamen neceſsitatis parentes ab ipſis alendi ſunt pro modo facultatum Authen. inceſtas, Codice de inceſt. nupt. ſicut & eos è contra parentes alere tenentur, quemadmodum ſupra diximus. Et hęc quo ad parentes nobis a natura datos.

De ſucceſsione parentum adoptiuorum in bonis filiorum adoptatorum.

IN ſucceſsione eorum filiorum, quos non natura, ſed lex facit, hę regulæ tenendæ ſunt. Prima adoptione ab extraneo facta, pater
9 naturalis in quo ius ſanguinis remanet, ei ſuccedit, & patri adoptiuo præfertur, l. penultima, §. ſed nec articulum, Codice de adopt. Secunda facta adoptione ab aſcendēte, adoptiuus pater excluſo naturali eidē ſuccedit, d. l. cū in adoptiuis, Tertia facta arrogatione, ſi filius arrogatus impubes decedat, patri arrogatori nihil debet, ſed tota hæreditas, vel parētib. ſi extent defertur, vel alijs proximioribus agnatis, ex cautione, quæ pręſtari ſolet, quando quis arrogatur, de qua diximus in §. cum impubes ſupra de adopt. Quarta ſi pubes factus decedat arrogatus, diſtinguendum eſt, quia aut ſolus ſupereſt pater arrogator, aut cum eo concurrunt etiam fratres, vel ſorores vtrinq; coniuncti.

Primo caſu, ſi ſolus ſupereſt, ſolus etiam ſuccedit.

Secundo caſu, ſit diuiſio hæreditatis in capita, §. mortuo & ibi gloſſ. & Doct. infra de acquiſit. per arrogation. idem & de patre, ac matre naturali, ſi ſuperſint dicendum eſſe exiſtimo, licet Faber ibi reclamet.

De ſucceſsione parentum in bonis filiorum ſpiritualium.

QVę diximus ſuprà de ſucceſsione filiorum in bonis parentum ſpiritualium, eadem & de ſucceſsione parentum in bonis ip-
10 ſorum filiorum ſpiritualiū dicenda ſunt, cùm in vtroque eadem militet ratio ſecundum doc. in c. tranſmiſſæ extra qui filij ſint legit. & hęc quo ad ſecundum ſuccedendi ordinem.

SVMMARIVM.

1 *Tertius ſucceſsionis ordo ad collaterales pertinet.*
2 *De ſucceſsione collateralium ex iuſtis nuptijs procreatorum.*
3 *De ſucceſsione fratrum, & ſororum vtrinque coniunctorum.*
4 *De ſucceſsione fratrum ex vno tantum latere.*
5 *De ſucceſsione fratrum & caeterorum collateralium legitimatorum.*
6 *De ſucceſsione fratrum & aliorum collateraliū naturalium.*
7 *De ſucceſsione ſpuriorum tranſuerſalium.*

8 *De ſucceſsione tranſuerſalium ex damnato coitu natorum.*
9 *De ſucceſsione tranſuerſalium adoptiuorum.*
10 *Poſt collaterales, qui ad ſucceſsionem uocentur.*

DE SVCCESSIONE collateralium.

Ordo III.

TErtius ſucceſsionis ordo ad collaterales pertinet. Deficientibus enim deſcendentibus, & aſcendentibus, Tertio loco ad
1 ſucceſsionem collaterales veniunt. Collaterales autem intelliguntur, non ſolum fratres & ſorores, ſed etiam omnes alij ex tranſuerſo ſanguine iūcti, ſiue ſint liueę paternæ qui proprie agnati dicuntur, ſiue maternæ qui cognati appellantur, §. primo, ſupra de gradibus cognat. In quo etiam ſimiliter eadem eſt differentia, quam inter deſcendentes & aſcendentes annotauimus. Ideo eundem ordinem ſequeodo, prius etiam de ſucceſsione collateralium, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt, pertractabimus.

De ſucceſsione collateralium ex iuſtis nuptijs procreatorum.

IN hoc ordine Primi omnium ſunt fratres, & ſorores, quorum alij germani dicuntur, qui ex eodem patre, & eadem matre nati
2 ſunt, & alias utrinque coniuncti uocantur. Alij conſanguinei, qui eundem patrem, ſed diuerſam matrem habent. Alij vterini, qui ex eodem vtero, & eadem matre, diuerſo tamen patre nati ſunt, l. finali, §. ſecundo gradu, ff. de gradibus. particulariter igitur de unoquoque videbimus.

De ſucceſsione fratrum & ſororum vtrinque coniunctorum.

QVoties nulli deſcendentes, nec aſcendentes ſuperſuot, tunc omnium primi fratres, & ſorores vtrinque coniuncti, ſiue
3 ſint legitimi & naturales, ſiue legitimati per ſubſequens matrimonium, excluſis omnibus alijs collateralibus, ac etiam fratribus & ſororibus ex uno tantum latere coniunctis, defuncto fratri, vel ſorori ſuccedunt in bonis tam paternis, quā maternis, & aliunde quęſitis æqualiter, & in capita ſi ſoli ſint fratres, at ſi fratres, & filij fratrum in ſtirpes, §. cæterum cum ſequentibus ſupra de legit. agnat. ſucceſsion. Auth. ceſſante, Codice de legit. hæred. Authent. Itaque, Codice communia de ſucceſſ. §. ſi igitur Authent. de hæred. ab inteſt. venient. ius enim repreſentationis inter fratrum liberos locum habet, licet vltra eos non extendatur, §. ſi autem Authent. de hæred. ab inteſt. uenient. Dubium tamen eſt, ſi ſoli filij fratrum ſuperſint, an in ſtirpes, vel in capita ſuccedant? variant Docto. Azo omnium primus in capita eos ſuccedere tradit in ſua ſumma in titu. Codicis de legit. hæred. quem ſequitur Baldus, & Salicetus in d. Auth. ceſſante, & hodie in Germania obſeruatur propter conſtitutiooem Caroli V. contraria opinio mihi magis placet, quam tenet Accurſ. poſt Bartol. Caſtren. Fulgoſ. Coro. & alios in d. Authen. ceſſante, & hæc eſt prima opinio, inquit Bartol. in qua Accurſ. a præceptoris ſui ſententia diſceſſerit.

De ſucceſsione fratrum ex uno tantum latere coniunctorum.

SI defunctus nullos ex vtroque latere coniunctos fratres, vel ſorores, aut fratrum, vel ſororum filios filiaſve habeat: hi enim omnes ſi extent, excludunt fratres ex uno tantum latere coniunctos, etiam ſi nepotes uno gradu remotiores ſint, propter ius repreſeotationis, propter quod eodem gradu vni cum patre cenſentur, ut in d. Autheot. ceſſante, quinimo etiam defuncti patruos excludunt; quia ſicut excludebantur ab eorum patribus defuncti fratribus, ita & a ſuis filiis, defuncti nepotibus, qui in locum parentum
4 ſuorum ſuccedunt excludi debent Authent. poſt fratres la prima Codice de legitim. hæred. Iis igitur deficientibus deuenitur ad conſanguineos, & vterinos. In quibus hæc generalis regula teoenda eſt, ſcilicet, quod in bonis a patre, uel eius linea prouenientibus, ſoli conſanguinei ſibi inuicem ſuccedunt. In bonis uerò a matre, ſoli uterini: in reliquis poſtea aliunde acquiſitis æqualiter omnes, gloſſ. in dicta Authentic. poſt fratres per text. in leg. decimatertia, §. exceptis. Codice de legit. hæred. Alexander, conſilio quinto, libro ſexto, Aret. in §. ſi plures ſupra de legit. agnat. ſucceſſ. nec hoc ſolum locum habet inter fratres, ſed etiam inter patruos, & alios ſuperiores tranſuerſales. Ideo ſi defunctus reliquerit patruum & auunculum. Patruus præfertur in boois paternis, auunculus in maternis, & ſic de ſingulis Matheſil. in tractat. ſucceſſ. artic. tertio, & quæ diximus ſupra de fratribus filijſque fratrum utrinque coniunctorum, eadem quoque ad fratres, & fratrum filios ex uno tantum latere coniunctos referri debent, quia etiam hi ſimiliter in patris ſui locum ſuccedunt, & in ſtirpes pariter cum patruis admittuntur. Ideo ſi defunctus relinquat fratrem vterinum, & deinde ex alio fratre uterino, duos pluresve nepotes: hi ſimul cum fratre uterino in ſtirpes ſuccedent Matheſ. dicto loco. Et ſicut fratres uterini in bonis maternis præferuntur fratri conſanguineo, ita & filij fratris, §. ſi igitur, verſiculo ſicut eorum parens, Authent. de hæred. ab inteſtat. uenient. Sed quando defunctus non relinquit, nec fratres, aut ſorores utrinque, uel ex uno latere coniunctos, neque fratrum, aut ſororum filios filiaſve; tunc quò ad reliquos conſanguineos collaterales, hæc regula generalis tenenda eſt, uidelicet, quòd poſt fratres fratrumque filios, uocantur ad ſucceſsionem reliqui collaterales, qui gradu proximiores ſunt, remotioribus ſemper excluſis, & pares in gradu pariter admittuntur in capita ſecundum oumerum perſonarum, omni prorſus repreſentatione ceſſante, §. ſi plures ſupra de legitim. agnat. ſucceſsio. tàm maſculi, quàm

fœminæ

fœminę ſublata omni maſculorum & fœminarũ differentia, Auth. poſt fratres, la 2. C. de legit. hæred. §. ſi vero neque, Auth. de hæred. ab inteſt. venien. & durat hæc ſucceſſio vſque ad decimũ gradum incluſiuè. §. vlt. ſupra de ſucceſſ. cognat. Ad cognoſcendum autem quando & quomodo quis defuncto proximus ſit, non tantum tempus inſpicitur, quo quis moritur, ſed etiam deſtituti teſtamenti, vt diximus in §. cum autem ſupra de hæredit. quæ ab inteſtat. & in §. ſunt autem, & §. proximus ſupra de legit. agnat. ſucceſſ. Aduertendum tamen eſt, quòd ſi quis ex ijs hæreditatem, vel repudiet, vel morte præuentus, aut alia cauſa impeditus non adeat, portio deficiens iure accreſcendi defertur alijs qui adierunt, cum iam vt diximus vltra fratrum filios, & conſequenter in eis repreſentatio locum non habeat. §. fin. ſupra de Senatuſc. Orphic. & l. ſi ex pluribus. ff. de ſuis, & legitim. hæred.

De ſucceſsione fratrum & cæterorum collateralium legitimatorum.

QVæ diximus de ſucceſſione fratrum naturalium & legitimorum, eadem omnia etiam locum habent in fratribus naturalibus
legitimatis per ſubſequens matrimonium, & eo-
5 rum liberis, quia & hi pariter admittuntur cum
legitimè natis cap. tanta, ex ita qui filij ſint legit.
Bart. in §. ad hoc, Authen. vt liceat matri & auiæ,
quod & de cæteris collateralibus quoque dicendum eſt, qui eodẽ mõ admittũtur, prout legitimi: de legitimatis verò per reſcriptum Principis, aut oblationem curiæ, hi ſoli patri ſuccedunt, non alijs cognatis patris, neque aſcendentibus, neque deſcendentibus, neque collateralibus, neque è contra cognati patris, ipſis legitimatis ſuccedunt ab inteſtato, ſed ſolum ex teſtamento ſuccedere poſſunt. §. filium, Auth. quib. mod. natur. efficiant. ſui.

De ſucceſſione fratrum, & aliorum collateralium naturalium.

IN hac ſucceſſione duo capita ſunt à nobis conſtituenda. Primum erit de ijs, qui ex linea paterna coniuncti ſunt, alterum de ijs, qui ex linea materna.

In primo capite hæc regula tenenda eſt, quòd
fratres naturales alijq́ue naturales ſibi inuicem
ſuccedere non poſſunt, cum nulla intercedat in-
ter eos agnatio, quæ per patrem, nec cognatio,
6 quæ per matrem ex legitimo tantum matrimo-
nio contrahitur. §. vulgo quæſitos ſupra de cogna
tion. ſucceſſ. & hoc ſiue vnus ſit naturalis tãtum
& alter legitimus, ſiue vterque naturalis tãtum.
§. filium, Auth. quib. mod. natur. efficiant. ſui, gl. in
l. hac parte. ff. vnde cognat.

In ſecundo capite, quando ex linea materna coniuncti ſunt; tunc ſibi inuicem ſuccedunt, ſiue omnes ſint naturales tantum, & eodem patre nati, ſiue ex diuerſis, ſiue ſit unus naturalis tantum, alter verò legitimus & naturalis. l. hac parte, & l. ſi ſpurius. ff. vnde cognat. inter eoſque etiam locũ habet repreſentatio eodem modo & forma, quo ſupra, omniaq́ue ea, quæ de legitimorum ſucceſſione diximus. Dubium tamen apud me eſt, an fratres tam ex linea paterna quam materna coniuncti, excludant fratres & ſorores ex uno tantũ latere coniunctos, quemadmodum diximus ſupra de ſucceſſione fratrum legitimorum & naturalium ſimul, & hoc quia in naturalibus, vt iam diximus, non conſideratur qualitas patris, nec ratione patris ſibi inuicem ſuccedunt, licet nõnulli teneant quod ſic.

De ſucceſsione ſpuriorum tranſuerſalium.

SPurijs tranſuerſalibus ex paterna origine cõ-
iuncti ſuccedere non poſſunt, cum de patre
incerti ſint. §. vulgò quæſitos ſupra de ſucceſ.
cognat. leg. ſi ſpurius. ff. vnde cognat. Ideò fratres
ſpurij vno & eodem patre diuerſis tantum ma-
7 tribus geniti, ſibi inuicem ſuccedere non poſſunt
d. §. vulgo quæſitos, & d. l. ſi ſpurius, ſi de matre
autem loquamur, tunc dicendum eſt, eos & ſibi
inuicem, & cæteris omnibus ex linea materna
coniunctis ſuccedere poſſe, eo modo, quo & de
naturalibus diximus; eadem enim omnia, & in
ſpurijs ſibi locum vindicant.

De ſucceſsione tranſuerſalium ex damnato coitu natorum.

DE ijs communis concluſio tenenda eſt, quòd
ſibi inuicem nullo modo ſuccedere poſ-
8 ſunt, ſiue vterque, ſiue alter tantum ſit na
tus ex coitu a iure ciuili damnato, Auth. ex com-
plexu, & ibi Docto. C. de inceſt. nupt. & hæc quo
ad eos, qui ſecundum naturam collaterales
ſunt.

De ſucceſsione tranſuerſalium adoptiuorum.

DE ijs, quos non natura, ſed lex nobis cõſan-
guineos facit hæc generalis regu. tenenda
9 eſt, ſcilicet, fratres adoptatos, aut arroga-
tos ab extraneo mutuam ſucceſſionem inter ſe
non habere. l. cum in adoptiuis. C. de adopt. Ado
ptatos verò, vel arrogatos ab aſcendente rectè ſi-
bi inuicem ſuccedere poſſe, Angel. in §. fin. ſupra
de legit. agnat. ſucceſs. §. nullam vero, Auth. de hę
red. ab inteſt. veniẽt, & hæc quo ad ſucceſſionem
collateralium.

Poſt collaterales, qui uocentur ad ſucceſsionem.

DEficientib. omnib. deſcẽdẽtibus, & aſcẽdentibus, ac ẽt collateralib. vſq; ad decimũ gradum, Prætor vocat virum ad ſucceſſionẽ vxoris, & vxorem ad ſucceſſionem viri, de qua ſucceſſione habemus etiam tit. ff. & C. vnde vir, & vxor. Demum, deficientibus poſtea omnibus iſtis, ſcilicet, deſcendentibus, aſcendentibus, collateralibus, viro & vxore, tunc ſuccedit fiſcus. l. vacantia. C. de bonis vacant. lib. 10. & ſic, ut ſupra quoque diximus, hodie quinque ſunt ſuccedendi ordines. Primus eſt deſcendentium. Secundus aſcendentium. Tertius collateralium. Quartus viri & vxoris. Quintus & vltimus fiſci.

SVM-

S V M M A R I V M.

1 *Intra quod tempus ſit agnoſcenda bonorum poſſeſſio.*
2 *Quæ differentia ſit inter edictalem & decretalem bonorum poſſeſſionem.*
3 *Quæ differentia ſit inter bonorum poſſeſſionem, et poſſeſſionem bonorum.*
4 *An hodie bonorum poſſeſſiones ſint ſublatæ.*
5 *An bonorum poſſeſſiones hodie ſint neceſſariæ.*
6 *An vtiles ſint.*

§. Cùm igitur, & fin.

Intra quod tempus agnoſcenda ſit bonorum poſſeſſio.

IN agnoſcenda bonorum poſſeſſione liberis & parentibus datur ſpatium anni, reliquis omnibus centum dierum tantum. §. cum igitur, hoc tit. l. 1. §. largius. ff. de ſucceſſor. edict. & ſi intra huiuſmodi tempus bonorum poſſeſſio agnita non ſit, cenſetur tacitè repudiata, & ideo portio non petentis petentiu pari gradu accreſcit, & ſi nullus in pari gradu exiſtat, admittuntur per ſucceſſorium edictum ſequentes in gradu, quibus tempus incipit currere ſtatim quod primus repu-
1 diauit. d. §. cum igitur in fine, & §. ſi quis, hoc titul. Tempus tamen quod currit in bonorum poſſeſſione eſt utile, & non cõtinuum ſecundum text. in §. fin. hoc tit. & in l. 2. §. dies. ff. quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur. Vtile dicitur illud, quod nec ignoranti, nec diebus feriatis, nec in abſentia iudicis currit. Continuum quod continuè & omni tempora currit, glo. in clemen. 1. de reſtitut. in integ. Ideo pro anno utili datur quadriennium continuum. l. fin. C. de temporibus in integrum reſtitut. Et quia bonorum poſſeſſionẽ, Doct. diuidunt in edictalem, & decretalem: Ideo ſciendum eſt, differentiam eſſe inter edictalem, & decretalem, quia edictalis dicitur illa, quæ 2
per Prætorem mortuum ex ſuo edicto alicui deſertur, ex quo ſimpliciter declaratur bonorum poſſeſſor, ſed nondum tamen data eſt: Decretalis, quæ à iudice, petenti decreta eſt, & ſic nihil aliud eſt edictalis, quàm ius quod habet quis ad conſequendam decretalem, & decretalis nihil aliud eſt, quàm executio ipſius edictalis: ſublatis enim ſolemnitatibus, quæ antiquitus in agnoſcenda bonorum poſſeſſione obſeruabantur de quibus in lege tertia. §. ſi cauſa. ff. eodem, hodie tantummodo requiritur ſola agnitio coram iudice intra legitimum tempus facta. §. fina. in fine, hoc titul. & lege final. C. qui admitti. Differentia etiam eſt, inter bonorum poſſeſſionem, & poſ-
3 ſeſſionem bonorum; nam bonorum poſſeſſio eſt quid iuris, poſſeſſio verò bonorum eſt quid facti. Ideo quando dicimus habere bonorum poſſeſſionem in tali re, intelligimus tantummodo habere ius in ipſo, ſed quando dicimus habere poſſeſſionem bonorum, intelligimus in facto, verè & corporaliter rem ipſam poſſidere.

An hodie bonorum poſſeſſiones ſint ſublatæ.

CVm hodie ius authenticorum, vtpotè nouiſſimum & poſterius obſeruetur, & eo
4 iure diuerſi ſuccedendi ordines, vt vidimus, ſint introducti: videretur ex hoc dicendum, ſuperfluas huiuſmodi bonorum poſſeſſiones eſſe, & conſequenter ſublatas exiſtere. Contrarium tamen verius eſt, vt tradit gloſſ. hic, & in l. certum. C. vnde legit. quinimo plurimum vtiles ſunt, & in multis etiam caſibus neceſſariæ, vt infra videbimus.

Ad quid vtiles ſint bonorum poſſeſſiones.

VTilitas bonorum poſſeſſionis maxima eſt, prout uidere licet per Angelum ſupra in tit. de exhæredat. liber.

Prima, vtilitas eſt, quia, cum ille qui vult ſuccedere duo habeat remedia, vnum de iure ciuili, alterum de iure prætorio, ſi repudiet hæreditatem de iure ciuili, poterit nihilominus ſuccedere de iu-
5 re prætorio: & è contra ſi repudiet de iure prætorio, poterit ſuccedere de iure ciuili, lege ſuum hæredem. C. de iur. delib.

Secunda, ſi quis intra 30. annos non adeat hæreditatem, ſiue ſciuerit, ſiue ignorauerit ſibi delatam, eam amplius adire non poteſt. lege licet, & ibi gloſſ. C. de iur. delib. Verum quia in bonorum poſſeſſione tempus non currit contra ignorantem. l. 2. & l. quandiu. C. qui admitti, ideo maxima erit utilitas in hoc caſu, quia poterit per bonorũ poſſeſſionem ad hæreditatem admitti, intra ſtatutum tempus agnoſcendi bonorum poſſeſſionẽ, quod tantum à die ſcientiæ currere incipit d. l. 2. & d. l. quandiu.

In quibus caſibus bonorum poſſeſſiones hodie neceſſariæ ſint.

PRima bonorum poſſeſſio ſecundum tab. eſt neceſſaria in ſex caſibus relatis per Bart. in
1. leg. fin. C. vnde legit.

Secunda, contra tabulas, & olim, & hodie neceſſaria eſt filio emancipato. §. emancipati, ſupra de hæred. qualit. & different. Nec obſtat, quòd ho-
6 die ſublata ſit differentia emancipationis & patriæ poteſtatis. §. nullam Auth. de hæred. ab inteſtat. venient. quia hoc verum eſt, quoad ſucceſſionem ab inteſtato, ſecus in ſucceſſione contra teſtamentum, glo. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de liber. & poſthum. in verbo. Emancipatus.

Tertia, vnde liberi, olim fuit neceſſaria filio emancipato, quia de iure ciuili erat incognitus, hodie non eſt neceſſaria, quia differentia emancipationis, & patriæ poteſtatis, quo ad ſucceſſionem ab inteſtato eſt ſublata, vt diximus.

Quarta, vnde legitimi, nec olim, nec hodie eſt neceſſaria ſecundum gl. in d. l. fi. C. vnde legit. quia agnati ſuccedebant etiam ex l. 12. tabul. vt habemus ſupra de legit. agnat. ſucceſſ.

Quinta, vnde cognati, olim erat neceſſaria, quia deficientibus agnatis non ſuccedebant cognati, hodie non eſt neceſſaria, quia cognati ſuccedunt etiam de iure ciuili, ſublata differentia agnationis, & cognationis. §. nullam,

Authent.de hæredi. ab inteſtat. venient.
Sexta, vnde vir & vxor, & olim, & hodie eſt neceſſaria in caſu.l.1.C. vnde vir, & vxor. Reliquæ extraordinariæ & ipſæ etiam neceſſariæ ſunt ſecundum gl.& Doct.in d.l.fin.C.vnde legit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Olim qualis eſſet acquiſitio per arrogationem.*
3 *Operarum obligationes quæ dicantur.*
4 *Vſusfructus & vſus minima capitis diminutione non perit.*

DE ACQVISITIONE per arrogationem. Titulus XI.

ABſolutis duobus modis, quibus titulo vniuerſali res nobis acquiruntur, ſcilicet, adi
1 tione hæreditatis, & bonorum poſſeſſione, ſequitur nunc primus modus de acquiſitione per arrogationem, quo pariter per vniuerſitatem res nobis acquiruntur, quæ acquiſitio neque iure 12.tab. neque Prætoris iuriſdictione, ſed ſolo conſenſu recepta eſt, ut hic in principio titul. hoc eſt, conſuetudine, & non ſcripto iure, ut interpretatur Theophyl.hic.

Olim qualis eſſet acquiſitio per arrogationem.

OLim cum paterfamilias ſe in arrogationẽ dabat, non ſolum ipſe, ſed etiam omnes
2 eius liberi, una cum omnibus bonis mobilibus, immobilibus, corporalibus, & incorporalibus, in arrogatoris poteſtatem tranſibat, eaque omnia pleno iure arrogatori patri acquirebat.§.1.hoc tit. exceptis ijs, quæ per capitis diminutio-
3 nem pereunt, quales ſunt operarum obligationes, officialium, ſcilicet, non fabrilium, vt notat Cuiac. hic, quæ arrogato à libertis ſuis debentur, nec in alium tranſire poſſunt, vt idem met tradit, quod & a Theophyl. fuit quidem promiſſum, ſed non poſtea explicatum. Item & qualis eſt etiam ius agnationis, quod in patrem arrogatorem non tranſit.d.§.1. Vſusfructus autem, &
4 vſus licet antea inter ea, quæ capitis diminutione pereunt annumeraretur, attamen capitis diminutione minima eos tolli noua Iuſtiniani conſtitutio prohibuit, quæ extat in l.pen.§.vlt.C.de vſufruct. vt habemus hic in d.§.1.

SVMMARIVM.

1 *Hodie acquiſitio per arrogationem qualiter procedat.*
2 *Arrogator viuente filio arrogato, in eius bonis aduentitijs ſolum vſumfructum habet.*
3 *Mortuo filio arrogato pater arrogator plenum dominium conſequitur.*

§. Nunc autem, & §.fin.

Hodie acquiſitio per arrogationem qualiter procedat.

HOdie acquiſitio illa per arrogationem breuioribus incluſa finibus, ad naturalium parentum ſimilitudinẽ coarctata fuit: noluit enim
1 Imperator, vt adrogator plus iuris habeat in bonis filij adrogati, quàm naturalis & legitimus in bonis filij ex ſuo corpore nati. Ideo ſicut pater naturalis habet ſolum vſumfructum in bonis aduentitijs ipſius filij, ita & pater adrogator viuen-
2 te ipſo filio, nudum tantum vſumfructum habet. §.nunc autem, hoc tit. mortuo verò plenum do-
3 minium conſequitur.§.mortuo autem filio, hoc tit. niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex eiuſdem Iuſtiniani conſtitutione ipſum antecedant, vt filij, qui eum omnino excludunt ſecundum gloſſ. hic aut fratres utrinque cõiuncti, qui in capita ſimul cum eo admittuntur.d.§.mortuo. Quæ autem ſit hæc conſtitutio de qua mentionem facit Imperator hic, aliqui uolunt eſſe leg.vlt.C. commun.de ſucceſſ. alij intelligunt.l.vlt. C.de teſtam. manumiſſ.& alij Græcam conſtitutionem eſſe, quæ vitio temporis interijt.

SVMMARIVM.

1 *Vnus pro alio conueniri non poteſt.*
2 *Pater arrogator de eo quod filius ante arrogationem debuit, conueniri poteſt.*

§. Fin.

SIcut arrogator, viuente filio arrogato, vſumfructum in eius bonis aduentitijs habet, & eo mortuo plenum dominium conſequitur; ita ex diuerſo, pro eo quod ipſe filius ante arrogationem dèbuit, ipſo quidem iure pater non tenetur, cum unus pro alio, iure noſtro, conueni
1 ri non poſſit, ſed nomine filij conuenitur, quod ſi
2 eum defendere noluerit, permittitur creditoribus bona adrogati competentibus actionibus perſequi.§.fin.hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Modus acquirendi per additionem ex quo iure deſcendat.*

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA bona addicuntur. Titulus XII.

In principium Tituli.

PRoponitur hic quartus & vltimus modus, quo per vniuerſitatem res nobis acquirun-
1 tur, & eſt quando alicuius bona libertatum conſeruandarum cauſa nobis addicuntur, vt hic in principio tituli. Quatuor enim fuerunt enumerati modi in tit.ſupra per quas perſonas nobis acquiritur, quibus titulo uniuerſali res nobis acquiruntur, ſcilicet aditione hæreditatis, bonorũ poſſeſſione, arrogatione, & additione bonorum libertatis conſeruandæ cauſa. Primus modus per hæreditatẽ eſt iuris ciuilis, & l.12.tab. Secũdus iuris prætorij. Tertius ex conſenſu populi & cõſue-
2 tudine inductus, vt ſup. diximus. Quartus, & vlt. de quo in hoc tit. ex reſcripto D.Marci deſcẽdit, cuius reſcripti verba habentur hic in princ. tit. & in l.vlt.C.de teſtam. manumiſſ.

SVMMARIVM

1 *Quare addictio bonorum libertatis cauſa introducta ſit.*

2 *Quæ requiruntur ad hoc ut locum habeat.*

§. Hoc reſcripto cum ſequentibus.

PRima, & principalis cauſa propter quam addictio bonorum introducta fuit, eſt fauor libertatis, & ideo libertatis etiam conſeruandæ cauſa dicitur, ſi quis enim in teſtamento liber iuſſus ſit, & nemo hæres ex eo exiſtat, certè & libertatem euaneſcere oportet: ſed cum maximus ſit libertatis fauor, libertasque quantum fieri poteſt conſeruari debeat. D. Marci conſtitutione cautum fuit, vt is cui libertas conceſſa eſt, vel quilibet alius extraneus, aut etiam fiſcus Prætorem
1 adire poſſit, & ab eo petere, ut bona defuncti ſibi addicantur, quo facto & libertates conſeruantur vt in dicta D. Marci conſtitutione, talisque non hæres, nec bonorum poſſeſſor, ſed extraordinarius ſucceſſor dicitur tantum glo. hic in §. in primis. Idem eſt, ſi quis non condito teſtamento, ſed in codicillis libertatem ſeruis relinquat. §. in primis, hoc tit.

Secunda cauſa fuit, honor ipſorum defunctorum ad hoc, vt hæredes & defenſores bonorum habeant, & ne bona eorum publica præconis voce vendantur, quod valde ignominioſum apud veteres ſemper fuit, vt Cicer. pro P. Quintio demonſtrat. §. hoc reſcripto, hoc tit.

Quæ requirantur ad hoc vt bonorum addictio locum habeat.

REquiritur primo, quòd iudicis auctoritas interueniat, vt ſupra diximus.

Secundò, quòd conſtet nullum ſucceſſorem hæreditatem adire velle. §. in primis, hoc tit. ſed quæritur an valeat addictio bonorum ſi facta ſit intra tempus, quo quis reſtitutionem petere poteſt; & dicendum eſt, quod ſic, nec libertates ſemel datas amplius reuocari poſſe. §. ſi is, hoc tit.

2 Tertiò requiritur, ut ille, cui bona addicuntur, caueat creditoribus de ſolido cuique ſoluendo, vt ſupra in D. Marci reſcripto habetur.

Quartò requiritur, ut illi, quibus directò libertas relicta eſt, conſentiant in ius patronatus illius, cui bona addicuntur, in quod facile eos aſſentire credendum eſt, quum melius ſit hac ratione liberos fieri, quam manere ſeruos, ut ibidē habemus.

Quintò requiritur, quòd libertates datæ ſint, aliàs hæc conſtitutio ceſſat. §. hæc conſtitutio, hoc tit. ſed quid ſi viuus dederit libertates, uel mortis cauſa, & magis, eſt vt audiri debeant, & ſi deficiāt verba conſtitutionis, d. §. hæc conſtitutio, ceſſat ſiquidem omnis ſuſpicio fraudis, quę circa creditores conſiderari poteſt, poſtquam cautum eſt, de ſolido cuique ſoluendo. l. 4. §. in fraudem. ff. de fideicommiſſa. liber. & tandem hoc ius addictionis bonorum ab Imperatore noſtro amplificatum fuiſſe, ſua conſtitutione, quæ extat in l. 6. C. de teſtam. manumiſs. ipſemet refert hic in fin. tit. noſtri.

SVMMARIVM.

1 *Duo alij modi recenſentur, quibus olim vniuerſaliter rerum dominium acquirebatur.*

2 *Ceſſant hodie prædicti modi.*

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS, quæ fiebant per bonorum venditionem, ex Senatuſconſul. Claudiano. Titulus XIII.

REcitantur in hoc titu. alij duo modi, quibus olim vniuerſaliter, quis acquirebat domi-
1 nium. Primus erat ratione ceſſationis in ſolutione & contumaciæ debitoris ſui conuenti. Secundus, ratione commixtionis, ſeu conſuetudinis, quam libera mulier cum ſeruo alieno, inuito eius domino, habebat §. 1. & 2. hoc titul. ſed cum
2 ius hoc ſit correctum, & hodie prorſus ab vſu fori Romani receſſerit, longiorem eius declarationem, ut ſuperuacaneam volens omitto.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*

2 *Quid ſignificet verbum obligationis.*

3 *Obligationis definitio traditur.*

4 *Declarantur ſingulæ definitionis verba.*

DE OBLIGATIONIBVS. Titulus XIIII.

In principium Tituli.

QVia omne ius quo utimur, vel ad perſonas pertinet, quibus ius redditur, uel ad res de quib. redditur, vel ad actiones per quas redditur; & rerū cā duplex eſt: Vna dominij, altera obligationis. Ideo cū in primo lib. actū ſit de perſonis. In ſecundo & vſque ad hunc tit. de reb. reſpectu dominij; nunc iuſto ordine ſequitur, ut etiā
1 de reb. reſpectu obligationis inſpiciamus, & concordat tit. ff. & C. de action. & oblig.

Quid ſignificet vocabulum obligationis.

2 MEtaphoricè ſignificat nexum, quo quis, vel ex contractu, uel ex delicto aliquo tenetur.

Quid ſit obligatio.

OBligatio eſt iuris uinculum, quo neceſſitate
3 aſtringimur alicuius ſoluēdæ rei ſcđm noſtræ ciuitatis iura, tex. eſt hic in prin. tit. dicitur iuris vinculum ad denotandū, ꝙ obligatio eſt ius, & ſic res incorporalis: licet. n. id qd ex obligatione nobis debetur, plerunq; corporale ſit, ut pecunia, fundus, & ſimilia; ipſum tñ ius obligationis eſt incorporale, quemadmodum ſup. in tit. de reb. corporalib. & incorporalib. hēmus. Dicitur neceſſitate aſtringimur; quia obligationum ſubſtantia in hoc potiſſimum conſiſtit, ut aliū nobis aſtringat. l. obligationum ſubſtantia, & l. obligationes. ff. de actio. & oblig. ab initio. n. vnicuiq; liberum eſt contrahere, & ſe obligare, at poſt contractā obligationem, minime amplius recedere licet. l. ſicut. C. de actio. & oblig. hinc ſequitur obligationes, ꝗ ex alieno arbitrio, & aliena uoluntate pendent, non eſſe propriè obligationes, cū neceſſitate non aſtringant. l. ſtipulatio non valet, & lege à Titio. §. final. ff. de verborum obligat. l. hæc

venditio.§. 1.ff.de contrahend.empt.& l. in uendentis.C.de contrahend.empt. Dicitur ſoluendæ rei, quod verbum rei quia generale eſt.l.rei appellatio.ff.de verborum ſignifica. Ideo omnia etiam comprehendit, quæ in obligationem deduci poſſunt, & ſic tam ea, quę ex contractibus, quàm quę ex delictis debentur, ſiue ex obligatione dandi, ſiue faciendi debeantur: omnis enim obligatio alterum ex ijs, putà dare uel facere, & aliquando vtrunque ſimul comprehendit.l.3.ff.de action.& obligat.& l.2.ff.de verborum obligat. item refertur non ſolum ad ſolutionem nummorum, ſed etiam ad quamcunque aliam liberationem, quocunque modo factam.l.ſolutionis.ff.de ſolution. l.liberationis.ff.de verborum ſignificat. vt ad cōpenſationem.l.4.ff.qui potior.in pignor.habeant. ad nouationem.leg.liberto.§. Lucius.ff.de annuis legat.ad delegationem.l.quamuis.§. interdum ff. ad Senatuſconſ.Vellean. nam & his modis quis ſoluere dicitur, ut in prædictis iuribus habemus. Demum additur ſecundum noſtrę ciuitatis iura, vt oſtendatur non ſatis eſſe ſolutionem fieri, ſed hoc amplius requiri, ut fiat ſolutio eo modo, quo iura ciuilia pręcipiunt. Itaque qui certo tempore, vel loco debet, importuno tempore, aut loco ſoluere non poteſt, lege ſi ſoluturus.ff.de ſolutionibus. Sic qui pecuniam debet, non poteſt vinum, oleum, triticum, aut aliud quid ſimile ſoluere, cum iura noſtra non patiantur aliud pro alio inuito creditore ſolui, lege ſecunda.§. primo, ff.de rebus credit. Item nemo propria auctoritate quod ſibi debetur, ſed legitimis actionibus conſequi debet, lege extat.ff.de eo quod met.cauſa.

S V M M A R I V M.

1 *Prima obligationum diuiſio.*
2 *Quid ſit naturalis obligatio.*
3 *Quando naturalis obligatio orta eſſe dicatur.*
4 *Tres caſus conſiderantur.*
5 *Effectus naturalis obligationis.*
6 *Quid ſit ciuilis obligatio.*
7 *Effectus ciuilis obligationis.*
8 *Quid ſit mixta obligatio, & eius effectus.*
9 *Quæ ſit ſecunda obligationum diuiſio.*
10 *Quæ ſit tertia obligationum diuiſio.*

§. Omnium, & ſin.

Quæ ſit prima obligationum diuiſio.

PRima, & principalis obligationum diuiſio
eſt, quòd alia eſt naturalis tantum, alia ci-
1 uilis tantum, & alia mixta, naturalis, ſci-
licet, & ciuilis ſimul iuncta, ita Doctores omnes hic.

Quid ſit naturalis obligatio.

NAturalis obligatio dicitur illa, quę ex natu-
rali ęquitate ortum habet, Bartol. in lege
2 Iulianus.ff. de condiction. indebit. idque
duobus modis contingere poteſt, uel ex naturali ęquitate in ſpecie, puta ex conſenſu, & ęquitate illa ſeruandę fidei, de qua in lege prima.ff.de pact. vel ex naturali ęquitate in genere, ut quando naturalis ęquitas ſuadet aliquem obligari quāuis expreſsè non conſentiat, prout in ſententia in qua obligatur condemnatus ad ſoluendum, non quidem ex conſenſu, cum iudicium reddatur in inuitum, lege inter ſtipulantem.§. ſi ſtichum.ff.de verborum obligation. ſed ex naturali ęquitate, quę vult magiſtratibus obtemperandum eſſe, leg. ſecunda.ff.de iuſtitia, & iure.

Item, qui vtiliter abſentis negotia geſſit, abſens ei obligatur ad reſtituendas impenſas, quas fecit, & hoc ex naturali ęquitate, quę ſuadet neminem cum aliena iactura locupletiorem fieri, lege nam hoc natura.ff.de condictio. indebit. ſic quando aliquis delinquit, obligatur ad pęnam non quidem ex conſenſu, ſed ex naturali ęquitate, quę vult pęnas ob maleficia ſolui, lege ſi à reo.§.final.ff. de fideiuſſor.

Quando naturalis obligatio oriri dicatur.

TRes caſus ſunt à nobis conſiderandi ad hoc ut cognoſcamus quando naturalis obligatio orta eſſe dicatur.

Primus caſus eſt, quando lex ciuilis expreſsè
aſſiſtit conuentionibus & pactis, vt ſit regulari-
3 ter, in omnibus contractibus approbatis à iure ci
uili, & tunc oritur naturalis ſimul cum ciuili, naturalis propter conſenſum, ciuilis propter approbationem iuris ciuilis.

Secundus caſus eſt, quando lex ciuilis expreſsè reſiſtit pactis & conuentionibus contrahentium, & prohibet contractus fieri, & tunc neque naturalis, neque ciuilis obligatio oritur: nullum enim pactum, nullam conuentionem, & nullum contractum inter eos videri volumus ſubſequutum; inquit Imperator in lege non dubium.C. de legibus, qui contrahunt lege contrahere prohibente. Exemplum habemus in prodigo; is enim contrahendo nec naturaliter, nec ciuiliter obligatur, l.is cui bonis cum ibi notatis.ff.de verborum obligation. in pupillo contrahente ſine tutore, lege pupillus obligari.ff.de auctoritat. tutor. Nec obſtat ſi dicatur, quòd ius ciuile non poteſt tollere ea, quę ſunt iuris naturę, ut in §. final. ſupra de legit. agnat.tutel. nam reſpondeo, quòd licet lex ciuilis non poſſit impedire conſenſum, & ſic tollere naturalem obligationem; quę ex conſenſu oritur, tamen poteſt tollere & impedire effectus, quos naturalis obligatio producit, ita declarat Iaſon in lege ſi non ſortem.ff.de condictione indebiti.

4 Tertius caſus eſt, quando lex ciuilis non aſſi-
ſtit, neque etiam expreſsè reſiſtit conuentionibus & pactis contrahentium, & tunc ſola naturalis obligatio oritur, propter conſenſum, ſcilicet, nec aliam naturalem ęquitatem interuenientem. Ciuilis autem non oritur, cum lex ciuilis expreſsè talem conuentionem non approbat, idque tripliciter fieri poteſt.

Primo ratione nudæ promiſſionis, quando, ſcilicet, aliquis promittit per nudum pactum, tūc enim ſola naturalis obligatio oritur propter con ſenſum;

ſenſum, non ciuilis cum ius ciuile efficaciam a-
gendi illi non præbeat, l. iuriſgentium, §. ſed cum
nulla, ff. de pact.
Secundu ratione conditionis perſonarum, vt
eſt in patre & filio conſtitutio in patria poteſtate,
licet enim hi celebrent aliquem contractum, ta-
men ex eo non naſcitur ciuilis obligatio, quia lex
ciuilis huic contractui non aſſiſtit propter patriá
poteſtatem, ſed tantum naſcitur naturalis pro-
pter conſenſum. Idem dicendum eſt de duobus
fratribus conſtitutis in patria poteſtate, vt inter
eos tantum, naturalis, & non ciuilis oriatur obli
gatio, l. frater a fratre, ff. de condit. indebit.
Tertio ratione actus non ſolemniter facti, vt
eſt in teſtamento minus ſolemni, tunc enim hæ-
res ad legata præſtanda obligatur naturaliter tá-
tum propter voluntatem defuncti, non ciuiliter,
quia lex ciuilis non aſſiſtit huiuſmodi teſtamen-
to minus ſolemniter facto, l. ex imperfecto, C.
de teſtam.

Qui ſint effectus naturalis obligationis.

NAturalis obligationis effectus varij & mul
ti ſunt. Et primus eſt, quòd naturalis obli
gatio actionem producere non poteſt, l.
iuriſgentium, §. ſed cum nulla, ff. de pact. Ideo
non habemus actionem ad petendum legatum
in teſtamento minus ſolemni relictum, l. ex im-
perfecto, C. de teſtam. Sicut nec actionem con-
tra pupillum cú quo ſine tutoris auctoritate con
traximus, l. 1. in fine, ff. de nouat. Secundus effe-
ctus eſt, quod naturaliter tantum debitum ſi fue
rit ſolutum repeti non poteſt, ideo hęres ſi ſol-
5 uat legatum in teſtamento nó ſolemni relictum,
ipsú amplius repetere non poterit, l. naturales,
ff. de action. & obligat. Tertius effectus eſt, quòd
ſoli naturali obligationi fideiuſſor accedere po-
teſt, §. in omnis infra de fideiuſſor. l. fideiuſſor o-
bligari, §. fideiuſſor, ff. de fideiuſſor. cuius rei maxi
ma eſt vtilitas, ponamus enim, quòd principalis
ſit pupillus, qui ſine tutoris auctoritate contraxe
rit, certè talis naturaliter tantum obligatur, vn-
de conſequenter nec conueniri poterit. Verum
ſi quis fideiubeat pro ipſo pupillo, is & naturali-
ter & ciuiliter obligatur, & per conſequens con-
ueniri poterit, l. Marcellus, ff. de fideiuſſor. Quar
tus effectus eſt, quòd pro naturali debito etiam
pignus conſtitui poteſt, l. quęſitum, ff. de pignori-
bus. Quintus eſt, quòd naturale tantum debitum
compenſari poteſt, cum debito efficaci, & valet
compenſatio, l. etiam, ff. de compenſat. Sextus &
vltimus eſt, quòd ſola naturalis obligatio etiam
nouari & in cóſtitutum deduci poteſt, ad hoc vt
debitum exigi & peti valeat, l. 1. §. illud, ff. de no-
uat. l. 1. §. debitum, ff. de conſtitut. pecun.

Quid ſit ciuilis obligatio.

CIuilis obligatio dicitur illa, quæ oritur ex di
ſpoſitione iuris ciuilis, idque duobus mo-
dis contingere poteſt, vel approbatione,
vel inuentione. Approbatione, vt regulariter ſit
in omnibus contractibus à iuregentium introdu
ctis, quos ius ciuile approbauit vt in l. ex hoc iure,
ff. de iuſt. & iur. Inuentione, vt in contractibus, a
iure ciuili inuentis, quorum quatuor enumerat
6 gloſ. in d. l. ex hoc iure. Sicut igitur ſola naturalis
conſiſtit ſine ciuili, ita & ciuilis ſola poteſt conſi-
ſtere ſine naturali, vt puta ſi mihi opus ſit pecu-
nia, & titius dederit mihi ſpem de mutuanda pe-
cunia, & ego ſub ſpe futuræ numerationis fece-
rim illi ſcripturam in qua fatear me recepiſſe ab
eo mutuo centum, certè in hoc caſu non oritur
naturalis obligatio propter defectum conſenſus,
quandoquidem nolui me obligare ſine pecuniæ
numeratione, oritur tamen ciuilis propter iuris
ciuilis auctoritatem, quia per illam ſolemnem li-
terarum obligationem ius ciuile vult me teneri,
ideo competit creditori actio cótra me, exactio-
nem tamen intra biennium non habet, vt infra
de literar. obligat. & per tot. tit. C. de non nume-
rat. pecunia.

Qui ſint effectus ciuilis obligationis.

EFfectus ciuilis obligationis varij ſunt. Et Pri
mus eſt, quòd parit actionem, non tamen
exactionem habet, vt in chirographo ſub
ſpe futuræ numerationis facto, de quo diximus,
& tradit Bart. in l. 1. ff. de fideiuſſoribus.
7 Secundus effectus eſt, quòd ciuili obligationi
fideiuſſor & pignus accedere poteſt, l. fideiuſſor
obligari, §. fideiuſſor, ff. de fideiuſſoribus: in conſti
tutum vero deduci minime poteſt, l. 3. ff. de conſti
tut. pecun. nec eius prætextu compenſatio obijci,
l. quicunque, & ibi gloſſ. & Bartol. ff. de com-
penſat.
Tertius effectus eſt, quod res & pecunia hoc
modo debita quocunque errore ſoluta, repeti
poteſt, l. ſi non ſortem, §. indebitum & §. adeo, ff. 7
de condit. indebit.

Quid ſit mixta obligatio & eius effectus.

MIxta obligatio dicitur, tunc cum natura-
lis & ciuilis ſimul iuncta ſunt, eiusque
8 effectus eſt, vt non ſolum actionem, ſed
etiam exactionem habeat, l. licet, §. ea obligatio,
ff. de procurator.

Quæ ſit ſecunda obligationum diuiſio.

SEcunda obligationum diuiſio eſt, quòd aliæ
ciuiles ſunt, & aliæ Prætoriæ tex. eſt in §. om
9 nium hoc tit. Ciuiles dicuntur illę, quæ ex le
gibus, Senatuſconſultis, reſponſis prudentum,
& Principum placitis deſcendunt, Prætoriæ quæ
a Prætore introducuntur, d. §. omnium, quod au
tem actio ciuilis ſit, vel Prętoria, multum refert,
nam ciuiles actiones 30. annorum ſpacio du-
rant, l. omnes, C. de præſcript. 30. vel 40. annor.
Prætoriæ verò plerunque annales ſunt præſer-
tim pœnales, vt eſt actio iniuriarum, l. ſi non con
uicij, C. de iniur.

Quæ ſit tertia obligationum diuiſio.

TErtia obligationum diuiſio eſt, quòd a-
liæ obligationes naſcuntur ex contra-
ctu vel quaſi, alię ex maleficio vel qua-
ſi, §. fina. hoc titulo, & lege prima, ff. de actione

Q 3 & obli-

& obligat. Rutſus obligationes, quæ ex contracti bus deſcendunt, prout varij ſunt contractus, ita & ipſæ variæ ſunt, nam quædam re contrahũtur, aliæ verbis, aliæ literis, & aliæ conſenſu, ut infra tit. proximo, ad cuius tituli explicationem antequam deueniamus, operæpretium eſſe duxi quædam generaliter de contractibus pertractare, ut inde poſtea facilius, particularem uniuſcuiuſque cognitionem habeamus.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit contractus.*
2 *Contractus alij ſunt proprij, & alij improprij.*
3 *Nominati & innominati.*
4 *Qui dicantur contractus bonæ fidei, & qui ſtricti iuris.*
5 *Contractus gratuiti, ob cauſam, & neceſſarij.*
6 *Contractus alij dominium, alij vſum, tantum, alij ſolam cuſtodiam transferunt.*
7 *Aliqui contractus fiunt vnius gratia tantum, alij vtriuſque contrahentium.*
8 *Subſtantialia contractuum, quæ dicantur.*
9 *Naturalia contractuum.*
10 *Duplicia ſunt contractuum naturalia.*
11 *Quæ naturalia pacto tolli poſſint.*
12 *Solemnia contractuum.*
13 *Accidentalia.*
14 *Dolus duplex, manifeſtus & præſumptus.*
15 *Lata culpa, quæ dicatur.*
16 *Leuis culpa quæ.*
17 *Leuiſſima culpa.*
18 *Caſus fortuitus.*

De Contractibus.

Quid ſit contractus.

CONtractus dicitur connentio vltro citroq;
obligatoria. leg. Labeo. §. contractum. ff. de
1 verbor. ſignificat. vnde ſequitur, mutuum,
& ſtipulationem, in quibus alter tantum obligatur, contractus propriè non eſſe, ſed impropriè. l. 1. in fine, & l. iuriſgentium. ff. de pact.

Quot ſint genera contractuum.

VAria & multa ſunt contractuum genera.
Et primò, alij ſunt proprij, & alij improprij. Proprij dicuntur illi, in quibus obli-
2 gatio oritur ex vtraque parte, ut in emptione, venditione, locatione, conductione, & ſimilibus. Improprij dicuntur, in quibus vnus tantum ex contrahentibus obligatur, ut euenit in mutuo & ſtipulatione, de quibus ſupra diximus.

Secundò, alij ſunt contractus nominati, qui
3 proprium nomen habent, alij innominati, quib. proprium nomen datum non eſt. Prioris generis ſunt, omnes contractus, qui, re, verbis, literis, & conſenſu contrahuntur. Poſterioris verò generis ſunt, quatuor, ſcilicet, do ut des, do vt facias, facio ut des, & facio vt facias. l. 5. ff. de præſcriptio. verbor. His accedit permutatio, cuius nomen cõmune eſt omnibus conuentionibus, in quib. hinc inde aliquid datur, & accipitur, ſiue rerum, ſiue operarum, ſiue officiorum mutatio & viciſſitudo fiat glo. in rubric. C. de rer. permutat.

Tertiò, alij ſunt contractus bonæ fidei, alij ſtri
4 cti iuris, & hoc ad inſtar actionum, quæ ab eis proficiſcuntur. §. actionum, infra de actionibus. Animaduertendum tamen eſt, bonam fidem dupliciter accipi poſſe.

Primò, tanquam oppoſita dolo, & hæc in omnibus contractibus requiritur. l. bonam fidem. C. action. & obligat.

Secundò, tanquam oppoſita rigori & ſtricto iuri, & tunc nihil aliud eſt, quàm ęquitas & benignitas, quę cum ſtricto iure pugnat. l. ſi ſeruum. §. ſequitur. ff. de verb. obligat. & in hoc ſenſu accipitur hic.

Quartò, alij cõtractus ſunt gratuiti, alij ob cau
5 ſam, & neceſſarij. Gratuiti ſunt, donatio. l. 1. ff. de donat. Mutuum. l. 2. ff. ſi cert. pet. Commodatum quò ad vſum. l. ſi vt certo. ff. commodat. Precarium. l. 1. ff. de precar. Mandatum, quo operam noſtram alijs gratis impendimus. l. 1. ff. mandat. Depoſitum, in quo propriam induſtriam in rei alienæ cuſtodia gratis exhibemus. l. 1. §. ſi veſtimẽta. ff. depoſiti. Ob cauſam verò, ſeu neceſſarij contractus ſunt, omnes contractus innominati, quibus accedit permutatio, tranſactio & donatio ob cauſam. l. naturalis. ff. de præſcript. verb. l. 1. ff. de rer. permutat. l. tranſactio. C. de tranſact. l. 1. §. 1. ff. de donat. & tot. tit. C. de donat. quę ſub modo. Item & omnes contractus nominati reciproci, vt emptio & venditio, locatio & conductio, ſocietas, hipotheca, & pignus. §. fin. infra quib. mod. re contrahit. obligat. Item emphyteuſis. l. 1. C. de iure emphyteutico, & feudum vt in vſibus fęudorum.

Quintò, alij contractus dominium transferunt, ut Mutuum. l. 2. §. appellata. ff. ſi cer. per. Vẽditio. l. ex empto. ff. de actio. emp. Donatio. l. 1. ff. de donat. Dos. l. 1. ff. pro dote. Permutatio. l. 1. ff.
6 de rer. permutat. ſtipulatio. l. vbi autem. §. fin. ff. de verbor. obligat. Item, & omnes contractus innominati. Alij vſum tantum transferunt, ut commodatum. l. in commodato. §. ſicut. ff. commoda. Pręcarium & locatio, lege non ſolent. ff. locat. & alij ſolam cuſtodiam, ut depoſitum. l. prima, ff. depoſit.

Sextò quidam contractus ſunt, qui unius gratia tantum fiunt, vel dantis, vt depoſitum & mãdatũ. l. ſi vt certo. §. nunc vidẽdum. ff. commodat. vel accipiẽtis, vt cõmodatũ, Pręcariũ, mutuũ, & ſimplex donatio, d. §. nunc videndum. Quidam verò fiunt vtriuſque contrahentium gratia, vt ſunt omnes contractus reciproci & reſpectiui, tam nominati, quam innominati, dicta lege ſi vt certo. §. nunc videndum.

In dubio tamen contractus illius gratia fieri pręſumitur, qui alterum ad contrahendum rogauit, leg. ſi gratuitam. §. final. ff. de pręſcriptione. verbor.

Quæ in contractibus interuenire ſoleant.

QVatuor ſunt, quę in contractibus interuenire ſolent, ſcilicet, ſubſtantialia, naturalia, ſolemnia, & accidentalia.

Quæ

Quæ ſint ſubſtantialia contractuum.

SVbſtantialia contractuum dicuntur ea, quæ dant eſſe contractibus, & ſine quibus contractus ipſi conſiſtere non poſſunt, l.pacta conuenta, & ibi glo.ff.de contrahend. empt. veluti, in emptione, pretium, res, & conſenſus ſunt de ſubſtantia, ſine quibus nec emptio, nec venditio conſiſtere poteſt, l.2. & l.nec emptio, ff.de cõtrahend.emption. In ſocietate, communio, l.1. & 2.ff.pro ſocio. In precario, reuocandæ rei facultas, l.cum precario, ff. de precar. in ſtipulatione, interrogatio, & reſponſio actu continuo facta, l.1.§.qui præſens, & l.continuus, ff.de verbo. obligat.

Quæ ſint naturalia contractuum.

NAturalia contractuum ſunt ea, quę ſecũdum naturam cuiuſque contractus tacitè in quolibet contractu veniunt, etiam ſi non fuerint expreſſa, & hęc pacta ab ipſo contractu remoueri poſſunt, expreſſo, aut tacito pacto abſque aliquo ipſius contractus defectu, exẽpli gratia, ſecundum naturam venditionis eſt, vt venditor teneatur de euictione, etiam ſi nihil dictum ſit, l.ex empto.ff.de action.emp.l.ſecunda, ff. de euiction. poſſunt tamen partes abſque eo quod contractus vitietur inter ſe paciſci, ne venditor de euictione teneatur, l. emptorem, §. qui autem, ff. de action. empti. Sic ſecundum naturam locationis eſt, vt locator debeat facere omnia ea, quæ ex æquo & bono veniunt, veluti feneſtras, oſtia reſarcire, & alia huiuſmodi, quæ quidem omnia pacto tolli poſſunt, manente nihilominus eodem contractu, d.l.pacta conuenta cũ glo.ff.de contrahend. empt. & l. ſi conueniatur, ff. depoſit. cum ſimilibus, de iiſque naturalibus cõtractuum tradit Iaſon in l. cum quid in prima lectura, ff.ſi cert. petat. obſtat tamen contra hoc quod diximus, tex. in l.manu ſata, §.fin.ff.de contrahend. emptio. vbi naturalia contractus pacto tolli non poſſe, conſtat. ſic in l. ſi non fuerit in fine, ff.pro ſocio, & in l. lucius, ff. depoſit. dum ibi dicitur, quod notiſſimos fines excedit. Pro reſolutione, animaduertendum eſt, quòd duplicia ſunt contractuum naturalia. Alia quæ per naturam cohærent, & quaſi intrinſeca qualitate inſunt. Alia, quæ contractibus ex conſuetudine adſunt, & non alia ratione naturalia dicuntur, niſi quod frequentiori, & aſſidua conſuetudine, quæ in nomen naturæ tranſijt, ad contractus acceſſerunt de quibus gloſſ. in dicta l. pacta conuenta in principio. Modo, priora naturalia ſunt ea, quæ pacto tolli non poſſunt; ſic in contractu emptionis pacto fieri non poteſt, vt dominium, actu, vel habitu non tranſeat in emptorem. eſt enim hoc intrinſecum naturale, vt in dicta l. manu ſata, §.finali, ſic in contractu ſocietatis conueniri non poterit, vt alter ſocius lucrum, alter damnum habeat, d. l. ſi non fuerit in fine, ff.Pro ſocio, eſſet.n. leonina ſocietas, & contra inſeparatam naturam ſocietatis hoc. Sic & in contractu depoſiti, conueniri non poterit, vt dominium rei depoſitę in depoſitarium tranſeat, d. l.Lucius, ff. depoſit. vbi apertè dicitur, quòd huiuſmodi pacta notiſſimos fines contractus excedunt. Nec ad rem facit, quod huiuſmodi pactum in pecunia numerata factum, non vitietur, quominus ex depoſito agatur ad pecuniam, vt in dicta l.lucius, cum l. ſequenti, quia hoc ſpeciale eſt in pecunia numerata eo caſu, quo non obſignata deponitur. nã cũ pecunia ſit res, quæ ſeruando ſeruari non poteſt, & in eodem genere functionem recipiat, facilè in ea tale pactum tolerari poteſt, quòd ſcilicet, in pecunia non obſignata depoſita tacito etiam pacto tranſeat dominiũ. Verum quia talis conuentio notiſſimos fines depoſiti excedit, vt dicitur in d.l.lucius. Ideo in alijs poſtea ſpeciebus, ſeu corporibus depoſitis, non recipitur, l. licet, §.1.ff.depoſiti. Dicamus igitur quòd pacto tolli poſſunt naturalia, hoc eſt, intrinſecę habitudines, quę ex conſuetudine quodammodo in naturam contractus tranſierunt; veluti, ut non debeatur euictio in contractu emptionis. Item, ut in depoſito ſuſcipiatur leuis culpa, aut periculum, d.l.1.§. ſi conueniatur, & §.ſępè, ff.depoſit. & ſi quę ſimilia ſunt, quæ in contractibus ſecundum traditam a nobis diſtinctionem interuenire ſolent.

Quæ ſint ſolemnia contractuum.

SOlemnia contractuum dicuntur requiſita quædam, quæ ad validitatem contractus vltra formam ſubſtantialem eius a lege requiruntur, veluti, ne pupillus, aut minor, ſine tutoris auctoritate, & decreto iudicis, alienet. & hæc ſolemnia ſi omittantur uitiant contractum, l.obligari, ff.de auctorit.tutor. & l.ſine prędium, C.de præd.minor.

Quæ ſint accidentalia contractuum.

ACcidentalia contractus dicuntur ea, quæ contractui præter illius naturam pacto contrahentium accedunt, gloſſ. in dicta l.pacta conuenta, exempli gratia, aliquis vendit domum, & paciſcitur cum ipſo emptore, vt domum ipſam ſibi pro tali pretio vſque ad tantum tempus locet, l.fundi partem, ff. de contrahend. emptio.

De quibus in contractibus quæri ſoleat.

QVia ſępè in contractibus quęri ſolet, de dolo, culpa, & caſu fortuito. Ideo hęc omnia etiam, antequam ad particularem eorum declarationem deueniam, explicare operæ pretium eſſe duxi, ne ſi fortè quandoque horum inciderit ſermo, nobis prorſus incognitus ſit.

Quid ſit dolus.

DOlus duplex eſt, manifeſtus, & præſumptus. Manifeſtus eſt omnis calliditas, fallacia, & machinatio, ad circumueniẽdũ, fallendũ, decipiendũq; alterũ manifeſtè adhibita

l. 1. §. dolum malum, ff. de dolo malo. Præſumptus, qui a Bart. in l. quod nerua, ff. depoſiti, latior culpa appellatur, eſt machinatio ad decipiendum alterum adhibita præſumptiue, & plerumq; cōmittitur in omittendo, ideſt, non faciendo eo, ad quod quis obligatus eſt, & ſcit ſe teneri ſecūdum Caſtrenſ. in d. l. quod nerua.

Quid ſit lata culpa.

LAta culpa eſt deuiatio improuida ab ea diligentia, quam communiter homines adhibent, qui ſunt eiuſdem profeſſionis & conditionis, l. latę culpę, ff. de verbor. ſignificat. & ſic non ex maligno animo, ſed ex craſſa, & ſupina ignauia procedit.

Quid ſit leuis culpa.

LEuis culpa eſt non adhibere tantam curam in rebus alienis, quantam adhibet diligens paterfamilias in rebus ſuis Barto. in dict. l. quod nerua.

Quid ſit leuiſsima culpa.

LEuiſſima culpa dicitur, quando quis nō adhibet tantam diligentiam in rebus alienis, quantam adhibere ſolet diligentiſſimus paterfamilias in rebus ſuis Barto. in dict. l. quod nerua.

Quid ſit caſus fortuitus.

CAſus fortuitus eſt, inopinatus rei euentus, qui nulla humana prouidentia prouideri poteſt Abb. in capit. vnico extra commodat. & latè de hac materia vide apud Barto. in d. l. quod nerua Bald. in l. quod fortuitis, C. de pignorat. action. & Canoniſtas in dict. cap. vnico extra commodat.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio.*
2 *Mutuum quid ſit.*
3 *Quæ requirantur ad hoc vt contrahatur.*
4 *An ſit mutuum, ſi volente creditore, reddatur in ſpecie eadem res, quæ mutuata fuit.*
5 *An inuito creditore poßit mutuatarius reſtituere eandem rem in ſpecie.*
6 *An deſinat eſſe mutuum, ſi reddatur res diuerſi generis.*
7 *Argumentum ab Etymologia vocabuli quando valeat.*
8 *Quomodo dignoſcatur mutuum ab aliis contractibus.*
9 *Quæ actio oriatur ex mutuo.*

QVIBVS MODIS Re contrahitur obligatio.

Titulus XV.

In Principium tituli, & §. 1.

1 HActenus de contractibus in genere dictum eſt, ſupereſt nunc, vt ad ſpecialem vniuſcuiuſque tractationem deſcendamus & in primis ad eos, qui re contrahuntur, inter quos primum locum obtinet mutuum, vt hic in principio tituli.

Quid ſit mutuum.

MVtuum eſt contractus nominatus, ſtricti iuris, quo res datur quæ pondere, numero, & menſura conſtat, cum ſpe recipiē-
2 di tantundem in genere ſuo eiuſdem bonitatis, & qualitatis, lex eſt hic in principio titu. & in § 1. & in l. 2. in principio, §. mutui & §. appellata, ff. ſi cert. pet. vbi Bart. & alij notant.

Quæ requirantur ad hoc vt contrahatur mutuum.

REquiritur & primo quòd contrahentium animus ſit, non idem corpus quod traditur reſtitui, ſed aliud: nam ſi eadem ſpecies
3 redderetur, tranſiret in aliam ſpeciem contractus, veluti, cōmodati, depoſiti, aut pignoris. Hic quæri poteſt, an ſit mutuum, ſi volente creditore eadem res, quæ fuit mutuata, reddatur in ſpecie, Accurſ. hic inclinat in partem affirmatiuam, & eius opinio probatur.

Primo quia ſufficit a principio ſeruare ea, quæ ſunt de natura contractus, l. ſed an vltro, §. 1. ff. de negoc. geſt.

Secundo quia contractus non ſortitur nomē
4 a ſolutione, quia per eam contractus extinguitur, non autem in eſſe deducitur, l. legata inutiliter, ff. de adimend. leg. Ergo quod fuit mutuum, non deſinit eſſe mutuum, licet reddatur eadem res quæ fuit mutuata. Maior eſt difficultas, an inuito creditore poſſit mutuatarius reſtituere candem rem in ſpecie. Lancelotus Decius tenet in d. l. 2. ff. ſi cert. pet. quòd non, & hoc per tex. hic in §. 1. & in d. l. 2. Contraria opinio eſt verior.

Primo quia iſtud quod non reſtituatur eadem
5 res, ſed alia inductum eſt in fauorem illius qui mutuum recepit, & non in fauorem illius, qui mutuum dedit; ergo fauori ſuo poterit renunciare, dando eandem rem, argumento l. quod fauore, C. de legibus.

Secundo quia ſi poteſt dare rem eiuſdem generis, multo magis poterit dare rem quæ fuit mutuata, cum nihil poſſit eſſe ęquè bonum, quam res ipſa mutuata, nec obſtant contraria, nam Reſpon. quòd talis eſt intentio contrahentium a principio, quod ſufficit, nec attenditur quod poſtea euenit, d. l. ſed an vltro, ff. de negoc. geſt. Fallit, quādo res mutuata eſſet deteriorata, quia debet eſſe eiuſdem bonitatis, l. cum quid, ff. ſi cert. pet. & res deteriorata non dicitur eadem, l. 3. §. ſi reddita, ff. commodat. Secundo requiritur, ad hoc vt mutuum contrahatur, quòd illud quod redditur ſit eiuſdem generis, nam ſi in genere diuerſo, veluti, pecunia pro vino, vel vinum pro tritico, eſſet potius venditio vel permutatio, dict. l. 2. §. mutui, ff. ſi cert. pet. Hic quæri poteſt an deſinat eſſe mutuum ſi reddatur res diuerſi generis conſentiente creditore, nam eo inuito clarum eſt,
6 quod aliud ſolui non poteſt. Paulus I.C. in d. l. 2. innuere videtur quod non ſit mutuum. Reſolu-

tio

tlo tamen eſt, quod ſi a principio intentio contrahentium eſt, quòd reddatur res eiuſdem generis, licet poſtea reddatur diuerſi generis, non deſinit eſſe mutuum, leg. ſi pro mutua, Codice ſi cert.peta, vbi ſi pro pecunia credita detur ſpecies æſtimata, non deſinit eſſe mutuum.

Tertio requiritur, vt res in quo mutuum contrahitur, numero pondere, vel menſura conſtet, §. 1. hoc tit.

Quartò requiritur, quòd res efficiatur accipientis, & hac de cauſa etiam dicitur mutuum; quia, ex meo, ſcilicet, fit tuum, dict. §. primo, hinc eſt, quòd in pecunia aliena mutuum conſiſtere non poteſt, l. ſi ſocius, ff. ſi cert.pet. Inferunt Doc. ex hoc validum eſſe argumentum ab Etymologia vocabuli. intelligite vos negatiuè, non affirmatiuè, hoc eſt, non fit de meo tuum, ergo non
7 eſt mutuum, non autem è cõtra; fit de meo tuú, ergo eſt mutuum, nam poteſt eſſe donatio, emptio, aut ſimilia.

Quomodo cognoſcatur mutuum ab aliis contractibus.

AD hoc, vt cognoſcamus quomodo contractus mutui differat ab alijs contractibus. Duo capita ſunt a nobis conſtituenda. Primum caput erit, quoties datur res, vt eadem nobis reddatur. Secundum quoties datur res, vt nobis alia reddatur.

In primo capite quando datur res, vt eadem reddatur eſt diſtinguendum. Nam aut transfertur dominium, aut non.

Primo caſu ſi non transfertur, aut datur cauſa cuſtodiæ, & tunc eſt depoſitum, l. prima, ff. depo-
8 ſit. aut ad vſum determinatum, & eſt commodatum, l. in commodato, §. ſicut, ff. commodat. aut ad vſum indeterminatum, & eſt precarium, l. 1. ff. de precario.

Secundo caſu, ſi agitur, vt transferatur dominium, tunc eſt contractus innominatus argumento legis quintæ, §. primo, ff. de præſcriptio. verbor.

In ſecundo capite, quando datur res, vt alia reddatur, ſimiliter diſtinguendum eſt, nam aut agitur, vt reddatur alia res in ſpecie, ſed eiuſdem generis, & tunc eſt mutuum, vt hic aut agitur, vt reddatur alia in genere, & ſic in totum diuerſa, & tunc aut reddenda eſt ſpecies pro ſpecie, & eſt contractus permutationis, l. prima, ff. de rer. permutat. & ibi glo. aut reddi debet genus pro genere, vel genus pro ſpecie, & tunc eſt contractus innominatus, l. 1. & 2. ff. de rer. permutat. aut eſt danda pecunia pro re in ſpecie, & tunc, aut agitur, vt ab vna parte detur pecunia, & ab altera tradatur res, & eſt emptio & venditio, l. ex empto. ff. de actio. empt. Aut agitur, vt ab vtraque parte detur, & tunc eſt contractus innominatus, l. fi. ff. de condict. cauſ. dat.

Quæ actio oriatur ex mutuo.

EX hoc contractu oritur actio ſecundum rex. hic in §. 1. quæ appellatur certi condictio; & duplex eſt, certi generalis, & certi ſpecialis. Condictio certi generalis datur ex omni contractu, & omnibus obligationibus puris, vbi certum petitur, l. certi condictio, ff. ſi cert.pet. quando autem contractus certum continere dicantur, declarat Iuriſconſult. in l. vbi autem, ff. de verb. obligat. Condictio verò certi ſpecialis datur tantùm pro mutuo ad repetendum, id quod mutuo datum eſt, l. certi condictio, & ibi glo. ff. ſi cert. petat. §. ſequens infra de actionibus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit indebitum.*
3 *Indebitum quare dicatur contractus.*
4 *Quotuplex ſit indebitum.*
5 *Quod nam ſit indebitum naturaliter, & ciuiliter debitum.*
6 *Indebitum ciuiliter, et naturaliter debitum, quod ſit, & eius exempla.*
7 *Quod ſit, & naturaliter, & ciuiliter indebitum.*
8 *Indebitum per exceptionem.*
9 *Quæ indebita repeti poßint.*
10 *Exceptionum variæ ſunt ſpecies.*
11 *Qua actione indebitum repetatur.*

DE INDEBITO.

§. Is quoque.

SEcundo loco inter contractus qui re con-
1 trahuntur, ponitur indebitum ab Imperatore hic, & concordat tit. ff. & C. de condictione indeb.

Quid ſit indebitum.

INdebitum eſt contractus, ſeu quaſi contractus, in quo res non debita per errorem ſoluitur, §. is quoque hoc tit. §. item is cui infra
2 de obligat. quæ ex quaſi contract. l. 1. & tot. tit. ff. & C. eod. numeraturque inter contractus qui re fiunt. Indebitũ & cõtractus dicitur reſpectu rei, quæ re uera intercedit, & creditori traditur, unde & re contrahi obligatio dicitur.
3 Quaſi verò contractus, dicitur reſpectu conſenſus, qui in indebito non verus & expreſſus, ſed tacitus tantum, & præſumptus extra id quod agitur, habetur, d. §. item is cui infra de oblig. quæ ex quaſi contract. & l. ſi is qui, §. fi. ff. commodat. Dici etiam poteſt diſtractus indebitum reſpectu voluntatis contrahentium, quæ tendit potius ad diſſoluendam, & diſtrahendam obligationem, quàm contrahendam, d. §. is quoque hoc tit. & d. §. item cui infra de obligat. quę ex quaſi contract.

Quotuplex ſit indebitum.

INdebitum multis modis dicitur. Aliud enim
4 eſt naturaliter indebitum, ſed ciuiliter debitum. Aliud indebitum ciuiliter, ſed naturaliter debitum. Aliud & naturaliter & ciuiliter indebitum. Aliud per exceptionem indebitum.

Quod

Quod ſit indebitum naturaliter & ciuiliter debitum.

NAturaliter indebitum & ciuiliter debitum dicitur quando quis ciuiliter tantum ſed non naturaliter debet. Exempla huius rei ſunt.

5 Primo eius quod debetur ex obligatione literarum, §. 1. infra de liter. obligat. l. generaliter & ibi gloſſ. C. de non numerat. pecun. alterum eius quod debetur ab eo cui pactum de non petendo factum eſt, l. ſtichum, §. naturaliter, ff. de ſolution. l. ſi unus, §. pactus ne peteret & ibi gl. ff. de pact. Tertium eius quod debetur ex ſententia iudicis, ex qua quis ciuiliter obligatur, quamuis re vera naturaliter debitor non ſit, l. Iulianus cum ibi notatis, ff. de condic. indeb. Quartum eius quod debetur ab eo, qui iurauit ex delatione, ſe non debere, l. fin. ff. de iur. iur.

Quod ſit indebitum ciuiliter & naturaliter debitum.

CIuiliter indebitum & naturaliter debitum dicitur illud quod re vera debetur, ſed tamen ciuili iure non eſt munitum, cuius rei etiam plura afferri poſſunt exempla.

6 Et primo eius quod debetur nudo pacto, l. 1. & & l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla, ff. de pact. Alterum eius quod debetur & promittitur a pupillo pubertati proximo, l. 1. §. fin. ff. de nouation. & §. pupillus infra de inutilibus ſtipulat.

Tertium eius quod ſoluitur ex teſtamento minus ſolemni, lege prima & ſecunda, C. de fideicommiſſ.

Quartum, eſt eius quod ſeruus Domino, pater filio, frater fratri quamdiu in poteſtate ſunt debet, §. Item inutilis, infra de inutilibus ſtipulat. l. ſi id quod & l. frater a fratre, ff. de condictio. indebit.

Quintum eſt eius, quod debetur ab eo, qui malè abſoluitur a Iudice, nam ſententia auctoritate iuris ciuilis reſcindit quidem vinculum ciuile, l. fin. ff. de iuſti. & iur. naturalem tamen obligationem intactam relinquit, l. Iulianus, ff. de condiction. indebit. Barto. in l. cum quis, C. de iur. & fact. ignorant.

Quod ſit naturaliter & ciuiliter indebitum.

NAturaliter & ciuiliter ſimul indebitum, dicitur quoties quid nullo iure, nec naturaliter, nec ciuiliter debetur; & exempla ſunt.

Primo quando nulla debendi cauſa præceſſit, 7 neque contractus, neque quaſi, neque delictum, neque quaſi delictum, neque aliud quidlibet, l. ſi non ſortem, §. indebitum, ff. de condict. indeb.

Secundum eius quod deſijt deberi, vel ſolutione, vel acceptilatione, §. 1. infra quib. mod. tollit. obligatio.

Tertium, eius quod a pupillo infante furioſo, aut mente capto promittitur, §. pupillus infra de inutil. ſtipular. l. quod pupillus, ff. de condict. indebit. & l. furioſi, ff. de regul. iur.

Quod ſit indebitum per exceptionem.

INdebitum per exceptionem, ſeu ope exceptionis eſt, quoties alicui ciuiliter & natura-
8 liter obligato competit exceptio, qua obligationem perimere poteſt.

Quæ indebita repeti poſſint.

QVia varia ſunt indebita, ideo vario modo etiam repetitio eius quod indebitè ſolutũ eſt, procedit: nos igitur, vt omnia facilius percipiantur, particulariter de vnoquoque videbimus.

Et primo de indebito naturaliter & ciuiliter debito. In quo pro regula dicendum eſt tale indebitum quocunque errore ſemper repeti poſſe gloſſ. & Doctor. in l. 1. ff. de condictio. indeb. ſolutum.

9 Secundo, in indebito ciuiliter & naturaliter debito, diſtinguendum eſt, nam aut tale indebitum ſoluitur per errorem iuris, aut per errorem facti, ſi per errorem iuris repeti non poteſt, l. cum quis, C. de iur. & fact. ignorant. niſi ſit minor, vel alius, quem ignorantia iuris excuſat ſecundum gloſſ. & Doctor. in d. l. cum quis: ſi per errorem facti poteſt repeti, l. fideicommiſſum, C. de condict. indeb. & l. error. C. de iur. & fact. ignorant.

In tertio & naturaliter & ciuiliter indebito, ipſum quocunque errore ſolutum repeti poteſt, l. 1. l. ſi non ſortem & l. quod indebitum, ff. de condict. indeb. Idque propter regulam, l. nam hoc natura, ff. de condictio. indeb. & capit. non debet de regul. iur. in ſexto.

In quarto & vltimo indebito ope exceptionis, diſtinguẽdum eſt, nam plures etiam ſunt exceptionum ſpecies.

10 Et primo ſi exceptio ſit temporalis repeti non poteſt, exempli gratia. Titius debet mihi decem ad Cal. Maij, ſi ſoluat ante illud tempus, repetere non poteſt, l. in diem, ff. de condict. indeb.

Secundo ſi exceptio ſit perpetua, tunc diſtinguendum eſt, nam aut huiuſmodi exceptio eſt fauorabilis vt in S. C. Velleiano, & tunc ſolutum repeti poteſt, & hoc ſiue ſoluerit errore iuris, ſiue facti, l. qui exceptionem, ff. de cõdictio. indeb. aut eſt odioſa vt in S. C. Macedoniano, & tunc ſi ſoluerit, quocunque errore ſolutio facta ſit, repetere non poteſt, d. l. qui exceptionem.

Tertio ſi exceptio ſit dubia, vt ſi promitto tibi decem ſub conditione, in hoc caſu ſi ſoluam antequam adueniat cõditio, repetere poſſum, quia dubium eſt, an ſit debitum. verum bene eſt, quod conditione extante repetere non poſſum, l. ſub conditione, ff. de condict. indeb.

Quarto ſi exceptio inducta ſit ad rigorem iuris conſeruandum, vt eſt exceptio epiſtolæ Diui Adriani quæ fideiuſſoribus ſuccurrit, in hoc caſu ſi vnus conueniatur in ſolidum & ſoluerit, non poteſt amplius repetere ope illius exceptionis, ſed ſolum alios fideiuſſores conuenire pro ea parte, quæ ipſis competebat Bartol. in l. 1. ff. ad Macedon.

Quæ actione indebitum repetatur.

ACtio per quam indebitum repetitur, appellatur condictio indebiti, quæ ad hoc, ut competat, Duo principaliter requiruntur.

31 Primò, quòd ſolutio interueniat.

Secundò, quòd per errorem facta ſit: nam ſi ſcienter uideretur donatio, & conſequenter ceſſaret repetitio. l. 1. in fine. ff. de condict. indebit. & l. cuius per errorem ff. de regul. iur.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit commodatum.*
2 *Quæ requirantur.*
3 *In quibus rebus conſiſtat commodatum.*
4 *Ad quid teneatur commodatarius.*
5 *Quæ actio oriatur ex eo.*

DE COMMODATO.

§. Item is cui, & §. commodata.

TErtius contractus, qui re contrahitur, dicitur commodatum, de quo tractat Imperator hic in §. is cui, & concordat tit. ff. & C. commodat.

Quid ſit commodatum.

COmmodatum nihil aliud eſt, quàm alicuius rei in certum uſum gratuita conceſſio, ut
1 eadem ſpecies expleto certo tempore reddatur. §. item is cui, hoc tit. ſic dictum commodatum quaſi ad commodum utentis datum, dict. §. item is cui, & tot. tit. ff. & C. eod.

Quæ requirantur.

AD commodatum conſtituendum plura requiruntur.

Et primò, quòd res concedatur ad certum & expreſſum uſum, & tempus, quia ſi ad nō certum uſum, uel ad incertū tempus detur, erit
2 potius Precarium, quod reuocari poteſt quandocunque, non ſic in commodato, quod reuocari non poteſt, niſi expleto tempore, l. in commodato §. ſicut. ff. commodat.

Secundò requiritur, quòd ſit gratuitum, quia ſi merces pro uſu in pecunia daretur eſſet locatio, & ſi in alia re, eſſet contractus innominatus, ueluti, facio ut des. §. commodata, hoc tit. & l. 1. §. ſi quis ſeruum. ff. depoſit.

In quibus rebus conſiſtat commodatum.

COmmodatum conſiſtit in rebus mobilibus,
3 tam corporalibus, quam incorporalibus, dummodo non ſint res, quæ uſu conſumantur. l. 3. §. fin. ff. commodat.

Ad quid teneatur commodatarius.

REgulariter tenetur commodatarius de leuiſſima culpa, non tamen de caſu fortuito. d. §. item is cui, hoc tit. & l. in rebus. ff. eodem.

4 Quandoque tamen tenetur etiam de caſu fortuito: Veluti ſi inter partes conuentum ſit de præſtando caſu. l. 1. §. ſi conueniat. ff. depoſit.

Secundò, ſi commodatarius interpellatus, rem commodatam reſtituere differat, tunc enim propter moram tenetur cap. vnico, extra eod.

Tertiò, quando culpa ipſius commodatarij præceſſit caſum. d. §. item is cui, verſ. alioqui.

Quæ actiones oriantur ex commodato.

EX commodato duæ oriuntur actiones, Directa, & Contraria. Directa datur commodanti & eius hæredibus contra commodatarium, & ipſius hæredes ad reſtitutionem rei commodatę finito uſu; ad æſtimationem pretij, ſi res non extet, & dolo vel culpa perijt; ad intereſ-
5 ſe ſi res deterior facta ſit. l. ſed mihi. §. ſi reddita. ff. eod. Contraria datur commodatario ad repetendas magnas expenſas in re commodata factas, & ad reſtaurationem damni ſi fortè commodans vaſa vitioſa præſtauit. l. in rebus. §. poſſunt. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit depoſitum.*
2 *Quæ requirantur.*
3 *In quibus rebus conſiſtat.*
4 *Quibus priuilegijs gaudeat.*
5 *Ad quid teneatur depoſitarius.*
6 *Quæ actiones oriantur ex eo.*

DE DEPOSITO.

§. Præterea.

QVartus contractus qui re contrahitur, dicitur depoſitum, & proponitur ab Imperatore hic in §. præterea cum quo concordat tit. ff. & C. depoſiti.

Quid ſit depoſitum.

DEpoſitum eſt contractus quo quis rem ali-
1 quam penes amicum cuſtodiendi cauſa tantum, deponit. §. præterea, hoc titu. & l. 1. ff. eod. ſic dictum depoſitum ex eo quod ponitur. d. §. præterea, & d. l. 1.

Quæ requirantur.

AD hoc vt depoſitum conſtituatur, multa requiruntur.

Et primò, quod deponens uſus ſit verbo, depono, commendo, ſerues, cuſtodias, & ſimilibus Caſt. in l. 1. ff. eod.

Secundò, quod contrahentes id agant, ut eadē res in ſpecie reddatur, quia ſi alia ſpecies, eſſet con-
2 tractus innominatus do, vt des, l. 1. §. ſi veſtimenta. ff. eod.

Tertiò, quod ipſa res cuſtodiæ cauſa tradatur, quia ſi ad certum vſum concederetur, eſſet commodatum, ut ſupra diximus, ſi ad incertum eſſet Precarium.

Quartò requiritur, quod pro cuſtodia nulla merces

merces interueniat, quia ſi præſtaretur merces in pecunia numerata, eſſet locatio.

In quibus conſiſtat depoſitum.

DEpoſitum ſimplex conſiſtit in rebus mobilibus in immobilibus non, niſi ſit ſeque-
3 ſtrum, nec refert an certa ſpecies detur, vel quantitas. l. 1. §. ciſta. lege ſi ſaculum, & l. Lucius. ff. eod.

Quibus priuilegijs gaudeat depoſitum.

HVjuſmodi contractus depoſiti propter exuberantiam fidei, quam deponens præſtat, multa in ſe priuilegia continet.

Et primum eſt, quod in eo compenſatio non admittitur; Ideo ſi deponam apud te rem aliquã, & eam mihi reſtitui petam, etiam ſi æquiualentẽ
4 ſummam tibi debeam, per hoc exceptionem cõpenſationis opponere non potero, ſed rem reſtituere, & poſtea agere debebo. l. fin. C. de compenſat. c. fin. extra eod.

Secundum, in depoſito non poteſt opponi exceptio dominij. Ideo ſi apud te depoſui equum, & repetam, quamuis tuus eſſet equus, non poteris opponere exceptionem dominij, ſed reſtituere debes equum, & poſtea agere rei vindicatione. l. penult. & ibi Bart. C. eod. quinimo & latroni ſpolia depoſita ſunt reſtituenda. l. 1. §. ſi prædo, & l. bona fides. ff. depoſit.

Ad quid teneatur depoſitarius.

DEpoſitarius tenetur de dolo, & lata culpa, quæ dolo æquiparatur tex. eſt in leg. quod nerua. ff. depoſit. Ideo ſi res dolo, vel lata
5 culpa depoſitarij perierit, tenetur depoſitarius ipſe æquiualentem rei valorem reſtituere. §. præterea, hoc tit. At ſi leui, vel leuiſſima culpa res perijt, in hoc caſu depoſitarius nõ tenetur, ſibi enim imputet deponens, qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradidit. §. præterea.

Quæ actiones oriantur ex depoſito.

EX contractu depoſiti Duæ oriuntur actiones; vna appellatur actio depoſiti directa; alia actio depoſiti contraria. Directa datur
6 deponenti, & eius hæredibus. leg. 1. §. hæc actio. ff. eod. Contra depoſitarium, & eius hæredes. l. ex depoſito. ff. de actio. & obligat. Contraria datur depoſitario, & eius hæredibus contra deponentem, & ipſius hæredes, vel ad recuperandas expenſas, ſi quæ factæ fuerunt, uel ad conſequendum intereſſe, & damnum, vt ſi deponens ſciens ſeruum furem eſſe depoſuerit, & depoſitarius ab eo damnum paſſus fuerit, Azo in ſua ſumma. C. eod. in fine.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit pignus.*
2 *Quæ res pignori obligari poſſint.*
3 *Quæ actio oriatur ex pignore.*
4 *Ad quid teneatur creditor pignoris.*

DE PIGNORE.

§. Creditor quoque.

VLtimus contractus, qui re contrahitur dicitur pignus, de quo tradit Imperator hic in §. creditor quoque, & concordat titulus ff. de pignoratit. action. de pignoribus, & plures alij.

Quid ſit pignus.

PIgnus eſt contractus, quo res à debitore pro debito cautionis, & ſecuritatis cauſa datur,
1 & accipitur detinenda quouſque ſibi ſatisfactum ſit, §. creditor quoque, hoc tit. l. 1. & leg. ſi rem. ff. de pignorat. action. dictum ſic pignus à pugno, ſeu manu, cum res quæ pignori datur, manu detur. l. plebs. §. pignus. ff. de verb. ſignific.

Quæ res pignori obligari poſſint.

EXtat de hac re, titul. ff. & C. quæ res pignori obligari poſſunt; vnde conſtituenda eſt regula, quod omnia, quæ in bonis noſtris sũt, expreſſe obligari poſſunt. l. qui prædium. C. ſi aliena res pignori data ſit: nec ſolum præſentes, ſed
2 etiam futuræ res, vt fructus pendentes, partus ancillarum, & fœtus pecorum. l. & quæ nondum. ff. de pignoribus: & non ſolum corporales, ſed etiã incorporales, vt ſunt inſtrumenta debitorum. l. nomen. C. quæ res pignori obligari poſſunt. Vſus & vſusfructus, hoc eſt, facultas vtendi & fruendi. l. ſi is qui. §. vſusfructus. ff. de pignorib. ſimiliter, & res communis pro parte ſua obligari poteſt, lege vnica. C. ſi res communis pignori data ſit.

Quæ actio naſcatur ex pignore.

ACtio, quæ ex hoc contractu oritur, duplex eſt, Directa, & Contraria. Dire-
3 cta competit debitori contra creditorem ad repetendum pignus. §. creditor, hoc titu. Contraria competit creditori contra debitorem ad repetendos ſumptus neceſſarios factos in ipſo pignore conſeruando. l. creditor, la 2. C. de pignorat. action.

Ad quid teneatur creditor pignoris.

PIgnus in ea qualitate reſtituendum eſt, ĩ qua erat tempore, quo traditum fuit. Ideo ſi creditor redderet pignus deterius, dolo eius uel culpa lata, aut leui factum, tenetur pignoratitia actione. l. creditor, la 2. C. de pignoratit. actio. non ſic ſi leuiſſima culpa, vel caſu fortuito deterius factum ſit, nam cum pignus vtriuſque, tàm
4 debitoris, quã creditoris gratia detur, conſequẽs etiam eſt exactam ſufficere diligentiam. d. §. creditor in fine. Verum bene eſt, quod creditor caſum fortuitum, manifeſtis probationibus probare debet, maximè ſi contingat caſus, qui ſine ipſius culpa præſumatur. l. creditor. C. de pignorib. Caſu igitur fortuito pignore amiſſo, denuo creditor debitum petere poteſt. l. quæ fortuitis. C. de pignoratit. action.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſtipulatio.*
3 *Vnde dicta ſit ſtipulatio.*
4 *Quæ actio oriatur ex ſtipulatione.*

In principium tituli.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS. Titulus XVI.

IN præcedenti titulo actum eſt de contractib.
qui re contrahuntur, nunc de ijs, qui verbis
1 fiunt, & ſic de verb. obligat. & concordat tit.
ff. de verbor. obligat. & C. de contrahend. & cō-
mitten. ſtipulat. Hæc verborum obligatio, ſtipu-
latio appellari ſolet; diciturque verborum obliga
tio, quia in huiuſmodi contractu certa verborum
ſolemnitas requiritur quæ conſiſtit in Interroga-
tione, & reſponſione, & ſic, ſicut in contractibus
qui re contrahuntur, res ipſa actualiter interue-
nire debet; ita in hoc contractu aliqua verborum
ſolemnitas.

Quid ſit Stipulatio.

STipulatio eſt contractus iuris ciuilis nomina-
2 tus, qui ex quadam verborum conceptione
conſtat, per quæ ille, qui eſt interrogatus re-
ſpondet, ſe facturum id, de quo interrogatur. §.
3 1. hoc tit. & l. 5. §. ſtipulatio. ff. eod. Dictaque eſt ſti
pulatio tanquam quid firmum, cum ſtipulum a-
pud veteres firmum appelletur. d. §. 1.

Quæ actio oriatur ex ſtipulatione.

ACtiones, quæ ex ipſa ſtipulatione oriuntur
duæ ſunt: Condictio certi cum certa eſt
4 ſtipulatio, & actio ex ſtipulatu, ſi incerta
ſit ſtipulatio. d. §. 1. hoc tit. & ſic ſtipulatio alia cer-
ta, & alia incerta dici poteſt. Certa cum conti-
net aliquid certi in ſubſtantia, quantitate, & qua-
litate. l. ſtipulationum, la 2. & l. vbi autem. ff. eod.
Incerta cum nihil horum in ſe habet.

SVMMARIVM.

1 *Qualis olim eſſet ſtipulationis ſolemnitas.*
2 *Hodie quæ ſit.*

§. In hac re.

OLim in ſtipulatione ſtricta ſolemnitas ob-
ſeruata fuit; eiſdem enim verbis, quibus
fiebat interrogatio, fieri etiam oportebat
1 reſponſio, nec aliter facta valebat, etiam ſi per
æquipolentia verba facta fuiſſet. Hodie tamen
2 ſecus eſt, nā quibuſcunque verbis aptis ad inter-
rogationem & reſponſionem fieri poteſt, dum-
modo interrogatio prius præcedat, adeo quod
etiam vnus lingua Græca, & alter Latina ſtipula-
tionem concipere poſſunt, ſi per ſe, vel per inter-
pretem ſe intelligant. §. in hac re, hoc tit. l. 1. §. fin.
ff. eod. l. omnes. C. de contrahen. ſtipulat.

SVMMARIVM.

1 *Stipulatio quotuplex ſit.*
2 *Quæ ſtipulatio dicatur pura.*
3 *Stipulatio in diem.*
4 *Conditionalis ſtipulatio.*
5 *Quot ſint conditionum ſpecies.*
6 *Neceſſaria conditio quæ.*
7 *Impoſſibilis conditio.*
8 *Poſſibilis conditio quæ dicatur.*
9 *Poſſibilis conditio triplex eſt.*
10 *Sub qua conditione fieri poſſit ſtipulatio.*

§. Omnis cum aliquot ſequentibus.

Quotuplex ſit ſtipulatio.

QVoniam ſtipulatio pluribus modis fieri ſolet
1 aut purè, aut in diem, aut ſub conditione.
Ideo etiam alia pura, alia in diem, & alia
conditionalis dicitur.

Quæ dicatur pura ſtipulatio.

PVra ſtipulatio appellatur illa, quæ nullo adie
cto die, & nulla conditione appoſita, ſed
purè facta eſt, veluti, ſi dicam promittis mi-
2 hi dare centum ex cauſa mutui, & tu reſpondeas
promitto: ſtatim abſque eo quod dies aliqua expe
ctetur, nata eſt obligatio, & eadem die centum de
bentur. l. in omnibus. ff. de regul. iur.

Quæ ſtipulatio in diem dicatur.

STipulatio in diem dicitur, quando adiecto die
quo pecunia ſoluenda eſt, fit ſtipulatio, velu
ti, promittis mihi dare centum ad kalend.
Maij, & tunc licet ſtatim nata ſit obligatio, tamē
3 ante diem illum centum petere non poſſum. §.
omnis ſtipulatio, hoc tit. & l. hoc anno. ff. eodem.
Sed quæro hic, quid ſi aliquis ſtipuletur, ſibi decē
aureos annuos dari, quoad viuit, an ſit ſtipulatio ī
diem. Rñdet Imp. hic in §. at ſi ita, quod eſt pura,
& perpetuatur donec uiuit, ad heredes tamen nō
tranſit, quia per exceptionem pacti repelli poſ-
ſunt. d. §. at ſi ita.

Quæ ſit conditionalis ſtipulatio.

COnditionalis ſtipulatio dicitur illa in qua
4 conditio aliqua adijcitur, quarum condi-
tionum, quia multæ & variæ ſunt ſpecies,
nec ſub unaquaque ſtipulatio facta valet, ideo
prius varias conditionum ſpecies, & poſtea ſub
qua ſtipulatio fieri poſſit, demonſtrabimus.

Quot ſint conditionum ſpecies.

COnditionum multæ ſunt ſpecies, aliæ enim
5 ſunt neceſſariæ, aliæ impoſſibiles, & aliæ
poſſibiles.

Quæ dicantur conditiones neceſſariæ.

6 NEceſſariæ conditiones dicuntur illæ, quæ omnino euenturæ ſunt; & ex iis aliæ sũt, in quibus conſtat de die, veluti, ſi Sol cras oriatur, aliæ in quibus non conſtat, veluti, ſi Titius moriatur, licet enim certa ſit mors, l. publia, & ibi glo. ff. depoſit. dies tamen incertus eſt. l. 1. ff. de condit. & demonſtrat.

Quæ dicantur impoſſibiles conditiones.

IMpoſſibiles conditiones dicuntur illæ, quæ exiſtere non poſſunt, & hæ in triplici differentia ſunt: nam aliæ natura impoſſibiles ſunt, aliæ de iure, & aliæ de facto. Natura, vt ſi quis dicat;
7 Si digito cœlum attigeris. Idẽ, ſi q̃s Patauij degẽs, dicat, hodie Romæ dare ſpondes, licet enim dare ſit res poſſibilis natura; tamen intra tantillum tẽporis ſpatium dare, hoc omnino natura vetat. §. loca infra eod. De iure, vt quæ ſunt contra bonos mores, quando quidem ea nos tantum facere poſſe dicimur, quæ de iure poſſumus. l. nepos. ff. eod. De facto, quæ nullo modo adimpleri poſſunt, propter maximam impotentiam, ut ſi ſeruo, qui nihil habet, concedam libertatem hac adiecta conditione, ſi mille aureos hæredi ſoluerit. l. cum hæres. ff. de ſtatu liberis, hoc enim ei facto omnino impoſſibilis eſt, cum nihil habeat, unde ſoluere poſſit.

Quæ dicatur poſſibilis conditio.

8 POſſibilis conditio dicitur illa, quæ euenire, & non euenire poteſt, & hęc triplex eſt. Caſualis, Poteſtatiua, & Mixta. Caſualis appellatur illa, cuius euentus à caſu & fortuna pendet,
9 Veluti, ſi dicatur ſi Titius Conſul erit, decem dabis; ſi nauis ex Aſia venerit, & ſimilia. Poteſtatiua dicitur, cuius euentus pendet ex voluntate alicuius, veluti, ſi dicatur, hoc modo. Si decem dedero fundum mihi dabis, vel ſi domum ędificabo, dabis mihi centum. Mixta dicitur, quę partim à fortuna, & partim ex alterius voluntate pendet, vt ſi dicatur, ſi in patriam rediero decem dare ſpõdes, hoc enim, & à fortuna, & à mea voluntate pendet.

Sub qua conditione ſtipulatio fieri poſſit.

EXplicatis varijs conditionum ſpecieb. nunc ſub qua conditione ſtipulatio ipſa fieri poſſit, videamus. Qua in re illud ante omnia ſciendum eſt, ſub conditione impoſſibili ſtipulationem fieri minime poſſe, vt ſi quis diceret promitto dare tibi centum, ſi hominem occideris, ſi parentes non alueris, ſi eos ab hoſtibus non redemeris. l. ſi plagij. ff. de verbor. oblig. & l. filius. ff. de
10 condition. Inſtitution. Sub conditione verò neceſſaria, aut poſſibili, bene fieri poteſt; ſed illud qđ ſtipulatur neque debetur neque peti poteſt, antequam conditio extet. §. ſub conditione, hoc tit. & l. cedere diem. ff. de verbor. ſignificat. & ſic ex cõditionali ſtipulatione ſpes tantum eſt debitum iri: quam etiam ad hæredes tranſmittimus. §. ex conditionali, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Loca ſtipulationi inſerta in tempus puram ſtipulationem differunt.*
2 *Cum ſtipulor id quod eſt in utero, ſimiliter ſtipulatio in tempus differtur.*
3 *Conditio ad præteritum vel præſens tempus ſtipulationem non differt.*
4 *Etiam facta in ſtipulationem deduci poſſunt.*

§. Loca cum aliquot ſequentibus.

1 QVia diximus ſuprà ex pura ſtipulatione ſtatim agi poſſe, declarat Imperator hic, hoc uerum eſſe, niſi re ipſa, & mente cõtrahentium differatur in tempus, id quod contingit, quoties loca ſtipulationi inſeruntur, ut ſi cum Romæ eſſem, ita ſtipulatus ſim; Carthagini dare ſpondes, in huiuſmodi enim ſtipulatione tacitè tẽpus ineſt, quo Carthaginem peruenire poſſit. §. loca, hoc tit. & l. 73. ff. de verbor. obligat. Similiter differtur ſtipulatio in tempus, cùm ſtipulor mihi
2 dari id quod eſt in vtero, vel ędificari domum. l. ſi ita ſtipulatus eſſem, & l. ſi inſulam, ff. de verbor. obligat. Et quia diximus etiam quòd conditio differt obligationem, intellige & hoc verum, ſi ſit conditio in futurum, ſecus ſi ad præſens, vel præteritum tempus, nam tunc non differt obligatio-
3 nem, ſed aut ſtatim valet, aut non: Exempli gratia, ſi dicatur, ſi Titius Conſul fuit, uel ſi Meuius viuit, dare ſpondes.

Prima ex iis eſt in pręteritum, altera ĩ pręſens; Ideo ſi Titius Conſul fuit, dare debes, & ſi Meuius ſimiliter viuit, pariter debes, & ſic non differtur obligatio. tex. eſt in §. conditiones, hoc tit. Aduertendum tamen eſt, quòd non ſolum in ſtipu-
4 lationẽ res deducuntur, ſed etiam facta, quo caſu & pœnam ſubijcere optimum eſt, quę qualiter adhibeatur, docet Imperator hic in fine tituli noſtri.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Qui ſint rei ſtipulandi.*
3 *Rei promittendi, qui dicantur.*
4 *Effectus obligationis duorum reorum.*
5 *Quid olim, & quid hodie in pluribus reis debendi obſeruetur.*

DE DVOBVS REIS STIpulandi, & promittendi.

Titulus XVII.

SVprà dictum eſt de ſtipulationibus, quę inter ſingulos; nunc de iis, quę inter plures contrahuntur, videndum eſt, & ſic ponitur tit. iſte de duobus reis ſtipulandi & promittendi, cũ
1 quo concordat tit. ff. C. & Auth. De duobus reis ſtipuland. & promittend.

Qui rei ſtipulandi dicantur.

Rei ſtipulandi dicuntur illi, qui interrogant, & ſibi dari ſtipulantur: Exempli gratia, Ego dico; Promittis mihi decem aureos, & Sempronius ſimiliter dicit, decem aureos
2 mihi dabis. In hoc caſu, ſi tu reſpondeas, vtrique veſtrum dare ſpondeo. Iſti, duo rei ſtipulandi dicuntur, quia ambo ſibi dari ſtipulati ſunt.

Qui dicantur rei promittendi.

Rei promittendi ſunt, qui interrogati alteri date promittunt Exempli gratia, ſi dicant Meuio. Centum aureos dare ſpondes, &
3 Seio pariter dicam, eadem centum promittis mihi, quçà Meuio ſtipulatus ſum: in hoc caſu ſi Meuius ſeparatim reſpondeat, quod ſic, & poſtea etiã Seius ipſe de per ſe reſpondeat, quod promittit. Iſti duo, Meuius & Caius duo rei promittendi dicuntur tex. eſt in §. 1. hoc titulo, & in l. 2. C. eod.

Effectus obligationis duorum reorum.

Effectus obligationis duorum reorum, is eſt, vt qui duobus reis ſtipulandi promittit, ſingulis in ſolidum obligatus manet, & ſingulis decem debet; ſemel tamen tantum iſta decem
4 debet, & non amplius. Ideo ſi promiſſor uni ex duobus reis ſtipulandi ſoluat, ab altero etiam liberatus cenſetur. §. ex huiuſmodi, hoc tit. & leg. 2. ff. eod. Eodem modo cum duo rei promittendi decem promiſerunt, ſinguli in ſolidum obligati manent, & ſinguli decem debent, ſemel tantum & ipſi, & non amplius. Ideo ſi unus ex eis decem ſoluerit, alter etiam liberatus remanet; hoc eſt, quod uoluit Iuſtinianus i d. §. ex huiuſmodi, dum dicit; Et uel alter debitum accipiendo, uel alter ſoluendo omnium perimit obligationem, & omnes liberat. & hæc quia olim erat io electione creditoris, quem ex pluribus reis debendi conuenire in ſolidum vellet, ita quod ab ono & ſolo, totum petere poterat. l. 1. C. eod. Hodie tamen ex noua Iuſtiniani conſtitutiooe, de qua in Auth. de duo-
5 bus reis ſtipulandi, Creditor non poteſt unum ſolum cõuenire, ſed omnes ſimul, adeo quod quilibet pro ſua rata tantum conueniri poteſt, exceptis tribus caſibus notatis in d. Auth.

Primus eſt, quando reus eſſet abſens.

Secundus, quando non eſſet ſoluendo.

Tertius, quando per partes huiuſmodi beneficio renunciatum fuiſſet d. Auth. de duobus reis. Illud omittendum non eſt, quòd ſi ex duobus reis promittendi, vnus purè, alter in diem, vel ſub conditione promiſerit; nec conditio, nec dies impedimento eſt, quominus ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur. §. fin. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio, & concordantes tituli.*
2 *Serui ex perſona domini ius ſtipulandi habent.*
3 *Filij ſtipulando patri acquirunt.*
4 *Seruus acquirit domino, quæ ſunt iuris, & quæ ſunt facti.*

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Titulus XVIII.

1 Dictum eſt quomodo liberi ſtipulentur, nũc quemadmodum ſerui, & concordat titu. ff. de ſtipulat. ſeruor. Non ſolum igitur liberi homines, ſed etiam ſerui ſtipulari poſſunt, qui licet ex perſona ſua non habeant ius ſtipulandi, cum ſtipulatio ſit contractus iuris ciuilis, & ipſi de iure ciuili pro nullis habeantur. l. quod attinet. ff. de regul. iur. tamen ex perſona domini, hoc ha
2 bent, non ſolum uiuentis, ſed etiam defuncti, quo caſu hæreditati iacenti ſtipulantur, & acquirunt. §. 1. hoc tit. & l. hæreditas. ff. de acquir. rer. domin. Nec refert, an verba ſtipulationis concipiat ſeruus in perſonam domini, vel ſuam, aut conſerui ſui, nam ſemper domino acquirit. §. ſiue autem, hoc tit. & l. ſiue mihi. ff. eod. Idem dicendum eſt de liberis exiſtentibus in patria poteſtate, vt ſcili-
3 cet, per ſtipulationẽ patri acquirãt, exceptis tamẽ caſibus, in quibus filius patri non acquirit, de quibus ſuprà in tit. Per quas perſon. nobis acquirirur. §. idem iuris, hoc tit. Illud omittendum non eſt, ꝙ ſeruus acquirit domino ea quæ ſunt iuris, non autem ea, quæ ſunt facti, ut ſi ſeruus ſtipuletur ſibi
4 ire agere licere, in hoc enim caſu, ipſe ſolus poteſt ire, non autem dominus. §. ſed cum factum, & ibi glo. hoc tit. Et ſi ſeruus ſit communis duorum ſtipulando unicuiq; dominorum pro portione dominij acquirit. §. fin. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quot ſint ſtipulationum ſpecies.*
3 *Stipulationes iudiciales quænam dicantur.*
4 *Quæ ſtipulationes Prætoriæ dicantur.*
5 *Quæ ſint conuentionales ſtipulationes.*
6 *Quæ ſint communes.*

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Titulus XIX.

1 Poſtquam expoſitum eſt, qoid nam ſit ſtipulatio, & quam variè contrahatur: commodè nunc ſubijcitur ſtipulationum diuiſio.

Quot ſint ſtipulationum ſpecies.

Stipulationum uariæ & multæ ſunt ſpecies, Aliæ enim ſunt iudiciales, aliæ Prætoriæ, aliæ conuentionales, & aliæ communes, tam
2 Prætoriæ quam iudiciales, ita Imperator hic in principio tit. & Iuriſconſul. in l. 5. ff. de verborum obligat.

Quæ ſint iudiciales ſtipulationes.

Iudiciales ſtipulationes dicuntur omnes illæ, quæ a iure ciuili inuentæ ſunt, & per officium iudicis iudicis exercentur ubicunque ei æquum uiſum fuerit, & ſic ubicunque æquitas ſuadet cautionem eſſe pręſtandam, quamuis ſimus

 in caſu

in caſiı à lege non prouiſo, iudex ex arbitrio à le-
gibus ſibi conceſſo, eam interponi ſacere poterit
ſecundum Caſtren. in d. l. 5. ff. de verbor. obligat.
Exempli gratia, de dolo cautio eſt iudicialis ſtipu-
latio, quia cum agitur actione in rem, vel metus
cauſa, aut ex ſtipulatu; iudex in reſtituenda re,
de qua agitur, caueri iubet, dolum malum abeſſe
l. præterea, & l. ſi homo. ff. de rei vindica. l. metum
§. item Iulianus, & §. ex hoc. ff. quod met. cauſ. ſic
iudicialis eſt ſtipulatio, cautio de perſequendo ſer
uum, quando quis per metum ab aliquo ſeruum
extorquet, qui poſtea auſugit: tenetur enim me-
tum inferens cauere de perſequendo ſeruo, &
ſi eum reſtituere non poſſit, de reſtituenda æſti-
matione. §. 1. hoc tit.

Quæ ſtipulationes prætoria dicantur.

PRætoriæ ſtipulationes dicuntur illæ, quæ per
Prætorem inotuum in ſuis edictis adinuen
tæ ſunt, & per iudicem viuum exiguntur.
Ideo ſi eueniat caſus ſuper quo in edictis ab ipſo
4 Prætore prouiſum ſit, iudex iubere debet cautio
nem à iure Prætorio introductam, præſtari debe
re, diciturque prætoria, etiam ſi à iudice interpo-
natur, inſpecta origine unde ortum habet; vt eſt
cautio de damno infecto, ſi enim ædes vicini mei
ruinoſæ eſſent, poſſum petere à iudice, vt aliquẽ
mittat, qui debeat inſpicere, qualiter ædes vicini
mei, ædibus meis ruinam minantur, & petere, vt
ipſe iudex faciat præſtari cautionem ab ipſo vici-
no de damno infecto, ut ſi quid damni ędib. meis
inferatur, reſarcire teneatur tot. tit. ff. de damno
infecto.

Quæ ſint conuentionales ſtipulationes.

STipulationes conuenriooales dicuotur illę,
quę nec ex iure ciuili, nec prętorio introdu-
5 ctę ſunt, ſed ex conuentione partium ortũ
habent, quarum tot poſſunt eſſe genera, quot
ſunt contractus, cum in omnibus contractibus
ſtipulatio interuenire poſſit. §. conuentionales,
hoc tit.

Quæ communes dicantur.

COmmunes ſtipulationes ſunt, quę partim
prętorię, & partim iudiciales ſunt; Exem-
plum habemus in cautione pupilli rem ſal
6 uam fore. Prętor enim in datione tutorum in-
tro.luxit hanc cautionem, vt per totum titulum.
ff. rem pupilli ſaluam fore, & ideo prętoria dici-
tur aliquando verò eſt iudicialis, ut cum ſunt plu
res tutores unius pupilli, & alter alteri cautionẽ
offert, hęc enim iudicialis cautio dicitur. §. finali,
hoc titulo.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quæ res in ſtipulationem deduei poſſint.*
3 *Stipulatio multis modis vitiatur, & primo ratione rei, quæ propter impoſſibilitatem naturæ præſtari non poteſt.*
4 *Vitiatur ſtipulatio etiam ratione rei, quæ propter impoſſibilitatem iuris præſtari non poteſt.*
5 *Quomodo ratione promiſſionis vitietur ſtipulatio.*
6 *Stipulatio facta pro altero, non valet.*
7 *Stipulatio ratione diſſenſus inducti ex diuerſitate interrogationis, & reſponſionis, qualiter vitietur.*
8 *Stipulatio inter patrem & filium, item inter dominum & ſeruum nulla eſt.*
9 *Stipulari non poſſunt, nec mutus, nec ſurdus, nec furioſus, nec pupillus.*
10 *Impoſſibilis conditio naturæ uel iuris affirmatiuè adiecta, vitiat ſtipulationem.*
11 *Inter abſentes ſtipulatio fieri non poteſt.*
12 *Multi ſunt modi, quibus olim ſtipulatio non ualebat, & hodie valet.*
13 *Ratione turpis cauſæ ſtipulatio non valet.*

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Titulus XX.

HActenus dictũ eſt, quid ſit ſtipulatio, quo-
tuplex ſit, & qualiter fiat, verum quia mul
tis modis inutiliter fieri ſolet, quo caſu
1 nullius valoris eſt, nec ex ea agi poteſt. Ideo Impe
rator hunc titulum ſubijcit, qui habet concordã-
tem tit. C. de inutilib. ſtipulat.

Quæ res in ſtipulationem deduci poſſint.

IN principio tituli noſtri proponitur generalis
cõcluſio ab Imperatore hic, quòd omnes res
2 ſiue mobiles, ſiue immobiles, quę dominio
noſtro ſubijci poſſunt, etiam in ſtipulationem de-
duci poſſunt.

Qualiter vitiatur ſtipulatio.

STipulatio multis & varijs modis vitiari põt.
Et primò vitiatur ſtipulatio ratione rei, quę
propter impoſſibilitatem oaturę prętſtari nõ
3 poteſt, veluti, ſi ſtipuletur Hipocentaurus, aut ho
mo mortuus, qui in rerum natura non ſunt, nec
eſſe poſſunt. §. 1. hoc tit. dixi, nec eſſe poſſunt, quia
ſi poſſent eſſe in rerum natura, ualeret ſtipula-
tio, ut ſi ſtipulentur fructus naſcituri in fundo. l.
inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verborum obli-
gationibus.

Secundò vitiatur ſtipulatio ratione rei, quę pro
pter impoſſibilitatem iuris pręſtari non poteſt, vt
ſunt res ſacrę, religioſę, & ſanctę, Reipub. & liberi
homines. §. idem iuris, hoc ti. qui quidem liberi ho
4 mines, etiam in euentum, quando ſerui erunt, ſti-
pulari noo poſſunt. §. item contra, hoc tit. formam enim liberi hominis ſpectari, neque ciuile,
neque naturale eſt. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.
ff. de verbor. obligat. ſic nec rem ſuam propriam,
quis ſtipulari poteſt, cum res mea amplius mea fie
ri non poſſit. d. §. idem iuris, & l. & an eandem. §.
actiones in fi. ff. de exception. rei iudicat.

Tertiò vitiatur ſtipulatio ratione promiſſionis
vt cum quis promittit, rem, aut factum alterius, di
cendo, quòd ille dabit, vel faciet. §. ſi quis aliũ, hoc
5 tit. verum ſi promittat ſe facturum & curaturũ,
quòd alius dabit ualet quidem ſtipulatio, quia in
hoc caſu

hnc caſu non alienum ſactum ſed ſuum propriũ
promittit, d.§. ſi quis ſic ſi quis ſtipuletur vt ſibi,
a ut alteri detur, ſimiliter valet ſtipulatio, §. planè
ſolutio, hoc tit.
6 Quarto vitiatur ſtipulatio, cum aliquis ſtipula-
tur pro altero cuius iuri ſubiectus non eſt, & ſic
ſicut promiſſio alieni facti non valet eodem mo
do nec ſtipulatio. §. Quòd ſi quis alij hoc titu. dixi
cuius iuri ſubiectus non eſt, quia ſeruus pro Do-
mino, & filius pro patre rectè ſtipulari poſſunt, d.
§. quòd ſi quis. Illud aduertẽdum eſt, quod ſi quis
ſtipuletur ſibi & extraneo copulatiue, tunc ſibi
acquirit pro media parte, extraneo vero nihil, d.
§. quod ſi quis.
Quinto vitiatur ſtipulatio ratione diſſenſus in
ducti ex diuerſitate interrogationis & reſponſio
nis, §. Prætereà hoc titu. & l. fina. §. ſi quis, ff. eod.
Circa hoc tamen tres caſus ſunt conſiderandi,
nam aut iſte diſſenſus verſatur circa qualitaté,
aut circa ſpeciem, aut circa quantitatem. Primo
caſu nulla eſt ſtipulatio, nam ſi aliquis ſtipuletur,
ſub conditione vel in diem, & alter reſpondeat
purè, vel è contra, non valet ſtipulatio, ſi tamen
promiſſor ſimpliciter reſpondeat, promitto, va-
let, quia in his omnibus de quibus ſtipulator inter
rogauit, conſenſiſſe videtur, d. §. prætereà hoc tit.
7 Secundo caſu, quando adeſt diſſenſus circa ſpe-
ciem, vt ſi quis ſtipuletur bouem, & alter promit
tat equum, ſimiliter non valet ſtipulatio, §. ſi de
alia, hoc titu. Tertio caſu quando adeſt diſſenſus
circa quantitatem, vt ſi ſtipulanti decem quis pro
mittat quinq́;, aut è contra ſtipulanti quinq́; pro-
mittat decem, in hoc caſu vitiatur quidem ſtipula
tio ſed in eo tantum in quo non conueniunt, in
reliquo ualet. Ideo ſi ſtipulor decem, & tu pro-
mittis quinque, valet ſtipulatio quo ad illa quinq́;
ſis ſi præceſſit interrogatio de minori ſumma, &
ſequitur reſponſio de maiori; non contrahitur
obligatio vltra ſummam de qua præceſſit interro
gatio, ita intelligi debet tex. in d. §. prætereà in pri-
mo exemplo, ut ibi etiam animaduertit gloſſ.
Sexto vitiatur ſtipulatio, ſi contrahatur inter
patrem & filium, vel inter Dominum & ſeruũ,
quia tunc idem eſt ac ſi inter ſe ipſum facta eſſet,
8 cum quicquid acquirit filius acquirat patri, & ſer
uus Domino, §. item inutilis hoc tit. differentia ta
men eſt, inter filium & ſeruum, quia ſeruus non
ſolum Domino ſuo obligari non poteſt, ſed nec
etiam illi alij, filius verò familias alij obligari po-
teſt, d. §. item inutilis in fine.
Septimo ſtipulari nõ poſſunt, nec mutus, nec
ſurdus, nec infans, cum in ſtipulatione verbis o-
pus ſit, §. mutum hoc tit. nec furioſus cum non in
9 telligat quid agat, §. furioſus hoc titu. idem & de
prodigo dicendum eſt, ut ibi gloſſ. notat.
Octauo nec pupillus quoad ſui incommodum
ſine tutoris auctoritate, ſed bene qui ad ſui com-
modum alterum ſibi obligatum facere poteſt, §.
pupillus hoc tit. niſi ſit in poteſtate patris, quia ſi
eſſet, nec ipſo conſentiente patre obligari poſſet,
§. ſed quod diximus, hoc tit.
Nono vitiatur propter impoſſibilem conditio
nem naturæ vel iuris adiectam affirmatiue, velu
ti, ſi digito cœlum attigero dare ſpondes, §. impoſ
10 ſibilis hoc tit. Ratio eſt, quia promittens ſub con
ditione impoſſibili non videtur habere volunta-
tem ſe obligandi, ideo contractus tanquam con-
ſenſu euacuatus, nullus eſt l. non ſolum, ff. de a-
ction. & obligat. dixi affirmatiue adiectam, quia
ſi negatiue concepta ſit, idem eſt, ac ſi pure con-
cepta eſſet ſtipulatio, d. §. impoſſibilis.
Decimo vitiatur ſtipulatio ratione abſentiæ,
quia inter abſentes, nec per epiſtolam, nec per
nuncium fieri poteſt, §. item verborum hoc tit. &
11 Ratio eſt, quia qui ſtipulationem contrahunt, ſe
inuicem exaudire debent, l. 1. ff. de verb. ſignific.
& ſi in teſtamento dicatur negocium inter præ-
ſentes actum fuiſſe, creditur inſtrumẽto, niſi per
idoneos teſtes, alter probet, ſe, vel aduerſarium
ſuum, toto illo die, quo inſtrumentum conditũ
fuit, in alijs locis fuiſſe, d. §. item uerborum, & l.
pen. C. de contrahend. & committend. ſtipulat.

Stipulatio quæ olim valebat, qualiter hodie ualeat.

STipulatio olim poſt mortem ſtipulatoris, vel
promiſſoris concepta non valebat, hodie ta
men ualet, & ad hæredes tranſit, & hoc ſiue
facta ſit mẽtio hæredum, ſiue non, quia quilibet
ſibi & ſuis hæredib. proſpicere intelligitur, §. poſt
morté, §. ita aũt hoc titu. l. veteres, C. de contrah.
ſtipulat. Similiter olim præpoſita ſtipulatio non
12 ualebat, ſed hodie ualet. Præpoſtera ſtipulatio di-
citur, cum quis ita ſtipulatur. Si nauis ex Aſia ue-
nerit, hodie decem dare ſpõdes. dicitur enim præ-
poſtera, quia datio prior eſt conditione, §. item ſi
quis hoc tit. debentur tamen decem, non ſtatim,
ſed tunc cum exiſtit conditio, l. præpoſteri, C. de
teſtam. Et quia etiam diximus, quod creditur in-
ſtrumento in quo ſcriptum eſt aliquem præſen-
tem fuiſſe, nunc in §. ſi ſcriptura, docet, quòd ſi in
inſtrumento ſcriptum ſit aliquem promiſiſſe, per
inde eſt, ac ſi interrogatione præcedente, reſpon
ſum eſſet, & ſi ſtipulator interroget de pluribus
rebus, & promiſſor ſimpliciter reſpondeat, pro-
mitto, tunc in omnibus illis obligatur, §. Quoties
plures hoc titu. & quia etiam dictum fuit, ſtipula-
tionem non valere, ſi quis alteri ſtipuletur, nunc
in §. alteri hoc tit. Imperator docet modum, quo
alteri ſtipulari poſſimus, ſcilicet, ſi adijciamus pœ
nam nobis ſoluendam. Et quia etiam diximus ſti-
pulationem rei ſuæ non valere, addit Imperator
in §. item nemo hoc titu. non ualere etiam ſi quis
ſtipuletur rem alienam in caſu quo ſua erit. Item
poteſt quis ſtipulari pro altero, ſi ſua interſit, ut ſi
tutor, qui tutelæ adminiſtrationem cõtutori ſuo
ceſſit, petat cautionem rem pupilli ſaluam fore
vel quis procuratori, aut creditori ſuo dari ſtipu-
letur, §. ſed ſi quis, & §. ergo hoc tit.
Vndecimo & vltimo uitiatur ſtipulatio ratio-
ne turpis cauſæ, ut ſi quis ſtipuletur, ſe homici-
dium facturum, §. Quod turpi hoc titu. Et ſi quis
ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit, licet ante
conditionem decedat, hæres ipſius nihilominus
petere poteſt, §. Cum quis hoc titu. & ſi quis hoc
13 anno, aut menſe dari ſtipulatus ſit, non poteſt
petere, niſi tranſacto anno, vel menſe, §. qui hoc
anno hoc titu. Illud pro complemento adno-
tandum eſt, quòd qui ſtipulatus eſt fundum, aut
aliud, continuo agere non poteſt, niſi tantum ſpa
tiũ præterierit, quo traditio fieri poſſit, §. ſi. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quis ſit fideiuſſor.*
3 *In quibus rebus detur.*
4 *Qualiter obligari poßit fideiuſſor.*

DE FIDEIVSSORIBVS. Titulus XXI.

HActenus tractatum eſt de ſtipulationibus,
& quia fideiuſſoria obligatio communi-
ter per ſtipulationem fieri ſolet, ideo ſu-
1 bijcitur titulus iſte de fideiuſſoribus cum quo con
cordat titulus, ff. de fideiuſſor. C. de fideiuſſor. &
Auth. de fideiuſſor.

Quid ſit fideiuſſor.

2 FIdeiuſſor ſecundum Imperat. in principio
titu. noſtri, eſt ille, qui pro eo, qui promittit
obligatur, & qui ideo accipitur, ut melius
nobis cautum ſit.

In quibus rebus detur fideiuſſor.

DAri poteſt fideiuſſor non ſolum in verbo-
rum obligationibus, ſed etiam in omni-
bus alijs contractibus, ſiue re, ſiue literis, ſi-
3 ue conſenſu contrahantur, §. in omnibus hoc tit.
& l. 1. ff. eod. dummodo adſit aliqua obligatio,
vel ciuilis, uel naturalis, d. §. in omnibus. Ideo &
pro ſeruo fideiuſſor intercedere poteſt, cum ſer-
uus naturaliter obligetur, d. §. in omnibus, & nō
ſolum fideiuſſor ipſe obligatus remanet in caſu
quo pro alio fideiubet, ſed etiam eius hæredes, §.
fideiuſſor hoc tit. nec refert an præcedat, vel ſe-
quatur obligationem ipſe fideiuſſor, ut ibidem Iu
ſtinianus tradit: item an confeſtim, vel ex inter-
uallo adhibeatur, l. amiſſi, §. pen. ff. eod. & ſi plu-
res ſint fideiuſſores, qui pro aliquo interuene-
rint, ſinguli in ſolidum tenentur, §. ſi plures hoc
tit. Ex epiſtola tamen D. Hadriani compelli po-
teſt creditor a ſingulis partem petere, l. inter fi-
deiuſſores, ff. eod. Verum bene eſt, quòd ſi vnus
ex pluribus fideiuſſoribus nō opponat huiuſmo-
di exceptionem de epiſtola D. Hadriani, & ſol-
uat totum debitum, non poteſt amplius id quod
ſoluit ab ipſo creditore repetere, quia cum quili-
bet ipſo iure inſolidum ſit obligatus, ſibi impu-
tare debet, quod huiuſmodi beneficio vſus non
ſit, d. §. ſi plures; ſed ſolum alios ſuos confideiuſſo
res pro rata & portione, quæ eis competit, conu-
enire debet, l. ut fideiuſſor, ff. eod.

Qualiter obligari poßit fideiuſſor.

FIdeiuſſor non poteſt obligari in plus, quàm
ipſe principalis, §. fideiuſſores hoc tit. qua-
tuor quę modis quis in plus obligari dicitur,
4 ſcilicet, re, tempore, loco, & cauſa, §. non ſolum
hoc titu. & §. plus autem infra de action. & ſi fi-
deiuſſor pro principali ſoluat, omne id quod ſol
uit, ab ipſo principali repetere, & recuperare po-
teſt, §. ſi quid autem hoc tit. Illud demum nos ad-
monet Imperator hic in fine tituli, quòd ſi quis
ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, abſque alio valet fideiuſ-
ſio, quia omnia etiam ſolemniter facta cenſen-
tur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit literarum obligatio.*
3 *Quæ requirantur ad hoc ut contrahatur.*
4 *Quæ obligatio oriatur, ex ea*
5 *Quæ actio detur.*

DE LITERARVM obligationibus. Titulus XXII.

DIctum fuit ſupra in tit. de obligationibus.
Quatuor eſſe obligationum ſpecies, expe
ditis igitur duabus prioribus, quæ re ſci-
licet, & verbis contrahuntur, rectè nunc ſequi-
1 tur Tertia ſpecies, quæ literis contrahitur, & ſic
titulus de literarum obligationibus incipit, cum
quo concordat titulus, C. de non numerata pe-
cunia.

Quid ſit literarum obligatio.

LIterarum obligatio eſt contractus, quo quis
ſub ſpe futuræ numerationis, ſcripto & li-
teris confitetur, ſe ex cauſa mutui certam
2 pecunię ſummam accepiſſe, cum tamen in rei ue
ritate nihil acceperit, l. ſi quaſi & l. ſi ex cautione,
C. de non numerat. pecunia.

Quæ requirantur ad ſubſtantiam huius contractus.

PRimo & principaliter requiritur quòd con-
feſſio ex cauſa mutui facta ſit, quia ſi ex alia
cauſa, puta, venditionis, depoſiti, aut ſimi-
lium, non pareret hāc literarum obligationem,
& conſequenter nec etiam exceptionem nō nu-
3 meratæ pecuniæ, ſed tantum faceret probationē
obligationis ex ea cauſa contractæ, l. aduerſus, &
l. generaliter, C. de non numerat. pecun. Et ra-
tio ſpecialitatis in cauſa mutui eſt, quia homines
anxietate conſequendi pecuniam ducti, facilius
inclinare ſolent ad confitendum in hoc contra-
ctu, quàm in alijs. Si quidem indigens pecunia,
non ſemel tantum ſed millies etiam, modo eſſet
ſpes conſequendæ pecuniæ, confeſſionem con-
ficeret.

Secundo requiritur etiam, quòd confeſſio ob
ſpem futuræ numerationis facta ſit, l. qui pecu-
niam, verſiculo accepturus, ff. ſi cert. pet. quia ſi
numeratio confeſſionem ipſam præcederet, aut
in ipſa confeſſione interueniret, non hæc litera-
rum obligatio, ſed verum & naturale mutuum
contraheretur, vt Alciatus notat, in d. l. qui pecu-
niam.

Tertio requiritur ſcriptura, §. 1. hoc tit. ibi ſcri
ptura obligatur, & ideo etiam literarum obliga-
tio dicitur, huiuſmodi contractus, quia literis con
trahitur, idque ſpeciale eſt in hoc contractu, cum
regu-

regulariter ſcriptura non ſit de ſubſtantia contra ctus, ſed facilioris probationis cauſa, non obligationis contrahendæ exigatur, l. contractos, ff. de pignoribus, l. pactum qui bona fide, C. de pact.

Quæ obligatio oriatur ex hoc contractu.

ORitur ex contractu literarum ciuilis obligatio tantùm propter authoritatem iuris ciuilis ſecundùm glo. hic naturalis autem non oritur, cum deſit conſenſus, ſcribens e-
4 nim eatenus uoluit ſe obligare, quatenus ſibi pecunia numeretur, nec naturalis æquitas ſuadet, ut reſtituatur id, quod nũquam acceptum eſt, & hoc intelligite ante biennium, nam poſt biennium, ex præſumptione iuris oritur, & ciuilis, & naturalis, quo ſit ut ante biennium actio ſit inefficax aduerſus confitentem oppoſita exceptione non numeratæ pecuniæ, l. ſi ex cautione & l. in contractibus, C. de non numer. pecun. Poſt biennium uerò è contra ſit efficax nimirum ceſſante exceptione non numeratæ pecuniæ, propter præſumptionem numerationis intra biennium factæ, d. l. in contractibus.

Quæ actio detur ex hoc contractu.

EX literarum obligatione oritur actio, quę dicitur condictio ex lege tex. eſt hic in §. 1. iuncta glo. & in l. 1. vbi Bart. ff. de condict. ex lege. Hęc tamen actio intra biennium per exceptionem nõ numeratæ pecunię eliditur, quę quidem exceptio onus probandi in creditorem tráſfert, ut docere debeat, re vera pecuniam numera-
5 tam fuiſſe, l. ex cautione, C. de non numerat. pecun. Cęterum ſi biennium iam effluxerit, non habet amplius locum hæc exceptio, cum non ſit ueriſimile, debitorem tam neglĩgẽtem fuiſſe, ut intra biennium pecuniam non exegerit, aut certè chirographum a ſe datum non repetierit, ſi pecunia numerata non fuiſſet, §. 1. & 2. hoc tit. & l. in contractibus, C. de non numerat. pecun. Aduertendum tamen eſt, quòd per hoc non tollitur, quin etiam poſt biennium huiuſmodi exceptio opponi poſſit. Sed differentia hæc eſt, quòd ante biennium creditor tenetur probare pecuniam fuiſſe numeratam, non obſtante confeſſione, at poſt biennium debitor probare debet, non fuiſſe numeratam, d. l. ſi ex cautione, C. de non numerat. pecunia.

SVMMARIVM

1 *Continuatio.*
2 *Quot ſint contractus qui ſolo conſenſu fiunt.*
3 *Differentia inter contractus qui ſolo conſenſu contrahuntur, & alios qui, re, verbis, & literis conſtant.*

DE OBLIGATIONIBVS ex conſenſu.

Titulus XXIII.

1 EXpeditis contractibus qui re, verbis, & literis contrahuntur, ſequitur nunc Quarta ſpecies eorum qui ſolo conſenſu fiunt.

Quot ſint contractus qui ſolo conſenſu fiunt.

2 QVatuor ſunt contractus, qui ſolo conſenſu conſtant, ſcilicet, emptio & venditio: Locatio & conductio: Societas, & mandatum, tex. eſt hic in principio tituli. Ideo autem hi contractus conſenſu fieri dicuntur, non quia in alijs conſenſus interuenire non debeat, quandoquidem in omni contractu ſemper conſenſus adeſſe debet, ut gloſſ. & Doctor. tradunt, in l. 1. ff. de pact. Sed quia in iis ſolus conſenſus obligationem, & actionem parit, §. ideo autem hoc iur. quod in alijs contractibus non obtinet, in quibus vltra conſenſum, aut interuentus rei requiritur, ut in mutuo & alijs, qui re contrahuntur, aut præſentia & ſolemnia verba, ut in ſtipulatione, aut
3 ſcriptura, vt in literarum obligatione, dict. §. Ideo autem, & ſic hæc eſt prima differentia, per quam hic contractus ab alijs ſecernuntur. Differt etiam quia in alijs ſupra enumeratis, principaliter obligatur vnus tantum, ut in mutuo mutuatarius, in ſtipulatione promiſſor, in iis autem uterque alteri obligatur, §. fin. hoc tit. Item in ſtipulatione & alijs contractibus ſtricti iuris, nihil venit, niſi de quo actum eſt, vt in iis, qui conſenſu fiunt, cum maximè ſint bonæ fidei ex æquo & bono multa præſtantur de quibus expreſſe conuentum non eſt d. §. fi. & l. conſenſu in fine, ff. de action. & obligationibus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Emptionis & venditionis origo.*
3 *Quid ſit emptio & venditio.*
4 *Qualiter celebrari ſoleat.*

DE EMPTIONE & venditione.

Titulus XXIIII.

In principium tituli, & aliquot, §§. ſequentes.

1 INter contractus qui conſenſu contrahuntur ſupra ab Imperatore, primo loco propoſita fuit emptio, & venditio, ideo inchoat etiã primo loco titulum de emptione, & vẽditione cum quo concordat titulus, ff. & C. de contrahenda emptione, & venditione.

Origo emptionis, & venditionis.

ORiginem iſtius contractus explicat iuris conſultus in l. prima, ff. de contrahenda emptione, & venditione, olim enim non
2 ita erat nummus, neque aliud merx, aliud pretiũ ſed vnuſquiſque ſecundum neceſſitatem temporum & rerum, rem rebus permutabat, cum plerumque eueniret ſoleat, ut quod alteri ſupereſt, alteri deſit, ſed quia non ſemper neque facile concurrebat, ut tu haberes quod ego deſiderarem, ideo

ideo electa materia fuit, cuius publica ac perpetua æſtimatione difficultatibus permutationum ſubueniretur.

Quid ſit emptio, & venditio.

3 EMptio, & venditio eſt contractus nominatus bonæ fidei conſenſu initus, in quo emptor venditori ad dandum pretium in pecunia numerata obligatur, & viciſſim venditor ipſi emptori ad tradendum mercem tenetur vt per totum hunc titulum noſtrum.

Qualiter emptio, & venditio celebrari ſoleat.

EMptio, & venditio, dupliciter celebrari ſolet
ſecundum Imperatorem, hic in §. 1. hoc tit.
ſcilicet, ſine ſcriptis, & in ſcriptis, ſine ſcri-
4 ptis celebrata dicitur cum partes inter ſe contra-
hunt nullius ſcripturæ mentione facta, quo caſu
ſtatim atque de pretio, & merce conſtiterit, licet
nec traditio rei, nec pretij, nec arrharũ interuene
rit, perfecta nihilominus eſt, adeo vt in ea am-
plius pœnitentię locus non ſit, §. 1. hoc tit. l. ſicut,
C. de actionibus, & obligationibus. in ſcriptis ve-
ro celebrari emptio, & venditio dicitur, cum in
ea expreſſe de ſcriptura conficienda cauetur, id
quod ſæpè inter formidoloſos obſeruari, qui con
trahẽdo metuunt, ne verbis decipiantur, affirmat
Faber hic, quo caſu nõdum abſoluta ſcriptura nõ
valet emptio, ſed pœnitentiæ locus eſt, & impu-
ne a contractu recedere licet, dummodo aliquid
arrharum nomine datum non ſit: nã tunc em-
ptor ſi recedat perdit arrhas, quas dedit, vendi-
tor vero duplicatas emptori reſtituere cogitur, §.
1. §. donec enim hoc tit. l. contractus, C. de fide in
ſtrumentorum: abſoluta autem eſſe intelligitur
ſcriptura quoties fuerit a contrahentibus ſcripta,
vel ſubſcripta, d. §. 1. & ſi per notarium conficia-
tur omnibus partibus abſoluta eſſe intelligitur, ſi
complementum habuerit, d. §. 1. Item emptio, &
venditio purè, & cõditionaliter celebrari poteſt:
pura eſt quando ſimpliciter ſine adiectione con-
ditionis contrahitur, conditionalis cum adijcitur
conditio, veluti ſi iſte equus infra octo dies tibi pla
cuerit, ſit tibi emptus denarijs decem, §. emptio
hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Tria ſunt ſubſtantialia huius contractus.*
2 *Res qualiter neceſſaria ſit in emptione & venditione.*
3 *Pretium debet eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere.*
4 *Conſenſus adeo eſt neceſſarius vt ſine eo emptio conſiſtere non poſſit.*

§. Pretium cum duobus ſequentibus.

Quæ requirantur ad emptionem & venditionem.

1 TRia ſunt ſubſtantialia huius contractus emptionis & venditionis, ſcilicet, res, pretium, & conſenſus.

2 Primo neceſſaria eſt res quæ venditur, ſine qua tanquam ſine materia, nec emptio nec venditio conſiſtere poteſt, l. nec emptio, ff. eod. Rei nomine, ſpem, fructus futuros, & partum complectimur, l. ſi iactum retis, ff. de action. empti. l. ſpem, C. de donat.

Secundo neceſſarium eſt pretium, §. pretium
hoc tit. & l. 2. ff. eod. quod pretium, certum eſſe de
bet, d. §. pretium. An autem pretium ſit certum, ſi
in alterius arbitrium conferatur, dicendum eſt,
quod ſic, ſi ille tertius ſit certus, & ſpecifice nomi
natus, d. §. pretium vbi gloſſ. in verbo nominatus,
& l. fina. C. eod. & hoc caſu venditio non dicitur
pura, ſed conditionalis veluti ſi Titius fuerit arbi
tratus: vnde ſi pretium definierit, perfecta eſt em-
ptio, emptoriq; datur actio empti, & venditori
actio vẽditi, ſed ſi non declaret pretiũ, aut quia
noluit, aut quia non potuit, venditio nulla eſt, vt-
puta conditione non extante, d. §. pretium in fi-
3 ne, & d. l. fin. C. eod. Item pretium in pecunia nu
merata conſiſtere debet, §. item pretium hoc titu
lo, & hoc non vt emptio irrita fiat, ſi pretiũ non
numeretur: hoc enim eſt falſum cum non pretij
numeratio, ſed conuentio perficiat emptionem,
& venditionem, l. 2. ff. eod. Sed ad hoc vt differat
a permutatione, in qua res pro re datur, d. §. item
pretium hoc tit.

4 Tertio neceſſarius eſt conſenſus, ſine quo contractus iſte conſiſtere non poſſet, §. primo, hoc titulo.

SVMMARIVM.

1 *Ad quem ſpectet periculum & commodum rei venditæ.*
2 *Perfecta venditione & commodum & incommodum ad emptorem pertinet.*
3 *Fallit in nonnullis caſibus.*

§. Cum autem emptio, & §. ſed & ſi poſt.

Ad quem ſpectet periculum & commodum rei venditæ.

1 CVm hoc §. conuenit titulus, ff. & C. de peri
cul. & commod. rei venditæ. Sæpiſſimè e-
nim quæri ſolet, ſi res vendita perierit, aut
deterior facta fuerit poſt contractam venditionẽ
quis ſuſtineat periculum venditor, an emptor.
Ideo Imperator hic in §. cum autem, ponit regu-
lam quod perfecta venditione tam commodum
2 quam incommodum rei venditæ pertinet ad em
ptorem, etiam ſi res tradita non ſit, nec pretium
ſolutum, dummodo ſine culpa, aut dolo vendito-
ris contingat, d. §. cum autem hoc titulo, l. neceſ-
ſario, ff. eod. & l. 1. C. eod. Item dummodo vendi-
tor in ſe cuſtodiam non receperit uſque ad tradi
tionem, nã tunc periculum ad venditorem ſpe-
3 ctat, ſi culpa etiã leui incommodum ſequutũ ſit,
ſecus tamen ſi caſu fortuito, deinde enim non te
netur niſi etiam caſum fortuitum in ſe ſuſcepe-
rit, gloſſ. & D. D. hic poſt textum in §. ſed
& ſi.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Ante traditionem ille qui rem emit Dominus non eſt.*
2 *Rei vindicatio non datur niſi Domino.*
3 *Venditor tenetur cedere emptori ſuas actiones, ſi res empta ante traditionem furto ſubtracta fuerit.*

§. Vtique tamen.

1 QVoniam qui rem emit ante traditionem
Dominus non eſt iuxta tex. in l. 2. tradi-
tionibus, C. de pact. Ideo ſi interim res
empta furto ſubtrahatur ſine dolo, & culpa ven
ditoris, non poteſt eam vindicare neque condice
2 re: cum vindicatio non detur niſi Domino, l. in
Rem, ff. de rei vindicatione, & ſimiliter condi-
3 ctio, l. 1. ff. de cōdictione furtiua. propterea iſto ca
ſu venditor tenetur cedere emptori rei vindica-
tionem, & condictionem furtiuam, §. vtique ta-
men, hoc titulo.

SVMMARIVM.

1 *Omnes res vendi poſſunt niſi à lege expreſſè ſint prohibitæ.*
2 *Damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi imputare debet.*

§. Fin.

Quæ res vendi non poßint.

EXtat hac de re titulus, C. Quæ res vendi nō
poſſunt. Dicamus ergo omnes res mobi-
les, & immobiles ſiue ſint propriæ, ſiue a-
lienæ, l. rem alienam, ff. eod. regulariter vendi poſ
1 ſunt, niſi expreſſè à lege ſint prohibitę, ut ſunt res
quæ non ſunt in commercio hominum, ſacræ, re
ligioſæ, ſanctæ & publicæ, § fin. hoc tit. Item libe
ri homines, d. §. fina. & l. liberi hominis, ff. eod. a-
deo quod emens ignoranter rem, quæ non eſt in
commercio hominum poteſt agere contra ven-
ditorem ad intereſſe, d. §. fin. & l. qui officij, ff. eod.
ſecus ſi ſciens emerit, nā tunc ei dici poteſt dam
2 num quod tua culpa ſentis, tibi ipſi, & non alijs
imputare debes cap. damnum de regulis iuris in
ſexto.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit locatio.*
3 *Quæ requirantur ad eam.*
4 *In quibus conueniant emptio, & conductio.*

DE LOCATIONE & conductione.

Titulus XXV.

CVm in titu. præcedenti de emptione, & vē
ditione dictū ſit, tunc de locatione, & con-
1 ductione, quæ ad eius ſimilitudinem contrahitur
ſubijcit Imperator, & concordat tit. ff. & C. loca-
ti, & in iure Canonico etiam de locato, & con-
ducto.

Quid ſit locatio.

LOcatio eſt contractus nominatus bonæ fi-
dei, in quo res, ſiue mobilis, ſiue immobilis
2 aut perſona pro certa mercede in numera
ta pecunia conductori ad certum tempus utenda
conceditur.

Quæ requirantur ad locationem, & conductionem.

TRia ſunt ſubſtantialia huius contractus.
Primo conſenſus, l. prima, ff. eo. Secundo
3 Merces, ſiue penſio, l. 2. ff. eod. nam ſi ſi-
ne mercede alicuius rei ad certum uſum fieret
conceſſio, eſſet commodatum, ut ſupra ſuo loco
diximus. Tertio res quæ locatur, l. ex conducto,
ff. eod.

In quibus caſibus conueniant emptio, & conductio.

IN principio huius titu. Imperator ex Caio iu-
ris Conſulto in l. 2. ff. eod. docet locationem,
& conductionem proximam eſſe emptioni,
& uenditioni iiſdemque iuris regulis conſiſtere
ſicut enim emptio, ita locatio conſenſu contra-
hitur, ut hic in principio titu. & in l. 1. ff. eod.

Secundo ſicut in emptione neceſſe eſt conſtet
de pretio, ita in locatione, textus eſt hic, & in l. 2.
ff. eod.

Tertio ſicut in emptione, & venditione pre-
tium debet eſſe certū, nec valet emptio hoc mo-
do facto quanti Titius arbitratus fuerit, Titio pre
tium non definiente, ita in locatione, & condu-
ctione certa merces conſtitui debet, nec valet lo-
catio mercede in arbitriū Titij collata, Titio mer
cedem non ſtatuente vt hic, & in §. pretium ſu-
4 pra de emptione, & venditione, & in l. fina. C. de
contrahenda emptione: inde conſequenter ſequi
tur locationem, & conductionem non eſſe ſi ful
loni polienda curandave, aut ſarcinatori ſarcien-
da veſtimenta dedi nulla mercede conſtituta, ſed
poſtea eam mercedem daturus, de qua inter nos
conuenerit, ſed contractum innominatum Do
ut facias, ideo non actione locati, ſed præſcriptis
uerbis tunc agitur, vt hic.

Quarto ſicut in emptione pretium in pecu-
nia numerata conſiſtere debet, ita in locatione
merces. §. 1. hoc tit. & l. 1. §. ſi quis ſeruum, ff. de-
poſiti, ſi enim in ſpecie conſtitueretur, non eſſet
locatio, ſed contractus innominatus, facio, ut fa-
cias, ideo non actio locati ſed præſcriptis verbis
competit, d. §. 1. & l. ſi gratuitam, §. ſi eum uitū,
ff. de præſcriptis uerbis.

SVMMARIVM.

1 *Locatio duplex eſt.*
2 *Emphyteuſis quid.*
3 *Differentia inter locationem & emphyteuſim.*

4 *Qua-*

4 *Qualiter emphyteuſis celebrari poſſit.*
5 *Quotuplex ſit emphyteuſis.*
6 *Ad quem ſpectet periculum rei emphyteuticæ.*
7 *Ex quibus cauſis emphyteuta priuari poſſit.*

Quotuplex ſit locatio.

LOcatio duplex eſt, temporalis, quæ fit ad cer
1 tum tempus, & perpetua, ſeu ad longum tē
pus, quę in aliud nomen tranſit, & emphy-
teuſis dicitur, de qua extat tit. in C. de iure emphy
2 teutico, definiturque, quod ſit locatio rei immo-
bilis facta in perpetuum pro annua penſione, ea
lege, vt quandiu penſio ſoluatur non poſſit auſer
ri ab emphyteuta. l. 1. ff. ſi ager vectigalis, vel em-
phyteuticarius petatur, & dicitur emphyteuſis
melioratio, quia ab initio tantum ſteriles agri cō-
cedebantur colonis, ut eos colerent, & redderēt
meliores, & fertiles, & inde quotannis penſionē
ſoluerent, hodie autem non tantum ſteriles, ſed
etiam fertiles agri dantur in emphyteuſim, vt gl.
hic tradit, & ſic differt à locatione emphyteuſis.
3 Primò, quia locatio etiam rei mobilis fieri po-
teſt, ſed emphyteuſis tantummodo immobilis.

Secundò, dominium rei locatę non transfer-
tur in conductorem. l. non ſolet. ff. eod. ſed in em-
phyteuſi vtile dominium transfertur in emphy-
teutam. l. 1. & ibi glo. & Doct. ff. ſi ager vectigalis.

Tertiò, in locatione penſio conſtitui debet in
pecunia numerata, ſed in emphyteuſi etiam in
ſpecie, uel quantitate veluti vino, uel frumento,
penſio conſtitui poteſt ſecundum glo. hic.

Qualiter emphyteuſis celebrari poſſit.

EMphyteuſis tripliciter celebrari poteſt ſecun
dum gloſ. hic in uerbo auferre.
4 Primò, ad certum tempus, veluti ad de-
cem annos.

Secundò, in tertiam, vel quartam generatio-
nem.

Tertiò, in perpetuum, vt quandiu penſio ſolui-
tur, non poſſit auferri ab emphyteuta, nec eius
hęredibus, vt hic in principio §. noſtri.

Quotuplex ſit emphyteuſis.

EMphyteuſis duplex eſt, ſecūdum Oſtienſem
in ſua ſumma extra locati; Priuata quando
aliquis priuatus, & laicus concedit rem pro
5 priam in emphyteuſim, & eccleſiaſtica, quando
res eccleſiaſtica immobilis cum cauſę cognitio-
ne emphyteuticatur, vt notatur in Auth. ſi quas
ruinas. C. de ſacroſanctis eccleſijs, & in c. potuit
extra locati.

Ad quem ſpectet periculum rei emphyteuticæ.

AVt conuentum eſt, cuius debeat eſſe peri-
culum, & ſtabitur pacto, aut non eſt con
6 uentum, & tunc ſi tota res perit, domi-
no perit, ſi vero particulare eſt damnum ad ip-
ſum emphyteuta ſpectat. §. adeo autem in fine
hoc titul.

Ex quibus cauſis emphyteuta priuari poſſit.

SI emphyteuſis eſt eccleſiaſtica non ſoluens
canonem infra biennium amittit eam cap.
7 potuit de locato, & conducto, ſi verò eſt
priuata, ceſſans ſoluere per triennium priuatur.
l. 2. C. de iure emphyteutico.

SVMMARIVM.

1 *Differentia inter venditionem & locationem.*

§. Item quęritur.

POnitur hic differentia inter venditionem, & locationem, quoniam ſi res fabricatur ex materia artificis, & ſoluitur pretium in pecunia numerata, eſt venditio: ſi uerò ex materia petentis, & ſoluitur merces dicitur locatio. l. 2. §. adeo. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Pacta & quæ de natura contractus ſunt, ſemper ſeruari debent.*
2 *Quid præſtetur in hoc contractu locationis & conductionis.*
3 *An conductio ad hæredes tranſeat.*

§. Fin.

IN hoc contractu ſunt ſeruanda pacta, & om-
nia alia, quę veniunt ex natura contractus:
1 eſt enim bonę fidei, in quo uenit omne id qđ
ęquum & bonum eſt, licet expreſſum non fuerit.
§. fin. hoc tit. & l. pręſes. C. eod.

Quid præſtetur in hoc contractu.

EX natura huius contractus, pręſtatur dolus,
lata, & leuis culpa. l. in iudicio. C. eod. non
autem leuiſſima cum utriuſque gratia cele
bretur ex regula. l. ſi vt certo. §. nunc uideodum.
2 ff. commodat. propterea verbum illud, Diligen-
tiſſimus poſitum in textu noſtro, pro diligenti ex
poni debet, nec raro accidit hoc, vt ſuperlatiuus
poſitiui ſignificationem referat, ut Alciat. tradit
in l. proximus. ff. de verb. ſignificat. vnde & mul-
to magis de caſu fortuito teneri non debet, vt ha-
bemus etiam hic in textu noſtro. Id enim in om-
nibus contractibus regulare eſt, ut fortuitus ca-
ſus non pręſtetur. l. ſi fundus. ff. eodem, leg. prima
ff. depoſit.

An conductio ad hæredes tranſeat.

MOrte conductoris locationis contractus
3 non finitur, ſed hęres ſuccedit, & hoc ſi-
ne locatio temporalis, ſiue perpetua ſit.
dicto §. final. hoc titul. & lege, viam veritatis. C.
eodem.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*

Quid

2 *Quid ſit ſocietas.*
3 *Quotuplex ſit.*
4 *Inter ſocios lucrum & damnum quale eſſe de-
beat.*

DE SOCIETATE.

Titulus XXVI.

In principium tituli, & aliquot, §§. ſe-
quentes.

TErtio loco inter contractus, qui ſolo con-
ſenſu fiunt, ſuperius in tit. de obligat. ex
conſenſu, ſocietas poſita fuit. Ideo cum
iam de emption. & vendit. location. & conduct.
1 dictum ſit, rectè ſequitur nunc de ſocietate, & cõ
cordat tit. ff. & C. pro ſocio.

Quid ſit ſocietas.

SOcietas ſecundum glo. in rub. tit. noſtri, eſt
conuentio duorum pluriumve honeſte ad
2 vberiorem quęſtum, & cõmodiorem vſum
contracta.

Quotuplex ſit Societas.

SOcietas quadruplex eſt. Prima eſt omnium
bonorum. §. 1. hoc tit. in qua communican-
tur omnia bona, quę tempore ſocietatis à ſo
cijs poſſidentur. l. 1. ff. eod. quorum dominium, &
poſſeſſio ſtatim ipſo iure tranſit de uno in alium
pro æqualibus portionibus, & abſque aliqua tra-
ditione. l. 2. ff. eod. Indeq́ue communia etiam effi-
ciuntur omnia bona, quę quocunque modo ac-
quiruntur tam ex induſtria quam à fortuna, tam
3 ex contractibus, quam vltimis uoluntatibus. l. 3.
§. 1. ff. eod. dummodo ſint quęſita ex honeſta cau
ſa, ſecus ſi ex inhoneſta, delictorum enim turpis,
& fęda eſt communio. l. quod autem cum qua-
tuor ſequentibus. ff. eod.

Secunda eſt ſocietas ſimplex, quando ſimplici-
ter facimus ſocietatem non expreſſo certo gene-
re negotiationis, nec etiam omnium bonorum,
& tunc talis ſocietas intelligitur contracta tan-
tummodo reſpectu eius, quod ex quęſtu, ſeu ope-
ra perſonali non ex fortuna, & vltimis volunta-
tibus acquiritur. l. coire cum ſex legibus ſequenti-
bus. ff. eod.

Tertia eſt ſocietas unius rei tantum, ut in uno
equo emendo. l. ſocietas. ff. eod.

Quarta eſt ſocietas alicuius ſpecialis negotia-
tionis, vt vini, frumenti, lanę, & ſimilium, & i hac
ſocietate communicanda ſunt omnia, quę ex illa
negotiatione veniunt, aliunde autem quęſita nõ
communicantur. §. 1. hoc tit. l. cum duobus. §. fin.
ff. eodem.

*Inter ſocios lucrum, & damnum quale
eſſe debeat.*

SI inter ſocios expreſſa conuentio facta non
ſit de partibus lucri, & damni, tunc omne
lucrum, & damnum ęquale debet eſſe inter
ipſos. §. 1. hoc tit. l. ſi non fuerint. l. plane, & l. cum
duobus. §. damna in fine. ff. eod. ſed ſi inter ſocios
conuentum ſit, vt plus lucri, vel damni ſentiat al-
ter ita, quod ad unum duæ partes lucri, & una
4 damni pertineat, conuentio illa obſeruari debet.
d. §. 1. in fine, hoc tit. & l. ſi nõ fuerint. ff. eod. quod
eſt uerum quando quis etiam plus rei uel operæ
contulit, aliàs non ualeret conuentio. d. l. ſi non
fuerint. ſimiliter ſi conuentum ſit, vt ad unum lu
cri duę partes pertineant, & damni tertia, ad aliũ
damni duę partes, & lucri, tertia, valet conuentio
§. de illa, hoc tit. nec mirum cum quorundam ita
precioſa opera ſit, ut eos iuſtum ſit conditione
meliori in ſocietatem admitti, immo ualet ſocie-
tas, vt alter pecuniam conferat, alter non, & ta-
men lucrum commune ſit, cum ſępe opera ali-
cuius pro pecunia ualeat. §. ſeruus, hoc tit. Simili-
ter conueniri poteſt, ut alter ſociorum totum dã
num ſuſtineat, alter uero nihil de damno ſen-
tiat, & partem lucri habeat, quod tamen eſt in-
telligendum hoc pacto, vt ſi aliqua in re lucrum,
in alia damnum allatum ſit, compenſatione fa-
cta lucri, & damni, ſolum quod ſupereſt, intelliga
tur lucri eſſe deductu, ſcilicet, omni damno. d. §.
Seruius in fine, & l. mutius. ff. eod. verum ſi inter
partes conuentum ſit de altero tantum, velut de
lucro, ita quod de altero, damno ſcilicet, mentio
nulla facta ſit, aut è contra. Conuentio de vno
facta intelligitur etiam de alio ita ut pars, quę in
lucro expreſſa eſt, eadem & in damno adiecta eſ-
ſe cenſeatur, & è contra. §. illud, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Renunciatione ſoluitur ſocietas.*
2 *Renunciatio malitioſè facta non valet.*
3 *Societas morte finitur.*
4 *Finito negocio cuius cauſa contracta eſt ſocietas,
finitur, & ipſa.*
5 *Publicatione bonorum ſoluitur ſocietas.*
6 *Item & bonorum ceſſione.*

§. Manet autem.

Quot modis diſſoluatur ſocietas.

FInitur ſocietas primo loco renunciatione, ſi-
cut enim conſenſu contrahitur, ita diſſenſu
1 ſoluitur §. manet autem, hoc tit. l. actione. §.
diximus. ff. eod. quęſitaq́ue poſt renunciationem,
non ſunt amplius communia, ſed acquirentis, vt
hic in fine §. noſtri, & in d. l. actione §. diximus: dũ
modo bona fide renunciatio facta ſit, nam ſi calli
2 de, & malitioſè quis renunciaret ſocietati, ut hę-
reditatem ſolus lucri faceret, non ualet renuncia
tio quo ad damnum alterius, ſed ſolum valet quo
ad damnum renunciantis, ita quod hanc patitur
pœnam, vt omne damnum inde ſecutum, ſit ip-
ſius renunciantis, commodum vero inde perce-
ptum ſit commune, omneq́ue lucrum quod ac-
quirit ille, cui ſocietas renunciata eſt, ſuum pro-
prium facit. Damnum vero commune. d. §. ma-
net autem, hoc tit. & d. l. actione. §. diximus, & l.
ſed & ſocius. §. ſi abſenti. ff. eod.
3 Secundo, ſoluitur ſocietas morte vnius ex ſo-
cijs, etiam ſi plures ſint, niſi conuenerint, quod
uno decedente ſocietas inter ſuperſtites duret. §.

ſoluitur,

ſoluitur,hoc tit.l.actione.§.morte.ff.eodem.
4 Tertio,ſoluitur finito negotio cuius cauſa con
tracta eſt ſocietas.§.item alicuius,hoc tit.
Quarto,publicatione bonorum, quando ſcili-
cet bona ob delictum confiſcatur, tunc.n. quia
5 fiſcus in eius locum ſuccedit, habetur pro mor-
tuo ciuiliter,& ſocietas ſoluitur.d §.item ſi alicu-
ius,hoc titu.& dict.leg.actione.§. publicatione.ff.
eodem.
Quinto finitur ceſſione bonorum,quando ſo-
cius ære alieno grauatus cedit bonis d.§. item ſi
6 alicuius .Et ceſſio bonorum prodeſt ad hoc, ne ce
dens bonis in carcerem detrudatur.l.1.C. de ceſ
ſione bonorum,nō quod à debito liberetur, ideo
ſi peruenerit ad pinguiorem fortunam creditori-
bus ſatisfacere cogitur, vt notatur per tex.in cap.
Odoardus,ext.de ſolutionibus.
Sexto finitur, ſi res , in qua ſocietas contracta
eſt,perimitur.l. verum.§.penul.ff.eod.

S V M M A R I V M.

1 *Socius ſocio tenetur de dolo,lata,& leui culpa tan*
tum.
2 *Quando inter ſocios damni & lucri compenſatio*
non fiat.

§. Fin.

Ad quid ſocius ſocio teneatur.

SOcius ſocio,de dolo,lata, & leui culpa non
autem leuiſſima, & multo minus de caſu
1 fortuito tenetur.ſufficit igitur,vt adhibeat ta
lem diligentiam ſocius in rebus omnibus,qualem
in reb. ſuis adhibere ſolitus eſt. ſi aliquid igitur pe
rit caſu fortuito,aut leuiſſima culpa ſocij,in com-
mune perit,ſibi enim imputare debet, qui parum
diligentem ſocium ſibi aſſumit textus eſt in §. fin.
hoc tit. ſed ſi dolo,aut culpa lata, vel leui dānum
contingat,tunc ipſe ſolus,cuius culpa,vel dolo ac
cidit,illud ferre cogitur , nec in commune perit.
d.§.fin.& l.non ob eam cum l.ſeq.& l. cum duo-
bus.§.1.& l. ſocius.ff. eod. ſicq́ue ſi vnus facit lu-
crum in vna re, & in alia ipſius culpa damnum
2 contingat,non fit compenſatio lucri , & damni.
d.l.non ob eam.ff.eod.cum l.ſeq.

S V M M A R I V M

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit mandatum.*
3 *Qualiter contrahatur.*
4 *Quot modis fiat.*
5 *Quibus verbis.*

D E M A N D A T O.

Titulus XXVII.

In principium tituli,& aliquot §§. ſequentes.

QVatuor contractus qui cōſenſu contrahun-
tur, ſuperius ab Imperatore noſtro enu-
merati fuerunt, vnde cum iam de tribus
1 actum ſit,rectè ſequitur nunc,ut de quarto,& vl-
timo videamus,& ſic de mandato cum quo con
cordat tit.ff.& C.mandat.

Quid ſit mandatum.

MAndatum eſt contractus,quo quis officiū
honeſtum & lege permiſſum gratuito,
2 tacitè aut expreſsè exequēdum ſuſcipit.
Dico officium,quia hic contractus eſt beneuolen
tiæ,quam reddit amicus amico, originem ab offi
cio & amicitia trahens.l.1.C.mandat. Dixi hone
ſtum,quia in rebus inhoneſtis, & turpibus man-
datum obligatorium non eſt.§.illud quoque,hoc
tit. Addidi & lege permiſſum, quia quamuis man-
datum eſſet honeſtum,tamen ſi contra non uale
ret . Exempli gratia : ſi quis mandet filiofamilias
mutuo pecuniam dari,inutile mandatum erit,re
pugnante Senatuſconſult.Macedoniano. Adie-
ci gratuito,quia ſi interueniret merces,non man
datum,ſed operarum locatio eſſet.§ fin. hoc titu.
& ratio quare gratuitum eſſe debeat,ea eſt , quia
hic contractus potiſſimum inter amicos fieri ſo-
let,cuius amicitiæ violatio maxima eſſet,ſi mer-
ces pro officio acciperetur . Verum bene eſt, qđ
non deſinit eſſe mandatum , ſi remunerationis
gratia aliquid accipiatur.l.ſi remunerandi.ff.eod.
Appoſui demum in definitione,verba illa, tacite,
aut expreſsè,quia non ſolum expreſſis verbis,ſed
etiam tacitè mandatum contrahitur, veluti cum
quis præſens patitur alterum negotia ſua gerere,
nam etiam tunc mandare videtur.l. ſi vero.§. ſi
paſſus.ff.eod.

Mandatum qualiter contrahatur.

3 MAndatum cōtrahi poteſt,ut iam vidimus,
expreſsè,& tacitè,item purè,in diem,&
ſub conditione.§. mandatum , el 2. hoc
tit.& l.1.§.pen.ff.eod.

Mandatum quot modis contrahatur.

QVinque modis mandatum cōtrahi poteſt
ſecundum Imperatorem hic in principio
tituli.
Primo,mea tantum gratia, vt ſi tibi mādem,
quod negotia mea geras,fundum mihi emas,iudi
ciū meo nomine ſuſcipias, aut ſimilia.§ 1.hoc tit.
Secundo, aliena tantum gratia,ut ſi tibi man-
dem,quòd Titij negotia geras , fundum ei emas,
pro eo fideiubeas,& ſimilia.§.aliena,hoc tit.
Tertiò,mea & aliena gratia, vt ſi tibi mādem ,
quòd mea & Titij negotia geras , mihi & Titio
fundum emas,pro me & Titio fideiubeas,& alia
huiuſmodi.d.§.aliena .
Quarto contrahitur,tua & mea gratia , ſi tibi
4 mandem,vt ſub vſuris credas ei , qui rem meam
mutuatur.§.1.hoc tit.
Quinto,tua & aliena gratia contrahitur man
datum,ſi tibi mandem,vt ſub vſuris credas Titio.
d.§.aliena, quòd ſi ſine uſuris mandauero aliena
tantum gratia erit mandatum.d.§. aliena : Si tua
autem tantum gratia interuenit mandatum, velu
ti, ſi tibi mandem, vt pecunias tuas potius in em
ptiones prædiorum colloces,quàm fœnori des,vel
ex aduerſo,potius fœnori des,propriè mandatum
non erit.

non erit, ſed potius conſilium; Ideo non eſt obligatorium, quia nemo ex conſilio obligatur, etiã ſi non expediat ei, cui datur, quia liberum eſt cuique apud ſe explorare, an expediat ſibi conſiliũ, vel non. §. tua, hoc tit. l. 2. & l. Quintus Mutius. ff. eod. Loco igitur iſtius glo. addit alium, & ſic ſextum modum quo contrahitur mandatum, ſcilicet, tua, mea, & aliena gratia, vt ſi tibi mandem, quòd pro me fundum emas, pro te, & pro Titio.

Mandatum quibus verbis fiat.

INter abſentes etiam per Nuncium, & epiſtolam mandatum ſuſcipi poteſt. l. 1. ff. eod. nec intereſt quibus verbis fiat: poteſt enim fieri per verbum rogo, ſupplico, mando, volo, peto, &
5 per quæcunque ſimilia uerba. d. l. 1. & ibi gloſſ. ff. eod. Per uerba autem commendatoria non inducitur mandatum, veluti, ſi quis mihi commendaret Titium, vt ipſum commẽdatum haberem, & ego illi mutuarem pecuniam, certè non competeret mihi actio mandati contra commendãtem. l. ſi verò. §. cum quidam. ff. eod. & l. final. C. quo cum eo.

S V M M A R I V M.

1 *Diligenter mandati fines ſunt cuſtodiendi.*
2 *In maiori ſumma ineſt & minor.*

§. Is qui exequitur.

DIligenter mandati fines ab ipſo mandatario cuſtodiri debent, adeo quòd ſi exceſſe
1 rit fines mandati, non habet mandati actionem contra mandantem, etiam ſi utiliter negocium geſſerit. §. is qui, hoc tit. l. diligenter. ff. eo. & l. mandati. C. eod. Si uerò minus impenderit, & ſic exceſſerit fines in eo quod eſt minus, habet nihilominus mandati actionem, cum in maiori
2 ſumma inſit & minor. §. ſed diuerſæ ſcholæ, hoc tit. & d. l. diligenter. ff. eod.

S V M M A R I V M.

1 *Re integra per reuocationem finitur mandatum.*
2 *Item & morte tam mandantis, quam mandatarij.*
3 *Finitur etiam renunciatione mandatarij.*
4 *Quæ requirantur ad hoc, vt renunciatio ualeat.*

§. Rectè quoque, cum aliquot ſequentib.

Mandatum quot modis finiatur.

MAndatum finitur reuocatione, quoties mandans re adhuc integra mandatum
1 reuocat. §. rectè quoque, hoc tit. quando autem res dicatur integra declarat glo. hic in verbo item ſi adhuc. Secundo, finitur morte tam mã
2 dantis quam mandatarij re integra ſimiliter. d. §. rectè. l. inter cauſas. ff. eod. leg. mandatum. C. eod. Verum ſi mandatarius ignorans dominum eſſe mortuum, mandatum exequutus fuerit, ſuccurritur ei ex æquitate, vt actionem mandati habeat, ne ſit in damno ex iuſta & probabili ignorantia. d. §. rectè, hoc tit. & l. inter cauſas. ff. eod. Sic in ſimili, ſi diſpenſator ignorans ſe manumiſſum à dominó, exegerit à debitorib. pecuniam, debitores ſummo iure non eſſent liberati, quia immutato ſerui ſtatu, mandatum ſoluitur, tamen propter probabilem ignorantiam veniam merentur, & eis ſuccurritur. §. & huic ſimile, hoc tit. diſpenſator eſt ſeruus, qui fœnori dare pecuniam domini ſolet, & etiam à debitoribus exigere. l. diſpenſatori. ff. de ſolutionibus. Tertio, finitur mandatum renunciatione mandatarij re integra. §. mandatũ
3 el 1. hoc tit. licet enim ab initio liberum ſit mandatum ſuſcipere, ita poſtquam cœptum eſt omnino exequi debet. d. §. mandatum, hoc tit. l. ſi mandauero. §. fi. & l. ſi quis alicui. §. qui ſuſcepit. ff. eod. ad hoc tamen, vt huiuſmodi renunciatio valeat, requiritur.

Quæ requirantur ad hoc, vt renunciatio mandati valeat.

REquiritur ad hoc, vt valeat mandati renunciatio, quod facta ſit ipſa renunciatio, re integra & ita tempeſtiuè, vt mandans
4 poſſit ſibi æquè bene prouidere, niſi aliqua iuſta cauſa excuſetur, ut propter aduerſam ualetudinem, vel ſuperuenientes capitales inimicitias, de quibus in l. ſi mandauero. §. fin. cum tribus legib ſequentibus. ff. eod.

S V M M A R I V M.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit quaſi contractus.*

DE OBLIGATIONIBVS, quæ ex quaſi contractu naſcuntur. Titulus XXVIII.

In principium tituli.

SVpra in §. fin. de obligat. dictum fuit: Omnes obligationes aut ex contractu uel quaſi, aut ex delicto, uel quaſi originem trahere. Cum
1 igitur hactenus de ijs, quæ ex contractu naſcuntur dictum ſit, rectè nunc ſequitur de ijs, quæ ex quaſi contractu ueniunt.

Quid ſit quaſi contractus.

QVaſi contractus eſt obligatio, quæ neq; ex contractu propriè naſcitur, neq; ex maleficio, ſed ex æquitate quadam originẽ ha-
2 bet, In qua non ſolum præſentes & ſcientes, vt in proprijs contractibus, ſed etiam abſentes, & ignorantes obligantur, ut hic in princip. tit. & in l. 2. ff. de negoc. geſt.

S V M M A R I V M.

1 *Quot ſint ſpecies quaſi contractuum.*
2 *Prima ſpecies quaſi contractus eſt negociorum geſtio.*
3 *Actio negociorum geſtorum, quando locum habeat.*
4 *Ad quid teneatur negociorum geſtor.*

§. Igitur, & §. ſicut autem.

Quot ſint ſpecies quaſi contractuum.

SEx ſunt ſpecies quaſi contractuum, quas Iu-
ſtinianus, hoc in titulo, ordine proponit, ſci
1 licet, negociorum geſtio. Tutelæ adminiſtra
tio. rerum communio. Actio familiæ erciſcund.
Hæreditatis aditio, & Indebiti ſolutio.

Quæ ſit prima quaſi contractum ſpecies.

PRima ſpecies, quaſi contractuum, eſt nego-
ciorum geſtio, quæ eſt, quando quis aliena
2 negocia in alterius abſentia ſponte & ſine
mandato utiliter gerit, quo caſu actiones nego-
ciorum geſtorum naſcuntur. Directa, quæ datur
domino rei geſtæ aduerſus eum qui geſſit, ut con
traria, quę datur negociorum geſtori. §. igitur, hoc
tit. & tot. tit. ff. & C. de negoc. geſt. Idque utilitatis
cauſa receptum eſt, ad hoc ne abſentium deſeran
tur negocia, quod ſine dubio contingeret ſi de eo
quod quiſque impendiſſet, nullam actionem ha-
biturus eſſet. d. §. igitur in fine, & l. 1. ff. de negoc.
geſt. Dixi, has negociorum geſtorum actiones ori
ri, cum ſine mandato, & in alterius abſentia quis
negocia gerit, quia ſi interueniente mandato, nō
3 hæc actio, ſed mandati locum habetet. l. ex man-
dato in fine. ff. mandat. & ſi in præſentia ſimiliter
ex tacito mandato gerere uideretur. l. ſi vero. §. ſi
paſſus. ff. mandat.

Ad quid negociorum geſtor teneatur.

REgulariter tenetur ſolum de dolo, lata, &
leui culpa. leg. tutori. C. de negoc. geſt. ali-
quando tamen etiam de leuiſſima culpa
4 tenetur, veluti ſi alius diligentior eo commodius
adminiſtraturus negocia fuiſſet. §. ſicut autē, hoc
tit. & interdum etiam tenetur tantum de dolo,
& lata culpa, quando ſcilicet, accepit negocia de-
ſerta. l. 3. §. interdum, & ibi gloſſ. ff. de negoc. geſt.

SVMMARIVM.

1 *Secunda ſpecies quaſi contractus eſt tutela.*
2 *Tutelæ actio.*

§. Tutores quoque.

Quæ ſit ſecunda quaſi contractus ſpecies.

SEcunda ſpecies quaſi contractus eſt tutela, in
qua tutor & pupillus inuicem obligantur,
1 non quidem ex contractu, cum nullum ne
gocium inter tutorem & pupillum contrahatur,
ſed ex quaſi contractu, cum quaſi inuicem con-
trahere uideantur. Ideo etiam duplex actio tute-
læ oritur. Directa, & Contraria. Directa datur
2 pupillo contra tutorem, vt reddat rationem ſuæ
adminiſtrationis, & reſtituat res, quæ apud ipſum
extant, & de hac loquitur tit. C. arbitrium tutelę.
Contraria datur tutori contra pupillum ad repe
tendum id quod de ſuo impendit in rebus & ne-
gocijs pupilli. §. tutores quoque, hoc tit. vide quid
dicam in §. actionum, inſ. de actionibus.

SVMMARIVM.

1 *Tertia ſpecies quaſi contractus eſt communio re-
rum.*
2 *Actio communi diuidundo.*

§. Item ſi.

Quæ ſit tertia quaſi contractuum ſpecies.

TErtia, quaſi contractuū ſpecies eſt, rerum
communio; quaſi enim cōtrahere viden
1 tur qui rem aliquam communem, nō ex
ſocietate, quidem, ſed ex accidēti, & pręter ſpem
habent; Exempli gratia, Caio, & Seio ſimul ea-
dem res legata aut donata eſt. Caius ſolus ex illa
fructus colligit; vel ſolus Seius impenſas neceſſa-
rias in eam rem fecit: hoc caſu Caius actione cō-
muni diuidundo Seio tenetur, obligatusq́; eſt, ad
2 diuidendum rem communem, & diuidendos fru
ctus inde perceptos, nec non ad expenſarum refu
ſionem. §. item ſi, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Actio familiæ erciſcundæ inter cohæredes locum
habet.*
2 *Ex hæreditatis communione, quædam ſocietas in
ter cohæredes contrahi videtur.*

§. Idem iuris.

Quæ ſit quarta, quaſi contractus ſpecies.

QVarta ſpecies, quaſi contractus eſt, actio
familiæ erciſcundæ, quæ inter cohęredes
1 volentes à communione diſcedere pro
diuiſione hæreditatis, datur. Ideo ſi unus ſolus
fructus percepit, vel impenſas fecit, manet alteri
2 obligatus ex quaſi contractu; nam ex hæredita-
tis communione quaſi ſocietatem inter ſe cohæ-
redes contraxiſſe videntur. §. idem iuris, hoc titu.

SVMMARIVM.

1 *Aditio hæreditatis eſt quinta quaſi contractus
ſpecies.*
2 *Legatarius actione in perſonam ab hærede lega-
tum petit.*

§. Hæres quoque.

Quæ ſit quinta quaſi contractus ſpecies.

1 QVinta ſpecies quaſi contractus eſt, Aditio
hæreditatis, quoties. n. quis hæreditatem
adit, cum legatarijs & creditoribus quaſi
contrahere videtur. l. 3. §. ſi. ff. ex quib. cauſ. in poſ-
2 ſeſſionem eatur: Ideo & legatarij ab hęrede actio
ne in perſonam legatum petere poſſunt, quaſi
cum eo contraxerint. §. hæres quoque, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit ſexta, quaſi contractus ſpecies.*
2 *Multi ſunt caſus in quibus ſolutum per errorem
repeti non poteſt.*

§. Item is cui per errorem.

Quæ ſit ſexta ſpecies quaſi contractus.

1 SExta, & vltima ſpecies quaſi cōtractus eſt,
indebiti ſolutio, ſoluens enim indebitum
ignoranter,

ignoranter,licet, magis ſaciat,animo diſſoluendi obligationem quam ſubeſſe putat, tamen quia ſacere aliquid dicitur,obligatur recipiẽs ac ſi ei mutuum daretur,ideo prodita eſt actio, quæ dicitur conditio indebiti.§. item is, hoc tit. Nõnulli tamẽ caſus ſunt,in quibus ſolutum per errorem repeti non poteſt, vt ſi aliquid indebitè ſolutum ſit ex
2 cauſa,quæ per inficiationem creſcit: veluti ĩ actione.l.Aquiliæ,in actione ex legato pijs locis,aut ad pias cauſas relicto.§.fin.hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Differentia inter hunc titulum, & titulum per quas perſonas nobis acquiritur.*
3 *Per quas perſonas nobis acquiratur obligatio.*

PER QVAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur. Titulus XXIX.

VT ſupra lib.2. poſt enumeratos modos acquirendi per ſe dominij,ſubijcitur titu. in quo oſtenditur quo pacto etiam per alios
1 dominium nobis acquiratur: Ita & hoc in loco, poſtquam expoſitum eſt de obligationibus, quæ ex contractu cuiuſque,vel quaſi contrahuntur ſubijcitur tit.in quo demonſtratur,& qualiter etiã per alios nobis obligatio acquiratur. Differt tamen tit.iſte à tit.Per quas perſonas nobis acquiri-
2 tur ſecundum glo.hic,quia ibi agitur,qualiter per alios rerum dominia nobis acquirantur,hic qualiter obligationes. Differt etiam à tit. de ſtipulatione ſeruorum,quia ibi tractatur qualiter per alios nobis acquiratur obligatio ex ſtipulatione tantũ, hic ex omni obligatione.

Obligatio per quas perſonas nobis acquiratur.

ACquiritur nobis obligatio.Primo per noſmetipſos.§.1.hoc ti.Scdo per filios noſtræ poteſtati ſubiectos, & hoc quidẽ in totũ quantum ad peculium profectitium,in vſufructu quantum ad aduentitium, in nihilo verò quo ad Caſtrenſe,uel quaſi.d.§.1.hoc tit.& l. eum oportet.C.de bonis quæ liber.
3 Tertio,per ſeruos noſtros, & in totum.d.§.1. Quarto,per liberos homines & ſeruos alienos à nobis bona fide poſſeſſos,in duobus caſibus tantum,ſcilicet,quãdo ex re domini,& ex operis ſuis acquirunt.§.item per liberos homines, hoc titul. Quinto,per ſeruos in quib. uſumfructum, vel vſum habemus,& eodem modo in dictis duobus caſib. tantum.d.§. item per liberos homines. Sexto,per ſeruos communes pro parte dominij.§.fi.hoc tit.& hoc quando ſimpliciter acquirit, ſed ſi nominatim noie,aut iuſſu vnius contrahat, in hoc caſu ei tm̃,& non alijs acquirit.d.§.fi.ſi etiã ſingulorum nomina in contrahendo exprimat, non pro parte dominij in hoc caſu, ſed pro virilibus cuique acquirit.§.fin.hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Solutione eius quod debetur tollitur oĩs obligatio.*

QVIB. MOD. OBLIGATIÕ TOLLITVR. Titulus XXX.

In principium tituli.

IN ciuilibus rebus naturæ rationem haberi oportet,qua monemur nihil tam naturale eſſe,quam eodem modo unumquodq; diſſolui, quo colligatum eſt.l.nihil iam naturale.ff.de reg.
1 iur.Cum igitur hactenus de conſtituendis obligationibus tam ex contractu quam ex quaſi contractu actum ſit,meritò ſequitur nunc,vt de earum re ſolutione agatur:& concordat tit.ff.de ſolutio. item.ff.& C.de nouationibus.

Quot modis tollatur obligatio.

OMnis obligatio tollitur ſolutione eius, qđ debetur,dico quod debetur, quia aliud ꝓ alio inuito creditore ſolui non poteſt, vt
2 hic in principio tituli,& in l.2.ff.ſi cert.pet.nec refert an is qui debet,an alius pro eo ſoluat.Item an ſciat,vel ignoret, nam nihilominus liberatur, vt hic,& in l.ſi pro me, & l. ſoluere.ff. de ſolution. ſic ſi reus ſoluat liberatur fideiuſſor,& è contra. §.Item ſi,hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Tollitur obligatio per acceptilationem tam pura, quam conditionalis.*
2 *Quæ obligationes acceptilatione non tollantur.*

§.Item per acceptilationem,& §.Eſt autem.

SEcundo tollitur obligatio per acceptilationẽ, quæ imaginaria ſolutio dicitur.§. item per acceptilationem, hoc titu. nec tantum præſens,ſed etiam præterita, & futura, pura & conditionalis tollitur.d.§.item per acceptilationem, &
1 §.eſt autem,hoc tit. Verum non omnis obligatio acceptilatione tollitur,ſed ſolum quę verbis contracta eſt; & hoc quia prout quiſque contractus initus eſt,ita & ſolui debet.d.§.per acceptilationẽ, & l.prout quiſque.ff.de ſolution. Ideo cęterę obli-
2 gationes,re,literis,aut conſenſu contractæ per acceptilationem minimè tolluntur, vt tradit gloſſ. hic in verbo cęterę,niſi in ſtipulationem Aquilianam deducantur,tunc enim tolli in totum, aut pro parte poſſunt per acceptilationem.dict.§. Eſt autem.

SVMMARIVM.

1 *Per nouationem tollitur obligatio.*
2 *Nouatio unde nomen habeat.*
3 *Quæ requirantur ad hoc,ut nouatio teneat.*

§. Pręterea,& §. Non idem iuris.

1 TErtio tollitur obligatio nouatione,quę eſt prioris debiti in aliam obligationem, vel naturalem, vel ciuilem transfuſio, atque translatio.§.Pręterea,hoc tit. nouatio enim à no
2 uando nomen accepit,& a noua obligatione.l.1. ff.de nouationibus.

Quæ requirantur ad hoc, vt nouatio valeat.

REquiritur & primo, quod ſequens obligatio naturaliter aut ciuiliter teneat. d. l. 1. §. fin. ff. de nouation. ſi enim neutro modo teneret, inutilis nouatio eſſet, propterea ſi cum infante, aut ſeruo celebrata ſit, ita quod promiſerit ſeruus, aut infans, ſoluere id quod alius debebat, talis nouatio non tenet, quia neuter eorum, nec ciuiliter, nec naturaliter obligari poteſt. §. nō idem iuris, & ibi glo. & Doctor. notant, hoc titu.
3 Cum pupillo autem, quia etiam ſine tutoris auctoritate obligari poteſt, rectè nouatio fieri ualet, adeo quod per talem nouationē liberatur prior debitor, & ſi poſterior obligatio nulla ac inefficax ſit, cum naturalis obligatio actionem nō producat. §. præterea, hoc tit.

Secundo requiritur, quod fiat nouatio per ſtipulationem. d. §. præterea, in principio, & ibi glo. l. 1. & 2. ff. de nouationibus.

Tertio requiritur, quod hoc expreſsè agatur, vt nouetur obligatio, aliàs remanet prior obligatio, & poſterior loco incrementi accedit. d. §. non idē iuris in fine, & l. fin. C. de nouationibus.

SVMMARIVM.

1 *Obligationes conſenſu contractæ, diſſenſu diſſoluuntur.*
2 *Per compenſationem tollitur obligatio.*
3 *Quæ requirantur ad hoc, vt fieri poſſit compenſatio.*
4 *Obligatio qualiter per confuſionem tollatur.*
5 *Oblatione rei debitæ tollitur obligatio, ſi etiam fuerit depoſita.*
6 *Interitu rei debitæ tollitur obligatio.*
7 *Per chirographi redditionem.*
8 *Creditor reſtituendo pignus non liberatur.*
9 *Diuerſitatis ratio inter reſtitutionem inſtrumenti, & reſtitutionem pignoris.*
10 *Si non conſtet de inſtrumenti redditione, & debitor habeat chirographum, quid dicendum.*

§. Hoc amplius.

QVarto obligationes, quæ ſolo conſenſu cōtrahuntur, re integra contrario diſſenſu
1 diſſoluuntur. §. hoc amplius, hoc tit. & §. rectè ſupra mandati. Dixi, re integra, quia ſi vendita ſit res, eaque tradita, aut pretium ſolutum in totum, vel pro parte, ſimplici contraria uoluntate non tollitur obligatio, quæ ex emptione procedit, ſed neceſſe eſt vltra diſſenſum, vt reſtituatur pretium, & res vendita retro tradatur. l. 1. C. quādo liceat ab emption. diſced. ſed an datio arrhæ ſi faciat deſinere rem eſſe integram, dicendum eſt, quod nōn, quando arrha ſimpliciter data eſt, vt ſit argumentum & probatio emptionis, ſecus ſi loco pretij data ſit, nam tunc & arrha retro tradi debet. l. 2. vbi glo. & Doctor. C. quando liceat ab emption. diſceder. & hi ſunt modi quos refert Imperator hic per quos tollitur obligatio, vltra quos modos plures alios refert gl. hic, quibus ſimiliter obligatio ipſo iure tollitur. & ſic.

Quinto tollitur obligatio per compenſationē, quæ eſt debiti & crediti inter ſe contributio. l. 1. ff. de compenſationibus, ideoque introducta eſt, qa noſtra potius intereſt non ſoluere, quam ſolutum
2 repetere. l. 3. ff. de compenſationibus. Ad hoc tamen, ut compenſatio ualeat, plura requiruntur.

Quæ requirantur ad hoc, vt compenſatio fieri poſſit.

PRimò requiritur, quod creditum ſit liquidū, aut de proximo liquidandum, aliàs iniquū eſſet ab ea parte, quæ iam verè debitrix eſt compenſationem opponi, quādoquidem ſic mo-
3 ratorijs ambagibus ſpes propinquæ condemnationis facile excludi poſſet, ut inquit Imperator in l. fin. C. de compenſationibus.

Sexto, confuſione tollitur obligatio, quoties, ſcilicet, debitor creditoris, aut creditor debitoris hæres efficitur. In hoc enim caſu cum hæres &
4 defunctus una & eadem perſona eſſe cenſeantur vt in Auth. de iureiur. à moriente præſtito, eorū bona etiam confunduntur, obligationesque, quę antea inter eos contractæ erant, conſequenter tolluntur. l. debitori. C. de pact.

Septimo, per oblationem, ſimul cum conſignatione, ac depoſitione rei debitæ obligatio tollitur,
5 ita quod debitor liberatur, abindeque omne periculum ſpectat ad creditorem. l. obſignantem. C. de ſolutionibus, & l. acceptam. C. de vſuris.

Octauo, interitu rei debitæ ſine culpa debito-
6 ris tollitur obligatio. l. ſi ex legati cauſa. ff. de verbor. obligation.

Nono tollitur obligatio per redditionē chiro-
7 graphi. Creditor enim reſtituendo debitori chirographum, videtur facere pactum de non petendo. l. 2. ff. de pact. Secus tamen eſt in reſtitutionē
8 pignoris, quia creditor reſtituendo pignus non videtur remittere debitum. l. 3. ff. de pactis. Ratio
9 diuerſitatis eſt, nam reſtitutio inſtrumenti nō poteſt importare aliam commoditatem quam remiſſionem debiti, quod ſecus eſt in pignore ſecūdum glo. & Docto. in d. l. 3. Sed ſi non conſtet de
10 redditione, & debitor habeat chirographum, quid dicendum? Diſtinctione res efficitur clara, nam aut debitor eſt domeſticus creditoris, ita qd facilè ab eo inſtrumentum auferre potuit, & in hoc caſu non præſumitur ſolutio, aut non erat domeſticus, & præſumitur liberatus per ſolutionem, quia facta ſolutione regulariter chirographum debitori reddi ſolet. l. ſi chirographum. ff. de probationibus.

Finis libri tertij.

THADÆI PISONIS SOACII, GVERRINI FILII. I.V.D. COMMENTARIA

In Librum quartum Inſtitutionum Domini Iuſtiniani.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ obligatio ex delicto naſcatur.*
3 *Quotuplicia ſint delicta: & eorum differentia quæ ſit.*
4 *Quot modis in delictorum perſecutione agi poſſit.*

DE OBLIGATIONIBVS, quæ ex delicto naſcuntur.

Titulus Primus.

In principium Tituli.

CVM iam ſuperiori libro à titulo de obligationibus vſque ad finem libri tertij, de duab.
1 cauſis ex quibus obligationes naſcuntur, ſcilicet, de contractibus, & quaſi contractibus ſatis ſuperque dictum ſit; rectè ſequitur nunc de reliquis duabus, delictis, ſcilicet, & quaſi delictis, vt dicamus.

Quæ obligatio ex delicto naſcatur.

DOctores communiter tenent, vtramq; obligationem oriri, naturalem, ſcilicet, & ciuilem ſimul iunctam. de ciuili nemo dubitat, cum leges expreſsè ſtatuant delicta & maleficia puniri. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. pœnaq́; & nomina delictorum à lege ciuili inuenta ſint, vt furtum, rapina, homicidium, parricidium, peculatus, & ſimilia. De naturali verò maior eſt dubitatio, negat enim glo. in §. ius autem gentium verſi. penè ſupra de iur. nat. gent. & ciuil. naſci ex maleficio obligationem naturalem in delinquente, cum ſine dubio in eo deſit conſenſus ad pœnam, ex quo conſenſu regulariter naturalis obli
2 gatio oritur. Eius tamen opinio vno ferè omniũ Doctorum ore reprobatur. Tum quia naturalis obligatio non ſolum oritur ex conſenſu, ſed etiam ex naturali æquitate, ita ut licet deficiat cõſenſus, ſi tamen naturalis æquitas ſuadet aliquem obligari, naſcitur obligatio naturalis ſecundum text. in l. cum amplius. §. is natura. ff. de regul. iur. quam ad hoc notat, & commendat Caſtrenſ. in l. ex hoc iure. ff. de iuſtit. & iur. hinc in l. ſi à reo §. id quod. ff. de fideiuſſor. dicitur, pœnas ob maleficia ſolui magna ratio ſuadet. Tum etiam quia conſenſum ineſſe in delinquente dicere poſſumus: quandoquidem ſcit delinquens pœnas à legibus delictis impoſitas eſſe. Vnde & delinquendo ſe ad pœnam delicti obligare videtur tex. eſt in l. Imperator. ff. de iur. fiſci, ibi. Te huic pœnæ ſubdidiſti.

Quotuplicia ſint delicta.

DElicta duplicia ſunt: alia publica, & alia priuata. Publica ad diſſipationem totius Reipub. vel communis vtilitatis vergunt, vt ſunt crimen læſæ maieſtatis, parricidium, homici-
3 dium, adulterium, ſtuprum, ſeditio, falſitas, ambitus, peculatus, & alia de quib. eſt titulus vltimus huius libri, magis ex abundanti additus, quàm neceſſariò, ſi quidem Iuſtinianus in §. vlt. ſupra de iuſti. & iur. ſe de priuato tantum iure acturus. pollicitus fuit. de his etiam habemus in lib. 48. Digeſtorum, & nonum Codicis. Priuata dicuntur, quæ principaliter ad incommodum vitæ priuatæ tendunt: qualia ſunt. Furtum, rapina, damnum, & iniuria, de quibus agitur in hoc tit. cum tribus ſequentibus, & in lib. 47. Digeſtorum. Differentia inter publica & priuata delicta, ea precipuè eſſe videtur, quod in publicis, cuilibet de populo accuſatio competit: in priuatis non ſic, ſed ei duntaxat, ad quem res pertinet, Clar. lib. 5. ſent. §. 1. in principio. Hinc Duarenus in tit. ff. de priuat. delict. Delicta priuata eſſe dixit, ex quibus proditæ ſunt priuatæ forenſesque actiones, nec publicè legibus vindicantur, cum quo etiam ſentit Cuiacius in ſuis Paratilis in eod. tit. de priuat. delict. & nouiſſimè Vulteius hic, maximi ingenij, & eminentis doctrinæ vir. Illud aduertendum eſt, publicũ iudicium aliquando dici omne iudicium criminale, licet criminis accuſatio non cuiuis permittatur, vt in l. interdum. 4 ff. de public. iudic. idque ad differentiam iudicij ciuilis & priuati, in quo de re familiari & priuata agitur. Rurſus delicta, alia ſunt capitalia, alia non capitalia. Capitalia ſunt, quæ pœna mortis, aut exilij vindicantur. Non capitalia, quorum pœna aut pecuniaria eſt, aut coercio quædam corporalis. l. 2. ff. de public. iudic. Itẽ alia ſunt ordinaria, & alia extraordinaria. Ordinaria ſunt in quibus certa & ordinaria pœna à legibus ſtatuta eſt. Extraordinaria in quibus imponitur pœna pro modo delicti ex arbitrio iudicantis. l. 1. ff. de effractor. & expilator.

Quot modis in delictorum perſecutione agi poſſit.

IN proſequendis delictis dupliciter agi poteſt. Ciuiliter & criminaliter, tex. eſt in l. fin. & ibi Bart. not. ff. de priuat. delict. Ciuiliter agitur,
4 quando intentatur actio ad commodum iniuriati & læſi, vt pœna ei applicetur. Criminaliter quando agitur ad uindictam delicti, & ad pœnam applicandam fiſco, glo. in leg. 3. ff. de ſepulchro violato.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit furtum.*
2 *Quæ requirantur ad hoc ut furtum dicatur.*
3 *Animus furandi in furto requiritur.*
4 *Furtum vnde dictum.*

§. Furtum.

Quid ſit furtum.

FVrtum eſt contrectatio fraudoloſa, rei alienæ mobilis & corporalis inuito domino, lu
1 cri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius poſſeſſionisve facta. §. furtum, hoc titu. & l. 1. §. fin. ff. eod. & ſic non ſolum rei furtum committitur, ſed etiam vſus, veluti, ſi creditor vtatur pignore, depoſitarius re depoſita, & commodatarius rem ad certum vſum ſibi accommodatam in alium vſum transferat. §. furtum autem, infra eod. Item non ſolum rei & uſus, ſed etiam poſſeſſionis, vt ſi debitor rem pignori datam creditori ſurripiat, qui pignus poſſidet. §. aliquando, infra eodem.

Quæ requirantur ad hoc, vt furtum dicatur.

AD hoc, vt furtum dicatur, Requiritur primo, contrectatio rei, ut ſcilicet, amoueat rem de loco ad locum: contrectare enim nil aliud eſt, quam loco mouere. l. 3. §. ſi rem apud te depoſitam. ff. de acquir. poſſeſſ.
2 Secundò requiritur, quod contrectatio ſit fraudoloſa, & ſic adſit dolus & fraus, nam furtum ſine dolo & animo furandi fieri non dicitur. Ideo ſi quis errore ductus, putet id ſibi licere, aut quia ſuam rem, aut dominum facilè permiſſurum crederet, furti non obſtringitur. §. placuit, infra eodem omnia enim delicta mente & uoluntate diſtinguuntur, iiſque tanquam præcipuis & interiorib. ſuis cauſis principaliter diiudicantur. l. 1. ff. ad leg.
3 Cornel. de ſicar. l. qui iniuriæ. ff. de furt. & l. ſęduſſimam. C. ad leg. Iul. de adulter.
Tertiò requiritur, quòd contrectatio ſit rei alienæ mobilis & corporalis: alienæ, quia in reb. proprijs furtum cadere non poteſt ſecundum gl. hic in verbo rei, niſi ratione poſſeſſionis, vt de debitore ſubtrahente creditori rem oppignoratam, diximus ſupra ex §. aliquando, hoc tit. mobilis, quia in rebus immobilibus propriè furtum non committitur. l. quam rem. ff. de vſucapionibus, & §. quod autem ſuprà de vſucapion. corporalis; quia in incorporalibus cum tangi & contrectari non poſſint, furtum etiam fieri non poteſt; ut notat Accurſ. hic.
Quartò requiritur, quod contrectatio facta ſit inuito domino, uel quaſi, uel eo cuius intereſt. §. furti autem actio infra eod. & l. 1. & ibi gloſ. ff. de furt. in rebus igitur quæ dominum non habent, ut ſunt res quæ pro derelicto habentur, furtum non committitur, neque enim furtum fieri poteſt, niſi ſit cui fiat. l. falſus §. qui alienam. ff. de ſur.
Quinto requiritur, quod talis contrectatio lucri faciendi gratia facta ſit, nam ſi iniuriæ cauſa rē alienam contrectem furti non teneor. l. qui iniuriæ. ff. de furt.

Vnde dictum ſit furtum.

FVrtum ſecundum Imperatorem hic, dicitur a furuo, id eſt, nigro, eo quod clam & obſcurè, ac plerunque noctu fiat, cum fures per
4 obſcuras noctes atque atras, commodius faciliusque rebus noſtris inſidientur. vel etiam, ut idemmet Imperator voluit, a fraude, aut à ferendo, id eſt, auferendo. Hinc ſumpta occaſione Doctor. hic, de argumento ab ethymologia vocabuli tradunt, de quo & nos alibi diximus, videlicet, ſupra in tit. de his, qui ſunt ſui vel alien. iur. Ideo hic non repeto, ne recoctā crambem, ut eſt in prouerbio ad menſam reponere videar.

S V M M A R I V M.

1 *Quotuplex ſit furtum.*
2 *Quid Publicum.*
3 *Priuatum duplex, manifeſtum, & non manifeſtum.*
4 *Quid ſit furtum manifeſtum.*
5 *Quid nec manifeſtum.*
6 *Conceptum furtum quid.*
7 *Qui magiſtratibus miniſtrabant, licio tranſuerſo cincti eſſe ſolebant.*
8 *Quid ſit furtum oblatum.*
9 *Furti prohibiti, & non exhibiti actione qui teneantur.*
10 *Urgentibus indicijs etiam hodie in aliena domo furti inquiſitio fieri poteſt.*

§. Furtorum cum duobus §§. ſequentibus.

Quotuplex ſit furtum.

FVrtum duplex eſt, quoddam publicum, & dicitur peculatus, cum, ſcilicet, quis defrau
1 dat ærarium publicum, vel rem ſacram, aut religioſam auſert, vel intercipit, in remque ſuam
2 vertit, aut prædam ab hoſtibus captam ſurripit. §. item lex Iulia peculatus infra de public. iudic. & l. 1. ff. ad l. Iul. pecula. Quoddam priuatum, & hoc
3 rurſus duplex eſt: Manifeſtum, & nec manifeſtum. §. furtorum, hoc tit. & l. 2. ff. eod. Diciturque nec manifeſtum pro non manifeſto, formula loquendi leg. 12. tab. vſitata, qua nec, pro non, accipitur; exemplum habemus apud Ciceronem in libris de legibus ex duodecim tabulis. illis verbis: Senatori qui nec aderit, aut cauſa aut culpa eſto,

Quid ſit furtum manifeſtum.

MAnifeſtum furtum eſt, cum quis in ipſo furto, vel in loco in quo furtum committitur, aut etiam in alio aut equam tamē
4 ad deſtinatum locum cum re furtiua perueniat, à Domino, vel ab alio deprehendatur, aut ſi non deprehenditur, ſaltem conſpiciatur & acclamatur, d. §. furtorum & l. 3. 4. 5. 6. & 7. ff. eod. & hoc etiamſi abiecto furto aufugerit, d. l. 7. Hinc Vergilius.

Non ego te vidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidijs, multum latrante lyciſca?

Manifeſti furti eum arguit, inquit Seruius ibi, dicendo vidi, & quia poſtea ſtatim ſubdit.

Et tum clamarem, quo nunc ſe proripit ille?

Inde Cuiacius obſeruat, libro 11. capit. 38 colligit, furem viſum non aliter pro manifeſto haberi, quam ſi Dominus qui vidit, viſo acclamet. Hinc in d. l. 7. ff. eod. dicitur, quod ſi Dominus ſe occultaſſet, licet furem vidiſſet, non per hoc manifeſtum dici.

Quid ſit furtum nec manifeſtum.

5 NEc manifeſtum furtum eſt, quando quis cū re furto ſubtracta peruenit ad locum in quem ſe recipere conſtituit: tunc enim etiamſi deprehendatur, manifeſtus tamen fur nō dicitur, d. §. furtorum hoc tit. & d. l. 5. ff. eod. Erant olim & alia duo furtorum genera, conceptum, ſcilicet, & oblatum. Conceptum furtum diceba-
6 tur quando res furtiua teſtibus præſentibus apud aliquem quæſita & inuenta erat, magna enim obſeruatione fieri ſolebat, nec ſolum teſtibus præſentibus, vt diximus, ſed etiam, vt refert Gellius noct. att. lib. 11. c. ult. per lancem & licium, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, vt illam inquiſitionem auctoritate magiſtratus fieri ſignificaret: qui enim magiſtratib. miniſtrabant, licio tranſuerſo cincti eſſe ſolebant ut
7 idem Gellius lib. 12. cap. 13. tradit: lancemq; ante oculos tenebat propter matrumfamilias aut virginum præſentiam. Et ſi inuentæ erant res furtiuæ, furta per lancem liciumq; concepta dicebantur Gellius, d. loco. Oblatum vero dicebatur, quoties quis rem furtiuam alij obtulerat, ne apud ſe
8 inueniretur tex. eſt in §. conceptum & in §. oblatum hoc tit. Verum, conceptum & oblatum potius ſunt ſpecies actionis furto cohærentes quam genera furtorum, cum furto iam commiſſo accedant, d. §. præterea hoc tit. ſic ſpecies actionis furto cohærentes ſunt furtum prohibitum, & non exhibitum, furti prohibiti actione tenetur, qui
9 furtum quærere volentem teſtibus præſentibus prohibuit, non exhibiti, qui furtiuam rem apud ſe quæſitam & inuentam non exhibuit, d. §. præterea. Hodie tamen omnia hæc in deſuetudinem abierunt, neq; perſcrutatio aut requiſitio rei furtiuæ in domo aliena amplius permiſſa eſt, d. §. præterea, ne ſub hoc prætextu cunctorum curioſitati ſeruiant ædes noſtræ, quæ tutiſſimum refugium nobis præbere debent, l. plerique, ff. de in ius vocand. intereſt enim patrisfamilias ne ſecreta domus ſuæ pandantur, ne vel diuitiæ inuidiæ ſubijciantur, l. 2. verſiculo quid enim tam durum. C. quando & quibus quarta pars lib. 10. cod. Intelli-
10 ge hoc verum, dummodo non adſint vrgētia indicia, quod res ſit in aliqua domo, quia tunc poteſt implorari officium iudicis, & eius auctoritate inquiſitio fieri, ut ab interpretibus noſtris hic traditum eſt, & ſatis ex hoc §. noſtro conſtat. Nec enim Imperator ſimpliciter affirmat, hodie requiſitiones rerum furtiuarum non fieri, ſed dicit, hodie non fieri ſecundum veterem obſeruationem, adeo quod poſſunt etiam hodie fieri, ſed non ſecundum veterem obſeruationem, quinimo ſi quis ſuſcipiat furtiuam rem, & celet, & ipſe actione furti tenetur, d. §. præterea & l. eos, C. eod.

SVMMARIVM.

1 *Quæ pœna ab Athenienſibus in fures conſtituta eſſet.*
2 *Pœna legis 12. tab.*
3 *Hodie pœna furti manifeſti eſt quadrupli, non manifeſti dupli.*

§. Pœna.

Quæ ſit furti pœna.

VAriæ apud varias gentes in omni tempore fuerunt furti pœnæ. Athenienſes enim quemcunque furem, ſiue manifeſtum, ſiue non manifeſtum ex Draconis ſanctione, qui primus Athenienſibus leges dedit, capitis ſupplicio afficiebant, quæ pœna vt nimis dura, (fue-
1 runt enim Draconis leges nimis ſeueræ, ita vt ſanguine humano ſcriptæ viderentur) Solonis perſuaſu mitigata, ac in pecuniariam pœnam cōuerſa fuit, ut fures non amplius mortis, ſed dupli pœna punirentur & hoc ſimiliter ſiue manifeſtū ſiue non manifeſtum furtum eſſet. Modo Romani qui leges ſuas ab Athenienſibus & Lacedæmonijs acceperunt, neque pari ſeueritate in puniendis omnium generum furtis, neq; remiſſa nimis lenitate vſi ſunt. Etenim Decem viri, qui corrigēdi, addendi, & minuendi facultatem habuerunt, furem manifeſtum tunc demum occidi permiſerunt, ſi aut, cum faceret furtum, nox eſſet, aut interdiu cum depræhenderetur, ſe telo defenderet, cuiuſmodi etiam ſententia eſt in l. ſi pignore, §. furem, ff. de furt. Cæterum ſi nec noctu, nec ſe telo defendens, tunc manifeſtum furem, ſi liber ho-
2 mo ſit, verberari, addiciq; ei iuſſerunt, cui furtum factum eſſet. Si ſeruus, verberibus affectum è ſaxo præcipitari. Si puer impubes, Prætoris arbitratu verberari, noxamq; ab eo factam ſarciri voluerunt. Sed non manifeſtos fures, dupli pœna affecerunt, qua ſoluta, liberi erāt, nondū vero ſoluta operas ſuas interim dabant ei, cui furtum fecerant, Gellius lib. 11. cap. vlt. Verba legis 12. tab. erant hæc.

Qui noctu furtum faxit, aut interdiu ſe telo defenderit, Domino cum clamore teſtificanti, eum occidere ius eſto.
Si neque noctu, neque ſe telo defendens prehendatur, virgis cæſus ei cui furtum eſt, addicitor.

Ser-

Seruus verberibus affectus de ſaxo deijcitor.
Impubes arbitratu Prætoris verberator.
Aſt qui nec manifeſti furti damnatus erit duplum ſoluito.
Interea nexus cui addictus erit, operas dato.

Et hoc erat pęna furti lege 12. tab. Verum quia
pęna furti manifeſti, adhuc aliquanto ſeuerior eſ-
ſe videbatur, exoleuit, & in eius locum Prætores
quadrupli pęnam ſubſtituerunt, & hoc ſiue ſer-
uus fuerit deprehenſus in furto manifeſto, ſiue li
ber homo §. pęna hoc titu. qua pęna tenetur etiã
Dominus ſerui in manifeſto furto deprehenſi, ſi
ſeruum noxæ non dederit tot. tit. Infra de noxali-
bus actionibus, & ſic pęna furti manifeſti eſt qua
drupli, nec manifeſti dupli, manifeſti tamen furti
3 pęna prætoria eſt, §. furti infra de perpet. & tem-
poral. action. nec manifeſti ciuilis ex lege 12. tab.
deſcendens Accurſ. in l. 55. ff. de adminiſtrat. tu-
tor. Cuiac. in ſuis Paratitlis, ff. de furt. Contius lib.
1. lect. c. 2. Aret. in §. vltimo hoc titu. Vulteius hic
in principio tit. nu. 55.

SVMMARIVM.

1 *Furtum in quibus rebus conſiſtat.*
2 *De alieno largiri ſpecies furti eſt.*
3 *Etiam hominis liberi furtum fieri poteſt.*

§. furtum autem fit, cum multis ſequentibus.

In quibus rebus furtum conſiſtat.

DEclarat Imperator id quod diximus in de-
finitione, ſcilicet, furtum conſiſtere non
ſolum in contractatione rei alienæ, ſed e-
tiam vſus, & poſſeſſionis inuito Domino facta.
1 Veluti cum creditor utitur pignore. Depoſita-
rius re depoſita, & commodatarius re commo-
data ad alium vſum, quam ad quod commodata
fuit, vel alteri commodet, quia de alieno largiri
2 ſpecies furti eſt, ut tradit gloſſ. hic in verbo per-
duxiſſet, duplicaturque in hoc caſu non ipſa pro-
prietas rei, ſed uſus, ſeu Domini intereſſe concer
nens uſum gloſſ. ſupra in §. 1. verſic. uſus. Intelli-
ge ſemper dummodo furandi animus non deſit:
nam ſi deſit ut quia putet Dominum permiſſurũ
furtum fieri non dicitur, §. placuit hoc titu. Sicut
nec furtum fieri dicitur, ſi commodatarius rem
commodatam uolente Domino contractet, e-
tiamſi, nec ſe inuito Domino facere credat: quã-
quidem propria furti natura eſt, ut inuito Domi
no fiat, §. ſed et ſi hoc tit. & l. inter omnes, §. rectè,
ff. de furt. Verum bene eſt, quod ſi quis ſuadeat
ſeruo, ut Domino ſuo aliquas res ſurripiat, & ad
ipſum deferat, licet ſeruus hoc faciat uoluntate
Domini, forte permittentis, ut ſuadentem in de-
licto deprehendat, attamen ſuadens non ſolum
de furto tenetur, ſed etiam de ſeruo corrupto, &
hoc propter malum conſilium, in perniciem pro
bitatis ſerui inductum, licet ſeruus deterior factus
non ſit; ad hoc ut pęna unius ſit metus aliorum,
& ne ex huiuſmodi impunitate in alium ſer-
uum, qui facile corrumpi poſſet, hoc idem quis
facere tentet, d. §. Sed & ſi hoc titu. l. 1. C. ad l. Iul.
repet. & l. ſi quis ſeruo, C. de furt. nec ſolum in
ſeruo hoc locum habet, ſecundum gloſ. in dict. §. ſi
quis ſeruo, ſed etiam in filio, cui ſimiliter perſua-
ſum ſit, ut res patri ſurripiat l. vt tantum, §. 1. ff. de
ſeruo corrupt.

Secundo, etiam hominis liberi, veluti filiorum
in poteſtate exiſtentium furtum fieri poteſt, adeo
3 quod patri datur actio furti contra furem, §. in-
terdum hoc titu. & l. eum qui, §. filius, ff. de furt.
matri uero cum filium in poteſtate non habeat,
nec filius matri ad operas teneatur, furti actio
non competit, l. mater, ff. de furt. ſic nec fratri ſe-
cundum Doctor. hic.

Tertio, etiam poſſeſſionis furtum fieri poteſt,
vt in debitore ſubtrahente creditori rem oppi-
gnoratam diximus ſupra & habemus hic in §. Ali
quando & in l. actione, §. qui rem pignori, ff. eod.
duplicaturq; in hoc caſu ius poſſeſſionis, quanti
intereſt creditoris rem furto ſubtractam non fuiſ
ſe, non autem ipſa res, l. creditori, ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Non ſolum qui furtum facit actione furti tene-*
tur, ſed etiam qui opem & conſilium præſtat.
2 *Filius ſurripiens res patris, actione furti tene-*
tur.
3 *Impubes non tenetur actione furti, ſi pubertati*
proximus non ſit.

§. Interdum quoque furti tenetur, &
§. in ſumma.

Qui teneantur actione furti.

NOn ſolum ille qui furtum fecit, actione fur
ti tenetur, ſed etiam ille, qui conſilium &
opem ad ipſum furtum committendum
1 pręſtat, in quo numero eſt, qui tibi nummos data
opera excuſſit vt alius eos raperet, aut tibi obſti-
tit, ut alius rem tuã acciperet, aut oues tuas, uel
boues, fugauit, ut alius eas exciperet, §. interdum
hoc tit. l. 34. & 51. ff. eod. & hoc ueteres ſcripſe-
runt de eo qui panno rubro fugauit armentum.
Tauri enim rubros pannos ferre non poſſunt,
ut apud Ouid. lib. 12. Metamorph.

Haud ſecus exarſit, quàm circo Taurus a-
perto,
Cum ſua terribili petit irritamina cornu,
Phœniceas veſtes.

Dixi, data opera, quia ſi per laſciuiam quis nũ
mos excutiat, aut boues & armenta fuget, non te
netur actione furti, ſed tantummodo actione in
factum ad intereſſe, ne impunitus tam pernicio-
ſus luſus maneat, d. §. interdum & l. in furti actio
ne, §. fin. ff. de furt. Dixi etiam, præſtans conſilium
& opem, quia tantum conſilium præſtans non
tenetur furti, nec enim qui alicui malum conſi-
lium dedit furtum facit, d. §. interdum, niſi ex con
ſilio ſequatur factum, quod alias factum non fuiſ
ſet, l. 53. §. nec uerbo, & ibi glo. ff. eod. Filius autẽ,
licet ſurripiens res patris, furtum faciat, actione
2 tamen furti non tenetur, d. §. interdum & l. 16. ff.
eo. Idem in uxore dicendum eſt, furtum in rebus
mariti committente, l. 53. ff. eod. ſi quis tamen fi-
3 lio, vel uxori opem ferat, tenetur ipſe quidem fur
ti, licet ipſi non teneantur, d. l. 53. eodem modo,

nec

nec impubes actione furti tenetur, ſi pubertati
proximus non ſit, §. in ſumma hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Furti actio quibus competat.*
2 *Intereſſe alicuius quot modis conſideretur.*

§. Furti autem actio & §. item ſi fullo.

Quibus competat actio furti.

1 FVrti actio competit non ſolum Domino rei,
ſed cuilibet cuius intereſt, §. furti autem a-
ctio hoc tit. l. fin. C. eod. l. 10. 11. 12. & 87. ff.
eod. Intereſſe autem conſideratur multis modis.
2 Et primo ratione Dominij.
Secundo ratione quaſi Dominij, l. creditores,
ff. eod.
Tertio ratione poſſeſſioois, l. itaque, §. ſed ſi
res, ff. eod.
Quarto ratione cuſtodiæ: ideo fulloni & ſarci-
natori ratione cuſtodiæ quam præſtare tenentur
contra furem actio furti competit, & non Domi
no cuius non intereſt, cum per actionem locati
ſuum conſequi poſſit, leg. 12. & 92. ff. eod. & hoc
quando fullo, & ſarcinator in totum ſunt ſoluen
do, aliàs ſi ſolnendo nõ ſint, ad Dominum actio
redit cuius tunc intereſt, quia qui non habet, qđ
reddat, eius periculo nihil eſſe poteſt, §. item ſi ful
lo hoc tit. & d. l. 12. ff. eod. Et ſic conſtat, quod quã
do alicuius non intereſt, etiam ſi ſit Dominus, ta
men actio furti non competit, dict. §. furti autem
actio.

SVMMARIVM.

1 *Commodans electionem habet, an velit agere con-
tra commodatarium, vel furem.*
2 *Depoſitarius cui res leui aut leuiſſima culpa ſur
repta eſt, agere contra furem non poteſt.*

§. Quæ, cum aliquot ſequentibus.

QVæ de fullone & ſarcinatore circa furti
actionem dicta ſunt, olim & ad commo
datarium veteres transferebant, §. quæ
hoc tit. Imperator tamen noſter in l. fina. C. eod.
ut meminii hic in §. ſed noſtra, emendando ſta-
tuit, quod in electione Domini maneat, an age-
re velit actione commodati contra commodata-
rium, cui res commodata culpa ſua ſubtracta ſit,
1 vel actione furti contra furem, nulla diſtinctione
habita, an commodatarius ſit ſoluendo, nec ne
electione tamen facta vnius actionis, ad aliam re
dire non poteſt, ſi ſciens vtramque ſibi compete-
re, vnam elegit, ſecus ſi ignorans, vel dubitans, d.
§. ſed noſtra, & d. l. fin. C. eod. Depoſitarius verò,
cum teneatur tantum de dolo & lata culpa, ſi ei
res depoſita leui aut leuiſſima culpa ſubtracta ſit,
2 aduerſus furem agere non poterit, cum eius ni-
hil interſit, quippe qui nec reſtituendæ rei, depoſi-
ti nomine, hoc caſu teneatur, §. ſed is hoc tit. ideo
Dominus ipſe agere debebit.

SVMMARIVM.

1 *Ex furto & ciuiliter & criminaliter agi po-
teſt.*
2 *Ciuiliter agendo quatuor actiones competunt.*
3 *Quando criminaliter agitur ex furto, quæ ſit
pœna.*

§. Fin.

Quæ actiones ex furto competant.

EX furto dupliciter agi poteſt, ſicut ex omni
delicto, ſcilicet, ciuiliter, & criminaliter. Ci
uiliter agendo quatuor actiones contra fu
1 rem competunt, leg. 7. §. furti actio, ff. de condict.
furti.
Prima eſt actio ad exhibendum, quæ eſt præpa
ratoria rei vindicationis de qua videbimus in §.
præterea, inſta de action.
Secunda eſt rei vindicatio, & hæc competit tã-
tum Domino, & eius hæredibus, non alijs quo-
rum intereſt, l. 1. & ibi Doctor. ff. de condict. furt.
datuique non ſolum contra furem, ſed etiam cõ
tra quemcunq; poſſeſſorem rei, ad rem, ſcilicet,
ſimpliciter recuperandam, non autem ad pœnã,
§. fin. hoc tit. nec refert, an poſſidens bona, vel ma
la fide poſſideat, ut notatur in §. omnium inſta de
action.
Tertia eſt condictio furtiua, quæ ſimiliter non
pœnam, ſed rem perſequitur, adeo quod ſi res ex-
tet cum omni intereſſe condici poteſt, leg. 3. ff. de
2 condict. furt. ſi non extet, æſtimatio rei petit, l. 8. ff.
de condict. furt. Hæc etiam ſoli Domino aut eius
hæredibus competit, l. 1. & 2. ff. de condict. furt.
contra furem & eius hæredes, d. §. fin. & l. 7. ff. de
condict. fur. § fin. non tamen contra tertium poſ-
ſeſſorem, & in hoc differt à rei uindicatione, quę
etiam contra tertium poſſeſſorem datur.
Quarta eſt actio furti, & in hac vltra rem fur-
to ſubtractam, dupli, aut quadrupli pęnam perſe-
quimur, nec enim res furtiua in duplo, aut qua-
druplo venit, d §. fin. hoc tit. hodie tamen hæc pę-
na dupli, & quadrupli, amplius in uſu non eſt, ut
tradit Clarus in §. furtum nu. 16. ſed ciuiliter agẽ
do, ſolam tantummodo rem furto ſubtractã per-
ſequimur, nõ abrepta nobis poſtea occaſione cri
minaliter agendi, & hoc quãdo ciuiliter agimus.
Quando uero criminaliter ex furto agitur, regu-
lariter & iure communi pęna eſt, vel pecuniaria,
vel corporalis, non tamen mortis, aut amputatio
nis membri, ſed fuſtium caſtigatio Auth. Sed no-
uo iure, C. de ſeruis fugit. Doctor. in §. ex malefi-
cijs inſra de action. & licet in capit. 1. §. ſi quis, de
3 Pace tenenda in vſibus feud. videatur ſtatutum,
quod pro furto quinque ſolidorum, quis debeat
ſuſpendi, tamen illud erat, quia cum furto con-
currebat etiam violatio pacis. Scias tamen, quòd
ex conſuetudine, hodie famoſi fures, pluribus fur
tis infamati laqueo ſuſpenduntur Clar. d. loco nu
mero octauo, & hoc vt pęna vnius ſit metus mul
torum.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Quid ſit rapina.*
3 *Quotuplex ſit rapina.*
4 *Furtum ex rapina in quibus conueniant, & in quibus differant.*

DE VI BONORVM raptorum.

Titulus III.

In principium tituli.

1 SVperiori titulo quatuor ſpecies priuatorum delictorum à Iuſtiniano Imperatore noſtro, propoſitæ fuerunt, ſcilicet, furtum, rapina, damnum, & iniuria. De prima ſpecie, furto ſcilicet, iam dictum eſt, nunc ſecunda ſpecies ſequitur, quæ rapina dicitur, & ſic incipit titulus de Vi bonorum raptor. cum quo concordat titu. ff. & C. de Vi bonor. rapt.

Quid ſit rapina.

2 RApina eſt contrectatio fraudoloſa rei alienæ mobilis & corporalis, ui & dolo malo ſtudioſe facta, §. 1. & 2. hoc tit.

Quotuplex ſit rapina.

3 RApina duplex eſt, nam aut contingit circa perſonas, & tunc raptus proprie dicitur de quo habemus tit. C. de rapt. virgin. & extra de raptor. aut contingit circa res, & tunc proprie rapina dicitur, quæ etiam ſi cōmittatur circa res eccleſiaſticas dicitur ſacrilegium, cuius pęna capitalis eſt, leg. ſacrilegij, ff. ad leg. Iulia. peculat.

Furtum & rapina in quo conueniant & differant.

DIfferunt furtum & rapina. Primo quia rapere eſt vi auferre animo non occultandi, furari vero eſt animo occultandi ſubtrahere ignorante ſæpè Domino.

Secundo pęna furti interdum eſt dupli, interdum quadrupli, rapinæ pęna ſemper eſt tripli.

Tertio furti actio interdum ciuilis eſt, interdũ prætoria, rapina ſemper prætoria eſt.

Quarto furti actio perpetua eſt, rapinæ eſt annua.

Quinto raptor præter actionem rapinæ tenetur etiam furti; fur ſimplex viciſſim actione rapinæ non tenetur, nam rapina furtum quoque eſt, ſed non è contra furtum ſemper rapina eſt. Conueniunt autem furtum & rapina.

Et primo quia ſicut in furto requiritur dolus, ut in l. in furti, §. pen. ff. de furt. ita & in rapina, ut infra uidebimus.

Secundo ſicut furtum fit in rebus mobilibus tantum, ut ſuperiori titulo diximus, ita & rapina, vt infra uidebimus.

Tertio ſicut actio vi bonorum raptorum etiã pro re minima datur, ut hic in principio tituli, ita furti quoque actio pro re minima competit ut in §. Gallinarum, ſupra de rer. diuiſion.

SVMMARIVM.

1 *Quæ actio detur contra raptorem.*
2 *Raptor quando dicatur fur manifeſtus, & quando non.*
3 *Actio vi bonorum raptorum proprie pertinet ad raptorem nec manifeſtum.*
4 *Concurſus actionis vi bonorum raptorum cum actione furti quando locum habeat.*
5 *Actio vi bonorum raptorum intra annum eſt dupli, poſt annum quadrupli.*
6 *Quando agitur actione vi bonorũ raptorum ſemper pœna eſt tripli, ſiue deprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non.*

§. Primo.

Quæ actio detur contra raptorem.

1 PRimo, datur actio furti. raptor enim improbus fur dicitur, ut hic in principio tituli, & in l. 2. ff. eod. Sed an furti manifeſti, vel non manifeſti, magna eſt altercatio apud Doctor. Tu dic ſecundum gloſſ. hic in verbo compræhendatur, quod licet uideatur dicendum, ipſum ſemper furti manifeſti teneri, cum rapere ſit de manu auferre, tamen non ſic eſt. Sed raptor ita demũ manifeſtus fur intelligitur, ſi ſolus vel coadunatis hominibus palam rapiat rem præſenti, reſiſtenti & reclamanti Domino ne tenetur, l. 8 2. §. cum raptor, ff. de furt. ubi gloſſ. & Bart. Et tunc etiã furti manifeſti actio, ſecus ſi non reperiat perſonam, a qua violenter rapiat, ſed armatus aut coadunatis hominibus, alienas ædas ingrediatur, & nemine ibi exiſtente, res aliquas auferat, nam tunc etiam ſi conſtet cum non clam furari, ſed apertè rapere uoluiſſe, ex quo iuit armatus, aut cum hominibus, & cum intentione violenter auferen-
2 di, ſi reſiſtentem inueniſſet, tamen quia re uera neminem inuenit, nemo eum uidit, aut acclamauit, ideo in hoc caſu proprie raptor, aut manifeſtus fur dici non poteſt. Sed ſolum non manifeſtus, & quia huiuſmodi furto adiunctum eſt conſilium auferẽdi, quod ex delatione armorum colligitur, ex qua malus ſemper præſumitur animus ut tradit gloſſ. in §. mercator de pacé tenenda in uſibus feud. vide ſi quis ſter armatus cum occiſoribus alicuius, præſumitur eis opem ferre ſecundum Innoc. in cap. continentiam de clerico percuſſore: ideo Prætor in hoc caſu propriam huius delicti nomine actionem introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum, cum talis plus quã fur ſit, idque ſignificare voluit Imperator dum dixit, etiam ſi raptor non comprehendatur, locum eſſe actioni vi bonorum raptorum, quæ longè grauior eſt, quam furti non manifeſti, ut infrà uidebimus. & ſic actio vi bonorum raptorum pro-
3 priè pertinet ad raptorem nec manifeſtum, non autem ad manifeſtum, ſed is comprehenditur

sub

ſub actione furti manifeſti, noluit enim Prætor, qui ſub actione furti manifeſti compræhenderat raptorem, ut furem improbum manifeſtum, eundem compræhendere ſub actione vi bonorum raptorum. ſi quis tamen in raptorem manifeſtũ malit experiri actione vi bonorum raptorum nõ prohibetur, ut indicat tex. noſter: ſed id ex uoluntate actoris, non ex edicto Prætoris pendet. Verum bene eſt, quòd ſi quis egerit furti manifeſti, tollitur actio vi bonorum raptorum, & è contra. Non ſic ſi occulti, nam cum illa ad duplum
4 competat, poteſt actione vi bonorum raptorum reſiduum conſequi, l. 1. ff. eod.

Secundo datur actio vi bonorum raptorum, quę intra annum eſt quadrupli, poſt annum ſim-
5 plici, d. §. 1. & per annum intelligimus annũ utilem, ut tunc primum, currere incipiat cum de ea re experiundi poteſtas ſuit, l. 2. ff. eod. l. ult. C. eod. Quadruplum autem, non totum pœna eſt, ſicut in actione furti manifeſti, ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio, ita ut pęna tantum ſit tripli, d. §. 1. & hoc ſiue depræhendatur raptor in ipſo de-
6 licto, ſiue non: nil enim refert cum actione vi bonorum raptorum agitur, ſed quę ſit ratio, cur raptor tantum triplum ſoluat pęnæ nomine, cum fur ſoluat vel quadruplum, vel duplum, & tamẽ dicatur ridiculum eſſe, vt leuioris conditionis ſit is, qui rapuit, quam qui clam ſuratur. Varias Doctor. afferunt rationes, ut uidere eſt apud Hermanum Vulteium hic, vera ratio, quam idẽ Vulteius approbat, & mihi magis probatur, eſt, quòd nimirum vi bonorum raptorum actio propriè locum habeat, ut ſupra quoque diximus, in caſu rapinæ non manifeſtæ factæ, cum qua concurrit actio furti nec manifeſti, cuius pęna ſine dubio leuior eſt. Et ſi dicatur adhuc, ſi raptor nec manifeſtus grauius punitur, quàm fur non manifeſtus, ergo eodem modo, raptor manifeſtus grauius puniri deberet, quàm fur manifeſtus. Reſpondeo quod non eſt inconueniens ut ciuiliter agendo ſic puniatur, quandoquidem criminaliter, vbi uis maxime conſideratur, grauius poſtea punitur, nam ſi fiat rapina per vim priuatam ſine armis ſcilicet, punitur raptor in amiſſione tertiæ partis bonorum, ſi per vim publicam, cum armis ſcilicet, deportatur, & ſi ſequatur homicidium capite punitur, l. quoniam, & ibi Doctor. not. C. ad l. Iul. de vi public. non ſic eſt in furto, cuius pęna de iure ff. & C. regulariter eſt pecuniaria, & arbitraria vt in Authent. ſed nouo iure, C. de ſeruis fugitiuis.

SVMMARIVM.

1 *Res mobilis eſſe debet, ut rapina dicatur.*
2 *Dolus & vis etiam interuenire debet.*
3 *Rapina etiam abſque dolo commiſſa hodie punitur.*
4 *Auferens rem ab eo qui non poſſidet, non incidit in pœnam, l. ſi quis in tantam.*
5 *Inuaſor auferens rem debitam, vel pignoratam, an incidat in hanc pœnam.*

§. Ita tamen.

Quæ requirantur ad hoc ut actio ui bonorum raptorum locum habeat.

1 AD hoc vt actioni vi bonorum raptorum locus ſit, plura requiruntur.

Et primo quòd res ſit mobilis, nã in immobilibus rapina propriè fieri non dicitur, ſed inuaſio appellatur, §. ita tamen, hoc tit.

Secundo requiritur uis, quia ſi clam & abſque ui auferretur, potius furtum eſſet.

Tertio requiritur dolus: nec enim vis ſine dolo ſufficit, d. §. ita tamen hoc tit. & l. 2. ff. eod. Ideo ſi
2 quis errore ductus, rem ſuam eſſe putet, & imprudens iuris, eo animo rapiat, quaſi Domino liceat, etiam per vim rem ſuam a poſſeſſoribus auferre, actione vi bonorum raptorum non tenetur, d. §. ita tamen, & d. l. 2. ff. eod. Verum ne ſub hoc prætextu aperiatur via auaritiæ raptorum, conſtituerunt Imperatores, ne cuiquam vi rapere liceat, rem mobilem, vel violenter inuadere poſſeſſionem rei immobilis, ſiue ſuam ſiue alienam eſſe credat, tranſgreſſori conſtituta pęna a-
3 miſſionis Dominij rei, ſi ipſius erat, ſi alterius, pęna reſtitutionis, cum eiuſdem rei æſtimationis pręſtatione, d. §. ita tamen hoc tit. & l. ſi quis in tantam, C. vnde vi, & hoc uerum eſt, quando ille, cui res auſertur, poſſidet, ſecus ſi non poſſideat, ut hic & in d. l. ſi quis in tantam. Ideo auferens rem ab eo cui commodauit, locauit, aut apud quẽ depoſuit, in hanc pęnam non incidit, cum commodatarius, conductor, & depoſitarius, non poſ-
4 ſidere, ſed tantummodo detinere dicantur, l. rei commodatæ, ff. commodat. l. licet, §. rei, ff. depoſit. & l. mala, C. de præſcript. 30. vel 40. ann. ſed an d. pęna locum habeat in inuaſore, cui res debita, aut iure pignoris obligata erat, quæritur, & Doctor. communiter poſt gloſſ. in dict. l. ſi quis in tantam concludunt quod ſic, niſi hoc faciat ex
5 pacto, vel iudicis auctoritate, l. 3. C. de pignot. l. iuſte poſſidet, ff. de acquir. poſſeſſ.

SVMMARIVM.

1 *Actio vi bonorum raptorum datur non ſolum Domino, ſed omni cuius intereſt.*
2 *Quando actio vi bonorum raptorum competit ei cuius intereſt, agitur non ad quadruplum rei, ſed eius intereſſe.*
3 *Datur etiam contra eum qui rapuit, vel cuius dolo id factum eſt.*

§. Fin.

Actio vi bonorum raptorum cui detur & aduerſus quem.

QVemadmodum furti actio omnibus datur, quorum intereſt rem non furripi: Ita actio vi bonorum raptorum omnibus
1 datur, quorum intereſt rem per vim non auferri, §. fin. hoc titu. & l. 2. ff. eod. quadruplicaturque
2 in hoc caſu non ipſa res ſed eius intereſſe vt hic, daturq;

daturq; tam contra eum qui ipſemet dolo malo rapuit, quàm etiam contra eum, qui licet ma-
3 nu ſua non rapuerit, rapinæ tamen cauſam dolo malo dedit, d. l. 2. §. ſi quis, ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio & concordantes tituli.*
2 *Damnum dupliciter accipitur.*
3 *In quo differat titulus iſte a ſuperioribus.*
4 *Quot ſint legis Aquiliæ capita.*

DE LEGE AQVILIA.

Titulus IIII.

In principium tituli.

PRoſequitur Imperator tertiam ſpeciem priuatorum delictorum, damnum ſcilicet iniuria datum, pro quo actio legis Aquiliæ com-
1 petit, ab Aquilio tribuno plebis rogata, & concordat titulus, ff. ad l. Aquil. Damnum licet largè & generaliter ſumptum quamcunque patrimonij diminutionem ſignificet vt in l. 3. ff. de damn. infect. & ſic furtum & rapinam compræhendat,
2 ſpecialiter tamen & ſtrictè corruptionem & rei deteriorationem ſignificat ſecundum gloſſ. in l. qui occidit, §. in hac, ff. eod. & ita accipiunt hic in tit. noſtro. Differtq; à ſuperioribus, quia furti &
3 vi bonorum raptorum actio, tunc datur cum rē meam tecum aufers; legis uero Aquiliæ tunc demum cum eam deſtruis, aut occidis.

Quot ſint legis Aquiliæ capita.

OLim tria fuerunt legis Aquiliæ capita, quorum ſecundū receſſit ab aula vtpotè ſub alijs ſatis comprehenſum, ideo hodie duo tantummodò ſunt. Vnum quod punit damno afficientem res alterius perimendo ſeruos aut animalia, quæ pecudum numero ſunt. Alterum qđ punit, non occidentem, ſed vulnerātem vel alio
4 modo lædentem ſeruum aut animal quod pecudum numero ſit, vel occidētem quidem animal, ſed non pecudum numero contentum. Item & inferentem damnum in alijs quibuſcunque rebus, quæ anima carent, de quibus omnibus infra videbimus.

SVMMARIVM.

1 *Quando detur, leg. Aquiliæ actio ex primo capite.*
2 *Ad quid detur, cui & contra quem.*
3 *Quæ requirantur ad hoc ut locum habeat.*
4 *Iniuria qualiter in hoc tit. accipiatur.*
5 *An caſu occidens teneatur, l. Aquiliæ.*
6 *Medicus ſuſcipiens ægrotum, & poſtea deſerens, ad quid teneatur.*
7 *Imperitia annumeratur culpæ.*
8 *Infirmitas annumeratur culpæ.*

§. 1. & §. iniuria cum §§. ſequentibus.

Quando detur actio ex primo, l. Aquiliæ capite.

ACtio ex primo, l. Aquiliæ capite tunc demum datur, cum quis iniuſte occidit ſeruum alienum, alienamvè quadrupedem
1 quæ pecudum numero ſit, §. 1. hoc tit. & l. 2. ff. eo. Et ſic ſeruum Aquilius pecudi comparat, quia quo ad ius ciuile attinet, ſeruus pro nullo habetur, l. quod attinet, ff. de regul. iur. de alienoq; loquitur, quia proprium ſeruū olim Dominus occidere poterat, ut ſupra in primo libro eſt expoſitum.

Ad quid detur.

ACtio, l. Aquiliæ ex primo capite deſcendēs datur ad id quanti plurimi valuit ſeruus, vel animal infra annum retrorſus computādum ex quo ſeruus, vel animal occiſum eſt, d. §. 1. hoc tit. & d. l. 2. & 21. ff. eod. Ideo ſi ſeruus, tempòre quo occiſus eſt, ſit claudus manus, aut luſcus, & ob id parui pretij, qui tamen eo anno fuit integer & pretioſus, fiet æſtimatio, non quāti hodie eſt, ſed quanti eo anno plurimi fuit, §. His autem verbis hoc tit. & l. 2. ff. eod. Atque ita alterius æſtimationis eſt, l. Aquiliæ actio, alterius condictio ex cauſa furtiua, quæ non egreditur retrorſum iudicij accipiendi tempus, l. 2. ff. de priuat. delict. Quinimo non ſolum occiſi corporis æſtimatio, quāti plurimi fiet, ſed etiam eius quod intereſt noſtra; ſeruum occiſum non eſſe. Veluti ſi quis ſeruum meum hæredem inſtitutum iniuria occidat, antequam iuſſu meo hæreditatem adeat, non ſolum æſtimabitur quanti plurimi eo anno ſeruus fuit, ſed etiam amiſſæ hæreditatis ra-
2 tio habebitur, §. illud non ex verbis hoc tit. & d. l. 21. 22. & 23. ff. eod. Et hoc non ex l. Aquilia ſed ex prudentium interpretatione, ut in d. §. illud non ex verbis. Sic ſi habeo quadrigam equorum, aut par mularum, & tu ex quadriga equorum vnū, aut ex pari mularum vnam iniuria occidas, condemnaberis ex l. Aquilia quātiplurimi equus aut mula in eo anno fuit, ſecundum communem æſtimationem, non ſingularem affectionem, leg. ſi ſeruum meum, ff. eod. gloſſ. hic in verbo plurimi fieri, & hoc amplius ex interpretatione prudentum, quanti depretiati ſunt equi, qui ſuperſunt, aut quanti depretiata eſt mula, quæ ſupereſt, d. §. illud non ex verbis & d. l. 22. ff. eod.

Cui & contra quem detur.

LEgis Aquiliæ actio datur ei qui damnum §. hanc actionem, & 44. ff. eod. iniuria paſſus eſt, ac etiam eius hæredi, & ſucceſſoribus, l. 23. ſed in hæredem vel cæteros non datur, cum ſit pœnalis, & pęnales actiones ad hæredes non tranſeant, niſi lis fuerit cum defuncto inchoata, l. omnes pęnales, ff. de action. & obligat. vel hæres ex damno locupletior factus, dict. l. 23. §. hanc actionem, pęnalem autem hanc actionem ex eo eſſe conſtat, vt inquit Imperator hic, quòd non

ſolum

ſolum tanti quiſque obligatur, quantum damni dedit, ſed aliquando longè pluris, quando ſcilicet animal intra annum pluris valuit, quam quo tempore interfectum eſt. vnde licet quandoque non competat in plus, vt ſi fortè res perempta toto anno non pluris valuit, quàm tempore occiſionis, tamen per hoc non deſinit eſſe pęnalis, quia inſpicitur eius origo, & quod apta nata ſit, eſſe pœnalis. Præterea dici etiam poteſt pęnalis: quia per inficiationem creſcit in duplum, vt videbimus in §. ex maleficijs, inſ. de action.

Quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat.

AD hoc, vt hæc actio. l. Aquiliæ ex primo capite locum habeat,

Requiritur & primò, ꝙ quis occidat, nam ſi vulneret, vel alio modo lędat, nō ex hoc, ſed ex tertio legis Aquiliæ capite agi debet, ut infra videbimus.

3 Secundò requiritur, quod occidatur ſeruus, vel animal pecudum numero contentum. d. §. 1. hoc tit. & d. l. 2. ff. eod. Dicuntur autem pecudes, omnia animalia, quæ gregatim paſcuntur, vt oues, equi, muli, boues, ſues, & ſimilia. dicto §. primo, & d. l. 2. & l. legatis ſeruis. §. pecoribus. ff. de leg. 3. Qui igitur feras beſtias vel canem occidit, cū non ſint animalia pecudum numero contenta, non tenetur ex hoc primo capite, ſed ex tertio, ut infra videbimus, niſi ſint animalia fera, quæ operā iumentorum præſtent, ut cameli; nam tunc pro manſuetis habentur. d. l. 2. §. fin. ff. eod.

Tertiò requiritur, quod iniuria occidat. nec. n. ſufficit ſeruum occiſum eſſe, niſi etiam iniuria id ſit factum. l. 3. ff. eod. Iniuriam hic non accipimus pro cōtumelia, vt in tit. proximè ſequenti de iniu. ſed pro culpa, & pro eo quod non iure fit, ut infra 4 tit. proximo in principio, & in l. 5. §. iniuriam, & 45. ff. eod. Cui igitur dolus, aut culpa ſaltem leuiſſima imputari non poteſt, nec lege Aquilia tenetur d. l. 45. ideo furioſus & infans cum non habeant animi iudicium. l. Aquilia non tenentur. d. l. 5. §. igitur iniuriam, & animalia irrationabilia, cum in eis non cadat iniuria, non propriè damnum, ſed pauperiem facere dicuntur, ſicque eorum dominus, non actione. l. Aquiliæ, ſed de pauperie tenetur. d. l. 5. Similiter, qui latronem aut inſidiatorem occidit, cū id iure permittente faciat. l. Aquilia non tenetur ſi aliter periculum effugere non poterat. d. §. iniuria, hoc tit. & l. 4. ff. eod. Sed nec is quidem tenetur, qui caſu occidit, ſi nulla culpa ei imputari poteſt, ut puta quia dans operam rei licitæ, omnia obſeruauit, quæ erant circa talem actum obſeruāda. d. §. iniuria: tunc enim propriè dicitur caſus fortuitus, qui iuſtiſſimam excuſationem, & impunitatis rationem habet, cum pręuideri non poſſit. l. quę fortuitis. C. de pignorat. a-5 ctio. Secus tamen eſt, ſi culpa eius, caſus venerit, nam tunc tenetur etiam ſi caſu occidat, vt ſi quis artem iaculatoriam in loco minus conſueto exercēs prętereuntem traiecerit. d. §. iniuria. Item ſi putator deijciens ramos, vel aliquid aliud in viā publicam prętereuntem oppreſſerit, non edito clamore, quo is caſum euitare poſſet. §. item ſi putator, hoc titu. & l. ſi putator. ff. eod. vel etiam in viam priuatam, ſi per eam frequens ſit tranſitus. d. l. ſi putator, not. Fab. & Angel. hic. Sic ſi medicus exitio fuerit ęgrotanti propter deſertam curationem ab eo prius ſuſceptam, l. Aquilia tenetur. 6 §. prętereа, hoc tit. & l. 8. ff. eod. & hoc ſiue gratis ipſum ab initio curandum ſuſceperit, ſecundum gloſſ. in dicta lege octaua, ſiue etiam non gratis; nec enim in hoc caſu ob ſolutionis defectum eum deſerere poteſt, ſed curare, & poſtea pro ſuo ſalario agere debet. l. archiatri, & ibi Bar. C. de profeſſor. & Medic. lib. 10. Idem eſt, ſi propter imperitiam ęgrotum medicus male ſecuerit uel perperam medicamentum ei dederit. d. §. prętereа, & d. l. 8. imperitia enim culpę adſimilatur, 7 vt hic, & in d. l. 8. Proceduntque hęc omnia non ſolum in medico, ſed etiam in obſtetrice, & quocunque artifice, ut notat Ang. hic, & probat text. in §. impetu, hoc tit. vbi ſi mulio impetum mularum per imperitiam retinere non potuit, & obuium ſeruum oppreſſit, culpę reus eſt mulio, & l. Aquilia tenetur. d. §. impetu. Idem iuris eſt ſi mulio propter infirmitatem mulas retinere non po-8 tuit, cum alius firmior eas retinere potuiſſet. d. §. impetu, & l. 8. §. mulionem. ff. eod. Nec hoc iniquum videri debet, cum affectare quis non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem ſuam alij periculoſam futuram. d. l. 8.

SVMMARIVM.

1 *Pro ſeruo occiſo & ciuilis, & criminalis actio datur.*
2 *Ciuilis pertinet ad emendationem damni.*
3 *Criminalis ad vindictam publicam.*
4 *An per legem Aquiliam efficiatur præiudicium, leg. Corneliæ de ſicar.*

§. Liberum autem.

Qualiter in l. Aquilia procedatur.

SIcut ex quocunque delicto duplex iudicium naſcitur, Ciuile, & Criminale: ita ex l. Aquilia pro ſeruo occiſo competit domino, & ci-1 uilis, & criminalis actio. Ciuilis pertinet ad emē-2 dationem damni & intereſſe. Criminalis ad publicam vindictam, vt quis, ſcilicet, l. Cornelia de 3 ſicar. puniatur, ſi ſeruum dolo occiderit. l. inde neratius. §. ſi dolo. ff. eod. & in tantum dolus requiritur, vt etiam lata culpa, quę dolo proxima eſt, non ſufficiat. l. 1. & l. in l. Corn. ff. ad l. Corn. de ſicarijs. dn̄s igitur ſerui occiſi, & l. Aquil. & l. Corn. de ſicarijs, ſi dolus interfuit, agere poterit; nec ſi actum fuerit. l. Aquilia, per hoc pręiudicium efficietur, quo minus agi etiam poſſit. l. Cornelia de ſicar. hoc eſt, quod Iuriſconſult. vult, cum dicit l. Aquilia pręiudicium non fieri Cornelię in l. 23. §. ſi dolo. ff. eod. Nec obſtat tex. in l. 4. ff. de public. iudic. vbi dicitur actione. leg. Aquilię pręiudicium fieri publico iudicio, hoc eſt, legi Cornelię; nam ſit pręiudicium in hoc, vt vtrumque iudicium ciuile & criminale eodem tempore intentari non poſſit: non aliter.

SVMMARIVM.

1 *Qui non occidit, ſed vulnerat ſeruum, vel quadrupedem*

pedem pecudum numero contentam, 3.l. Aquiliæ capite tenetur.
2 *Qui quadrupedem, quæ pecudum numero non eſt, vulnerat, vel etiam occidit, eodem capite tenetur.*
3 *Tertium l. Aquiliæ caput non tantum ad animalia pertinet, ſed etiam ad omnes res, quæ anima carent.*
4 *Rupti appellatione quid veniat.*

§. Capite tertio, & §. in cæteris.

Qui teneantur ex tertio l. Aquiliæ capite.

EX tertio leg. Aquiliæ tenetur, & primò, is qui non occidit, ſed vulnerat ſeruum, aut qua-
1 drupedem pecudum numero contentam. §. capite tertio, hoc tit. & l. 27. §. tertio autem capite. ff. eod.

Secundò, qui quadrupedem quæ pecudum nu-
2 mero non eſt, veluti canem, aut feram beſtiam, vulnerat, vel etiam occidit, hoc eodem capite tenetur. d. §. capite tertio, & d. l. 27. Idem & de quibuſcunque alijs animalibus dicendum eſt.

Tertiò, non tantum ad animalia pertinet hoc
3 tertium caput, ſed etiam ad omnes res, quæ anima carent. §. in cæteris quoque, hoc titul. veluti, ſi quid vſtum, fractum, aut ruptum ſit. d. §. in cæteris. & quanquam rupti appellatio omnia priora comprehendat, ſtatimque & vſtum corrupti appellatione contineatur, tamen non eſt nouū, vt lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis, generale ſubijciat verbum, quo ſpecialia complectatur, vt hic, & in l. 27. §. inquit lex. ff. eod. Ruptum igi-
4 tur intelligitur, quod quoquomodo corruptū eſt: vnde non ſolum fracta, aut vſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquomodo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. d. §. in cæteris. ſi quis igitur in alienum vinum, aut oleū id miſcuerit, quo naturalis bonitas eius corrumpatur ex hac parte l. Aquiliæ tenebitur. d. §. in cæteris, & l. 27. §. inquit lex. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Sicut in primo ita & in tertio l. Aquiliæ capite requiritur dolus, aut culpa.*
2 *In tertio capite æſtimatur res quanti in diebus 30. proximis fuit.*
3 *Differentiæ ratio aſſignatur.*

§. Illud palam.

Quæ requirantur ad hoc, vt ex 3. l. Aquiliæ capite agi poſſit.

SIcut in primo l. Aquiliæ capite requiritur dolus, aut culpa, ita quoque ad hoc, vt ex tertio
1 capite quis conueniatur; requiritur, qd damnum dolo, aut culpa dederit. §. illud palam, hoc titul. & l. in lege, la 2. ff. eod. æſtimatur que in hoc caſu res, non quanti eo anno ſed quanti in diebus
2 30. proximis plurimi fuit. d. §. illud palam, & l. ſi ſeruus. §. tertio capite, & ibi glo. ff. eod. dixi, plurimi fuit, quia quamuis plurimi verbum in hoc tertio leg. Aquiliæ capite adiectum non ſit, ex primo 3 tamen capite ſupplendum eſſe prudentibus placuit, æſtimationemque periude habendam eſſe, ac ſi etiam in hac parte expreſſum eſſet. d. §. illud, & l. quemadmodum in fine. ff. eod. Ratio autem quare breuius tempus præfixum ſit in hoc tertio, quàm in primo capite, ſecundum glo. hic, & in l. 2. ff. eod. ea eſſe videtur: quia grauius delinquit, qui hominem occidit, vel animal pecudum numero contentum, quam qui vulnerat hominem vel occidit aliud animal, quod pecudum numero non ſit, vt canem, feram beſtiam, & alia. Ideo grauius etiam puniri debet, vt pœna commenſuretur delicto. l. diuus, la 2. ff. ad legem Corneliam de falſ.

SVMMARIVM.

1 *Directa actio leg. Aquiliæ contra quem detur.*
2 *Vtilis aduerſus quem competat.*
3 *Actio in factum ex l. Aquilia quando detur.*

§. Fin.

Quot actiones in l. Aquilia dentur.

EX damno iniuria dato aliquādo datur actio. leg. Aquiliæ directa, aliquando vtilis, & aliquando in factum. §. fi. hoc tit. Directa datur
1 contra eum, qui dedit damnum de corpore in corpus, vt ſi manu tua occidas ſeruum meū, vel eum de ponte in flumen deijcias. d. §. fin. & l. qua actione. §. ſed ſi quis. ff. eod. Vtilis aduerſus eum competit, qui non corpore, ſed aliquo medio dā-
2 num præſtat. vt ſi quis pecus in clauſerit, ut fame necaretur, vel exagitauerit, ut præcipitaretur. d. §. fi. In factum uerò datur, quando damni cauſa ita remota eſt, ut quis ſuo corpore nocuiſſe minime videatur: tunc enim quia de tali ſpecie non tractat. l. Aquilia, actio in factum datur, quæ hac ra-
3 tione ſubſidiaria dicitur. Veluti, ſi quis miſericordia ductus liberet ſeruum alienum, quem dominus ad caſtigandum poſuit in compedibus, vel alibi clauſit, qui poſtea aufugit. d. §. fi. & l. ſi ſeruum. §. fin. ff. cod.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Iniuriæ verbum uariè accipitur.*
3 *Verbum iniuriæ qualiter in titulo noſtro accipiatur.*

DE INIVRIIS.

Titulus IIII.

In principium Tituli.

1 PRoponitur quarta, & vltima priuatorum delictorum ſpecies ab Imperatore hic, quæ iniuria appellatur, & concordat titulus. ff. eodem.

Quot modis iniuria uerbum accipiatur.

INiuriæ verbum in iure noſtro, variæ ſignificationis eſt, ut uidere eſt ex principio tituli noſtri, &

ſtri,& ex l.1. ff. eod. Generaliter ſi quidem accipitur pro omni eo quod non iure fit. Specialiter vero,tripliciter.

Primò,pro iniquitate & iniuſtitia quadam, ut
2 cum iudex inique & iniuſte contra aliquem ſententiam profert: túnc enim ille contra quem ſententia fertur,iniuriam accepiſſe dicitur, ut hic in principio tit.

Secundò pro damno culpa & non iure dato, vt in l. Aquilia de qua ſuperiori tit. diximus.

3 Tertiò pro contumelia reali, vel uerbali alteri illata,& ita accipitur hic in tit.noſtro.

S V M M A R I V M.

1 *Quid ſit iniuria.*
2 *Quot modis committatur.*
3 *Qui teneantur actione iniuriarum.*
4 *Quæ requirantur ad hoc, ut competat.*
5 *Differentia inter l. Aquiliam & iniuriarum actionem.*

§. Iniuria.

Quid ſit Iniuria.

1 INiuria eſt maleficium,quo quis corpus, dignitatem, vel famam alterius dolo lædit.§. iniuria,hoc tit.& l.1.ff.eod.

Iniuria quot modis committi,& fieri dicatur.

INiuria tribus modis committi & fieri dicitur; Re,verbis,& literis. Re fit iniuria, cum alicui manus infertur, & eius corpus læditur fuſtibus,pugnis,aut verberibus.d.§.iniuria, hoc tit.
2 Sic ee fieri dicitur,cum quis ſciens nihil ſibi deberi,petit ſe mitti in poſſeſſionem bonorum alicuius quaſi debitoris,qui nihil tamen debet.facit.n. hoc modo, vt homines exiſtiment eum non eſſe ſoluendo,quod ignominioſum eſt.dict.§. iniuria, quinimo talis poteſt etiam de falſo puniri,tanquã obrepſerit iudici.l.ſi quis obrepſerit.ff.ad leg.Cornel.de falſ. Verbis fit iniuria,cum quis ad alterius ignominiam verba iniurioſa profert,literis, cum carmen aut aliud quid ſimile componit. dicto §. iniuria.

Qui teneantur actione iniuriarum.

ACtione iniuriarum tenetur, Primò,is qui bona alterius quaſi debitoris poſſidet, ſciens nihil ſibi deberi.

Secundò,qui alterum pugnis, vel fuſtibus verberat.

Tertiò,qui conuicium fecerit, & verba ignominioſa contra aliquem protulit,d.§. iniuria; veluti,ſi quis furem,latronem,homicidam,aut nequam nominet aliquem,qui tamen fur,latro,vel nequam non ſit.nam ſi talis fuerit, non tenetur: ſic enim Paulus ſcriptum reliquit, eum qui nocentem infamauit,non eſſe ob eam rem condẽnandum,cum expediat peccata nocentium nota eſſe.l.eum qui nocentem.ff.de iniur.Horat.lib.2. ſermon.Satyr.1.

--ſi quis
Opprobrijs dignum latrauerit,integer ipſe,
Soluentur riſu tabulæ,tu miſſus abibis.

Intellige hoc verum,ſi obijciatur legitimè, & in iudicio, ſecus ſi extra, nam tunc tenetur, etiam ſi conuicium ſcire Reipub.intereſſit,nec veritas cõnicij,hoc caſu, aut Reipub. utilitas ei patrocinatur:quia in actione iniuriarum animus iniuriandi ſemper conſideratur tanquam ſubſtantiale huius actionis requiſitum.l.illud.ff.eod.& ſecúdum hanc diſtinctionem ſæpius in camera Imperiali iudicatum fuiſſe refert Gail pract. obſeruat.lib.2. obſeruat.99.in fine. Nec refert,an huiuſmodi verba ad hoc, vt quis actione iniuriarum teneatur, proferantur cum vociferatione in hominum cœtu,quo caſu propriè conuicium dicitur,uel non, vt eſt tex.in l.item apud §.conuicium, & §. ex his. ff.eodem.

Quarto tenetur,qui libellum, ſeu carmen ad infamiam alicuius componit.d.§.iniuria, hoc tit.
3 l.lex Cornelia.§.ſi quis librum,& l. item apud.§. generaliter.ff.eod.Nec ſolum ille,qui compoſuit tenetur,ſed etiam qui ſcripſit,ſecundum Fab.hic. quinimo & qui inuenit,& non corrupit, ſed doloſè manifeſtauit.l.vnica.C.de famoſ.libell. item & qui vendendum aut emendum curauit.d.l.lex Cornelia.§.ſi quis.ff.eod.Huius enim generis iniuriæ pro atrociſſimis iniurijs habitæ ſemper fuerunt,quod vel ex eo intelligi poteſt,quod veteres iniuriam ſcripto factam, capitis pęna vindicandã cenſuerunt Cicer.lib.4. de Repub.noſtrę,inquit, 12.tabulæ, cùm perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt, ſi quis carmen condidiſſet,quod infamiam faceret. Auguſtus poſtea Imperator capitalem pœnam ſuſtulit,auctore Horat.libro ſecundo, epiſtol. ad Auguſtum.

--Quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam.
Deſcribi: uertere modum formidine fuſtis
Ad bene dicendum delectandumq; poetæ.

Ceterum Valentianus & valens Imperatores, pœnam l.12.tab. Rurſus in vſum reuocarunt.d. l.vnica.C.de famoſ.libell.

Quinto,qui matremfamilias,id eſt, notæ auctoritatis fœminam aut prætextatum, vel prætextatam adſectatus fuerit, vel appellauerit, ſimiliter iniuriarum actione tenetur.d.§. iniuria adſectatur qui tacitus frequẽter inſequitur, aſſidua enim frequentia, quaſi nonnullam præbet infamiam. d.l.item apud.§.adſectatur. Appellat, qui blando ſermone eius pudicitiam attentat.d.l. item apud. §.appellare:ſic & is qui vtitur verbis turpibus, licet non tentet pudicitiam, cum contra bonos mores faciat,iniuriarum actione tenetur.d.§. appellare. & generaliter,vt vno verbo dicam,quicunque fecerit, vel dixerit aliquid per quod alterius famam & æſtimationem læſerit, iniuriarum actione tenetur.d.leg.item apud.§.generaliter.ff. eodem. Nec ſolum ſi ipſemet fecerit, vel dixerit, ſed etiam, ſi iniuriam per alios fieri curauerit, vt faciunt hi,qui pueros ad iniurioſas vociferationes concitant.d.leg.item apud.§.feciſſe conuicium.ff. eod.Prætextatum,& prætextatam, hoc in loco accipimus pro adoleſcentibus & puellis ipſo ha-

bitu ingennitatem præ ſe ferentibus.l.3.§.fina.ff. de liber.exhib. Erat enim prætexta veſtis qua pueri Romanorum vſque ad annum 17. vtebantur. Inde prætexta dicta, quòd eius circuitus purpura prætextus eſſet.

Quæ requirantur ad hoc, vt iniuriarum actio competat.

VT generaliter traditum eſt animum & intentionem facientis diſtinguere maleficia, ita & iniuria ex facientis animo æſtimatur.l.3.§.1.ff. eod. Ideo nemo iniuriam facere
4 poteſt, niſi qui doli capax ſit.l.illud.ff. eod. & ſic
dolus, & iniuriandi animus requiritur ad hoc, ut
iniuriarum actio competat.d.l.3.§.1.qui animus,
& dolus ſemper in iniuriante doli capace præſumitur, ſi actus eiuſmodi ſit, ut ſit illicitus, adeo
quod ille qui iniuriarum actione conuenitur, ſe
non dolo feciſſe, aut dixiſſe probare debet, quæ probatio per quam difficilis eſt, ut optimè demoſtrat
Vulteius hic, apud quem uide. Differt igitur hæc
actio à ſuperiori. Primo, quia in l. Aquilia etiam
leuiſſima culpa ſufficit.l. in lege, la ſecunda.ff. ad
l. Aquil.non ſic in actione iniuriarum in qua dolus & iniuriandi animus requiritur.d.leg.3.§.1.ff.
eod. Ideo percutere volens ſeruum, ſi percutiat
alium, Aquilia tenetur.l.45.§.qui cum aliter.ff.ad
leg.Aquil.non item iniuriarum.leg.4. ff. de iniur.
5 Aquilia enim non iure factum perſequitur, etiam
ſi animus contumeliæ faciendæ abſit.l.5.ff.ad leg.
Aquil. At iniuriæ actio contumeliam, & ideo animum iniuriandi vindicat.l.1.13.& vlt.ff.de iniur.
l.ſi non conuicij.C.eod.

S V M M A R I V M.

1 *Qui iniuriam in propriam perſonam paßus iniuriarum agere poteſt.*
2 *Pater pro iniuria illata filio quem in poteſtate habet, iniuriarum agere poteſt.*
3 *Marito pro iniuria illata vxori, iniuriarum actio competit.*
4 *Socero pro iniuria facta nurui.*
5 *Domino pro iniuria illata ſeruo.*

§. Patitur.

Quibus iniuriarum actio competat.

INiuriarum actio datur primo ei, qui iniuriã in
propriam perſonam paſſus eſt.§.patitur, hoc
1 tit.l.1.ff.eod.
2 Secundo patri pro iniuria illata filio, quem in
poteſtate habet.d.§.patitur, poteſt enim pater & filij & ſuo nomine iniuriarum agere.leg.pater.ff. eod.niſi filius volens ludibrio habitus ſit, nam tũc pater nomine ſuo tantum actionem habet, cum volenti iniuria non fiat.l.1.§.vſque adeo, & leg.ſi quis ſeruum.ff.eod. dixi quem in poteſtate habet, quia pro iniuria facta filio emancipato pater agere non poteſt, ut Doct.omnes hic aduerſus gloſſ. tenent.
3 Tertiò competit marito pro Iniuria illata vxori.d.§.patitur, & d.l.1.§. Item aut. ff.eod. non ſic vxori pro iniuria facta marito, defendi enim vxores a uiris, non uiros ab uxoribus æquum eſt.d.§. patitur, & l.2.ff.eod.
4 Quartò competit ſocero pro iniuria illata nurui, ſi filium in poteſtate habeat.d.§.patitur, & d.l.1.§.item autem.

Quinto, competit domino pro iniuria illata
ſeruo, in duobus tamen caſibus tantum, vnus eſt,
quando atrox eſt iniuria, alter, quando in contu-
5 meliam domini facta eſt.§.ſeruis autem, hoc tit.
exceptis ijs dominus non agit, ſed ne delicta impunita maneant, cum ipſe ſeruus de per ſe actionem habere non poſſit, & pro nihilo reputetur; Iudex ex officio ſuo iniuriantem punire debet.l. item apud.§.ſi quis.ff.eod. Et ſi ſeruus duorum cõmunis ſit, vtrique actio competit.§.at ſi quis, hoc titu. quòd ſi vnus vſumfructum, alter proprietatẽ habet, proprietario ſoli competit.d.§.at ſi quis, niſi iniuria in vſufructuarij contumeliam iniuria facta ſit, nam tunc & ipſe actionem habet ſecundũ glo.hic, cui conuenit tex.in l. Item apud.§. vſumfructum, & §.ſi liberum.ff.eod. Pro iniuria autem illata libero homini bona fide poſſeſſo, non poſſeſſori, ſed ipſimet libero homini actio competit; niſi in poſſeſſoris contumeliam facta ſit.§. ſed ſi libero homini, hoc tit. & d.§.ſi liberum. Sic & pro iniuria facta alieno ſeruo bona fide poſſeſſo, domino ſerui, & non poſſeſſori, actio competit, niſi ut ſupra diximus, in poſſidentis contumeliam facta ſit.d.§.ſed ſi libero homini, & d.l.item apud.§. ſi liberum.

S V M M A R I V M.

1 *Olim iniuriarum pœna erat talio.*
2 *Hodie æſtimatur iniuria ſecundum perſonæ qualitatem.*
3 *Seruus actor medij actus, & compeditus quis dicatur.*

§. Pœna.

Quæ ſit pœna iniuriarum.

OLim iniuriarum pœna ex l.12. tab.pro mẽ
bro rupto erat talio, ideſt, ſimilitudo ſup-
1 plicij ſecundum glo. hic: pro membro ve-
ro fracto erat pecuniaria. at hodie qui iniuriam
paſſus eſt, eam æſtimare, poteſt æſtimationeq; facta iudex vel tanti reum condemnare debet, quãti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris prout
ei melius videbitur habita ratione perſonę cui in-
2 iuria facta eſt, gradus, & dignitatis.§. pœna, hoc
tit.& l.ſed ſi vnus.§.ſeruus meus.ff.eod. Huiuſmodique obſeruatio habet locum etiam in ſeruilibus perſonis, vt aliud in ſeruo actore, aliud in medij actus homine, aliud in viliſſimo & compedito ius æſtimationis conſtituatur.d.§. pœna, & leg. item apud §.itaque prætor.ff.eod. Seruus actor dicitur
is cui dominus omnium rerum ſuarum procura-
3 tionem credidit. Medij actus, qui & Mediaſtinus
dicitur, cui quarundam rerum, procuratio credita
eſt. Compeditus, qui vinctus detinetur.l.1.§.pen.
& l.ſed & ſi ſeruo.ff.eod.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Iniuriarum actio regulariter prætoria eſt.*
2 *In tribus caſibus eſt ciuilis.*
3 *Differentia inter prætoriam & ciuilem.*

§. Sed & lex Cornelia.

Quo iure iniuriarum actio inducta ſit.

IVre prætorio iniuriarum actionem inductam
1 eſſe clariſſimi iuris eſt, vnde & prætoriam eſſe conſtat: exceptis tribus caſibus in quibus ciuilis eſt: veluti cum quis pulſatus, verberatus, aut per vim in domum eius introitum eſt, in ijs enim
2 caſibus, quia nõ ipſi Prætores, ſed Cornelius Sylla iniuriarum actionem induxit, non prætoria etiam, ſed ciuilis dicitur. § ſed & lex Cornelia, hoc tit. & l. lex Cornelia. ff. eod. Differentia maxima
3 eſt, quia prætoria ſpacio unius anni tollitur. leg. ſi non conuicij, ubi Cyn. & alij. C. eod. Ciuilis perpetuo durat.

SVMMARIVM.

1 *Atrox iniuria grauius punitur.*
2 *Atrox iniuria quot modis fieri dicatur.*

§. Atrox.

QVia atrox iniuria grauius puniri ſolet, quã
1 leuis, vt habemus ſupra in §. ſeruis, & in §. pœna, & in l. aut facta. ff. de pœn. & quia etiam certis perſonis, nõ datur iniuriarum actio niſi pro atroci iniuria, vt in d. §. ſeruis, & in l. prætor. §. præterea. ff. eod. Ideo declarat Imp. hic, quæ non dicatur atrox iniuria.

Atrox iniuria quot modis fieri dicatur.

ATrox iniuria multis modis fieri dicitur. Primo, ratione facti, ut ſi quis vulneratus, aut fuſtibus cæſus ſit. §. atrox, hoc tit. l. prætor. §. fin. & l. vulneris. ff. eod.

Secundo ratione perſonæ, vt ſi magiſtratui, parenti, vel patrono fiat. d. §. atrox & l. ſed ſi unius.
2 §. quędam. ff. eod. uel à plebeio homini in dignitate conſtituto. l. atrocem. C. eod.

Tertio, ratione loci, ut ſi in conſpectu iudicis, in foro, vel in templo facta ſit, non nunquam & locus vulneris iniuriam atrocem facit, veluti ſi quis in oculo percuſſus ſit. d. §. atrox.

Quarto, ratione temporis, vt ſi fiat tempore conuiuij vel ludorum. l. prætor. §. atrocem. ff. eod. Atrox etiam iniuria dicitur, cum alterius veſtes ſcinduntur, aut lacerantur. leg. ſed quæſtionis. ff. eodem.

SVMMARIVM.

1 *Pro quacunque iniuria & ciuiliter & criminaliter agi poteſt.*
2 *Ciuiliter quando intentari dicatur.*
3 *Criminaliter qualiter intentetur.*

§. In ſumma.

Qualiter agatur in actione iniuriarum.

PRo quacunque iniuria ſiue leui, ſiue atroci, verbali, aut reali, ille qui iniuriam paſſus eſt
1 agere poteſt, uel ciuiliter, uel criminaliter. §. in ſumma, hoc tit. ſed quando ciuiliter fuit actũ, non poteſt criminaliter amplius agi, & ẽ contra, vtraq; enim actio ad uindictam tendit, ideo vna electa, altera tollitur. l. quod Senatuſconſult. in fine. ff. eod. & tradit glo. hic. Ciuiliter tunc inten-
2 tari dicitur, quando actor æſtimat iniuriam, & pœnam ſibi applicari petit. Criminaliter quãdo ſimpliciter reum puniri petit, & hoc caſu pœna eſt arbitraria, poteſtque Iudex reo imponere, vel pœnam corporalem conſideratis circunſtantijs, vel pecuniariam applicandam fiſco ſecundum gloſſ. & Doct. hic.

SVMMARIVM.

1 *Diſſimulatione iniuriarum actio tollitur.*
2 *Morte extinguitur iniuriarum actio.*

§. Fin.

Quot modis iniuriarum actio tollatur.

INiuriarum actio tollitur. Primo, diſſimulatione; veluti cum quis iniuriam ſibi illatam nõ ſtatim ad animum reuocat, ſed eam quoquo-
1 modo vel negligit, vel prorſus vult eſſe ſopitam. §. fin. hoc tit. & l. non ſolum. §. 1. ff. eod.

Secundo, per pactum. l. ſi tibi decem. §. quidam ff. de pact.

Tertio, per tranſactionem. d. l. non ſolum.

Quarto, per iuramentum reo delatum, qui iurat ſe nõ feciſſe animo iniuriandi. Doct. in d. l. non ſolum.

Quarto, tollitur ſatisfactione, qui enim ſatisfactionem accipit, iniuriam remittere cenſetur. l. ſed ſi unus. §. ante iudicem. ff. eod.

2 Quinto, extinguitur morte iniuriati lite nondum conteſtata, morte vero iniuriantis etiã poſt litis conteſtationem. Item apud. §. iniuriarum actio, & l. iniuriarum, la prima. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ obligationes ex quaſi delicto deſcendere dicantur.*
3 *Quot ſint ſpecies quaſi delicti.*
4 *Quæ ſit prima ſpecies quaſi delicti.*

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX quaſi delicto naſcuntur. Titulus. V.

In principium tituli.

1 HActenus dictum eſt de obligationibus, quę ex contractu, uel quaſi, item quæ ex delicto deſcendunt: nunc de his, quæ ex quaſi delicto dicantur.

Quæ dicantur obligationes ex quaſi delicto.

OBligationes ex quaſi delicto dicuntur illę, in quibus non ex dolo, aut culpa propria,
2 ſed ex imperitia, negligentia, vel alieno facto peccare dicimur. §. 1. hoc tit. & l. ſi iudex. ff. de var. & extraordin. cognit.

Quot ſint ſpecies quaſi delicti.

TRes ſunt ſpecies quaſi delicti, quæ ab Imperatore in hoc tit. proponuntur, de quibus
3 omnibus ſigillatim à nobis videndū erit.

Quæ ſit prima ſpecies quaſi delicti.

PRima ſpecies quaſi delicti eſt, quando iudex per imperitiam malè iudicat, tunc enim li-
4 tem facit ſuam, & parti læſæ, inquantum alterius iudicis religioni æquum videbitur, habita erroris & imperitiæ ratione, tenebitur, ut hic in principio tit. & in d. l. ſi iudex. Dixi, imperitia, quia ſi dolo, amore, aut odio, iniuſtam ſententiam ferat, tunc nō ex quaſi, ſed ex vero delicto tenetur, & ſi cauſa fuerit ciuilis, ignominia notatus triplū litis rependere cogitur, ſi criminalis, omnibus bonis confiſcatis in exilium mittitur. l. fin. & Auth. nouo iure. C. de pęn. iudic. qui malè iudicauer. Idē dicendum eſt de arbitro, compromiſſario, & delegato iudice, examinatore teſtium, & notario. l. ſi quis in conſeribendo circa finem. C. de pact. l. fi. & ibi Doct. ff. de var. & extraordin. cognit. l. fi. C. de magiſtrat. conueniend.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit ſecunda ſpecies quaſi delicti.*
2 *Qua pœna teneantur effundentes vel deijcientes.*
3 *Habens aliquid ſuſpenſum in loco ubi iter eſt, ſimiliter tenetur ex quaſi delicto.*

§. Is cum duobus ſequentibus.

Quæ ſit ſecunda ſpecies quaſi delicti.

SEcunda ſpecies quaſi delicti eſt, ſi quid deijciatur vel effundatur ex domo quod tranſeun-
1 tem lædat in perſona rebus, aut veſtib. tunc enim non ille qui deijcit, vel effundit tenetur, ſed inhabitans, & hoc ſiue ſit dominus ædium, ſiue conductor, ſiue etiam gratis habitet, & tenetur, non quidem ex maleficio, quia plerumq; non culpa ipſius contingit, vt quod deijcitur, vel effunditur, tranſeunti noceat, ſed culpa ſerui vel liberi, vt dicit Imper. hic, ſed ex quaſi delicto, quia quodammodo in culpa eſt dominus, & quodammodo deliquiſſe videtur, quòd in ſuo cœnaculò habuerit incautum, & improuidum ſeruum, aut liberum, q deiecerit, vel effuderit quod noceret. §. Itē is, hoc tit. & tot. tit. ff. de his, qui deiecerunt vel effuder. ſequitur ergo, quod ſi culpa inhabitantis aliquid deijciatur, vel effundatur, ipſe inhabitans delinquat, & ex delicto. l. Aquilia tenebitur, ut optimè Borcholten hic tradit.
2 Qua autem pœna effundens, vel deijciens teneatur, Diſtinguendum eſt: nam aut damnum datum eſt in rebus, & tunc tenetur effundens ad duplum damni dati. §. cui ſimilis eſt, hoc tit. Aut datum eſt in perſona, & rurſus diſtinguendū eſt; quia aut liber homo occiſus eſt, & pœna 50. aureorum locum habet, aut ſolum uulneratus eſt, & arbitrio iudicis, inquantum ei æquum uiſum fuerit, condemnabitur reus ad expenſas, factas in curatione, in ſalarijs medicorum, in operis quib. caruit ſtante infirmitate, & quibus in poſterū cariturus eſt, & ad cętera damna. d. §. cui ſimilis, & l. fin. ff. de his qui deiecer. vel effuder. Quinimo & ſi quis habeat aliquid poſitum, vel ſuſpenſum in
3 loco ubi iter fit, & ubi ſi cadere poſſet alicui noceret, ſimiliter ex quaſi delicto tenetur ex ſola retentione appēſi ad pœnam 10. aureorum, etiam ſi nullum damnum datum ſit. d. §. cui ſimilis, & l. ex maleficijs. §. cui ſimilis. ff. de action. & obligat. & hoc propter publicam utilitatem, cum publicè interſit ſine metu & periculo per itinera commeari. l. 1. §. 1. ff. de his qui effuderūt. vel deiecer. & hoc ſiue in villa, ſiue in ciuitate quis ſuſpenſum habeat. l. pen. ff. de his qui deiecer. ſemper enim ea loca, per quæ vulgò iter fieri ſolet ſecuritatem habere debent. d. l. 1. §. 1. Aduertendum tamen eſt, quod licet paterfamiliàs, vt diximus, pro tota familia, filijs, & ſeruis, ac etiam hoſpitib. deijcientibus, aut effundentibus teneatur, hoc tamen verū eſt, in filiofamiliàs, ſi cum patre habitet, ſecus ſi ſeorſum à patre habitationem habeat, nam tunc non tenetur pater, ſed ipſemet filius. §. ſi filiusfamilias, hoc titu. & l. 1. §. ſi filiusfamilias. ff. de his qui deiecer. vel effuder.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit tertia ſpecies quaſi delicti.*
2 *Quæ actio detur ex quaſi delicto.*

§. Item exercitor.

Quæ ſit tertia ſpecies quaſi delicti.

TErtia ſpecies quaſi delicti eſt, quando furtū in naui, caupona, aut ſtabulo factum eſt: tunc enim exercitor nauis ad quem quo-
1 tidianus quæſtus nauis pertinet: Caupo, qui viatores hoſpitio recipit: & ſtabularius, qui permittit iumenta apud ſe ſtabulari, tenentur ex furto facto in ipſa naui, caupona, & ſtabulo per eos, quorum opera, nauem, cauponam, aut ſtabulum exercent, non quidem ex delicto, cum ipſi non fecerint, ſed ex quaſi delicto, aliquantum enim culpæ rei ſunt, quod opera malorum hominum vtātur. §. item exercitor, hoc tit. dixi per eos quorum opera nauem cauponam, aut ſtabulum exercent; quia ſi ipſimet committant non ex quaſi, ſed ex proprio delicto tenentur. d. §. exercitor, & tot. tit. ff. nautę, caupones, & ſtabularij, & ff. furti aduerſus naut. caupon. & ſtabular.

Quæ actio detur ex quaſi delicto.

1 EX quaſi delicto datur actio, quæ appellatur
2 in factum, eo quod facta variant, & prout quodq; factum erit, concipitur, competitq; etiam hæredi, aduerſus tamen hæredem nō datur, cum

tur, cum eius reſpectu pœnalis ſit text. eſt in d.§.
exercitor in fine, & in §. non autem, inſ. de perpe
tuis & temporalib. action.

SVMMARIVM.

1 *Commendatio tituli.*
2 *Continuatio & concordantes tituli.*
3 *Quot modis accipiatur actionis uocabulum.*
4 *Qua de cauſa inſtituta ſint actiones.*
5 *Quid ſit libellus.*
6 *Libellus duplex.*
7 *Differentia inter libellum & petitionem.*
8 *Quæ requirantur in libello.*
9 *In narratione quæ conſideranda ſint.*
10 *Circa cauſam quæ in libello exprimi debet, quid obſeruandum.*
11 *Concluſio in libello neceſſaria eſt, exceptis certis caſibus hic enumeratis.*
12 *Clauſulæ quæ in libellis apponi ſolent.*
13 *Caſus in quibus libellus non eſt neceſſarius.*

DE ACTIONIBVS.

Titulus VI.

In principium tituli.

DOctrinam actionum reliquas ferè omnes
iuris noſtri, & præcipuè Inſtitutionũ ma-
terias, antecellere, communi Doctorum
1 omnium ſententia conſtat. Omnia enim quæ
hactenus dicta ſunt, & in cæteris partibus iuris la-
tiſſimè hinc inde ſparſa, hic compendio quodam
compræhenduntur, & licet plurimi de difficulta-
te huius tituli conquerantur, eam tamen ex com
mentariorum prolixitate, & opinionum uarieta
te potius quàm ex re ipſa procedere, reſecatis do-
ctorum ambagibus, quibus inter ſe certant, & ſi-
ne aliquo fructu diſſentiunt, facilè cognoſcere po
terimus.
Continuatur tit. noſter cum ſuperioribus hoc
pacto. Cum omne ius quo utimur, vel ad perſo-
nas, vel ad res, vel ad actiones pertineat, §. fin. ſu-
2 pra de iur. natural. gent. & ciuil. & de perſonis in
primo libro actum ſit. de rebus reſpectu dominij
in ſecundo, de rebus reſpectu obligationis in ter
tio, & vſque ad hunc titulum: Sequitur nunc, ut
de Actionibus tanquã obligationũ effectibus vi-
deamus. Verboq; ſupereſt vſus eſt Imperator
hic, ut totius operis implementum denotet: &
quamuis hæc continuatio non ſit ſecundum re-
gulam. l. 2. ff. de ſtat. homin. tamen bona eſt, quia
etiam ad remota fieri poteſt, quoties materiæ in-
termediæ non ſunt difformes, vt per Iaſ. hic nu.
8. per text. in l. 1. in principio. ff. ſi tabulæ teſtam.
nullæ extab. cum hoc tit. concordant ferè omnes
Pandectarum Tituli, ſpecialiter tamen concor-
dat tit. ff. de action. & obligat.

Quot modis accipiatur vocabulum actionis.

QVatuor modis accipitur. Primo, pro actu
quodam, ut dici ſolet, de actionibus hu-
manis, & ita ſumitur in iuribus per gloſſ.
hic allegatis.
3 Secundo, pro accuſatione criminali, vt in l. vni
ca. C. quando ciuilis actio criminali præiudic.
Tertio, pro adminiſtratione, ut in §. iuſiuran-
dum Auth. Vt iudices ſine quoquo ſuffrag. fiant,
Quarto & vltimo, pro iure agendi & perſequẽ
di, quod ſibi debetur, & ita accipitur hic in titulo
noſtro,

Qua de cauſa inſtitutæ ſint actiones.

TRibus ex cauſis actiones inſtitui ſolent. Pri-
mo, ut actor ius ſuum declarare poſſit.
Secundo, ut reus ex libello inſtructus de-
4 liberare poſſit, an cedere, vel contendere velit,
iuxta tex. in l. 1. ff. de eden.
Tertio, vt iudex ſecundum libelli formam ſen-
tentiam ferat. l. Vſſum, & ibi Iaſ. ff. ſi cert. peta.
nam vltra id quod petitur pronunciare non po-
teſt. l. fin. & ibi Bal. C. de fideicommiſſar. libertat.
& quia in formatione libelli, tota vis actionis con
ſiſtit; Ideo aliqua de eius cõceptione videbimus,
antequam ulterius progrediamur.

Quid ſit libellus.

LIbellus eſt breuis ſcriptura claram petitionẽ
actoris continens, contra aduerſarium in-
5 ferens & concludens. leg. ampliorem. §. 1.
C. de appellat. §. ſancimus, Auth. de exhiben. reis
& ibi glo. in verbo libellum.

Quot ſint ſpecies libelli.

LIbellus duplex eſt. Accuſatorius, & Ciuilis.
6 Accuſatorius dicitur inſcriptio. l. qui crimẽ.
C. qui accuſar. non poſſunt. ſeu libellus
querimonialis appellatur, gloſſ. in cap. 1. de libell.
oblat. l. libellorum. ff. de accuſat. Ciuilis dicitur,
conuentionalis. d. §. ſancimus, & quandoque di-
citur petitio, ut in c. 1. vt lite non conteſtata. Verũ
differentia eſt inter libellum & petitionem de iu-
re ciuili.
Primò, quia libellus datur in ſcriptis: petitio
ſit ſine ſcriptis & oretenus licèt poſtea redigatur
in ſcriptis, Iaſ. hic in §. tripli num. 33.
Secundò, libellus debet continere intentionẽ
7 actoris ſolemniter, & ſecundum iuris formam:
At petitio ſufficit, quod ſit talis qualis, continens
intentionem agentis, vt idem Iaſ. tradit in l. non
ſolum. §. morte nu. 46. ff. de noui oper. nunciat. &
pract. Papienſ. in forma actionis realis.

Quæ requirantur in libello.

TRia neceſſaria ſunt in omni libello, ſcilicet
Facti narratio, Cauſa, ſeu medium con-
cludendi, & concluſio Bart. in l. ſi prius.
8 ff. de noui oper. nunciat. & ſic libellus nil aliud eſt
quam ſyllogiſmus iuriſtarum, ſicut enim ſyllogiſ-
mus Logicorum conſiſtit ex maiore minore, &
conſequentia. Ita apud Legiſtas libellus ex tribus
conſtare debet, ex narratione facti, quæ habetur
pro maiore, ex cauſa ſiue medio cõcludendi, quæ
eſt loco minoris, & ex concluſione, quæ neceſſa-
rio ſequitur ex medio concludendi. Circa nar-
rationem

rationem tria ſunt ſpectanda. Primo, quod ſit
breuis & dilucida.

9 Secundò, quod in ea proponantur vtilia, & ne
ceſſaria.

Tertio, ut narratio ipſa ſit generalis ita tamen
vt ex ea eliciatur cauſa petendi, ſeu medium con
cludendi, & hoc quia propter generalitatem plu-
res vias actor ad probandam ſuam intentionem
habere poteſt. Circa cauſam quæ in libello expri-
mi debet, animaduertendum eſt, quòd in quali-
bet actione duplex eſt cauſa petendi, proxima; &
remota. In actione perſonali cauſa proxima eſt
obligatio. l. licet. §. ea obligatio. ff. de procurat. cau
ſa verò remota eſt contractus. l. conſenſu. l. actio-
num genera. §. actionum. ff. de action. & obligat.
In hac perſonali actione cauſa remota ſemper ex
primi debet, hoc pacto, Peto decem à te, ex mu-
tuo, vel depoſito, ex hac enim reſultat cauſa pro-
xima, obligatio, ſcilicet, ſed ſola expreſſio cauſæ
proximæ non ſufficit, veluti: peto decem ad quæ
es mihi obligatus. & ratio eſt, quia hoc modo eſ-
ſet libellus incertus, nec reus poſſet deliberare, an
uelit cedere, vel contendere, glo. in l. 1. ff. de eden.
In actione verò reali, cauſa proxima eſt dominiũ
l. in rem. ff. de rei vindicat. cauſa remota eſt tit. ex
quo dominium quæſitum eſt, & in hac actione
reali ſufficit exprimere cauſam proximam, velu-
ti peto talem rem, quæ mea eſt iure dominij; vel
quaſi, & ratio eſt, quia reus ex tali libello certus
redditur, an velit cedere vel contendere, cum plu
res non poſſint eiuſdem rei dominium inſolidum
habere. l. ſi ut certo. §. ſi duobus vehiculum. ff. cõ-
10 modat. ſicut nec dominium poteſt contingere a-
licui ex pluribus cauſis. l. 3. §. ex plurimis. ff. de ac-
quir. poſſeſſ. nec eſt opus, vt adijciatur ex qua cau-
ſa ſim dominus, quia hoc ex probationibus dein-
de apparebit. Obſeruandum tamen eſt, quòd quã
uis non ſit neceſſe actori allegare cauſam remo-
tam, puta legati, donationis, & ſimilium, tamen
vtilius erit ei etiam cauſam remotam adijcere, q̃a
ſi ſuccumbat ex una cauſa, puta legati, poterit eã-
dem rem petere ex alia cauſa puta donationis.
nec obſtabit ei exceptio rei iudicatæ, ſi ſaltem iſtã
ſecundã cauſam ignorans omiſerit, ſecus ſi ſciens
& animò fatigandi hoc fecerit, nam tunc amplius
non auditur pulcher tex. in l. de rebus. ff. de recep.
arbitr. vbi talis malitia punitur, notant Doct. in l.
ſi mater. §. 1. & 2. ff. de except. rei iudic. ſed ſi tan-
tum cauſam proximam expreſſit, ſcilicet, domi-
nium, tunc licet in proceſſu unam tantum proſe
quatur, puta legati, tamen ſi ſuccumbat, obſtabit
ei exceptio rei iudicatæ, quia omne ius ſuum in iu
dicium deduxiſſe videtur, cum res niſi ſemel no-
ſtra eſſe non poſſit, elegans tex. in l. ſi mater. §. ean
dem, & in l. & an eadem. §. actiones. ff. de except.
rei iudic. Quo ad concluſionem etiam ſciendum
eſt, quòd in omni libello ea neceſſaria eſt, quia iu-
dex non impertitur officium ſuum niſi petenti. l.
4. §. hoc autem. ff. de damno infect. Ideo dixit In-
nocen. in cap. ſuper literis de reſcript. quod non
attenditur id quod narratur, ſed quod concludi-
tur, & dicit Bald. in l. nec quicquam. §. vbi decre-
tum. ff. de offic. Proconſul. & legat. quod conclu-
ſio reſtringit narrata in libello ad ea quæ petun-
tur in concluſione: qua de re extat pulcherrima
deciſio apud Thom. Minad. Prima in ordine.

Adde Abbat. in cap. ex parte extrà de for. compe.
qui dicit quòd narratio petitorij non eſt attenden
da ſi concludatur in poſſeſſorio tantum. Verum
bene eſt, quod multi ſunt caſus, in quibus quam-
uis omittatur concluſio, libellus ſuſtinetur.

Primus eſt in cauſis criminalibus in quibus li-
cet apponatur concluſio quæ non conueniat a-
ctioni, libellus nihilominus ſuſtinetur Bar. in cap.
11 examinata de iudic. Ratio eſt, quia cauſæ crimi-
nales intentantur ad publicam vindictam, & of-
ficium iudicis eſt curare, vt prouincia ſit quieta. l.
congruit. ff. de offic. præſid.

Secundus eſt, in poſſeſſorio recuperandæ, &
hoc in odium violenti inuaſoris glo. in cap. quia,
1. q. 4.

Tertius eſt, in cauſis matrimonialibus & ſpiri-
tualibus ea ratione, quia in eis officium iudicis e-
xuberat Hoſtienſ. in cap. 1. extra de. litis conteſt.

Quartus eſt in omnibus cauſis in quibus iu-
dex procedit ex officio ſuo nobili Iaſ. & alij recen
tiores in l. 1. ff. de edend. Quæ autem ſint illæ cau-
ſæ in quibus iudex accommodat officium ſuum
etiam non imploratum, habemus apud Bat. an-
rigam noſtrum in leg. 4. §. hoc autem. ff. de damn.
infect.

Quintus caſus eſt, in cauſis quæ coram ſumm.
Pont. vel Principe tractantur, Indoc. quem ſe-
quuntur omnes atteſtantes de ſtyllo curiæ in c.
1. de litis conteſtat.

Sextus eſt, quando vltra narrationem eſſet ali-
quod verbum quod ſaperet concluſionem, ut ſi
dicatur, Ego conqueror de Titio cui mutuaui de
cem & non reſtituit Iaſ. in §. omnium infra hoc
tit. num. 135. alios caſus videre apud Felin. in cap.
1. de lit. conteſtat. Vnum omittere non poſſum,
quando in libello appoſita eſt clauſula iſta, ſuper
quibus omnibus peto mihi ius & iuſtitiam admi-
niſtrari omni meliori modo. Hæc enim clauſula
eſt tantæ efficaciæ, ut eius virtute, omnis actio,
omneq; remedium competens reſultans ex nar-
ratis cenſeatur in iudicio deductum Ange. & Iaſ.
in d. § omnium num. 149. Felin. in cap. cum ſuper
de offic. delegat. qui ſex effectus illius clauſulæ re-
fert. Quinimo uirtute d. clauſulæ poterit iudex
pronunciare etiam ſuper non expreſsè petitis, vt
in camera Imperiali iudicatum fuiſſe refert Gail
lib. 1. pract. obſeruat. cap. 61. num. 12. Aduerten-
dum tamen eſt, quod d. clauſula tunc demum hũc
effectum producit cum id ad commodum acto-
ris cedit, ſecus ſi in eius detrimentum redundet,
nam tunc potius ſtandum eſt concluſioni, quàm
quod libellus extendatur præter intentionem a-
ctoris Hartmanus Piſtorius quæſtion. lib. 1. c. 45.
num. 26. Adſunt aliæ clauſulæ, quæ in calce libel-
li apponi ſolent, & multum vtiles ſunt: veluti illa,
Non ſe aſtringens ad probandum non neceſſa-
ria, ſed ea tantum quæ ſufficiunt ad victoriã cau-
ſæ obtinendam: quæ operatur, ut actor non te-
neatur probare qualitatem in libello deductam,
12 aliàs ſine huiuſmodi clauſula, non probãdo qua-
litatem in libello deductam, dato quod probaret
factum principale, ſuccumberet, Barto. in l. diuus.
ff. de re iudicat. nec non illa. Et proteſtatur de
expenſis, & c. per quam cenſetur interpellatus iu-
dex, vt condemnet victum victori ad expenſas, ad
quas non tenetur condemnare, ſi non petantur,

ſicet

licet poſſet, ſi vellet, ſed propter dictam clauſulā tenetur omnino declarare ſuper expenſis Batto. in l properandum.§.ſin autem. C.de iudic. debet etiam continere libellus nomen iudicis corā quo porrigitur, non tamen eſt neceſſe exprimere nomen proprium, ſed ſufficit eum nominare per nomen ſui officij, Maran.in ſua pract. par.6.memb. 3.iudic. Illud omittendum non eſt, quod licet de iure ſemper debeat offerri libellus, & iudici in iudicio porrigi, attamen multæ etiam cauſæ ſunt, in quibus non eſt neceſſarius.

Et primo, quatuor enumerantur in clem. diſpendioſam de iudic. ſcilicet, cauſæ beneficiales,
13 matrimoniales, decimarum, & vſurarum.

Secundo, cauſæ minorum maximè viliū perſonarum ſine libello expediuntur §.ſit ubi, Auth. de manda. Princip. plures alios caſus uidere apud Socin.ſenior.regul.289. Illud obſeruantes, quod in omnibus caſibus in quibus libellus non eſt neceſſarius, licet offerre petitionem viua voce, & eam facere in ſcriptis redigere per Notarium, vt re poſtea exigente eiuſdem copia haberi poſſit clem.ſæpe de verb.ſignificat.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quæ ſint actiones merè reales.*
4 *Quæ merè perſonales.*
5 *Differentia inter reales & perſonales actiones.*
6 *Secunda actionum diuiſio eſt, quod aliæ ſunt mixtæ, & aliæ in rem ſcriptæ.*
7 *Actio in rem ſcripta in quo differat à mere reali, & à mere perſonali.*
8 *Quæ differentia ſit inter actiones mixtas, & in rem ſcriptas.*
9 *Actiones aliæ ciuiles, & aliæ Prætoriæ ſunt.*
10 *Aliæ perſecutoriæ rei, aliæ pœnales, & aliæ mixtæ.*
11 *Aliæ in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, & aliæ in quadruplum.*
12 *Quæ ſint actiones bonæ fidei, & quæ ſtricti iuris.*
13 *Quædam actiones in ſolidum, et quædam in id tantum quod quis facere poteſt, dantur.*
14 *Quæ actiones directæ, & quæ vtiles dicantur.*
15 *Alia diuiſio inter directas & utiles, quę omnino diuerſa eſt à ſuperiori.*
16 *Diuiſio actionum in vniuerſales, generales, et ſingulares.*
17 *Actiones reales perſonalibus digniores ſunt.*
18 *Quid ſit rei vindicatio.*
19 *Quæ requirantur ad hoc, ut locum habeat.*
20 *Cui detur.*
21 *Contra quem detur.*
22 *Ad quid detur.*

§. Primo, & §. omnium.

Quid ſit actio.

ACtio eſt ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur.§.1.hoc titu. Ius hoc in loco
1 accipitur pro facultate agendi ſicut in l. prima.ff.de vſufruct.pro facultate fruendi, & in l.1.ff.de ſeruit.ruſtic.prædior.pro facultate eundi & ambulandi, & ſic dicitur res incorporalis, licet eius exercitium in facto conſiſtat. Dicitur, perſequendi, vt excludatur exceptio, quæ non eſt ius perſequendi, ſed repellendi & excludendi intentionem agentis.l.1.ff.de except.dicitur in iudicio, quia quod extra iudicium fit, actionis nomen nō meretur.l.extat.ff.de eo, quod met.cauſ.

Quot ſint actionum ſpecies.

MVltæ & variç ſunt actionum ſpecies, quæ hic ab Imper. noſtro, per totum hunc
2 titulum recenſentur, & à Doct. multis in locis collectę referuntur: quas omnes etiam nos breuiter hic enarrabimus.

Quæ ſit prima actionum diuiſio.

PRima & principalis actionum diuiſio eſt, q, aliç merè reales, & aliç merè perſonales ſunt: quę diuiſio à cauſa materiali deſumpta eſt: omnium enim actionum materia hęc eſt, vt aut in perſonam dirigantur, aut in rem.§. omnium, hoc tit. & l.actionum genera.ff. eod.

Quæ dicantur actiones merè reales.

ACtiones merè reales ſunt, quæ ad rem vindicandam contra quemcunque poſſeſſorem competunt, qui rem poſſidet, vel de
3 tinet.d.l.obligationum genera, & l.officium.ff.de rei vindicat. Competuntque, vel ratione directi dominij, quando actor eſt directus dominus.l. in rem.ff.de rei vindicat. vel ratione utilis, ſi ſit vaſallus aut emphyteuta: quo caſu utilis rei vindicatio datur.l.1.& ibi glo.ff.ſi ager vectigal. pet. vel ratione quaſi dominij de quo in §.ſed iſtç, hoc tit, vel ratione ſeruitutis de qua in §.ęquę, eod. titul. vel occaſione pignoris, aut hypothecę de quibus in §.item ſeruiana, hoc eod. tit.

Quæ dicantur actiones merè perſonales.

MErè perſonales actiones ſunt, in quibus agimus contra eum, qui ex contractu, vel quaſi, ex delicto, vel quaſi, nobis obligatus eſt ad aliquid dandum vel faciendum, & ſemper aduerſus eundem locū habent.d.l. actionum genera.ff.eod. Dictęque ſunt perſonales, à
4 perſonis litigantium quibus cohęrent.

Et primo, ex parte actoris adeò eius oſſibus infixę ſunt pręſertim directę, ut ab eo euelli non poſſint, gloſſ. in lege tertia.ff. pro ſocio. Ideo quamuis actor ius ſuum alteri cedere poſſit, tamen vtiles actiones tantum transferuntur, non directę, quę ab ipſo ſeparari non poſſunt gloſſ. in dicta lege tertia. Idem & de hęrede dicendum eſt, vt ſcilicet, tantum vtilis actio ei competat.

Secundo, ex parte rei etiam nunquam egrediuntur eius perſonam, pręſertim ſi ex delicto, vel quaſi proueniant ut notat Iaſon hic col. 2.

Quæ differentia ſit inter reales & perſonales actiones.

MVltis modis reales, & perſonales actiones inter ſe differunt.

Et pri-

Et primo origine. Perſonales enim ex contractu, vel quaſi, uc ex delicto vel quaſi deſcendunt. Reales ex iure quod quis in rem per alios poſſeſſam habet.

Secundo differunt in modo procedendi, ali-
5 ter enim proceditur in actionibus realibus, in
quibus cauſa proxima, Dominium ſcilicet, vel
ius in re exprimi debet: aliter in perſonalibus,
ubi non cauſa proxima, ut obligatio, ſed remo-
ta, hoc eſt, contractus vel quaſi, item delictum,
uel quaſi exprimi debet, ut ſupra diximus.

Tertio differunt natura, quia perſonales actiones non egrediuntur perſonam obligatam, ſed reales dantur contra quemcunque poſſeſſorem, d.l. actionum genera, ff. eod. & d.l. officium, ff. de rei uendicat.

Quarto differunt effectu, quia in perſonali declaratur rem actori debitam. In reali rem actoris eſſe Bart. in l. ex diuerſo, §. vbi autem, ff. de rei vindicat. De iis realibus actionibus habemus ab hoc, § omnium vſque ad §. ſed iſtę.

Quæ ſit Secunda actionum diuiſio.

DEcimo aliæ actiones ſunt mixtæ quæ mixtam naturam habent inter reales & perſonales, & in quibus agimus ad id quod & noſtrum eſt, & nobis debetur, huiuſmodi ſunt actio familiæ ereiſcundæ, communi diuidundo, & finium regundorum de quibus in §. quædam hoc tit. Quare autem dicantur mixtæ multæ rationes aſſignantur per Doctor. quarum prima eſt Alberici in rubrica, ff. ſi cer. pet. qui dicit, quòd ideo dicuntur mixtæ quia in re communi, quilibet partem habet in qualibet minima parte. l. 2. C. Quando & quibus quarta pars li. 10. vnde pro parte quæ eſt ſua, actio eſt realis, pro parte quæ eſt, cohęredis eſt perſonalis. Alia eſt ratio Iaſonis hic in §. quædam, ſcilicet, quod ſit realis quatenus peto rem mihi aſſignari, quod ſit perſonalis quatenus peto fructus & impenſas per tex. in l. Item labeo, §. fin. ff. famil. herciſcund. vbi familiæ herciſcundæ iudicium conſtat ex duobus, ex rebus ſcilicet, & præſtationibus quæ ſunt perſonales actiones. Aliæ ſunt perſonales in rem ſcriptę,
quę origine quidem perſonales ſunt eo quod ex
contractu vel quaſi, ex maleficio vel quaſi ſicut
cęterę perſonales oriuntur, tamen quia poſſeſſo-
rem rei ſemper concomitantur ſicut reales, i-
6 deo in rem ſcriptę dicuntur. Doctor. plura exem
pla afferunt.

Primum ī interdictis per tex. in l. 1. §. fi. ff. de interdict. vbi interdicta omnia licet in rem uideantur concepta, vi tamen ipſa, perſonalia ſunt.

Secundum exemplum adducunt, in actione quod Metus cauſa, quę perſonalis eſt vt in §. prętereа hoc titu. Et tamen datur aduerſus omnes poſſidentes, l. metum 9. §. vlt. ff. de eo quod Met. cauſ. vbi actio quod Metus cauſa in rem ſcripta eſt, nec perſonam tantum vim facientis coercet, ſed aduerſus omnes reſtitutio datur. Idem habetur in l. item ſi 14. §. 1. & §. in hac eod. titu. vbi in hac actione Vulp. ait, non quęritur, vtrum is qui conuenitur, an alius metum fecerit, ſufficit enim dicere metum ſibi fuiſſe illatum: diuerſum eſt in actione de dolo, in qua deſignari oportet perſona cuius dolo factum ſit, leg. ſed & dolo, §. vlt. ff. de dol. l. apud Celſum, §. vlt. ff. de dol. mal. except. Ratio differentię eſt, quia dolus infamat, non ſic actio quod metus cauſa, l. ſ. §. ait Prętor ff. de dolo, verum exceptio doli in rem ſcripta eſt l. 2. §. planè, ff. de dol. mal. except. Ratio eſt, quia quando excipitur, non quæritur principaliter de auctore doli, ſed ſolum, an in ea re, dolo malo aliquid factum ſit.

Tertium addunt exemplum, in actione ad exhibendum, quę eſt perſonalis, l. 3. §. eſt autem, ff. ad exhib. & datur contra quemlibet poſſidentem, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter poſſideat, dict. l. 3. §. vlt.

Actio perſonalis in rem ſcripta in quo differat à mere reali.

DIffert Primo in hoc, quod realis nullã prę ſupponit obligationem. Perſonalis in rẽ ſcripta prę ſupponit obligationẽ, cum oriatur ex contractu uel quaſi, ex maleficio vel quaſi.

Secundo differt, quia realis datur contra Reũ poſſidentem non quia ſit obligatus, ſed quia poſſidet, l. officium, ff. de rei uindicar. l. actionum genera, ff. de actio. & obligat. Perſonalis autem in rem ſcripta datur non quia reus poſſideat, ſed quia eſt obligatus ex ſua poſſeſſione, l. de eo, §. fi. ff. ad exhibend. ubi hęres tenetur ex ſua, non ex defuncti poſſeſſione.

Actio in rem ſcripta in quo differat à mere perſonali.

7 DIffert etiam à mere perſonali.
Primo in hoc quia perſonalis ſequitur
vniuerſalem ſucceſſorem, l. pro hęreditariis. C. de hęredit. actio. & non ſequitur ſingularem ſucceſſorem, l. 1. §. ſi hęres, ff. ad S.C. Trebel. l. fin. §. fin. ff. de contrahend. emptio. At perſonalis in rem ſcripta, licet prę ſupponat obligationẽ, tamen in effectu ſequitur ſucceſſorem etiam ſingularem Barto. in l. ſi tertius, §. ſi quis, ff. de aqua pluu. arcend.

Secundo Perſonalis tranſiens contra ſingularem ſucceſſorem eſt eadem numero. At perſonalis in rem ſcripta, tranſiens cõtra ſingularem ſucceſſorem non eſt eadem numero, ſed genere tantum Bart. in d. l. ſi tertius, §. ſi quis. Nunc quę differentię ſint, etiam inter mixtas & perſonales in rem ſcriptas videamus.

Quæ differentia ſit inter actiones mixtas & in rem ſcriptas.

PRima differentia eſt. Actiones mixtę origine ſunt perſonales, tamẽ ex propria ſua natura habent effectum realium, at perſonales in rem ſcriptę quamuis origine ſint perſonales, tamen habent effectum realium non ex propria natura ſed ex ęquitate, & legis poteſtate.

Secunda, mixtę oriuntur vno modo, ideſt, ex quaſi

quaſi contractu.§. inter aliquos ſupra de obligat. quæ ex quaſi contract. At perſonales in rem ſcriptæ oriuntur aliquando ex quaſi contractu, ali-
8 quando ex maleficio, vel quaſi.

Tertia, mixtæ competunt ratione dominij.l. ſed etſi loci.§.finium.ff.finium regund. At perſonales in rem ſcriptæ competunt etiam ratione cuiuſcunq; intereſſe.l.3.§.fi.ff. ad exhib.

Quarta, perſonales in rẽ ſcriptæ diriguntur cõtra quẽcunq; poſſeſſorẽ; At mixtæ nõ diriguntur cõtra quẽcunque poſſeſſorem, ſed contra cohæredes tantum.leg.1.ff.famil.erciſcund. Verum quia obſtat tex.in l.2.C.commun. diuid. ubi habetur, quod ſi frater pignori dederit rem communem, Præſes cognoſcet de diuiſione inter fratrem, & creditorem, ex quo patet, quod mixta dirigitur etiam contra tertium poſſeſſorem. Ideo reſpondeo, quod mixtæ poſſunt egredi perſonam primi, & tranſire in alium, dummodo ſecundus habeat titulum quem habebat primus, id eſt, ſit dominus rei communis, nam tunc eadem eſt ratio, quæ in primo, & ſatis eſt, quod non tranſit contra nudũ poſſeſſorem.

Quæ ſit tertia actionum diuiſio.

TErtia actionum diuiſio eſt, quod aliæ ſunt ciuiles, aliæ Prætoriæ, & hæc diuiſio à cauſa efficiente ducta eſt. Ciuiles dicuntur,
9 quæ vel ex l.12.tab. vel plebiſcitis, vel reſponſis prudentum, vel conſtitutionibus Principum producuntur. Prætoriæ verò ſunt, quæ in defectum ciuilium actionum, aut à Prætore, aut ab Aedilib. curulibus introductæ fuerunt de quib. habemus a d.§.ſed iſtæ vſque ad §.ſequens, & quandoque ẽt actio, quæ de ſui natura ciuilis eſt, propterea quod aliqua addũtur à Prætore, prætoria dici poteſt, vt actio commodati, Petitio hæreditatis, & ſimiles, de quibus Ang.in d.§.ſed iſtæ.

Quæ ſit quarta actionum diuiſio.

QVarta actionum diuiſio eſt, quod aliæ actiones ſunt perſecutoriæ rei, aliç pœnales, & aliæ mixtæ: eſtque hæc diuiſio à cauſa fi-
10 nali petita: hic enim eſt finis omnium actionum, vt per eas perſequamur, vel rem noſtram, vt in rei vindicatione, vel nobis debitam, vt in omnib. actionibus, quæ ex contractu deſcendunt, vel pœnam, ut in actionibus ex maleficio deſcendentibus, quæ tantum pœnæ perſequendæ cauſa comparatç ſunt: veluti, actio furti, in qua ſiue manifeſti, quadrupli, ſiue non manifeſti, dupli, de ſola pœna agitur; actio de albo corrupto, de in ius vocando, & ſimiles in quibus pœnam tantum perſequimur: vel rem & pœnam ſimul, vt in actione vi bonorum raptorum, legis Aquiliç, & damni iniuria dati, de quib. omnibus habemus à d.§.ſequens vſque ad §.omnes.

Quæ ſit quinta actionum diuiſio.

QVinta, aliç ſunt actiones quç in ſimplum, aliç quç in duplum, aliç quç in triplum, & aliç quç in quadruplum dantur; & hçc diuiſio ad formalem cauſam ſpectat. In ſimplum agitur, quando actio deſcendit ex aliquo contractu bonç fidei, ſuntq; huiuſmodi actiones in ſim-
11 plum eçdem cum actionibus rei perſecutorijs. In duplum agitur ex furto non manifeſto, ex l.Aquilia, ex depoſito in certis caſibus, ex ſeruo corrupto, & ex legato venerabilibus locis facto. In triplum agitur, cum actores maiorem vera çſtimatione quantitatem in libello exprimunt, ut ex hac cauſa litium executores ampliorem ſummã ſportularum nomine exigant. In quadruplum agitur ex furto manifeſto, actione quod metus cauſa, actione in factum, ex edicto de calumniatoribus, & contra executores litium plus debito exigentes, ſuntque tales actiones in duplum, triplũ, & quadruplum, partim pœnales, & partim mixtç, de hisque habemus a dicto.§. omnes, vſque ad §.actionum.

Quæ ſit ſexta actionum diuiſio.

SExta actionum diuiſio eſt, quòd aliç actiones ſunt bonç fidei, & aliç ſtricti iuris, quç diuiſio ab intrinſeca qualitate, & ſubſtãtiali cauſa deducta eſt. Bonç fidei actiones ſunt in quibus magis inſpicitur bona fides, & in quibus non ſolum ueniunt eç res, quç in petitione, uel conuentione ſunt, & de quibus actum eſt, ſed omnes perſonales prçſtationes. Item acceſſiones, atq; adeo omne quod alterum alteri ex çquo & bono prçſtare conuenit: tales ſunt ex empto, vendito, locato, conducto, & ſimiles: ſtricti vero iuris ſunt, quç non ita exuberant in bona fide, & in quibus ni-
12 hil magis peti poteſt aut debetur, quàm de quo expreſſè partes inter ſe conuenerunt, ut ſit in mutuo & ſimilibus, & de ijs habemus a d.§.actionũ, vſque ad §.prçterea, ad hanc quoque diuiſionem referri poſſunt arbitrariç actiones propter cognationem quam cum actionibus ſtricti iuris habẽt. Sunt enim arbitrariç, in quibus mercenarium iudicis officium exercetur propter aliquod accidens prçter naturam actionis propoſitç, ut condemnatio fiat vltra id, in quod obligatio prius contracta erat, idque multis modis contingere poteſt: veluti, ratione loci; propter iuramentum in litem; propter iudicis interrogationem, vt in noxalib. actionibus, & reſpectu pœnç, ut in actione quod metus cauſa, de quibus Iaſ.in d.§.prçterea. Bonç fidei igitur actiones arbitrariç non ſunt. Quia licet cõdemnatio fiat vltra id, ad quod prius obligatio cõtracta fuit: hoc tamen non eſt prçter naturam, ſed ſecundum naturam, quç in eis eſt, ut in eis veniat, quicquid çquum eſt venire.l.in bonç fidei.ff. de eo quod certo loco. At actiones ſtricti iuris regulariter abhorrent, ut in plus fiat condemnatio, quã partes expreſſerunt. Ideo ſi propter aliquod accidens iudex incipiat habere arbitrium cõdemnandi, prçter naturam actionis arbitratiç dicuntur: veluti, ſi iudex prçcipiat rem reſtitui, & reus ſit contumax in reſtituendo: Iudex propter hoc accidens habet arbitrium, ut deferat iuramentum in litem de affectione, & iuxta illud condemnet Iaſ.in l.in actionibus.ff.de in litem iurando.

Quæ ſit ſeptima actionum diuiſio.

SEptima, quçdam actiones ſunt, quç in ſolidũ, & quçdam quç in id tantum, quod quis facere poteſt, dantur, quç diuiſio effectum perſecutionis

13 cutionis reſpicit, duratque hęc pars a d. §. ſunt pręterea vſq; in finem tituli. Verum quia Doctor. in d. §. ſunt pręterea plures alias actionum ſpecies referunt, ideo de ijs etiam nos videbimus.

Quæ ſit octaua actionum diuiſio.

OCtaua, alię actiones ſunt directę, & alię utiles. Directę ſunt quas non ſolum mens & uoluntas, ſed etiam verba legis pręſtant. Vtiles ſunt quę non ex verbis, ſed ex mente legis in alio caſu ſimili ad exemplum earum dantur; ideo, quando iuris ſubtilitate nulla actio prodita eſt, vtilis actio conſtituitur ęquitate ſuadente tex. eſt in leg. 2. §. quanquam. ff. de aqua pluuia arcend. Idem tamen conſequimur per utilem quod per directam, vt in l. actio. ff. de negoc.
14 geſt. vbi actio negociorum geſtorum datur illi, cuius intereſt, nec refert an directa, an vtili agat, vel conueniatur, quia in iudicijs ciuilibus hæc ſubtilitas eſt ſuperuacua, cum maximè vtraque actio ſit eiuſdem poteſtatis, & vtraque eundem effectũ habeat: Exemplum. Si quadrupes pauperiem fecerit, is qui patitur pauperiem, habet aduerſus dominum quadrupedis directam actionem in factum de pauperie, ſic à lege 12. tab. nuncupatã. Modo ſi non quadrupes, ſed bipes, hoc idem fecerit, certè cum lex 12. tab. quadrupedis tãtum mentionem faciat, directa actio dari non poteſt; verum quia ęquum eſt actionem dari, & mens legis etiam eſſe videtur ut detur; Ideo ex mente legis vtilis, hoc caſu actio datur, per quam idem conſequimur, quod per directam: & ſic licet nomine differant, effectu tamen idem ſunt.

Quæ ſit nona actionum diuiſio.

NOna, alia actiones dicuntur directę & alię contrarię. Directę hoc in loco ſunt actiones quę oriuntur ex contractibus in quib. nomina contrahentium ſunt diſtincta, vt in tute
15 la, mandato, commodato, depoſito, & ſimilibus. Inuenta enim fuit primum actio pupillo in tutorem, mandatori in mandatarium, commodanti in commodatarium, deponenti in depoſitarium, & ſic de reliquis: quę quidem actiones, quoniam aduerſus illos inſtituuntur quorum fidem in curanda re noſtra ſequimur, directę nominantur. Verum vſu poſtea rerum ita poſtulante, viciſſim quoque dandas eſſe actiones tutori in pupillum, mandatario in mandantem, commodatario in commodantem, & depoſitario in deponentem viſum fuit: quæ quoniam ad contrariam partem accommodantur, illiſque competunt qui alienas res curant, contra eos qui ipſorum beneficia nõ agnoſcunt, & eorum nomine expenſas illis reddere nolunt; Contrarię vocantur; & ſic de reliquis gl. in l. conſenſu. ff. de action. & obligat. Bar. & Doct. in l. curatores. ff. de negoc. geſt.

Quæ ſit decima actionum diuiſio.

DEcima actionum diuiſio eſt, quod alię vniuerſales ſunt, alię generales, & aliæ ſingulares. Vniuerſales ſunt, veluti petitio hę
16 reditatis cuius nomine continetur vniuerſum ius quod defunctus habuit. l. hęreditas. ff. de regul. iur. Item actio familię erciſcundę, in qua agitur ad totam hęreditatem defuncti diuidendã. §. quædam, hoc tit. Item actio dotis: nam ſimiliter dos continet ius vniuerſale Bart. in rub. ff. ſolut. matrim. Item actio de peculio & ſimiles. Generales ſunt, in quibus agimus actione generali, vt eſt actio tutelę, actio pro ſocio, & ſimiles: & ideo dicuntur generales, non quod vniuerſum ius contineant, vt vniuerſale: ſed quod ſub vna actione comprehendant plura capitula, puta adminiſtrationem vini, olei, frumenti, & aliorum negociorum. Atque ita actiones vniuerſales continent vnum corpus vniuerſum, quod plura iura ſub ſe habet. Generales verò continent plura capitula ſeparata. Specul. §. ſequitur, tit. de action. ſeu petition. Singulares vero actiones ſunt, in quib. res particulares perſequimur, & non ius quoddam vniuerſum, ſed vnam tantum rem, vt eſt rei vindicatio, actio ex empto ad vnam rem, vel ex depoſito, & ſimiles. Specular. in d. §. ſequitur. Hęc autem diuiſio non tam ad diſtinguendas actiones, quam ad concipiendos libellos vtilis eſt. Intelligere enim quę actio ſit vniuerſalis, aut generalis, aut ſingularis, viam docet, quando res quas iudicio perſequimur, vniuerſaliter, quando generaliter; & quando ſpecialiter in libello aſſignandę ſint. Quod & in executione ſententiarũ ſuum vſum habet. De actionibus ciuilibus in rem; vt infra.

De actionibus in rem.

HActenus quo magis rem ſatiſſimè patentem ad certos locos contraherem, ſingulas actionum diuiſiones explicare volui, vt hoc modo ad certam actionum cognitionem, perducamur: nunc quid vnaquæque ſit, ſpecialiter & particulariter explicabimus: & quia reales debent pręcedere perſonales, vtpote digniores fortiores & ampliores. Ideo prius de realibus, & poſtea de perſonalibus agit Imperator: quòd autem dignior altero ſit ille, qui eſt fortior & qui ampliorem poteſtatem habet, probatur ex multis.
17 Et primo, per tex. in cap. ſtatuimus. §. fin. & ibi gloſſ. extra de maiorit. & obedient. vbi ille eſt dignior, & alteri pręferendus, qui maiorem habet iuriſdictionem, ideo Vicarius epiſcopi pręfertur Archidiacono Abb. conſi. 21. lib. 1.

Secundo facit tex. in cap. cleros 21. diſt. & in cap. perlectis. 25. diſt. quibus in locis ſancitum eſt, Archidiaconum pręferri Archipresbytero, quia maiorem adminiſtrationem habet, licet Archipresbyter alio reſpectu pręferatur Archidiacono ſcilicet, ratione ordinis.

Tertio accedat gl. i c. in nouo 21. diſt. quę dicit, quod B. Petrus in adminiſtratione fuit maior alijs Apoſtolis. Confert id, quod dixit Bart. in l. 1. §. ſi quis. ff. de appellat. vbi docuit, Cardinales eſſe pręferendos epiſcopis, quia illorum adminiſtratio maior eſt. Hinc eſt, quod licet titulus Marchionis ſit dignior Comite, tamen Comes magnę Prouincię, vt Comes Flandrię, pręfertur minutis Marchionibus, Afflict. cap. 1. num. 8. Quis dicatur Dux, Marchio, aut Comes in vſibus feudorum.

dorum. Inter reales actiones poſtea ſimplicius agendum eſſe uidetur, de ſingularibus, quàm uniuerſalibus, & primò de Rei Vindicatione.

De Rei Vindicatione.

PRima actio realis quę proponitur ab Imperatore hic, eſt Rei vendicatio de qua habemus Titulum.ff. & C.de Rei vindicat.

Quid ſit Rei Vindicatio.

REi vindicatio nihil aliud eſt, quàm actio in rem per quam rem noſtram quæ ab alio qui ſe Dominum eius eſſe dicit, poſſidetur petimus. d.§.omnium verſ. Aut cum eo hoc Titul. & d.l. actionum genera.ff. de Actionibus, & obligation.

Quæ requirãtur ad hoc, ut rei vindicatio locũ habeat.

EX parte actoris Dominium, cuius probatio difficillima eſt, & per eundem actorem fieri debet.l. Actor. C. de Probat.l.in rem. & ibi DD. notant.ff. de Rei vindicatio. Proinde admonet.I.C.in l.is qui deſtinauit.ff.de Rei vendicat. quòd is qui deſtinauit rem petere, debet animaduertere an aliquo interdicto poſſit nanciſci poſſeſſionem. longè enim commodius eſt ipſum poſſidere, & aduerſarium ad onera petitoris compellere, quàm alio poſſidente petere.

Probatur autem Dominium primo per illos modos quibus Dominia rerum de iure gentium, acquiruntur, de quibus diximus ſuprà in Titu.de Rer.Diuiſ.

Secundo per modos quibus de iure ciuili, quos enumerat. gloſ.in l.1.ff. de Acquir.Rer. Domin. & Bar.in d.l.in rẽ. & plures alios Speculat.in Tit. de locato §.fin. verſicul. Quinquageſimo ſexto quæritur. Ex parte uerò rei requiritur poſſeſſio ciuilis aut naturalis.l.vnica.C. de Alienat.Iudic. mutand.cauſ.facta. nec refert an bona, vel mala fide, an cum Titulo, vel ſine Titulo ſit.l.officium. ff.de Rei vendicat.

Cui detur hæc actio.

DAtur rei vindicatio primo ei qui habet directum Dominium rerum mobilium, immobiliũ, & etiam Gregis. quamuis enim hęc actio ſpecialis ſit, & ſingularum rerum, poteſt tamen, & grex, & armentum, & equitium vindicari, nec eſt neceſſe, quòd ſingula capita ſint actoris, modo maiorem numerũ habeat. Grex enim non in ſingula capita, vel corpora uindicatur. Ideo, & in reſtitutione, non ueniunt aliena capita, ſed ea tantum quæ actoris ſunt l.1.in principio, & in §.ult.cũ l.ſeq.ff.de rei vindicat. Nec mireberis, quòd rei vindicatio, ad uniuerſitatem rerum non competat, ut ad dotem, hæreditatem, peculium, & ſimilia, & tamen grex vtque multa continens poſſit uindicari: quia grex eſt uniuerſitas facti, non iuris, unde quantum refert inter ius, & factum, tantum diſtat grex ab uniuerſitate rerum.

Secundo datur rei vindicatio etiam ei qui utile tantum Dominium habet, de quo uide Bart.in l.ſi quis C.de Pręſcript.30.uel 40.ann. Angel.Iaſ. & alios hic.

Tertio ei quoque vtiliter uindicare permittitur, qui per ſimplicem ceſſionem, vel per aliquẽ contractum adquirit actionem in rem, a Domino, uel quaſi Domino l.ult.C. de hæredit. uel Actionẽ vendit. l.ſi ſcripti hæredes. C.de Petition. hæredit.

Contra quem detur.

REi uindicatio datur 1.contra eum qui naturaliter, & ciuiliter poſſidet, hoc eſt, qui rem corpore, & animo habet, per ſe, uel per alium l.poſſideri autem in principio §.ſatus, & §.quod ſi ſeruus.ff. de Acquir. poſſeſſ.2.etiam contra eum, qui tantum naturaliter poſſidet l.officium.ff. de rei vẽdicat.l.3.§.pen.ff.ad exhibẽ.3. cõtra ciuiliter quoque tantum poſſidentem hoc eſt, poſſeſſionem animo tãtum retinentem: licet enim is aliquando rei reſtituendæ poteſtatẽ non habeat, conueniri tamen poteſt rei uindicatione, ut tradit Bart.in Tit.ff.de rei vindicat. reſtituet enim cum poterit. Quarto etiam contra nudũ rei detentatorem, uelut commodatarium, depoſitarium, colonum, & ſimiles l.officium §.quidam ff. eod.l.1.ff.commodat. Sed dicet aliquis: quomodo, Dominus idemq; poſſeſſor aget aduerſus eum qui non eſt poſſeſſor. contra regulam §.quæ verſ. Quod genus hoc eod. Tit. vbi ei qui poſſidet actionem non eſſe, Iuſtinianus tradit? Dominus enim eſt poſſeſſor, non commodatarius, depoſitarius, colonus aut ſimiles l.rei ff.commodat.l.licet §.rei ff.depoſit.& l.non ſolet.ff.locat. Reſpondeo non eſſe abſurdum uendicationem dari Domino, aduerſus quoſcunque occupatores rei ſuæ, oportet enim vendicationem eſſe liberam, & latè patentem, ut firma maneat dominiorum diſtinctio, nec refragatur d.§.Quod genus, quia poſſeſſori, & tenenti poſſeſſionem corpore non eſt actio in rem prodita, at ſi alius eam detineat, ſuadet publica utilitas, actionem non denegari. Quinto datur etiam contra eum qui dolo poſſidere deſijt l.qui dolo, & l.parem ff.de Regul.Iur.l.ſin autem §.ſed & is ff.eod.de Rei vendicat. & cum rem non habeat, quam reſtituere poſſit, iurabitur aduerſus eũ in litem l.qui reſtituere ff.eod. Sexto aduerſus quoque eum datur qui non poſſidet, nec detinet, nec dolo poſſidere deſijt, ſed fatetur poſſeſſionem, & ſe liti offert, quamuis re vera non poſſideat, imputet enim ſibi quare mentitus ſit l.is qui ſe obtulit l.ſin autem, & fin.ff.eod.

Ad quid detur.

PRimo ad rem corporalem, & particularem d.§.omnium hoc Tit. & l.uendicatio.ff.eod.

Secundo ad reſtitutionem fructuum, in quibus tamen diſtinguendum eſt inter bonæ, & malæ fidei poſſeſſorem, nam malæ fidei poſſeſſor ad omnes tam perceptos quàm percipiẽdos, & qui percipi potuiſſent, tenetur, tam naturales, quàm induſtriales; ſed bonæ fidei poſſeſſor, ante litis conteſtationem extantes tantum, poſt verò litem conteſtatam omnes reſti-

reſtituere tenetur l. fructus, & l. ex diuerſo, §. ubi autem. ff. eod. l. certum. C. eod.

SVMMARIVM.

1 *Concordantes Tituli cum §. hoc noſtro.*
2 *Quæ actiones competãt pro rebus incorporalibus.*
3 *Quid ſit actio confeſſoria.*
4 *Quotuplex ſit.*
5 *Quæ requirantur ad hoc ut competat.*
6 *Cui detur.*
7 *Contra quem.*
8 *Ad quid detur.*
9 *Quid ſit negatoria actio.*
10 *Quotuplex ſit.*
11 *Quæ requirantur.*
12 *Cui detur.*
13 *Contra quem.*
14 *Ad quid detur.*

§. Aequæ.

1 CVm ſupra dictũ ſit de reali actione quæ pro rebus corporalibus cõpetunt, nunc rectè de his ponitur quæ pro rebus incorporalibus dãtur, & cõcordat Ti. ff. & C. de Vſufructu cum multis ſequentibus. Item ff. & C. de ſeruit. cum alijs ſimilibus.

Quæ actiones competunt pro rebus incorporalibus.

2 DVæ ſunt actiones, quæ pro rebus incorporalibus competunt. Vna quæ confeſſoria dicitur. Alia, quę negatoria appellatur.

Quid ſit confeſſoria actio.

COnfeſſoria actio eſt uindicatio ſeruitutis a re alterius nobis, uel fundo noſtro debitæ. nobis dico, propter ſeruitutẽ perſonalem, 3 fundo noſtro propter realem, cum pro utraque cõpetat. §. Aequę ſi agat hoc titulo, dictaque eſt confeſſoria, quia actor aſſerit ſibi ſeruitutem deberi. d. §. Aequæ.

Quotuplex ſit.

4 DVplex eſt confeſſoria actio ſecundum Myſinger. hic nume. 26. Directa, & vtilis: cui directa detur, item & utilis infra uidebimus.

Quæ requirantur.

5 AD hoc ut confeſſoria actio competat, Vnum ex parte actoris requiritur, dominium, ſcilicet, uel ius in re. Alterum ex parte Rei, impedimentum, ut ſcilicet actorem eo iure uti impediat. l. ſi quis. §. t. ff. ſi ſeruit. Vindic. notat. Faber hic numero 34.

Cui detur.

DAtur hæc actio Domino prædij dominantis, nemo enim ſeruitutem vendicare poteſt, quàm qui dominium in fundo incino 6 habet, cui ſeruitutem dicit deberi l. 1. & 2. ff. ſi ſeruit. uindic. Secũdo Vſufructuario propter quẽ eſt principaliter introducta ſuit, ut petat, vſumfructum, tam a Domino ſeu proprietario, quàm ab alio quolibet. d. l. 2. in principio. & l. uti frui. §. utrum ff. Si vſusfruct. petat. Quòd ſi fundo fructuario ſeruitus debeatur, eam non uendicabit; quia uideretur ſeruitutem ſeruitutis petere. ſolum igitur ius utendi fruendi principaliter pet ſequetur, quod ſine tali ſeruitute expediri non poteſt l. 2. in principio. ff. ſi vſuſruct. pet. neque .n. pōt ſoli fructuario ſeruitus deberi, ſed ſi fundo debeatur, & ipſe fructuarius ea vtetur.

Tertio Emphiteutæ, Vaſallo ſuperficiario, & alijs huiuſmodi, utilis eſt hæc actio, & utiliter competit l. ei qui pignori. ff. de ſeruit. l. in principali. §. ſi ego. ff. de Noui oper. nunciat. l. 1. §. ulti. ff. de ſuperficiebus.

Quarto datur etiam utiliter ei qui ius habet in re, ut creditori, cui prædium dominans obligatum eſt. poteſt enim per confeſſoriam agere ad ſeruitutes rei oppignoratæ debitas. l. ei qui, & ibi Docto. notant. ff. de ſeruit.

Quinto etiam ei qui prædium habet ſuperius, utiliter conceditur iſta actio aduerſus Dominum inferioris prædij, qui recuſet pati ſeruitutem, quã prædio ſuo natura dictat l. 1. §. ult. ff. de Aqua pluuia arcenda.

Contra quem detur.

HAc actione aduerſus eũ agitur, qui negat, uel impedit vsũ ſeruitutis l. uti frui in principio. ff. ſi vſusfruct. pet. l. ſi quis forte. §. hæc actio, & l. ſi quis diuturno. §. 1. ff. ſi ſeruit. vendic.

7 Secundo contra quemuis poſſeſſorem fundi ſeruientis impedientem eum, cui debetur ſeruitus. d. l. uti frui. §. utrum.

Tertio etiam contra eum qui dolo poſſidere deſijt, uel ſe liti obtulit, prout, & de rei uindicatione diximus. l. fin. ff. ſi vſusfruct. pet. tradit. gloſ. hic in uerbo Altius.

Quarto contra quemcunque aliũ extraneum impedientem uti ſeruitute debita. d. l. ſi quis diuturno. §. fin. & d. l. uti frui. §. Vtrum. ff. ſi ſeruitus. vendic.

Ad quid detur.

DAtur hæc actio primo ad ſeruitutes reales ruſticas, & urbanas. §. æquæ hoc Tit.

Secundo ad ſeruitutes perſonales, quas alij mixtas appellant, ut vſumfructum, vſum, & habitationem d. §. æquæ.

Tertio ad decimas, & alios redditus, ſi quis in eis impediatur: notant Canoniſtæ in cap. tua, & in cap. prohibuimus extra de Decim.

Quarto ad iuriſdictionem, & alia iura incorporalia. Ideo ſi quis turbetur in

in iure præſentandi quod patronis eccleſiæ competit uel in alijs iuribus eccleſiaſticis, aut in iuriſdictione confeſſoria actione rectè experiri poterit ſecundum Bald. in rub. C. de vſufruct. Fab. Iaſ. & alios hic.

Quid ſit actio negatoria.

9 NEgatoria actio eſt vindicatio ſeu actio in rem, qua rem noſtram aduerſario, vel fundo eius, ſeruitutem debere negamos. d. §. æquæ: diciturque negatoria, quia ille cui competit, negat ſe ſeruitutem debere. d. §. æquæ.

Quotuplex ſit negatoria actio.

10 NEgatoria actio, vt ſupra quoque de confeſſoria diximus, duplex eſt. Directa & vtilis. Cui vtraque competat infra videbimus.

Quæ requirantur ad hoc, vt competat.

11 EX parte actoris dominium, vel ius in re, in qua negatur ſeruitus, ex parte rei uſus ſeruitutis attentatus. l. loci corpus. ff. ſi ſeruitus vindic.

Cui detur.

12 IIs omnibus hæc negatoria actio conceditur, quibus & confeſſoria competit, ideo & quæ ſuperius dicta ſunt, hic reponi poſſunt: & q̃a regulariter dici ſolet: actionem confeſſoriam, & negatoriam domino prædij competere, meritò dubitari poterat an ne concedatur etiam quaſi dominis? & eam vtiliter concedi receptum eſt, exemplo publicianæ. l. ſi ego. §. de vſuſfructu. ff. de publician. in rem action.

Contra quem detur.

13 DAtur contra vtentem & quemlibet impedientem, ſiue ſit dominus ſiue poſſeſſor fundi, qui ſeruitutem ſibi competere dicit d. §. æquæ, hoc tit. & l. 2. ff. ſi ſeruit. vindicat. notat Fab. Iaſ. & alij hic.

Ad quid detur.

14 DAtur ad eaſdem res, ſeruitutes, ſcilicet, perſonales, & reales, ruſticas, & vrbanas, nec non alia incorporalia iura, ad quę confeſſoria competit. d. §. æquæ.

SVMMARIVM.

1 *Prætoriæ actiones in triplici differentia ſunt.*
2 *Quid ſit Publiciana actio.*
3 *Quæ ad eam requirantur.*
4 *Cui detur.*
5 *Contra quem detur.*
6 *Ad quid detur.*

§. Sed iſtæ.

DIximus ſupra in principio tituli noſtri, in ſecunda actionum diuiſione, quod aliæ actiones ciuiles ſunt, & aliæ Prætoriæ. de ciuilibus hactenus dictum eſt; nunc rectè Prætoriæ ſequuntur.

Quot ſint Prætoriæ actiones.

1 PRætoriæ actiones in triplici differentia ſunt: aut enim in rem, aut in perſonam, aut pœnales ſunt: In rem, vt actio Publiciana, Reſciſſoria, Reuocatoria, Seruiana, & quaſi Seruiana. In perſonam, vt actio de conſtituta pecunia, actio de peculio, & actio in factum ex iuramento præſtitum; pœnales, vt actio de albo prętoris corrupto, actio de in ius uocando; actio de vi eximente, & aliæ id genus gloſſ. in §. pœnales in verbo innumerabiles, hoc tit. De iis igitur omnibus acturus à realibus in primis inſtituenda erit tractatio noſtra, prout & de ciuilibus ſupra factũ eſt, inter quas primo loco ſe nobis Publiciana offert, quæ à Publicio Prætore nomen ſuum ſortita eſt, vt habemus hic in fine §. noſtri cum quo concordat etiam tit. ff. de Publiciana in rem actione.

Quid ſit actio Publiciana.

2 PVbliciana, eſt actio in rem prætoria, per quã petimus id quod nobis ex iuſta cauſa a non domino traditum & nondum vſucaptum eſt. §. ſed iſtæ, hoc tit. l. 1. ff. eod. Exempli gratia. Emit quis equum bona fide ab aliquo quem dominum eſſe credebat, qui tamen non erat: amiſit poſtea eundem equum, antequam eum vſucaperet. modo ſi voluerit agere contra poſſeſſorem, rei vindicatione nihil aget, quia in rei vindicatione, vt ſupra diximus neceſſarium eſt ex parte actoris dominium, quod non habet ille, qui a non domino emit, cum non potuerit plus iuris transferre in eum, quam ipſe haberet. Ideo cum ipſe non eſt dominus, dominium etiam quod non habuit, transferre non potuit. l. nemo plus iuris. ff. de reg. iur. At quia æquum non erat, ut is qui habet bonam fidem, & iuſtum titulum actione reali ad recuperandam rem deſtitueretur: Ideo Prætor æquitate motus hanc actionem induxit, quæ Publiciana ab ipſo Publicio Prętore nuncupata fuit, per quam is, qui bona fide, & iuſto titulo rem à non domino habet, & nondum uſucepit, eam ſi fortè caſu amiſerit vindicare poteſt. d. l. 1. cum duabus ll. ſequentib. ff. eod.

Quæ requirantur ad hoc, ut Publiciana actio locum habeat.

EX parte actoris multa requiruntur ad hoc, vt Publiciana actio competat.

Et primò, requiritur traditio in rebus corporalibus, quòd ſcilicet ei res tradita ſit, cum per traditum dominium transferatur. l. traditionibus. §. ſed iſtæ, hoc titulo. l. 1. in principio, & lege eum qui. §. fin. ff. eod. vel quaſi traditio in rebus incorporalibus; nam in ſeruitutibus patientia loco tra-

ditionis habetur.l.quoties, la ſecunda.ff. de ſeruitut.uel aliud æquipollens, quòd ſit loco traditionis,ut in §.interdum,ſupra de rerum diuiſ.

Secundo requiritur, iuſtus titulus, ut ſcilicet ei res iuſto titulo,vel iuſta cauſa, ut ſloquitur Imperator hic,tradita ſit.dicto §.ſed iſtæ.

Tertiò,quod acceperit a non domino, quia ſi a vero domino, ſtatim in eum translatum eſſet dominium,& non Publiciana,ſed rei vindicatione agere poſſet.d.§.ſed iſtæ, & l.1.ff. eod.

Quarto requiritur etiam bona fides,quod, ſcilicet,rem bona fide acceperit.l.eum qui.§. fina.ff. eod. Ex parte uero rei requiritur poſſeſſio,vel detentio, vel quod dolo deſierit poſſidere, vt ſupra quoque de rei vindicat.diximus.

Cui detur.

4 DAtur hæc actio Publiciana ei, qui ex iuſta cauſa,ueluti emptionis,donationis,legati,aut alterius legitimi tituli, nec refert, onerofi,vel lucratiui, rem acceperit a non domino,quem tamen dominum eſſe credebat,& deinde amiſerit eius rei poſſeſſionem, antequam uſucaperet.d.§.ſed iſtæ. Dixi antequam vſucaperet, quia poſt completam vſucapionem,non publiciana actio, ſed ciuilis rei vindicatio competet.l.1.ff. eodem.

Contra quem detur.

5 DAtur contra eum,qui poſſidet,aut detinet, vel dolo poſſidere deſijt,ſicut et de rei vindicatione dictum eſt:omnia enim quę ſeruantur in una,in alia quoque ſeruari debent niſi contrarium expreſsè ſtatutum ſit.l. eum qui.§.in publiciana.ff.eod.notat Fab.hic num.17. aduerſus tamen uerum dominum rei, publiciana actio dari non poteſt. Sed veri dominij exceptio rectè publicianæ obijci poteſt,quæ nõ ideo comparata eſt,ut res uero dño auferatur,ſed ut is,q bona fide emit poſſeſſionemq́; eius ex iuſta cauſa adeptus eſt,rem potius habeat, quàm ille, qui nullo iure poſſidet,& nullum ius in re habet.l.penul.& fin. ff.eodem.

Ad quid detur.

6 COmpetit hæc actio ad res tam corporales, quam incorporales,tam mobiles, quã immobiles.l.ſi ego.ff. eod. & in hoc differt à rei vindicatione,quæ pro rebus corporalibus tantum datur,de quo uide Iaſ.hic nu.18.

Secundò,datur etiam ad damna, fructus, expenſas,& id quod intereſt, prout & rei vindicatio, Ang.Iaſ.Fab.& alij hic.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit Reſciſſoria actio.*
2 *Quæ requirantur ad hoc,vt competat.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem detur.*
5 *Ad quid detur.*

§. Rurſus.

DIctum eſt ſupra de prima actione prætoria,quæ Publiciana dicitur,in qua actor dicit,ſe vſucepiſſe rem,vel quaſi. quam tamen non vſucepit: nunc alterum prætoriæ actionis exemplum in hoc §.proponitur,actioni ſuperiori è diametro contrarium, in quo agitur de alia actione ab eodem Publicio Prætore propoſita, quæ uſucapionem completam reſcindit. Eſt enim duplex actio Publiciana: Vna quæ per fictionem vſucapionem introducit; Altera quæ vſucapionẽ completam reſcindit, & ob id Reſciſſoria dicitur.l. in honorarijs.ff.de action.& obligat. & de hac pertractabimus hic.

Quid ſit Reſciſſoria actio.

EST actio Prætoria in rem, quæ reſciſſa vſucapione propter abſentiam ex iuſta cauſa, datur priſtino rei domino ad rem ſuam re-
1 cuperandam.§.rurſus,hoc tit.& d.l.in honorarijs ff.de action. & obligat. reſcinditurque vſucapio, non proprio & peculiari aliquo iudicio, ut ferè omnes ex interpretibus noſtris ſentiunt,ſed eo ipſo,quòd Prætor actionem Publicianam ſiue Reſciſſoriam concedit. Ita enim Iuſtinianus Imper. ſeipſum explicat;dum inquit,id eſt,ita petere, vt dicat poſſeſſorem vſu non cepiſſe, & ob id ſuam eſſe,quod & à Borchohen hic viro doctiſſimo animaduerſum uideo: nam cum dicat, ita petere ut dicat poſſeſſorem vſu non cepiſſe, clarè conſtat,quòd petitio & actio eſt ipſa,quæ reſcindit vſucapionem, & facit poſſeſſorem uſu non cepiſſe. Vtraque igitur actio,tam Publiciana, quam Reſciſſoria agit de re amiſſa, ſed illa de poſſeſſione amiſſa, hæc de amiſſo dominio: illa competit bonæfidei poſſeſſori,qui nunquam fuit dominus, hæc ei, qui rei amiſſæ dominus fuit: ille agit pro vſucapionis ſuæ confirmatione,hic pro vſucapionis aduerſarij reſciſſione.

Quæ requirantur ad hoc,vt competat.

REquiritur primo, quod vſucapio completa ſit.

2 Secundo,quod quis fuerit abſens ex iuſta cauſa,puta Reipub.mutiæ, ſtudiorum &c.

Tertio,quod actor ſit dominus rei.

Quarto,quod reus ipſam rem poſſideat.

Quinto,& vltimo,quod intra annum intentetur.d.§.rurſus,hoc tit.& d.l. in honorarijs.§. pen. & notat Vulteius hic nu.11.

Cui detur.

DAtur primo,ei qui ex iuſta cauſa puta propter Rempub.captiuitatem ab hoſtibus, vel literarum ſtudia fuit abſens,contra eũ
3 qui in ciuitate præſens rem eius vſucepit.d.§.rurſus,& ibi glo.in verbo abeſſet,hoc tit.

Secundo datur etiam pręſenti contra abſentẽ, d.§.rurſus,nec diſtinguitur ĩ hoc caſu,ex qua cauſa fuerit abſens,ut notat Myſing.Iaſ.& alij hic.

Tertio etiam ſi vterque fuerit abſens,hęc actio locum habet,ſecundum glo.hic, & ad hęredes tranſmittitur.l.patri.ff.de minor.l.non ſolum ff.de reſtitut.in integ.

Contra

Contra quem detur.

DAtur tam contra abſentem, quam contra præſentem, vt ſuprà diximus, & monet Cuiac. lib. 7. obſeruat. cap. 31.

Secundo, non ſolum in eum, qui immediatè ex
4 læſione facta lucrum ſentit, ſed etiam in eum ad quem res peruenit. l. in cauſæ cognitione. §. interdum. ff. de minorib. notat Fab. hic nu. 10.

Ad quid detur.

AD res corporales, incorporales, mobiles, & immobiles, & tunc dicitur in rem re-
5 ſciſſoria.

Secundo etiam ad actiones perſonales, & tūc in perſonam reſciſſoria dicitur. Idem Fab. hic numero 7. & 10.

SVMMARIVM.

1 *Reuocatoria actio magnam cognitionem cum publiciana, & reſciſſoria habet.*
2 *Quid ſit reuocatoria actio.*
3 *Quot ſint eius ſpecies.*
4 *Quid ſit actio Pauliana.*
5 *Quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat.*
6 *Cui detur.*
7 *Contra quem detur.*
8 *Ad quid detur.*

§. Item ſi quis in fraudem.

DIctum eſt ſupra de prima, & ſecunda prætoriæ actionis ſpecie, publiciana, ſcilicet, & reſciſſoria; nunc alterum prætoriæ actionis exemplum proponitur, quæ reuocatoria dicitur, in qua agitur de rebus à debitore in fraudem creditorum alienatis, recuperãdis: magnamque cognationem cum publiciana, & reſciſſoria habet. Nam quemadmodum publiciana & reſciſſoria, non de rebus quibuſuis, ſed tantum de his,
1 quæ nondum vel vſucaptæ, vel quaſi vſucaptæ ſunt, dantur; Ita & reuocatoria non promiſcuè de rebus omnibus competit, ſed de his tantū, quæ à debitore in fraudem creditorum alienatæ ſunt. Prætoriæque omnes huiuſmodi actiones ſunt. Cum ius ciuile impedimento ſit, quominus eorū nomine, rei vindicatione, confeſſoria, aut negatoria agi poſſit: quippe quod ita has actiones prodidit, ut non dentur, niſi ijs, qui domini ſunt. Sed hoc impedimentum remouet Prætor; & in publiciana fingit rem eſſe vſucaptam, eique vim & effectum vſucapionis accommodat. In reſciſſoria reſcindit vſucapionem, & eius effectum perimit. In hac reuocatoria reſcindit traditionem, atque ita translationem dominij rei à debitore factam reuocat.

Quid ſit reuocatoria actio.

ESt actio prætoria realis competens creditori contra eum, qui ſciens & particeps fraudis
2 accepit bona à debitore in fraudem creditoris alienata. §. item ſi quis in fraudem, hoc tit.

Quot ſint ſpecies reuocatoriæ actionis.

MVltæ, & variæ ſunt reuocatoriæ actionis ſpecies, quibus quod in fraudem alienatum eſt, perſequimur.

Prima dicitur Pauliana, quæ datur creditori ad bona corporalia debitoris tam mobilia, quā immobilia, in ipſius fraudem alienata, & de hac habemus in hoc §. noſtro.

Secunda appellatur actio in factum, & hæc da-
3 tur ad bona incorporalia in fraudem creditorū alienata, de qua in l. hac in factum. ff. quæ in frau. creditor.

Tertia dicitur Fauiana, & hæc datur patrono in cuius fraudem libertus aliquid inter viuos alienauit, per quam reuocat ipſe patronus res alienatas, vt legitimam portionem in ſucceſſione liberti conſequatur, quæ hodie tertia pars eſt. l. 1. & 1. C. ſi in fraudem patroni, & l. 1. ff. ſi quid in fraud. patron. factum eſt.

Quarta appellatur Caluiſiana, quæ indifferenter tam creditori in bonis debitoris, quam patrono in bonis liberti dari ſolet ſecundum glo. hic in verbo petere.

Quinta, vtilis Fauiana dicitur, & hæc datur impuberi arrogato ad conſequendam quartam in bonis arrogatoris in fraudem alienatis, l. fin. ff. ſi quid in fraud. patron. Eſt & ſexto loco edictum fraudatorium, quod tunc propriè locum habet, cum quis non rem ſuam, ſed alienam in fraudem alterius alienat, ut eſt in tutore alienante res pupilli. l. pupilli debitor, & ibi glo. & Bart. ff. de ſolution. Verum licet plura ſint huiuſmodi reuocatoriæ actionis remedia tamen in hoc. §. de vna tantum, agitur, quæ Pauliana dicitur, & in hoc concordat tit. ff. quæ in fraud. credit. & C. de reuocã. his quæ in fraud. credit. alienat. ſunt.

Quid ſit Pauliana actio.

ACtio Pauliana, eſt actio prætoria, qua creditores reuocant, id quod per debitores in fraudem eorum alienatum & alteri tra-
4 ditum eſt, perinde ac ſi alienatio, & traditio nunquam facta fuiſſet. §. item ſi quis in fraudem, hoc tit. & l. 1. C. de reuocand. his, quæ in fraud. credit. alienat. ſunt. Dictaque eſt Pauliana à Paulo Prætore, qui primus eam introduxit. Ponamus igi-
5 tur, quòd quis ære alieno obrutus, fundū in fraudem creditorum alienauerit: creditores, bonorū poſſeſſione impetrata, & bonis debitoris per curatorem bonorum diſtractis, ſi integrum creditū conſequi non poterant, nullum aliud remedium iuris habebant: nec enim experiri poterant aduerſus eum, qui emerat fundum, actione in perſonam, quia cum eo minime contraxerant. Non habebant etiam actionem in rem, quia non erant domini fundi. Prætor igitur iniquum eſſe iudicãs creditores à debitoribus fraudari, conceſſit eis Paulianam actionem, ſic ab eius nomine dictam per quam fundum alienatum reuocare poſſunt. d. §. item ſi quis in fraudem. Reuocantes tamen fundum, non dicunt fundum ipſorum eſſe, ſed dicunt fundum, reſciſſa traditione, traditum non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe. d. §. item ſi quis in fraudem, hoc tit.

Quæ requirantur ad hoc ut ualeat.

REquiritur primo, quod alienatio a debitore fraudulenter, & animo decipiendi creditorem facta ſit, vt hic in tex. noſtro, & cōſtat ex rub. ff. & C. quę in fraud. credit.

Secundo requiritur, quod prius excuſſio bonorum debitoris facta ſit, tunc enim ſi repertum fuerit bona debitoris non ſufficere, poterunt creditores agere aduerſus eos, in quos alienatio facta eſt, ante quam neceſſaria eſt huiuſmodi excuſſio, quia creditores agere non poſſunt niſi damnificati ſint, quod quidem conſtare non poteſt, niſi prius excutiantur bona, ut tradit Iaſ. nu. 67.

Cui detur.

COmpetit hęc actio primo creditori tam ex contractu, vel quaſi, quam ex delicto, vel quaſi, hi enim omnes propriè creditores dicũtur. d. §. item ſi quis, hoc tit. l. 11. & 12. ff. de verbor. ſignificat. Item tam pręſenti quam futuro, ſi animo fraudandi futuros creditores alienatio facta ſit, vt Iaſ. notat hic nu. 64. & hoc ſiue in diem creditor ſit, cum iam nata ſit obligatio, licet ad diem dilata. l. cedere diem. ff. de verb. ſignific. ſiue ſub conditione, quo caſu tamen neceſſe eſt, vt purificata ſit conditio. l. potior in principio, & in §. videamus. ff. qui pot. in pignor. habeant. not. Fab. Angel. Iaſ. & alij hic.

Secundo competit etiam legatarijs & fideicōmiſſarijs, in quorum fraudem res ab hærede alienatę ſunt, quibus & hypothecaria datur Fab. hic num. 14. & Iaſ. nu. 61.

Tertio competit etiam hęredibus & ſucceſſoribus creditorum, l. ait prætor. §. fin. ff. quę in fraud. credit. ſicut regulariter omnes actiones tam actiuè, quam paſſiuè ad hęredes tranſeunt, vt in §. 1. inſ. de perpet. & temporal. action.

Contra quem detur.

DAtur hęc actio. Primo, contra debitorem fraudulenter alienantem. l. fin. §. fin. ff. quę in frau. credit. vt detrudatur in carcerem, ſi omnia bona alienauit, à qua nec cedendo bonis liberari poteſt ſecundum gloſſ. quam Docto. communiter ſequuntur in d. l. fin. §. fin.

Secundo datur etiam contra poſſeſſores bonorum in quos alienatio facta eſt, etiam non reſtituto pretio. d. §. item ſi quis, hoc tit. l. ſi debitor cum l. ſequenti. ff. eod. & hoc ſine dubio, ſi titulo lucratiuo res ad eum peruenit, ſed ſi oneroſo, tunc demum, ſi & ipſe fuerit particeps fraudis, & non aliter. l. ait prætor, in principio, & in §. quod ait prętor, & l. qui autem. §. ſimiliq́ue modo. ff. eodem.

Diuerſitatis ratio eſt, quia non eſt par, & eadem ratio lucri & damni, vt inquit Imperat. in l. fin. ante finem. C. de codicill. ſed habens rem titulo oneroſo tractat de damno vitando. Ideo nimirum ſi requiritur, quod & ipſe fuerit in dolo. At habens titulo lucratiuo tractat tantum de lucro captando; Ideo mirum non eſt, ſi etiam abſq; fraude & dolo, ex ſolo euentu creditoribus teneatur. d. § ſimiliq́ue modo.

Tertio, datur etiam contra legatarios, quib. in fraudem creditorum aliquid legatum fuit. l. quod autem. §. pen. ff. eod.

Quarto etiam contra hęredes & ſucceſſores bonorum. l. ait prętor. ff. eod.

Ad quid detur.

HAec Pauliana actio datur ad res corporales ſiue mobiles, ſiue immobiles, imo etiã ad incorporales, ſcilicet, vſumfructum et alias ſeruitutes, quæ fraude debitoris alienatæ ſint, reuocandas, ſecundum glo. hic in verbo eam rem, per tex. in l. 3. ff. quę in fraud. credit.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit Seruiana actio.*
2 *Quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem detur.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Quid ſit actio quaſi Seruiana, ſeu hypothecaria.*
7 *In quo differat a Seruiana.*
8 *Quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat.*
9 *Cui detur.*
10 *Contra quem detur.*
11 *Ad quid detur.*

§. Item Seruiana.

Quid ſit actio Seruiana.

SEruiana, eſt actio prætoria realis, quæ datur domino fundi contra ſuum colonum ad eius res in fundum, vel ruſticum, vel vrbanũ
1 illatas, pro annua penſione conſequenda, quam ei colonus, vel inquilinus ſoluere tenetur. §. item Seruiana, hoc ti. & habet nomen hæc actio a Seruio Prætore Romano.

Quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat.

PRimo requiritur præcedens contractus locationis.

Secundo, res inuectæ & illatæ in prædiũ. l. 2. 3. & 4. ff. in quibus cauſis tacite contrahitur pignus, & l. certi iuris. C. locati.

2 Tertiò, vt conductor ius habeat obligandi res inuectas, & illatas. l. qui filias in fin. C. quæ res pignori obligari poſſunt.

Quartò, vt res ſit talis, quæ alijs obligari poſſet l. ob æs. C. de actionibus, & obligat.

Cui competat.

3 DAtur hæc actio. Primo, domino ruſtici prædij. Scdo, dño p̄dij vrbani l. certi iuris. C. locati. Tertio, hæredibus locatoris. l. viam veritatis. C. locati.

Contra quem.

PRimo, datur contra colonum. Secundò, contra inquilinum. Tertio, contra coloni, & inquilini

inquilini hęredes. Quarto contra ſecundum conductorem. Quinto, contra quemcunque poſſeſſo
4 rem rerum à conductore illatarum, debitoris tamen in hoc caſu, atq; fideiuſſoris bonis prius excuſſis. l. perſecutione cum Auth. hoc ſi debitor, & ibi Doct. C. de pignorib. & hypoth. l. certi iuris, & l. nemo. C. locati.

Ad quid detur.

DAtur primo hæc actio ad penſionem, pro qua res inuectæ, & illatæ tacite obligantur.

Secundo, ad id in quo res locata deterior facta eſt. l. eſt differentia. ff. in quibus cauſis pignus, uel hypotheca tacite contrahitur, Iaſ. hic nu. 77.

Quid ſit actio, quaſi Seruiana, ſeu hypothecaria.

QVaſi Seruiana, ſeu hypothecaria eſt actio prætoria realis, qua creditor agit contra poſſidentem ad rem poſſeſſionem conſe-
6 quendam, quæ ipſi iure pignoris, aut hypothecæ expreſsè eſt pignorata, vt eam vel retinere, vel alienare poſſit, niſi à debitore redempta fuerit, Myſing. hic nu. 32.

In quo differat actio, quaſi Seruiana à Seruiana.

DIfferentia inter actionem Seruianam, & quaſi Seruianam hæc eſt, quia Seruiana pro tacito pignore tantum locatori con-
7 ceditur, vt ſupra à nobis dictum eſt; Quaſi Seruiana vero, cuiuis creditori cui res expreſsè eſt pignorata, competit.

Quæ requirantur ad hanc actionem.

IN hac actione ſex præcipuè requiruntur.

Primò, quod res ipſa ad quam agendum eſt fuerit, & ſit obligata, vel hominis conuentione, vel legis prouiſione, l. contrahitur, & l. res hypothecæ. ff. de pignoribus, & hypothecis, & toto tit. C. in quibus cauſis pignus, vel hypotheca tacitè contrahitur.

8 Secundo requiritur, quod debitor ſit in mora ſoluendi debitum. l. debitor. C. de pignorib.

Tertio, quod debitum ſit verum, nam ceſſante debito ceſſat, & hæc actio. l. & quæ nondum. §. quod dicitur. ff. de pignor. l. ſolutum. ff. de pignoratitia actione.

Quarto, quod is contra quem agitur, rem obligatam poſſideat. leg. pignoris perſecutio. ff. de pignoribus.

Quintò, quod res ipſa fuerit in bonis debitoris tempore obligationis. l. ea quæ nondum. §. quod dicitur. ff. de pignor. l. fin. C. quæ res pignori obligari poſſunt; nam res aliena ſine domini uoluntate obligari non poteſt. l. 1. & 2. C. ſi res aliena pignori data ſit.

Sexto, quod non ſit de debito ſatisfactum per compenſationem fructuum à creditore perceptorum. l. 1. C. de diſtractione pignor. l. 1. in fin. C. de pignoratitia actione, cum ibi notatis.

Cui detur.

PRimo datur creditori cui bona debitoris expreſsè hypothecata ſunt. l. ſi debitor, & l. ſi fundus. §. ſi duo pariter. ff. de pignoribus, & hypothecis.

9 Secundo, hęredibus creditoris. l. 1. C. ſi vnus ex pluribus hęredibus. l. ſolutum. §. ſi creditori. ff. de pignoratitia actione.

Tertio, legatario cui res legata obligata eſt.

Quarto, ceſſionario, vel emptori pignoris.

Quinto, creditori cui à priore nomen ſui debitoris obligatum ſit; prius tamen principali debitore excuſſo iuxta Auth. hoc ſi debitor. C. de pignor. & hypothecis. Pluribus vero creditorib. in unam hypothecã iuxta prioritatem, hęc actio datur cum priores tempore ſint potiores in iure toto tit. C. qui potiores in pignore habeantur.

Contra quem.

PRimo datur contra principalem debitorem rem obligatam poſſidentem. d. Auth. hoc ſi debitor.

Secundo, contra eius hęredes, non quia hęre-
10 des ſunt, ſed quia poſſident. leg. ſi neceſſarias. §. ſi unus. ff. de pignoratitia actione, & l. 2. C. ſi unus ex pluribus hęredibus.

Tertio, contra quemcunq; alium extraneum poſſeſſorem rerum obligatarum. l. pignoris. C. de pignoribus.

Quarto, contra eum qui rem appignoratam dolo poſſidere deſijt. l. fundus. §. in vendicatione. ff. de pignoribus.

Ad quid detur.

DAtur ad rem pignori datam, vt agens eius dominium conſequatur, ſiue res ſit mobilis, ſiue immobilis, nam quantum ad a-
11 ctionem inter pignus & hypothecam nihil intereſt, licet pignus, & hypotheca inter ſe differant, cum pignus propriè in rebus mobilibus, hypotheca in immobilibus conſiſtat. §. item Seruiana, hoc titulo.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio de conſtituta pecunia.*
2 *Quæ requirantur ad hanc actionem.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem detur.*
5 *Ad quid detur.*

§. In perſonam, & §. de conſtituta.

SVpra in princ. §. ſed ritè, dictum eſt actiones prętorias alias eſſe reales, alias perſonales, & alias pęnales. Hactenus de realibus dictum eſt, ideo commodo ordine Imperator nunc de perſonalibus tradit, quarum tres refert hic in §. in perſonam, & eas vſque ad §. pœnales declarat, ſcilicet actioné de conſtituta pecunia, actioné de peculio, & eam quę ex iureiurãdo pſtito deſcẽdit.

Quid

Quid ſit actio de conſtituta pecunia.

EST actio prætoria perſonalis, qua agimus cōtra eum, qui per nudum pactum conſtituit ſe ſoluturum, id quod prius ipſe, vel alius quidam ex nudo pacto, vel quacunque cauſa debeat. §. de conſtituta, hoc tit. & l. 1. cum ibi notatis. 1 C. de conſtituta pecunia, de hac enim actione extat tit. ff. & C. de conſtituta pecunia, & ſi autem nudum pactum de iure ciuili actionem regulariter non producat. l. iurisgentium. §. ſed cum nulla ff. de pactis. Prætor tamen naturali æquitate motus inuenit hunc contractum conſtituti, qui eſt medium quoddam inter nudum pactum, & ſtipulationem, ita quod voluit, quod debitor per nudum pactum conſtituens ſe ſoluturum præcedēs aliquod debitum ex tali nudo pacto efficaciter obligetur, & actione de conſtituta pecunia conueniri poſſit.

Quæ requirantur ad hanc actionem.

PRimo requiritur nudum pactum.

Secundo, præcedens debitum ex quocunque contractu, ſeu quacunque cauſa. l. 1. §. debitum. ff. de conſtituta pecunia. Dicitur autem aliquid deberi tripliciter, naturaliter, & ciuiliter ſimul, naturaliter tantum, & ciuiliter tantum: naturaliter, & ciuiliter ſimul debitum dubium non 2 eſt, quod conſtitui poteſt. l. 1. §. debitum. ff. de conſtituta pecunia. debitum naturale et tantum in conſtitutū deduci poſſe oēs conſentiunt; Ciuile uero tm̄ debitū cōſtitui non pōt: nā verè indebitū eſt. l. 3. §. ſi quis autem. ff. de conſtituta pecunia; Quare autem debitum ciuile in conſtitutum duci nequeat, cum tamen fideiuſſor ei accedere poſſit Doct. latiſſime examinant in §. de conſtituta, hoc titulo.

Tertio requiritur, vt fiat verbis ad hoc aptis, qualia ſunt, Conſtituo, Conuenio, & ſimilia: ſi enim verbis obligatorijs, & ſtipulatione, hæc actio locum non haberet, ſed actio ex ſtipulatu. d. §. de conſtituta, hoc tit.

Quarto requiritur, ut perſona conſtituens ſe pro alio obligare poſſit, ideo mulier, quæ ex Senatuſconſul. Velleiano pro alio intercedere nequit hac actione conueniri non poteſt niſi pro ſe ipſa conſtituerit. l. 1. §. 1. ff. de conſtituta pecunia. Furioſus vero, prodigus, pupillus, & infans, cum neque pro ſe, neque pro alio ſe ipſos obligare poſſint, etiam conſtituere nequeunt. l. 1. §. ait prætor. ff. de conſtituta pecunia tradit glo. hic in §. de conſtituta pecunia, hoc tit.

Cui detur.

PRimo datur creditori cui quis pro ſuo, vel alieno debito ſoluere conſtituit, vt hic.

Secundo, hæredibus creditoris cui conſtitutum factum eſt. l. 2. §. ſed & hæredibus. C. de conſtituta pecunia.

3 Tertio, procuratori loco domini. l. cum qui. §. fin. ff. de conſtituta pecunia.

Quarto, pupillo furioſo, & prodigo ex conſtituto facto tutori, vel curatori. d. l. cum qui. §. Iul.

Quinto, domino ex conſtituto facto ſeruo. d. l. cum qui. §. fin.

Contra quem detur.

DAtur hæc actio primo aduerſus eum, qui pro ſe, vel pro alio dare, vel facere conſtituit. §. de conſtituta, hoc tit. l. 1. §. debitum, & l. quod autem. ff. de conſtituta pecunia.

Secundo, contra hæredes conſtituentium. l. 1. & 2. C. de conſtitu. pecun.

Tertio, contra filiumfamilias conſtituentem ita quod etiam pater ipſius de peculio teneatur. d. 4 l. 1. ff. de conſtituta pecunia.

Quarto etiam contra fœminas pro ſeipſis conſtituentes non autem pro alijs. l. 1. §. ait prætor. ff. de conſtituta pecunia.

Ad quid detur.

5 DAtur hæc actio ad omnes res, quæ habiles ſunt, vt in contractum deduci valeant, & ſuper quibus contractus celebrari poſſūt l. 2. §. & neminem. C. de conſtitut. pecun.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio de peculio.*
2 *Cur introducta huiuſmodi actio ſit.*
3 *De quo peculio intelligatur hæc actio.*
4 *Quæ requirantur ad hoc, vt competat.*
5 *Cui detur.*
6 *Contra quem detur.*
7 *Ad quid detur.*

§. Actiones.

Quid ſit actio de peculio.

EST actio prætoria perſonalis, qua petimus a patre, vel domino, vt pro filiofamilias uiuente, vel ſeruo, nobis ex contractu obligato, quatenus in peculio eſt ſoluat. §. actiones, hoc titulo.

Cur introducta ſit hæc actio.

INtroducta a Prætore fuit hæc actio, quia cum ſummo iure ciuili, pater, aut dominus non teneatur ex contractu filij, vel ſerui, & multo minus ex delicto ſecundum regulam. l. 1. & per 2 tot. tit. C. ne filius pro patre. Prætor igitur æquitate motus conſiderans, quòd pater habens filiū ad negotiationes idoneum, ei aliquando paſſim aliquam pecuniam, cum qua negocietur concedere ſolet, cuius occaſione ſæpè multum æris alieni filius conflat. Ideo æquum etiam eſſe iudicauit, ne contrahentes cum ipſis decipiantur, ſtatuitque ut pater ex contractu filij teneatur, & conueniri poſſit ex eius præſumpta voluntate propter peculij conceſſionem: quandoquidem videtur filius de uoluntate patris contraxiſſe ex quo de uoluntate ipſius habet peculium, & quia voluntas hæc non eſt ſimplex, & abſoluta, ſed limitata reſpectu illius quantitatis conceſſæ in pe-

cu-

cubiem, propterea Prætor etiam moderamen adiecit, ut ſcilicet, pater, & dominus, non teneantur ſimpliciter, ſed eatenus quatenus illa uoluntas ſe extendit, & ſic peculio tenus, ut inquit Imperator in d. §. actiones, ideſt, quatenus vires peculij ſe extendunt. Notandum tamen eſt, quod ex contractu filijfamilias, vel ſerui; duæ naſcuntur obligationes, vna contra filium uel ſeruum ex proprio contractu. l. filiusfamilias, la 2 ff. de actionib. & obligat. & l. ex contractibus. ff. de iudic. & hoc non ſolum quando habet peculium aduentitium, caſtrenſe, uel quaſi, ſed etiam quando nihil habet, & omnia patris ſunt, quia executio nihilominus contra eum fieri poteſt, & in carcerem detrudi, niſi cedat bonis. l. penult. C. qui bon. cedel. poſſ. Altera obligatio & actio oritur contra patrem uel dominum, non quidem in totum, ſed quatenus in peculio eſt. d. §. action ea, hoc tit. & d. l. ex contractibus, niſi tamen eorum iuſſu contraxerint, vel ratum habuerint, vel in eorum utilitatem verterint, his enim caſibus etiam in ſolidum tenentur. l. 1. ff. quod iuſſu. l. cum fundum. §. ſeruus ff. ſi certum petatur; Hæc autem actio intelligitur de peculio profectitio tantum, neque. n. caſtrē
3 ſe peculium huc pertinere poteſt, cum in eo filius familias vice patriſfamil. fungatur. l. 2. ff. ad S. C. Macedonia. & propterea filius recta conueniatur. l. ex caſtrenſi. §. vlt. ff. de caſtrenſi peculio, eadem ratione, nec huius loci poteſt eſſe peculium quaſi caſtrenſe, cum nec in eo pater ullum ius habeat. l. cum multa. C. de bonis quę liberis; denique nec aduentitium, in quo cum pater hodie tātum vſumfructum habeat, nomine filij cuius eſt proprietas, non niſi tanquam legitimus adminiſtrator conueniri poteſt. l. cum oportet, & fin. C. de bonis quæ liberis. Quare peculij uerbo hic intelligitur modica illa pecunia, quam pater filio, aut dominus ſeruo ad negotiandum concedit a paternis, dominiciſve rationibus ſeparata. l. 5. & l. depoſiti. §. vlt. ff. de peculio.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur, vt filiusfamilias vel ſeruus ſit adhuc in poteſtate patris, uel domini, nā ſi filius fuerit emancipatus, non peculium, ſed verum patrimonium habet. l. final. §. vlt. C. de inoffic. teſtam.

Secundò requiritur, vt filius, vel ſeruus profectitium peculium habeat, vt diximus ſupra.

4 Tertio, debitum filij, vel ſerui, & quia ex multis cauſis debitum contrahi poteſt, ideo dicamus primo, quod ex quocunque contractu filijfamil. pater tenetur de peculio per textum noſtrum hic in d. §. actiones, excepto ex contractu mutui, nam tunc nec filius, nec pater tenentur, ſed habent exceptionem Senatuſconſulti Macedoniani. l. 1. & toto tit. ff. & C. ad Senatuſconſul. Macedonianū. Dicit tamen Innocentius in cap. quia pleriq;, de immunitate Eccleſiæ; quod licet hæc exceptio cōpetat patri, & filio, ſi tamen utantur ea, quando ob neceſſitatem filij pecunia accepta eſt, qđ mortaliter peccant, vt refert Iaſ. hic ſub numero 35. Quando etiam hæc exceptio opponi non poſſit, tradunt gloſſ. & Doct. in §. illud propriè, infra qđ cum eo qui in aliena poteſtate.

Secundò tenetur etiam pater de peculio ex quaſi contractu filij. l. ſi filius. ff. de negocijs geſtis: ex delicto vero, vel quaſi delicto filij, ipſemet filius tantum non eius pater directo conueniri poteſt ſecundum gloſſ. hic. Ideo in delictis hæc actio locum non habet, ut declarat Decius in l. pœnalib. ff. de regulis iuris, niſi ex delicto filij, veluti furto pater locupletior factus ſit, nam tunc pater in quantum locupletatum eſt peculium, de peculio tenetur. l. 3. §. ex furtiua. ff. de peculio.

Cui detur.

DAtur hæc actio ei qui contraxit cum filiofamil. vel ſeruo, cui à patre, vel domino cōceſſum eſt peculium. l. 3 §. ſi filiusfamilias,
5 & l. ſi quis ſeruum. ff de peculio.

Secundò, ei qui filium, vel ſeruum ex delicto, vel quaſi obligatum habet ratione peculij, quod inde eſt locupletatum. leg. 3. §. ex furtiua. ff. de peculio.

Contra quem.

DAtur contra patrem, vel dominum, filio, vel ſeruo peculium concedentem. §. actiones, hoc tit. & quidem perpetuo, quandiu ſeruus, vel filius in poteſtate ſit, ſed ſi morte, emācipatione, & manumiſſione, vel alienatione peculium extinguatur, infra annum vtilem tantum conueniri poteſt, & ſi conditionalis fuerit obligatio, ex eo annus cōputari debet, non ex quo mortuus, emancipatus, manumiſſus, vel alienatus eſt,
6 ſed ex quo conditione exiſtente efficaciter peti potuit. l. 1. §. 1. & 2. ff. quando de peculio actio annalis eſt.

Secundò, datur etiam contra Abbatem ex cōtractu Monachi, qui eius permiſſu negotiatus eſt. tenebitur enim Abbas de pecunia Monacho permiſſa, Iaſ. hic nu. 21.

Tertiò, datur etiam contra nouum dominum ſerui, ſi ſeruus cum peculio ad eum peruenit. l. 1. §. item ſi hæres. ff. quando de peculio actio annalis eſt, & l. Ancillarum. §. ſeruus. ff. de peculio.

Ad quid detur.

DAtur hæc actio ad tradendam rem quæ eſt in peculio pro ſolutione debiti à ſeruo;
7 vel filio contracti; quatenus peculij quantitas ſe extendit. d. §. actiones, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio in factum ex iuramento præſtito.*
2 *Quid ſit iuramentum.*
3 *Quotuplex ſit iuramentum.*
4 *Quæ requirantur ad hoc, vt hæc actio competat.*
5 *Cui detur.*
6 *Contra quem detur.*
7 *Ad quid detur.*

§. Item ſi quis.

IMperator hoc §. tertiam actionem prætoriam perſonalem proſequitur, videlicet in factum quæ ex iuramento præſtito oritur. §. item ſi quis, hoc tit.

Quid ſit actio in factum ex iuramento præſtito.

EST actio perſonalis prætoria qua agit is, qui deferente aduerſario iuramentum in conti
1 nenti iurauit aliquid ſibi deberi, vel ſuum res ſuas poſſidere; quotieſcunque enim aduerſarius defert iuramentum parti, vt iuret, an ſibi debeatur, iuramento præpoſito, competit actio in factum per quam petitur debitum ſuper quo iuramentum præſtitum eſt: nec quæritur amplius an debeatur, necne, ſed ſufficit eſſe iuratum. d. §. item ſi quis, hoc tit.

2 Iuramẽtum eſt aſſeueratio quædam, qua iurãs Deum in teſtem uocat, vt ſi à ſcopo veritatis aberret, ſeipſum puniat.

Triplex eſt iuramentum voluntarium, neceſſarium, & iudiciale. Voluntarium eſt, quod ex libera uoluntate, & partium connentione extra iudicium à parte parti defertur, ad confirmãdos contractus, & quecunque alia negocia, vt promiſſa ſeruentur. l. 1. & l. iuſiurandum. ff. de iureiurando. Neceſſarium eſt, quod iudex in dubijs cauſis, & probationum inopia pro motu ſuo defert. leg.
3 admonendi. ff. de iureiurando, & l. 3. C. eod. de his duabus ſpeciebus iuramenti in hac actione nihil agitur. Iudiciale eſt, quod in iudicio pars parti iudicis conſenſu, & approbatione defert, quo controuerſiæ deciduntur, vnde, & litis deciſiuum dicitur. l. generaliter. §. 1. C. de rebus creditis, & de hac ſpecie in præſenti actione tractatur. Et hoc iuramentum dupliciter præſtatur ſecundum gl. hic in verbo debere, ſcilicet, formiter, & informiter, formiter, quando cum cauſa adiecta vel expreſſione contractus iuratur, vt iuro te mihi decem aureos debere ex cauſa mutui. Informiter iuratur cum cauſa non exprimitur, ut ſi ego decem petã à Titio, isque deferat mihi iuramentum, & ego iuro mihi eum debere decem, hoc dicitur informe iuramentum, quia non contrahitur ad aliquã formam contractus. Differentia eſt, nam ex iuramento formiter præſtito naſcuntur duæ actiones, vna in factum ex iuramento, altera utilis ex contractu nominato. l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiurando, & tunc petimus, hoc modo; peto fundum à Titio quem ab eo emi, prout ipſo deferente iuraui: ex iuramento vero informi petitur hoc pacto, quia ad tuam delationem iuraui, ideo peto decem, quæ te mihi debere iuraui.

Quæ requiruntur.

PRimo requiritur, quòd actor iurauerit deferẽte aduerſario iuramẽtum; vt hic in §. noſtro, idem eſt ſi actor paratus fuit iurare, & ei iuramentum remiſſum ſit tantum glo. hic in verbo iurauerit, parificantur enim quod quis iurauerit, vel quod iuramentum ei remiſſum ſit.

4 Secundò requiritur, quod iuramentum incontinenti ad delationem partis, & approbationem iudicis præſtitum ſit. l. non erit. §. fin. & ibi Bart. ff. de iureiurando. Idem tamen eſt ſi acceptauerit in continenti iuramentum, & ex cauſa petierit dilationem ad deliberandum quid iurare velit, Bar. in d. l. non erit. §. fin. nu. 2.

Tertiò requiritur, quod reus poſt præſtitum iuramentum recuſet ſolutionem rei ſuper qua iuratum eſt, vt ex textu noſtro colligitur.

Cui detur.

DAtur hæc actio primo ei, qui ad poſtulationem rei iurauit rem ſuam eſſe, vel aliquid ſibi deberi, l. nam poſtea. §. fin. cum duab. ſequent. & l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiurando.

Secundò datur domino ex iuramento ſui procuratoris, vel defenſoris. l. nam poſteaquam. §. iuſiurandum. ff. de iureiurando.

5 Tertiò datur patri, vel domino ex iuramento filijfamilias, vel ſerui. l. multomagis, & l. ſed & ſi ſeruus. ff. de iureiurando.

Quartò datur pupillo, & mulieri etiam: cum. n. de commodo iurantis agitur, non quęritur cuius ſexus, vel ętatis ſit iurans, l. qui iuraſſe. ff. de iureiurando.

Quintò datur ei cui remiſſum eſt iuramẽtum, vt paulo ſupra declarauimus.

Sextò, heredibus, & ſucceſſoribus iurantis, ſeu eius cui iuſiurandum remiſſum ſuit. l. ait Pretor. §. cuius rei. ff. de iureiurando, cum l. ſeq.

Contra quem detur.

DAtur hęc actio primo contra deferentem iuramentum.

Secundò, contra eum, qui in locum deferentis ſucceſſit. l. nam poſtquam. §. fin. cum duabus ſequen. & ibi caſtrenſis, & Iaſon. ff. de iureiurando.

6 Tertiò datur contra ſocium iuramentũ deferentis quamuis ille non detulerit. l. in duob. cum ibi notatis. ff. de iureiurando.

Quartò datur contra dominum, & patrem de peculio, ſi ſeruus vel filius actori iuſiurandum detulerit. l. quidam de peculio. ff. de iureiurando.

Ad quid detur.

DAtur hęc actio primo ad retinendam rem cum fructibus poſt iuramentum pręſtitũ
7 perceptis, cum omnibus acceſſorijs rei, quam quis ſuam eſſe iurauit. l. ſed etſi poſſeſſor. ff. de iureiurando.

Secundo datur ad obſeruationem contractus, & omnia quę ex contractu ſequuntur ſi formiter iuratum ſit. l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiurando.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio de albo corrupto.*
2 *Quæ requirantur.*
3 *Cui detur.*

4 Contra

4 *Contra quem detur.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Quid ſit actio de in ius uocando.*
7 *Quæ requirantur ad hoc vt competat.*
8 *Cui detur.*
9 *Contra quem detur.*
10 *Ad quid detur.*
11 *Quid ſit actio de in ius vocato in exempto.*
12 *Quæ requirantur ad hoc ut competat.*
13 *Cui detur.*
14 *Contra quem detur.*
15 *Ad quid detur.*

§. Pœnales.

QVoniã de actionibus prætorijs tam in perſonã, quam in rem competentibus hucuſq; diximus, ſupereſt ut ad tertiã cauſarũ ſpeciẽ tranſeamus, quæ pœnales complectitur, ſic dictas, quia ad pœnã nõ etiam rei perſequendæ cauſa cõpetunt. Quarum tres in hoc. §. pœnales enumerãtur. Prima eſt actio de albo corrupto. Secũda actio de in Ius uocãdo parentẽ, vel patronum venia non impetrata. Tertia actio de eximente vi eum, qui in Ius uocatus eſt.

Quid ſit Actio de Albo corrupta.

1 ACtio de albo corrupto eſt actio prætoria pœnalis, quæ datur contra eũ qui per ſe, uel per aliũ, dolo malo corrupit, vel inſulit id quod in albo prætoris perpetuæ Iuriſdictionis cauſa propoſitum eſt, ut mulcteretur pœna quinquaginta aureorum. l. ſi quis id, ff. de Iuriſdictione omnium iudic. Erat autem album, tabola dealbata, uel ut Theophilus hic ſcribit albis litteris notata, in qua Prætores edicta, interdicta, actioneſque quo omnibus innoteſcerent proponebant. l. 2. §. ead. ff. de origine iuris. Idque fuit triplex. Vnũ in quo edicta iuris ciuilis rigorem, & duritiam mitigantia proponebantur, de quibus hinc, inde in corpore iuris fit mentio, & hæc perpetua erãt, alterum in quo temporanea quædam edicta proponebantur, eaque, prout res incidebat affigebantur; Itẽ in quo ſcribebantur citationes, quando per publica edicta aliquid citabantur prout etiam hodie in foribus Eccleſiæ, uel Curies edicta citatoria contra abſentes quandoque proponi ſolent, iuxta Clementinam primam extra de iudicijs: Tertium uero continebat magiſtratuum nomina, eorumque ſucceſſionem, & ordinem in rogandis ſententijs, & de hoc loquitur tit. ff. de albo ſcribendo. Intelligitur autem hæc actio de corrumpente perpetuum, & generale edictum in albo prætoris propoſitum is enim in pœnam quinquaginta aureorum incidit, quicquid dicat gloſ. in uerbo ex albo: cuius opinio uno ore a Doctoribus reprobatur, corrũpens enim edicta temporanea tantum extra ordinem puniuntur aut ære, aut corpore ſecundum facti, & perſonæ qualitatem, quia in tali caſu in iure certa pœna non eſt expreſſa. l. prima. §. expilatores. ff. de effractoribus.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur corruptio perpetui edicti prætoris non temporanei, ut iam à nobis dictum eſt. Secundo, vt tale edictum proponatur ab habẽte iuriſdictionem, l. ſi quis id. ff. de iuriſdictio
2 ne omn. iudic. Tertio vt interueniat dolus corrumpentis ſiue per ſe, ſiue per alium corruperit, nãm ſi per imperitiam, uel ruſticitatem, vel caſu aliquis corruperit, non tenebitur d. l. ſi quis. §. ſeruos. Propoſitum enim, & uoluntas diſtinguunt maleficia l. diuus. ff. ad l. Corneliam de ſicarijs.

Cui detur.

DAtur hæc actio cuilibet de populo cui in iudicio agere licet. vbi enim iudicis iuriſdictio offenditur, quilibet de Populo agere poteſt iuxta Bal. in d. l. ſi quis. ff. de iuriſdictione. Quod tamen intelligendum eſt, niſi expreſſe a iure poſtu-
3 lare, & in iudicio agere prohibeantur l. 4. ff. de popularibus actionibus, ideo mulieri, & pupillo populares actiones non dantur l. mulieri. ff. de popularibus actionibus, & quando plures concurrunt præfertur magis idoneus l. 2. ff. de popularibus actionibus, & is cuius intereſt l. 3. in fine. ff. de popularibus actionibus.

Contra Quem.

DAtur contra doloſe corrumpentem id quod perpetuæ, non autem tẽporaneæ iuriſdictionis cauſa, in albo propoſitum eſt. Secundo contra tollentem, abſcondentem, remouentem, maculantem, uel lacerantem d. l. ſi quis §. in ſeruos. ff. de iuriſdictione omn. iudic. Notat. Angelus hic. Tertio cõtra mandantem corrumpi albũ
4 d. l. ſi quis §. fin. & ſi plures mandauerint, vel plures corruperint, quilibet eorum in ſolidum tenetur adeo ut ſolutio unius alios non liberet d. l. ſi quis iuncta. l. adeo. ff. de iuriſdictione omn. iudic. 4. contra ſeruos, & filios familias, & etiam fœminas. Maſculinum. n. a lege prolatum, quando materia ſubiecta vtrique ſexui congruit etiam in materia pœnali, ad fauorem tamẽ publicum tendenti fœmininum comprehendit d. l. ſi quis, & ibi Iaſon. 5. Datur contra abolentem eorum imagines qui publicæ memoriæ cauſa, ob infamiam in publicum depicti ſunt Bart. in d. l. ſi quis 6. contra corrumpentem libros Armatij communis, Angelus, & DD. in d. l. ſi quis. ſeptimo contra ſurripientem acta in Archiuijs publicis repoſita Iaſon hic numero tertio.

Ad Quid.

DAtur hæc actio ad infligendam pœnam pecuniariam quinquaginta aureorum illi qui album Prætoris ſurripuit, amouit, cecidit, cor
5 rupit gloſ. hic in uerbo corrupiſſe, & quamuis in d. l. ſi quis communiter legatur quingentorum aureorum, tamen quia ſecundum gloſam ibi aliquando quinquaginta legitur, poſterior lectura tamquam benignior accipitur iuxta legẽ interpretatione. ff. de pœnis. Verum autem hæc pœna, vel

actori,

actori, vel fiſco applicari debeat, varie a Doct. diſputatum eſt, communis tamen ſententia eſt, ut actori applicetur, Faber hic num. 7. Ang. & Iaſon num. 50. Ideo actor in libello ſi vult illos quinquaginta aureos aſſignari petere debet. Illud & vlterius ſciendum eſt, quod corrumpentes talia edicta, quando contra eos criminaliter agitur, puniuntur etiam pœna falſi, textus eſt in l. penul. ff. ad l. Cornel. de falſis.

Quid ſit actio de in ius vocando.

EST actio pœnalis prætoria per quam filius emancipatus, & libertus, qui patrem, patronumve ſine venia Prætoris in ius uocauit pęna 50. aureorum mulctatur. l. pen. ff. de in ius uocando, & hæc actio ſumma honeſtate nititur, ſemper enim filio, ac liberto perſona parentis,
6 & patroni, ſancta, & honeſta videri debet. l. liberto. ff. de obſequijs libertorum. Sciẽdum tamẽ eſt, quod multæ ſunt perſonæ, quæ in ius vocari prohibentur, quædam enim ratione imbecillis ætatis aut conſilij, in ius uocari prohibentur. l. neque. ff. de in ius uocando; quædam ratione iuſti impedimenti, ut magiſtratus, quædam ratione publicę lætitiæ, aut mœroris, vt qui ducit uxorem, aut qui in luctu eſt. l. 2. ff. de in ius uocando: quædam vero ratione reuerentiæ, ut parens, & patronus. l. 4. & l. generaliter. ff. de in ius uocando. Hæc tamen actio non extenditur ad omnes iſtas perſonas, vt concludit glo. hic in uerbo cum id non impetraſſet, ſed ſolum aduocantes in ius perſonas, quæ ratione reuerentiæ uocari prohibentur, ideo in alijs pœna arbitraria erit, iuxta regulam legis primæ. §. expilatores. ff. de effractoribus.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur, quòd liberi extra patriã poteſtatem conſtituti ſint, nam qui adhuc in ſacris parentum ſunt, nec cum venia eos ĩ ius
7 vocare poſſunt. l. ũn. C. de in ius uocando, cum lis nulla inter patrẽ, & filium conſiſtere poſſit, niſi in caſibus, de quibus diximus ſupra in titu. de patria poteſtate.

Secundo requiritur, vt talis ſit perſona in ius vocata, quæ ratione reuerentiæ prohibita ſit in ius uocari, ut paulo ſuperius diximus.

Tertiò, vt ſine venia a iudice petita in ius uocata ſit, nam ſi impetrata venia uocaſſet Prætor actionem denegaret. Generalis tamen permiſſio magiſtratus non ſufficit, cum ſcilicet poſtulanti iuſtitiam decernit citationem, vt aduerſarius in ius vocetur, ſed venia ſolemniter eſt impetranda deſignata perſona, cui reuerentia debetur, & in actis deſcribenda ſecundum Myſingerium hic numero 33.

Quartò, vt libertus, vel filius tanquam actores faciant parentes, aut patronos in ius uocari, quia ſi ſint rei, & iudicem pro adminiſtranda iuſtitia interpellent contra eos non cõpetit hęc actio, quando enim quis ſe defendit aduerſus eum cui reuerẽtia debetur, non neceſſe habet veniam impetrare. textus eſt, & ibi Doct. in l. libertus, la prima. ff. de in ius uocando.

Quintò, quòd actionem aduerſus parentes, vel patronum, vſque ad litem conteſtatam in iudicio proſequutus ſit, nam ſi ante litis conteſtationem pęnitentia ductus actionem remiſerit, puniri nõ debet. l. quamuis, & ibi Alexander. ff. de in ius vocando.

Cui detur.

DAtur hæc actio primò parentibus, & alijs aſcendentibus in infinitum, quare ſi Adã hodie ſuperſtes eſſet, ſine venia in ius uocari non poſſet. l. 4. ff. de in ius vocando: tradit gl. hic in verbo, vel parentem.
8 Secundò, datur parenti naturali tantum. l. parentes. ff. de in ius uocando.

Tertiò, parenti adoptiuo. l. adoptiuum. ff. eod. Iaſ. hic nu. 53.

Quartò, licet de patre ſpirituali ſint contrariæ opiniones, tamen, & ei hanc actionem competere, communis eſt, & verior opinio, ita enim debemus diligere parentes noſtros ſpirituales, ſicut carnales cap. ita diligere 30. q. 3. Angel. hic nu. 6. Iaſ. nu. 64.

Quinto datur ſocero, & ſocrui, quando a Genero, uel nuru ſine venia in ius uocantur, nã parentis loco ſunt, glo. in l. generaliter. §. fin. ff. de in ius vocando, & l. quia parentis ff. ſoluto matrimonio. His addere debemus vitricum, & nouercam quandoquidem nec illi à priuignis ſine permiſſu vocari poſſunt etiam diſſoluta affinitate, ut rectè ſentit Iaſ. hic nu. 75.

Sextò, datur patrono contra libertũ, item vxori, parentibus, liberiſque patroni vtriuſque ſexus, vſque in infinitum. l. 4. §. Prętor ait, & ibi Doct. ff. de in ius vocando. l. 1. C. eod.

Contra quem detur.

DAtur contra liberos ſiue naturales, ſiue legitimos ſimul, ſiue naturales tantum ſiue adoptiuos utriuſque ſexus, vſque in infinitum. l. ſed ſi hac. §. libertos. ff. eod.

Secundò, contra filios etiam ſpirituales, d. c. ita diligere.

Tertio, contra libertum uocantem in ius patronum, parentes. vel liberos, vel vxorem eius. l. 4. & l. adoptiuum. §. patronum. ff. de in ius uocando. l. 1. C. eod.
9 Quarto, contra libertum communem uocantem in ius quemcunq; ex patronis. l. communis. ff. eod. & hac pœna non ſolum tenetur is, qui doloſe in ius uocauit, ſed etiam qui ſine dolo per ignorantiam, aut ruſticitatem, nec enim ruſticitati in hoc ſubuenitur, cum naturali ratione huiuſmodi perſonis honor, & reuerentia debeatur. l. 2. C. de in ius uocando, & ignorantia iuris naturalis neminem excuſet. l. regula. ff. de iuris, & facti ignorantia.

Ad quid detur.

DAtur ad pœnam pecuniariã, quæ eſt quinquaginta aureorum. l. penult. ff. de in ius vocando, & hæc pœna applicatur parti, & non fiſco, Iaſ. hic nume. 41. hæc tamen pœna ceſſat.

Primo,

Primo, ſi pœniteat filium, vel libertum, & actionē remittat. l. quāuis. ff. eo. & pœnitentiæ locus vſque ad litis conteſtationem, vt diximus ſup. eſſe poteſt. Secūdo, Qñ pater, vel patronus non inuitus citatus eſt, ſed uolens paſſus eſt ſe conueniri ſine venia. d. l. quamuis, volenti. n. non fit iniuria. l. 1. §. vſq; adeo, de iniurijs. Tertio, ſi citatus non comparuit in iudicio. leg. quamuis, & ſi compareat, & non excipiat de venia non impetrata, pœnamque non petat, & ſic vlterius procedi permittat, pœnam remittere cenſetur, nec amplius eam petere poteſt, & proceſſus valet ſecundum Bar. in d. l. quamuis.

Quid ſit actio de in ius vocato vi exempto.

EST actio prætoria pœnalis qua cum eo agitur qui in ius vocatum vi exemit, doloue malo exemi curauit, vt quanti ea res ab actore æſtimatur damnetur. l. 1. & l. ſi per alium. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur vi eximat. Exi-
11 mendi autem verbum generale eſt: nam non ſolum eximere videtur qui manibus eripit, ſed qui quoquomodo moram fecit, quominus in ius iretur, ut actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur. l. ſed eximendi. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, vi eximat.

Quæ requirantur.

REquiritur primo, ut procedat citatio, & ſic exemptus ſit uocatus in iudicium, ut conſtat ex rubr. ff. eod. Secundo, quod ſit citatus in locum vbi ſortiebatur forum. l. 2. in fine.
12 ff. eod. extra enim territorium ius dicenti impune non paretur. l. fin. ff. de iuriſdictione omnium iudicum. Tertio, quod ſit citatus ab habente iuriſdictionem, ut notatur poſt textum, & gloſſ. in l. 1. ff. eod. Quarto requiritur ius & dolus eximentis. l. 3. §. fin. ff. eod. Ideo ſi reus volens patitetur ſe detineri, ut quia cauſa officij, aut amicitiæ quis reum proficiſcentem hoſpitio exciperet, & reſoueret feſſum, & interim iudicij dies exiret, non teneretur hoſpes. Quinto requiritur, quod per talē exēptionem, ſeu detentionem reus in ius uocatus comparere non potuerit, nam ſi exemptus quidem eſſet, nihilominus tamen tunc accipienda. l. ſi per alium. §. docere. ff. eod. Sexto requiritur, q. propterea dies actionis præterierit, uel res tempore amiſſa ſit, leg. ſed eximendi. ff. eod.

Cui detur.

DAtur hæc actio actori uocanti aliquē in ius cui dies actionis exijt, vel res tempore amiſſa ſit, per hoc quod aduerſarius uocatū in ius vi eripuit, & fecit quominus citatus in ius ueniret. l. 4. ff. eod. adeo quod etiam aliqui ad eum qui per calumniam quem in ius uocauit, extendi
13 uolunt, quaſi non ius actoris, ſed factū eximentis Prætor inſpexerit, tamen benigna interpretatione, ad eos tantum caſus, de quibus præcipue loquitur ſeueritas huius edicti reſtricta eſt. Vnde Ofilius rectè putauit locum huic edicto non eſſe, ſi perſona, quam in ius uocare nō potuit, vi exēpta ſit, vt pater, & patronus, cum magis deliquerit qui uocauit, quam qui exemit, l. 1. & 3. ff. eod.
Vnde & eadem æquitate moti idem eſſe cenſuerunt in eo, qui aliò quàm quò debuerat, uocatus eſt, & cui ius ſit ibi non conueniri. d. l. 2. Secundo datur hæredibus in ius uocatis, ſi eorum interſit. l. ſi per alium. §. fi. ff. eod.

Contra quem.

DAtur contra eum qui in ius uocatum, vi vel dolo malo eripuit, vel exemit, idq; ſiue per ſe ſiue per alium, l. ſi per alium, & penult. ff. eod. Secundo, non ſolum contra eum qui citatum verbaliter exemit, ſed etiam & multo magis
14 contra eum, qui realiter citatum è manibus familiæ iudicis eripuit, & tunc eximens tenetur, ac ſi pro exempto in omnem caſum fidei iuſſiſſet, leg. quoties. C. de exactionibus lib. 10. de quo Iaſ. hic nu. 102. Tertio, contra occultantes debitores, ut non capiantur, nec ſoluant debitum, ſicut concluditur hic per Iaſ. nu. 103. Quarto, contra plures eximentes, & ſingulos in ſolidum, ita quod ſolutio vnius non liberet alium, quia hæc actio mere pœnalis eſt. l. penul. §. fi. & ibi gl. ff. eod.

Ad quid detur.

15 HAec actio datur ad id quāti res, de qua fuit controuerſia, ab actore mediante iuramento in litē de affectione æſtimata eſt. d. l. pen. §. fi. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Actio præiudicialis quot modis dicatur.*
2 *Prima actio præiudicialis cui & cōtra quē detur.*
3 *Secunda præiudicialis cui & ipſa competat, & contra quem.*
4 *Tertia de partu agnoſcendo cui competat.*

§. Præiudiciales.

SCiendum eſt pro declaratione huius §. quod præiudiciales actiones multis modis dicuntur. primo dicuntur præiudiciales rōne contingentiæ, qñ cauſæ ita ſe contingunt, quod ſententia lata in una faciat præiudicium, & pariat exceptionem reiiudicatæ, in alia. Exempli gratia, Intento contra te actionem familiæ erciſcundæ, q. a peto ut diuidas mecum hæreditatem Sempronij.
1 tu vero negas me eſſe Sempronij hæredem, hic concurrunt duo iudicia, vnum diuiſorium hæreditatis, alterum declaratorium an ſim hæres, & hæc ſe contingunt, quia non diuiditur hæreditas, niſi inter cohæredes. prius igitur declarandū eſt, an ſim hæres, qua ſententia lata præiudicabitur alteri petitioni, ſi enim non fuero declaratus, nō teneris mecum diuidere. l. 1. ff. familiæ erciſcundæ. Aliquando dicuntur actiones præiudiciales ratione maioritatis, & præeminentiæ; ut quia una cauſa eſt magis ardua, quam ſit alia, & tunc maior cauſa præiudicat, & facit minorem ſilere, donec maior expediatur. Exemplum eſt in l. fin. C. de ordine iudiciorum, vbi cauſa criminalis præfertur ciuili. Tertio dicuntur actiones præiudiciales, qñ agitur de ſtatu perſonæ alicuius, de quibus in hoc § noſtro tradit, Priora. n. duo gña nihil ad

propoſitum noſtrum pertinent, ex autem actiones de quibus in §. noſtro mentio habetur, tres ſunt. 1. in qua quæritur, an quis ſit ſeruus, vel liber & de hac loquitur tit. ff. & C. de liberali cauſa.

Secunda in qua quæritur, an quis ſit libertus, uel ingenuus.

Tertia in qua quæritur, an quis ſit filius, uel nõ, de qua tit. ff. de liberis agnoſcendis, & dicuntur præiudiciales, quia omnes aliæ quæſtiones ſilent donec declaretur an aliquis ſit ſeruus, libertus, vel filius, veluti titius vult te accuſare de adulterio, & tu dicis eum eſſe ſeruum tuum, non auditur niſi prius diſcutiatur quæſtio ſtatus, an ſit ſeruus, quia ſeruus accuſare non poteſt, ut notatur in l. vis eer tis ff. de iudicijs.

Et quia hæ actiones parum uſitatæ ſunt in foro, ideo breuiter etiam eas explicabimus.

Prima actio præiudicialis, qua quæritur an aliquis ſit ſeruus, vel liber, non ex iuriſdictione prætoris, ſed ex ciuili deſcendit, ut inquit Imperator
2 hic. & competit primò Domino contra ſeruum, quãdo ſcilicet ſeruus eſt in quaſi poſſeſſione libertatis, ut quia gerit ſe pro libero homine ad declarandum eum ſeruum ſuum eſſe.

Secundo e diuerſo competit hæc actio his qui ſunt liberi, & conſtituti ſunt in quaſi poſſeſſione ſeruitutis, quia poſſidentur, & tractantur ut ſerui contra eos qui dicunt ſe eſſe dominos eorum ad declarandum ſe eſſe liberos homines, & poſſidenti ius ſeruitutis non competere. Tertio datur non ſolum conſtitutis in quaſi poſſeſſione ſeruitutis, ſed etiam eorum parentibus utriuſque ſexus legitimis, & naturalibus, ſimul, & naturalibus tantũ. Item liberis, & fratribus, cæteriſque cognatis, nec immodica eſt ignominia filij habere patrẽ ſeruũ, & è contra, textus eſt in l. 1. §. 2 & 3. ff. de liberali
3 cauſa. Secũda actio præiudicialis in qua quæritur, an aliquis ſit ingenuus uel libertus, prætoria eſt, & datur primo patrono contra libertũ, qui eſt in quaſi poſſeſſione ingenuitatis ad declarãdum eũ eſſe ſuum libertum. Ita quod competat ei ius patronatus, de quo in tit. ff. de iure patronatus.

Secundo è contra datur liberto, qui eſt in quaſi poſſeſſione libertinitatis cõtra patronũ ad declarãdum ſe non eſſe libertum, ſed ingenuũ, ita quod reo non competat ius patronatus de quo loquitur tit. ff. ſi libertus ſe ingenuum eſſe dicat.

Tertia actio præiudicialis de partu agnoſcẽdo, & ipſa prætoria eſt, & competit primo ipſi patri contra filium negantem ſe eſſe filium ad declarã
4 dum eum eſſe ſuum filium, & ſi lata fuerit ſententia pro patre præiudicat filio, ut cogatur redire in patriam poteſtatem, & relinquere Patri vſumfructum bonorum aduentitiorum, & alia quæ patria poteſtas producit, & quamuis hæc actio propriè competat ratione patriæ poteſtatis contra filium ſubiectum paternæ, tamen eam contra filium emancipatum etiam locum habere, tenet hic Faber num. 1. §. cum adhuc multa iura ſuperſint patri. Nam & filius emancipatus patrem in ius ſine uenia uocare non poteſt, eumque alere tenetur l. ſi quis a liberis §. uel ſi parens ff. de liberis agnoſcendis, vnde etiam inter matrem, & filium hæc actio locum habet, ut Faber hic notat.

Secundo competit hæc actio ipſi filio contra patrem ad declarandum ſe eſſe filium, quod ſæpe contingit contra duros patres, & ſententia lata pro filio præiudicat patri, ut ad alimenta, & ad dotem teneatur l. qui liberos ff. de ritu nuptiarum.

SVMMARIVM.

1 *Qua formula utendum ſit, cum quis in rem agere uult.*
2 *Dare nihil aliud eſt, quàm dominium transferre.*

§. Sic itaque.

1 HActenus Imperator de actionibus perſonalibus, & realibus, ciuilibus, & prætorijs dixit, nunc in hoc §. docet qua formula, & quibus uerbis utendum ſit cum in rem quis agere inſtituit, qui enim in rem agit, & rem ſuam ab aliquo petit, non ita debet agere ſi apparet eũ dare oportere, his uerbis ſi apparet, reſpicit Imperator ad ſolemnitatem uerborum, quibus olim uti ſolebant, ideo autem qui in rem agit, non ita rectè agit, quia dixit rem, quam petit ſuã eſſe, eamque proprietatis iure ad ſe ſpectare, non ergo petere debet, ut res ſua efficiatur, & res propria ipſius fiat, nec enim quod alicuius eſt magis eius fieri poteſt, ut dixit Imperator hic, & amplius; quia ſemel res mea eſſe non poteſt l. cum res C. de cõtrahẽda emptione, ſed qui agit ut aduerſarius det
2 hoc agit, ut iudex aduerſarium cõdemnet, & rem quæ petitur actoris faciat. Dare enim nihil aliud eſt, quam dominium transferre l. vbi autem §. ſi. de verborum obligationibus. Debet igitur actor, qui in rem agit dicere rem ſuam eſſe, eamque ſibi reſtitui debere. fallit hoc in ſure, a quo rectè peteret rem meam mihi dari, idque inquit Imperator no ſtro odio furũ receptum eſt, quo magis pluribus actionibus teneantur.

SVMMARIVM.

1 *Actionis nomen generale eſt.*
2 *Actiones perſonales præſupponunt obligationem.*
3 *Perſonales actiones condictiones appellantur.*

§. Appellamus.

1 SCiendum eſt nomen actionis eſſe generale comprehendens reales, & perſonales actiones l. fin. C. de hereditate, uel actione uendita. propriè tamen ſecundũ I.C. in l. actionũ genera ff. de actionib. & obligat io. Actiones reales dicuntur uindicationes, perſonales uero cõdictiones dictæ a cõdicẽdo, quod eſt denũtiare §. appellamus hoc tit. de iure, n. antiquo, quãdo quis habebat debitorẽ obligatum ſicut oẽs actiones per
2 ſonales obligationẽ præſupponũt, antequã eũ in iudicio cõuenire poſſet, requirebatur, ut prius debitori denũtiaret. Hæc tñ denuntiatio nõ requirebatur in actionib. realibus, in quib. perſona nõ eſt obligata. Iaſõ in l. certi cõdictio ff. ſi cert. pet. Hinc omnes actiones perſonales abuſiuè dicuntur cõdictiones. Sed aduertendum eſt quod quædam tranſeunt in ſpeciale nomen actionis, ut actio ex uendito, locato, & tales largè dicũtur condictiones, ut hic glo. in d. l. actionum genera. Quædam

uero non habent ſpeciale nomen, ſed remanent ſub generali nomine cōdictionis, & ut una ab alia diſcernatur non dicuntur ſimpliciter cōdictiones ſed cum aliqua adiectione, vt condictio certi, condictio ob cauſam, & condictio indebiti.

SVMMARIVM.

1 *Actiones aliæ ſunt perſecutoriæ rei, aliæ pœnæ, & aliæ rei, & pœnæ ſimul.*
2 *Quid ſit condictio certi ſpecialis.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem detur.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Quid ſit actio commodati, & quotuplex ſit.*
7 *Directa actio commodati cui detur, & contra quē.*
8 *Ad quid.*
9 *Contraria actio commodati cui detur cōtra quem, & ad quid.*
10 *Quid ſit actio depoſiti, & quotuplex ſit.*
11 *Quæ requirantur ad eam, cui detur num. 12. contra quem detur num. 13, & ad quid num. 14.*
15 *Contraria actio depoſiti cui detur, contra quem, & ad quid.*

§. Sequens.

IN tertia actionum diuiſione dictum fuit quaſdam actiones eſſe perſecutorias rei, alias pœnæ tantū, alias pœnæ, & rei, perſecutorias ſimul. De his incipit tractare Imperator hic in §. noſtro Perſecutoriæ rei ſunt omnes actiones reales, item
1 perſonales, quæ ex contractu proueniunt. Perſecutoriæ pœnæ ſunt quæ ex delictis proficiſcūtur, ueluti actio furti tam manifeſti, quam nec manifeſti. Perſecutoriæ rei, & pœnæ ſimul ſunt actio ui bonorum raptorum, actio legis Aquiliæ, & actio ex teſtamēto pro legato uenerabilibus locis relicto, & quia nonnullas actiones ex contractu deſcendentes proponit Imperator; Ideo de ipſis uidebimus. Et primo de actione deſcendente ex mutuo, quæ cōdictio certi ſpecialis appellatur, ad differētiam cōdictionis certi generalis, quæ cōpetit pro omni contractu in quo aliquid certum petitur, l. certi condictio ff. ſi certum petatur.

Quid ſit condictio certi ſpecialis.

2 EST actio in perſonam, per quam quis petit pecuniam mutuatam.

Cui detur.

DAtur primo ei qui rem cōſiſtentem, in numero, pondere, & menſura, mutuo dedit ſupra in principio quibus modis re cōtrahitur obligatio. Secūdo datur Domino, procuratore eius, pecuniam mutuante l. ſi pecuniam ff. ſi
3 certum petatur. Tertio Domino cuius ſeruo eo conſentiente mutuauit, l. rogaſti §. fin. ff. ſi certum petatur. Quinto Pupillo, etiam ſine tutoris auctoritate mutuanti l. non omnis §. ſi. ff. ſi cert. petat.

Contra quem.

DAtur primo contra eum qui mutuum recepit patrem familias ſcilicet compotē mentis, & puberem quoquō ille uerterit pecuniam mutuo acceptam l. non aduerſus, & l. cum qui C. ſi certum petatur, non autem cōtra filium familias neque eius patrem ſtante exceptione S.
4 C. Macedoniani §. illud proprie, infra quod cum eo qui aliena poteſtate. Secundo contra Dominū inſtitore, vel procuratore illius mutuum recipiente, l. ſi inſtitorem ff. ſi certum petatur. Tertio contra ciuitatem, in cuius vſum adminiſtrator mutuū uertit. l. Ciuitas ff. ſi certū petatur. Quarto etiam Eccleſia ex cauſa mutui obligatur ſi pecunia verſa ſit in vtilitatem Eccleſiæ Auth. hoc ius porrectum C. de Sacroſanctis Eccleſijs.

Ad quid.

DAtur ad hoc ut debitor rem mutuatam reſtituat, nō quidem in ſpecie ſed in eodem
5 genere, ut pecuniam pro pecunia, vinum pro vino, l. 2. cum ibi notatis ff. ſi certum petatur

Quid ſit actio commodati.

EST actio in perſonam qua quis rem candē in
6 ſpecie petit, quam commodauit.

Quotuplex ſit.

DVplex actio ex hoc contractu commodati oritur, ſcilicet directa, & contraria.

Directa actio commodati cui detur.

DAtur primo ei qui rem ſuam alteri cōmodauit l. 1. & l. rei commodatæ ff. cōmodati. 2. datur Domino ſi ſeruus rem eius cōmodauit l. ſi ſeruus la 1. ff. commodati. 3. et furi, & prædoni rem alienam commodantibus, l. cōmodare, cum l. ſeq. ff. commodati.

Contra quem.

DAtur primo contra commodatariū Patrē familias, & puberē cui aliqua res utenda data ſit §. Itē is cui, ſupra quibus modis re
7 contrahitur obligatio. 2. contra filium familias, & ſeruū directo ſed contra dominum & patrē peculio tenus l. 3. §. ſi filio familias ff. cōmodati. 3. contra impuberem accipientem rem commodato, ſine tutoris auctoritate ſi locupletatus ſit ex eo, alias impuberes, & furioſi non tenentur l. 1. §. fin. iuncta l. 2. & 3. ff. commodati. 4. contra hæredem commodatarij pro ea parte, pro qua hæres eſt d. l. 3. §. hæres.

Ad quid.

DAtur ad rem ipſam quæ cōmodata eſt in ſpecie, non deteriorem reſtituendam ſi extat d. §. Item is, quibus modis re contrahitur obligatio, & ſi res non extat, datur ad æſtimatione eius, ſi dolo, & culpa commodatarij perijt, quo caſu tamen res peti debet, licet condemnatio fiat in æſtimationem, quia ipſa res, & non æſtimatio eſt in obligatione, ut notatur poſt textum in l. ſi ſeruum §. fin. ff. de uerborum obligatio. Secundo datur ad intereſſe deteriorationis, quando res deterior reddita eſt l. 3. §. ſi reddita ff. commodati. An autem quis teneatur recipere rem deterioratam oblato precio deteriorationis, dicendum eſt quod ſic, ut

concludit Angelus in leg.eleganter.§. non ſolum ff.de dolo, ſequitur Iaſon in l.a.§. mutui datio ff.ſi certum petatur.

Tertio datur etiam hęc actio, ſi commodatum gratia commodatarij tantum factum fuit ad præſtandum dolum, latam leuem, & leuiſſimam culpam l.ſi ut certo §.nunc uidendum, & l.in rebus ff.commodati, non autem ad caſum fortuitú d.l. in rebus, niſi in tribus caſibus, primus eſt quando culpa commodatarij præceſſit caſum.

Secundo quando commodatarius cõmiſit moram in reſtituenda re commodata.

Tertio quando pactum fuit appoſitum ca.vnico, extra commodati.

Contraria actio commodati cui detur, contra quem, & ad quid.

DAtur commodatario contra commodantẽ primo ad recuperandas expenſas quas cõmodatarius in re commodata fecit l.in rebus §.poſſunt ff.commodati.

Secũdo datur quando commodans rem commodatá intempeſtiue reuocare vult, ut patiatur
9 commodatarium vti re in eum vſum, in quẽ com
modauit l.in commodato §.ſicut ff.commodati.

Tertio ad damna quæ paſſus eſt commodatarius ex re uitioſa commodata, ſi cõmodans ſciens vitium rei cõmodauit, aliàs non l.in rebus §.Item qui ſciens, & l.penult.ff.commodati.

Quid ſit actio depoſiti.

ESt actio perſonalis perſecutoria rei, qua quis rem apud alium depoſitam petere poteſt.

Quotuplex ſit.

10 DVplex eſt depoſiti actio directa, & contraria.

Quæ requirantur ad directam actionem depoſiti.

11 PRimo requiritur quod res depoſita ſit, ná depoſitum re interueniente tantúmodo contrahitur §.pręterea ſupra quibus modis re cõtrahitur obligatio. Secũdo quod depoſitarius gratis receperit depoſitum, ná ſi merces in pecunia numerata pro cuſtodia rei cõſtituta eſſet, actio locati competeret, ſi alia res, actio pręſcriptis uerbis locum haberet l.1.§.ſi quis ſeruum ff.depoſiti.

Cui detur.

12 PRimo datur deponenti, ſiue ſit pater familias ſiue filius familias l.Iulianus ff.depoſiti, adeo quod etiam furi, & prędoni cõpetit, quia ipſorum intereſt, cum uero Domino ad rem reſtituendam per furtum ſubtractam teneantur l.1.§. ſi prædo ff. depoſiti.verum bene eſt quod ſi Dominus, & fur deponens in petitione concurrant dominus præferri debet, l.bona fides ff. depoſiti. Secundo datur Domino ex depoſito facto per ſeruú, ſiue ſit vſufructuarius, ſiue proprius, ſiue alienus bona fide ſeruiens ſiue hereditarius d.l.1.§.nõ ſolú ff.depoſiti. Tertio datur hęredibus d.l.1.uerſ. hæc actio §.ſi apud, & ſi plures ſint hęredes depoſitúq; cõmode diuidi poſſit, pro parte hęreditaria cuilibet hæredi hęc actio datur d.l.1.§. ſi pecunia.

Contra quem.

13 DAtur primo cõtra depoſitarium d.l.1.§. inde ſcribit.2.cõtra filium familias, & ſeruú in ſolidum, & eius patrem, & dominú peculio tenus d.l.1.§.filiusfami. Tertio contra pupillú doli capacem, vel locupletiorem factum d.l.1. §.an in pupillum. Quarto Contra hæredem depoſitarij. & ſi plures ſint, quilibet per parte hęreditaria conueniri poteſt l.ſi hominem §.1. & l.in depoſiti actione ff.depoſiti.

Ad quid.

HAec actio datur regulariter ad ſimplú ideſt ad ipſam rem depoſitam reſtituendá d.l. 1.§.1.ff.depoſiti. In quattuor tamen caſibus hic in §.noſtro enumeratis etiam ad duplum datur, & túc eſt mixta, quia perſequitur rẽ ipſam depoſitam, & ſimul pœnam, uidelicet. Quando quis incendij, ruinę, naufragij, uel tumultus cauſa
14 rẽ deponit, & depoſitarius poſtea inficiatur depo
ſitum per dolú: his caſibus condemnabitur in duplum ad rem.ſ.reſtituendam, & etiam ad eius æſtimationem §.rei perſequẽdę hoc tit.l.1.§.1.ff.eod. Secundo datur etiam ad pretium rei, ſi hæres neſciens rem eſſe depoſitam penes teſtatorem, eam alienauit, & deinde redimere nõ poteſt d.l.1.§.ſi. cũ duabus legibus ſeque.ff.eod. Tertio ad fructus etiam, & acceſſiones rei depoſitę d.l.1.§. hanc actionem. Quarto ad intereſſe deteriorationis d.l. 1.§ ſi res depoſita deterior. Quinto ad præſtandũ dolú, & latam culpam, non autem leuem, nec leuiſſimam, & multo minus caſum fortuitú §.præterea ſupra quibus modis re cõtrahitur obligatio.

Contraria actio depoſiti cui detur contra quem, & ad quid.

COntraria actio depoſiti datur ipſi depoſitario, & eius hæredibus contra deponẽtẽ ad recuperandas expenſas neceſſarias, & utiles in rem depoſitam factas l.ſi in Aſia ff.depoſiti.
15 Item datur ad omnem indemnitatem eius qui
depoſitum ſuſcepit l.et apud quem ff.depoſiti.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio furti.*
2 *Quos actiones contra fures introductæ ſint.*
3 *Quæ requirantur ad actionem furti.*
4 *Cui detur.*
5 *Contra quem detur.*
6 *Ad quid.*
7 *Quot ſint actiones partim rei, & pœnæ pſecutoriæ.*
8 *Quid ſit actio vi bonorum raptorum.*
9 *Quæ requirantur.*
10 *Cui detur.*
11 *Contra quem.*
12 *Ad quid.*
13 *Quid ſit actio legis aquiliæ.*
14 *Quotuplex ſit.*
15 *Quos ſint capita l. Aquiliæ.*
16 *Quæ requirantur ad hoc ut ex primo capite l. Aquiliæ agi poſſit.*
17 *Cui detur actio legis Aquiliæ ex primo capite.*
18 *Contra quẽ detur actio l. Aquiliæ ex primo capite.*

§. Ex maleficijs.

Abſoluto

ABſoluto primo membro diuiſionis ſupra poſitæ in §.præcedenti Imperator in hoc §.poſteriora duo membra proſequitur, & primò de actionibus, mere pęnalibus, & dein de demixtis, tam rei, quã pænę perſecutorijs per exẽpla tradit, inter quos 1.loco actio furti præponitur, quæ pænæ perſecutoria eſt.

Quid ſit actio furti.

1 ESt actio pænalis, quæ competit ad perſequendã pænam quadrupli, ſi furtum manifeſtũ ſit, & dupli, ſi non manifeſtum, nec duplo, aut quadruplo ineſt res furtiua, ſed illa per alias actiones rei perſecutorias peti poteſt §.ex maleficijs hoc tit.odio.n.furũ plures actiones cõtra eos introductæ ſunt, prima eſt actio ad exhibendum, quæ eſt pręparatoria rei uindicationis de qua in §.præterea, infra dicemus. Secunda eſt rei uendicatio, quæ competit ſolo Domino iuxta l.in rem.ff.
2 de rei uindicatione, cõtra ipſum furem, & quemcunque poſſeſſorem rei furtiuę ſimpliciter ad recuperandam ipſam rem furto ſubtractam §.ſi.de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.

Tertia Dicitur cõdictio furtiua quæ eſt etiã rei perſecutoria l.ſi pro fure §.furti ff.de condictione furtiua, & hæc datur tantum ipſi domino, eiuſq; hæredibus contra ipſum furem, & eius hæredem tantum, non autem contra alium extraneũ poſſeſſorẽ, & ſic in hac differt a rei uindicatione l.1.& l.ſed nec ff.de cõdictione furtiua. Quarta eſt actio furti, quæ eſt mere pænalis, nec ipſam rẽ furtiuam perſequitur, ſed ſolum pænam dupli, uel quadrupli, & de hac tractatur hic in §.noſtro.

Quæ requirantur ad actionem furti.

PRimo requiritur quod furtum ſit cõmiſſum ab eo qui conuenitur, nam licet a tertio, &
3 bonę fidei poſſeſſore res furtiua, non refuſo pretio ſit reſtituenda, iuxta textũ in l.in ciuilẽ C.de furtis, tamen neque is, neque etiã hæredes furis pænali hac actione conueniri poſſunt, cũ pænæ ſuos debeãt tenere auctores l.ſancimus C.de pænis. 2.requiritur quod actor ſit dominus rei, vel aliàs eius interſit rem furto ſubtractam non eſſe.

Cui detur.

HAec furti actio daturò prim ipſi domino cui res ſubtracta eſt l.ſi uẽdidero ff.de furtis. 2.datur ei cuius intereſt rem non eſſe ſubtractam licet non ſit dominus, ut eſt creditor, cui expedit pignori potius, quam perſonæ incũbere §.furti autẽ actio, ſupra de obligationibus, quæ
4 ex delicto naſcuntur. Tertio datur Colono pro fructibus agri, quẽ colit l.cũ qui, & l.ſi Apes ff.de furtis. Quarto datur commodatario, uel depoſitario, qui rei cuſtodiam recepit, & ei etiam qui precario rem accepit d.l.eum qui §.is qui precario, & §.ſi res commodata ff.de furtis. Quinto datur bonæ fidei emptori, quamuis aliena res ſubrepta ſit l.cum æs pignori ff.de furtis. Sexto datur hæredibus eius cui res furto ſubtracta eſt §.non autẽ infrà de perpetuis, & temporalibus actionibus l.1.§.hęredem ff.de priuatis delictis.

Contra quem.

DAtur actio furti primo contra furem, rem mobilẽ, uel celãdi, uel lucri faciendi animo inuito Domino ſurripientem l.1.l.falſus.§.qui alienum, & l.inter omnes §.recte ff.de furtis. Secundo datur contra falſum procuratorẽ, ci-
5 tra Domini uoluntatẽ exigentem æs alienũ l.falſus procurator C.de furtis. Tertio contra abutentẽ re, cuius poſſeſſionẽ, uel uſũ, uel cuſtodiã acce pit, ut commodatariũ, & depoſitarium §.furtum autem, cũ §.ſequenti ſupra de obligationibus quę ex delicto naſcũtur. 4.Datur contra impuberẽ pubertati proximum, & doli capacẽ § penult.d.titu.de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur, & l.impuberem ff.de furtis. Quinto contra Dominũ rem ſurripientem, in qua alter vſum fructum habet. Vſu fructuario enim actione furti tenetur l.creditoris §.1.ff.de furtis. 6.datur contra creditorem qui dato pignore utitur, uel illud ſoluta pecunia reſtituere negat l.ſi pignore, & l.ſi is qui rem ff.de furtis. 7.datur contra eum qui ſe creditorem ſimulat, cum tamen creditor non ſit, ut eo commento nummos accipiat alienos l.falſus creditor ff.de furtis. 8.datur contra ſcienter ſuſcipientes, & celantes res furtiuas §.cum æptum ſupra de obligationibus, quę ex delicto naſcuntur. 9. Contra præſtantes opem, & conſilium ad committendum furtum §.interdum d.tit. de obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur, & l.qui ſeruo iuncta l.in furti actione ff.de furtis. Decimo, & vlt.datur contra hæredes furis, ſi aliquid ad ipſos ſcientes, & contrectantes ex furto peruenit, aliter non §.non autem, & §.pænales, infra de perpetuis, & temporalibus actionibus.

Ad Quid.

DAtur hæc furti actio ad perſecutionem legitimæ pęnę, quę de iure ciuili in furto manifeſto eſt quadruplum, in furto non manifeſto eſt duplum, & in hac pæna pecuniaria reriſ æſtimatio refertur ad pretium eius temporis, quo res fuit precioſior, cum omnibus acceſſionibus, ſeu fructibus rei furtiuæ §.ſi.ſupra de obligationibus quæ ex delicto naſcuntur. l.ſi pro fure ff.de cõ
6 dictione furtiua: & l.qui tabulas, cum l.qui facem ff.de furtis, & in hoc quadruplo non continetur rei perſecutio, ut ſupra a nobis dictum eſt, cũ abſque quadruplo ad rem ipſam aduerſus furem, uel ipſius hæredem condictione furtiua, uel aduerſus quemcunque poſſeſſorem rei uẽdicatione agere poſſit is cui per furtum quicquam ablatum eſt, §.ex maleficijs hoc tit.& l.1.ff.de condictione furtiua. Hodie tamen iure nouo conſuetudinario pro furto ſummam quinque aureorum excedẽte præſertim ſi aliquoties iteratum ſit, corporalis pæna laquei ſcilicet imponitur, §.ſi quis quinque ſolidos de pace tenenda, & eius uiolatoribus in uſibus feudorum, quæ conſuetudo fures puniendi propter huius delicti frequentiam per totum fere orbem recepta eſt, abolita hac iuris ciuilis actione de pęna quadrupli, aut dupli, & licet pęna hæc grauis nimium quibuſdam uideatur, quod qui in pecunia tantum delinquit

in corpore puniatur, vtrumque pro ære reddere cogatur, tamen omnibus fere populis placuit, & neceſſaria uiſa eſt propter delictorum frequentiam, vt diximus.

Quot ſint actiones partim rei, & pœnæ perſecutoriæ.

7 TRes ſunt actiones pœnæ, & rei perſecuto-
riæ, ſcilicet actio vi bonorum raptorum,
actio legis Aquiliæ, & actio ex teſtamen-
to pro legatis venerabilibus locis relictis.

Quid ſit actio vi bonorum raptorum.

EST actio prętoria per quam ab eo qui rem
violenta manu eripuit quadruplum intra
annum exigitur, poſt annum vero ſimplū
8 duntaxat. §. 1. ſupra de vi bonorum raptorum. §.
ex maleficijs, hoc tit. & l. 4. ff. de vi bonorum ra-
ptorum. In quadruplo autem, & rei perſequu-
tio ineſt, ita ut pœna tripli ſit; Ideo & hęc actio
mixta dicitur, quia tam pœnæ, quam rei perſecu-
toria eſt.

Quæ requirantur.

REquiritur uiolentia in re mobili dolo ma-
lo commiſſa, nam ſi quis bona fide rem
ſuam eſſe putans uel imprudens iuris eo
animo rapuit, quaſi domino liceat etiam per vim
rem ſuam à poſſeſſoribus auferre, hoc iudicio cō
ueniri non poteſt. §. ita tamen, ſupra de vi bono-
rum raptorum, ne tamen raptores ſuam temeri-
9 tatem, hoc fuco, & quæſito colore excuſare poſ-
ſint; Diualibus conſtitutionib. introductum eſt,
vt ſi quis rem ſuam vi ab altero rapuerit, eius do-
minio cadat, ſin autem alienam poſt reſtitutionē
eiuſdem quoque rei ęſtimationem præſtet, quod
generaliter tam in rebus mobilibus, quam immo
bilibus in quibus proprie inuaſiones fiunt, obtine
re uoluerunt. d. §. ita tamen ſupra de vi bonorum
raptorum, & l. 2. §. hæc actio. ff. de vi bonorum ra
ptorum. l. ſi quis in tantam. C. vnde vi.

Cui detur.

DAtur ei, cui dolo malo bona mobilia per vim ablata ſunt. l. 2. ff. vi bonorum raptorum, & l. 1. C. eod.

Secundò ei cuius intereſt non inſpecto vtrum
rei dominus ſit necne, vnde ſiue apud aliū com-
modata res ſit, ſiue locata, ſiue etiam pignorata,
vel depoſita, ſiue bona fide poſſeſſa, ſiue vſumfru
10 ctum vel aliquod ius in ea habet, ei hæc actio cō-
petit, non, ut, dominium accipiat, ſed illud ſolum
quod ablatum eſt. l. 2. §. in hac actione. ff. vi bono-
rum raptorum, & ſic in hoc caſu non agitur ad
quadruplum, ſed ſolum eius, qđ actoris intereſt.

Tertio datur donatario à quo res per hæredē donatoris ablata eſt. l. 2. C. eod.

Quarto, hęredi ceteriſque ſucceſſoribus. l. 2. §. fin. ff. eod.

Contra quem detur.

DAtur hæc actio primo contra raptorem rei mobilis, quantumuis illa minima fuerit. §. 1. ſupra de vi bonorum raptorum, & l. pen. ff. eodem.

Secundo contra eum qui præcedente conſilio ad hoc ipſum collegit homines armatos, ut damnum det, bonave rapiat. l. 2. §. dolo autem malo. ff. eod. ſiue igitur ipſe quis cogat homines ſiue ab alio coactus ad rapiendum utatur, hac actione tenetur.

11 Tertio datur contra dominum ſi ſeruus vim
feciſſe dicatur. l. de his, quæ ſeruus. C. vi bonorum
raptorum.

Quarto, contra dominum familiæ, & continē tur nomine familiæ hi, qui in miniſterio ſunt, etiā ſi ſint liberi homines, uel ſerui alieni, bona fide ſeruientes, liberatur tamen dominus, quādo pro omnibus ſeruis ſemel offert quadruplum, uel ſi noxæ dederit eos qui dolo fecerunt. leg. 2. §. familiæ. ff. eod.

Quinto datur contra creditorem res ſibi obligatas vi rapientem. l. res obligatas. C. eod.

Sexto, contra impuberem pubertati proximū, & doli capacem. l. 2. §. impuberem. ff. eod.

Septimo, contra hęredem donatoris, qui per vim a donatario rem donatam rapuit. l. 2. C. eod. contra autem aliorum hęredes, quia pœnalis eſt non datur. l. 2. §. fin. ff. eod.

Ad quid detur.

DAtur hęc actio ad quadruplum intra annū
in quo, & rei precium ineſt, adeo quod
triplum eſt pœna, poſt annū uero in ſim-
12 plum. §. ex maleficijs, hoc tit. & §. 1. ſupra de vi bo
norum raptorum; Item datur ad intereſſe eius,
qui non eſt dominus rei. l. 2. §. in hac actione. ff.
vi bonorum raptorum.

Quid ſit actio legis Aquiliæ.

EST actio ciuilis in perſonam quæ datur do-
mino aduerſus eum, qui damnum iniuria
dedit, vel ſaltem cauſam dāni dedit, ut quan
13 ti plurimi res, vel anno proximo vel triginta die-
bus proximis fuerit, tanti damnetur: iniquū enim
erat alterum ab altero, etiam ſi non dolo, ſed cul
pa id fiat, lędi. Nemo enim ſuam negligentiam in
alterius damnum conuertere debet, toto tit. ff. ad
l. Aquiliam, hæc actio quandoque alio nomine di
citur actio damni iniuriæ.

Quotuplex ſit.

ACtio legis Aquiliæ duplex eſt, directa, &
vtilis, directa in eum datur, qui immedia-
14 te ſuo corpore, vel manibus damnum de-
dit; Vtilis in eum, qui aliquo medio damni cau-
ſam præſtat.

Quot ſint capita legis Aquiliæ.

TRia ſunt capita legis Aquiliæ, quorum duo tantū hodie ſunt in vſu. Secundum enim

huius

huius legis caput, vtpote ſub alijs ſatis comprehenſum in deſuetudinem abijt, & quia de his ſatis ſuo loco diximus, ideo hic omitto.

Quæ requirantur ad hoc, ut ex primo capite legis Aquiliæ agi poſſit.

PRimo requiritur, quod reus interfecerit ſeruum, aut quadrupedem, ſecus ſi tantũ vulnerauit ſupra in principio de l. Aquilia.

16 Secundo, quod occiſus ſit ſeruus, uel quadrupes, quæ pecudum numero ſit, hoc eſt, quæ gregatim paſcitur, vt equi, boues, capræ, oues, & ſimilia animalia.

Tertio, quod per iniuriam occiſio talis facta ſit ſup. in prin. de l. Aquil. l. 1. & 3. ff. eod.

Cui detur actio legis Aquiliæ ex primo capite.

DAtur primo, domino directo, qui damnũ paſſus eſt. l. item mela. §. legis, ff. ad legem Aquiliam.

Secundo, datur domino utili, & emphyteutæ,
17 & feudatario. l. cedere. §. eius actiones. ff. arborũ furtim cæſarum.

Tertio, vtilis actio datur etiam vſufructuario. d. l. item mela. §. fin. & ibi glo.

Quarto, hæredi cæteriſque ſucceſſoribus. l. inde Neratius. §. hanc actionem. ff. eod. Bonæ fidei autem poſſeſſori non datur cum non ſit dominus, ſed ei actio in factum competit propter operas amiſſas. d. l. item mela. §. ſed etſi ſeruus. Ideo nec commodatario datur pro re cõmodata damnificata. d. l. item mela. §. cum cui.

Contra quem datur actio legis Aquiliæ ex primo capite.

PRimò datur, contra occidentem iniuria ſeruum, ſiue pecudem alterius, quæ gregatim paſcitur. l. 2. in princ. ff. ad l. Aquiliam.

Secundo, contra creditorem occidentem ſer-
18 uum pignoratum, quo caſu etiam pignoratitia actione reus conueniri poteſt, ſed actor alterutra contentus eſſe debet. l. ſed etſi is. ff. eod.

Tertiò, contra ſocium qui ſeruum communẽ occidit pro ea parte pro qua dominus eſt. leg. etſi communem cum l. ſeq. ff. eod.

Quarto, contra præceptorem nimia ſæuitia diſcipulum caſtigantem, nimia enim ſæuitia culpæ annumeratur. l. præceptoris. ff. eod.

Quinto, contra medicum imperite ſecantem, quia, & imperitia culpæ aſcribitur. l. qua actione. §. ſi medicus. ff. eod.

Sexto, contra impuberem doli capacem. l. ſed etſi. §. & ideo. ff. eod. Contra hæredes uero cæteroſq; ſucceſſores non datur, quia pœnalis eſt, niſi forte ex damno dato locupletiores facti ſint. l. inde Neratius. §. hanc actionem. ff. eod.

Ad quid detur actio legis Aquiliæ ex primo capite.

DAtur ad id quanti in eo anno plurimi fuerit id quod occiſum eſt, & in ſimplum datur aduerſus confitentem, aduerſus vero negantem inficiatione in duplum creſcit. l. inde Neratius. §. hęc actio. ff. eod. & l. contra negantem. C. eod. ſi negatio dolo malo facta ſit, aliàs non, quam tamen negationem, uſque ad litis conteſtationem impune reuocari poſſe manifeſtum eſt. l. electio. §. neque. ff. de noxalibus actionibus.

Quæ requirantur ad hoc, ut tertio capite legis Aquiliæ agi poſſit.

PRimo requiritur vulneratio ſerui, aut quadrupedis, quæ inter pecudes numerantur.

Secundo, cuiuſcunque alterius animalis, quòd pecudum numero non uenit, veluti, canis, vrſi, leonis, & ſimilium lęſio, aut occiſio.

Tertio, damnum omnibus rebus, quę anima carent per rupturam, aut uſtionem iniuria, dolo, malo, uel culpa illatum, ueluti ſi quis arbuſta, vel villas alterius incenderit, nam ſi ſolo caſu fortuito, uel vi maiorem cogente damnum datum ſit, hęc actio locũ nõ hẽt cũ extra dolũ, & culpã ſit, quod humana diligentia prouideri non poteſt. l. ſi quis fumo. §. quod dicitur, & leg. qui occidit. §. in hac quoque actione. ff. ad l. Aquil. §. iniuria, ſupra de l. Aquilia.

Cui detur actio legis Aquiliæ ex tertio capite.

DAtur primo, domino ſerui, vel quadrupedis vulnerati, vel feræ ſauciatę, & omnis rei inanimatę corruptę. §. tertio autem capite ſupra de l. Aquilia. l. item mela. §. legis, & §. ſi ſeruus ſeruum. ff. eod.

Secundo datur domino agri depaſti alieno pecore inducto, cap. fin. de iniurijs, & damno dato.

Tertio datur domino exuſtę domus contra vicinum male ignem cuſtodientem. l. ſi ſeruus ſeruum. §. item in arbuſtum. ff. eod. c. ſi egreſſus, & c. ſi quis domum, ext. de iniurijs.

Contra quem detur actio legis Aquiliæ ex tertio capite.

PRimo, datur contra eum qui vſtione, ruptura, vel fractura damnum iniuria dedit. l. ſi ſeruus. §. tertio autem cap. ff. ad l. Aquil. & l. 1. C. eod.

Secundo, contra lędentem, uel occidentem fęram, quę pecudum numero non eſt. l. quemadmodum. §. penul. ff. eod.

Tertio, contra iubentem & mandantem. l. liber homo, l. 2. ff. eod.

Quarto, contra eum, qui canem irritauit, & fecit vt aliquem morderet. leg. item mela. §. item. ff. eodem.

Quinto, contra delentem chirographum, vel teſtamentum. l. ſi quis teſtamentum. ff. eodem. Quãquam, & hoc caſu falſi crimine ex lege Cornelia agi poſſit. l. qui teſtamentum. ff. ad l. Corneliam de falſis.

Sexto, contra dominum ſcientem, & patientẽ ſeruum vulnerare, vel occidere. l. in lege, & lege ſcientiam. ff. ad l. Aquil.

Septimo, contra magiſtratus, non iure aliquẽ dãno afficientem. l. quemadmodũ. §. pen. ff. eod.

Octauo,

Octauo, contra plures percutientes ſeruum, vel aliam rem corrumpentes in ſolidum, nec qđ alius præſtiit, alium releuat cum ſit pęna, ſi tamen appareat cuius ictu perierit, ille quaſi occiderit, tenetur, cęteri de vulnere, ſed ſi non appareat, omnes quaſi occideriot tenentur quemadmodū ſi plures trabem deiecerint, & hominem occiderint, omnes occidiſſe cenſeotur. l. item mela. §. ſi plures. ff. eod.

Ad quid detur actio legis Aquiliæ ex tertio capite.

DAtur ad id quanti ea res quę perijt, uel deterior reddita eſt in 30. diebus proximis plurimi ualuerit, & ſic ad omoe id quod quoquomodo alterius intereſt, adeo quod comprehenditur noo ſolum damnum datum, ſed & quod conſequi potuimus, aut erogare cogimur. l. ait lex. §. ſed utrum cum duabus ſequentibus. ff. eod. Hęc tamen omnia non ex affectione eius qui damnum paſſus eſt æſtimanda ſunt, ſed quanti res omnibus valeret, pretia enim rerum non ex affectione ſingulotum eſtimantur. l. ſi ſeruum. ff. eod. & l. pretia. ff. ad l. Falcidiam, à qua ęſtimatione etiam deducendum eſt id, quod dominus ex rebus corruptis in utilitatem ſuam vertit, l. ſi ſeruus. ff. boue ſurrepta. ff. de condictione furtiua, & in ſimplum datur aduerſus confitētem, in duplum uero aduerſus negantem, ut ſupetius etiam diximus de actione, quę ex primo capite deſcendit.

Quid ſit actio ex teſtamento in quo venerabilibus locis legata relicta ſint.

EST actio perſonalis in duplum competens aduerſus eum qui ex hęreditate, quam ipſe adiuit, Eccleſię vel alieti venerabili loco, ſeu miſerę perſonę ad pias cauſas aliquid legatum eſſe negat, vel ſatetur quidem, ſine tamen iuſta cauſa eius legati ſolutionem differt, & ſic licet actio ex teſtamento regulariter rei perſecutoria ſit, & io ſimplum iātum competat, tamen in his duobus caſibus ob mendacium, vel dilationem fraudulentem mixta eſt, & in duplum datur. d. §. ex maleficijs in fin. hoc tit.

Quæ requirantur ad hanc actionem.

REquiritur legata eſſe relicta Eccleſię, aut veoerabilibus locis, quorum nomina referuntur in l. fin. C. de ſacroſanctis eccleſijs.

Secundo requiritur, quod hęres, uel omnino neget legatum eſſe relictum, vel illud ſine iuſta cauſa ſoluere differat. d. §. ex maleficijs iuncta gl. in uerb. diſtulerunt.

Tertio, quod hęreditas ab hęrede adita ſit, aliter non obligatur ad hanc pęnam, vtcunque legata non ſoluantur.

Cui detur.

DAtur hęc actio Eccleſię, uel adminiſtratori eius, aut venetabilis loci.

Secundo datur ſingulis perſonis, quibus aliquid relictum eſt.

Contra quem detur.

DAtur contra hęredem qui adiuit hereditatem defuncti. leg. ſi quis abſenus. §. hęres quoque. ff de actionibus, & obligationibus. Item & contra quamcunque aliam perſonam a teſtatore ad prętanda huiuſmodi legata granatam. l. 1. & ibi Doct. notant. C. communia, de legatis: ſecundo etiam contra executores teſtamenti ſine cauſa ſolutioē differentes ita Doct omnes hic.

Ad quid detur.

DAtur ad rem legatam, ad pęnam dupli, cui tamen ineſt res legata, & ſimul debentur vſurę, & intereſſe ex mora iniuſta: Faber hic nu. 5. & Ang. nu. 25.

SVMMARIVM.

1 *Quot modis actiones mixtæ dicantur.*
2 *Quid per reales, & quid per perſonales actiones petatur.*
3 *Quid ſit actio familiæ erciſcundæ.*
4 *Quotuplex ſit.*
5 *Quæ requirantur ad hoc, vt competat.*
6 *Cui detur.*
7 *Contra quem detur.*
8 *Ad quid detur.*
9 *Quid ſit actio communi diuidundo.*
10 *Quotuplex ſit.*
11 *Quæ requirantur ad hoc, vt competat.*
12 *Cui detur.*
13 *Contra quem.*
14 *Ad quid.*
15 *Quid ſit actio finium regundorum.*
16 *Quotuplex ſit.*
17 *Quæ requirantur ad hoc, vt competat.*
18 *Cui detur.*
19 *Contra quem detur.*
20 *Ad quid detur.*

§. Quędam actiones.

ACtiones in iure noſtro multis modis mixtę dici poſſunt.

Primo, mixtę dicuntur illę, quę partim rei, partim pęnę perſecutorię ſunt, de quibus in pręcedenti §. diximus.

Secundo, mixtę dicuntur actiones illę in quib. quilibet litigator eſt actor, & reus, nec facile diſcerni poteſt quis ſit actor, vel reus. Verum bene eſt, quód actor in his caſibus dicitur ille, *qui*
1 prior ad iudicium pronocat. l. in tribus cum lege ſequenti. ff. de iudicijs, & l. inter cohęredes. §. ſi familię. ff. familię erciſcundę.

Tertio, mixtę dicuntur, quę partim realium, & partim perſonalium actionum naturam ſapiunt. Cum igitur ſupra Imperator dixerit de actionib. mixtis rei, & pęnę perſecutorijs. Nunc de mixtis, quę realium, & perſonalium naturam habent, & in quibus uterque litigantium actoris,

& rei

& rei vice ſungitur, proponit. Hæ autem ſunt
actio familiæ erciſcundæ; communi diuidundo,
& finium regundorum. Per actiones reales peti-
mus id quod noſtrum eſt ratione dominij, vel
quaſi, vel in quo ius quoddam habemus; per per
2 ſonales uero petimus id quod noſtrum adhuc
non eſt, ſed nobis debetur ex cōtractu, uel quaſi,
ex delicto, uel quaſi. quia igitur ad vtrumq; agi-
tur in his tribus actionibus, euidens ratio patet,
cur mixtam actionem habere dicantur, reſpectu
igitur portionis meæ dicũtur reales, nam ago ad
id quod meum eſt, ſed reſpectu portionis cohęre
dis, ex aliarum perſonalium pręſtationum, ut pu-
ta reddituum perceptorum, & impenſarum fa-
ctarum perſonales dicuntur, cum ex quaſi con-
tractu oriantur. l. item Labeo. §. familiæ. ff. familiæ
erciſcundæ,

Quid ſit actio familię erciſcundæ.

3 EST actio mixta, quæ datur cohæredibus po
ſtulantibus, vt & hęreditas diuidatur, & ſi
quid alter alteri debet præſtetur, Erciſcere
enim diuidere ſignificat ſecundum glo. hic fortaſ
ſe ab arceo, quod utraque pars ab altera arcetur,
de hac actione extat titul. ff. & C. familiæ erci-
ſcundę.

Quotuplex ſit.

DVplex eſt actio familię erciſcundę directa,
quę competit hęredi poſſidenti, aut non
poſſidenti hęreditatem de iure ciuili. l. 1
4 ff. eod. & vtilis, quę conceditur de iure pretorio
bonorum poſſeſſori, & hęredibus fideicommiſſa
rijs, quibus ex Senatuſconſul. Trebelliano hęre-
ditas eſt reſtituenda. l. ſed eius. §. familię. ff. eod.

Quæ requirantur ad hanc actionem.

PRimo requiritur, quod aliquis ſit hęres ſiue
ex teſtamento ſiue ab inteſtato. l. 2. & l. cũ
putarem. ff. eod.
Secundo quod actor ſit cohęres illorum aduer
ſus quos hanc actionem intendit, uel quod poſſi-
deat, nam ſi alij hæredes eum cohęredem eſſe ne
gent, uel non poſſideat, hęc actio locum non ha-
bet, ſed petitio hęreditatis intentabitur, in qua ſe
5 cohęredem eſſe probare debet. l. 1. ff. eod.
Tertio, quod res hęreditarię per teſtatorē non
fuerint diuiſę, nam tunc diuiſio teſtatoris eſt attē
denda. l. quoties. C. eod.
Quarto, quod res tales ſint, quę in diuiſionem
venire poſſint, nam ſi indiuiduę ſunt, ut iura ſer-
uitutum, & ſimilia, non diuiduntur, ſed adiudican
tur. l. hęredes. §. an ea ſtipulatio, & lege fundus. ff.
eodem.
Quinto, quod antea hoc iudicium non ſit in-
tentatum, vniuerſale quippe eſt, omniumque re-
rum diuiſio in unũ iudicium deduci debet, quod
ſi non fiat, & res aliquę remanſerint indiuiſę cō-
muni diuidundo agi debet. leg. ſi filia. §. familiæ. ff.
eodem.

Cui detur.

6 DIrecta competit cohęredi hęreditatem poſ
ſidenti, vel etiam non poſſidenti, ſi ad-
uerſarius eum hęredem confiteatur. l. 1.
& 2. ff. eod. vtilis vero datur bonorum poſſeſſori,
uel ei cui ex Senatuſconſult. Treb. hęreditas reſti-
tuta eſt. l. ſed & eius. ff. eod.

Contra quem detur.

7 PRimo, contra hęredem ſiue poſſidentem, ſi-
ue non poſſidentem. l. 1. ff. eod.
Secundo, contra eum cui ex Senatuſc.
Trebelliano hęreditas reſtituta eſt. l. ſed & eius. §.
1. ff. eod.

Ad quid.

PRimo datur ad diuiſionem rerum corpora-
lium, ſiue mobilium, ſiue immobilium, quę
commodam diuiſionem recipiunt, ſed ſi res
aliqua commodam diuiſionem patitur iudici per
8 mittitur, alteri rem ex bono, & ęquo etiam totá
adiudicare, atque eundē alteri certa pecunia in rei
locum inuicem condemnare. §. quędam, hoc tit.
l. męuius. §. arbiter. ff. eod.
Secundo, ad pręſtationes perſonales, fructus,
ſcilicet, hęreditarij fundi. l. inter cohęredes. §. fru-
ctus, & l. fundus. ff. eod.
Tertio, ad ſumptus bona fide a cohęrede factos
l. is. §. ſumptuum. ff. eod.
Quarto, ad damna ab uno herede dolo, vel cul
pa data. l. damno, & l. & puto. ff. eod.
Quinto, ad commoda, & incommoda com-
municanda. l. item ex diuerſo. ff. eod.

Quid ſit actio communi diuidundo.

EST actio mixta, & ex quaſi contractu pro-
ueniens in qua res communis particularis
inter aliquos officio iudicis diuiditur, ſiue ea
ſit legata, ſiue donata, ſiue aliter ex quacunq; cau
9 ſa in eo tranſlata, excepta cauſa ſocietatis. Differt
enim ab actione pro ſocio, quia actio pro ſocio
pręſupponit expreſſam, & uoluntariam ſocieta-
tem, in qua communicatio, & diuiſio rerum v-
trinque eſt communis. §. item ſi ſupra de obliga-
tionibus, quę ex quaſi contractu naſcuntur, dif-
fert etiam ab actione familię erciſcundę, quia hęc
ſemel hęredi pro re uniuerſali cōpetit, illa uero
pro re particulari pluries conceditur. §. item ſi ſu
pra de obligationibus, quæ ex quaſi contractu na
ſcuntur. l. ſi filia. §. ſi. ff. familiæ erciſcundæ. de hac
actione communi diuidundo extatur tit. ff. & C.
communi diuidundo.

Quotuplex ſit.

10 DVplex eſt: directa, & vtilis.

Qua

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod res aliqua commu-
nit, & indiuiſa ſit.l.prima ff.communi di-
11 uidundo,
Secundo quod res diuidendæ ſint corporales
l.per hoc iudicium ff.eod. nã incorporales, ipſo
iure ſunt diuiſæ, adeo quod non ueniunt diuiden
dæ, ſed adiudicandæ l.ea quæ C.familię erciſcun-
dæ..
Tertio Quod aduerſarius fateatur rem mihi,
& ſibi eſſe communem, nam ſi neget aliud iudi-
cium eſt experiendum rei ſcilicet vindicatio.

Cui detur.

DIrecta datur ſolis ueris Dominis, qui rem
communem habent, & eam pro indiui
ſo poſſident l.1.4. & penult. ff.eod. vtilis
datur etiam ei qui putat ſe habere rem commu-
nem cum alio, quo caſu tamen non agunt ad rei
diuiſionem, ſed ad ſumptus in ipſa re factos l.ſi
12 quis putans ff.eod. Item, & ei qui bona fide emit,
vel ex aliqua iuſta cauſa poſſidet cui, & publicia-
na datur l. communi diuidundo §.1.& §. ſi duo
ſunt ff.eod. Item tutori, & curatori, qui Domino
rum loco habentur, ſi pupillo expedit rei diuiſio-
nem fieri, quo caſu, & decretum iudicis ſi res ſit
immobilis præcedere debet, nam ſicut alienari
res immobilis ſine decreto iudicis non poteſt, ita
nec diuidi l.inter omnes C.de prædijs minorum
ſine decreto iudicis non alienãdo, & l.interdum
§.qui tutelam ff.de furtis. ſimiliter & perſonis ec
cleſiaſticis hęc actio competit pro rebus diuiden
dis, quas Eccleſia cum alijs communes habet l.iu
bemus la ſecũda C.de Sacroſanctis Eccleſijs, in-
teruenientibus, & in hoc caſu ſolẽnitatibus quæ
in alienatione rerum Eccleſiaſticarum requirun
tur de quibus in auth. hoc ius porrectum C.de
Sacroſanctis Eccleſijs,

Contra quem.

DAtur contra conſortem, aut ſocium rem
particularem communiter poſſidentem
ſiue diuiſionem omnino neget, ſiue inę-
13 qualiter diuidere uelit, ſicut enim nemo in com
munione inuitus manere cogitur l.fin.C.cõmu
ni diuidundo, ita quoque nemo, iniqua alterius
diuiſione grauare debet l.1.C.eod.

Ad quid.

PRimo datur ad diuidendam rem ſingularẽ
corporalem cum ſocietate, uel ſine ſocieta
te communem l.2.& 4.ff.eod.
Secundo ad præſtationes perſonales impen-
ſas, ſcilicet in re communi factas d.leg.4.§. ſi-
cut.
14 Tertio ſumptus, & damna, commoda, & in-
commoda l.3.& 4.ff.eod.
Quarto ad fructus poſt communionem perce
ptos d.l.4 §.plane.
Quinto ad id quod in communi, vel ipſius ſo-
cij culpa, uel alterius res eius gerentis admiſſum
eſt l.ſi is ff.eod, l.nam, & ſeruius §.fin.ff. de nego-
tijs geſtis, Pacta autem, & conuentiones ſpecia
liter per ſocios initæ per hoc iudiciũ ſeruari de-
bent l.3.in fi.ff.eod,

Quid ſit actio finium regundorum.

ESt Actio mixta illis competens qui prędia
ruſtica confinia habent aduerſus uicinum
15 poſſeſſorem ad conſtitutionem nouorum
terminorum, uel antiquarum reparationum, &
ad pręſtandum intereſſe, de qua actione extat tit.
ff.& C.finium regundorum,

Quotuplex ſit,

16 DVplex eſt directa, & utilis finium regun-
dorum actio,

Quæ requirantur,

PRimo requiritur quod actor ſit Dominus
prædij uel directus, vel utilis, uel ius ſaltem
in eo habeat l.ſed & loci §.finium ff.eod.
Secundo quod prædia ſint ruſtica, non urba-
17 na: quia urbana communibus parietibus potius,
quam terminis dignoſcuntur l.2.& l.ſed & loci,
§.hoc iudiciũ ff.finium regundorum.
Tertio quod ſint confinia nec aliquid ſit me-
dium puta uia publica, uel flumẽ: nam tunc, hæc
potius confinia ſunt quam ager vicini. Riuus ta
men priuatus ſi interueniat nihil obeſt, quin hac
actione agi poſſit, quia pars fundi eſt d.l.ſed & lo
ci §.fin, cum duabus ſequentibus ff.eod.
Quartó quod actor propria auctoritate lite
pendente fines non occupauerit, alias ab hac a-
ctione cadit l.ſi conſtiterit C.eod.
Quinto quód reus prædium confine habeat,
actoremque, terminos ponere prohibeat, uel po
ſitos remoueat,

Cui datur.

DIrecta competit Dominis prædia ruſtica cõ
tigua habentibus, l.2. ff.eod. vtilis uero da-
tur Emphiteutæ, qui utile dominium ha
bet l.4 §.finium ff.eod. Item uſufructuario & cre
18 ditoribus, etiam qui iure pignoris poſſident fun
dos uicinos d.l.4.§.finium. Hinc etiam vaſallo da
tur, quia & ipſe utile dominium habet, cap. om-
nes filij, ſi de feudo defuncti contentio ſit, in vſi-
bus feudorum. Item datur prælatis Eccleſiæ qui
præbendas confines habẽt in villis quas ipſi poſ
ſident c.ex litteris de probationibus, ſimiliter, &
dominis habẽtibus iuriſdictiones uicinas in Ter
ritorijs tantum gloſ.hic aliquando etiam, & do-
minis Vrbanorum prędiorum, hæc actio compe
tit ſi ex una parte ſit ruſticum prędium, ex altera
vrbanum gloſ.bic in uerbo confines,

Contra quem.

DAtur cõtra quemlibet uicinum prędia ru-
ſtica contigua habentem l.4.§.qui cõmu
nem, & §.finium ff.eod.

Ad

Ad quid,

DAtur ad diuiſionem fundorum confinium, quorum dominium, vel directum, vel vtile babemus, ut termini noui conſtituantur, uel antiqui repatentur. l. 4. in prin. ff. eod.

Secundo, ad diuiſionem iurium incorporalũ, cuiuſmodi ſunt iuriſdictiones temporales, & ſpirituales argumento legis arbor. §. fin. cum ibi no-
20 tatis, per Bart. & alios. ff. communi diuidundo, & cap. ſuper eo, de parochijs, & alienis Parochianis. Sciendum tamen eſt, quod cum nulla mortaliũ ad rixas, & arma procliuior ſit controuerſia quã de finibus agrorum; Ideo legiſlatores alia tria remedia ad hanc perniciem tollendam introduxerunt. Primum eſt condictio ex lege, & hoc habet locum, quando quis poſt delatam finium regundorum quæſtionem lite pendente propria auctoritate partem fundi alieni occupat, tunc enim non ſolum reſtituere debet, quod occupauerit, ſed tantundem etiam de ſuo amittere cogitur. l. ſi conſtiterit. C. finium regundorum.

Secundum remedium, eſt lex agraria; quam Caius Cæſar aduerſus eum tulit, qui terminos ſtatutos extra ſuum agrum dolo malo, mouerint, vt pro ſingulis terminis, quos eiecerint quinquaginta aureis damnentur, l. fi. ff. de termino moto.

Tertium eſt accuſatio criminalis ex conſtitutione Adriani Imperatoris, qua is qui peſſimo facto terminos finium cauſa poſitos protulerunt, pœna corporalis, ut relegationis, verberum, operis publici ex conditione perſonæ, & animo facientis irrogatur. l. 1. 2. & 3. ff. de termino moto. Et hæc accuſatio ciuile iudicium finium regundorũ non tollit, neque ab eo tollitur, ſed qui finium regundor. agit, accuſare etiam termini moti reũ poteſt, & è contra. l. 4. §. iudicatus. ff. finium regundorum. Alterutro tamen iudicio pendente, æquum eſt, alterum vſque ad finem prioris differri. l. 4. ff. de publicis iudicijs. & l. 1. C. quando ciuilis actio præiudicet criminali.

SVMMARIVM.

1 *Nulla actio ultra quadruplum extenditur.*
2 *Quæ actiones dentur in ſimplum.*
3 *Quæ actiones dentur in duplum.*
4 *Quid ſit actio ſerui corrupti.*
5 *Quotuplex ſit.*
6 *Quæ requirantur ad eam.*
7 *Cui detur.*
8 *Contra quem.*
9 *Ad quid.*

§. Omnes autem actiones.

QVoniam hucuſque tres actionum diuiſiones cum earum ſpeciali reſolutione expoſitæ ſunt, reliquum eſt, vt ad quartam progrediamur, ea autem eſt quod actionum aliæ in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, & aliæ
1 in quadruplum competunt, ultra quod nulla actio extenditur. §. omnes, hoc tit.

Quæ actiones in ſimplum dentur.

IN ſimplum dantur omnes actiones reales, & pœnales, quæ ex contractu, uel quaſi deſcen-
2 dunt, ut rei uindicatio confeſſoria, negatoria actio mutui, empti, locati, & ſimilia, in quibus inſiſtendum non eſt, cum de quibuſdam ſupra dictũ ſit, et de reliquis in §. actionum infra commodiori loco dicendum ſit.

Quæ actiones dentur in duplum.

ACtiones, quæ in duplum dantur quinque referuntur hic ab Imperatore in d. §. omnes, quæ ſunt actio furti non manifeſti,
3 actio legis Aquiliæ, actio ex legato venerabilibus locis relicto, actio depoſiti, tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij cauſa facti, & actio ſerui corrupti, cumque de quatuor prioribus ſuperius dictũ ſit, de quinta tantummodo hic dicendum erit.

Quid ſit actio ſerui corrupti.

EST actio prætoria pœnalis quæ in duplum conceditur aduerſus eum, qui animum ſerui alterius, vel filij, vel vxoris dolo, hortatu,
4 conſiliove malo corrupit. l. 1. & 2. ff. de ſeruo corrupto. differt ab actione legis Aquiliæ, quia hæc competit quoties corpus, illa vero quoties mores ſerui corrumpuntur ſecundum glo. hic ſuper verbo deterior.

Quotuplex ſit.

5 ACtio ſerui corrupti duplex eſt: directa, & vtilis. l. 1. & l. ſi quis ſeruum. §. ſi in ſeruo, ff. eodem.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur, quòd quis dolo malo corrumpat ſeruum filium, vxorem, vel filiam
6 alterius, nam ſi ſine dolo puta per iocum non tenetur. l. dolo malo. ff. eod.

Secundo, quod ſeruus ſit alienus, alioquin ſi ſeruum ſuum quis corrumpat, hac actione non tenetur, l. 1. in princ. ff. eod.

Cui detur.

DIrecta competit domino ſerui. l. 1. in prin. ff. eod. Verum quia hodie dura illa ſeruitus abolita eſt, ideo hæc actio directa ab vſu fori receſſit, vtilis uero in multis caſibus recte, & vtiliter per extenſionem datur, & primo patrifamilias ob corruptum filium, uel filiam, l. ut tantũ. §. de filio. ff. eod.

7 Secundo, marito pro uxore corrupta ſecundum Doct. hic.

Tertio, magiſtratui de ſubditis corruptis, & omnibus, quorum aliquo modo intereſt familiã ſuam non eſſe corruptam. l. ſi quis ſeruum. §. ſi in ſeruo. ff. eod. argumento ducto à ſeruitute ad legitimam ſubiectionem. 4. hæredibus eius, cuius ſeruus corruptus eſt. l. ſed & hæredes. ff. eod. Contra

tra

tra autem hæredem corrumpentis, cum pœnalis ſit non datur. l. hæc actio. ff. eod.

Contra quem.

DAtur primo, contra eum, qui ſuo conſilio, vel perſuaſionibus ſeruum, vel filium alterius bonum corrupit, uel malum deteriorem fecit. l. 1. §. ſed utrum, & §. is quoque, & l. in hoc iudicium. ff. eod.

Secundo, contra eum, qui quoquomodo improbe aliquem ad aliquid faciendum ſollicitat et ſi nihil effecerit, idque ne ex huiuſmodi impuni-
8 tate in alium, qui facile corrumpi poſſet, facile pertentent. l. ſi quis ſeruo. C. de furtis, & ſeruo corrupto. l. 1. §. perſuadere. ff. eod.

Tertio, datur marito contra uxorem corrumpentem liberos, vel familiam mariti, non quidem ad duplum, ſed ad ſimplum tantum, quia inter perſonas ſibi coniunctas lex tam atrocem actionem dare erubuit. l. vlt. ff. eod. l. fin. §. vlt. C. de furtis, & ſeruo corrupto.

Quarto, datur contra vſufructuarium, & hæc directa domino proprietatis. Datur etiam contra proprietarium ex aduerſo ipſi vſufructuario, ſi ſeruus in quo uſumfructum habet corrupit; Vtilis tamen. l. ſi quis ſeruum. §. 1. ff. eod.

Quinto, contra recipientem ſeruum cum reb. domini aufugientem, & eum abſcondentem. l. 1. in princ. & in §. quod autem. ff. eod.

Ad quid.

DAtur ad duplum damni dati. l. vt tantum. §. in hac l. doli uerbo. §. hæc actio, & §. fin. ff. eodem.

9 Secundo, ad intereſſe, & quodcunque damnum ex ſerui, uel filij, corruptione, & ſeductione emergens, quod cum re ipſa duplicandum eſt. l. ut tantum. §. is conſequenter, & ibi Bart. & l. in hoc iudicium. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Vnica eſt actio, quæ in triplum competit.*
2 *Salaria apparitorum hodie qualiter conſtituantur.*
3 *Hodie nulla actio in triplum datur.*

§. Tripli.

Quæ actiones dentur in triplum.

VNica eſt actio, quæ in triplum competit, de qua in §. tripli, hoc est. quando enim uiatorem ſummam quis in libello expreſſe-
1 rat, quam ei debebatur, eo prætextu, vt litium executores maiores ſportulas acciperent condictione ex lege pœna tripli mulctabatur, ſed hæc in deſuetudinem abijt, quia viatorum, ſeu apparitorum ſalaria, qui partibus citationes offerunt, hodie nō ſecundum quantitatem in libello petitam, ſed
2 iuxta miliarium numerum conſtituuntur. Cum itaque huius actionis in foro nullus ſit vſus, præſertim quoad nunciorum ſportulas, diutius in eius explicatione immorari non licet, ideo recte
3 gloſſ. hic in fine dixit nullam ad triplum hodie actionem dari.

SVMMARIVM.

1 *Quæ actiones dentur in quadruplum.*
2 *Quid ſit actio in factum contra calumniatores.*
3 *Quæ requirantur.*
4 *Cui detur.*
5 *Contra quem.*
6 *Ad quid.*
7 *Quid ſit condictio ex lege contra miniſtros publicos.*
8 *Quid ſit actio, quod metus cauſa.*
9 *Quæ requirantur.*
10 *Cui detur.*
11 *Contra quem detur.*
12 *Ad quid detur.*

§. Quadrupli.

Quæ actiones dentur in quadruplum.

QVatuor actiones enumerantur hic, quæ ad quadruplum dantur.
1 Prima, eſt actio furti manifeſti.

Secunda, actio in factum contra calumniatores.

Tertia, condictio ex lege contra miniſtros publicos.

Quarta, actio quod metus cauſa, verum cum de actione furti manifeſti ſupra dictum ſit, nunc de tribus poſterioribus dicemus.

Quid ſit actio in factum contra calumniatores.

EST actio perſonalis, quæ propterea in eum datur, qui pecuniam accepit, ut innocenti ali-
2 cui in iudicio per calumniam negotium faceret. vel qui alteri pecuniam dedit ne ſibi negotium fieret. l. 1. ff. de calumniatoribus.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur pecuniam eſſe acceptam propter calumniam, vt ſoluta calumnioſa
3 actio inſtituatur, vel non inſtituatur, aliàs ſi ſimpliciter pecunia daretur, ut hoc ne quis accuſaretur, hæc actio locum non haberet ſecundum Fabrum hic in. ſ.

Secundo requiritur, quod data ſit pecunia ob negotium calumnioſum iudiciale ſecundum eundem Fabrum hic.

Cui detur.

DAtur ei qui pecuniam dedit, ne calumnioſum iudicium pateretur, l. & generaliter. §. ſi. ff. de calumniatoribus.

Secundo, ei in cuius læſionem pecunia data eſt, ut ſibi calumnia fieret. d. l. & generaliter. §. illud, eod.

4 Tertio, hæredi eius qui pecuniam dedit ne ſibi calumnia fieret, ſed non niſi in ſimplum ad repetendam ſcilicet eam pecuniam quam defunctus dedit. l. hæc actio. ff. eod.

Quartò

Quarto etiam ei, qui Innocentis misertus pecuoiá eo neſciente pro eo dedit ne in iudicio per aduerſarium vexaretur. leg. ſi quis ab alio. §. ſi autem. ff. eod.

Contra quem.

DAtur primo, contra eum, qui a tertio accepit pecuniam, ut contra alium calumnioſam actionem inſtitueret. l. 1. §. 1. ff. eod.

5 Secundo, contra eum, qui accepit pecuniá ne calumnioſam litem alteri moueret ſiue danti, ſiue alteri, l. ſi quis ab alio. ff. eod. Honeſte. n. hæc pecuoia datur ne innocens patiatur calumniam: inhoneſte uero & turpiter accipitur, cum quis a calumnijs, & delictis ultro abſtinere debeat. l. iuriſgentium. § ſi ob maleficium. ff. de pactis.

Tertio, datur etiam domino contra ſuum procuratorem, qui pecuniam accepit, ut domini negotium per calumniam ageret, idest, ut per colluſionem pateretur ſe ab aduerſario uinci, quo caſu tenetur ad quadruplum, is qui accepit, & is qui dedit, ut eſt gl. i l. 1. §. ſed & cóſtitutio, & ibi Bar. ff. eo.

Quarto, datur etiam contra hæredé accipiétis in id, quod ad eum peruenit. l. in hæredem. ff. eod.

Ad quid.

6 DAtur intra annum ad quadruplum eius pecuniæ, quam quis accepiſſe dicitur, poſt annum vero in ſimplum, qui annus a die ſciétiæ currere incipit. l. 1. & l. annus. ff. eod.

Quid ſit condictio ex lege contra miniſtros publicos.

EST actio perſonalis, quæ datur contra executores magiſtratuum, ſeu contra publicos nuncios, qui plus debito exigunt a litigantibus ratione ſportularum ſecundum Fab. hic nu.
7 7 Verum cum huius actionis non ita frequés ſit vſus, plura de ea addere ſuperuacaneum eſſe iudico. Illud tamen diligenter hoc in loco notandú eſt, quod publici nuncij aſſerentes ſe commiſſionem pignorandi, aut capiendi aliquem habere, cum tamen non habeant, atque ita metum incutiant, vt aliquid à miſeris extorqueatur, non ſolú incidunt in pęnam quadrupli eius pecuniæ, aut rei quæ ipſis data fuit, ſed etiam propter crimen concuſſionis extraordinarie, & criminaliter per iudicem ſunt puniendi ſecundum gl. in l. 1. ff. con cuſſionibus, & per Iaſ. plene, hic num. 1. 2. 3. & 4.

Quid ſit actio, quod metus cauſa.

EST actio pretoria perſonalis in rem ſcripta per quam is, cui res per vim, vel metum in conſtantem virum cadentem extorta eſt, intra annum quadruplum eius, uel poſt annú ſimplum conſequatur ab eo, qui rem extortam poſſi
8 det. §. quadrupli, hoc tit. & l. 1. cum aliquot ſequé. ff. de eo quod metus cauſa. Quoniam aút plura violentiarum genera ſunt, ſciendum eſt vim cópulſiuam tantum hanc actionem producere, quã ſcilicet, quis per vim, & metum cadentem in conſtantem virum compellitur ad aliquid dandum, vel faciendum: nam pro alijs violentiæ ſpeciebus ablatiua, ſcilicet, expulſiua, turbatiua, & inquietatiua aliæ actiones, & interdicta competunt, de quibus gl. in l. extat. ff. & in l. 1. C. & in c. ad audientiam, extra quod metus cauſa.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur, quod pro uiolentia cópulſiua agatur, vt iam dictum eſt.

Secundo, quod metus ſit illatus, & talis quidem, qui in conſtantem virum cadere poſſit,
9 vt eſt metus, uel periculum mortis, aut cruciatus corporis. l. metum cum ſequen. ff. de eo quod metus cauſa.

Tertio, quod metus, tam in contractu, quam in ipſa traditione interueniat: alioquin ſi ſpontanea fuerit traditio, licet metus præceſſerit, hæc actio locum non habet, quia per ſequentem traditionem, metus purgatus cenſetur. l. 2. C. quod metus cauſa.

Quarto, quod propter metum illatum res tradita ſit. l. metum autem. §. ſed quod Prętor. ff. eod.

Quinto, quod periculum ſit inſtans, & metus præſens. d. l. metum.

Sexto, quod alius metum inferat, & non quis ſibi ipſi. l. ſi mulier. ff. eod.

Cui detur.

DAtur hæc actio primo, ei qui metum præſentem, & qui in conſtantem virum cadere poteſt, paſſus eſt, ob quem rem ſuam dereliquit, aut in alium tranſtulit, ſiue metú paſ-
10 ſus ſit in propria perſona, vel liberorum, vel coniunctorum ſuorum. l. metum autem. §. uolenti. l. nec timorem, & l. iſti quidem. §. ſi. ff. eod.

Secundo, datur hæredib. cęteriſq; ſucceſſorib. quoniam rei perſecutioné hét l. ꝙ diximus. ff. eo.

Contra quem.

PRimo datur contra inferentem metú ſiue per ſe, ſiue per aliú, etiam ſi res ad aliú peruenerit. Secundo, datur contra quemcunque poſſeſſoré, vel detentorem rei per metú ablatæ, ſiue poſſideat tit. lucratiuo, aut oneroſo, vel ſi-
11 ne tit. alienú. n. metum in alterius pręmiú verti non oportet. l. íté ſi cum exceptione. §. pedius quoque, & l. metú. §. pen. ff. eo. Tertio datur cótra dominú ex metu per ſeruú facto, ſi modo res ad eú peruenit. l. quod diximus. §. 1. ff. eod. Quarto, contra hæredes, & hæredis hęredes, cęteroſq; ſucceſſores ad id tm̃, ꝙ ad eos peruenit, ſiue res metu extorta extet, ſiue in pecuniá, aliamve ré conuerſa, ſiue ét conſumpta ſit, quia ſufficit ſemel ad proximú hæredem perueniſſe, licet. n. pęna ad hęredes nó tranſeat, tñ qđ turpiter, & ſcelere quæſitú eſt ad cópendiú hæredis pertinere non dét. l. qđ diximus. §. ſi. & l. videamus. ff. de eo, qđ metus cá: interitú tñ, atq; caſum præſtare non coguntur, ſi res apud eú cui metus factus eſt, ſimili modo peritura fuiſſet, alioquin ſecus eſt. l. ſi ipſa res, & l. íté ſi, §. quid ſi homo, cum §. ſequen. ff. eod. & l. 1. C. eo.

Ad quid.

DAtur primo, ad res mobiles, & immobiles, corporales, & incorporales per metú mutatas, & ablatas in integrum, & priſtinú

reſtituendas.l.metum.§.ex hoc edicto. ff. eodem. Secundo, ad fructus qui percepti ſunt, & percipi potuiſſent.l.ſed & partus, & l.ſi mulier.§. 1.ff. eo. iuncta l. 1.C.eo. In bonæ fidei autem poſſeſſorib. ſecus eſt, hi.n. niſi de fructib. perceptis non tenentur.l.item ſi.§.aliquando, & leg. ſi ipſa res.ff.eod. Tertio datur intra annum ad quadruplum, poſt annum autem in ſimplum.l.ſi per vim.C. eod.rẽ tamen iuſſu iudicis intra tempus a iudice præſcriptum reſtituens hac pęna non tenetur, quod in alijs actionibus.quæ in quadruplum dantur, non eſt ita.§.item actio, hoc tit.& l.item ſi.§.ſi quis, & §.hæc actio ff.eod.& ſic hæc pęna quadrupli non eſt pęna metus, ſed contumaciæ, & morę in non reſtituendo.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio empti.*
2 *Quæ requirantur ad eam.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem.*
5 *Ad quid.*
6 *Quid ſit actio uenditi.*
7 *Quæ requirantur in ea.*
8 *Cui detur.*
9 *Contra quem.*
10 *Ad quid.*
11 *Quid ſit locati actio.*
12 *Quæ requirantur in ea.*
13 *Cui detur.*
14 *Contra quem.*
15 *Ad quid.*
16 *Quid ſit actio conducti.*
17 *Quæ requirantur.*
18 *Cui detur.*
19 *Contra quem.*
20 *Ad quid.*
21 *Quid ſit actio negotiorum geſtorum.*
22 *Quotuplex ſit.*
23 *Quæ requirantur in ea.*
24 *Cui detur.*
25 *Contra quem.*
26 *Ad quid.*
27 *Quid ſit actio mandati.*
28 *Quotuplex ſit.*
29 *Quæ requirantur.*
30 *Cui detur.*
31 *Contra quem.*
32 *Ad quid.*
33 *Quid ſit actio pro ſocio.*
34 *Quæ requirantur.*
35 *Cui detur.*
36 *Contra quem.*
37 *Ad quid.*
38 *Quid ſit actio tutelæ.*
39 *Quotuplex ſit.*
40 *Quę requirantur.*
41 *Cui detur.*
42 *Contra quem.*
43 *Ad quid.*
44 *Quid ſit commodati actio.*
45 *Quotuplex ſit.*
46 *Quæ requirantur.*
47 *Cui detur.*
48 *Contra quem.*
49 *Ad quid.*
50 *Quid ſit actio pigneratitia.*
51 *Quotuplex ſit.*
52 *Quæ requirantur.*
53 *Cui detur.*
54 *Contra quem.*
55 *Ad quid.*
56 *Quid ſit actio præſcriptis uerbis, quæ de æſtimato proponitur.*
57 *Quotuplex ſit.*
58 *Quæ requirantur.*
59 *Cui detur.*
60 *Contra quem.*
61 *Ad quid.*
62 *Quid ſit actio præſcriptis verbis ex permutatione.*
63 *Quæ requirantur.*
64 *Cui detur.*
65 *Contra quem.*
66 *Ad quid.*
67 *Quid ſit hæreditatis petitio.*
68 *Quæ requirantur.*
69 *Cui detur.*
70 *Contra quem.*
71 *Ad quid.*

§. Actionum.

DIctum fuit ſupra inter diuiſiones actionũ, alias actiones eſſe bonæ fidei, & alias ſtricti iuris. Ideo Imperator in hoc §.earum tractationem incipit, & bonæ fidei actiones tantummodo proponit, cum declarato vno contrariorum facile & alterum cognoſcatur, ut alias diximus ſupra in tit. de his, qui ſunt ſui, vel alieni iuris, & quia primo loco actio empti, & uẽditi proponitur: in primis etiam, & ante omnia de ea à nobis erit agendum.

Quid ſit actio empti.

EST actio in perſona bonæ fidei ciuilis, quæ datur emptori contra venditorem pro re empta, cuius rei pretium ſoluit.l. ex empto. ff. de actionibus empti, & venditi. Complectitur autem hæc actio tres alias actiones ſub ſe, primo
1 actionem de euictione, qua agitur contra uenditorem, qui rei uenditæ dominus non fuit, vt euictionem emptori de re uendita præſtet toto tit. ff. de euictionibus. Secundo, redhibitoriam actionẽ, qua emptor intra ſex menſes ad reſcindendũ contractum agere poteſt, ſi res uendita latẽs aliquod vitium in ſe habeat.l. ex empto.§. redhibitionem. ff. de actionibus empti, & venditi. Tertio, actionem præſcriptis verbis, qua compellitur uenditor ad implenda pacta venditioni adiecta Myſinger. ſup. in §. rei perſequendæ, hoc tit.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur a parte actoris, qđ res empta ſit, & à parte uenditoris, ut tradita.l. ex empto. ff. de actionib. empti, & venditi, & l. ſi traditio. C. eod. Secundo requiritur, ꝙ venditori
2 integrũ pretiũ ſit ſolutũ, aut oblatum, vel de eo fides habita ſit, aliàs repellitur exceptione pretij nõ ſoluti.l. Iul.§. offerri cũ ibi notatis per Bart. & Paul. de Caſt. ff. de actionibus empti, & venditi.

Cui detur.

DAtur primo emptori, qui integrũ pretium ſoluit, uel obtulit, aut aliàs ſatisfecit, d.l. Iul. §. offerri. ff. eo.l. ꝙ vẽdidi. ff. de cõtrah. emp. Secũdo dat' dño, cuius ꝓcurator rẽ, ipſius noĩe emit, & hęc vtiliter dat' d.l. Iul.§. ſi ꝓcur. & l. cũ per eos. C. ſi qs alteri, vel ſibi. Tertio, hǣdib. empt. l. ſi-

ſtulas §.qui fundum,& l.dolia §.fin.ff.de contra-
henda uenditione.

Contra quem.

DAtur primo contra uenditorem nolētem
rem uenditam tradere l.1.ff.de actionib.
empti,& uenditi. Secundo contra eundē
qualitatem rei uenditę celantem l.1.§.ſi.l.ex em-
pto §.ſi quis virginem ff.eod. Tertio contra eun-
4 dem ob rem euictam l.exempto in princ.ff.eod.
Quarto contra eundem dolum,vel culpam in re
uendita committentem, l.tenetur.§.ſi dolo ma-
lo,& l.Iulianus §.ſi uenditor ff.eod. Quinto con
tra procuratorem uendentis directo, contra ue-
ro Dominū mandantem utiliter ad exemplum
inſtitoriæ actionis d.l. Iulianus §.ſi procurator ff.
eod. Sexto contra hæredes uenditoris §.aliquādo
infra de perpetuis, & temporalibus actionibus l.
lucius,Titius,& l.creditor §.prędium ff.de actio-
nibus empti,& uenditi.

Ad quid detur.

DAtur primo ad perſequendā rei uēditę poſ-
ſeſſionē l.2.in princ.ff.eod.cuius ſi Domi-
nus fuit uenditor,in emptorem eius domi
nium transfert,ſi uero non Dominus,tantū eui-
ctionis nomine emptor debitorē obligatum ha-
bet,lege ex empto ff.eod. ſed ſi uenditor rei præ-
ſtandę facultatem non habeat, nec poſſidere
dolo malo deſierit, pręſtando id quod in-
tereſt liberatur, quod interdum pretium egre-
ditur,ſi pluris quam res empta eſt intereſit l.1. in
princ.ff.de actionibus empti,& uenditi,& l.ſi tra
5 ditio C.eod.2.Datur ad rei uenditę fructus pēdē
tes,& omnia cōmoda,quę poſtea acceſſerunt,ni
ſi aliter cōuentū ſit l.Iulianus §.ſi fructibus cum
duabus ſequentibus ff.eo.l.3.ad præſtāda iura rea
lia,& perſonalia,etiā ſi de hac nihil conuentū ſit,
l.ſi aquæ ductus in princ.ff.de cōtrahēda emptio-
ne.4.ad exhibenda inſtrumenta rei uenditæ,& fi
nes oſtendendos,hoc.n. bonę fidei conſonat l.Ti
tius hæres ff.de actionibus empti.5. ad cedendas
actiones pro pēſionibus fundi uenditi.l.ſi minor
C.de actionibus empti, & uenditi.6.ad intereſſe
qualitatis celatæ, item euictionis l.1.§.uenditor,
& l.ſi ſterilis §.quamuis ff.eod.& l.nō dubitatur
C.de euictionibus.7.ad præſtandū periculū ſi ſe
ad tempus ei ſubiecit,uel dolo, aut culpa uendito
ris res perijt,aut in mora tradendi fuit, de quibus
omnibus extat tit.ff.& C.de periculo,& commo
do rei uenditæ.

Quid ſit actio uenditi.

6 EST actio bonę fidei ciuilis qua venditor v-
titur aduerſus emptorem, ut iuſtum pretiū
pro re uendita conſequatur l. exempto, &
l.Iulianus §.ex uendito ff.eod.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur contractum uenditionis ce
lebratū eſſe.Scdo quod res uendita emptori
7 tradita ſit ſine interuentu pretij §. pretiū ſu
pra de uenditione, & emptione, & d.l.Iulianus
§.ex uendito.

Cui detur.

DAtur primo uenditori d.l.Iulianus §. ex uen
dito 2.Datur Domino ex uenditione facta
per procuratorē ſuum utiliter d.l.Iulianus
8 §.ſi procurator.3. hæredibus uenditoris ad quos
actiones ex contractu defuncti actiuè, & paſſiuè
tranſeunt,§.non ſolū,infra de perpetuis,& tem-
poralibus actionibus.

Contra quem.

PRimo datur contra emptorē non ſoluētem
pretiū l.ſi per emptionē,& l.Iulianus §.ex
uendito ff.eod.2.contra non ſoluentē ſum
ptus per uenditorē ante traditionem in re vēdita
9 factos l.ſi pendentes §.penult.ff. de uſufructu.3.
contra non implentē pacta in continenti appoſi
ta l.2.C.de pactis inter emptorem,& uenditorē.
4.Contra hæredes emptoris d.l.2.

Ad quid.

DAtur primo ad pretiū rei uēditæ pręſcripto
tempore conſequendum d.l.Iulianus §.ex
uendito ff.eo.2.ad conſequēdos ſumptus in
re uendita ante traditionem factos d.l. Iulianus
§.ex uendito uerſiculo pręterea.3.ad præſtādum
a,quę in continenti adiecta ſunt. nam ſecundū
fidē antecēdentis, uel incontinenti ſecuti pacti
uenditor experiri poteſt d.l.Iulianus §. ex uendi-
to uerſ.ſi inter emptorem,& uēditorem.4. ad re-
10 ſtituendum id qd plus debito pręſtitum eſt per
uenditorē l.ſi tibi ff.de actionibus empti.5. ad im
plendū factum puta ſi is,qui lapides ex fundo e-
mit,eos tollere nolit, tunc enim ex uēdito eū eo
agi pōt,ut eos tollat l.ſi is qui lapides ff.eo.6.ad re
ſcindendum contractū quando fundus uenditus
fuit ſub pacto legis cōmiſſoriæ, hoc eſt ut niſi in-
tra certū diem pretium ſoluatur res ſit inempta.
7.ad reuendendum fundum,ſi pactum de reuen
dendo in contractu uenditionis appoſitum fuit
l.2.C.de pactis,inter emptorem & uenditorem.

Quid ſit locati actio.

EſT actio perſonalis bonæ fidei ciuilis,quæ lo-
catori aduerſus conductorē cōpetit pro re
petenda annua penſione rei locatæ. Et eſt
11 duplex directa q̄ datur regulariter, & utilis quæ
interdū competit,cum quis.ſ.rem,quam condu-
xit alij rurſus locat,quod fieri poteſt niſi aliter cō
uentum ſit l.nemo C.de locato,& cōducto,& l.
ſi locauero ff.eod.

Quæ requirantur.

GEneraliter requirūtur ad hoc ut hęc actio
cōperat omnia ea, quę ad perficiendā lo-
cationē interuenire ſolent,de quib. ſupra
12 ſuo loco diximus. ſpecialiter autē requiritur qd
penſio,uel illud quod in locationem deductū eſt
ſolutū non ſit, l.quæro §. inter locatorem ff.eod.

Cui detur.

PRimo datur locatori prædij urbani, aut
ruſtici, vel ei qui rem mobilem, uel ope-
ram ſuam locauit, l.ſed addes.§.ultimo, &
§.qui operas ff.locati, & conducti. Secundo lo-

catori operis faciendi, hoc eſt qui opus perficien
dũ paciſcitur conſtituta, aut in ſingulos dies, aut
in vniuerſum mercede l. 1. §. ſi ſeruum ff. depoſi
ti, l. item ſi pactio §. 1. ff. locati.
13 Tertio datur vſufructuario locanti, quantum
vſusfructus durat l. ſi quis domum §. hic ſubiungi
ff. eod.
Quarto ei qui id quod faciendum cõduxerat,
alij locauerit utiliter l. ſi cui ff. eod.
Quinto locatori operarum, hoc eſt ei qui obli
gauit ſe ad laborandum, aut præſtandas operas
diurnas, ſicut quotidie uidemus l. qui operas ff.
eod. Sexto hęredibus locatoris l. uiam veritatis
C. locat. l. ſed adeſt §. ex conducto ff. eod.

Contra quem.

14 DAtur primo contra conductorem l. ſi in le
ge ff. eod. Secundo contra fideiubentẽ in
omnẽ cauſam l. quęro ff. eod. Tertio con
tra hæredes conductoris l. cũ conductorem, & l.
contractus C. eod.

Ad quid.

DAtur ad penſionem rei locatæ ſoluendã,
vel ad integram mercedem ſi non ſtete-
rit per locatorem quo minus locatas ope
ras ſolueret, vel ſine cauſa ante tempus finitam
locationis conductionem deſeruerit, uel ſua cul-
pa caſus occurrerit, quo minus re conducta per
frui potuerit l. quęro §. inter locatorem l. ſed adeſt
l. dominus § ſi, & l. penult. ff. eod. Secundo ad de-
teriorationem rei locatę, quę uel ex culpa ſui ipſius
uel miniſtrorum, & domeſticorũ proceſſit l. item
quæritur §. ſi fullo l. merces §. penult. l. qui inſulã
§. ſi. l. uideamus, & l. ſi quis fundum §. celſus ff. lo-
15 cati. Tertio ad colendũ, ſeu inhabitãdum fundũ,
more diligentiſſimi patrisfamilias iuxta legẽ con
ductionis nẽ fundus redatur deterior l. ſi merces
§. conductor ff. eod. Quarto ad præſtanda omnia
ea quę in locationis conuentione expreſſe cõuen
ta ſunt l. 1. C. eo. l. 4. & l. in lege ff. eo. Quinto ad di
mittendam rem conductam ante tempus condu
ctionis finitum, ſi inquilinus penſionem non ſol
uat, uel rem conductam deteriorem efficiat, uel
ad uſum inhoneſtum trãſferat, uel locator ea do
mo, pro ſe uti uelit l. ędę, & ibi gloſ. & Bal. C. eod.
Sexto ad id quod intereſt ſi non demiſerit l. ſi cui
& l. ſed adeſt §. illud nobis ff. locati, & conducti.

Quid ſit actio conducti.

EST actio ciuilis bonæ fidei in perſonam per
16 quam is, qui uel rem utendam, uel opus fa-
ciendum conduxit, perfecti operis mercedẽ
poſtulat l. ex conducto ff. locati.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod locator rem condu-
ctam non pręſtet, uel non patiatur cũ re to
ra uel aliqua eius parte uti, uel aliàs nõ præ
ſtet quod in contrahendo conuentum eſt d. l. ex
17 conducto, in princ. ff. eod. Secundo quod locator
ſine iuſta cauſa ante cõductionis tempus condu
ctorẽ expellat d. l. ex cõducto ff. eo. & l. ęde C. eo.

Cui detur.

DAtur primo cõductori aduerſus locatorẽ,
ut re aut opera quam conduxit ei frui nõ
liceat d. l. ex conducto §. 1. & §. vbicũque
18 iuncta l. ſi in lege §. colonus ff. eod. Secũdo hęre
di conductoris l. ſed adeſt §. ex conducto ff. eod.
l. uiam ueritatis C. eod.

Contra quem.

19 DAtur contra locatorem, uel eius heredem l.
emptorem, & l. uiam ueritatis C. eod.

Ad quid.

PRimo datur ad utendũ, aut fruendũ re cõdu-
cta in tẽpus pręfinitum l. ex cõducto, & l. ſi
quis domum. ff. eod. Secundo ad reficiẽdam
domũ ſeu rem conductam d. l. ex cõducto ff. eod.
& l. ęde C. eo. Tertio ad repetẽdas expẽſas neceſſa
20 rio, & utiliter in re cõducta factas, etiam ſi nihil
conuentũ ſit l. Dominus §. 1. & ibi Paulus de Ca
ſtro ff. eod. Quinto ad remiſſionẽ mercedis pro-
pter aliquod detrimentum rei conductę ex tem-
peſtate, ſterilitate, aut alio caſu fortuito ſiue cul-
pa conductoris ſecutum d. l. ex conducto §. ſi uis
tempeſtatis ff. eod. Sexto ad intereſſe damni ex re
uitioſa conducta accepto l. ſed ędes §. ſi dolia ff.
eod. Septimo ad omnia ea quę in hac contractu,
qui ex conuentione legem accipit expreſſa ſunt,
ſiue pęna ſit ſiue quiduis aliud l. legem C. eod.

Quid ſit actio negotiorum geſtorum.

EST actio prætoria bonæ fidei perſonalis ex
quaſi cõtractu proueniens qua qui alterius
negotium ſine mandato ac ſponte ſua geſ-
ſit, quicquid eo nomine, uel abeſt, vel ab futurum
21 eſt a Domino repetit, uiciſſimq; actus ſui ratio-
nẽ probare, & ſi qd uel nõ vt oportuerit, geſſerit,
uel ex geſtis quid retinuerit, pręſtare cogitur § igi
tur cum ſupra de obligationibus quæ ex quaſi cõ
tractu naſcuntur. l. 2. ff. de negotijs geſtis.

Quotuplex ſit.

HAec negotiorum geſtorũ actio duplex eſt;
Directa, & contraria directa aduerſus eũ
22 datur qui abſentis, uel ignorantis negotia
ſine mãdato geſſit; Contraria aduerſus eũ cuius
negotia geſta ſunt, de eo quod alterũ alteri ex æ-
quo, & bono dare, aut facere oportet.

Quæ requirantur.

IN directa actione negotiorum geſtorum re
quiritur quod negotia abſentis, uel pręſentis,
ignorantis tamen geſta ſint, ſupra de obliga-
tionibus quę ex quaſi contractu: alioquin ei pię-
ſentis, & patientis actio mandati competeret, ut
23 ibi diximus, & facit l. 2. & l. mandaſti ff. mandati.
Secundo quòd quis ſponte geſſerit: aliàs ſi neceſ-
ſitate aliqua, uel neceſſitatis ſuſpitione urgẽte geſ
ſerit, utilis locum habet l. 2. §. hac actione ff. de
negotijs geſtis. In contraria requiritur, primo.
Quod negotia abſentis geſta ſint ſine mandato.

Secundo quod negotium utiliter geſtum ſit.l. ſed an ultro.§.1.ff eod.

Cui detur.

DIrecta competit primo domino, cuius negocia abſentis geſta ſunt, ſeu præſentis ignorantis tamen l.2.ff.eod.

Secundo, curatori furioſi.l.3.§.curatori.ff.eo.

Tertio, hæredib. omnibusq; generaliter quorum intereſt.l.3.§.hæc autem actio, & l.ſed an vltro.ff.eod. Contraria uero datur primo ei, qui alterius abſentis negotia ſine mandato geſſit.d.leg. ſed an vltro.§.1.

24 Secundo, ei qui dedit procuratori alicuius mutuam pecuniam ſui contemplatione, ut creditorem, vel pignus haberet.l.ſi pupilli.§.1.ff. eodem.

Tertio, ſoluenti pecuniam alterius nomine, q nihil mandauit.l.cum pecuniam.ff.eod.& l.negotium.C.eod.

Quarto, fideiubenti ſine mandato.l. mandaſti in fine.ff.eod.

Quinto, patri gerenti utiliter negotium, quod filio mandabatur contēplatione mandantis, non filij.d.l.mandaſti in princ.

Sexto, cohæredi contra cohæredem pro debito communi ſoluto.l.3.C.eod.

Contra quem.

DIrecta datur primo, contra eum, qui ſine mãdato abſentis negotia geſſit.l.3.in prin. & l.ſoluendo.ff.eod.

Secundo, contra eum, qui mandauit alteri alterius negotia gerere.l.nam & ſeruius.§.fin.ff.eod.

25 Tertio, contra Nuntium pecuniam ad dominum perferendam accipientem, l. ſi pupilli.§. ſi quis pecuniam.ff.eod.

Quarto, contra hęredes, & cohęredes aliosq; ſucceſſores.l.ſi ab ea, & l.curatoris.C. eod. Contraria uero datur aduerſus eos omnes quorũ negotia utiliter geſta ſunt, ſiue effectum habuerint, ſiue non, ſufficit.n. vtiliter geri negotia cęptũ eſſe, licet euentus ſecutus non ſit.l. ſed an ultro.ff.eo.

Ad quid.

DIrecta datur primo, ad reddendam rationē adminiſtrationis.l.2.ff.eod.

Secundo, vt negotiorum geſtor eo nomine condemnetur quicquid vel non geſſit, vel non vt oportuit, geſſit, puta dolo, aut culpa etiam leui. l.ſi pupilli.§.ſed & ſi quis, & §.videamus cum ali-
26 quot legibus ſequentibus.ff.eo.l.tutori.C.eod.

Tertio, ad reſtituendum quicquid ex geſtione quocunque modo acquiſitum, & perceptum eſt, vel acquiri, aut percipi potuit.l.ſi autem.§. item ſi fundum, & l.at qui.§.non tamen.ff.eod.Contraria vero datur ad præſtandum gerenti aliena negotia quicquid ratione geſtionis impendit, uel amiſit.l.2.ff.eo. Veluti ad ſumptus neceſſarios probabiles, & honeſtos.l.qui aliena.§.vlt.& l.quæ vtiliter.ff.eod.

Quid ſit actio mandati.

EST actio ciuilis bonæ fidei perſonalis qua vel mandator agit contra eum cui mãdauit
27 ob non perfectum, vel intempeſtiue renunciatum mandatum, vel è contra mandatarius aduerſus mandatorem ad repetendos, & conſequēdos ſumptus & expenſas in re mandata factos.l. ſi mandauero.§ interdum, & l.ſi quis alicui.§. qui mandatum.ff.mandati.

Quotuplex ſit.

28 Duplex eſt actio mãdati: Directa, & Cõtraria.

Quæ requirantur.

29 REquiruntur omnia ea quæ ad mandatum conſtituendum neceſſaria ſunt, de quibus cum ſuo loco dixerim, hic uon repeto.

Cui detur.

DIrecta datur primo mandanti, & ei cuius in-
30 tereſt mandatum negotium recte geri: nã ſi nihil intereſt mandati actio ceſſat.l. ſi ꝓcuratorem.§.mandati actio.ff.eod. Secundo, hæredib. mandantis.l.ſi quis.§.morte, & l.inter cauſas.ff.eod. Contraria datur primo mandatario.l. ſi vero.§.contrario.ff.mandati.Secundo, procuratorib. ad ſumptus probabiles litis etiam ſi cauſa ceciderint.l.4.C.eod.Tertio, hęredib. mandatarij in hæredes mandantis.§. item ſi adhuc ſup. de mandato, & l.poſt ſolutionem.C.mandati. ſi tamen rem adhuc integram, vel à defuncto mandatario cęptam, ſed nondum completam perfecerint, mandati quidem actionem non habent, quoniam liberum eis fuit ſe ſe tali mãdato, quod morte ſolutum fuit immiſcere, negotiorum tamen geſtorum actionem experiri poſſunt, ne officium alteri præſtitum ipſis ſit damnoſum.l.ſi pręcedente, & l.ſi quis §.morte.ff.eod.

Contra quem.

DIrecta conceditur primo, contra adminiſtrantem negotia alterius ex mandato e-
31 iusq; hæredes; Contraria vero ex aduerſo datur contra mandantem negotia geri, eiusq; ſimiliter hęredes: nã licet mandatum morte mandantis, uel mandatarij extinguatur, tamen mandati actio non ſoluitur.l.ſi negotia mea, & l.pręcedente.ff.eod.

Ad quid.

DIrecta conceditur ad pręſtandam Indemnitatem mandati puta ad intereſſe directi officij, vel ad cuſtodiendam legem mandato
32 præſcriptam.l.diligenter.ff.eod.l.ſi quis, & l.cum mandaſti.C.eod.Contraria vero competit ad recuperandum id quod mandatarius de ſuo ſoluit, & ad omne id quod ex bono, & ęquo intereſt.l.ſi vero.§.ſi mihi, & l.qui mutuam.§.fin.ff.eod. Succedit nunc, ſcd̃m ordinem Imperatoris actio depoſiti, de qua nobis ſupra dictum fuit, ideo ſequentem actionem aggrediat, quę eſt actio pro ſocio, primo loco ab Imperatore propoſita.

Quid ſit actio pro ſocio.

EST actio ciuilis bonę fidei in perſonam per quam hi qui non fortuna, ſed uoluntate res communes habent, ad perficiendam, uel
33 dirimendam ſocietatem, vel ad alias pręſtationes ſcd̃m ſocietatis conuentionem agere poſſunt. l.vt ſit pro ſocio cum l.ſequenti, & per totum tit. ff.pro ſocio.

Quæ requirantur.

34 REquiruntur omnia ea, quę ad ſocietatem perficiendā, & incūdam neceſſaria ſunt de quibus ſuo loco diximus.

Cui detur.

35 DAtur ſocio omnium bonorum, uel certæ negotiationis etiam, eiuſque hæredibus: licet enim, morte finiatur ſocietas, bona tamen fides nō patitur, ut ea quę per defunctum inchoata ſunt, per hæredem relinquantur l.1.& l.hæres ff.eod.

Contra quem detur.

PRimo datur contra ſocium, cuius perſona in contrahenda ſocietati ſpectata eſt l.fin.ff.
36 eod.

Secundo contra Dominum, cuius ſeruus ſocietati præpoſitus male in ea uerſatus eſt l.de illo §.idem quæru ff.eod.

Tertio contra intempeſtiue ſocietati renuntiantem ad id quod intereſt l.ſi conuenerit, & l.actione §.diximus ff.eod.

Quarto Contra hęredes ſocij defuncti, ut per defunctum incohata perficiant l.nemo poteſt cū l.ſequenti ff.eod.

Ad quid detur.

PRimo datur ad ſocietatem contractam adimplēdam, ut ſcilicet fiat nominum, & rerum in communionem collatio ſecundum conuentionis formam l.3.ff.pro ſocio, & l.tādiu vbi gloſ.C.eod.

37 Secundo ad perſonales præſtationes, ut ad impenſas, & fructus, & cætera damna in ſocietate communicanda l.pro ſocio §.tecum, & l.cō duobus §.damna ff.eod.

Tertio ad diuidendam, & dirimendam ſocietatem l.tandiu C.eod. Quarto ad pacta ſocietatis conſeruanda l.penult.C.eod.

Quid ſit actio tutelæ.

38 EST actio ciuilis, & prætoria bonæ fidei in perſonam ex quaſi contractu proueniens.

Quotuplex ſit.

39 DVplex eſt actio tutelę directa, & contraria, quæ & utiliter in certis caſibus conceduntur l.1.§.1.ff. de contraria tutelę, & utili actione.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod tutor in adminiſtratione dolum, ſeu culpam latam, uel leuem faciendo, uel omittendo admiſerit, lege
40 quicquid C.arbitrium tutelæ, & l.1.ff.de tutelis, & rationibus diſtrahendis.

Secundo quod tempus tutelæ adminiſtrandæ ſit finitum, durante.n.tutela hęc actio competere non poteſt l.1.§.fi.& l.niſi finita ff.de tutelis, & rationibus diſtrahendis.

Cui detur.

DIrecta conceditur primo pupillo adulto facto.

Secundo matri pupilli ad reddendum ſuſpectum eum, qui filij ſui res fraudulenter adminiſtrat durante tamen tutela: nam ſi tutela finita eſſet a pupillo tutelę iudicio conueniretur l.1.C.de ſuſpectis tutoribus.

41 Tertio hæredibus pupilli l.1.§.hanc actionem ff.de tutelis, & rationibus diſtrahendis. Contraria uero datur primo tutori, & ei qui pro tutore ſe geſſit l.1.& l.hęc actio ff.de contraria tutelæ, & utili actione.

Secundo curatori prodigi, uel furioſi dicta l.prima.

Tertio hæredibus ad quos ea res pertinet, lege quid §.hanc actionem ff.eod.

Contra quem detur.

DIrecta competit primo contra tutorem teſtamentarium legitimum, uel datiuum, l.1.& 2.C.ſi tutor, uel curator.

Secundo contra fideiuſſorem, & nominatorem, eorumq; hæredes l.4. & fere per totum titulum
42 ff.de fideiuſſoribus, & nominatoribus, & hęredibus tutorum, & curatorum. Contraria uero datur contra pupillum legitimę ętatis factum lege prima § fin. de contraria tutelæ, & utili actione, lege ſi pater in fine C.de contrario iudicio tutelæ.

Secundo contra hæredes, cęteroſque, ſucceſſores l.quid ergo §.hanc actionem ff.eod.

Ad quid detur.

DIrecta conceditur primo ad reddendam a tutore adminiſtrationis ſuę rationem finita tutela l.1.§.officio, & l.niſi finita ff.de tutelis, & rationibus diſtrahendis.

43 Secundo ad reſtituendas res minoris, quas tutor pęnes ſe habet, l.Tutorē C.arbitrium tutelæ.

Tertio ad id quod dolo, culpa, & negligentia tutoris, uel abeſt commodi, vel adeſt damni l.1.in principio ff.de tutelis, & rationibus diſtrahendis. Contraria uero datur ad conſequendū a pupillo, iam adulto facto id, quod propter geſtam tutelam abeſt, dummodo ex officio, & bona fide ſumptus fecerit, & obligationes ſuſceptę ſint, quamuis contrarium exitum habuerint, ut ſi bona fide litem mouit, ſumptus fecit, & ſuccubuit l.1.§.penult.& l.3 & ibi Bart.ff. de contraria tutelę, & utili actione.

Quid ſit commodati actio.

44 EST actio ciuilis bonę fidei in perſonam per quam id quod alicui utendum datum eſt, commodator ſibi reddi, uel è contra cōmodatarius impenſas in re commodata neceſſario, & utiliter factas ſibi reſtitui poſtulat §. Itē is cui ſupra Quibus modis re contrahitur obligatio.

Quotuplex

Quotuplex ſit.

45 DVplex eſt commodati actio directa,& contraria,quę etiam utiliter conceduntur l.3. in principio, & l.ſi filio familias ff.commodati.

Quæ requirantur.

IN directa actione commodati omnia ea,quę
ad commodatum conſtituendum neceſſaria
ſunt, interuenire debẽt,Io cõtraria uero ſpe
cialiter requiritur quod commodatarius pręter
46 cibaria expenſas fecerit in re commodata, nam
cibariorum expenſæ a commodatore non reſti-
tuuntur, quia res eſt in ſeruitio commodatarij
l.ſi ut certo §.ſumptus,& l.in commodato §.con
traria ff.eod.

Cui detur.

DIrecta datur primo commodanti rẽ ſuam, uel alienam,adeo ut etiam furi,& prędoni concedatur l.1.& l. commodare cum l.ſequenti ff.eod.

47 Secundo Domino pro re a ſeruo ſuo commo data l.ſi ſeruus ff.eod.

Tertio hęredibus commodantis l.3.§.hæres ff. eod.Contraria uero competit commodatario ſi ſumptus fecerit,uel ad modum,& finem pręſcriptum uſus non ſit l.in commodato §.contraria, & §.ſicut ff.eod.

Contra quem.

DIrecta competit primo contra commodatarium, cui res aliqua utenda data eſt §. Item is cui,ſupra quibus modis rerrahitur obligatio.

Secundo contra filiumſamilias,& ſeruum,directo,ſed contra patrem, & Dominum peculio tenus l.3.§.ſi filiusfamilias ff.eod.

Tertio contra impuberem quoque pupillum,
& furioſum,abſque tutorum, & curatorum au-
48 ctoritate rem in commodatum accipientes, ſi
exinde locupletiores redditi ſint: & utiliter hæc
actio porrigitur,quia ex contractu tantũ ami-
co, & naturali propter rem gratuito acceptam
æquitatis intuitu obligaotur l.1.§.fin.l.2, & 3.
ff.eod.

Quarto contra plures qui rem commodato acceperunt iure ueteri in ſolidum, ſed iure nouiſſimo pro virili niſi ſpecialiter in ſolidum ſe obligauerint l.ſi ut certo §. ſi duobus ff. eodem.Nouella de duobus reis, in principio conſtitutione,99.

Quinto contra hæredes cõmodarij pro ea parte,qua quis hęres eſt l.in commodato §.ex facto, & lege ſed mihi §.hæres ff.eodem:contraria uero conceditur contra commodantem, eiuſque hæredes ad id quod cõmodatarij intereſt d.l.in commodato §.ſicut,& l.3.§.hæres ff.eod.

Ad quid.

DIrecta datur primo ad rem commodatam in eadem ſpecie,& bonitate reſtituendam l.3.§.ſi reddita ff.eod.

Secundo ad id quod intereſt commodantis rẽ deteriorem non eſſe factam d.l.3.§.ſi reddita, vel ad ęſtimationem eius,lege ſi ut certo §.primo ff. eodem.

49 Tertio ad præſtandum dolum latum, leuem, & leuiſſimam culpam, ſi commodatum ſolum gratia accipientis datum ſit, ſi uero ſolius dantis doli ratio tantum habetur: ſin autem utriuſque & dolus,& culpa præſtanda ueniunt l.ſi ut certo §.nunc uidendum,& §.interdum ff.eod.

Quarto ad omnia acceſſoria, & quicquid ex re commodata fructuum utilitatiſque quomodocunque prouenit,d.l.ſi ut certo,§.uſque adeo, & §.commodatum ff.eod. Contraria uero datur primo ad petendum quod commodarij intereſt, ſi res commodata ante uſum expletum a commodante auferantur l.in commodato §.ſicut, & l.rem mihi ff.eod.

Secũdo ad damnũ,quod ex re vitioſa commodato a ſciente Domino data paſſus eſt l.in rebus §.Item qui ſciens ff.eod.

Tertio ad impenſas, & ſumptus in re commodata factos extra cibaria, & modica impendia, quæ naturali ratione ad eum pertinẽt,qui re vtitur l.in rebus §.poſſunt ff.eod.

Quid ſit actio pignoratitia.

EST actio ciuilis bonæ fidei in perſonã quæ
competit debitori aduerſus ſuum credito-
rem ad repetendum pignus ſatisfactione
50 facta,uel è contra creditori aduerſus debitorem,
qui pignus pro debito non ſufficiens dedit, aut ſi
aliquid impenſarum in rem pignori datam ne-
ceſſario fecit l.ſi rem ff.de pignoratitia actione.

Quotuplex ſit.

51 PIgnoratitia actio duplex eſt directa, & contraria:directa datur debitori,contraria conceditur creditori.

Quæ requirantur.

IN directa requiritur quod pecunia ſoluta, uel alio quocunque modo creditori ſatisfactum ſit d.l.ſi res §.omnis ff.eod.

In contraria ueto requiritur quod creditor impenſas in pignore accepto fecerit,dummodo nõ ſint nimis graues,aut oneroſæ l. ſi neceſſarias ff. eod.l.in ſumma C.de pignoribus.

52 Secundo requiritur quod debitor creditorem deceperit, puta æs, pro auro pignori dando, uel rem alienam pignorando, camve obligando, quæ antea alicui obligata eſt, nec ambobus pro re credita ſit ſuffectura l.prima §.ult.& l. ſi quis pignore ff.eod.

Cui detur.

DIrecta competit primo debitori poſt ſolutionem debiti factam.l.ſi rem.§.omnis.ff. eodem.

Secundo etiam ei qui rem alienam pignori dedit,licet prædo ſit,utiliter ſoluto debito,hæc actio datur.d.l.ſi rem.§.is quoque,& leg.ſi pignore.§.ſi
53 prædo.ff.eod.

Tertio,hæredibus creditoris.l. nec creditores. C.de pignoratitia actione.Contraria vero datur primo creditori cui loco pignoris res , vel aliena, vel morboſa,aut alia pro alia,vel alij obligata fuit tradita,ad vtrumq; creditum minime ſufficiens.l. ſi rem,& l.ſi tutor.§.contrariam.ff. eod.

Secundo facienti impenſas neceſſarias, & vtiles pignori tamen non oneroſas.l.ſi ſeruus.ff. eo.

Tertio,hæredibus creditoris , vt & in directa paulo ante diximus.

Contra quem.

DIrecta cōceditur primo contra creditorē, qui ſine legitima cauſa poſt debiti ſolutionem pignus detinet.l.ſolutum.§.in ſortē. ff.eod.vel dolo,aut qualibet culpa damnum in pi
54 gnore dedit. l. ſi cum uēderet.§.vlt.cum l.ſequenti.ff.eodem.

Secundo,contra eundem pignus pluris,quam debitum eſt,vendentem.l.eleganter.§. ſi vendiderit.ff.eod.

Tertio,contra hæredes creditoris.l. nec creditores.C.eod.Contraria vero datur primo, contra debitorem obligantem æs pro auro.l.1. & l.ſi quis.ff.eod.

Secundo,cōtra eundem oppignorantem rem vitioſam,vel ſubijcientem furem,qui pignus auferat.l.ſi ſeruus,& l.3.ff.eod.

Tertio, contra eundem neceſſarias expenſas in pignore factas reſtituere negantem.l.ſi neceſſarias.ff.eod.

Quarto,contra hæredes debitoris,ut & in directa dictum eſt.

Ad quid.

DIrecta datur primo ad pignus ſoluto debito conſequendum.l. debitor.§.ult. & l. ſi rem.§.ſi.ff. eod.

Secundo,ad æſtimationem,damni dolo creditoris in re pignorata lata,vel leui culpa , dati l. ſi rem.§.vlt.ff.eod.l.pignoris,& l.creditor.C. eod.
55 Tertio , ad reſtituendum id quod creditor ex venditione pignoris plus debito accepit.l.eleganter.§.ſi vendiderit.ff.eod. Contraria uero datur ad repetendas neceſſarias impenſas,& ad omne id quod eius intereſt in pignore ſeu per pignus deceptum non eſſe.l.ſi neceſſarias,& leg.tutor.§. contrariam.ff.eod. Sequitur nunc actio familiæ erciſcundæ,& communi diuidundo,de quib.cum ſuperius a nobis dictum ſit,hoc in loco, eius tractatio recte omitti debet , ut citius ad alias deueniamus,quorum cognitio ex antecedentibus nulla,nullaque eorum ab Imperatore mentio habita eſt.

Quid ſit actio præſcriptis uerbis, quæ de æſtimato proponitur.

DEcimoquarto loco proponitur ab Imperatore hic in § noſtro actio præſcriptis ver-
56 bis,quæ de æſtimato proponitur, quæ ciuilis eſt bonæ fidei,& in perſonam,eique competit,qui rem aliquam alteri certa æſtimatione , aut vendendam, aut vtendam dedit,ut rem eandem, vel æſtimationem eius reſtituat.l.1.ff. de æſtimatoria actione.

Quotuplex ſit.

DVplex eſt directa,quando ſcilicet quis gratuito ſuſcepit rem æſtimatam vendendā, & vtilis quando res uendenda ab aliquo
57 ita ſuſcipitur,vt ſui laboris certam mercedem habeat.l.ſi.ff.eod.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur,quod res aliqua , vt uendatur data ſit.

Secundo,quod fuerit æſtimata, idq; certo pretio.
58 Tertio,quod neque res,neque pretium ſit reſtitutum,vel ſolutum.

Quarto,quod alter rem recipiat, atque ita rei æſtimatæ periculum in ſe transferat, quæ omnia colliguntur ex l.1.ff.de æſtimatoria actione.

Cui detur.

DIrecta datur ei,qui rem æſtimatam uendendam,vel utendam dat.l.1.ff.de æſtimatoria actione,& l.ſi tibi.ff.de præſcriptis verbis. Vtilis uero conceditur primo ei,qui rem vendendam , vel utendam certa mercede venditori
59 cōſtituta dedit:nā etſi merces pro opera cōſtituta locationem inducere ſoleat,tamen quia hic æſtimatio,quę venditionem facit adiūcta eſt , placuit æſtimatoriam potius actionem dari.l.fin.ff. eod.

Secundo, hæredib. ad exemplum reliquarum bonæ fidei actionum,omnia enim hic locum habent, quæ & in cęteris bonæ fidei iudicijs dicta ſunt.l.1.§.quare. ff.eod.

Contra quem.

DAtur primo,contra ſuſcipientem rem ęſtimatam vendendam , vel gratis, vel pro mercede puta aduerſus uendentem rei domino pretium reddere negantem, vel non ven
60 dentem,rem autem incorruptā , & illæſam, ieu ęſtimationem de qua conuenit reſtituere, vel ſoluere recuſantem.l.2 ff.de præſcriptis verbis.

Secundo,contra hæredes eadem actione, quæ in præcedenti loco aduotata eſt.

Ad quid.

DAtur primo ad rem ſi extet incorrupte reddendam.

Secundo,ad eiuſdem rei ſi uendita ſit ęſtima-

61 ęſtimationem ſoluendam.l.1.§.fi. de ęſtimatoria
actione.

Tertio,ad præſtandum dolum,& culpam. Itē
quandoque,& caſus fortuiti periculum,ſi ſcilicet
recipientis rogatu res vendenda data ſit, ſinautē
ſolius dantis reſpectu res uendenda conceſſa ſit,
dolus tantum pręſtabitur,ſin vero vtriuſque,do-
lus,& culpa ſimul pręſtanda veniunt.l.ſi gratui-
tam.§.ſi margarita,& §.Papinianus.ff.de pręſcri-
ptis verbis,notat Bart.in l.1.§.fi.ff. de ęſtimatoria
actione.

Quid ſit actio praſcriptis verbis ex permutatione.

EST actio ciuilis bonę fidei in perſonam ei
competens,qui rem ſuam animo permutā
di alteri dedit,ut ipſe aliam rem in ſpecie ab
eo,ex permutatione recipiat.l.rebus.C.de rerum
62 permutatione,& l.naturalis.ff.de pręſcriptis ver
bis.differt autem permutatio à contractu inno-
minato,do,vt des,quia in eo ex utraque parte,vel
ex altera tantum genus,vel res incerta; in permu
tatione uero certa ſpecies vtrinque pręſtatur ſe-
cundum gloſſ.in l.1.in uerbo poſtulabis.C.de re-
rum permutatione.

Quæ requirantur.

Requiritur primo,quod pręcedat conuētio
de permutando,idque nudo pacto, poſt-
modum tamen uelitio, nam ſi ſtipulatio
63 interueniret ex ſtipulatu ageretur.l.ex placito.C.
de rerum permutatione.

Secundo requiritur,quod permutatio ex utra-
que parte fiat in re certa l.quoniam.C.de rerum
permutatione.

Tertio,quod actor permutationis contractum
ex ſua parte impleuerit.d l.quoniam.

Quarto,quod rei permutatę dominium ſit trā
ſlatum.l.rebus.C.de rerum permutatione.leg.1.
C.eodem.

Cui detur.

Datur primo ei, qui rem ſuam animo per-
mutandi dedit,ut aliam ſibi magis deſer-
64 uientem reciperet.l.ex placito, cum trib.
legibus ſequentibus.C.eod.

Secundo,hęredib. eius,qui contra eum ex par
te ſua adimpleuit.l.1.C.eod.

Contra quem.

COnceditur primo contra accipientem rem
alterius nec viciſſim ſuam ei tradentem
l.cum precibus.C.eod.

65 Secundo,contra tradentem rem alienam,quę
euincitur.l.1.ff.& C.eod.

Tertio,contra hęredes illius qui permutatio-
nem implere diſtulit.d.l.1. & l. cum precibus.C.
eodem.

Ad quid.

Datur primo,ad permutationis contractum
implendum,hoc eſt rem,de qua conuen-
tum eſt tradendam.d.l.cum precibus.l.rebus.leg.
emptionem,& l.fi.C.eod.

66 Secundo,ad pręſtandam rem a morbis, vitijs-
que liberam.l.2.ff.eod.

Tertio, ad id quod permutantis intereſt prę-
ſtandum.d.l.1.C.eod.

Quid ſit hæreditatis petitio.

EST actio ciuilis bonæ fidei mixta in qua a-
ctor petit ſe hæredem declarari,vel in totū,
vel pro parte,& reum ſine tit.poſſidentem
condemnari ad res hęreditarias reſtituēdas cum
fructibus perceptis,& percipiendis.§.quædam,&
& §.actionum,hoc tit.l.ſed etſi lege.§.fin.ff.de pe
67 titione hæreditatis,& l.cum hæreditatis.§.1.& fi.
C.eod. Dicitur autem mixta hęc actio, quia par-
ticipat de reali,& perſonali actione:in rem enim
eſt ex poſſeſſione aduerſarij adeo quod datur ad
declarandum,ſicut cęterę reales, uerum quia in
ea veniunt etiam perſonales pręſtationes,& iura
incorporalia,vt actiones per quas petuntur hære
di debita, ſicut in alijs perſonalibus actionibus,
Ideo mixta actio dicitur Paulus de Caſtro in l.hę
reditatis,& l.ſed etſi lege.§.penul.vbi etiam Bart.
notat.ff.de petit.hęredit.

Quæ requirantur.

PRimo,quod hęreditatis petitor ſit hęres de-
functi,de cuius hęreditate agitur ex teſta-
mento,vel ab inteſtato in totum, vel pro
parte.l.1.& l.minimam.ff.eod.

Secundo,quod antea non habuerit poſſeſſio-
nē rerum hęreditariarum, hęres enim qui ſemel
68 adeptus eſt poſſeſſionem rerum hęreditariarum,
non poteſt amplius intentare petitionem hæredi
tatis pro aliqua ex iſtis reb. hęreditarijs, quarum
poſſeſſionem habuit,& inde amiſit ſecundum gl.
in cap.1.de confeſſis lib.6.

Tertio requiritur, quod reus conuentus ſine
titulo poſſideat;nam contra titulum poſſidentē,
non petitione hęreditatis,ſed rei vindicatione agi
oportet.l.ſed etſi lege.§.quod autem.ff.de petitio-
ne hæreditatis.

Quarto, quòd idem reus totam hęreditatem,
vel partem eius, vel etiam rem minimam poſſi-
deat.l.1.§.qui hęreditatem.ff.ſi pars hęreditatis pe
tatur.l.regulariter cum l.ſeq.ff.de petitione hęre-
ditatis.

Cui detur.

Directa conceditur ei qui ſe hæredem de iu-
re ciuili aſſerit ſiue ex teſtamento ſiue ab
inteſtato,per ſe,vel per alium,quem in po
teſtate habet.l.1.2.& 3.ff.eod. Vtilis vero datur
69 ei qui hęreditatem ab alio emit ſiue a fiſco, ſiue à
priuato.Itē ei,cui ex ſenatuſcon.Trebelliano hę-
reditas reſtituta eſt.l.ei qui.ff.de petitione hęredi-
tatis,& l.emptor.C.de hęreditate,vel actione vē
dita.Item ei qui ſe hęredem de iure pretorio fa-
cit, vtilis hæc actio conceditur, vt notatur poſt
textum in l.item veniunt.§.fi.ff.eod.Cui etiam &
poſſeſſoria hęreditatis petitio a iure pretorio in-
troducta competit,de qua tit.ff.de poſſeſſoria hę-
reditatis petitione.

Contra

Contra quem.

DIrecta datur primo, contra poſſidentem pro hærede.l.regulariter,iuncta.l. ſeq. & l.pro hærede.ff.eod.

Secundo, contra poſſidentem pro poſſeſſore, qui ſcilicet non contendit ſe eſſe hęredem, ſed de facto ſine ti.poſſidet.d.l.regulariter, cum quatuor ſequentibus ff.eod.

Tertio, contra dolo poſſidere deſinentem alie
70 nata ſcilicet hęreditate, quominus conueniri poſſit.l.nec vllam.§.is autem, qui, & §.item ſi quis doſo.ff.eod.

Quarto, contra eum, qui culpa aliquid amiſit, quominus reſtituere habeat.l.item uidendum, & l.ſed etſi lege.§.quod air.ff.eod.

Quinto, contra poſſidentem pretia rerum hæreditariarum, vel debita exacta à debitoribus hæreditarijs.l.quod ſi in diem.§.ſed & is.ff.eod.

Sexto, contra debitorem hæreditatis, poſſeſſor enim iuris eſt, & iura etiam hac actione petuntur.d.l.nec vllam.§.ſi.& l.ſed utrum, cum aliquot ſequentibus.ff.eod.

Septimo, contra eum, qui vi pro hærede poſſidentem deiecit.l.quod ſi in diem §.Iulianus.ff.eo.

Octauo, datur contra mulierem alienam hæreditatem in dotem afferentem directa quidem, vtilis vero contra maritum.d.l.nec vllam.§. apud Marcellum.ff.eod. Vtilis etiam datur ſecundo loco contra eum, qui alienam hæreditatem, totam, vel aliquam eius partem ſciens emit.d.l. nec vllã. §.quid ſi quis hæreditatis ff.eod. Contra vero hæredes, & poſſeſſores tam directa, quã vtilis actio porrigitur, non quod ſucceſſores ſint, ſed quia poſſident.d.l.nec vllam.§.Neratius, & §.hæredem.ff. eodem.

Ad quid.

DAtur primo, ad vniuerſas res hæreditarias corporales, & incorporales.l.item videndum.§.ſi.& ibi gl.& Bart.iunctis duabus legibus ſequentibus.ff.eod.

Secundo, datur etiam ad res non hęreditarias, ſed quatum periculum ad hæredem pertinet; ut
7 t ſunt res pignori defuncto datæ, vel commodatæ, aut depoſitæ.l.aut non tantum.ff.de petitione hæreditatis.

Tertio, ad reſtitutionem eorum, quæ hæreditatis cauſa comparata ſunt.l.item veniunt.ff. eod.

Quarto, ad fructus, & pretia rerum diſtractarum, & quæ harum ex cauſa acceſſerunt, aut accedere potuerunt.l.item veniunt.§.non ſolum, & §.fructus.ff.eod.

S V M M A R I V M.

1 *Duæ actiones olim pro dote competebant.*
2 *Quid ſit actio ex ſtipulatu pro dote.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem.*
5 *Ad quid.*

§. Fuerat.

SCiendum eſt, quod olim tam marito pro dote promiſſa conſequenda, quam vxori pro dote data repetenda, duæ actiones compere
t bant, actio ſcilicet ex ſtipulatu, quando ſtipulatio erat interpoſita, & rei vxorię actio, quando ſtipulatio nulla interuenerat, quæ actiones habebant inuicem differentias, & communicationes. Itaq; multa ſuperuacanea introducebat antiquitas, ut dicitur in leg.vnica.C.de rei uxoriæ actione, ideo Imperator noſter ſublata rei vxoriæ actione reduxit ad vnicam ex ſtipulatu actionem, tanquam pleniorem, & quicquid plus iuris fuit in rei uxorię actione, in actionem ex ſtipulatu pro dote trãſtulit. atque actio ex ſtipulatu, quæ aliàs eſt ſtricti iuris, hoc caſu efficitur bonę fidei addito priuilegio tacitę hypothecę, in bonis tam ex parte mariti pro reſtitutione dotis, quam ex parte vxoris pro ipſa dote pręſtanda, & etiam priuilegio pręlationis, vt vxor ſcilicet cęteris creditoribus pręferatur, tantus eſt fauor dotis.§.fuerat, hoc tit.l.1.ff.ſoluto matrimonio.

Quid ſit actio ex ſtipulatu pro dote petenda, vel repetenda.

EST actio ciuilis bonę fidei in perſonã, quę datur marito conſtante matrimonio ad cõſequendam dotem in matrimonij contra-
2 ctu ſibi promiſſam, vel vxori ad eandem repetendam, vel matrimonio adhuc durante ob mariti incidentem inopiam, vel facta diſſolutione matrimonij per mortem, aut diuortium.

Cui detur.

DAtur primo, marito pro dote conſequenda, ſiue certa, ſiue incerta dos promiſſa fuerit, ſiue ſtipulatio interuenerit ſiue non, licet enim non interuenerit ſtipulatio, nihilominus fauore dotis pręſumitur interueniſſe, quę pręſumptio eſt iuris, & de iure aduerſus quam non admittitur probatio in cõtrarium. textus eſt in l.vnica.C.de rei vxorię actione & in l.ſi pro dote.C.de dotis promiſſione. 4

3 Secundo, datur vxori pro dote marito data repetenda, de iure enim communi ſoluto matrimonio per mortem, vel diuortium, dos non cedit lucro mariti, ſed reuertitur ad ipſum patrem dotantem.l dos a patre.C.ſoluto matrimonio. Iure.n. ſuccurſum eſt patri, vt filia amiſſa, ſolatij loco ei dos reddatur.l.a.ff.ſoluto matrimonio, niſi per pacta dotalia, aut ſtatuta aliter fuerit prouiſum, de quibus extat tit.C.de pactis conuentis.

Tertio, datur etiam patri vxoris filię familias, cum eius interſit, ne eam denuo dotare cogatur.d.leg. vnica.§. extraneum.C. de rei vxorię actione.

Quarto, datur etiam extraneo, qui pauperis puellę miſertus, eam dotauit, ſi expreſsè ſibi reſtitui dotem ſtipulatus eſt, alioquin donaſſe pręſumitur, & puella ſibi tacite ſtipulata.d.l. vnica.§. accedit.

Contra

Contra quem.

ACtio pro dote petenda conſtante matrimonio datur primo contra eum, qui dotem dare promiſit, ſiue ſit vxor, ſiue pater vxoris, ſiue etiam extraneus. l. ſi extraneus. ff. de iure dotium.

Secundo, contra hęredes, & ſucceſſores eius,
4 qui dotem promiſit. l. ſi pro dote. C. de dotis promiſſione. Actio uero pro dote repetenda conſtãte matrimonio, competit primo contra maritũ, vel ſocerum vergentem ad inopiam. l. ſi conſtante in princ. & ibi glo. ſuper verbo mariti. ff. ſoluto matrimonio. l. vbi adhuc. C. de iure dotium: ſoluto autem matrimonio per diuortium culpa mariti, vxor & dotem repetit, & donationem etiam propter nuptias lucratur. l. conſenſu. §. ſin vero. C de repudijs: ſimiliter, & ſoluto per mortẽ dos vxori, vel eius hęredibus reſtituenda eſt. l. dos a patre. C. ſoluto matrimonio, & l. 2. ff. ſoluto matrimonio. Item competit contra patrem mariti, qui dotem ſui uel filij nomine recepit. l. fin. C. de dote cauta non numerata, demum & contra hęredes, ac ſucceſſores mariti defuncti hęc actio competit, & quidem priuilegiata, vt propter tacitam hypothecam alijs creditoribus omnibus mariti prę-mortui pręferatur. l. vnica. §. maneat, & §. vt plenius. C. de rei vxorię actione. Item & contra hęredes hęredis, & fiſcum etiam, qui bona damnati hominis occupauit. l. 2. C. ſolut. matrim.

Ad quid.

SI à parte mariti inſtituatur hęc actio, datur primo ad pręſtandam dotem promiſſam eiusq́ue euictionem. d. l. vnica. §. vt plenius. C. de rei vxorię actione.

Secundo, ad fructus dotis pro oneribus matrimonij. l. pro oneribus. C. de iure dotium, è contra vero, quando vxor agit contra maritum, vel ſo-
5 cerum, aut eius hæredes, conceditur primo ad recuperandas res in dotem datas, quas maritus male, & negligenter adminiſtrat, vt dos uxori integra, & ſalua reſeruetur. d. l. vnica. §. plenius. C. de rei vxoriæ actione.

Secundo, datur ad donationes propter nuptias quas uxor uel uigore pacti, uel ſtatuti lucratur, l. ubi adhuc cum Auth. ſequen. C. de iure dotium.

Tertio, ad bona paraphernalia, quæ ultra dotẽ marito attulit. d. l. ubi adhuc.

Quarto, ad uſuras dotis debito tempore non reſtitutę. d. leg. unica. §. ut plenius. C. de rei uxoriæ actione.

SVMMARIVM.

1 *Differentia inter actiones bonæ fidei, & ſtricti iuris.*
2 *In actione depoſiti nulla admitti poteſt compenſatio.*

§. In bonæ fidei.

VEteri iure differebant inter ſe bonę fidei, & ſtricti iuris actiones quantum ad compenſationes. In bonæ fidei enim per iudicem com-
1 penſatio fieri poterat. In ſtricti uero iuris locum compenſatio non habebat, niſi reus conuentus doli exceptionẽ obiecisset aduerſario dicendo dolo facis, quia petis, qđ reſtituturus es. hanc antiqui iuris differentiam Iuſtinianus ſua conſtitutione ſubſtulit, de qua in l. ult. C. de compenſationibus ſtatuens compenſationem, & in ſtricti iuris, & in bonę fidei iudicijs conſiſtere, & hoc non ſolum in actionibus in perſonam, ſed etiam in rem, excepit tamen Imperator hic in §. bonæ fidei ſolam
2 depoſiti actionem, cui aliquid compenſationis nomine opponi non uult. d. §. in bonæ fidei.

SVMMARIVM.

1 *Iudicis officium in bonæ fidei actionibus.*
2 *Quæ ſint arbitrariæ actiones.*
3 *Iudicis officium duplex, nobile, & mercenarium.*
4 *Quot modis arbitraria actio dici poſſit.*
5 *Quid ſit doli mali actio.*
6 *Quæ requirantur.*
7 *Cui detur.*
8 *Contra quem.*
9 *Ad quid.*
10 *Quid ſit actio de eo, quod certo loco dari oportet.*
11 *Quæ requirantur.*
12 *Cui detur.*
13 *Contra quem detur.*
14 *Ad quid.*
15 *Quid ſit actio ad exhibendum.*
16 *Quæ requirantur.*
17 *Cui detur.*
18 *Contra quem.*
19 *Ad quid.*

§. Præterea, cum ſequenti.

SVpra dictum fuit quaſdam actiones eſſe bonæ fidei, quaſdã ſtricti iuris, & quia in actionibus bonę fidei iudex officium ſuum oſtendit aliquanto largius, & ex bono, & æquo ſecundum propriam actionis naturam æſtimat quan-
1 tum actori reſtitui debeat, officiumq́ue ſuum extẽdit etiam ad ea, quæ nec conuenta, nec dicta ſunt: Verum quia etiam interdum in ſtricti iuris actionibus propter aliquod accidens, extrinſecus iudex habet arbitrium aliquid faciendi præter naturam ipſarum actionum, quo caſu uidentur habere naturam actionum bonæ fidei: Ideo Imperator de iſtis actionibus ſtricti iuris, quæ propter arbitrium iudicis arbitrarię dicuntur in hoc §. ſubijcit.

Quæ ſint arbitrariæ actiones.

ARbitrariæ actiones ſecundum Doct. omnes hic dicuntur actiones ſtricti iuris, in quibus exercetur officium iudicis merce-
2 narium actioni deſeruiens propter aliquod extrinſecum accidens præter naturam actionis propoſitæ. dixi officium iudicis mercenarium, quia duplex eſt officium iudicis, aliud nobile, quod per ſe ſtat non deſeruiens actioni, quod iudex ſua iuris auctoritate exercet, etiam ſi nulla proponatur actio, nec ordinaria aliqua actio competat, ut

quando

quando minores petunt ſe reſtitui in integrum,
3 hoc non fit iure actionis,ſed officio iudicis nobi-
li, quod obligationem non præſupponit. Aliud
dicitur mercenarium, quod per ſe non ſtat, ſed
actioni deſeruit,& ceſſante actione, ceſſat quoq;
hoc officium iudicis,& hoc aliquando deſeruit a-
ctionibus bonæ fidei,& ſtricti iuris,& eis inhæret
ſecundum earum naturam,& de hoc in §. noſtro
non agitur, aliquando uero inhæret actionibus
ſtricti iuris arbitrarijs, ita ut non deſeruiat actio-
ni propoſitæ ſecundum eius naturam,ſed accidē
taliter propter aliquod accidens extrinſecum,vl-
tra naturam actionis eueniens, & de hoc agitur
hic. Ideo adiecta fuit in diffinitione clauſula illa
propter naturam actionis bonæ fidei,in qua offi-
cium iudicis deſeruit actioni ſecundum eius natu
ram,de cuius natura eſt, ut ueniant vſuræ inte-
reſſe propter moram, & iuretur in litem etiam
de affectione,vt Doct. in §. actionum, ſupra hoc
eodem tit. noſtro tradunt. Hæc autem in actioni-
bus ſtricti iuris fieri non poſſunt ſecundum natu
ram actionis,tamen ex quodam intrinſeco acci-
dente ſuperueniente fieri poſſunt, exempli gra-
tia,conuentus rei vindicatione,& iuſſus a iudice
rem reſtituere,ſi actori non reſtituat,iuratur cō-
tra eum in litem etiam de affectione, non quidē
ex natura rei vindicationis,ſed ex arbitrio iudicis
propter illud accidens extrinſecum contumaciā,
ſcilicet,illius rei conuenti, textus eſt, & ibi notāt
Doct. in l. qui reſtituere. ff. de rei uindicatione, &
in l. in actionibus in principio. ff. de iureiurando.
Quælibet igitur actio ſtricti iuris,ſiue ſit perſona
lis,ſiue realis,ſiue etiam mixta arbitraria fieri po
teſt,idque pluribus reſpectibus, & primo reſpe-
ctu certi loci,quo caſu habetur ratio intereſſe pro
pter locum,ſi pecunia non fuit ſoluta in loco, in
quo ſolutio fieri promiſſa erat. l. ſi hæres cum l. ſe-
quenti. ff. de eo quod certo loco.

Secundo, aliquando actio efficitur arbitraria
ratione pœnæ imponendæ propter dolum à prin
cipio commiſſum,vel metum illatum, vt in actio
4 ne quod metus cauſa, in qua ſi reſtituat reus id
quod per metum traditum eſt, non punitur, ſed
ſi iuſſus à iudice rem reſtituere non reſtituat,pro-
pter hoc accidens ſuperueniens fit arbitraria a-
ctio,ut condemnetur reus ad quadruplum. l. fin.
§. in hac actione. ff. quod metus cauſa.

Tertio efficitur arbitraria aliquando propter
iudicis interrogationem,ut in noxali actione,vbi
iudex poteſt dominum ſerui interrogare an velit
reſarcire damnum illatum à ſeruo, vel ſeruū pro
noxa dare ſi reſpondeat ſe ſeruum daturum, &
poſtea non faciat, tunc oritur arbitrium iudicis,
ut etiam ad totam ſummam damni dati eum cō-
demnare poſſit.

Quarto, aliquando efficitur actio arbitraria ꝓ
pter iuſſum iudicis de reſtituendo, vel exhibendo
rem,ut ſupra in exemplo de rei uindicatione dixi
mus. Quamquam igitur plures ſint actiones arbi
trariæ,quam quæ hic in paragraphis noſtris enu-
merantur,quia tamen multæ hactenus explica-
tæ ſunt,de tribus tantum in præſentia dicetur.

Et primo,de actione doli mali.

Secundo,de actione,de eo quod certo loco da
ri oportet.

Tertio, & vltimo,de actione ad exhibendum.

Quid ſit doli mali actio.

EST actio prætoria arbitraria, & ſubſidiaria
perſonalis,quæ datur aduerſus decipientem
dolo malo,vt deceptus, ſeu circumuentus
conſequatur id in quo damno affectus eſt. l. 1. &
l. arbitrio. ff. de dolo malo. Vtimur autem hac a-
ctione in ſubſidium,quoties alia haberi non po-
5 teſt,non ſolum in contractibus innominatis, ſed
etiam nominatis,& tam bonæ fidei,quam ſtricti
iuris,nam dolus ſiue det cauſam contractui, ſiue
incidat in contractum,ſemper per doli mali exce
ptionem purgatur:ſimiliter ſi det cauſam cōtra-
ctui bonæ fidei, & inſuper rei traditio accedat,
huic actioni de dolo malo ad rem recuperandam
locus erit,ſed non facta traditione propter dolū
bonæ fidei contractus ipſo iure redditur nullus. l.
dolo. C. de inutilibus ſtipulationibus,& l. elegan-
ter. ff. de dolo malo.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur,quod dolus malus rei con
uenti,in contractu,vel nominato,uel non
nominato præceſſerit, cauſam contractui
præbens,vel in eum incidens. l. eleganter. ff. de do
lo malo.

6 Secundo,quod a tempore doli commiſſi con-
tinuum biennium non effluxerit: nam hæc a-
ctio etiam lite conteſtata ultra biennium non
porrigitur, quod ī hac actione ſingulare eſt, cum
aliàs regulariter omnes actiones, etiam pœnales
per litis conteſtationem perpetuentur. l. fin. C. de
dolo malo. §. non ſolum inſta de perpetuis, & tē-
poralibus actionibus.

Tertio requiritur,quod alia actio non compe-
tat,merito enim prætor ita hanc actionem polli-
cetur,ſi alia non ſit: quoniam tam famoſa actio
non temere à Prætore decerni debuit,ſi compe-
tat alia,qua quis experiri,& indemnitati ſuæ con
ſulere poſſit. l. 1. §. ait Prætor. l. eleganter. §. non ſo
lum,& l. cum a te ff. de dolo malo. l. 2. C. eod.

Cui detur.

DAtur hæc actio doli mali primo circumſcri-
pto,ſeu decepto ex ſua ſimplicitate, uel in
bonæ fidei, vel ſtricti iuris contractibus. l.
1. & l. eleganter. §. non ſolum. ff. de dolo malo. l.
7 1. in fine. ff. de doli mali, & metus exceptione.

Secundo, datur ei,qui dolo deceptus hæredi-
tatem minus idoneam,vel adijt,vel lucroſam re-
pudiauit. l. vltima, & lege ſi legatarius. ff. de dolo
malo.

Tertio, hæredibus decepti. l. ſi quis affirmaue-
rit. §. 1. & l. hæredibus. ff. eod.

Contra quem.

PRimo datur contra eum,qui dolo,vel callidi-
tate aliquem decepit,niſi ſit perſona cui pie
tate,officio, & reuerentia obligamur, aduer
ſus quos cum ſit famoſa hæc actio, non porrigi-
tur. l. 1. & l. non debet. ff. eod.

Secundo, datur contra reum colludentem cū
procuratore actoris ſi procurator ſoluendo non
ſit. d. l. eleganter. §. penult. ff. eod.

Tertio

8 Tertio contra eum qui dolo malo efficit, ut actio temporaria legitimis temporibus transacta periret l. arbitrio §. dolo ff. eod.

Quarto contra pupillum ex dolo tutoris locupletiorem redditum l. ſed ex dolo ff. eod.

Quinto contra hæredes, & cæteros ſucceſſores etiam eorum, qui hoc iudicio ipſimet conueniri non poſſunt, de eo duntaxat quod ad eos peruenit, hoc eſt quatenus ex dolo defuncti locupletiores facti ſint, vel quominus fierent, fraude, & calliditate ſua effecerint l. ſi plures §. hæc actio & l. hæredibus ff. eod.

Ad quid.

PRimo datur ad reſtituendam rem, quæ ad alterum, vel tua, vel alterius fraude peruenit l. ſed & ex dolo §. item ſi quid, & l. ſi plures in principio ff. eod.

Secundo ad id quod intereſt actoris, ſi res perempta ſit, vel quanti actor in litem iurauerit: quod tamen iuramentum non admittitur,
9 niſi reus ad rem reſtituendam cõdemnatus, eius reſtitutionem ad ſententiam vſque diffinitiuam diſtulerit, tunc enim actori iuramẽtum affectionis defertur, & reus ad id non quanti in ueritate eſt, ſed quanti ex affectione iuratum eſt condemnatur, & hoc modo conuictus in infamiam incurrit, quam per reſtitutionem ante deffinitiuam latam euitare poterat l. arbitrio ff. eod.

Tertio datur ad reſcindendum contractum dolo factum l. ſi id quod ff. de verb. oblig. Bar. notat in l. eleganter ff. eod.

Quid ſit actio de eo quod certo loco dari oportet.

EST actio ſtricti iuris arbitraria aduerſus eum competens, qui certo loco ſe ſe ſoluturum obligans promiſſioni non ſatisfe-
10 cit, ſed in mora ſoluendi conſtitutus ad id quod actoris intereſt iudicis arbitrio condemnatur.

Quæ requiruntur.

PRimo requiritur contractum in loco aliquo celebratum fuiſſe.

Secundo ſolutionem in alium locum deſtinatam eſſe.

11 Tertio promiſſorem in mora ſoluendi fuiſſe.

Cui detur.

12 DAtur contrahenti cum aliquo in tali loco, vt tamen in alio ſoluat l. contraxiſſe ff. de actionibus, & obligationibus.

Contra quem.

13 DAtur contra promittentem ſe in loco deſtinato, & tempore ſolutionis præſcripto ſoluturum d. l. contraxiſſe.

Ad quid.

14 DAtur ad conſequendam debitam ex contractu ſolutionem, & id quod ex culpa, & mora tardatæ ſolutionis iuxta arbitriũ iudicis debitoris intereſt.

Quid ſit actio ad exhibendum.

EST actio perſonalis arbitraria in rem ſcripta, & aliarum realium actionum præpa-
15 ratoria, quæ cuilibet intereſſe pecuniarum prætendenti datur aduerſus quemcumque qui copiam exhibendi habet vt rem mobilem publice exhibeat, ſeu in iudicio coram iudice oſtendat, quo ſibi experiendi poteſtas ſit.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod actoris interſit l. in hac actione §. ſciendum ff. ad exhibendum.

Secundo quod intereſſe ſit pecuniarium l. ſi liber homo ff. eod.

Tertio quod ex iuſta & probabili cauſa actoris interſit l. ad exhibendum ff. eod.

16 Quarto quod vtroque tempore, & litis conteſtatæ, & ſententiæ latæ actoris interſit, l. tigni appellatione §. ſi quis, & §. item ſcribit ff. ad exhibendum.

Quinto quod res quæ exhiberi poſtulatur ſit mobilis, nam pro re immobili non poteſt quis hac actione experiri, cum illam nemo exhibere poſſit, ſed ipſa ſe met exhibeat l. meminimus §. ſed vbi C. quando, & quibus, quarta pars debetur, lib. 10.

Sexto Quod actor ſigna rei, quam exhiberi poſtulat deſcribat, l. in hac actione ff. de furtis.

Septimo quod reus facultatem exhibendi habeat, nam ſi reſtituere non poſſit, ad hoc ſolum tenetur, vt caueat ſe exhibiturũ, ſi in eius poteſtatem peruenerit l. Celſus ſcribit §. ſi quis facultatem ff. eodem.

Cui detur.

DAtur primo ei cuius peculiariter intereſt exhiberi ſibi rem, hoc eſt qui probabilem cauſam habet, propter quam exhibitionẽ rei poſtulat, ſiue is ſit dominus directus, ſiue vſufructuarius, ſiue poſſeſſor, ſiue nudus detentor, vel cuſtos d. l. in hac actione ff. eod.

17 Secundo datur debitori ſoluto debito, vt ei chirographa, & debiti inſtrumenta exhibeantur, ac reddantur l. ſi. C. eod.

Tertio datur filio pro re matris a patre non iure vendita l. 1. C. eod.

Quarto datur hæredi qui tamen non quaſi hæres, ſed ſuo nomine & agit, & conuenitur l. de eo §. ſi. ff. eod.

Contra quem.

PRimo datur contra poſſidentem l. in hac actione ff. eod.

Secundo contra eum qui dolo malo poſſidere deſijt, vel qui corrupit formam, vel interemit, vel ad alium tranſtulit l. Iulianus §. ſi quis rē, & l. ſi vir ff. eod.

Tertiò datur contra creditorem, qui pignoris rem habet; item depoſitarium; commodata 18 rium, & conductorem d. l. in hac actione in fine cum l. ſequenti ff. eod.

Quartò datur contra eos omnes qui facultatem exhibendi habent ſiue rerum vel legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſione ſint l. Celſus ſcribit §. Iulianus & §. item ſi quis iuncta l. de eo ff. eod.

Quinto contra hæredem ex dolo defuncti ſi locupletior eo nomine hęreditas facta ſit d. l. de eo.

Ad quid.

PRimo dat ad præſtandā ſeu exhibendā rem, quā quis qualicumq; actione repetere vult l. in hac actione §. eſt autem ff. eod.

Secundo, vt rem in eadem cauſa præſtet in qua fuit cum iudicium acciperetur puta non lęſam l. Iulianus §. quantum ff. eod.

19 Tertiò vt vtilitates ſi quæ ob hoc quod res nō fuit exhibita, vel tardius præſtita amiſſæ ſunt a iudice æſtimentur, non quanti res ſit, ſed quanti actionis intetſit d. l. Iulianus in fine.

Quarto vt reus periculo, & impendijs actoris rem ibi exhibeat, vbi fuit cum lis conteſtaretur l. ſed & ſi ff. eod. Explicatis actionibus arbitrarijs ſubijcit Imperator hic in verſ. curare, quod iudex quantum poteſt certam ſententiam ferre debet, etiam ſi de incerta quantitate actum ſit.

SVMMARIVM.

1 *Quæ pœna iure antiquo plus petentibus impoſita eſſet.*
2 *Quot modis quis plus petere dicatur.*
3 *Quæ pœna hodie imponatur plus petentibus.*

§. Si quis agens, cum pluribus ſequentibus.

DIctum eſt hactenus in toto hoc tit. noſtro qualiter per actiones id quod nobis debetur peti poſſit, verum quia ſæpe contingit quod actor plus debito petit: Ideo Imperator nunc docet qua pœna puniantur illi qui plus debito petunt.

Quæ pœna de iure antiquo plus petentibus impoſita eſſet.

1 OLim ille qui plus petebat, à cauſa, & iure ſuo cadebat, remque totam cuius creditor erat, amittebat, textus eſt hic in §. ſi quis hoc tit. & hoc ſiue plus re, ſiue tempore, ſiue loco, ſiue cauſa peteret ſecundum Gloſ. hic in verbo plus, ſiue ageret perſonali, ſiue reali actione, ſecundum Fabrum, & Iaſonem hic; ſiue ſcienter, ſiue ignoranter plus debito petitum ſit, dummodo craſſa, & ſupina fuerit ignorantia ſecundum eundem Fabrum per textum noſtrū in verbo conſtantiſſime, & hoc adeo verum erat vt nec per remedium reſtitutionis in integrum reſtitueretur, niſi eſſet minor d. §. ſi quis: maior. n. non niſi ex magna cauſa iuſti erroris, non autem ex quolibet errore reſtitui poterat, vt exemplo poſito hic in textu noſtro patet.

Quot modis quis plus petere dicatur.

QVatuor modis quis plus petere dicitur, primo petitur plus re quando quis petit viginti pro decem, vel totum fundum cuius pars tantum debetur, vel totam hæreditatem in qua tantum pro parte hęres inſtitutus eſt §. plus autē hoc tit. ſecundo dr̄ plus peti tempore, quando quis ante diem petit, ſicut. n. minus ſoluit qui tardius ſoluit, ita ē contra plus petit, qui otius petit d §. plus autem. 2 Tertiò plus petitur loco, quādo quis id quod in certo loco, vt puta Patauij ſibi dari ſtipulatus eſt, in alio loco poſtea, puta Venetijs petit, aufertur. n. hoc caſu debitori vtilitas, quam haberet ſi in loco conuento peteretur, poteſt enim ipſius debitoris multum intereſſe, quia fortaſſe debitor conuentus in loco non deſtinato cogitur fænerari ſub maioribus vſuris, vt ſatisfaciat creditori; eadem vtilitas, & intereſſe conſideratur etiam in mercibus, vt in Frumento, Vino Oleo. & ſimilibus rebus, quarū pretia variantur ſecundum varietatem Regionum, ita vt in vno loco carius quam in alio vendantur §. loco plus petitur, hoc tit. & l. ideo in arbitrium ff. de eo quod certo loco, & l. pretia rerum §. fin. ff. ad legem falcidiam. Quarto plus petitur cauſa, quando creditor ex pluribus alternatiue debitis vnum particulariter petit, vel in ſpecie certum quid a reo petit qui in genere tantum rem promittit, & ratio eſt quia in debito alternatiuo, & debito generis ad debitorem electio ſpectat quam rem dare velit; cum igitur iſta electio auferatur debitori per creditorem petentem certam aliquam ſpeciem, creditor plus cauſa petere dicitur §. huic autem hoc tit.

Quæ pœna hodie imponatur plus petentibus.

HOdie plus petens tempore punitur vltra ſumptus litis in duplicatione induciarū ſiue temporis ex Diui Zenonis conſtitutione de qua mentionem facit Imperator hic in §. ſed hæc quidem, petens vero plus re, loco, & cauſa, omne damnum quod debitor ex ea re paſſus eſt, in triplum reſarcire cogitur, idque ex Imperatoris noſtri conſtitutione, de qua in §. tripli ſupra hoc eodem tit. mētio facta eſt, & hic in §. ſed hæc quidem. Quæ tamen conſtitutio non extat, ſicut nec Zenonis, ſed vtraque deſideratur ſub tit. C. de plus petitionibus, vtramque, tamen Cuiacius refert lib. 12. obſeruationum, hodie etiam in vno caſu ad ius vetus relabimur, vt plus petens cauſa cadat, ſcilicet quando doloſè quis plus petit & doloſe

loſe etiam extorquet cautionem obligatoriam,
uel ſatisſactoriam à reo, textus eſt in l. vnica
C. de plus petitionibus.

SVMMARIVM.

1 *Qui minus petet, ius ſuum nihilominus ſaluum habet.*
2 *Error libelli corrigi poteſt.*

§. Si minus.

IN præcedenti §. dictum eſt, qualiter puniatur
auctor qui plus debito in libello petit, in hoc
vero §. docet Imperator quid iuris ſit in caſu
contrario, quando auctor minuſquam ei debe-
tur petit. Item ſi aliud pro alio petat, an erro-
rem corrigere poſſit; quo ad primum dixit Im-
perator, quod ſi actor minus in libello petit,
quam ei debetur, non punitur, ſed ſaluum manet
1 ius ſuum, nec ſibi præiudicat in reliquo, quin &
reliquum in eodem iudicio petere poſſit, intelligi-
te, niſi actor appoſuiſſet in libello dictionem
taxatiuam tantùm, ueluti peto decem, quæ tan-
tum mihi debes, tunc præiudicaret ſibi, nec ali-
quid amplius petere poſſet, ut notant DD. in l.
rationes C. de probationibus. Quo ad ſecundũ
ſimiliter dixit Imperator, quod quando quis ex
errore aliud pro alio, uel ex alia cauſa petierit
poteſt errorem ſuum in iudicio corrigere, textus
2 eſt hic in §. ſi minus. ideo licet regula ſit quod ſi
quis in libello aliquid ponat, quod contra ſe fa-
ciat, ſtare debeat aſſertioni contra ipſum libellan
tem in fauorem rei, vt eſt textus in l. cum pre-
tium, & ibi Glo. C. de liberali cauſa, debet tamen
intelligi niſi interueniſſet error in libellando,
quia errore interueniente talis aſſertio non no-
cet libellanti, ut habemus hic in textu noſtro.
Et quia materia hæc libellorum ex profeſſo, & la
te traditur per DD. in l. edita C. de edendo, ne
dotem debitam alijs legibus detrahamus, hic eius
tractationem omittemus.

SVMMARIVM.

1 *Quæ perſonæ teneantur in id tantum quod facere poſſunt.*
2 *Cedens bonis ſi ad pinguiorem fortunam deueniat, tenetur ſatisfacere creditoribus.*

§. Sunt præterea, cum multis ſequentibus.

QVoniam ſuperius adnotatum fuit quaſdã
actiones in ſolidum, hoc eſt ad integrã de
biti ſummam conſequendam compete-
re, quaſdam vero in id tantum dari, in quantum
reus condemnatus facere poſſit; etiam de prio-
ri actionum genere ſatis abunde hactenus dictũ
ſit, nunc de poſterioribus uſque ad finem huius
tit. Imperat. differit. Quædam igitur perſonæ iure
ſingulari munitæ ſunt, ut non in ſolidum con-
ueniantur, hoc eſt non totum quod habeãt illis
extorqueatur, ſed ipſorum ratio habeatur ne ad
nimiam egeſtatem perducantur, & hæ multæ
ſunt. Quædam. n. hoc beneficium habent ex
natura ipſius rei, ut exemplum habemus in pa-
1 tre, & Domino, qui ſi debita filijſamilias, uel
ſerui excedant eorum peculium, non condem
nantur in ſolidum, ſed tantum modo peculio
tenus. i. quatenus eſt in peculio §. ſunt præterea
hoc tit. niſi fuerint in dolo vt puta quia dolo di-
minuerint peculium l. in bonæ fidei ff. de pecu-
lio. Quædam perſonæ hoc beneficium habent
propter reuerentiam diuino, naturali, & gen-
tium iure ſibi debitam, veluti parentes, Patro-
ni, maritus, ſocer, & ſi quæ ſimiles ſunt §. item
ſi de dote, & §. ſed & ſi quis hoc tit. l. ſunt qui
cum l. ſequenti ff. de re iudicata. Quædam hoc
habent ex natura contractus, vt ſunt donator,
& ſocius ſiue vniuerſorum bonorum, ſiue unius
negotiationis tantum d. §. ſed & ſi quis. Quædã
habent idem beneficium propter facti contin-
gentiam, veluti debitores ultro ſua bona dimit-
tentes, & creditoribus concedentes, nam & in
his miſerationis ratio eſt habenda, cum inhuma
num ſit. omnibus bonis, & facultatibus ſemel
euerſum in ſolidum condemnari, & quotidia-
nis alimentis deſtraudari; ſi tamen facultates
fuerint poſtea acquiſitæ, creditoribus ex integro
in id quod facere poſſunt experiendi facultas cõ-
2 ceditur. §. fin. hoc tit. l. is qui bonis, & l. qui bonis
in l. ſequenti. ff. de ceſſione bonorum. Aliæ
perſonæ etiam hoc beneficium habent propter
rei publicæ vtilitatem, & ſunt milites, qui ſub
armata militia ſtipendia merent. Hi. n. prælijs,
atque uulneribus patriam, atque parentes con-
ſeruant l. miles, & l. item miles ff. de re iudicata,
quod beneficium etiam ad aduocatos, & cauſa-
rum patronos extẽditur quia & ipſi militare cre
duntur ſecundum Gloſſ. in l. aduocati C. de ad
uocatis diuerſorum iudicum, exceptio etiam cõ
penſationis facit, quod quis ſolidum non conſe-
quatur, vt eſt textus hic in §. compenſationes,
& nos diximus ſupra in §. bonæ fidei.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio Tituli.*
2 *Sex actiones enumerantur quibus parentes & Domini pro filijs, & ſeruis tenentur.*

QVOD CVM EO QVI IN
aliena poteſtate eſt negotium geſtum
eſſe dicitur.

Titulus VII.

IN tit. ſuperiori copioſe dictum fuit, quomo-
do ex contractibus, vel delictis noſtris per
noſmetipſos factis conueniamur, nunc in
hoc titulo, & duobus ſequentibus tit. Imperat.

conſequenter explicat, qualiter ex contractibus, vel delictis eorum qui in poteſtate noſtra ſunt, nobiſcum agatur, Harum autem actionum quibus parentes, uel Domini ex nego-
2 tijs per filios, aut ſeruos factis conueniri poſſunt ſex enumerantur. Prima eſt actio ex iuſſu. Secũda exercitoria. Tertia inſtitoria. Quarta tributoria. Quinta de peculio Sexta, & ult. de in rem uerſo, de quibus ſingulis ex ordine more noſtro tractabitur.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio ex iuſſu.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quæ requirantur.*
4 *Cui detur.*
5 *Contra quem.*
6 *Ad quid.*
7 *Quid ſit actio exercitoria.*
8 *Quę requirantur.*
9 *Cui detur.*
10 *Contra quem.*
11 *Ad quid.*
12 *Quid ſit actio inſtitoria.*
13 *Quæ requirantur.*
14 *Cui detur.*
15 *Contra quem.*
16 *Ad quid.*

§. Si igitur iuſſu.

Quid ſit actio ex iuſſu.

EST actio prętoria perſonalis, qua agitur aduerſus dominum, uel patrem, ſeruum, uel filium contrahere iubẽtem in ſolidũ, quia quodammodo cum eo qui iuſſit contrahi vi
1 detur: iuſſum autem accipiendum eſſe, ſiue quis per epiſtolam, ſiue verbis, ſiue per nuntium ſpecialiter aut generaliter contrahi iuſſerit, DD. omnes conueniunt l. 1. ff. Quod iuſſu.

Quotuplex ſit.

DVplex eſt directa quę contra Dominum aut patrem datur, qui ſeruum vel filium in eius poteſtate exiſtentẽm contrahere
2 iuſſit, & vtilis, quæ contra eum porrigitur qui bona fide ſibi ſeruientem cum alio negotiari, & cõtrahere iubet d.l. 1. ff. quod iuſſu.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod perſona cum qua cõtrahitur negotiũ, ſit in poteſtate patris, uel Domini, l. 1. & l. ſi tutoris §. ſi iuſſu ff. eod.
Secundo quod contractus conſenſu domini,
3 uel patris initus ſit, uel ſaltem poſt factum contractum ſubſcripſerit pater, uel Dominus, vel ratum habuerit l. 1. §. iuſſum, & §. ſi ratum ff. eod.
Tertio quod ſit contractum in merce peculiari, nam ſi in bonis dominicis, vel paternis, mandati actio locum haberet l. ſi tibi C. mandati.

Cui detur.

DIrecta competit ei, qui cum filio, uel ſeruo iuſſu patris, vel Domini contraxit, ſiue iuſſus contractum pręceſſerit, ſiue po-
4 ſtea rati habitio, uel ſubſcriptio acceſſerit d.l. prima ff. Quod iuſſu. Vtilis uero datur primo ei, qui cum homine ſui iuris, ſed alteri bona fide ſeruiente contraxit, quamuis in eius poteſtate non ſit.
Secundo datur contrahenti cum vxore iuſſu mariti, ſecundum Fabrum hic nume. 2. hæredibus uero conceditur tam directa quam vtilis, ſecundum Azonem in ſua ſumma C. quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur num. 47.

Contra quem.

DAtur contra patrem, vel Dominum cum filio vel ſeruo contrahere iubentem l. 1 quod iuſſu.
5 Secundo contra Abbatem religioſo ſuo contrahere iubentem, quia & hic eum in poteſtate habet, c. vlt. extra de fideiuſſoribus, Faber hic numero 2. & 3. Contra hęredes ſuos, & neceſſarios in ſolidum, licet pro parte inſtituti ſint actione tamen competente eis in cohęredes ſedenda, ſed aduerſus extraneos catenus tantum, quantum ad eos peruenit l. & Ancillarum §. conſtat hæredem, & lege quæſitum eſt §. primo ff. de peculio.

Ad quid.

DAtur ad conſequendum a patre, uel Domino in ſolidum id, quod ex contractu filij, vel ſerui, Domini tamen vel patris iuſſu
6 inito debetur: nam is, qui ita contrahit Domini, uel patris fidem ſequi uidetur §. ſi igitur hoc titulo. lege prima ff. Quod iuſſu, & l. ſi mandator C. quod cum eo qui in aliena poteſtate.

Quid ſit actio exercitoria.

EST actio prętoria perſonalis ei competens qui cum magiſtro naui prępoſito contrahit aduerſus exercitorẽ, q. ipſum naui præ
7 poſuit § eadẽ ratione hoc titu. l. prima, & toto titulo ff. de exercitoria actione. Exercitor eſt ille ad quem quotidianus quęſtus nauis pertinet dicto §. eadem ratione, magiſter vero eſt ille, quem exercitor naui præpoſuit, & cui curam nauis demandauit lege prima §. magiſtrum ff. de exercitoria actione.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod ſit negotiatio de rebus naualibus d. l. 1. ff. eod.
Secundo quod generaliter naui ſit prę---
8 poſitus magiſter, nam ſi ad vnam ſpeciem tantum ſcilicet ut locet uecturas nauium, de alijs per
eum

cum geſtis, Dominus non tenetur.d.l.1.§.magiſtrum,& §.igitur præpoſito.

Tertio,quod dominus expreſſe eum naui pręfecerit,vel negotiari in naui patiatur.d.l.1.§.magiſtrum.

Quarto,quod ſi plures ſint magiſtri,non diuiſis officijs,quodcunque cum uno eorum geſtum erit exercitorem obliget,ſed ſi diuiſa ſint officia, pro cuiuſque officio tenebitur exercitor.d.l.1.§.ſi plures.

Cui detur.

DAtur primo, contrahenti cum domino nauis,uel cum magiſtro puta locandis nauibus,conducendis vectoribus, emendis ar
9 mamentis,uel mercibus, vel in refectionem nauis mutuando.d.l.1.§.magiſtrum.ff.eod.

Secundo datur contrahenti cum eo,quem magiſter nauis ſibi ſubſtituit.d.l.1.§.magiſtrum.

Tertio,hæredibus illius,qui contraxit cum magiſtro præpoſito naui.l.ſi tamen plures.§.hę actiones.ff.eod.

Contra quem.

PRimo,datur contra exercitorem, aut magiſtrum nauis,utrum libet eorum actor conuenire malit,cum in eius electione ſit cum quo experiri uelit.d.l.1.§.eſt autem nobis.ff.eod.

Secundo,contra eum,qui exercitorem in ſua poteſtate habet,modo tamen eius uoluntate exerceat.d.l.1.§.ſi is qui nauem,& §.ſequenti.ff.eod.

10 Tertio,contra plures exercitores,qui per ſe ipſos exercent pro portione tamen exercionis.l.ſi tamen plures.ff.eod.

Quarto,contra eum,qui à magiſtro nauis ſubſtitutus fuit,cum & ille vulgo magiſter nuncupetur,nam cum exercitor omnia facta magiſtri ſui præſtare debeat,ergo & hoc,ne alioquin contrahentes facile decipiantur.l.1.§.magiſtrum.ff.eod.

Quinto,contra hæredes exercitoris perpetuo.l.ſi tamen plures.§.hæ actiones.ff. eod.

Ad quid.

AD conſequenda datur hæc actio ab exercitore omnia,ea in ſolidum, quæ ex contra
11 ctu cum magiſtro nauis inito nobis debetur.§.eadem ratione,hoc tit.& l.ſi.C.de inſtitoria & exercitoria actione.

Quid ſit actio Inſtitoria.

EST actio præparatoria in perſonam,quę datur aduerſus dominum,qui tabernæ,aut vniuerſæ negotiationi inſtitorem præpoſuit,
12 eius rei gratia propter quam quis cum inſtitore contraxit,uel quaſi contraxit.d.§.eadem ratione, hoc tit.l.1.& 3.ff.de inſtitoria actione.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur,quod ille, qui præpoſitus eſt,ſit maior viginti quinque annis,vel ſi pupillus,aut minor, ut cum auctoritate tutoris,vel curatoris præficiatur.l.verum,& l.quicun
13 que.§.ſi.ff.de inſtitoria actione.

Secundo,quod in illa merce contrahatur, cuius gratia præpoſitus eſt,leg.quicunque.§.non tamen.ff eod.

Tertio,quod negotiatio cui præficitur,quæſtus gratia ei commiſſa ſit,& in hoc præpoſitus,ut cõtrahere poſſit, nam ſi alteri negotiationi non quęſtuariæ præfectus ſit,ut eſt villicus,qui propter colligendos,& percipiendos fructus pręponitur,hęc actio non competit.l.cuicunque.§.ſed & cum fullo,& l.ſi cum villico.ff.de inſtitoria actione.

Cui detur.

DAtur primo contrahenti cum inſtitore, qui tabernæ,vel alteri cuicunque generali quæſtuariæ negotiationi eſt præpoſitus.l.3.& l.ſed & ſi quis.ff.eod.

14 Secundo,contrahenti cum eo quem inſtitor forte peregre profectus quaſi inſtitorem ex operarijs ſuis reliquit.d.l.cuicunque.§.ſed & cum fullo.ff.de inſtitoria actione,iuncta l.1.C.eod.

Tertio,datur hæredibus contrahentis.l.nouiſſime.ff.eod.

Contra quem.

DAtur primo,contra eum,qui inſtitorẽ prępoſuit,ſiue ipſe,ſiue procurator eius, ſiue etiam negotiorum geſtor(domino tamẽ conſentiente,& ratum habente)pręfecerint.l.cuicunque in princ.& in §.fin. & l. ſed & ſi quis.ff. eodem.

15 Secundo,datur etiam contra procuratorẽ omnium bonorum,qui rebus domini inſtitorem prępoſuit,l.ſed & ſi quis.ff.eod.

Tertio,contra patrem pro filio,tabernæ,ſeu alteri negotiationi præpoſito fideiubentem.l.pen.§.tabernæ.ff.eod.

Quarto, contra hæredes eius, qui inſtitorem præpoſuit.leg. nouiſſime,& leg.cuicunque.§.fin.ff.eodem.

Ad quid.

PRimo datur ad id, quod ex contractu, uel quaſi cum inſtitore inito debetur in ſolidũ l.ex contractibus.C.eod.

16 Secundo,ad reddendam pecuniam eius negotij cauſa depoſitam,quod per inſtitorem exercebatur.l.inſtitoria.C.eod.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio tributoria.*
2 *Quæ requirantur.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem.*
5 *Ad quid.*

§. Introduxit.

Quid ſit actio tributoria.

EST actio prætoria perſonalis, per quam is cuius ſeruus, vel filius in merce peculiari
1 eo ſciente negotiatus contraxit, in tributū conuenitur, hoc eſt, vt merces inter creditores, & ſeipſum pro rata eius, quod cuique debetur, diſtribuantur. §. introduxit, hoc tit. l. 1. & toto tit. ff. de tributoria actione.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur quod perſonæ eum quibus contractum eſt, in alterius ſint poteſtate. d. leg. prima.

Secundo, quod contractus ſit factus in merce peculiari. Peculiarem aut mercem non ſicuti peculium accipimus, quippe peculium deducto eo, quod domino debetur, accipitur: merx vero peculiaris etiam ſi nihil ſit in peculio, dominum tribu-
2 toria obligat. d. l. 1. §. peculiarem.

Tertio, quod domini, uel patris ſcientia ſeruus, vel filius in merce peculiari negotietur. ſcientiam autem hic accipimus, quæ habet non ſolum voluntatem, ſed & patientiam, non enim velle debet dominus, ſed non nolle, ſi igitur ſcit, & non proteſtatur, nec contradixit, hac actione tenetur. d. l. 1. §. peculiarem. ff. eod.

Quarto requiritur, quod mercium diſtributio a domino, uel patre inter ſe ſe, & creditores reliquos ex contractibus filij, uel ſerui inæqualiter pro cuiuſque rata facta ſit. d. §. introduxit, hoc tit. & l. procuratoris. §. ſi. ff. eod.

Cui detur.

DAtur primo creditori, negotiationem mercium peculiarium ſeruo, vel filio alicuius credenti. l. 1. & l. procuratoris. §. in tributum. ff. eod.

3 Secundo, datur creditori non cum ipſo ſeruo, ſed cum inſtitore eius contrahenti. d. l. procuratoris. §. item parui refert. ff. eod.

Tertio, datur hæredibus creditoris, cæteriſque ſucceſſoribus. l. quod in hæredem in princ. ff. eo.

Contra quem.

PRimo datur, contra patrem, vel dominum ſcientem, vel patientem filium, vel ſeruum ſuum in merce peculiari quacunque negotiatione negotiari. l. 1. & l. procuratoris. §. primo. ff. eodem.

4 Secundo, datur contra hæredes cæteroſq; ſucceſſores vniuerſales propter dolum defuncti in id tantùm, quod ad eos peruenit, ſed ex proprio ſuo dolo in ſolidum. l. illud. §. ſi. cum duabus legib. ſequentibus. ff. eod.

Ad quid.

DAtur ad id, quod in mercibus peculiaribus eſt, quodque inde receptum eſt inter dominum, vel patrem, & cæteros creditores pro portione diſtribuendum. Vnde & hæc actio tri-
5 butoria uocatur, quaſi contributoria. d. §. introduxit, hoc titul. & leg. procuratoris. §. per hanc actionem. ff. eod.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit actio de in rem verſo.*
2 *Quæ requirantur.*
3 *Cui detur.*
4 *Contra quem.*
5 *Ad quid.*
6 *Quæ differentia ſit inter actionem de peculio, & de in rem verſo.*

§. Præterea, cum duobus ſequentibus.

DVæ actiones connumerantur hic ab Imperatore in §. præterea, hoc tit. ſcilicet, actio de peculio, & de in rem uerſo, & quia de actione de peculio ſuperius a nobis dictū fuit, ideo de in rem verſo tantùm dicemus.

Quid ſit actio de in rem verſo.

EST actio prætoria in perſonam, per quam pater, dominuſve cuius filius, vel ſeruus cū aliquo ſine ipſius uoluntate contraxit, ſi in rem ipſius verſum ſit, totum præſtare cogitur,
1 aut ſi verſum non ſit, quatenus peculij vires ſe ſe extendunt. §. Præterea, hoc tit. In rem autem verſum intelligitur, ſi quid neceſſario, vel vtiliter impenſum fuerit. §. in rem, hoc titul. Vbi Imperator exemplis declarat, & inſuper plura alia exempla uidere licet. in l. 3. 5. 6. 8. 9. 10. 16. 17. 20. & 21. ff. de in rem verſo.

Quæ requirantur.

REquiritur ad hoc, vt hæc actio locum habeat, quod res, ſiue pecunia quacunq; ratione in rem domini, vel patris re vera
2 fuerit conuerſa. nam ſi ideo acceperint, vt verterent, nec tamen fecerint, ſicque creditorem decceperint, verſum non uidetur, nec dominus tenetur ne credulitas creditoris domino obfutura, vel ſerui calliditas ſit nocitura. l. 3. §. ſed ſi ſic accepit, ff. de in rem verſo.

Cui detur.

DAtur primo, contrahenti, credenti, vel vendenti ei, qui in aliena poteſtate exiſtit, cuius pecunia in rem domini, vel patris ver-
3 ſa eſt, ſiue hic contractum ratum habeat, ſiue nō. l. 1. & l. ſi res. ff. eod.

Secundo, datur hæredibus contrahentis. leg. ei qui. C. De eo, qui in aliena poteſtate eſt.

Contra quem.

PRimo, datur contra patrē, vel dominum, in cuius vtilitatem res fuit verſa, vel ſtatim, vel ex interuallo. l. ſi res domino. §. placet, cum l. ſequenti, & l. ſi in rem. ff. de in rem verſo.

Secundo,

Secundo, contra pupillum in cuius rem tutore ſubſcribente, pecunia mutuo ſumpta, & verſa eſt. l. pater pro filia. §. ſeruus abſentis. ff. eod.

4 Tertio, datur contra patrem ob hoc, quod in funus filij uerſum eſt. l. filiusfamilias. ff. eod.

Quarto, datur contra eccleſiam, & Remp. ob id, quod per adminiſtratores in eorum rem verſum eſt, Auth. hoc ius porrectum. C. de ſacroſanctis eccleſijs, & l. ciuitas. ff. ſi certum petatur.

Quinto, & vltimo datur contra hæredes, de eo quod in rem defuncti uerſum eſt. l. ei qui in aliena poteſtate eſt.

Ad quid.

5 Datur ad reſtitutionem rei, quæ ex filij, vel ſerui contractu in rem patris, vel domini uerſa eſt. l. 3. §. perinde. ff. eod.

Quæ differentia ſit inter actionem de peculio, & de in rem verſo.

Differunt inter ſe actio de peculio, & de in rē verſo, quia intentans actionem de peculio id tantum conſequi poteſt, quod in peculio eſt, & peculium eſt id ſolum, quod ſupereſt de-
6 ducto eo, quod ſeruus domino, ſiue qui in poteſtate eius eſt, debet. d. §. in rem iuncto. §. cum autem, hoc tit. Quod uero ſeruus Vicario ſuo debet, quia & ipſe in peculio ſerui cenſetur, deduci nō debet. d. §. cum autem. Intentans autem actionem, de in rem verſo id totum conſequitur, quod in rem domini, vel patris uerſum eſt, etiam vltra ſerui, vel filij peculium. d. §. in rem, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Plures actiones habens quam intendere debeat.*
2 *Quæ de ſeruis & dominis dicta ſunt, ea quoque in filijs familiarum, & parentibus locum habent.*

§. Cæterum, cum duobus ſequent.

Qua cautela uti debeat, qui plures actiones ad idem habet. Qui plures actiones ad idem competentes habet, eam potiſſimū intendere debet, qua minus grauetur probandi difficultate. Actio igitur quod iuſſu inſtitoria, &
1 exercitoria, & tributoria concurrere quidem cū actione de in rem verſo, & de peculio poſſunt, vt eſt textus hic in §. cæterum, & in §. is quoque. ſtultè tamen faceret actor, ſi prioribus neglectis inſtitueret iſtas, ſeque onere probandi grauaret, nam facilior eſt probatio in prioribus, quam in actione de peculio, & de in rem verſo. In illis enim ſatis eſt docere bona fide pecuniam eſſe creditam, cum res opus haberet refectione, at in actione de in rem uerſo probari quoque debet id, quod acceptum eſt in rem domini uerſum eſſe. Item in actione de peculio duo coniunctim oſtendi debent, nempe ſeruum habere peculium, & tātum eſſe in peculio, ut ſolidum inde conſequi poſſit.
2 d. §. cæterum, & d. §. is quoque, hoc tit. Quæ de ſeruis, & dominis dicta ſunt, ea quoque in filijs familiarum, & parentibus locum habere oſtendit Imperator hic in §. quæ diximus, hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Diſpoſitio Senatuſconſ. Macedoniani.*
2 *Ratio ipſius Senatuſconſ.*

§. Illud propriæ.

Mentionem facit Imperator hic, de Senatuſconſulto Macedoniano, quo cautum
1 fuit actionem denegari his, qui pecuniā filiofamilias mutuo dederint, tam aduerſus filiū, quam & aduerſus patrem. Textus eſt hic in §. illud, hoc tit. & per totum titulum. ff. & C. ad Senatuſconſ. Macedon. & ratio eſt ſecundum Impe-
2 ratorem noſtrum, quia filij ſæpe ære alieno creditarum pecuniarum onerati, eis conſumptis vitæ parentum inſidiabantur.

SVMMARIVM.

1 *Pater & dominus etiam directò conueniri poſſunt actione de iuſſu, de in rem verſo, inſtitoria, & exercitoria.*
2 *Qui per alium facit per ſe ipſum facere videtur.*

§. Illud in ſumma.

Declarat Imperator in hoc §. patrem, vel dominum etiam directò conueniri poſſe a-
1 ctione, quod iuſſu, de in rem verſo, Inſtitoria, & exercitoria tanquam ſi principaliter cum ipſis negotium geſtum fuiſſet, et pro uoluntate, & iuſſu eorum cōtractum. §. illud in ſumma, hoc
2 tit. qui enim per alium facit, per ſe ipſum facere videtur. l. 1. §. deieciſſe. ff. de vi, & vi armata. l. 3. & § ff. quod vi, aut clam.

SVMMARIVM.

1 *Noxalis actio, quæ ſit.*
2 *Poteſt dominus ſeruum pro noxa dare.*

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS Titulus VIII.

Traditis ſupra in tit. de actionibus multis, & præcipuis actionum diuiſionibus reliqua, quæ ſuperſunt Imperator in hoc tit. & aliquot titulis ſequentibus ſubiungit, in hoc enim titulo Imperator tradit actionum alias eſſe non noxales, quales ſunt ſere omnes rei perſecutoriæ, de quibus hactenus magna ex parte egimus; alias
1 vero noxales, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque maleficio ſeruorum, quod pœnam ultimi ſupplicij non habet, aduerſus dominos inſtituuntur, ut aut ſeruum, pro noxa dent, aut litis æſtimationem ſoluant. eſt enim in domini poteſtate, vt vel certam pecuniam pro noxa ſiue maleficio
2 præſtet, uel per deditionem ipſius corporis, quod deliquit, litis æſtimationem euitet, ut in principio huius tituli, & in l. 1. ff. de noxalibus actionibus

Verum

Verum, quia eæ actiones in ſeruos ſolummodo ſunt conſtitutæ, ut in §.fin. hoc tit. ſeruituſque a foro noſtro Chriſtiano receſſit, & merito abolita eſt, ideo quoque in harum actionum explicatione diutius non immorabimur.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit noxalis actio de pauperie.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quæ requirantur.*
4 *Cui detur.*
5 *Contra quem.*
6 *Ad quid.*

SI QVADRVPES PAVPERIEM feciſſe dicatur.

Titulus IX.

HActenus diximus, quibus modis ex contractibus, uel delictis eorum, qui in poteſtate noſtra ſunt obligemur, atque conueniamur: nunc ergo pro Coronide in hoc tit. tradendum erit, quomodo quis ex damno per animalia ſua rationis experti a alteri dato teneatur, nam noxales actiones, quarum titulo proxime præcedenti mentio facta eſt, non tantum ex ſeruorum delictis oriuntur, uerum etiam quoties quadrupes contra innatam ſui generis conſuetudinem, commota feritate, laſciuia, aut feruore, alioue quouis modo damnum intulerit ex leg. 12. tabul. Noxalis actio prodita eſt, quæ etiam noſtris temporibus ualde utilis atque frequens admodū eſt, licet cæteræ noxales actiones propter ſeruitutem abolitam, ut paulo ſuperius dictum eſt, hodie non frequententur, de ea igitur Imperator in hoc tit. noſtro diſſerit.

Quid ſit noxalis actio de pauperie.

EST actio in perſonam a lege 12. tabul. introducta, per quam is, cuius quadrupes alicui damnum dedit, aut litis æſtimationem
1 præſtare, aut ipſam quadrupedem noxæ dare cogitur, text. eſt hic in principio tituli, & in l. 1. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.

Quotuplex ſit.

DVplex eſt, directa, quæ in quadrupede manſueta; & utilis quæ in bipede, aut alia fera beſtia, quæ tamen in alicuius dominio eſt,
2 locum habet §. 1. hoc tit. l. pen. ff. eod.

Quæ requirantur.

PRimo requiritur, quod animal ratione carēs damnum dederit.
Secundo, quod animal iſtud ſit manſuetum, & quadrupes ad hoc, vt directa competat,
3 alioquin ſi bipes, aut alia fera beſtia damnum intulerit, utiliter hæc actio conceditur ex edicti ſententia, licet uerba deficiant. l. 1. §. 1. & 2. & l. pen. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
Tertio requiritur, quod damnum contra ſui generis naturam ab animali datum ſit. §. 1. hoc titu. l. 1. §. 1. & §. generaliter. ff. eod.

Cui detur.

PRimo, hæc actio datur domino, cui damnum datum eſt, vel etiam ei, cuius intereſt quadrupedem, uel quodlibet animal ex feritate con
4 tra ſui naturam nocuiſſe: ueluti commodatario, & fulloni. l. 1. l. hæc actio, & l. fi. ff. eod.
Secundo, datur hæredibus, cęteriſque ſucceſſoribus illius cui pauperies facta eſt. l. prima. §. fin. ff. eodem.

Contra quem.

DAtur primo, contra dominum, in cuius poteſtate fuit quadrupes. §. 1. hoc tit. l. 1. §. & cum etiam. ff. eod.
5 Secundo, datur contra hæredes cęteroſq; ſucceſſores non iure ſucceſſionis, ſed eo iure, quod huiuſmodi ſunt. d. l. 1. §. fi. ff. eod.

Ad quid.

DAtur primo, ad conſequendum, vel dandū id, per quod pauperies facta eſt, hoc eſt ipſum animal, quod noxam commiſit, vel noxæ, aut damni ęſtimationem, & horum alterū eligere poteſt reus, legis auctoritate; ideo alter na-trūe vtrunque peti debet. lege prima, in principio ff. eodem.
Secundo, datur ad præſtandum in ſolidum, id quod actoris intereſt, ſi uidelicet reus condemnatus neutrum præſtans actione in factum ex re iudicata fuerit conuentus, tunc enim beneficio electionis expirante animal, quod nocuit noxę damno non liberatur, ſed actori in totam damni ſummam, & æſtimationem tenetur, etiam ſi multo maior ſit, quam animal ualeret, & hoc caſu, quod datur pęna eſt. l. item ueniunt. §. idem recte. ff. de petitione hæreditatis, & l. miles. §. 1. ff. de re iudicata. Idem eſt, ſi reus in iure interrogatus, animal quod nocuit ſuum eſſe negauerit, nam & is propter
6 mendacium in ſolidum, quod actoris intereſt condemnabitur. l. 1. §. interdum. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Si tamē animal ante litem conteſtatam abſque alterius dolo, vel culpa deceſſerit, hæc actio extinguitur, ſed ſi poſt litem conteſtatam ab alio occiſum fuerit, vel æſtimatio litis, vel ius Aquilianæ actionis offerendum erit ab eo qui interfecit. l. 1. §. pen. ff. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
Tertio datur ad impenſas in curationem liberi hominis vulnerati vel læſi, factas & operas amiſſas, vel propter pauperiem datam, amiſſuras. l. ex hac lege. ff. eod. Illud inſuper adnotandum eſt ædilitio edicto prohibitum eſſe canem, verrem, aprum, vrſum, aut leonem habere in loco, in quo iter fieri ſolet, adeo quod ſi nociuū fuerit homini libero, dominus damnabitur in quantum ęquum ac bonum iudici uiſum fuerit: cęterarum rerum nomine dānabitur in duplum damni, quod animal dedit. § fin. hoc tit. & l. 40. cum duabus legibus ſequen. ff. de ædilitio edicto. Duabus igitur actionibus in hoc caſu dominus conueniri poteſt, actione no-

ne noxali de pauperie, & ædilitia actione quaſi ex duobus factis, quia ſcilicet ipſe dominus contra edictum ædilitium canem ferocem, uel aliud enumeratum animal habuit ibi, ubi habere non debuiſſet, & quia canis, & aliud animal pauperiẽ fecit, duo hic ſunt facta, & duæ ergo actiones nec vna actio alteram conſumit; Dominus quippe canis ædilitia actione in duplum conuentus, nihilominus poſtea noxali actione de pauperie, ut dãnum, quod canis dedit reſarciat, vel noxæ canem det, conueniri poteſt: quia nunquam actiones pręſertim pęnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit, ut Iuſtinianus hic in fine tit. noſtri loquitur, & traditum eſt a Iuriſconſulto in l. pen. ff. de actionibus, & obligationibus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Per procuratorẽ & agere et ſe defendere homines poſſunt.*

DE HIS PER QVOS AGERE poſſumus.

Titulus X.

CVm ſuperioribus titulis, de actionibus earumque naturis dictum ſit, nunc per quas perſonas exerceri poſſint dicendum reſtat. Exercentur autem actiones, vel per proprias per-
1 ſonas, vel per alias ſubſtitutas, veluti per procuratores, Tutores, & curatores. Quoniam autem in primo lib. traditum eſt, quomodo tutores, & curatores conſtituantur, in præſenti Imperator de procuratoribus tractat. Sciendum eſt quod olim in vſu fuerat, neminem alterius nomine agere poſſe, ſed quoniam hoc non minimam incõmoditatem habebat, cum multæ cauſæ hominibus impedimento eſſe poſſint, quominus rem ſuam exequi valeant, ueluti morbus, ætas, neceſſariæ peregrinationes, & ſi quæ his ſimiles ſunt, ideo veteri iure ſublato, nouo iure per procuratores,
2 & agere, & ſe defendere homines cęperunt. §. 1. hoc tit. l. 1. & toto tit. ff. & C. de procuratoribus. Cuicunque igitur permiſeris rem tuam agere, aut defendere, procurator tuus erit. §. fi. hoc tit. neque eſt neceſſe, vt certis uerbis detur, neque præſente ſemper aduerſario, immo & eo plerunque ignorante datur. d. §. fin. non enim actus iudicialis eſt, ſed priuatus contractus mandati, qui inter dominum, & procuratorem ſolo conſenſu conſtituitur. l. licet. §. ea. ff. de procuratoribus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſatiſdatio.*
3 *Quot modis fiat ſatiſdatio.*
4 *Qualiter ſatiſdatio præſtari ſoleat.*

DE SATISDATIONIBVS.

Titulus XI.

QVoniam in iudicio ſatiſdationes exigi, & præſtari ſolent ab ijs, qui lites ſuſcipiunt,
1 ideo poſt titulum, de ijs per quos agere poſſumus ponitur tit. iſte, de ſatiſdationibus;

Quid ſit ſatiſdatio.

EST actio quædam qua aduerſarium noſtrũ ſecurum reddimus, de eo quod in iudicium deducitur, ut in omnem litis euentum ha-
2 beat ex quo conſequatur id, quod ex lite ipſo iure deberi fuerit pronuntiatum. l. 1. ff. qui ſatiſdare cogantur.

Quot modis fiat ſatiſdatio.

QVatuor modis ſatiſdatio fieri ſolet.
Primo, fideiuſſoribus.
Secundo, datis pignoribus.
Tertio, nuda ſtipulatione.
Quarto, iureiurando. l. 1. & ibi glo. ff. qui ſatiſda-
3 re cogantur. Primis duobus modis proprie quis ſatiſdediſſe, tertio vero modo cauiſſe dicitur, & hoc fieri non poteſt, niſi aduerſario nolente, l. ſatiſdatione. ff. de uerborum ſignificatione. Ad vltimum poſtea, modo nemo admittitur, niſi pignora, aut fideiuſſores dare non poſſit, nam & id ſe non poſſe de iureiurando teſtari cogitur, & ideo iureiurando promittere, quod præſtiturus ſit ea, quæ ab aduerſario eius ad ſatiſdandum exigitur. Auth. generaliter. §. autem. C. de epiſcopis, & clericis. Et quia ſatiſdationum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vſum complexa eſt, ut inquit Imperator hic in princ. tituli noſtri; ideo ſciendum eſt, quod olim in vindicatione rerum, poſſeſſor ſatiſdare cogebatur iudicatum ſolui, hoc eſt promittere, quod victus rem ipſam reſtituet, aut ſi rem non poterit, litis æſtimationem ad hoc, ut ſecurior eſſet petitor, tenebatur dare fideiuſſores iudicati ſoluendi nomine. § 1. hoc titu. & victo poſſeſſore, poteſtas erat petitori, aut cum ipſo agendi, aut cum fideiuſſoribus. d. §. primo, petitor vero, hoc eſt, qui in rem agebat, non cogebatur ſatiſdare, ſi nomine ſuo agebat, ſed ſi agebat procuratorio nomine, ſatiſdare iubebatur, ratam rem dominum habiturum, & hoc ne iterum dominus de eadem re experiretur. d. §. primo: Similiter tutores, & curatores cum non ſuo nomine, ſed nomine pupillorum, & minorum vindicabant, ſatiſdare compellebantur de rato. d. §. 1. in fine, idque verba edicti faciebant, ut Imperator ibi loquitur. aliquando tamen tutoribus, & curatoribus agentibus ſatiſdatio remittebatur, quando
ſcilicet, certo conſtabat, eos tutores, & curatores 2
eſſe, tunc enim pro dominis habebantur, & quaſi domini rem in iudicium deducebant. d. §. 1. & ibi Doct. notant. l. vulgo. ff. de adminiſtratione tutorum, & hæc in actione in rem olim obtinebant. In actione vero in perſona, eadem quoque obſeruabantur, nam qui ſuo nomine agebat, non ſatiſdabat, qui agebat alieno nomine ſatiſdabat ratam rem dominum habiturum. Reus autem, ſi proprio nomine iudicium accipiebat in perſonam, non ſatiſdabat iudicatum ſolui, ſi alieno nomine omnimodo ſatiſdare cogebatur iudicatum ſolui, quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. §. hæc ita, hoc tit. & leg. qui proprio. §. qui alium. ff. de procuratoribus, & hæc

de modo

de modo ſatiſdationũ, qui antiquitati placuit, mo
dus autem quo hodie utimur talis eſt. Conuictus
quacunque actione ſiue reali, ſiue perſonali, non
ſatiſdat iudicatum ſolui, ſed tantummodo quod
4 in iudicio permanebit, uſque ad exitum, & finem
litis §. ſed hodie hoc titul. & hoc quando reus ipſe
iudicium ſuſcipit; at ſi per procuratorem, tria præ
ſtare tenetur, primo tenetur in iudicio, uel etiam
extra iudicium, ſatiſdare iudicatum ſolui.

Secundo res ſuas pignori ſeu hypothecę obligare.

Tertio quòd eo tempore, quo ſententia recitabitur, ipſe in iudicium ueniet, & ſi non uenerit, quod omnia dabit fideiuſſor, quę in condemnatione continentur, niſi fuerit appellatum d. §. ſed hodie, iuncto §. alia inſuper hoc titul. Verum ſi reus nec per ſe, nec per procuratorem litem ſuſcipiat, poteſt alius eius defenſionem ſuſcipere, ita tamen ut ſatiſdet iudicatum ſolui § fin. hoc titu. & hęc de reo. actor autem ſi ipſe litem mouet non ſatiſdat, ſed ſi per procuratorem agit, curare debet, ut mãdatum procuratorium actis inſinuetur, vel ipſemet in iudicio procuratorem confirmare debet, quod ſi neutrum fecerit procurator ſatiſdare debet ratam rem Dominum habiturum d. §. ſed hodie, in principio hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſint actiones perpetuæ.*
2 *Quæ temporales.*

DE PERPETVIS, ET TEMPORALIBUS, actionibus & quę ad hęredes, & in hæredes tranſeunt.

Titulus XII.

EX inſcriptione tituli noſtri duo eſſe eius capita facile intelligere poſſumus, primum eſt de tempore, quo actio omnis durat.

Secũdum eſt de actionibus, quę ad hęredes, & in hęredes tranſeunt.

Quæ ſint actiones perpetuæ.

ACtiones omnes ciuiles, tam perſonales,
quam reales olim perpetuę erant, ſed po-
ſtea ſacratiſſimi Imperatores certos fines
eis dederunt §. 1. hoc titul. Inter reliquas autem
Imperatorũ cõſtitutiones pręcipuè eminet Theo
1 doſij conſtitutio in l. ſicut C. de pręſcriptionibus.
30. vel 40. annorum ubi perſonales, & reales a-
ctiones, quę decem, uel uiginti annis tolli nõ poſ
ſunt, 30. tollũtur. Sic actiones mixtę 30. annis
tolluntur l. vltim. C. finium regundorum l. 1. §. ad
hęc C. de annali exceptione l. penult. C. in quibus
cauſis longi temporis pręſcriptio ceſſat l. hęredi-
tatis C. de petitione hęreditatis. reliquę quæ 30. an
nis tolli non poſſunt, 40. tolluntur ut actiones
Eccleſijs cõpetentes l. 3. 4. & vlt. C. de pſcriptioni
bus 30. vel 40. annorum Auth. quas actiones, &
ibi Iaſon C. de Sacroſanctis Eccleſijs.

Quæ actiones temporales ſint.

TEmporales actiones ſunt illę quę ultra an
nũ non durant quales ſunt prætorię d. §. 1
hoc tit. a quibus tamen excipiuntur rei p-
ſecutorię, ut eſt poſſeſſoria, & fideicommiſſaria
2 hæreditatis petitio, quæ ut ciuiles vſque ad finem
pręſcriptum durant, toto tit. ff. de poſſeſſoria hęre
ditatis poſſeſſione, & de fideicommiſſoria hęredi-
tatis petitione. Item actio furti manifeſti, ut
cumque prętoria, & pęnam quoque contineat, ta
men perpetuo datur d. §. 1. hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Omnes actiones pœnales ad hæredes tranſeunt, ſed non in hæredes.*
2 *Actiones ex contractu deſcendentes, & ad hæredes, & in hæredes tranſeunt.*

§. Non autem.

Quæ actiones ad hæredes, & in hæredes tranſeant.

PRimo pęnales actiones tranſeunt quidem ad
hęredes, ſed non in hæredes, excepta iniuria
rum actione, excepto & niſi lis fuerit conte-
1 ſtata cum defuncto, nam tunc & in hæredes tran
ſeunt, & ad hæredes §. non autem, hoc tit.
2 Secundo actiones deſcendentes ex contractu,
& ad hæredes, & in hæredes tranſeunt, niſi teſta
tor doloſe uerſatus ſit, & nihil ad hæredem ex do
lo peruenerit d. §. non autem, & l. ſi in rem ff. de
rei uindicatione.

SVMMARIVM.

1 *Reus qui ante rem iudicatam ſatisfacit, abſolui debet.*

§. Supereſt.

1 ADmonet Imperator hic reum qui ante rẽ
iudicatam actori ſatisfacit, abſoluendum
eſſe; intelligite, verum ſi reus offerat id,
quod petitur cum, omni damno, & intereſſe Ia-
ſon in l. Inſulam, de uerborum obligationibus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit exceptio.*

DE EXCEPTIONIBVS.

Titulus XIII.

1 POſtquam actionibus actor ſatis inſtructus
manet, ſequitur ut de exceptionibus quæ
defendendorum reorum cauſa comparatæ
ſunt, agatur.

Quid

Quid ſit exceptio.

EST excluſio actionis, quæ cuiuſq; rei actio
ni interponi ſolet ad excludẽdum id quod
in intentionem deductum eſt, l. 2. & l. ex-
2 ceptio ff. de exceptionibus, ſæpe enim accidere
ſolet, vt licet ipſa perſecutio, qua actor experi-
tur iuſta ſit, tamen iniqua ſit aduerſus eum cum
quo agitur: id quod exemplis Imper. declarat hic
vſque ad §. alioquin.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones variæ ſunt.*
2 *Mulier & miles procuratores eſſe non poſſunt.*

§. Alioqui cum plurib. ſeq.

EXceptiones aliæ ſunt ciuiles, aliæ prætoriæ. Ciuiles ſunt quæ ex l. 12. tabu. plebiſcitis, ſenatus conſultis, Principum placitis, & reſponſis prudentum, originem ſuam trahunt. Pretoriæ quæ à Prætore ob ſingularem
1 quandam æquitatem inuentę ſunt §. alioqui hoc
tit. Aliæ ſunt peremptoriæ, quæ intentionem
aduerſarij ſemper perimunt, ſicut fit in exceptione doli, mali, metus, rei iudicatæ, pacti conuenti, & ſimilibus §. appellantur hoc tit. Aliæ vero ſunt dilatoriæ, ſeu temporales, quæ actionem non prorſus tollunt, ſed temporis dilationem ipſi reo tribuunt. Nam reus ab inſtantia, ſeu obſeruatione iudicij ad tempus abſoluitur: huius generis eſt exceptio ne intra certum tempus agatur, ac olim quidem qui ante tempus agebat cauſa cadebat, ſed hodie induciæ tantum duplicantur, vt late ſupra diximus, & habemus hic in §. appellantur, & in §. hodie. eſt quoque dilatoria exceptio procuratoria, vt ſi quis per militem aut
mulierem agit; & objici poteſt exceptio procu-
2 ratoris, ꝙ miles procurator eſſe non poſſit, nec
mulier § præterea hoc tit. Poterat olim procuratoribus etiam objici quod infames eſſent, vel ab infame dati, ſed hoc in vſu eſſe deſijt, vt inquit Imp. hic in §. fin. id quod de iure pontificio verum eſt, etiam hodie, vt habemus in cap. infames 3. quæſt.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſint replicationes.*

DE REPLICATIONIBVS.

Titulus. XIIII.

QVoniam proximo tit. dictum eſt de exce-
ptionibus, exceptiones autem per repli-
1 cationes infringi ſæpe ſolent, ideo Imp.
de his in hoc tit. diſſerit.

Quid ſint replicationes.

NIhil aliud ſunt quam exceptiones ex parte
actoris, quæ ideo neceſſariæ ſunt, vt ex-
ceptiones rei excludantur, omnis enim
exceptio vel replicatio excluſoria eſt, exceptio
actorem, replicatio reum excludit vt Imp. hic in
principio tituli noſtri docet, & exemplo decla-
2 rat, ſed & contra replicationem triplicatio dari
ſolet, & ſic deinceps prout aut reus, aut actor
objicit § rurſus hoc tit. l. exceptio §. 1. & 2. ff. de
exceptionibus.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones quæ reo proſunt, etiam fideiuſſoribus accommodari ſolent.*
2 *Exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt.*

§. Exceptiones autem.

DEclarat Imperator quod exceptiones quæ
reo proſunt, plerumque etiam fideiuſſori
bus accommodari ſolent, & ratio eſt quia
1 quod à fideiuſſoribus petitur id ab ipſo debitore
peti videtur §. exceptiones hoc tit. ideo ſi creditor pactus ſit non petere, hoc pactum & fideiuſſori prodeſt d. §. exceptiones, quinimo ſi debitor, & creditor poſtea in contrarium pacti fue-
rint, vtilitas prioris pacti fideiuſſori ſublata non
2 erit l. fin. C. de pactis. exceptio tamen ceſſio-
nis bonorum fideiuſſori non prodeſt d. §. exceptiones, & ratio eſt ſecundum Imperatorem hic in fi. tit. noſtri, quia fideiuſſor ideo accipitur, vt lapſo facultatibus debitore à fideiuſſore noſtrum conſequamur.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit interdictum.*

DE INTERDICTIS.

Titulus XV.

POſtquam de actionibus dictum eſt, earum-
que ordine, progreſſu, & cum exceptio-
num congreſſu, ſequens erat etiam ſubijce
1 re de interdictis, quæ & ipſa vice actionum ſunt
§. vlt. hoc tit. & appellatione earum continentur l. actionis ff. de actionibus, & obligationibus.

Quid ſit interdictum.

EST forma ſeu, conceptio verborum, quibus Prætor aut iubebat, aut vetabat aliquid fieri, quod tunc maxime fiebat, cum
de poſſeſſione, aut quaſi inter aliquos conten-
debatur, textus eſt hic in principio tit. noſtri, di-
2 ctumq; eſt interdictum quaſi inter duos dictum
§. in ſumma, infra hoc eodem tit.

SVMMARIVM.

1 *Quotuplex ſit interdictum.*
2 *Quæ ſint interdicta prohibitoria.*

Quæ

3 *Quæ ſint reſtitutoria.*
4 *Quæ exhibitoria.*
5 *Quæ mixta interdicta dicantur.*

§. In ſumma, & § exhibitoria.

PRima, & principalis diuiſio interdictorum eſt, quod alia ſunt prohibitoria, quæ uim fieri uetant, alia reſtitutoria, quæ rem reſtitui, & alia exhibitoria quæ rem exhiberi iubent §. in
1 ſumma, & §. exhibitoria hoc tit. quibus tamen, & quarta ſpecies additur ab Vlpiano iuris cóſulto in l. prima §. interdictorum ff. de interdictis, ſcilicet mixta, quę partim prohibitoria partim exhibitoria ſunt.

Quæ ſint interdicta prohibitoria.

PRohibitoria interdicta quattuor ſunt.

Primum eſt ne uis fiat ei qui in poſſeſſionem bonorum debitoris, iuſſu pretoris, aut iudicis miſſus eſt, quod interdictum datur ad id, quod intereſt aduerſus eum, qui ſpreta iudicis authoritate moleſtat ui, & dolo malo miſsũ in poſſeſſionem, ſiue in id prohibendo eum ingredi, ſiue ingreſſum expellendo, faciat l. 1. §. 1. ff. ne uis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt.

2 Secundum eſt de mortuo inferendo, quo pretor uim fieri uetat ei, qui mortuum infert, uel ſepulcrum extruit eo in loco in quo inferendi, ædificandive ius habet. Religionis enim intereſt cadauer ſepultura non prohiberi, atque monumenta extrui, & exornari l. prima ff. de mortuo inferendo, & l. ſtatus C. de religioſis, & ſumptibus funerum.

Tertium interdictum eſt ne quid in loco ſacro ædificetur, quo interdicitur ne quid deformitatis, aut incommodi cauſa in loco ſacro, uel ſancto fiat lege prima ff. ne quid in loco ſacro fiat.

Quartum eſt ne quid in flumine publico ædificetur quod publicæ utilitatis gratia a prætore introductum eſt, & eo prohibetur ne quid in flumine publico, aut eius ripa fiat, aut immutatur, quo ſtatio, aut iter nauigij deterius fiat, & ſi quid factum immiſſumve fuerit reſtituatur l. 1. §. deinde ff. de fluminibus l. 1. §. Hoc interdictum ff. ne quid in flumine publico.

Quæ ſint interdicta reſtitutoria.

REſtitutoria interdicta duo ſunt, uidelicet interdictum unde vi quod datur ei qui atroci, & immani uiolentia a ſoli poſſeſſione deiectus, ſeu expulſus eſt, aduerſus eum qui deie-
3 cit, uel expulit vel deiici, ſeu expelli mandauit, aut expulſionẽ uel deiectionem ſuo nomine factam ratam habuit, ad hoc ut tam ipſa res, quã ea quæ inerant, tum etiam fructus aut percepti, aut percipiendi, damnumque omne reſtituatur l. 1. & toto tit. ff. & C. vnde vi.

Secundum eſt quorum bonorum, quo prætor iubet bonorum poſſeſſori reſtitui, quæ quis poſſidet ex his bonis, quorum poſſeſſionem ipſe alicui dedit l. 1. ff. & C. quorum bonorum.

Quæ ſint interdicta exhibitoria.

EXhibitoria interdicta tria ſunt.

Primum eſt de libero homine exhibendo, quod datur cuicunque, & perpetuo cõpetit cõtra eum, qui liberum hominem dolo malo detinet, quo minus priſtinæ ingenuitati reſti-
4 tuatur, l. 1. & 3. §. hęc uerba, & §. fin. ff. de libero homine exhibendo.

Secundum eſt de liberis exhibendis, quod competit patrono aduerſus eum, qui dolo malo eius libertum contra ipſius uoluntatem detinet l. 2. §. iuris ſui ff. de interdictis Bart. in l. 2. numero 1. ff. de liberis exhibendis.

Tertium eſt de liberis exhibendis, quod a prætore, patrię, & ſimilis poteſtatis tuendæ gratia introductum fuit aduerſus eum qui quauis ex cauſa filium familias, uel vxorem alterius dolo malo, & contra eorum uoluntatem apud ſe retinet, ut eũ, eamve unius, vel patris, uel mariti poſtulatione exhibeat, & ducendi quo uelit facultatem faciat l. 1. & 3. ff. de liberis exhibendis.

Quæ ſint mixta interdicta.

MIxta interdicta ſunt quæ participant, uel cum prohibitorijs, aut exhibitorijs, ut eſt interdictum de liberis exhibendis, uel
5 cum prohibitorijs, & reſtitutorijs ſimul, ut interdictum ne uis fiat ei, de quibus cum ſatis ſupra dictum ſit, opus eſſe non arbitror, ut eorum enumeratio hoc loco repetatur.

SVMMARIVM.

1 *Interdicta adipiſcendæ, retinendæ, & recuperandæ poſſeſſionis.*
2 *Quæ ſint interdicta adipiſcendæ poſſeſſionis.*
3 *Interdictum quorum bonorum.*
4 *Quorum legatorum.*
5 *Saluianum interdictum.*

§. Sequens, & §. Itaque.

REſoluta prima interdictorum diuiſione inſtus methodi ordo poſtulat, ut ad ſecundã diuiſionem tranſitum faciamus, quæ eſt quod interdicta alia adipiſcendæ, alia retinendæ,
1 & alia recuperandæ poſſeſſionis gratia introducta ſunt §. ſequens hoc tit. l. 2. §. hęc autem interdicta ff. de interdictis.

Quæ ſint interdicta adipiſcendæ poſſeſſionis.

2 INterdicta adipiſcendæ poſſeſſionis ſunt per quę poſſeſſionem earum rerum quas antea nunquam habuimus nanciſcimur, & horum tria ſunt genera.

3 Primum eſt quorum bonorũ, quod datur, ei qui de iure prætorio tantum bonorum poſſeſſor eſt, puta filio emãcipato, aut alijs cognatis aduerſus eum qui pro hærede, uel pro poſſeſſore poſſidet, uel poſſidere dolo deſijt, omnium rerum corporalium poſſeſſionis adipiſcendę cauſa §. ſequẽs hoc tit l. 1. ff. & C. quorum bonorum.

4 Secundum eſt interdictum quorum legato-
rum, quod ad refrenandam legatariorum im-
moderatam cupiditatem à Prætore introductũ
fuit, daturque hæredi, vel bonorum poſſeſſori
aduerſus legatarios, qui ante hæreditatis aditio-
nem propria auctoritate, & non ex hæredis vo
luntate legata occuparunt, ad reſtituenda ſibi oc-
cupata legata ita, vt præſtita cautione de reſtituẽ
dis legatis, hæres Falcidiam detrahere poſſit l.
1.ff. quorum legatorum, & l. vnica C. eod.
5 Tertium eſt interdictum Saluianum quod ad
recurrendum calliditati, & fraudi colonorum,
& inquilinorum à Prætore Saluio introductum
fuit, competitque locatori Prædij Vrbani vel ru
ſtici aduerſus inquilinum, vel colonum, eiuſve
hæredem cauſa poſſeſſionis adipiſcendæ earum
rerum, quas ſibi pro penſionibus fundi pigno-
ratas habet, & ipſi clam vel exportarunt finito lo
cationis tempore, vel quoquomodo fraudulen-
ter alienarunt §. itaque hoc tit. l. 1. ff. de migran-
do l. 1. ff. de ſaluiano interdicto & l. 1. C. de pre-
cario, & ſaluiano interdicto.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſint interdicta retinendæ poſſeſſionis.*
2 *Interdictum vti poſſidetis.*
3 *Interdictum Vtrubi.*
4 *Differentia inter interdicta vti poſſidetis, & Vtrubi.*

§. Reſtituendæ cum duobus ſeq.

Quæ ſint interdicta retinendæ poſſeſſionis.

INterdicta retinendæ poſſeſſionis ſunt, per
quæ prætorio iure defendimur ne in earum
rerum poſſeſſione, quam habemus, turbe-
1 mur, vel nulla moleſtia nobis inferatur: & ho-
rum duo tantum ſunt genera, primum eſt vti
poſſidetis, ſecundum Vtrubi §. retinendæ hoc
tit. l. 2. §. fi. ff. de interdictis. Primum vti poſſide-
tis interdictum à Prætore retinendę poſſeſſio-
2 nis cauſa introductum fuit, quo cum de rei im-
mobilis poſſeſſione controuerſia eſt, eum qui
litis conteſtatæ tempore ſine vitio poſſidet, reti-
nere poſſeſſionem iubet, & aduerſæ parti inter-
dixit, ne poſſeſſorem turbet, vllamve moleſtiam
ei faciat l. 1. §. interdictum ff. uti poſſideris. Se-
cundum interdictum Vtrubi ſimiliter retinen-
3 dę poſſeſſionis gratia à Prætore introductum
fuit, quo eum qui rem quamcumque mobilem
olim maiori anni parte ſine uitio, hoc eſt non
vi, non clam, non precario poſſederat, eam
obtinere, & poſſidere iubebat §. Quorum hoc
tit. & l. 1. ff. vtrubi. Hodie tamen cum exęqua-
ta ſint hæc interdicta, vt poſſidetis, & vtrubi,
quoad poſſeſſionem etiam, in interdicto vtrubi
ſufficit, quod litis conteſtatæ tempore poſſideat
d. §. quorum hoc titu. Differentia autem eſt
4 inter ipſa, quia interdictum vti poſſideris pro
rebus immobilibus, interdictum vtrubi pro mo-
bilibus dari ſolet §. ſed interdicto hoc tit. & l. 1. §.
1. ff. vtrubi.

SVMMARIVM.

1 *Quando quis poſſidere dicatur.*
2 *Solo animo poſſeſsio retineri poteſt.*
3 *Acquiri poſſeſsio ſolo animo non poteſt.*

§. Poſſidere.

QVia dictum fuit ſupradicta duo interdi-
cta, vti poſſidetis, & vtrubi his tantum
competere, qui poſſident: ideo conſe-
quenter ponit nunc Imperator, quomodo, &
quis poſſidere dicatur. Poſſidere autem videtur
quis non ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed etiam ſi alius
eius nomine ſit in poſſeſſione §. poſſidere hoc
tit. nec referr vtrũ, qui in poſſeſſione eſt, ſit in
1 poteſtate eius. cuius nomine in poſſeſſione eſt an
non, nam etiam per colonum, inquilinum, de-
poſitarium, & commodatarium poſſidere dici-
mur d. §. poſſidere, & l. licet §. rei depoſitæ ff. de-
poſiti, & l. rei commodatæ. ff. commodati. hoc
amplius, quamuis neque ego fundum detineam
neque alius meo nomine, ſed ex fundo diſceſſi
non tamen animo relinquendæ poſſeſſionis, ſed
poſtea reuerſurus, poſſidere videor d. §. poſſide-
2 re, ſolo enim animo poſſidemus, & animo ſolo
poſſeſſionem retinemus l. 3. §. in amittenda, &
l. ſi id quod poſſidemus ff. de acquirenda poſſeſ-
ſione: quamuis ſolo animo acquiri poſſeſſio non
3 poſſit, nec etiam corpore, ſed animo, & corpore
ſimul l. 3. & l. quemadmodum ff. de acquiren-
da poſſeſſione.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſint interdicta recuperandæ poſſeſsionis.*
2 *Interdictum vnde vi.*
3 *Qua pœna teneatur ille qui per aliquem de poſſeſsione eijcit.*
4 *Vim faciens cum armis qua pęna teneatur.*

§. Recuperandæ.

Quæ ſint interdicta recuperandæ poſſeſsionis.

INterdicta recuperandæ poſſeſſionis ſunt,
quibus earum rerum poſſeſſionem repeti-
mus, quæ aliquando pœnes nos fuit, ſed per
1 atrocem, & immanem violentiam nobis erepta
eſt, huiuſmodi interdicta ſunt, Vnde vi, & de
vi armata quæ ſimul ſub eodem tit. in C. repo-
nuntur. ſi quis igitur ex poſſeſſione fundi vi deie-
ctus eſt, habet interdictũ vnde vi, per quod is qui

deiecit, cogitur ei reſtituere poſſeſſionem, quam-
uis poſſeſſio illa vitioſa fuerit §. recuperandæ
hoc tit. Hinc interpretes dicunt etiam prædo-
nem, & furem in poſſeſſione relinquendum,
nec ex ea ſine cauſæ cognitione eijciendum eſſe.
hoc amplius ſacræ Imperatorum conſtitutiones
puniunt eum qui per vim aliquem ſua poſſeſſio-
ne deiecit, nam deijciens rem amittit. & domi-
nio eius priuatur ſi dominus fuit, ſi vero non do
minus rem reſtituere tenetur, & inſuper eius
æſtimationem vim paſſo dare debet d. §. recupe-
randę, & l. ſi quis in tantam C. unde ut. Deni-
que deijciens tenetur l. Iulia de vi priuata, ſi ſine
armis vim fecerit eius pœna eſt relegatio, & ter-
tię partis bonorum publicatio §. item l. Iulia inſ.
de publicis iudicijs, ſi verò cum armis tenetur de
vi publica cuius pœna eſt deportatio, & publica
tio omnium bonorum d. §. item lex Iulia, & l.
quoniam multa C. ad l. Iuliam de vi publica.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit tertia interdictorum diuiſio.*
2 *Prohibitoria interdicta quæ.*

§. Tertia diuiſio.

Quæ ſit tertia interdictorum diuiſio.

Tertia diuiſio interdictorum eſt, quod quę-
dam ſunt ſimplicia, & quædam duplicia
§. tertia diuiſio hoc titu. & l. 2. ff. de inter-
1 dictis. ſimplicia ſunt in quibus ex litigatoribus al-
ter actor, alter reus eſt, & huiuſmodi ſunt om-
nia interdicta exhibitoria, & reſtitutoria: nam
actor eſt, qui deſiderat rem exhiberi, aut reſtitui
reus à quo deſiderat, vt res exhibeatur, aut reſti-
tuatur d. §. 3. diuiſio. Prohibitoria aũt interdicta
2 non oĩa ſunt ſimplicia, ſed alia ſimplicia, alia du-
plicia. Simplicia ſunt, interdictum ne quid fiat in
loco ſacro, ne quid fiat in flumine publico, ne vis
fiat mortuum inferenti d. §. tertia diuiſio, & d. l.
2. ff. de interdictis. Duplicia autem interdicta
ſunt in quibus vterque litigator, actor, & reus
eſt d. §. tertia diuiſio. Huiuſmodi eſt interdictum
vti poſſidetis, quod eſt de retinenda poſſeſſione
rei immobilis. Et vtrobi, quod eſt de retinenda
poſſeſſione rei mobilis. His interdictis vterq; li
tigator poſſeſſioné rei de qua agitur, ſibi aſſerit,
vterque poſſidere affirmat, & aduerſarium poſ-
ſidere negat, quod etiam formula vtriuſque in-
terdicti oſtendit, nec enim concipitur vti poſſi-
des, aut vbi hic, ſed vti poſſidetis, & vtrobi.

SVMMARIVM.

1 *Antiquæ formulæ interdictorum ſublatæ ſunt.*
2 *Hodiè interdicta qualiter proponantur.*

§. fin.

Sicut olim in actionibus, ita etiam in interdi-
ctis certæ formæ, & ſolemnitates verbo-
rum erant præſcriptæ, quibus omiſſis quis
cauſa cadebat, ideo hæ ſubtilitates ſicut in actio-
1 nibus, ita in interdictis hodie ſublatæ ſunt, vt
hic in §. fi. hoc tit. noſtro habetur. Proponuntur
tamen nihilominus interdicta hodie obſeruata
2 certa quadam ratione agendi, ſicut etiam actio
nes, vel actio in factum, quæ ſic larga, genera-
lis, & ſubſidiaria eſt in locum eorum.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Triplex temere litigantium pœna.*

In principium Tituli.

DE POENA TEMERE litigantium.

Titulus. XVI.

1 Legum latores omnibus fere temporibus
certas aliquas pœnas ad coercendam in
mouẽdis litibus hominum improbitatem
conſtituerunt: ideo Imp. poſtquam de actioni-
2 bus, & interdictis, de exceptionibus itidem, alijſ-
que hactenus diſſeruit, nunc recte de pœna eo-
rum, qui temere iudicij aleam ſubeunt, ſubijcit.
triplex. n. pęna quibus litigantium temeritas coer
cetur, ab Imperatore hic refertur.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum calumniæ ab vtraque parte præſta-
ri debet.*
2 *Aduocati etiam iurare tenentur.*

§. Ecce.

Quæ ſit pœna temerę litigantium.

Iusiurandi religio prima litigantium pęna eſt,
quam tam actor, quam reus, antequam ad
agendum admittantur, præſtare coguntur,
1 quod iuſiurandi genus, iuramentum calumniæ
appellatur, vtraque. n. pars iurat ſe non calum-
niandi animo litem conteſtari, quod Iuſt. in l. 2.
C. de iureiur. pp calumniam dando, & §. Quæ
hoc tit. noſtro ſibi aſcribit, & non ſolum litigan-
tes de calumnia, vt dictum eſt iurant, ſed etiam
2 vtriuſq; partis aduocati iurare coguntur, ex alia
Iuſtiniani cõſtitutione de qua in l. rẽ non nouam
C. de iudicijs. Cuius mentionem facit hic in §.
vtriuſq;: ſed & temere litigans, qui à Iuſtiniano
hic in §. hęc autem improbus litigator dicitur, dã
num, impenſaſque litis aduerſario inferre cogi-
tur, veteri calumniæ actione ſublata, quę in par-
tem decimam litis temere litigantes mulctabat
d. §. hæc autem, hoc tit.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Secunda temere litigantium pœna.*
2 *Quæ actiones per infitiationem creſcant.*

§. At aduerſus.

Quæ ſit ſecunda temere litigantium pœna.

SEcunda pœna qua litigantium temeritas coercetur, eſt pœna pecuniaria, quod tunc accidit, cum actio infitiatione creſcit in du-
1 plum, vt fit in actione legis Aquiliæ in depoſito, ex incendio, naufragio, tumultu, & ruina facto. Item in legatis venerabilibus locis relictis §. at aduerſus hoc ti. vel in triplum, vt in actione ex lege cõdititia, contra executores litium ampliorem ſummam ſportulatum nomine exigentes, de
2 quibus ſupra diximus in tit. de actionibus. nonnunquam etiam ſtatim ab initio pluris, quam ſimpli eſt actio, veluti furti manifeſti, quadrupli, non manifeſti dupli d. §. at aduerſus, ſed hoc exẽplum propriè hoc in loco nõ cadit cum non ſit pœna temere litigantis, nam ſiue neget, ſiue fateatur, reus ſemper tanti eſt.

SVMMARIVM.

1 *Quæ ſit tertia improbè litigantium pœna.*
2 *Damnati actione furti, bonorum raptorum, iniuriarum, aut de dolo infames ſunt.*
3 *Paciſcens de crimine furti infamis eſt.*
4 *Quatuor ſunt actiones ex contractu deſcendentes quæ infamant.*
5 *Qui pactus eſt in actionibus famoſis ex contractu deſcendentibus non notatur infamia.*

§. Ex quibuſdam.

Quæ ſit tertia improbè litigantium pœna.

1 TErtia pœna eſt infamia, quæ locum habet cum furti agitur, vi bonorum raptorum iniuriarum aut de dolo: condemnati enim his actionibus infames ſunt §. ex quibuſdam hoc tit. l. 1. ff. de his qui notantur infamia, ſi modo ſuo nomine damnati fuerint, nam alieno nomi-
2 ne damnati infamia non laborant. Ideo nec procurator, nec tutor, nec curator, nec hæres ex furto ſimiliue ſpecie damnatus infamiam incurrit, nec ego infamis ero, ſi per procuratorem cauſa agitata eſt l. furti §. ſi quis ff. de his qui notantur infamia, & non ſolum infamis eſt ſi ſic ſit damnatus, ſed etiam ſi pactus fuerit, quoniã qui paciſcitur, crimen confiteri cenſetur §. ſed
3 furti hoc tit. l. Athletas in fine cum l. ſequenti ff. de his qui notantur infamia, & hoc in actionibus ex delicto deſcendentibus: in actionibus, autem deſcendentibus ex contractu quatuor ſunt, quæ infamiam condemnatis irrogant. §. actio tutelæ, mandati, depoſiti, & pro ſocio
4 d. §. ex quibuſdam hoc tit. & in his damnati directis actionibus ignominioſi ſunt, contrarijs non item d. §. ex quibuſdam; nam in contrarijs non de perfidia agitur, ſed de indemnitate mandatarij, depoſitarij, & tutoris, l. furti §. fi. ff. de his qui notantur infamia. Illud notandum eſt quod in actionibus famoſis ex contractu deſcendentibus, ſoli damnati infamia notantur. Qui vero pactus eſt non notatur infamia, quoniam ex his cauſis, non tam turpis eſt pactio, quam, in ſuperioribus ex delicto deſcendentibus l. in actionibus ff. de his qui notantur infamia, & plurimum intereſt vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit, vt Iuſtinianus hic in §. ſed furti, tradit.

SVMMARIVM.

1 *Omnium actionum inſtituendarum principium à vocatione in ius incipit.*
2 *Parentes & patroni abſque venia vocari non poſſunt.*

§. Omnium, & fin.

DEclarat Imp. hic, omnium actionum inſtituendarum principium à vocatione in ius hoc eſt citatione proficiſci §. omnium hoc tit. & l. 1. ff. de in ius vocando. Parentes autem, & Patroni, eorum liberi non aliter vocari poſſunt, niſi prius a Prætore venia petita fuerit, & hoc ſub pœna quinquaginta ſolidorũ: vt Imperat. tradit in fin. tit. & nos aliàs diximus.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit iudex.*
3 *Quid ſit iudicis officium.*

DE OFFICIO iudicis.

Titulus XVII.

CVm in quolibet iudicio tres perſonæ requirantur actor, reus, & iudex, capit. forus extra de verborum ſignificatione, & de
1 Actore, & reo hactenus dictum ſit; ideo nunc de iudice, & eius officio eſt dicendum.

Quid ſit iudex.

EST perſona quæ iuriſdictioni præeſt, ac populo ius dicere ſolet iuxta leges conſtitutiones, & conſuetudinem, textus eſt hic in principio tit.

Quid ſit officium iudicis.

EST ius quod ad dirimendas lites, tollendaque grauamina exercetur, vt per hoc omnium tranquillitati prouideatur; eſtque duplex nobile, & mercenarium, vt alias declarauimus.

SVMMARIVM.

1 *Quod ſit officium iudicis in actionibus realibus.*
2 *Iudex petenti tempus ad reſtituendum dare debet.*
3 *Reſtitutio fructuum qualiter facienda ſit.*

§. Et ſi in rem.

Quod ſit officium iudicis in actionibus realibus.

ACtor in rei vindicatione duo probare debet, dominium ex parte ſua, & poſſeſſionem ex parte aduerſarij, quo non probante iudicis officium eſt reum abſoluere, etiam ſi reus nihil præſtiterit l. qui accuſare C. de eden-
1 do: ſi vero actor probauerit, iudex rem ipſam cũ fructibus reſtitui iubebit §. & ſi in rem hoc tit. Poteſt tamen reus qui iuſſus eſt rem reſtituere, tempus petere, intra quod rem reſtituat, & iudex petenti tempus ad reſtituendum dabit, ſi modo reus petat tempus reſtituendi ſine fruſtratione, & de litis æſtimatione caueat cum fideiuſſore, ſi
2 intra tempus datum non reſtituerit d. §. & ſi in rem. ſimiliter ſi hæreditas petita ſit cũ fructibus reſtitui iubere debet iudex §. & ſi hæreditas hoc t. diſtinguendum tamen eſt quo ad fructus inter bonæ, & malę fidei poſſeſſorem. malę fidei enim poſſeſſor etiam fructus conſumptos, & non
3 perceptos, qui tamen percipi potuiſſent, reſtituere debet, bonæ fidei poſſeſſor non item, niſi poſt inchoatam petitionem, nam tunc & ipſe fructus conſumptos, & ſua culpa non perceptos reſtituere cogitur d. §. & ſi hæreditas, & ratio eſt quia poſt litem conteſtatam bonæ fidei poſſeſſor, malæ fidei poſſeſſor eſſe incipit l. ſed & ſi lege §. ſi ante ff. de petitione hęreditatis.

SVMMARIVM.

1 *Quod ſit officium iudicis in actionibus ad exhibendum.*

§. Ad exhibendum, & §. Præterea.

1 IVdicis officium eſt, vt non ſolum rem ipſam in actione ad exhibendum, ſed etiam rei cauſam exhiberi iubeat, hoc eſt, vt eam cauſam habeat actor, quam habiturus eſſet ſi cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet, ideo ſi res poſt inceptum iudicium, ante tamen factam exhibitionẽ a poſſeſſore vſucapta fuerit, non obſtante vſucapione iudex tempus cępti iudicij inſpicere debet, quo nondum erat impleta vſucapio, & reſcindere, quod poſtea ſecutum eſt d. §. ſi ad exhibendum hoc amplius in hac actione iudex etiam fructuum rationem habere debet §. Præterea hoc tit. Et ſi reus neget ſe in præſenti rem exhibere poſſe, & tempus petat, ſine fruſtratione dari ei debet, dummodo caueat illo ipſo tempore, ꝙ ad exhibendum ipſi datum eſt rem exhibiturum d. §. prætereal. 1. & l. de eo §. ſi iuſta cauſa ff. ad exhibendum.

SVMMARIVM.

1 *Quod ſit officium iudicis in diuiſorijs iudicijs.*

§. Si familiæ erciſcundę cum tribus ſeq.

1 IN actione familię erciſcundę hoc iudicis officium erit, vt ſingulas res, ſingulis hæredibus adiudicet, & ſi res ſint inęqualis valoris, & iudex vni rem magni pretij adiudicauerit, alteri rem minoris pretij, debet eum qui rem magni pretij accepit, alteri in certam pecuniam condemnare, vt vterque æquam partem habeat §. ſi familiæ hoc tit. eadem obſeruare, & in actione communi diuidundo ad iudicis officium ſpectat §. eadem hoc tit. ſcilicet vt res communes ſi plures ſint æqualiter diuidat; verum ſi de vna re communi diuidundo actum fuerit, veluti fundo, & fundus diuiſionem recipiat, partes eius ſingulis adiudicare debet, & ſi vnius pars prægrauare videatur certa pecunia alteri condemnabitur, quod ſi res talis ſit, quæ commode diuiſionem non recipiat, tota vni adiudicari debet, & inuicem certa pecunia alteri condemnari d. § eadem. In actione autem finium regundorum iudicis officium eſt diſpicere an neceſſaria ſit adiudicatio, nã ſi neceſſaria non ſit, vt quia iudex commode poſſit renouare, & reponere veteres terminos, non debet de finibus partem vnius agri alteri adiudicare, ſed terminos antiquos ſequi l. vlt. ff. finium regundorum: at vbi extat obſcuritas, permittitur iudici adiudicatio, vt ſcilicet partem ex alterius agro alteri adiudicet, & eum ex diuerſo alteri in certa pecunia condemnet §. ſi finium hoc titu. l. 2. 3. & 4. ff. finium regundorum, terminos autem per menſorem declarari iudex iubet, ad cuius officium ſpectat menſores mittere, & per eos quæſtionem finium dirimere l. irruptione ff. finium regundorum. Itaque ſi iubẽte iudice metiri agros aliquis paſſus non fuerit, contumaciæ quoque nomine hoc iudicio cõdemnatur, in quantum aduerſarius in litem iurauerit §. fi. & ibi Gloſſ. hoc tit. ſimiliter & qui circa fines aliquid malitioſe commiſit, hoc iudicio damnari debet in id quod alterius intereſt d. §. fi. quanquam etiam extra ordinem criminaliter hoc crimen coerceatur l. 2. & 3. ff. de termino moto.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio.*
2 *Publicum iudicium quid ſit.*
3 *Quotuplex ſit publicum iudicium.*

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Titulo XVIII.

OMnia iudicia cum aut dirimendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorũ cauſa comparata ſint ob priuatã, uel publicam utilitatem introducta, & hactenus
1 ſufficienter de priuatis iudicijs quæ partim ex con
tractibus, uel quaſi, partim uero ex delictis, uel
quaſi oriuntur dictum ſit, ſupereſt ut de publicis
criminibus hoc eſt quæ publicam animaduerſionem habent, pro huius operis complemento quaſi ſummo digito, at indice attingantur.

Quid ſit publicum iudicium.

EST delatio facta apud legitimum magiſtratum ob crimen aliquod enorme, quod communem Reip. tranquillitatem conturbat, ut ſceleratus de crimine conuictus ultimò ſuppli-
2 cis afficiatur, uel alia pœna extraordinaria cum in
famia cõiuncta coerceatur, ſic publicum dictum, uel quod eius executio cuiuis ex populo, plerumque competat, vel quod in foro, in maxima populi frequentia hæc iudicia de criminibus exerceantur §. publica il primo hoc tit. Publica autem iudicia nihil ſimile habent cum iudicijs priuatis, magnaque diuerſitas eſt eorum in inſtituendis, & exercendis, ut Iuſtinianus hic in principio titu. noſtri tradit. Accuſator enim in crimen ſe ſubſcribit quæ ſubſcriptio eum in pœnam talionis obligat, ob id inuenta ne quis facile ad accuſationem proſiliat, ut Vlpianus loquitur in l. ſi cui crimen ff. de accuſationibus, & inſcriptionibus.

Quotuplex ſit publicum iudicium.

IVdicium publicum duplex eſt capitale, & non capitale §. publica il primo. Capitale eſt in quo certa pœna mortis uel naturalis, uel ciuilis infligitur, quo pertinet crimen læſæ maieſtatis, adul
3 terium, homicidium, parricidium, ueneficium, cri
men falſi, vis publica, raptus virginum, peculatus plagium, & ſi quæ ſimilia, vel grauiora inueniuntur. Non capitale eſt quod extraordinarium etiã dicitur, in quo delinquenti iudicis arbitrio pœna pecuniaria cum infamiæ nota irrogatur, quo pertinet lex Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de annona, & lex Iulia de reſiduis, quorum omnium mentio habetur hic per Imperatorem a §. capitalia uſque, in finem tit. latior tamen, cognitio ex quadrigeſimo octauo pandectarum, & 9. lib. Codicis eſt petenda.

SVMMARIVM.

1 *Læſæ Maieſtatis crimen.*
2 *Pœna criminis læſæ maieſtatis.*

§. Publica il ſecundo.

EXempla nunc ſubijcit Imperator publicorũ
iudiciorũ, & ante omnia crimen læſæ maie
ſtatis ponit, quod eſt quando quis offendit
Imperatorem, vel regem non recognoſcentem
1 ſuperiorem uel Remp. Populi Romani, uel aliã
non recognoſcentem ſuperiorem §. publica hoc
tit. l. 1. & toto tit. ff. & C. ad l. Iuliam maieſtatis,
2 pœnaque eius eſt mors naturalis, & omnium bo
norum publicatio d. §. publica hoc titul. & l. quis
quis C. ad l. Iuliam maieſtatis, adeo quod filij effi
ciuntur infames, & ſucceſſionis paternæ indi
gni cenſentur. d. l. quiſquis C. ad l. Iuliam maie
ſtatis.

SVMMARIVM.

1 *Adulterium quid.*
2 *Pœna adulterij.*
3 *Mulier mitius punitur propter adulterium, quàm vir.*
4 *Stuprans virginem ad quid teneatur.*

§. Item lex Iulia.

SEcundum in pœnis, & iudicijs publicis locum
obtinet adulteriũ, quod nihil aliud eſt, quã
alieni thori uiolatio cap. lex illa 36. quæſt. 1.
1 eiuſque pœna eſt pœna mortis. §. item lex Iulia hoc
tit. & l. quamuis C. ad legem Iuliam de adulterijs
2 Deuteronomio ca. 22. & leuitico 20. hæc tamen
pœna de iure authenticarum in muliere propter
ſexus fragilitatem commutata eſt, Virgis enim
cæditur, deinde in monaſterium detruditur, & ſi
3 intra biennium maritus illam ad ſe non reuocet
cogitur habitũ monachalem ſuſcipere, & ibi per
petuo manere Auth. ſed hodie C. ad legem Iuliã
de adulterijs; In viro autem adhuc firma manet
pœna ſuperius dicta, ut dixit Imola in cap. tuæ de
procuratoribus, quem DD. omnes communiter
ſequuntur. Eadem pœna mortis, & hi puniuntur
qui cum maſculis nefandam libidinem exercere
audent d. §. Item lex Iulia hoc titul. ſimiliter lege
4 Iulia de adulterijs, ſtupratores quoque tenentur
qui ſcilicet virginem, aut uiduam corrumpunt
pœna tamen diuerſa eſt, nam ſi honeſtæ ſint per
ſonæ dimidia parte bonorum multantur, ſi hu
miles corpore puniuntur, & relegantur d. §. Itẽ
lex Iulia in fine hoc tit.

SVMMARIVM.

1 *Homicidium l. Cornelia de ſicarijs punitur.*
2 *Venefici quoque l. Cornelia tenentur.*

§. Item lex Cornelia.

SEquitur aliud exemplum publici iudicij homicidium ſcilicet, quod lege Cornelia de

ſicarijs

1 ſicarijs punitor pęna mortis ſi doloſe cōmiſſum
ſit §. item lex Cornelia hoc tit. & l. 3. §. legis Cor-
neliæ. ff. ad legē Corneliā de ſicarijs, & non ſolū
tenetur, qui hoīem occidit, ſed ēt qui hoīs occi-
dendi cauſa cum telo ambulauit d. §. item lex
Cornelia hoc tit. & l. 1. ff. ad legem Corneliam
de ſicarijs eadem lege. Et venefici qui artibus
odioſis tam venenis, quam ſuſurris magicis occi-
2 dunt, vel mala medicamenta publice vendunt
capite puniuntur d. §. item lex Cornelia hoc tit.
& l. 3. ff. ad legem Corneliam de ſicarijs.

SVMMARIVM.

1 *Lex Pompeia de Parricidijs, quos puniat.*
2 *Pœna legis Pompeia de Parricidijs qua ſit.*

§. Alia deinde lex.

ALia lex, quæ Pompeia de Parricidijs dici
tur, teterrimum crimen parricidij noua
pęna perſequitur, quod crimen eſt cum
1 quis patrem, vel filium proprium interficit, &
hoc etiam ſi pater, vel filius naturalis tantūm ſit
cum ſubſtantia filiationis, & non qualitas con-
ſideretur textus eſt hic in §. alia deinde lex hoc
tit. & in l. vnica C. de his, qui parentes, vel fi-
lios occiderunt, notat Alex. in l. 2. num. 10. ff.
de in ius uocando, & nō ſolum ſi occidit hac pœ
na tenetur, ſed etiam ſi præparauerit puta vene-
num licet dare non potuerit, nec non & is, cu-
ius id dolo malo factum fuerit, vel qui conſcius
criminis erit licet extraneus ſit, pœna parricidij
punitur d. §. alia deinde lex hoc tit. l. 1. & 2. ff. ad
legem Pompeiam de parricidijs, pœna autem eſt
vt parricida viuus inſuatur corio, vna cum gallo
2 gallinaceo, cane, vipera, & ſimia, & proijciatur
in mare, vel in flumen d. §. alia deinde lex, & d. l.
vnica.

SVMMARIVM.

1 *Lex Cornelia de falſis quem puniat.*
2 *Pœna l. Cornelia de falſis.*

§. Item lex Cornelia.

DE crimine falſi quod ēt inter publica iudi-
cia refertur, hic Imp. ſubijcit; lex enim
Cornelia de falſis, quæ etiam teſtamenta
1 ria dicitur, pœnā irrogat ei qui falſum teſtamen-
tum, vel aliud inſtrumentum ſcripſerit, ſignaue
rit, recitauerit, ſubiecerit; vel ſignum adulteri-
num fecerit §. item lex Cornelia hoc tit. l. 1. §. fi.
ff. ad legem Corneliam de falſis. Item eadem le
ge tenentur, qui nummos adulterant, circunci-
dunt, & radunt l. 8. & 9. ff. ad legem Corneliā
2 de falſis. pœna eſt in homine libero deportatio,
in ſeruo vltimum ſupplicium d. §. item lex Cor-
nelia hoc tit. & d. l. 1. ff. ad legem Corneliam de
falſis.

SVMMARIVM.

1 *Vis duplex publica, & priuata.*
2 *Rapiens virginem qua pœna puniatur.*

§. Item lex Iulia.

DE vi quæ inter publica crimina enumera
tur, Imp. hoc in loco mentionem facit:
ea autem duplex eſt publica, & priuata,
1 publica vis olim dicebatur, quam publica perſo-
na contra ius, & fas inferebat, priuata quam pri
uati homines committebant, ſed poſtea publica
vis dici cępit quæ fit cum armis, priuata, quæ fit
ſine armis §. recuperandæ ſup. de interdictis, & l.
armatos ff. de vi publica. Qui autem per vim vir
2 ginem rapuerit capite punitur, & eadem pœna
ſimul etiam cooperatores, & conſultores pu-
niuntur d. §. item lex Iulia hoc tit. & l. vnica C.
de raptu virginum. Monialem autem non ſolum
qui rapuit, ſed etiam qui eius pudicitiam attenta-
uit capite punitur l. ſi quis non dicam rapere C.
de epiſcopis, & clericis.

SVMMARIVM.

1 *Quid ſit crimen peculatus, ſacrilegij, & reſi-
duorum.*
2 *Pœna horum criminum quænam ſit.*

§. Item lex Iulia peculatus.

HIc de crimine peculatus, ſacrilegij, & re-
ſiduorum agitur. peculatus eſt furtum
pecuniæ publicæ, vel fiſcalis. §. item lex
Iulia hoc tit. ſacrilegium eſt furtum pecuniæ, aut
1 rei ſacrę, vel religioſę. Crimen reſiduorum eſt
retentio pecuniæ publicę, quæ apud aliquem
ex adminiſtratione recidit in publicum non re-
lata l. 2. ff. ad legem Iuliam peculatus; Hæc tria
crimina vicina ſunt, & ideo ſacrilegos, qui rem
ſacram, vel religioſam furantur, lege Iulia pecu-
latus teneri Imp. hic docet, ſic & qui crimen re
2 ſiduorum committit lege Iulia peculatus tene-
tur l. ſacrilegi, §. eum quoque ff. ad legem Iuliam
peculatus, pœna autem eſt vltimum ſupplicium
d. §. item lex Iulia, & l. vnica C. de crimine pe-
culatus. ſi quis tamen non adminiſtrator publi-
cam pecuniam ſubtraxerit, deportatur d. §. item
lex Iulia.

SVMMARIVM.

1 *Lex Flauia de Plagiarijs.*
2 *Pœna legis Flauia.*

§. Eſt, & inter publica.

INter publica iudicia enumeratur etiā lex Fla
uia de plagiarijs. Plagiū aūt proprie eſt ſup-
preſſio hominis liberi, vel ſerui alieni, cum
1 quis. ſ. alienis liberis; vel ſeruis perſuadet, vt ne-
ſcientibus parentibus, aut dominis aufugiant, &
inde eos tanquam ſuos vendunt l. penult. ff. ad l.
2 Flauiā de Plagiarijs, pœna primum fuit numma-
3 ria deinde metalli l. vlt. ff. ad legem Flauiam de
Plagiarijs, hinc eſt quod Imper. hic dixit inter-
dum capitis pœnam, interdum leuiorem fuiſ-
ſe.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Lex Iulia de ambitu quos puniat.*
2 *Lex Iulia Repetundarum.*
3 *Lege Iulia de annona qui teneantur.*
4 *Lex Iulia de Reſiduis.*

§. Sunt præterea.

SVnt præterea quædam publica iudicia, quæ hic enumerantur, ſcilicet lex Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de annona, & lex Iulia de reſiduis §. ſunt præterea hoc tit.

Lex Iulia de ambitu punit eos, qui pecunia, & largitionibus, honores, & magiſtratus am-
1 biunt, huius pœna deportatio erat, poſtea pœna centum aureorum, cum nominis infamia conſtituta fuit, l. 1. ff. ad legem Iuliam de ambitu, & l. vnica C. eod.

2 Lege Iulia repetundarum tenetur, qui in adminiſtratione pecuniam accipit l. 1. & toto tit. ff. ad legem Iuliam: repetundarum pœna eſt quãdoque in quadruplum l. 1. & vlt. C. eodem, interdum in triplum, aut duplum Auth. nouo iure C. de pœnis iudicum, quandoque exilij, & durior pœna etiam prout admiſſi criminis qualitas requirit l. lex Iulia ff. ad legem Iuliam repetundarum; & l. ſciant C. eod.

3 Lex Iulia de annona punit eos, qui annonam vexant, quo carior fiat, pœna eſt pecuniaria cũ infamiæ nota, quandoque etiam extra ordinem imponitur pro qualitate delicti l. annona ff. de varijs, & extraordinarijs delictis.

Lex Iulia de reſiduis, punit eos, qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem retinet, neque in eum conſumit l. 2. 4. & 9. ff. ad legem
4 Iuliam peculatus, pœna eſt amplius tertia pars, quam ex reſiduis debet l. 1. §. ſed & qui ff. ad legẽ Iuliam peculatus. Et hæc quidem Deo optimo maximo propitio nobis cum Iuſtiniano noſtro vidiſſe ſummo digito, & leuiter ſufficiat, ne quod Pandectis, & Codici debetur (vnde harum rerum vberior cognitio petenda eſt) in inſtitutiones abſurdiſſima docendi ratione transfudiſſe videamur.

Laus Deo, & Beatę Mariæ Virgini.

Finis Inſtitutionum.

OPVS COEPTVM PISIS,
ET PATAVII PERFECTVM.

Venetijs. M D C.

INDEX

RERVM ET SENTENTIARVM

MEMORABILIVM ET NOTATV DIGNARVM,

Quæ in hoc Commentario Inſtitutionum Iuſtiniani continentur.

Alphabetica ſerie non concinnè minus, quam methodicè digeſtus.

A

ABſolutio concedi debet reo qui ante rē indicatam ſatisfecit, 274. num. 1.b.§ ſupereſt.

Acceptilatione quę obligationes non tollantur, 207.num.2 b.§. item per acceptilationem.

Acceſſionis loco cedunt ſemper quęcunq; alijs iuncta ſunt 94. num.4 b

Acceſſione acquiritur dominium 94.nu.1.a

Acquiſitio fit monaſterio per ingreſſū alicuius in monaſterium 125.nu.2.b

Acquiſitio nobis per noſmetipſos fieri poteſt, 112. num.2. a

Et quæ per filios & nepotes noſtros nobis acquirantur ibid.nu.3.a

Acquiſitio nobis fieri poteſt bonorum per procuratores 112 nu.6.b

Acquiſitio per arrogationem qualiter hodie procedat 182.nu.1.a.b

Acquiſitio per arrogationē qualis olim eſſet, 182. num.2.a

Acquiſitionis modus per ius adcreſcendi inter ſeruos communes eſt ſublatus 111.nu.2 a

Acquirendi modus per addictionem à quo iure deſcēdat 182.nu.2.b

Accreſcendi ius ad hæredes tranſmittitur, 166.numero 2.a

Actus quid ſit, & in quo ab itinere differat, 101. num.4.a

Actio quid ſit, & quotuplex detur 225. nu. 102.a & b

Actio ciuilis & criminalis competit pro ſeruo occiſo. 217.nu.1.b

Actio confeſſoria quid ſit, quotuplex item, & quæ requirantur ad hoc vt competat, cui præterea detur, & contra quem, ac tandem ad quid detur, 230.nu.3.4.& 5.a.& nu.6.7.& 8.b

Et quid ſit actio negatoria, quotuplex ſit, quæ requirātur ad hoc vt competat, & cui detur, ac contra quem, ac ad quid detur, 231.nu.9.10.11.12. 13.& 14.a

Actio de albo corrupto quid ſit 239 nu.1.a

Et quæ requirantur ad hoc vt competat. Cui detur, & contra quem detur, & ad quid detur ibid. nu. 2.& 3.b

Et quid actio de in ius vocando, & quæ requirantur ad hoc ut competat, cui detur, contra quem detur, & ad quid detur, 240.num.6.& 7.a & 8.9. 10.b

Et quid ſit actio de in ius vocato ni exēpto, & quæ requirantur ad hoc vt cōpetat, cui detur, contra quem detur, & ad quid detur, 241.nu.11.12.& 13.a & nu.14.& 15.b

Actio præiudicialis quot modis dicatur, 241. numero 1.b

Et quam illi modi ſint ſeq.num.2.3.& 4.a

Actio de conſtituta pecunia quid ſit, & quæ requirantur ad hanc actionem vt locum habeat & cui detur, & contra quem detur, & ad quid detur. 236.nu.1.2.3.a.& nu.4 & 5.b

Actio de peculio quid ſit, & cur introducta, & de quo peculio intelligatur hæc actio, quæ requirantur ab hoc vt competat, cui detur, contra quem detur, & ad quid detur, 236.nu.1.& 2.b.& ſeq. nu.3.& 4 a.& nu.5.6.& 7.b

Actio in factum ex iuramento præſtito quid ſit, & quæ requirantur ad hoc ut hæc alio competat; cui detur, contra quem detur, & ad quid detur, 238. nu.1.a.& nu.4.5.6.& 7.b

Actio de eo quod certo loco dari oportet, quid ſit. quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid. 265.nu.10.11.12.& 13.a.& nu.14 b

Actio ad exhibendum quid ſit & quæ in ea requirantur, cui detur, contra quem, & ad quid. ibid. num. 15.16.17.& 18.b.& ſeq.nu.19 a

Actio de in rem verſo quid ſit, quæ requirantur ad eam, cui detur, contra quem, & ad quid. 270.nu. 123.& 4.b.& fol. ſeq.num.4.& 5.a

Et actio de in rem verſo & de peculio quomodò differant ibid.eo. 271.nu.6. a

Actio directa legis Aquiliæ contra quem detur 218.nu.1.b

Et vtilis eiuſdem legis aduerſus quem competet ibid. num. 2.b

Et actio in factum ex, l. Aquil. quando detur. ibid. nu. 3. b
Actio Ex iuſſu quid ſit, quotuplex, quæ requirantur ad eam, cui detur, contra quem, & ad quid, 268. nu. 1. 2. & 3. a. & nu. 4. 5. & 6. b
Actio Exercitoria quid ſit, quæ requirantur ad eam, cui detur, contra quem, & ad quid. 268. nu. 7. et 8. b. et fol. ſeq. nu. 9. 10. et 11. a
Actio Inſtitoria quid ſit, quæ requirantur ad eam vt locum habeat, cui detur, contra quem, et ad quid, 269. nu. 12. et 13. a. et num. 14. 15. et 16. b
Actio et ſtipulatu pro dote quid ſit, 262. nu. 2. b
Cui detur talis actio, contra quem, et ad quid ibid. nu. 3. b. et ſeq. nu. 4. et 5. a
Actio furti quibus competat. 213. nu. 1 a
Actio in factum contra calumniatores quid ſit quæ requirantur ad eam conſtituendam, cui detur, contra quem, et ad quid, 252. num. 2. 3. et 4. b, et f. ſeq. nu. 5. et 6 a
Actio in rem ſcripta in quo differat à merè reali, et à merè perſonali, 226. nu. 7. b
Actio iniuriarum diſſimulatione tollitur vt et morte extinguitur 221. nu. 1. et 2. b §. fina.
Actio iniuriarum regulariter eſt prætoria
Et in tribus caſibus eſt ciuilis.
Et quæ differentia ſit inter prætoriam et ciuilem, 221. nu. 1. 2. et 3. a
Actio negotiorum geſtorum quando locum habeat, 206. num. 3. a
Actio noxalis quæ ſit, 271. nu. 1. b. tit. de noxalibus actionibus.
Actio noxalis de pauperie quid ſit, quotuplex, quæ ad eum conſtituendam requirantur, cui detur contra quem et ad quid, 272. num. 1. 2. et 3. a. et nu. 4. 5. et 6. b
Actio nulla vltrà quadruplum extenditur. 251. numero 1. a
Actio pro ſocio quid ſit, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, et ad quid. 257. nu. 33. b. et fol. 258. nu. 34. 35. 36. et 37. a
Actio quænam ex Legatis competat, 141. nu. 4. b
Actiones quænam oriantur ex commodato, 191. numero 5
Actio quænam, ex mutuo oriatur 189. nu. 9. a
Actio quænam ex pignore oriatur 192. nu. 3. b
Actio quænam oriatur ex ſtipulatione, 193. nu. 4. a
Actio quænam detur contra raptorem, 214. nu. 1. b
Actio re bonorum raptorum propriè pertinet ad raptorem non manifeſtum nu. 3 b.
Et talis actio vi bonorum raptorum intra annum eſt dupli poſt annum quadrupli. ſeq. nu. 5. a
Et quando agitur actione vi bonorum raptorum, Semper pœna eſt tripli ſiue deprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non ibid. nu. 6 a.
Actio quænam detur ex quaſi, delicto, 228. nu. 2 b
Actio Quod metus cauſa, quid ſit, quæ requirantur ad eam conſtituendam, cui detur, contra quem, et ad quid, 253. nu. 8. a. et nu. 9. 10. 11. et 12. b
Actio reſciſſoria quid ſit, et quæ requirantur ad hoc vt competat, cui detur, contra quem detur, et ad quid detur, 232. nu. 1. 2. a. 3. b. et fol. ſeq. num. 4 et 5. a
Actio Seruiana quid ſit, et quæ requirantur ad hoc vt locum habeat, cui detur, contra quem detur, et ad quid detur, 234. nu. 1. 2. et 3. b. et fol. ſeq. nu. 4. et 5. a
Et quid actio quaſi Seruiana ſeu hypotecaria.
Et in quo diferat à Seruiana et quę requirantur ad hoc ut locum habeat, et cui detur, et contra quē detur, ac ad quid detur, 235. nu. 6. 7. et. 8. a et nu. 9. 10. et 11. b
Actio tributoria quid ſit, quæ requirantur ad eam, cui detur, contra quem, et ad quid, 270. nu. 1. 2. 3 4. et 5. a
Actio vi bonorum raptorum datur non ſolum domino, ſed omni illi cuius intereſt, 215. num. 2. §. fin.
Et quando actio huiuſmodi competit ei cuius intereſt, agitur non ad quadruplum rei, ſed eius intereſſe, ibid. nu. 2
Datur etiam contra eum qui rapuit, uel cuius dolo id factum eſt ſeq nu. 3. a
Actio unica in triplum competebat olim, et quęnam illa, et quomodo in deſuetudinem abierit, folio 252. nu. 1. a
Et hodie nulla in triplum actio datur, ibid. nu. 3. b
Actionis nomen generale eſt, 242. num. 1. § appellamus. b
Actionis vi bonorum raptorum concurſus cum actione furti quando locum habeat, 215. nu. 4. a
Actionis vocabulum in tit. de Actionibus lib 4. Inſtit. quot modis accipiatur 223. nu. 3. a. b
Actione de iuſſu pater & Dominus et directo conueniri poſſunt, et etiā de in rem verſo inſtitutoria et exercitoria 271. nu. 1. b. §. Illud in ſumma.
Actione furti damnati, bonorum raptorum, iniuriarum, aut de dolo, infames ſunt 279. nu. 2. a
Actione in factum tenetur ſpecificans æſtimationem materię domino præſtare 93. nu. 2. b
Et quid ſi mala fide noua ſpecies facta ſit cuius efficiatur ibid. nu. 3. b
Et quid ſi ad priorem materiam reduci non poſſit, ibid. num. ſeq. b
Actione iniuriarum conueniri poteſt probibens vti rebus communibus 86. nu. 2. a
Actione iniuriarum qui teneantur, & quæ requirantur ad hoc ut actio illa competat. 219. num. 5. & 4. a b
Actione iniuriarum tenetur is qui fundum alienum inuito domino ingreditur cauſa venādi uel aucupandi 91. nu. 2. b
Actiones inter hæredem & fideicommiſſarium pro rata diuiduntur 150. nu. 3. a
Actiones merè reales quæ ſint 225. nu. 3. b
Et quæ merè perſonales ibid. nu. 4

Et quæ

Et quæ ſit differentia inter reales & perſonales, ibid.nu.5.b
Actiones mixtę et in rem ſcriptę quomodo differāt. 226.nu.3.b et fol.ſeq.8
Actiones aliæ Ciuiles aliæ Pretoriæ 227.nu.9.a
Aliæ perſecutoriæ rei, aliæ pœnales, aliæ mixtæ ibid.nu.10.a
Aliæ in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, et aliæ in quadruplum ibid.nu.11.a.et b
Quædam bonæ fidei, & quædam ſtricti iuris ibid. num. 12
Quędā in ſolidum, quædam aũt in id tantum quòd quis facere poteſt dantur ibid.num.13.b.et fol. ſeq. 1
Item quædam directæ et quædam utiles, fol.228. nu.14.a
Et ibi vide aliam directarum et vtilium diuiſionē à ſuperiori diuerſam, num. ſeq.
actiones item aliæ ſunt uniuerſales, aliæ generales et alię ſingulares, et quænam illæ, eod.228.num. 16.a.b
Et actiones reales perſonalibus ſunt digniores, ibid. num.17.b
Actiones olim duę pro dote competebant, 262.numero 1.b
Actiones omnes pœnales ad hęredes tranſeunt, ſed non in hęredes 274.nu.1.b
actiones autem ex contractu deſcendentes, et ad hęredes, et in hęredes tranſeunt ibid.nu ſeq.b
actiones partim rei et pœnę perſecutorię quot ſint 246.nu.7.a
Actiones perpetuæ quænam ſint & quæ temporales 274.nu.1 & 2.a.b
Actiones perſonales præſupponunt obligationem 242.nu.2.b
Item perſonales actiones condictiones appellantur ibid.num.3
Actiones aliæ ſunt perſecutoriæ rei, aliæ pęnæ & aliæ rei & pęnæ ſimul 243.nu.1.a
Actiones prętoriæ in triplici ſunt differentia, in rem in perſonam, ac pęnales 231.nu.1.b
Actiones qua de cauſa inſtitutæ ſint 222.nu.4.b
Actiones quatuor ſunt deſcendentes ex contractu quæ infamant, & quænam illæ 279.nu.4.b
Actiones quæ competant pro rebus incorporalibus 230.nu.2.a
Actiones quænam per inficiationē creſcant, 279.numero 2.a
Actiones quænam in ſimplum dentur, & quæ in duplum 281.nu.2.& 3.b
Actiones ſex numero ponuntur quibus parentes & domini pro filijs & ſeruis tenencur, 268.nu.2.a
Et hæ ſunt Actio ex iuſſu, exercitatoria, inſtitutoria, tributoria, de peculio, & de in rem verſo, ibid.
actionum communicatio pro rata parte fit inter heredem & fideicommiſſarium 148.nu.4.b
actionum communicatio quando nulla fiat inter hæredem & fideicommiſſarium 150.nu.1.b
actionum diuiſio altera quæ ſit 226.nu.6.a
actionum omnium inſtituendarum principium à vocatione in ius incipit 279.nu.1 b
actiones plures habens, quam intendere debeat, 121. num. 1. a
accurſij famoſi licet legum gloſſatoris de mulſo tradita opinio ab excellentiſſimo autore reprobatur, 94. num.2.b
accuſatio ſuſpecti tutoris ciuiliter & criminaliter intentari poteſt 82.num.3.b
accuſatio ſuſpecti tutoris quare omnibus paſſim conueniat 83.nu.1.a
addictio bonorum quare libertatis cauſa introducta ſit 183.nu.1.a
Et quæ requirantur ad hoc ut locum habeat, ibid. num. 2
aditio hæreditatis eſt quinta ſpecies quaſi contractus 206.num.1.b
adoptio quid ſit 45.num.3.b
Quidque adoptio in ſpecie 46.nu.2.a
Quotuplex ſit adoptio ibid.nu.1.a
Et facta ab extraneo qui operetur eod.nu.5.b
Quæ & ab aſcendence et extraneo fieri poteſt, ibid. num.4.b
Et ſi ab aſcendente fiat cuius ſit effectus, 47. nume.6 a
adopcionis antiquiſſima eſt origo 45.nu.2.b
adoptione ſeruus non poteſt fieri filius aduerſus omnes Doctores 49.nu.2.b
adoptione ſoluitur patria poteſtas facta ab aſcendente 57.nu.1.a
adoptare an fœmina poſſit 49.nu.8.b
Quid in hermaphrodito ibid.num.9
Quid in tutore & curatore ibid.nu.10
adoptare an ſerui ualeant 49.nu.12.b
adoptare cur poſſint ſpadones, caſtrati uero nequaquam 49.nu.7.a
adoptare licet non ſolum in locum filij, ſed etiam nepotis & pronepotis 50.nu.3.a
adopcare omnes poßunt qui non probibētur expreßè 48.nu.1.a
Et minor natu maiorem adoptare non poteſt, ibid. num.2.b
adoptari non poteſt naturalis filius, ut per adoptionē legitimetur 50.nu.6.b
adoptari poßunt omnes homines liberi, & fœminæ, 49.nu.1.b
adoptans adoptandum, quot annis præcedere debeat. 48.nu.3.b
adoptatus ab aſcendente etiam ex teſtamento ei ſuccedit ſicut, & arrogatus. 160.nu.4.a
adoptiuus filius licèt non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi, ſuccedit tamen per vnde agnati 160.nu.1.a
adoptiuum filium qui emancipauit an eundem iterū

adoptare poſſit 49.nu.11.b

adoptiui filij apud adoptiuum patrem poſt emancipacionem, nec Ciuili, nec Prętorio iure inter liberos habentur 159.nu.3.a

adoptiui filij qualiter & quomodo ſuccedant, 176. nu.7.b

Et quid de filijs ſpiritualibus, ibidem. fol. ſequent. num.8.a

adoptiui liberi à Prætore ad ſucceſſionem uocantur, 166.nu.1.b

Et hodie adoptiui ſimul cum ſuis ad patris naturalis ſucceſſionem ueniunt, ibid.nu.2.b

Etiam vulgo quęſiti a Prætore uocantur, 167.nume.1.a

adoptiuorum emancipatorum, & naturalium filiorum quęnam ſit differentia 159.nu.1 b

adrogatio quid ſit, & unde dicta fuerit, fol.47.numero 1.a

Et quare cum magna ſolennitate coram principe fieri debeat, ibid.nu.2.a

Et qua requirat, vt locum habere poſſit, ibidem, nu.3.b

Et quos pariat effectus, ibid.nu.4.b

Et in quo differat ab adoptione, fol.48. nu.5.a

adulterium quid & quæ eius pęna ſit, f.281. nu.1. & 2.b.§.Item lex Iulia.

adultera mulier propter adulterium mitius punitur quam vir. 281.n.3.b

adultus maior annis quatuordecim curatores ſuos ſuſpectos accuſare non poteſt, niſi cum conſilio ſuorũ coniunctorum 83.nu.3.a

adultus ſine curatore non poteſt bona ſua alienare, ut nec ille cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt 111.nu.3.b

aduocati ſeu cauſarum patroni etiam iurare tenentur, ex Iuſtiniani quadam Conſtitutione, fo.278. nu.2.b

ager in formam inſulę redactus eius remanet cuius antea fuerat 93.nu.6.b

agnatio per quamcunque capitis diminutionem tollitur, 66.nu.1.a

agnatus etiam ſi longiſſimo gradu ſit, cognatum proximiorem excludit a ſucceſſione 169.nu.3.a

agnatus proximior ſi ſit minor, quis tutor dari debeat, an ſequens agnatus maior, an datiuus, 71. num.3.a

agnati quinam dicuntur 161.nu.3.b

Et quomodo ſuccedant, ibid.nu.4

agnati & cognati qui dicuntur 65.nu.6.b

agnati ſuccedunt liberto liberis non extãtibus, 170. num.2.a

agnati vſque ad decimum gradum & cognati vſque ad ſextum incluſiuè ſuccedunt, fol.167.num.1.a §.fin.

Hodie etiam cognati uſque ad decimũ gradum ſuccedunt, ibid.nu.ſeq.a §.fin.

agnatis proximioribus iure xij. tabularum defertur hereditas 163.nu.1 a

alieno in fundo capta inuito domino, an efficiantur capientium 91.nu.3.b

alienatio rei ſacrę nullo titulo, vel modo aliquo fieri poteſt 88.nu.8.a

Licèt pro redemptione captiuorum & pro pauperibus alendis vaſa ſacra uendi poſſint, ibid. nume. ſequen.a

Vt etiam pro neceſſitate Eccleſię diſtrahi res ſacrę poſſunt, ibid.nu.10.a

alienare fundum dotalem maritus minimè poteſt, f. 111.nu.1.b

alienare quidam poſſunt nequaquam quamuis domini ſint, & econtra quibuſdam alienare licet etiãſi domini non exiſtant 111.nu.2.a

alienare quinam poſſint quamuis domini non ſint, f. 111.nu.1.b

alimenta deſcendentibus, an debeant preſtare aſcendentes 19.nu.17.a

alimentorum nomine quę ueniant 18.nu 11.a

alueus fluminis eorũ efficitur qui prope ripam prędia habent 93.nu.5.b

alluuione fluminis dominium acquiritur, fol. 93. nu.1.a

Et ipſius vi adportata condici poſſunt, ibid.numero ſequent.

ancillę partus, an in fructu ſit uetus fuit quęſtio, 98.nu.5.a

ancillarum noſtrarum partus noſtri fiunt, folio 93. num.2.a

animalia quotuplicis generis eſſe dicantur, fol.91. numero 4.b

animalium dominium occupatione acquiritur, folio 91.num.1.b

animalium ex procreatione dominium acquiritur, 93.nu.1.a

animus furandi in furto requiritur 310.nu.3.a

animo ſolo poſſeſſio retineri poteſt 277.nu.2.b

vt etiam ſolo animo acquiri poteſt, ibid nu.3

anteceſſores iuris ſunt profeſſores, cum doctores fori ſectatores Togati dicãtur, ſcholarum uerò exercitationi deſeruientes vocentur anteceſſores, fol.8. numero 5.b

anticus, vel Atticus in prenomine Iuſtiniani legendum 3.nu.7.b

antiqui cum aliquem furioſum ſignificare uolebant ad agnatos eſſe deducendum dicebant, folio 77. numero 2.a

annuę penſiones, ut in futurum exigi non poſſint, nũquam preſcribuntur 108.nu.4.a

apelles Cous ob artis pictoriæ excellentiam Alexandro Macedoni cognomẽto magno gratiſſimus fuit, 96.num.3.b

Et ibid. vide pulchra ex Plinio.

aqua & ignis interdictio quid ſit 51.nu.4.b

aquilia lex, an praiudicare poſſit l. Cornelia de ſicarijs 317.nu.4.b

Aquiliæ legis actio, quando ex primo capite detur, 216.nu.1.b
Et ad quid detur, cui, & contra quem, ibid.nu.2
Et quæ requirantur ad hoc, vt locum habeat, ibid. fol.ſeq.num.3.a
Aquiliæ legis quot ſint capita 216.nu.4.a
Aquiliæ legis caput tertium non tantum ad animalia pertinet, ſed etiam ad omnes res quæ anima carent 218.num.3.a
Aquilia lege, an is teneatur qui caſu aliquem occiderit 217.nu.5.a
Arbitrio alieno non debent aſtringi uoluntates defunctorum, tabē ab alieno arbitrio dependere debent nequaquam 159.nu.2.a
Arbitraria actio quot modis dici poſsit, folio 264. numero 4.a
Arbitrariæ actiones quæ ſint, folio 263. numero 2. b
Argumentum à Contractibus ad vltimas voluntates quomodo procedat 40.nu.3.a
Argumentum à Contrarijs quomodo procedat, 40. numero 3.b
Argumentum à veriſimili ad multa valet, 39. numero 6 a
Argumentum ab Etymologia uocabuli quando valeat 189.nu.7.a
Arma & leges Imperatori, & Regi maximè neceſſaria ſunt 5.nu.2.b
Armis & legibus Reſpublica fouetur, & gubernatur 6.nu.3.a
Arrogator pater de eo, quòd filius ante arrogationem debuit, conueniri poteſt, folio 182.numero 2.b
Arrogator viuente filio arrogato in eius bonis aduentitijs ſolum habet vſumfructum, fol. 182. numero 2 b
Arrogato filio mortuo pater arrogator plenum dominium in eius bonis conſequitur, f. 182. numero 3.b
Aſcendentes, an deſcendentibus tutores dent, folio 60.numero 5.b
Aſcendentes omnes veniunt parentum appellatione, 177.numero 2.a
Aſſignare libertum quid ſit 170.nu.2.b
Et cui fieri poſſit aſſignatio liberti & a quo, ibid. numero 3. & qualiter fiat, ibidem, numero 4. & quomodo, quandoque expiret, ibidem, fol.ſequ. numero 5.a
Aſperitas nimia dominorum erga ſeruos D.Pij. conſtitutione coercetur 41.nu.3.a
Athenienſes quam pœnam furibus conſtituerint olim, 211.nu.1.b
Et quę pœna legibus xij. tabularum fuerit indicta, ibid.nu.2.b
Et hodie pœna furti manifeſti eſt quadrupli, non manifeſti dupli, fol.ſeq.nu.3.a
Auguſtus quare dicatur Imperator Iuſtinianus, folio 4. numero 8. b
Auo mortuo conceptus nepos ſuus eſſe non poteſt, 158.nu.3.b
Auia & mater nepotum filiorum ſuorum nedum legitimorum, ſed etiam naturalium tutrices eſſe poſſunt, etiamſi creditrices, aut debitrices ſint, fol. 64.num.10.a

B

Bannitus ſi uigore ſtatuti poſſit impunè occidi, an liceat mulierem bannitum pregnantem occidere impunè quęſtionis eſt, folio 35. numero 9.b
Banniti noſtri temporis, an ęquiparentur deportatis, & relegatis 52.nu.9.b
Et quid in hac controuerſa multorum opinione tandem per Doctores determinatum ſit, numero ſequen. ibidem.
Barbari olim quales, & qui hodie ſint tales dicendi, 7.num.4.a
Bellum vnde dicatur 23.nu.8.b
Bellum quando iuſtum dicatur 23.nu.5.a
Bello capti iure gentium ſerui efficiuntur, fol. 32. numero 3.a
Bello captę res immobiles principis efficiuntur, 92. numero 2.a
Bello capta efficiuntur capientium 91.nu.1.a
Bella quę ex iure gentium deſcendere dicantur, 23. num.4.a
Beneficium reſtitutionis in integrum habent ſemper minores 74.nu.3.a
Quod competit etiam per quadriennium continuum poſt minorem ętatem, 74.nu.4.a
Benefacta non principaliter ingenio, aut viribus noſtris, ſed ſoli Deo accepta referenda ſunt, 6.numero 1.b
Bonę fidei poſſeſſor, & quis malę fidei dicatur, 97. num. 5.a
Bonæ fidei poſſeſſor quos fructus ſuos faciat, f.97. numero 3.a
Bonæ fidei & ſtricti iuris actiones quomodo differant. 263.n.1.a, & b
Bonam fidem requirit vſucapio 107.nu.1.b
Quę omni tempore interuenire debet, ibidem, num.ſeq.b
Quę etiam prodeſt ſucceſſori ibid.nu.3.b
Bonorum addictio quare libertatis cauſa introducta ſit, 183.nu.1.a
Et quę requirantur ad hoc, ut locum habeat, ibid. numero 2
Bonorum ceſſionis exceptio fideiuſſori non prodeſt, 275.nu.2.b
Bonorum paternorum dominium quaſi continuatur in filios 157.nu.4.a
Bonorum poſſeſsio quid ſit 171.nu.2.a
Bonorum poſſeſsio quotuplex ſit 172.nu.1.b

Et quæ ſit ordinaria,ibid.nu.2.b
Bonorum poſſeſsio Carboniana cui detur,folio 174. numero 5.b
Bonorum poſſeſsio ventris nomine quibus competat fol.eod.nu.6.b
Bonorum poßeßio litis agnoſcendæ cauſa cui detur, ibid.nu.7.b
Bonorum poſſeſsio & hæreditas in quo conueniat, f. 172.num.2.a
Et in quo differant,ibid.nu.3.a
Bonorum poſſeſsio extraordinaria quid ſit, fol.174. numero 1.a
Et quot ſint eius ſpecies,ibid. nu.ſeq.
Bonorum poſſeſsio,ut ex legibus cui detur, ibidem, numero 3.a
Et quæ requirantur ad hoc,& bonorum poſſeßio ex legibus competat,ibid.nu.4.a,& b
Bonorum poſſeſsio intra quod tempus ſit agnoſcenda, 181.nu.1.a
Bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas quibus detur, 172.nu.4.b,& fol.ſeq.a
Et quibus contra tabulas ibidem, folio 173. numero 5. a
Bonorum poſſeſsio vnde liberi,cui detur, folio 173. numero 6. a
Et cui unde legitimi,ibidem,nu.7.b
Et cui etiam vnde cognati, & vnde vir & uxor, ibid.nu.8.et 9.b
Bonorum poſſeſsiones, an hodie ſint ſublata, 181. numero 4.b
Et an hodie ſint utiles, et an neceſſariæ,ibidem, numero 5. et 6. b
Bonorum poſſeſsiones quare fuerint introductæ,fol. 171. numero 3.a
Bonorum publicatione ſoluitur ſocietas,folio 204. numero 5.a
Item et bonorum ceſsione,ibidem,numero 6.a
Bonorum raptorum damnati actione,item furti, iniuriarum, aut de dolo,infames ſunt fol. 279. numero 2.a
Bonis cedens, ſi ad pinguiorem fortunam deueniat, tenetur ſatisfacere creditoribus, fol. 267. numero 2. b
Breui manu fieri quidpiam quomodo dicatur, 99. numero 2.a
Bruta,quæ naturali imitatione faciunt,homines ratione facere debent,ad hoc,ut à iure naturali facere dicantur 17.num.6.b

C

Cadauera Defunctorum olim extra Ciuitates humabantur ne vrbium Genius pollueretur 89.numero 6. a
Hodie tamen in Eccleſiis, uel Cameterÿs Chriſtiani ſoliti ſunt ſepeliri, ibidem, numero ſequent. a
Caius cur ab Imperatore noſter appelletur,fol. 10. numero 2. a
Et Caius iſte quis ſit cuius duo libri Inſtitutionum hodie circumferuntur, diuerſus ab hoc eſt, & Chriſtianis Eguinario Barone ſic atteſtante factis initiatus,ibid.nu.3.a
Calcis coquendæ ſeruitus quid ſit, et arenæ fodiendæ 102.nu.10.et 11.a
Calumniæ Iuramentum ab vtraque parte litigantium in pœnam præſtandum eſt, folio 278.numero 1.b
Et Aduocati etiam ex quadam Iuſtiniani Conſtitutione iurare tenentur, ibidem, numero 2.b
Calumniatores qui dicantur 6.nu.5.a
Caput in titulo de Capitis diminutione non accipitur pro Capite hominis 66.nu.2.b
Capitis diminutio quid ſit 66.nu.3.b
Et quotuplex,ibid.num.4
Et quæ maxima ſit, quæ media, et quæ item minima,fol.ſeq.num.5.6.et 7.a
Capitis diminutio accidit liberis hominibus non ſeruis,67.num.1.b
Et non eſt hæc capitis diminutio omnis mutatio ſtatus,ibid.num.3.b
Capitis diminutio,an tollat tātum futuras tutelas, vel iam delatas 66.nu.6.b
Capitis minima diminutio uſumfructum, et uſum non adimit 182 nu.4.a
Capitis minima diminutione ſucceſsiones non percūt 165.nu.1.b
Capite diminuti pro mortuis ciuiliter habentur,67. numero 1.b
Et capite diminuti per maximam et mediam capitis diminutionem priuantur agnationis et cognationis iure,idque quo ad ſucceſsionem,et tutelas, per minimam autem tantum priuantur iure agnationis,fol.ſeq.nu.1.et 3 a
Capita legis Aquiliæ quot ſint 216.nu.4 a
Capti bello iuregentium ſerui efficiuntur, folio 32. numero 3. a
Capta in fundo alieno domino inuito, an efficiantur capientium 91.nu.3 b
Captiuus hoſtium non poteſt teſtari, folio 118. numero 7.b
Captiuum hoſtem iam habitum, an impunè nobis liceat occidere 31.nu.3.b
Captiuos ſeruandi captiuos, unde orta ſit, fol.31. numero 2 b
Captiuitate ſoluitur patria poteſtas, folio 55. numero 1. a
Capientium, an efficiantur ea quæ bello capta fuerit,fol 92. num. 1.a
Carboniana bonorum poſſeſsio cui detur, folio 174. numero 5. b
Carceratio perſonarum ſingularium fieri non poteſt vniuerſitate propter debitum obligata, folio 87. numero 4. a

INDEX

Caſtrati adoptare non poſſunt, ſpadones poſſunt, 49.nu.5.a
Et qui Caſtrati ſint Accurſii opinione, ibid.
Licèt erroneè Caſtratos deſcribat. Aldobrandino teſte, qui & Zaſium Germanum & Alciatum Inſuberem magni nominis iuriſconſultos non immerito notat, numero ſequen. & fol.ſeq.a
Caſtratorum & ſpadonum uera differentia aduerſus Accurſium traditur 49.nu.6.a
Caſus fortuitus quid ſit 188.nu.18.a
Caſus in quo qui ab initio ſuus eſt ex poſt facto ſuus eſſe deſinit, folio 157, numero 1.b.§. per contrarium.
Caſus in quibus libellus non eſt neceſſarius, folio 225.nu.13.a
Caſus in quibus ſubintelligatur tacita conditio ſi ſine liberis, & in quibus non latè examinatur, fo. 147.nu.9.& 10.a & nu.11.& 12.b
Caſus in quibus quis ſuus dicitur etiam ſi non ſit in patris poteſtate 131.nu.5.b
Et ad hoc, ut quis ſuus dicatur non ſolum requiritur, ut ſit in poteſtate, ſed etiam, vt ſit in primo gradu, ibid.num.6.b
Caſus multi ſunt in quibus ſolutum per errorem repeti non poteſt 207.nu.2.a
Cauſam iuſve exhæredationis probare ad quem ſpectet 120.nu.6.b
Cauſæ multæ ſunt propter quas tutor remoueri poteſt 83.nu.2.b
Cauſæ propter quas filij poſſint exhæredari parentibus, quæ ſint 120.nu.5.b
Cedens bonis, ſi ad pinguiorem fortunam deuenerit, tenetur ſatisfacere creditoribus, folio 267. numero 2.b
Cœmiterium locus mortuorum ſepulturis dicatus iuxta Eccleſiam dictus quaſi ciniſterium, quia ibi ſcilicet cinis mortuorum teritur, folio 89. numero 6. a
Cenotaphium monumentum, & ſepulchrum licèt ſæpè confundantur, tamen plurimum differunt, fo. 89.numero 6.a
Cenſus apud Romanos antiquitus quid, folio 37. numero 4. a
Cenſu olim apud Romanos quinam liberi efficiebantur 37.nu.3.in fine nu.a
Cæſar vnde dictus 3.nu.5.a
Ceſſio uſusfructus extraneo facta nõ extinguit uſũfructum 105.nu.3.b
Ceſſionis bonorum exceptio fideiuſſori non prodeſt, 275.numero 2.b
Ciuilis, & criminalis actio competit pro ſeruo occiſo, 217.num.1.b
Et ciuilis ad emendationem damni pertinet, ibid. numero ſeq.
Criminalis verò ad uindictam publicam, ibidem, numero 3.
Ciuilis obligatio quid ſit, & eius effectus, vide folio 185. numero 6. & 7. a, b
Ciuilis ratio iura naturalia perimere non poteſt, fo. 159.num.2.b
Ciuiliter agendo ex furto quatuor competunt actiones, & quænam illæ ſint, 213.nu.2.b
Et quando criminaliter ex furto agitur, quæ ſit furti pœna, ibidem, nu.3.b
Claues cuſtodiæ cauſa traditæ, nil aliud operantur quam cuſtodiæ commiſſionem, folio 99. numero 2. a
Clauium traditione dominium acquiritur, fol. 99. numero 1. a
Cæcus qualiter teſtamentum condere debeat, 118. numero 6. b
Codicillus quid ſit, & unde ſic dictus, folio 153. numero 2. a
Codicilli quare fuerint introducti 153.nu.4.b
Codicilli & in ſcriptis & ſine ſcriptis fieri ſolent, 154.numero 1.a
Sic etiam cum teſtamento fieri poſſunt, & ſine teſtamento ibid.nu.2.a
Cum teſtamento fiunt tripliciter, ibidem, numero 3. a
Confirmantur & tacitè, & expreſsè, ibidem numero 4. a
Quomodo fiant ab inteſtato, f.eod.nu.6.b
Codicilli, vt valeant quænam requirantur, fo.155. numero 4. a,b
Commodati actio quid ſit, quotuplex, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, fol. 258.nu.44.& fol.259.nu.45.46.47.& 48.a, & num.49. b
Commodantis eſt electio, an velit agere contra commodatarium, uel furem, folio 213, nume.1. §. Quæ.a
Commodatarius ad quid teneatur, folio 191. numero 4. a, b
Compendioſa ſubſtitutio quid ſit, quid item Reciproca, 119.num.9 & 10 a
Compenſatione tollitur obligatio, folio 208.nu.2.b
Et qualiter tollatur per confuſionem, ibid.nu.4 b
Item tollitur oblatione rei debitæ etiamſi fuerit depoſita, ibidem, numero 5.b
Item interitu rei debitæ, ibid.num.6.b
Item per chirographi redditionem, ibid.nu.7.b
Communio rerum eſt tertia ſpecies quaſi contractus, 206.num.1.§.item ſi.b
Communi diuidundo actio quid ſit, quotuplex, quæ requirantur ad hoc ut competat, cui detur, contra quem, & ad quid, fo.249.nu.9.& 10.b, & f.ſeq. nu.11.12.13.& 14.a
Concluſio in libello neceſſaria eſt exceptis certis caſibus in titulo enumeratis, folio 224. numero 11. b
Codicillorum origo unde proruperit, 153 nu.3.b
Codicillorum & teſtamentorum quænam ſit differentia 155 nu.5.b

Codicillis

Codicillis hæreditas directò dari poteſt, nec adimi poteſt 154.nu.1.b

Nec conditio hæredi ſcripto adijci, ibidem, numero 2.b

Codicillis ſi relicta ſit hæreditas directò, an ſaltem ualeat iure fideicommiſſi 155.nu.3.a

Codicillos quinam facere poſsint, ſolio 135. numero 5.b

Codicillaris clauſula effectus quinam ſint, 154. numero 5.a

Cognatio alia naturalis, & alia legitima eſt, 66. numero 4.a

Cognatio, an capitis diminutione perimatur, 66. numero 3.a

Cognatio ſeruilis quid ſit 168.nu.2.b

Cognatio a Prætore tertio ordine ad ſucceſſionem uocantur 166.nu.2.a

Cognatorum ordines quot ſint, folio 167. numero 2.b

Cognatorum in ſucceſsione proximior remotiorem excludit 169.nu.1.a

Fallit extantibus deſcendentibus, ibidem, numero ſequen.

Collateralibus quando detur quærela inofficioſi, & quibus 130.nu.4.b

Colonus fructus fundi ſuos facit, & ad hæredes tranſmittit 97.nu.3 b

Commodatum quid ſit, & quæ requirantur ad illud conſtituendum, folio 191. numero 1. & 2. a

Commodatum in quibus rebus conſiſtat, fol. 191. numero 3.a

Et quam pariat actionem, ibid.num.5.b

Commodati actio quid ſit, & quotuplex, f. 243. numero 6.b

Et directa actio commodati cui detur, & contra quem, & ad quid, ibid.nu.7.& 8.b

Item contraria commodati actio cui detur, contra quem, & ad quid 244.nu.9.a

Condictio certi ſpecialis quid ſit, cui detur contra quem detur, & ad quid detur, fol. 243.nu.2.3.& 4.a, & nu.5.b

Conditio ad præteritum, vel præſens tempus ſtipulationem non differt 194.nu.3 b

Conditio impoſsibilis non uitiat legatum, ſed ea reiecta valet 140.nu.13.a

Conditio impoſsibilis naturæ, uel iuris, affirmatiuè adiecta viciat ſtipulationem, folio 197. numero 10.a

Conditionum ſpecies quot ſint, & quæ neceſſaria, quæ impoſsibilis, quæve poſsibilis, & quotuplex ea ſit, fol. 193.nu.5.b, & fol. 194.nu.6.7.8.& 9.a

Conductio ad hæredes, an pertranſeat, ſol. 202. numero 3.b

Conducti actio quid ſit, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, folio 256. numero 16. & 17.a, & numero 18. 19. & 20.b

Confirmatio veteris iuris per prætorem facta, 171. numero 5.b

Confuſione caſu fortuito facta cur res efficiatur communis non ſic per commixtionem, ſolio 95. numero 2. a

Et commixtionis, & confuſionis ibid. uide differentiam, nu.ſeq.a

Coniuncti re qui dicantur, qui verbis, qui item re, & verbis, ſolio 139. numero 4. 5. & 6.a

Conſenſus adeo eſt neceſſarius in contractu emptionis, & uenditionis, vt ſine eo emptio conſiſtere non poſsit 200.nu.4.b

Conſuetudo inhoneſta, & lex pariter inhoneſta nullius ualoris ſunt, 13.nu.7.b

Conſtitutio Iuſtiniani de patronorum ſucceſſione in bonis liberti 170.nu.4.a

Conſulari dignitate hodie tollitur patria poteſtas, 54.num 2.a

Continuatio tituli de ingenuis cum præcedenti uideatur 34.nu.1.a

Continuatio tituli de iure naturali gentium, & Ciuili cum præcedenti quænam ſit 17.nu.1.a

Eiuſdemque tituli per capita diuiſionem, uide ib. numero 2.a

Continuatio tituli de iure perſonarum cum præcedenti uideatur 29.nu.1.b

Continuationem tituli de libertinis cum præcedenti uideas, 36.nu.1.a

Contractus factus per peregrinos, an validus ſit & ſtatutis loci alligetur in quo celebratur, 7. numero 6. b

Contractus quid ſit, & quomodo diuidatur, & quinam proprij quive improprij, qui item nominati, & qui innominati ſint, qui præterea bonæ fidei, qui ſtricti iuris, qui demum gratuiti, ob cauſam, & neceſſarij, folio 186. numero 1. 2.3.4.& 5.a,b

Contractus quot ſint qui ſolo conſenſu fiunt, 199. numero 2.b

Contractus alij à mutuo quomodo dignoſcantur, 189.numero 8.a

Contractus alij dominium, alij uſum tantum, alij ſolam cuſtodiam transferunt, folio 186. numero 6.b

Et Aliqui contractus fiunt unius gratia tantum, aly utriuſque contrahentium, ibidem, numero 7. b

Contractus ferè omnes iuris gentium ſunt, 25. numero 18. a

Contractuum ſolemnia quę ſint, & quæ accidentalia 187.nu.12.& 13.b

Contractuum ſubſtantialia, quæ dicantur, & quæ naturalia, & quotuplicia ea ſint, & quæ iſtorum pacto tolli poſſint, folio 177. numero 8. 9.10.& 11.a

Contracta fiducia emancipare quid ſit, 69.nu.4.a
Contrariorum uno cognito, cognoſcitur & alterum, 57.nu.3.b
Conueniri unus pro alio non poteſt, folio 182.*nume ro* 1. b
Cornelia lex de ſicarijs punit homicidas, fol. 282. *numero* 1.a
Venefici quoque ea lege tenentur, ibidem, nu. 2.a
Creditor pignus reſtituendo non liberatur ab obliga- tione 208.nu.8.b
Creditor pignoris ad quid teneatur, 192.nu.4.b
Creditor, uel debitor pupilli tutor eſſe non poteſt, 64. *num.* 11.a
Creditore inuito, an poſſit mutuatarius reſtituere eũ- dem rem in ſpecie 188.nu.5.b
Et an deſinat eſſe mutuum ſi reddatur res diuerſi generis, ibid.nu. ſeq.
Crimen læſę maieſtatis quòd ſit, & quæ eius pęna, 281.nu.1.& 2.b
Crimen peculatus, ſacrilegij, & reſiduorum quid ſit, 282.nu.1.b
Et pęna horum criminum quam ſit, ibid.nu. 2
Crimẽ perduellionis etiam in mortuis punitur, 157. *nu.*2.*b.§.per contrarium.*
Et quodnam ſit perduellionis crimen, ibidem, nume ro 3.b
*Cuiacij Iuriſconſulti Galli eximia laus humaniter ab excellentiſſimo autore decantata, fol.*94.*nu- mero* 6.a
Culpa lata, quæ dicatur, & quę leuis, quæve leuiſſi- ma, 188.nu.15.16.& 17.a
Culpę aunumeratur imperitia 217.nu.7.b
Item & infirmitas, ibid.nu.ſeq.b
Cura quid ſit, & quot ſint genera curatorum, 76.*nu.* 2.& 3.a
Cura quibus modis finiatur 76.nu.2.b
Curator, aut tutor, an adoptare poſſint, 49. *nume.* 10. b
Curator legitimus datur furioſis 77.nu.1.a
Curator non datur inuito niſi ad litem 76.nu.1.b
*Curatorem in teſtamento non poſſunt dare parentes, datus tamen a Iudice confirmari debet, f.*76.*nu- mero* 2.b
Curatores aliquando accipiunt minores annorum quatuordecim 77.nu.1.a
*Et qui ſint caſus in quibus talibus dentur Curato- res, ibid.num.*2
Curatores omnes magiſtratus dare poſſunt, 76. *nu- mero* 3.a

D

D*Amnum quotupliciter accipiatur, fol.* 216. *num.*2.a
Damni & lucri compenſatio quando inter ſonos non fiaut 204.nu 2.a
Damnum quod quis ſua culpa ſentit ſibi imputare debet, 201.nu.2.a
Damna quæ ex bello pullulare ſolent non efficiunt bellum iniuſtum 23.nu.7.b
Damnati actione facti, bonorum raptorum iniuria- rum, aut de dolo, infames ſunt 279.nu.2.a
Damnati ad mortem, ſerui, obſides & ſeipſos metu pœnæ interficientes teſtari non poßunt, folio 118. *uum.*8.b
Dare nihil aliud eſt quam dominium transferre, fol. 242.nu.2.b
Datiuus utrum ſit, uel teſtamentarius tutor qui con- firmatus eſt 61.nu.5.b
Datiua tutela quid ſit, & cur ſic dicta undeque ori- ginem habuerit 71.nu.2.3.4.a
Debitum a debitore creditori qualiter legari poſſit, 135.nu.7.a
Debiti liberatio a creditore legari poteſt. folio 135. *num.*6.a
Debitor, aut creditor pupilli hodie regulariter eius tutor eſſe nequit 74.nu.2.a
Debitor in fraudem creditorum manumittere non poteſt 38.nu.2.b
Decedere pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus nemo poteſt, niſi ſit miles 122.nu.2.a
*Decedere inteſtatus quando quis dicatur, fol.*156. *num.*4.a.b
Decimę a Laicis nullo tempore pręſcribi poßunt, 109.nu.1.a
Declarationem l.ſi ueritas, C.de fideicommiß. vide, 152.nu.3.a
Declarationem verborum illorum in definitione te- ſtamenti, C.de eo quod quis poſt mortem ſuam fie ri uelit,) vide 113.n.5.a
Defenſio quo iure introducta fuerit, folio 21. *nume- ro* 8. a
Defuncti res publica præconis uoce uendi ignominio ſum apud veteres erat 38.nu.5.b
Defunctorum cadauera olim extra ciuitatem ſepul- turæ mandabantur, ne Vrbium Genius pollueretur 83.nu.6.a
Hodie tamen in Eccleſiis Chriſtiani ſoliti ſunt ſe- pulturæ tradi, ibid.nu.ſeq.a
Defunctorum uoluntates ex alieno arbitrio pendere non debent 159.nu.2.a
Delatio hæreditatis ab inteſtato quo iure fiat, 156. *num.*5.b
*Et quomodo ab inteſtato deferatur hęreditas, ibid. fol.ſeq.nu.*6.a
*Delicta quotuplicia ſint, & eorum differentia quænā ſit. Et quot modis in delictorum perſecutione agi poſſit, f.*209.*nu.*3.*b, & f.* 210.*nu* 4.a
Demonſtratio falſa quando uitiet legatum, fol. 4[illegible]. *num.* 8.a
Denicales ferię funerandi cadaueribus dicatę q[illegible] nam olim dicebantur, & quibus pręrogatiuis gau debant, 87 nu.4 b
Deportatio quid ſit, & in cuius locum ſucceſſe- rit,

rit, folio 51, numero 3. a

Deportatus quid recuperet ſi reſtituatur, fol. 51. numero 5. b

Deportati & ſerui pęnę ciuiliter mortui dicuntur, 51. num. 2. a

Depoſitum quid ſit, & ut fiat quę requirantur, & quibus in rebus conſiſtat, quibus item priuilegijs gaudeat, & quas tandem actiones pareat; f. 191. nu. 1. & 2. b, & f. 192. nu. 3. 4. & 6 a

Depoſiti actio quid ſit, & quotuplex 244. nu. 10. a

Et quæ requirantur ad eam, ibid. nu. 11. & cui detur, num. 12. a, contra quem detur, num. 13. b, & ad quid, num. 14 b

Et contraria actio depoſiti cui detur, contra quem, et ad quid, ibid. num. 15. b

Depoſiti in actione nulla admitti poteſt compenſatio 263. nu. 2. b

Depoſitarius ad quid teneatur 192. nu. 5. a

Depoſitarius cui res leui aut leuiſſima culpa ſurrepta eſt, agere contra furem non poteſt, 213. nu. 2. a

Derelictorum loco non habentur quæ nauis leuandæ gratia abijciuntur, 99. nu. 3. b

Deſcendentes primo ordine uocantur ab inteſtato ad ſucceſſionem 175. nu. 1. b

Deſcendentes ex filia quomodo cum ſuis ad ſucceſſionem uocentur, & qualiter cum agnatis, iure DD. Principum, f. 161. nu. 2. a

Et hodie quid noua Iuſtiniani conſtitutione ſtatutum ſit, ibid. nu. 3

Deſcendentibus extinctis primum locum in ſucceſſione tenent parentes 177. nu. 1. a

Detractio Falcidiæ qualiter facienda ſit, folio 143. numero 5. b

Dei ignoti in tutela olim erat Roma, & quare, folio 88. nu 7. a

Deorum numero adſcribebat ſuperſtitioſa antiquitas eos qui ad uitæ commodum aliquid adferebant 14. nu. 9. a

Deorum tutelarium alicuius vrbis euocatio qualiter olim apud ethnicos vrbium expugnatores fieri ſolebat 88. nu. 6. a

Differentia, an ſit aliqua inter liberos homines, 34. numero 4. a

Differentia inter commixtionem, & confuſionem quęnam ſtatuatur 95. nu. 3. a

Differentia inter contractus qui ſolo conſenſu contrahuntur, & alios qui re, & verbis, & literis conſtant, 199. nu. 3. b

Differentia inter Falcidiam, & Trebellianicam quęnam ſtatuatur a Iuriſconſultis 150. nu. 4. a

Differentia inter publica, & publicè utilia quęnam ſit, 16. nu. 5. b

Differentia inter liberos patroni & parentis manumiſſoris 70. nu. 1. a

Differentia inter Ripam, & Littus 86. nu. 3. a

Differentia quænam ſit inter actionem de peculio, & in rem verſo 271. nu. 6. a

Differentia quænam ſit inter edictalem, & decretalem bonorum poſſeſſionem 181. nu. 2. a

Quę item differentia ſit inter bonorum poſſeſſionē, & poſſeſſionem bonorum, ibid. nu. ſeq. a

Differentia quęnam ſit inter Interdictum uti poſſidetis, & interdictum Vtrubi, 277. nu. 4. a, & b

Differentia quænam ſit inter naturales liberos, & adoptiuos emancipatos 159. nu. 1. b

Differentia quænam ſit inter teſtamenta, & Codicillos 155. nu. 5. b

Differentia quęnam ſit inter titulum per quas perſonas nobis acquiritur, & inter titulum per quas perſonas nobis acquiritur obligatio, 207. numero 2. a

Differentia quænam ſit licèt aliquando confundantur inter ſepulchrum, monumentum, & Cenotaphium 89. nu. 6. a

Differentia rerum uniuerſitatis & rerum communiū & publicarum quænam ſit 87. nu. 2. a

Differentia relegatorum, & deportatorum quæ ſint, 52. num. 8. a

Differri quod ſolet non dicitur auferri, interim tamē non datur 153. nu. 3. a

Digniora ſemper ſunt præferenda, 29. nu. 2. b

Dignitatem amittens non minuitur capite, ſolio 67. numero 4. b

Licèt quando propter turpitudinem remouetur efficiatur infamis, ibid. num. ſeq. b

Dignitate Conſulari hodie tollitur patria poteſtas, 54 num. 2. a

Dignitate patriciatus ſoluitur patria poteſtas, folio 54. num. 1. a

Dignitates propriæ, an a ſeipſo abſque ambitionis nota ſcribi poſſint 2. nu. 3. b

Dignitates quænam filium a patria poteſtate liberent 54 nu. 3. b

Directæ ſubſtitutionis quot ſint ſpecies, fol. 123. numero 4. b

Directè manumiſſus defuncti libertus eſt, per fideicommiſſum hæredis 153. nu 4 a

Diſpoſitio legis Papiæ Popeæ quænam ſit, folio 169. numero 3. b

Diſpoſitio Senatuſconſulti Macedoniani, quæ & qualis, 271. nu. 1. b

Et ipſius Senatuſconſulti ratio, quæ ſit, ibid. numero 2. b

Diſtractio pignoris qualiter fieri debeat, folio 111. numero 2. b

Diuerſitatis ratio inter reſtitutionem Inſtrumenti, & reſtitutionem pignoris 208. nu. 9. b

Et ſi non conſtet de inſtrumenti redditione, & debitor habeat chirographum quid dicendum, ibid. num. 10. b

Diuites tempore famis cogi poſſunt, ut iuſto precio vendant frumentum 42. nu. 8. a

Diuini nominis inuocatio, an ſit de ſubſtantia Inſtrumenti 2. nu. 2. b

Diuina-

I N D E X

Diuinarum & humanarum rerum notitia quid ſignificent uerba illa, vltrà alios exponitur & declaratur 12.nu.7.b

Diuiſio hæreditatis fit in duodecim vncias, ſol. 122. numero 1.a

Doctores legentes illuſtres eſſe ad illos refertur qui iura annorum uiginti ſpacio publicè interpretati ſunt 8.nu.4.b

Dolus quid ſit, & quotuplex, 187.nu.14.b

Dolus aut culpa requiritur in primo, & tertio capite legis Aquiliæ 218.nu.1.a

Et in tertio capite æſtimatur res quanti in diebus triginta proximis fuit, ibid.nu.2

Et differentiæ ratio aſſignatur quare breuius tempus aſſignetur in tertio capite quã in primo, ibid. nu.ſeq.b

Doli mali actio quid ſit, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, ſo.264.nu.5.6.7. & 8.b. & ſol ſeq.nu.9.a

Dominus ex cauſa rem propriam vendere cogitur, f. 42.num 7.a

Dominus in ſeruos hodie moderata habet correctionis poteſtatem 41.nu.6.b

Dominus ſeruum pro noxa dare poteſt, 271.nu.2.b, tit.de noxal.action.

Domini apud veteres quam ampla fuerit appellatio folio 1 nu 7.a

Domino non reddens inuenta, furtum committit, 92. numero 3.b

Dominorum in poteſtate qui dicantur eſſe, folio 40. numero 1 b

Dominorum nimia aſperitas erga ſeruos D. Pij conſtitutione coercetur 41.nu.3.a

Dominicæ poteſtatis effectus multi, & varii recenſentur per Doctores, 41.nu.2.a

Dominium quid ſit, & vnde dictum, folio 90. nu.5 b, & ſol.ſeq.a

Quotuplex item ſit dominium, 91.nu.6.a

Et quot ſint partes dominij, ibid.nu.7.a

Dominium acquiritur acceſſione 94 nu.1.a

Dominium acquiritur ędificatione 95.nu.1.a

Dominium acquiritur ex procreatione animalium, 93.nu.1.a

Dominium acquiritur fluminis alluuione, folio 93. numero 1.a

Et fluminis vi aſportata condici poſſunt, ibidem, numero 2.a

Et quando vi fluminis adiecta noſtra efficiantur, ibidem, num.3

Dominium acquiritur fructuum perceptione a bonæ fidei poſſeſſore 96.nu.1.b

Dominium acquiritur per inuentionem rei natę in littore maris 92.nu.1.b

Dominium acquiritur per inuentionem Theſauri, fo. 98 num.1.a

Dominium acquiritur per ſcripturam, & ſcripta etiã aurea chartis cedunt 96.nu.1.a

Et hodie charta per præualentiam ſcripturę cedit, ibidem, numero 2

Dominium acquiritur per traditionem, 98.nu.1.b

Et quę ad hoc requirantur, ut per traditionem dominium acquiratur, ibid.nu.ſeq.b

Dominium acquiritur ſpecificatione ſeu nouæ formę compoſitione 93.nu.1.b

Dominium acquiritur unicuique domino per confuſionem materiæ diuerſorum dominorum, folio 94. numero 1.b

Dominium animalium occupatione acquiritur, 91. numero 1.b

Dominium bonorum paternorum quaſi continuatur in filios 157.nu.4.a

Dominium plantatione, an acquiratur, folio 95. numero 1.b

Et quando planta radices egit in alterius ſolo non competit domino plantę directò rei uendicatio, ſed vtiliter tantum, ibid.nu.ſeq b

Dominium ſatione acquiritur 96.nu.1.a

Et hinc fit, vt frumenta ſolo cedant, ibidem, num. eodem.

Dominium rerum vniuerſitatis non dicitur ſingulorum, ſed vniuerſorum 87.nu.3 a

Dominium ut confuſione materiæ acquiritur ita & commiſtione 95.nu.1.a

Dominia rerum qualiter, & quot modis acquirantur, 90.nu.3.b

Dominiorum diſtinctio ex iure gentium procedit, 24.nu.15.b

Donare cauſa mortis filius ſine conſenſu patris, nec ex mutuo obligari, nec in iudicio ſtare poteſt, 44. nu.12.b

Donatio quid ſit, & unde dicta & quot ſint genera donationum, folio 109. numero 2. b, & folio ſeq. numero 3.a

Donatio facta a Conſtantino ſummo Pontifici Romano, an ualeat 5.nu 9.a

Donatio inter uiuos quid ſit 110.nu. .b

Et quę differentia ſit inter donationem inter uiuos & cauſa mortis, ibid.nu.2.b

Et quę requirantur ad eius validitatem, ibidem, numero 3.b

Et quando reuocari poſſit, folio ſeq.num.4.a

Donatio propter nuptias quid ſit 111.nu.1.a

Dos mulieri legari poteſt 136.nu.10.a

Dotalem fundum maritus alienare minimè poteſt, 11 .nu. .b

Duplum prę ſtare tenetur qui mala fide in ſuo ſolo ex aliena materia ædificat 95.nu.3.b

Dupondium quid ſit, & quid tripondium, 22.nu.3. & 4.a, & b

Duces Venetiarum quare crucem in fronte geſtare ſoleant, lepida hiſtoria 45.nu.13.a

E

AEde ſacra ſemel facta, etiam diruto ædificio locus ſacer manet 87.nu.5.b

Aedifi-

Aedificatione dominium acquiritur, folio 95. numero 1 a

Aegrotum ſi ſuſcipiat curandum Medicus, & poſtea deſerat ad quid teneatur 217 nu.6 b

Aes alienum prius deducitur quam ratio legis Falcidiæ habeatur 143.nu.1.b

Deducitur etiam quod defunctus hæredi debuit, ib. num.ſeq.b

Preterea, impenſa funeris, ibid. num.3.b, vlterius pretia ſeruorum in teſtamento manumiſſorum, ib. num.ſeq b

Aetas perfecta regulariter quę dicatur, folio 70. numero 2.b

Aetates hominum varię, & earundem gradus, 48. numero 4.b

Edictalis, & decretalis bonorum poſſeſſio quomodo inter ſe differant 181.nu. a

Effectus obligationis duorum reorum, 195.nu.4.a

Effectus clauſulæ Codicillaris quinam ſint, folio 154 numero 5.a

Effectus dominicę poteſtatis varij, & multi a Doctoribus recenſentur, 41.nu.2 a

Effectus iuris gentium primęui ſunt numero tres, folio 9.nu.4.b, & quinam illi ibid.nu.5.b, & f. ſeq.nu.6 a, & nu.7 b

Effectus iuris gentium ſecundarij multi ſunt, & quinam illi, fol 2 nu.3 & fol.14 nu.4.a

Effectus pupillaris ſubſtitutionis qui ſint, 127. numero 3.a

Effectus ſubſtitutionis varij, & multi ſunt, fol.124. numero 4.b

Electrum in quo quinta argenti portio eſt, in magna poſt aurum apud ueteres ęſtimatione fuit, folio 94.numero 3 b

Emancipare filium quibus caſibus pater cogatur, 56.numero 6 b

Emancipare pater filium poteſt, & nepotem retinere in poteſtate, & è contra, f.eodem, nu.7.b

Emancipatio unde dicta ſit, 55.nu.2.b

Emancipationis effectus varij, & multiplices ſunt, & quinam illi ſint, 56.nu 8.b

Emancipatione ſoluitur patria poteſtas, folio 55. numero 1.b

Emancipato filio tutor, an a patre dari poßit, f.61. numero 3.a

Et quid de filio naturali, ibid.nu.4.b

Emancipati fratres qualiter ſuccedant, folio 166. numero 5.b

Emancipati non omnes vocantur inter ſuos, fol.159. numero 1.a

Emancipati quo iure ad ſucceſſionem uocentur, folio 158.num 2.b

Emancipati ſicut admittuntur per bonorum poſſeſſionem, vnde liberi, ita & per bonorum poſſeſſionẽ contra tabulas 159.nu.1.b, §. Eadem.

Emancipati a patre adoptiuo, nec inteſtato, nec ex teſtamento admittuntur, ibid.nu.2.a

Emancipati ſui non ſunt 158.nu.1.b

Emancipandi modus iure antiquo obſeruatus, 163. nu.2.b, §.fin.

Emancipandi vnus tantum modus hodie reperitur, 56.numero 3.a

Emendatio l.1.ff.de actio.rer amot. 94.nu.6.a

Emendatio ueteris iuris, & legis xij.tabularum à iure Pretorio facta, 171.nu.4 b

Emphyteuſis, quid ſit, 202 nu.2.a

Emphyteuſis qualiter celebrari poſſit 202.nu.4.a

Et quotuplex ſit, ibid.nu.ſeq.a

Emphyteuta ex quibus cauſis priuari poſſit, 202. numero 7.b

Emphyteuticæ rei periculum ad quem ſpectet, 202. numero 6 a

Emptio, & conductio in quibus conueniat, 201. numero 4 b

Emptio, & venditio quid ſit 200.nu.3.a

Et qualiter celebrari ſoleat, eodem, nu.4 a

Emptionis, & uenditionis origo, 199.nu.2.b

Emptionis contractus tria ſunt ſubſtantialia, 200. numero 1.a

Emptione dominium acquiritur 99.num.1.a

Et in emptione non ſoluto precio dominium nequaquam transfertur, ibid. numero ſeq.

Empti actio quid ſit, quæ requirantur ad eam conſtituendam, cui detur, contra quem, & ad quid, 254. numero 1.2. & 3. b, & folio ſeq.numero 4.& 5.a

Error in nomine proprio, an vitiet legatum, 139. numero 8.b

Et quid in nomine appellatiuo, & adiectiuo, ibid. numero 9

Error libelli corrigi poteſt 267.nu 2.a

Euocatio Deorum tutelarium quam olim expugnatores vrbium faciebant qualis fuerit, 88.num.6 a

Exceptio quidnam ſit 275.nu.2.a

Exceptio ceſſionis bonorum fideiuſſori non prodeſt, 275.nu.2.b

Exceptiones quæ reo proſunt etiam fideiuſſoribus accommodari ſolent 275.nu.1 b

Exceptiones uariæ ſunt & quænam illę, latè & pulchrè deductum, vide 275.nu 1 a

Exceptionum ſpecies quam plures ſunt in indebiti repetitione occurrentes, & quęnam illæ, folio 190. numero 10.b

Excuſatio à tutela quomodo ſit proponenda, fol.81. numero 1.b

Et intra, quod tempus proponenda 82.a

Excuſationem a tutela ſuſcipienda pariunt adminiſtratio rerum fiſci, abſentia propter Rempublica, officium publicum, & lis magna pupilli cum tutore, 79.nu.3.4.5.& 6.a,b

Excuſationibus falſis qui utitur in tutela accepeanda, an liber ſit ab onere tutelæ 82.nu.3 b

Executio legatorum, & fideicommiſſorum qualiter procedat 134.nu.3 a

Exemplaris ſubſtitutio quid & vnde dicta, fol.,128. numero 1.

Quotuplex ſit, quæ requirantur ad hoc vt valeat,

leat, a quo fieri ponit & cui fieri poſſit qui ſint eius effectus, & qualiter finiatur. ibid. n. 2. 3. 4. 5. 6. a b. & fol. ſeq. n. 7. a

Exercitoria actio quid ſit, quæ requirantur ad eam, cui detur, contra quem, & ad quid. f. 268. n. 7. & 8. b. & fol. ſeq. nu. 9. 10. & 11. a

Expreſſa pupillaris matrem excludit. fol. 127. numero 4. a

Vt. & pupillaris contenta ſub compendioſa. ibid. num. 5. b

Exquæſtor & Quæſtor Exconſul & Conſul an ſint vnum & idem. f. 8. nu. 2. a

Extraneo vel filio puberi ſubſtitui pupillariter non poteſt. f. 127. nu. 2. a

Extranei hęredes dicuntur omnes extra lineam deſcendentium. f. 132. nu. 1. b

Et a matre inſtituti hæredes extranei ſunt ibi nu. 2. Serui præterea hęredes inſtituti, & ante mortem domini manumiſſi extraneorum loco ſunt. ibidem num. 3.

F

Fabulas antiquas quaſnam vocent probati autores vide variorum varias de hoc opiniones, f. 9. n. 7. a

Facta etiam in ſtipulationem deduci poſſunt. f. 194. num. 4. b

Facultas facilitatem agendarum rerum ſignificat f. 30. n. 3. b

Falcidius Tribunus Pleb. modum teſtatoribus cum olim immoderatè vi leg. xij. tabularum legata præſtarentur pręfixit. folio 142. numero 3. b.

Et legis Falcidię ratio in ſingulis hęredibus locum habet. ibid. nu. 4. b

Falcidia lex in quibus locum non habeat. fol. 143. num. 6. b

Falcidiæ detractio qualiter facienda ſit. folio 143. numero 5. b

Falcidię & Trebellianicę differentia quęnam ſit. fol. 150. nu 4. a

Falſa demonſtratio quando vitiet legatum fol. 141. num. 18. a

Famis tempore cogi poſſint diuites ut iuſto precio vendant frumentum. f. 42. nu. 8. a.

Famis vrgente neceſſitate filius per patrem vendi vel pignori tradi poteſt. f. 44. n. 8. a

Familię erciſcundę actio quid ſit, & quotuplex quę requirantur vt competat, cui detur, contra quem, & ad quid. fol. 249. num. 3. 4. 5. a. & numero 6. 7. et 8. b

Famulus an poſſit ſe obligare in perpetuum ad ſeruiendum f. 33. n. 3 b

Ferię Denicales funerandis cadaueribus dicatę quęnam olim dicebantur, et quibus pręrogatiuis gaudebant. f. 87. nu. 4. b

Fictio poſt liminij quid ſit. fol. 55. numero 3. a

Et quid ſit poſtliminium. ibid. n. 4. b

Fideicommiſſum quid ſit, vnde dictum, & quę eius origo, quare introductum & quotuplex ſit. fol. 144. nu. 2. 3. 4. & 5. b

Fideicommiſſum purum cedit à die mortis, & ad hęredes tranſmittitur. f. 145. nu. 5. b

Conditionale autem quando cedere dicatur. fol. ſeq. num. 7 a

Et an huiuſmodi conditionale fideicommiſſum pendente conditione tranſmittatur. ibidem numero 8. b

Fideicommiſſo libertas relinqui poteſt, §. libertas, & §. Qui autem, fol. 152. n. 1 b

Fideicommiſſo manumiſſus hęredis eſt libertus ſed directè manumiſſus defuncti. folio 153. numero 4. a

Fideicommiſſa quare introducta fuerint. folio 144. num. 4. b

Fideicommiſſa aut ab inteſtato aut ex teſtamento relinquuntur. f. 145. nu 1. a

Et quomodo ab inteſtato relinquantur. nu. 2

Ex teſtamento qualiter relinquatur. nu. 3 a

Fideicommiſſa & purè & in diem, & ſub conditione relinquuntur. ibid. nu 4 b

Et fideicommiſſa in diem quando cedere dicantur, & quomodo ad hęredes tranſmittantur ibidem fol. ſeq. num. 6 a

Fideicommiſſorum pluralitas non inducitur per multorum verborum appoſitionem f. 153. num 2 a

Fideicommiſſorum verba quę in vſu eſſe ſolent quęnam ſint, vide. fol. 153. nu. 1. a

Fideicommiſſarius adire hęreditatem coactus ex S. C. Pegaſiano ab omni onere liber erat f 149. nro 4 b

Fideicommiſſarius vel legatarius alteri reſtituere iuſſus an Quadrãtem reſtituere poſſit f. 15 . n. 4

Fideicommiſſarius vniuerſalis ſicut poteſt cogere hęredem vt adeat, ita & is cui pars reſtitui debet. fol. 150. nu 2. a

Et particularis fideicommiſſarius cui pars reſtitui debet coacto hęrede ad adeundum, totam hæreditatem ſuſcipere cogetur, & omnia onera ſubit. ibid. num. 3. a

Fideiuſſor quis ſit, & in quibus rebus detur, & qualiter poſſit obligari fideiuſſor. fol. 198. numero 2. 3. & 4 a

Fideiuſſori non prodeſt exceptio ceſſionis bonorum. fol. 275. nu. 2. b

Fiducia in emancipatione olim nil aliud erat qua pactio reuendendi venditioni appoſita. folio 164. num. 3 a

Hodiè non eſt neceſſe emancipationem contracta fiducia fieri, quia ſemper ita factę intelliguntur ibidem num. 4. a

Fiduciarius pater quis & vnde dictus. folio 69. num. 3 a

Fiduciaria tutela quid ſit & vnde dicta. fol. 69. numero 2. & 3. b

Filius an duas quartas detrahat ſcilicet legitimam iure debitam naturæ, & Trebellianicam, & quę verior magis, quę recepta ſit opinio fol. 151. nu. 5. a.
Et quid in aſcendentibus, ibid. nu ſeq. b.
Filius captus ab hoſtibus, & poſt mortem patris reuerſus ſuus hæres efficitur, §. Interdum, f. 157. nu. 2 b.
Filius in poteſtate iure ciuili, Emancipatus iure prętorio ęqualiter ad hæreditatem vocantur, f. 159. nu. 4. a.
Filius in teſtamento patris teſtis eſſe non poteſt nec pater in teſtamento filij, fol. 116. numero 2. a.
Filius quando morte patris patria poteſtate liberetur, f. 51. nu. 2 a.
Filius ſine conſenſu patris donare mortis cauſa, nec ex mutuo obligari, nec in iudicio ſtare poteſt, fol. 44. nu. 12 b.
Filius adoptatus ab extraneo in poteſtate patris ſui naturalis manet, & ei ſuccedit, fol. 160. nu. 2. b.
Filius adoptiuus licèt non poſſit patri naturali ſuccedere per vnde liberi, ſuccedit tamen per vnde cognati, f. 160. nu. 1. a.
Filiusfamilias bona illa in quibus pater habet vſumfructum alienare non poteſt, fol. 111. nu. 4. b.
Filiusfamilias excepto de Caſtrenſi, vel quaſi Caſtrenſi peculio teſtari non poteſt, fol. 118. nu. 1. a.
Filij naturalis natiuitate an euaneſcat exemplaris ſubſtitutio, f. 129. nu. 8. a.
Filium adoptiuum qui emancipauit an eundem iterum adoptare poſſit, fol. 49. numero 11. b.
Filio emancipato an tutor à patre dari poſſit, fol. 61. nu. 3. a.
Et quid in filio naturali, ibid. nu. 4. b.
Filij an teneantur alere parentes bannitos, fol. 19. nu. 16. a.
Filij ex damnato coitu procreati an parentibus ſuccedere poſſint, f. 176. nu. 6. b.
Et filij adoptiui qualiter, & quomodo ſuccedant, ibid. nu. 7. b.
Filijſamilias an tutores teſtamento dari poſſint, fol. 62. nu. 3. b.
Filij legitimi, & naturales qualiter ſuccedant, fol. 175. nu. 2. b.
Filij nati ex damnato coitu, & extra matrimonium non ſunt in patris poteſtate, fol. 43. numero 5. a.
Filij parentes alere debent, f. 18. n. 14. b.
Filij pars corporis patris dicuntur, fol. 157. nu. 5. b.
Filij propter quas cauſas à parentibus exhæredari poſſint vide, f. 120. nu. 5. b.
Filij quomodo ex S. Conſulto Orphitiano matri ſuccedant, f. 165. nu. 2 a. b.
Filij etiam vulgo quæſiti matri ſuccedunt, fol. eod. num. 3. b.
Filij ſtipulando patri acquirunt, f. 195. nu. 3. b.
Filijs ſuis niſi petat mater tutorem, ab eorum ſucceſſione repellitur, f. 165. nu. 12. a
Filiaſamiliàs nupta an liberetur à patris poteſtate, f. 57. nu. 3. a
Finis & ſcopus Iuriſprudentiæ eſt ipſa iuſtitia, fol. 11. nu. 2. b
Finium regundorum actio quid ſit, quotuplex, quæ requirantur ad hoc vt competat, cui detur, contra quem detur, & ad quid detur, f. 250. numero 16. 17. 18. & 19. b. & folio ſequenti nume. 20. a
Fiſci iuribus applicatur theſaurus per magicas artes inuentus, f. 98. nu. 2. a
Flauius an Slauius in prænominè Iuſtiniani legendum, f. 3. nu. 6 a
Flauia lex de plagiarijs quid ſit, & quæ eius pœna, fol. 282 nu. 1. & 2. b
Fluminis alueus eorum efficitur qui prope ripam prædia habent, f. 93. n. 5. b
Fluminis alluuione dominium acquiritur, fol. 93. nu. 1. a
Et ipſius vi aſportata condici poſſunt, ibid. nu. ſeq.
Fœmina an adoptare poſsit, f. 49 nu. 8. b
Fœmina propter adulterium mitius punitur quam vir, f. 281. nu. 3. b
Fœmina teſtis in teſtamento eſſe non poteſt, f. 116. nu. 1. a
Fœminæ an tutorem dare poſsint, f. 60. nu. 2. a
Et quid in matre, ibid. nu. 3.
Fœminæ regulariter tutrices eſſe non poſſunt, f. 63. nu. 9. b
Fœminæ ſi p[illegible]te ducantur accuſare poſſunt de ſuſpecto, f. 83. nu. 2. a
Fœtus in vtero exiſtens, habetur pro nato ad ſui vtilitatem, non quo ad aliorum commodum, fol. 35. nu. 6. a
Fœtus pecudum ad vſufructuarium pertinent, fol. 97. nu. 3. b
Formula quæ veniat vtendum cum quis in rem agere vult, f. 242. nu. 1. b
Frater diues an fratrem pauperem alere teneatur, f. 19. nu. 18. a
Fratres emancipati qualiter ſuccedant, fol. 166. nu 5. b.
Fructus alij naturales, alij induſtriales, & alij ciuiles ſunt, fol. 96. numero 2. b
Fructus largè ſumpti quid ſignificent, fol. 97. nu. 1. b
Et ſtrictè ſumpti omne id quod fertur modo renaſciturum ſit appellatur, fol. 97. numero 2. b
Fructuum perceptione à bonæ fidei poſſeſſore dominium acquiritur, folio 96. numero 1. b

Fructuum reſtitutio qualiter facienda ſit. fol. 280. num.3.a.
Fructus fundi ſuos facit Colonus,& ad hæredes tranſmittit.fol.97.nu.3.b.
Fructus omnes præceptos facit ſuos ipſe vſufructuarius. fol.97.nu.1.b.
Et quando fructus percepti intelligantur ibi.nu.ſeq.
Fructus omnes reſtituere tenetur etiam conſumptos malæ fidei poſſeſſor.fol.97.nu.4.a.
Fructus quos faciat ſuos bonæ fidei poſſeſſor. fol. 97. numero 3.a.
Fuga pro ſui defenſione an ſibi quis conſulere teneatur.fol.21.num.10.b.
Fugientes ad ſtatuam Principis, vel ædes ſacras,ſiūt ſecuri.fol.42.nu.9.a.
Functionum publicarū ſpecies quatuor ſunt & quenā illæ, quæ nunquam poſſunt præſcribi .109. numero 4.a.
Fundus proprius quis dicatur,& quis alienus.fol.98. numero 4.a.
Fundi ſpeciem non mutat inundatio,folio 93.numero 7.b.
Fundum alienum venandi aut aucupandi gratia intrans inuito fundi domino iniuriarum actione tenetur fol.91.nu.2.b.
Fundum dotalem maritus alienare minimè poteſt. fol.111.nu.1.b.
Fundo alieno exiſtente ſi in eo animalia capiantur inuito domino fundi,an capientium efficiantur. fol.91.nu.3.b.
Furioſus ſub conditione cum mētis compos factus fuerit dari tutor poteſt.fol.63.nu. 6.b.
Furioſus teſtari non poteſt per ult. voluntatem. fol. 118.num.3.a.
Furioſis curator legitimus datur.fol.77.nu.1.a.
Furioſis non ſolum, ſed etiam prodigis,mente captis, & omnibus ijs qui perpetuo morbo laborant legitimi curatores dari ſolent fol.77.nu.3.a.
Furtum quid ſit,& vt furtum dicatur quæ requirantur,& vnde dictum furtum folio 210. numero 1. & 2.a. & nu.4.b.
Furtum quotuplex ſit, & quid publicum,quid item priuatum,quod in manifeſtum, & non manifeſtū diuiditur, & quid manifeſtum, & quid non manifeſtum, & conceptum furtum quid, & quid furtum oblatum fol.210.nu. 1. 2.3. b. & fol. 211. num.4.5.6.& 8. a.
Furtum in quibus rebus conſiſtat. folio 212. numero 1.a.
Et hominis etiam liberi furtum fieri poteſt ibidem, numero 3.b.
Furti actio quid ſit,& quot contra fures actiones introductæ ſint,& quæ ad actionem furti requirantur,cui item detur, contra quem,& ad quid. folio 245. numero 1.& ſeq. vſq; ad numerū 6. incluſiuè. a.b.
Furti actio quibus competat fol.213.nu. 1. a.
Furti cauſa vel ex furto ciuiliter & criminaliter agi poteſt fol.213. num. 1. b.
Furti actione conueniri poteſt qui mala fide alienam purpuram veſtimento ſuo intexuit. folio 94. numero 3.a.
Furti actione damnati, bonorum raptorum, iniuriarum,aut de dolo, infames ſunt folio 279. numero 2.a.
Furti non ſolum actione tenetur qui furtum facit,ſed etiam qui opem, & conſilium præſtat. folio 212. numero 1.b.
Et furti actione filius tenetur res patris ſurripiens ibid.num.2.b.
Sed impubes non tenetur furti actione ſi pubertati proximus non ſit. ibid.nu.3.b.
Furti pœna quenā fuerit per Athenienſes olim ſtatuta. fol.211.num.1.b.
Et quæ per leges xij. tabularum, ibidem numero 2.b.
Et hodie pœna furti manifeſti eſt quadrupli,non manifeſti dupli fol.ſeq. nu. 3.a.
Furti ſpecies eſt de alieno largiri, folio 212. numero 2.a.
Furti prohibiti & non exhibiti actione qui teneantur, fol.211.nu.9.a.
Furti inquiſitio etiam hodie in aliena domo fieri poteſt vrgentibus indicijs, folio eodem numero 10.b.
Furtum cōmittit inuenta non reddens domino, folio 92.num.3.b.
Furtiuæ res præſcribi non poſſunt. folio 109. numero 3.a.
Fuſia Caninia lex vnde dicta contra Accurſium, fol. 39.nu.2.b.

G

Generis diuerſi res ſi reſtituantur creditori à mutuatario an deſinat eſſe mutuum. fol.188. num.6.b.
Genera legatorum quot olim eſſent folio 133. numero 3.b.
Et quot numero ſint hodie ibidem, numero ſeq. b.
Genera teſtamentorum olim tria fuerunt, & quænam fol.114.nu.1.2.3.& 4.a
Hodie verò duæ tantum ſunt teſtamentorū genera. ibid.num.5.b.
Generale eſt nomen Actionis fol.242. num.1.§. appellamus b.
Geſtor negotiorum ad quid teneatur folio 206. numero 4.a.
Gradus cognationis primus transfertur in ius agnationis.fol.162.nu.1.b.
Et eius rei exemplum vide ibid. nu.ſeq. b.
Et hodie iure nouo Authenticorum quid obſeruetur.ibid.num.3.b.
Gradu in eodem proximitatis ſi plures exiſtant, an omnes admittantur.fol.163.num. 2.a.

Gradu licet longiſſimo diſtans agnatus, cognatum tamen proximiorem excludit à ſucceſſione. fol. 169.nu. 3.a
Gradus cognationis quomodo computentur. fol. 167. num. 3.b
Et quomodo inter aſcendentes & deſcendentes. ibid. num. 4.
Et quomodo inter tranſuerſales. ibidem numero 5. fol. ſeq. a
Gradus ſubſtitutionum tot fieri poſſunt quot teſtator voluerit. f. 124.nu. 1.a
Gratia nauis leuandæ quæ abijciuntur, pro derelictis non habentur f. 99.nu. 3.b
Grauari etiam hæres poteſt de ſeruo alieno manumittendo. fol. 152. numero 2. b. §. libertas & §. Quæ autem.
Grauatus fideicommiſſo hęres ſemper Quartam ſibi retinet. folio 149. numero 2. b & folio ſequentia
Gubernatio Reipubl. verus eſt Iuriſprudentiæ ſcopus. f. 11.nu. 3.a

H

HAbitatio quid ſit. f. 106.n. 1.a
Ius proprium & ſeparatum eſt ab vſufructu. ibid. n 2
Habitatio conſtituitur iiſdem modis, quibus conſtituitur vſusfructus & vſus, non tamen iiſdem modis finitur. f. 106.nu. 3.b
Hæres extraneus tribus temporibus capax eſſe debet. f. 132.nu. 2.b
Et in hęrede neceſſario requiritur vt duob. temporibus capax ſit ibid. n. 3
In ſuo tamen & neceſſario tempus mortis ſufficit. ibid. fol. ſeq. n. 4.a
Hæres grauari poteſt de ſeruo alieno manumittendo. §. libertas, & §. Qui autem, folio 152. num. 2. b
Hæres grauatus fideicommiſſo ſemper quartam ſibi retinet. f. 49.n. 2.a & f. ſeq. a
Hæres hæredis an Trebellianicam deducere poſſit. f. 151.n. 4.a
Hæres inſtitutus teſtamentarius teſtis eſſe non poteſt, nec parentes, nec filij, nec fratres eius. folio 116. nu. 3.a
Hæres Quartam retinens ex S. C. Pegaſiano ſolus etiam hæreditaria onera ſuſtinet. f. 149.n. 1.a
Hæres ſemel effectus non poteſt amplius deſinere eſſe hæres. f. 148.nu. 1.a
Hæredis inſtitutio & purè & ſub conditione fieri poteſt. f. 122.nu. 1.b
Et in diem incertam inſtitutio valet ibid. n. 2
Et ex certo tempore vel ad certum tempus inſtitutio facta perinde eſt ac ſi purè facta fuiſſet ibid. num. 3.
Et qualiter vicietur inſtitutio ſub conditione impoſſibili facta. ibid. n. 4.b
Hæredis inſtitutio verbis expreſſis fieri debet. fol. 115.n. 2.a
Hæredis ſeruo an legari poſſit, & quomodo. fol. 138. num. 6. b
Hæredem facere prætor non poteſt. fol. 166.num. 3. & f. 172. n. 1.a
Hæredes extranei dicuntur omnes extra lineam deſcendentium. f. 132.n. 1.b
Hæredes neceſſarij ob id dicuntur, quia omninò hæreditatem adire debent. f. 133.n. 1.a
Hęredes quinam poſſint in teſtamento inſtitui & qui minimè. f. 121.nu. 2. & 3.a
Hæredes quotuplices ſint. fol. 131.nu. 2.a
Et qui neceſſarij hæredes. ibid. n. ſeq.
Hæredes ſi ſint plures inſtituti, & eis datus ſit ſubſtitutus, an vno adeunte expiret ſubſtitutio. fol. 125.nu. 7.a
Hæredes ſui quinam dicantur. f. 157.n. 3.a
Hæredes ſui & neceſſarij qui dicantur. fol. 131. numero 1.a
Et quare dicantur ſui & neceſſarij, ibidem numero 2.b
Hæredes ſui hodie ab hęreditate ſe abſtinere poſſunt. f. 133.nu. 2.a
Hæredibus ſuis deficientibus ad agnatos defertur hæreditas. f. 161.n 2.b
Hæredibus quid hodie proſit Inuentarij confectio. f. 133.n. 3.a
Hæreditas ab inteſtato quo iure deferatur. fol. 156. num. 5.b
Et quomodo deferatur. f. ſeq. n. 6.a
Hæreditas & bonorum poſſeſſio in quo conueniant, f. 172.n. 2.a
Et in quo differant ibid. n. 3.a
Hæreditas in Codicillis directo dari poteſt, nec adimi poteſt. f. 154.n. 1.b
Nec conditio hæredi ſcripto adijci. ibidem numero 2. b
Hęreditas in duodecim vncias diuiditur. folio 122. num. 1.a
Hęreditas non ſolum vniuerſa ſed ſingulę etiam res per fideicommiſſum relinqui poſſunt. ſolio 152. num. 2.a
Hęreditas quando adita eſſe cenſeatur. folio 133. num. 4.a
Hęreditas quę ab inteſtato defertur legitima dicitur. f. 157.n. 2.a
Hęreditas ſi directò relicta ſit Codicillis, an ſaltem valeat iure fideicommiſſi. folio 155. numero 3.a
Hęreditatis aditio eſt quinta ſpecies quaſi contractus. folio 206. numero 1. §. hęres quoque b
Hęreditatis petitio quid ſit, quę requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid. ſolio 261. numero 67. 68. & 69.b, & folio ſequent num 70. & 71.a

Hęredi-

I N D E X

Hæreditati quicquid accreſcit, vel decreſcit id ſolum hæredis lucro, & damno erit 143.nu.2.a
Hæreditatem lucroſam ſine tutoris autoritate, an pupillus adire poſsit 73.nu.4.b
Hæreditatem reſtituere iuſſus, re aliqua retenta, legatarij loco habetur 150.nu.2.b
Hæreditate reſtituta omnes actiones directò dantur in hæredem reſtituere grauatum 148.nu.2.b
Hodie uerò omnes actiones, quæ iure ciuili hæredi, & in hæredem competunt, transferuntur ex Senatuſconſulto Trebelliano in fideicommiſsarium, ibi. numero 3.b
Hæreditates nouæ quænam dicantur, folio 165. numero 2.b
Hæreditates inteſtatorum ex l. xij. tabularum ad ſuos hæredes pertinent 157.nu.1.a
Hæreticis teſtamenti factio per iura adimitur, folio 118.nu.8.b
Hiſtoriam uel fabulam uerius de Neptuni, & Mineruæ certamine vtrius ex nomine denominandæ forent Athenæ, uide 43.nu.6.b
Hominis etiam liberi furtum fieri poteſt, folio 212. numero 3.b
Homines naturaliter ad diſſentiendum faciles ſunt, 107. numero 5.a
Homines omnes, aut liberi ſunt, aut ſerui, & hæc eſt prima perſonarum diuiſio 29.nu.4.b
Homines omnes liberi, & fœminæ adoptari poſſunt, 49.num. 1.b
Homicidium lege Cornelia de Sicarijs punitur, venefici quoque lege Cornelia tenentur, folio 282. numero 1.& 2.a
Hoſtem poſtquam captus eſt, an nobis liceat occidere, 31.nu.3.b
Hoſtes quattuor ex Fabro ſcholaſticum iuuenem impugnantes quinam ſint 12.nu.3.b
Et quomodo repellantur quove arceantur antidoto, vide ibi pulcherrima ſenſa autoris.
Hoſtium poteſtati per captiuitatem ſubiectus teſtamentum facere nequit 118.nu.7.b

I

Imperator unde dicatur 3.nu.4.a
Imperitia culpæ adnumeratur 217.nu.7.b
Item & infirmitas, ibid.nu.ſeq.b
Impubes minor annorum quatuordecim teſtamentum facere non poteſt 118.nu.2.a
Impubes niſi pubertati proximus ſit furti actione nō tenetur 212.nu.3.b
Impubes nō admittitur ad accuſandum de ſuſpecto tutores ſuos 83.nu.4.b
Indebitum quid ſit, & quare dicatur contractus, quotuplex item ſit, & quodnam ſit indebitum naturaliter, & ciuiliter debitum, quod item indebitum ciuiliter, & naturaliter debitum, & eius exempla, quod præterea, & naturaliter, & ciuiliter indebitum, & demum quod indebit[illegible] per exceptionem, fol.189.nu.2.3.& 4.b, & fol.190. nume.5.6.7. & 8. a, b
Indebita quænam repeti poſſint 190.nu.9.b
Et qua actione indebita repetantur, folio 191. numero 11.a
Infamia non notatur paciſcens in actionibus famoſis ex contractu deſcendentibus, folio 279. numero 5.b
Infamis eſt paciſcens de crimine furti, 279.nu.3.a
Ingenuus quis dicatur, & ſit 34.nu.2.a
Ingenui antiquitus aureo annulo vtebantur, argenteo Libertini, ferreo Serui 36.nu.2.a
Ingenuitatis cauſæ multæ ſunt, & quænam illæ, 35. nu.1.b, & fol.ſeq.a
Inhoneſti actus promiſſio ad obſeruantiam cogi nequit, 13.nu.6.b
Iniuria qualiter accipiatur in titulo de lege Aquilia, 217.nu.4.a
Iniuria atrox grauius punitur, fol.221.numero 1.a §. Atrox.
Et quot modis fieri dicatur, ibid.nu.2
Iniuria qualibet, & ciuilem, & criminalem actionem admittit.
Et ciuilis quando intentari dicatur.
Et criminalis qualiter intentetur, folio 221.numero 1.2.& 3.b
Iniuriæ uerbum uariè accipitur, & quomodo in titul. de Iniurijs, lib.4. Inſtitutionum Cæſaris Iuſtiniani accipiatur, 219.nu.2.& 3.a
Et iniuria quid ſit, & quot modis committatur ibi. §.Iniuria, nu.1.& 2.a
Iniuriarum actio, et l. Aquiliæ quomodo differant, f. 220.num.5.a
Iniuriarum actio competit alicui qui in propria perſona iniuriam paſsus eſt, f.eod.nu.1.a
Item patri pro iniuria illata filio quem habet in poteſtate.
Item marito pro iniuria illata uxori.
Item ſocero pro iniuria facta nurui.
Item domino pro ea quæ ſeruo illata eſt, ibid. nu.2. & 3.a, & nu.4.et 5.b
Iniuriarum actio regulariter eſt prætoria.
Et in tribus caſibus eſt ciuilis:
Et quæ differentia ſit inter Prætoriam, et ciuilem. fol.221.nu.1.2.et 3.a
Iniuriarum actio tollitur diſſimulatione, 221.nu.1. b, §.fina.
Item morte extinguitur, ibid.nu.2
Iniuriarum actione conueniri poteſt prohibens vti rebus communibus 86.nu.2.a
Iniuriarum actione damnati, furti item, bonorum raptorum, aut de dolo, infames ſunt 279.nu.2.a
Iniuriarum pœna olim erat talio 220.nu.1.b
Hodie autem iniuria æſtimatur ſecundum perſonæ qualitatem, ibid.nu. ſeq.
Inſtitutio hæredis, et purè, et ſub conditione fieri poteſt, 122.nu.1.b
Et in diem incertam ualet inſtitutio, ibid.num.2.

Et ex certo tempore, uel ad certum tempus inſtitutio facta perinde eſt ac ſi purè facta fuiſſet, ibid. numero 3.

Et qualiter vicietur inſtitutio ſub conditione impoſſibili facta, ibid. nu. 4.b

Inſtituti ſi fuerint plures hęredes & eis datus ſit ſubſtitutus, an uno adeunte expiret ſubſtitutio, folio 125. numero 7.a

Inſtitutiones Inſtituta, an idem ſint 1.nu.2.b

Inſtitutiones quid ſint 2.nu.3.a

Inſtitutiones vnde dictę ſint ibid.

Inſtitutionum quęnam ſit cauſa efficiens impulſiua, & inſtrumentalis, quę item materialis, finalis, et quod pariter earundem obiectum, folio 2.nu.5.6.7.8.9.et 10.a

Inſtitoria actio quid ſit, quę requirantur ad eam, cui detur, contra quem, et ad quid, folio 269. nu. 12. et 13.a, et nu 14.15. et 16.b

Inſula eſt terra aquis circumflua, ob ſpiritum eo loci erumpere non ualentem enata ex Plinio, f. 93. numero 2. a

In mari nata occupanti conceditur. f. eod. nu. 3.a

In flumine publico nata efficitur eorum qui prope ripam prędia poſſident ibid. nu. 4.b

Et ex vicinitate inſulę dominium acquiritur, folio eod. num. 1.a

Inſulę in formā ſi redactus fuerit ager numum eius remanet cuius antea fuerat 93.nu.6.b

Intellectus verus, §. Littorum quoque, folio 86. numero 5. b

Interdictum quid ſit & quotuplex, folio 275. nu. 2.b, et fol. ſeq. num. 1.a

Interdictum quorum bonorum quid ſit, quid item interdictum quorum legatorum, et Saluianum interdictum, folio 276. numero 3.b, et folio ſequen. numero 4. et 5.a

Interdictum vnde vi quando competat, folio 277. numero 2. b

Interdicta adipiſcendę poſſeſſionis, quę ſint, fol. 276. numero 2. b

Interdicta retinendę poſſeſſionis quę ſint, et quid interdictum uti poſſidetis, et interdictum Vtrubi? et quę ſit differentia inter interdictum, vti poſſidetis, et Vtrubi, folio 277. nu. 1.2.3. et 4.a, b.

Interdicta recuperandę poſſeſſionis, quę ſint, folio 277. numero 1.b

Interdicta prohibitoria, quę ſint, et quę reſtitutoria, quę item exhibitoria, et quę mixta dicantur, f. 276. nu. 2. et 3.a, et nu. 4. et 5.b.

Interdictorum alia eſt diuiſio quia quędam adipiſcendę, retinendę, et recuperandę poſſeſſionis ſunt, fol. 276. numero 1.b

Interdictorum tertia diuiſio quę ſit, folio 278. numero 1.a

Et quę prohibitoria ſint interdicta, ibidem, numero 2.a

Et antiquę formulę interdictorum ſublatę ſunt,

Et hodie qualiter interdicta proponantur, ibidem,

in §. finali, numero 1. et 2.b

Interdictio aquę, et ignis quid ſit, folio 51. numero 4. b

Intereſſe alicuius quot modis conſideretur, folio 213. numero 2.a

Inteſtatus quando quis decedere dicatur, folio 156. numero 4.a, b

Inteſtato delata hęreditas dicitur legitima, fol. 157. numero 2.a

Inteſtatorum hęreditates ex lege xij. tabularum ad ſuos hęredes pertinent, 157.nu.1.a

Inteſtatę ſucceſſioni, quando locus ſit, 156.nu. 3.a

Inuaſor auferens rem debitam, uel pignoratam, an incidat in pœnam, l. ſi quis in tantam, C. vnde vi, 215. nu.5.b

Inuentoris non fiunt inuenta in loco priuato, ex D. Auguſtino, quod non reddens furtum committit, 92.numero 2.b

Et quę res inuenta dicatur, ibid. nu. 4

Inuentarij confectio quid hęredibus proſit, fol. 133. numero 3. a

Inundatio ſpeciem fundi non mutat, folio 93. numero 7. b

Iter quid ſit, et quanta eius latitudo eſſe debeat, 100. numero 3. b

Iudex quid ſit, et quid iudicis officium, 279. nu. 1.b, et folio 280. nu. 2.a

Iudex petenti tempus ad reſtituendum, dare debet, 280. nu. 2.a

Iudicis officium duplex, nobile ſcilicet, et mercenarium, 263. nu. 3.b, et folio ſeq. a

Iudicis officium in bonę fidei actionibus aliquando oſtenditur largius 263.nu.1.b

Iudicis officium, quòd ſit in actionibus ad exhibendum, 280. nu. 1.a

Et quod in iudicijs diuiſorijs, ibid. nu. 1.b

Iudicis officium, quod ſit in actionibus realibus, folio 280. nu. 1.a

Iudicium publicum quid et quotuplex ſit, 281. numero 2. et 3.a

Iulia lex de ambitu quoſnam puniat, et eiuſdem lex Repetũdarum, et pariter eiuſdem lex de Reſiduis, 283. nu. 1.2. et 4.a, et b

Iulia lege de annona qui teneantur, folio 283. numero 3. b

Iuramentum quid ſit, 238.nu.2.a

Et quotuplex, ibid. nu. ſeq.

Iuriſiurandi religio prima litigantium pęna eſt quia iuramentum calumnię ab vtraque parte preſtari debet 278.nu.1.b

Ius quotuplex ſit 16.nu.1.a

Et quid ſit publicum Ius ibid. nu. 2.a

Ius naturale quid ſit 17.nu 3.a

Ius quomodo brutis ineſſe dicatur ibid. nu. ſeq.a

Ius naturale eſt immutabile ciuile tamen ſæpè mutatur. 29. nu. 1. & 2.a

Quomodo autem, & quando mutari poſſet vide ibid. numero 5.b

Ius naturale quomodo ſit immutabile 31.nu.3.a
Ius gentium quid ſit 19.nu.1.b
Et quotuplex ſit ibid.nu.ſeq.
Quod item ſit ius gentium primæuum ibid.nu.3.b
Ius gentium ſecundarium quid ſit 22.nu.1.b
Et cur diuidatur in primæuum, & ſecundarium. ibidem.nu.ſeq.
Ius non ſcriptum quid ſit 28.nu.1.b
Et unde ius ſcriptum,& non ſcriptum originem duxerit ibid.nu.ſeq.b
Ius ciuile quid ſit, & gentium 25.nu.1.& 2.b
Ius ciuile quotuplex ſit 26.nu.1.b
Ius commune ſcriptum quid,& ex quibus partibus cõſtet 26.nu.2.b
Et quid ſit ius commune non ſcriptum. folio 28. numero 9.a
Ius ciuile quando eſſe cœperit 90.nu.4.b
Ius ciuile unde nomen habeat 26.nu.1.a
Ius accreſcendi ad hæredes tranſmittitur. folio 166. numero 2.a
Ius accreſcendi qualiter inter coniunctos locum habeat. 139.nu.7.b
Ius omne vel ad perſonas, vel ad Res, vel ad actiones pertinet 11.nu.1.a& b
Ius particulare ſcriptum quid ſit 28.nu.11.b
Et quotuplex ſit ibid.num.præcedenti.
Ius patronatus,& ſucceſſionis cur tranſeat ad liberos patroni, non ſic ad liberos patris manumittentis. 70.nu.2.a
Ius perſonarum quid ſit 29.nu.3.b
Ius primogenituræ, ius eſt ſingulare, & legi xij. tabularum ac Iuſtiniano incognitum 158.nu.2.a
Ius priuatum quid nam ſit 16.nu.4.a
Quotuplex item ſit ius priuatum, eod.nu.6.b
Ius repræſentationis in collateralibus ultra patrum filios locum non habet 161.nu.5.b
Iuris naturalis effectus quis ſit 17.nu.5.b
Iuris ciuilis cum ſit mentio ſimpliciter per excellentiam intelligitur de iure ciuili Romano. folio 26. numero 2.b
Iuris cognitio continuum, & indefeſſum ſtudium requirit 7.nu.3.a
Iuris præcepta quot numero ſint 13.nu.1.a
Et quid primum præceptum contineat, ibid.nu.2
Quid item ſecundum 14.nu.8.a
Et quid tertium 15.nu.11.a
Iuris minus eſt in uſu quam in vſufructu, folio 106. numero 1.a
Iuris variatio maxima in hæreditatibus deferendis, 164.numero.1.a
Iuris ueteris emendatio a Iuſtiniano facta circa adoptiuos filios 160.nu.1.a
Iuris ueteris emendatio et legis xij. tabularum a iure Prætorio facta 171.nu.4.b
Iuris veteris confirmatio per pretorem facta, 171. numero 5.b
Iure antiquo obſeruatus emancipandi modus, 163.n. 2.b. §.fin.
Iure antiquo quæ pœna plus petentibus debito impoſita fuerit, 266.nu.1.a
Et quæ hodie ſit, ibid.nu.3.b
Et quot modis quis plus petere dicatur ibidem, numero 2.b
Et qui minus petit ius ſuum nihilominus ſaluum habet 267.nu.1.a
Iure ueteri quid olim in deſcendentibus ex fœminis circa ſucceſsionem obſeruatum fuerit, f.160.nu.1.b,et fol.ſeq.a
Iure xij. tabularum proximioribus agnatis defertur hæreditas 163.nu.1.a
Iura naturalia ciuilis ratio perimere non poteſt, 159. numero 2.b
Iura quattuor circa ſucceſsionem patronorum in bonis libertorum recenſentur 169.nu.2.b
Iura ſex numero diuerſa circa ſucceſſionem matris in bonis liberorum recenſentur, et quænam illa, folio 164. numero 2. uſque ad numerum 9. incluſiuè a, b
Iura varia, et diuerſa recenſentur circa agnatarum fœminarum ſucceſſionem 161.nu.1.a
Primum fuit ius legis xij. tabularum.
Secundum lex Vaconia
Tertium Prætorium
Quartum ius nouum a Iuſtiniano introductum, ibid. nu.2.3.4.et 5.a
Iura vigilantibus non dormientibus fuere conſcripta, 5.numero 10.a
Iuriſconſulti ſacerdotes dicuntur, folio 6. numero 6.a
Iuriſprudentia quid ſit 12.nu.6.a
Iuriſprudentia a principio leui, et ſimplici uia tradi debet, folio eodem, nu.1.b
Iuriſprudentiæ finis et ſcopus eſt ipſa iuſtitia, f.11. numero 2.b
Iuriſdictionis uoluntariæ, quæ ſunt, in quocunque loco exerceri poſſunt 37.nu.2.b
Et quæ uoluntariæ, quæ item contentioſæ iuriſdict. dicantur, ibidem, nu.3
Iuſtiniani conſtitutio de patronorum ſucceſsione in bonis liberti 170.nu.4.a
Iuſtitia quotuplex ſit, et unde dicta, folio 12. numero 5.a
Iuſtitiæ uera declaratio traditur, 11.nu.3.b
Iuuenilis ætas ad ſtudium iuris magis apta et idonea creditur 5.nu.11.a

K

Kalendis Ianuarij quotannis Romani olim Saturnalia celebrabant, quibus erat ſeruis ipſis rerum omnium data licentia 31.nu.2.a

L

Laici nullo tempore Decimas præſcribere poſſunt 109.nu.1.a

I N D E X

Laus in ore proprio quando licita ſit 6.nu.2.b
Laſæ Maieſtatis, crimen quod ſit, & quæ eius pœna 281.nu.1.& 2.b
Laſæ Maieſtatis, crimen hodie illud eſt quod antiquis erat perduellionis 157.nu.3.b.§.per contrarium
Legati iure gentium ſancti, & inuiolabiles ſunt, folio 25. numero 20. a
Legati tam hoſtium quam amicorum ſancti ſunt, nec eos violare licet 90.nu.9.a
Legare quis poteſt rem propriam 134.nu.1.b
Legari poteſt liberatio debiti à creditore, folio 135. numero 6.a
Legari poteſt omnibus ijs qui hæredes inſtitui poſſunt 138.nu.1.a
Legari poſſunt tam res corporales quam incorporales, 136.nu.12.b
Legari qualiter poſſit debitũ a debitore ipſi creditori 135.nu.7.a
Legandi poteſtas olim vel xij. tabularum immoderata erat 142.nu.2.b
Falcidius tamen Tribunus plebis modum legandi teſtatoribus præfixit ibid.nu.3.b
Et legis Falcidiæ ratio in ſingulis hæredibus locum habet ibid.nu.4.b
Legatum quid ſit 133.nu.2.b
Et legatorum genera olim quot eſſent ibid.nu.3.b
Hodie verò quot ſint eorundem genera ibid.nu.4
Legatum à creditore debitori relictum an animo compenſandi cum debito factum videatur communis diſtinctio reprobatur 135.nu.8.b
Legatum de eo quod quis pro alio tanquam fideiuſſor debet, relictum, quid operetur 136.nu.9.a
Legatum bonorum mobilium & immobilium an complectatur iura & actiones 136.nu.13.b
Legatum incertis perſonis relictum quãdo valeat vel non 138.nu.2.a
Et ad pias cauſas legatum ratione perſonæ incertum valet ibid.nu.3
Et eccleſiæ relictum ſi plures ſint Eccleſiæ in domicilio teſtatoris cui debeatur ibid.nu.4.b
Legatum non vitiat impoſſibilis conditio, ſed ea reiecta valet 140.nu.13.a
Legatum purè quomodo fieri dicatur, quomodo in diẽ, & quomodo ſub conditione, 139.nu. 10.& 11.b. & fol.ſeq.nu.12.a
Legatũ an vitiet error in nomine proprio, folio. 139. nnmero 8.b
Legatum qnando vitiet demonſtratio falſa, folio 141. numero 8.a
Et falſa cauſa adiecta legato non uitiat ibid. nu.ſeq.
Legata & fideicommiſſa olim inter ſe differebant, fol. 134.num.1.a
Hodie verò per omnia exæquata ſunt ibid.nu.2.
Legata olim ante hæredis inſtitutionem fieri non poterant, hodie in quacunque parte teſtamenti relinqui poſſunt 141.nu.1.b
Et poſt mortem hæredis vel legatarij olim etiam inutiliter legabatur, hodie non, ibid.nu.ſeq.
Et pœnæ nomine legata ſimiliter relinqui olim non poterant, hodie ſic, ibid.nu.3
Legata qualiter extingnantur 141.nu.5.b
Et qualiter expreſſè adimantur ſeq.nu.2.a
Et pariter quomodo, & quando tacitè adempta cenſeantur ibid.nu.3.a
Legata ſub demonſtratione qualiter relinquantur, 140.nu.17.b
Legata ſub modo quomodo relinquantur, folio 140. numero 15.b
Legata varijs modis relinquuntur 139.nu.1.a
Et Alternatiuè quomodo legetur ibid.nu.2
Coniunctim tripliciter legari poteſt, ibid.nu.3
Legatorum, & fideicommiſſorum executio qualiter procedat 134.nu.3.a
Legatarius actione in perſonam ab hærede legatum petit, 206.nu.2.b.§.idem iuris.
Legatarius olim licèt legare non poſſet, hodie tamen poteſt eo quod legata fideicommiſſis per omnia ſint adæquata 152.nu.3.a
Legatarius partiarius quiſnam dicatur, 149.nu.2.a
Legatarius vel fideicommiſſarius iuſſus alteri reſtituere, an quadrantem reſtituere poßit, 152 nu.4.a
Legatario an poſſit teſtator apponere conditionem nõ nubendi 140.nu.14.a
Legatario defertur commodum omne, & incommodũ rei legatæ 137.nu.1.b
Legitimi, & naturales filij qualiter ſuccedant, folio 175.nu.2.b
Qualiter item legitimati & de triplici legitimatione ibid.nu.3.b
Qualiter item ſuccedant filij naturales tantum, fol. 176.numero 4.a
Qualiter præterea ſuccedant ſpurij ibid.nu.5.b
Legitima tutela quid ſit, & cur ſic dicta, 65.num. 2.a
Legitima parentum, tutela quæ ſit 68.nu.2.6
Legitima patronorum tutela quid 68.nu.2.a
Legitimæ tutelæ quando ſit locus 65.nu.3.b
Legitima quid ſit 130.nu.2.b
Legitima filiorum an per ſtatutum tolli poßit, folio 66.num.5.b
Lex quid ſit 26.nu.3.b
Lex ciuilis cur neceſſaria fuerit cum legem naturæ habeamus 26.nu.3.a
Lex ſalcidia in quibus locum non habeat, 143.nu.6.b
Lex Flauia de plagiarijs quid ſit, & quæ eius pœna, 282.nu.1.& 2.b
Lex Fuſia Caninia vnde dicta ſit 39.nu.2.b
Lex Iulia de ambitu quos puniat, & eiuſdem lex Repetundarum, & pariter eiuſdem lex de Reſiduis, 283.nu.1.2.& 4.a.& b
Lex Pompeia de parricidijs quos puniat, & eius pęna quæ ſit, 282.nu.1.& 2.a.§. Alia deinde lex.
Et lex Cornelia de ſalſis quem puniat, et eiuſdem pœna, ibidem, §. Item lex Cornelia, numero 1. & 2
Legis Aquiliæ actio quid ſit, quotuplex, & quot capita legis Aquiliæ, & quæ requirantur ad hoc,

vt

vt ex primo capite l. Aquiliæ agi poſſit, & cui detur actio l. Aquil. ex primo capite & contra quẽ detur. fol. 246. n. 12. 13. 14. & 15. b. & fol. ſeq. n. 16. 17. & 18. a.
Legis Aquiliæ capita quot ſint. fol. 216. numero 4. a
Et quando detur eius actio ex primo capite ibid. num. 1. b
Et ad quid detur, cui, & contra quem, ibid. n. 2. b
Legis Corneliæ fictio quæ ſit. fol. 55. nu. 2. a
Legis Papiæ Popææ diſpoſitio quæuã ſit. f. 169. n. 3. b
Legi Corneliæ de ſicarijs an per legem Aquiliam præiudicari poſſit. f. 217. n. 4. b
Lege Cornelia de ſicarijs homicidium punitur Venefici quoque lege Cornelia tenentur. fol. 282. nu. 1. & 2. a
Lege Iulia de annona qui teneantur f. 283. n. 3. b
Leges, muri, & portæ ciuitatum res ſanctæ ſunt, & quare. f. 89. n. 46. & fol. ſeq. nu. 5. a
Legum cunabula Inſtitutionum initia & præcepta à ſimilitudine appellata ſunt. f. 9. n. 6. a
Leges promulgare & pariter leges componere differenter ſit, & quo modo. f. 7. num. 7. b
Libellus quid ſit, & quotuplex, & q̄ differẽtia inter libellum & petitionem, & quæ requirantur in libello f. 223. n. 5. 6. 7. & 8. b
Libellus in quibus caſibus non ſit neceßarius f. 225. num. 13. a
Libelli error corrigi poteſt. fol. 267. nu. 2. a
Libelli in narratione quæ conſideranda ſint. fol. 224. numero 9. a
Et circa cauſam quæ in libello exprimi debet quid ſit obſeruandum ibid. nu. 10. a
In Libello neceſſaria eſt Concluſio exceptis certis caſibus in titulo & enumeratis. f. 224. n. 11. b
In Libellis quæ Clauſulæ apponi ſoleant. fol. 224. num. 12 b
Libertas quid ſit. f. 30. n. 1. b
Libertas per fideicommißum relinqui poteſt. f. 152. n. 1. b. §. Libertas & §. Qui autem.
Libertas uera dicitur qua licet quod libet Legibus non vetitum f. 30 nu. 4. b
Liberi etiam hominis furtum fieri poteſt. fol. 212. num. 3. b
Liberi omnes aut expreßè inſtitui, aut nominatim exhæredari in teſtamento debent. f. 120. num. 2. a
Poſthumi verò omnino inſtitui debent cum ingratitudinis nota illis nequeat inuri. ibid. nu. 3. a
Liberorum appellatione nepotes etiam contineri fol. 61. num. 2. a
Liberorum educationi quodlibet animal naturali ſtimulo incitatum ſtudet. f. 17. n. 8. b
Liberorum in numero non cõputatur ille quem filius emancipatus adoptauit. f 158. nu. 4. b
Liberorum numerus excuſationem à tutela præſtat. fol. 79. nu. 2. a
Liberorum ſpeciem plures ſunt. f. 45. nu. 4 b
Liberorum vt ſit de numero ille qui ſubſtituitur requiritur in pupillari ſubſtitutione. f. 126. n. 1. b
Item requiritur ꝙ ſit in poteſtate. ibid. n. 2. b
Liberis non extantibus liberto ſuccedunt agnati fol. 170. nu. 1. a
Liberto non ſolum patronus ſed etiam liberi eius ſuccedunt fol. 170. n. 1. a
Libertum aſſignare quid ſit. fol. 170. nu. 2. b
Et cui fieri poſſit aſſignatio liberti & a quo ibid. nu. 3. & qualiter fiat ibid. n. 4. & quomodo quandoq; expiret ibid. fol. ſeq. nu. 5. a
Libertini qui dicantur & quæ inter Libertinum & Libertum ſit differentia. f. 36. n. 2. & 3. a. b
Libertini omnes hodie iuſtam libertatem acquirunt. fol. 170 n. 3. b
Libertinorum olim ſtatus erat triplex. fol. 37. num. 1. §. fin. b
Lis nulla inter patrem & filium conſiſtere poteſt, vt nec ciuilis obligatio. f. 44. n. 9. b
Lis ſi oriatur inter tutorem & pupillum, datur pupillo curator ad litem fol. 74. num. 1. a
Littere P P. A. in Imperatorijs Reſcriptis quid denotent. f. 11. nu. 4. a
Litterarum obligatio quid ſit. fol. 198. n. 2. b
Littus & Ripa quomodo differant fol. 86. nu. 3. a
Locus aliquis vt religioſus efficiatur ſit per cadaueris illationem ſepeliendi. f. 88. n. 3 b
Limitatur pro hodierno tempore f. ſeq. n. 5. a
Locatio quid ſit fol. 01 nu. 2. b
Et quæ requirat ipſa locatio ibid. nu. 3 b
Locatio duplex eſt. fol. 202. n. 1. a
Locutio & emphyteuſis in quo differant. fol. 202. num. 3 a
Locationis & conductionis in contractu quid præſtetur. fol. 201. n. 2. b
Locati actio quid ſit, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid fol. 255. nu. 11. 12. & 13. a & fol ſeq n. 14. & 15. a
Lucrum & damnum quale eſſe debeat inter ſocios fo. 203 nu. 4. a. b
Lupum capienti conceſſum præmium an augeatur capienti Lupam prægnantem. f. 35. n 6 a

M

MAcedoniani Senatuſconſulti diſpoſitio quę & qualis fol. 271. nu 7 b
Et ipſius Senatuſconſulti ratio quæ ſit. ibid. nu ſeq. b
Magicis artibus inuentus theſaurus fiſco applicatur. fol 98. n. 2. a
Magiſtratus maritum cogere poteſt ad dimittendam concubinam & retinendam vxorem f. 13. nu. 3. b
Magiſtratus omnes curatores dare poſſunt f 6 nu. 1. a
Magiſtratuum edicta quæ ſint. f. 27. nu 7 b
Magiſtratibus ſeruientes olim furti indagatores licito tranſuerſo cincti eſſe ſolebant f. 211. n. 7. a
Maieſtatis læſæ crimen quod ſit, & quæ eius pœna f. 281. n. 1. & 2 b
Mala fides an ſucceſſori, & cui ſucceßori noceat. fol. 107. n. 4. b

Malæ fidei poſſeſſor rectè dicitur qui rem alienam eſſe credens eam poſſidet f 97.n.6.a

Malę fidei poßeſſor omnes fructus reſtituere tenetur etiam conſumptos ſol.97.n.4.a

Mammas fœmineo in corpore cur natura in ſuperiori parte collocarit f.18 n.9.a

Mandatum quid ſit, & qualiter contrahatur, quibus modis fiat, & quibus etiam verbis fol.204.n.2.3 & 4.b.& fol.ſeq.n.5.a

Mandatum re integra reuocatione finitur fol.205. num.1.a

Item & morte tam mandantis quam mandatarij. ibid.num.2.

Item renunciatione mandatarij. ibid.n.3.b

Mandati fines diligenter ſunt cuſtodiendi fol.205. num.1.a §.Is qui exequitur.

Mandati actio quid ſit, quotuplex, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid f.257.num. 27.a.& n.28.29.30.31.& 32.b

Manumittere non põt minor viginti annis.f.39.n.7 a

Fallit ſi iuſtam cauſam habeat, ibid. n.ſeq.& b.

Manumiſſio à iure gentium proceſsit. f.12.n.2.a

Manumiſſi ſit multis modis & quibus. f.36.n.1.b

Manumißio natalibus non officit. f.36.n.3.a

Et manumiſſio quid ſit. f.eod nu.4 b

Manumißio ſemper & in quocunque loco fieri poteſt fol.37 n 1 b.

Manumißio ſerui in fraudem creditorum per debitorem fieri nequit. f.38.nu.2.b

Fallit ſi dominus ſeruum in teſtamento cum libertate hæredem inſtituat. ibid.n.4.b

Manumißio vt in fraudem creditorum facta fuiſſe cenſeatur quę requirantur. f.38.n.3.b

Maritus actionem habet iniuriarum pro iniuria facta vxori. fol.120.n.3.b

Socer pro ea quæ nurui illata eſt.

Et dominus pro ea quæ ſeruo facta fuit. ibid.num. 4 & 5.

Maritus dotalem fundum alienare minimè poteſt. fol.111.n.1.b

Mariti in poteſtate quomodo dicatur eſſe vxor & quibus in caſibus. f 57.n.4 b

Mater an filys tutores dare poßit f.60.n.3.b

Mater & auia filiorum ſuorum & nepotum nedum legitimorum ſed etiam naturalium tutrices eſſe poſſunt, etiamſi creditrices aut debitrices ſint. fol.64. num. 10.a

Mater extantibus fratribus & ſororibus, quomodo olim ſuccedebat. f.164.n.10.b

Nũc autem iure Autent. in capita ad ſucceſsionem filij etiam cum ſolis ſororibus admittitur. fol ſeq. num.11.a

Mater niſi tutorem filijs ſuis petat, ab eorum ſucceſſione repellitur. f.165.nu.12.a

Mater ius patriæ poteſtatis in filios non habet. fol. 43.nu.3.a

Mater pupillariter ſubſtituere non poteſt. fol. 126 num.3.b

Mater quando, & quos filios, & quantum alere debeat. fol 18.num.13.a

Mater ſecundis nuptijs contractis, vel pudore proſtrato, ipſo iure deſinit eſſe filiorũ tutrix.ſ 64 nu.12.a

Matrem excludit expreſſa pupillaris fol.1 7.nu 4.a

Vt & pupillaris retenta ſub compendioſa. ibid. num.5. b

Pupillaris autem contenta in vulgari matrem non excludit. ibid.nu 6 b

Quando autem & in quibus caſibus pupillaris contenta in vulgari matrem excludat vide num. ſeq. ibid. b

Matrem ſufficit aliquo tempore vel momento liberam fuiſſe, adhoc vt partus plenam libertatem conſequatur. f.34 n.3 a

Materiæ confuſione diuerſorum dominorum vnicuiq; dominium acquiritur. f.94.n.1 b

Materiam alienam adhibens in ſuo loco ædificando addupli præſtationem tenetur. f.95.nu.3.b

Et qui ſcienter in alieno ſolo ædificat, materiam ſecundum ſtricti iuris rationem amittit, non ex ęquitate. ibid.num.4.b

Medicus ęgrotum ſuſcipiens & poſtea deſerens ad quid teneatur fol.217.n.6 b

Medici cur parabolani dicti à Iuriſconſultis & præſertim ab Accurſio Gloßatore. f.30.nu.5.a

vide multorum Iuriſconſ.opiniones ibid.n.6.

Meretrices inſtantibus vicinis expelli poſſunt. fol. 113.nu.4 b

Miles quis dicatur, & quid ſit militare teſtamentum fol.117.n.2.& 3.a

Et quę priuilegia ſint militum in condendis teſtamentis ibid.n 4.a

Miles decedere poteſt pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus. f.122.n 2.a

Minor hodie nouiſsimo iure eo tempore quo teſtari poteſt q; eſt in 14. anno, etiam ſeruis libertatem dare poteſt. f.39 n.10.b

Minor tutor datus quando tutela fungatur.f.63.n.7.b

Minores habent ſemper beneficium reſtitutionis in integrum. f.74 n.3 a

Minor natu maiorem adoptare non poteſt. f 48.n.1.b

Minor viginti annis manumittere non poteſt. fol 39. num.7.a

Fallit ſi cauſam iuſtam habeat ibid.n. ſequentia & b

Minima capitis diminutio non adimit vſumfructum & vſum. f.182.nu.4.a

Minima capitis diminutione ſucceſsiones non pereũt. fol.165 n.1.b

Miſsilia quęnam ſint, & vnde ſint dicta f.99.n.2.b

Et miſsilium proiectione dominium acquiritur. ibid. paulo ante n.primo.

Mixta obligatio quid ſic, & eius effectus. fol.185. num. 8 b

Mixtę actiones quot modis dicantur. f.248.n.1 b

Mobiles res minorum a tutore ſine decreto alienari poßunt. f 74 n.6 b

Res tamen immobiles non aliter alienari poſsũt quã

cum iudicis decreto ibid.nu.7.
Modus indicendi bellum, f.23.nu.6.b.
Modus acquirendi per addictionem ex quo iure deſcendat, f.182.nu 2.b.
Modus acquiſitionis per ius adcreſcendi inter ſeruos communes, eſt ſublatus, f.111.nu.2.a.
Modus emancipandi iure antiquo obſeruatus, fol. 163.nu.2.b.
Modo non impleto per defunctorum an ab hęrede poſſit implere, f.140.nu.16.b.
Modi duo recenſentur quibus olim vniuerſaliter rerum dominium acquirebatur, f.183.nu.1.b.
Et hodie iſti modi ceſſant, ibid.nu.ſeq.
Modi ſuccedendi hodie tres ſunt, f.175.n.8.a.
Moderamen inculpatæ tutelæ in quo conſiſtat, fol. 21.nu.9.a.
Monachis teſtamentum condere non licet, f. 119. nu.1 .b.
Monachatio an filium eximat à patria poteſtate, f. 54 nu.4.b.
Monaſterium ingreßus acquirit monaſterio, fol. 125.nu.2.b.
Monumentum ſepulchrum & Cenotaphium licèt ſępè confunduntur tamen inter ſe plurimum differunt. f.89.nu.6.a.
Mors ſoluit patriam poteſtatem, f.51.nu.1.a.
Mortis cauſa donatio quid ſit, f.110.nu.1.a.
Et qualiter fieri ſoleat.
.Et vt valeat quæ requirantur.
Et qualiter tandem extinguatur, ibid.n.2.3.& 4.a.
Mortem ciuilem pati dicuntur deportati, & ſerui pœnæ, f.51.nu.2.a.
Morte ciuili ſoluitur patria poteſtas, f.51.nu.1.a. §. cum autem.
Morte finitur ſocietas, f.203.nu.3.b.
Item finito negotio cuius cauſa contracta eſt ſocietas finitur, & ipſa, ibid f.ſeq.nu.4.a.
Moriens quãdo mori dicatur ex Platone ſophiſtarum quæſtioni reſpondente, f.35.nu.5.a.
Mortui illatione locus aliquis religioſus efficitur, fol. 88.nu.9.b.
Limita pro hodierno tempore vt ibid. f ſeq.nu.5.a.
Mulier & miles procuratores eße non poſſunt, f. 275.nu.2.a.
Mulier an adoptare poßit. f.49.nu.8.b.
Mulier mitius punitur propter adulterium quam vir. f 281.nu.3.b.
Mulier pręgnans vltimo ſupplicio damnari non poteſt donec pariat, f.35.nu.8.b.
Mulier teſtis in teſtamento eſſe non poteſt, fol. 116. nu.5.a.
Mulieres inhoneſtę cogi poſſunt portare aliquod ſignum vel habitum aliquem per quem diſcernantur à matronis honeſtè viuentibus. f.13.nu.5.b.
Mulieres regulariter tutrices eſſe non poſſunt, fol. 63.nu.9.b.
Mulſum quid ſit reprobata Accurſii opinione Gloſſatoris legum famoſiſſimi. f.94.nu.2.b.
Muri ciuitatum ſancti & quare, f.90.nu.5.a.
Ita quidem, vt qui muros Ciuitatis ſcandunt, pœna capitis irrogata plectantur. ibid.nu.6 a.
Et cur muri ſancti habeantur vide fabulam apud Theophilum, ibi f.eod.nu.7.a.
Mutus & ſurdus à natura teſtamentum condere non poſſunt, f.118.nu.5 a.
Mutuum quid ſit, & quæ requirantur ad hoc vt contrahatur, f.188.nu 2.& 3.b.
Et an deſinat mutuum ſi reddatur res diuerſi generis, ibid.nu.6.b.
Et quomodo cognoſcatur ab alij contractibus, fol. ſeq.189.nu.8 a.
Mutuum an ſit ſi volente creditore reddatur in ſpecie eadem res quæ mutuata fuit, f 188 nu.4.b.
Ex mutuo quænam actio oriatur, f.189.n.9.a.
Mutuatarius an inuito creditore poſſit reſtituere eandem rem in ſpecie, f.188.nu.5.b.

N

NAti duo eodem tempore, ſi incertum ſit quis primo editus ſit, pro quo veniat eorum pręſumendum, f 34 nu 4 b.
Nati ex ancillis noſtris ſerui noſtri fiunt, licèt pater eorum liber ſit, quia partus ſequitur ventrem, f. 32.nu.2.a.
Nati extra matrimonium, non ſunt in patris poteſtate, f 43.nu.5.a.
Natiuitate filij naturalis an euaneſcat exemplaris ſubſtitutio, f.129.n.8.a.
Natalibus non officit manumiſſio ideſt ſtatui ingenuitatis, f.36.nu 3.a.
Naturalis filius adoptari non poteſt vt per adoptionem legitimetur, f.50.nu.6.b.
Naturalis obligatio quid ſit, & quando orta dicatur, in quo ortu tres caſus conſiderantur, & qui ſint naturalis obligationis effectus, f.184.nu.2 3 & 4. a,b, & f ſeq nu.5.a.
Naturales & legitimi filij qualiter ſuccedant, fol. 175.nu.2.b.
Naturalium & adoptiuorum emancipatorum filiorũ quænam ſit differentia, f.159 n 1.b.
Naturale eſt procreare ſibi ſimile, f 17 n.7.b.
Naturalia iura Ciuilis ratio pertinere non poteſt, f. 159.nu.2.b.
Nauis leuandæ gratia quæ obijciuntur pro derelictis non habentur, f.99.nu.3 b.
Neceſſarij hæredes qui dicuntur & ſint, f 131 n 2.a
Neceſſarij hæredes ob id dicantur, quia omnino hęreditatem adire debent, f 133.nu.1.a.
Negotiorum geſtorum actio quid ſit, quotuplex, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, f.256.nu 21.22. & 23.b. & f. ſeq.nu.24. 25.& 26.a.
Negotiorum geſtio prima eſt ſpecies quaſi contractus f.206.nu.2 a.
Et actio negotiorum geſtorum quando locum habeat

beat, ibid.nu.3.a
Et negotiorum geſtor ad quid teneatur, ibidem nu. 4 b
Nemo poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, niſi ſit miles, f.122.nu.2.a
Nepos conceptus poſt mortem aui auo ſuus eſſe non poteſt, f.158.nu.3.b
Nepotes etiam appellatione liberorum contineri, f. 61.nu.2.a
Nihil tam naturale eſt quam vnumquodque eo vinculo diſſolui quo colligatum eſt, fol. 66. num. 2.a
Nobilitas & nomen non à materno ſed paterno genere deducitur, & quare, f.43.nu.6.a
Noua hæreditates quæ dicantur, fol. 165.num. 2.b
Nouatio vnde nomen habeat, f. 207.nu.2.b.§. præterea, & §.non idem iuris.
Et vt teneat nouatio, & quæ ad hoc requirantur, ibid. f.ſeq. nu. 3.a
Nouatione tollitur obligatio, fol.207.nu.2.b.§.præterea, & §.non idem iuris.
Noxalis actio quæ ſit, f.271.nu.1.b.tit. de noxalib. actionibus.
Noxalis actio de pauperie quid ſit, quotuplex, quæ requirantur ad eam, cui detur contra quem, & ad quid, fol. 272.num.1.2.& 3.a.& num.4.5. & 6.b
Numa quomodo primus terminorum inuentor fuerit, f.25.nu.17.a
Numerus liberorum excuſationem à tutela præſtat, f.79.nu.2.a
Nuncupatiuum teſtamentum quid ſit, & quæ ad id conſtituendum requirantur, & quæ ſit differentia inter ſolenne, & nuncupatiuum teſtamentum, f.115 nu.1.2.& 3.b

O

Obligare ſe famulus an poſsit in perpetuum ad ſeruiendum alicui, f.33.nu.3.b
Obligatio ciuilis quid ſit, & eius effectus vide, fol. 185.nu.6.& 7.a b
Obligatio ciuilis nulla vt nec lis aliqua inter patrem & filii conſiſtere poteſt, f.44.nu.8.& 9.b
Obligatio ex delicto quæ naſcatur, fol. 209. num. 2.a
Obligatio literarum quæ ſit, f.198.n.2.b
Et quæ requirantur ad hoc vt contrahatur, ibid. nu.3.b
Et quæ ex ea literarum obligatione oriatur obligatio. Et quæ ex ea actio detur, fol.ſeq. nume. 4. et 5 a
Obligatio mixta quid ſit, et eius effectus, fol. 185. nu.8.b
Obligatio naturalis quid ſit, et quando orta dicatur in quo ortu tres caſus conſiderantur, et qui ſint naturalis obligationis effectus; fol. 184. nu. 2 3 et 4 a.b. et fol. ſeq.nu.5.a
Obligatio omnis tollitur ſolutione eius quod debetur, fol.207.nu.2.b
Item tollitur per acceptilationem tam ea quæ eſt pura quam quæ conditionalis eſt ibid.nu.2.b.§.item per acceptilationem.
Obligatio per quas perſonas nobis acquiratur, fol. 207.nu.3.a
Obligatio tollitur per compenſationem, fol.208.nu. 2.b
Et qualiter tollatur per confuſionem, ibid. nu.4.b
Item tollitur oblatione rei debitæ, ſi etiam fuerit depoſita, ibid.nu.5.b
Item interitu rei debitæ, ibid.nu.6.b
Item per chirographi venditionem, ibid.nu.7.b
Obligatio tollitur per nouationem, f. 107. nu. 1.b.§. præterea, et §.non idem iuris.
Obligationis duorum reorum effectus qui, fol. 195. nu.4 a
Obligationis verbum quid ſignificet, fol.183.nu 2.b
Obligationis definitio traditur, ibi.nu.ſeq.b
Et ſingula definitionis eiuſdem uerba declarantur, ibid.et fol. ſeq.nu.4.a
Obligationem præſupponunt perſonales actiones, fol. 242.nu.2.b
Et tales perſonales actiones condictiones appellantur, ibid nu.3
Obligationes operarum quæ dicantur, fol. 182. nu.3.a
Obligationes quæ acceptilatione non tolluntur, fol. 207.nu.2.b.§.item per acceptilationem.
Obligationes quænam ex quaſi delicto deſcendere dicantur, f.222.nu.2.a
Et quot ſint ſpecies quaſi delicti, ibid.n.3.
Et quæ ſit prima ſpecies, ibid.nu.4.
Quæ item ſecunda, & quæ tertia, ibid. num. 1.§. 1s cum duobus, ſeq. & num. 2.§. Item exercitor, a.& b
Obligationum prima diuiſio quænam ſit, fol. 184. num.1. a. Quædam ſecunda, fol.185.num.9.b.et quæ 3.ibid.nu.10.
Obſeruata olim, et hodie in pluribus reis debendi vide, f.195.nu.5.a
Obſides, ſerui, damnati ad mortem, et ſeipſos metu pœnæ interficientes teſtamentum condere nequeũt fol.118.nu.8.b
Occidere an liceat hoſtem poſtquam captus eſt vtrimque diſputatum vide, f.31.nu.3.b
Occidens caſu an teneatur lege Aquilia, fol. 217. nu.5.a
Occidens ſeruum actione, & ciuili, & criminali conueniri poteſt, f.217.nu.1.b
Occupatione animalium dominium acquiritur, fol. 91.nu.1.b
Offenſio non ſolum alterius ſed ſibiipſi facta legibus eſt prohibita, f.14.nu.10.b
Officium Iudicis duplex, nobile. ſ.& mercenarium, fol.

fol. 263. nu. 3. b. & fol. ſeq. a
Officium iudicis quodnam ſit in realibus actionib. fol. 280. num. 1. a
Officium iudicis quod ſit in actionibus ad exhibendũ fol. 280. num. 1. a
Et quod in diuiſorijs iudicijs, ibid. nu. 1. b
Officium tutoris in quo conſiſtat, fol. 59. nu. 7. a
Onerari nemo plus debet, quam ſit honoratus. fo. 152. numero 2. b
Onerofus titulus & lucratiuus, qui dicantur, fol. 107 numero 6. b
Oneris ferendi ſeruitus quid ſit, fol. 102. nu. 4. b
Onera tria tutelæ excuſant à tutela ſuſcipienda, fol. 80. num. 1. a
Et quando excuſet paupertas, ibid. nu. 2. a
Et quando aduerſa valetudo,
Imperitia literarum,
Inimicitiæ inter patrem pupilli.
Quid ſi mota ſit quæſtio ſtatus à patre pupilli,
Aetas maior 70 annorum,
Militia :
Profeſſores artium.
Res in aliena prouincia poſitæ, hæc omnia, vide late deducta, fol. 80. & 81. per totas paginas.
Optionis & electionis differentia quæ ſit, folio 136. numero 1. a
Ordine primo uocantur deſcedentes ab inteſtato ad ſucceſſionem, fol. 175. nu. 1. b
Ordines cognatorum quot ſint, fol. 167. nu. 2. b
Ordinaria bonorum poſſeſſionis quot ſint ſpecies, fol. 172. nu 3. b
Ordinem temporis ratione Codicillorum vide, folio 153. nu. 3. b.
Orphitiano Senatuſconſulto quomodo filij matri ſuccedant, fol. 165 nu. 2. a b
Et filij etiam vulgo quæſiti matri ſuccedunt, ibid. num. ſeq. b

P.

PAciſcens in actionibus famoſis ex contractu deſcendentibus, non notatur infamia, fol. 279. numero 5. b
Paciſcens de crimine furti infamis eſt, fol. 279. n. 3. a
Pacta, & quæ de natura contractus ſunt ſemper ſeruari debent: fol. 202. nu. 1 b
Pacta ex iuris gẽtiũ neceſſe ſeruãtur fol. 25. nu. 19. a
Paganicum teſtamentum quotuplex ſit, folio 114. numero 1. b
Parabolani qui veri dicantur eſſe, fol. 30. nu. 7. a
Parabolani cur medici dicti à iuriſconſultis, & præſertim ab Accurſio Gloſſatore, f. 30. nu. 5. a
Vide multorum iuriſconſ. opiniones, ibidem folio eod nume. 6.
Paragraphi finalis tituli de fideicommiſſarijs hæreditatibus, & ad S. C. Trebellian. varios, & plures intellectus vide fol. 151. nu. 1. b.
Eiuſdemq; uerũ ab autore aliorum relictis opinationibus traditum vide intellectum, ibid. nu. ſeq. b
Parentes, & patroni abſq; venia in ius vocari non poſſunt, fol. 279. nu. 2. b
Parentes in teſtamento curatorem dare non poſſunt, datus tamen a iudice confirmari debet, folio 76. numero 2. b.
Parentes primum locum tenent in ſucceſſione deſcendentibus extinctis, fol. 177 nu. 1. a
Parentes pro filijs, & domini pro ſeruis ſex actionibus tenentur & quænam illæ ſint, fol. 268. nu. 2. a
Parentes quomodo ſuccedant in bonis legitimorum, & naturalium ſimul, fol. 177. nu. 4. a b
Et quomodo in bonis filiorum legitimatorum, ibid. numero 5. b
Et quomodo in bonis filiorũ naturalium ſpuriorum, & ex illegitimo coitu natorum, ibidem fol. ſeq. nu 6. 7. & 8. a. b
Parentes adoptiui quomodo ſuccedant in bonis filiorum adoptiuorum, fol. 178. nu. 9. b.
Parentes quomodo ſuccedant in bonis filiorum ſpiritualium, ibid. nu. 10. b
Parentum appellatione veniunt omnes aſcendentes, fol. 177. nu. 2. a
Parentum tot ſunt quot, & liberorum, ibid. nu. 3. a
Parrhaſius Epheſius primus ſymmetriam picturarũ argutias vultus, elegantiam capillorum, et oris venuſtatem dedit, fol. 96. nu. 2. b.
Et Symmetria quid ſit ex Vitruuio ibidem eod.
Partiarius Legatarius quiſnam dicatur, folio 149. numero 2. a
Partus ancillæ an in fructu ſit, vetus fuit quæſtio, fol. 98. nu. 5. a
Partus ex ancillis noſtris noſtri fiunt, fol. 93. nu. 2. a
Pater ad ſucceſſionem filij emancipati non admittebatur, niſi filius contracta fiducia emancipatus fuiſſet, fol 163. nu. 1. § fin. b
Pater an habeat vſufructum in bonis filij ſui Clerici quæ poſt clericatum acquiſita fuerunt, folio 55. numero 4. a
Pater arrogator de eo quod filius ante arrogationẽ debuit conueniri poteſt, fol. 182. nu. 2. b.
Pater, & Dominus etiam directo conueniri poſſunt actione de iuſſu, de in rem verſo, inſtitoria, & exercitoria, fol 271. nu 1 b. § illud, in ſumma.
Pater filium in quibus caſibus emancipare cogatur, fol. 56. nu. 6. b
Pater poteſt filium emancipare, & nepotem retinere in poteſtate, & è contra, fol. eod num. 7. b.
Pater in teſtamento filij teſtis eſſe non poteſt nec filius in teſtamento patris, fol. 116. num 2. a
Pater olim habebat ius vitæ, & necis in filios, hodie verò nequaquam, fol. 43. nu. 7 b
Pater per iudicem cogi poteſt alere liberos etiam naturales & inceſtuoſos, fol. 18. n. 10. a
Pater pupillariter ſubſtituere non poteſt, niſi & ſibi teſtamentum faciat, fol. 126. nu. 4. b
Pater quando non teneatur alere filios, folio 18. numero 12. a

Patri adoptiuo ab inteſtato tantum filius adoptatus ſuccedit, fol. 106. nu. 3. b

Patrē, vt neq; matrem ſine venia; filius in ius vocare poteſt, fol. 44. nu. 10 b

Patresfamilias teſtamento dari tutores poſſunt. fol. 62 num 2. b

Et an filij familias teſtamento tutores dentur, ibid. nu. 3 b.

Paterni corporis pars filij dicuntur, f. 157. nū. 5. b

Paterno ex genere, nō autē materno deducitur nomen & nobilitas, & quare, f 43. n 6. a

Paternorum bonorum dominium quaſi continuatur in filios, f. 157 nu. 4 a

Patria poteſtas quid ſit, f 42 nu. 2 b

Et q̀ ius in filios, non habet mater, vide f. 43. nu. 2. a

Patria poteſtas an per relegationem diſſoluatur, fol. 51. nu. 6. b

Patria poteſtas facta ab aſcendente ſoluitur adoptione, f 157. nu. 1. a

Et quot numero alijs caſibus patria poteſtas ſoluator, ibid. nu. 2. a

Patria poteſtas ſoluitur captiuitate, f. 55. nu. 1. a

Patrias poteſtas ſoluitur emācipatione, f. 55. nu. 1. b

Patria poteſtas quibus dignitatibus ſoluatur, fol. 54. nu 1. 2. 3 a. b.

Patria poteſtate quando filius liberetur morte, f. 51. num. 2. a

Patria communis omnium gentium Roma cur fuerit dicta, fol. 43. nu 4 a

Patriciatꝰ dignitate ſoluitur patria pōtas. f. 54. n. 1. a

Patrimonij teſtatoris quantitas ſpectatur à tempore mortis, fol. 143. nu. 1. a

Patientia loco traditionis habetur in reb. incorporalibus, fol. 98. nu. 3. b

Patronus liberti ſui tutor legitimus vt ſuſpectus poſtulari poteſt nulla tamen ob modeſtiam doli facta mentione, f. 83 nu. 2 a

Patronus nō ſolum ſed etiam liberi eius liberto ſuccedunt, fol. 170. num. 1. a

Pauliana actio quid ſit, & quæ requirantur ad hoc; vt totum habeat, cui detur, & contra quem, & ad quid detur, fol. 233 nu. 4. b. et f. ſeq. nu. 5. 6. 7. a et num. 8. b

Peculium aliud aduentitium eſt aliud caſtrenſe, & quaſi Caſtrenſe, fol. 112 nu. 4. a

Peculium quādo cenſeatur ſeruo legatū, f. 137 n. 3. b

Peculium quodnam filius patri adquirere dicatur, f. 44. nu. 11. b

Peculatus crimen quid ſit, quid item Sacrilegij, & reſiduorum, f. 282. nu. 1. b

Et pœna horū criminum quęnā ſit, ibid. nu. 2

Pecunia an contineatur ſub legato bonorum mobiliū quando ad emptionem rerum immobilium deſtinata eſt f. 137. nu. 14 b

Pecoris ad aquam appulſus, ius paſcendi, Calcis coquendæ ſeruitus, & arenæ fodiendę quid ſint, folio 102 nu. 8. 9. 10. & 11 a

Pecudū fœtus ad vſufructuariū pertinēt, f. 97. n. 3. b

Pegaſianum ſenatuſconſultum quare fuerit introductum, f. 148. nu. 1. b

Et hoc Senatuſconſulto quartam ex fideicommiſſis retinere licebat, ibid. nu. ſeq. b

Pegaſiano quando locus erat Senatuſconſulto f. 149. nu. 2. a. §. Ergo ſiquidem.

Pegaſiano Senatuſcōſulto ſolus hæres onera hęreditatis ſuſtinebat, niſi ſtipulationes interueniſſent de communicandis commodis, & incommodis quę ſtipulationes dicebantur partis et pro parte, fol. 149. num. 3. a

Penſiones annuæ vt in futurū exigi non poſſint nunquam præſcribitur, f. 108 nu. 4. a

Perduellionis crimen etiam in mortuis punitur, folio 157 nu. 2. b §. per Contrarium.

Et quodnam ſit perduellionis crimen. ibi. nu. 3. b

Perpetuę actiones quęnam ſint, & quænam temporales, fol 274. nu. 1. & 2 a b.

Perſonæ ſui iuris aut ſunt ſub tutela, aut ſub cura, aut neutro iure tenentur, f. 57. nu. 1. b

Perſonæ quęnam teneantur in id tantum quod facere poſſunt, fol. 267. nu 1 b

Perſonę ſui & alieni iuris quæ ſint et dicantur, fol. 4. num. 2 a b

Perſonarum diuiſio ſecunda quęnam ſit, f 40. nu. 2. a

Perſonalis ſeruitus ex reali aliquando fieri poteſt, f. 104. nu. 2. a

Pictor ſemper præfertur in concurſu tabulæ & picturæ, fol. 96. nu. 4. b.

Pictura an dominium acquiratur f. 96. nu. 1. a

Pignus quid ſit, fol. 192. nu. 1. b

Pignoris creditor ad quid teneatur, f 192 nu. 4 b

Pignoris diſtractio qualiter fieri debeat, f 111. n. 2 b

Pignoris reſtitutione liberatur creditor ab obligatione fol. 208. nu. 8. b

Pignori quæ res obligari poſſint, f. 192 nu. 2. b

Pignoraticia actio quid ſit, & quotuplex, quę requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, folio 259 nu. 50 51. & 52. b. fol. 260. nume. 53. 54. & 55. a

Plantatione dominium acquiritur, fol. 95. nu. 1. b

Plebiſcitum quid ſit, quid item ſenatuſconſultum, fol. 27. nu. 4 & 5 a

Pluralitas fideicommiſſorum non inducitur per multorum verborum appoſitionem. fol. 153. nu. 2. a

Pluralitas rerum ſingularium non mutat titulum ſingularem, fol. 151. nu. 3 a

Pœna furibus ab Athenienſibus conſtituta quæ fuerit fol 211 nu 1. b

Et quæ legibus xij tabularum ibid. nu. 2. b

Et hodie pœna furti manifeſti, eſt quadrupli, non manifeſti dupli, ibid. fol ſeq. nu. 3. a

Pœna iniuriarum olim erat talio, folio 220. numero 1. b

Hodie autem iniuria ęſtimatur ſecundum perſonæ qualitatem, ibid nu. ſeq.

Pœna iure antiquo plus petentibus debito quænam poſita fuerit, fol. 266. nu. 1. a

Et quæ hodie ſit, ibid.nu.3.b
Et quot modis quis plus petere dicatur ibi.nu. 2.b
Pœna legis Flauiæ de plagiarijs quænam ſit f. 282. numero 2.b
Pœna læſæ maieſtatis quęnam ſit,f 281.nu.2.b
Pœna temerè litigantium triplex ab Imperatore refertur Iuſtiniano,fol.278.nu.2.b
Et quęnā illa vide,ibi & in ſequentibus paginis.
Pœna temerè litigantium prima eſt Iuſiurandi religio ſeu de calumnia iuramenti præſtatio,fol.278. numero 1.b
Altera pœna temerè litigantium eſt pecuniaria,fol. ſeq.nu.1.a
Tertia item pœna improbè,vel temerè litigantium eſt infamia,ibid.§.ex quibuſdam,nu.1.a
Pœna quęnam inſligatur illi qui aliquem ſine armis a poſſeſsione deiecerit & qua ille qui cum armis, f. 278.nu.3.& 4.a
Pœnę nomine legata olim relinqui non poterant, hodie ſic,fol.141.nu.3.b
Pęnę ſerui quinam eſſe dicantur,f.53.nu.11.b
Pęna quanam afficiantur effundentes vel deijcientes fol.222.nu.2.a §.15.cum duob. ſeq.
Pœna qua puniantur illi qui excedunt moderamen inculpatæ tutelę in ſui difenſione,f.22.nu.11.a
Pœnales omnes actiones ad hæredes tranſeunt, ſed non in hæredes,fol.274 nu.1.b
Actiones autem ex contractu deſcendentes,& ad hęredes,& in hæredes tranſeunt.ibid.nu.ſeq.b
Pompeia lex de parricidijs quos puniat,et eius pœna quæ ſit, folio 282. num. 1. et 2. a. § Alia deinde lex.
Populi voces vanæ nequaquam audiendæ ſunt, folio 41.num.4.b
Portio deficiens accreſcit cæteris cohæredibus adeuntibus,fol.166.nu.1.a
Portus,& Ripa quid ſit,f.86.nu.2.a
Portę ciuitatum an ſanctæ ſint necne uide pulchra ex plutarcho,fol.90 nu.8.a
Poſsidere quando quis dicatur,fol.277.nu.1.b
Poſseſsio ad pręſcriptionem neceſſaria eſt fol. 107. num.9.b
Poſſeſsio bonorum quid ſit,fol.171.nu.2.a
Poſſeſsio bonorum quotuplex ſit,fol.172.nu.1.b
Et quæ ſit ordinaria. ibid.nu.1.b
Et quot eius ſpecies,ibid.nu. 3.
Poſſeſsio bonorum & hæreditas, in quo conueniant, fol.172.nu.2.a
Et in quo differant,ibid.nu.3.a
Poſſeſsio bonorum intra quod tempus ſit agnoſcenda, fol.181.num.1.a
Poſſeſsio ſolo animo retineri poteſt, folio 277. numero 2.b
Vt & ſolo animo acquiri poteſt,ibi.nu. 3.
Poſſeſsionis interruptio quando contingat. folio 108. num.10.a
Poſſeſsiones bonorum quare fuerint introductæ, fol. 171. num. 3.a.
Poſthumi omnino inſtitui in teſtamento à parentibus debent cum ingratitudines nota illis vel uitij alicuius nondum vaſis iniuri non poſsit ſolio 120. num.3.a
Poſtliminium quid ſit,& vnde dictum, ſolio 55. numero 4.& 5.b
Poteſtati dominorum quinam ſint ſubiecti ſolio 40. numero 1.b
Precium debet eſſe certum, & in pecunia numerata conſiſtere,fol.200.nu 3.b
Præconis voce uendi res defuncti ignominioſū apud veteres erat,fol.38.nu.5.b
Præmium conceſſum capienti Lupum an augeatur ſi capiatur Lupa pregnans,fo. 35.nu.6.a
Præmia & pœnæ duæ rerum publicarum anchoræ, fol.10 nu.2.b
Pręſcriptio quid ſit,& in quo ab vſucapione differat, fol.107.nu.7.a
Præſcriptio longi temporis quid ſit, folio 108. numero 1.a
Et quid longiſsimi, & quæ res ea pręſcribantur, ibid.nu.3.a
Præſcriptio publicæ uiæ fieri nullo modo poteſt, ſolio 109.nu.2.a
Vt nec furtiuæ res pręſcribi poſſunt, ibidem numero 3.a
Nec etiam decimę, a Laico ibid.num.1 a
Præſcriptio quadriennij, quid ſit, folio 108. numero 1.b
Quid item centum annorum, ibid. nu. ſeq.b
Quid item tanti temporis cuius initij memoria non extat,ibid.num.3.b
Præſcriptio quo iure introducta ſit,& ob quam cauſā fol.106.nu.1.b
Præſcriptio tempus requirit, ſolio 108. numero. 1.a
Præſcriptio titulum requirit, folio 507. numero 5.b
Præſcriptionum plures ſpecies ſunt, ſolio 108. numero 12.a
Præſcriptis verbis actio quæ de æſtimato proponitur quid ſit, quotuplex, quæ requirantur in ea, cui detur contra quem, & ad quid, fol.260.nu.56.et 57.58.59.60,& 61.b
Et quid ſit pręſcriptis uerbis actio ex permutatione, quæ requirantur in ea, cui detur,cōtra quem, & ad quid, folio 261. numero 61. 62. 63. 64. 65. & 66. a
Pręſentes qui dicantur,folio108.nu.2.a
Præſumptio ſemper eſt pro libertate, folio 30 numero 2.b
Prętеritio quibus in caſibus pro tacita exhęredatione habeatur,fol.120 nu.4.a
Prętor emancipatis filijs dedit bonorum poſſeſsionē. Vnde liberi,fol.159 nu.3.a
Prætor hæredem facere non poteſt.fol.166. nu.3.b. & fol.172.nu.1.a
Prætor vrbanus, cum maiore partem Cri-

iuniorum à principio olim Romæ dabat tutores, fol. 73.num. 1.a
Prætorio iure, & indulto prætoris emancipati ad ſucceſſionem vocantur, fol. 158.num 2.b
Prætoria conſtitutione cognati tertio ordine ad ſucceſſionem vocantur, fol. 166.num.2 .a
Prætoriæ actiones in triplici ſunt differentia, in rem, in perſonam, & pœnales, fol 231.nu.1. b
Principes efficiuntur res immobiles bello captæ, folio 92.num 2.a
Principis nomen quomodo accipiatur, fol.6. nu.4 a
Principis ſtatuæ, & multo magis ſacræ ædes confugientibus ſunt inſtar aſyli, fol.42.nu.9.a
Principes olim Conſulatum, & alia publica munera gerere non erubeſcebant, fol. 11.nu. 5 a
Principum placita quæ ſint, fol.27.nu.6.a
Primogenituræ ius eſt ius ſingulare, & legi xij. tabularum vt Iuſtiniano incognitum, folio 158. numero 2.a
Priuata ſacra quid ſint apud Paulum, I. C. inl. 9. ff. ad legem Iuliam peculatus, folio 87. numero 3. b
Priuatio præſupponit habitum, fol.67.nu. 2.b
Priuilegium conceſſum ſcolaribus ſtudentibus intelligitur conceſſum ijs qui ſtudent, non ijs qui in ſtudio otioſi degunt, fol.36.nu.4. a
Priuilegia quænam ſint militum in cōdiendis teſtamentis, fol.1 7.num.4.a
Et prædicta priuilegia an competant etiam ijs qui in caſtris degunt, ibid.nu.7 b
Probatio iuſtæ cauſæ exhæredationis ad quem ſpectat fol.120.nu.6.b
Procreatio ſibi ſimilis naturalis eſt, f.17.nu.7.b
Procuratoris interuentu, & agere, & ſed defendere homines poſſunt, fol 273.nu.2.a
Procuratores nobis adquirere poſſunt, folio 112. numero 6.b
Procuratoribus olim obijci poterat quod infames eſſent, vel ab infame dati, ſed hoc in uſu eſſe deſijt; fol.275 nu.2.a
Prodigus teſtamentum facere non poteſt, folio 118, numero 4.a
Prooemij Inſtitutionum inſcriptio, fol 2.nu, 1, b
Prooemij Inſtitutionum Iuſtiniani diuiſio trimēbris fol.5.nu.1.b
Proprietatem nobis non ſolum acquirere poſſunt ſerui ſed etiam poſſeſſionem, fol.112.nu. 5.a
Proximior remotiorem excludit in cognatorum ſucceſſione, fol.169.nu.1.a
Fallit extantibus deſcendentibus ibid.nu.ſeq.
Proximitatis nomine quid veniat, folio 166.numero 4 b
Publiciana actio quid ſit, & quæ ad eam requirantur, cui detur, & contra quem, & ad quid detur, folio 231.num.2.& 3. b. & folio ſequenti, numero 4. 5. & 6.a
Publicum Iudicium quid ſit, & quotuplex, fol. 281, num. 2.& 3.a
Publicatione bonorum ſoluitur ſocietas, folio 204. numero 5.a
Item & bonorum ceſſione, ibid.num.6.a
Puellæ cuiuſdam pietatis exemplum Romanæ in matrem morti adiudicatam, fol.18 nu.15.b
Pupillus an hæreditatem lucroſam ſine tutoris autoritate adire valeat, fol.73.num.4.b.
Pupillus ſi ex mala tutoris adminiſtratione damnum paſſus ſit, tutores imprimis conuenire poteſt, folio 78.num.1.a
Item hæredes tutorum, fideiuſſores, necnon & eorum hæredes, ibid.nu.2. b
In ſubſidium magiſtratum etiam pupillus conuenire poteſt, ibid num.3. b
Pupillus ſine tutores auctoritate alienare non poteſt, fol. 111.nu.2.b.
Nec adultus ſine curatore, nec ille cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt.
Nec filius bona illa in quibus pater vſumfructum habet alienare poteſt, ibid.nu.2.3.& 4.b
Pupillus vbi educari debeat fol.59 nu.8.b
Pupillis qui petere tutores debeant, fo.72.nu.3.b
Et vbi petantur tutores, fol.ſeq.nu. 4 a
Pupillaris expreſſa matrem excludit, f.127.nu.4.a
Vt & pupillaris cōtenta ſub compendioſa, ibi.n.5.b
Pupillaris ſubſtitutio quid ſit, & quibus verbis fieri ſoleat, fol.126.num. 2.a
Et quænā ſint differentiæ inter vulgarem & pupillarem ſubſtitutionem, ibid.num 3.a
Et quotuplex ſit pupillaris ſubſtitutio, ibi. nu. 4 a
Pupillaris ſubſtitutio qualiter finiatur, f 127 n.8.b
Pupillaris ſubſtitutionis effectus qui ſint, fol. 127. numero 3.a
Pupillariter omnino poteſt ſubſtituere mater, f. 126. numero 3.b
Pupillariter ſubſtitui poteſt filijs impuberibus in poteſtate tam natis quam poſthumis, & cæteris deſcendentibus primi gradus f.127 nu.1.a
Extraneo aūt vel filio puberi non poteſt ibid. nu. 2.
Purpura cuius ueſtimento intexitur ueſtimento acceſſionis vile cedit, fol.94.nu. 2.a
Et qui mala fide alienā purpurā veſtimēto ſuo intexuit furti actione conueniri poteſt, ibid.nu.3 a

Q.

QValitas perſonarum in delictorum punitione conſiderari ſolet, fol.15.nu.12.b
Qualitas tamen perſonarum in contractibus minimè attendi conſueuit, fol.eod.nu.ſeq.b
Qualiter, & quot modis rerum dominia acquirantur, folio 90.nu.3.b
Qualiter finiatur pupillaris ſuſtitutio, fol. 127.numero 8.b
Quantitas patrimonij teſtatoris ſpectatur à tempore mortis, fol.143.nu.1.a
Quantum datum eſt vni in inſtitutione, tantum & in ſubſtitutione ei datum cenſetur.

fol.

fol.124. numero 2.b
Quaſi contractus quid ſit, fol. 205 nu. 2.b
Et quot ſint ſpecies quaſi contractus, ibidem §. igitur, & §. ſicut autem, folio ſequenti num. 1.a
Et prima eius ſpecies eſt negotiorum geſtio, ibid. num. 2.a
Et ſecunda eius ſpecies eſt tutela, fol. 206. nu. 1.a
Quaſi contractus tertia ſpecies eſt communio rerum, fol. 206. num. 1.b
Et quarta eſt actio familiæ erciſcũdæ, ibid. nu. 1. §. idem iuris.
Quinta ſpecies quaſi contractus eſt aditio hæreditatis ibid. nu. 1 b. §. Hæres quoque.
Sexta ſpecies eſt indebiti ſolutio, fol. eod. §. Item is qui per errorem nu. 1.b
Quaſi delictum quas obligationes ex ſe producat.
Et quot eius ſpecies, & quæ eius prima quæq; ſecunda, & tertia ſpecies, fol. 222. num. 2. 3. & 4. a Et §. 15. num. 1. ibidem a & §. Item exercitor, num. 1.b.
Quaſi ex delicto actione tenetur habẽs aliquid ſuſpenſum in loco vbi iter eſt, fol. 222 nu. 3.b.
Quattuor numero libri Inſtitutionum Elementorum numero naturalium rerum elementa iuris iuuentuti præbent, fol. 10. nu. 1.a
Quattuor ſunt hoſtes ex Fabro ſcholaſticum iuuenem impugnantes, fol. 12. nu. 3.b
Et quomodo repellantur quoue arceantur vel ſuperentur antidoto vide ibi pulcherrima ſenſa autoris.
Quattuor actiones ſunt ex contractu deſcendentes quæ infamiam condemnatis irrogant, ſcilicet actio tutelæ, mandati, depoſiti, & pro ſocio, fol. 279. num. 4.b
Quattuor actiones competũt ex furto agẽdo ciuiliter, & quænam illæ ſint, fol. 213. nu. 2.b
Et quando criminaliter ex furto agitur quæ ſit furti pœna, ibid. nu. 3.b
Quartam retinens hæres ex S. C. Pegaſiano, ſolus etiam hæreditaria onera ſuſtinet, folio 149. numero 1 a
Quadrantem an reſtituere poſſit legatarius, vel fideicommiſſarius alteri iuſſus reſtituere, fol. 153. num. 4.a
Quadrupedem vulnerans vel occidens non contentum pecudum numero an ex 3. capite L. Aquiliæ puniant, fol. 218. nu. 2.a
Et quid ſeruo vel quadrupede contenta pecudum numero ibid. paulo ante num. 1. a
Quadruplum nulla actio excedit nec vltra illum vnquam extenditur numerum, folio 251. numero 1.a
Quadrupli actione quænam ſint, vel quæ in quadruplum dentur, & quæ numero ſint, folio 252. numero 1.b
Quem tenet actio multo magis agentem repellit exceptio, fol. 96. num. 1.a
Querela inofficioſi teſtamenti datur omnibus deſcendentibus, fol. 130. nu. 1.b
Naturalibus, & ſpurijs non datur, ibidem numero 2.
Aſcendentibus quoque datur ibid. nu. 3.
Querela inofficioſi teſtamenti in poſthumis hodie non eſt neceſſaria, fol. 130 nu. 5.b
Et quando ceſſet hæc querela, ibidem numero 1. §. ſed hæc ita.
Et quanto tempore excludatur, ibid. nu. 3.
Querelas ſi ſerui de dominis inſtituãt eæ nõ ſunt acceptandæ, fol. 41. nu. 5.b
Qui per alium facit, per ſeipſum facere videtur, folio 271. nu. 2.b. §. Illud in ſumma.
Quorum legatorum interdictum quid ſit, folio 277. num. 4.a
Quotuplex ſit ius, fol. 16. nu. 1.a
Quotuplex ſit ius ciuile fol. 26. nu. 1.b
Quotuplex ſit iuſtitia, & vnde dicta, folio 12. numero 5.a
Quotuplex ſit tutela, & quo ordine tutores vocentur fol. 59. nu. 9.b

R

Rapina quid ſit, & quotuplex, & quomodo conueniant rapina, & furtum, & qualiter differant, fol. 214. nu. 2. 3. & 4.a
Rapina, vt fieri dicatur res ut ſit mobilis neceſſe eſt, fol. 215 num. 1.b
Et dolus, & vis etiam interuenire debet ibidem numero 2.
Et hodie rapina etiam abſque dolo commiſſa punitur.
Rapiens Virginem qua pœna puniatur, folio 282, numero 2.b
Raptor quando dicatur fur manifeſtus, & quando non, fol. 214. nu. 2 b
Ratio iuris ſtudij rectè inſtituendi, folio 9. nu. 8.b
Reciproca ſubſtitutio quid ſit, & quid compendioſa, fol. 129 nu. 9. & 10.a
Recuperandæ poſſeſſionis Interdicta quæ ſint, folio 277. nu. 1.b
Relegatio quid ſit, fol. 51. nu. 7. b
Relegatio an diſſoluat patriam poteſtatem, folio 51. numero 6.b
Relegatorum, & deportatorũ differentias videas folio 52. num. 8.a
Religioſus aliquis locus efficitur per cadaueris ſepeliendi illationem, fol. 88. nu. 3.b
Sed hodie nullus locus per mortui illationem religioſus efficitur, niſi Epiſcopi cõſecratio interueniat fol. ſeq. num. 6.a
Religioſæ res quænam ſint, & vnde ſic dictæ fol. 88. num. 1. & 2.b
Renunciatio malitioſe facta non valet, f. 203. nu. 2 b
Renũciatio ut ualeat quænã requirantur, f. 205. n. 4.b
Renunciatione ſoluitur ſocietas, f. 203 nu. 1.b
Replicationes nihil aliud ſunt quam exceptiones ex parte actoris, fol. 275. nu. 2. a & b.
Repugnantiam eſſe nullam inter §. Religioſum

& l.6.ff.de rerum diuiſ.oſtenditur.f.88.nu.4.b

Res hæredis à teſtatore legari poteſt.f.154.n.2.b

Vt et res cum alio communis.ibid. nu.ſeq.

An autem res aliena ſcienter vel ignoranter legari poſſit vide ibid. nu. 4.

Res nata in littore maris per inuentionem fit domini inuenientis.f.92.nu.1.b

Res inuenta dicitur quæ appræhenſa eſt f.92.nu.4.b

Res obligata pignorata aut hypothecata qualiter legari poſſit.fol.135.nu.5.a

Res patris ſurripiens filius actione furti tenetur. fol. 212.nu.2.b

Res qualiter neceſſaria ſit in emptione & venditione fol.200. nu.2.b

Rei emptæ dominus quiſpiam ante traditionem non eſt.fol.201.nu.1.a

Et rei vendicatio non datur niſi domino.ibidem numero 2.a

Rei legatæ commodum omne & incommodum ad legatarium pertinet.f.137.nu.1.b

Rei pro derelicto habitæ appræhenſione dominium acquiritur.f.99.nu.1.b

Et quid pro derelicto habitum dicatur ibidem numero ſeq. b

Rei vendicatio quid ſit, & quæ requirantur ad hoc ut locum habeat, & cui detur, & contra quem detur, ac tandem ad quid detur.f.219.n.18.19.& 20.a et 21.& 22.ibid.b

Rei venditæ commodum & incommodum ad quem ſpectet. fol.200.nu.1.b

Rem alienam eſſe credens malæ fidei poßeßor rectè dicitur. f.97.nu.6.a

Rem auferens ab eo qui non poſſidet, non incidit in pœnam l. ſi quis in tantam.folio 215.nu.4.b

Et inuaſor auferens rem debitam vel pignoratam an incidat in hanc pœnam ibid.nu.5.b

Rem propriam ex cauſa dominus vendere cogitur. fol.42.nu.7 a

Rem propriam quiſque legare poteſt folio 134. numero 1.b

Res aliæ ſunt in patrimonio noſtro aliæ extra patrimonium noſtrum.f.85.nu.1.a

Res communes à publicis in quibus differant fol.86. num. 4. b

Res immobiles bello captæ cuius efficiantur. fol. 92. num.2. a

Res furtiuæ præſcribi non poſſunt.f.109.n.3.a

Res in bello captæ efficiuntur capientium f.24.n.9.a

Res mobiles minorum à tutore ſine decreto alienari poſſunt.f.74. nu.6.b

Res nullius eæ eſſe dicuntur quæ in nullius bonis ſunt f.87.n.1.a §.Nullius.

Et quot modis res nullius eße dicantur ibid.n ſeq. a

Et in quibus res nullius ab aliis differant ibid. numero 3.a

Et res ſacræ quæ dicantur ibid.nu.1.b

Res omnes vendi poſſunt niſi à lege expreßè ſint prohibitæ fol.201.nu.1.a

Res quæ in ſtipulationem deduci poſſint.f.196.n.2.b

Res quæ legari non poſſint. fol.117.n.15.a

Res quænam dicantur corporales & quænam incorporales fol.100.nu.2.a

Res quædam ſunt communes, quædam publicæ, aliæ vniuerſitatis aliæ nullius, & aliæ ſingulorum. fol. 85.nu.1. b

Et quæ res ſint communes ibid.n. 1.§.& quidem b

Res quænam publicæ dicuntur.f 86 n 1.a

Res ſanctæ quænam ſint, & vnde dictæ f.89.nu.1.b

Res ſacræ nullo titulo neque modo aliquo alienari poſſunt. f.88.n.8 a

Licèt pro redemptione captiuorum & pro pauperibus alendis vaſa ſacra vendi poſſint ibidem nu.ſeq.a

Vt etiam pro neceſſitate eccleſiæ diſtrahi res ſacræ poſſunt. ibid. n.10. a

Res ſingulorum eſſe dicuntur quæ in priuatorum & ſingulorum hominum dominio eſſe poſſunt, non quæ communes, publicæ, vniuerſitatis, aut in nullius bonis ſunt.f 90. n.2 b

Res vniuerſitatis quæ ſint.f.87.nu.1.a

Res vniuerſitatis quomodo differant à rebus communibus & publicis, fol.87.n.2.a

Rerum dominia qualiter et quot modis acquirantur. f.90.n.3 b

Rerum ſingularium pluralitas non mutat titulum ſingul.rem.f.151.nu.3.a

Rerum vniuerſitatis dominium non dicitur ſingulorum ſed vniuerſorum. f.87.n.3.a

Rebus communibus vti prohibens iniuriarum actione poteſt conueniri.f.86 n.2. a

Rebus pluribus legatis vna perempta, quæritur an etiam in aliis legatum cenſeatur extinctum. fol. 137.n.2.b

Res defuncti publica præconis uoce vendi ignominioſum apud veteres erat.f.38.n.5.b

Realis an ſit ſeruitus vel perſonalis ſi dubitetur, quomodo veniet dignoſcendum f.104.nu.3.a

Realis ſeruitus perſonalis etiam quandoq; fieri poteſt.f.104.nu.2.a

Reales actiones pſonalib.sũt digniores.f.228.n.17.b

Realibus & perſonalibus actionibus quid petatur.f. 249. n.2.a

Realibus in actionibus quodnam Iudicis ſit officium f.280. n.1.a

Reſciſſoria actio quid ſit, & quæ requirantur ad hoc vt competat, cui detur, contra quem detur, & ad quid detur.f.232.nu.1.2 & 3.b & fol.ſeq.nu.4. & 5.a

Reſponſa prudentum quæ ſint. folio 28. numero 8.a

Reſtitutio fructuum qualiter facienda ſit. fol.280. nu.3 a

Reſtitutio §. licèt autem videatur. folio 50. numero 4. a

Vbi & verum intellectum §. ſed ſi quis vide numero 5.b

Re-

Retentio poſſeſſionis ſolo animo ſit. f.277 nu.2.b
Vt etiam ſolo animo acquiri poſſeſſio poteſt. ib.n.3.
Reuocatoria actio magnã cognitionem cum Publiciana,& reſciſſoria habet. fol.233.n.1.a
Et quid ſit reuocatoria actio,et quot ſint eius ſpecies ibid.nu.2.a.& 3.b
Reus qui ante rem iudicatam ſatisfacit, abſolui debet. fol.274.nu.1.b.§.ſuper eſt.
Reo ſi profuerint in iudicio factæ exceptiones illemet & fideicommiſſoribus eiuſdem accommodari poſſunt fol 275 nu.1.b
Rei ſtipulandi qui ſint, & rei promittendi qui dicãtur fol.194.nu.1.& fol.195.nu.2 a
Reges vnde dicantur.f.24.nu.14 b
Regna quo iure condita ſint. f.24. nu.13.b
Ripa & littus quomodo differant.f 86 n.3.a
Roma communis omnium patria dicitur folio 43. num.4.a
Romana vrbs olim in dei ignoti tutela erat,& qua de cauſa.fol 88 nu.7.a
Romani quotannis xiiij.Kalend.Ianuarij celebrabant Saturnalia quibus erat ſeruis rerum omnium data licentia.f.31.nu.1.a
Rupti appellatione intelligitur quod quoquo modo corruptum eſt,vnde non ſolum fracta,aut uſta,ſed etiam ſciſſa & colliſa & effuſa,& quoquomodo perempta & deteriora,facta hoc verbo continentur. fol.218.nu.4.a

S

Sabinianorum & Proculianorum olim contentio in acquirendi modo qualis f.94.nu.5.a
Sacrare ſemel facta, etiam diruto ædificio locus ſacer manet.f 87.nu.5.b
Sacroſanctum & ſanctum quid.f 89.nu.9.b
Sacrum ſibi nemo propria autoritate conſtituere poteſt.fol.87.n.2.b
Sacra Iuſtiniano non religionem denotant in §.Huius ſtudij,ſed religionis ad cultum ſpectantes cæremonias.f.16.nu.3.a
Sacra priuata quid ſint apud Paulum Iuriſconſultũ in l.9 ff.ad legem Iul.peculatus.f.87.n.3.b
Sacra res quænam dicantur.f 87.nu.1.b
Sacræ res nullo titulo, neque modo aliquo alienari poſſunt.f.88.nu.8.a
Licèt pro redemptione captiuorũ et pro pauperibus alendis vaſa ſacra vendi poſſint.ibid.nu.ſeq.a
Vt etiam pro neceſſitate Eccleſiæ diſtrahi poſſunt. ibid.nu.10.a
Sagmen herbam Romani ad hoſtes miſſi legati ne violarentur ſecum deferebant.f.89.nu.2.b
Salaria apparitorum quomodo hodie conſtituantur. fol.252. nu.1.a
Sancta res quænam ſint & vnde dictę. f.89.n.1.b
Satiſdatio quid ſit, quot modis fiat & qualiter ſoleat præſtari. fol.273.nu.2.3.& 4.b
Saturnalia quotannis xiiij.Kalend.Ianuarij celebrabant olim Romani, quibus erat ſeruis ipſis rerum omnium data licentia f.31.n. .a
Saluianum interdictum quid ſit.fol..77 nu.5.a
Scholaribus conceſſum priuilegium intelligitur conceſſum ijs qui ſtudent non ijs qui in ſtudio otioſi degunt.f.36.nu.4 a
Scopus & finis Iuriſprudentiæ eſt ipſa iuſtitia. f.11 nu.2.b
Scriptura dominium acquiritur,& ſcripta etiam aurea chartis cedunt.f 96.nu.1.a
Seminans in alieno ſolo eod.iuris auxilio iuuatur quo ille qui in alieno ædificauit f 96 nu 2 a
Senatuſconſultum Pegaſianum quid ſit,& quare fuerit introductum. fol.148 nu.1.b
Ex hoc Senatuſconſulto Quartam ex fideicommiſſis retinere licebat.
Senatuſconſulti quot numero capita Pegaſiani fuerint olim,& quanam illa f.149. nu.4.b
Senatuſconſulti Macedoniani diſpoſitio quæ & qualis.fol.271.nu.1.b
Et ipſius Senatuſconſulti ratio quæ ſit,ibidem numero ſeq b
Senatuſconſulto Trebelliano quando locus eſſet. fol. 149.nu.1.§.Ergo ſi quidem.nu 1 a
Senatus conſulto Orphitiano quomodo filij matri ſuccedant.f.165.nu.2.a b
Et filij etiam vulgo quæſiti quomodo matri ſuccedant ibid.num. ſeq. b
Sententiæ teſtamentum merito aſſimilari iure oſtenditur.f.113.nu.4.a
Sepulchri,monumenti & Cenotaphij differentia. fol. 89.nu 6.a
Seruiana actio quid ſit, & quę requirantur ad hoc vt locum habeat,cui detur,et contra quem detur,& ad quid detur fol.234.n.1.2.& 3.b.& f ſeq.nu.4. & 5.a
Seruitus quid ſit.f.31 n 3.a
Seruitus quid ſit & quot ſeruitutis ſpecies & quid ſeruitus perſonalis & quid realis & quotuplex eadem ſit. folio 100.numero 2.3.4.5.6.a b
Seruitus apud Iudæos qualis, & qualiter finiebatur apud eoſdem,& quo tempore.f.37.nu.5.a
Seruitus an ſit realis vel perſonalis vbi in dubio ueſetur,quomodo ſit cognoſcendum. fol.104.nu.3.a
Seruitus conſtitui põt in contractibus & vltimis voluntatibus.f.104.nu.1.b
Et qualiter extinguatur ipſa ſeruitus.ibidem,numero 2. b
Seruitus oneris ferendi quid ſit.f.102.n.4.b
In hac ſpeciale eſt,vt qui eam debet,reficere etiam teneatur.f.ſeq.nu.5.a
Seruitus altius tollendi quid ſit eod.f 103.n 6.a
Quid item ſeruitus auertendi ſtillicidij ibi.nu.7.
Immittendi tignum ibid. n.8.
Proijciendi ibid. n 9.
Protegendi n.10.
Quid item ſeruitus proſpectus & luminum ibid,n. 11.& 12.a b

Seruitus quo iure introducta ſit,fol.24.nu. 10 a
Et an hodie locum habeat inter Chriſtianos, ibidem num ſeq.
Seruitus realis aliquando,etiam poteſt fieri perſonalis,fol.104.nu.2.a
Seruitus ruſtica quid ſit, & quot eius ſpecies, folio 100 nu. 1.2.b
Seruitus urbana quę ſit,& quæ vrbana prædia appellentur,fol 102.nu.1.b
Et quotuplex ſit vrbana ſeruitus,ibid.nu.2. b
Et quænam ſint vrbanæ ſeruitutes affirmatiuæ, ibi. numero 3 b
Seruitutem vrbanam, vel ruſticam nemo acquirere poteſt niſi qui prędium habet,fol. 104. nu 1.a
Seruitutes continuę,& diſcontinuæ quomodo cenſeãtur,fol. 108.nu 4 b
Seruitutes quę bonis noſtris debentur, nec in patrimonio noſtro, nec omnino etiam extra patrimonium noſtrum eſſe cenſentur, fol.85.nu.2.a
Seruitutes vrbanę negatiuę quęnam ſint, folio 103. numero 13. b
Sunt autem hæ. Seruitus altius non tollendi, ſtillicidij non auertendi, ne proſpectui officiatur, ne luminibus officiatur, folio eodem 103. num. 14. 15.16.& 17 b.
Seruitutes vrbanę, & ruſticæ in quo inter ſe conueniant, & in quo differant,ibid.nu.18.b.
Seruitutum perſonalium ſpecies ſunt vſusfructus, vſus,& habitatio,fol.105.nu.2 a
Seruus actor, medij actus, & compeditus quis dicatur,fol.220.nu.3.b
Seruus acquirit domino quæ ſunt iuris, & quæ ſunt facti, fol.195.num.4.b.
Seruus per adoptionem filius fieri non poteſt aduerſas omnes Doctores, fol.49. num.1.b
Seruus proprius quando rectè tutor detur, folio 63. num 4.a.
Seruus item alienus quomodo tutor dari poſſit, ibid. num.ſeq.a
Serui corrupti actio quid ſit,quotuplex,quę requirantur ad eam vt competat, cui detur, contra quem,& ad quid, folio 251.nu. 4.5.6.& 7.b & fol.ſeq.nu.8 & 9.a
Seruo hæredis an legari poſſit, & quomodo, folio 138.num.6.b.
Seruo quando cenſeatur peculium legatum,fol.137. num.3 b
Seruum pro noxa dominus dare poteſt.fol.271.num. 2.b tit de noxal. action.
Seruum vulnerans tantum, & non occidens vel quadrupedem pecudum numero contentam an ex tertio capite L. Aquiliæ puniri poſſit, folio 218 numero 1.a
Serui vnde dicti ſint,fol.31.num.1.b
Serui iure gentium efficiuntur bello capti, folio 32. nu mero 3 a
Serui quot modis fieri poſsint,fol 32.nu 1.a
Et an nati,ex ancillis noſtris,ſerui noſtri fiant ibid.
Serui capti in bello gentium iure efficiantur ibidem numero 3.a
Serui iure ciuile efficiuntur quando ad precium participandum quipiam ſe venundari patiantur,folio 32 num.4. b.
Et quæ requirantur ad hoc, vt ſui ipſius venditio valeat ibid.nu.5.b
Serui hodie à dominis moderata correctione, & poteſtate coerceri poſſunt,fol.4 .nu.6.b
Serui, damnati ad mortem, obſides, & ſeipſos metu pœnę interficientes teſtari non poſſunt,folio 118. numero 8.b
Serui hæredes inſtituti, & ante mortem domini manumiſsi,extraneorum loco ſunt hęredum,fol.132. numero 3 b
Serui nati,& poſtea manumiſsi quomodo inter ſe ſuccedant,fol.169.nu.3.a
Serui pœnę quinam eſſe dicantur,fol.53.nu.11.b
Seruorum officia olim erant diuerſa, folio 33. numero 1.b
Seruorum opera non ſolum nobis proprietas ſed poſſeſsio etiam bonorum acquiri poteſt,folio 112.numero 5 a
Seruorum quoad ius ſiue ſtatum nulla eſt differentia,fol.33.nu.1.b
Seruis de dominis quærentibus non eſt credendum, fol.41.num.5. b.
Seruilis cognatio quid ſit,fol. 168. nu.2.b
Singularum rerum pluralitas non mutat titulum ſingularem,fol.151.nu.3.a
Societas quid ſit, & quotuplex fol.203 nu. 2.& 3 a
Societas finitur finito negotio, cuius cauſa contracta eſt,fol.204 nu.4.a
Et ſoluitur etiam ac finitur publicatione bonorum ibid num.5.a
Item & bonorum ceſsione,ibid.nu.6.a
Societas ſoluitur renunciatione,fol.203. nu. 1. b.
Et morte finitur,ibid nu.3.b
Societas quædam inter hæredes contrahi videtur ex hæreditatis communione,fol.206. nu.2. b.
Socius ſocio tenetur de dolo, lata,& leui culpa tantũ fol.204.nu.1.a
Solemnia contractuum quæ ſint, & quæ accidentalia,fol.187.nu.12.& 13.b
Solo inædificatum omne ſolo cedit,fol. 95.nu.2.a
Solo in alieno ſcienter ædificans materiam amittit ſecundum ſtricti iuris rationem,non autem ex ęquitate,fol.95.num. 4.b
Solutione eius quod debetur tollitur omnis obligatio, fol.207.num. .b
Spadones adoptare cur poſsint Caſtrati verò nequaquam,fol.49.nu.7.a
Species parẽtum tot ſunt quot et liberorum,fol.177. num.3.a.
Species plures ſunt præſcriptionum, folio 108. numero 11.a.
Species teſtamentorum tres vnum Calatis Comitus, celebratum tempore ocij & pacis vſitatũ alterũ

procin-

procinctum vocitatum quod bello irruente fiebat tertium erat quod per ęs et libram fieri dicebatur imaginaria venditione, fol. 114. nu. 2. 3. & 4. a

Hodie tantum duę ſunt ſpecies paganicum, & militare, ibid. num. 5 b

Specificatione ſeu noua formæ compoſitione dominiū acquiritur, fol. 93. nu. 1. b

Status olim Libertinorum erat triplex, folio 37. numero 1. § fin. b.

Statuto ſtante, quod banitus impunè offendi poſsit, an liceat occidere mulierem bānitam pręgnātem, fol. 35 num. 9. b

Statutorum, & legum confirmatio quando neceſſaria ſit, quando verò minimè requiratur, folio 10. num. 4. a

Stipulatio quid ſit, & unde dicta ſit, folio 193. numero 2. & 3. a

Stipulatio quotuplex ſit, & quæ dicatur pura, quæ in diem, & quæ conditionalis, folio 193. numero 1. 2. 3. & 4 b

Stipulatio fieri poteſt nequaquam inter abſentes fol. 197. nu. 11 b

Stipulatio non valebat multis modis olim quibus hodie tamen valet, fol. 197 nu. 12. b.

Stipulatio non valet ratione turpis causę, folio eod. num 13 b

Stipulatio multis, modis viciatur, & primo ratione rei quæ propter impoſsibilitatem naturę præſtari non poteſt, fol 196 nu. 3. b

Stipulatio ſi fiat de eo, quod eſt in vtero, ſimiliter, ſtipulatio in tempus differtur, fol. 194. nu. 2. b.

Stipulatio ſub qua condisione fieri poſsit, folio 194. nume. 10 a

Stipulatio vitiatur etiam ratione rei quę propter impoſsibilitatem iuris præſtari non poteſt, fol. 196. numero 4 b

Et quomodo ratione promiſsionis vitietur, ibidem numero 5. b

Et facta pro altero non valet, ibid. fol ſeq. nu. 6. a

Et ratione diſſenſus inducti ex diuerſitate interrogationis & reſponſionis qualiter uitietur, ibid. num. 7. a

Stipulatio inter patrem & filium itē inter dominū & ſeruum nulla eſt. fol. 197. nu. 8. a

Stipulationis ſolemnitas qualis olim eſſet, & qualis hodie ſit, fol. 193. nu. 1 & 2 a

Stipulationi inſerta loca in tempus, & pura ſtipulatio differunt. fol. 194 nu. 1. b.

Stipulationem non differt conditio factū ad præterita vel præſens tempus, fol. 194. nu. 3 b

Stipulationes de communicādis commodis, & incommodis, quę Stipulationes dicebantur partis, & pro parte poſt Senatuſconſ. Pegaſianum quonam commodo afficiebant hęredem onera hęreditatis relictæ ſuſtinentem, folio 149 nu 3 a

Stipulationum quot ſint ſpecies, fol. 195. nu. 2. b

Quę prætorię dicantur, quæ conuentionales, & quæ etiam communes, folio eodem num. 3. & folio ſeq. nu. 4. 5. 6. a

Stipulari non poſſunt nec mutus nec ſurdus, nec furioſus nec pupillus, fol. 197. nu 9. a

Stipulandi ius habent ſerui ex perſona domini, folio 105. num. 2. b

Stipulando filij patri acquirunt, fol. 195. nu. 3. b

Studia ſummum laborem alacritatem, & delectationem requirunt, fol. 10. nu. 1. b

Stuprum inſerens virgini ad quid teneatur, fol. 281. numero 4. b.

Subſtantialia contractuum quæ dicantur, & quæ naturalia, & quotuplitia ea ſint, & quæ iſtorum pacto tolli poſsint, folio 187. nu. 8. 9. 10. & 11. a

Subſtituere non poteſt pupillariter ipſa mater, folio 126. nu. 3. b

Subſtitutio quid ſit, & an ſit propriè inſtitutio, fol. 123. num. 2 a.

Quotuplex ſit ſubſtitutio ibid. nu 3. a

Et quot ſint ſpecies directæ ſubſtitutionis, ibidem fol. eod nu. 4. b.

Subſtitutio exemplaris an euaneſcat filij naturalis natiuitate, fol. 129. nu. 8. a

Subſtitutio pupillaris quid ſit, & quibus verbis fieri ſoleat, fol. 126. nu 2 a

Et quęnā ſint differentiæ inter vulgarem, et pupillarem ſubſtitutionem, ibid. nu 3. a

Et quotuplex ſit pupillaris ſubſtitutio ibid nu. 4. a

Et quęnam in pupillari ſubſtitutione requirantur verba, ibid nu. 1. 2. 3 & 4. per totam col. b

Subſtitutio pupillaris quando finiatur, folio 127. num 8. b

Subſtitutio reciproca quid ſit quid item compendioſa, fol. 129. nu. 9. et 10. a

Subſtitutio vulgaris quid ſit, fol. 123. nu. 1. b

Et quotuplex ſit, fol. 124. nu. 5. a

Et quomodo in ea intelligantur verba illa, ſi hæres non erit ibi poſita, ibid nu. 2. b.

Subſtitutio vulgaris an facta imparibus ſeparatim, comprehendat tacitam pupillarem, folio 124. numero. 5. b.

Et qualiter extinguatur ibid. nu. 6 b. & fol. ſeq. a

Subſtitutionis effectus varij & multi ſunt, folio 124. numero 4. b

Subſtitutionum gradus tot fieri poſsūt quot teſtator voluerit. fol. 124. nu. 1. a

Subſtitutus ſubſtituto cenſetur quoq; ſubſtitutus inſtituto, fol. 124. nu. 3 b

Succeſſio ab inteſtato, quid ſit fol. 156. nu. 2. a

Succeſſionis tertius ordo ad collaterales pertinet, fol. 179. num. 1. a

Et quomodo ſuccedant collaterales ex iuſtis nuptijs procreati, item fratres, & ſorores vtrinq; coniuncti, item fratres, ex vno tantum latere coniuncti, item fratres, & cæteri collaterales legitimati item fratres, & alij collaterales naturales. Item ſpurij tranſuerſales itē tranſuerſales ex damnato coitu nati, item tranſuerſales adoptiui ibi. nu. 2. 3. 4. a b. & folio ſeq. num. 5. 6. 7. 8. & 9. a b.

Et poſt

Et poſt collaterales quinam ad ſucceſsionem vocentur, fol.eod.180.nu.10.b
Succeſsioni ab inteſtato quando locus ſit, folio 156. numero 3.a
Succeſſionem ſibi venditare uolens ab inteſtatio, omiſſa cauſa teſtamenti non poteſt, ſed ſubſtitutus admittitur, fol.123.nu.3.b
Succeſſiones minima capitis diminutione non pereunt fol.165.num.1.b.
Succedendi modi hodie tres ſunt, fol.175.nu.8.a
Succeſſorio edicto L. XII. tabul. nec in ſuis nec in agnatis locus erat, fol. 63.nu. 1.b.
Et exemplo idipſum declaratur, ibid.nu.ſeq. b
Et quo remedio proximiore agnato excluſo in ſucceſſione adipiſcenda cognatis ſuccurrerit prętor, ibidem nu.3.
Et iniquo uiſo hoc remedio quomodo occurrendũ noua conſtitutione Iuſtinianus voluerit, ibidem numero 4.
Summæ maiori ineſt minor, fol.205.num.2.a
Suſpecti accuſatio tutoris ex lege XII. Tabul. emanat, folio 82.num. 2.b.
Suus efficitur interdum etiam qui in poteſtate morientis non fuit, fol.157.num.1.b.§. Interdum.
Suus hæres efficitur filius captus ab hoſtibus, & poſt mortem patris reuerſus, fol.157.nu.2.b
Sui hæredes quinam dicantur, fol.157.nu.3.a
Sui hæredes hodie ab hæreditate ſe abſtinere poſſunt, folio 133.num.2 a
Sui hæredes quomodo ſuccedant, & qualiter inter eos diuidatur hæreditas, fol.158.nu.1.a
Sui non dici poſſunt nec ſunt emancipati, folio 158. numero .b
Suitas quid ſit, fol.131.nu.3.b
Et quæ ſint ſuitatis requiſita, ibid. nu.4.
Et qui eius effectus, fol.132.nu.7 a
Suitas pro tempore attenditur, fol.158.numero 1.§. cum autem.a.
Exemplo declaratur, ibid.nu. 2.
Symmetria quid ſit ex Vitruuio, fol.96.num. 2.b.

T

TAlio olim erat iniuriarum pœna, fol.220. nu. 1.b.& quæ hodie, ibid. nu.2.
Tempus ad præſcriptionem, requiritur, folio 108. numero 11.a
Tempus quodnam dicatur continuum, & quodnam vtile, fol.74.nu.5 b
Tempus quodnam ſit inſpiciendum in cognoſcenda proximitate, fol.168.num.primo §. proximus. a
Et poteſt eſſe vt qui tempore mortis teſtatoris proximus non eſt, proximus ſit tempore deſtituti teſtamenti, ibid.nu.ſeq.
Temporis longiſſimi præſcriptio quid ſit, & quænam res per eam pręſcribantur, fol.108.nu.3.a
Tempore famis vt iuſto pretio vendant frumentum diuites cogi poſsunt, fol.42.nu.8.a
Tempora quęnam ab vſucapionis curſu deducantur. fol.109.nu.5.a
Temporales, & perpetuæ quænam ſint actiones vide fol.374.num.1.& 2 a b
Theſaurus quid ſit, fol 98 nu.5.b
Theſaurus in alieno fundo inuentus eſt pro parte inuentoris, & pro parte domini fundi efficitur, fol. 98.num.3 a
Theſaurus magicis artibus inuentus fiſco applicatur fol.98.nu.2.a
Theſauri inuentione dominium acquiritur, folio 98. numero 1.a
Terminorum poſitio ex iure gentium eſt, folio 24. numero.16. b
Teſtator an poſſit apponere conditionem legatario nõ nubendi, fol. 140.nu. 14.a
Teſtator non ſolum res proprias per fideicommiſſum relinquere poteſt ſed etiam ipſius heredis, legatarij, & fideicommiſſarij, fol.152 nu.1.b
Teſtamentum quid ſit, fol 112 nu. 2.b
Et vnde dictum ſit teſtamentum, fol.1·4.nu.8.a
Teſtamentum à milite in caſtris factum valet tanquam militare, etiam poſtquam miles domum reuerſus eſt infra annum, fol.117.nu.5.b.
Teſtamentum ſine debitis ſolennitatib. factum ante militiam ſed in caſtris poſtea reſignatum, valet, ut militare, ibid nu 6 b
Teſtamentum condere non poteſt filius familias excepto de caſtrenſi peculio, vel quaſi, fol.118.nu 5.a
Item teſtari non poſſunt Impubes minor 14. annorum furioſus, prodigus, mutus, & ſurdus a natura, captus ab hoſtibus Hęretici vſurari manifeſti, monachi, ibid.& fol ſeq per totum
Teſtamentum facere hereticis prohibetur, folio 118. numero 9.b
Vt vſurarijs manifeſtis, fol.ſeq.nu.10.a
Teſtamentum inofficioſum quid ſit, fol.130 nu.2.a
Teſtamentum niſi ſibi faciat pater nõ poteſt pupillariter ſubſtituere, fol.126. nu. 4.b.
Teſtamentum nuncupatiuum quid ſit, & quę ad id conſtituendum requirantur, & quæ ſit differentia inter ſolemne, & nuncupatiuum teſtamentum, fol. 115.num.1.2.& 3.b
Teſtamentum paganicum duplex eſt, folio 114. numero 1.b
Et quid ſit ſolenne teſtamentum, ibid.nu.ſeq.b
Teſtamentum ruptum quid ſit, & quot modis rumpatur, fol 129 nu 1.2 b
Teſtamentum irritum quid ſit, & quot modis fiat irritum, fol ſeq.nu. 1.& 2.a
Teſtamentum ſcribi poteſt in quacunque carta apta ad ſcribendum fol.115.nu.6.a
Teſtamentum ſententiæ iure aſsimilari oſtenditur, fo. 113.num 4 a
Teſtamentum vt ualeat, neceſſe eſt, vt de voluntate conſtet teſtatoris, f.113.nu 6 b
Teſtamenti factio quo iure fuerit introducta fo.113. numero 7.a

Teſtamenti factionem paſſiuam vt habeant in omnibus hæredibus neceſſarium eſt, folio. 132. numero .1.b

Teſtamenti in celebratione omnia uno contextu fieri debent, fol. 115. nu. 5.a

Teſtamento, ut validitas acquiratur, ſeptem adeſſe debent teſtes & ij quidam ſpecialiter rogati non fortuito præſentes facti fol. 115. nu. 3.a

Teſtamento quid contineatur non eſt neceſſe ſcire rogatos teſtes, fol. 114. num. 3 b

Teſtamento ſi minor uiginti annis manumittat ſeruum valida eſt manumiſſio etiam ſeptimo decimo ætatis anno facta, cum aliàs minor 20. annis manumittere non poſſit, fol. 39. nu. 9.

Idq; de iure veteri ſed quid de iure nouiſſimo ſit uide ibidem num ſeq.

Teſtamento ſolemni teſtator in ſcriptura voluntatem ſuam exprimere debet ab ipſo ſcripta, vel ſubſcripta, ibid. fol. ſeq. nu. 1.a

Teſtamenta quænã ſint in quibus ordinariæ teſtamentorum ſolemnitates relaxantur, folio 116. numero 4 & b

Teſtamenta quot modis infirmentur, & qualiter infirmentur ipſo iure, fol. 129. nm. 2. & 3.b

Teſtamentorum, & codicillorum quęnã ſit differentia, fol. 155. nu. 5.b

Teſtamentario tutori ſi ſemel deuoluta fuerit hæreditas, deinde excuſatus ſit vel remotus alius tutor à iudice datur, fol. 71. num 4.b

Teſtis eſſe non poteſt mulier in teſtamento, folio 116 numero 1. a

Teſtis teſtamentarius eſſe non poteſt hęres inſtitutus, & parentes, nec filij, nec fratres eius, folio 116. num. 3.a

Teſtes rogati in teſtamento ſubſcribere tenentur, & ſigilla apponere, nec refert proprio vel alieno annulo ſubſignent, fol. 115. num. 4 a

Titulus in præſcriptione requiritur, folio 107. numero 5 b

Titulus onerosus & lucratiuus qui dicantur, foilo 107. num. 6.b

Quis item putatiuus, & an ad præſcriptionẽ ſufficiat, ibid nu 7.

Et quare requiratur titulus in præſcriptione, ibid. numero 8.b

Titulus ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti quomodo intelligatur, fol. 124 nu. 4.a

Titulum ſingularem non mutat rerum ſingularium pluralitas, fol. 151 num. 3.a

Traditionis loco habetur in rebus incorporalibus patientia, fol. 98. nu. 3.b

Traditione dominium acquiritur, fol. 98. nu. 1.b

Traditione ficta, & patientia dominium acquiritur, folio 99 .num 1 a

Transfuſio Pegaſiani S. C. in Trebellianum qualiter facta fuerit, fol 149. nu. 1.b.

Et quæ de hac transfuſione dicta ſunt, eadem locum habent ſiue tota hæreditas, ſiue pars reſtituatur, fol. 150. num. 1.a

Trebellianicæ & Falcidię differentia quænã ſit, fol. 250. num 4a

Trebellianicam an deducere poſſit, hæres hæredis fol. 151 nu. 4 a

Et an filius duas quartas detrahat ibid. nu. 5.a

Et quid in aſcendentibus, ibid. nu. 6 b

Trebelliano ſenatuſconſulto quando locus eſſet, folio 149. nu. 2. §. Ergo ſi quidem num. 2 a

Tribonianus quis fuerit, fol. 8. nu. 1 .a

Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus tres Inſtitutionum iuris ciuilis compilatores, folio 5. numero 3. b.

Tributoria actio, quid ſit, quę requirantur ad eam, cui detur, contra quem, & ad quid, fol. 270. num. 1. 2. 3. 4. & 5.a

Triplex erat olim Libertinorum ſtatus, fol. 37. nu. 1. §. fin. b.

Tripodium quidnam ſit fol. 122. num. 4. b.

Tuſcus vicus apud Romanos olim ob vilem uiliſſimorum hominum ſui ipſius venditionem, & alia multa infamis, fol. 33. nu. 6.a

Tutela quotuplex ſit, & quo ordine tutores uocentur, fol 59. num. 9 b

Tutela quare introducta fuerit, fol. 72. nu. 1.b

Tutela quænam requirat, fol. 58. nu. 4.a

Tutela datiua quid ſit, & cur ſic dicta, undeque originem habuerit, folio 71. numero 2. 3. & 4.a

Tutela legitima, quid ſit, & cur ſic dicta, fol. 65. numero 2.a

Tutela legitima quotuplex ſit. folio 65. num. 4 b

Et tutela legitima agnatorum quid ſit, ibidem numero 5.b

Tutela legitima agnatorum quibus debeatur. folio 65. num. 7.b.

Tutela filij impuberis uaſalli non exiſtentibus agnatis ad Dominum feudi pertinet, folio 68. numero 3.b

Et an patrona ad hanc tutelam admittatur ibidem numero 4.b.

Tutelâ multis modis finitur fol. 75. nu. 2.b

Et ea finita ad quęnam tutor teneatur, ibidem numero. 3.a

Tutelæ definitio quænam ſit, & qualis, folio 56 numero 1.a

Et verbum in definitione poſitum, vis, & poteſtas, qualiter accipiatur, ibid nu. 2.a

Tutelę actio quid ſit, quotuplex, quę requirãtur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, folio 258. numero 38. 39. & 40.a & nu. 41. 42. & 43.b

Tutelę actio duplex, directa & contraria fol. 206. num. 2. §. tutores quoque &c.

Tutelę alicuius ignoti Dei cur priſci Romani ſe ſubeſſe dicebant, fol. 88. nu. 7 .a

Tutelæ legitimæ quando ſit locus, folio 65. numero 3. b

Tutelæ munere quę perſonæ fungi nequeant, folio 63. num. 8.b

Tute-

Tutelam regulariter fœminę gerere non poſſunt fol. 63.num.9.b
Tutela extincta extinguitur ſuſpecti cognitio, folio 84.num.2.b
Tutelarium deorum alicuius orbic euocatio ęqualiter olim apud. Ethnicos vrbium expugnatores fieri ſolebat, fol 88.num.6.a
Tutor vnde dictas ſit, fol.58.nu.4.a
Tutor ad certum tempus dari poteſt, folio 64. numero 1.& ad
Et ad certam conditionem, ibid nu. 2. a
Item ex certo tempore, ibid.nu.ſeq.a
Item ſub conditione dari poteſt, ibid.nu.4.b
Etiam ante hæredis inſtitutionem, ibidem numero 5.b
Tutor certæ rei, & cauſa dari nequit, folio 64. numero 6.b
Licèt etiam aliquando certæ rei dari poſſit, ibidem num. ſeq.
Tutor ad quid teneatur, fol.72.nu.1.b
Tutor an poſſit dari filio emancipato a patre, fol.61. numero 3.a
Et quid in filio naturali, ibid.nu. 4.b
Tutor aut curator an adoptare poſſint. fol. 49. numero 10.b
Tutor confirmatus an ſit datiuus vel teſtamentarius, fol.61.num.5.b
Tutor debet eſſe præſens in ipſo actu qui per pupillũ celebratur, fol.37.num.1.b
Tutor in actu pupilli celebrando expreſiè conſentire debet, folio 73.num.2.b.
Tutor in actu pupillis ſtatim autoritatem ſuam interponere debet, fol.73.nu.3 b
Tutor male adminiſtrans bona pupilli, vt ſuſpectus remoueri poteſt, fol.83.num.1.b
Tutor ſi ob dolum remouetur efficitur infamis, ſi ob culpam minimè, fol.84 nu.1.b
Tutor tutorem conſtituere non poteſt, folio 77. numero 1.b
Tutor impeditus actorem periculo ſuo eligere poteſt, folio eod.num.2.b
Tutor vt pupilli res adminiſtrare ualeat quæ præſtare teneatur, fol.58.nu 6.b
Tutoris autoritas quid ſit fol.73.nu.2 a
Et in quibus ſit neceſſaria caſibus, & in quibus non fol.eod.nu.ſeq.
Tutoris datio à iudice facta, vt valeat, quæ requirantur, fol.72.nu.5.b
Tutoris autoritate non interuenlente non poteſt pupillus quidpiam ſuorum bonorum alienare, folio 111.num.2.b.
Nec adultus ſine curatore, nec ille cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt.
Nec filius bona illa in quibus pater vſumfructum habet alienare poteſt, ibidem num 3.& 4.b
Tutoris datio in teſtamento facta vt valeat quæ requirantur, fol.62.nu.6.a
Tutoris ſuſpecti cognitionem olim habebant Romæ prætores, in prouincijs pręſides, & legatus proconſulis, fol. 82.nu.1.b
Hodie omnes Iudices qui dare tutores poſsũt de ſuſpecto etiam cognoſcunt, folio eodem ſequenti, numero 2.b.a
Tutoris officium in quo conſiſtat, fol. 59. numero 7.a
Tutori interdicitur adminiſtratio ſuſpecti cognitione pendente, fol.83.nu. 3.b
Tutorem an fœmina dare poſſint, folio 60. numero 2.a
Et quid de matre, ibid.num.3.b
Tutorem dat Iudex non extantibus teſtamentarijs, nec legitimis, tutoribus, fol.71.nu.1.b
Similiter, vbi ſpes pendet teſtamentarij tutoris à iudice dari ſolet, fol.eod nu.2.b.
Pariter ſi teſtamentarius tutor, vel legitimus ab hoſtibus captus ſit, interim tutor à Iudice datur, ibid nu.3.b
Tutorem niſi mater filijs ſuis petat, ab eorum ſucceſſione repellitur, fol.165.nu.12.a
Tutores, vel curatores quinã ſatis dare teneantur, fol. 77 nu.2.b
Et plures ſimul tutores, et curatores eſſe poſſunt, fol. 78.nu.1.a
Tutores, & Curatores qualiter tutelã inter ſe diuidere poſſint, fol.78.nu. 2.a
Tutores in teſtamento quibus dari poſſint, folio 61. numero 1.a
Tutores omnes de ſuſpecto accuſari poſſum, folio 83, num.1.a
Tutores variè, & varijs modis olim dari ſolebant, fol.72.nu.2.a
Hodie tamen magiſtratus quilibet quantumcumque magna ſint ſacultates pupilli tutorem dare poteſt.ibid.nu.3.
Tutores à iudice quinàm dari poſſint, folio 72. numero 4.a
Tutores an dare aſcendentes poſſint deſcendentibus, fol.60.nu.5.b
Tutores dare in teſtamento qui poſſint, folio 60.numero 1.a
Tutores dabat olim Romę à principio prętor vrbanus cum maiore parte tribunorum, folio 72.numero 1.a
Tutores pupillis qui petere debeant, folio 72.numero 3.b
Et vbi petantur tutores, fol.ſeq.nu.4.a

V

VAriatio maxima iuris in hæreditatibus deferendis, fol.164.nu.1.a
Velle non habet qui alterius imperio paret, folio 31. num.4.b
Vendere rem propriam dominus ex cauſa cogitur, fol.42.nu.7.a
Vendi filius per patrem vrgente famis neceſsitate poteſt

vel pignori tradi, fol. 44. numero 8. a
Venditio ſuiipſius, vt valeat quæ requirantur, fol. 32. num. 5. b
Et ubi nam olim Romæ talis venditio fiebat, f. ſeq. num. 6. a
Venditionis, & locationis differentia quænam ſit, f. 202. nu. 1. b
Venditione perfecta commodum, & incommodum ad emptorem pertinet, f. 200. nu. 2. b
Fallit in nonnullis caſibus, ibid. nu. 3.
Venditi actio quid ſit, quæ requirantur in ea, cui detur, contra quem, & ad quid, f. 255. nu. 6. & 7 a. & nu 8. 9. & 10 b
Venditor tenetur cedere emptori ſuas actiones ſi res empta ante traditionem furto ſubtracta fuerit, f. 20. nu. 3. a
Venetiarum Duces quare Crucem in fronte geſtare ſoleant lepida hiſtoria, fol 45. nu. 13. a
Verbum, in capite libero, poſitum in definitone tutelæ præter alios declaratur, fol. 58. numero. 3. a
Verbum, iuſta, in definitione teſtamenti poſitum quomodo accipiatur, f 112. nu. 3. b
Verba hæc ſi hæres non erit alium habent etiam ſenſum, videlicet & ſi alium hæredem non fecerit, f 125 nu. 1. b
Verba §. Tutor verſ. poſthumus autem quomodo intelligantur, f. 138. nu 5 b
Verborum illorum declarationem in definitione teſtamenti (de eo quòd quis poſt mortem ſuam fieri velit) vide, f. 113. nu. 5 a
Verborum multorũ appoſitione non inducitur plura lit. æ fideicommiſſorum, f. 153. nu. 2. a
Veteris iuris confirmatio per prætorem facta f. 171, num. 5. b
Veteris iuris emendatio à Iuſtiniano facta circa adoptiuos filios. f. 160. nu 1. a
Veteris iuris emendatio, & Legis xij. tabularum à iure Prætorio facta. f. 171. nu. 4. b
Via quidnam ſit, quid item aquæductus aquæ hauſtus. f. 101. nu. 5. a & nu. 6. 7. b
Via iuuenis in adoleſcentia ſua difficilis eſt, fol. 12. num. 2. b
Vicinitate Inſulæ dominium acquiritur, fol. 93. numero 1 a
Vincula duo fortius ligant quam vnum, fol. 47. numero 7 a
Vindicta quid ſit quæ manumiſſioni intercedit, f. 36, num. 2. b
Et vnde ſic dicta ſit ibid. nu. 3.
Vir grauius, & ſeuerius propter adulterium punitur quam mulier f. 281. nu. 3. b
Virginem rapiens qua pœna puniatur, fol. 282. numero 2. b
Virginem ſtuprans ad quid teneatur, fol. 281. numero 4. b
Vis duplex eſt, publica, & priuata, fol. 282. numero 61 b
Vi bonorum raptorum actio quid ſit, quæ requirantur vt locum habere poſſit, cui detur, contra quem, & ad quid, fol. 246. num. 8. 9. & 10. a. & num. 11. & 12. b
Vim faciens cum armis qua pœna puniatur. fol. 278. nu. 14. a
Vnde vi interdictum quando competat, fol. 277. numero 2 b
Vncias duodecim continet omnis hæreditus. fol. 122. num. 2. a
Vniuerſitatis res, quæ ſint. f. 87. nu. 1. a
Et quomodo differant res vniuerſitatis a rebus communibus, & publicis, ibid. nu. 2 a
Vniuerſitate propter debitum obligata non poſſunt ipſius perſonæ ſingulares carceribus manciपari, f. 87. nu. 4. a
Voluntas non factum in Iuſtitia ſpectatur, fol. 11. num. 4 b
Voluntas teſtatoris concurrere debet, & de ea conſtare ad hoc vt valeat teſtamentum, fol. 113. numero 6 b
Voluntates defunctorum ex alieno arbitrio pendere non debent. f. 159. nu. 2. a
Voluntariæ Iuriſdictionis quæ ſunt in quocunque loco exerceri poſſunt, f. 37. nu. 2. b
Et quæ voluntariæ quæ item contenſioſæ Iuriſd. dicatur, ibi. nu. 3
Vocari in ius abſq; venia non poſſunt parentes, & patroni, f. 279. nu. 2. b
Voces vanæ populi nequaquam audiendæ ſunt, f. 41. num. 4. b
Vrbana ſeruitus quæ ſit, & quæ vrbana prædia appellentur, f. 102. nu. 1 b
Vrbanam vel ruſticam ſeruitutem nemo acquirere poteſt niſi qui prædium habet, fol. 104 numero 1 a
Vſurarij manifeſti teſtari non poſſunt, f. 119. numero 10. a
Vſus quid ſit, & quotuplex qualiterq; conſtituatur, ac tandem qualiter finiatur, f. 105. nu. 2. 3. 4. b. & f. ſeq. nu. 5. a
Vſum nudum habens ſeruorum, & iumentorum ad vſum ſuum tantum, & ſuorum vti poteſt, non alijs locare, f. 106. nu. 2 a
Vſucapio quid ſit, & vnde dicta, f. 107. nu. 6. a
Finis ſolicitudinis cur dicta à Cicerone, fol. 106, num. 4. b
Requirit bonam fidem, f. 107. nu. 1. b
Vſusfructus quid ſit, & quotuplex cauſalis ſcilicet, & formalis, & quid cauſalis, quid item ſit formalis, f. 105. nu. 1. 2. 3. a
Vſusfructus tam inter viuos, quam etiam in vltima voluntate conſtitui poteſt, f. eod. nu. 4 a
Vſusfructus conſiſtit tam in rebus mobilibus quam immobilibus, f. 105. nu. 1. a
Vſusfructus, & vſus minima capitis diminutione non perit, f. 182. nu. 4. a
Vſusfructus in rebus mobilibus quæ vſu conſumuntur

tur

tur improprie conſtituitur, fol. 105. num. 2. a
Et morte finitur vſusfructus ipſius vſufructuarij ibid.nu 1.§ fin.b
Item finitur media, & maxima capitis diminutione, ibid.nu.2
Vſusfructus quibus modis conſtituitur, & vſus, iiſdem, & conſtituitur habitatio, non tamen iiſdem modis finitur, f.106.nu.3.b
Vſumfructum an habeat pater in bonis ſui filij clerici, quæ poſt clericatum acquiſita fuerunt, fol.55. num 4.a
Vſumfructum non extinguit ceſſio vſusfructus extraneo facta, f.105.nu.3.b
Vſusfructuarius, & frui & vti poteſt, fol.106.numero 3.a
Vſufructuarius omnes fructus perceptos ſuos facit, f.97.nu.1.b
Et quando fructus percepti intelligantur, ibid. numero ſeq.
Vſufructuarius rectè colere prædia, & vt bonus paterfamilias eis vti debet, f 98.nu.4 a
Vti poſſidetis, & Vtrubi interdicta quid ſint, & quo modo inter ſe differant, fol. 277. numero 2. 3. & 4.a & b.
Vulgaris ſubſtitutio quid ſit, f.123.nu.1.b
Et quotuplex, f.124.nu.5.a
Vulgaris ſubſtitutio an facta imparibus ſeparatim comprehendat tacitam pupillarem, fol.124. numero 5.b
Et qualiter extinguatur ibid. numero 6.b.& fol. ſeq.a
Vulnerans vel occidens quadrupedem pecudum numero non contentam an ex tertio capite legis l. Aquiliæ puniatur, f.218.nu.2 a
Vxor inops ſuccedit marito, & è contra in Quarta iuxta Auth.Præterea, f.173.nu.10 b
Vxor in quibus dicatur eſſe in poteſtate mariti, f.57 num.4.b

F I N I S.